

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MUALLÂ UYDU YÜCEL

9. YÜZYIL'DAN
13. YÜZYILA

İLK RUS YILLIKLARINDA TÜRKLER

HAZAR, BULGAR, PEÇENЕК, UZ, BERENDİ,
KARAKALPAKLI, KUMAN/KIPÇAKLAR

лѣтъ . р . ф . х Прест
внса влодимѣрѣ снз кросла
вль . старѣиши . вновѣ гор
иполомѣнѣ бѣ вѣстѣ йсофѣ
нѣ бѣ самъ созданъ .
лѣтъ . р . ф . х . О у
дароу снз вло
у чѣ грѣ вѣсоѣ .
лѣтъ . р . ф .
внса існа здѣ рѣ
нѣ щѣ ти вѣсѣ
снз вѣсѣ
хотѣ
имѣит
поне

tarikh

DOĞUKÜTÜPHANESİ

9. YÜZYIL'DAN,
13. YÜZYIL'A

İLK RUS YILLIKLARINDA TÜRKLER

HAZAR, BULGAR, PEÇENEK, UZ, BERENDİ,
KARAKALPAKLI, KUMAN/KIPÇAKLAR

MUALLÂ UYDUYÜCEL

İSTANBUL, 2020

YAZAR HAKKINDA

Prof. Dr. Muallâ UYDU YÜCEL, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında Profesör olan Mualla Uydu Yücel, 25.07.1966 yılında Giresun'un Bulancak İlçesinde doğdu. İlk-Orta ve Lise tahsilini Trabzon'da tamamladı ve 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. Bu bölümden 1989 yılında mezun oldu ve aynı yıl Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. 1992 yılında *"Türk'ün-İslam'la Bütünleşmesi"* adlı Yüksek Lisans tezini tamamladı. 1993-1995 yılları arasında hem Anabilim Dalları için son derece önemli olan Rus dilini öğrenmek hem de hazırlayacağı doktora tezi konusunda kaynak çalışması yapmak üzere Rusya Federasyonu ve Kazakistan'a gitti. 1998 tarihinde *"İlk Rus Yıllıklarında Türkler"* adlı doktora tezini tamamlayarak doktor unvanını aldı. 1998-1999'da (1 yıl) Doktora sonrası yapacağı çalışmalarına malzeme toplamak ve sahalarında çıkan yayınları görmek gayesi ile yeniden önce Kazakistan'a ve Rusya Federasyonu'na gitti. 2000 tarihinde Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalına Yardımcı Doçent olarak atandı, 2006 tarihinde ise Doçent unvanını aldı. 2008-2010 tarihleri arasında Kazakistan'da Ahmet Yesevi Adındaki Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde görev yaptı. 2011 Tarihinde Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'na Profesör olarak atandı ve 2012-2018 tarihleri arasında Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürüttü. Yurtiçinde ve yurtdışında (Rusya, Kazakistan, Romanya, Ukrayna, Amerika, Kanada) uluslararası birçok sempozyuma katıldı, makaleler yayımladı. *Türk-İslam Bütünleşmesi*, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, *Bozkırın Asenaları* ve *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler* kitaplarını yazdı. Yücel, evli ve iki çocuk annesidir.

9. YÜZYIL'DAN,
13. YÜZYIL'A

İLK RUS YILLIKLARINDA TÜRKLER

HAZAR, BULGAR, PEÇENEK, UZ, BERENDİ,
KARAKALPAKLI, KUMAN/KIPÇAKLAR

MUALLÂ UYDU YÜCEL

DOĞU KÜTÜPHANESİ

9. YÜZYIL'DAN, 13. YÜZYIL'A

İLK RUS YILLIKLARINDA TÜRKLER

MUALLÂ UYDU YÜCEL

Yayın Yönetmeni

Erol Cihangir

Grafik Uygulama

Sercan Arslan

Mizanpaj

Adem Şenel

Tarih Seri No: 39

Doğu Kütüphanesi: 175

1. Baskı, 2020 İstanbul

Ofset Baskı

Ofis Yayın Matbaacılık, Gümüşsuyu Cd. Işık San. Sit.

B Blok No: Z/1 Tel: (0212) 576 47 15 Topkapı/İSTANBUL

© Bu kitabın bütün yayın hakları Kültür Bakanlığı

Telif Hakları Mukavelesi gereği yazarına aittir..

Sertifika No: 19492

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI

ISBN 978-605-2127-71-1

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk. Meriçli Apt.

No: 44 Kat:3 Cağaloğlu/İstanbul Tel: (0532) 494 14 60

web: www.dogukutuphanesi.com

e-mail: bilgi@dogukutuphanesi.com

İçindekiler

Önsöz / 9

Kaynakların Tanıtımı / 13

Povesti Vremennih Let:Geçmiş Yılların Hikayesi (Nestor Kroniği) / 15
İpatiyevskaya Letopis': İpatyev Yıllığı / 20
Lavrentiyevskaya Letopis': Lavrentev Yıllığı / 24
Radzivilovskaya Letopis': Radzivilov Yıllığı Veya Kenigsberg Yıllığı / 28
Troitskaya Letopis': Troits Yıllığı / 31
Voskresenskaya Letopis': Voskresen Yıllığı / 33
Nikonovskaya Letopis': Nikonov Yıllığı / 36
Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnıy Spisok:
I. Novgorod Yıllığı Sinodal Nüshası / 39
Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok:
I. Novgorod Yıllığı Komisyon Nüshası / 41
Novgorodskoye Pervoye Letopis' Akademiçeski Spisok:
I. Novgorod Yıllığı Akademi Nüshası / 42
Giriş / 43

Birinci Bölüm

İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Boylarının

Tarihine Kısa Bir Bakış

Hazarlar / 65
Bulgarlar / 79
Tuna Bulgarları / 81
İtil (Volga) Bulgarları / 84
Peçenekler / 86
Uz/Oğuzlar / 98
Berendiler / 102
Karakalpklılar / 105
Kuman/Kıpçaklar / 109

İkinci Bölüm

İlk Rus Yıllıklarının Ortak Başlangıç Kısımları

İşte Geride Kalan Yılların (Geçmiş Yılların) Hikâyesi,
Rus Topraklarına Nereden Geldiler, Kiyev'de İlk Önce
Kim Knyazlık Yaptı, Rus Toprakları Nasıl Meydana Geldi? / 125

Kozarı: Hazarlar / 139

Dunayski Bolgarı: Tuna Bulgarları / 153

Voljskiye Bolgarı: İtil/Kama Bolgarları / 168

Peçenegi: Peçenekler / 183

Torkı: Uz/Oğuzlar / 233

Berendey/Berendi: Berendiler / 276

Çerniye Klobuki: Karakalpklılar / 341

Polovtsi: Kuman/Kıpçaklar / 398

Sonuç / 605

Kaynakça / 609

Ekler / 613

Dizin / 631

*Haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim
Canım Annem Havva ve Babam Mehmet Uydu'ya
En derin sevgi ve saygılarımla....*

Önsöz

Karadeniz'in kuzeyi veya Güney Ukrayna (o dönemde Rusya) topraklarında yaşanan tarihin en canlı kaynakları hiç şüphesiz ki ilk Rus Yıllıklarıdır. Bu Yıllıklardan Hz. Nuh'un Tufan'dan sonra dünyayı üç oğlu arasında paylaştırmasından başlayıp, Kiyev Rusyası'nın kuruluşuna, yükselişine ve Moskova Çarlığına giden süreci öğrenebiliyoruz. Yine yaklaşık iki buçuk asır boyunca bu bozkırlarda en amansız komşuları ve râkipleri olan Türk devlet ve boylarına âit ilk bilgileri de elde ediyoruz. Bu yönleri ile yıllıklar, İslâmiyet öncesi dönemde bu bozkırlarda gerek devlet kurarak gerekse boylar halinde yaşayarak varlıklarını güçlü bir şekilde hissettiren Hazar, Bulgar, Peçenek, Uz, Berendi, Karakalpıklı ve Kuman/Kıpçakların siyasî tarihleri açısından çok önemli kaynaklar olarak kabul edilmektedirler.

Ana kaynak olarak değerlendirilen Rus yıllıkları üzerinde günümüze kadar Rusya'da oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda dikkat çeken ve üzerinde durulan en önemli konu yıllıkların orijinal-olup-olmadıklarıdır. İlk Rus yıllıklarının 12,13 veya 14. yüzyıldan itibaren yazıldıkları düşüncesinden hareket eden Rus tarihçileri ve dilcileri bu kaynakların güvenilir olup-olmadıkları konusuna gerekli hassasiyet ve önemi göstermişler, kaynakların güvenilirliğini ispat ederek kaynaklar arasında özellikle bazı yıllar ve hadiselerde verilen bilgilerdeki farklılık ve yanlışlıkları da delilleriyle ortaya koyarak düzeltmeye çalışmışlardır.

Yıllar önce İlk Rus Yıllıklarını doktora tezi olarak ele almamızın yegâne sebebi bu kadar geniş bir coğrafyada hüküm süren Türk kağanlıklarına ait en önemli kaynaklar olan bu yıllıklardaki bilgileri Türkçe'ye kazandırmak idi. Ancak yıllıkları Türkçe'ye tercüme etmeye başladığımızda karşılaştığımız en büyük problem kullandığımız yıllıklardan bazılarının 18. yüzyıl; bazılarının da 19.yüzyıl Rus diliyle yayımlanmış olmaları idi. Nitekim bu yüzyıllardaki Rus dili ile günümüzdeki Rus dili arasında başta alfabe ve gramer kuralları olmak üzere oldukça fazla farklılıklar vardır. Örneğin Eski Rusça'da 5, günümüz Rusça'sında 3 zaman

varken; işaret zamirleri tamamıyla farklı, şahıs zamirleri ise biraz farklıdır. Yine günümüz Rusçasında isimler tekil ve çoğul olarak ikiye ayrılırlarken, eski Rusça'da ikili diyebileceğimiz bir grupla üçe ayrılmaktadır. Günümüz Rusçasında ismin 6 hali varken, eski Rusça'da 7 hali vardır. Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Elinizdeki bu eserde eski Rus dili ile yazılmış yıllıkların Türkçe tercümesi yapılmıştır. Ancak bugün yıllıkların bir kısmının günümüz Rusçasına aktarıldığını da ifade etmeliyiz.

Yıllıklarda hâdiseler yıl yıl verilmektedir. Biz de çalışmamızda yıllıkların asıl metinlerine sadık kalarak hâdiseleri yıl yıl verdik. Ancak bir yılda bir yıl için verilen yıl (örneğin 985), diğer bir yılda başka bir yıl olarak (örneğin 986 veya 987) verilmektedir. Biz bu durumu dipnotlarımızda açıklamaya çalıştık. Ayrıca metin kısmında bazı yılları iki kere yazarak ikinci defa yazdığımız yılın üzerine bir yıldız işareti koyduk. Bunu yapmamızın sebebi en önemli üç yıllığımız olan *Povesti Vremennih Let, İpatiyeuskaya Letopis'* ve *Lavrentiyeuskaya Letopis'* de verilen bilgiler arasındaki farklılıkları dipnot yerine metinde vermeyi daha uygun bulmamızdır.

Kitabımızda Yıllıklarda geçen Türk boylarından Hazar, Bulgar, Peçenek, Uz, Berendi, Karakalpaklı ve Kuman/Kıpçaklara âit bilgilerin hepsini her birine kendi boy adlarına göre ayrı ayrı bölümler açarak aktarmaya çalıştık. Böyle yapmamızın sebebi araştırmacıların hangi Türk boyunu arıyorlarsa doğrudan o boyun bölümüne bakarak kolay ve rahat bir şekilde ona ulaşmalarını sağlamak istememizdir. Ancak yıllıklarda birkaç yerde geçen Obr (Avar) Kovu (Kovuy), Kaepiç, Otperlü ve Türpey adları altında verilen çeşitli Türk boylarını ise ilk geçtikleri yıl içerisinde siyah punto ile gösterip, dipnotlarda haklarında bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca her boya ayırdığımız bölümlerde bir karışıklığa meydan vermemek için ilk defa geçen yer isimleri ile Rus knyazları hakkında da kısaca bilgi vermeye çalıştık. Bizi tekrara soksa da böyle yapmamızın sebebi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çalışmamız ana kaynakların tercümesi olduğu için sadece üzerinde çalıştığı boya bakmak isteyen araştırmacılara kolaylık sağlama amacını taşımak istememizdir. Yer isimlerinde özellikle şehir veya köyleri o dönemde hangi knyazlığın toprakları içerisinde iseler o knyazlığa bağlı olarak gösterdik. Çünkü bu yer isimlerinin

çoğu zamanımıza kadar ulaşamayarak ya değişmişler veya kaybolmuşlardır. Bu sebeple kitabımızın ekler kısmına bu şehirlerin isimlerini ve o dönemde hangi knyazlığın topraklarında bulunduklarına dair bir liste ekleyerek araştırmacılara kolaylık sağlamaya çalıştık.

Bu arada Knyaz (князь) ve Kiyev (Киев) olan kelimelerin Türkçe yazılışlarını bir önceki baskımızda A.N. Kurat'ın tercihi olan Knez ve Kiev şeklinde yazdık ancak bu yazılışlar kelimenin İngilizce yazılışları olduğu için bu baskıda Türkçe kullanışları olan Knyaz ve Kiyev'i kullanmayı tercih ettik. Ayrıca nehir adlarının da Türkçelerini kullandık.

Rus yıllıklarının oldukça karışık bir dil yapısına ve uslûba sahip olmaları onları Türkçe'ye çevirirken oldukça zorlanmamıza da sebep olmuştur. Elimizden geldiğince orijinal metinlere sadık kalmaya ve bazı cümleleri Türkçe'ye en uygun şekilde tercüme etmeye çalıştık. Yine Rus milletinin duygu ve düşüncelerini ifade ediş şekli bizden çok farklı olduğu için metinlerdeki anlamları ile aynen tercüme etmeyi uygun bulduk. Örneğin “öldü” yerine “mahvoldu”yu kullanmaları gibi.

Elinizdeki bu eserin ilk baskısı 2007 yılında Türk Tarih Kurumu yayınları arasından çıktı. Bu ikinci baskıda biricisinde bulamadığımız özellikle yer adlarının günümüzde nerelerde olduklarını tespit etmeye çalıştık, ayrıca Rus yıllıklarının bir kısmının günümüz Rusçasına aktarılmış olması bize okumada daha önce zorlandığımız kelimelerin sağlamasını yapma kolaylığı sağladı.

9.yüzyıldan 13. yüzyılın ilk çeyreğine yâni Rusya'nın Moğollar tarafından istilâsına kadar yaklaşık 4,5 asırlık süre içerisinde, özellikle de Kiyev Rusyası'nın kuruluşundan Moskova Çarlığı'nın kuruluş aşamasına kadar olan bir dönemde Türk devlet ve boylarının oynadıkları rolleri ve onlara âit bilgileri veren ilk Rus Yıllıkları, ana kaynak olarak değerlendirilmelerine ve bu devir Türk tarihi açısından önemli olmalarına rağmen, karmaşık bir dil yapısına sahip oldukları için ne yazık ki bizim bu çalışmamıza kadar Türk bilim dünyasının bilgisine ve hizmetine sunulamamıştır. Yaklaşık 800 yıldır Türk bilim dünyasında istifade edilmeyi bekleyen bu önemli yıllıklar üzerinde ilk çalışmanın tarafımızdan yapılması bizi ziyadesi ile memnun ederken, eserimizin ikinci baskıyı yapması da bizi heyecanlandırmaktadır.

Akademik hayatımda büyük yardım ve teşviğini gördüğüm, bu eserin kaynaklarının temini ve yazımı aşamasında daima beni destekleyen sevgili eşim Mustafa Yücel'e; bu çalışmalarımı yaparken anneliğimi hiçbir zaman unutmamam da istediğim kadar onlarla zaman geçiremediğim ve onlardan çaldığım zamana daima hoşgörü ile bakan canlarım, hayatımın yegâne varlık nedeni olan sevgili oğullarım Yiğithan Yücel ve Hakkı Kutluhan Yücel'e en içten duygularıyla minnettarlığımı sunuyorum.

Doğu Kütüphanesi Yayınlarının değerli çalışanlarına da emekleri için çok teşekkürler ediyorum.

İstanbul Kasım 2020
Muallâ UYDU YÜCEL

Kaynakların Tanıtımı

Rus kronikleri veya Rus vekayinâmeleri olarak da adlandırılan Rus yıllıkları, Rusların Hristiyanlığı kabul etmelerinden hemen sonra Bizans ile aralarında meydana gelen yakınlık sonucu onlardan aldıkları yıllık yazma âdeti neticesinde meydana getirilmişlerdir. Bu yıllıklar o dönemde Rusya'nın çeşitli yerlerinde yaşayan Rus rahip veya keşisleri tarafından yazılmışlar ve bu yüzden de ağır bir Hristiyanlık taassubu taşımışlardır. Yıllıkların en eski nüshaları muhafaza edilmemiş, ancak 14. yüzyılda yazılan çeşitli redaksiyonları zamanımıza kadar ulaşmıştır. İlk kısımları 9. asrın ortalarına kadar ulaşan şifahî bilgileri ihtiva ederken, 10. asrın başından itibaren de yazılı vesika ve belgeleri içlerine almışlardır. Bu yıllıkların yardımıyla Rus yurdunun tarihini 9. asırdan 18. asra kadar istisnasız tâkip etmemiz mümkündür.

14. asırdan itibaren Rus ülkesinin çeşitli yerlerinde, büyük manastırlarda pek çok yıllık yazılmaya başlanmıştır. Bunlara Kiyev'de yazılan “*Naçalny Svod*” (Başlangıç Dergisi) örnek olmuş ve daha sonra her bir yıllıkçı bilhassa kendisinin bulunduğu yerde geçen olayları kaydederek “*yerli*” yıllıkları meydana getirmiştir. Bu yerli yıllıkların baş kısımlarına Başlangıç Dergisi'ndeki bilgiler aynen alınmış ve yıllıklar daha sonra kendi bölgelerinin haberleriyle devam etmişlerdir. Bunlar arasında özellikle çok eskiden beri Novgorod'da yazılan nüshalar ile Pskov, Vladimir ve Moskova Yıllıkları'nı sayabiliriz.

Rusya'da bu yıllıkların birçoğunu gün ışığına çıkaran ve bilim dünyasıyla tanıştıran P.M. Stroyev adındaki bir araştırmacı olmuştur. Stroyev, Rusya'nın çeşitli yerlerindeki manastır kütüphanelerini dolaşarak birçok eski nüshayı toplamıştır. Bu nüshaları 1841 yılından itibaren kurulan ve Rus Bilimler Akademisi'ne bağlı olarak çalışan “*Rus Arheografya Komisyonu*” neşrederek, “*Полное собрание русских летописей: Polnoye Sobraniye Russkih Letopis: Rus Yıllıkları Külliyyatı*” adı altında çıkarmağa başlamıştır.

Yıllıkların baş kısımlarında verilen kronoloji düzenli ve doğru değildir. Aşağıda vereceğimiz bütün yıllıklar başlangıç kısımlarını “Başlangıç Dergisi” ve “Povesti Vremennih Let (Geçmiş Yılların Hikâyesi)” den almışlardır.

Biz bu çalışmamızda Moğolların Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyine geliş tarihleri olarak verilen 1224 yılına kadar Yıllıklarda verilen bilgileri aktarmaya çalıştığımızı ifade ettikten sonra çalışmamızda kullandığımız İlk Rus Yıllıklarının hangileri olduğu hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım¹:

1 Çalışmamızda verdikleri bilgilerle gerek Türk gerekse Rus tarihini büyük ölçüde aydınlatan Povesti Vremennih Let, İpatiyevskaya Letopis' ve Lavrentiyevskaya Letopis' yıllıkları ile “Yerli Yıllıklar” olarak değerlendirilen Radzivilovskaya Letopis', Troitskaya Letopis', Voksresenskaya Letopis', Nikonovskaya Letopis' ve Novgorod Yıllıkları kullanılmıştır. Diğer yerli yıllıklar hakkında Bkz. Muallâ Uydu, “İlk Rus Yıllıklarının Türk Tarihi Açısından Önemi”, *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, İstanbul 6-7 Haziran 1996, s.125-143.

Povesti Vremennih Let: Geçmiş Yılların Hikayesi (Nestor Kroniği)

Geçmiş Yılların Hikâyesi, Kiyev’de tertip edilen Yıllık Dergileri’nin ortak ismidir. 12. asrın başına kadar olan hâdiseler ile 14-15. yüzyıldaki Yıllık Dergileri’nin başlangıç kısımlarını ihtiva etmektedir. Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin 1) Nestor Nüshası; 2) Silvester Nüshası; 3) 1118 tarihli nüsha olmak üzere toplam üç nüshası vardır:

1) Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin İlk Nüshası: Nestor Nüshası: Bu nüsha her şeyden önce manastır yıllıklarına âittir ve Kiyev-Peçer (Lavra) Manastırında yazılarak, özellikle Knyaz Svyatopolk zamanındaki hâdiseleri anlatmaktadır. Bunun sebebi ise Svyatopolk’un Peçer Manastırına çok yakın birisi olmasıdır.

Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin ilk nüshasını derleyen kişinin ismi yıllık metninde bulunan bir başlıktan anlaşılmaktadır. Bu isim *Nestor*’dur. Yıllıktaki başlık: “Nestor, Feodosiyev-Peçer Manastırı Rahibi” şeklindedir. Nestor bu ilk nüshayı 11. yüzyılın 70’li yıllarında, Peçer manastırı rahibi Nikon’un rahipliğinin sonuna doğru (1074-1078) ve ondan sonra rahip olan Stefan zamanında yazmaya başlamıştır. Nestor burada Kiyev-Peçer dergilerini ve yıllık makalelerini kullanmıştır. Nestor, 60 yaşında hastalık ve yaşlılık gibi sebeplerle 12 Ocak 1112 yılında öldüğünde eserini ancak 1111 yılına kadar getirebilmiştir.

2) Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin Silvester Nüshası: Büyük Knyaz Vladimir Monomah, Rahip Silvester’i Vıdubits Manastırındaki Kiyev-Peçer Manastırına âit olan Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin redaksiyonunu yeniden yapması için görevlendirmiş, o da Geçmiş Yılların Hikâyesi’nin asıl nüshasını görerek, bu nüshayı kendi redaksiyonunda kullanmıştır. Rahip Silvester, Vladimir Monomah’a yakın olduğu için önce Vsevoloj Manastırına rahip daha sonra Pereyaslav’deki Monomah malikânesine piskopos olmuştur. Silvester bu yakınlığı yazdığı eserinde

de göstermiş ve Rahip Nestor tarafından yazılan Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin asıl metninde bulunan ve Nestor tarafından sevilmeyen Knyazlar hakkında verilen bilgileri düzelterek minnettara olduğu Monomah'a âit iyi hâdiseleri kendi metnine eklemiştir. Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin asıl nüshası hâdiseleri 1111 yılına getirirken Silvester'in nüshası 1116 yılına kadar getirmektedir. Ayrıca bu nüshayı onun yazdığına dâir Lavrentev Yıllığı'nın 1116 yılına âit kaydında şöyle bir ifadeye rastlıyoruz: "Bu kitabın yıllıkçısı Silvester'dir". Rahip Silvester'in notlarından anlaşıldığına göre, Geçmiş Yılların Hikâyesi 12.yüzyılın ikinci yarısında yazılmış ve hadiseler 1111 yılına kadar getirilmiştir. Rahip Silvester bu asıl nüshayı 1116'da Vıdubits Manastırı için kopya etmiş, kopya ettiği nüshaya da bazı ilâveler ve düzeltmelerde bulunmuştur. Daha sonra da Rahip Nestor'un yazdığı nüshayı kendi ilâveleriyle bitirmiştir. Rahip Silvester'in bu redaksiyonunun kaynakları arasında ayrıca Pop Papazı Vasili'nin yazdığı Galiç Yıllığı da vardır. Yine Rahip Silvester'in bu redaksiyonu Troits, Radzivilov ve Moskov-Akademi Yıllıkları'nın metinlerine aynen yerleştirilmiştir.

3) Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin 1118 Yılı Nüshası: Bu nüshayı kimin yazdığı bilinmemektedir. Yazan kişinin redaksiyonunda verdiği 1111 yılına kadar ki haberler Rahip Silvester nüshası ile aynılık göstermektedir. Ancak bu tarihten itibaren Silvester nüshasında bulamadığımız bazı hâdiseleri bu nüshada bulabiliyoruz. Örneğin Silvester nüshasında dinî düşüncenin başlamasına sebep olan Kiyev-Peçer Manastırının üzerinde yanan bir sütunun görünmesi hâdisesi bulunmamaktadır. Bu nüshayı yazan kişinin de Büyük Knyaz Vladimir Monomah'a yakın bir kişi olduğu açıktır. Nitekim bu nüsha Vladimir Monomah'ın Knyazlığının 5. yılında yâni 1117-1118'de yazılmıştır. Yine yıllığın sonunda Vladimir'e âit "*Pouçeniye*" (Öğütleri) yi de onun oğullarına ithafen yazmıştır. Bu nüshanın kaynakları arasında Patar Piskoposu Mefodiya Yıllığı ile Hronograflar yer almaktadır. 1118 Yılı Nüshası'nın yıllık dergileri bize kadar ulaşmamış, ancak 15. yüzyıldaki 1. Sofya ve 4. Novgorod Yıllıkları'nın metinlerinde bu nüshanın tashih edilmiş izleri kalmıştır. Ayrıca bu nüsha İpatyev Yıllığı ve Hlebnik Nüshaları'nın da metinlerini oluşturmaktadır.

A.A Şahmatov'a göre, Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin başka bir nüshası daha vardır. Bu nüsha bir yıllık değil, Piskopos Simon'a âit olan Poslaniye Polikarpa adındaki eserdir. Bu eser 1232 yılında yazılmıştır. 11-12.yüzyılda Kiyev'de geçen hâdiseleri ihtiva etmektedir. Rus dinî kültürünün en önemli eseridir. Hâdiseler 1078'de başlamakta ve 1110'da bitmektedir.²

Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin Nestor Nüshası'nın kaynakları arasında en önemli sırayı Kiyev-Peçer Dergileri, Yıllık Makaleleri ve Naçalny Svod (Başlangıç Dergisi) almaktadır. Bu dergiyi derleyen kişinin ismi bilinmemektedir. Diğer kaynakları ise Amartol Kroniği ve onun devamı olan Georgi Mnih Yıllığı, Hronograflar, Bizans Yıllıkları, Nikiforov Yıllığı, Patar Piskoposu Mefodiya Yıllığı, bazı Slav Kaynakları ve belgeleridir.

Kısaca bu nüshaların hepsini şöyle açıklayabiliriz:

1) Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin ilk (asıl) nüshası, Kiyev-Peçer Manastırında Rahip Nestor tarafından 1111 yılında hayırsever Knyaz Svyatopolk için yazılmıştır. İçerisinde Svyatopolk'a âit bilgiler çok fazla değildir. Svyatopolk'un ölümünden sonra bu nüsha yeniden düzenlenmiştir. Bu asıl nüshanın Duhovnik³ Vasilka Rostislaviç'in bulunduğu Peremişl veya Terebovl şehirlerindeki manastırlarda redaksiyonu yapılmış ve nüsha 1113-1116 yılları arasında kopya edilerek kısaltılmıştır. Bu nüshanın içerisine 1097-1099 yıllarında Peremişl ve Terebovl'de cereyan eden hadiseler de ilâve edilmiştir.

2) 1116 yılında Mihail Vıdubits Manastırı rahibi Silvester tarafından derlenen nüsha. Svyatopolk'un gölgesinde yapılan birinci nüshadan ayrı Silvester tarafından yapılan ikinci nüsha Vladimir Monomah'ın şahsiyet ve faaliyetlerini göstermektedir. 1097-1110 yılları arasındaki hadiseler için Silvester, Pop Papazı Vasili'nin Yıllığı'ndan istifade etmiştir.

3) Duhovnik Mstislav Vladimiroviç'e Vıdubits Manastırında daha önce kuşkuyla yazılan yıllıklar ile Kiyev-Peçer Manastırındaki yeni yıllık dergilerinin bir araya toplanıp derlenmesi görevi verilmiş, o da kısa bir süre sonra Novgorod'dan Kiyev'e taşınmıştır. Ancak bu taşınma

2 A.A. Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, T.I, Petograd 1916, s.XV.

3 Günah çıkaran papaz veya günah çıkarıcı.

sırasında Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin üçüncü redaksiyonunu kaybetmiştir. Bunun üzerine rahipler 1118 yılında toplanıp, Silvester redaksiyonundan da istifade ederek, 1118 yılına âit bu redaksiyonu meydana getirmişlerdir. Özellikle de Knyaz Vladimir Monomah'a âit haberleri vererek yıllığın hâdiselerini 1117-8 yılına kadar getirmişlerdir. Yılığın sonuna ise “Öğütler” adını verdikleri Vladimir Monomah'ın çocuklarına söylediği tavsiyelerini koymuşlardır.

İpatyev Yıllığı ve Hlebnik Yıllıkları'nda Kiyev-Peçer'de tanzim edilen nüshanın yâni Nestor Nüshası'nın, Lavrentev Yıllığı'nda Silvester Nüshası'nın metinleri vardır. Ancak Lavrentev Yıllığı'ndaki bu Silvester Nüshası'nın metinlerine Kiyev-Peçer nüshasının metinlerinden düzeltmeler yapılarak bazı aktarmalar ilave edilmiştir. Radzivilov ve Moskova-Akademi Yıllıkları ise bu her iki nüshayı (Nestor ve Silvester) da ihtiva etmektedirler. Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin üçüncü nüshasını, ikinci nüsha ile birleştirerek kullanan ve metninde veren ise 1. Novgorod Yıllığı Sinodal Nüshası'dır.⁴

Naçalnyy Svod yâni Başlangıç Dergisi hakkında pek çok fikirler ileri sürülmüş ancak kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu konu ile uğraşan bilim insanları, “Nestor Kroniki”nin daha önce çeşitli yazılı ve sözlü vesika ile belgelerden meydana getirilen bir komplikasyon olduğu görüşündedirler. Onun içinde bu dergiyi “Nestor Kronik”i olarak adlandırmışlardır.

Naçalnyy Svod yâni Başlangıç Dergisi, V. Kluşeskiy'e göre üç kısımdan oluşmaktadır:

- 1) Knyaz Oleg'in saltanatını 882 yılına kadar ihtiva eden kısım; 1054'ten önce yazılmıştır ve bu kısım asıl “Geçmiş Yılların Hikâyesi” adını taşımaktadır;
- 2) 12. yüzyılın başlarında düzenlenen ve Ruslar'ın Hristiyanlığı kabul ettikleri 986-988 yıllarına âit hikâyeleri ihtiva eden kısım;
- 3) 1140 tarihine kadar olan 11. ve 12. asır hâdiselerini anlatan Kiyev-Peçer Yıllığı'dır. Bu her üç dergi sonradan birleştirilerek “Başlangıç Dergisini” oluşturmuşlardır.

4 Şahmatov, *a.g.e.*, s.II-XLI.

Yine Kluçevskiy'e göre Nestor'a âit olan kısım 1044 tarihinden başlamaktadır. "Başlangıç Dergisini" oluşturan bu üç derginin verdikleri bilgiler arasında birçok yıl boş kalmıştır. Bu yıllar sonradan ya doldurulmuş veya olduğu gibi boş bırakılmıştır.⁵

Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin başlangıç konuları şunlardır: Tufan'dan sonra Nuh'un oğulları arasında yeryüzünü paylaşılması, Babil kulesi yapılırken insanların Tanrı tarafından dağıtılmaları; Slavlar'ın Tuna boyuna yerleşmeleri ve oradan dağılarak diğer ülkelere gitmeleri; Kiyev şehrinin kurulması vs.; metin 1116 yılı hâdiseleriyle bitmektedir.⁶

Biz çalışmamızda hem A. A. Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, T.I, Petograd 1916 hem de *Povesti Vremennih Let*, Haz. D.S. Lihaçeva-B.A. Romanova, Moskva-Leningrad 1950 baskısını kullandık.

5 V. Kluçevskiy, *Kurs Russkoy İstorii*, T. I, 5, Moskva 1909; bu kitabın yeni baskısı 3 cilt olarak 1994'te yayımlanmıştır. Bkz. *Ruskaya İstoriya*, T.III, Moskva 1994, s.61-73; Geçmiş Yılların Hikâyesi'ndeki Türkçe kökenli kelimeler hakkında bkz: Ç. Efendiyeva, "Eski Rusça "Geçmiş Yılların Hikâyesi" Adlı Eserdeki Eski Türkçe Kökenli Kelimeler Üzerine Bir İnceleme, *Bilgi*, S.16, Kış 2001, s.83-97.

6 Geçmiş Yılların Hikâyesi hakkında Türkçe yapılan çalışma için bkz. A. Uysal, "Povesti Vremennih Let (Geçmiş Yılların Hikâyesi): Tarihteki Yeri ve Önemi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, 2013, S.10, s.183-205.

İpatiyevskaya Letopis': İpatyev Yıllığı

Bu yıllık 14. veya 15. asırda Kostroma şehrindeki İpatyev Manastırı'nda yazıldığı için bu isimle adlandırılmıştır. Bu nüshayı Pskov'da bulup bilim dünyasıyla tanıştıran ise N.M. Karamzin olmuştur.

İpatyev Nüshası ilk defa Rus Yıllıkları Külliyyatı'nın 2. cildinde 1843 yılında, 15. yüzyıldaki Hlebnik Nüshası variantları (Leningrad Merkez Kütüphanesi, No: 40'da Kolomen tüccarlarından Hlebnik'e âit nüsha) ve Yermolayev Nüshası (Leningrad/Petersburg Merkez Kütüphanesi) notlarına göre yayımlanmıştır. El yazmaları hadiseleri başlangıçtan 1111 yılına kadar getirdiği için bu yayımın neşri zayıf yapılmıştır. İpatyev Yıllığı'nın Rus Yıllıkları Külliyyatı'ndaki ikinci baskısı 1871 yılında çıkmıştır. Bu baskıda 16. yüzyıldaki Hlebnik ve 16.yüzyıl sonundaki Pogodin Nüshaları'nın (Leningrad Merkez Kütüphanesi, Pogodin Koleksiyonu, No: 1401) variantları kullanılmıştır. İpatyev Yıllığı 1908 yılında Şahmatov'un redaksiyonunda yeniden yayımlanmıştır. 1923 yılında yapılan baskısında ise 1871 ve 1908 yıllarındaki baskıları tekrar edilmiştir. Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin İpatyev Nüshası'nın tıpkı basımı da 1871 yılında neşredilmiştir.

İpatyev Yıllığı'nın temelde iki nüshası vardır: İpatyev ve Hlebnik. Bu her iki nüsha da 13. yüzyıl veya 14.yüzyılın sonundaki Güney-Rus Yıllık Dergilerine kadar gitmektedirler.

İpatyev Yıllığı üç önemli bölüme ayrılmaktadır:

İlk bölümde Geçmiş Yılların Hikâyesi ile hâdiseler 1117 yılına kadar getirilmektedir;

İkinci bölüm 1118-1199 yılları arasındaki hâdiseleri kapsamaktadır. Bu bölüm 1200 yılında Vıdubits Manastırında yazılmıştır. Burada Knyaz Rurik Rostislaviç'in 1199'da manastırın taş duvarlarını inşa ettirmesinin

tasviri yapılmaktadır. Ayrıca 1199 yılında Rahip Moise'nin Rurik Rostislaviç'i övgüyle anan konuşması da tamamıyla verilmiştir. 1200 Yılı Dergisi Rurik Rostislaviç'in Âile Yıllığı'ndan (1173, 1174, 1180, 1185, 1187, 1197, 1198 ve 1199 yılı hâdiseleri); İgor Svyatoslaviç'in Çernigov Yıllığı'ndan ve Vladimir Gleboviç'in kendisinin yazdığı Pereyaslavl Yıllığı'ndan oluşmaktadır. 1200 Yılı Dergisi yine Kiyev-Peçer Manastırında yazılan Kiyev Knyazlık Yıllığını da kullanmıştır. Ayrıca İpatyev Yıllığı'nın bu ikinci bölümüne Galiç-Volın Yıllığı'ndan bazı yıllar (1141, 1144, 1145, 1164, 1187, 1188, 1189, 1190 ve 1197 yılı hâdiseleri) aktarılmıştır. Bu derginin verdiği haberlerin 1200 yılının haberlerinden mi yoksa daha sonra yapılan ilâvelerle 13. yüzyılın sonunda derlenen Güney-Rus Yıllığı'ndan mı alındığı konusu hâlâ açık değildir.

Üçüncü bölüm ise 1201-1292 yılına kadar olan hâdiseleri anlatmaktadır. Temelini 12.yüzyıldaki Galiç-Volın Yıllığı, bazı Rostov-Suzdal Yıllık Dergileri oluşturmaktadır. Hlebnik Nüshası'ndaki yıllar 1201 yılına kadar eksiktir, İpatyev Yıllığı'nı yazan kişi bunları sıraya koyarken beceriksizce hatalar yapmıştır. Örneğin hâdiselerin geçtiği yıllarda bazen 4 yıla kadar varan yanlışlıklar yapmıştır⁷.

Bizim çalışmamızda kullandığımız nüsha Arheografya Komisyonu tarafından 1871'de yayımlanan nüshadır. Bu baskıyı yukarıda saydığımız diğer baskılarla karşılaştırarak kullandık. Ancak Türklerle ilgili kısımlarında farklılıklar bulamadık. Bu baskıyı tercih etmemizin sebebi ise Hlebnik ve Pogodin Yıllıkları'nın nüshalarını da ihtiva ediyor olmalarıdır.

İpatyev Yıllığı'nın elyazması toplam 612 sayfadır. Üç bölümden oluşmaktadır:

- 1) *Geçmiş Yılların Hikâyesi*, 1111 yılına kadar (1-192. sayfalar);
- 2) *Kiyev Yıllığı* ve *Güney-Batı Rus Yıllık Dergileri* 1111'den 1201'e kadar (195-487. sayfalar);
- 3) *Galiç-Volın Yıllığı*, 1201'den 1292'ye kadar (487-612. sayfalar).

İpatyev Yıllığı'nı yazan kişinin kullandığı kaynaklar arasında Bizans yazarları tarafından eski Bulgarca'ya tercüme edilen eserleri, Peygamber

7 D.C. Lihaçev, *Russkiye Letopisi i ih Kulturno-İstoriçeskoe Znaçenie*, Moskva-Leningrad 1947, s.431-433.

öğütlerini, kilise rahiplerinin örneğin Patarlı Mefodiya'nın sözlerini, vazalarını, yerel masalları ve görgü şahitlerinin notlarını sayabiliriz.⁸

İpatyev Yıllığı'nın Hlebnik Nüshası: Hlebnik nüshası Devlet Merkez Kütüphanesinde No: 40'da bulunmaktadır. 788 sayfadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında kuşe kağıda açık ve net bir şekilde yazılmıştır. Merkez Kütüphanesine getirilmeden önce Kolomenli tüccar Hlebnik'e âit olduğundan bu isimle adlandırılmıştır. Bazı yıllara sonradan İpatyev Yıllığı'ndan ilâveler yapılmıştır. Son sayfalar Beyaz Rus yazmalarına göre tanzim edilmiştir. Hlebnik nüshası, İpatyev Yıllığı nüshasından imlâ olarak farklıdır.⁹ Bu nüsha 16.yüzyılda Güney-Batı Rusya'da veya Galilç'deki Güney-Rus orijinalinden İpatyev Yıllığı için yazılmıştır ve içerisinde pek çok başka nüshayı da bulundurmaktadır. Hlebnik nüshasındaki Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin metni ile İpatyev Yıllığı nüshasındaki Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin metni arasında benzerlikler çok fazla değildir. Yani İpatyev Yıllığı'nın orijinal metninin verdiği bilgilerin büyük bir kısmı Hlebnik metninin bilgileriyle farklıdır. Hlebnik nüshasının bilgileri daha ziyade Lavrentev Yıllığı nüshasına yakındır. Hlebnik diğer kaynaklara bakılarak sonradan düzeltilmiştir ve bu düzeltme yapılırken de kronolojiye uyulmamıştır.

İpatyev Yıllığı'nın Pogodin Nüshası: Devlet Merkez Kütüphanesinde Pogodin Koleksiyonu No: 1401'de bulunmaktadır. 15. yüzyılda kuşe kağıda tamamı 656 sayfa olarak basılmıştır. Elyazmasının ilk sayfası kaybolmuştur. Hâdiseler 896'dan başlamaktadır. Elyazmasının metni şaşırtıcı, karışık ve yanıltıcı bir tarzdadır. Örneğin bir yıla âit hâdiseler verilirken sayfa bitmişse bir sonraki sayfada başka yıla âit bilgiler verilmektedir.¹⁰

İpatyev Yıllığı'nın konularını iki bölüme ayırabiliriz: Birinci bölüm Geçmiş Yılların Hikâyesi ile başlamakta ve 1198 yılına kadar gelmektedir. Bundan sonra metinde Büyük Knyaz Rurik Rostislaviç zamanında Vıdübıts Manastırı'nın taş duvarlarının temelinin atılması hakkındaki hikâye yer almaktadır. İkinci bölümde ise Büyük Knyaz Rurik Rostislaviç ve Büyük Knyaz Roman Mstislaviç'in ölümlerinden sonra Güney-Batı

8 *Letopis po İpatiyevskaya Spisku (İpatiyevskaya Letopis')*, Arheografiçeskoy Kommisii, Sankt-Peterburg 1871, s.III-V.

9 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.VI-VI.

10 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.VII-VII.

Rusya'da cereyan eden olaylar anlatılmaktadır. Birinci bölümün temelde Galiç-Volin Yıllığı'na yakın olduğu görülmektedir. Galiç-Volin Yıllığı'nın İpatyev Yıllığı'nda kullanılan kısmı hâdiseleri başlangıçtan 13. yüzyılın 90'lı yıllarına kadar getirmektedir. Nitekim bu her iki yıllığın yazarı da yıllıklarında kronolojiyi kullanmamışlardır.¹¹

İpatyev Yıllığı'nın yardımcı kaynakları: 1) Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin Rahip Silvester Nüshası; 2) Kiyev Yıllığı ki bu Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin ikinci nüshasını yazan rahip Silvester'in yaşadığı Vidübits Manastırı'nda 13. yüzyılda yazılmıştır. Bu yıllığın haberleri 1198 yılından itibaren devam etmektedir; 3) Galiç-Volin Yıllığı (Örneğin: 1145'de Vladislav V'in idam edilmesi ; 1146'da Vsevolod'un kardeşiyle Galiç Knyazı üzerine gitmesi); 4) Bir nevi yıllık sayılan ve Çernigov Knyazları olan Olegoviçlerin başlarından geçen hâdiseleri anlatan Çernigov Yıllığı (Örneğin: 1173'te İgor Svyatoslaviç'in oğlu Vladimir'in doğumu; 1185'te şansız bir sefer olan İgor'un Kuman/Kıpçaklar üzerine yaptığı sefer detaylı bir şekilde anlatılmaktadır); 5) Voskresen Yıllığı: 1177'den 1196 yılına kadar Voskresen ile İpatyev Yıllığı aynı ortak bilgileri yani Güney Rus ve Suzdal Rusyasının hâdiselerini ihtiva etmektedirler (Örneğin 1147'de Yuri Novgorod bölgesine giderek savaştı); 6) 1185 Tarihli Vladimir Dergisi, İpatyev Yıllığı 12. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Vladimir-Suzdal Rusyasına verdiği haberleri bu yıllıktan aktarmıştır; 7) Rostov Dergisi, 8) Lavrentev Yıllığı; 9) I. Novgorod Komisyon Yıllığı Notları; 10) Hlebnik Nüshası; 10) Pogodin Nüshası'dır.¹²

Biz çalışmamızda *Letopis po İpatskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Kommissii, Sank-Peterburg 1871 baskısını kullandık.

11 A.A. Şahmatov, *Obozrenie Russkih Letopisnih Svodov XIV-XV. vv.*, Moskva-Leningrad 1938, s.69-70.

12 Şahmatov, *Obozrenie*, s.70-104'ten özet, İpatiyevskaya Letopis' ve Hlebnik nüshaları hakkında detaylı bilgi için bkz. a.g.e., s.69-114; ayrıca bkz. Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.53-55.

Lavrentiyevskaya Letopis': Lavrentev Yıllığı

Rahip Lavrentev'in ismiyle anılan ve Rus yıllıklarının en eskisi ve en önemlisi olan bu yıllık 1377 yılında Büyük Suzdal ve Nijniy Novgorod (Aşağı Novgorod) Knyazı Dmitri Konstantinoviç'in emriyle ihtiyar bir yıllıkçıdan, Rahip Lavrentev tarafından istinsah (kopya) edilmiştir. İhtiyar yıllıkçı kendi yıllığının hâdiselerini 1305 yılına kadar getirerek bitirmiştir. Ancak onun bu yıllığında bazı yıllar, örneğin 899'dan 922'ye kadar, 1263'ten 1283'e kadar, 1288'den 1294 yılına kadar olan hâdiseler yoktur. Bu yüzden de Lavrentev yaptığı kopyanın içerisine bütün bu yılları sonradan ilâve etmiştir.

Lavrentev Yıllığı'nı, eski Rus yıllıklarını toplamakla ünlü rahip A.İ. Musin-Puşkin 1792 yılında Petrovsk komiseri Krekşin'in görevli varisinden satın aldığı pek çok eski eserin arasında bulmuştur. Lavrentev Yıllığı'nı N.M. Karamzin, Rus Devleti Tarihi adlı kitabında Musin-Puşkin'in ismine göre Puşkin Yıllığı (Puşki'nin Yıllığı veya Puşkinli Yıllık) diye adlandırmıştır. Günümüzde Lavrentev Yıllığı Sankt-Peterburg'daki Merkez Kütüphanede bulunmaktadır¹³.

Lavrentev Yıllığı'nın elyazması parşömen kağıdına 176 sayfa olarak yazılmıştır. Metin içerisinde verilen başlıklarda, yılların hesaplanmasında ve harflerin yazılmasında büyük hatalar yapılmıştır.¹⁴

Lavrentev Yıllığı'nın ilk baskısına 1804 yılında teşebbüs edilmiş, Moskova Üniversitesi nezdinde Ortak ve Eski Rus Tarihi Profesörlerinden H.A. Çebotarev ve N.Ye. Çerepanov'un redaksiyonu altında yayımlanmaya başlanmıştır ancak yayım gittikçe uzamış ve daha sonra yayıma

13 Lihaçev, a.g.e., s.427; *Letopis po Lavrentiyevskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Komissii, Sankt-Peterburg 1872, s.8.

14 *Letopis po Lavrentiyevskomu*, s.6.

1810 yılına kadar ara verilmiştir. Bu yayımda kullanılan başlangıçtan 907 yılına kadar olan sayfalar korunmuş ve Lavrentev Yıllığı'nda kaynak olarak Radzivilov Yıllığı'nın varyantları ile 1812 Moskova yangınında yanan Troits Yıllığı'nın nüshaları kullanılmıştır.

1810 yılında yeni bir plan yapılarak R.F. Timkov'un redaksiyonunda Lavrentev Yıllığı'nın basılmasına karar verilmiş, ancak basılmak üzere toplanan pek çok elyazması 1812 yangınında yanmıştır. 1824 yılında ise bu basımın diğer sayfaları (1020 yılına kadar) Ortak ve Eski Rus Tarihi adlı kitapta yayımlanmıştır.

1846 yılında ise Lavrentev Yıllığı metinlerinin redaksiyonu Berendnik tarafından tamamlanarak Rus Yıllıkları Külliyyatı'nın I. cildinde neşredilmiştir. Bu neşirde Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin metninin varyantlarını muhaza eden Troits (Lavrentev Yıllığı'nın ilk baskısında kullanılan), İpatyev, Radzivilov ve Hlebnik nüshalarından faydalanılmıştır.

Rus Yıllıkları Külliyyatı'nın I. cildinin ikinci baskısı 1872 yılında İpatyev ve Hlebnik nüshalarının variantlarıyla beraber çıkarılmıştır. Üçüncü baskısı 1897'de yapılırken Geçmiş Yılların Hikâyesi'ni kapsayan bölümü ile dördüncü baskısı ise 1910 yılında yapılmıştır.

Rus Yıllıkları Külliyyatı'nın I. cildinin son baskısı Akademisyen Ye.F. Kars'ın redaktörlüğünde çıkmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen Lavrentev Yıllığı'nın yayınlarının mükemmel olduğu söylenemez. Örneğin Şahmatov tarafından 1900 yılında yapılan incelemeler sonucu ortaya çıkan yeni bilgilerin bu baskıda değerlendirilmesi kullanılmamıştır.¹⁵

Lavrentev Yıllığı'nın metinlerinin tarihleriyle ilk defa ciddi ve dikkatli bir şekilde ilgilenen önce Şahmatov¹⁶ daha sonra M.D. Priselkov¹⁷ olmuştur.¹⁸

Lavrentev Yıllığı başlangıçtan 1305 yılına kadar olan hâdiseleri anlatmaktadır. Bilhassa 1111-1205 yılları arasındaki hâdiseler Güney Rus ve özellikle Suzdal Rusyası'ndaki hâdiseleri ihtiva etmektedir. 1206-1305

15 Lihaçev, *a.g.e.*, s.428; *Letopis po Lavrentiyevskomu*, s.9.

16 Şahmatov, *Obozrenie*, s.9-37.

17 M.D. Priselkov, *Lavrentiyevskaya Letopis'* (İstoriya Teksta), Lenin Devlet Üniversitesi Bilim Adamları Notları, No:32, İlmî Tarih serisi, Leningrad 1939, s.78.

18 Lihaçev, *a.g.e.*, s.429.

yılları arasındaki hâdiselerde Rostov bölgesinde geçen olaylar anlatılmaktadır. Bu karışık karakter bize Lavrentev Yıllığı'nda daha başka kaynakların ve yıllık dergilerinin kullanıldığını göstermektedir. 1205 yılına kadar olan kısım Radzivilov'a; 1206'dan sonrası ise Pereyaslavl (Suzdal) Yıllığı'na benzemektedir. Ancak Lavrentev'de, Pereyaslavl Yıllığı'na benzeyen bir yıllık daha kullanılmıştır ve bu bazı özellikleri bakımından farklıdır. Bu yıllığın temelinde eski Pereyaslavl'de Vladimir Yıllığı diye adlandırılan yıllıktan alıntılar vardır. Örneğin Lavrentev'de 1176 yılında verilen bilgiler yâni Suzdal bölgesinde Yureviç ve Rostislaviçler arasında yapılan savaşı anlatan hikâye Pereyaslavl ve Radzivilov Yıllıklarından daha eskidir.

1185 Tarihli Vladimir Yıllığı veya Dergisi, Lavrentev Yıllığı'nın ikinci kaynağıdır. Lavrentev'in metni 12.yüzyılın 70'li yıllarına kadar aşağı-yukarı İpatyev Yıllığı'nın metnine yakındır. Bundan sonrası yâni 12. yüzyılın 90'lı yıllarından itibaren ise Suzdal'a âit haberleri verir. Lavrentev Yıllığı ve İpatyev Yıllığı'nı derleyenler ortak Suzdal kaynaklarını kullanmışlardır. Lavrentev Yıllığı kendinde üç kaynağı birleştirmiştir:

a) Birincisi 1185 Tarihli Vladimir Yıllığı ki Rostov Yıllığı'nın metnine ilâve edilmiştir ve 1185 yılına kadar olan hâdiseleri anlatmaktadır. Bu yıllıkta Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin, Silvester Nüshası tamamen kullanılmış ve 1111 yılına kadar ki hâdiseler de buradan alınmıştır. Yine bu dergide Suzdal'a âit Yıllıklar (yâni Kuzey Rusyası) ile Güney-Rus Yıllıkları da kullanılmıştır;

b) İkincisi Pereyaslavl Yıllığı ki 1216'daki eksik nüsha ile 1206 yılına kadar ki hâdiseleri ihtiva etmektedir;

c) Üçüncüsü 14.yüzyılın başındaki Polihron Nüshası'dır. Polihron 12.yüzyılın ikinci yarısı ile 14.yüzyılın başındaki hemen hemen bütün hâdiseleri anlatmaktadır. Polihron, 14.yüzyılın ilk yirmi yılında yazılmıştır ve Suzdal'a âit olan haberlerini de Lavrentev Yıllığı'ndan almıştır.¹⁹

Şahmatov'a göre, Lavrentev Yıllığı'nı yazan yıllıkçı eserinin metnine önce ikinci derece önemli olan kaynaklardan birini kopya etmeyi düşünerek kopyalamaya başlamıştır. Ancak metnin çok uzun olduğunu

19 Şahmatov, *Obozrenie*, s.9-20; daha detaylı bilgi için bkz. a.g.e., s.9-37.

görünce bu metninden vazgeçerek tekrar esas metne dönüp, Rahip Silvester'in nüshasını tâkip etmeye başlamış ve hadisleri 1111 yılına kadar getirmiştir. Böylece Lavrentev Yıllığı'nda Rahip Silvester'in nüshasının tamamı kullanılmıştır.²⁰

Kısacası Lavrentev Yıllığı'nın verdiği bilgileri muhteva bakımdan dört bölüme ayırabiliriz: 1) Geçmiş Yılların Hikâyesi, başlangıçtan dinî düşüncenin oluşmaya başlamasına kadar yâni 11 Şubat 1111 yılına kadar Rahip Silvester'in notlarını ihtiva eden kısım; 2) Suzdal Yıllığı 1111'den 1205'e kadar olan kısım; 3) Suzdal Yıllığı'ndaki Rostov haberlerinin üstünlüğüyle 1206'dan 1239'a kadar devam eden kısım; 4) Suzdal Yıllığı'nın bundan sonra Ortak-Rus Yıllıkları ile birleşerek 1240'dan 1305 yılına kadar olan hâdiseleri verdiği kısım. Bu yıllıklardan biri de Tver Yıllığı'dır ve 1284'ten 1302 yılına kadar ki hâdiseler bundan alınmıştır. İlk iki bölümdeki bilgiler Radzivilov ve Moskova-Akademi Yıllıkları'nın metinleriyle de uygunluk göstermektedir²¹.

Biz çalışmamızda *Letopis po Lavrentyevskomu Spisku*, Arheografi-çeskoy Kommissii, Sank-Peterburg 1872 baskısını kullandık.

20 Şahmatov, *Obozrenie*, s.25-26.

21 Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.51.

Radzivilovskaya Letopis': Radzivilov Yıllığı Veya Kenigsberg Yıllığı

Radzivilov veya Kenigsberg Yıllığı diye adlandırılan bu yıllık 17.yüzyılda hüküm süren Knyaz Radzivil'e âittir. 1671 yılında Knyaz Yanuşa Radzivil'in yıllığı Kenigsberg Kütüphanesine verdiği bilinmektedir. 1716 yılında Çar I. Petro Razumov şehrindeki Akademi'nin müdürü Kenigsberg'e onun bir kopyasını çıkarmasını emretmiştir (Bu kopya günümüzde Bilimler Akademisi Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir). 1758 yılındaki Rus savaşından sonra Kenigsberg'den Radzivilov Yıllığı'nın nüshaları istenmiş ve o da onları Bilimler Akademisi Kütüphanesine getirmiştir.

Radzivilov Yıllığı'nın Rusya Bilimler Akademisi Nu: 32.5.30'da bulunan nüshasının elyazması 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılmıştır. Elyazması 251 sayfadır ve orijinalinin Smolensk bölgesinde yazıldığı ileri sürülmektedir. Hemen hemen her sayfa bir veya iki minyatür ile süslenmiştir. Bu yılda 617 minyatür vardır ve bunlardan 4 tanesi sonradan yapııştırılmıştır. Radzivilov Yıllığı Rus yıllıkları arasında tek minyatürlü yıllıktır.

Radzivilov Yıllığı'nın ilk baskısı 1767 yılında "Tarihî Rus Kütüphanesindeki Eski Yıllıklar" adı altında sadece 1 bölüm olarak çıkarılmıştır. Radzivilov'un kopya edilmesiyle meşgul olan Rus yıllık araştırmacılarının en önemlileri V.N. Tatışev ve M.V. Lomonosov'dur. Orijinal nüsha Sank-Peterburg'dadır. 1902 yılında Radzivilov Yıllığı'nın notları Eski Yazılı Eserlere Meraklılar Cemiyeti tarafından fotoğraf tekniği yoluyla basılmış ve bunun ikinci baskısına Şahmatov'un bu yıllık hakkındaki bir makalesi de konulmuştur.

Radzivilov ve Moskova-Akademi Nüshası 1206 yılına kadar olan ortak bilgileri ihtiva etmektedirler. Moskova-Akademi Nüshası bulunduğu

yerin adıyla yâni Moskova Devlet İlahiyat Akademisi Kütüphanesi'nin ismiyle anılmaktadır. 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılmıştır. İhtiva ettiği konulara göre dört bölüme ayrılmaktadır 1) Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin Silvester Nüshası'nın 1111 yılına kadar olan bölümü; 2) 1111'den 1206'ya kadar ki Suzdal Yıllığı bölümü; 3) 1205'den 1238'e kadar 1. Sofya Yıllığı'nın eski nüshasını veren bölümü; 4) 1238'den 1419'a kadar olan hâdiseleri anlatan Rostov Yıllık Dergileri'ni ihtiva eden bölümü. Moskova-Akademi Nüshası'nın ilk yayımı 1897'de yapılmıştır.

Radzivilov Yıllığı kopya edildiği zaman çok eskimiş olduğundan son sayfalar kaybolmuş ve 1203-1206 arasındaki hâdiseler Moskova-Akademi Nüshası'ndan alınan ilâvelerle verilmiştir. Ancak cilt yapılırken sayfalar karıştırılmış ve 1205-1206 yılları olayları 1203-1204'ten önce verilmiştir.

Radzivilov ve Moskova-Akademi Nüshası Notları, 1851 yılında M. Obolen tarafından yayımlanan “Pereyaslavl-Suzdal Yıllığı” adı altında çıkarılan yıllığın metinlerine de benzemektedir. Obolen'in neşrinde pek çok belirsizlikler ve yanlışlıklar vardır. Yine pek çok hâdisede elyazmasının dili modern bir çehreye sokulmuştur.²²

1939-1941 yılları arasında M.D. Priselkov büyük ölçüde Radzivilov Yıllığı'nın varyantlarını, Moskova-Akademi Nüshası ve Pereyaslavl-Suzdal Yıllıkları'na göre hazırlamış, ancak eseri onun 1941 yılındaki ani ölümünden sonra basılabilmektedir. Priselkov, elyazmasında Geçmiş Yılların Hikâyesi ile Pereyaslavl-Suzdal Yıllık Dergileri'ni kullanmıştır.²³

Radzivilov Yıllığı metninin yardımcı kaynakları arasında 15. yüzyıl Moskova-Akademi Nüshası, Pereyaslavl-Suzdal Yıllık Nüshaları, Lavrentev Yıllığı Nüshası, 1185 Tarihli Vladimir Dergisi, 1. Novgorod Yıllığı ve İpatyev Yıllığı Nüshaları vardır. Radzivilov Yıllığı muhteviyatı bakımından ikiye ayrılmaktadır: 1) Başlangıçtan 1111 yılına kadar olan kısım ki Rahip Silvester'in nüshasıyla bitmektedir; 2) 1111'den 1206 yılına kadar olan bölüm. Her iki bölümde Moskova-Akademi Yıllığı'nın ilk bölümüyle aynılık ve Lavrentev Yıllığı'nın ilk iki bölümüyle

22 Lihaçev, a.g.e., s.433-437; *Polnoye Sobranie Russkih Letopisi, Radzivilovskaya Letopis'*, T.XIII, Leningrad 1989, s.3-4; Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.52.

23 *Radzivilovskaya Letopis'*, s.5.

benzerlikler göstermektedir²⁴. Yine Pereyaslavl-Suzdal Yıllıkları ve 1185 Tarihli Vladimir Dergisi metinleri ile de benzerlikleri vardır. Örneğin 1138'den 1206 kadar olan hâdiseler Pereyaslavl Yıllığı'ndan alınmıştır.²⁵

Biz çalışmamızda *Polnoe Sobranie Russkih Letopisi, Radzivilovskaya Letopis*, T.XIII, Leningrad 1989 baskısını kullandık.

24 Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.52.

25 Şahmatov, *Obozrenie*, s.48-61; geniş bilgi için bkz: *a.g.e.*, s.44-66.

Troitskaya Letopis': Troits Yıllığı

N.M. Karamzin bu yıllığı Troits'deki Manastır Kütüphanesinde bulmuştur. Bu yüzden de bu yıllık daha sonraları bulunduğu yerin yâni Troits Manastır Kütüphanesi'nin ismiyle adlandırılmıştır.

1812 Yılındaki Moskova yangınında ortak Moskova tarihine ve eski Rusya dönemine âit diğer değerli dergilerle birlikte yanan Troits Yıllığı'nın yeni redaksiyonu M.D. Priselkov tarafından uzun yıllar süren dikkatli ve titiz araştırmalar sonucunda yeniden yapılarak ortaya konmuştur.

Bu yıllık parşömen kağıdına 15. yüzyılda Moskova'da yazılmıştır ve 1409'da Timur'un kumandanlarından Edige'nin Moskova'ya yaptığı akını tasvir eden olaylarla sona ermektedir.

Karamzin'den önce Troits Yıllığı'nı ilk defa 17. yüzyıldaki tarih uzmanı V.F. Miller bulmuş ve yıllığa yine o ilk defa bu ismi vererek kopya etmiştir. Miller'in mükemmel olarak kopya ettiği bu nüsha maalesef 1812 yılındaki Moskova yangınında yanmıştır.

Bu yıllığın metinlerini günümüzde yeniden Priselkov tanzim etmiştir. Priselkov, Troits Yıllığı'nı yeniden tesis etmek için Karamzin'in Rus Devleti Tarihi adlı kitabında bu yıllıktan alarak aktardığı bilgilerdeki açıklamalardan; Şahmatov'un 1900 yılında bulduğu Simenov Yıllığı'ndan (Şahmatov, "15. yüzyılın başındaki Troits Yıllığı ve 16. yüzyıldaki Simenov Yıllığı" adlı çalışmasında bu yıllığı ihya etmiştir. Simenov Yıllığı'nı Bilimler Akademisinin yıllık kitapları arasında bulmuş ve yıllık Rus Yıllıkları Külliyyatının 18. cildinde ayrı olarak basılmıştır); Çerepanov, Çebotayev ve Timkov tarafından redaksiyonu yapılan Lavrentev Yıllığı'ndan ve Voskresen Yıllığı'ndan yararlanmıştır. Nitekim Simenov Yıllığı 1177'den başlayarak 1390 yılında sona ermektedir ve

burada verilen bilgiler Troits Yıllığı ile aynılık göstermektedir. Priselkov tarafından ihya edilen Troits Yıllığı Bilimler Akademisi Arşivinde bulunmaktadır.

Troits Yıllığı nüshasının temelinde Geçmiş Yılların Hikâyesi vardır.

Troits Yıllığı'nın kaynakları arasında 1409'da Moskova Piskoposu nezdinde oluşturulan Ortak Rus Dergileri de vardır. Troits Yıllığı'nın en önemli özelliği Rusların kendi kendilerini bulma ve bilme düşüncesini diğer Ortak-Rus yıllık dergileriyle birleştirerek vermesidir. Faydalanılan bu Ortak-Rus yâni yerli yıllık dergileri şunlardır: Tver, Nijny (Aşağı) Novgorod, Büyük Novgorod, Rostov, Ryazan, Smolensk ve daha sonraki Moskova Yıllık dergileri.

Troits Yıllığı'na başlangıç hâdiseleri ile 906-1176 yılına kadar olan hâdiseler Lavrentev Yıllığı'ndan aktarılmış; 1177-1390 yılı hâdiseleri Simenov, 1391-1408 yılı hâdiseleri ise Rogoj (1361-1364 yılı hâdiseleri), Simenov, Nikonov, 1480 Yılı Moskova Dergisi, Voskresen ve Tver Yıllıkları'ndan alınmıştır. Nihayet Troits Yıllığı, Tver Dergisi notlarına göre Tver'de 1413 yılı civarında tamamlanmıştır.²⁶

Biz çalışmamızda *Troitskaya Letopis*, Haz. M.D. Priselkov, Moskva-Leningrad, 1950 baskısını kullandık.

26 Lihaçev, *a.g.e.*, s.437-438; Şahmatov, *Obozrenie*, s.38-41; Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.52; Geniş bilgi için bkz. *Troitskaya Letopis*, Haz. M.D. Priselkov, Moskva-Leningrad 1950, s.3-45.

Voskresenskaya Letopis': Voskresen Yıllığı

Bu yıllığın asıl nüshası 1658 yılında Novoierusalim (Yeni Kudüs) Manastırında ölen rahip Nikonov tarafından yazılmıştır. Yıllığın metnindeki bir notta yıllığın isminin ihtiva ettiği haberlere göre Voskresen olarak adlandırıldığı belirtilmiştir (Bu nüsha Rusya Bilimler Akademisi Kütüphanesinde bulunmaktadır).

Voskresen Yıllığı ilk defa 1793-1794 yılında “Voskresen Notlarına Göre Rus Yıllıkları” adı altında neşredilmiştir. Bu basımda Akademi 13 nüshası kullanılmıştır. Bu yıllık Rus Yıllıkları Külliyyatının 1856'daki 7. cildinde ve 1859'daki 8. cildinde yayımlanmıştır.

Voskresens Yıllığı'nın bilinen beş nüshası vardır. Bunlar:

1) *Akademi 12 Elyazması*, bu nüsha Devlet Bilimler Akademisi Kütüphanesinde bulunmaktadır. 16. yüzyılda yazılmıştır. 512 sayfadır ve metindeki bazı sayfalarda eski ve orta çağ Slavyan kilisesi dilinin gramer kuralları hakkında bilgi verilmektedir. Hâdiseleri 1347 yılına kadar getirmektedir.

2) *Akademi 13 Nüshası* (ki Aladır Nüshaları diye de adlandırılmaktadır) Devlet Bilimler Akademisi Kütüphanesinde bulunmaktadır. 16. veya 17. yüzyılın başında yazılmıştır. 335 sayfadır. Hâdiseleri 1347 yılına kadar getirmektedir. Bu elyazmasını Bilimler Akademisine hediye eden tarihçi V.N. Tatışev'dir ve o “Rusya Tarihi” adlı eserinde bu nüshayı kullanmıştır.

3) *16. Yüzyılın Sonunda Yazılan Sinodal Nüshası*, Voskresen Yıllığı'nın ikinci yarısını ihtiva etmektedir (Bu nüsha günümüzde Devlet Tarih Müzesinde bulunmaktadır). 347 sayfadır. Elyazması İsveç Kralı Megnus'un 1347 yılında Orteşka şehrini alması haberiyle başlamakta

ve 1521 yılında Rusya'ya hücum eden Kırım Hanı Saip-Giray (Sahip-Gerey)'ın seferiyle sona ermektedir.

4) *Karamzin 2 Nüshası*, 1056 sayfadır ve 17. yüzyılda yazılmıştır. Hâdiseleri 1560 yılına kadar getirmektedir.

5) *Elyazması*, 18. yüzyılda yazılmıştır ve Moskova Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesinin Arşivinde bulunmaktadır. 885 sayfadır ve bu nüsha daha sonraları Rostov Yıllığı adı altında çıkarılmıştır. Bizim için önemli olan kısmı Adem'den 7000 (1192) yılına kadar olan kısımdır.

Voskresen Yıllığı'nın ikinci bölümdeki haberlerini (1348'den sonra) Paris nüshasından (günümüzde Paris Millî Kütüphanesinde bulunmaktadır) aldığını görmekteyiz. Bu yıllık Rus Yıllıkları Külliyyatının 7. cildinde yayımlanmıştır. Bu yayımın önsözünde Voskresen Yıllığı'nın kaynakları arasında Rostov Yıllığı ile 1479 Yılı Dergisi de gösterilmektedir.

Şahmatov'a göre Voskresen Yıllığı büyük bir ihtimalle 16. yüzyılın 30 veya 40'lı yıllarında derlenmiştir Muhteva bakımından incelendiğinde asıl metin nüshalarına bazı ilâvelerin yapıldığı görülmektedir. Şahmatov, bu yıllığın üç redaksiyonunun olduğunu söylemektedir: İlk redaksiyon 23 başlıktan oluşmakta (Voskresen Yıllığı'nın bütün metni başlıklara bölünmektedir) ve hâdiseleri 1533 yılına kadar getirmektedir; ikinci redaksiyon 70 başlıktan oluşmakta ve hâdiseleri 1537 yılına kadar getirmektedir ancak bu her iki redaksiyonda bize kadar ulaşamamıştır; hâdiseleri 1541 yılına kadar getiren üçüncü redaksiyon ise korunarak zamanımıza kadar gelmiştir (1541'daki bu redaksiyon Sinodal ve Paris Nüshaları'nın haberleriyle sona ermektedir).

Voskresen Yıllığı'nın asıl metninin en önemli kaynağı Büyük Moskova Knazlığı'nın 1479 Yılı Dergisi'dir. Bu derginin metni de 1. Sofya Yıllığı ve 1. Sofya Yıllığı'nın Çar Nüshasın'dan ilâveler ve düzeltmeler yapılarak tashih edilmiştir. Voskresen Yıllığı'nın Karamzin tarafından düzenlenen ve Karamzin Nüshası olarak da adlandırılan nüshası 1542'den 1552'ye kadar olan hâdiseleri Lvov Yıllığı'ndan almıştır. Nüsha 1560 yılına kadar devam etmektedir.

Voskresen Yıllığı başlangıçta verdiği haberleri ise Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin Nestor Nüshası ile Kiyev ve Suzdal Yıllıkları'ndan almıştır.²⁷

Voskresen Yıllığı'nın 12. yüzyıla âit haberlerinden bazıları İpatyev Yıllığı'nın haberleriyle benzerlikler göstermektedir. Şahmatov bunu "Voskresen Yıllığı'nı derleyen yıllıkçının 14.yüzyıldaki metropolit dergilerinden ve İpatyev Yıllığı nüshasından faydalandığı" şeklinde açıklamaktadır.²⁸

Voskresen Yıllığı'nın bir diğer özelliği de 15.ve 16. yüzyıldaki Kiyev Yıllıkları'nda pek bulunmayan Moskova Devletinin kuruluşuna âit haberleri ihtiva etmesidir.²⁹

Biz çalışmamızda *Polnoye Sobranie Russkih Letopiseh, Letopis Po Voskresenskomu Spisku*, Arheografiçeskoyu Komisseyu, Sank-Peterburg 1856 baskısını kullandık.

27 *Polnoye Sobranie Russkih Letopiseh, Letopis Po Voskresenskomu Spisku*, Arheografiçeskoyu Komisseyu, Sank-Peterburg 1856, T.VII, s.5-10; Lihaçev, a.g.e., s.472-474.

28 Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.55.

29 *Voskresenskomu*, s.5.

- c) *Akademi XV. Elyazması*: Devlet Bilimler Akademisinde bulunmaktadır. 15. yüzyılda yazılmıştır ve 1558 yılına kadar olan hâdiseleri ihtiva etmektedir. Bu elyazması Şletser tarafından Nikonov Yıllığı diye adlandırılmıştır. Bilimler Akademisi tarafından “Nikonov Nüshasına Göre Rus Yıllığı” adı altında Sank-Peterburg’da 1767-1792 yılları arasında 8. ciltte yayımlanmıştır.
- d) *Arheografi 2. Elyazması*: Moskova Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunmaktadır. 18. yüzyılda yazılmıştır ve 951 sayfadır.
- e) *Publîç Elyazması*: Devlet Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır. 18. yüzyılda yazılmıştır ve 1442 sayfadır. Terkîp bakımından Akademi 14 Elyazmasına benzemektedir.
- f) *Troitskaya’ Elyazması*: Troits Kütüphanesinde bulunmaktadır. 18. yüzyılda yazılmıştır ve 1409 sayfadır.
- g) *Tolstov 7 (Galiç) Elyazması*: Devlet Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır. 18.yüzyılda yazılmıştır ve 1305 sayfadır. Hemen hemen her sayfası çeşitli renklerle boyanmış tablolarla süslenmiştir. Elyazmanın ilk sayfası kaybolmuştur. 1114 yılı haberleriyle başlayıp 1472 yılı haberleriyle sona ermektedir. Elyazması 1772 yılında Sank-Peterburg’da Knyaz Şerbanov döneminde onun emriyle basılmıştır.
- h) *Laptev Elyazması*: Devlet Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır. 18. yüzyılda yazılmıştır ve 1005 sayfadır. Bunun da hemen her sayfası çeşitli renklerdeki tablolarla süslenmiştir. Bu nüsha İ.P. Laptev tarafından Merkez Kütüphaneye hediye edildiği için bu isimle anılmıştır.³¹

Nikonov Yıllığı’nın metni Rus Yıllıkları Külliyyatının 9-13. ciltlerinde yayınlanmıştır. Bu yıllığın ilk neşri A.L. Şletser ve S. Başılov’un redaksiyonuyla tamamı 18 cilt olarak 1762’den itibaren çıkarılmaya başlanmıştır. Ancak bu neşrin bilgilerinin sonradan yeterli olmadığı görülmüştür.

Nikonov Yıllığı’nın nüshalarının karakterleri ve birbirleriyle olan ilişkileri, bilim dünyasında geniş tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu tartışmaya katılan araştırmacılar arasında: A. Tihomirov,

31 *Patriarş ili Nikonovskoyu Letopisyu, Polnoye Sobranie Russkih Letopisey, Sankt-Peterburg 1862, s.5-10; Şahmatov, Obozrenie, s.370-373; Şahmatov, Povesti Vremennih Let, s.56.*

A.A. Şahmatov, h. P. LiHaçev, S. F. Flatonov, A.Ye. Presnyakov, n. F. Lavrov, S. P. Rozanov'u sayabiliriz.

Bu tartışmanın en önemli sebebi, Nikonov Yıllığı'nın en önemli iki nüshasını oluşturan Patriarş ve Obolen nüshalarının ne zaman yazıldığıdır. A.F. Bıçkov, Nikonov Yıllığı'nın 1862 yılında yapılan neşrinde Patriarş Nüshası'nın daha eski olduğunu ve 17. yüzyılda Obolen Nüshası'nın 17. yüzyılda Patriarş Nüshası'ndan kopya edildiğini ileri sürmektedir.

Şahmatov da Patriarş Nüshası'nın Obolen Nüshası'ndan daha eski olduğunu düşünmüştür. Ona göre bu her iki nüsha da 1553-1554'te tanzim edilmişlerdir ve her ikisi de 1541 yılı hadiseleri ile sona ermektedir.³² N.P. Lihaçev ise yaptığı paleografik araştırmalar sonucunda bunun tam aksini iddia ederek Obolen'in asıl nüsha, Patriarş'ın ise onun kopyası olduğunu kabûl etmiştir. Obolen Nüshası'nın elyazması, çeşitli dönemlerdeki elyazmalarından örneklerle 17.yy'da yazılmıştır.

Lihaçev'in bu düşüncelerini S. F. Platonov ve N. F. Lavrov desteklemişlerdir. Onlara göre de Nikonov Yıllığı'nın, en eski nüshası Obolen Nüshası'dır (1520 yılına kadar) ve 1539-1542 yıllarında yazılmıştır. Aslında Obolen Nüshası asıl metinden kopya edilmiş ve daha sonraları çeşitli ilâvelerle genişletilmiştir. Patriarş Nüshası da onunla aynı zamanda yazılmıştır. Çeşitli kaynakların birleştirilmesiyle meydana getirilen birkaç defterden oluşmuştur.

Nikonov Yıllığı'nın, Nikonov Resimli Dergi diye adlandırılan Resimli Dergisinde oldukça fazla resim bulunmaktadır ve sayıları 1000 kadardır. Resimli Dergide verilen yıllar 1114'ten 1567 yılına kadar olan Rus tarihindeki hâdiseleri ihtiva etmektedir. Bu dergide ilk kısımdan 1114 yılına kadar olan yıllar muhafaza edilmemiştir. Resimli Derginin metni, Nikonov Yıllığı'nın variantlarıyla Rus Yıllıkları Külliyyatının 9-11. ciltlerinde verilmiştir³³.

Bizim kullandığımız Nikonov Arheografi Komisyonu Notları'nın metinlerinde Patriarş, Tolsovt 7 (Galiç); Lapev Elyazmaları kullanılmıştır. 1176 yılından 1362 yılına kadar olan hâdiseleri anlatmaktadır.³⁴

Biz çalışmamızda *Patriarş ili Nikonovskoyu Letopisyu, Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey* Sank-Peterburg 1862 baskısını kullandık.

32 Şahmatov, *Obozrenie*, s.370.

33 Lihaçev, *a.g.e.*, s.475-479.

34 *Patriarş ili Nikonovskoyu*, s.1.

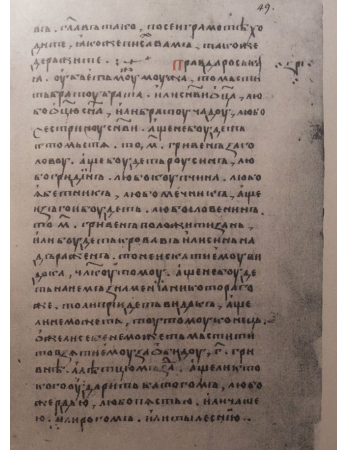
Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok: I. Novgorod Yıllığı Sinodal Nüshası

1. Novgorod Yıllığı karmaşık bir terkibe sahiptir. 1. Novgorod Yıllığı'nın muhteiyatı sosyal sınıflar, Novgorod feodalitesinin kendilerine karşı uzlaşmaz bir politika izleyen sosyal sınıflarla olan mücadeleleri ve Novgorod topraklarının eski tarihlerine âit hâdiselerdir.³⁵

1. Novgorod Yıllığı Sinodal Nüshası Moskova Sinodal Kütüphanesine (Nu: 786) âittir ve zamanımızda Devlet Tarih Müzesinin Elyazmaları Bölümünde bulunmaktadır. Rus Yıllıklarının nüshalarını geçmişten günümüze kadar getirmekte ve muhafaza edilen bütün diğer Rus yıllıklarının en eskisi olarak kabûl edilmektedir.

Sinodal Nüshası'nın elyazması parşömen kağıdına değişik yazı çeşitleriyle yazılmıştır. Tamamı 337 sayfadır ancak son sayfası yoktur. Bütün elyazma 37 defterdir ve ilk 16 defter kaybolmuştur (yâni 128 sayfa) 14. veya 15. yüzyılda Kuzey-Rusya (Novgorod) dil özelliğiyle yazılmıştır.

Sinodal Nüshası'nın hangi döneme âit olduğu ve yazıldığı şartlar için Şahmatov ve A.İ. Sobolev tarafından ileri sürülen iki görüş vardır: Şahmatov'a göre Sinodal Nüshası 13. veya 14.yüzyılda eski orijinalinden kopya edilmiştir. Bu görüşe Şahmatov delil olarak Sinodal Nüshası'nın kaynakları arasında bulunan 14.yüzyıldaki Polihron Dergisini göstermektedir. Nitekim Sinodal Nüshası'nın ilk bölümünün terkibi 13. yüzyıla âittir.³⁶

35 Novgorodskaya Pervaya Letopis', Starşego i Mladşego İzvodov, Moskva-Leningrad 1950, s.3.

36 Novgorodskaya, s.5-6.

Sinodal Nüshası'nın ilk baskısı 1781 yılında “6525 (1017) Yılında Başlayıp 6860 (1352) Yılında Biten Novgorod Yıllığı” adı altında yapılmıştır. İkinci baskı da yine bu başlık altında 1819 yılında yapılmıştır. Ancak bu her iki baskı yeteri kadar doyurucu olmadığından üçüncü baskı 1841 yılında Rus Yıllıkları Külliyyatının 3. cildinde, büyük ölçüde Sinodal Nüshası, Akademi ve Tolstov Nüshası metinleri kullanılarak çıkarılmıştır. 1875 yılında P.İ. Savvaitov tarafından Sinodal Nüshası'nın bütün el yazmaları neşredilmiştir. Ancak 1888 yılında bu yıllık Savvaitov'un redaktörlüğünde “Sinodal Nüshasına Göre Novgorod Yıllığı” altında büyük yanlışlıklar ve dizgi hatalarıyla beraber tekrar yayımlanmıştır.

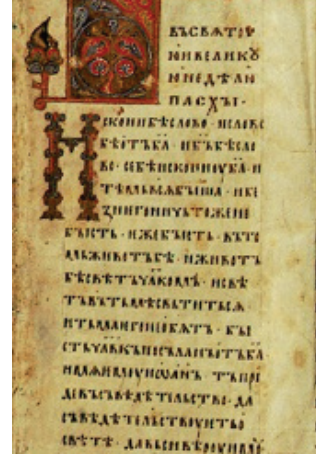
Sinodal Nüshası'nın parşömen kağıdına yazılmış elyazmasını paleografik yönden inceleyip derleyen Sobolev olmuştur. Sobolev hâdiseleri 14.yüzyıla yâni 1330 yılına kadar getirmiştir. Bu yıldan itibaren hâdiseler için yazılan notlar değişik yazı çeşitleriyle devam etmektedir (1337, 1345, 1352 yılı hâdiseleri sonradan yazılmıştır). Elyazmasının metni 1016 yılından başlamaktadır.

Şahmatov, Sinodal Nüshası'nın kaynaklarını şöyle açıklamaktadır: Resmi Piskopos Yıllığı, daha sonraki ünlü German Voyatı Dergisi ki bu 12. yüzyıldaki Kiyev Başpiskoposluk Yıllığı'nı'a bağlı idi ve 14. yüzyılın başındaki Polihron. Şahmatov'a göre German Voyatı'nın kendisi bu dergiyi derlememiş, sadece yıllığında resmî piskoposluk yıllığını kısaltmıştır. 13. yüzyılın başlarında yâni 1204 yılından sonra Başpiskoposluk Yıllığı'nın yeni dergisi Kiyev Yıllığı'ndaki haberlerden teşkil etmiştir. Sinodal Nüshası, Novgorod'da 11. yüzyılın başında yazılmaya başlanmıştır. İçerisinde Geçmiş Yılların Hikâyesi'nin üçüncü redaksiyonu vardır.³⁷

37 Lihaçev, a.g.e., s.440-441.

Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok: I. Novgorod Yıllığı Komisyon Nüshası

I. Novgorod Yıllığı Komisyon Nüshası diye adlandırılan bu nüsha 15. yüzyıldaki Devlet Arheografi Komisyonu Notları'dır ve günümüzde Rusya Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsünde bulunmaktadır. Elyazması 320 sayfadır. Komisyon Nüshası, “*Sinodal Nüshasına Göre Novgorod Yıllığı*” adı altında 1883 yılında yayımlanmıştır. Komisyon Nüshası notları hâdiseleri 1016 yılına kadar kendine özgü orijinal haberlerle diğer yıllıklara benzemeden bağımsız bir şekilde getirmektedir. 1016'dan 1074 yılına kadar olan hâdiseleri ise Sinodal Nüshası'yla birlikte, 1075'ten 1332 yılına kadar olan hâdiseleri de Sinodal Nüshası'nın variantlarıyla birleştirerek vermektedir. 1333'den 1446 yılına kadar olan hâdiseleri ise yine kendine özgü bağımsız haberler vererek anlatmaktadır.³⁸

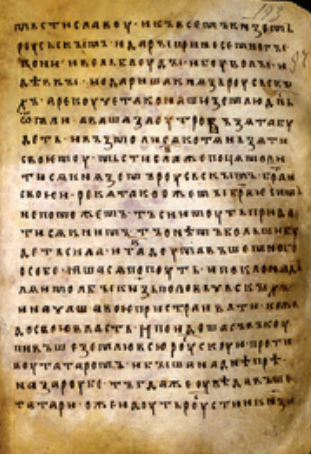
Komisyon Nüshası'nın elyazması iki yazı çeşidiyle yazılmıştır ve ilk sayfası kaybolmuştur. Bu sayfa ona yakın diğer nüshalara bakılarak yeniden yazılmıştır. Ayrıca metinde bu yakın nüshalar da işlenmiştir. Bu yakın nüshalar ise Tolstov, Akademi ve Troits Nüshaları'dır. Komisyon Nüshası temelde Sinodal Nüshası'na çok benzemektedir.

Komisyon Nüshası'nın kaynakları şunlardır: Geçmiş Yılların Hikâyesi (1118 yılına kadar), 1448 yılı Dergisi yâni 4. Novgorod Yıllığı, 1423 Yılı Polihron Dergisi. Bu kaynaklarda Komisyon Nüshasının büyük bir ihtimalle 1448 yılından sonra yazıldığını göstermektedir.³⁹

38 Lihaçev, a.g.e., s.443; Şahmatov, *Povesti Vremennih Let*, s.57.

39 Şahmatov, *Obozrenie*, s.169-170.

Novgorodskoye Pervoye Letopis' Akademiçeski Spisok: I. Novgorod Yıllığı Akademi Nüşhası

I. Novgorod Yıllığı Akademi Nüşhası 15. yüzyılın ortasında yazılmıştır. Sankt-Peterburg'daki Bilimler Akademisi Kütüphanesinde bulunmaktadır. 241 sayfadır. Nüşhanın yazısı özensiz ve değişkendir. Kullanılan mürekkep yer yer farklılıklar göstermektedir. İlk 38 sayfa sonradan yazılmıştır. Bu nüshanın elyazması orijinal yazma ile karşılaştırılarak tashih edilmiştir. 19.yüzyılda karton cilt yapılmıştır ve bu nüshaya Karamzin bazı haşiyeler çıkmıştır. Elyazması sadece I. Novgorod Yıllığı'nın metin kısmını ihtiva etmektedir. Metin bir hikâyenin ortasından başlamaktadır. Akademi Nüşhasının 1786 yılında ayrı bas-kısı yapılmıştır.⁴⁰

Akademi Nüşhası'nın kaynakları Komisyon ve Protograf Nüşhaları, Troits Yıllığı ve 1448 Yılı Dergisi'dir. Şahmatov'a göre; Akademi Nüşhası'na başlangıç hâdiseleri Geçmiş Yılların Hikâyesi'nden, 1439 yılına kadar olan hâdiseler ise Komisyon Nüşhası'ndan alınmıştır.⁴¹

Akademi Nüşhası başlangıçtan 1441 yılına kadar hâdiseleri ve özellikle 12.-14. yüzyıllar arasında Novgorod'da ceryan eden olayları anlatmaktadır.⁴²

Çalışmamızda kullandığımız Novgorodskaya Pervaya Letopis Starşego i Mladşego İzvodov (I. Novgorod Yıllığının Eski ve Yeni Çıkarımı) Yıllığında Sinodal, Komisyon ve Akademi Nüşhaları ayrı ayrı verilmiştir.

Biz çalışmamızda her üç nüshayıda veren *Novogorodskaya Pervaya Letopis, Starşego i Mladşego İzvodov*, Moskva-Leningrad 1950 baskısını kullandık.

40 *Novgorodskaya*, s.9.

41 Şahmatov, *Obozrenie*, s.177-178.

42 Şahmikatov, *Obozrenie*, s.180; *Povesti Vremennih Let*, s.57.

Giriş

Slavların kökeni hakkında özellikle 19. yy'da oldukça fazla çalışma yapılmış, antropolojik, arkeolojik, yazılı ve dil araştırmaları sonucunda Slavların Hind-Avrupa (arî) menşeli boylarla aynı ırktan oldukları görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu araştırmalar ayrıca Slavların ilk yaşadıkları coğrafyanın Vistül Nehrinden başlayarak Pripet Havzası ve Orta Özi (Dinyeper) sahası olduğu sonucunu ortaya çıkarmışsa da bu coğrafyanın batı, kuzey, doğu ve güney sınırlarının neresi olduğu kesin bir şekilde tesbit edilememiştir.¹

Eski Slav yurdunun doğu sahasını işgal eden boylar, Doğu Slavları grubunu teşkil etmişlerdir. Bunların yaşadıkları saha Pripet havzası (Bugünkü Polesie), Berezina Nehrinin aşağı kısmı, Desna ve Teterev boyları ile muhtemelen Volinya çevresidir. M.Ö. ki Slavlara âit herhangi bir bilgi olmadığı için, Doğu Slavlarının bu devirlerde yaşadıkları yerleri kesin bir şekilde tayin etmemiz mümkün değildir. Slavlara milat sıralarında “*Vened*”; milattan sonra özellikle de 6. yüzyılda sadece bazı Slavlar’a “*Ani*” denildiğini bilmekteyiz. Ayrıca Antların Turla (Dinyester) ve Özi (Dinyeper) boylarında yaşadıkları da bilinmektedir.²

Köktürk Kağanlığı’nın kurulmasından sonra (552) Avarların bir kısmı İtil (Volga) Nehrini aşarak Avrupa’ya geçmişler ve 568’e doğru, Panonya merkez olmak üzere büyük bir kağanlık kurmuşlardır. Yukarıda verdiğimiz Slavların yaşadıkları sahanın da sahibi olan Avarlar, uzun zaman Slavları hâkimiyetleri altında yaşamak zorunda bırakmışlardır. Slavların faal bir unsur olarak ilk defa tarih sahnesinde görünmelerinde,

1 N.M. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiskogo* (T. I-IV), Sankt-Peterburg 1842, T. I, s.11; A.N. Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s.3-4; P.P. Toloçko, *Drevnyaya Rus*, Kiyev 1987, s.16; V.O. Kluçevski, *Russkaya İstoriya*, I, Moskva 1994, s.88-93 arasında Rusların menşei ve Rus bozkırlarının coğrafi özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

2 Karamzin, *a.g.e.*, s. 10; B.A. Rıbakov, *Kiyevskaya Rus i Russkie Knyajestva XII-XIII*, Moskva 1982, s. 99; Kurat, *a.g.e.*, s.4; M.N. Zueva, *İstoriya Rossii s Drevnosti do Naşih Dnyey*, Moskva 1995, s.11.

Balkanlar'a ve Bohemya'ya yerleşmelerinde, ilk siyasî teşkilâtlarını kurmalarında, etnik ve karakter bakımından değişmelerinde Avar hâkimiyetinin tesiri olduğu kabul edilmektedir. Avar hâkimiyetine karşı durmak isteyen Slav boylarını Avarlar yok etmişlerdir.³ Avarların zâafa uğrayarak Slav sahasından çekilmeleri üzerine, Doğu Slavları ikinci defa bir Türk boyunun nüfûz ve tesirine maruz kalmışlardır ki bu boy da Hazarlardır.⁴

Hazar Kağanlığı 8.yüzyıl sonlarına kadar Doğu Avrupa'nın en büyük devleti olmuştur. Hazarlar, Ten (Don) Nehrinin aşağı kısmında, Kerç Boğazı'nda hem ticaret limanları hem de kaleler yapmışlar ve Orta Özi'de şehirler kurmuşlardır. Doğu Slavlarından Polyan, Radimiç, Severyan ve Vyatiç boylarından da kendilerine tâbi oldukları için vergi almışlardır. Bu şekilde hakimiyetlerini güçlendirmişlerdir. Nitekim Kiyev'de "Pasinga" adında bir Hazar valisinin bulunması ve Kiyev'in bir mahallesinin "Kozare: Hazarlar" diye adlandırılması, buradaki Hazar hâkimiyetinin derecesini göstermesi bakımından yeterlidir⁵. 8.yüzyıl sonu ve 9.yüzyıldan itibaren Desna-Özi boyunca Hazarların izni ile Karadeniz'e inmeğe başlayan İskandinavlı Normanlar (Vareg-Rus) da Orta Özi bölgesinde kaldıkları müddetçe Hazar hâkimiyetini tanıyarak bölgeye yerleşmişlerdir. Slavlar üzerindeki Hazar hâkimiyetinin ağır olduğunu yıllıklardaki 859 yılına âit şu kayıttan anlıyoruz: "Hazarlar ise Polyanlardan, Severyanlardan ve Vyatiçlerden her ocak (baca: ev) başına bir sincap kürkü (beyaz sincap kürkü) ile gümüş para aldılar".⁶

3 Slavlar üzerindeki Avar hakimiyeti için bkz. A.N. Kurat, "Avarlar", Yay. Haz. S. Acar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.26, S.1, Temmuz 2011, s.81-110.

4 Kluçevski, *a.g.e.*, s.105-106; Kurat, *a.g.e.*, s.5.

5 Kiyev Rusyası'nın teşekkülünde Hazar tesiri hakkında J. Brutzkus'un eseri çok önemlidir. O, Kiyev'in kuruluşunda Hazarların yerli ahaliyi oluşturdıklarını, Kiyev kelimesinin "alçak yerleşme alanı" anlamına gelen Hazarca bir kelime olduğunu, idarî unvanların Hazarlardan alındığını söylemektedir. Örneğin: Knyaz'a: Hakan, (Kagan), saray memuruna: iambitçi, denetçi'ye: meteli demeleri gibi. Yine Knyaz Oleg'in isminin Olgu (büyük), Olga'nın da İlge (presnes)'den geldiğini söylemektedir. Ayrıca o, Hazar kültürünün İsveç'ten gelen ücretli kıtaların getirdikleri İsveç kültüründen daha zengin olduğunu ve İsveç kültürünün Rus devletinin kuruluşunda hiçbir tesir yapmadığını belirterek tam aksine Slav topraklarının yeni galiplerine eski kültürün Hazarlardan intikal ettiğini söylemektedir. Bkz. J. Brutzkus, "Eski Kiyev'in Türk-Hazar Menşei", *DTCF*, C.IV/3, Mart- Nisan 1946, s.356.

6 *Povesti Vremennih Let*, Haz. D.S. Lihaçeva-B.A. Romanova, Moskva-Leningrad 1950, s.18; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.10-11; *Lavrentiyeskaya Letopis'*, s.18; *Radzivilov-*

Doğu Slavları 7-8. yüzyıllarda pek çok boya bölünmüştü. Bu boylar ve yaşadıkları sahalar şu şekilde idi: *Slovene (Slovenler)*: İlmen Gölü çevresi ve Beloozero⁷ (Akgöl) civarında; *Kriviçler*: Tuna Nehrinin başlangıç kısmında; *Poloçanlar*: Tuna ve Vilya nehirleri çevresinde; *Dregoviçler*: Pripet boyunda ve Berezina bölgesinde; *Drevlyanlar*: Özi'nin sağ tarafında; *Radimiçler*: Soj Nehri boyunca; *Severyanlar*: Desna havzasında; *Vyatiçler*: Oka Irmağı'nın yukarı ağzında; *Bujanlar*: Bug (Aksu) Nehrinin batı tarafının yukarı kısmında; *Volınyanlar*: Yukarı Turla havzasında oturuyorlardı. Ayrıca Aksu ve Turla nehirleri arasında yaşayan *Tiverstler* ile Turla ve Prut arasında yaşayan *Ugliçler (Uliç)*'in Slav olup olmadıkları ise belli değildir.⁸

Slavların en eski komşularından biri Litavlardır (Litva).⁹ Litavlar o sıralarda, Neimen ve Vilya havzasında bulunuyorlardı. Aşağı Neimen ve Vistül arasında yine Litav aslından Pruslar ile Aşağı Tuna boyunda da Jmudlar yaşıyorlardı. Aksu Nehrinin batı kısmının aşağı tarafında da Yatvyaglar vardı¹⁰.

Doğu Slavları Pripet Havzası'ndan doğu ve kuzey-doğu istikâmetinde ilerledikçe Fin boylarıyla karşı karşıya geldiler ve Fin bölgesini işgal etmeye başladılar. Bu Fin boyları şunlardı: *Çudlar* ve *Estler*: Bugünkü Estonya'da; *Vodler*: Neva havalisinde; *Suomlar*: Finlandiya'da; *Vesler*: Yukarı İtil bölgesinde; *Meryalar*: Yukarı İtil ve Klyazma nehirleri arasında; *Muroma* ve *Meşçerler*: Klyazma ve Moskova nehirleri boyunca; *Mordvalar*: Sura Havzası'nda; *Çirmiş* (Mari), *Votyak* (Ar) ve *Permler*: İtil'in

skaya Letopis', s.16: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Nikolovskaya Letopis'*, s.8.

7 Beloozero, Sankt-Peterburg şehrinde geçen, Büyük Neva Gölü'nde bulunan Krestov Adası'nda yaşayan eski Doğu Slav boylarından Dvoryanların kurduğu şehirdir. Bu şehir ismini Knyaz Belozerski'den almıştır.

8 Karamzin, *a.g.e.*, s.19; Kurat, *a.g.e.*, s.6; Zueva, *İstoriya*, s.12.

9 Slavlar ile Litavlar çok eskiden beri bir arada yaşıyorlardı. Hatta ortak bir Slav-Litav dilinin mevcudiyetinden bile bahsedilmektedir. Ancak Litavların Neimen ve Vilya havzasında bulundukları M. 7.-8.yüzyıllarda Slavlar ile Litavlar arasında artık büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Bu sırada Slavların yayılışları neticesinde Litav boyları tedricen Baltık Denizi'ne doğru kaymışlardır. Kültür seviyeleri ve sosyal teşkilâtları bakımından Litavların Slavlardan daha geri bir sevide bulundukları da iddia edilmektedir.

10 Karamzin, *a.g.e.*, s.20; Kurat, *a.g.e.*, s.6-7.

sol kenarından Yayık (Ural) Dağlarına kadar olan bölgede; Diğer *Çud-ler*: Sukhona ve kuzey Tuna'da; *Zuryanlar*: Vıçegda Havzası'ndan Yayık (Urallar)'a kadar yaşıyorlardı. Ormanlık ve çok geniş bir araziye yayılan bu Fin boyları birbirlerinden uzakta bulunuyorlar ve avcılıkla uğraşıyorlardı. Fin boylarının hem kültür hem de teşkilât bakımından, Slavlardan daha alt bir seviyede olmaları, onların Slavların ilerlemelerini durduramamalarını sağladı. İlmen Gölü, Yukarı İtil ve Oka bölgesindeki Finler, ya Slavların önünden çekildiler veya yerlerinde kalarak Slavlarla karıştılar. Bu şekilde 7. yüzyıldan itibaren Doğu Slavları Fin boylarıyla karışmağa başladılar.¹¹

İtil ve Kama nehirlerinin birleştikleri sahada 4.yüzyılın sonundan itibaren bir devlet kuran Bulgar Türkleri ile Doğu Slavları arasındaki ilişkiler, mesafe uzaklığından dolayı oldukça geç başladı. Slavlar, İtil ve Oka nehirlerini takiben aşağıya inmeye başladıkları sırada, İtil Bulgarları ile ilk temaslarını kurmuş oldular. Hazar Kağanlığı'na tâbi olmakla beraber, iç işlerinde tamamiyle bağımsız olan Bulgarlar, Kiyev Knyazlığı ve İtil'in yukarısındaki Slav/Rus şehirleriyle oldukça sıkı münâsebetlerde bulundular ve neticede Kiyev Knyazlığının hem ekonomik, hemde kültür gelişiminde önemli rol oynadılar.¹²

Doğu Slavları ilk yurtlarından çıktıklarında Özi Nehrinin ağzına doğru ilerlediler ve Karadeniz'in kuzey bozkırlarını işgal ettiler. Slavlar bulundukları bölgenin coğrafi ve tabii şartlarına uymak mecburiyetinde olduklarını anlamışlardı. Nitekim Rus tarihçileri, Doğu Slavlarının yayılışlarında, hayat tarzlarında, Rus milletinin teşekkülünde ve Rus devletinin siyasî gelişmesinde, Doğu Slavlarının 7.-8. yüzyıldan beri işgal ettikleri sahanın coğrafi durumunun ve tabii şartlarının büyük etkisi olduğu görüşünde birleşirler. Bu saha hem düz hem bataklık hem de ormanlık bir sahadır bu yüzden de ekin ekmeğe müsâit değildi. Bu nedenler Doğu Slavları bu sahanın şartlarına uyarak ziraatten ziyade avcılık, balıkçılık ve birazda arıcılıkla meşgul oldular.¹³ İnanç olarak da Doğu Slavları tabiat kuvvetlerini canlı birer varlık olarak kabul eden

11 Karamzin, *a.g.e.*, s.21-22.

12 Kurat, *a.g.e.*, s.7.

13 Kluçevski, *a.g.e.*, s.33-47; Kurat, *a.g.e.*, s.8-9.

ve her kuvveti bir ilâha isnat eden animizm inancında idiler.¹⁴ Nitekim eski Slav inancı “Yazıçestvo” olarak adlandırılırken, bu inançta iyilik ve kötülük tanrıları vardı. Bu tanrıları temsilen putlar yaparak onlara çeşitli ritüeller ile tapındılar. Putları yapılan bu tanrılar arasında en önemlileri ise şunlardır: Perun, Hors, Dajbog, Stribog, Simurgl ve Mokoş.

Doğu Slavlarından Polyanların Kiyev, Severyanların Çernigov, Radimiçlerin Lübeç, Kriviçlerin Polotsk ve Smolensk, İlmen Gölü çevresindeki Slovenlerin ise Novgorod şehirleri vardı. Bunların ne zaman ve nasıl kuruldukları bilinmemektedir; ancak 9. ve 10. yüzyıllarda çok işlek olan İskandinavya-Bizans nehir ticaret yolu boyunca bulunmaları, bu şehirlerin ticareti geliştirmek düşüncesiyle yapıldıklarını göstermektedir.¹⁵

Normanların doğu kısmı, yâni İsveçlilerin ataları, 8. yüzyıldan itibaren Ladoga ve İlmen Gölü’nün çevresindeki Doğu Slavlarını hâkimiyetleri altına almaya başlamışlardı. Bunlar hem başıboş hareket edip etrafa saldırıyorlar hem de ticaretle uğraşıyorlardı. Bir süre sonra Ladoga Gölü’nün güneyinde “Slav/Rus (Norman)” şehirleri inşaa edilmeye başlandı ki buralarda yerli Fin ve Slav ahalisinden alınan vergiler toplanıyordu. İlk şehirleri Ladoga Gölü kıyısındaki Aldagen ve Holmgrad ile İlmen Gölü sahilindeki Ostragad (Novgorod)’dır. 8.yüzyıl içinde Ladoga-İlmen Gölü çevresine nüfûz eden bu Normanlar, Beloozero ve Yukarı İtil ile Özi Nehri istikâmetinde yayılmaya başladılar. Bunlar İtil Nehrini tâkiben aşağı doğru inerek Bulgar ve Hazar ülkelerine ulaştıkları gibi, Özi boyunca da Karadeniz’e inerek oradaki Slavlarla temaslar kurdular. Doğu Avrupa’da faaliyete geçen bu Normanlar da yukarıda ifade ettiğimiz gibi hem istilâcı hem tüccar hem de saldırgan idiler. Müsâit duruma göre hareket ederlerdi. Kendilerine tâbi Fin ve Slav ahaliden aldıkları kıymetli kürkleri ticaret emtiası olarak Hazar pazarlarına götürerek satarlardı. Yine ücretli askerî kıtalar oluşturarak Bizans İmparatorlarının hizmetine de girmişlerdi. Yerli Slav ahalisinin de bu İskandinavlı Normanlarla birlikte Bizans ticaretine karıştıkları anlaşılmaktadır. Bir süre sonra şehirlerde ticaret malları birikmeye, biriken bu malların koruma altına alınmasına ve nehir boyunca bu malların Bizans’a

14 B.A. Rıbakov, *Yazıçestvo Drevnyah Slavyan*, Moskva 1981, s.3; Toloçko, *a.g.e.*, s.56-57; Kurat, *a.g.e.*, s.12.

15 Kurat, *a.g.e.*, s.14.

sevk edilmesi sırasında yaşanacak herhangi bir saldırının önüne geçilmesi için askerî güce ihtiyaç duyuldu. Bu ihtiyaç üzerine oluşturulan askeri güç İskandinavyalı Norman yani “Vareg”lerden kuruldu. Zaten “Vareg” adı bu gibi ücretli asker kıtalarına yerli Slavlar tarafından verilen bir isimdi. Slavlar arasında faaliyette bulunan bu “Vareg” kıtaları veya “Drujinaların”¹⁶ başında duran Norman beylerine, Germanca’daki “**konung**” dan tahrif edilerek Slavca “**Knyaz (Prens)**” denildi. Neticede bu Vareg-Rus Knyazları gittikçe önem kazandılar ve kurulmakta olan siyasî teşkilâtın da yöneticisi oldular. Slavlar uzun zaman Vareglerle Rusları birbirleriyle karıştırdılar. Gerçekten de bu iki ismin mahiyeti uzun zaman tam anlamı ile anlaşılamadı. Bu konuyu A.N. Kurat “bu adların iki mühtelif mâna ifade etmiş olması mümkündür” diyerek şöyle açıklamaktadır: “Vareg” ücretli kıtalar halinde hareket eden Normanların umumi isimleri; “Rus” ise bu Vareglerden olup Slavlar arasında yerleşen, devlet kuran ve Slavlar üzerinde hâkimiyet süren zümrenin adı olsa gerektir. Rus adının menşei ve mahiyeti hakkında ileri sürülen görüşün en doğrusu ise şöyledir: Fincedeki “Ruotsi”, Slavcaya önce “Rusi” sonra “Rus” olarak geçmiştir. Slavlar da İsveç’ten gelenlere umumiyetle “Rus” (Rusi) demişlerdir”.¹⁷

Norman zümrelerinin yerli Slav ahalisini hâkimiyetleri altına alıp, şehirler yâni ticaret ve siyâset merkezleri kurmaları hâkim sınıf derecesine yükselmelerine sebep oldu ve bundan dolayı “Rus” adı gittikçe siyâsî bir mefhûmu ifade etmeye başladı. Hazar hâkimiyetinin zâfa uğramasıyla bu “Rus Knyazlarının” siyâsî faaliyetleri daha da genişledi. Kiyev’de Rus hükümdarlarının hâkimiyeti ele geçirmelerinden sonra Orta Özi boyu “Rus” yurdu adını aldı ve yabancı ülkelerden gelen Rus-Normanların sayıları az olduğundan bunlar çok geçmeden Slavlaştılar. 10.yüzyıl’da İsveç’ten yeni Norman zümrelerinin gelmesinin kesilmesi ile birlikte Hristiyanlığın Kiyev’de kabulünden sonra, Slav ahalisi ile Ruslar hem din hem de dil bağlarıyla birbirlerine bağlanarak,

16 Drujina imtiyazlı yüksek “askeri kıta” demektir. Bunlar Vareg-Ruslardan teşkil edilirler ve knyazlarla birlikte onun yanında savaşa katılırlardı. Ayrıca knyazın en yakın silah arkadaşları ve maiyeti de bunlardan seçilirdi.

17 Kurat, *a.g.e.*, s.15.

büsbütün kaynaştılar. Böylece “Rus” adı bundan sonra yerli Slav ahalisine de verilmeye başlandı.¹⁸

9.yüzyılın ortalarında Doğu Avrupa iki siyasî nüfûz sahasına bölünmüştü: güneyde Hazarlar, kuzeyde Normanlar (Vareg-Rus).¹⁹ Bu yüzyılın sonlarına doğru doğudan Peçeneklerin gelmesi ile Hazar nüfûzu zâfa uğratıldı; bu da Doğu Avrupadaki siyasî gelişmeler üzerinde önemli bir tesir yaptı. Böylece Orta Özi sahasında yaşayan Slav boyları, Hazar nüfûzundan çıkarak Vareg-Rus tesiri altına girmeye başladılar. Sonuçta Kiyev ve çevresinde bir Rus-Slav Devletinin kurulabilmesi için bütün imkân ve şartlar yaratılmış oldu.

9.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ladoga ve İlmen Gölü çevresinde birkaç Vareg-Rus Knyazı çeşitli yerlerde hâkimiyet kurdular. Ladoga Gölü kıyısındaki Aldagen şehrinde *Rurik*, Beloozero sahasında *Sineus*, İzborgs şehrinde (Pskov’a yakın) ise *Truvor* adlı Norman beyleri bulunuyordu. *Askold* ve *Dir* adlarındaki iki Vareg yöneticisi de Kiyev’de hâkimiyet sürüyorlardı. Bunların arasında en kuvvetlisi Rurik idi. Bir müddet sonra kuzeydeki bütün Slav ve Fin boyları onun hâkimiyetini tanıdılar. Bundan sonra Rurik, Ladoga Gölü’nden hareket ederek, İlmen Gölü kıyısındaki Ostragad şehrine gitti. Buraya Slavlar Novgorod (Yenişehir) ismini vermişlerdi. Rurik, kendisine râkip Vareg-Rus knyazlarını ortadan kaldırdıktan sonra, bu geniş sahanın tek sahibi oldu. Geniş bir sahayı idâresi altına almayı

18 Kurat, *a.g.e.*, s.15-17; ayrıca bkz. Karamzin, *a.g.e.*, s.26; Kluçevski, *a.g.e.*, s.111-114.

19 Brutzkus, gerek Hazarların gerekse yabancıların bütün serseri ücretli askerlere Varang dediklerini; bu kelimenin Varmak fiilinin ismi failinden geldiğini; Hazarların ücretli Varangları muhafız olarak yalnız İtil’de değil Kiyev’de de bulundurdıklarını, bunun için de bu Varangların efsanevî liderleri Askold’un, bir çok milletle savaştığını ancak sadece Kiyev’e yakın olan Hazarlara tâbii Severyan, Radimiç ve Vyatıçlerle savaşmadığını ve de Kırım Hazaryası’nı ziyaret etmediğini” söylerken, dipnotta Varanglerin Hazar mı, yoksa İsveçli mi olduklarının ayrı bir çalışma konusu olduğunu belirtmekte ve bugün Macarca’daki *barang* kelimesinin “göçebe” mânâsını muhafaza ettiğini ve Yunanlıların da aynı kelimeyi “koşucu, gezgin” diye tercüme ettiklerini” ifade etmektedir. Brutzkus, *Eski Kiyev’in*, s.355; L.N. Gumilëv, *Rus Yıllıklarında Varyag yani İskandinavlıların Rus olarak ifade edildiğini belirterek bunun yanlış olduğunu ve “Veliko-Ross (Büyük Rus)’un Slav, Ugor, Alan ve Türklerin kaynaşmasından çıktığını söylemektedir”. Bkz. Etnogenez i Biosfera Zemli, Moskva 1978-79, s.59, Çev. A. Batur, Etnogenez Halkların Şekillenışı Yükseliş ve Düşüşleri, İstanbul 2003, s.91. Nitekim günümüzde Varyagların, Vikinglerin doğuya yönelen grubu olduğu kabul edilmektedir. Batıya giden grubu ise Normanlardır.*

başarılıp, yerli Slav ve Fin boyları üzerinde hâkimiyet kurduğundan dolayı Rurik Kiyev Rus Devletinin kurucusu olarak kabul edildi.²⁰

Kiyev Rus Devletinin kuruluşuna âit bilgileri efsanevî bir tarzda yıllıklarda şu şekilde görüyoruz: “**Yıl 6370 / 862:** Varyagları (Vareg) deniz ötesine kovarak, onlara vergi vermediler ve kendi kendilerini yönetmeye başladılar.²¹ Onların arasında kanun yoktu, boylardan boylar (kavimler) meydana geldi (boy, boya karşı ayaklandı). Bunlar kendi aralarında savaş- tılar ve daha sonra düşünerek kendi kendilerine şöyle dediler: “Kendimize, bizi iyi yönetecek ve kanunlarda adaletle hüküm verebilecek Knyaz araya- cağız”. Ve deniz ötesine Varyaglara (Vareg), Rusya'ya gittiler. Çünkü Var- yaglar “Rus” diye adlandırılıyorlardı. Nasıl ki bazılarının İsveç, Norman, Angl (İngiliz) ve bazılarının da Got diye adlandırıldıkları gibi. İşte böy- lece bunlar da (Varyaglar) böyle (Rus) diye adlandırıldılar. Çudlar, Slo- venler, Kriviçler ve Vesler Ruslara elçiler göndererek şöyle dediler: “Bizim topraklarımız büyük ve bereketlidir ama düzen ve nizamı yoktur. Geli- niz hakimiyet sürünüz ve bizi idâre ediniz”. Kendi boyları tarafından seçi- len 3 kardeş, yanlarına bütün Rusları aldılar ve Slovenlere geldiler. Büyük ağabey Rurik Novgorod'da diğeri Sineus Beloozero'da üçüncü kardeş Tru- vor ise İzvors'k'da yaşadılar. Ve bu Varyaglardan sonra Rus toprakları No- vgorod adını aldı. Novgorod'daki insanların soyu önce Varyaglardan daha sonra da Slovenlerden gelmektedir. İki yıl sonra Sineus ve kardeşi Truvor öldüler. Bütün yönetimi Rurik ele geçirdi ve şehirleri kendi adamları ara- sında paylaştırdı. Birine Polosk, diğesine Rostov ve bir başkasına da Belo- ozero'yu verdi. Bu dağlarda Varyaglardan gelenler ile, Novgorod'un yerli halkı olan Slovenleri, Polotsk'da; Kriviçleri Rostov'da; Merleri Beloozero'da; Versleri de Murom'da oturttu. Muromluların hepsini Rurik yönetti. Onun yanında aynı âileden olmayan iki boyar²² vardı ve bunlar Rurik'den diğeri boyarlarıyla birlikte Çargrad'a (İstanbul) gitmek için izin aldılar. Özi bo- yunca gittiler ve dağda küçük bir şehir (şehircik) gördüler ve “Bu kimin şehri?” Diye sordular. Orada yaşayanlar şöyle cevap verdiler: “Bu şehri Kiy, Şek ve Horiv adlarındaki üç kardeş kurdular ve (sonra) vefat ettiler, biz ise onların neslindeniz ve (burada) oturuyoruz. Hazarlara da vergi veriyoruz”.

20 Karamzin, *a.g.e.*, s.67-84; Kluçevski, *a.g.e.*, s.131; Kurat, *a.g.e.*, s.19.

21 Burada kastedilen Fin ve Slav boylarıdır.

22 Eski Rusya'da idârecilere verilen ortak isim.

Askold²³ ve Dir bu şehirde kaldılar ve yanlarına pek çok Varyag toplayarak Polyan topraklarını yönetmeye başladılar. Rurik ise bu zamanda Novgorod'da knyazlık yapıyordu".²⁴

Rurik (862-879)'in ölümünden sonra Oleg, Rurik'in oğlu Igor çok küçük olduğu için devleti yönetmeye başladı. Bu Knyaz, Novgorod çevresinde kalmayarak "Büyük ticaret yolunu" ele geçirmek gâyesi ile batıya yöneldi. Kiyev'i ele geçirerek buraya yerleşti ve daha sonra Bizans'a sefer açarak, sefer sonunda Bizans ile Rusların lehine olan bir ticaret anlaşması yaptı²⁵. Oleg 912'de ölünce Kiyev tahtına Rurik'in oğlu Igor geçti. Igor 911-914 yılında Hazar Denizi'nin güney kıyılarına akınlar düzenledi. Hazar Denizi yoluyla ilerleyerek Bakû yakınlarında karaya çıktı ve zengin ganimetler alarak geri döndü. Ancak Hazarların hizmetinde bulunan Müslüman kıtalar, Rusların İslâm ülkelerinde yaptıkları katliamların intikâmını almak gâyesiyle, Ruslara hücum ettiler ve birçoğunu öldürdüler. Müslümanların elinden kurtulup kaçabilenler bu sefer Burtasların saldırısına uğradılar; ancak küçük bir kısmı imha edilmekten kurtuldu. Igor'un 941'de Bizans'a karşı yaptığı sefer başarısızlıkla sonuçlandı. Igor bundan sonra İslâm ülkelerine yağma akınları düzenledi ve Bizans ile 945 yılında Oleg zamanında yapılan ticaret anlaşmasını Rusların lehine olmayan bir şekilde yeniden yaptı²⁶. Devlet içi yönetiminde de pek başarı gösteremediği için iç karışıklıklar çıktı. Bu yüzden de Drevlyanlar isyan ederek Igor'u öldürdüler. Oğlu Svyatoslav çok küçük olduğu için karısı Olga, devlet idâresini eline aldı.²⁷

Kiyev Rusyası'nın en tanınmış simalarından biri olan Olga'nın en önemli özelliği Hristiyanlığı kabul etmesidir. Onun Hristiyan olmasıyla Rusya'da Ortodoksluk önemli bir hale geldi. Olga, 957 yılında Bizans İmparatoru Konstantin Porphyrogenetos'u ziyaret etmek gâyesiyle İstanbul'a

23 Brutzkus, Askold adına Hazarlarda 6. yüzyılda Es-Kölçi (anlamı: deniz beyi) olarak rastlandığını söylemektedir. J. Brutzkus, *Eski Kiyev'in*, s.354.

24 *Povesti Vremennih Let*, s.18; *İpatiyevskaya Letopis*, s.11-12; *Lavreniyevskaya Letopis*, s.18 -20; *Troitskaya Letopis*, s.58; Brutzkus yıllıkların bu kayıtlarından bu üç kardeşin Hazar oldukları görüşünü ileri sürmektedir. *Eski Kiyev'in*, s.351.

25 M.Uydu Yücel, "İlk Rus Yılığ"ı "Povesti Vremennih Let'e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri", *Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı*, İstanbul 2008, s. 114-128.

26 Uydu Yücel, *a.g.m.*, s. 119.

27 Karamzin, *İstoriya*, s.73-88; Rus-Bizans anlaşması için Bkz. Kluçevski, *a.g.e.*, s.134-136.

gitti ve imparator tarafından kabul edildi.²⁸ Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Yelena (Helena) ismini aldı ve Rusya'da Ortodoksluk resmî din olduktan sonra çok ünlü bir şahıs olarak tanındı. Bir süre sonra da Rus kilisesi tarafından “*azize*” olarak ilan edildi.²⁹

Olga'dan sonra oğlu Svyatoslav (965-973) tahta geçti. Svyatoslav hayatı boyunca tam bir Vareg beyi gibi yaşadı. Hâkimiyet sahasını genişletmek ve zengin ülkeleri ele geçirmek istediği için ilk seferini 964'te Hazarlara vergi veren Vyatiçler üzerine yaptı. 965'te bir Hazar kalesi olan Sarkel'i ve Tmutarakan (Tamatarhan)'ı ele geçirdi. 967'de Bizans imparatoru Nikeforos II. Phokas'ın daveti üzerine Bulgarlar üzerine gitti ve onları birkaç defa yendikten sonra Aşağı Tuna boyundaki şehirlerini aldı. 968'de Peçeneklerin, Kiyev'i kuşatmaları üzerine süratle Kiyev'e geldi. Onun geldiğini duyan ve ellerinde yeterince saldırı silahı bulunmayan Peçenekler kuşatmayı kaldırarak gittiler. Svyatoslav annesinin ölümünden sonra Bulgarsistan üzerine sefer açtı. Bu durumdan faydalanan Bizans İmparatoru Ioannes Tzimistzes (Çemişgizekli)³⁰ büyük bir ordu ile gelerek Rusları birkaç defa yendi. Bunun üzerine Svyatoslav barış istemek zorunda kaldı. Ruslara serbest geçiş hakkının verilmesi üzerine barış yapıldı (971).

Svyatoslav ve ordusu Kiyev'e geri dönerken Özi Nehri yakınlarında kalabalık bir Peçenek grubunun saldırısına uğrayınca ileriye gidemeyerek o kışı Özi kayalıklarında geçirmek zorunda kaldılar. Bu arada çok büyük sıkıntılar çektiler. Svyatoslav Özi kayalıklarını geçip Kiyev'e gitmek için 972 yılı ilkbaharında harekete geçti ise de Peçenekler tarafından hemen kuşatıldı. Peçenekler Rusların etrafını sararak hepsini kılıçtan geçirdiler. Ölenler arasında Svyatoslav da vardı.³¹ Yıllıklarda Svyatoslav'a bir kutsallık vermek için Peçenek Kağanı Küre'nin Rus Knyazının kafatasından bir kadeh yaptırdığı kayıtlıdır.³²

28 B. Küçüksipahioğlu, “IX-X. Yüzyıllarda Bizans-Rus İlişkileri ve Kiyev Prensesi Olga'nın Hristiyanlığı Kabulüne Dair Bazı Görüşler”, *Kafkas Dosyası*, İstanbul 2006, s.1-10. ; Rus yıllıklarında Olga'nın İstanbul'a gelip Hristiyanlığı kabul tarihi 955 olarak verilmektedir.

29 Zueva, *İstoriya*, s.16; Kurat, *a.g.e.*, s.21-24.

30 Bizans İmparatoru I. Jhonn Tzimiskes veya Ioannes Tzimistzes (Tzimiskes) 969-976 yılları arasında tahtta kalmıştır.

31 Karamzin, *İstoriya*, s.97-118; Kurat, *a.g.e.*, s.24-26, Zueva, *İstoriya*, s.16-17.

32 Yıl (6480) 972: “Bahar gelince, Svyatoslav nehirdeki kayalıklara doğru yaklaştığında Peçenek Knyazı Kurya (Küre) onlara saldırdı ve Svyatoslav'ı öldürdü. Peçenekler,

Svyatoslav'ın üç oğlu vardı: Yaropolk, Oleg ve Vladimir. Svyatoslav seferlerine başlamadan önce, oğullarının her birine bir büyük şehir vermişti: Büyük oğlu Yaropolk'a Polyanların bulunduğu Kiyev'i, Drevlyanların olduğu bölgeyi Oleg'e ve Novgorod'u da Vladimir'e vermişti. Svyatoslav'ın ölümünden sonra kardeşler arasında mücadeleler başladı. Önce Yaropolk ile Oleg savaştılar; Oleg'in ölümü ile biten bu mücadeleden sonra daha da kuvvetlenen Yaropolk'un karşısında duramayacağını anlayan Vladimir, Normanların yanına gitti. Normanlardan yeni kuvvetler alarak Yaropolk'a karşı harekete geçti ve Kiyev şehrini zaptetti. 980 yılında da İlmen Gölü'nden Kiyev şehrine kadar uzanan bölgeyi ele geçirdi³³.

Vladimir (980-1015), Kiyev'e yerleşince hemen komşularının üzerine akınlar yaptı ve 981 yılında Lehlilerin; 982'de Vyatçilerin; 983'te Litav boylarından Yatvyagların; 985'te de İtil Bulgarlarının üzerine gitti.³⁴

Rus tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden Hristiyanlığın kabulü, Vladimir zamanında oldu. Bunun nasıl ve ne zaman olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Kiyev'deki Vareg-Ruslar ile Slavlar arasında Hristiyan dinine girenler vardı. Vladimir'in babaannesi Olga'da Hristiyan olmuştu. Bizans'la yapılan ticarî münâsebetler sebebiyle, Vareg, Rus ve Slav tüccarlarının birçoğu İstanbul'da kalıyorlardı. Bizans sarayında da Vareg kıtaları vardı. Tüccarlar ve askerler arasında Hristiyanlığı kabul edenler çoğalmıştı. Bu arada Bizans devleti de sürekli Hristiyanlık propagandası yapıyordu. Bilhassa 864'te Tuna Bulgarlarının Hristiyanlığı kabullerinden sonra, Ortodoksluğu yaymak Bizans'ın devlet politikası haline gelmişti. Balkanlardaki Slav ahali için Bizans tarafından tanzim edilen alfabe ve din kitaplarının Slavcaya tercümesi, Kiyev Rusyası'nda Ortodoksluğun yayılmasını kolaylaştırdı. Ayrıca Vladimir dış siyâsetinde Bizans imparatoru ile sıkı münâsebetler kurmayı tercih etti ve Bizans'ta çıkan isyanı bastırmada Bizans İmparatoru II.

onun başını alarak kafatasından kâse yaptılar ve onu altınla kaplayarak içki içtiler. Sveneld Kiyev'e Yaropolk'un yanına geldi. Svyatoslav 28 yıl knyazlık yaptı". *Povesti Vremennih Let*, s.53; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.48; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.72; *Troitskaya Letopis'*, s.90; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.37: Yılıktaki bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis'*, s.38.

33 Karamzin, *İstoriya*, s.117-122.

34 Karamzin, *a.g.e.*, s.121-132; Kurat, *a.g.e.*, s.27-28.

Basileios'a (967-1017) yardım ederek, karşılığında kızkardeşi Anna'yı kendisine vermesini istedi. İmparator çok zor bir durumda kaldığı için bunu önce kabul etti ancak isyanın bastırılmasından sonra verdiği sözü "Knyazın Hristiyanlığı kabul etmesinden" sonra yerine getirebileceğini bildirdi. Vladimir'in bu isteği kabul etmesi üzerine İstanbul'dan prenses Anna ile birlikte Rum papazları ile âyin eşyaları getirildi. Knyazın nerede ne zaman vaftiz edildiği bilinmemektedir. Bunun 987 veya 988'de olması muhtemeldir. Knyaz ile birlikte drujinası da vaftiz edildi. Daha sonra Kiyev ahalisinin hepsi Hristiyanlığı kabul ettiler. Yerli Slav ahalisinin birçoğu da bu yeni dini kabul etmeye zorlandı. Ortodoksluk, Rus Devleti'nin gelişmesinde ve bilhassa Rus kültürünün teşekkül etmesinde çok önemli bir rol oynadı.

Vladimir'in Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra, Rus kilisesi İstanbul patrikliğine bağlı bir "metropolitlik" oldu. Rusya'nın her bölgesinde dinî merkezler meydana getirilerek kiliseler inşa edildi. Kültür yönünden Hristiyanlığın kabulünün en önemli neticesi Rusların alfabe ve yazı dili sahibi olmalarını sağlamasıdır. Vladimir'in Hristiyanlığı kabulünden 120 yıl önce Bizanslılar tarafından Balkan Slavları için hazırlanan bir Slav alfabesi ile tercüme suretiyle meydana getirilen bir dinî Slav edebiyat dili vardı. Bu alfabe Selanikli Rahib Konstantin (Kyrillos, Kirill) tarafından tanzim edildiğinden "Kirillika" adını taşımakta idi. Yunan alfabesi esas alınarak yapılan bu alfabe, lâtin alfabesinden farklı idi. Bizans'ın etkisi ile Ortodoksluk kabul edilince, Rusya'ya Kirill alfabesi girdi; aynı zamanda Balkanlar'da daha önce yazılan din kitaplarını da aldılar. Bu suretle Ruslar hem alfabelerini hem kilise dillerini hazır olarak dışarıdan aldılar. Kilise Slav dili, uzun yüzyıllar boyunca Rus "edebî dili" olarak devam ettirildi. Kirillika'nın alınması ile Ruslar yazı itibarıyla da Avrupalı kavimlerden ayrılmış oldular. Kilise dilinin baştan itibaren "Slavca" olması Rus millî edebiyatının gelişmesine imkân verdi ve çok geçmeden Rus manastırlarında ilk eserler yazılmaya başlandı.³⁵

Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus Knyazı olması itibarıyla Vladimir, Rus tarihinin en büyük simalarından biri olarak tanındı. Ortodoks

35 Karamzin, *a.g.e.*, s.132-142; Kurat, *a.g.e.*, s.29-32; Rusya'da Hristiyanlığın kabul edilmesi hakkında bkz. Toloçko, *a.g.e.*, s.57-75.

kilisesi kendisini azizler arasına aldı ve “*Vladimir Suyatoy: Aziz Vladimir*” adını verdi³⁶.

Vladimir, Oleg zamanında Peçenek akınlarını durdurmak gâyesiyle yapılan tahkim noktalarını arttırmaya gayret etti ve bu amaçla Desna, Vostr, Trubej, Sula ve Stugna ırmakları boyunca yeni şehirler kurdu³⁷. Yine 992’de Belgorod (Akşehir)³⁸ adı ile yeni bir şehir inşa etti. Buraları Rusların Karadeniz’e inmek için kullandıkları birer çıkış noktaları oldu ise de bu çıkış hareketleri Peçenekler tarafından durduruldu.

Vladimir’in ölümünden sonra (1015) oğulları arasında çetin mücadeleler yaşandı ve Novgorod şehrinde bulunan Yaroslav kardeşler arasındaki mücadeleyi kazanarak Knyazlığın tek hâkimi oldu. Yaroslav’a zekâsı ve çok kitap okumasından dolayı “*Mudryi: akıllı, hakîm, bilge*” lâkabı verildi. Yaroslav, 1036’da Uz/Oğuz (Tork) baskısı yüzünden Ten boyundan gelerek, Kiyev ve çevresinden geçen ve daha sonra da bu bölgeden uzaklaşarak Tuna boyuna giden Peçenek boylarından bazılarıyla savaştı ise de yenildi. Yaroslav 1043’te de Bizans’a bir akın yaptı ancak bu tam bir felaketle sonuçlandı. Daha sonra Yaroslav Lehistan’ı zaptetti. Yaroslav özellikle uluslararası ilişkilere önem vererek Lehistan, Macaristan, Fransa, İskandinavya’ya elçiler ve tüccarlar gönderdi. Yine ilk defa Avrupa’daki hükümdar âileleri ile akrabalık kurdu: Örneğin oğullarından birini Bizans İmparatoru Konstantin Monomah’ın yakın akrabalarından biri ile evlendirdi.

Yaroslav’ın hâkimiyet yıllarında Rusya’da Hristiyanlık tamamıyla yerleşerek, Kilise kuruluşunu ve teşkilâtını tamamladı. Rusya’nın ilk yazılı kanunu Yaroslav tarafından yazıldı. “*Pravda Yaroslav’a: Yaroslav’ın Kanunu*” olarak bilinen bu ilk Rus mecellesi, esas itibarıyla “boy nizamı”

36 Karamzin, *İstoriya*, s.142; Kurat, *a.g.e.*, s.34-35.

37 P. Golubovskiy, *Peçenegi, Torki i Polovtsi do Naşestviya Tatar*, Kiyev 1883-1884, s.231.

38 Bu şehir Kiyev yakınlarında bulunuyordu. Yıllıklarda bazen Belgorod, bazen de Belogorod şeklinde geçmektedir. Biz de yıllarda ne şekilde geçmişse öyle vermeyi tercih ettik. Bu şehir Kiyev Knyazlığı döneminde kurulan kale şehirlerinden birisidir ve Kiyev’in yanında bulunan İrpen Nehri kıyısında kurulmuştur.

özelliklerini ve “Vareg-Rus” örf ve âdetlerinin izlerini taşımakla beraber, büyük ölçüde Bizans-Hristiyan kanunları ile yazılmıştır.³⁹

Kiyev Rusyasında sağlam bir veraset sistemi yoktu, en kuvvetli knyaz hangisi ise o Kiyev’de hakimiyet kuruyordu. Her knyazın ölümünden sonra, oğulları arasında taht kavgaları çıkıyor ve bir iç mücadele yaşanıyordu. Dışarıdan kuvvetli bir baskının olmaması bu iç mücadeleden devletin dağılmasını engelliyordu. Yaroslav daha hayatta iken önemli merkezleri oğulları arasında paylaştırmıştı. Büyük oğlu İzyaslav’a Kiyev ve Novgorod şehirlerini vermişti. Bu suretle “*büyük ticaret yolu*”nun kontrolü tamamıyla ona âit olacaktı. İkinci oğlu Svyatoslav’a Çernigov; üçüncü oğlu Vsevolod’a Pereyaslav’ı bıraktı. Büyük oğlu İzyaslav Kiyev’i almakla “**Büyük Knyaz**” olarak kabul edildi. Knyazın diğer oğulları da birer “**Knyaz**” sıfatıyla öbür şehirlerde hâkimiyet sürecekdiler. Bu suretle Rusya ayrı **Knyazlıklara** (Prenslık veya Udelliklere) bölünmüş oldu. Her bir knyaz kendi oğulları arasında knyazlığı bölmeğe başladığında bu knyazlıkların sayısı giderek arttı. Yaroslav’ın oğulları, kendi çocukları arasında ellerindeki sahayı böldüler. Bu arada şöyle bir karar da verdiler. Sülâlenin en büyüğü Kiyev tahtına oturacak, yâni “Büyük Knyaz” olacaktı. Fakat bu karara uyulmadı; kuvvetli olan her knyaz Kiyev’i almak isteyince knyazlar arasında bitip tükenmek bilmeyen mücadeleler başladı.⁴⁰

1060 yılından itibaren Güney Rusya bozkırları Rus yıllıklarının Polovets dedikleri Kuman/Kıpçaklar tarafından ele geçirildi. Kuman/Kıpçakların Kiyev bölgesine yaklaşmaları üzerine, Uzlar ve Peçeneklerden bazı zümreler Ros Nehri boyunca kalarak Kiyev Knyazlarının hizmetine girdiler. Oğuz, Peçenek ve Berende (Berendi, Berendey) zümrelerinin Rus knyazları tarafından himaye edilmeleri, Kuman/Kıpçakları gücendirdi ve bu yüzden akınlarına sebep oldu. Kuman/Kıpçaklarla yapılan savaşlar yıllıkların sayfalarında bir hayli yer tutmaktadır. İlk büyük

39 “Pravda’daki para sistemi ise nogat (gümüş), kun (deri), çiat (köşe) ve Procha (parça)’dan oluşmaktadır. Bütün ceza sistemi Türk tesirini gösteren kırk (vira), yirmi (yarım-viar) veya seksen (çift vira) para cezası üzerine kurulmuştur. Türkler kırk’ın mukaddes bir sayı olduğuna inanmaktadırlar”. Bkz. Brutzkus, *Eski Kiyev’in*, s.356; Kurat, *a.g.e.*, s.35-37.

40 Kurat, *a.g.e.*, s.37.

Kuman/Kıpçak saldırısı 1061 yılında yaşandı. Bu tarihten itibaren Pereyaslavl ve Kiyev sahası Kuman/Kıpçakların akınlarına maruz kaldı. Rus köyleri ve şehirleri yağma edildi, halk esir edilerek Kırım'daki Bizans iskelelerinde köle olarak satıldı. Rus ülkesinde meydana gelen iç karışıklıklarda Kuman/Kıpçak akınlarının artmasını sağladı. Bozkırla sınırdaş olan Çernigov ve Kiyev knyazları bir zamanlar Peçeneklere karşı yapıldığı gibi, Kuman/Kıpçakları durdurmak gâyesiyle müstahkem şehirler yaptılar veya kilometrelerce uzanan hendekler ile toprak tabyalar inşa ettiler. Fakat bu savunma tedbirleri Kuman/Kıpçak akınlarını durdurmaya yetmedi. Yine Rus knyazları bazen karşı akınlarla Kuman/Kıpçakları zâfa düşürerek, onların Rus yurduna olan akınlarını önlemek istedilerse de çok da başarılı olamadılar. Özellikle Vladimir Monomah (1113-1125)'in faaliyetleri yıllıklarda teferruatlı bir şekilde verilmektedir. Vladimir, diğer knyazları Kuman/Kıpçaklara karşı yapacakları seferlere katılmak için toplantılara davet etti, bunlardan Dolob Gölü⁴¹ yakınlarında yapılan toplantıda Kiyev Knyazı Svyatopolk ile Kuman/Kıpçaklara karşı bir sefer yapılmasına karar verildi. 1103'te yapılan bu seferde Kuman/Kıpçaklar ağır bir yenilgiye uğrattıldılar. Ruslar 20 Kuman/Kıpçak büyügünü öldürerek pek çok hayvan ele geçirdiler.⁴²

Kiyev Knyazı Svyatopolk'un 1113'te ölümünden sonra Kiyev halkı, büyük Knyazlığa gelmesi gereken Çernigov knyazını istemeyerek yerine Pereyaslavl Knyazı Vladimir Monomah'ı çağırdı, Vladimir bu sırada 60 yaşında olmasına rağmen Kiyev'e gelerek “**Büyük Knyaz**” oldu. Kuvvetli ve dirayetli bir hükümdar olduğu için Kiyev'de tutunabildi. Vladimir Monomah, Bizans'ın işlerine karışarak, Aleksios Komnenos'a karşı düşmanca bir siyaset tâkip etti. Ayrıca Yaroslav zamanında düzenlenen “*Pravda*”yı da genişletti. Vladimir Monomah devri Kiyev Rusyası'nın

41 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Gölün tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir ancak Dobička Boğazı yakınlarındaki Truhanov Adasındaki bir gölün adı olduğu düşünülmektedir. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına katmıştır.

42 *Povesti Vremennih Let*, s.183-185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.182-185; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.267-269; *Troitskaya Letopis'*, s.198-200; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100-101; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.19-20; *Nikonovskaya Letopis'* I, s.138-139; Kurat, a.g.e., s.39-40.

her bakımdan en parlak dönemini yaşadığı bir devir olarak tarihe geçti. Bu knyazın hâkimiyeti sayesinde Rusya'da iç karışıklıklar durdu ancak onun 1125 yılında ölümünden sonra taht kavgaları yeniden başladı. Kuman/Kıpçak hücumlarının artması sebebiyle de Kiyev şehri eski önemini kaybetti.⁴³

12.yüzyılın sonlarında bütün Rusya birçok "feodal" beyliklere (knyazlık) bölündü. Bunların en önemlileri Kiyev, Çernigov, Galiç, Polotsk, Turov-Pinsk, Rostov-Suzdal, Ryazan, Novgorod ve Vladimir-Volynsk Knyazlıkları idi. Bu Knyazlıkların başında Hristiyanlığı kabul eden ilk knyaz Vladimir Svyatoslaviç'in neslinden gelen bir âile vardı. Ancak Kiyev Knyazlığı sülâlenin en büyüğüne âit olarak kabul ediliyor ise de gerçekte burada knyazların en "kuvvetlisi" hangisi ise o hâkimiyet sürüyordu. Dıştan büyük bir baskı ve saldırının olmaması; aynı dil ve din, müşterek gelenek ve knyazların hep aynı soydan gelmeleri Rusya'nın parçalanmasını engelledi. Ancak bu şekilde Rus milletinin teşekkülü sona erdi, Vareg-Rus ve Fin unsurları Slav boyları arasında eridi ve Hristiyanlığın kabulünden sonra millî birlik tamamıyla sağlandı. Güneyde yabancı bir ırk ve dinden olan Kuman/Kıpçakların bulunmaları, Rusları hep mücadeleye zorladığı gibi, batıda, katolik olan Lehlilerin faaliyetleri de Rusların ortodoks olmaları dolayısı ile, Leh devletine karşı birleşmelerine yardım etti. Bütün bu sebepler ve şartlar bir araya gelince, Rusya içten birçok Knyazlıklara bölündüğü halde, temelde bir birlik ve bütünlük halinde kendini muhafaza edebilmeyi başaramadı.⁴⁴

İlmen Gölü'nün kuzey sahilindeki Ostrogod veya Novgorod şehri büyük bir ticaret yolunun başında bulunarak İskandinavya-Bizans ticaretinde önemli bir rol oynadı. Ancak Kiyev şehrinin yükselmesi ile Novgorod önemini kısmen kaybetti. Baltık ve Kuzey denizlerinin kıyısındaki Alman ticaret şehirlerinin önem kazanmaları ve Rusya'nın kuzeyindeki şehirlerle ticaret yapmaya başlamaları Novgorod'a yeniden önem kazandı. Bu şekilde Novgorod şehri hızla gelişti ve Rus Knyazlıklarının sadece maddi bakımından değil, kapladığı saha itibarıyla da en büyüğü oldu. Böylece Novgorod Knyazlığı da önemli bir knyazlık haline geldi.

43 Karamzin, *İstoriya II*, s.9-25; Yaroslav'ın Pravdası hakkında geniş bilgi için bkz. Karamzin, *a.g.e.*, s.25-38; Kluçevski, *a.g.e.*, s.146-148; Kurat, *a.g.e.*, s.40- 41.

44 Kurat, *a.g.e.*, s.42.

Suzdal Rusyası gelişmeye başlayınca Suzdal Knyazları Novgorod'u nüfuzları altına almak istediler. 1216 yılında Vladimir Knyazı ile Novgorodlular arasında yapılan Lipitsk Meydan Savaşı sonucunda şehir kendi bağımsızlığını korumayı başardı ve bundan böyle her knyazın şehri idâre ederken şehir sakinleriyle bir "uzlaşma" yapmasına karar verildi. Buna göre "veçe/meclis" in seçtiği bir boyar, vali ve binbaşı knyaz ile beraber şehrin idâresine fiilen katılacaktı. Bu şekilde Novgorod şehri gittikçe "*Cumhuriyet*" mahiyetini aldı. Hatta kilise teşkilâtında bile Kiyev metropolitinden bağımsız bir idâre kurdu. Novgorod gün geçtikçe Rus knyazlıkları ve şehirleri arasında kendine has kurduğu bu idâre sistemi sayesinde zengin oldu ve nüfus sahasını genişleterek tam bir "hâkim şehir" konumuna yükseldi. Bu yüzden de bu şehre "*Gospodin Velikiy Novgorod: Bay Büyük Novgorod*" adı verildi.⁴⁵

Doğu Slavlarının bir kısmı Turla Nehrinin yukarı kısmından Karpat eteklerine kadar iki merkezin etrafında toplanmışlardı. Bunlardan biri Galiç, diğeri Vladimir-Volın bölgesi idi. Galiç Knyazlığı Yaroslav Osmomisl (1152-1187) zamanında en kudretli günlerini yaşadı. Ondan sonra Galiç Knyazlığı'nda iç karışıklar baş gösterdi ve boyarlar, Macarları davet ettiler. Macar Prensi Andrey bir süre Galiç bölgesini elinde tuttu ise de daha sonra Lehliler tarafından kovuldu. Karışıklıklar Lehliler zamanında da devam etti, nihayet Vladimir-Volın Knyazı Roman (1173-1205) Galiç Knyazlığını kendi ülkesine katarak böyle büyük bir sahada Galiç-Volın Knyazlığı'nın kurulmasını sağladı.⁴⁶

Rusya'nın bir diğer önemli knyazlığı Suzdal Knyazlığı idi. İlk Suzdal Knyazı olarak Vladimir Monomah'ın oğlu Yuri Dolgoruki sayılmaktadır. Babası tarafından kendisine Suzdal Knyazlığı verilince, Yuri bu ülkeyi yöneterek, burada pek çok köy ve şehir kurdurdu. Yuri "**Büyük Knyaz**" olmak isteğiyle 1154'te Kiyev'i zaptetti ve Suzdal'ı bırakarak Kiyev'e gitti. Kiyev'de ölünceye yâni 1157'ye kadar hâkimiyet sürdü. Yuri'nin oğlu Andrey ise Vladimir'e geri dönerek bütün Suzdal bölgesini idâresi altına aldı. Bulunduğu Vladimir şehrini genişletti, kiliseler yaptırdı ve dinî bakımdan burayı mukaddes bir yer haline getirdi. Kiyev'e

45 Kurat, a.g.e., s.43-46.

46 A.g.e., s.46-47.

ise hiç önem vermedi. Andrey Bogolubskiy'den sonra, Suzdal Rusyası yeniden parçalandı, knyazlar arasındaki mücadeleyi Andrey'in kardeşi Vladimir Knyazı Vsevolod kazandı. “*Bolşoye Gnezdo: Büyük Yuva*” adı ile tanınan Vsevolod, Suzdal Rusyasının en kuvvetli knyazı oldu. Hâkimiyeti zamanında (1176-1212) Suzdal Knyazlığı en parlak devrini yaşadı. Onun ölümünden sonra yerine geçen Yuri, yukarıda da söylediğimiz gibi Novgorodlular tarafından 1216'da Lipitsa Nehri'nde (Lipitsk Meydan Savaşı) çok ağır bir yenilgiye uğratıldı. Bundan sonra Suzdal knyazlarının Novgorod üzerindeki nüfuzları tamamıyla kalktı. Bu yenilgiden sonra Yuri tahtından vazgeçti, bütün ülke ayrı knyazlıklara bölündü. Büyük Knyaz, Vladimir şehrinde kaldı. Rostov, Suzdal, Pereyaslavl knyazları da boy nizamına uygun olarak- yâni âilenin en büyüğünün tahta geçmesi usûlü- diğer knyazlıklardaki nizama uydular. Fakat buraları diğerlerinden ayrılan en önemli özellikleri veçelerinin olmaması, knyazların kendi ülkelerinde tamamıyla bağımsız hareket etmeleri idi.⁴⁷

Cengiz Han, Türkistan seferi bitince, Kafkaslar üzerinden Kuzey Kafkasya'ya, Kuban boyundaki Kuman/Kıpçak ülkesine gidilmesini emretti. Kumandanlarından Cebe-Noyon ile Subitay Batur bu emir üzerine 1222 yılının sonbaharında Kuzey Kafkasya'ya girerek Derbend Geçidini aştılar ve Alanları (As)⁴⁸ yendikten sonra Kuban boyundan harekete geçerek Kuman/Kıpçakların üzerine yürüdüler. Buradaki Kuman/Kıpçaklar karşılık göstermeden teslim oldular. Moğol kuvvetleri ileri yürüyüşlerine devam ederek 1223 yılı başlarında o sıralarda Cenevizlilerin ellerinde bulunan Kırım'daki Sudak şehrine hücum ettiler. Esas kıt'aları bu sırada Ten boyunda olan Kuman/Kıpçaklar başbuğları arasında en büyüğü olan Konçak'ın Ruslardan yardım istemeleri teklifini kabul ettiler ve bu gaye ile Rus knyazlarına müracaat ettiler. Rus knyazları, Galiç Knyazı Mstislav Mstislaviç'in ısrarı üzerine Kuman/Kıpçaklara yardım etmeye karar verdiler.

47 Karamzin'in, *İstoriya*, adlı eserinde C.2'de, s.63-167 arasında Yuri Vladimiroviç; s.164-192 ile C.3'te s.5-24 arasında Andrey Bogolubskiy hakkında geniş bilgi verilmektedir; Kurat, a.g.e., s.52-53.

48 Alanlar ve Aslar hakkında geniş bilgi için bkz. U. Üren, *Avrasya'nın Bozkır Halkları (Alanlar ve Aslar)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019.

Moğol kumandanları, Rus knyazlarının bu kararlarını öğrenince elçiler göndererek, onlara karşı kötü bir düşünce taşımadıklarını, kendilerinin Kuman/Kıpçaklar için geldiklerini söylediler. Rus knyazları Moğol elçilerini dinlemek bile istemediler ve öldürttüler. Rus kıtaları Kuman/Kıpçaklara yardım için harekete geçtiler. Yolda yeni bir Moğol elçisine rastladılar ama Rus knyazları yine de kararlarından dönmediler. Rus ve Kuman/Kıpçak kuvvetleri birleşerek Özi Nehrini geçtiler ve birlikte Moğollar üzerine saldırdılar. Moğol öncü kuvvetleri karşı koymadan çekilmeğe başladılar. Ruslar ve Kuman/Kıpçaklar tam sekiz gün Moğolları tâkip ederek Azak Denizi'ne akan Kalka Nehrine geldiler. 1223/1224 yılının 16 Temmuz günü meşhur Kalka Meydan Muharebesi gerçekleşti. Moğolların önünde kimse duramadı. Ruslar ve Kuman/Kıpçaklar müthiş bir yenilgiye uğradılar ve canlarını kurtarmak gâyesiyle batıya doğru kaçmaya başladılar. Birçok Rus ve Kuman/Kıpçak askeri Kalka Nehri'nde boğuldu veya Moğol kılıçları altında can verdi⁴⁹. Özi istikâmetinde kaçan Rusların hemen hepsi imha edildi. Knyazların birkaçı müstesna hepsi öldürüldü. Ancak Galiç Knyazı Mstislav ile Daniil Romanoviç kaçıp kurtulabildiler. Moğolların nehri geçmelerine engel olmak için Özi üzerindeki kayıkların hepsi yakıldı⁵⁰. Gerçi Moğollar Özi'yi geçmek niyetinde değillerdi. Onlar Novgorod şehrine kadar ilerledikten sonra geri döndüler. Bu arada pek çok köy ve şehri yakıp yıkarak yağmaladılar. Halkın birçoğunu ya öldürdüler veya esir aldılar. Bir müddet sonra da 1237-1238'de yeniden gelmek üzere tamamıyla uzaklaştılar. Bu tarihten sonra Rus bozkırları Moğol saldırıları ile karşı karşıya kaldı ve Rusya Moğollar tarafından istilâ edildi.⁵¹

49 Kalka Savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. M.Uydu Yücel, "Cengiz'in Batı siyasetinde Kalka Savaşının Yeri ve Önemi", *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na 75. Yaş Armağanı*, Ed. Erman Şan, TDAV Yayınları, İstanbul 2017, s.319-336.

50 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.495-497. *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.423-424; *Voskresenskaya Letopis'*, s.129-132; *Troitskaya Letopis'*, s.306-307; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.62-63; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.264-267; *Nikonovskaya Letopis' (Arheografi Komisyonu Notları)*, s.89-91; M. Kafalı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, s.16-17.

51 Kurat, *a.g.e.*, s.63-64; Geniş bilgi için bkz. A.Yu. Yakubovski, *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. H. Eren, İstanbul 1992, s.29-53.

Birinci Bölüm

İLK RUS YILLIKLARINDA GEÇEN TÜRK BOYLARININ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Н роднѣиѣ змѣла па . поят же па кн
полоди мерѣ ии ныѣ же ны мнѣи .
и нѣт же не

Годѣ

па

ти

Hazarlar

Doğu Avrupa tarihinde büyük rol oynayan ve düzenli bir devlet kuran Hazarlar, 7-10.yüzyıllar arasında Kafkaslar'da, Karadeniz'in kuzeyinde, İtil'de Özi'de, Çolma (Kama)'da ve Kiyev'e kadar uzanan sahada siyasî istikrar sağlayan ilk Türk boyu ve kağanlığıdır¹. Bilim dünyasında uzun bir süre Hazarların menşei tartışılrsa da sonuçta Türk oldukları ve Türkistan'dan geldikleri kabul edilmiştir. Türkistan'da bulundukları dönemlerde ise kısa bir müddet Asya Hun Kağanlığına tabi zümreler arasında yer aldıkları da tahmin edilmektedir². Aslında Hazarlar Sabarın devamıdır. Ancak Hazarları meydana getiren halkın yalnızca eski Sabarlardan oluşmadığı da bilinmektedir. Nitekim kağanlık topraklarında bulunan zümreler arasında aslen Sabar olan Semender ve Belencer adlı iki Hazar boyundan başka, çeşitli Türk boylarının da yaşadığı bilinmektedir.³

1 İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1992, s.157.

2 M.İ. Artamonov, *İstoriya Hazar*, Leningrad 1962; Artamonov, Hazarların menşeiini kendilerinden önce Aşağı İtil boyu ve Azak çevresinde yaşayan Türk boylarına bağlamaktadır. Hunların M.S. 2. yüzyıldan itibaren Hazar Denizi'nin kuzeyine doğru hareket ederek İtil boyuna yaklaşmaları ve daha sonra Batı Avrupa'ya doğru gitmeleri (370'lerde) sırasında ve sonucunda, bu dalgalanma Doğu Avrupa'da yepyeni etnik bir karışım meydana getirmiştir. Bunların etkisi sonraki Hun-Bulgar boyları ve Hazar etnik birliğinde kendini gösterecektir. Artamonov eserinde Hunların batıya doğru ilerlemelerini teyit eden arkeolojik buluntulara da yer vermiştir. Bu buluntulara göre: Hunların Güney Yayıp sahasına gelişleri M.S. 2.yüzyıllara aittir. Bunlardan bir kısmı İtil Nehrini geçip Özi'ye kadar gitmişse de esas kitle 200 yıl kadar İtil boyunda kalmıştır. Nihayet esas kitle 370'lerde Yayık-İtil sahasından hareketle meşhur, "Kavimler Göçünü" başlatmıştır. s.40-68'de bu bilgiler detaylı bir şekilde anlatılmıştır; Artamonov'un bu eserinin Türkçe tercümesi A. Batur tarafından yapılmıştır. Bkz. *Hazar Tarihi*, Selenge Yayınları, İstanbul 2004; A.N. Kurat, *IV-XVII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Boyları ve Devletleri*, Ankara 1972, s.30; S. A. Pletněva, *Hazarı*, Moskva 1986, s.5-13.

3 Artamonov, eserinin bir bölümünü Sabirlere (Sabar) ayırmıştır. Ona göre: "5.yüzyılın ikinci yarısında Hazar ve Azak Denizi arasındaki bozkırlarda ilk defa görünen Sabarlar daha sonra Batı-Sibirya'dan çıkarak Güney-Doğu'ya Hazar Denizi'nin yukarısına ve Avrupa'ya doğru hareketle Derbent taraflarına gelmişlerdir"; a.g.e., s.69; Ayrıca Artamonov, Bizans ile Sabarlar arasındaki savaşlar ve yapılan ittifaklar üzerinde durarak, bilhassa Lazistan yüzünden Bizans ve İran arasındaki savaşlarda

Hazarların İtil boyuna ne zaman geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Önceleri Terek havalisinde yaşarlarken, sonraları ağırlık merkezlerini Aşağı İtil boyu teşkil etmiştir. Burası hem İtil, Yayık, Ten ve Kuban gibi dört büyük nehrin havzasında bulunması hem de devrin en büyük ticaret yollarının kavşağında yer alması itibarı ile önemli bir konumda idi. Bu yolların en önemlisi ise İtil Nehri idi. Nitekim İtil Nehri İslâm dünyası, Çin ve İskandinavya arasında büyük bir ticaret faaliyetinin başlamasına imkân sağlamıştı. Ayrıca Hazarlara siyasî bir güç sağlayan başlıca imkânlardan biri de kağanlığın coğrafi mevki itibarıyla orta çağların belki de en canlı ticarî faaliyet bölgesinin merkezinde yer almasıdır. Yine Harezm'den İtil boyuna ve oradan da Karadeniz sahillerine giden büyük kervan yolu da Aşağı İtil'den geçiyordu. İtil ve Çolma boylarından bilhassa kürkler (samur, kakım, tilki, zerduva, sansar) ve diğer ticarî mallar (bal, balmumu, tutkal); Çin ve Türkistan'dan ipek ve kumaşlar, Bizans'tan türlü san'at ve süs eşyası geliyor ve bunlar İtil ve başka Hazar şehirlerinde pazarlanıyordu. Bu çeşitli ve zengin emtia Türkistan-Doğu Avrupa-Yakın Doğu kıtaları arasında bir yandan diğer yana akıyordu.⁴

Bu şekilde Hazar yurdu, 8.yüzyıldan itibaren Doğu Avrupa'nın ekonomik ve gelişme bakımından en elverişli yeri oldu. Coğrafyanın bu

(550-556 yıllarında) Bizans hizmetindeki Sabir kuvvetlerinin önemli rol oynadıklarının görüldüğünü belirtmektedir, s.72; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.157.

- 4 Kurat, *a.g.e.*, s.30, 32; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.60; Arap coğrafyacılarının yazdıklarına göre Hazar ülkesi güneye balık tutkalından başka ihraç edebilecek hiçbir şey üretmiyordu. Bkz. D.M. Dunlop, *The History of the Jewish Khazars*, Princeton, New-Jersey, 1954, s.228 (Bu eser Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bkz. *Hazar Yahudi Tarihi*, Çev. Z. Ay, Selenge Yayınları, İstanbul 2008); A. Zajaczkowski'ye göre ise: "İran'ın Hazar ülkesinden ithal ettiği bal, mum, kürk gibi maddeler gerek Rusya'dan gerek İtil kıyılarında yaşayan Bulgarlar tarafından İtil yolu ile ihraç ediliyordu. Hazarlar kumaş ithal etmiyorlar ama buna mukabil giyim eşyalarını Hazar Denizi'nin güney sahillerinden, Bizans'tan ve diğer komşu memleketlerden ithal ediyorlardı. Hazar devletinin başlıca geliri, tüccarlardan alınan vergiler ile gümrükten alınan vergilerden ibaretti. Bunlar başkente giden yollar üzerinde transit ticarî emtiadan alınır. Hazarların Doğu Avrupa iktisadî hayatında oynamış oldukları rol ise şudur: malın mübadele merkezi başkent İtil'di ve Hazarlarda buradaki alış-verişin tanzimini ve emniyetini sağlayan yegâne patronlardı. Bu hizmetlere mukabil alınan haraç ve vergiler sayesinde Hazar hükümeti iktisaden kendisini ayakta tutabilmiştir", s.478; A. Zajaczkowski, "Hazar Kültürü ve Varisleri", Çev. Çağatay Bedii, *Belleten*, C.XXVII, no: 107, Temmuz 1963, s.477-483.

kadar uygun şartlar ortaya koyması Hazar Kağanlığı'nın gelişmesinde ayrıca büyük bir rol oynadı. Bu durum yine Hazarların diğer Türk boy-ları arasında çok erkenden yalnız yerleşik hayata geçmeleri ile kalmayıp, ticaret faaliyetinde de ilerlemelerine yol açtı. Bunun içindir ki, Hazar ülkesinde başta İtil (Atil, Etil) şehri olmak üzere şehirleşme başladı ve birkaç büyük ticaret merkezi meydana geldi. İtil Nehrinin kıyısı özel-likle ticaretin gelişmesi için elverişli bir yerdi ve İtil şehri de bu yerde bulunuyordu.⁵ Diğer büyük şehirleri: Belencer, etrafında 4 bin kadar bahçesi ile Semender (Dağıstan bölgesinde deniz kenarında)⁶, Kuban'ın Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunan Tmutarakan ve Sarıgşın idi. Bu-günkü Türkçe ile "Ak-şehir" (Arap kaynaklarında El-beyzâ) diye geçen İtil kıyısındaki Sarıgşın, başkent İtil'in bazen "Hazarâ" denilen doğu kısmı idi. Yine Hazar Kağanlığı kuvvetli ordusu ile hâkim olduğu bu geniş sahada hem asayiş ve ulaşım güvenliğini temin etmek hem de her-hangi bir dış saldırıyı vaktinde önlemek için bir kale inşa ettirmişti. Bu kale Bizans'dan getirilen ustaların yardımı ile 835'te yapılan ünlü Sar-kel⁷ kalesidir. Rus yıllıklarında Bela Veja (Beyaz Kale) olarak zikredilen

- 5 Artamonov, Arap kaynaklarına dayanarak İtil şehri hakkında şöyle bir sonuca var-maktadır: "İtil Şehri, İtil Nehrinin çeşitli sahillerinde olmak üzere üç kısımdan iba-retti: Bunlardan biri (batıdaki) "El Beyda" (Ak Şehir), diğeri "Sarıgşın" (Sarı Şehir) veya "Hanbalık" diye adlandırılıyordu. s.395-396; İtil şehri bir surla kuşatılmış olup İtil Nehri tarafından ikiye bölünmüştür. Şehirde çarşılar ve hamamlar vardı. Evler tahtadan veya keceden inşa edilmişti. Yalnız Kağanın sarayı tuğladan inşa edilmişti. Bu saray bir adanın ortasında bulunmakta ve şehrin batı kesimine bir ponton köp-rü ile bağlanmakta idi. Halkın yapı malzemesi olarak tuğla kullanmasına müsaade edilmiyordu. Şehrin batı kısmı saray mensuplarına tahsis edilmişti. Doğu kesimin-de şehrin kendisi bulunuyordu. Sakinlerini çeşitli dinlere mensup zanaatkarlar ve tüccarlar teşkil ediyordu. Hazar başkentinin iki ayrı kısmına, Hazar dilinde- Sarı-gşın (Beyaz şehir) ve Hamlık deniliyordu. Bkz. Zajaczkowski, *Hazar Kültürü*, s.477.
- 6 Kafkasyada Hazar Kağanlığı'nın başkenti olarak kullanılan Semender, Balandzar yahut Belendzer adının yerine gelmiştir. "Bala: büyük" demektir. Endzer ise Dağıs-tan'da "ösr" diye bilinen Hazar boyunun adıdır. Bkz. Brutzkus, *Eski Kiyev'in*, s.347; Zajaczkowski, Semender'de bol meyva bahçeleri ve civarında 40.000 kadar bağ'ın olduğunu, şehir nüfusunun müslümanlardan ve diğer dinlere mensup insanlardan oluştuğunu ve bu yüzden de şehirde camiler, kiliseler ve mâbetlerin bulunduğunu belirtmektedir, *Hazar Kültürü*, s.477.
- 7 Sarkel kalesi Ten Nehrinin orta kısmında, bugünkü Tsimlyanka mevkiinde bulun-maktadır. Hazar Kağanı Bizans İmparatorundan Ten Nehri üzerinde bir kale yaptır-ması için ustalar göndermesini istemiş ve İmparator Theopilis'de 834-835'te Petrona Kamateros'un maiyyetinde ustalar ve inşaat işçisi yollayarak, Ten boyundaki Sarkel

bu kale beyaz taştan ve tuğladan inşa edildiği için batı Türkçesi ile Sarkel (ak ev, ak kale) diye adlandırıldı.⁸

Hazarlar, Köktürk Kağanlığı'nın batıdaki en uç kanadını meydana getirdiler ve Batı Köktürk Kağanının irâdesi ile Sâsânîlere karşı Bizans'a yardım ettiler. Yine 626 yılında Derbend'i geçerek Gürcistan'a girip Tiflis'i kuşattılar ve Âzerbaycan'a akınlar yaptılar. Bu sırada Doğu Karadeniz sahillerinde bulunan ve başkenti Sâsânî-Avar muhasarasına muhatap kalan Bizans imparatoru Herakleios (610-640), Tiflis önlerine gelerek Hazar tudunu (vali) ile anlaştı ve ondan sağladığı 40 bin atının desteği ile İran içlerine kadar yürüdü. Bu münâsebetle hem Anadolu İranlıların istilâsından kurtarıldı hem de Sâsânîler artık büyük bir devlet olmaktan çıkarıldı. Böylece Hazar Kağanlığı, İran karşısında Bizans'ın en iyi mütrefiki durumuna geldi⁹. Bütün bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda Hazarlar henüz bağımsız bir kağanlık değillerdi. Batı Köktürk Kağanlığı'nın Çin hakimiyeti altına girmesi üzerine, Hazarlar kendi başlarına bir Kağanlık olarak sahneye çıktılar ve süratle siyasî ve askerî nüfûzlarını genişlettiler. Karadeniz'in kuzeyi, Karadeniz sahilleri, Kuban boyu ve Kırım'ın Hazarların eline geçmesi üzerine Bizans ile Hazarlar arasındaki

kalesinin yapılmasına yardım etmiştir. Kurat, *Karadeniz*, s.33; Artamonov da uzun yıllar Hazarlarla ilgili sahalarda yapmış olduğu arkeolojik araştırmaların sonuçlarını kitabının 16. bölümünde ortaya koymaktadır. Sarkel kalesi, Ten Nehrinin aşağı kısmında, bugünkü "Tsimlyanka" mevkiine yakındır. Kalenin, kazılarda meydana çıkarılan duvar, ev ve mezar kalıntılarının fotoğrafları ve plânları eserle verilmiştir. Sarkel kalesi ve içindeki binalarda kullanılan tuğlaların şekil ve üzerindeki çeşitli semboller, Hazarların özelliklerini gösterir mahiyettedir. Ayrıca seramik eşyaları ile ziynet eşyaları, Hazarların kültürlerini bir nebze de olsun aydınlatmaktadırlar. Yine Sarkel kalesinin içerisinde ve yakınlarında bulunan bazı Türk mezar taşları ile eşyaları, Sarkel kalesinde görevli Peçenek ve Uzlar hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Geniş bilgi için bkz. Artamonov, *İstoriya*, s.288-323; "Sarkel-Bela Veja", *Materyalı İssledovaniya po Arheologiya CCCP*, No.62, 1958; Sarkel kalesinde bulunan keramik ve kerpiçten yapılmış eşyaların arkeolojik tahlili için bkz. A.M. Şerbak, "Znaki na Keramike i Kirpiçah iz Sarkela-Beloy Veji", *Materyalı İssledovaniya po Arheologiya CCCP*, No.75, 1959, s.362-414.

8 Kurat, *Karadeniz*, s.31; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.161; Sarkel'le ilgili Türkçe çalışma için bkz. O. Karatay, "Karadeniz'de İlk Ruslar ve Şarkel'in İnşası", *Belleten*, LXXIV/269 (Nisan 2010), s.69-108.

9 Artamonov, *a.g.e.*, s.146; Artamonov'a göre Hazar boyları, bu sıralarda Köktürk Kağanlığı'na (ona göre Tun Şehu Kağan'a) bağlı idiler. Hazarların bağımsız bir devlet olmaları 627'den sonraki bir zamana aittir; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.158.

ilişkiler giderek yoğunlaştı.¹⁰ 7. asrın ikinci yarısından itibaren gittikçe kuvvetlenen ve 8. yüzyıl boyunca devam eden siyasî menfaatler ortaklığı her iki tarafın hükümdar âileleri arasında evlenmelerin yaşanmasını da sağladı. İmparator II. Justinianos (685-695 ve 705-711) ve V. Konstantinos (714-775) Hazar tengrikenleri¹¹ ile evlendiler. Konstantinos'un

10 Artamonov, kitabının 12. bölümünü "Hazarlar ile Bizans arasında yapılan ittifaka" ayırmıştır. Bizans ile Hazarlar arasındaki siyasî rekabet Kırım üzerinde hâkimiyet kurulması yüzünden çıkmıştır. Chersones (Korsun) Şehri Bizans'ın Kırım'daki en önemli kolonisi ve dayanak noktası dı. Kırım'ın Kafkaslar'a bakan tarafındaki Kerç Boğazı'nın karşısında ve Kafkas sahillerinde bulunan Taman (Fanagoria, Tmutarakan) bu sırada Hazarların eline geçmiş ve burası kısa bir süre sonra Tamarhan olarak tanınmıştı. Bizans İmparatoru II. Justinianos 695'te tahtan indirilerek Korsun'a sürgüne gönderilince bir yolunu bularak Hazarlarla anlaşmış ve Hazar Kağanı'nın yanına iltica etmiştir. Kağan kendisini çok iyi karşılayarak ona kız kardeşini (bazı kaynaklarda kızı) vermiş ve yakın bir akrabalık bağı tesis etmişti. II. Justinianos bir müddet sonra Tuna Bulgarlarının yanına gitmiş ve Bulgar Hanı Tervel'in yardımı ile 705'te Bizans tahtını yeniden ele geçirmiştir. Bundan sonra Bizans ile Hazar Kağanlığı arasında yakın bir münasebet kurulmuştur, s.196-197; M. Kmosko, "Araplar ve Hazarlar", Çev., *Türkiyat Mecmuası*, C.III, 1935, s.144'te Arap kaynaklarından Taberi'ye dayanarak bu hâdiseyi şöyle anlatmaktadır: "Hazarlar ancak zalimliğinden dolayı hâledildikten sonra burnu kesilerek Korsun'a gönderilen II. Justinianos zamanında tekrar meydana çıktılar (695). Mukadderatına boyun eğmek istemiyen zalim ve gaddar II. Justinianos Hazarların Kağanı ile münasebet kurdu; vaftiz ismi Theodora olan Kağanın kızkardeşiyle evlendikten sonra kayın biraderi vasıtası ile kaybettiği tahtı tekrar ele geçirmeyi tasarladı. Halbuki, Justinianos'un halefi Tiberius (698-705) râkibi tarafından gelecek tehlikeden haberdar olduğundan sabık kayseri her hangi bir surette bertaraf etmesi için kağana para ve hediyeler verdi. Kağan'ın kızkardeşi olan hanımı bu durumu öğrenir öğrenmez eşine haber verdi. Justinianos hayatını kurtarmak için bir dakika bile tereddüt etmeden küçük bir gemiye binerek Bulgar Hükümdarı Tervel'in yanına gitti. Onun yardımcıları sayesinde 705 tarihinde kanlı bir çarpışmadan sonra Bizans tahtını yeniden ele geçirdi. İlk önce Korsun'a bir donanma göndererek, yeni doğan oğlu ile hanımını yanına getirmek istedi. Donanma Karadeniz'in fırtınalı dalgalarına dayanamayarak içindekiler ile beraber battı. Kağan, hanımını diğer başka yollardan getirmektense bu tür yolu deneyerek pek çok insanın ölmesine sebep olduğu için Justinianos'u şiddetle tevbih etti: "Onu sana ancak savaş ile mi yollayacaktım yoksa karını sana göndermeyecek kadar hasis ruhlu bir adam mı olduğumu zannettin? Senin gösterdiğin hafifliğe karşılık onu yanımda alıkoyacak değilim, onu aldırabilirsin!" Dedi. Bu mektuptan anlaşılıyor ki, Kağan kendisini hem Justinianos ile eşit görmüş hem de güçlü olduğu için gurur duymuştur.

11 Eski Türkçe'de prenses karşılığı tengriken kullanıldığı için biz de bu kullanımı tercih ettik. A. Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdari, Asekri Unvan ve Terimler*, Türk Dünya Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.49.

tengriken Çiçek'den doğan oğlu İmparator IV. Leon (775-780), tarihte “*Hazar Leon*” diye tanındı.¹²

665'i tâkip eden yıllarda, Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve yine bir Türk kağanlığı olan “*Büyük Bulgarya Kağanlığı*”nın kuvvetli Hazar genişlemesi karşısında dayanamıyarak parçalanması üzerine, Özi'ye kadar uzanan düzlükler Hazarların eline geçti. Böylece Kağanlık, Kafkasların güneyinde İslâm ordularının ileri harekâtına karşı bir set oluşturma görevini üstlenmiş oldu. Araplarla Hazarlar hem şiddetli hem de devamlı savaştılar. İlk büyük taarruz Halife Osman zamanında H. 31 (M. 650-651)'de Selmân b. Rebîa kumandasında yapıldı. Derbend'i aşarak Hazar başkenti Belencer'e kadar yaklaşan Arap kuvvetleri geri püskürtülerek Arap kumandanı ile dört bin kadar askeri imha edildi. Hazarlar daha sonra güneye doğru inerek Ermenistan'a girdiler. Bundan sonra yarım asırdan fazla devam eden sınır boyu çarpışmalarını Müslümanların büyük çapta harekâtı tâkip etti. Bu seferlerin başında Emevîlerin ünlü kumandanlarından Mesleme b. 'Abd'il-Melik (Halife I. Velîd, 705-715'in kardeşi) bulunuyordu. Derbent havalisine kadar uzanan Mesleme 714'te Derbend'i zaptetti ise de, kendisinin İstanbul'a yürümek üzere Kafkaslardan ayrılmasından sonra, Hazar taarruzu karşısında Arap kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Bundan sonra Hazar ordusu Şirvan'a girerek, Âzerbaycan'ın bir kısmını ele geçirdi¹³. 722'de Ermeniye vâlisi El-Carrâh'ül-Hikemî Hazar ülkesinde büyük başarı kazandı. 730'a kadar

12 Artamonov, *a.g.e.*, s.233; Burada Bizans İmparatoru Leon İsavr'ın oğlu IV. Leon'un “Hazar Leon” olarak adlandırıldığını ve Hazar tengrikeninin (prens) Bizans sara-yına bir “Hazar modası” getirdiğini ve bu modaya “Çiçekon” denildiğini kaydetmektedir; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.158-158; Kurat, *a.g.e.*, s.32; M. Uydu Yücel, “Hazar-Bizans İttifakları ve Sonuçları”, *Türk Tarihinde Balkanlar*, C.I, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s.145-162.

13 Kmosko, Mesleme'nin Hazarlar ve dolayısı ile Kafkaslar üzerine gidişinin sebebini şöyle açıklamaktadır: “717-718 yıllarında Arap ordusu kumandanı olarak İstanbul'u muhasara eden zatın Mesleme olduğunu düşünürsek, Mesleme'nin Kafkasyadaki harekâtının dağlı ve fakir bir sahada çapul aramaktan daha başka bir mahiyeti olduğunu tereddütsüz kabul edebiliriz. Araplar müşriklerin ve bilhassa göçbelerin Hristiyan ve Musevilerden çok daha kolay ihtida ettiklerini şahsi tecrübeleriyle çok iyi biliyorlardı. Bu sebeple Mesleme'nin bidayette Kafkasyadaki Cebel ahalisini mağlûp ederek İslâmlaştırmak, Toros üzerinden geçen kısa yolun zorluğu karşısında Kafkasya üzerinden Karadeniz boyunca Boğaziçi sahillerine giden yolu açmak ümidini beslediği pek mümkün görülebilir”; *Araplar ve*, s.148.

ki karşılıklı akınlar sonucunda Araplar tekrar Âzerbaycan'a gerilediler. Ancak önemli başarılarını Ermeniye ve Âzerbaycan vâlisi Marvân b. Muhammed'in 737'deki harekâtı ile elde ettiler. Bu münâsebetle Hazar Kağanı barış istemeye zorlanarak, kendisinden İslâmiyeti kabul etmesi istendi. Zorunlu kabul sonrası Hazar Kağanı'nın "Müslümanlığı" çok uzun sürmedi ve Arapların çekilip gitmelerinden hemen sonra eski dinine geri döndü. İslâm Halîfeliğinde Abbasîlerin iktidara gelmesinden sonra yani 760'larda, Hazarlar Tiflis'i tekrar ele geçirip Ermeniye bölgesine girdilerse de Halife Harun el-Reşid'in kumandanı Yezid bu Hazarları geri püskürtmeyi başardı. Bu hadiseden sonra Arap kaynaklarında Hazarların saldırıları hakkında bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Sonuçta Güney Kafkaslarda hâkimiyet için yapılan bu çetin Arap-Hazar mücadelesi sona ermiş oldu.¹⁴

İslâm devletleri arasında en güçlü konuma yükselen Abbasîlerin en kuvvetli devirlerinde Arap ordularına karşı gösterilen bu çetin mukavemet Hazar Kağanlığı'nın kudretini bir kez daha ortaya koymaktadır. Sınırları batı ve kuzey yönünde genişleyen Hazar Kağanlığı büyüyerek 8.-9.yüzyıllarda Doğu Avrupa'nın en kudretli devleti oldu. Bu sıralarda, Kama ve İtil boyundaki birçok boy: Avar, Alan, On-Ogur ve Kafkasların dağlı boyları, Kırım'da Gotlar, İtil Bulgarları, İtil civarındaki Fin-Ugor, Burtaslar ve diğer çeşitli Fin boyları, Kuban havalisindeki Macarlar ile Kiyev ve çevresi kağanlığın idâresine girdiler. Yine Desna ve Orta Özi boyundaki türlü Slav boyları (Radimiç, Vyatiç, Severyan ve Polyanlar) da Hazar hâkimiyetini tanıdılar. Rus yıllıklarının verdikleri bilgilere göre de her boydan belli şartlara göre "vergi" alındı. Örneğin Desna boyundaki Slav boylarından ev başına yılda bir kıymetli hayvan kürkü¹⁵; Kama boyundaki Bulgarlar ile Fin boylarından

14 Artamonov, *a.g.e.*, s.202-213'te Hazarlar ile Araplar arasındaki savaşlar detaylı bir şekilde anlatılmaktadır; Ayrıca Kmosko'nun çalışmasında da Arap ve Bizans kaynaklarına dayanılarak Arap-Hazar savaşları hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. *Araplar ve*, s.133-155; Kurat, *a.g.e.*, s.39-40; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.159; Pletnëva, *Hazarlar*, s.33-41; M. Uydu Yücel, "Kafkaslarda Arap-Hazar Mücadelesi ve Bu Mücadele-nin Hazar Tarihindeki Rolü", *Aktualniye Problemy Razviiyi Pedagogičeskoj Nauki*, Sterlimak-Ankara 2010, s.150-161.

15 *Povesti Vremennih Let*, s.18; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.10-11; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.16: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*, s.8.

bilhassa kıymetli hayvan kürkü ve bal alındı. Bu suretle Hazar Kağanlığı'nın siyasî sınırları Yayık-Cim (Emba)'den başlayarak Özi'ye kadar uzandı ve böylece iki büyük ticaret yolu üzerindeki çok geniş sahanın da tek sahibi oldu.¹⁶

Hazar Kağanlığı'nın bir başka özelliği de Kağanlıkta tam bir dinî hoşgörünün hüküm sürmüş olmasıdır. Hazarlarda halk arasında çeşitli dinlere mensûp insanlar vardı. Hazarlar Tek Tanrı birliği inancına dayalı Gök-Tanrı dinine mensûptular. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi çeşitli milletlerle girdikleri sıkı münâsebetler sonucunda ülkede İslâm-lık¹⁷, Hristiyanlık ve Musevilik'de yayılmıştı. Bu dinlere mensûp her cemaat tam bir vicdan hürriyeti içinde kendi dininin ibâdet ve ayinlerini icra edebiliyordu.¹⁸ İslâmiyetin (9.yüzyıl ortalarında) Harezmli tüccarlar aracılığı ile yayıldığı, Ortodoks Hristiyanlığın Bizans'tan geldiği (8.yüzyıl son çeyreği) ve Hazar kağanının isteği üzerine meşhur Slav “apostol”u Kyrill (Kyrillos)'in başkent İtil'i ziyaretinden (861-862) sonra arttığı anlaşıyorsa da¹⁹, Museviliğin, yalnız kağan ve âilesi ile yöneticiler

16 7. yüzyılın sonlarında Doğu Avrupa'da iki önemli ticaret yolu vardı. Biri İtil şehrin-den başlayarak İtil Nehrini takiben kuzey'e, bir taraftan Kama Nehri ile Yayık sahasına, diğer taraftan da İtil'in yukarisından bazı küçük ırmaklar vasıtası ile Ladoga Gölü ve Fin Körfezi'ne, oradan da İskandinavya ülkelerine giden büyük ticaret yolu idi. Diğeri ise Bizans ile İskandinavya ülkeleri arasından geçerek, Özi'nin başlarından 50-60 km kadar karadan ve tekrar ırmaklar üzerinden İlmen Gölü'ne giderek, oradan Fin Körfezi'ne ve bugünkü İsveç'e kadar ulaşan yol idi. Bkz. Kurat, *a.g.e.*, s.33; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.160.

17 Z. Kitapçı, *Türk Boyları Arasında İslâm Hidayet Fırtınası, Moğollar Arasında İslâmiyet*, Konya 2000, s.69-109'da Hazarların İslâmiyeti nasıl kabul ettikleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

18 Bu konuda J. Gauthier şöyle demektedir: “Hazarlar barışı ve emniyeti sağlamayı başardıkları müddetçe şehirleri gelişmeye devam ediyordu. Çok önemli olan dahili siyaset, kendisine öz “Pax Khazarica: Hazar Hoşgörüsü” eşsiz dinî müshamaya istinad ediyordu. Mutedil siyaset, hakimiyetleri altına almış oldukları milletlere karşı mutedil tavırları ve dinî müshamaları sayesinde Hazarlar Kırım'dan Yayık Nehrine kadar uzanan ve hiç tabii sınırı olmayan bir alan üzerinde, dört asır süren bir kağanlık kurmaya ve onu müdafaa etmeyi başarmışlardır. En iyi vasıtası, Hazar Denizi'nden Özi ağzına ve Kafkas Dağlarından Orta Rusya ormanlarına kadarki sahada hüküm süren “Hazar Barışı” olmuştur. Bkz. J. Gauthier, “Hazarskaya Kultura”, *Noviy Vostok*, 1925, s.292.

19 Hazar ülkesinde siyasî huzursuzluklarla beraber Hristiyanlara karşı takibat yapılıyor ve bilhassa Bizans ülkesine yakın yerlerdeki Hristiyanlar birtakım tazyiklere maruz kalıyorlardı. Bizans devleti ise dindaşlarına karşı yapılan tazyiklere bakmak-

tarafından kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bunun ne zaman ve ne şekilde olduğu kesin olarak bilinmemekle sadece yaklaşık 7. yy'ın ikinci çeyreğinde olduğu tahmin edilmektedir.²⁰

sızın Hazar Kağanlığı ile dost geçinmek siyâsetine bağlı kalmış ve bu gâye ile, devrin tanınmış din adamlarından (sonraları “Slav havarisi” diye bilinen ve Slav alfabesi Kirillika’yı tanzim eden) Konstantin Kiril adlı rahibi 860 yılı sonu veya 861 yılı başlarında Hazarlara bir misyonla göndermişti. Konstantin Hazarlara gitmeden önce bir müddet Kırım’daki Korsun şehrinde kalmış ve “Hazarca” (İbranice mi?) öğrenmiştir. Konstantin büyük bir ihtimalle Ten Nehri-Perevoloka ve İtil Nehri üzerinden İtil şehrine gitmiş ama galiba orada kağanı bulamayarak Dağıstan (Semender veya Derbent)’a giderek, burada kağan ve Hazar büyükleri ile görüşmüştür. Hazar Kağanı’nın kendisini çok iyi kabul ettiği de anlaşılmaktadır. Ayrıca kağanın huzurunda bir “din münazarası” yapıldığı da rivayet edilmektedir. Yine Konstantin’in Hristiyanlığı başarı ile savunduğu da bilinmektedir. Diğer münazaracılar Yahudi hahamları ve Müslüman hocalardır. Ama Konstantin’in bu başarısına rağmen kağan yine de “Musevilik”te kalmayı tercih etmiştir. Artamonov, *a.g.e.*, s.331-335.

- 20 Artamonov’a göre Musevilğin resmi devlet dini olarak kabulünün sebebi; Hazar Kağanlığı’nın sadece bağımsız bir devlet oluşu değil, aynı zamanda Hristiyan bir devlet olan Bizans ve Müslüman olan Arap Hilâfetine karşı eşitliğini gösteren bir gösterge olması idi. Yâni Musevilğin Hazar Kağanı ve erkânı tarafından kabul edilmesi tamamen siyasî bir mahiyet taşımakta idi. *A.g.e.*, s.264; Yine Hazar ülkesinde Musevilik bilhassa tüccarlar arasında yayılma imkânını bulmuştu. Musevilğin kabulü Hazarlar arasında Harun ür-Reşid zamanında (786-809) olmuştur, s.266; Hazarların Musevilği kabul ettikleri bölge ise Dağıstan’dır. Buralarda uzun zamandan beri yaşamakta olan Yahudilerin tesiriyle Hazarların üst tabakası bu dini benimsemiştir. Belki de Yahudilerin bir kısmı Hazarlara karışmıştır. Hazarların ancak üst tabakası, yâni kağan, maiyyeti ve tüccarlardan bir grup Musevilği kabul etmişler ve bu şekilde de bu din Hazar Kağanlığı’nın resmi dini olmuştur, s.273,282; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.162; Kurat, *a.g.e.*, s.34-35; Zajaczkowski ise Hazarların Musevilği kabul etmelerini şöyle açıklamaktadır: Hazarların Yahudiliği yâni Ahd-i Atik’i kabul etmeleri birçok bilgini şaşırtmıştır. “Nasıl olurda bu kuvvetli yarı göçebe kağanlığın hâkim tabakası, sıkı temasda bulunduğu Hristiyanlığı ve Müslümanlığı değil de Tevrat’ı kabul etmiştir. Mevzuubahis dinlerin, yâni Hristiyanlığın, Müslümanlığın ve Tevrat’a itikad edenlerin Hazar ülkesinde temsilcileri olduğu gibi, misyoner olarak çalışanların da canlı faaliyet gösterdiklerini belirtmemiz icap eder. Fakat bir dini diğerlerine tercihen kabul etme keyfiyeti dinî mücadele ile yapılmıyordu, bilâkis gayet geniş bir şekilde tatbik edilen dinî müsamaha bu konuda katî idi. Bu müsamahadan dolayı eski Türk dini tek Tanrılı semavî dinlerle yan yana yaşamıştı. Arap coğrafyacısı, Mes’udî’nin naklettiğine göre: Hazar başkentinde 7 tane başkadı vardı: ikisi Hristiyanlar, ikisi Müslümanlar, ikisi Tevrat’a itikad edenler ve bir tanesi de kitabî olmayanlar içindi. Bu durumun Hazar müsamahasının bir sonucu olarak telâkki edilmesi lâzımdır. Kaynaklara göre, Hazarlar tek Tanrı’ya inanıyorlardı. Bu da Hazarların tek Tanrı’ya ibadeti şart koşan semavî bir dini kabul etmelerini kolaylaştırmıştır. Bizans elçisi Aziz Konstantinos’un Hazar sarayında karşılaşma töreninde, Hazar Kağanı misafirin şerefine içmek istediği zaman şöyle demişti: “Her şeyi

Hazar Kağanlığı'nın en kudretli devrinde Doğu Avrupa'nın kuzeyinde yeni bir devlet teşekkül etti. Bu sıralarda Orta Özi sahası Hazarların idâresinde olduğu için buralarda Hazar tesiri oldukça fazla idi. Sambata (Kiyev) şehrinde Hazarlar tarafından bir düzen kuruldu ki bu düzen daha sonraları da geçerli oldu. İskandinavya-Bizans ticaret yolu üzerindeki orman-bozkır sınırı boyunca daha çok avcılık ve bal üretimi ile uğraşıp arıları bol bölgelerde oturan Slav-Fin karışımı boylar, aynı ticarî maksatlarla buraya gelen İskandinavyalı denizci Vareglardan (Norman) Rus diye adlandırılan maceracı bir grubun idâresi altına girdiler ve Hazar örneğine uygun bir siyasî yapı kazanmağa başladılar (9. asrın ilk yarısı). İlmen Gölü çevresinde yerlilerden aldıkları kürk, balmumu, bal gibi mallar sayesinde Bizans ile alış-verişe girişen Vereg-Ruslar o civarda kasabalar kurmaya çalıştılar. Nitekim 9.yüzyılın ikinci çeyreğinde İlmen Gölü'nün kuzeyindeki Novgorod şehrinin Rurik adlı bir Vereg-Rus beyinin knyazlık merkezi olduğu ve bu knyazın oralardaki bazı Slav boylar tarafından knyaz olması için nasıl davet edildiği Rus yıllığı *Povesti Vremennih Let'de* efsanevî tarzda anlatılmaktadır. Rurik Hazarlara bağlı Orta Özi sahasındaki Hazar merkezi (kalesi) Sambata'ya gelerek (862) tâbîlik statüsü altında ticarî-siyasî faaliyetlere girişti.²¹

yaratan tek Tanrı'nın şerefine içelim". Aziz Konstantinos da "Ben tek Tanrı'nın kelâmına ve Ruhuna içiyorum" diye cevap verdiğinde, Hazar Kağanı tek Tanrı'ya olan inancını teyid etmek için şu mukabelede bulunmuştu: "Hemfikiriz, yalnız siz Kutsal Üçlüğe, biz ise Tek Tanrı'ya inanıyoruz, ayrıldığımız nokta budur". Hazarlarda kağan ve saray ileri gelenlerinin Ahd-i Atik dinini kabul etmeleri hadisesi, Yahudi kaynaklarına göre sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, İslâm kaynaklarına göre Halife Harun el-Reşid (786-809) zamanında vukuu bulmuştur. Teferruatlı ve titiz bir inceleme ışığı altında İslâm kaynaklarına çok önem vermek icabeder". *Hazar Kültürü*, s.478-479; Ayrıca Musevi Hazarlar hakkında bkz. P. B. Golden-C. Zuckerman-A. Zajaczkowski, *Hazarlar ve Musevilik*, Çev. O. Karatay, Karam Yay., Çorum 2005; O. Karatay, *Hazarlar, Yahudi Türkler*, Kripto Yayınları 2015; A. Koestler, *Onüçüncü Kabile*, Çev., İstanbul 1984; A. Brook, Hazarların Museviliği hakkında çok ileri gidecek kaynakları çok taraflı bir şekilde kullanmış ve nerede ise bütün Hazar halkının bu dini kabul ettiğini iddia etmiştir. K.A. Brook, *Hazar Yahudileri*, İstanbul 2005.

- 21 J. Brutzkus, *Eski Kiyev'in*, s.343-358 arasında Hazarların iki önemli şehirleri olan Sambata ve Kiyev şehirlerinin isimlerinin etimolojik açıklamasını geniş bir şekilde yapmaktadır. Ona göre Sambata: "yüksek kale" ve Kiyev: "alçak yerleşme alanı" demektir. Nitekim Slavcadaki Vişgorad'ın Hazarca tercümesi Samba'tır ve Kiyev'in yüksek kısmı için kullanılmıştır. Yine o yıllıklara dayanarak Kiyev'in kurucusu olan üç erkek kardeşin ve yerli ahalisinin Hazarlardan geldiği kanaatindedir.

Rurik'den sonra yerine geçen Oleg, o sıralarda gelişen Kiyev şehrini ele geçirmeyi başardı (882) ve böylece Kiyev Knyazlığı çok hızlı bir şekilde gelişmek için elverişli imkânlarla kavuşmuş oldu. Varg/Rus ve Slavların kurduğu Kiyev Knyazlığı kültürel olarak hem Türk boylarının hem de Bizans'ın etkisinde kaldı. Nitekim Rus Knyazlarından Hristiyanlığı kabul etmesi ile şöhret bulan Vladimir'in "Kağan" unvanını taşımış olması da Hazar tesirinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.²²

Hazarlara tabi olan boylar arasında Macarlar²³ da vardı. Macarlar, 7-8.yüzyılda bulundukları Yayık bölgesinden hareket ederek, İtil boyundan aşağı indiler ve önce Kuban, sonra da Doneç çevresine yerleştiler. "Etelközü"²⁴ adı verilen bu sahada, Macarlar bir müddet kaldılar ve Hazarların idâresinde iken de onlarla epeyce karıştılar. Hazarlar, kendileri için doğudan Peçenek tehlikesi belirince, Macarları kendi beylerinin idâresinde teşkilâtlandırdılar. Ancak bu teşkilatlanma siyasî olarak bir yarar sağlamadı sadece, sonraları Arpad sülâlesi adı ile bildiğimiz bir sülâlenin ortaya çıkmasında öneml bir rol oynadı.²⁵

10.yüzyılın ortalarına kadar Hazar Kağanlığı Doğu Avrupa'nın en kudretli ve büyük devleti olmaya devam etti. Bu yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren çöküşün başladığı görüldü. Kağanlığın düşüşünde

22 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.163; Kurat, *a.g.e.*, s.41: Birçok Rus tarihçisine göre Hazar Kağanlığı'nın işgal ettiği saha Kuzey Kafkaslar'dan başlayarak, Aşağı ve Orta İtil boyu ile Azak ve Karadeniz çevreleridir. Yine Hazar hâkimiyet sahasının Orta Özi'ye kadar uzandığını da düşünmektedirler. Bir kısım Rus tarihçisi ise ilk Kiyev Knyazlarının "Kağan" unvanını taşıdıklarını göz önünde tutarak, Hazarların Rus devlet müesseseleri üzerinde tesirleri olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca Kiyev şehrinin eskiden bir Hazar şehri olduğunu da kabul etmektedirler.

23 Macarlar hakkında geniş bilgi için bkz. O. Karatay, *Macarlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020; L. Maracz, "Macarlar", *Ortak Türk Tarihi*, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2019 s.355-400.

24 Artamonov, "Atelkuzu veya Etelközi'nin Atel (İtil-su)'e bağlı olduğunu ve Seret boyunda olması gerektiğini söylemektedir, *a.g.e.*, s.340-341; Karatay bir çalışmada Etelközü'nün Çulman-Ak-İtil boylarında olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. O. Karatay, "Etelköz: Orta Macar Yurdu Hakkında Bazı Tespitler", *Belleten*, C.LXXVIII, S.281, (Nisan 2017), s.81. Kanaatimizce bu yer Karpat Dağlarının doğu eteklerinden başlayarak Turla Nehrine veya Turla ile Tuna Nehrine kadar uzanmaktaydı. M.Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020, s.81.

25 Kurat, *a.g.e.*, s.41; Macar devletinin kuruluşunda Hazarların rolü için bkz. Artamonov, *a.g.e.*, s.336-352; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.164-166.

tesirli olan sebepler arasında, iç düzenin sarsılmasını, dış tehlikelerin artmasını ve ekonomik düzenin bozulmasını sayabiliriz. Hazar Kağanlığı'nın teşkilâtı birçok bakımdan Köktürk Kağanlığı'nın teşkilâtı gibi idi. Ama bir müddet sonra bu askerî düzeni koruyamada başarılı olmadılar.²⁶ Ayrıca kağanın ve maiyyetinin Musevi dinini kabul etmelerinin de bunda etkisi oldu. Din ayrılığı yüzünden kağan ve beyler ile halk arasındaki bağ ve ilişki azaldı, kağana karşı bağlılık hisleri zayıfladı. Yine Hazarlar arasında gösterilen hoşgörüden dolayı halk arasında çeşitli dinlerin hayat bulması da Kağanlığı zaafa götürdü.²⁷

Hazar Kağanlığı'nın gittikçe kuvvetten düşmesinde dıştan gelen hücumlar da önemli rol oynadı. Bunlardan en önemlisi doğudan gelen Peçenek saldırılarıdır. Aşağı Sır Derya çevresindeki çeşitli Türk boylarının göç hareketleri ve mücadelelerinin tepkileri Hazar Kağanlığı'nda kendini göstermekte gecikmedi. 9.yüzyılın ortalarına doğru Oğuzlara mensûp bazı zümreler (Uzlar) Aşağı Sır Derya boyuna geldiler ve buradaki Peçeneklere baskı yapmaya başladılar. Bunun üzerine Peçenekler Yayık'ın güneyinden İtil Nehrine doğru harekete geçtiler. Bu sırada Peçeneklerin Hazar ülkesine yaptıkları saldırılar da arttı. Bu durum karşısında Hazarlar, Peçenek akınlarını durdurmak veya zararsız hale getirmek gâyesiyle Uzlarlar anlaştılar. 860 tarihlerinde Peçeneklere karşı bir Hazar-Uz ittifakı meydana getirilse de Uzlar sayesinde Peçeneklerin imhasının mümkün olamayacağı kısa bir süre sonra anlaşıldı. Peçenekler daha sonraları bu Uz baskısına marûz kaldılar ve 860-880 yıllarında bu baskıdan kurtularak Hazar yurdunun içinden batıya doğru

26 Başlangıçta Hazar Kağanlığı'nın ordusu Hazarlardan ve çeşitli Türk boylarından oluşuyordu. Ancak daha sonraları Hazarlar ticarî işlere yöneldiler ve böylece ordudaki ücretli asker sayısının gittikçe artmasına sebep oldular. Bu ise ordunun yavaş yavaş milliliğini kaybederek yabancılaşmasına yol açtı. Daha 8. asrın başlarında ücretlilerin önemli bir kısmını Harezm ve civarından gelen Müslümanlar teşkil ediyordu. Örneğin, As-Tarhan kendi yurttaşlarını kumanda eden Harezmli bir askerdi. Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.167.

27 Kurat, *a.g.e.*, s.41-42; Artamonov'a göre kağan ve maiyyetinin Museviliği devletin resmî dini olarak kabul etmeleri Hazarlar için menfî bir hadise olmuştur. Bu durum Hazar ülkesinde büyük felaketlere yol açmıştır. Çünkü halk bu din ayrılığı yüzünden, hükümete ve kağana daima düşmanca hisler beslemiştir. Bu yüzden de Hazar Kağanlığı içinde çokküntü başlamıştır, *a.g.e.*, s.457; Pletnev'a bu konuyu "Kağanın Öldürülmesi ve İsyân" başlığı altında detaylı bir şekilde incelemiştir. *Hazarı*, s.62-74.

ilerlediler. Daha sonra da İtil Nehrini aşarak Ten ve Kuban boylarına gittiler. Bu münâsebetle meydana gelen çarpışmalarda Hazarların büyük tahribata uğradıkları ve Hazar Kağanlığı'nın askerî yönden iyice sarsıldığı anlaşılmaktadır. Yine Peçenekler, Hazarlara tabî olan Macarları da yerlerinden çıkarıp batıya doğru ittiler ve Hazarların batı'daki istinat noktalarından olan Sarkel kalesini ellerinden aldılar. Böylece de bu devletin yıkılışını hızlandırdılar.²⁸

Peçeneklerin ülkeye yayılmaları ile karışıklık yılları olarak bilinen 854'lerde Kabarların, daha sonra Macarlar ve ihtimal Kalizler (Müslümanlar) ile Bulgar İskillerinin bağımsız hareket ederek ayrılmaları Kağanlığı büsbütün zaafa uğrattı. Slavlar durumdan istifade etmesini bildiler ve ticaret yaptıklarını söyleyerek etrafa karşı saldırgan hareketlere giriştiler. Hazar sahillerindeki kasabaları yağmalayıp, tahrip ettiler ve ahaliyi öldürdüler (özellikle 910, 913, 943 yıllarında).²⁹

Hazar Kağanlığı bundan sonra yüz yıl kadar daha ayakta kalabildi. 968 tarihinde ise, Kiyev Knyazı Svyatoslav'ın saldırısına uğrayarak, Ten ve Kuban boyu ile Sarkel ve Tmutarakan şehirlerini Rusların işgal etmelerini engelleyemedi. Diğer taraftan bu sıralarda doğudan yeni büyük bir Türk dalgası yaklaşmakta idi. Doğu kaynaklarının Kıpçak, Bizans kaynaklarının ise Kuman dedikleri bu boy, Batı Sibir'den Yayık ve İtil boyuna doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu hareket neticesinde Hazarların Harezm ve Türkistan ile münâsebetleri tamamen kesildi ve dolayısıyla Hazarların ticarî faaliyetleri de büsbütün durdu.³⁰ Böylece 11.yüzyılın

28 Kurat, *a.g.e.*, s.42-43; Artamonov, Peçeneklerin İtil'i geçip Ten boylarına gidişlerinin 889 yılında olduğunu belirtmektedir, *a.g.e.*, s.345; S. A. Pletnëva, *Polovtsi*, Moskva 1990, s.10'da bunun 898'de olduğunu; Kurat ise 860 ile 889 yılları arasında olması gerektiğini söylemektedir, A.N. Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937, s.42.

29 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.167.

30 Artamonov'da Hazarların kat'i olarak çöküşünde Kuman/Kıpçakların büyük rolü olduğunu söylemektedir, *a.g.e.*, s.445. Hazarlar hakkında geniş bilgi için bk. Mes'ûdî, *Mürücû'z-zehab* (nşr. Barbier de Meynard) Paris 1861, 1874, II (Bu eserin Türkçe Tercümesi A. Batur tarafından yapılmıştır. Bkz. A. Batur, İstanbul 2006); J. Gauthier, "Hazarskaya Kultura", *Noviy Vostok*, 1925; Kokovtsov, *Hazarskaya Perepiska*, Leningrad 1932; Reşid Saffet Karaşemsi, *Hazar Türkleri Avrupa Devleti (VI-XII. Asır)*, İstanbul 1934; M.İ. Artomonov, *Oçerki Drevneyşey İstorii Hazar*, Leningrad 1936; V. Minorsky, *Hududü'l-âlem, Region of the World*, London 1937; Z. V. Togan, *İbn Fadlan's Reisebericht*, Leipzig 1939; "Hazarlar" İA, VI, s. 397-408; *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981; A.A. Vasiliev, *Çev, Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, İs-

başlarında Hazar Kağanlığı hem askerî hem ekonomik hem de siyasi buhranlara maruz kaldı ve bir kağanlık olarak varlığı sona erdi. Kağanlığa son darbeyi indirenler ise Kuman/Kıpçaklar oldu. Hazarların bir kısmı bir müddet daha Kırım'da tutunabildi ise de 11.yüzyıl içinde kaybolup gittiler. Bu topraklardaki Hazar varlığını günümüze taşıyan en önemli kanıt ise adlarının “Hazar Denizi”nde yaşamasıdır.

tanbul, 1943; J. Brutzkus, “*The Khazar Origin of Ancient Kiev*”, *Slavonic and East European Review* XXII/58, 1944, s.108-124, Çev. Halil İnalcık-İkbal Berk, “Eski Kiev’in Türk-Hazar Menşei”, *DTCFD*, IV/3 1946, s.343-358; A. Zajackowski, *Le Studiou nad Zagadnieniem Chazarskim*, Krakow 1947; A.N. Kurat, “Muhammed Bin Asam al-kuf’nin Kitâb al Futûhu”, *DTCF*, VII, 1949 D.M. Dunlop, “Aspect of the Khazar Problem”, *Glasgow Or. Soc. Review*, 13, 1947-1949, s. 33-44; *The History of the Jewish Khazars*, Princeton, New Jersey 1954; O.Pritsak, “Khazars”, *Dictionary of the Middle Ages*, VII, s.240-242; B.A.Rıbakov, K voprosu o Roli Hazarskom Kaganata v İstorii Rusi, *Sovyetskaya Arheologiya*, XVIII, 1953; S. Szyszman, “Les Khazars-Problèmes et Conreverses”, *Revue de l’Histoire des Religions CLII*, No.I, 1957; M.İ.Artamonov, , Sarkel- Belaya Veja, *Materyali i İssledovaniya po Arheologii CCCP*, No: 62, 1958; *İstoriya Hazar*, Leningrad 1962; V. Minorsky, “A New Book on the Khazars”, *Oriens XI*, 1958, s.122-145; A.Zajackowski, Khazarian Culture and its Inheritors, *Act. Or. XII*, 1961, Çev. “Hazar Kültürü ve Varisleri” *Belleten* s.107, Ankara, 1963; S. A. Pletnëva, Koçevniçeski Magilnik Bliz Sarkela-Beloy Veji, *Materiali i İssledovaniya po Arheologii CCCP*, No.109, 1963; *Hazarı*, Moskva 1986; L.N.Gmilev, *Otkritie Hazarii*, Moskva 1966; İbn Fazlan, İbn Fazlan Seyahatnâmesi, Haz. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975.; L. Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1988; A.N.Kurat, *IV-XIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara,1972; M. Grignaschi, “Sabirler, Hazarlar ve Göktürkler”, *VII. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Ankara 1972, I, s. 230-250; R. Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1985; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. Reşat Uzman İstanbul 1980; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. F. İşıltan, Ankara 1981; H. D. Yıldız, “Hazarlar Arasında Müslümanlığın Yayılması”, *VIII. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Ankara 1981, II, s. 855-863; M.G.Magomedov, *Obrazovaniya Hazarskogo Kaganata*, Moskva 1983; B.Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara 1984; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1983; Şerif Başta, “Hazar Kağanlığı Tarihi”, *Tarihte Türk Devletleri*, Ankara 1987, I, 139-182; T. Senga, “The Toguz Oghuz Problem and the Origin of the Khazars”, *JAN*, XXIV/1, 1990, s. 57-69; Ş. Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985; P.B.Golden, “Khazars”, *Encyclopedia of Asian History*, II, s. 295-296; M. Uydu Yücel, “Hazar Kağanlığı”, *Türkler*, C. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 445-463; O. Karatay, *Hazarlar*, Kripto Yayınları, İstanbul 2014; A.T. Özcan, *Hazar Kağanlığı ve Etfarındaki Dünya*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.

Bulgarlar

Günümüzde Bulgarların “Türk menşeli bir boy” oldukları gerek arkeolojik gerekse Ön Bulgar dil kalıntılarından elde edilen bilgilerin ışığında ispatlanmıştır.¹ Bulgar isminin ortaya çıkışına dair görüş tarihî bir hâdiseden doğduğu şeklindedir. Şöyle ki: Avrupa Hun Kağanı Attila’nın (445-453) ölümünden sonra evlâtları ile tâbi boylar arasında mücadeleler yaşandı ve Attila’nın ikinci oğlu Dengizik’in 469’da ölümü üzerine de küçük kardeşi İrnek idâresindeki Hun kitleleri Orta Avrupa’yı terk ederek Karadeniz kıyılarına geldiler. Bunlar burada başka Türk boyları ile de karşılaşarak karıştılar. İşte bu karışmadan doğan yeni topluluk Türkçe’de “Bulgar” adıyla anıldı.² Hun kitleleri ile karışan bu Türklerin asıl adı “Oğur”dur. Oğurlar bu sırada Tuna ağzından İtil’e kadar olan Karadeniz bozkırlarında iki ayrı boy birliği hâlinde yaşıyorlardı. Bu boy birliklerinden biri olan Otuz-Oğurlar (Utigur), Kuban çevresinde yaşarlarken; diğeri olan Dokuz-Oğurlar (Kutrigur)’da Ten Nehrinin batısında bulunuyorlardı. Ayrıca bu iki zümrenin ortak adı olan “Bulgar”ın “karışık” manasına gelen “Bulgamak” tan meydana geldiği de ileri sürülmektedir.³

Oğurlar, Oğuzların kardeşleridirler. Herhâlde birbirlerinden çok erken devirde (en geç M.Ö. 3. asırdan önce) ayrılmışlardır.⁴ Her iki boyunda kökeni M.Ö.3. yüzyıl sonlarında Tanrı Dağları eteklerinde yaşayan U-sunlar (Wu-sun)’a bağlanmaktadır.⁵

Dokuz-Oğur Bulgarlarının göç sahası Özi ve Tuna nehirleri oldu. Bunlar ara-sıra Bizans topraklarına saldırdılar. Bizans kendi politikası icabı Karadeniz’in kuzeyindeki “Barbar”ları zararsız hale getirmek için ya onları İmparatorluğun hizmetine aldı ya da birbirlerine düşürdü. Bulgarlara karşı uygulanan bu her iki taktik de başarı ile tatbik edildi. Nitekim İmparator Zenon 482 yılında Tuna kıyılarına yakın bir yerde

1 İ. Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni*, Ankara 1985.

2 Kafesoğlu, *Milli Kültür*, s.187.

3 Kurat, *Karadeniz*, s.109.

4 A.g.e., s.187.

5 A.g.e., s.108.

bulunan Dokuz-Ogur Bulgarlarından bir kısmını hizmetine aldı. Bu münasebetle de Bizans kroniklerinde ilk defa “Bulgar” adı ile zikredildiler. Aynı zamanda Bizanslılar Otuz-Ogurları Dokuz-Ogurlara karşı kıskırttılar ve her iki zümre arasında şiddetli mücadeleler yaşanmasına sebep oldular. Otuz-Ogurlar tarafından Tuna'ya doğru kovulan Dokuz-Ogurlar Bizans sahasına saldırarak 506'da Trakya'yı tahrip ettiler. Ancak Dokuz-Ogurlar Otuz-Ogur baskısına karşı koydular ve onları Ten boyuna kadar geri püskürttüler.⁶

630'da Türkistan'da Köktürk Kağanlığı'nın duraklama devrine girerek Çin hâmiyetini kabul etmesi üzerine, Hazarlar gibi, Bulgarlar da idâreyi kendi ellerine alarak “Büyük Bulgar Kağanlığını” kurdular. Devletin kurucusu başbuğ Kourt (Kurt)⁷ Doulo adında hükümdar sülâlesine mensûp birisi idi. Kurt'un dağınık Ogur boy birliklerini birleştirerek meydana getirdiği siyasî teşkilâta “Büyük Bulgarya” adı verildi. Ancak bu devletin ömrü uzun olamadı ve kağanın ölümünden hemen sonra (665) komşuları olan Hazar Kağanlığı'nın baskısına uğrayarak dağıldılar. Çoğunluğunu Otuz-Ogurların teşkil ettiği bir kitle kuzeye doğru çekilirken (İtil Bulgarları); Kurt'un oğullarından Batı-Bayan, Hazarlara tâbi olarak, Macarların ve On-Ogurların başında Kafkasya'da kaldı. Daha sonra Batı-Bayan'ın küçük kardeşi olan Asparuh kalabalık Bulgar kitleleri ile Tuna'ya yöneldi ve Balkanlar'a gelerek elverişli toprakları zaptetti. “Tuna Bulgar Kağanlığını” ise 679'de kurdu ve bu kağanlık, Bizans tarafından 681 tarihinde yapılan bir anlaşma ile de tanındı.⁸

6 A.g.e., s.109-110.

7 Kurat bu ismi Kubrat olarak vermektedir, *Karadeniz*, s.110.

8 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.190-191; Kurat, *a.g.e.*, s.110.

Tuna Bulgarları

Hazarların batıya doğru ilerleyişlerine ve baskılarına dayanamayan Batı Bulgarları veya Dokuz-Ogurlar, Asparuh (679-702)'un liderliğinde Ten-Özi arasındaki yurtlarından çıkarak, Turla ile Prut arasındaki bölgeye, Besarabya'ya göç ettiler. Ancak, Besarabya kuzeyden ve doğudan gelecek düşman akınlarına karşı açık ve ekonomik merkezlerden uzak bir ülke olduğu için Bulgarlara devamlı bir yerleşim alanı olamadı. Ayrıca, Dokuz-Ogur Bulgarlarının batıya doğru olan yollarını da Karpat Dağları kapatınca Bulgarlar Besarabya'yı yeni yurtları için geçici bir hareket noktası olarak kabul ederek güneye doğru, Dobruca yönünde akınlarına başladılar. Bulgarlar 679'da Asparuh'un kumandasında Tuna'yı geçip, Dobruca'yı işgal edince Bizans İmparatoru hemen ordu toplayarak onların üzerine gitti. Ancak İmparator IV. Konstantin'in (668-685) Konstantinopolis (İstanbul)'e geri dönmesi Bulgarlar tarafından fırsata döndürülerek büyük bir zafer kazanmalarını sağladı (680). Bulgarlar bu zaferle önce Tuna ile Balkan Dağları arasındaki bölgeyi, daha sonra da Aşağı Moezya (Moesia)¹ ile Trakya vilâyetini ele geçirdiler. Bizans İmparatoru da bu oldu bitti karşısında barış imzalamak zorunda kaldı.²

681'in sonbaharında Asparuh ile Bizans İmparatoru IV. Konstantin arasında imzalanan barış anlaşması ile Bizans tarafından resmen tanınan Tuna Bulgar Kağanlığı bu tarihten itibaren Balkanlar'da ve Orta Avrupada çok önemli bir siyasî varlık haline geldi. Asparuh'un ölümünden sonra Bulgar tahtına oğlu Tervel³ geçti. 695 yılında tahtından indirip sürgüne gönderilen ve bir Hazar tengrikesi⁴ ile evli olan Bizans imparatoru II. Justinianos (685-695; 705-711), Tervel'in (702-718) yardımı ile ikinci defa tahta çıktı (705). Ancak daha sonra II. Justinianos, 708'de Bulgarlara karşı saldırdı ise de yapılan savaşta Bulgarlara

1 Bugünkü Kuzey Bulgaristan ile Sırbistan.

2 T. Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987, s.4-5.

3 Tervel hakkında geniş bilgi için Bkz. A. Ahmetbeyoğlu, "Tervel Han (702-718)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s.563-568.

4 Eski Türkçede prenses anlamında kullanılmıştır. A. Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdari, Aşkerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.49.

yenildi. 716'da Tervel İmparator III. Theodosios (715-717) ile bir barış anlaşması yaptı. Nitekim bu anlaşmaya istinaden de 717-718 yıllarında Arapların İstanbul'u ikinci defa kuşatmaları üzerine Bizans'a yardım için bir ordu gönderdi. Bu yardım Arap ordularının yenilmesini ve kuşatmadan vazgeçmelerini sağladı. Tervel'den sonra Bulgar tahtına T(ı)virem, ondan sonra Sevar, sonra Kormisoş geçti. Kormisoş (737-754) zamanında Bulgarlar ile Bizans arasında karşılıklı akınlar yapıldı ve bu akınlarda Bulgarlar pek başarı sağlayamadılar.⁵

8. asır ortalarında kağanlıktaki iç mücadeleleri ve kağanlardan bazılarının öldürülmesini fırsat bilen Bizans, Bulgarya'ya üst-üste seferler düzenledi. Nihayet 9. asır başında, Orta Avrupa'da Avar Kağanlığı'nın Franklar tarafından tam bir yıkıma götürüldüğü yıllarda Krum/Kurum⁶ adlı ünlü Bulgar hükümdarı iktidara geldi (803-814) ve Güney Macaristan ile Transilvanya'yı ele geçirdi. Bizans imparatoru I. Nikeforos (802-811), Bizans'ın Trakya ve Makedonya'daki kolonilerini korumak amacı ile 811 yılında Balkanlara ve Bulgarlara karşı sefere çıktı ancak Krum'a yenilerek hayatını kaybetti. Krum Han daha sonra Bizans imparatorluğunun doğu eyaletlerinden getirilen birliklerle güçlenen kalabalık ordusunun başında Bulgarlar üzerine yürüyen II. Mikhael (820-829-)'i mağlûp etti. Krum, Sardika (Sofya), Niş, Belgrad şehir ve kalelerini ele geçirerek Orta Avrupa-Yakın Doğu arasındaki en büyük ticaret ve askerî sevkîyat yolunu kontrolü altına aldı. 813'te Filibe üzerinden Edirne'ye ulaştı, burayı muhasara ettikten sonra da İstanbul'u kuşattı (814 baharı). Ancak İstanbul surlarının önünde bulunduğu sırada aniden burundan kan gelmesi sonucu hayatını kaybetti (13 Nisan 814).⁷

Oğlu Omurtag Han (814-831)⁸ döneminde Bulgar Kağanlığı gerek ekonomik gerekse kültür bakımından çok ilerledi. Omurtag, babası Krum Han döneminde elde edilen toprakları korumak için içte huzura dışta da uzun süreli bir barışa ihtiyaç olduğunu bildiğinden Bi-

5 Tekin, *a.g.e.*, s.5-6; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.192.

6 Krum Han hakkında geniş bilgi için Bkz. A. Ahmetbeyoğlu, "Krum Han" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 25, İstanbul 1989, s.44-48.

7 Tekin, *a.g.e.*, s.8; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.192-193.

8 Omurtag Han hakkında geniş bilgi için Bkz. A. Ahmetbeyoğlu, "Omurtag Han (814-831)" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 34, İstanbul 1989, s.42-46.

zans imparatoru ile 30 yıllık bir ticaret andlaşması yaptı. Frank imparatorluğu ile de iyi ilişkiler kurdu.⁹

Omurtag'tan sonra Bulgar tahtına geçen Malamir (831-836) ve Persiyan (836-852) onun teşkilâtçı, disiplinli ve ekonomiye önem veren siyâsetini devam ettirerek, Bizans'ın yeniden kendilerine saldırması üzerine Makedonya'daki Slav boyları üzerinde hakimiyet kurdular. Persiyan Kavala'ya kadar ilerlerken, ondan sonra tahta geçen Boris (852-869) ise bütün Makedonya'yı ele geçirdi. Boris Bulgar tahtına geçtikten sonra 864 yılında Hristiyanlığı devletin resmî dini olarak kabul etti. Bulgarların Hristiyan olmalarının en önemli sebebi Trakya ve Makedonya'nın ele geçirilmesi sırasında Bulgar Kağanlığı içerisindeki Hristiyanların sayılarının artmış olmasıdır. Hristiyan çoğunluğun tesiri ile Bulgar Türkleri de bu dini kabul etmeye başladılar. Bulgar kağanlığındaki Hristiyanların Bizans kilisesine bağlı olmaları, Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilmesini gerektirdi. Ayrıca Tuna Bulgar Kağanlığı her taraftan Hristiyan devletlerle komşu idi: Bizans, Franklar ve Morva Devleti. Bu arada Bulgarların millî bir kilise kurmalarından veya Roma kilisesine bağlanmalarından endişe eden Bizans savaşı bile göze alacak bir şekilde harekete geçti. Bunu gören Boris başarılı bir politika izleyerek İmparator II. Mikhael'in ordularıyla üzerlerine yürüdüğü sırada kendisinin ve tebasının Hristiyanlığı kabul ettiklerini bildirdi ve vaftiz edilerek Mikhael adını aldı (864). Boris, Bulgar kilisenin bağımsız kalmasını sağlayarak din kitaplarını Bulgarca'ya çevirtti.¹⁰

Boris 889'da kendini tamamıyla dine vererek manastıra kapandı. Ancak, oğlu ve halefi Vladimir (889-893)'in Bulgarların eski dinine eğilim göstermesi üzerine manastırı terk ederek oğlunun üzerine gidip, tahta üçüncü oğlu Simeon (893-927)'u otutturdu.¹¹ Onun döneminde kağanlık hem Slav hem de Hristiyan bir devlet yapısına büründü.

9 Tekin, *a.g.e.*, s.8; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.193.

10 Tekin, *a.g.e.*, s.8-9, Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.193.

11 Tekin, *a.g.e.*, s.10.

İtil (Volga) Bulgarları

“Büyük Bulgarya” devletinin parçalanması üzerine İtil-Kama sahasına çekilen Bulgarların çoğunluğunu buraya yakın bir yerde oturdukları bilinen Otuz-Oğuzlar oluştuyordu. Orta İtil sahası tabiat zenginliği ve ulaşım bakımından gerekli bütün imkânlara sahipti. Kuzey bölgelerini Hazar Denizi-İran-Kafkaslar ve Türkistan oluştuyordu. Dolayısıyla bu bölge Türkistan’daki büyük kervan yolunun güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Bu bölgede yine İtil, Kama gibi büyük nehirler ile bunların Ak-İtil, Vyatka, Suşma, Sura gibi kolları bulunuyordu. Ayrıca verimli toprakları, otlakları, ormanları ile havyancılığa, dericiliğe, kürkçülüğe müsâit Bulgar ülkesi, bilhassa Hazar Kâğanlığı’nın zayıfladığı yıllardan itibaren varlığını hissettirir bir hâle geldi. Bulgarlar bir müddet Hazar Kağanlığı’na bağlı kaldırsa da bu devletin yıkılmasından sonra kendi sağlam siyasî teşkilâtlarını kurdular. Nitekim bu sağlam devlet teşkilâtı Moğol istilâsına kadar 5,5 asır boyunca da yaşadı.

Bulgarlar birçok şehir ve kasabalar kurdular ki bunlardan bazıları şunlardır: Suvar, Oşal, Büler (Biler), Tetiş, Cüke-tav, Züye, Kermencük, Kazan (eski Kazan). Bunların arasında İtil ile Kama’nın birleştiği yerden 100 km güneyde İtil’in sol sahilinden 6 km kadar doğuda bulunan başkent “Bulgar” şehri 9-12. yüzyılda Doğu Avrupa’nın en önemli ticaret merkezi idi. Doğuda, Başkırtlar, batıda Burtaslar ve Ruslar ile komşu olan Bulgarlar başlangıçta birer hanın idâresinde 4 grup halinde yaşıyorlardı (Bulgar, Suvar, Barsula, İskil). Fakat 10. asır ortalarından itibaren hepsi bir hanın idâresinde birleştiler.¹

9.yüzyıl başlarında, Türkistan’dan ve diğer İslâm dünyasından İtil’e gelen tüccarların tesiri ile buralarda İslâm dini ve kültürü yayılmağa başladı. Nitekim Bulgar Hanı Almış’ın Müslümanlığı kabul etmesiyle, bu hanlık İslâmiyeti kabul eden ilk Türk devleti oldu. Almış Han 920 yılında Bağdat halifesine müracaat ederek, kendilerine din âlimleri ve mimarlar göndermesini rica etti. Halife El-Muktedir Billâh Cafer tarafından gönderilen kalabalık bir elçilik heyeti 922 Mayıs’ında Bulgar ülkesine geldi. Bu heyette divan kâtibi olarak görev yapan ve notlar tutan İbn Fadlan, seyahat esnasında karşılaştıkları Bulgar, Oğuz, Peçenek, Başkırt, Hazar ve Slavlar hakkında ilgi

1 Kafesoğlu, a.g.e., s.195-196; Kurat, *Karadeniz*, s.112-113.

çekici bilgiler vermektedir.² Bulgarlar, 10. asrın ilk çeyreğinde İslâmiyeti kabul ederek, Doğu Avrupa'da Türk-İslâm kültürünün ilk temsilcileri oldular.³

Bulgarlar 1223'te Kafkas-Ten sahasında, yâni Kalka Nehri boyunda Rus ve Kuman/Kıpçakları yenerek geri dönmekte olan Moğol ordularına Aral Nehri civarında yenildilerse de bu yenilgiyi çok az bir kayıpla atlatmayı da bildiler. Ama yine de Batu Han'ın "Batı Seferi"nin ilk hedefi olmaktan da kurtulamadılar. Batu Han'ın idâresindeki Moğol ordusu 1236 yılında şehir ve köyleri yakıp-yıkarak insanların büyük bir kısmını öldürüp Büyük Bulgar şehrini tamamıyla tahrip etti. Moğollardan sonra, Deşt-i Kıpçak'da kurulan Altın Orda'ya karşı Bulgarlar mukavemet etmeye çalışınca Altın Orda hanı Pulat Timur Han, Bulgar şehrini ikinci defa ağır bir tahribata uğrattı (1361). Bu durum karşısında halkın bir kısmı kuzey'e, Kazan Irmağı boyuna giderek Kazan şehrini kurdu. Bulgar şehri yine Timur'un Altın Orda Han'ı Toktamış'a karşı yaptığı sefer sırasında da tahrip edilmekten kurtulamadı (1391). Artık burada tutunamayacaklarını anlayarak dağılan halkın bir kısmı Kama'nın kuzeyine Kazan Nehri boyuna göç ederek buranın "Türkleşmesini" sağladı. Nitekim kaynaklarda 15.yüzyıl ortalarında buralarda Bulgar-Kıpçak karışımı Müslüman halkın bulunduğu belirtilmektedir ki, bunlar daha sonra kurulan Kazan Hanlığı'nın esas nüfusunu teşkil edeceklerdir.⁴

Bulgarların dilleri Oğur Türkçesi'nin bir lehçesi olan, bugünkü Çuvaş dilinin eski bir şeklidir. Yine bölgedeki Çuvaşların eski Bulgarların torunları oldukları da kabul edilmektedir.⁵

2 L. Doğan, *İbn Fadlan Seyahatnâmesi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi I-II, Ankara, 1954, s.73; İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Haz. R. Şeşen, İstanbul 1975, s.43-64.

3 Kurat, *a.g.e.*, s.115; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.196.

4 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.197; Kurat, *a.g.e.*, s.117-118.

5 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.197; Kurat, *a.g.e.*, s.116. Bulgarlar hakkında geniş bilgi için Bkz. J. Bury, *A History of the Later Roman Empire*, London 1889; *Bulgar Kroniği (1296-1423)*, Neşr. Joan Bogdan, Archiv Slav Philol XIII, 1891, cüz 4, s.526-535; J. Marguart, *Osteuropäische und ostasiatische Slereifzüge*, Leipzig 1903; J. Mikkola, *Tursk-Bulgarske Letoscislen* (İzv. Otd. Rus. Yaz i slov.), XVIII, 1913, I s.243-447; V.N. Zlatarski, *İstoriya na Bulgarskaya Drjava Piez Srennite Vekova I*, Sofya 1918, I.tab, 1938, II tab; S. Runciman, *A History of the First Bulgarian Empire*, London 1930; Gy. Moravcsik, *Byzantion-turciaca I-II* (Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Turk Völker; Turkvölker-Bulgaren, s. 52-58), Budapest 1942; G. Fèhèr, "Les Monuments de la Culture Proto-Bulgare", *Archaeologica Hungarica*, VII; "Türko-Bulgar ve Bunlara Akraba Olan Milletlerin Kültürü", *II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1943; S. Yu. Yakuboskiy, "K Voprosu ob İsteriçeskoy Topografii İtilya i Bolgar IX-XIvv". *Sovjetskaya Arheologiya*, X, 1948; V.F. Genine-A.H. Halikov, *Rannie Bulgari na İtil*, Moskva 1964; F. Köprülü, "Proto-Bulgar Hukukuna Dâir Notlar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, 1983; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1983; *Bulgarlar'ın Kökeni*, Ankara 1985; O. Karatay, *Bulgarlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

Peçenekler

9-12. yüzyıllardaki büyük Türk göçlerinin en büyük dalgasını oluşturan ve çeşitli kaynaklarda “Patzinak” (Bizans), Pecenaci, Pacinacae, Pezengi, “Bizzenus” (Latin), “Peçeneg” (Rus), “Badzinag” (Ermeni), “Beşenyö” (Macar)¹ adları ile zikredilen Peçenekler, Kaşgârlı Mahmud’un eseri *Divan-ü Lugât-it Türk*’de 22 Oğuz boyundan ondokuzuncusu olarak verilirler.² Peçeneklerin başlangıçta ya kendi başlarına bağımsız bir boy ya da Köktürk Kağanlığı’na bağlı Türk boylarından biri oldukları ileri sürülmektedir.³ Peçeneklerin 8.yüzyıl ortalarında Issık Göl ve Balkaş Gölü yakınlarında yaşadıkları, hatta Türgişlerin bir kısmını teşkil etmiş oldukları da düşünülmektedir. Batı Köktürk Kağanlığı’nın 7.yüzyıl ortalarında dağılmasından sonra başlayan mücadeleler sırasında Peçenekler, bulundukları yerlerden batı’ya doğru itildiler ve bilhassa Karlukların kuvvetlenmeleri ile de Talas boyundan Sır Derya’nın aşağı tarafına gittiler. Ayrıca Oğuz boylarından birçoğunun Sır Derya yönünde ilerlemeleri de Peçeneklerin yeniden yer değiştirmelerine ve Hazar Kağanlığı’na yakın bir bölgeye gitmelerine sebep oldu.

Peçeneklerin Issık Göl ve Balkaş Gölü çevresinde yaşadıkları dönem hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Sadece 9. yüzyıl ortalarına doğru Cim ve Yayık nehirleri boyunda yaşadıklarını biliyoruz. Yaşadıkları bu dönemde de Hazarlara komşu olarak bu güçlü Türk kağanlığı ile münâsebet kurdular ve Hazar ülkesinin yerleşik halkına özellikle

- 1 P. Golubovskiy, *Peçenegi*, s.124-125; Golubovskiy’in bu eseri Rus tarihçileri arasında eski Rus tarihinde ve özellikle de Kiyev Rusyası’nın kuruluşunda ve gelişmesinde büyük rol oynayan Uz, Peçenek ve Kuman/Kıpçakların tarihlerine âit yapılan ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Golubovskiy eserinde bu üç Türk boyunun aynı millet olduklarını gerek Arap gerek Bizans gerekse Rus yıllıklarına dayanarak ispat etmiştir. Yine Macar kaynaklarını da kullanarak bu üç Türk boyunun Rusya’nın güneyindeki geniş bozkırlarda ve Balkanlar’daki tarihlerini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu eser tarafımızdan yaptırılan bir tez ile bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur. Bkz. N. Kumru, P. V. Golubovskiy ve Eseri *Peçenegi, Torki i Polovtsi do Naşestviya Tatar (Moğol İstilasına Kadar Peçenekler, Uzlar ve Kuman/Kıpçaklar)*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- 2 Mahmud Kaşgarî, *Divan-ü Lugât-it Türk*, Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1939, I, 57.
- 3 Uydu Yücel, *Türkistan’dan Tuna’ya Peçenekler*, s.51-52.

de ticaret kervanlarına sık sık akınlarda bulundular. Bu Peçenek baskısından kurtulmak isteyen Hazarlar, askerî yönden kudretleri zayıfladığında daha doğuda bulunan Uzlarla ittifak yaparak onları Peçeneklere karşı kıskırttılar. Bu Uz ve Hazar saldırıları altında Peçenekler ezildiler ve 860-880 yılları arasında İtil Nehrinin batı taraflarına gittiler.⁴

Peçeneklerden bazı boylar ise Yayık Nehri boyunca Uzların hâkimiyetinde kalmayı tercih ettiler ancak ellerinden iyi meralar alındığı için zamanla fakir duruma düşmekten kurtulamadılar. Nitekim 922'de Yayık Nehrinde bu Peçenek boyuna mensûp insanlara rastlayan Arap seyyahı İbn Fadlan, onların fakir bir hayat sürdüklerinden bahsetmektedir.⁵

Birçok tarihçiye göre Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişleri, Orta ve Doğu Avrupa ile Balkan tarihinde önemli rol oynamalarına ve Avrupa'nın etnik yönden gelişmesine sebep oldu. Bu geliş özellikle Kiyev Rusyası ile Macarlar üzerinde daha fazla etki gösterdi. Peçenekler, İtil'in batısına geldikleri zaman Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlar oldukça tenha idi. Ten ve Kuban nehirleri arasında Macarlar vardı ve onlar da Hazar Kağanlığı'na tabî idiler. Peçeneklerin İtil'i geçtikleri sırada, Macarların ana kitlesi "Etelközü" denilen yerde bulunuyor ve Hazar kağanı tarafından görevlendirilen Arpad adındaki bir başbuğ tarafından idâre ediliyordu. Arpad'ın Macarların başına getirilmesiyle Macar devletinin temelleri atılmış oluyordu. Arpad idâresindeki Macarlar, doğudan gelen Peçenek hücumlarına karşı koyamayarak yeni yurtlar bulmak gâyesiyle batı yönüne doğru harekete geçtiler.

Macarlar 890'lı yıllarda Kiyev Rusyası'nın güneyinden geçerek Tissa ve Tuna nehirleri ile Balatın Gölü çevresine geldiler ve burayı yurt tuttular. Bundan sonra Macarlar, Panonya, Kuzey İtalya ve Frank Devletinin içlerine kadar Batı Avrupa'ya akınlar yaptılar. Macarlar özellikle etraflarındaki Slav unsurlarını idâreleri altına almaları ile Orta Avrupa tarihinde önemli bir rol oynadılar. Bu arada Macarların Tissa ve Tuna sahasını işgal etmeleri ile Polonya ve Bohemya (Çekoslovakya) Slavları ile Balkanlar'daki Slav boyları arasında bir bağlantı kalmadı. Yine Peçeneklerin Macarları eski yurtlarından çıkarıp, yeni yurtlarına gitmeğe

4 Golubovskiy, *Peçenegi*, s.126; Kurat, *Peçenek*, s.39-42; Pletněva, *Polovtsi*, s.9-11.

5 Doğan, *İbn Fadlan Seyahatnâmesi*, s.65; Ayrıca bkz. İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, s.41-42; Kurat, *Peçenek*, s.30-33; Pletněva, *a.g.e.*, s.11; Kurat, *Karadeniz*, s.44-45; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.169.

zorlamaları sonucunda Batı ve Doğu Slavları ile Güney Slavları arasındaki bağlantı da ortadan kalktı.⁶

Peçenekler, İtil'i geçince Eteközü'deki Macarları Karpatlar ve Tisa'ya kadar uzaklaştırdılar. Peçeneklerin Ten ve Kuban boyları ile Orta ve Aşağı Özi, Kırım ve Tuna'ya kadar 2000 km'den daha fazla bir alana yayıldıkları zaman, sekiz boy olduklarını biliyoruz. İçeride her bir boy kendi başına bağımsız bir şekilde hareket etse de dışarıya karşı toplu bir birlik içerisinde yaşayarak karşılık verdiler. Bu durum onların siyasî bir teşekkül ortaya koyamadıkları düşüncesinin ortaya atılmasına sebep oldu. Kanaatimizce Peçenekler 890-1036 yılları arasında merkezi bugünkü Ukrayna topraklarında bulunan Harkov'da ilk kağanlıklarını; 1040-1096 yılları arasında da merkezi bugün Bulgarista'nın Şumnu yakınlarındaki Yüz-tepe'de ikinci kağanlıklarını kurdular ve yaşadıkları bu geniş sahada sınırdaş oldukları devletlerle birtakım münâsebetlerde bulundular⁷. Bu sıralarda Karadeniz'in kuzeyinde en önemli devlet, merkezi Kiyev olan Kiyev Rusyası idi. Dolayısıyla Peçenekler ile Kiyev Rusyası arasında her yönden birtakım ilişkiler kurulması kaçınılmaz oldu. Peçenekler sürekli Rus topraklarına akınlar yaptılar, Rus köylerini ve şehirlerini yağmalayıp, ahalisini esir aldılar. Nitekim Rus yıllıklarında Peçeneklerin bu akınlarına ve savaşlarına dair oldukça fazla kayıt bulunmaktadır. Peçeneklerle Ruslar, yaklaşık olarak 900 tarihinden 1036'ya kadar yani 130 yıl yan yana yaşadılar⁸. Rus yıllıklarında Peçeneklere âit

6 D.A. Rasovskiyy, "Peçenegi, Torki ve Berendi Ha Rus i Ugrii", *Seminarium Kondakovianum VI*, Prag 1933, s.19-42. Burada, Peçeneklerin İtil boyunu terkettikleri zaman, Hazarlara tabi olan Macarların Ten ve Kuban sahasını ellerinde bulundurdıklarından; yeni yurt edinmek isteyen Peçeneklerin bu isteklerini ancak Macarları yenmekle mümkün olacağını anladıklarından bahsedilmektedir. Yine bundan sonra her iki boy arasında meydana gelen savaşlar ile bu savaşlarda Peçeneklerin üstün gelerek Macaristan'a nasıl yerleşmeye başladıkları geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

7 O. Pritsak, *The Pečenegs, A case of Social and Economic Transformation*, The Peter De Ridder Press 1976, s.14-18; Tarafımızdan yapılan bir çalışmada Peçenek Kağanlıklarının sınırları çizilmiştir. Bkz. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya*, s.343-359.

8 Rasovskiyy, *a.g.m.*, s.53-64; Pletněva, *Polovtsi*, s.12-25'te Rus Knyazlıkları içerisinde Peçeneklerin varlıkları ve önemiyetleri yıllıkların ışığı altında incelenmiştir. N.Aristova, *O Zemle Polovetskoy*, Kiyev 1877, s.1-4 arasında Peçeneklerin Rus topraklarında yaşadıkları sahanın sınırları çizilerek, Peçeneklerin yerleştikleri köy ve şehirler hakkında bilgiler verilmektedir; Golubovskiy, *a.g.e.*, s.226-264 arasında Peçeneklerin Ruslarla olan münâsebetleri Rus yıllıkları, Bizans ve Arap kaynaklarına dayanılarak detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

ilk kayıt 915 yılına âittir ve yaklaşık 121 yıl içinde 11 Peçenek akınından bahsedilmektedir.

Yıllıklarda Peçeneklerin Rus yurduna “*ilk geliş tarihleri*” 915 yılı olarak verilmektedir.⁹ Peçenekler Ruslarla sadece savaşmadılar aynı zamanda Rus knyazlarının hizmetinde yer alarak yardımcı kuvvet olarak diğer milletlere karşı yaptıkları seferlere de katıldılar. Örneğin Knyaz İgor, 944 yılında Kırım’daki Korsun şehrine yâni Bizans’a karşı sefer açtığı anda ücretli asker olarak Peçenekleri de yanında götürdü.¹⁰ Knyaz İgor’un 946 yılında ölmesinden sonra yıllıklarda tam 22 yıl herhangi bir Peçenek akınından bahsedilmemesi, Ruslarla Peçenekler arasındaki iyi münasebetin uzun zaman devam ettiğini göstermektedir. Fakat Kiyev Knyazlığının başına Svyatoslav (946-972) gibi çok cesur ve atılgan bir knyazın geçmesi üzerine Peçenekler ile Ruslar arasında mücadeleler yeniden başlamıştır.

Peçeneklerin Kiyev Rusyası’nın güney sınırına çok yakın bir sahada yaşamaları ve özellikle Knyaz İgor zamanında başlayan ve gayet dostça devam ettirilen ilişkiler sonucunda Rus askerî teşkilâtına bir hayli etki yaptıkları görülmektedir. Nitekim Knyaz Svyatoslav’ın kendisinde tam bir Peçenek başbuğu gibi idi. Bir Türk başbuğu gibi ata biner, maiyeti ile birlikte at sırtında seferlere katılır ve gayet sade bir hayat yaşardı. Ayrıca atlı kıtaları da Peçenek atlı kıtaları gibi idi. Svyatoslav 965 yılında, İtil Bulgarlarına karşı bir sefer açtı ve Hazarlara karşı da yürüyerek bazı Hazar şehirlerini zaptetti. Svyatoslav yine 968 yılında Tuna Bulgarlarının topraklarını ele geçirmek düşüncesiyle sefere çıktı. Yıllıklara göre Peçenekler işte bu sefer dolayısıyla Svyatoslav’ın Kiyev’de bulunmayışından istifade ederek Kiyev’i kuşattılar¹¹. Ancak Peçenekler

9 *Povesti Vremennih Let*, s.31-32; *İpatiyevskaya Letopis*, s.26; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.41-42; *Troitskaya Letopis*’te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **914** olarak verilmiştir, s.72; *Radzivilovskaya Letopis*, s.24; *Voskresenskaya Letopis*, s.277.

10 *Povesti Vremennih Let*, s.33-34; *İpatiyevskaya Letopis*, s.28; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.44-45; *Troitskaya Letopis*’te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **943** olarak verilmiştir, s.73-74; *Radzivilovskaya Letopis*, s.25; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2’de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis*, s.278-279.

11 Peçeneklerin Kiyev’i kuşatmaları hakkında yıllıklarda verilen bilgiler metin kısmında verilmiştir; *Povesti Vremennih Let*, s.47-48; *İpatiyevskaya Letopis*, s.42-43; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.64-65; *Troitskaya Letopis*, s.85-86; *Novgorodskoye Pervoye Letopis*’ Komisyonniy Spisok, s.118-119 ve *Varonskiy Spisok*, s.438; *Radzivilovskaya Letopis*, s.33-34; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3’te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis*, s.287-288; *Nikonovskaya Letopis*, s.33-34.

yeterli derecede kuşatma yapabilecek silâh ve alete sahip olmadıklarını görünce geri döndüler. Bu dönme kısa bir süre içindi zira kısa bir süre sonra yeniden geldiler. Bunun üzerine Svyatoslav çıktığı Bulgaristan seferini yarıda keserek Kiyev'i Peçeneklerden kurtarmak için geri döndü. Knyaz Svyatoslav kendince Peçenek meselesini halledince Rusya'da çok kalmadı ve 970 yılında tekrar Bulgaristan'a giderek Bizans'a karşı savaşa devam etti. Ancak İmparator Ioannes Tzimistzes (Çemişkezekli, 969-976) tarafından müthiş bir yenilgiye uğratılarak barış yapmaya zorlandı. Svyatoslav askerleri ile birlikte Kiyev'e geri dönerken yolda Peçeneklerin saldırısına uğradı. Svyatoslav ve yanındakiler Özi Nehrinin kayalık kısmında kuşatıldıklarında mevsim kış olduğu için bir müddet orada kaldılar daha sonra da yollarına devam etmek istediler. Bahar geldiğinde Svyatoslav kayalıklardan dışarı çıkmak istedi ise de Peçenek Kağanı Küre tarafından yakalanarak drujinası ile birlikte kılıçtan geçirildi. Yıllıklara göre Küre, Svyatoslav'ın kafatasından bir kadeh yaptırdı.¹²

Svyatoslav'ın ölümünden sonra oğulları arasında başlayan iç mücadelelere Peçeneklerde karıştırıldılar. Svyatoslav'ın halefi Vladimir zamanında (972-1015) Ruslarla Peçenekler arasındaki mücadele çok şiddetlendi. Bunun sebebi, Rusların Peçeneklere âit sahaya doğru yayılmaları ve yer yer müstahkem noktalar ile küçük yerleşim merkezleri (şehir-cik) kurmaları oldu.

Yıllıklara göre, Knyaz Vladimir 988'de Peçenekleri yendi.¹³ 992 yılında da Peçenekler Pereyaslavl şehrine hücum ettiler.¹⁴ 996'da ise

12 *Povesti Vremennih Let*, s.53; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.48; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.72; *Troitskaya Letopis'*, s.90; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.37. Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis'*, s.38; Kurat, *Karadeniz*, s.49-51; Kurat, *Peçenek*, s.84-97; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.136-142 arasında bu hadiseler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

13 *Povesti Vremennih Let*, s. 83; *İpatiyevskaya Letopis'*, s. 83; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.118-119; *Troitskaya Letopis'*, s.115-116; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komisyonny Spisok*, s.159; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.55; *Voskresenskaya Letopis'*, s.313; *Nikonovskaya Letopis'*, s.57'de bu yıl **990** olarak verilmiştir.

14 *Povesti Vremennih Let*, s.84; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.83-85; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.119-121; *Troitskaya Letopis'*, s.116 ve *Radzivilovskaya Letopis'*, s.55'te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **993** olarak verilmiştir. Ayrıca bu yıllıkta 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.314; *Nikonovskaya Letopis'*, s.65-66'da bu yıl **995** olarak verilmiştir

Peçenekler bir kez daha Kiyev şehrine kadar geldiler.¹⁵ Ayrıca Belgorod şehri de 997'de Peçenekler tarafından kuşatıldı.¹⁶ Knyaz Vladimir saltanatının son yılında yâni 1015'te oğlu Boris'i Peçeneklere karşı savaşa gönderdi.¹⁷ Vladimir'den sonra Knyaz olan Yaroslav (1019-1054) zamanında Ruslarla Peçenekler arasındaki savaş devam etti. Ancak savaşın, Rus knyazlarının kendileri tarafından bizzat Peçeneklerin davet edilmeleri suretiyle meydana geldiği de görülmektedir. Yaroslav'a karşı mücadele eden Knyaz soyundan gelen Svyatopolk, Peçeneklerle anlaştı ve onlara dayanarak tahtı ele geçirmek istedi ancak 1019'da Peçeneklerin büyük bir yenilgiye uğramaları üzerine bu teşebbüsünden vazgeçmek zorunda kaldı.¹⁸

Peçenekler Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yüzyıldan fazla bir süre rahat bir hayat yaşadılar. Ancak bu dönemde Peçenekler doğuda pek de huzurlu değillerdi. Kendilerini İtil ötesi yurtlarından çıkaran Uzlar batı'ya doğru ilerliyorlar ve geldikleri Oka-Sura çevresinde yaşayan Peçeneklerin doğu cephesine karşı baskılarını arttırıyorlardı. 11. yüzyılın başlarında, Uzların esas kitlesi doğudan gelen Kuman/Kıpçakların baskısı ile İtil'in batı tarafına geçti ve Özi boylarına yerleşmeye başladı. Bu sırada Peçenekler de Özi'ye doğru kaymaya başlamışlardı. 10. yüzyıl ortalarında bilhassa 943-972 yılları arasında Peçeneklerden kalabalık zümreler Macaristan'a giderek yerleştiler. Ama esas kitle Özi'nin sağ tarafındaki Turla boyuna, bugünkü Besarabya'ya gitti. 11.yüzyıl ortalarına doğru Peçenekler onbir boy halinde yaşıyorlardı. Bilhassa Uz

15 *Povesti Vremennih Let*, s.85; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.85; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.122; *Troitskaya Letopis'*, s.118-119; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.166; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.56; *Voskresenskaya Letopis'*, s.315; *Nikonovskaya Letopis'*, s.64'te bu yıl **998** olarak verilmiştir.

16 *Povesti Vremennih Let*, s.87-88; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.87-89; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.124-127; *Troitskaya Letopis'*, s.120-121; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.57: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.316-317; *Nikonovskaya Letopis'*, s.67- 68'de bu yıl **999** olarak verilmiştir.

17 *Povesti Vremennih Let*, s.89; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.90; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.127; *Troitskaya Letopis'*, s.121; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.168-169; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.58; *Voskresenskaya Letopis'*, s. 317; *Nikonovskaya Letopis'*, s. 69.

18 *Povesti Vremennih Let*, s.97-98; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.101-102; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.140-141; *Troitskaya Letopis'*, s.130; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.63: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.325; *Nikonovskaya Letopis'*, s.76; ayrıca bkz. Kurat, *Peçenek*, s.97-100; Kurat, *Karadeniz*, s.52; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.171; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.152-154.

baskısı altında devamlı batı'ya giden Peçeneklerin sürülerini otlatmak için elverişli otlaklar ve kışı geçirebilecekleri uygun kışlık sahalar yani yeni yurtlar aradıkları görülmektedir.

Uzların baskısı ile batı'ya doğru çekilen Peçeneklerin bir kısmı Kiyev Rusyası'nın güney sahasında bir müddet kalarak, Rus arazisine karşı akınlarda bulundular. Bu sırada Kiyev'de Yaroslav hüküm sürüyordu. Yaroslav kendisine karşı gelen diğer knyazları idaresi altına alarak Kiyev Rusyası'nın birliğini korumuş ve güney'deki Peçenekleri de Rus sahasından kovmayı başarmıştı. Bunun için yapılan savaşların en şiddetlisi 1036 yılında cereyan etti. Knyaz Yaroslav, Normanlar, Slovenler ve Novgorodlulardan takviye edilmiş ordusu ile Kiyev'e hücum eden Peçeneklere ağır bir darbe indirdi. Bu ağır darbenin sebebi de bu sırada esas Peçenek kitlelerinin Tuna boyuna gitmiş olmaları yüzünden büyük bir kuvvet teşkil edememeleri idi.¹⁹

Rus yıllıklarında Peçeneklerin "tamamıyla kaybolup gittikler"nin ifade edilmesi, onların Kiyev Rusyası sınırlarından tamamıyla uzaklaşmaları demektir. Gerçekten de 1036 yenilgisinden sonra Peçenekler önemli bir kuvvet olarak Rusya'yı bir daha tehdit edemediler. Esas kitle bu sıralarda Aşağı Turla ve Tuna boyuna doğru giderken, Peçeneklerden ancak bazı küçük zümreler Rus Knyazlıklarında sınır bekçileri olarak görev aldılar. Böylece Peçeneklerin Ruslarla temasları 1036'dan sonra tamamen kesildi ve Kiyev Rusyası için "*Peçenek meselesi*" diye bir problem kalmadı. Nitekim Peçenekler 890 yıllarından itibaren Kiyev Rusyası'nın güney sınırlarına geldiler ve yaklaşık 150 yıl Rusların güney komşuları olarak yaşadılar. Bu komşuluk yüzünden Rusların Özi'yi takiben Karadeniz'e inmeleri durduruldu.

Peçenekler diğer Türk boyları gibi ayrı ayrı boylara, boylar da küçük küçük uruğ veya oymaklara bölünmüşlerdi. Issık Göl ve Talas boylarında iken Peçeneklerin kaç boydan oluştuğu bilinmiyorsa da başlıca üç boyun önem kazandığı anlaşılmaktadır. Bunlar Ertim (Erdem), Çur ve Yula adını taşıyorlar ve "*Kangar*" ortak adı ile biliniyorlardı. Nitekim

19 *Povesti Vremennih Let*, s.351-353; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.226; *Troitskaya Letopis'*, s.180; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.126-127; ayrıca bkz. Kurat, *Peçenek*, s. 102-103; *Karadeniz*, s.53; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.172; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.156-157.

Türk kağanlarına akrabalıkla bağlı olmaları hasebiyle “*Bacanak*” adını (lâkap) aldılar ve erkenden “Peçenek” (Bacanak) olarak adlandırıldılar.

Peçenekler İtil Nehrini geçip batıya doğru gittiklerinde sekiz boydular. Bunlar: *Ertim* (Erdem, başbuğ: Bayça, sonra Yavdı), *Çor* (başbuğ: Kügel, sonra Küerçi), *Yula* (başbuğ: Korkut + an, sonra Kabukşın), *Kulbay* (Külbey) (başbuğ: İpa, sonra Suru), *Karabay* (başbuğ: Kadu + m), *Tolmaç* (Telmaç) (başbuğ: Kortan, sonra Boru), *Kaban* (Kapan) (başbuğ: Yazı) ve *Çoban* (başbuğ: Bata + n, sonra Bula).²⁰ Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogennetos (913-959) tarafından nakledilen bu boy adlarının asıllarına çok yakın oldukları tahmin edilmektedir. Bu sekiz boy ayrıca kırk oymağa bölünmekte idi. Her boy ve oymağın başında kendi başbuğları vardı. Bu sekiz Peçenek boyu Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlarda kendilerine ait sahalarda, yaylak ve kışlak hayatı yaşadılar²¹. Bu bölgede iken de başkenti bugünkü Harkov şehrinin yakınlarındaki Peçelnıy köyü olan bir kağanlık kurdular²².

Karadeniz’in kuzeyine gelişlerinden 90 yıl sonra, Peçenek boylarının aynı adları muhafaza ettikleri, ancak her bir boyun bir takma ad aldığı görülmektedir. Şöyle ki: 1. Ertim (Erdem): Yavdıertim; 2. Çer: Kuvancıçur” (Küverciçur); 3. Yula: Kabuksınyula; 4. Kulbay: Surukulbay (Külbey); 5. Talmat (Telmaç): Borotalmat; 6. Kaban: Yazıkaban; 7. Çoban: Bulaçoban; 8. Karabay boyunun adına bir takma isim konmamış, eskisi gibi kalmıştır.²³

Bu sekiz Peçenek boyu Özi Nehrinin sağ (batı) ve sol (doğu) tarafında olmak üzere iki sahaya yayılmışlardı. Kuvarcıçur, Surukulbay, Borotalmat ve Bulaçoban boyları Özi’nin doğu tarafındaki bozkırlarda; kalanları da batısındaki bozkırlarda idiler. Yazıkaban boyu Özi Nehrinin aşağı kısmında, Yula, Karabay ve Yavdıertim boyları da bu nehrin batı ve kuzey kısmında idiler. Kuvarcıçur boyunun Uzlar tarafından Hazar sınırında, yâni Sarkel kalesi çevresinde olduğu, Surukulbay boyunun alanlara yakın; Borotalmat boyunun Kuban boyunda, Kırım’da yâni Bizans’ın Korsun şehri çevresinde de Bulaçoban boyunun bulunduğu anlaşılmaktadır.

20 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.170.

21 Kurat, *Karadeniz*, s.55; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.170.

22 Uydu Yücel, *Türkistan’dan Tuna’ya Peçenekler*, s.358

23 Uydu Yücel, *a.g.e.*, s.367-378 arası boy adları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Özi'nin batı tarafında ise: Yazıkaban boyu Bulgaristan'a yakın (Aşağı Tuna boyunda), Yula boyu Macaristan'a yakın (yâni Karpatların eteklerinde), Karabay boyu Kiyev Rusyası'na yakın yerlerde; Yavdiertim boyu da Kiyev Knyazına vergi veren Ugliç, Drevlyan ve Lutiçler'e sınırdışı²⁴.

Peçeneklerde, kağanın veya başbuğun ölümünden sonra, yerine ya kendi çocukları veya kardeşinin çocukları muhtemelen de kardeşlerinin torunları getiriliyordu. Boy başbuğlarının nüfuzları genişti. Göçle ilgili meselelerde başbuğun emri yerine getirilirdi. Ancak bütün Peçenekleri ilgilendiren önemli meselelerde boy büyükleri bir araya gelerek bir nevi "*Kurultay: meclis*" akdederdiler.

Peçeneklerin, geniş bozkırlarda yaşamaları ve büyük hayvan sürülerini muhafaza edebilmeleri için, boy teşkilâtları ve yaşayış tarzlarını tamamiyle askerî esaslara göre kurmaları gerekiyordu. Bunun içinde boy-ların hepsi birbirlerine askerî bir nizam ve disiplinle bağlı olmuşlardır.

Peçenekler ya düşmanı durdurmak veya kışlak olarak kullanmak gayesiyle Turla ve Aksu ırmakları üzerindeki geçit noktalarında bazı "istihkâm" karakollar inşa ettiler. 950 yıllarında inşa edilen bu karakollardan en önemlisi beyaz taşlardan yapılan Akkerman'dır.²⁵

Peçeneklerin Azak Denizi çevresi ile Kırım'a gelişleri Bizans'ın hemen dikkatini çekti ve onları bu Türk boyu ile ilgilenmeğe sevketti²⁶. Bu dönemde yani 9. yüzyıl başlarında Bizans için Balkanlarda büyük bir tehlike başgöstermişti. Bu tehlike de Bulgarların başında bulunan Çar II. Simeon'un, Bizans'ın elinden birçok yeri alarak, İstanbul'u tehdit eder hale gelmesi idi²⁷. 914 yılında Edirne şehri Çar Simeon tarafından

24 Uydu Yücel, *a.g.e.*, s.362-3365; Kurat, *Peçenek*, s.52-55; *Karadeniz*, s.56.

25 Kurat, *Karadeniz*, s.58; *Peçenek*, s.61-77'de Peçeneklerin yaşayış tarzlarına âit ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

26 Peçeneklerin Balkanlar'daki tarihleri hakkında Bkz. M. Uydu Yücel "Balkanlarda Peçenekler", *Türkler*, C.II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.714-726.

27 Bizans, 894'te Bizans arazisine girerek imparatorluk ordusunu mağlûp eden Bulgar Çarı Simeon'a karşı bu sırada Özi ile Tuna nehirleri arasında bulunan Macarları yardıma çağırmişti. Macarlar, Bizans'ın çağrısına uyarak birkaç defa Simeon'u arkadan vurmuşlar ve kuzey Bulgar arazisini tahrip etmişlerdi. Bu arada donanma kumandanı Eustathios Tuna ağzını tutarken Bizans başkumandanı Nikephoros Phokas da Bulgaristan'ın sınır bölgesini işgal etmişti. Bunun üzerine Simeon, Bizans ile mütareke anlaşması yapmıştı. Bu sayede zaman kazanmış ve nasıl Bizans İmparatoru Macarlara başvurmuşsa, o da güney Rusya ovasında bulunan Peçeneklere müracat etmişti. Peçenek yardımıyla Macarları yendikten sonra Simeon tekrar Bizans'a dönmüş ve Bulgaropygon yanında Bizanslılar karşısında kesin bir zafer kazanmıştı

zaptedildikten sonra, Bulgar kuvvetleri Trakya'yı baştan başa tahrip ettiler²⁸. İşte bu durum karşısında Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişleri Bizans için âdeta Tanrı'nın bir inayeti sayıldı.²⁹

Nitekim çok geçmeden Bizans, 915 yılında Korsun'daki kumandanı Leon Phokas'a Peçeneklerin Bulgarlara karşı sevki için her türlü çareye başvurusu talimatını verdi. Ayrıca Phokas'a eğer bunu başarırısa kendisine "*Patricius*" unvanı gibi yüksek bir pâyenin de verileceği vadetti. Bunun üzerine Phokas, Peçeneklerle buluşarak, onlarla Bulgarlar üzerine gitmeleri hususunda bir anlaşma yaptı. Peçenekler, 917'de Bulgarlarla savaşmak gayesiyle Tuna'ya doğru gittiler. Tuna kıyılarına geldiklerinde Bizans gemilerinin kendilerini nehrin diğer tarafına geçireceği sırada kumandan Phokas'la Bizans amirali Romanos Lekapenos'un bir mesele yüzünden hararetle bir şekilde tartıştıklarını görünce Bizans'a ne kadar güvenileceklerini sorguladılar ve sonunda güvenemeyeceklerine karar vererek geri döndüler.³⁰

Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogenetos, oğluna hitaben yazdığı ve Bizans siyâsetinin el kitabı mahiyetinde olan *De Administrando Imperio* (Devlet İdaresi) adlı eserinde Peçeneklere çok önem vererek oğluna "Peçeneklerle mutlaka dost geçinmesi gerektiği" tavsiyesinde bulunmaktadır. Ayrıca oğluna Peçenek dostluğundan Bizans için temin edilecek menfaatleri de birer birer anlatmaktadır.³¹

Bizans ile Peçenekler arasındaki münâsebet genelde elçiler ve tüccarlar vasıtasıyla kuruldu. Bizans'tan Kırım'a ve Peçeneklerin bulundukları

(896). Bunun üzerine barış yapılmıştı. G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK Yay. Ankara 1991, s.239.

28 Bizans topraklarında Bulgar Çarı Simeon'un tahribatı için bkz. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.243-244.

29 Kurat, *Peçenek*, s.108; *Karadeniz*, s.60; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.173.

30 Kurat, *Peçenek*, s.111; *Karadeniz*, s.60-61; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.176-177. Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişlerini Bizans iyi değerlendirmiş ve Peçeneklere elçiler göndererek onları Bulgarlara karşı kazanmak istemiştir. İlk temaslar 915 tarihinde gerçekleşmiştir. Komutan Phokas'ın Peçeneklerin desteğini sağlama girişimi başarısızlıkla sonuçlanıp, Peçenekler çekilip gidince Bizans ordusu büyük hazırlık yapmış ve Karadeniz kıyısı boyunca düşman topraklarına girmiştir. Ancak bu ordu 20 Ağustos 917'de Simeon tarafından baskına uğratarak tamamıyla imha edilmiştir. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans*, s.245.

31 Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Ed. G. Moravcsik/J.H. Jenkins, Washington DC 1967, s.49-51.

diğer yerlere sık sık Bizans elçileri gönderildi. Peçenekler pek çok sayıda hayvana sahip oldukları için Kırım ve Bizans şehirlerine bazı süt ürünleri ile hayvan sattılar, buna karşılık erguvanî boya, kumaş, işlemeli kumaşlar, baharat, biber ve halis pars derisi gibi mallar aldılar.³²

1016'dan itibaren Peçeneklerin esas kitlesi Aşağı Tuna boyuna gince, Peçeneklerle Bizans arasında ancak Tuna Nehrinden ibaret bir sınır kaldı. Uz baskısının artması üzerine Peçeneklerin Balkanlara geçmesi bir zorunluluk haline geldi ve bazı boylar Bizans ile anlaşarak nehrin güney sahillerine yerleştirildiler ve sınır bekçiliği yaptılar. 1048'den sonra birçok Peçenek zümresi Bizans'ın hizmetine girerek, Anadolu'ya dahi gönderildi. Anadolu'da Peçeneklerle ilgili birçok yer adının olması da işte bu Bizanslılar tarafından yerleştirilen Peçeneklerden kalan izlerdir. Bunlardan bir kısmı 1071 Malazgirt Meydan Muharebesinde, Alp-Arslan'ın tarafına geçerek, Bizans'ın savaş planlarını ona vermek suretiyle zaferin kazanılmasında rol oynadılar.³³

Peçeneklerle Bizans arasındaki en şiddetli çarpışmalar İmparator Alek-sios Komnenos (1081-1091) zamanında yaşandı. Peçenekler, 1050'den itibaren Balkanlarda tahribata girişerek, Bizans'ın köy, kasaba ve şehirlerini yakıp-yıktilar. Edirne çevresi ile Trakya'nın Marmara'ya kadar olan sahilleri Peçeneklerin tehdidi altına düştü. Onların, İzmir'deki Türk Beyi Çaka/Çakan³⁴ ile anlaşarak birlikte İstanbul'a saldırıya hazırlandıkları dahi iddia edildi. Bizans için çok tehlikeli olan bu durumda yardımlarına Kuman/Kıpçaklar yetiştiriler.³⁵

1060'dan itibaren Kuman/Kıpçaklar, bir zamanlar Peçeneklere âit olan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırları işgale etmeye başladılar ve 1080 yılına doğru Tuna boylarına kadar ilerlediler. Kendilerine yurt

32 Peçeneklerdeki ekonomik hayat hakkında bkz. M. Uydu Yücel, "Karadeniz'in Kuzeyinde Yaşayan Türk Devlet ve Boylarının Ekonomik ve Kültürel Hayatları", *Tarih Boyunca Esnaf ve Ekonomi Semineri*, İstanbul, 2002, C.II, s.137-147.

33 Kurat, *Karadeniz*, s.62; *Peçenek*, s.127-130; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.172; Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.243-245; Pletnëva, *Polovtsı*, s.12-14'te geniş bilgi verilmiştir.

34 Kafesoğlu İzmir'deki bu Türk Beyinin isminin Çakan olduğunu belirtmektedir. Geniş bilgi için bkz. "Selçuklu Çağındaki Türk Beyi'nin Adı: Çaka mı, Çağan mı, Çakan mı?", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, S.34, 1984.

35 Anna Kommena, *Alexiad*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1996. Eserde s.207-284 arasında bu hadiseler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır; Kurat, *Karadeniz*, s.62-63; ayrıntılı bilgi için Bkz. Kurat, *Peçenek*, s.143-160. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.313-326.

tutabilecek bir yer bırakmayan Kuman/Kıpçaklara karşı Peçenekler büyük bir düşmanlık duydular. Böylece de bu iki Türk boyu birbirlerinin can düşmanı oldular. Rus knyazları bundan istifade ederek kalabalık Peçenek zümrelerini kendi sınır boylarında yerleştirmeyi başardılar. Bu Peçenekler, sonraları “Çerniye Klobukiler/Karakalpakistanlar” adı ile bilinen zümrenin en kalabalık kısmını teşkil edeceklerdir.

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos da bundan istifade ederek Kuman/Kıpçakları Peçeneklere karşı saldırttı. Nitekim 1091’de Peçenekler, Trakya’ya gelip, Bizans’a kat’i bir darbe indirmeğe hazırlandıkları bir sırada, 29 Nisan 1091 tarihinde Lebunion meydan savaşında Meriç Nehrinin aşağı mecrasında birleşik Bizans- Kuman/Kıpçak ordusu tarafından müthiş bir yenilgiye uğratıldılar. Bu ağır yenildi aynı zamanda Peçenek Kağanlığının da sonunu getirdi ve kağanlık yıkılarak geride kalanlar Balkanlar’a ve Bosna gibi yerlere iskân ettirildiler. Bu yerleştirilme sonucunda da onların isimleri Macaristan, Balkanlar, Anadolu, Ukrayna, Romanya ve Rusya’daki yer adlarında korundu.³⁶

36 Kurat, *Karadeniz*, s.64; ayrıntı bilgi için bkz. Kurat, *Peçenek*, s.161-227; Peçenekler hakkında geniş bilgi için bkz. Costantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, London 1962 (Bu eser Türkçe’ye tercüme edilmiştir. İ. Aslan, *Konstantine Porphyrogenitus*, Post Yayınları, İstanbul 2020) P. V. Golubovskiy, *Peçenegi, Torki, Polovtsi do Naşestviya Tatar*, Universitetskie İzvestiya, God 23, No.1 Kiyev 1883-1884; J. Jirejek, *Überreste der Petschenegen und Komnanen*, Prag 1889; V. Vasilevskiy, “Vizantiya i Peçenegi (1048-1094)”, *Trud I*, Sankt-Peterburg 1908; W.Bang, “Ueber den Volksnamen Besenyö”, *Turan* (Mecmuası) III, 1918, s. 436-438; Z. Gombocz, “Ueber den Volksnamen Besenyö”, *Turan III*, 1918, s.209-215; J. Németh, *Die Petschenegische Stammesnamen*, Ungarische, Janrbücher, B.X.1930; *Zur Kenntnis der Petschenegen* (Köröcsi Csoma Archivum) I, Budapest 1922, s.219-225; C.A.Macartney, *The Petchenegs*, The Slavonic Review, London 1923, V.A.Parhomenko, *Kiyevskaya Rus i Peçenegi*, Sevastopol 1927; VIII, s.342-345; D.A. Rasovskiy, “Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi v Ugrii”, *Seminarium Kondakovianum*, 1933; H. Namık Orkun, *Peçenekler*, İstanbul 1933; A.N. Kurat, *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937; G. Moravcsik, *Byzantino-Turcico*, I, Budapest 1943, 2.tab, Berlin 1958; V.O.Klučevskiy, *Kurs Ruskoj İstori*, I, Moskva 1956; C.M. Solovyev, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, Moskva 1960; V.N. Tatişev, *İstoriya Rossiskaya I*, Moskva-Leningrad 1962; İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Haz. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975, S. A.Pletněva, “Peçenegi, Torki, Polovtsi Stepi” *Yevrazii v Epohi Srednevekovyia*, Moskva 1981; R.M. Mavrodina, *Kiyevskaya Rus i Kočevniki (Peçenegi, Torki, Polovtsi)*, Leningrad 1983; D. Rasovskiy, “Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi v Ugrii”, *Seminarium Kondakovianum*, C.4, Prag 1933, s.43-64; Anna Kommena, *Alexiad*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1996; M.Uydu Yücel “Balkanlarda Peçenekler”, *Türkler*, C. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.714-726; “Peçenekler”, *Ortak Türk Tarihi*, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2019, s.403-476: *Türkistandan Tuna’ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020.

Uz/Oğuzlar

Rus yıllıklarında Tork, Torky, Toruky: Türk, nâdiren Torkmen: Türkmen¹ (Rusçada “ü” sesi yoktur), Bizans kaynaklarında “Uz” diye anılan bu boy, Oğuz boylarının batı kısmını teşkil eden grubudur.² Uzlar önce Peçenekleri İtil ötesindeki yurtlarından çıkardılar, sonra da bu bölgeyi ele geçirerek (860-870’ler) batıya geçtiler³.

Rus yıllıklarında Aziz Knyaz Vladimir’in 985 yılında İtil Bulgarlarına karşı bir sefere çıktığı ve buna Uzların da katıldıkları kaydedilmiş⁴ ise de Uzların Ruslarla temas kurmak üzere kitleler halinde Rusya’nın güneyine gelişlerinin ancak 1036’daki Peçenek yenilgisinden sonra olduğu muhakkaktır. Rus yıllıklarında Uzlara âit ilk kayıt 1055 yılına âittir. Çünkü daha önceki yıllarda Uzlar Özi’nin çok ötesinde doğu’da bulunuyorlardı.⁵

Uzların İtil’in batısındaki hareketleri ve bulundukları yerler hakkında açık bilgilere sahip değiliz. 985 tarihinden itibaren, kuzey Rusya’da Suzdal-Rostov bölgesinde Uzların bulunmaları sebebiyle, bu Oğuz zümresinin hareket sahasının Orta İtil’in batısından Sura ve Oka ile Ten Nehrinin başlarına kadar uzanmış olması mümkündür. Suzdal Rusyası’nda “Torki” veya “Torçino” köylerinin bulunması da bunu teyit etmektedir. Ancak 1048 harekâtı Uzların esas kitlelerinin Ten boyundan

1 Sınırları boyunca yaşayan milletlerin hareketlerinden çok iyi haberdar olan Rus yıllıkları Uz adını bir kere dahi olsun zikretmemişlerdir. Bu yüzyılda batı’ya doğru göç eden başka Türk boylarından bahsetmemiş olmaları da göz önüne alınırsa Tork adıyla Uzlar’ı kastetmiş olmaları kuvvetle ihtimaldir. Golubovskiy, *Peçenegi*, s.131; V. Kossanyi, “XI-XII.nci Asırlarda Uzlar ve Komanlar’ın Tarihine Dâir”, Çev. H. Koşay, *Belleten*, C.VIII, s.29, 1944, s.122.

2 Oğuzlar hakkında geniş bilgi için bkz, F. Sümer, *Oğuzlar*, TDAV Yay. İstanbul 1992.

3 Golubovskiy, *Peçenegi*, s.135; Kurat, *Karadeniz*, s.65; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.172; Kossanyi, *a.g.m.*, s.120.

4 Yıl (6494) **985**: Vladimir dayısı Dobrin ile kayıklarla Bolgarların üzerine gitti, Torklar ise sahile atlarla geldiler ve Bolgarları yendiler. *Povesti Vremennih Let*, s.58; *İptatievskaya Letopis’*, s.56; *Troitskaya Letopis’*, s.96; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok*, s.132; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.41: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis’*’de verilen bilgiler aynıdır ancak “Vladimir’in Nizov Bolgarlarının üzerine gittiği” yazılıdır, s.42.

5 Kurat, *a.g.e.*, s.66; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.173; Peçenekleri önlerine katan Torklar/Uzlar zamanla batı’ya doğru ilerlediler ve 1055’te Özi hattına ulaştılar, hattâ daha da ileride kadar yayıldılar, Kossanyi, *a.g.m.*, s.120.

Özi Nehrine doğru Kiyev Rusyası'nın güneyine kadar yayıldıklarını göstermektedir. Tabî bu hareketleri Kuman/Kıpçakların baskısı altında yaşandı. 1060 tarihlerinde Orta Özi boyunda artık kalabalık Uz zümreleri vardı.⁶ Uzların Rus bozkırlarını rahatsız etmeleri üzerine Rus Knyazları toplanarak hep birlikte Uzlara karşı büyük bir sefer açtılar. Yıllıklardaki kayıtlara göre, Uzlar Rusların bu saldırılarına karşı durmak cesaretini bile gösteremediler ve Tuna istikâmetine çekilip gittiler.⁷ Bu durum karşısında Uzlar kalabalık bir şekilde Peçeneklerin bulundukları yere gelerek, 1065 tarihinde Bizans ve Bulgar mukavemetini kırıp Tuna'yı geçtiler ve Peçeneklerin arkasından, Trakya ve Makedonya'yı yağmaladılar. Selanik'e hattâ Peloponezos'a kadar da ilerlediler.⁸ Fakat bu Uz hareketi tam bir felaketle neticelendi. Şiddetli soğuk yüzünden çıkan salgın hastalıklar ve öteden beri en amansız düşmanları olan Peçeneklerin hücumları Uzların hem insan hem de güç kaybına uğramasına sebep oldu. Esaslı bir güç olma özelliğini kaybeden Uzlardan geride kalanlardan bir kısmı Macaristan'a akınlar düzenledilerse de başarı elde edemediler (1068). Bu olaydan sonra küçük bir Uz kalıntısı Bizans ordusuna alınırken, diğerleri de çeşitli bölgelere yerleştirildiler.⁹ Yine bazı Uzlarda tekrar Güney Rusya'ya dönerek Rus Knyazlarının hizmetine girdiler ve sınır boylarına yerleştirildiler.¹⁰ Nitekim Rus Knyazlıklarında

6 Uzların Karadeniz'in kuzeyindeki coğrafyadaki faaliyetleri hakkında bkz. D.A. Rasovskiy, *Peçenegi*, s.43-64; Golubovskiy, *Peçenegi*, s.132-134.

7 Uzların Ruslar karşısında tutunamamalarının sebebi, Rus Knyazlığının beklenmedik hücumları ile sefaletler, bulaşıcı hastalıklar ve şiddetli soğuklardır. Nitekim bu yüzden yeniden göç etmeğe mecbur olmuşlardır. Kossanyi, *a.g.m.*, s.121.

8 Uzlar, arkalarından gelen Kuman/Kıpçak baskısı yüzünden güney Rusya ovalarından çıkarak 1064 yılı sonbaharında muazzam kitleler hâlinde Balkan yarımadasına girdiler. Bulgar arazisi, Makedonya, Trakya ve hatta Yunanistan'ı tahrip ettiler. Bunların yağma akınları öylesine korkunç oldu ki, o dönemi yaşayanların iddialarına göre "Avrupa'nın bütün ahalisi göç etmeyi düşünmüştür". Ancak salgın hastalık devleti Uzlardan kurtarmıştır. Bunların büyük bir kısmı ölmüş; bir kısmı Tuna'nın gerisine çekilmiş, geride kalanlar ise devlet arazisine iskân ettirilerek İmparatorluğun hizmetine alınmıştır. Ostrogorsky, *Bizans*, s.317; Kurat, *Peçenek*, s.152; Kafesoğlu, *a. g. e.*, s.173.

9 Kossanyi, *a.g.m.*, s.124; Rasovskiy, Uzların Macaristan'a Peçeneklerin hemen arkalarından gelmeleri ile burada yaptıkları savaşlar hakkında geniş bilgi vermektedir. *A.g.m.*, s.19-42.

10 Kurat, Rus yıllıklarında 1084 yılı münasebetiyle, Kiyev şehrinin güneyinde bir "Torçesk" şehrinden bahsedildiğini belirtmektedir. *Karadeniz*, s.67; Halbûki yıllıklarda bu yıl yâni 1084 yılı hâdiseleri verilirken ne Tork (Uz) ne de diğer Türk gruplarına âit en ufak bir bilgi yer almaktadır. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis'*, s.144; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198-199; Uzlara daha ziyade Kiyev ve Pereyaslavlı Knyazlıkları toprakla-

yerleştirilen ve askerî hizmetlere alınan Türk zümrelerinin en kalabalığını bu Uzlar teşkil ettiler. Nitekim onlardan kalan yer isimlerinin çokluğu da bunu göstermektedir. Güney Rusya'daki "Torçin", "Torkin", "Torkskoye" ve "Torçitsı" isimleri bunlara âittir. Ayrıca yıllıklarda Rus Knyazlarının hizmetinde bulunan kalabalık Uz kıtalarından da bahsedilir. Rusların hizmetine giren bu Uzlardan çoğunu Kuman/Kıpçaklardan kaçanlar teşkil ediyorlardı. Kuman/Kıpçakların Ten ve Özi sahasına gelmelerinden sonra orada bulunan Uzlar, Kuman/Kıpçakların hâkimiyeti altında yaşamayı kabul etmek zorunda kaldılar ve artık eski gibi serbest hareket edemez bir hale geldiler. Bütün bunların yanısıra maddî imkânları da kalmadı. Buna tahammül edemeyen Uzların çoğu Rus Knyazlarının yanına gittiler ve mükemmel atlı asker olmaları sebebiyle de gayet iyi kabul gördüler. Kuman/Kıpçaklar da bu kaçakları geri almak maksadıyla Rus arazisine saldırdılar. Nitekim yıllıklardaki 1093 yılına âit bir kayıda göre Kuman/Kıpçaklar Kiyev Rusyası'na saldırdılar, Rus Knyazlarını birkaç defa yendikten sonra da özellikle pek çok Uz'un yaşadığı Torçesk şehrini ele geçirmeğe gayret ettiler. Kuman/Kıpçaklar nihayet dokuz hafta süren bir kuşatmadan sonra "Torçesk" şehrini zaptettiler ve buradaki Torkları alıp, bozkıra götürdüler.¹¹ Yine

rının Ros Nehri yanında bulunan, Prosye adlı sınır mıntkası ile Torçesk, Pereyaslav ve birbirlerine uzak diğer şehirlere yerleştirildiler ki bu suretle iki knyazlık arasındaki bozkırlarda müdafaa kuşağı olarak görev yapmaları sağlanmış oldu. Kossanyi, *a.g.m.*, s.125.

- 11 Torçesk Şehri sırf Uzların iltica etmeleri maksadıyla kurulmuştu. Nitekim Uzlar ne zaman Kuman/Kıpçaklar tarafından sıkıştırılmışlarsa bu şehre kaçmışlar ve kendilerini orada müdafaa etmişlerdir. Nitekim yıllıklar 6601 /1093 yılı olaylarını anlatırken bu durumu açıkça yazmışlardır: "Bu yıl Svyatopolk, Vladimir ve onun kardeşi Rostislav Polovetslerle Trepol civarındaki Stugna Nehri'nde karşılaştılar. Savaşta Polovetsler galip geldiler. Polovetslerin bir kısmı savaş sonunda Kiyev bozkırlarını yağmalarken, diğer bir kısmı da Torçesk'e gitti. Polovetslerin Torçesk'i muhasaraları sırasında Torklar mukavemet ettiler ve şehirde şiddetli bir çarpışma oldu. Düşmanlar çok kalabalıktı. Polovetsler şehri sıkıştırmaya başlayarak suyu kestiler ve bu şekilde şehirdeki insanlar susuzluktan ve açlıktan yorgun düştüler. Torklar Svyatopolk'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Eğer yiyecek bir şeyler getirmezszen teslim olacağız". Svyatopolk onlara istediklerini gönderdi ama onların o kadar askerin arasından geçerek şehre girmeleri imkânsızdı. Polovetsler şehrin yanında 9 hafta kaldılar ve sonra 2'ye ayrıldılar. Bir kısmı şehrin civarında savaşmak için kalırken diğerleri Kiyev'e gittiler ve Kiyev'le Vişgorad arasındaki bölgeye hücum ettiler. Svyatopolk Jelana onları karşılamak için gitti. Karşılaştıklarında çarpışmaya başladılar, savaş alevlendi. Bizim diğer boylardan olan askerlerimizin çoğu düşmanın hücumu karşısında yaralanarak öldü. Burada ölenlerin sayısı Trepol'de ölenlerin sayısından daha fazlaydı. Svyatopolk Kiyev'e 3. kez geldi. Polovetsler ise Torçesk'e geri döndüler. Bu felaket 23

Kuman/Kıpçaklar 1105 yılında, bilhassa Kiyev Rusyası sınırlarında bulunan Uzlara saldırdılar¹² ki aynı sebeple 1125 yılında Pereyaslavl Knyazlığına karşı, oradaki Uzlari alıp götürmek için de bir sefer açtılar.¹³

Haziran'da oldu. Ertesi sabah yâni 24 Haziran Aziz Çilekeş Boris ve Gleb günüydü. Şehirde büyük bir üzüntü vardı. Bu bizim başımıza günâhlarımızdan, hatalarımızdan ve kanunsuz işlerle uğraşmamızdan dolayı geldi". Bkz. *Povesti Vremennih Let*, s.144-145; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.213-214; *Troitskaya Letopis'*, s.172-173; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.87-88; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6-7; Bu yıllıkta hâdisenin 23 Haziran'da olduğu verilmektedir; *Nikonovskaya Letopis'te* bu bilgiler 1094 yılına âit olarak verilmiş ve hâdisenin 23 Haziran'da olduğu belirtilmiştir, s.121.

- 12 **Yıl 6613 / 1105:** "Bu yılın kışında Bonyak Zarub'a gelerek Torkları ve Berendileri yendi". *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186.
- 13 **Yıl 6633 / 1125:** Vladimir'in öldüğünü duyan Polovets Knyazları toplanıp süratle Baruç ve Borun'a doğru gelerek Torkları almayı bir savaş sebebi sayarak Rus topraklarında savaşmak istediler. Tanrı onlara bu fırsatı vermedi ve hiçbir şey yapamadılar. Yaropolka o gece Torkların şehirden gittikleri haberi geldi. Polovetsler tekrar geri döndüklerinde Knyaz Yaropolk Tanrı'nın yardımına güvenerek ve ne kardeşinden ne de başkalarından yardım beklemeden sadece Pereyaslavlilerle Polkosten yakınlarına gitti. Polovetsler geri döndüler ve gelip onların karşısında durdular. Mümin Knyaz Yaropolk drujinası ile lanetlileri yendi ve bazılarını esir aldı. Bu şekilde geri dönerek Tanrı'ya şükretti ve kendisine yaptığı yardımlardan ve verdiği hediyelerden dolayı övdü". *İpatiyevskaya Letopis'*, s.208; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.280-281; *Troitskaya Letopis'*, s.209; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.105; Yıllıkta 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.26; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.153-154; Kurat, *Karadeniz*, s.67; Uz/Oğuzlar hakkında geniş bilgi için bkz. J. Samçevski, *Torki, Berendeyi ve Çernye Klobuki*, Moskva 1855; P.V.Golubovskiy, *Peçenegi, Torki, Polovtsı do Naşestviya Tatar*, Universitetskie İzvestiya, God 23, No.1, Kiyev 1883-1884; "Ob Uzah i Torkah", *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosvetşeniya*, 1884; A.A.Spitsin, "Kurganı Kiyevkih Torkov i Berendeyev", *Zapiski Russkogo Arheologičeskigi Obşestva*, T.11, Vip 1-2, 1899; D.A. Rasovskiy, "Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi v Ugrii", *Seminarium Kondakovianum* 1933, s.43-64; C. Brockelman, *Histoire des peuples et des Etats İslamiques*, Paris 1940; F. Lászlo, "Dokuz Oğuzlar ve Gök-Türkler", *Belleten* 1950, XIV, s.37-43; P. Sinor, "Oğuz Kağan Destanı Üzerinde Mülâhazalar", *TDED*, IV 1950; O. Pritsak, "Der Untergang des Reiches des Oguzischen Yabgu", *M.F.Köprülü Armağanı*, 1953, s.397-410; T. Banguoğlu, "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 1959, s.4-9; F. Sümer, "Oğuzlara âit Destanı Mahiyette Eserler", *DTCFD*, 1960, VVIII, s. 381 vd.; *Oğuzlar, Türkmenler, Tarihleri, Boy teşkilâtı, Destanları*, Ankara 1967; İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Haz. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975; S. A. Pletnëva, "Peçenegi, Torki, Polovtsı Stepei" *Yevrazii v Epohi Srednevekoviya*, Moskva 1981; Peçenegi, "Torki i Polovtsı v Yujnorusskih Stepyah", *Material i Issledovaniya po Arheologii CCCR*, No. 62; S.G. Agacanov, *Oğuzlar*, Çev. İstanbul 2004; M. Uydu Yücel, "Karadeniz'in Kuzeyinde Oğuz-Uzlar", *Oğuzlar: Dilleri Tarihleri ve Kültürleri Sempozyumu*, 5. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2015, s.385-404; S.P. Tolstov, *Oğuz Şehirleri ve Oğuzlar*, Çev. E.S. Şeremeteva, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2017; O. Karatay, "Oğuzlar ve Oğuz Yabgu Devleti", *Ortak Türk Tarihi*, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2019, s.529-564.

Berendiler

Peçenek ve Uzlardan başka Rus Knyazlıklarına yerleştirilen ve Rus askerî hizmetinde bulunan Türk zümrelerinden biri de Berendi (Berendey) adını taşıyan boydur. Yıllıklarda Rus Knyazlarının hizmetinde 1500-2000 ve hattâ 30.000 kişilik bir Berendi kıtasından bahsedilmesi bu zümrenin epey kalabalık olduğunu göstermektedir.¹

“Berendi” adının manasının Türkçe’de üçüncü şahıs geçmiş zamanını gösteren bir isim-fiil olduğu iddia edilmektedir (Beren-veren mastarından).² Berendilerin kendi başlarına bir boy mu yoksa Uz/Oğuzların

1 Golubovskiy, Berendilerin Uzların bir grubu olduğunu kabul etmektedir, *a.g.e.*, s.432; Kurat, “Berendilerin adlarının daima Türklerle birlikte geçtiğini, bunların Peçeneklerden tamamıyla ayrı bir unsur olduğunu” söylemektedir, *Karadeniz*, s.68; Kafesoğlu ise, “Rus yıllıklarında Knyazlıklara yerleştirilmiş olarak geçen ve adlarının hâtıraları o bölgelerde hâlâ muhafaza edilen Berendilerin Peçeneklerden bir bölük olduğunu” söylemektedir, *Milli Kültür*, s.182; Berendiler tarafımızdan yapılan bir makale de çalışmamızdır. Biz bu çalışmamızda onların kendi başlarına bir boy olduklarını kaynakların ışığında ortaya koymaya çalıştık. “Karadeniz’in Kuzeyinde Bilinmeyen Bir Türk Boyu. Berendiler”, *İ.Ü. Türkiyat Mecmuası*, C.24, Bahar 2014, s.163-188.

2 L. Rásonyi, “Der Volksname Berendey”, *Seminarium Kondokovianum* VI, Prag 1935, s.219-226; D.A. Rasovskiy, 1933’te yayınladığı *Peçenegi, Torki i Berendei Na Rus i v Ugrii* adlı makalesinin 11. sayfasında Berendey kelimesinin anlamı üzerinde durmaktadır. Şöyle ki : S. A. Aristov’un Berende kelimesiyle Kara-Kırgızlardaki “Beş-Bören, Beren” ve Kıpçaklar’daki “Kök-bören” kelimeleriyle bir ilgi kurduğunu; A.Sobolevskiy’in bu kelimeyi İranlılara âit bir kelime kabul ederek İskitlerin atalarından birinin özel ismi olduğunu; V.Parhamenko’nun ise bu kelimeyi “Kafkasyalı Yafese” bağladığını söyleyerek kendisi de Berendey kelimesinin etimolojisini : ber-in di: a) tebaa, uyruk; b) sadık, candan bağlı < ber-“vermek”+in -dönüşlü isim fiil eki + di- dili geçmiş zaman 3. şahıs eki > ber-in-di: teslim olmak, sarılmak, kapılmak şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca J. Marguart’ın *Ueber das Volkstum der Komanen* adlı eserinin 157. sayfasında bu konu üzerinde durduğunu belirtmektedir; A.N. Baskakov ise Berendey kelimesinin etimolojik açıklamasını 3 şekilde yapmaktadır: a) <beren “en iyi çelik, hançer, kılıç + benzetme eki dey > berendey: hançer, kılıç gibi; b) < beren: akıllı, ünlü, güçlü, kuvvetli, cesur, kahraman genç + benzetme eki dey > berendey: kahraman gibi güçlü, şöhretli, akıllı; c) beren: kartal, aslan + benzetme eki dey > kartal gibi. *Turkskaya Leksika v Slove o Polku İgoreve*, Moskva 1985, s.63. J. Brutzkus, Berendi kelimesinin anlamını “güneyliler” olarak açıklayarak, bunların 12. ve 13. yüzyılda Kiyev’den çok uzak olmayan Özi Nehrinin her iki tarafında yaşadıklarını söylemektedir. Bkz. *Eski Kiyev’in*, s.351.

bir oymağı mı olduğu düşüncesi uzun zaman kesinlik kazanamadı ise de kanaatimiz başlangıçta Oğuzların bir boyu olduğu, Karadeniz bozkırlarına geldiklerinde sayıca güçlenerek kendi başlarına bir boy olarak varlık gösterdikleri şeklindedir³

Berendiler, Peçenekler ve Uzlar'ı takiben Tuna'yı geçerek Macaristan'a gittiler ancak şiddetli soğuk ve açlık yüzünden büyük bir kısmı hayatını kaybetti.⁴

Berendilerin Uz ve Peçenekler arasına karışan boyları, Özi'nin öbür tarafındaki Pereyasavl ve Çernigov Knyazlıklarının batı ve doğusuna uzanan Rus sınırlarına yerleştirildiler. Bu boy, sayısı çok olması sebebiyle 12. asır zarfında Rus sınırlarının bekçiliğini yaptı ve Rus Knyazlarının kendi aralarındaki kavgalarında Uzlara benzer bir görevi yerine getirdi.⁵

Berendilerin adları da Uzların ki gibi Galic ve Kiyev Knyazlığı sahasında ve Suzdal-Rostov çevresinde muhafaza edildi ki bu da her iki zümrenin aynı zamanlarda ve hep birlikte hareket ettiklerini göstermektedir.⁶

Berendilerin de eski Rusya'nın tarihinde önemli bir yeri vardır. Rus Knyazlarının askerî kıt'alarında görev yapan bu Türk grubunun askerî varlığının Ruslar için ne kadar önemli olduğunu sadece şu misal bize göstermektedir: 1154 yılında Rus sınırlarına baskınlar yapan Kuman/Kıpçaklardan Berendiler birçok esir aldılar. Ertesi yıl Kiyev Knyazı ile barış yapmaya gelen Kuman/Kıpçaklar bir yıl önce alınmış olan esirlerini geri istediler. Ancak Berendiler bunu kabul etmediler ve: "Biz Rusya için hayatımızı mahvediyor, senin ve oğullarının namusu için kendimizi feda ediyoruz" diyerek esirleri geri vermeyeceklerini bildirdiler.

3 Uydu Yücel, *Karadeniz'in Kuzeyinde*, s.164-170.

4 Rasovskiy, *a.g.m.*, s.11-12.

5 Kossanyi, *a.g.m.*, s.129.

6 Rasovskiy, *a.g.m.*, s.52-64'te Berendilerin Rus Knyazlıklarından Galic, Kiyev ve Suzdal Knyazlıklarındaki faaliyetleri hakkında yıllıklara dayanarak detaylı bir şekilde bilgi vermektedir. Kurat, *Karadeniz*, s.68; Berendiler hakkında geniş bilgi için Bkz. J. Samçevski, *Torki, Berendeyi ve Çerniye Klobuki*, Moskva 1855; A.A. Spitsın, "Kurganı Kiyevki Torkov i Berendeyev", *Zapiski Russkogo Arheologičeskogo Obşestva*, T. XI, Vıp 1-2, 1899; D.A. Rasovskiy, "Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi v Ugrii", *Seminarium Kondakovianum*, C.4, Prag 1933, s.43-64.; M.Uydu Yücel, *Karadeniz'in Kuzeyinde Bilinmeyen Bir Türk Boyu: Berendiler*, *İ.Ü. Türkiyat Mecmuası*, C.24, Bahar 2014, s.163-188.

Kiyev Knyazı bu isteğe boyun eğmek zorunda kaldı ve Kuman/Kıpçaklara pek çok hediyeler vererek gönderdi. Eğer Yuri gibi hiddetli ve şiddetli bir Knyaz Berendileri kırmaktan çekiniyor ve Kuman/Kıpçaklarla barış yapmak için onların gönüllerini kazanmağa çalışıyorsa bu Berendilerin Rusya için ne kadar önemli ve kıymetli bir kuvvet olduğunu göstermek için yeterlidir⁷.

7 D.A. Rasovskiy, "Eski Rus Tarihinde Kara-Kalpakistanın Rolü", Çev. H. Orkin, *Ülkü*, C.X, S.57, 1937, s.252-253.

Karakalpakkılar

Kiyev Rusyası'nın güneyinde Rusların *Çernıye Klobuki: Karak Kalpaklı* adıyla andıkları bu boy, başta Peçenekler olmak üzere, Tork (Uz), Berendi ve diğer küçük zümrelerden teşekkül etmiş bir Türk boyudur. Bunların hepsi Kuman/Kıpçakların baskısı yüzünden Rus Knyazlarının yanına kaçan unsurlardır. Rus Knyazları bunları sınır boylarına yerleştirip, sınır bekçiliği yaptırırken, Kuman/Kıpçaklar da eski göç yerleri olan Karadeniz'in bozkırlarından sürüp çıkardılar. İşte bu yüzden de Karakalpakkılar Kuman/Kıpçakların en amansız düşmanları oldular¹. Ruslarla münâsebetleri neticesinde Karakalpakkılar yerleşik hayata geçerek tedricen Ruslarla karıştılar². Ne yazık ki bu karışma uzun bir süre sürdü. Nitekim Moğol istilâsı sırasında Kiyev ve çevresinde bir Karakalpakkı mevcudiyetinden bahsetmemiz mümkündür. Belki de bunlardan bir zümre sonraları, Amuderya (Ceyhun) boyuna giderek bugünkü Karakalpakkıları teşkil etmişlerdir.³

Uzlar tarafından 9. asırda İtil-Yayık arasındaki yerlerinden çıkarılan Peçenekler Avrupa'nın güneydoğu bozkırlarına gelerek, 10. asırda Macarları daha ileriye ittiler ve Tuna ile Balkan dağlarına kadar olan sâhayı ele geçirdiler. Karadeniz kıyılarının hâkimi sıfatı ile, Avrupa'nın doğu-batı ticaret yolunu ve Bizans tacirlerinin Rus ve Hazarlar ile olan münâsebetlerini kontrolleri altına aldılar. 10. asırda Uzların buraları gelmesi ile Peçeneklerin siyasî kudretleri zayıfladı ve bir müddet sonra yerlerini Kuman/Kıpçaklara terkettiler. Peçeneklerin büyük bir kısmı yeni gelen kardeşleri ile anlaştılar. Geride kalanlardan bir kısım batı'ya Bizans sınırlarına giderek yerleşirken; diğer bir kısım da kuzeye, bozkırın kenarındaki meskûn sahaya çekildi. Kuzeye gidenler, konargöçer hayata elverişli olmayan sahalarda eski boy teşkilâtlarını devam ettirmek imkânı bulamadıklarından, parçalandılar ve daha küçük zümreler hâlinde Peçenek, Berendi, Turpey, Uz, Kovuy (Kou) gibi özel isimler adı altında zikredilmeye başlandılardır. Nitekim 11. asrın ortalarında

1 Golubovskiy, *a.g.e.*, s.433; Rasovskiy, *Eski Rus Tarihinde*, s.248-249; Kossanyı, *a.g.m.*, s.130.

2 Kurat, *a.g.e.*, s.68.

3 *Ayn. yer.*

Rus yıllık yazarları bu Türkleri birbirlerinden ayırmak için dış görünüşlerine baktılar ve onları diğerlerinden ayırt etmek için toplu bir isim olarak Çerniye Klobuki: Karakalpklılar (ilk defa 1146 yılında) ⁴adı altında verdiler⁵. Karakalpklılı ismi, bu Türk boyunun ırki özelliği ile ilgili olmayıp; onların yaşayış ve giyiniş tarzları ile ilgilidir ve daha küçük bir zümreyi ifade etmek için kullanılmıştır.⁶

Karakalpklılıların Rus Knyazlıklarından Ryazan, Galiç ve Volın Knyazlığı'ndaki varlıkları ve önemleri hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Yalnızca Pereyaslavl ve Kiyev Knyazlığı'ndakilerin durum ve faaliyetleri hakkında bilgilere sahibiz. Şöyle ki: Karakalpklılıları batı Rusya'da 11. asrın son yıllarında görüyoruz ancak, Kuman/Kıpçakların saldırılarından dolayı onlar Rus Knyazlarına faal bir şekilde yardım edemediler. Sadece Kuman/Kıpçak hücumlarını Rus istihkâm yerlerinde gizlenerek pasif bir şekilde karşıladılar veya Rus şehirlerine iltica ettiler. Bu dönem Kuman/Kıpçakların Ruslar üzerine en fazla saldırdıkları bir dönemdir. Bu saldırılara karşılık Ruslar Karakalpklılılarla beraber ancak müstahkem mevkiilerde kendilerini koruyabildiler. Fakat bu gibi yerlerde dahi her zaman korunmak mümkün olamadı. 1093'te Kuman/Kıpçakların tazyikine maruz kalan ve on hafta "Torçesk" şehrine sığınan Uzlar niyahet, Kuman/Kıpçaklara teslim oldular. Kuman/Kıpçaklar batı Rusya'daki Karakalpklılı yurtlarını harabeye çevirdiler, Torçesk kasabasını yıkıp-yaktıktan sonra Uzları esir alıp götürdüler. 12. asrın başlarında Rus Knyazlarının Kuman/Kıpçaklara karşı yaptıkları karşı taarruza da Karakalpklılıların çoğunun katıldığını görmüyoruz. Bunun da sebebi o zamanlar Rus topraklarındaki Karakalpklılıların sayılarının az olmasıdır. Bu seferlerden sonradır ki Karakalpklılılar bozkırdan Ruslara iltica etmeye başladılar. 12. asrın yirmili yıllarında Ruslarla Kuman/Kıpçaklar arasındaki mücadele azaldığından Karakalpklılılar hakkında bu zamana ait yeterli bilgilere maalesef sahip değiliz. Ancak 12. asrın ellili yıllarından itibaren Rus Knyazlarının Kuman/Kıpçaklar üzerine yaptıkları seferlere onların da katıldıklarını görüyoruz. Ayrıca bu devirde Karakalpklılıların kendi gayretleriyle Kuman/Kıpçaklar üzerine yürüdüklerine de şahit oluyoruz. Ancak böyle bağımsız seferler çok azdır. Çoğunlukla

4 R.R. Arat, "Kara-Kalpklar", *İslâm Ansiklopedisi*, C.VIII, s.285-286.

5 Kossanyı, *a.g.m.*, s.130.

6 Arat, *Kara-Kalpklar*, s.285.

Karakalpamlılar genç bir Rus knyazını ikna ederek onun komutası altında sefere çıkmışlardır.

Yıllıklar, Rus Knyazlarının Karakalpamlılarla birlikte Kuman/Kıpçaklar üzerine 14 sefer yaptıklarını kaydetmişlerdir. Bunlardan bazı seferlerde Karakalpamlılar öncü kuvvet olarak gönderilmişlerdir. 1185'te olduğu gibi; yahut Kuman/Kıpçakların hezimetini dolayısı ile onları tâkip etmişlerdir, 1170'de olduğu gibi. Karakalpamlıların en büyük savaş meziyetleri "*esir almak ustalığı*" idi. Onlar yalnız askerleri değil Kuman/Kıpçak başbuğlarını bile esir almayı başarıyorlar ve büyük bir fidye aldıktan sonra, Rus Knyazlarının memnuniyetsizliklerine bakmadan serbest bırakıyorlardı. Yukarıda da söylediğimiz gibi çoğunlukla Karakalpamlılar bir Rus Knyazının veya Rus voyvodasının kumandası altında sefere çıkıyorlardı. Örneğin 1162'de Kiyev Knyazı İzyaslav, oğlu Mstislav'a bir miktar Rus askeri vererek Uz, Berendi ve Peçeneklerle birlikte Kuman/Kıpçakların üzerine göndermiştir. Bunlar Kuman/Kıpçakları mağlûp ettikten sonra pek çok esir ve ganimet alarak geri dönmüşlerdir. Bu da bize Karakalpamlıların Rus Knyazları için ne kadar kıymetli bir askerî unsur olduğuna göstermektedir. 1154 ve 1185 yıllarında da Karakalpamlılar Rus Knyazlarının çağrılarını üzerine seferlere katılmışlardır.

Karakalpamlıların Kuman/Kıpçaklar üzerine 2 defa yanlarında Ruslar olmadan gittiklerini görüyoruz. Birincisi 1162'de yaşandı. Kuman/Kıpçaklar âni bir baskınla Karakalpamlıların Rot ırmağı boyundaki yurtlarını tahrip ederek hepsini esir ettiler. Bu sırada Rus kuvvetlerini bekleyecek zamanları olmadığından Karakalpamlılar birleşerek Kuman/Kıpçakları tâkip ettiler ve onlara yetişerek savaşa başladılar. Kuman/Kıpçakların birçoğunu öldürüp, geride kalanları da esir aldılar. Nitekim esir alınanlar arasında pek çok Kuman/Kıpçak büyüğü de vardı. İkinci sefer ise geri dönen Kuman/Kıpçak başbuğu Konçak'ın tâkibine Kiyev Knyazının Uz başbuğu Kündoğdu (Gündoğdu)'yu altı bin kişi ile göndermesidir. Bu kuvvetin büyük bir kısmı daha ziyade Uzlardan oluşmuştur.

Karakalpamlı ileri gelenlerinin 3 defa Kuman/Kıpçaklar üzerine akın yapmak için Rus Knyazlarını teşvik ettikleri görüyoruz. 1190'da Kiyev Büyük Knyazı Svyatoslav ile Rurik'in Kiyev'de bulunmadıkları bir sırada Karakalpamlıların teşviki ile genç knyazlar bir ordu ile Kuman/Kıpçaklar üzerine yürüdüler ve birçok ganimet ve esir alarak geri döndüler.

Karakalpamlılar Rusların Kuman/Kıpçaklar üzerine yaptıkları iki sefere ise katılmadılar. 1187'de Kuman/Kıpçaklar üzerine ortak bir sefer hazırlayan Rus Knyazlarının aralarında ihtilaf çıkması üzerine Karakalpamlılar bundan memnun olmadılar ve Rusların bu hareketlerini Kuman/Kıpçaklara haber verdiler. Bunun üzerine Kuman/Kıpçaklar Özi'nin arkasına çekildiler. 1192 tarihinde ise Karakalpamlılar Kuman/Kıpçaklar üzerine bir sefer yapmaları için Rus Knyazlarını teşvik ve ikna ettilerse de yolda bu fikirlerinden cayarak geri döndüler.⁷

Karakalpamlı varlığını Kiyev'e yakın olan Vladimir-Volın ile daha uzakta kalan Galiç Knyazlıklarında da görüyoruz. Onlar, çok defa Özi'yi sol taraftan geçerek Pereyaslavl Knyazlığı topraklarına akın ettiler, Pereyaslavl şehrini kuşattılar ve Çernigov Knyazlığının topraklarına girerek Çernigov şehrini muhasarasına da katıldılar. Daha sonra Novgorod-Seversk Knyazlığının topraklarına girdiler, Novgorod üzerine yürüdüler, sık sık ormanları geçerek kuzey'deki Karaçev şehrine kadar ilerlediler. Yine Pinsk topraklarına giderek, Pripet Nehrini geçtiler. Karakalpamlılar iki defa Kiyev'den çok uzak olan Polotsk Knyazlığının topraklarında görüldüler. Nihayet Karakalpamlıların Veliki Novgorod şehrine geldiklerine de şahid oluyoruz. Ancak Karakalpamlıların Suzdal Knyazlığı topraklarına kadar gidip-gitmedikleri hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz.⁸

Moğolların 1239 yılında batı Rusya'ya yaptıkları seferde yanlarında Karakalpamlıların da bulunduğunu biliyoruz. Ancak bundan sonra kaynaklarda maalesef bu boyun ismine 16.yüzyılın sonuna kadar tesadüf edemiyoruz.⁹

7 Rasovskiy, *a.g.m.*, s.249-251.

8 Rasovskiy, *a.g.m.*, s.254; Karakalpamlıların Rus tarihindeki önemleri hakkında geniş bilgi için bkz. *a.g.m.*, s. 255-257.

9 Arat, *Çernye Klobuki*, s.286; Karakalpamlılar hakkında geniş bilgi için Bkz. J. Samçevski, *Torki, Berendeyi ve Çernye Klobuki*, Moskva 1855; D.A. Rasovskiy, "O Rolı Çernih Klobukov v İstorii Drevney Russi: Eski Rus Tarihinde Kara-Kalpamlıların Rolü", Çev. H. Ortekin, *Ülkü*, C.X, S. 57, Ankara 1937; s.248-258; "Peçenegi, Torki i Berendei na Rusi i v Ugrii", *Seminarium Kondakovianum* VI, Prag 1933, s.43-64; "Rus, Çernie Klobuki i Polovtsi XII.v." *Sbornik, İzvestiya na Bulgarski İsterişesk. Drujestvo*, XVI-XVIII, Sofya 1941, s.369-378; B.A. Ribakov, "Torçesk, Gorod Çernih Klobukov", *Arheologičeskie Otkritiya*, Moskva 1967; S. A. Pletnëva, *Drevnosti Çernoh Klobukov, Svod Arheologičeskih Istočnikov*, Moskva 1973.

Kuman/Kıpçaklar

Kuman/Kıpçakları, Bizanslılar ve Lâtinler “Kumanos, Kumanoi, Cumanus, Komani”, Ruslar “Polovets”, Alman ve diğer Batılı milletler “Falben, Falones, Valani, Valwen, Pallidi”, Ermeniler “Khartes”, Macarlar “Kun”, İslâm Kaynakları “Kıpçak (Kıfçak, Khıfşak)” isimleri altında vermektedirler. Kuman/Kıpçaklara verilen bu isimlerin ortak anlamları “sarı, sarımsı, açık sarı, saman sarısı”dır.¹ Adlarının ilk defa geçtiği Rus Yıllıklarında da Peçenek ve Uz/Oğuzlarla aynı ırktan geldikleri belirtilmektedir.²

Kuman/Kıpçaklarla temas kurmuş olan milletlerden birçoğu onların çok güzel bir ırka mensup olduklarını ve Kuman/Kıpçak kadınlarının güzellikleri ile tanındıklarını belirtmektedirler. Nitekim Rus yıllıklarındaki kayıtlardan anlaşıldığına göre Kiyev Rus Knyazlarının birçoğu hem siyâsî olarak (Kuman/Kıpçak Hanlarını kendi taraflarına çekmek için) hemde güzelliklerinden dolayı Kuman/Kıpçak kızları ile evlenmişlerdir³.

Batı Köktürk topluluklarından olan Kuman/Kıpçaklar, eski Çiklerin 9. asırdaki devamı oldukları anlaşılan ve İrtiş boylarında yaşayan Kimeklerin İşim-Tobol vâdisinde oturan bir koluydu. Kaşgarlı Mahmut, eserinde Yimek (İmek, Yemek) boyundan bahsederek, bu boyun Kıpçakların büyüğü sayıldığını ancak Kıpçakların yine de kendilerini ayrı tuttıklarını söylemektedir.⁴ Bu bilgiden de o sıralar (11. asrın son

1 Pletnëva, *Polovtsi*, s.3; Golubovskiy, *a.g.e.*, s.127-128; Kurat, *a.g.e.*, s.70; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.175; L. Rásonyi, “Tuna Havzasında Kumanlar”, *Belleten*, C. III, S. 11/12, s. 403, Temmuz, Ankara 1939.

2 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223; *Troitskaya Letopis'*, s.17; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125.

3 Örneğin 1107 tarihine âit yıllıklarda şöyle bir kayıt bulunmaktadır: “Bu yılın ocak ayında Vladimir, David ve Oleg, Ayepe (Aepa) ve Ayapa'nın yanına geldiler ve onlarla barış yaptılar. Vladimir oğlu Yuri'ye Yassen'in torunu ve Yepiop'un kızını; Oleg'in oğluna ise Akaspid'in torunu ve Ayepe'nin kızını 12 Şubat'ta gelin aldılar”. *Povesti Vremennih Let*, s.186-187; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186-187; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.271-272; *Troitskaya Letopis'*, s.202-203; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.102; Yıllıkta bu bilgilerle beraber bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.20-2; Kurat, *a.g.e.*, s.71.

4 *DLT*, C.III, s.29.

yarısı) ikili federasyon (Kimek: İki Yimek, iki İmek) hâlinde yaşayan Kimeklerde idâreciliğin Kıpçak kolunda olduğu anlaşılmaktadır. Kuman/Kıpçaklar Balkaştan İrtiş'e kadar hâkim bulundukları sırada güneyden Kun (Kuman)-Sarılın gelmesi ile daha da kuvvetlendiler ve birlikte (ihtimâl doğudan K'i-tan baskısı ve özellikle yer ve otlak darlığı sebebi ile) İtil üzerinden batıya yöneldiler. Daha sonra önlerindeki Uz kitlelerinin 1048'de Balkanlara çekilmeleri üzerine, Güney Rusya sahasına geldiler. Bu suretle Rus yıllıklarında ilk defa 1054 yılında Kuman/Kıpçaklar "Polovetsi" adıyla zikredildiler.⁵ Hâkimiyetlerinin Özi'ye kadar yayıldığı bu devirde doğuda "Kıpçak" adını muhafaza ederlerken, batıda yukarıda söylediğimiz adlar altında anıldılar.⁶

Kuman/Kıpçakların Moğol istilâsına kadar yaklaşık 1,5 asırdan fazla bir süre Karadenizin kuzeyindeki bozkırları idâreleri altında tutmaları Rus ve Balkan tarihinde hem önemli bir rol oynamalarına hem de deren izler bırakmalarına sebep oldu.⁷ 1055 yılında Pereyaslavlı Knyazı ile

5 Kuman/Kıpçak ismine ilk defa Yıllıkların başlangıç kısmında rastlıyoruz. Burada Kuman/Kıpçakların âdetleri hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. Daha sonra 898 ve 1000 yıllarındaki hâdiseler anlatılırken Kuman/Kıpçaklardan bahsedilmektedir. 1054 yılı hadiselerinden itibaren ise Kuman/Kıpçak ismini sık sık zikretmişlerdir. *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.114; *Lavreniyevskaya Letopis'*, s.158; *Troitskaya Letopis'*, s.141; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spi-sok*, s.182-183; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.69; *Voskresenskaya Letopis'*, s.333; *Nikonovskaya Letopis'*, s.91.

6 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.177; Kurat, *a.g.e.*, s.70; Rásonyi, *Tuna Havzasında*, s.408'de "9-10. asırlarda İrtiş ve Ural arasındaki bozkırlarda Kimek adlı bir Türk halkının yaşadığını, bu halkın bir boyunun Kıpçak adını taşıdığını belirtmekte ve bu ismin 10. asırdan itibaren zamanla bütün Kimekler için söylendiğini" söylemektedir. Ayrıca o "yine bunların hepsinin Kıpçak olduğunu ve Kumanların da bunlarla aynı olduğunu" belirtmektedir. Pletnëva, *Polovtsi*, s.26'da "Kimeklerin 7.yüzyılda Kuzey Altay ve İrtiş arasındaki topraklara göç ettiklerini ve Batı Türkleri'nin ve kısmende Uyğur Kağanlığı'nın kuruluşunda önemli bir yer tuttıklarını" söylemektedir. Ayrıca s.26-35 arasında "Kimek-Kuman/Kıpçak birliği üzerinde durarak, özellikle destanı mahiyetteki bilgilere ve Arap coğrafyacılarının haberlerine uzun uzun" yer vermektedir. Ancak bu konuda şu ana kadar Arap kaynakları incelenerek hazırlanan en mükemmel eser hiç şüphesiz B. Komekov'un eseridir. Komekov eserinde, Kimeklerin etnik yapısındaki problemleri, Kimek boylarını, yerleşim yerlerini, 11.asırdaki topraklarını, Kimek devletinin kuruluşunu ve kültürünü detaylı ve titiz bir şekilde ortaya koymaktadır. E.B. Komekov, *Gosudorstvo Kimakov IX-XI vv. po Arabskam İstoçnikam*, Alma-Atı 1972. Bu eser Türkçe'ye kazandırılmıştır. Bkz. *Arap Kaynaklarına Göre IX-XI. Yüzdaki Kimek Devleti*, Çev. M. Kıldıroğlu-Ç. Samudinuulu, TTT Yay., Ankara 2014.

7 D.A. Rasovskiy, "Polovtsi", *Seminarium Kondakovianum VIII-X*, Prag, 1935-1938, s.155-177'de Kuman/Kıpçakların yaşadıkları sahalara kesin sınırlarını çizmektedir.

O, Özi'nin batısında ve özellikle Tuna boyundaki bozkırlarda Kuman/Kıpçakların ancak 13. asrın başından itibaren yaşadıklarını kabul eden tarihçilere karşı çıkarak bu konuda kendisinin şu tezini ileri sürmektedir: “Kuman/Kıpçakların bir kısmının 12. yüzyılda Özi'nin sağ tarafına geldiklerini gösteren birkaç yıllık haberi vardır. Örneğin 1190 ve 1193 hâdiseleri. Kuman/Kıpçaklar Aksu Nehrinden batıya doğru gitmişlerdir. Onlar, 12. asrın ortasından itibaren Tuna'ya doğru giderek oradaki yerleşik halkları sık sık rahatsız etmeye başlamışlar ve sonunda da Tuna boyunca yerleşmişlerdir. Özellikle Macarlar sınırlarını Kuman/Kıpçaklardan korumak için özel tedbirler almışlardır. Kuman/Kıpçaklar konargöçer bir hayat tarzı yaşadıkları için yazın “yaylak”, kışın da “kışlak” olarak kullandıkları yerler zamana ve imkânlarına göre değişmekteydi. Kışın daha güneye özellikle Tuna'yı geçerek Bulgar-Bizans sınırlarına gelmişler, yazın ise Karpat Dağı'nın eteklerini tercih etmişlerdir. Belki de yazları Karpat Dağlarının arkasından sızarak Transilvanya'ya kadar girip Macarları rahatsız etmişlerdir. Kuman/Kıpçakların Karpatlar boyunca uzunlamasına şimdiki Bukovina'ya kadar gittiklerini ve 12. asrın sonuna doğru Kiyev ve Galiç Knyazlıklarının güneyindeki bütün bozkırların artık “Kuman/Kıpçak toprakları” olarak bilindiğini görüyoruz. Kuman/Kıpçakların Tuna'dan batı'ya doğru göç ederlerken güney sınırları Azak Denizi'nin kuzey sınırlarıydı. Kuman/Kıpçaklar Kırım ve Kırım'ın kuzeyine de göç ettiler ve burada Moğolların gelmesine kadar yaşadılar. Kuman/Kıpçakların Azak Denizi'nden yâni Ten'in ağzından Kerç Körfezine kadar olan sahada yaşayıp-yaşamadıklarını kesinlikle bilmiyoruz. Ancak Arap coğrafyacı İdrisi onların bu bölgede yaşadıklarını belirtmektedir. “Kuman/Kıpçak topraklarının” sınırı Kafkas Dağlarının eteklerinden Aşağı İtil'e ve Hazar Denizi'nin kuzey kıyılarına kadar yayıldı. Ancak Kuman/Kıpçakların Azak ile Hazar Denizi arasında yaşadıkları bölgenin sınırlarını tam verebilecek yeterli kaynaklara maalesef sahip değiliz. Kuman/Kıpçaklar üzerinde çalışan araştırmacıların çoğu onların genellikle “merkezi” yerlerinin Azak Denizi kıyıları ile Aşağı Ten olduğunu ifade etmektedirler. Halbuki konargöçer yaşayan bir milletin “merkezi” bir yeri olmaz. Onlar için “yazlık” ve “kışlık” yerler terimini kullanmamız daha doğru olur. Ayrıca Kuman/Kıpçakların birçok grubu vardır ve bunların yaşadıkları yazlık ve kışlık sahalar değişmektedir. Kuman/Kıpçakların bildiğimiz en eski grubu 11-13. asırda Avrupa'ya dağılıp, buradaki topraklarda yerleşen grupla gitmeyip yerlerinde kalan gruptur (Türkistan). Bunların kışlıkları Tanrı Dağları ile Altay'ın etekleri, Aşağı Sirderya, yazlıkları ise Batı Sibirya ile Yayık (Ural) Dağları etekleridir. Geri kalan gruplar ise Hazar Denizi'nin yanında ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşadılar. Kuman/Kıpçakların ikinci grubu İtil ile Yayık nehirleri arasında yaşayan gruptur (İtil - Yayık). Üçüncü grup, İtil ile Özi, Ten ve Doneç nehirleri arasındaki sahada yaşayan ve Ten-Doneçli grup olarak adlandırılan gruptur ki Rus knyazlıkları ile en çok münâsebet kuran grup da budur. Bu grubun kışlağı Aşağı Ten tarafları ve Azak Denizi boyunca olan bozkırlar ile kuzey de Özi boyunca Hortitsa Adasının yanı, Doneç havzası ile As-kold Nehrine kadar olan bölgedir. Yazlıkları ise Arel (Orel) ile Samar nehirleri arasındaki geniş bozkırlar ile Orta Doneç bölgesidir. Kuman/Kıpçakların dördüncü grupları Özi'nin sağ tarafına göç eden ve Rus tarihçilerinin “Lukamorski Polovets: Lukamor Kuman/Kıpçakları” diye adlandırdıkları “Azak Denizi Kuman/Kıpçakla-

bir anlaşma yapan başbuğ Boluş'tan⁸ sonra Kuman/Kıpçaklar 1061'de Rusları yendiler.⁹ Yine 1068'de kendilerinden kaçan bazı Uz ve Peçenek gruplarını hizmete aldığı gerekçesi ile Pereyaslavl'e giderek birleşen Rus Knyazlarını Alta Irmağı yanında mağlup ettiler ve Çernigov Knyazlığına kadar sokuldular. Bunun üzerine Kiyev Knyazı Lehistan'a kaçtı.¹⁰ 1071'de Rostovtsev, Neyatin bölgesine girerlerken¹¹; 1078'de Bizans'la savaşan Peçeneklerle birlikte Edirne'yi muhasara ettiler. Bu tarihten itibaren Anna Komnena'nın eserine¹² göre 1083-1096 ve 1109-1114 yılları

rı"dır (Aşağı Özi). Bunlar çok küçük bir gruptur. Kuman/Kıpçakların beşinci grubu ise Aşağı Tuna tarafından güney Karpatlara ve Rus Knyazlıklarının sınırlarına kadar gelen Tuna grubudur. Yukarıda saydığımız bu 5 Kuman/Kıpçak grubunu birbirinden ayrı ayrı düşünmemeliyiz. Çünkü onlar ortak menfaaletleri söz konusu olduğunda ve birbirlerine yardım etmeleri gerektiğinde daima birleşmişlerdir. Örneğin: Bulgarlar tarafından İtil Nehri yakınlarında öldürülen Ten-Donç Kuman/Kıpçakları kağanının intikâmını almak için Tuna Kuman/Kıpçaklarının yardıma gitmeleri gibi. Ancak her biri kendine göre ayrı ayrı siyâset izlemişlerdir. Kuman/Kıpçaklar göç ettikleri bu sahalarda hiçbir zaman yalnız başlarına yaşamamışlardır çünkü bu sahaların Kuman/Kıpçaklar gelmeden önce oralara yerleşen yerli halkları vardı". Kısaca bir özeti vermeye çalıştığımız bu makalede Kuman/Kıpçakların 5 grup olarak yaşadıkları belirtilmekte ve bu sahalar detaylı bir şekilde verilmektedir, s.155-177. Bu makale tarafımızdan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. D.A. Rasovski, "Kumanlar, Kuman Topraklarının Sınırları", Çev. M. Uydu Yücel, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.40, İstanbul, 2005, s.159-186.

- 8 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.114; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.158; *Troitskaya Letopis'*, s.141; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.182-183; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.69; *Voskresenskaya Letopis'*, s.333; *Nikonovskaya Letopis'*, s.91.
- 9 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.115; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.159; *Troitskaya Letopis'*, s.142; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalny Spisok*, s.17; *Novgorodskoye Pervoye Letopis Komissionny Spisok*, s.183; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.70.
- 10 *Povesti Vremennih Let*, s.112; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.118; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.163; *Troitskaya Letopis'*, s.144; *Novgorodskoye Pervoye Letopis Komissionny Spisok*, s.186; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.71; *Voskresenskaya Letopis'*, s.336; *Nikonovskaya Letopis'*, s.94.
- 11 *Povesti Vremennih Let*, s.116; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.122; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.169; *Troitskaya Letopis'*, s.148; *Novgorodskoye Pervoye Letopis Komissionny Spisok*, s.191; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.74; *Voskresenskaya Letopis'*, s.337; *Nikonovskaya Letopis'*, s.97; Rus yıllıklarında geçen, Kuman/Kıpçakların Rusya'da bulundukları veya saldırmak için geldikleri şehirlerin, köylerin ve kasabaların günümüzdeki yerlerinin tayini ve adlarının tesbiti Aristova tarafından yapılmıştır. Bkz. Aristova, *O Zemle*, s.8-26.
- 12 Komnena, *Alexsiad*, s.439-443; Kossanyi, *a.g.m.*, s.126.

arasında Bizans'a karşı akınlar yaptılar. 1079'da Voin¹³ kasabasına, ertesi yıl Novgorod bölgesine hücum eden¹⁴ Kuman/Kıpçaklar, 1080'lerde hakimiyetlerini, Ten-Turla ağırlık merkezi olmak üzere, Balkaş Gölü-Talas havalisinden Tuna ağzına kadar yaydılar. Kafkaslar'da Kuban bölgesini de içine alan bu arazi, kuzeyde Oka-Sura nehirleri boyuna, yâni İtil Bulgarları sınırlarına kadar uzanıyordu. Doğu Avrupa-Batı Sibirya bozkır bölgelerinin tamamını içine alan Kuman/Kıpçak sahası o zamandan itibaren İslâm kaynaklarında "Deşt-i Kıpçak" (Kıpçak Bozkır) adını aldı. D. A. Rasovskiy'e göre, Rus, Bulgar, Alan, Burtas (Mordva), Hazar ve Ulahların Kuman/Kıpçak tâbiyetinde yaşadıkları bu devirde Kıpçak ülkesi 5 kısım hâlinde idi: Türkistan, İtil-Yayık, Ten-Donç, Aşağı Özi¹⁵ ve Tuna¹⁶. Buralarda Kuman/Kıpçaklar, herbiri kendi başbuğlarının idâresi altında iç işlerinde serbest boylar halinde yaşıyorlarsa da kağanlığın başında Altunapa, Saruhan, Bonyak Tugorhan adlı kağanlar vardı. Kuman/Kıpçaklar 1091'de Macaristan'a¹⁷, 1092'de Lehistan'a girdiler; 1093'te ise Bizans topraklarında göründüler. Yine bu yıl Kuman/Kıpçaklar Torçesk'i 9 hafta kuşattıktan sonra hem şehri hem de şe-

13 Pereyaslavı Knyazlığı'nda eski bir şehir. Sula Nehrinin sağ kıyısında Özi ile birleştiği yerde bulunmakta idi. Günümüzde burası Poltova bölgesinde (oblastında) yer almaktadır.

14 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s.163; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.201; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83; *Voskresenskaya Letopis'*, s.3; *Nikonovskaya Letopis'*, s.109.

15 Rasovskiy, *Polovtsi*, s.178; Kuman/Kıpçaklar da tıpkı Peçenekler gibi Özi Nehri sınır olmak üzere ikiye yâni sağ ve sol kola bölünmüşlerdi. Doğu yâni sağ kol Ten ve Donç havzasında bulunuyor ve buna "Kara Kıpçak" diyorlardı; Batı'daki zümre yâni sol kol Özi ile Turla arasında olup, "Ak Kıpçak" yurdu adını alıyordu. Bilhassa Doğu kısmının göç sahası çok geniş olup, kuzeyde Oka Nehri boyundan Ryazan bölgesi ve Sura Nehrine yâni Kama Bulgarları sınırına kadar yaklaşıyordu". Kurat, *Karadeniz*, s.74.

16 Kuman/Kıpçakların Tuna havzasında başta Macaristan, Bulgaristan ve Romanya olmak üzere bu bölgede nasıl yerleştikleri ile günümüzde buralarda onlardan kalan kültür bakiyeleri hakkında geniş bilgi için Bkz. Rásonyi, *Tuna Havzasında*, s.410-422.

17 P.V. Golubovskiy, *Polovtsi v Vengrii*, Kiyev 1884, s.1-28 arasında Kuman/Kıpçaklar Macaristan'daki tarihleri hakkında geniş bilgi vermektedir. D.A. Rasovskiy, "Polovtsi", *Seminarium Kondakovianum*, Prag 1935-1938, C.7-9 s.156-177; yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu çalışma tarafımızdan Türkçeye kazandırılmıştır. Bkz. D.A. Rasovskiy, "Kumanlar, Kuman Topraklarının Sınırları", Çev. Mualla Uydu Yücel, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.40, İstanbul, 2005, s.159-186.

hirdeki Uzlari alarak kendileriye beraber yanlarında götürdüler.¹⁸ 1094 yılında Kuman/Kıpçaklarla Ruslar arasında yapılan barışa göre Tugorhan'ın kızı, Kiyev Knyazı Svyatopolk ile¹⁹; Çernigov Knyazı Oleg, başbuğ Osuluk (Uzluk, Soluk)²⁰ un kızı ile evlendiler. Böylece her iki millet arasında barış muhafaza edilmek istendi. Ama maalesef bu barış çabuk bozuldu ve Kuman/Kıpçak-Rus münâsebetlerinde gerginlikler yeniden başladı. Bunun da sebebi Rus Knyazlarının kendi aralarındaki mücadelelerde birbirlerine karşı Kuman/Kıpçaklardan destek ve yardım sağlamaya çalışmalarıdır. Örneğin, Vladimir Monomah tarafından Çernigov Knyazlığına getirilen Oleg Svyatoslaviç, 1094 yılında Kuman/Kıpçakların yardımıyla Çernigov Knyazlığı topraklarını tahrip etti.²¹ Yine Ruslar yanlarındaki Kuman/Kıpçak başbuğlarının adamlarını fırsat buldukça ortadan kaldırdılar. Örneğin 1096 başlarında Kiyev'e elçi olarak gönderilen İtler ve Kitan maiyyetleri ile beraber öldürüldüler.²² Kuman/Kıpçaklar, elçilerinin bu şekilde öldürülmelerine, Rus arazisine yaptıkları şiddetli hücumlarla karşılık verdiler. Kuman/Kıpçak başbuğu Benek (Bonyak) bir pazar akşamı Kiyev'e kadar yaklaşarak şehrin dışındaki Knyazlık köşkünü yaktı. Bu sırada diğer Kuman/Kıpçak başbuğu Küre de 24 Mayıs 1096 günü Pereyaslavl yakınlarındaki bir şehri ateşe

18 *Povesti Vremennih Let*, s.143-145; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.152-154; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.210-214; *Troitskaya Letopis'*, s.171-173; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.202; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.87-88; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6-7; *Nikonovskaya Letopis'*, s.120-122.

19 *Povesti Vremennih Let*, s.148; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.218-219; *Troitskaya Letopis'*, s.173; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90; *Voskresenskaya Letopis'*, s.7-8.

20 Râsonyi bu ismin Soluk şeklinde olduğunu etimolojik olarak açıklamaktadır, Bkz. Râsonyi, "Kuman Özel Adları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1966-1969, s.125; Kurat bu ismi Uzluk şeklinde vermektedir, *Karadeniz*, s.76; Baskakov ise ismin Rus yıllıklarında Osuluk ~ Oseluk ~ Seluk ~ Seleluk şekillerinde geçtiğini belirterek etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: a) < osolug : sağduyulu, makul, tedbirli, alçak gönüllü, sade, basit; b) < osal ~ usal: tembel, üşengeç, uyuşuk + lug / lik eki: tembellik, uyuşukluk; c) < suylu ~ suylug: şerefli, namuslu; d) < suulug ~ gem; e) < soylug ~ sawlug: koyun. Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.70.

21 *Povesti Vremennih Let*, s.148; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.218-219; *Troitskaya Letopis'*, s.175; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90; *Voskresenskaya Letopis'*, s.7-8.

22 *Povesti Vremennih Let*, s.148-149; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.158-159; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.219-220; *Troitskaya Letopis'*, s.176; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90-91; *Voskresenskaya Letopis'*, s.8; *Nikonovskaya Letopis'*, s.123-124.

verdi. Kiyev Knyazı Svyatopolk'un kayınpederi Tugor Han, 30 Mayıs günü Pereyaslavl şehrine saldırdı. Oraya yardım etmek üzere gelen Rus Knyazları arasında Svyatopolk da yer aldı. 19 Temmuz'da yapılan savaşta Kuman/Kıpçaklar yenildiler ve Tugor Han ile oğlu da öldürüldü. Ancak Kuman/Kıpçaklar bu mağlubiyete hemen karşılık verdiler ve 20 Temmuz günü Kuman/Kıpçak başbuğu Küre ani bir baskınla Kiyev'e kadar gelerek, etrafı yağmaladı.²³

İki oğlu da Kuman/Kıpçaklar başbuğlarının kızları ile evli olan Kiyev Knyazı Vladimir Monomah 1097 yılında Lübeç kasabasında düzenlediği büyük bir toplantı ile Knyazları uzlaştırmaya, Rus mukavemetini teşkilâtlandırmaya girişti²⁴ ve 1103'te bütün Knyazların başında Kuman/Kıpçaklara karşı büyük bir başarı kazandı.²⁵ Kuman/Kıpçaklar buna kısa aralıklarla ancak şiddetli akınlar hâlinde cevap verdiler (1105-1111 arasında 4 kez). Knyaz Vladimir Monomah'ın ölümünden sonra (1125) Knyazlar arasında başlayan anlaşmazlıklara Kuman/Kıpçaklar da karıştırıldılar ama bu durumdan Kuman/Kıpçaklar istifade etmesini bilemedile. Çünkü devamlı savaşlar neticesinde gençlerini ve dirayetli başbuğlarını kaybeden Kiyev civarındaki Kuman/Kıpçak birliklerinde zayıflık işaretleri belirdi. Ayrıca Tuna Kuman/Kıpçaklarından bir kısmı da Macaristan'a askerlik yapmaya gittiler. 12. asrın sonunda Özi Kuman/Kıpçakları biraz toparlanarak başbuğları Könçek ve Kobyak (Köpek)'in idâresinde Pereyaslavl Knyazlığına karşı saldırıya geçtiler (1177-1179).²⁶ Bu arada Aksu Nehri boyundaki Kuman/Kıpçaklar da Kiyev civarına akın ediyorlardı. Ancak bunlar 1184 yılında Kiyev Knyazı Svyatoslav idâresindeki bütün güney Rus Knyazlarının birleşerek meydana getirdikleri ordu karşısında mağlûp olmaktan kurtulamadılar.

23 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161-163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Troitskaya Letopis'*, s.17-18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9-10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125-127.

24 *Povesti Vremennih Let*, s.168-170; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.163-167; *Troitskaya Letopis'*, s.181-185; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.94; *Voskresenskaya Letopis'*, s.10.

25 *Povesti Vremennih Let*, s.183-185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.182-185; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.267-269; *Troitskaya Letopis'*, s.198-200; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100-101; *Voskresenskaya Letopis'*, s.19-20; *Nikonovskaya Letopis'*, s.138-139.

26 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.409-410.

Burada verdikleri 7000 esir arasında 417 bey veya bey oğlunun bulunduğu da yıllıklarda iddia edilmektedir.²⁷

1184'teki bu sefere katılmayan Novgorod-Seversk Knyazı Igor, bir kıskançlık duygusuna kapılarak böyle bir zaferi kendisininde yaşaması gerektiğini düşündü ve Kuman/Kıpçaklara karşı yanına kardeşi, diğer bir kaç Knyaz ve bir Türk zümresi olan Kovuylar ile Karakalpıkları da alarak 1185 tarihinde sefere çıktı. Kuman/Kıpçaklar onları Aşağı Tenhasındaki Kayalı Irmağı (bugünkü Kagalnik?) kıyısında kuşatarak imha ettiler. Başbuğ Konçak (Köçek)'in idâre ettiği bu savaşta Knyaz Igor da dahil Rus ordusundaki Knyazların hepsi yakalandı. Esirlere iyi bakıldı, yaraları tedavi edilen Igor sonradan kaçmayı başardı.²⁸

Kuman/Kıpçak başbuğu Şaruhan ölünce yerine oğlu Atrak (Otrok) başbuğ oldu. Atrak'ın kızı güzelliği ile meşhurdur ve Gürcü Kralı Bagratlı II. David (1088-1125) ile evli idi. Bu durum Ten-Kuban bo-yundaki Kuman/Kıpçaklarla Gürcüler arasında yakın münâsebetler kurulmasını sağladı. Nitekim Atrak, Rus Knyazı Vladimir Monomah tarafından baskıya marûz kalınca 1118 de damadı Gürcü Kralı David'in daveti ile Gürcistan'a 40.000 âile ile beraber gitti. Bu Kuman/Kıpçak kitleleri Çoruh, Kür dolaylarına yerleştiler; Gürcü kralı da bunlardan 40.000 kişilik mükemmel bir atlı ordu teşkil etti. Gürcüler aynı zamanda bu Kuman/Kıpçak kuvvetlerine dayanarak Türkiye Selçuklularının hücumlarına da karşı koydular. Hattâ Kral II. David, Kuman/Kıpçak atlıları ile Şirvan, İran ve Ermenistan'a başarılı seferler yaptı.²⁹

27 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.428-429; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.369-370; *Troitskaya Letopis'*, s.266-267; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.147; *Voskresenskaya Letopis'*, s.96-97.

28 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.429-438; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.376-379; *Troitskaya Letopis'*, s.271-273; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.151-152; *Voskresenskaya Letopis'*, s.98-99; *Nikonovskaya Letopis Arheografeskiy Komissionny Spisok*, s.12-14; *Plet-nëva, Polovtsi*, s.36-171 arasında Kuman/Kıpçakların bozkırda Rus Knyazları ile yaptıkları mücadeleleri başta Rus yıllıkları olmak üzere, bugüne kadar bu konuda Rusya'da yapılan bütün çalışmaları kullanarak detaylı bir şekilde vermektedir.

29 A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş I*, İstanbul 1981, s.200; Kurat, *Karadeniz*, s.83-84; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.179; Kuman/Kıpçakların Vladimir Monomah zamanında Gürcistan'a gitmeleri hakkında bkz. N.F. Kotlyar, "Polovtsi v Gruzii i Vladimir Monomah", *Îz istorii Ukrayno-Gruzinskih Svyazey*'den ayrı basım, Tiflis 1968, s.16-24; N.M. Murguliya, "K Voprosu Pereseleniya Polovetskoy Ordî v Gruzuyu", *Îz istorii Ukrayno-Gruzinskih Svyazey*'den ayrı basım, Tiflis 1968, s.40-54.

Kuman/Kıpçakların Doneç boyundan Gürcistan'a gitmeleri ile, Rus sınırlarına Kuman/Kıpçak akınları bir müddet durakladı. Bunun içindir ki, 1120 yılında Pereyasavl Knyazı Aşağı Ten boyuna bir sefer açtığında orada Kuman/Kıpçaklara rastlayamadı. Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın 1125 yılında ölmesi üzerine Gürcistan'a giden Kuman/Kıpçak Başbuğu Atrak tekrar kendi yurduna geri dönerken beraberinde Gürcistan'a giden Kuman/Kıpçakların büyük bir kısmı dönmedi ve orada kalarak çeşitli yerlere yerleştirildiler. Doğu Anadolu'da Çıldır Gölü çevresindeki Kıpçaklar işte bunların torunlarıdır. Ayrıca Gürcistan'a gelmeleri dolayısı ile Ten boylarını belki tamamen, Kuban bölgesini ise kısmen boşaltmış olan Kuman/Kıpçaklardan Kırım yarımadasında kalanlar şehirlere yerleşerek ticarî hayata atıldılar ve bazı küçük kasabalar kurdular.

Kuman/Kıpçaklarla Ruslar sık olmasada birlikte yabancı kuvvetlere karşı seferlere de çıktılar. Bu yüzden de Rus Knyazları sık sık Kuman/Kıpçakları yardıma çağırdılar. Böyle bir Kuman/Kıpçak-Rus askerî işbirliği 1221 yılında Kırım'daki Suğdak şehrine karşı yapıldı. Karadeniz'in büyük ticaret merkezi olan Suğdak Türkiye Selçukluları tarafından zaptedilince Kuman/Kıpçak ve Rus kuvvetleri şehri geri almak için birlikte harekete geçtiler ama Selçuklu müdafaası karşısında hiçbir şey yapamadılar.³⁰

1185'deki Rus mağlûbiyetinden sonra Kuman/Kıpçakların Rus arazisine akınları ve Rusların da karşı savaşları birbirini tâkip etti. Ancak doğudan gelen Moğol istilâsı karşısında Kuman/Kıpçaklar ve Ruslar yeniden askerî bir işbirliği yaptılarsa da 1223 yılında Cebe Noyon ile Subutay Batur kumandasındaki iki Moğol askerî tümeni karşısında mağlûp olmaktan kurtulamadılar (Kalka Savaşı).³¹

Cengiz Han'ın torunu Batu Han'ın kumandasındaki büyük Moğol kuvvetleri ile başlanan Batı seferinin ilk hedefini İtil Bulgarları teşkil

30 A. Yakubovski, "İbn-i Bibi'nin, XIII. asır Başında Anadolu Türkleri'nin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslar'a Karşı Yaptıkları Seferin Hikâyesi", Çev. İ. Kaynak, *AÜDT-CFD*, C. XII, S.1-2, Mart-Haziran 1954, s.208-212; Kurat, *a.g.e.*, s.89-90; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.180-181.

31 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.495-497; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Voskresenskaya Letopis'*, s.129-132; *Troitskaya Letopis'*, s.306-307; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok*, s.61-62; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Kommissionny Spisok*, s.264; *Nikonov Arheografya Komisyonu Notları*, s.89-91.

etti. 1237 yazında Batu Han'ın kuvvetleri İtil Bulgarlarının ülkesini yıkıp yıktıktan sonra aralık ayında İtil Nehrini buzlar üzerinden geçerek, Rus Knyazlıkları sahasına geldi. Kısa bir süre içinde Moğol kuvvetleri pek çok Rus şehrini aldı, Rus Knyazlarının askerî güçlerini de yok etti. 1238'de ise Rusya'nın kuzey kısmı tamamen Batu Han'ın eline geçti. Moğolların gayesi sadece Rus sahasını değil aynı zamanda Kuman/Kıpçak topraklarını da itaat altına almak oldu.

Kuman/Kıpçaklar, Moğol ordusu karşısında tutunamadılar. Ten ve Doneç havzasında başbuğ Köten kumandasındaki kuvvetler dağıldı (1239); Başbuğ, kurtulabilenlerle birlikte Macaristan'a iltica etti. Kuman/Kıpçakların kalabalık bir kısmı İtil boyuna yâni İtil Bulgarlarının topraklarındaki ormanlık sahaya gittiler. Bu suretle Moğol istilâsı eski İtil Bulgar yurdunun büsbütün Kıpçaklaşmasında büyük bir rol oynadı. Bütün "Kıpçak Bozkırı" Moğol istilâsına uğrayıp Altın Orda devleti kurulduktan (1256) sonra, "*Deşt-i Kıpçak*"³² tâbiri daha uzun müddet kullanıldı ise de Kuman/Kıpçakların artık hiçbir gücü kalmadı.³³

Abbasiler'den itibaren Arap-İslâm devletlerinde saray muhafız kıtalarında Türklerden oluşan birlikler kullanılmaya başlandı. Bu usûl Mısır'da Eyyûbîler tarafından da uygulandı. Eyyûbî devleti askerî gücünü yabancılardan sağlamak durumunda olduğundan, Deşt-i Kıpçak'tan ve Kafkaslar'dan getirilen Kıpçak, Oğuz, Çerkes gençlerin eğitilmesine ağırlık verdi. Böylece Mısır'da askerî kudret Kıpçak, Oğuz ve Çerkeslerden teşkil edilen birliklerin elinde toplandı. Sonunda İzzüddin Ay-beg'in 1250'de Eyyûbîler sülâlesine son vererek yerine sultan ilân edilmesi ile kurulan "*Mısır Türk Devleti*" kısa zamanda Kuman/Kıpçak unsurunun eline geçti. Bu devletin sultanları da Kıpçaktı. Örneğin: *Sultan Kotuz*, *Sultan Beybars*, *Sultan Kalavun*. Özellikle Sultan Kalavun (1279-1290) Moğol-Ermeni-Frank birleşik ordularını yenilgiye uğratan "En Büyük İslâm Hükümdarı" olarak anayurdu ile bağlantıyı devam ettirdi, Altın

32 Deşt-i Kıpçak tabirinin anlamı ve sınırları için bkz. Kafalı, *Altın Orda*, s.11-13.

33 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.181; Tafsilat için Bkz. Kurat, *a.g.e.*, s.91-97; Altın Orda'nın kuruluşu sırasında Kuman/Kıpçaklara karşı yapılan seferler için bkz. Kafalı, *a.g.e.*, s.16-18; Kuman/Kıpçakların Moğol istilâsına kadar olan bütün tarihlerini Golubovskiy yaşadığı devre kadar yazılan kaynakları kullanarak ve özellikle Rus yıllıklarında geçen bilgilerin yorumunu yaparak detaylı bir şekilde vermektedir. Bkz. *Peçenegi*, s. 323-339; 407-430.

Orda ile dostâne münâsebetlerde bulundu ve Mısır-Türk Devletinin ilk hükümdar sülâlesinin kurucusu oldu.³⁴

İrtiş boyundan başlayarak Tuna Nehrine kadar uzanan geniş sahada yaşayan Kuman/Kıpçakların kullandıkları, Kıpçak Türkçesi, Türk dillerinin ayrı lehçelere bölünmeye başlaması üzerine, kendi başına bir budak teşkil etti ve buna “Orta Türkçe” veya “Batı Türkçesi” denildi. Mahmud Kâşgârî’nin eseri Divan-ü Lûgat-it Türk’ünden ve diğer eserlerden Kıpçak dili hakkında bilgi edinmek mümkündür. Yine Kırım’da İtalyan misyonerleri (veya tüccarları) tarafından 1303 yıllarında tanzim edilen *Codex Cumanicus* adlı Lâtince-Farsça-Kumanca “Sözlük”, Kırım, Kerç, Taman çevresindeki Kıpçak dili hakkında bir fikir vermektedir. Bu sözlük Kuman/Kıpçakların Hristiyanlık devri ile ilgili olmakla birlikte yine de Türk dilinin DLT’den sonra ikinci büyük seçkin yadigârlarından biri olarak kabul edilmektedir. 2500 Kuman/Kıpçakça kelime ihtiva eden bu sözlük, içerisinde Kuman/Kıpçak diline âit bazı gramer kaidelerine, Katolik ilahilerin Kuman/Kıpçakça tercümelerine ve bazı atasözlerine yer vermektedir. Ayrıca sözlükte Kuman/Kıpçak dilindeki şehir hayatına, inşaata, mimariye, ev eşyasına, çeşitli yemeklere, demircilik ve madencilğe, okul ve yazı işlerine, müzik, san’at ve eğlencelere, devlet idâresine, elbiselere, mücevherata, tababete, ilaçlara, tatlılara, kokulu şeylere, ticaret eşyasına, hesap işlerine, hattâ ambalâj, hammallık ve taşıt işlerine âit ıstıhlara rastlanmaktadır. Bu ıstıhlaların Kuman/Kıpçak Türkçesinde kullanılmış olması, Kırım ve Kafkas sahillerinde yaşayan Kuman/Kıpçakların medenî seviyelerinin ne kadar yüksek olduğunu da göstermektedir.³⁵

34 Kafesoğlu, *a.g.e.*, s.181.

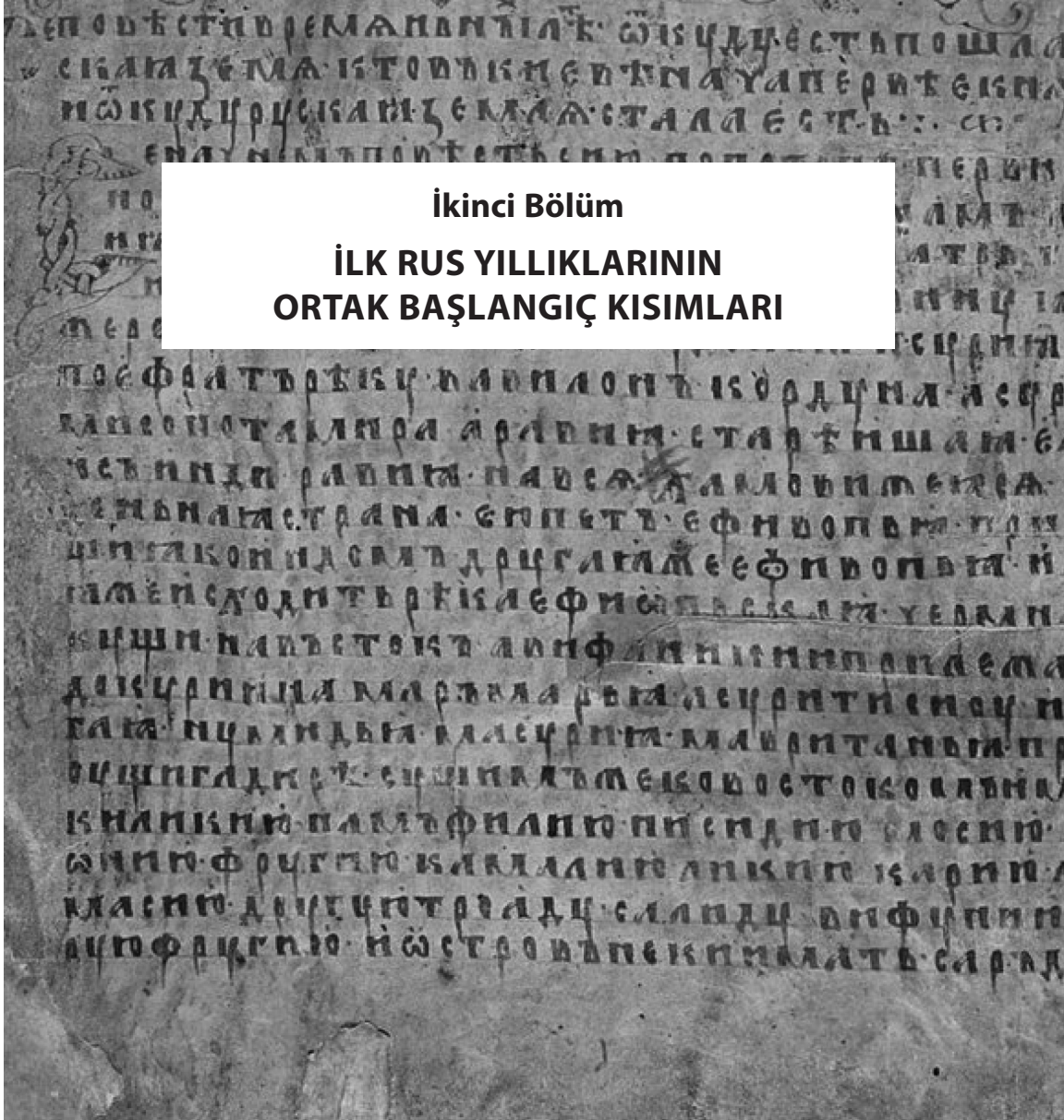
35 *Codex Cumanicus*’un orijinal elyazma nüshası, Venedik’teki Saint-Marcus kütüphanesinde bulunmaktadır. “*Codex Cumanicus*”, tek bir kişi tarafından yazılmamış, çeşitli kişiler tarafından kaleme alınan parçaların bir araya toplanmasından meydana gelmiştir. Eserin yazarları gibi, yazıldığı yer de belli değildir. Yalnızca 11.7.1303 tarihini taşımaktadır. “*Codex Cumanicus*”, iki ana bölümden oluşmaktadır. “İtalyanca Codex” adı verilen birinci bölümde Latince, Farsça ve Kıpçakça kelime grupları ile bazı gramer kuralları yer alır. “Alman Codex” denilen ikinci bölümde ise, bazı dîua ve ilâhiler, kırkyedi bilmece, baş ve son kısımlarında da Kıpçakça-Almanca sözlükler bulunmaktadır. Muhteva yönünden “*Codex Cumanicus*”’un, bir taraftan yabancılara Kıpçak Türkçesini öğretmeye, diğer taraftan da Kuman/Kıpçaklar arasında kendi ana dilleriyle Hristiyanlığı yaymaya mahsus, pratik bir eser olarak hazırlanmış kabul edilmektedir. Bkz. K. Grönbech, *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, Çev. K.

Kuman/Kıpçaklar hakkında bilgi veren diğer bir eserde 1185 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı sefere çıkan Novgorod-Seversk Knyazı Igor'un Kuman/Kıpçaklar tarafından büyük bir bozguna uğratılması ile neticelenen seferini anlatan "Slovo o Polku İğoreve: İgor Bölüğü Destanı (İgor Destanı)" dır. Bu destan Eski Kiyev dönemi Rus edebiyatının en büyük şaheseri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca dil, savaş tekniği, donanım mâtencilik vb. bakımlarından Ruslar üzerindeki Türk tesirlerini göstermesi itibarıyla da belge değeri büyüktür.³⁶

Aytaç, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s.VII-VIII; Kurat, bu sözlüğün Kırım'daki Suğdak şehrinde yazıldığını söylemektedir. *A.g.e.*, s.100; Golubovskiy, *Peçenegi*, s.151-154; Kuman/Kıpçaklardan bize kadar ulaşan bir diğer kaynak malzemeleri de Moğolistan'dan Tuna'ya kadar uzanan bu geniş sahada yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda ulaşılan maddi kültür bakiyeleridir. Bunlar taş heykeller, balballar, mabedler, Kuman/Kıpçak başbuğlarına âit silah ve kıyafetler ile Kuman/Kıpçak kadınlarına âit süs ve ev eşyalarıdır. Rusya'da bu konuyu en güzel şekilde işleyen ve yapılan arkeolojik çalışmaların raporlarını değerlendirenler G.A. Feodorov-Davıdov ile Pletnëva olmuştur. Bkz. G.A. Feodorov-Davıdov, *Koçevniki Vostoçnoy Evropy pod Vlastyu Zolotordınskih Hanov*, Moskva, 1966; S. A. Pletnëva, "Polovetskie Kamennie İzvayaniya", *Svod Arheologičeski İstočnikov*, E4, Moskva, 1974, s.13-75; Ayrıca, Kuman/Kıpçak mabedleri için Bkz. M.L. Şvetsov, *Polovetskie Svyatiliša, Sovyetskaya Arheologiya*, No.1, Moskva, 1079, s.99-209; Yine Kuman/Kıpçak Kültürü için Bkz. M. Uydu Yücel, "Kuman-Kıpçaklarda Toplum ve Kültür Hayatı", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C.III, s.191-195.

- 36 *İroiçeskaya Pesni o Pohod na PolovtsovUdelny Knyaz Novgorodo-Severskogo İğorya*, Moskva 1800; İgor Destanı'nın Türkçe tercümesi için bkz. A. Aykut, "İgor Destanı Üzerine", *Türk Dili*, S.390-391, s.308-311, Haziran-Temmuz 1984; "İgor Destanı", *Türk Dili*, S.397, s.99-113, Ocak 1985; Bu destanı her yönüyle inceleyip araştıran O. Süleyman'ın eseri de Türkçe'ye kazandırılmıştır. O. Süleyman *Az i Ya*, TDAV, İstanbul 1992; Rusya'da bu destan hakkında oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Bkz. D.S. Lihaçev, *İzuçeniye "Slovo o Polku İğoreve" i Vopros o Ego Podlinnosti Pamyatnik*, XII. veka, Moskva-Leningrad 1962; S. A. Ribakov, *Slovo o Polku İğoreve vopros i Ego Sovremenniki*, Moskva 1971; M.Uydu Yücel, "Kuman-Kıpçakların Tarihinde İgor Destanının Yeri ve Önemi", *Belleten*, S.LXX, C.258, Ağustos, 2006, s.523-559. Kuman/Kıpçaklar hakkında geniş bilgi için Bkz. A.L. Schlözer, *Kristische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Göttingen 1795 kısım II, s.450-452 ve 482-504; Jos V. Hammer L Sauli, *Geschichte der Goldenen Horde on Kiptschak*, Pest 1840, s.1-33 ve 439-459; I. Belyayev, "O Severnem Berege Çernogo Morya i Prilegayastsi k Nemu Stepyah do Vodvoreniya ve Etom Kraye Mongolov", *Zap. İmp. Odessk. Ob. İst. i Drevn*, III, 1853; I.Berezin, "Pervoe Naşestviye Mongolov na Rossiya", *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveşeniya* IX, 1853; R.Roesler, *Rumaeniche Studien*, Leipzig 1871, s.328-339 ve 352-356; Pl. Braçkov, "Opit İzledovaniya o Kumanah ili Polovtsah", *Zap. İm. Odessa. Ob. İst.i Drevn*, T.X. 1877; O. Blau, *Ueber Volksthum und Sprache der Kumanen*, *Zeitschr. d. Deutsch. Morgenl. Gesell. B. XXIX*, Leipzig 1875; P. Hunfalvy, *Ethnographie von Ungarn*, Budapest 1877, s.235-244; V. Vasilyevskiy, "İz

İstorii Vzantii v XII v". *Slavyankaya Sbornik*, T.II, Sankt-Peterburg 1877; N.YA.Aristov, *O zemle Polovetskoy*, Kiyev 1877; Comes Gèza Kuun, *Codex Cumanicus*, Budapest 1880; P.V.Golubovskiy, *Peçenegi, Torki, Polovtsi do Naşestviya Tatar*, Universitetskie İzvestiya, God 23, No.1 Kiyev, 1883-1884; *Polovtsi v Vengrii*, Universitetskie İzvestiya, god.29, No.12, Kiyev 1889; J. Jirejek, *Überreste der Petschenegen und Komnanen*, Prag 1889; N.M.Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Sankt-Peterburg 1892- T.I-IV; J. Marquart, *Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903; Ş.Sa la Laville, "Les Comans ou Polovetses", *Echos d'Orient*, 1914; W.Bang-J.Marquart, *Osttürkische Dialektstudien* (Über des Valkstum der Komnanen) Berlin 1914; W.Bang, *Zu der Moskauar Polowzischen Wörteliste* (Bull de l'Ac royale de) Belgique 1916; P. Pelliot, "a propos des Comans", *Journal Asiatique*, XI serie, T.XV. N-1, 1920; Gy. Miskolczy, "A Kunok Ethnikumához", *Történeti Szemle* 7, s.23-52; W. Barthold, "Noviy Trud o Polovtseh", *Russkaya İstoričeskaya Jurnal*, 1921, kn.7, s.138-156; *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul,1927; A. Bruce Biswell, "The Kipchak Turk", *The Slovenic Review*, VI, 1927; M.N. Pokrovsky, *Ruskaya İstoriya i Drevneyşih Vremen*, Leningrad 1924, D.A. Rasovskiy, "K Voprosu o Proishojdenii Codex Cumanicus", *Seminarium Kondakovianum* III, Prag 1929; "Les Comanes et Byzance", *Bulleten de l'Institut Arhèologique Bulgare*, T.IX, 1935; "Polovtsi", *Seminarium Kondakovianum* VII-X, Prag, 1935-1936; *Hudūd'ul Alam The Regions of the World*, A Persian Geography, 372 A.H. 982 A.D. İngilizce terc. ve izah. V. Minorkey, GMSNS, 1937; V.A. Parhomenko, *Sledı Polovetskogo Eposa v Letopisnyah*, Moskva-Leningrad 1940; L. Rásonyi, *Dünya Tarihinde Türklük*, Ankara 1942; A. Ponomarov, "Polovtsi", *Vestn. Drevney İstorii*, 1940, no: ¾; K.V. Kudryaşov, *Polovetskaya Step*, Oçerk İst. Geografi, Moskva 1948; A.İ. Popov, *Kıpçaki i Rus*, Moskva 1949; C.A. Pletněva, "Koçevniki Yujnorusskih Stepeh IX-XIII vv". *Po Arheol. Mater. i Nism İstočnikam*, Moskva 1952; "Peçenegi, Torki i Polovtsi v Yujnorusskih Stepyah", *Materialı i İssledovaniya po Arheologii CCCP*, 1958; "Polovetskie Komennie İzvaniya", *Svod Arheologičeskih İstočnikov*, E4, Moskva, 1974; "Polovetskaya Zemlya", *Drevne-Russkie Knyajestva X-XIII v.*, Moskva 1975, s.260-300; "Peçenegi, Torki, Polovtsi" *Yevrazii ve Epohi Srednevekovya*, Moskva 1981, s.213-222; "Koçevniki Srednevekovya", *Poiski İst. Zakonomernostey*, M 1982; V.O.Kluşevskiy, *Kurs Russkoy İstorii*, Moskva 1956, T.I; C.M.Solovyev, *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, Moskva 1960; V.N.Tatişev, *İstoriya Rosiskaya*, Moskva-Leningrad 1962, T.I, s.271-274; B.A.Ribakov, *Drevnyaya Rus*, Moskva 1963; "Slovo o Polu İgoreve" i ego Sovremenniki, Moskva 1971; *Russkie Letopisi i Avtor "Slova o Polku İgoreve"*, Moskva 1972; T.M.Minayeva, "K Voprosu o Polovtsah na Stavpolye po Arheologičeskim Dannım", *Materialı po İzuçeniyu Stavropolskogo Kraya*. Vip.11. Stavropol 1964; A.Yu. Yakubovskiy, *Deşt-i Kıpçak (Polovetskaya Step) v XI-XIII vv*, Leningrad 1967; B.E. Kumekov, *Gasudarstvo Kimakov IX-XIvv. po Arabskim İstočnikam*, Alma-Atı 1972; S. M.Ahinjanov, "Ob Etničeskom Sostave Kıpçakov Srednevekovogo Kazakistana", *Proşloe Kazahstana po Arheologičeskim İstočnikam*, Alma-Atı 1976; "İz İstorii Dvijeniya Koçeviy Plemen Yevraziyskih Stepey v Pervoy Polovine XI v.", *Arheologičeskie İssledovaniya Drevnego i Srednevekovogo Kazahstana*, Alma-Atı 1980; T.B. Balakaev, *Arabskie ve Persidskie İstočniki po İstorii Kıpçakov VIII-XIV vv.*, Alma-Atı 1987; A. Gökbek, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul 2000; M.Uydu Yücel, "Kuman/Kıpçaklar", *Ortak Türk Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2019, s.479-528; A.Ç. Şahin, *Maddi Buluntulara Göre Kuman/Kıpçaklarda Kültürel Hayat*, Gece Akademi Yay., İstanbul 2019; A. Korkmaz, *Kuman/Kıpçaklar, Ortaçağ Avrupasının Güçlü Cen-gaverleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019.

İkinci Bölüm

İLK RUS YILLIKLARININ ORTAK BAŞLANGIÇ KISIMLARI

İşte Geride Kalan Yılların (Geçmiş Yılların) Hikâyesi, Rus Topraklarına Nereden Geldiler, Kiyev’de İlk Önce Kim Knyazlık Yaptı, Rus Toprakları Nasıl Meydana Geldi?

Bu hikâyeye böyle başlıyoruz.

Noya (Nûh) selden sonra topraklarını üç oğlu Sim (Sâm), Hâm ve İafet (Yâfes) arasında paylaştırdı.

Sam’a doğu bölgeleri düştü: İran, Baktiriya¹ uzunluğu Hindistan’a, genişliği Rinokurur’a² yâni doğudan güneye kadar olan kısım (dünyanın yarısı) ile, Suriye, Fırat Nehrine kadar olan Midiya³ Vavilon⁴, Kordun⁵, Assiryan⁶ Mezopotamya⁷ Eski Arabistan, Yelimais⁸ Hindistan, Güçlü Arabistan, Kilisiriya (Kilis), Komagina (Komana)⁹ bütün Finike’ye kadar olan bölgeler.

Ham’ın sahip olduğu doğuda bulunan ülkeler ise şöyledir: Mısır, Habeşistan (Etiyopya), Hindistan’ın komşusu Etiyopya ile yine doğuya

-
- 1 Baktriane, Bactriana ya da Zariaspa olarak da bilinmektedir. Hindukuş Dağları ile Ceyhun Irmağı arasında uzanan eski bir ülkenin adıdır. Bugünkü Afganistan, Özbekistan ve Türkmenistan’ın bir bölümünü içine almaktadır.
 - 2 Mısır’ın kuzeydoğusunda günümüzdeki El Ariş şehridir. Şehir Romalılar döneminde Rinokurur olarak adlandırılmış ve önemli bir ticaret şehri olmuştur.
 - 3 Günümüzde İran’ın kuzeybatı ile Azerbaycan’ın güney ve güneydoğusunu içine alan bölgenin eski adıdır.
 - 4 Mezopotamya’daki ünlü antik kent. Babil’in başkenti. Günümüzde Bağdat’ın 89. km güneyinde ve Hilla’nın kuzeyinde Fırat Nehri üzerinde yer almaktadır.
 - 5 Günümüz Hırvatistan’ının merkezinin eski adıdır.
 - 6 Bugünkü Irak’ın kuzey kısmı ile Musul çevresindeki topraklarda ilk çağlarda, Orta-doğu’nun en büyük imparatorluklardan birini kuran Asurluların yaşadıkları bölgenin eski adıdır.
 - 7 Batı Asya’da Dicle ile Fırat nehirleri arasında kalan bölge.
 - 8 Mora yarımadasının batısında, İon Denizi’nin 16 km kadar içerisinde kalan bölgenin eski adıdır. Ayrıca eski Yunanistan’da Olimpiyat oyunlarının düzenlendiği kutsal adadır.
 - 9 Bugünkü Adana ilinin Tufanbeyli ilçesi sınırları içinde Seyhan Irmağı’nın yukarı kesiminde yer alan bölgenin eski adı.

doğru akan ve Kızıl Etiyopya Nehrine dökülen sahanın adı olan Etiyopya, Fiviy¹⁰, Kirin¹¹ ile komşu olan Libya, Marmara, Sirsis (Sirte)¹², diğer Libya, Numudiya¹³ Masuriya¹⁴, Gadir'in¹⁵ karşısında bulunan Moritanya¹⁶, Kilikya¹⁷ Pamfiliya¹⁸ Pisidy¹⁹, Miziya²⁰, Likaoniya²¹ Frigya²², Kamaliya²³ Likiya²⁴, Kariya²⁵, Lidya, diğer Misiya, Troada²⁶, Eolida²⁷ Vifiniya²⁸, Eski Frigya ve bazı adalar: Sardinya, Grit, Kıbrıs ve Geon diye de adlandırılan Nil Nehri. İafet'e (Yafes) ise batı ve kuzey ülkeleri düştü. Midiya²⁹, Albaniya³⁰, Büyük ve Küçük Ermenistan, Kapodookya³¹,

10 Yukarı Mısır bölgesindeki eski başkente Yunanlıların verdikleri isim.

11 Kirin: Jirin. Çin'in kuzeydoğu bölgesi ile Mançurya bölgesinin eski adı.

12 Libya'nın Akdeniz kıyısında yer alan şehri.

13 Afrika'da Sahra'nın kuzeyindeki bir bölgeye Romalıların verdiği adıdır. Günümüzde Cezayir toprakları içerisinde kalmaktadır.

14 Kuzey Afrikada tarihi bölge.

15 Gadara, bugünkü Ümm Kays. Filistinde bulunmaktadır. Gadara şehri Ürdün'deki Taberiye Gölü'nün güneydoğusunda kurulmuştur.

16 Afrika kıtasının batısında bulunmaktadır ve günümüzdek devletin adı Moritanya İslam Cumhuriyetidir.

17 Bugünkü Adana ve İçel illeriyle Konya ilinin güney, Antalya ilinin doğu bölgelerini içine alan bölgeye antik çağda verilen isimdir.

18 Pamphylia, Pamfilya, Anadolu'nun güneyinde Antalya Körfezi boyunca uzanan antik bölge. Bugün Antalya ili sınırları içerisinde kalmaktadır.

19 Bugünkü Isparta ilinin tümünü, Afyon, Burdur, Antalya ve Konya illerinin de bazı bölümlerini içine alan bölgenin eski adıdır.

20 Küçük Asya'da Aşağı Tuna ile Balkan Dağları arasındaki bölgeye verilen ad.

21 Bugünkü Konya ilinin büyük bir bölümünü kapsamaktaydı.

22 Orta Anadolu'nun batısında kurulan Frigya Krallığı ülkesi.

23 Kavala, Kavalla, Yunanistan'ın Makedonya bölgesinde bulunan bir şehridir. Ayrıca Ege Denizi'nin Kuzeyindeki Kavala Körfezinde yer alır.

24 Bugünkü Muğla ilinin doğu, Antalya ilinin batı bölümlerini içine alan bölgeye verilen isim.

25 Muğla ve Aydın illerinin büyük bir bölümünü içine almaktadır.

26 Troya, Troya, Troia, Truva: Bugünkü Çanakkale ilinin Ege Denizi'ne açıldığı noktada bulunan eski yerleşim yerinin adıdır.

27 Batı Anadolu'nun kuzey bölgesinin eski adı.

28 Bitinya, Bithynia, günümüzde İstanbul ilinin Anadolu yakasını, Kocaeli, Adapazarı, Bolu illerinin tümü, Zonguldak'ın batı yarısı ile Bilecik ve Bursa illerinin kuzey kesimlerini kapsayan bölgeye antik çağda verilen isim.

29 İran'ın kuzeybatısı ile Azerbaycan'ın bir bölümünü kapsayan bölgenin adıdır.

30 İki Albaniya vardır. Birincisi Arnavutluk, ikincisi Alabien şeklinde geçen Azerbaycan'dır.

31 Anadolu'da Niğde, Malatya ve Kayseri illeri ile Yozgat, Sivas, Kırşehir, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Adana illerinin bir bölümünü içine alan bölgenin eski adı.

Paflagoniya³², Galatiya³³, Kolhiya (Kolhis, Kolkhis)³⁴ Bosfor (İstanbul Boğazı) Meotiy (Azak Denizi), Dereviya, Sarmatya, Tavrida (Kırım) Sakinleri, İskitya³⁵, Trakya, Mekodonya (Makedonya), Dalmaçya, Molo-siya³⁶, Fesseliya (Teselya)³⁷, Lokrida³⁸, Peleniya, Peloponnes diye adlandırılan yer, Arkadiya³⁹, Mısır, İlliriya⁴⁰, Slavyanlar, Lihnitiya, Adriatik, Adriatik Denizi. Ayrıca şu adalar düştü Britanya, Sicilya, Eviya, Rodos, Sakız, Midilli, Kitira (Çuha Adası), Zakintos, Kefalliniya, İtaka⁴¹, Korsika, İyonya diye adlandırılan Asya'nın bir bölümü, Babil ile Midiya⁴² arasında akan Dicle Nehri, Kuzey'de Pontus Denizi'ne (Karadeniz) kadar: Tuna, Özi, Kafkas Dağları ile Macar Dağları, oradan Özi'ye kadar. Ayrıca şu ırmaklar var. Desna, Pripet, Dvina, Volhov, İtil ki bu doğuda Sim'in topraklarının bir bölümüne kadar akıyor.

Yafes'in ülkesinde Ruslar, Çudlar⁴³ ve diğer başka halklar yaşıyorlar. Bunlar Meryalar⁴⁴, Muromlar⁴⁵, Vesler⁴⁶, Mordvalar⁴⁷, Zavolok Çudları⁴⁸, Permler⁴⁹,

-
- 32 Anadolu'nun kuzeyindeki antik bölge. Bugünkü Zonguldak ilinin doğu bölümü, Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinin tümü ile Çorum'un batı bölümünü içine almaktadır.
- 33 Orta Anadolu'da özellikle Ankara ve çevresinde Galyalıların yerleştikleri bölgeye verilen isim.
- 34 Karadeniz'in doğusunda, Gürcistan'ın batısında ve Kafkasların güneyinde yer alan tarihi bölge.
- 35 Buradak kastedilen İskya Rusya'nın güney bölgesi ile Kırım ve çevresidir.
- 36 Bugünkü Kuzey Bulgaristan ile Sırbistan.
- 37 Yunanistan'ın eski merkezi
- 38 Yunanistan'ın orta bölgesinin eski adı.
- 39 Eski Yunanistan'ın bir bölümü.
- 40 Andriyatik Denizi'nin kuzeydoğusu kıyısına antik çağda verilen isim.
- 41 İyonya'da bir ada. İyonya antik çağda İzmir ve Aydın şehirlerinin sahil şeridinde verilen isimdir.
- 42 Med İmparatorluğunun yaşadığı, İran'ın kuzeybatı bölgesinin eski adı.
- 43 Bugünkü Estonya bölgesinde yaşayan Fin boylarından birinin adıdır.
- 44 Merya (Merv, Mere, Mer) Yukarı İtil ve Klyaz'ma nehirleri arasında yaşayan bazılarına göre Fin boylarından bazılarına göre de Slav-Fin boylarının karışmasından ortaya çıkan bir boydur.
- 45 Oka Nehrinin aşağı akımı boyunca yaşayan bir Fin-Ugr (Macar) boyudur.
- 46 Yukarı İtil boyunda yaşayan bir Fin boyudur.
- 47 Sura havzasında yaşayan bir Fin boyudur.
- 48 Tuna Nehrinin kuzey bölgesi ile Sukhona arasında yaşayan Fin-Macar boyuna verilen isimdir.
- 49 İtil Nehrinin sol sahillerinden Yayık (Ural) Dağlarına kadar olan bölgede yaşayan bir Fin boyudur.

Peçerler⁵⁰, Yamlar⁵¹, Ugralar⁵², Litvalar (Litvanyalılar)⁵³, Zimigollar (Zimigol, Semigalı)⁵⁴, Korslar⁵⁵, Letgollar⁵⁶, Libler⁵⁷dir. Lyahlar⁵⁸, Ruslar⁵⁹ ve Çudlar Baltık Denizi'ne yakın bir yerde oturuyorlardı. Yine Varyaglar⁶⁰da Baltık Denizi'nin kıyısında yaşıyorlardı. Onlar ayrıca doğu'da Baltık Denizi'nde Sâm'ın hissesine düşen bölgenin yakınlarında otururlarken; batı'da da İngiliz Voloş topraklarına yakın bir yerde yaşıyorlardı. Yafes'in torunları olan Varyaglar (Normanlar), İsveçliler, Vikingler, Gotlar, Ruslar, İngilizler, Galiçyalılar⁶¹, Volohlar⁶², Romalılar, Almanlar, Korlyazlar⁶³, Venetsiantlar (Venedikliler), Genueztler (Cenevizliler) ve daha başka halklar batıda güney ülkelerine yakın bir yerde bulunuyorlar ve Hâm'a bağlı boylarla komşuluk yapıyorlardı.⁶⁴

50 Peçero Nehrinin mansabında yaşayan eski halka verilen isimdir.

51 Finlandiya topraklarında yaşayan eski bir halk

52 Oka Nehrinin sol akımında oturanlara verilen isim.

53 Slavların en eski komşuları Litavlar'dır. Slavlar ve Litavlar çok eskiden beri bir arada yaşamışlardır. Hatta müşterek bir Slav-Litav dilinin mevcudiyetinden bile bahsedilmektedir. Ancak M.S. 7-8. yüzyıllarda Litavların Niemen ve Vilya havzasında bulundukları sırada Slavlarla aralarında büyük farklılıklar meydana geldi ve Slavların yayılışları neticesinde Litav boyları zorunlu olarak Baltık Denizi'ne doğru kaydılar. Kültür seviyeleri ve sosyal teşkilâtları bakımından Litavların Slavlardan daha aşağı bir seviyede oldukları kabul edilmektedir.

54 Baltık halklarından biri. Günümüzde Letonya ile Litvanya'nın kuzeyindeki bölgede yaşayan halk.

55 Baltık Denizi'nde yaşayan Litvanyalı eski bir boy.

56 Eski Litav boylarından biri.

57 Fin boylarından biri.

58 Lyah: Leh, Polonyalı.

59 Slavların en eski komşuları olan Litavların aşağı Neimen ve Vistül arasında yaşayan bir boyu.

60 Varyag: Varg: 8.yüzyıl sonu ve 9.yüzyılın başından itibaren Özi boyunca Karadeniz'e inmeğe başlayan İskandinavlı Normanlar daha sonraları Varg-Rus adıyla anıldılar ve Rus devletinin kurucuları olarak kabul edildiler. Bunlar Doğu Avrupa ve Bizans'ta daha çok Varyag ismiyle tanındılar.

61 Günümüzde Ukrayna'da İvano-Franskoy, Ternopol ve Lviv bölgelerinde yaşayanlara eskiden verilen isim.

62 Özi, Visla ve Tuna boylarında önemli bir rol oynayan Slavyan boylarından biri veya Avrupa'da eski Roma'da yaşayan halklardan biri ya da Ulahlar oldukları düşünülmektedir.

63 Genel kanaat, bunların Almanların gizemli bir boyu olduğu şeklindedir.

64 Ebû'l Gazi Bahadır Han, Şecere-i Türk'de Hz. Nûh'un yeryüzünü oğulları arasında paylaştırmasını şöyle anlatmaktadır: "Tufandan sonra Nûh Peygamber üç oğlunun her birini bir yere gönderdi. Hâm adlı oğlunu Hindistan ülkesine gönderdi, Sâm adlı oğlunu İran memleketine gönderdi ve Yâfes adlı oğlunu kuzey kutbu tarafına

Sam, Hâm ve Yafes aralarında kura çekerek kendilerine düşen toprakları paylaştırdılar ve daha sonra da birbirlerinin topraklarına girmeye karar verdiler. Bu şekilde üç kardeşin her biri kendi bölgesinde barış içerisinde yaşayarak, tek bir halk oldular. İnsanlar yeryüzünde çoğalmaya başladıkları zaman yeryüzünden gökyüzüne bir direk (sütün) dikmeyi düşündüler. Senaar⁶⁵ topraklarında Nektan ve Felek⁶⁶ gününde toplanarak şehrin yakınlarındaki Vavilon (Babil)'da gökyüzüne kadar uzanacak bir sütun dikmeye⁶⁷ başladılar. Ancak tam 40 yıl uğraşılsa da bu sütunu bitirmeyi başaramadılar. Yeryüzüne inen Tanrı şehri ve sütunu görünce: *"İşte tek bir boy ve tek bir halk"* dedi ve milletleri birbiriyle karıştırıp 72 millete böldü ve yeryüzüne dağıtıp yerleştirdi. Milletlerin (birbirleriyle) karışmalarından sonra Tanrı büyük bir rüzgâr yaratarak bu sütunu yıktı. Bu sütunun kalıntıları hâlâ Asur ve Babil arasındaki topraklarda bulunmaktadır. Sütunun yüksekliği ⁶⁸, genişliği ise 5433 loktya⁶⁹ ölçüsündedir ve bu kalıntılar uzun yıllar boyunca bu topraklarda varlıklarını korumuşlardır.

Sütunun yıkılmasından ve milletlerin dağılmasından sonra Sam'ın oğulları doğu ülkelerini, Hâm'ın oğulları güney ülkelerini ve Yafes'in oğulları da batı ve kuzey ülkelerini aldılar. Bunlardan 72 dil ile Yafes'in soyundan olan Slavyanlar meydana geldiler ki- onları böyle Slavyanlar diye Norikler⁷⁰ adlandırdılar.⁷¹

gönderdi. Ve üçüne dedi ki: "İnsanoğullarından siz üçünüzden başka kimse kalmadı. Şimdi üçünüz üç yurttan durun. Ne zaman çocuklarınız çoğalırsa, o zaman o yerleri yurt kılıp oturun". Yâfese bazıları peygamber demişlerdir ve bazıları da peygamber değildir demişlerdir. Yâfes babasının emri ile Cûdi dağına gidip İtil ve Yayık suyunun yakasına vardı. İkiyüzelli yıl orada durdu, sonra vefat etti. Sekiz oğlu vardı. Çocukları pek çok olmuştu. Çocuklarının adları şunlardır: Türk, Hazar, Saklap, Rus, Ming, Çin, Kimeri Târih". Bkz. Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türki*, Yay. Le Baron Desmaisons, Sank-Peterburg 1871-1874, s.8-11; ayrıca Ebü'l- Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime* (Türklerin Soy Kütüğü), Haz. Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Eser Serisi, Tarihsiz, s.23.

65 Eski Ahit'te adı geçen Mezopotamya bölgesinde bir yer adı.

66 Nuh Peygamberin yaşamını yitirmesinden ve üzerinden dört nesil geçmesinden sonra İncil'in yaratılış bölümü 10:25'te Peleg'in yaratılışı ve onun zamanında dünyanın kıtalara ayrıldığına veya kıtalardan kıtaların oluştuğuna inanılmaktadır.

67 Burada kastedilen Babil kulesidir.

68 Metinde bu şekilde verilmiştir.

69 Loktya bir uzunluk ölçüsüdür ve parmak ile dirsek arasındaki mesafedir.

70 Norik, Drava ve Tuna nehrileri arasında 1. yüzyıldan 420 yılına kadar yaşayan Kelt boylarından biridir.

71 *Povesti Vremennih Let*, s.9-11; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.1-3; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.1-4.

Slavyanlar günümüzde Macaristan ve Bulgaristan topraklarının bulunduğu Tuna boyunca olan sahada uzun yıllar yaşadılar. İşte bu Slav-yanlardan meydana gelen Slavyanlar yeryüzüne dağılarak, bulundukları yerlerin isimleriyle kendilerini adlandırdılar. Örneğin Morava Nehrine gidip orada yaşayanlar kendilerini Moravlar diye adlandırdılar. Yine bazı Slavyan adları şöyledir: Ak Hırvatlar, Çekler, Sırplar ve Horutanlar.⁷² Bu sırada Volohlar Tuna boyunda yaşayan Slavyanlara önce saldırdılar daha sonra da onlarla birlikte yaşamaya başladılar. Ancak bu durum kısa sürdü. Volohlar onlara baskı ve zulüm yapınca bu Slavyanlar da Vis (Vistül)'le geldiler ve Lyah adını aldılar. Bu Lyahlardan Polyanlar⁷³, diğer Lyahlardan ise Lutiçler⁷⁴, Mazovşanlar⁷⁵ ve Pmoryanlar⁷⁶ meydana geldiler.

Böylece bu Slavyanlar Özi taraflarına geldiler ve Polyanlar diye adlandırıldılar; diğerleri ise ormanlık bölgelerde yaşadıkları için Drevlyanlar (yâni ağaçlılar)⁷⁷ diye isimlendirildiler. Pripet ve Dvina (Vilya) arasında oturanlar Dregoviç⁷⁸ adını alırlarken; Dvina Nehri boyunca yaşayanlar da bu nehre dökülen Polota Irmağı'nın adını taşıyarak Poloçan⁷⁹ ismini aldılar. İlmen Gölü'nün⁸⁰ yanında yaşayanlar ise Sloven⁸¹ ismiyle adlandırıldılar ve bir şehir kurarak adını Novgorod (Yenişehir) koydular. Başkaları ise Desna, Sem ve Sula⁸² nehirleri boyunca yaşadılar ve

72 Karpatlarda yaşayan Ak (Beyaz) Hırvatlar (Bugünkü Ukrayna'da Galiçya ve Kuzey Bukovina bölgesinde).

73 Polyanlar çoğunlukla Özi'nin sağ tarafındaki Kiyev toprakları içerisinde yaşayan Doğu Slavyan boylarından biridir.

74 Özi ile Turla arasında yaşayan eski Slav boyu.

75 Vistül Nehri boylarında yaşayan Polonyalı bir boy.

76 Pomoryanlar, Baltık Denizi ile Odra Nehrinin aşağı akımları boyunca yaşayan eski batı Slavyan boylarından biri. Yaşadıkları saha tarihi kaynaklarda Pomeraniya olarak adlandırılmıştır.

77 Pripet boyunun ve Berezina sahasının biraz batısında ve Özi'nin sağ tarafında oturan Doğu Slavyan boylarından biri.

78 Pripet boyunca ve Berezina sahasında yaşayan Slavyan boyu.

79 Tuna ve Vilya nehirleri çevresinde yaşayan Slav boyu.

80 Rusya'nın kuzeybatı kesimindeki Novgorod bölgesinde bulunan ve 610 ile 2100 km2 arasında değişen bir alanı kaplayan göl.

81 Slovenler, İlmen Gölü çevresi ile Beloozero (Akgöl) civarında yaşayan Doğu Slav boylarından biridir.

82 Özi'nin güneyinde bulunan kolları.

Severyanlar (Kuzeyliler)⁸³ olarak adlandırıldılar. Slavyan halkları bu şekilde birbirlerinden ayrılıp uzaklaşsalar da ortak isimleri belgelerde hep “Slavyan” olarak kaldı.⁸⁴

Polyanlar Özi boyunca bulunan dağlarda yaşadıkları zaman Varyaglardan Grekya (Bizans)’ya, Grekya’dan Özi boyuna ve Özi’nin yukarısından Lovot (Lovat)⁸⁵’a kadar uzanan bir yol vardı. Lovat Nehri ise önce Büyük İlmen Gölü’ne dökülüyor, oradan Volhov Nehrine⁸⁶ doğru akarak daha sonra Büyük Neva Gölü’ne⁸⁷ bağlanıyordu. Neva Gölü de Varyag Denizi (Baltık Denizi)’ne dökülmektedir. Bu denizden Roma’ya ve Roma’dan Çargrad (İstanbul)’a ve İstanbul’dan Özi Nehrinin döküldüğü Pontus Denizi (Karadeniz)’ne (yüzerek) geçilebilirdi. Özi, Okov Ormanlarından⁸⁸ yarım günlük bir zaman dilimi boyunca (güneye yönelerek) akarken; Dvina bu ormandan yarım gecelik bir zaman dilimi boyunca (kuzeye yönelip) Varyag Denizi’ne (Baltık Denizi) akıyordu. Dvina Nehri yine, bu ormandan İtil’e doğru 70 kolu ile akarak Hvalis Denizine (Hazar Denizi) dökülmektedir. Böylece İtil boyunca Rusya’dan Bulgar ve Hvalislere⁸⁹ kadar yüzerek gitmek mümkündü. Ayrıca doğuda Sam’ın kısmetine düşen yerler ile Dvina boyunca-Varyagların topraklarına, Varyaglardan Roma’ya, Roma’dan ise Ham’ın boylarının bulunduğu bölgeye de gidilebilirdi. Özi ise Pontus Denizi’ne dökülüyor ki bu deniz Rus Denizi olarak da tanınıyordu, çünkü kutsal Andrey⁹⁰ ve kardeşi Petr’in söylediklerinden bu denizin kıyılarında artık neler olduğunu biliyoruz.

83 Desna havzasında yaşayan bir Slavyan boyu.

84 *Povesti Vremennih Let*, s.11; *İpatiyevskeya Letopis’*, s.3-4; *Lavrentiyevskeya Letopis’*, s.5-6.

85 Lovat Nehri, günümüzde Beyaz Rusya ve Rusya Federasyonu topraklarından geçerek İlmen Gölü’ne dökülmektedir.

86 Rusya Federasyonu’nun Avrupa topraklarındaki en büyük nehri.

87 Rusya’da Sank-Peterburg bölgesinde bulunan ırmak Petrokrepost’taki Ladoga Gölü’nden çıkıp, Baltık Denizi’ndeki Finlandiya Körfezi’ne dökülmektedir.

88 Eskiden Okov Ormanları olarak adlandırılan bu bölge Volokovskiy veya Volkonskiy olarak adlandırılmaktadır.

89 Hazar Denizi’nin kuzeyinde yaşayanlara eski Rusların verdikleri isim.

90 Hz. İsa’nın havarilerinden biri.

Andrey, Sinop'u öğrendiği zaman Korsun'a⁹¹ geldi ve Özi'nin Korsun'dan çok da uzakta olmadığını öğrence Roma'ya gitmek istedi. Özi'yi yüzerek geçti ve sahildeki dağlara kadar gitmeyi başardı. Daha sonra dağlardan aşağı inerek sahile gelip durdu. Sabahleyin kalkınca öğrencilerine şöyle dedi: "Bu dağları görüyor musunuz? Bu dağlarda Tanrı'nın bereketi ve bolluğu var, ileride de burada büyük bir şehir kurulacak ve Tanrı pek çok kiliseyi yükseltecek". Sonra yeniden dağlara çıktı. Dağları takdis ederek kutsadı, Haç dikti ve Tanrı'ya dua etti. Bu dağlardan inerek daha sonraları Kiyev olarak adlandırılacak olan yere geldi ve oradan Özi'nin yukarısına gitti. Buradan da zamanımızda Novgorod şehrinin bulunduğu topraklarda yaşayan Slavyanların yanına gitti. Onların gelenek-göreneklerini öğrendi. Özellikle de keselenip-yıkandıklarını görünce çok şaşırdı. Daha sonra Varyagların ülkesine giderek buradan Roma'ya geldi ve ne gördüğünü, neler öğrendiğini şöyle anlattı: "Buraya gelirken yolda Slavyan topraklarında şaşılacak şeyler gördüm. Derevlyanları yıkanırken (banyo) gördüm, onlar ateşi (odun kıp-kırmızı oluncaya kadar) yakıyorlar ve çırlıçıplak soyunarak derilerine kvas⁹² döküyorlar. Daha sonra da kendilerine gençlik verdiğiğine inandıkları çubuklarla⁹³ kendilerini dövüyorlar. Banyonun sonuna doğru ise bu çubuklarla kendilerine ölüm darbesini vuruyorlar ve zorlukla ayağa kalkıyorlar. Su soğuyunca (buz gibi olunca) onu boşaltıyorlar. Bu şekilde de daha canlı kaldıklarına inanıyorlar. Üstelik bunu her gün yapıyorlar. Hiç kimseye acı vermiyorlar sadece kendilerine acı veriyorlar. Ayrıca yine kendilerine acı vermeden yıkıyorlar (gusül abdesti)⁹⁴ alıyorlar". Bunları kim duyduysa şaşırdı. Andrey daha sonra Roma'dan Sinop'a geldi. Bu zamanda Polyanlar diğer Slavyanlardan ayrı yaşıyorlar ve kendi boylarını idâre ediyorlardı. Burada Polyanları söylememi-

91 Korsun, Yunan kolonisidir. M.Ö.528/529'da kurulmuştur. Karadeniz'den gelen Heraklyalı kolonistler tarafından Bizans imparatorluğuna dahil edilmiş ve bu yüzden de Herson adını almıştır. Slavcası Korsundur. 841 yılından sonra Bizans imparatorluğunun önemli bir teması olmuştur. Günümüzde Kırım toprakları içerisinde Sivastopol (Osmanlı Döneminde Akyar)'den Altuş'a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır.

92 Arpa veya Çavdara bal katılmak sureti ile yapılan bozaya benzer bir Rus içeceği.

93 Burada gençlik çubuklarıyla kastedilen, Rusların keselenmek için kullandıkları özel bir ağaç yaprağıdır.

94 Metinde geçen Rusça kelime gusül abdesti anlamındadır.

zin sebebi aşağıda bahsedeceğimiz kardeşlerin Polyanlardan geliyor olmalarıdır. Bu kardeşlerin her biri kendi topraklarında kendi boylarını yöneterek yaşamışlardır. Onlar üç kardeşti: Birincisinin adı Kiy, ikincisinin adı Şek ve üçüncüsünün adı da Horiv'di; bir tane kız kardeşleri vardı ve adı da Lıbed'di. Kiy, zamanımızda Boriçev⁹⁵ ; Şek, Şekovitsa⁹⁶; Horiv de Horiva⁹⁷ diye adlandırılan dağlarda yaşadılar. Daha sonra büyük ağabeyleri Kiy'in adına küçük bir şehir inşa ettiler ve onu Kiyev diye adlandırdılar. Şehrin etrafında büyük bir çam ormanı vardı. Orada vahşi hayvanları yakaladılar. Erkekler zeki ve akıllı idiler. Onlar, kendilerini Polyanlar diye adlandırdılar. Nitekim günümüzdeki Polyanlar onlardan gelerek hâlâ Kiyev'de yaşamaya devam ediyorlar.

Bazıları bilmeden Kiy'in balıkçı olduğunu söylüyor, o dönemde Kiyev'in dışında Özi Nehri'ni Kiyev'e bağlayan bir geçit vardı ve bundan dolayı insanlar şöyle dediler: "*Kiyev'e giden geçide*"; eğer Kiy kayıkçı (balıkçı) olsaydı İstanbul'a gidemezdi. Halbûki Kiy kendi boyuna knyazlık yapmış ve çarın yanına gitmiştir. Hangi çarın yanına gittiğini bilmiyoruz. Yalnız şunu iyi biliyoruz ki çar, saygı göstererek onu büyük bir şerefle kabul etmiştir. İnsanların söylediklerine göre Kiy, işte bu çarın zamanında İstanbul'a gelmiştir. O geri dönerken Tuna boyuna geldi ve beğendiği bir yere ağaçtan küçük bir şehir kurdu. Daha sonra buraya boyu ile birlikte yerleşmek istedi ancak bu bölgede yaşayan insanlar buna izin vermediler. O da Tuna'nın yukarısına yerleşti. O günden bugüne kadar Tuna boyunda bulunan şehirlerin sakinleri Kiyevliler olarak adlandırıldılar. Kiy kendi şehri Kiyev'e geri döndü ve orada öldü. Kardeşleri Şek, Horiv ve Lıbed'de yine Kiyev'de vefat ettiler.

Bu kardeşlerin ölümünden sonra Knyazlık (prenslik, idâre etme hakkı) Polyanlara geçti, Drevlyanlar, Dregoviçler ve Slovenler, Novgorod'da; diğerleri Poloçanlar Polot Nehrinin⁹⁸ uzandığı topraklarda kendi Knyazlıklarına sahip oldular. Bu sonunculardan (yâni Poloçanlardan)

95 Kiyev'in Özi'nin kıyısına inen kollarından biri olan Boriçev'in olduğu yerdeki dağlar bu isimle anılmışlardır.

96 Şekevitsa Dağı, Kiyev'in çevresinde yer alan Podolya bölgesindeki dağa verilen isimdir.

97 Kiyev'de bulunan bir dağ.

98 Palata Nehri, Dvina Nehrinin batıdaki kollarından biridir. Rusya ve Beyaz Rusya Federasyonu topraklarından akarak Kolpino Nehrine dökülmektedir.

gelenler ve İtil-Dvina ve Özi'nin yukarısında oturanlar Kriviçler⁹⁹ diye adlandırıldılar ve onların şehirlerine de Smolensk adı verildi. Orada daha sonra Kriviçler yaşadılar; onlardan sonra Severyanlar gelmektedir. Beloozero'da¹⁰⁰ Vesler¹⁰¹, Rostov ve Klyazma Gölü'nde ise Meryalar oturuyorlardı. İtil'e dökülen Oka Nehri¹⁰² boyunca oturan Muromlar, Çeremisler ve Mordvalar kendi dillerinde konuşuyorlardı.

Rusya'da şunlar Slavyanca (Slavca) konuşuyorlar: Polyanlar, Drevlyanlar, Novgorodlular, Poloçanlar, Dregoviçler, Severyanlar, Bujanlar¹⁰³ ki bunlar Aksu¹⁰⁴ Nehri boyunca oturdukları için bu isimle adlandırıldılar ancak daha sonraları eski Volınlar (Volınyan)¹⁰⁵ diye de adlandırılmışlardır. Diğer milletler ise Ruslara vergi verdiler: Bunlar: Çudlar, Mervler, Vesler, Muromlar, Çeremisler (Mariler), Mordvalar, Permler, Peçerler, Yamlar Litvalar, Zimegollar, Korslar, Noromlar, Libler'dir. Bu boylar Yafes'in neslinden geliyorlar, kendi dillerini konuşuyorlar ve kuzey ülkelerinde yaşıyorlardı.¹⁰⁶

Bizim de söylediğimiz gibi Tuna'da yaşayanların konuştuıkları Slavyan dili İskitler'den¹⁰⁷ geldi ki Kozarlar ve Bolgarlar da böyle konuşuyorlardı. Bunlar Tuna boyunca oturan Slavyan halklarına zorbalık yaptılar.¹⁰⁸ Daha sonra Ak Uğrlar (Macarlar) geldiler ve daha önce Slavyan

99 Kriviçler Tuna Nehri çevresinde yaşayan Doğu Slavyan boylarından biridir.

100 Beloozero, Sankt-Peterburg şehrinde geçen, Büyük Neva Gölü'nde bulunan Krestov Adası'nda yaşayan eski Doğu Slav boylarından Dvoryanların kurduğu şehirdir. Bu şehir ismini Knyaz Belozerski'den almıştır.

101 Yukarı İtil bölgesinde yaşayan bir Fin boyudur.

102 İtil'in sağ kıyısındaki en büyük koludur ve uzunluğu 1500 km'dir.

103 Aksu (Bug) Nehrinin batı tarafındaki başlangıç kısmında oturan Doğu Slav boylarından biri.

104 Ukrayna topraklarından doğan Bug/Aksu Irmağı Vistül Nehrinin bir koludur ve uzunluğu 830 km'dir.

105 Yukarı Turla havzasında yaşayan Doğu Slav boylarından biridir.

106 *Povesti Vremennih Let*, s.11-13; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.4-6; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.6-10.

107 İskitler M.Ö. 12-4. yüzyıllarda Azak Denizi, Kırım, Karadeniz'in kuzeyi, Orta Ten ve Özi nehirleri ile Tuna'ya kadar uzanan geniş sahada yaşamışlardır. Son yıllarda yapılan araştırmalar İskitlerin Türk menşeden geldiklerini ve yönetici tabakasının Türklerden oluştuğunu ortaya koymuştur. İ. Durmuş, *İskitler*, Ankara 1993.

108 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.6; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.10; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.13-13; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.264.

topraklarını ele geçiren Volohlari kovarak Slavyan topraklarının varisi oldular. Bu Macarlar Persid (İran) kralı Hozdro (Şehinşah II. Hüsrev 590-628)'ya üzerine sefere giden Çar İrakliya (Bizans Hükümdarı Herakleios 610-640) zamanında ortaya çıktılar. Bu zamanda yine **Obrlar (Avarlar)**¹⁰⁹ da ortaya çıkmışlardır. Bunlar İmparator Herakleios'a karşı savaştılar, onu yendilerse de yakalayamadılar. Bu Avarlar Slavyanlara karşı da savaşmışlardır. Slavyanlara ve Duleblere¹¹⁰ çok eziyet ettiler ve kadınlarının ırzına geçtiler (kadınlarını yaraladılar). Eğer bir Avar bir yere gitmek isterse arabaya at veya öküz koşmaz bunların yerine 3, 4 veya 5 kadını (Slav kadınlarını) birden koşmalarını emrederdi ve bu şekilde kadınlar onu Obrine¹¹¹ götürürlerdi (taşırıldı). Duleblilere de böyle işkence ettiler. Bu Avarlar geniş vücutluydular. Akıllarıyla iftihar ederlerdi. Tanrı onları yok etti ve hepsini öldürdü ve tek bir Avar bile kalmadı. (Bu yüzden) Rusya'da zamanımıza kadar gelen bir atasözü vardır: "*Obrlar (Avarlar) gibi yok oldular*". Onlardan ne bir boy ne de bir soy kaldı¹¹². Bu Avarlardan sonra Peçenekler onlardan sonra ise Kara Macarlar gelerek Oleg zamanında Kiyev'in önünden geçtiler.¹¹³

Önceleri kendi başlarına yaşayan Slavyan boylarından biri de Polyanlardır. Bunlar sonradan Polyanlar olarak adlandırıldılar. Drevlyanlar da Slavyanlardan geldiler ama hemen Drevlyan olarak adlandırılmadılar; Radimiçler¹¹⁴ ve Vyatiçler¹¹⁵ ise Lyahların boyundan geliyorlardı. Lyahlarda iki kardeş: Radim ve Vyatko vardı. Bunlardan Radim Soj'e¹¹⁶ gelerek oraya yerleşti. Bu yüzden ondan gelenler Radimiçler diye adlandırıldılar; Vyatko ise kendi boyuyla gelerek Oka Nehrine yerleşti ve onun adını da Vyatiçler aldılar. Polyanlar, Radimiçler, Vyatiçler ve Hırvatlar

109 Obr kelimesi ile Hunlardan sonra 558-805 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Panonya'da geniş bir hâkimiyet kuran Avar Kağanlığı kastedilmektedir.

110 Volınya bölgesinde yaşayan eski bir Slavyan boyu.

111 Burada Obrin ile Avarların sahip oldukları ülke kastedilmektedir.

112 *Nikonovskaya Letopis*'de buraya kadar bilgi verilmiştir, s.5.

113 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskeya Letopis*, s.7; *Lavretiyevskaya Letopis*, s.11; *Troitskaya Letopis*, s.56; *Radzivilovskaya Letopis*, s.14; *Voskresenskaya Letopis*, s.264.

114 Radimiçler, Soj Nehri boyunca oturan Doğu Slav boylarından biridir.

115 Vyatiçler, Oka Nehrinin baş kısmında oturan Doğu Slav boylarından biridir.

116 Soj Nehri, Özi Nehrinin sol kollarından biridir. Günümüzde Rusya, Belarusya ve Ukrayna topraklarında akmaktadır.

kendi aralarında barış içerisinde yaşadılar. Dulebler ise şimdi Volinya diye adlandırılan Aksu Nehri boyunca oturlurken, Uliçler¹¹⁷ ve Tverster¹¹⁸ de Turla boyunca oturdular ve Tuna'ya doğru yerleştiler. Onlar çok kalabalıktı. Turla boyunca kurdukları şehirleri zamanımıza kadar gelmiştir. İşte bunun için Grekler onları “Büyük İskit” diye adlandırdılar.

Bu boyların hepsinin kendi âdetleri, kanunları ve efsaneleri vardı. Yine her birinin kendilerine uygun mizaçları vardı. Polyanların atalarının kolay ve rahat âdetleri vardı. Örneğin gelinlerinin, kız kardeşlerinin, annelerinin ve akrabalarının karşısında utanırlardı. Yine kapıya karşı çok büyük utangaçlık duyarlardı (kapıyı kutsal görürlerdi). Evlenme âdetleri ise şöyleydi: damat düğünden önce nişanlısının yanına gidemez, sadece düğünden bir gün önce gelin için bahşiş verdikten sonra gelini yanına getirirlerdi. Drevlyanlar ise vahşi âdetlere sahip olarak sanki hayvanlar gibi yaşadılar, birbirlerini öldürdüler ve bütün pis şeyleri yediler. Ayrıca onlar evlenirken nikâh kıymadılar. Yine âdetlerine göre kızları evlendiklerinde nehir yanına atıyorlardı. Radimiçlerin, Vyatiçlerin ve Severyanların da ortak âdetleri vardı: ormanlarda vahşi hayvanlar gibi yaşarlar, pis şeyleri yerler, babalarının ve gelinlerinin yanında kötü sözler söylerlerdi. Onların aralarında evlenme yoktu ama düğünlerde köylerde oyunlar düzenlerlerdi. Dans edip her türlü şeytanî şarkıları söylerlerdi. Onlar aralarında yaptıkları anlaşmaya göre eş olarak alacakları kadınları kaçırdılar. İki veya üç kadına birden sahip olabiliyorlardı. Birisi öldüğünde ona dinî tören (ruhu için dâua ve yemek) yaparlardı. Ölünün cesedini büyük bir kütüğe koyarlar ve yakarlardı. Daha sonra kemikleri toplayarak onları küçük kaplara koyarlar ve bunları yolların yanı başındaki direklere asarlardı. Günümüzde Vyatiçlerde bu şekilde yapıyorlar. Bu arada bu tür gelenekleri koruyup, kendi kanunlarını teşkil edenler Kriviçler ile Tanrı'nın kanunlarını bilmeyen diğer putperestler de olmuştur.

117 Uliç veya Ugliçler, Turla ile Prut nehirleri arasında yaşayan boylardan biridir. Bu boyun Slav olup-olmadığı kesin bir şekilde tespit edilememiştir.

118 Aksu ve Turla nehirleri arasında yaşayan boylardan biridir. Bu boyun da Slav olup-olmadığı kesin bir şekilde tespit edilememiştir.

Apastol (havarî) Geogori¹¹⁹ yıllığında şöyle yazmaktadır: Kanunları bilmeyen bir halkın insanların ya yazılı ya da sözlü âdetleri vardır. İnsanlar atalarının bıraktıklarını aynen kabul ediyorlar. Bunlardan birincisi – Suriyelilerdir. Bunlar dünyanın öbür ucunda yaşıyorlardı. Onların atalarından kalma âdetleri vardı: Bunlar zina yapmıyorlar, çalıp-çırpıyorlar, iftira etmiyorlar, adam öldürmüyorlar ve kötülük yapmıyorlardı. Bu tür kanunlar Baktrian¹²⁰ yâni Vrahman (Brahman) ve Ostrovityon (Adalılar) diye adlandırılan boylarda da vardı. Bunlardan dindar olanlar büyük dedelerinin nasihatlerine göre et yemiyorlar, şarap içmiyorlar, zina (ahlâksızlık) yapmıyorlar ve büyük bir Tanrı korkusuna sahip olarak hiçbir kötülük etmiyorlardı. Onların komşuları Hintlilerin arasında ise çok fazla katiller, kötülük yapan reziller ve hiddetli insanlar vardı. İnsanların yenildiği ve seyyahların öldürüldüğü yer onların ülkelerinin iç kısımları idi. Köpekler gibi yiyorlardı. Keldaniler ve Babillilerin de kendi kanunları vardı: Annelerinin erkek kardeşleriyle (dayılarıyla) beraber oluyorlar, kardeşlerinin çocuklarıyla ahlâksızlık (zina) yapıyorlar ve insan öldürüyorlardı. Onların hepsi eğer ülkelerinden uzakta bulunuyorlarsa erdemsizliği, hayasızlığı bilerek yapıyorlardı. Giliyer’de (Giliyarlar)¹²¹ ise şöyle bir âdet (kanun) vardır: Onların kadınları tapınak, mabed yapırlarken, erkekleri de diğer işleri yapıyorlardı. Fakat aşka karşı çok istekli ve arzuluydular. Kadınlar, erkeklerini önlemiyorlar ve bunu utanmadan yapıyorlardı. Onların arasında cesaretli ve usta kadınlar da vardı. Kendi erkekleri üzerinde bu kadınların hakimiyetleri çok fazlaydı çünkü onlar gibi azimliydiler. Biritanya’da birkaç erkek sadece bir kadınla veya pek çok kadında bir erkekle beraber olabiliyordu. Kanunsuzlukları da atalarından kalan kanunlar ile yapıyorlardı. Hiç kimseyi mahkûm etmedikleri için kötülük yapılmasını önleyemiyorlardı.

119 Burada kastedilen Bizans yıllıkçısı Georgius Hamartolos (Georgi Amartolos)’dur. Eseri Amartol Kroniği olarak bilinmektedir ve kronik olayları dünyanın başlangıcından 842 yılına kadar getirmektedir.

120 Tarihi Baktrian/Batkriya bölgesi Toharistan yani Hindukuş Dağları ile Ceyhun Nehri arasında kalan bölgedir. Günümüzde Afganistan topraklarındaki merkezî Belh şehri olan antik bölgedir.

121 İskitlerden bir boydur. Heredota göre de İskit topraklarındaki Özi Nehrinin Ormanlarla kaplı bölgesinde oturan halka verilen isimdir. Hazar Denizi’nin güneydoğusunda yaşadıkları düşünülmektedir.

Amozanların¹²² erkekleri olmadığı için yılda bir defa dilsiz hayvanlar gibi baharın yaklaştığı günlerde ve özellikle de büyük ve özel bayramlarda, kendi ülkelerinden çıkıyorlar ve civarda bulunan köylerdeki erkeklerle hamile kalıncaya kadar beraber oluyorlardı. Sonra da tekrar geri dönüyorlardı. Eğer çocuk erkek doğarsa onu öldürüyorlar, kız ise onu canla-başla besleyip-büyütüp terbiye ediyorlardı.¹²³

122 Antik Grek ve Roma/Latin kaynaklarında Sinop'un doğusundaki "Themiskyra" bölgesi, başka bir deyişle Samsun'un doğusunda uzanan Terme çayı ve dolayları Amazonların yaşadıkları topraklar olarak gösterilmektedir. T. Tarhan, Amazonların Kimmerler veya İskitler olabileceklerini öne sürmektedir. Bkz. "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler", *Türkler*, C.1 Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002. s.597-610.

123 *Povesti Vremennih Let*, s.14-17; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.6-8; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.11-14.

Kozarı: Hazarlar¹

Bizim de söylediğimiz gibi Tuna'da yaşayanların konuştukları Slav-yan dili İskitlerden geldi ki Kozarlar ve Bolgarlar da böyle konuşuyorlardı. Bunlar Tuna boyunda oturan Slav halklarına zorbalık yaptılar.²

Bu kardeşlerin ölümünden sonra (Kiya, Şeka ve Horiva) Polyanlar, Drevlyanların ve başka insanların zulmüne uğradılar. Onları Kozarlar bu ormanlardaki dağlarda yaşarlarken buldular ve: “Bize vergi veriniz” dediler. Polyanlar kendi aralarında görüştüler ve onlara kılıçlarından çıkan dumanı gösterdiler. Geri dönen Kozarlar, Knyazlarına (kağanlarına), yaşlılarına ve büyüklerine bu haberi götürdüler ve şöyle dediler: “İşte, ele geçirdiğimiz yeni vergi”. Bunun üzerine onlar “nereden?” diye sordular. Gelenler cevap vererek: “Özi'nin yukarısındaki dağlardaki ormanlardan” dediler. Onlar tekrar sordular: “ne verdiler?”. Onlar da kılıçlarını gösterdiler. Bunun üzerine bir Kozar büyüğü şöyle dedi: “Kağanım, bu iyi bir vergi değil! Biz onların sadece bir tarafı keskin olan silâhlarını yâni kılıçlarını arayıp bulacağız, bu silâhların her iki tarafı da keskindir. Biz başka ülkelerden her zaman vergi toplayabiliriz”. Onun bu söylediklerinin hepsi daha sonra gerçekleşti çünkü o kendi irâdesiyle değil Tanrı'nın emriyle konuşmuştu. Böyle bir hâdise yine Mısır hükümdarı Firavun'un zamanında oldu. Musa'yı Firavun'un önüne getirdiklerinde, büyükler Firavun'a şöyle dediler: “Bu Mısır ülkesini zaptetmek istiyor”. Mısırlılar Musa'nın yaptıklarından dolayı kırıldılar. İlk önce onlar (Firavun) için çalıştılar, ama neticede ilk çalışanlar ülkeye önce kendileri sahip olmalarına rağmen, sonradan sahipli (bir sahipleri) oldular. İşte Kozarlarda Rus Knyazlarına günümüze kadar böyle sahip oldular (yönettiler).³

1 Yıllıklarda Hazarlar Kozare, Kozarı şeklinde geçmektedir.

2 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.6; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.10; *Troitskaya Letopis'*, s.55; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.13; *Voskresenskaya Letopis'*, s.264; *Nikonovskaya Letopis'*, s.5.

3 *Povesti Vremennih Let*, s.16; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.9; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.6; *Pervoye Novgorodskoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.105-106; *Varonskiy Spisok*, s.433; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.15; yıllıkta bu bilgilerle beraber bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.266; *Nikonovskaya Letopis'*, s.7.

Yıl 6367 /⁴ 859: Deniz ötesinden gelen Varyaglar (Vareg/Viking)⁵, Çudlardan, Slovenlerden, Meryalardan ve bütün Kriviçlerden vergi aldılar; Kozarlar ise Polyanlardan, Severyanlardan ve Vyatiçlerden her ocak (ev) başına bir beyaz sincap kürkü ile gümüş para aldılar.⁶

Yıl 6370 / 862: Slovenler, Varyagları deniz ötesine kovarak, onlara vergi vermediler ve kendilerini yönetmeye başladılar⁷. Onların arasında kanun yoktu, zamanla boylardan boylar meydana geldi ve birbirlerine karşı ayaklandılar. Bunlar kendi aralarında savaştılar ve daha sonra düşünerek kendi kendilerine şöyle dediler: “Kendimize, bizi iyi yönetecek ve kanunlarda adâletle hüküm verecek Knyaz arayacağız”. Ve deniz ötesine Varyaglara, Rusya'ya gittiler. Çünkü Varyaglar Rus diye adlandırılıyorlardı. Nasıl ki bazılarının İsveç, Norman, Angl (İngiliz) ve bazılarının da Got diye adlandırıldıkları gibi. İşte böylece bunlar da (Varyaglar) böyle (Rus) diye adlandırıldılar. Çudlar, Slovenler, Kriviçler ve Vesler Ruslara elçiler göndererek şöyle dediler: “Bizim topraklarımız büyük ve bereketlidir (zengindir) ama düzeni ve nizamı yoktur. Geliniz hâkimiyet sürünüz ve bizi idâre ediniz”. Kendi boyları tarafından seçilen 3 kardeş (Slavlar ve Finler üzerinde hâkimiyet sürmek için), yanlarına bütün Rusları alarak Slovenlerin yanlarına geldiler. Büyük ağabey Rurik⁸

4 Hristiyanlıkta Kutsal Kitabın birinci bölümü olan Tevrat'ın başındaki Yaratılış Bölümünde Tanrı'nın dünyayı 6 günde, Hz. Adem'i de kendi benzeri olarak yarattığı inancı vardır. (Bkz. Yaratılış, I, 26) Ayrıca yaratılış bölümünde Tanrı'nın Hz. Adem'i yaratmasından sonra geçen yıllar içerisinde dünya ve insanlık tarihinde meydana gelen olaylar hakkında da bilgi verilmektedir. Yıllıklarda verilen bu tarihler dünyanın yaradılışından sonra kaç yıl geçtiğini ifade etmektedir. Yıllıklar ilk defa 6360'da başlamakta ve bu tarih miladî 852 yılına tekabül etmektedir.

5 Varyaglar, Vikinglerin doğuya yönelen grubudur. Batıya giden grubu ise Normanlardır.

6 *Povesti Vremennih Let*, s.18; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.10-11; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.16: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*, s.8.

7 Burada kastedilen Fin ve Slav boylarıdır.

8 Kiyev/Rus Devleti'nin kurucusu kabul edilen Rurik (?-879), Vareg/Viking-Norman beylerinden birisidir. 9.yüzyılın ikinci yarısında Ladoga ve İlmen Gölü çevresindeki çeşitli yerlerde bazı Vareg/Viking-Rus beyleri hâkimiyet kurmuşlardı. Bunlardan Ladoga Gölü kıyısındaki Aldagen şehrinde yaşayan Rurik (Hroerekr) en kuvvetlisi idi. Nitekim bir müddet sonra kuzeydeki bütün Fin ve Slav boyları onun hâkimiyetini tanıdılar. Bunun üzerine Rurik, Ladoga Gölü sahasından hareket ederek, İlmen Gölü kıyısındaki Ostragad şehrine geçti. Buraya Slavlar Novgorod adını vermişlerdi. Rurik bir süre sonra gittikçe kuvvetlendi ve kendisine râkib olan Vareg-Rus Kn-

Novgorod'da⁹ diğeri Sineus- Beloozero'da üçüncü kardeş Truvor ise İz-borsk'da yaşadılar. Bu Varyaglardan sonra Rus toprakları Novgorod adını aldı. Novgorod'daki insanların soyu önce Varyaglardan daha sonra da Slovenlerden gelmektedir. İki yıl sonra Sineus ve kardeşi Truvor öldüler. Bütün yönetimi Rurik ele geçirdi ve şehirleri kendi adamları arasında paylaştırdı. Birine Polosk, diğerine Rostov ve bir başkasına da Beloozero'yu verdi. Bu dağlarda Varyaglardan gelenler ile, Novgorod'un yerli halkı olan Slovenleri Polotsk'da, Kriviçleri Rostov'da, Merleri Beloozero'da, Vesleri de Murom'da oturttu. Muromluların hepsini Rurik yönetti. Onun yanında aynı âileden olmayan iki boyar¹⁰ vardı ve bunlar Rurik'den diğer boyarlarla birlikte Çargrad (İstanbul)'a gitmek için izin aldılar. Özi boyunca gittiler ve dağda küçük bir şehir (şehircik) gördüler ve "Bu kimin şehri?" Diye sordular. Orada yaşayanlar şöyle cevap verdiler: "Bu şehri Kiy, Şek ve Horiv adlarındaki üç kardeş kurdular ve (sonra) vefat ettiler, biz ise onların neslindeniz ve (burada) oturuyoruz. Kozarlara da vergi veriyoruz". Askold ve Dir bu şehirde kaldılar ve yanlarına pek çok Varyag toplayarak Polyan topraklarını yönetmeye başladılar. Rurik ise bu zamanda Novgorod'da Knyazlık yapıyordu.¹¹

Yıl 6392 / 884: Oleg¹², Severyanlar üzerine gitti ve onları yenerrek, üzerlerine hafif (az) vergi koydu. Kozarlara vergi vermelerine mü-

zalarını bir bir ortadan kaldırdıktan sonra, bu geniş sahanın tek hâkimi oldu. Bu yüzden yâni geniş bir bölgeyi idâresi altına almayı başarmasından ve yerli Slav ile Fin boyları üzerinde hâkimiyet kurmasından dolayı da Kiyev/Rus Devleti'nin kurucusu olarak kabul edildi. Rurik'in hâkimiyetinin başlangıcına ve dolayısıyla Kiyev Knyazlığı veya Rus Devleti'nin kuruluşuna âit bilgiler yalnızca Rus yıllıklarında yukarıda giriş kısmında verdiğimiz 862 yılındaki kayıtlarda bulunmaktadır. Rurik'in hangi tarihlerde Novgorod'a yerleştiği kesin olarak tespit edilememiştir. Yıllıklarda 862 gösterilmişse de bunun doğruluğunu teyit edecek başka bir kaynak yoktur. Rurik 879 yılında ölmüştür.

9 Rurik İlmen Gölü kıyısındaki Ostragard'a geldi ki Slavlar burayı Novgorod (Yenişehir) olarak adlandırmışlardır.

10 Eski Rusya'da ticaretin zengin sınıfını teşkil eden ve şehir dışındaki arazilerin sahipleri olan yüksek tabakadaki kişiler.

11 *Povesti Vremennih Let*, s.18; *İpatiyevsкая Letopis'*, s.11-12; *Lavrentiyevsкая Letopis'*, s.18 -20; *Troitiskaya Letopis'*, s.58.

12 Rurik'den sonra Kiyev Knyazlığı'nın başına geçen kişi Oleg (879-912)'dir. Oleg (İskandinavcası Helgi), Kiyev/Rus Devleti'nin ilk tarihi siması kabul edilen Rurik'in yakın akrabasıdır. Rurik'in oğlu çok küçük olduğundan, devleti idâre etme görevi Oleg'e verilmiştir. Bu Knyaz, Novgorod çevresinde hüküm sürmekle kalmayarak,

saade etmedi ve şöyle dedi: “Ben onların düşmanıyım ve sizin onlara vergi ödemeniz anlamsızdır (gereksizdir)”.¹³

Yıl 6393 / 885: Oleg, Radimiçlere elçiler göndererek şöyle sordu: “Verginizi kime veriyorsunuz?”. Onlarda cevap verdiler: “Kozarlara”. Oleg onlara şöyle dedi: “Bundan sonra Kozarlara değil bana ödeyeceksiniz”. Onlar da eskiden Kozarlara verdikleri 1 Şelyaga’yı¹⁴ ona ödediler.¹⁵

Özi boyundaki Slavları idâresi altına almak ve “Büyük ticaret yolunu” ele geçirmek gayesiyle batıya doğru inmiştir. Bu iniş sırasında yanında Rurik’in oğlu Igor’da yer almıştır. Yukarı Özi’deki Smolensk ve Lübeç şehirlerini ele geçirdikten sonra Kiyev’e gelmiş, burayı ellerinde tutan Askold ve Dir adlarındaki Vareg beylerini “Knyaz soyundan değilsiniz” diyerek hile ile öldürtmüştür. Daha sonra da Kiyev’i işgal ederek orada kalmıştır. Yıllıklardaki rivâyete göre burası Oleg’in çok hoşuna gitmiş ve “Kiyev, Rus şehirlerinin anası olacaktır” diyerek buranın gelecekte önemli bir şehir olacağını vurgulamıştır. Oleg’in Kiyev’e yerleşmesi ile Kiyev/Rus Devleti kurulmuş ve Rus tarihinin Kiyev devri başlamıştır. Oleg, Kiyev’e yerleştikten hemen sonra, kendisinden önce Askold’un yaptığı gibi, Bizans’a bir sefer açmaya karar vermiş, kalabalık bir ordu ile (büyük kayıklara binerek) Özi boyunca 907 yılında hareket etmiştir. İstanbul Boğazı’na gelince, Vareg-Ruslar karaya çıkarak Bizans’ın başkentinin etrafını yağmalamışlardır. Bunun üzerine Bizans, Oleg ile müzakereye girişmiş ve yağmanın durdurulması ve tekrarlanmaması için Rus Knyazına “vergi” ödemeyi teklif etmiştir. Ayrıca Bizans ile Ruslar arasında yıllardır yapılan ticaret, belirli esaslara göre düzenlenip resmîleştirilerek bir ticaret anlaşmasına dönüştürülmüştür. Bu anlaşma Rusların lehine olmuş ve 912 yılında tekrar yenilenmiştir. Kiyev Knyazının etraftaki ülkeleri yağmalamaktan başka, Bizans ile ekonomik münasebetlere önem verip, bir ticaret anlaşması yapması da onun dirayetli bir devlet adamı olduğunu göstermektedir. Oleg’in Bizans’a karşı kazandığı başarı, kendisinin Vareg-Rus ve onlara bağlı Slav halkı üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Nitekim Oleg’e halk tarafından “akıllı, hakim” anlamına gelen “veşçi” lâkabı verilmiştir. Oleg 912’de ölmüştür. Bkz. N.M. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rosiskogo* I-III, Sank-Peterburg 1842-1843, I, s.73-88; *Ensiklopedičeski Slovar*, T. 42, Sank-Peterburg, 1897, s.857. M. Uydu Yücel, “İlk Rus Yıllığı ‘Povesti Vremennih Let’e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı*, İstanbul 2008, s.114-128.

- 13 *Povesti Vremennih Let*, s.20; *İpatiyevskeya Letopis’*, s.13; *Lavrentiyevskeya Letopis’*, s.23; *Troitskaya Letopis’*, s.60: bu yılda hâdiseler 881 yılı içerisinde verilmiştir; *Radivilovskaya Letopis’*, s.18. Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir.
- 14 Eski bir madeni para birimidir ve 8/1 bakır değerindedir. Şelyaga hakkında iki görüş vardır. Birincisi Varyaglar’ın batı grubu yani Normanlar tarafından getirilmiş bir paradır, ikincisi ise Hazarlar’a ait bir paradır. Bu görüşü ileri sürenler Şelyaga’nın Şekel’den geldiğini düşünmektedirler.
- 15 *Povesti Vremennih Let*, s.20; *İpatiyevskeya Letopis’*, s.13; *Lavrentiyevskeya Letopis’*, s.23; *Troitskaya Letopis’*’te bu hâdiseler 881 yılına âit olarak verilmiştir, s.60; *Voskresenskaya Letopis’*, s.270.

Yıl 6453 / 945: İgor'un¹⁶ Çar Roman'a¹⁷ gönderdiği elçiler Roman tarafından kendisine gönderilen Grek (Bizans) elçileriyle beraber geri döndüler ve Çar Roman'ın bütün konuşmasını ona anlattılar. İgor, Grek elçilerini yanına çağırarak onlara: "Size çar ne emretti söyleyiniz?" Diye sordu. Çar'ın elçileri de şöyle dediler: "İşte, Çar sıcak barışla bizi gönderdi, o Rus Knyazı ile arasında sevgi ve barış istiyor. Elçileriniz Çarımıza sizin yemininizi tercüme ettiler, bizi ise size askerlerinizle birlikte yemin etmeniz için gönderdi". İgor bu sözleri duyunca onun istediği gibi yapacağına dâir söz verdi. Ertesi gün İgor elçileri çağırdı ve hep birlikte Perun'un¹⁸ tahtının bulunduğu tepeye gel-

16 Rurik'in oğlu İgor (912-945). Oleg'in ölümünden sonra Kiyev tahtına Rurik'in oğlu İgor geçmiştir. İgor, büyük ganimetler kazanmak gayesiyle ilk önce 913-914'te Hazar Denizi'nin güney kıyılarına bir akın düzenleyerek Bakû civarında karaya çıkmış ve askerleri ile zengin ganimetler elde ettikten sonra geri dönmüştür. Ancak bu sefer sırasında Hazarların hizmetinde bulunan Müslüman kıt'alar, Rusların İslâm ülkelerinde yaptıkları katliamların öcünü almak gayesiyle, Ruslara hücum ederek birçoğunu öldürmüşlerdir. Müslümanlardan kurtulan Ruslar bu defa Burtasların saldırısına uğramışlar ve büyük bir kısmını imha etmişlerdir. Aradan geçen yaklaşık otuz yılın sonunda İgor, 941'de Bizans'a karşı büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu seferde askerlerine İstanbul'un çevresini yağmalatmış ise de Rus gemilerinin büyük bir kısmının Rumlar tarafından kullanılan "Grek Ateşi" ile yakılmasının önüne geçememiştir. İstanbul yakınlarından kovulan Ruslar, bu defa Anadolu kıyılarına çıkarak yağmaya başlamışlardır. Bizans buraya da kalabalık bir kuvvet göndererek Rusları kovmuştur. Böylece Anadolu sahillerine yapılan ilk büyük Rus akını bu şekilde bozguna uğratılmıştır. İgor daha sonra bir kez daha İslâm ülkelerine yağma seferi düzenlemiş, Vareg/Norman Ruslar, 943-944'te Karadeniz'den hareketle Kuban Nehri'ni takiben Kuzey Kafkasya'ya gelmişler, oradan Hazar Denizi'ne çıkmışlar, sonra da Güney Kafkasya'daki Berdaa (Arran) şehrini ele geçirerek etrafını yağmalamakla kalmamışlar, Tabaristan'ı da yağmaladıktan sonra geri dönmüşlerdir. İgor, Bizans'a karşı başarısızlığa uğrayınca daha önce Oleg'in Bizans ile yaptığı ticaret anlaşmasını 945'te Rusların aleyhine olacak şekilde yenilemiştir. İgor, Slav boylarını daimi bir baskı altında bulundurmak ve daha fazla vergi almak istediğinden başarılı bir yönetim sergileyememiş, bu başarısızlığın bedelini de bir süre sonra Drevlyanların isyan ederek onu öldürmeleri ile ödemiştir. Kendisinden sonra devlet idâresini oğlu Svyatoslav henüz çok küçük olduğu için karısı Olga ele almıştır. Karamzin, *İstoriya*, I, s.87-96. Rusların İstanbul kuşatmaları için bkz. M. Uydu Yücel, "Rusların İstanbul Kuşatmaları", *Byzantion'dan Constantinapolis'e İstanbul Kuşatmaları*, Ed. M. Arslan-T. Kaçar, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2017, s.281-298.

17 Bizans İmparatoru I. Romanos Lekapenos (d.872-ö.948).

18 Eski Rusya'da gökyüzü ve şimşek tanrısı olarak bilinen Perun'a, Slavlar büyük bir saygı göstermişlerdir. İnanişâ göre Perun insanlara ailelerini, topraklarını ve vatanlarını korumak için cesaret, yetenek ve güç gönderirdi. Adaleti ile öne çıkmıştır. Perun Günü vardı ve bugün de insanlar ondan güç, adalet ve koruma isterlerdi. Ayrıca

diler; kendisi ve adamları silâhlarını, kalkanlarını, altınlarını üst üste yığdılar. Ruslar arasında ne kadar putperest varsa hepsi bunların üzerinden atlayarak yemin ettiler. Hristiyan Ruslar ise Pasınç Nehrinin bittiği Puçem'in üzerinde bulunan Aziz İlin Kilisesinde¹⁹ yemin ettiler ve daha sonra yeminlerini tercüme ettirdiler. Burası katedraldi, çünkü burada Varyag ve Kozarlardan pek çok Hristiyan vardı. İgor'da Greklerle barışı sağlamaştırdı, elçileri kürk, köle ve balmumu hediye ederek gönderdi. Elçiler Çarlarının yanına geldiler ve ona İgor'un bütün konuşmaları ile Greklere karşı olan sevgisi de dahil her şeyi anlattılar.²⁰

Yıl 6472 / 964: Svyatoslav²¹ büyüüp olgunlaştığında yanına pek çok cesur asker topladı. Yelken gibi hızlı gidecek kadar cesaretli idi. O

şimşek çaktığı veya gök gürlediği zaman, Perun'un gökyüzünde yüksek arabasıyla gezindiği ve ruhları cezalandırdığına da inanılırdı.

19 Kiyev'deki Aziz Elias/İlyas Kilisesi. Bu kilise ilk Rus Ortodoks kilisesidir.

20 *Povesti Vremennih Let*, s.39; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.33-34; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s. 53; *Voskresenskaya Letopis'*, s.282.

21 Svyatoslav İgoreviç, Knyaz İgor'un oğludur (945-972). Svyatoslav küçük yaşından itibaren "drujina" içerisinde büyümüş ve iyi bir asker olarak yetişmiştir. Karakter olarak tam bir Vareg-Rus beyi vasfını taşımıştır. Yetiştirdiği dönem Peçeneklerin Kiyev Rusyasında etkili olduğu dönemdir. O yüzden onlar gibi sefere çıktığında yanına ne bir ağırlık ne de tencere almış; eğerinin üzerinde uyumuş, hayvan kürkü giymiş, yanmış kömür üstünde at eti kızartıp yemiştir. Hâkim olduğu dönemde Hristiyanlık Kiyev'de oldukça yayılmış olmasına ve annesinin Hristiyanlığı kabul etmesine rağmen bu dine girmek istememiş ve annesi kendisini bu dini kabule teşvik ettiği zaman: "*Ben tek başıma nasıl din değiştirebilirim? Drujinam benimle alay eder*" diyerek reddetmiştir. Svyatoslav'ın karakteri ve düşüncesi tam manası ile yayılmacı bir siyaset izlemek olmuştur. İgor gibi Kiyev'de oturmak ve ara sıra Bizans'a veya İslâm ülkelerine akın yapmakla yetinmek niyetinde olmamış; hâkimiyet sahasını genişletmek, zengin ülkeleri ele geçirmek istemiştir. Svyatoslav ilk seferini 964'te Vyatichler üzerine yapmıştır. Bu Slav boyu o sıralar Hazarlara vergi veriyordu. O, Slav boylarını tamamıyla Hazar hâkimiyetinden çıkarmak ve Azak Denizi ile Kuzey Kafkasya çevresindeki Hazar hâkimiyetini kırmak için, Aşağı Ten boyundaki Sarkel kalesinin alınması gerektiğini iyi anlamıştı o yüzden de bu kaleyi 965 tarihinde zaptetmiştir. Yine Kuban boyunda Kerç Boğazı'na karşı ikinci önemli bir Hazar kalesi olma özelliğini taşıyan Tmutarakan da Svyatoslav tarafından ele geçirilmiştir. Burada daha sonra Tmutarakan adıyla bir Rus Knyazlığı kurulmuştur. Balkan yarımadasındaki Bizans İmparatorluğu Tuna Bulgarları tarafından gittikçe artan bir tehlikeye maruz kalınca, İmparator II. Nikeforos Phókas, Svyatoslav'ı Bulgarlara karşı savaşa davet etmiştir. Svyatoslav da bu daveti kabul ederek 967 yılında Bulgaristan seferine çıkmıştır. Svyatoslav drujinası ile birlikte Tuna Nehri'ni İsakçı yakınlarından geçerek Bulgar Çarını birkaç defa yenmiş ve Aşağı Tuna boyundaki şehirleri ele geçirmiştir. Svyatoslav, Tuna üzerindeki Pereyaslavl şehrini çok beğenerek burada devamlı kalmak istemiş ancak durum ne yazık ki onun düşündüğü gibi gelişmemiştir. Peçenek-

böyle olduğu içinde çok savaştı. Seferlerde yanına ne araba ne de kazan aldı; eti ince ince keserek pişirmedi tam aksine at, sığır ve vahşi hayvanların etini közde pişirerek yedi. Çadırı ve başının altına koyup üzerinde uyuyacağı bir şeyi (yastık) yoktu ve semerini başına koyuyordu (semerlerini yastık yapıyordu). Onun bütün askerlerinin hepside böyleydi. O, diğer ülkelere elçiler göndererek şöyle dedi: “Sizlere gelmek istiyorum”. Oka ve İtil’e doğru giderken Vyatıçlere (Vyatıç) rastladı ve

ler, Svyatoslav’ın Tuna boyuna gitmesinden istifade ederek 968’de Kiyev’e saldırarak şehri kuşatmışlardır. Kiyev’de bulunan annesi Olga, oğlu Svyatoslav’a haber göndermesi ve Knyazın süratle gelmesi üzerine Peçenekler kuşatmayı kaldırarak gitmişlerdir. Svyatoslav Peçenek tehlikesi geçince hemen Tuna boyuna geri dönmek istemiş ise de annesi Olga’nın ölüm döşeginde olması hareketini geciktirmiştir. Annesinin ölümünden sonra Svyatoslav hemen Bulgaristan’a gitmiştir. Rusların Balkanlara yerleşmek istemeleri Bizans için yeni bir tehlike demektir. Bu yüzden de İmparator İoannes Tzimistzes (Çemişgizekli) büyük bir ordu ile Svyatoslav’a karşı yürümüş, Rusları birkaç defa yendikten sonra Silistre kalesinde kuşatmıştır. Rus Knyazı imparatorlardan barış istemek zorunda kalmış; Ruslara serbest geçiş hakkı verilerek barış yapılmış, bu arada Svyatoslav, Bizans imparatoru ile buluşup görüşmüştür. Bu hadiseler 971 yılında yaşanmıştır. Bizans, bir taraftan Svyatoslav’a askerleriyle beraber Kiyev’e dönmesine izin vermiş diğer taraftan da el altından Ruslara tuzak hazırlayarak İstanbul’dan Peçeneklere gönderdikleri casuslar vasıtasıyla Svyatoslav’ın az sayıda asker ile geri döndüğünü haber vermiştir. Nitekim Svyatoslav, Özi Nehrine yaklaşıncı kalabalık bir Peçenek grubunun saldırısına uğramış, Ruslar daha fazla ileriye gidemeyerek Özi’nin Sarp Dağlar diye bilenen kayalıklarında kışlamak zorunda kalmışlardır. Bu sırada hem soğuktan hem de yiyecek sıkıntısından zor anlar yaşamışlardır. Svyatoslav Özi Kayalıklarını geçip Kiyev’e gitmek için 972 yılı ilkbaharında harekete geçmiş ise de Peçenekler tarafından kuşatılıp ordusu ile birlikte kılıçtan geçirilmekten kurtulamamıştır. Yıllıklara göre Peçenek kağanı Küre Rus Knyazının kafatasından ziyafetler sırasında kullanılmak üzere bir içki kadehi yaptırmıştır. Svyatoslav, Vereg-Rus dönemi tarihinin en kudretli hükümdarlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Askerî ve siyasî sahadaki faaliyetlerinin yanı sıra yayılmacı bir politika izlemesi kendisinden sonra birçok Rus devlet adamına örnek olmuştur. Rusların Hazar Denizi ve Kafkaslar ile Balkanlara doğru yayılışlarının ilk adımları bu Knyaz zamanında atılmıştır. Bundan ötürü Svyatoslav, Rus tarihçilerinin eserlerinde “Rus kudretinin” bir sembolü olarak gösterilmiştir. Aslında Svyatoslav, macera arayan ve ganimet peşinde koşan bir Vereg/Norman knyazından başka biri değildi. Kendisinin Norman geleneklerine tamamiyle sadık kaldığı, Kiyev şehrine ve Slavlara yabancı gözıyla baktığı, Rus yurdunu kendisine bir gelir kaynağı olarak gördüğü bilinmektedir. Svyatoslav bundan dolayı “*Millî Slav-Rus*” Knyazlarından biri sayılamaz. O, Kiyev’de yerli Slav zümresini daimî bir baskı altında tutan, onlardan vergi toplayan tipik “Vereg-Rus” Knyazlarından biridir. Svyatoslav’ın knyazlık yılları Kurat’ın *Rusya Tarihi*’nde 965-973 olarak gösterilmiştir, s.24; Halbûki Rus kaynaklarında 945-972 olarak gösterilmektedir. Bkz. N.M. Karamzin, *İstoriya*, I, s.97-118; *Predevaniya Vekov*, Moskva 1980, T.I, s. 85; *Ensiklopedičeski Slovar*, Sankt-Peterburg 1900, T.57, s.274.

onlara şöyle dedi: “Verginizi kime veriyorsunuz?”. Onlar da şöyle cevap verdiler: “Kozarlara adam başına 1 sincap kürkü veriyoruz”.²²

Yıl 6473 / 965: Svyatoslav Kozarların üzerine gitti. Svyatoslav'ın üzerlerine doğru geldiğini duyan Kozarlar kendi kağanlarının başkanlığında onları karşılamak üzere çıktılar ve savaşmak için karşı karşıya geldiler. Svyatoslav Kozarları yenerek onların şehirleri Bela Veja'yı (Belaveja/Sarkel)²³ aldı. (Svyatoslav) Yasov (Yas)²⁴ ve Kasogları da²⁵ yeni Kiyev'e getirdi.²⁶

Yıl 6476 / 986: Muhammed (İslâm) dininden olan Bolgarlar²⁷ gelerek şöyle dediler: “Knyaz sen akıllı ve bilgilisin ama kanunları bilmiyorsun. Bizim kanunlarımıza inan ve Muhammed'e selâm ver”. Vladimir²⁸

22 *Povesti Vremennih Let*, s.46-47; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.41; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.63; *Troitskaya Letopis'*, s.84; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.117; *Varonksiy Spisok*, s.437-438; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.33; *Voskresenskaya Letopis'*, s.287; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 963 yılına âit olarak verilmiştir, s.31.

23 Bela Veja, Ten Nehrinin aşağı kısmında bugünkü Tsimlyanka mevkiindeki Sarkel kalesidir. Bu kalenin inşası için Hazar Kağanı Bizans İmparatoru Theophilos (829-842)'den 834 veya 835 yılında usta ve işçi istemiş, İmparator da mimar Petrona Kamateros'un maiyetinde ustalar ve inşaat işçileri yollayarak kalenin yapılmasına yardımcı olmuştur. Sarkel: Akkerman/Beyaz Taş (beyaz taşlardan yapıldığı için) manasına gelmektedir. Rus yıllıklarında bu kaleye Bela Veja denmiştir ki bu “Beyaz Kule” demektir. Rus arkeolog M.İ. Artamonov'un, *İstoriya Hazar* adlı eserinin 283-323. sayfaları Sarkel kalesine ayrılmıştır. Burada arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkan zengin malzemenin değerlendirilmesi yapılarak Hazarların hususiyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine Sarkel için Türkiye'de yapılan bir çalışma O. Karatay'a aittir. Bkz. O. Karatay, “Karadeniz'de İlk Ruslar ve Sarkel'in İnşası”, *Belle-ten*, LXXIV/269, (Nisan 2010), s.69-108.

24 Yas: Aslar: Alan boylarından biridir. 13. Yüzyılda Macaristan'a gelmişler ve Tuna Nehrinin doğu tarafına yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölge daha sonra Yasçag, Macarca Jászág adını almıştır.

25 Kasog, Kosog, Kaşag, Kaşak, Keşek şekillerinde geçen bu isim 10. yy'dan itibaren Kuzey Kafkasya'da yaşayan Adige, Edigeleri ifade etmek için kullanılmıştır. 10-14. yüzyıllar arasında Alan Birliği içerisinde yer alarak Rus knyazlarına karşı savaşmışlardır.

26 *Povesti Vremennih Let*, s.47; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.42; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.63-64; *Troitskaya Letopis'*, s.84; *Voskresenskaya Letopis'*, s.287; *Nikonovskaya Letopis'*de bu bilgiler 964 yılına âit olarak verilmiştir, s.31.

27 Burada bahsedilen İtil Bulgarlarıdır.

28 Vladimir (Volodimer) Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav'ın oğludur (980-1014/1015). Svyatoslav'ın Yaropolk, Oleg ve Vladimir adlarında üç oğlu olmuştur. Svyatoslav bü-

yük seferlerine başlamadan önce, üç oğluna birer büyük şehir vermiştir. Büyük oğlu Yaropolk'a Kiyev'i yani Polyanların yaşadıkları bölgeyi; Oleg'e Drevlyanların yaşadıkları bölgeyi, Vladimir'e de kuzeydeki Novgorod'ı paylaştırmıştır. Svyatoslav'ın ölümünden hemen sonra üç kardeş arasında mücadele başlamış, önce Yaropolk ile Oleg savaşmışlar, Oleg'in ölümü ile biten bu mücadele sonunda Yaropolk büyük bir kuvvet kazanmıştır. Bu durumu gören Vladimir, Novgorod'da dayanamayacağını anlayınca, kuvvet toplamak için Normanların yanına gitmiştir. Buradan Özi Nehri ile İlmen Gölü boyundaki "Ruslar" ile İskandinav'daki Normanlar arasında sıkı bir münâsebetin olduğunu anlıyoruz. Vladimir, Normanlardan yeni kuvvetler alınca, Yaropolk'a karşı harekete geçmiş ve Kiyev şehrini ele geçirerek, 980 yıllarında İlmen Gölü'nden Kiyev şehrine kadar uzanan sahayı zaptetmiştir. Vladimir Kiyev Rusyası'nın en tanınmış Knyazlarından biridir. Onun zamanında Rusya'da gerek dışarıda gerekse içeride büyük değişiklikler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bu Knyaz zamanında Hristiyanlık Rusya'nın resmî dini olarak kabul edilmiş ve Vladimir, bütün Rus hükümdarları arasında istisnai bir yer tutarak "*Svyatoy: Aziz*" diye anılmıştır. Vladimir'de babası gibi komşularını rahatsız eden bir knyaz profili çizmiştir. Kiyev'de oturmaya başladıktan bir müddet sonra komşuları üzerine seferler düzenlemiştir ki bunlardan ilki 981 yılında bir süredir Vistül havzasında devlet kuran Lyah/Lehliler (Polonyalı) üzerine olmuş ve Premiş, Çevren ile bazı diğer şehirleri almıştır. Vladimir'in bu seferi ile Rusların "Lehistan'a doğru yayılış" hareketleri başlamıştır. Vladimir yine aynı yıl Vyatichleri hâkimiyeti altına almak düşüncesiyle bir sefere çıkmış ve 982'de bu seferi tekrarlamıştır. 983'te Litav boylarından Yatvaglar'a karşı yürümüş, 985'te Radimiçleri egemenliği altına almıştır. Vareg-Rus kıtaları İtil boyunca aşağıya doğru inerek Bulgarlarla da temas kurmuşlardır. Bu Türk ülkesinin zengin bir yer olduğu Ruslarca da biliniyordu. Kiyev Knyazı bu defa İtil Bulgarlarını da hâkimiyeti altına almak için girişimde bulunmuş ve bu gaye ile 985 yılında bir sefer açmıştır. Rus tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden Hristiyanlığın kabulü, Vladimir zamanında olmuştur. Vladimir'in Hristiyanlığı kabulünden çok önce Kiyev'deki Vareg-Ruslar arasında Hristiyan dinine girenler olmuştur. Knyaz İgor'un annesi (yani Vladimir'in babaannesi) de Hristiyanlığı kabul edenlerdendi. Bizans ile yapılan ticaretin tabii bir sonucu olarak Vareg-Rus ve Slav tüccarlarından birçoğu Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Yine Bizans sarayında "Vareg" kıtalarının olduğu ve bu askerler arasında Hristiyanlığı kabul edenlerin çoğaldığı da bilinmektedir. Bu şekilde Kiyev'de Hristiyanlık gittikçe artmıştır. Bizans ile ilişkilerin sıkı ve sürekli gelişme göstermesi, Kiyev'de ortodoksluğun gelişmesine yardım etmiş ve halkın birçoğunun Bizans'daki dine girmiş olması ile diğer bazı sebepler, Knyaz Vladimir'i Ortodoksluğu kabule sevk etmiştir. Kiyev Knyazı Vladimir dış siyasetinde Bizans imparatoru ile sıkı bir temas kurmaya önem vermiştir. Bizans imparatorluğu içinde o sıralarda çıkan bir isyan, Rus Knyazının bu amacını gerçekleştirmesine yardımcı olmuştur. İmparator II. Basileios (967-1015)'a karşı, Bizans'ın tanınmış kumandanlarından Bardas Skleros, 987'de isyan ederek kendisini imparator ilan ettirmiştir. Yine bu sıralarda Balkanlar'da Phokas adlı başka bir general de isyan edince, İmparator, Bardas ve Phokas'ın üzerine gönderecek asker bulamamıştır. Bunun üzerine II. Basileios çaresizliğini ancak dış yardım alarak giderebileceğini düşünmüş ve gaye ile Kiyev Knyazı Vladimir'den yardım istemiştir. Onunla bir anlaşma yapmıştır ki, buna göre Vladimir İmparator'a 6000 kişilik bir Vareg-Rus ordusu gönderecek, İmparator da ona kızkardeşi Anna'yı verecekti. 988 ilkbaharında 6000 kişilik bir Rus

ise onlara şöyle sordu: “Sizin inancınız nasıl?”. Onlarda şöyle cevap verdiler: “Biz Tek bir Allah’a inanıyoruz. Muhammed bizlere şunları öğretti: “Sünnet oluyoruz, domuz eti yemiyoruz, şarap (içki) içmiyoruz, kadınlarla beraber olmuyoruz (zina yapmıyoruz) ama öldükten sonra kadınlarla beraber olabileceğiz. Muhammed bize 70 güzel kadın verecek ve biz onlardan birini seçeceğiz ve seçtiğimiz kadına hepsinin güzelliğini birden

kuvveti Bizans topraklarına gelerek Anadolu sahillerine çıkmıştır. Böylece meşhur Vareg-Rus drujinası son anda durumu kurtarmıştır. İmparatorun şahsi kumandası altındaki bir kuvvet isyancıları müthiş bir bozguna uğratmıştır. Phokas'ın öldüğü 13 Nisan 989'daki Abydos savaşında kesin sonuç sağlanmış, isyan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bardas Skleros'un yeni bir ayaklanması ise kısa bir süre sonra barış istemesi ve itaat etmesiyle son bulmuştur. Vareg-Rus drujinası Bizans'ın hizmetinde kalmış ve sık sık Vareg ve diğer Normanların katılması ile güçlenerek Bizans ordusunda önemli bir rol oynamıştır. Tehlike atlatılınca imparator sözünde durmak istememiştir zira bu görülmemiş bir taviz idi. Şimdiye kadar imparator hanedanından hiçbir prenses yabancı ülkeye gelin gitmemiştir. İlk defa olarak genç Rus devletinin hükümdarı imparatorluk hanedanı ile akrabalık kurmak gibi emsalsiz bir şerefe nail olacaktı. Böylesine bir sıhrî bağlantı Bizans geleneklerine ve Bizanslılık gururuna öylesine aykırı gelmekte idi ki, İstanbul hükûmeti buhranlı bir anda verilen bu sözden, tehlikenin atlatılmasından sonra vazgeçmek istemiştir. Bunun üzerine Vladimir Kırım'daki Bizans şehirlerinden en önemlisi olan Korsun'u işgal etmek zorunda kalmış (987/988 yazı); Bizans imparatoru da bu durum karşısında Vladimir ile müzakereye girişmiştir. Knyaza “Hristiyanlığı kabul ederse” prensesi göndereceğini bildirmiştir. Vladimir de bunu onaylayınca Kiyev Rusyası'nın Hristiyanlığı kabulü meselesi bu şekilde çözüme kavuşmuştur. İstanbul'dan prenses Anna ile birlikte Rum papazlar ve ayin için gerekli olan eşyalar getirilmiştir. Knyazın 987 yılında ve büyük bir ihtimal ile Kiyev'de Hristiyanlığı kabul ettiği ve Vasili ismini aldığını biliyoruz. Knyaz ile birlikte “drujinası” da vaftiz edilmiştir. Daha sonra Kiyev halkının hepsi Hristiyanlığı kabul etmiştir. Bkz. G. Ostrogorski, *Bizans Devleti*, s.282; Vladimir, Oleg zamanında Peçenek akınlarını durdurmak gayesiyle başlanan sınır boylarındaki bazı tahkimli noktaların yapımına devam etmiştir. Knyaz “Kiyev'in etrafındaki şehirler az” diyerek Desna, Vost, Trubej, Sula ve Stugna ırmakları boyunca yeni şehirler kurdu ve buralara kuzeyden Slovenler, Kriviçler, Çudler ve Vyatıçleri getirerek yerleştirmiştir. Yine 992 yılında Belgorod adında yeni bir şehir inşa ettirmiştir. Buraları daha sonraları Rusların Karadenize inmek için kullandıkları ilk çıkış yerleri olmuştur. Fakat bu hareketler Peçenekler tarafından kolaylıkla durdurulmuştur. Vladimir zamanında Rusların güneye fazla inemedikleri görülmektedir. Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus Knyazı olması itibarıyla Vladimir, Rus tarihinin en büyük simalarından biri olarak tanınmıştır. Ortodoks Kilisesi kendisini azizler arasına alara “*Vladimir Svyatoy: Aziz Vladimir*” adını vermiştir. Sonraları tertip edilen efsanelerde, destanlarda Vladimir “*Kırmızı Güneş*” veya “*Krasnoye Solmuşko: Parlak Vladimir*” de gayet iyi bir hükümdar olarak gösterilmiştir. Yıllıklardaki rivâyetlere göre, Hristiyanlığı kabul etmeden önce çok sefih bir hayat yaşayan Vladimir, yeni dinin etkisi ile karekterini, düşüncelerini ve hareketlerini tamamiyle değiştirmiştir. Vladimir 1015 tarihinde ölmüştür. Karamzin, *İstoriya*, s.121-142.

verecek ve o, bizim hanımımız olacak. Burada zina yapan öbür dünyada çok kötü bir durumda olacak. Eğer bu dünyada kim zengin ise öbür dünyada zengin kim fakir ise öbür dünyada da fakir olacak". Yazması utanç verici olan daha başka yalanlarda söylediler. Vladimir onları dikkatlice dinledi, çünkü kendisi kadınları ve her türlü zinayı severdi. Ayrıca sünnet olunması, domuz etinin yenmemesi ve içki içilmemesi hoşuna gitmedi ve şöyle dedi: "Ruslar içki içip eğlenmesini severler ve onsuz yaşamazlar". Sonra Roma'dan Almanlar yabancılar geldiler ve şöyle dediler: "Papa tarafından gönderildik". Vladimir'e dönerek şöyle devam ettiler: "Papa sana şöyle diyor: Senin toprakların da bizimki gibi ama senin inancın bizimkine benzemiyor çünkü bizim inancımız-aydınlıktır. Biz Tanrı'yı selâmlıyoruz, o gökyüzünü, dünyayı, yıldızları, ayları ve her şeyi yarattı ve bize nefes aldırdı, sizin Tanrılarınız ise-yalnızca tahta". Vladimir onlara şöyle sordu: "Sizin emirleriniz neler?". Onlarda şöyle cevap verdiler: "Gücün nisbetinde oruç tutacaksın, hocamız Pavel'in"²⁹ "kim içiyor veya yiyorsa" bunu Tanrı'nın şükrüyle (inayetiyle) yapıyor" dediği gibi". Vladimir Almanlara şöyle dedi: "Buradan gidiniz çünkü bizim babalarımız (atalarımız) daha önce de bunu (sizin inancınızı) kabul etmemişlerdi". Bunu duyan Musevi Kozarlar geldiler ve şöyle dediler: "Biz sana Bulgar ve Hristiyanların kendi inançlarını öğretmek için geldiklerini duyduk. Hristiyanlar onu (Hz. İsa) bizim çarmıha gerdiğimize inanıyorlar; biz ise tek bir Tanrıya, Avram (İbrahim)'a, İsak (İshak)'a ve İakov'a (Yakup) inanıyoruz". Vladimir sordu: "Sizin kanunlarınızda neler var?". Onlar da cevap verdiler: "Sünnet oluyoruz, domuz ve tavşan etini yemiyoruz, cumartesi gününü koruyor ve kutsal sayıyoruz". O tekrar sordu: "Sizin topraklarınız nerede?". Onlar da şöyle dediler: "Kudüs'de". O yeniden sordu: "Topraklarınız tam orada mı?". Onlar cevap verdiler: "Tanrı atalarımıza kızdığı için ve günahkâr olduğumuz için bizi çeşitli ülkelere dağıttı ve topraklarımızı Hristiyanlara verdi". Vladimir bunun üzerine şöyle dedi: "Siz başkalarına nasıl öğretiyorsunuz? Kendiniz Tanrı'yı reddettiğiniz için sizleri dağıttı. Eğer Tanrı sizleri ve kanunlarınızı sevseydi sizi başka topraklara dağıtmazdı. Bizden de bunu mu istiyorsunuz?"³⁰

29 Burada kastedilen Aziz Pavlus'tur. Hz. İsa'nın öğretilerini ve vaazların pagan Roma'ya öğreten Yahudi asıllı din adamıdır. M.5-65/66 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir.

30 *Povesti Vremennih Let*, s.59-60; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.57; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.82-83; *Troitskaya Letopis'*, s.96-97; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissi-*

Yıl 6531 / 1023: Mstislav³¹, Kozarlar ve Kasoglarla beraber Yaroslav'ın³²

onnıy Spisok, s.132-133; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.41-42; *Voskresenskaya Letopis'*, s.297; *Nikonovskaya Letopis'*, s.42-43.

- 31 Mstislav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç'in 3. hizmetçisinden doğan oğlu ve Tmutorakan Knyazıdır. Doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi ilk defa 1016 yılında geçmektedir. 1033 yılındaki ölümüne kadar Tmutarakan Knyazıdır.
- 32 Yaroslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç'in oğlu ve o dönemdeki bütün Rusya'nın Knyazıdır (1019-1054). Yaroslav 978 yılında doğmuştur. Babası Vladimir'in ölümünden sonra başlayan mücadele sonunda o sırada Novgorod şehrinin Knyazı olan Yaroslav kardeşlerinin hepsini yenerek tek başına Knyazlığı ele geçirmiştir. Yaroslav'a zekâsı ve çok kitap okumasından dolayı "*Mudrıy: akıllı, faziletli*" diye lâkap verilmiştir. Kendisi kitap okumayı çok sevdiği için Rumca'dan birçok eser tercüme ettirmiş, hatta Kiyev'deki Aya Sofya Kilisesini hem inşa ettirmiş hem de herkesin faydalanabileceği bir kütüphane kurdurmuştur. Yine diğer şehirlerde de kiliseler ve okullar inşa ettirmiştir. Bu yönü ile Yaroslav, Kiyev Rusyası'nda Hristiyan kültürünü yaymakla şöhret bulmuş bir knyazdır diyebiliriz. Yaroslav'ın hâkimiyeti sırasında Kiyev Rusyası'nın güney sınırında önemli olaylar yaşanmıştır. Rusların en büyük düşmanları sayılan Peçeneklerin büyük kısmı, Ten boyundan gelen Uz/Oğuz baskısı altında, Kiyev civarından uzaklaşarak Tuna boyuna gitmişlerdir. 1034 veya 1036 yılında bazı Peçenek boyları Kiyev yakınında Yaroslav'ın kuvvetleriyle savaşarak yenilmişler ve bundan sonra Rus sınırlarından büsbütün uzaklaşmışlardır. Yıllıklarda bu durum Yaroslav'ın 1036'da Peçeneklere karşı kazandığı bir zaferin neticesi gibi gösterilmektedir. Halbûki bunun gerçek sebebi Uzların gelmesidir. Peçeneklerden bazı boylar Uzların yanında kalarak Rus sınırına yakın yerlerde yaşamaya devam etmişlerdir. Peçenek tehlikesinden kurtulan Yaroslav, Bizans'a karşı 1043'te bir akın düzenlemiş ise de bu akın tam bir felâketle neticelenmiştir. Yaroslav kısa bir süre sonra komşularının zayıflığından faydalanmak düşüncesi ile hemen Rusya'nın sınırlarını genişletme girişiminde bulunmuştur. Vladimir zamanında Lehlilerin elinden alınan Galiçya ve çevresi, Leh Kralı "*Hrabry: Cesur*" Boleslav (992-1025) tarafından yeniden zapt edilmiştir. Yaroslav Boleslav'ın ölümünden sonra Lehistan'da başlayan karışıklardan istifade ederek bu bölgeyi tekrar ele geçirmiştir. Nitekim Rusların, Lehistan işlerine karışmaları bu knyaz ile başlamaktadır. Lehistan Kralı Kazimir, Yaroslav'ın damadı sıfatıyla Kiyev Knyazından yardım görerek yerini sağlamlaştırmıştır. Yaroslav dış işlerine de önem vererek, Lehistan, Macaristan, Fransa ve İskandinavya'ya elçiler ve tüccarlar göndermiş ve Avrupalı hükümdar aileleri ile akrabalık kurmuştur. Yaroslav'ın kendisi bir İsveçli olan İngride ile evlenmiş; üç oğlunu da Alman beylerinin kızlarıyla evlendirmiştir. Kızlarını da Fransız, Macar ve Norveç krallarına vermiştir. Gelinlerinden biri Bizans İmparatoru Konstantin Monomah'ın yakın akrabası idi. Kiyev Rusyası bu şekilde o devir Avrupa Devletleri ile diplomatik ve ekonomik ilişkiler kurmuş ve Kiyev şehri işlek bir ticaret merkezi olmuştur. Yaroslav'ın hâkimiyet yıllarında Rusya'da Hristiyanlık tamamiyle yerleşmiş ve Kilise teşkilâtını tamamlamıştır. Yine Rusya'nın ilk yazılı kanun kitabı Yaroslav zamanında yazılmıştır. "*Pravda Yaroslava: Yaroslav Kanunları*" adı ile bilinen bu ilk Rus mecellesi, esas itibarıyla "boy düzeni" özelliklerini ve "Vareg-Rus" örf ve âdetlerinin izlerini taşımaktadır. Ancak bu eserin büyük bir kısmı Bizans Hristiyan

üzerine gitti.³³

Yıl 6587 / 1079: Roman³⁴ Polovetslerle beraber Voin'e geldi. Vsevolod³⁵ ise Pereyaslavl yakınlarındaydı. Polovetsler ile barış yaptı. Roman, Polovetslerle beraber geri döndü ama Polovetsler onu 2 Ağustos'ta öldürdüler. Oleg Svyatoslaviç³⁶ ise Kozarlar ele geçirdiler ve onu deniz ötesine Çargrad (İstanbul)'a gönderdiler.³⁷

kanunları tesiriyle yazılmıştır. Bunun içinde Yaroslav'ın hâkimiyeti birçok bakımdan önemlidir. Yaroslav daha hayatta iken sahip olduğu toprakları oğulları arasında paylaştırmıştır. Büyük oğlu İzyaslav'a Kiyev ve Novgorod şehirlerini vererek, onun "büyük ticaret yolu"nun kontrolünün tamamıyla ona âit olmasını sağlamıştır. İkinci oğlu Svyatoslav'a Çernigov, üçüncü oğlu Vsevolod'a Pereyaslav'ı bırakmıştır. Büyük oğlu İzyaslav Kiyev'i almakla "*Büyük Knyaz*" telâkki edilmiş, Knyazın diğer oğulları da birer "Knyaz" sıfatıyla öbür şehirlerde hâkimiyet sürmüşlerdir. Bu şekilde de Rusya ayrı Knyazlıklara bölünmüştür. Yaroslav bütün Rusya'nın son Knyazı olarak 1054 yılında ölmüştür.

- 33 *Povesti Vremennih Let*, s.99; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.103; *Lavretev*, s.143; *Troitskaya Letopis'*, s.131; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.63: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.328; *Nikonovskaya Letopis'*, s.78.
- 34 Roman Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu ve Kiyev Knyazı Bilge Yaroslav'ın torunudur. "*Krasny: Güzel*" unvanı ile tanınmış ve Tmutarakan Knyazlığı yapmıştır. Doğumu ve hangi tarihte Tmutarakan Knyazı olduğu belli değildir. Ancak yıllıklarda ismi ilk defa 1077 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1079'da Kiyev topraklarında Kuman/Kıpçaklar tarafından öldürülmüştür.
- 35 Vsevolod Andrey Yaroslaviç (1078-1093), Büyük Kiyev Knyazı Yaroslav Vladimiroviç'in oğludur. 1030'da doğmuştur. Babasının ölümünden sonra 1054'ten 1078'e kadar Güney-Pereyaslav Knyazlığı ve 1078'den ölümüne yani 1083'e kadar da Kiyev Knyazlığı yapmıştır.
- 36 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu ve Çernigov Knyazıdır. Doğum tarihi ve hangi yıl Çernigov Knyazı olduğu bilinmemektedir. Ancak ismi yıllıklarda ilk defa 1075 tarihinde geçmektedir. 1115'deki ölümüne kadar Çernigov Knyazlığı yapmıştır.
- 37 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.143; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83.

Yıl 6591 / 1083: Oleg, Grek topraklarından Tmutarakan'a³⁸ gelerek David³⁹ ile Volodarya Rostislaviç'i⁴⁰ yakaladı ve Tmutorokan'da oturdu. Kardeşinin ölümüyle ilgili olan (kardeşinin ölümünden sorumlu tuttuğu) Kozarlar ile kendisine karşı olanları öldürdü. David ve Volodarya'yı ise serbest bıraktı.⁴¹

38 Hazarlar ile Bizans arasındaki siyasi rekabetin bir sebebi de Kırım'ın Kafkaslara bakan yerinde ve Kerç Boğazı'nın karşısında bulunan Taman (Fanagoria)'ın Hazarların eline geçmiş olmasıdır. Burası kısa bir süre sonra Tamatarhan olarak tanınmıştır. Svyatoslav'ın Sarkel kalesini alarak Kerç Boğazı'na ve Kafkas sahillerine kadar gitmesi Kiyev Rusyası'na büyük bir menfaat sağlamıştır zira bu durum Aşağı Ten boyunda ve Batı Kafkas sahillerinde bir Rus-Slav kolonizasyonunun kurulmasının yolunu açmıştır. Nitekim Hazarların Kuban Nehri yanındaki ticaret merkezlerinden biri olan Tamatarhan, bundan sonra "Tmutorakan, Tmutorokan, Tmutarakan" adı ile Rus yıllıklarında bir "Rus Knyazlığı" olarak zikredilmeye başlanmıştır.

39 David Rostislaviç (1140-1197), Büyük Kiyev Knyazı Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişegorod daha sonra Smolensk Knyazlığı yapmıştır.

40 Aslı Vladimir olan bu isim yıllıklarda Volodorya, Volodimirka, Volodemirka şekillerinde de geçmektedir.

41 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.143-144; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s.163; *Voskresenskaya Letopis'*, s.3; *Nikonovskaya Letopis'*, s.110; Hazar-Rus münâsebetleri hakkında yıllıklarda verilen bilgileri Pletnëva *Hazarı* adlı eserinde detaylı bir şekilde işlemektedir.

Dunayski Bolgarı: Tuna Bulgarları

Günümüzde (zamanımızda) Ugor (Macaristan) ve Bolgariya (Bulgaristan) topraklarının bulunduğu Tuna boyunca olan sahada uzun yıllar yaşadılar.¹

Bizim de söylediğimiz gibi Tuna'da yaşayanların konuştukları Slav-yan dili İskitlerden geldi ki Kozarlar ve Bolgarlar da böyle konuşuyorlardı. Bunlar Tuna boyunca oturan Slav-yan halklarına zorbalık yaptılar.²

Bir zamanlar Grekler (Bizanslılar) ile Bolgarlar arasında yapılan bir savaşta Bolgar Knyazının kızkardeşi Greklerin eline esir düştü. O, Çar Mihail (Mikhael)³ zamanında Çarlık Sarayında kutsal kitapları okuyarak Hristiyan oldu.⁴ Daha sonra kardeşi Feodor Kifar'ın Hristiyan olması için çok çalıştı. Bu sırada Bolgarlar arasında cüzzam hastalığı yayılmış ve bu yüzden pek çoğu ölmüştü. Feodor, kızkardeşinin inancını cüzzamdan öleceğini öğrendiği zaman zorlukla kabul etti ve Konstantinapolis (İstanbul)'a gitti. Piskopos onu kabul ederek vaftiz etti. Bolgarlar onun cüzzamlı olduğunu öğrenince onu öldürmeyi düşündüler. Ama o gelenlerin karşısında Kutsal Haç'ı tuttu ve onlar karşısında zaferi kazandı. Böylece o gelenlerde Hristiyan oldular.⁵

1 *Povesti Vremennih Let*, s.11; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.3; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.5; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.12; *Voskresenskaya Letopis'*, s.262; *Nikonovskaya Letopis'*, s.3.

2 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.6; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.10; *Troitskaya Letopis'*, s.55; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 13; *Voskresenskaya Letopis'*, s.264; *Nikonovskaya Letopis'*, s.5.

3 III. Mihail (d.838-ö.867), lakâbı Amorionlu Mikhail ya da sarhoş Mikhail'dir. Babasının 842'de ölümünden sonra imparator olmuş ancak henüz çok küçük olduğu için yönetimi annesi Theodora'nın başkanlığında bir naipler kurulu üstlenmiştir. 856'da iktidarı ele almış ve 866'ya kadar Bizans'ın imparatoru olmuştur.

4 Burada kutsal kitaplar ifadesi ile Tevrat ve İncil kastedilmektedir: Hristiyan inancına göre, Tanrı ile insan arasında eskiden yapılmış andlaşmanın (ahd-i atik) kitabı Tevrat; yeni andlaşmanın (ahd-i cedid) kitabı İncil'dir. Birincisine, "Eski ikrar verme"; ikincisine, "Yeni ikrar verme"de denilmektedir.

5 *Nikonovskaya Letopis'*, s.7.

Bolgar Çarı Boris⁶, İstanbul'a kendisinin hâkimiyeti altındaki bütün insanların vaftiz edilmesini istemek ve Kutsal Haç'ı öpmek üzere geldi. Çar Mihail onu vaftiz ederek kendi ismini verdi.⁷

Yıl 6366 / 858: Çar Mihail askerleriyle karadan ve denizden Bolgarlar üzerine gitti. Bolgarlar bunu duydular ancak onlara karşı koya-madılar. Greklerden Haç'ı öpmeyi (yâni Hristiyanlığı kabul etmeyi) rica ederek, onlara (Greklerle) tabi olacaklarına dâir söz verdiler. Grek Çarı onların knyazını ve bütün boyarlarını vaftiz etti ve Bolgarlarla barış yaptı.⁸

Yıl 6372 / 864: Çar Mihail, Kayser (hükümdar) Vardoya ile Bolgarlar üzerine savaşıma gitti. Bolgarlar bu sırada şehirde idiler. Onların geldiklerini duyunca korktular. Knyaz ile boyarları Hristiyan olmak ricası ile İstanbul'a geldiler. Çar Mihail onları huzuruna kabul etti ve Knyazlarına Simeon ismini verdi. Bütün boyarları vaftiz etti. Onları büyük bir şerefle gönderdi. Böylece Bolgar kavminin hepsi Hristiyan oldu.⁹

Yıl 6373 / 865: Bu yıl Bolgarlardan Oskold'un oğlu öldürüldü.¹⁰

Yıl 6377 / 869: Bolgar ülkesinin hepsi Hristiyan oldu.¹¹

Yine bu yıl Çariçe Feodora¹² Roma'dan Bolgar topraklarına geldi. Bolgar Çarları buna çok sevinerek ona Zagori ismini verdiler.¹³

6 Tuna Bulgar Kağanlığı'nın hükümdarı olan Boris (852-889)'in en önemli özelliği 864 yılında Bulgar Kağanlığı'nın resmî dini olarak Hristiyanlığı kabul etmesini sağlamasıdır.

7 *Nikonovskaya Letopis'*, s.7.

8 *Povesti Vremennih Let*, s.17-18; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.10; *Laventev*, s.18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.16; *Voskresenskaya Letopis'*, s.267; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 863 yılına âit olarak verilmiştir, s.9.

9 *Nikonovskaya Letopis'*, s.9; İmparator III. Mihail zamanında Hristiyan olan Boris, Simeon değil Mihail ismini almıştır.

10 *Nikonovskaya Letopis'*, s.9.

11 *Povesti Vremennih Let*, s.19; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.12; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.21; *Troitskaya Letopis'*, s. 59; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 17; *Voskresenskaya Letopis'*, s.269.

12 Burada bahsedilen Bizans İmparatoriçesi Theodara'dır. Theodara 815-867 yılları arasında yaşamıştır. Yıllıkçı geldiği yılı ölümünden sonra 869 olarak vermekle hata yapmıştır.

13 *Nikonovskaya Letopis'*, s.10.

Yıl 6395/ 887: Yıllık bu yıl için o zamana kadar hüküm sürmüş olan Bizans imparatorlarının isimlerini ve kaç yıl hüküm sürdüklerini verirken: “Mihail’den Bolgarların Hristiyan olmalarına kadar 17 yıl; Hristiyanlığı kabul etmelerinden kitapları basmalarına kadar da 29 yıl geçtiğini” yazmaktadır.¹⁴

Yıl 6406 / 898: Günümüzde Ugr Dağları (Karpatlar) diye adlandırılan dağlar boyunca Kiyev’in yanından (önünden) geçen Uğrlar (Macarlar) Özi’ye gelerek sınırda durdular. Onlar da zamanımızdaki Polovetsler gibi yürüdüler (tarzları Polovetsler gibiydi). Doğudan gelerek, Ugr Dağları diye adlandırılan büyük dağlara doğru yönelerek orada yaşayan Voloh¹⁵ ve Slovenlere¹⁶ karşı savaşılmaya başladılar. Burada ilk önce Slovenler yaşadılar, sonra Sloven topraklarını Volohlar ele geçirdiler. Daha sonra Uğrlar Volohlara Slovenlerle birleşerek kovdular ve bu topraklara yerleşerek, miras aldılar. O zamandan beri bu topraklar Ugr toprakları diye adlandırıldı. Uğrlar Greklere karşı savaşılmaya başladılar ve Selun (Selanik)’a kadar Makedon ve Trakya topraklarını esaret altına aldılar. Morav ve Çeklere karşı da savaşılmaya başladılar. Onlar tek bir Sloven halkı oldular. Bu Slovenler şimdi Rus olarak adlandırılan Ugr, Morav, Çek, Polyak ve Polyanları idâreleri altına alarak Tuna boyunca oturdular. Sloven yazmalarındaki harfleri ilk defa Moravlar meydana getirdiler, bu yazmalardan Rus ve Tuna Bolgarlarında da vardır.¹⁷

¹⁴ *Nikonovskaya Letopis*’, s.16.

¹⁵ Özi, Visla ve Tuna boylarında önemli bir rol oynayan Slavyan boylarından biri veya Avrupada eski Roma’da yaşayan halklardan biri ya da Ulahlar oldukları düşünülmektedir.

¹⁶ Slovenler, İlmen Gölü çevresi ile Beloozero (Akgöl) civarında yaşayan Doğu Slav boylarından biridir.

¹⁷ *Povesti Vremennih Let*, s.21; *İpatiyevskaya Letopis*’, s.14; *Lavrentiyevskaya Letopis*’, s.24-25; *Radzivilovskaya Letopis*’, s.18; *Troitskaya Letopis*’, s.61’de bu bilgiler 897 yılına âit olarak verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis*’, s.16; *Troistkaya Letopis*’, s.61; *Voskresenskaya Letopis*’, s.270’de bu hâdiseler 897 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: Yıl 6405 / 897: Slovenlerin (Slav) tek bir dilleri vardı. Günümüzde Ugr, Morav, Lyah ve Polyanlar olarak adlandırılanlar Tuna boyunca yaşayan Slovenlerin yanına geldiler. Tuna Bulgarlarında ve Rusya’da olan yazmaları ilk defa Moravlar Sloven yazmaları olarak adlandırdılar”.

Slavyanlar Hristiyanlığı kabul ettiklerinde Knyazları Rostislav, Svyatopolk ve Kotsel¹⁸, Çar Mihail'e elçiler göndererek şöyle dediler: "Bizim ülkemiz (topraklarımız) Hristiyan fakat bu dini bize öğretecek öğretmenlerimiz yok; kendimiz öğrenebilirdik ama akıl edemedik, eğer öğrenseydik kutsal kitapları açıklardık. Biz ne Latin ne de Grek dilini biliyoruz. Bu dilleri ve diğerlerini bize öğretin, biz harflerin ne şekillerini ne de anlamlarını biliyoruz. Bize kitaplardaki kelimeleri ve anlamlarını anlatabilecek öğretmenler gönderiniz". Bunu duyan Çar Mihail bütün filozofları çağırarak toplantı yaptı ve Slavyan knyazlarının söylediklerini onlara anlattı. Filozoflar şöyle dediler: "Selanik'te Lev isminde bir adam var. Onun Slavyan dilini bilen oğulları var, onun iki oğlu da usta filozoftur". Bunları duyunca hemen onların arkasından Selanik'deki Lev'e elçiler gönderdi ve şöyle dedi: "Oğulların Mefodiya ve Konstantin¹⁹ ile gecikmeden bize geliniz". Bunu duyan Lev çok geçmeden oğullarını onlara gönderdi. Onlar çarın yanına geldiler ve çar onlara şöyle dedi: "Slavyan topraklarından bana gelerek kendilerine kutsal kitapları tefsir ettirebilecek öğretmenler rica ettiler. Çünkü onlar bunu istiyorlar". Çar onları gitmeye ikna ederek Slavyan topraklarındaki Rostislav, Svyatopolk ve Kotsel'e gönderdi. Bu kardeşler gelerek Slavyan alfabesini meydana getirdiler ve Apostol (Slav havarisi) ve İncil'i tercüme ettiler. Kendi dillerinde Tanrı'nın büyüklüğü hakkındaki sözleri duyan Slavyanlar mutlu oldular. Onlar daha sonra Zebur, Okoih (Ohtaik), ilahi-

18 Bunların üçü de Moravya prensleridir. Moravlar günümüzdeki Çekya topraklarında yaşayan Batı Slavyan boylarından biridir.

19 Selanikli Kyrillos (d.827-ö.869) ve Methodios (d.825-ö.884) adlarındaki bu kardeşler Tuna Slavlarını Hristiyanlaştırdıkları, Slav halklarının dinî ve kültürel gelişmesine katkıda bulundukları için "Slavların Havarileri" olarak anılmışlardır. Her ikisi de seçkin birer ilahiyatçı ve dil bilginidir. Araplar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunan ve İstanbul patrikhanesine bağlı okulda felsefe dersleri veren Kyrillos (aslı adı Konstantin) ile bir Yunan manastırının başkeşişi olan Methodios, Karadeniz'in kuzeydoğusunda yaşayan Hazarları Hristiyanlaştırmak üzere 860'ta birlikte çalışmaya başlamışlardır. 862'de Büyük Moravya Prensi Rostislav, İstanbul'dan misyonerler gönderilmesini isteyince, İmparator III.Mihail ve Patrik Photios tarafından bu işle görevlendirilmişler ve 863'te Slavlar arasında çalışmaya başlamışlardır. Dinî ayinlerde Eski Slavca'yı kullanmışlar, kutsal metinleri de sonradan Eski Kilise Slavcası (ya da Eski Bulgarca) olarak adlandırılan bu dile çevirmişlerdir. Ayrıca, Yunan harflerini temel alarak bir Slav alfabesi geliştirmişlerdir. Bu alfabe sonraları Kiril alfabesi olarak adlandırılmıştır.

ler ve diğer kitapları tercüme ettiler. Onların insanlarından birileri ortaya çıkarak şikâyet edip şöyle söylediler: “Her halkın kendi harflerine sahip olmasına gerek yoktur. Yahudi, Grek ve Latinlerden başka, Pilitan kitabesindeki gibi, vaftiz sırasında beyler sadece bu dille de yazabilirler” Bunu duyan Roma’nın papazı Slavyan kitaplarından kim şikâyet ettiyse (onu) kınayarak ve ayıplayarak şöyle dedi: “yazmalarda söylenenler gerçekleşti: “Bütün milletler Tanrı’yı övecekler” ve diğerleri “Bütün milletler büyük Tanrı’yı övecekler, mademki onlara kutsal ruh verdi, büyük Tanrı’yı övsünler, konuşsunlar. Eğer kim Slavyan yazmalarını kötülerse ve söğerse, kiliseden aforoz edilecek, henüz bu gibi insanlar doğru yola girmediler, bunlar koyun değil kurt’tur; onları hareketlerine göre öğrenmek ve korumak gerekir. Siz ise çocuklar ilahî eğitimi dinleyiniz. Bu yüzden kilise öğütlerini ve vaazlarını reddetmeyiniz”. Konstantin geriye döndü ve Bulgar halkına öğretmeye gitti. Mefodi ise Morav’da kaldı.²⁰

Faziletli, bilgili hükümdar Lev’in çarlığının ikinci yılında kutsal kitaplar basıldı. Kitapların basılmasının kaç yılda olduğunu yazacak olursak: Adem’den kitapların basılmasına kadar 994; Yedinci katedralin inşasına kadar 82; Bolgarların Hristiyan olmasına kadar 30 yıl geçmiş demektir. Filozof Konstantin ve kardeşi kutsal kitapları Grek dilinden Slav diline tecüme ettiler. Böylece Bolgarlar, Slavlar, Sırp, Arapnaslar, Basanlar ve Rusların hepsi tek bir dil kullandılar.²¹

Yıl 6410 / 902: Çar Leon²² Bolgarlara karşı Macarları kiraladı. Macarlar hücum ederek bütün Bolgar topraklarını ele geçirdiler. Simeon²³ bunu öğrenince Macarları karşılamak için geri döndü. Macarlar da ona karşı harekete geçtiler ve Bolgarları yendiler. Simeon güçlkle Derester’e²⁴ kaçtı.²⁵

20 *Povesti Vremennih Let*, s.21-22; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.16; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.25-27; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.19; *Voskresenskaya Letopis’*, s.271; *Nikonovskaya Letopis’*, s.17.

21 *Nikonovskaya Letopis’*, s.17.

22 Bizans İmparatoru VI. Leon (886-912), lakâbı Bilge Leon veya Filozof Leon’dur.

23 Bulgar Çarı II. Simeon (893-927), Hristiyanlığı ilk kabul eden Bulgar Çarı Boris’in (859-889) üçüncü oğludur.

24 Derester, Delstr, Derstr, Derster şekillerinde geçen bu şehir, Bulgarların Tuna üzerinde bulunan günümüzdeki Silistre şehridir.

25 *Povesti Vremennih Let*, s.23; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.17; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.28; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.19; *Troitskaya Letopis’*te bu bilgiler 901 yılına âit

Yıl 6422 / 914: Bolgar Çarı Simeon İstanbul'a geldi ve barış yaparak ülkesine geri döndü.²⁶

Grek Çarı Konstantin²⁷ devrinde Bolgar Çarı Simeon barış için İstanbul'a gitti. Piskopos tarafından kutsanarak takdis edildi ve Çarla birlikte öğle yemeği yedi. Ama ülkesine geri döndükten sonra aralarında savaş oldu ve Bolgarlar Greklere esir oldular ama Greklerin yaptıkları kötülüklerin de üstesinden geldiler. Bolgarlar bu sırada yeni Hristiyan olmuşlardı ve bu savaştan sonra da orduları kalmadı.²⁸

Yıl 6423 / 915: Peçenekler ilk defa Rus topraklarına geldiler, İgor'la²⁹ barış yaparak Tuna'ya gittiler. Aynı yıl Frakiya ülkesini (Trakya) ele geçiren Simeon geldi; Grekler bu sırada Peçeneklere elçiler gönderdiler. Peçenekler geldiklerinde toplanarak Simeon'un üzerine gittiler. Ancak Peçenekler onların kendi aralarında kavga ettiklerini görünce evlerine geri döndüler.³⁰ Bolgarlar ise Greklerle savaştılar ve Greklerden çoğunu

olarak verilmiştir, s.63; *Voskresenskaya Letopis'*, s.272; *Nikonovskaya Letopis'*de bu bilgiler 903 yılına âit olarak verilmiştir, s.17-18.

26 *Povesti Vremennih Let*, s.31; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.41; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.26; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Troitskaya Letopis'*te bu bilgiler 913 yılına âit olarak verilmiştir, s.72.

27 Bizans İmparatoru VII. Konstantin Porphyrogenetos (913-959). Yazdığı kitaplar Bizans İmparatorluğu ve komşuları hakkında bilgi veren en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Patrik Nikholas, Bizans ordularını ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Bizans tahtına göz diken güçlü Bulgar Çarı Simeon'u yatıştırmak amacıyla Konstantin'i Çarın kızıyla evlendirmeye söz vermiş, ancak Bizans'ın Bulgarlara satılması olarak yorumlanan bu plan bir saray darbesiyle boşa çıkarılmıştır. Bulgarlar saldırılarına karşılık sadece İstanbul'un başarıyla savunulmasını ve Simeon'un Bulgar Çarı unvanını almasını sağlamışlardır.

28 *Nikonovskaya Letopis'*, s.27-28.

29 İgor Rurikoviç (912-945), İlk Rus Knyazı Rurik'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

30 9. yüzyıl başlarında Bulgarların başında olan Çar II. Simeon, Bizans'ın elinden birçok yeri almış ve İstanbul'u da tehdit eder bir hâle gelmiştir. 914 yılında Edirne Şehri Çar Simeon tarafından zaptedildikten sonra, Bulgar kuvvetleri Trakya'yı baştan başa tahrip etmişlerdir. (Bizans topraklarında Bulgar Çarı Simeon'un tahribatı için Bkz. Ostrogorsky, *Bizans*, s.243-244). İşte bu sırada Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişlerini Bizans iyi değerlendirmiş ve Peçeneklere elçiler göndererek onları Bulgarlara karşı kazanmak istemiştir. İlk temaslar 915 tarihinde gerçekleşmiş ve Kırım kumandanı Leon Phokas'a gereken talimat verilerek, Peçeneklerin Bulgarlara karşı sevk için her türlü çareye başvurulması bildirilmiştir. Phokas'a bunu başarır ise kendisine "Patricius" unvanı gibi yüksek bir pâyenin verileceği de vadedilmiştir. Bu-

kılıçtan geçirdiler. Simeon ilk önceleri Agamenon'un³¹ oğlu - Oresta'nın adıyla anılan Andriyanopol (Andrianopolis)³² şehrini ele geçirdi. Orest eskiden 3 nehirde yıkanmış ve nehre girerek bütün hastalık ve günâhlarından kurtulmuştu. Bu yüzden de bu şehre kendi ismini vermişti.³³

Yıl 6437 / 929: Simeon İstanbul üzerine gitti ve Trakya ile Make-donya'yı ele geçirdi. Büyük bir kuvvet ve gururla İstanbul'a geldi. Roma çarıyla barış yaparak geri döndü.³⁴

Yıl 6449 / 941: İgor Greklerin üzerine sefere gitti. Bolgarlar Çar'a, "Ruslar İstanbul'a 10.000 gemiyle geliyorlar" diye haber gönderdiler. Ruslar denizden geçerek Vifins ülkesine³⁵ geldiler ve burada savaşmaya başladılar. Pontus Denizi (Karadeniz)'nden Iraklia'ya³⁶ ve Paflogonia'ya³⁷ kadar bütün topraklar ile Nikomidi (İznik Körfezi)'ya ülkesinin hepsini ele geçirdiler. Ayrıca bütün Sud'u³⁸ da yaktılar. İnsanların bazıla-

nun üzerine Phokas, Peçeneklerle buluşmuş ve onlarla Bulgarlar üzerine gitmeleri hususunda bir anlaşma yapmıştır. Peçenekler 20 Ağustos 917'de, Bulgarlara karşı savaşmak amacıyla Tuna'ya doğru gitmişlerdir. Bizans gemilerinin kendilerini Tuna'nın diğer tarafına geçirecekleri sırada kumandan Phokas'ın, Bizans Amiralî Romanos Lekapenos ile bir mesele yüzünden kavgaya tutuştuklarını görünce Bizanslılara itimatları kalmayarak geri dönüp gitmişlerdir. Bizans ordusu uzun süren hazırlıklardan sonra Karadeniz kıyısı boyunca düşman topraklarına girmiştir. Ancak bu ordu 20 Ağustos 917'de Simeon tarafından baskına uğratılarak tamamıyla imha edilmiştir. Bkz. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.175-177; Kurat, *Peçenek*, s.85; Ostrogorsky, *Bizans*, s.245.

31 Agamemnon, Yunan efsanesinde, Mukenai ya da Argos kralıdır. Mukenai krallarından Atreus ile karısı Aerope'nin oğlu ve Menelaos'un kardeşidir. Atreus'un, Thyestes ile onun oğlu Aigisthos tarafından öldürülmesinden sonra, Agamemnon'la kardeşi Menelaos, Sparta kralı Tyndareos'un yanına sığınmışlar ve iki kardeş kralın iki kızıyla evlenmişlerdir. Agamemnon'un Orestes adında bir oğlu dünyaya gelmiştir.

32 Andrianapolis, Adrian: Odrin: Edirne.

33 *Povesti Vremennih Let*, s.31-32; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.26; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.41-42; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 914 olarak verilmiştir, s.72; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24; *Voskresenskaya Letopis'*, s.277.

34 *Povesti Vremennih Let*, s.32; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.26; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.42; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24'te bu bilgiler ile beraber bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.278.

35 M.Ö.377 ile M.64 yılları arasında Bitinler tarafından başkenti İznik (Nikea) olan devlet.

36 Yunanistan'daki Kiklad Adaları.

37 Paphlagonia veya Paflogonya, Anadolu'nun, Karadeniz'n kıyısında, Pontus (Trabzon) ile Bitinya arasında kalan eski bölgenin adıdır.

38 İstanbul yakınlarında bir körfez.

rını yakaladılar, bazılarını çarımıha gerdiler, bazılarını ise ellerini arkadan bağlayıp sanki nişan tahtalarıymış gibi yerleştirip, demir çiviler çakarak ateş ettiler. Pek çok kutsal manastırı, kiliseyi ve köyleri yaktılar. Sud'un her iki tarafındaki bol zenginliği ele geçirdiler. Sonra doğudan- onbaşı Panfir 40.000 askerle geldi, Patrik Phokas (Foka)³⁹ Mekodonlarla (Makedonlar), Fedor Franklarla ve boyarların oğulları gelerek Rusların etrafını kuşattılar. Ruslar da durumu aralarında müzakere ederek, Greklere karşı çıktılar. Şiddetli bir meydan muharebesi yaparak Grekleri güçlkle yenebildiler. Ruslar akşama doğru kendi ordularının bulunduğu yere dönerek, geceleyin kayıklara bindiler ve gittiler. Feofan⁴⁰ ise yanan kayıklarla ve Rusların ateşte bıraktıkları kayıklardaki toplanlarla (borularla) karşılaştı⁴¹. Manzara hem korkunçtu hem de harikaydı. Ruslar da alevleri görerek denizin sularına kendilerini attılar, hızla yüzerek kurtuldular. Onlar böylece ellerindekilerle (arta kalanlarla) evlerine döndüler. Kendi topraklarına giderek-herkese- kayıklarda olan ateşi (kayıkların yanmasını) ve bütün olanları anlattılar ve şöyle dediler: "Gökyüzü sanki şimşek gibiydi, Grekler oradaydılar ve bizim kayıkları ateşe verdiler bu yüzden de onları yenemedik". Igor geri dönerek asker toplamaya başladı ve deniz ötesine Varyaglara elçiler göndererek onları Grekler üzerine yapacağı sefere davet etti ve tekrar yeniden onlar üzerine sefere çıkmak için asker toplamaya başladı.⁴²

39 Bizans kilisesinin tanınmış simalarından biri olan Patrik Photius (Rusçası Fotin)'ün 820-891 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir. Photius iki kez (857-867; 877-886) İstanbul patrikliği yapmıştır.

40 Burada kastedilen Georgios Hamartos ((Amartol)'dur.

41 Burada bahsedilen hâdise "Grek Ateşi" ile Rus gemilerinin yakılmasıdır.

42 *Povesti Vremennih Let*, s.33-34; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.27-28; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.43-43; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24; *Voskresenskaya Letopis'*, s.278; Bizans kumandanı İoannes Kurkuas'ın karşısına Hamdâni hanedanından Musul ve Halep emîri Seyf ed-Devle çıkmış ve Şebinkarahisar bölgesini tahrip etmek üzere Bizans arazisine girip, Bizans'a ağır kayıplar verdirmiştir (940); ancak bu sırada hilâfet içinde karışıklıkların çıkması Seyf ed-Devle'nin geri dönmesine sebep olmuştur. Onun geri çekilişi 941 Haziran'ında Rus taarruzuna uğrayan Bizans için büyük bir talih olmuş, Ruslar Bitinya'nın Karadeniz kıyılarına bir çıkartma yaparak Boğaziçi'nin bütün Anadolu yakasını tahrip ettirmişlerdir. Doğuda savaşa ara verilmesi üzerine İoannes Kurkuas, Ruslar üzerine gitmiş ve Ruslar arka arkaya birçok yenilgiye uğramışlar ve geri çekilmek istediklerinde de gemileri, parakoimomenos (bir memuriyet) Theophanes tarafından idâre olunan bir deniz savaşında Grek ateşi ile imha edilmiştir. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans*, s.258.

Yıl 6450 / 942: Simeon, Hırvatların üzerine gitti, onları yendi ve daha sonra öldü. Oğlu Petr'i Bolgarların üzerine çar bıraktı.⁴³

Yıl 6452 / 944⁴⁴: İgor, Varyaglardan, Ruslardan, Polyanlardan, Slovenlerden, Kriviçlerden ve Tiverstlerden pek çok asker toplayarak, Peçenekleri kiraladı ve onların yanındaki esirleri alarak-Greklerin üzerine at ve kayıkla (karadan ve denizden) kendi intikâmını almak için gitti. Bunu duyan Korsunlular⁴⁵ Roman'a elçiler göndererek şöyle dediler: "İşte sayısız gemilerle Ruslar geliyorlar, denizi gemilerle örttüler (bütün denizi Rus gemileri doldurdu)". Aynı haberi Bolgarlara da göndererek şöyle dediler: "Ruslar, Peçenekleri kiralayarak ve yanlarına alarak geliyorlar". Bunu duyan Çar, İgor'a en iyi boyarlarını şu ricayla gönderdi: "(Bize) gelme! Oleg gibi bizden vergi al (hatta) ona verdiğimizden daha fazlasını verelim". Aynı şekilde Peçeneklere de Pavolok⁴⁶ kumaşı ile pek çok altın gönderdi. İgor'da Tuna'ya geldiğinde drujinasını bu durumu müzakere etmek ve Çarın söylediklerini anlatmak için çağırdı. Drujinası ona şöyle dedi: "Eğer çar böyle söylüyorsa, o zaman gitmemiz gerekli mi? Altın, gümüş ve pavolok kumaşını savaşmadan alacak mıyız? Acaba savaşırırsak kim kimi yenecek onlar mı biz mi? Veya denizde üstünlük kimin olacak? Toprak boyunca (karadan) değil engin deniz boyunca gidiyoruz; savaşırırsak hepimizin ortak sonu ölüm olur". İgor onları dinledi ve Peçeneklere Bolgar topraklarında savaşmalarını emretti, kendisi ise bütün askerleri için Greklerden altın ve kumaş alarak geri döndü ve Kiyev'e geldi.⁴⁷

43 *Povesti Vremennih Let*, s.33; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.28; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.44; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.25; *Troitskaya Letopis'*te bu bilgiler 941 yılına âit olarak verilmiştir, s.73; *Voskresenskaya Letopis'*, s.278.

44 Bu yıl, *İpatiyevskaya Letopis'* ve *Troitskaya Letopis'*te 944; *Povesti Vremennih Let*, *Lavrentiyevskaya Letopis'* ve *Radzivilovskaya Letopis'*te 945 olarak verilmiştir.

45 Korsun (Chersones), Bizans'ın Kırım'daki en önemli kolonisi ve dayanak noktası idi. Bu yer günümüzde Svastopola yakın bir yerde bulunmaktadır.

46 Çok kıymetli bir kadife cinsi.

47 *Povesti Vremennih Let*, s.33-34; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.28; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.44-45; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.25; *Troist'*te verilen bilgiler aynıdır ama yıl 943 olarak verilmiştir s.74; *Voskresenskaya Letopis'*, s.278-279; 907 ve 941 yıllarında Ruslarla-Bizans arasında yapılan mücadelelerde Rus saldırılarının yenilgiyle sonuçlanması Bizans devletinin askerî gücünün bu arada ne kadar artmış olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Rus Knyazlarından İgor 943 yılında Rus ve Peçeneklerden müteşekkil büyük bir savaş birliğiyle Tuna ağzında görününce, Bizans

Yine bu yıl Roman, İgor'a önceki barışı yeniden tesis etmek için, Konstantin ve Stefanı elçi olarak gönderdi. İgor'da onlarla yapacakları barış hakkında konuştu. Bundan sonra İgor kendi askerlerini Roman'a gönderdi. Roman ilk önce kendisinin boyar ve yüksek rütbeli askerlerini çağırdı. Onlarla konuştuktan sonra Rus elçilerini getirmelerini söyledi. Elçiler huzuruna gelince onlara konuşmalarını söyledi. Ayrıca yazıcılara da bu konuşmaları ve diğer şartları kaydetmelerini emretti. Ruslar ile Grekler arasında yapılan anlaşmanın bir maddesi şöyledir:

Ülkemize gelip-giden ve Korsun ülkesinde savaşan Kara Bolgarları Rus Knyazlarından serbest bırakmamalarını, onların ülkelerinde de başka zarar-zıyanlara sebebiyet vermemeleri için dikkat etmelerini isteyeceğiz.⁴⁸

Yıl 6454 / 946: Bu yıl Bolgar Çarı Petr öldü. Oğulları Boris ve Roman bu sırada İstanbul'da idiler ve hemen ülkelerine döndüler.⁴⁹

Bolgar Çarı Petr zamanında Konstantin'den sonra İvan Rılskiy Çar oldu.⁵⁰

Yıl 6475 / 967: Svyatoslav⁵¹ Tuna'ya Bolgarların üzerine gitti. Her iki taraf karşılaşarak savaştilar. Svyatoslav Bolgarları yendi ve onların Tuna boyundaki 80 şehrini aldı. Pereyaslav'de Knyazlık yaparak Greklerden de vergi aldı.⁵²

hükûmeti anlaşmaya gitmeyi ve Kiyev ile ticaret anlaşmasını yenilemeyi daha uygun bulmuştur. 944 yılında imzalanan bu anlaşma esas bakımdan Oleg'in İstanbul'a saldırısından sonra 911/12'de akdedilen anlaşmaya dayanmaktadır. Ancak bazı noktalarda Bizans için daha müsâit şartlara sahipti. Ostrogorsky, *Bizans*, s.258-259; Rusların İstanbul kuşatmaları için bkz. M. Uydu Yücel, "Rusların İstanbul Kuşatmaları", *Byzantion'dan Constantinapolis'e İstanbul Kuşatmaları*, Ed. M. Arslan-T. Kaçar, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2017, s.281-298.

48 *Povesti Vremennih Let*, s.37; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.32; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.50; *Troitskaya Letopis'*, s.77; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.27; *Voskresenskaya Letopis'*, s.281.

49 *Nikonovskaya Letopis'*, s.29.

50 *Nikonovskaya Letopis'*, s.28.

51 Svyatoslav İgoreviç (945-972), Rus Knyazı İgor'un oğludur. Bir Slav ismi taşısa da Vareg-Rus beyidir.

52 *Povesti Vremennih Let*, s.47; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.42; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.64; *Troitskaya Letopis'*, s.67; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.117; *Varoskiy Spisok*, s.438; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.33; Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.287; *Nikonovskaya Letopis'*, s.33.

Yıl 6478 / 970: Gururlu ve mağrur Knyaz Svyatoslav pek çok defa ordusuyla gelerek Rusya'ya sahip oldu. Bolgarları yenerek onları kendi idâresi altına aldı. Silistre'de iken kalabalık bir orduyla Roma papazlığına doğru yöneldi ve onları kaçarken yakaladı. Bu sırada Bolgarlar Grek hükümdarının asasını ellerinde bulunduruyorlardı. O, bu şekilde hümanist ve âlicenap Romalı papazı yanına alarak ona saygıdeğer unvanlar verdi. Svyatoslav daha sonra onu kendi isteğiyle yanındaki güçleriyle birlikte kendisinin bütün Peçenekleri gelinceye kadar yalnız bıraktı. Onlar, Peçenekleri beklerken açlıktan bitkin düşerek öldüler.⁵³

Yıl 6479 / 971: Svyatoslav Pereyaslav'e geldi. Bolgarlar ise şehre çekildiler ve daha sonra Svyatoslav'a karşı şehirden çıktılar. Aralarında şiddetli bir çarpışma oldu ve sonunda Bolgarlar yendiler. Bunun üzerine Svyatoslav askerlerine şöyle dedi: "Kardeşlerim ve drujinam! Yiğitçe gücümüzü toplayarak savaşağız ölürsek de burada öleceğiz". Bu sözlerden sonra akşama doğru Svyatoslav Bolgarları yendi ve şehri aldı.⁵⁴

Yine bu yıl Rus Knyazı Svyatoslav ile Grek Çarı arasında yapılan barış anlaşmasının metni şöyledir: "Ben Rus Knyazı bu anlaşmayı tasdik ediyor ve and içiyorum ki: "Ben, bütün teb'am, boyarlarım ve diğerleriyle beraber, Büyük Grek İmparatorları Vasili, Konstantin ve Tanrı'nın ilhamı olan diğer imparatorlarıyla ve bütün insanlarıyla dünyanın sonuna kadar tam bir barış ve sevgi içerisinde yaşamak istiyorum. Hiçbir zaman sizin ülkenizi almak için asker toplamayacağım, başka milletleri ne sizin ülkenize ne Grek idâresi altında bulunan ülkelere, ne Korsun ülkesine ve oradaki şehirlere ne de Bulgar ülkelerine getirmeyeceğim. Eğer sizin ülkenize kim karşı çıkmaya niyet ederse onun karşısında olacağım ve onunla savaşağım. Grek Çarıyla and içtiğimiz gibi benimle beraber boyarlarım ve bütün Ruslar önceki anlaşmayı da koruyacağız. Şayet önceden söylenenlerin herhangi birine riayet etmezsek o zaman ben ve benim teb'am altında bulunan herkes inancımıza göre Tanrı tarafından lanetlenecektir. Bu kanunlardan şüphe etmeyiniz. Bu şartları yazdık ve şimdi size kendi mührümüzün altını imzalayarak söz veriyoruz."⁵⁵

53 *Nikonovskaya Letopis'*, s.35-36.

54 *Povesti Vremennih Let*, s.50; *İpatiyevsкая Letopis'*, s.45; *Lavrentiyevsкая Letopis'*, s.68; *Troitskaya Letopis'*, s.87; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.121; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.35: Yıllıkta bu bilgilerle beraber bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.289-290; *Nikonovskaya Letopis'*, s.36.

55 *Povesti Vremennih Let*, s.52; *İpatiyevsкая Letopis'*, s.48; *Lavrentiyevsкая Letopis'*, s.71; *Troitskaya Letopis'*, s.89; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.36; *Voskresenskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis'*, s.37-38.

Yıl 6488 / 980: Vladimir⁵⁶ Kiyev'de Knyazlık yaparken dayısı Dobrin'i Novgorod'a gönderdi. Novgorod'a gelen Dobrin putları Volhov Nehri üzerine yerleştirdi ve Novgorodlular putlara onlar sanki Tanrıymış gibi kurbanlar getirdiler. Vladimir bu şekilde hırsıyla galip geldi. Onun Rogneda adındaki hanımı şimdi Predslavino diye adlandırılan Libed'de⁵⁷ oturdu ve ondan dört oğlu ve iki kızı oldu. İzyaslav, Mstislav, Yaroslav, Vsevolod. Yine onun Grek hanımı (Svyatopolk'un annesi); Çek hanımı (Vişeslav'ın annesi); Svyatoslav ve Mstislav'ın anneleri olan başka bir hanımı ile Bolgar hanımı (Boris ve Gleb'in anneleri) vardı.⁵⁸

Yıl 6498 / 990: Bu yıl Bolgarlar yanlarındaki 4 Knyazları ile Bulgarya (Bulgaristan)'dan Vladimir'in yanına Kiyev'e geldiler ve semavi bir din olan Hristiyanlık hakkında bilgi aldılar. Vladimir buna çok sevindi ve onları şerefle karşıladı.⁵⁹

Yıl 6605 / 1097: Rus Knyazları Vladimir, Svyatopolk, David İgoreviç⁶⁰, Vasilko Rostislaviç⁶¹, David Svyatoslaviç⁶² ve kardeşi Oleg⁶³, Lü-

56 Vladimir Vasilii Svyatoslaviç (980-1015), Svyatoslav İgoreviç'in oğlu ve bütün Rusya'nın Knyazıdır. Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus Knyazıdır.

57 Kiyev'den güneye doğru Özi'ye dökülen bir ırmak.

58 *Povesti Vremennih Let*, s.56-57; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.53; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.78; *Troistkaya Letopis'*, s.93-94; *Voskresenskaya Letopis'*, s.293-294; **Nikonovskaya Letopis'**te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Vladimir Kiyev'de tek başına Knyazlık yapmaya başladı. Şehrin dışındaki tepeye putları yerleştirmek için iki tane tahtadan saray inşaa ettirdi. Daha sonra dayısı Dobrin'i Novgorod'da oturttu. Dobrin Novgorod'a geldi ve Volhov Nehrinin yukarısına Perun (put)'u yerleştirdi. Novgorodlular ona sanki Tanrıymış gibi saygı gösterdiler. Vladimir'in 4 oğlu vardı: İzyaslav, Mstislav, Yaroslav, Vsevolod. Ayrıca 2'de kızı vardı. Yine Grek hanımından Svyatopolk, Çek olan hanımından Vyacheslav, diğer iki hanımdan Svyatoslav ve Mstislav ile Bulgar hanımından da Boris ve Gleb isimli çocukları vardı.", s.40.

59 *Nikonovskaya Letopis'*, s.58.

60 David İgoreviç (d. 1059- ö.1112), Igor Yaroslaviç'in oğludur. 1080-1112 yılları arasında Vladimir-Voln'de Knyazlık yapmıştır.

61 Vasilii, Vasilko Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. 1097-1124 yılları arasında Terebov'de Knyazlık yapmıştır.

62 David Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi ilk defa 1097 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1097'den 1123'e yani ölümüne kadar Çernigov'da Knyazlık yapmıştır.

63 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1075 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi belli değildir, 1115 yılında ölmüştür.

beç'de⁶⁴ toplanıp aralarında barış yaparak Haç'ı öpmüşler; kendi bölgelerinin sınırlarını çizerek Polovetslere karşı birlikte mücadele etme kararı almışlardı. Svyatopolk, David ile beraber Kiyev'e gelerek Knyazlık yapmaya başladı. Ancak bir müddet sonra David, Vasilko'nun Svyatopolk'un bölgelerini almak istediği yalanını ortaya atarak Svyatopolk'u kandırdı ve onu Vasilko'yu yakalayarak cezalandırmaya ikna etti. Svyatopolk'un topraklarından geçen Vasilko'yu David, Svyatopolk ile kahvaltıya çağırarak yakalattı ve gözlerine mil çektirdi.⁶⁵

Vladimir, Vasilko'nun yakalanarak gözlerine mil çektirildiğini öğrenince dehşete düşerek şöyle dedi: "Böyle bir kötülük Rus topraklarında ne atalarımız ne de babalarımız zamanında olmamıştır". Hemen David ve Oleg Svyatoslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Rus ülkesindeki biz kardeşler arasında olan kötülüğü düzeltmek için Gorodets'e⁶⁶ geliniz-yoksa sözümüzü tutmadığımız için bıçak bize saplanacaktır- eğer aramızdaki bu kötülüğü düzeltmezsek daha sonra aramızda daha çok kötülüğün olmasına fırsat verir, böylece kardeş kanı dökmeye başlarız. Sonuçta da Rus toprakları elimizden çıkar ve düşmanlarımız olan Polovetsler Rus topraklarını bu şekilde ele geçirirler". Bunları duyan David ve Oleg üzülererek, askerlerini toplayarak Vladimir'in yanına geldiler. Birleşerek, Svyatopolk'a elçi gönderdiler ve bunu niçin yaptığını sordular. Svyatopolk'da David'in kendisine "Vasilko'nun kardeşini öldürdüğünü ve sahip olduğu şehirleri ele geçirmek istediğini ve bunun içinde Vladimirle anlaştıklarını söylediğini" söyledi. Knyazlar, Özi'yi geçerek Svyatopolk'un üzerine gitmek istediler. Svyatopolk Kiyev'den kaçmak istedi ama Kiyevliler onu bırakmak istemediler. Kiyevliler metropolit Nikola'yı ve bir prensesi Vladimir'e göndererek Svyatopolk'u affetmesini ve kardeşler arasında barışı Rus toprakları için gerçekleştirmesini rica ettiler. O metropolitleri, piskoposları ve rahipleri çok severdi. Bu yüzden onun isteklerini kabul etti ve "Svyatopolk'la barış olacak" diye Kiyevlilere haber gönderdi. Daha sonra Svyatopolk'a: "David'i ya yakala veya öldür" dedi. Svyatopolk bunu kabul ederek Haç'ı öptü ve barış yaptılar.

64 Çernigov Knyazlığı topraklarında Özi Nehri üzerinde bulunan bir şehir.

65 Bu hâdise Torklar/Uzlar kısmında metinlerde geçen şekliyle verilmiştir.

66 Günümüzde Aşağı Novgorod eyaletinde İtil Nehrinin sol kıyısında yer alan bir şehirdir.

Vasilko Büyük Oruç⁶⁷ zamanı geldiğinde Vladimir şehrinde idi. Ben de⁶⁸ bu sırada Vladimir'de idim. Bir gece arkamdan David geldi ve beraber giderek drujinasıyla oturduk. O bana şöyle dedi: "Vasilko bugün Ulan ve Kolça⁶⁹ ile konuşarak şöyle dedi: "Vladimir ve Svyatopolk'un David'in üzerine doğru geldiklerini duyuyorum. Eğer David kabul ederse adamlarımı Vladimir'e geri dönmesi ricası ile gönderebilirim çünkü ona ne söyleyeceğimi biliyorum: O daha fazla ileri gitmeyecek". Vasil seni adaşın Vasilko'ya bu gençlerle gönderiyorum ona şöyle de: "Eğer kendi adamlarını göndermek istersen ve de Vladimir geri dönse sana Vsevoloj veya Şepol⁷⁰ veyahud da Peremişl'i⁷¹ vereceğim". Ben Vasilko'nun yanına giderek David'in bütün söylediklerini naklettim. O da bana şöyle dedi: "Ben böyle demiyorum sadece Tanrı'dan böyle olmasını ümit ediyorum. Onlar benim kanımı dökmedikleri için Vladimir'in yanına gideceğim. Benim için hayret edilecek şey, David'in bana kendi şehirlerini veriyor olması. Terebovl⁷² ve bölgelerim şimdi olduğu gibi gelecekte de benim olacaktır". Dedığı gibide oldu çünkü çok kısa zamanda kendi bölgelerini ele geçirdi. O bana tekrar şöyle dedi: "David'e git ve ona şöyle de: "Onun Vladimir'e gönderdiği Kulmey⁷³ bana geldi". David onu dinlemedi ve beni tekrar ona göndererek: "Orada Kulmey yok" dedi. Vasilko ise bana: "Biraz otur" diyerek hizmetçilere dışarı çıkmalarını emretti ve yanıma oturarak konuşmaya başladı: "İşte duyuyorum David beni Polyaklara (Lehliler/Polonyalılar) vererek kanımı

67 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya "*Svyataya Hedeli*: Kutsal Hafta" derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zablinin, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

68 Yıllıkçının burada ben de diyerek kastettiği kişi Vasil'dir ancak bu kişinin kim olduğu belli değildir.

69 Drujina'ya ait müfrezede görevli genç askerler.

70 Volın Knyazlığı'nda iki şehir.

71 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

72 Galiç bölgesinde Turla'nın kolu olan Seret Nehrinin yakınında bulunan bir şehir.

73 Knyaz Vasilko Rostislaviç'in boyarı.

akıtmak istiyor. Çünkü Rus topraklarının intikâmını almak için onlara çok kötülük yaptım. O beni Polyaklara verse bile ölümden korkmuyorum ama yine de sana gerçeği söyleyeceğim, Tanrı bana bunu kibirim olduğu için verdi. Berendilerin, Peçeneklerin ve Torkların bana doğru geldikleri haberi gelince kendi kendime şöyle dedim: Eğer Berendiler, Peçenekler ve Torklar benim yanımda olurlarsa kardeşlerim Volodar ve David’a şöyle diyeceğim: “Bana küçük drujinanızı veriniz, kendiniz ise içiniz ve eğleniniz”. Ve şöyle düşündüm: Kışın Polyak topraklarına hücum edeceğim, yazın ise bu toprakları ele geçirerek Rus topraklarının öcünü alacağım. Sonra Tuna Bolgarlarını alarak onları yanımda oturtmak istedim. Daha sonra Polovetsler üzerine gitmek için Svyatopolk ve Vladimir’in iznini istedim. Ya şöhret olacaktım ya da Rus toprakları için başımı verecektim. Gönlümde ne Svyatopolk ne de David’e karşı bir düşünce olmadı. Tanrı’ya yemin ederim ki kardeşlerime bir kötülük düşünmedim. Ancak ben kendimi çok övdüm ve bana Berendiler gelerek gönlümü hoş edip, zekâmı beğendiklerini söylediler. Tanrı da beni cezalandırdı.⁷⁴

Yıl 662 / 1114: Greklerin zayıflayarak güçden düştükleri sıralarda Bolgarların hükümdarı Kaluyan (Kaloyan)⁷⁵ idi ve o pek çok Grek şehri ile Trakya, Makedonya, Trival ve Dalmaçya’yı aldı. Aziz İlarion hakkındaki mucizeleri duyunca onun kemiklerini kendi şehri olan Temov’a Tanrı’nın adıyla pek çok mucize yaratır düşüncesiyle getirdi.⁷⁶

Yıl 6625 / 1117: Bu yıl Polovetsler Bolgarların yanına gittiler. Bulgar Çarı onlara zehirli içecek gönderdi ve onlar da içtiler. Başta Aepa (Ayepa) olmak üzere diğer bütün Çarları öldüler.⁷⁷

74 *Povesti Vremennih Let*, s.174-176; *İpatiyevskaya Letopis*, s.173-174; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.252-257; *Troitskaya Letopis*, s.190; *Radzivilovskaya Letopis*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis*, s.131-133.

75 Yıllıkçı burada hata yapmıştır zira Kaloyan İkinci Bulgar devletinin hükümdarlarından ve 1197-1207 yılları arasında tahta kalmıştır

76 *Nikonovskaya Letopis*, s.149.

77 *Voskresenskaya Letopis*, s.24.

Voljskiye Bolgarı: İtil/Kama Bolgarları

Polyanlar Özi boyunca bulunan dağlarda yaşadıkları zaman Varyaglardan Grekya (Bizans)'ya, Grekya'dan Özi boyuna ve Özi'nin yukarısından Lovot (Lovat)'a kadar uzanan bir yol vardı. Lovot Nehri ise önce Büyük İlmen Gölü'ne dökülüyor, oradan Volhov Gölü'ne doğru akarak daha sonra Büyük Neva Gölü'ne¹ dökülüyordu. Neva Gölü de Varyag Denizi'ne (Batlık Denizi) dökülmektedir. Bu denizden Roma'ya ve Roma'dan Çargrad (İstanbul)'a ve İstanbul'dan Özi Nehrinin döküldüğü Pontus Denizi'ne (Karadeniz) (yüzerek) geçilebilirdi. Özi, Okov ormanlarından yarım günlük bir zaman dilimi boyunca (güneye yönelerek) akarken; Dvina bu ormandan yarım gecelik bir zaman dilimi boyunca (kuzeye yönelip) Varyag Denizi'ne akıyordu. Dvina Nehri yine, bu ormandan İtil'e doğru 70 Jel² akarak Hvats Denizi'ne (Hazar Denizi) de dökülmektedir (70 koluyla). Böylece İtil boyunca Rusya'dan Bolgar ve Hvalislere³ kadar yüzerek gitmek mümkündü. Ayrıca doğuda Sim'in kısmetine düşen yerler ile Dvina boyunca-Varyagların topraklarına, Varyaglardan Roma'ya, Roma'dan ise Ham'ın boylarının bulunduğu bölgeye de gidilebilirdi. Özi ise Pontus Denizi'ne dökülüyor ki bu deniz Rus Denizi olarak da tanınıyordu çünkü Kutsal Andrey⁴ ve kardeşi Petr'in söylediklerinden bu denizin kıyılarında artık neler olduğunu biliyoruz.

Yıl 6493 / 985: Vladimir dayısı Dobrin ile kayıklara binerek Bolgarlar üzerine gitti, Torklar ise sahile atlarla geldiler ve Bolgarları yendiler. Dobrin Vladimir'e şöyle dedi: “ayağı zincirli olan kölelere (esirlere) dikkatlice baktım: onların hepsi çizmeli. Bunlar bize vergi vermezler, hadi gidip kendimize keçe ayakkabılı olanları arayalım”. Vladimir onu dinleyerek Bolgarlarla barış andlaşması yaptı ve birbirlerine yemin ettiler ve Bolgarlar ona şöyle dediler: “Taş yüzmeye ve buğday su yüzüne

1 Rusya'da Sankt-Peterburg bölgesinde bulunan ırmak Petrokrepost'taki Ladoga Gölü'nden çıkıp, Baltık Denizi'ndeki Finlandiya Körfezi'ne dökülmektedir.

2 Jel, bir yüz ölçümüdür.

3 Hazar Denizi'nin kıyısında yaşayanlara verilen ortak isim.

4 Hz. İsa'nın havarilerinden biri.

çıkmaya başlayınca kadar (yâni ebediyen) aramızda barış olacaktır”. Vladimir Kiyev’e geri döndü.⁵

Yıl 6494 / 986: Muhammed (İslâm) dininden olan Bolgarlar (İtil Bulgarları) gelerek şöyle dediler: “Knyaz sen akıllı ve bilgilisin ama kanunları bilmiyorsun. Bizim kanunlarımıza inan ve Muhammed’e selâm ver”. Vladimir ise onlara şöyle sordu: “Sizin inancınız nasıl?”. Onlarda şöyle cevap verdiler: “Biz tek bir Allah’a inanıyoruz. Muhammed bizlere şunları öğretti: “Sünnet oluyoruz, domuz eti yemiyoruz, şarap (içki) içmiyor ve kadınlarla beraber olmuyoruz (zina yapmıyoruz) ama öldükten sonra kadınlarla beraber olabileceğimizi söylüyor. Muhammed bize 70 güzel kadın verecek ve biz onlardan birini seçeceğiz ve seçtiğimiz kadına da hepsinin güzelliğini verecek ve o da böylece bizim hanımımız olacak. Burada zina yapan öbür dünyada çok kötü bir durumda olacaktır. Eğer bu dünyada kim zengin ise öbür dünyada zengin; kim fakir ise öbür dünyada da fakir olacaktır”. Diğerleri ise yazması utanç verici olan başka yalanlar söylediler. Vladimir onları bol bol dinledi, çünkü kendisi kadınları ve her türlü zinayı severdi. Ayrıca sünnet olunması, domuz etinin yenmemesi ve içki içilmemesi hoşuna gitmedi ve şöyle dedi: “Ruslar içki içip eğlenmesini severler ve onsuz yaşayamazlar”. Sonra Roma’dan Almanlar geldiler ve şöyle dediler: “Papa tarafından gönderildik”. Vladimir’e dönerek şöyle devam ettiler: “Papa sana şöyle diyor: “Senin topraklarında bizimki gibi ama senin inancın bizimkine benzemiyor çünkü bizim inancımız- aydınlıktır. Biz Tanrı’yı selâmlıyoruz, o gökyüzünü, dünyayı, yıldızları, ayları ve her şeyi yarattı ve bize nefes aldırdı, sizin Tanrılarınız ise- yalnızca tahta”. Vladimir onlara şöyle sordu: “Sizin emirleriniz neler?”. Onlarda şöyle cevap verdiler: “Gücün nisbetinde oruç tutacaksın, hocamız Pavel’in “kim içeriyor veya yiyorsa” bunu Tanrı’nın şükriyle (inayetiyle) yapıyor” dediği gibi”. Vladimir Almanlara şöyle dedi: “Buradan gidiniz çünkü bizim babalarımız (atalarımız) daha önce de bunu kabul etmediler”.

5 *Povesti Vremennih Let*, s.58; *İpatiyevskaya Letopis*, s.56; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.82; *Troitskaya Letopis*, s.96; *Radzivilovskaya Letopis*, s.41; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok*’ta verilen hâdiseler aynıdır ancak, Bulgarların Vladimir’e dedikleri arasında küçük bir farklılık vardır şöyle ki: “Bizim aramızda taş yüzmeye başlayınca ve şerbetçi otu suya batınca kadar barış olacaktır” şeklindedir, s.132; *Voskresenskaya Letopis*, s.296; *Nikonovskaya Letopis*, s.42.

Bunu duyan Musevi Kozarlar (Musevi Hazarlar) geldiler ve şöyle dediler: “Biz sana Bolgar ve Hristiyanların kendi inançlarını öğretmek için geldiklerini duyduk. Hristiyanlar onu (Hz. İsa) bizim çarımıza gerdiği-mize inanıyorlar; biz ise tek bir Tanrı’ya, Avram (İbrahim)’a, İsak’a (İshak) ve İakov’a (Yakup) inanıyoruz”. Vladimir sordu: “Sizin kanunlarınızda neler var?”. Onlar da cevap verdiler: “Sünnet oluyoruz, domuz ve tavşan etini yemiyoruz, cumartesi gününü koruyor ve kutsal sayıyoruz”. O tekrar sordu: “Sizin topraklarınız nerede?”. Onlar da şöyle dediler: “Kudüs’de”. O yeniden sordu: “Topraklarınız tam orada mı?”. Onlar cevap verdiler: “Tanrı atalarımıza kızdığı için ve günahkâr olduğumuz için bizi çeşitli ülkelere dağıttı ve topraklarımızı Hristiyanlara verdi”. Vladimir bunun üzerine şöyle dedi: “Siz başkalarına inancınızı nasıl öğretiyorsunuz? Kendiniz Tanrı’yı reddettiniz ve o sizleri dağıttı. Eğer Tanrı sizleri ve kanunlarınızı sevseydi sizi başka topraklara dağıtmazdı. Bizden de bunu mu istiyorsunuz?”.⁶

Daha sonra Grekler Vladimire şu sözlerle bir filozof gönderdiler: “Bolgarların gelerek sana kendi inançlarını kabul ettirdiklerini duyduk. Onların inançları yeryüzünü ve gökyüzünü lekeliyor ve bütün insanların üzerine lanet gönderiyor; Tanrı’nın sıcak taşa yaktığı ve boğduruğu Sodom ve Gomora’nın sakinleri⁷ gibi oldular. İşte bunlar onları mahvettikleri günü bekliyorlar. Tanrı milletleri yargılamaya geldiğinde onları kanunsuzluklarından ve iğrençliklerinden dolayı mahvedecektir. Çünkü suyla belden aşağısını yıkıyorlar ve bu suyu ağızlarına döküyorlar ve sakallarına sürerek Muhammed’i hatırlıyorlar. Kadınları da böyle yapıyor hatta daha da büyük iğrençlikler yaptılar...”. Bunu duyan Vladimir toprağa tükürerek şöyle dedi: “Bu pis bir iş”. Filozof da şöyle dedi: “Onların inançları ile bizim inançlarımız arasında bazı farklar vardır: “Suyu tuzdan ayırmak için yâni örtü üzerinde hizmet ediyorlar, Tanrı ekmek için hizmet etmeyi yasaklamadı ve peygamberler ekmek almasını öğrendiler: “Sizin için bu yemek (ekmek) benim sızlayan vücudum-

6 *Povesti Vremennih Let, s.59-60; İpatiyevskaya Letopis’, s.57; Lavrentiyevskaya Letopis’, s.82-83; Troitskaya Letopis’, s.96; Radzivilovskaya Letopis’, s.41; Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok, s.132-133; Voskresenskaya Letopis’, s.296; Nikonovskaya Letopis’, s.42.*

7 Semavi dinlerde Allah’ın sapkınlıkları dolayısı ile helak ettiği şehirlerden ikisi.

dur.....". Böyle diyerek kâseyi aldı ve devam etti: "Bu kan benim yeni nasihatim". Bunu yapmıyorlar - yanlış inanıyorlar". Vladimir'de şöyle dedi: "Bana Yahudiler geldiler ve şöyle dediler: "Almanlar ve Grekler kimi çarmıha gerdilerse ona inanıyorlar". Filozof da cevap verdi: "Gerçekte buna inanıyoruz. Onların kendi peygamberlerinin daha önceden söyledikleri gibi sadece Tanrı yaratır. Diğerlerini ise çarmıha gerek gömer fakat üçüncü gün diriltir ve yedi kat göklere çıkartır. Onlar ise peygamberlerden birini dövdüler diğerine ise işkence ettiler. Onlar peygamberliği kaybettiklerinde o yeryüzüne indi ve onu çarmıha gerdiler, o ise sonradan dirildi ve göklere çıktı. Tanrı onların tövbe etmeleri için 46 yıl bekledi ama onlar tövbe etmediler. Onların üzerine Romalıları gönderdi ve Romalıları onların şehirlerini yağmaladılar, kendileri ise başka topraklara dağıldılar ve oralarda köle olarak kaldılar". Vladimir sordu: "Niçin Tanrı yeryüzüne indi ve böyle bir acıyla karşılaştı?" Filozof da cevap verdi: "Eğer dinlemek istersen sana düzenli bir şekilde ta başlangıçtan itibaren Tanrı'nın neden yeryüzüne indiğini anlatacayım". Bundan sonra filozof Tanrı'nın dünyayı nasıl yarattığını, Tanrı ile şeytan arasındaki mücadeleyi, şeytanın Tanrı'nın yerine geçmek istemesini, Hz. Adem'in ve Hz. Havva'nın şeytan tarafından kandırılmalarını, Tufan hâdisesini, sel baskınını, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın yaratılış gayelerini, Yahudilerin Tanrı'yı nasıl kızdırdıklarını anlatmaya başladı.⁸

Yıl 6495 / 987: Vladimir kendi boyarlarını ve şehrin yaşlılarını çağırarak onlara şöyle dedi: "Bana Bolgarlar gelerek şöyle dediler: "Bizim kanunlarımızı kabul et". Onlardan sonra Almanlar geldiler ve kendi kanunlarını övdüler. Onların arkasından Yahudiler (Hazarlar), Yahudilerden sonra da Grekler geldiler. Bunlar diğer bütün kanunları kötülerek kendi kanunlarını methettiler ve dünyanın başlangıcından itibaren dünyadaki bütün hayat tarzları hakkında pek çok şeyler söylediler. Onlar akıllıca konuşuyorlar ve onları hayretler içerisinde dinliyorsun. Onların her birini dinlemeyi seviyorum çünkü onlar başka bir aydınlığı anlatıyorlar. Onlar şöyle diyorlar: "Eğer bir kimse bizim inancımıza

8 *Povesti Vremennih Let*, s.61-62; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.85-104; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.57-58; *Troitskaya Letopis'*, s.97-107; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.42; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.133-148; *Voskresenskaya Letopis'*, s.297; *Nikonovskaya Letopis'*, s.43.

geçerse ölünce yeniden dirilecek ve asırlarca ölmeyecek, eğer diğer kanunlara geçip ölürse öbür dünyadaki ateşte yanacaktır. Ne tavsiye edersiniz ve ne cevap verirsiniz?”. Boyarlar ve yaşlılar şöyle dediler: “Knyaz şunu iyi bil ki hiç kimse kendini kötülemez sadece över. Eğer hangisinin en iyisi olduğunu öğrenmek istersen en iyi askerlerini onlara elçi olarak gönder ve Tanrı’ya nasıl ibadet ettiklerini öğren”. Bu konuşma Knyazın ve bütün insanların hoşuna gitti. Çok ünlü ve akıllı askerlerinden 10 tanesini seçerek onlara şöyle dedi: “İlk önce Bolgarlara gidiniz ve onların inançlarını öğreniniz”. Onlar yola çıktılar ve Bolgarların topraklarına geldiler. Onların iğrenç işlerini ve camilerini görerek ülkelerine geri döndüler. Vladimir onlara Almanlara ve Greklere de gitmelerini söyledi. Onlar hem Almanlara hem de Greklere gidip döndükten sonra Knyaz Vladimir boyarları ve yaşlıları çağırarak onlara şöyle dedi: “Gönderdiğimiz askerlerimiz geri döndüler şimdi onlardan bütün olanları dinleyelim”. Sonra elçilere dönerek: “Başından itibaren bütün olanları anlatınız!”. Onlarda konuşmaya başladılar: “İlk önce Bolgarlara giderek mabedlerinde yâni camilerinde nasıl ibadet ve dâa ediyorlar diye baktık, onlar orada kuşak takmıyorlar ve selâm vererek sanki kudurmuşlar gibi şuraya- buraya yönelerek oturuyorlar. Onlarda eğlence diye bir şey yok sadece keder var. Ayrıca çok pis kokuyorlar. Kanunları da çok iyi değil. Sonra Almanlara gittik. Onları tapınaklarında değişik bir şekilde hizmet ederken gördük ama bu hizmetlerde ve yasalarda herhangi bir güzellik göremedik. Daha sonra Greklere geldik. Bizi Tanrılarına hizmet ettikleri yere götürdüler. Gökyüzünün ve toprağın bu kadar güzel olduğunu bilmiyorduk çünkü bizim topraklarımızda bu kadar güzelliği ve böyle manzaraların olduğunu daha önce görmemiştik. Bu güzellikleri sizlere nasıl anlatacağımızı da bilemiyoruz. Biz Tanrı’nın burada insanlarla beraber olduğunu ve onların Tanrı’ya diğerlerinden daha iyi hizmet ettiklerini gördük. Oradaki bu güzelliği unutmamız mümkün değil çünkü eğer bir insan tatlının tadını alırsa daha sonra acının tadını alamaz”. Boyarlara dönerek şöyle dediler: “Eğer Greklerin kanunları kötü olsaydı büyük annemiz Olga⁹ onları kabul eder miydi? Çünkü o bütün insanlardan daha akıllıydı”. Bunun

9 Kiyev Rusyası’nın en tanınmış simalarından biri olan Olga (İskandinavcası ve Rumcası Helga), İgor’un karısı ve Svyatoslav’ın annesidir. Olga 957 yılında Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus knyageniyasıdır (knyaz eşi).

üzerine Vladimir şöyle dedi: “Nerede vaftiz edilmeyi kabul edeceğiz”. Onlarda şöyle cevap verdiler: “Senin hoşuna neresi giderse”.¹⁰

Yıl 6498 / 990: Bu yıl Vladimir filozof Marka Makedonin’i Bolgarlara gönderdi. Bu Bolgarlar Agaryanlardan yâni İsmailîlilerden¹¹ geliyorlar. İsmailîliler Sranitsa dilini konuşuyorlar ve Sranitsa dilini konuşanlar ise Sarrılardan geliyorlar ve hür olarak yaşıyorlar. Agaryanlar ise onların köleleridir. Bu Sarrıların Besermen, Tatar gibi daha pek çok isimleri vardır. Filozof Bolgarların yanına gitti ve ve onlara Tanrı hakkında pek çok şeyler söyledi. Onlar bunları duyunca çok sevindiler. Filozof Kiyev’e Vladimir’in yanına geri döndü¹².

Yıl 6502 / 994: Vladimir Bolgarlar üzerine giderek onlarla pek çok kez savaştı ve onları yendi. Sonra büyük bir sevinçle Kiyev’e geri döndü.¹³

Yıl 6504 / 996: Vladimir İtil ve Kama Bolgarlarının üzerine giderek onları yendi ve pek çok esir aldı.¹⁴

Yıl 6532 / 1024: Yaroslav¹⁵ Novgorod’da iken Mstislav¹⁶ Tmutarakan’dan Kiyev’e geldi ama Kiyevliler onu kabul etmediler. Bunun üzerine o Çernigov’a giderek tahta oturdu çünkü bu sırada Yaroslav Novgorod’da idi. Yine bu sırada sihirbazlar (falcılar) Suzdal’da isyan ederek hali-vakti yerinde olan varlıklı insanları öldürdüler. Şeytanların tahrik-

10 *Povesti Vremennih Let*, s.74-75; *Lavrentiyevskeya Letopis’*, s.104-106; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.73-74; *Troitskaya Letopis’*, s.107-108; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.49-50; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok*, s.148-149; *Varonskiy Spisok*, s.442-443; *Voskresenskaya Letopis’*, s.306; *Nikonovskaya Letopis’*, s.52-53.

11 Yıllıklarda Türk boylarının nesli hep bu İsmailîlilere dayandırılmaktadır. Rum anlayışına göre Türkler, Tevrat’ta (Yaratılış, XVI 1) adı geçen (Abram/İbrahim’in karısı Sara/Saray’ın Mısırlı cariyesi) Agar /Hacer’in soyundan gelmektedirler. Tevrat’ın (1. Tarihler, V, 19) Rumca çevirisinde Aganênoslar diye geçen bu isim Kitab-ı Mukaddes şirketi tarafından yaptırılan Türkçe çevirisinde Hagrîler diye geçmektedir.

12 *Nikonovskaya Letopis’*, s.58.

13 *Nikonovskaya Letopis’*, s.65.

14 *Nikonovskaya Letopis’*, s.66.

15 Yaroslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç’in oğlu ve Rus Knyazıdır. 1019-1054 yılları arasında Kiyev’de Knyazlık yapan Yaroslav, zekâsı ve ilme olan düşkünlüğü ile tanınmış ve “*Bilge Yaroslav*” (Yaroslav Mudriy) unvanıyla anılmıştır. Kiyev Knyazlığı döneminin en büyük hükümdarlarından biri olarak kabul edilmektedir.

16 Mstislav Vladimiroviç, Vladimir Svyatoslaviç’in oğludur ve Tmutarakanda Knyazlık yapmıştır. “*Hrabry: cesur*” ve “*Udaloy: babayiği*” olarak lakâp almıştır. Vladimir’in hizmetçisinden olan oğludur. Yıllıklarda ismi ilk defa 1016 yılından itibaren geçmektedir. 1033’te ölmüştür.

leri ve iblislerin hareketleriyle konuşarak mevcut her şeyi ele geçirdiler. Ülkenin bu tarafında büyük bir isyan ve açlık oldu. Bütün insanlar İtil boyunca Bolgar topraklarına giderek oradan ekmek getirdiler ve bu şekilde yaşadılar. Yaroslav sihirbazların yaptıklarını duyunca Suzdal'a gelerek onları yakaladı. Birini kovdu, diğerini ise idam ettirdi.¹⁷

Yıl 6596 / 1088: Bu yıl Bolgarlar (İtil) Murom'u¹⁸ aldılar.¹⁹

Yıl 6604 / 1096: Onlar doğu ile kuzey arasındaki Yetriv Çölünden²⁰ 4 boy halinde çıktılar: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler. Patar Mefodiy (Methodius)²¹, Gedeon'un²² onları kılıçtan geçirmekten önce 8 boy olduklarını söylüyor. Gerçektende onlar 8 boy olarak çöle geldiler ama 4'ü kılıçtan geçirildiler. Diğerleri ise şöyle diyorlar: Amonovoğulları²³, ama bu doğru değil Moavoğulları (Moavlar)²⁴: Hvalisler²⁵; Amonovoğulları: Bolgarlardır. Saratsinler²⁶ ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Saroğulları²⁷ diye adlandırıyorlar. Bu da demektir ki: "Biz Sariniz". Böylece Hvalisler ve Bolgarlar Lot (Lut, Hz.

17 *Povesti Vremennih Let*, s.99-100; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.103; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.144; *Troitskaya Letopis'*, s.131-132; *Voskresenskaya Letopis'*, s.328-329.

18 Oka Nehri boyunca olan bu şehir Knyaz Vladimir (980-1015) zamanında kurulmuştur.

19 *Povesti Vremennih Let*, s.137; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.201; *Troitskaya Letopis'*, s.165; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.84: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.4; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 1087 yılına âit olarak biraz farklıdır. Şöyleki: "İtil ve Kama Bolgarları bu yıl Murom'u aldılar", s.115.

20 Burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

21 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanılmaktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

22 Yahudi hâkimi.

23 *Troistkaya Letopis'*te "Amnoğulları Bolgarlardan, Saranitseler ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Sarakiler olarak adlandırıyorlar." şeklinde geçmektedir, s.18.

24 Moavityan, Moavlar diye de isim verilen bu halk Tatarlardır.

25 Hazar Denizi'nin kıyısında yaşayanlar böyle adlandırılıyorlar.

26 Saratsin, Sratsini, Sarakine, Sarini şekillerinde geçen bu isim Müslüman halklara verilen ortak isimdir.

27 Rivâyet edildiğine göre Hz. İbrahim'in hanımı Sâre'nin Hacer isminde bir câriyesi varmış ve kocası onu Hz. İbrahim'e vermiş. Hz. İbrahim'in de daha sonra ondan İsmail adlı bir oğlu dünyaya gelmiş. Yine rivâyete göre İsmail doğduğu zaman babası

İbrahim'in yeğeni)'un kızından geliyorlar, ama bu boylar temiz değildir çünkü o babasından hamile kaldı.²⁸ İsmail'in çölden çıkarak gelen 12 oğlu vardı: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler yâni Kumanlar²⁹. Bu 8 boydan sonra yüzyılın sonunda Aleksandr Makedon Dağları (Tanrı Dağları)'ndan pis (temiz olmayan) insanlar çıkarak dağıldılar.³⁰

Yıl 6628 / 1120: Vladimir'in oğlu Georgiy³¹ Bolgarlar üzerine İtil şehrine gitti. Onların alaylarını yenerek pek çok esir aldı ve daha çok şan ve şerefle döndü. Bu sırada Vladimir, Andrey'i³² kötülerle savaşmak üzere Lyah'a gönderdi.³³

Yıl 6665 / 1157: Konstantin şehrinde inançlı, mümin ve Hristiyan sever Çar Maniul çarlık yaparken Suzdal ve Rostov'da mümin Knyaz Andrey vardı. Onun babası Büyük Suzdal ve Rostov Knyazı olarak tahta oturuyordu. Kiyev'de ve bütün Rusya'da Konstantin'den gelen metropolit vardı. Rostov'da ise piskopos Nestor vardı. Saltık

99; İshak doğduğunda ise 112 yaşında idi. İshak peygamber, İsmail'den 13 yıl sonra Sâre'den dünyaya gelmiştir.

28 Yahudi inancına göre Lut'un kızları soylarını devam ettirmek amacıyla babalarına şarap içirerek sarhoş etmişler ve daha sonra kendinde olmayan babalarıyla ilişkiye girmişlerdir. Bu ilişkiden hamile kalan büyük kızı Moab adında bir erkek çocuğu doğururken, küçük kızı da Ammon adında bir erkek çocuk dünyaya getirmişti.

29 Yıllıkçılar burada özellikle Kuman ismini kullanmışlardır. Bu da bize Polovetslerin Kuman adı ile anıldıklarını bildiklerini göstermektedir.

30 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161-163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Troitskaya Letopis'*, s.17-18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9-10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125-127.

31 *Troitskaya Letopis'*de Yaropolk'un kardeşi Yuri şeklinde geçmektedir, s.207; Yuri Vladimiroviç (d.1090-ö.1157) *Dolgoruki* (Uzun kollu) diye tanınmaktadır. Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. Suzdal ve Kiyev ((1155-1157)'de Knyazlık yapmıştır.

32 Andrey Vladimiroviç, "İyi, güzel, hayırlı, mümin anlamlarına gelen" "*Bogolubskiy*" adı ile tanınmıştır. Büyük Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın torunu ve Yuri Vladimiroviç'in oğludur. İlk önce Vladimir-Volinde daha sonra da Suzdal (1157-1174)'da Knyazlık yapmıştır.

33 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.205; *Lavrentiyevskaya Letopis'*te: "Yaropolk'un kardeşi Yuri Bolgarlar üzerine giderek onların alaylarını yendi ve pek çok esir aldı." şeklinde geçmektedir, s.277; *Troitskaya Letopis'*, s.207; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.104; Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.25; *Nikonovskaya Letopis'*te biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Yaroslav Polovetsler üzerine gitti ama onları bulamayarak geri döndü. Kardeşi Yuri Dolgoruki ise Bolgarlar üzerine gitti ve onları yenerek pek çok esir aldı.", s.151.

hükümdarlar kendi aralarında sevgi içerisinde yaşıyorlardı. Ama sonra aralarında savaş başladı. Konstantin şehrinden Konstantinopolülüler (İstanbulular), Persliler (İran), Rostovlular Rostov'dan Kazanlılar olarak da adlandırılan Bolgarlar üzerine gittiler. Âdet olduğu üzere Knyaz Dolgoruki (uzun kollu) Yuri'nin oğlu olan mümin Knyaz Andrey savaşa gitmek için yürüyüşe geçti. O ilk önce Meryem Ana'daki aziz ikonlara ve hayat veren haç'a güvenerek, onları saygıyla selâmlayıp iki defa papaz cübbesini giydi ve gözyaşları içerisinde temiz ve saf bir kalple Tanrı'nın annesinin ve Şerefli Haç'ın karşısında Tanrısız barbarlara karşı kendisine yardım etmeleri için dúa etti. Sonra yine gözyaşları içerisinde bütün inancıyla dúa etti, Haç'ın kutsallığına ve bir alâmet göstereceğine inanarak Haç'ı ve Azize Meryem Ana'yı öperek Tanrısız Agaryan Bolgarlarına doğru gitti ki bunlar Kazan dilini konuşuyorlardı. Onlara hücum etti ve 4 tane şehirlerini aldı. Kama Nehri'nde onları yenerek geri döndü.³⁴

Yıl 6668 / 1160: Bu yıl Andrey Yureviç (Andrey Bogolubskiy) kardeşi Yaroslav Yureviç, oğlu İzyaslav ve Murom Knyazı Yuri ile İtil ve Kama Bolgarlarının üzerine gitti. Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımlarıyla İsmaililerden pek çok kişiyi öldürdüler. Onların Knyazı küçük bir drujina ile güçlükle kaçabildi. Ruslar onların ünlü şehirleri Kama ve Prihimov'u aldılar; diğer şehirlerini ise ateşe verdiler.³⁵

Yıl 6672 / 1164: Bu yıl Knyaz Andrey oğlu İzyaslav, kardeşi Yaroslav ve Murom Knyazı Yuri ile birlikte Bolgarlar üzerine gitti. Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımlarıyla Bolgarlar üzerinde zafer kazanarak pek çoğunu kılıçtan geçirdiler ve bayraklarını aldılar. Bolgar Hanı Büyük Şehre (Veliki Gorod)³⁶ kadar drujinasının küçük bir kısmı ile zorlukla kaçabildi. Knyaz Andrey lanetli Bolgarların yenilip kaçtıklarını görünce drujinasıyla beraber zaferle geri döndü.³⁷

34 Nikonov Yıllığında; bu yıl hakkında verilen bilgiler "1 Ağustos'ta Doğan Şerefli Haç Hakkında", başlığı altında verilmiştir. *Nikonovskaya Letopis'*, s.210.

35 *Nikonovskaya Letopis'*, s.230.

36 Kama ile İtil nehirlerinin birleştiği yerden 100 km kadar güneyde İtil'in sol sahilinden 6 km kadar doğuda bulunan bu Bulgar şehri, Bulgar şehirleri arasında en önde geleni ve 9-12. yüzyıllarda Doğu Avrupa'nın en önemli ticaret merkezlerinden biridir.

37 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.334-335; *Troitskaya Letopis'*, s.244; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.131; *Voskresenskaya Letopis'*, s.77.

Yıl 6681 / 1173: Bu yılın kışında Knyaz Andrey, oğlu Mstislav ile yine Murom ve Ryazan Knyazları olan oğullarını Bolgarlar üzerine gönderdi. Gittikleri yol insanların hoşuna gitmedi çünkü o kış Bolgarlarla savaşmaya giderken havalar iyi değildi. Gorodets'deki Knyaz, Murom ve Ryazanlı kardeşleriyle birleşerek Oka Nehrinin ağzında kendi drujinaları ile 2 hafta beklediler. Bu sırada voyvoda olarak görev yapan Boris Jidislaviç kötülerin haberi olmadan onların topraklarına girerek 6 köy ve 7 şehrini aldı. Erkekleri, kadınları ve çocukları kılıçtan geçirdi. Knyaz Mstislav'ın az bir drujina ve esirlerle tekrar geldiğini duyan Bolgarlar 6000 kadar hızlı atla onların arkalarından gittiler. Onlara yetişmek için 20 verst³⁸ kaldığında Tanrı onları Mstislav üzerine gitmekten vazgeçirdi. Hristiyanları kendi elleriyle kapatarak saklayıp-korudu çünkü Knyaz Mstislav nehrin ağzında az bir drujina ile bulunuyordu zira drujinasının büyük bir kısmını dağıtmıştı. Bu yüzden Bolgarlar kendileriyle savaşacak birilerini bulamadıkları için geri döndüler. Tanrı'nın insanları geri döndürdüğünü duyan insanlarımız Tanrı'ya ve Azize Meryem Ana'ya Hristiyanlara yapmış oldukları yardımlar için dualar ederek şükrettiler. Hristiyanlar ise Tanrı'yı ve Azize Meryem Ana'yı överek geri döndüler.³⁹

38 1 verst: 1,06 km.

39 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.385; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.354; *Troitskaya Letopis'*, s.250; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.136 ve *Voskresenskaya Letopis'*, s.88; Yalnız *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'*, *Radzivilovskaya Letopis'* ve *Voskresenskaya Letopis'*te bu yıl 1172 olarak verilmiştir. Yine *Nikonovskaya Letopis'*te de bu bilgiler 1172 yılına âit olarak biraz farklı verilmiştir. Şöyle ki: "Bu yılın kışında Knyaz Andrey, oğlu Mstislav ile yine Murom ve Ryazan Knyazları olan oğullarını Bolgarlar üzerine gönderdi. Gittikleri yol insanların hoşuna gitmedi çünkü o kış Bolgarlarla savaşmaya giderken havalar iyi değildi. Gorodets'deki Knyaz Murom ve Ryazanlı kardeşleriyle birleşerek Oka Nehrinin ağzında kendi drujinaları ile 2 hafta beklediler. Bu sırada voyvoda olarak görev yapan Boris Jidislaviç kötülerin haberi olmadan onların topraklarına girerek 6 köy ve 7 şehrini aldı. Erkekleri, kadınları ve çocukları kılıçtan geçirdiler. Knyaz Mstislav'ın az bir drujina ve esirlerle tekrar geldiğini duyan Bolgarlar 6000 kadar hızlı atla onların arkalarından gittiler. Onlara yetişmek için 20 verst kaldığında Tanrı onları Mstislav üzerine gitmekten vazgeçirdi. Hristiyanları kendi elleriyle kapatarak saklayıp-korudu çünkü Knyaz Mstislav nehrin ağzında az bir drujina ile bulunuyordu. Ayrıca drujinasının büyük bir kısmını da dağıtmıştı. Bu yüzden Bolgarlar kendileriyle savaşacak birilerini bulamadıkları için geri döndüler. Tanrı'nın insanları geri döndürdüğünü duyan insanlarımız Tanrı'ya ve Azize Meryem Ana'ya Hristiyanlara yapmış oldukları yardımlardan dolayı şükrettiler. Hristiyanlar ise Tanrı'yı ve Azize Meryem Ana'yı överek geri döndüler", s.247.

Yıl 6683 / 1175: Yuri'nin oğlu, Vladimir Monomah'ın torunu Suzdal'ın Büyük Knyazı Andrey'in kutsal peygamber haftasının arifesinde yani 28 Haziran Cumartesi günü öldürüldüğü için Yıllık yazarı ilk önce onun yapmış olduğu yeniliklerden, inşaa ettirdiği muazzam kiliselerden ve şahsiyetinden bahsetmekte ve daha sonra da nasıl öldürüldüğünü anlatmaktadır. Onun ölümüne üzülenler arasında bulunan Kiyevli Kuzmiç'in şu sözlerini şöyle nakletmektedir: "Kuzmiç cesedinin başında ona doğru eğilerek ağlamaya başladı ve şöyle dedi: Benim sahibim, Tanrı, kötü Bolgarları ara-sıra yenen sana ve senin üzerine gelen iğrenç ve namussuz düşmanlarını (Kuman/Kıpçakları) yenmede yardım etse idi olmaz mıydı?" Ve yine ekleyerek şöyle dedi: "Sahibim senin yakınların bilmiyorlar ama önce İstanbul'dan daha sonra Rus topraklarındaki ülkeler ile Latin dilli ülkelere, Hristiyanlardan kötülere kadar misafirler yanınıza geldiler ve sizinle konuştular. Siz onları kiliseye götürdüğünüzde orada gerçek Hristiyanlığı görerek vaftiz oldular. Yine Bolgarlar, Yahudiler ve bütün kötülerde Tanrı'nın şöhretini ve kilisenin ne kadar güzel tezyin edildiğini görerek ağladılar.⁴⁰

Yıl 6692 / 1184: Knyaz Vsevolod⁴¹, İziaslav Gleboviç ve oğulları, Mstislav Davidoviç⁴², Ryazanlı Gleboviçler: Roman, Vsevolod, Vladimir ve Muromlu Vladimir ile birlikte Bolgarlar üzerine Bulgar topraklarına gittiler. Sahile çıktıklarında Veliki Gorod (Büyük Şehir)'a doğru giderlerken Tuhçına kasabasının yanına gelerek durdular. Burada 2 gün kaldıktan sonra Büyük Şehir'e doğru tekrar ilerlediler ve öncü alaylarını önden gönderdiler. Onların arkalarından gelen Beloozero⁴³ müfrezesi voyvoda Fom Lazkoviç'le birlikte insanlara doğru gittiler. Knyazla beraber bozkıra gelenler öncü kuvvetlerini bozkıra yerleştirdiler. Bu sırada Bulgar alaylarından 5 asker gelip Knyaz Vsevolod'un önünde diz çökerek ona şöyle dediler: "Knyaz! Seni selâmlıyoruz. Polovetslerden

40 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.401.

41 III. Vsevolod Yureviç (1176-1212), "*Bolşoye Gnezdo*" (Büyük Yuva) adı ile de tanınan Yuri Vsevolodoviç Dolgoruki'nin oğludur. 1173'te Kiyev, 1175-1176 Pereyaslav ve 1176-1212'de Vladimir'de Knyazlık yapmıştır.

42 Mstislav Davidoviç Vişegorod'da Knyazlık yapmıştır.

43 Beloozero, Sankt-Peterburg şehriden geçen, Büyük Neva Gölü'nde bulunan Krestov Adası'nda yaşayan eski Doğu Slav boylarından Dvoryanların kurduğu şehirdir. Bu şehir ismini Knyaz Belozerski'den almıştır.

Yemyaklar⁴⁴ Bulgar Hanı ve Bolgarlar ile birlikte bizimle savaşmak için üzerine geliyorlar”. Knyaz Vsevolod, kardeşleri ve drujinası ile bu Polovets grubuyla savaşmayı ve onları ele geçirmeyi düşündü. Bu düşünce ile de Büyük Şehre doğru gitti. Knyazla birlikte gidenlerin yanına birinci gün Çeremisyanlı⁴⁵ alaylarıyla gelerek durdular. Knyaz ise drujinası ile beraber düşünmeye başladı. Yuri’nin torunu İzyaslav Gleboviç⁴⁶ drujinasına yetişti. Mızrağını alıp kayıklara doğru gitti ve güçlü bir şekilde kayıkların yanına geldi. Kayıkların arkasından şehrin avlusuna doğru çıkarken mızrağı parçalandı ve zırhını deldi. Ok kalbine saplandı. Onu canlı olarak arkadaşlarının bulunduğu yere getirdiler. Bolgarlardan Sobekulya ve Çelmatalılar⁴⁷ şehirlerinden çıkarak kayıklarının yanına geldiler. Torçesk’ten⁴⁸ ise atlarla geldiler. Bizim insanlarımız onların kayıklarının yanına gittiler. Tanrı bizlere yaptığı yardımı kuvvetlendirdiği için onların üzerine gittik. Onlar bunu görünce kaçtılar. Bizimkiler de lanetli Bohmitleri (Müslamanları) arkalarından kovaladılar. Onlar İtil’e doğru koşarak gittiler ve onlardan İtil’de 1000’den fazla kişi boğuldu. Onları Tanrı’nın öfkesi, Kutsal Meryem Ana ve Knyaz Vsevolod’un dâhalarıyla yendik. Knyaz Vsevolod şehrin yakınlarında 10 gün kaldı. Kardeşinin yorgun düştüğünü görerek geri döndü. Bolgarlarda ona elçiler göndererek barış istediler.⁴⁹

44 10. yüzyıl ortalarında İrtiş boylarında Kimek adlı büyük bir Türk boyu bulunuyordu; bu boyun bir kısmı “Emek (Yemek) adını taşımıştır. Başka bir kısmı da “Kıpçak” adını taşımış ve bu ad bir müddet sonra hepsini ifade etmiştir. 1070’lerde Kıpçak göç sahası batıda İtil boyu iken doğu kısmı “Yemek” adıyla Talas boylarında bulunuyordu. Batı boyu zamanla Kuman adı ile anılmaya başlamıştır.

45 Çeremisyan, Çeremis, Fin-Ugor boylarından biridir.

46 İzyaslav Gleboviç, Gleb Yureviç’in oğludur ve Pereyaslav’de Knyazlık yapmıştır. 1184 yılında amcası Vsevolod Yureviç’in Bolgarlar üzerine yaptığı sefere katılmış ve Bolgarlarla yapılan savaşta ölmüştür.

47 Sabekulya ve Çelmata İtil Bolgarlarına âit iki boy’dur.

48 Ros Nehrinin yukarı kollarından Torçe Irmağı üzerinde bulunan bir şehir.

49 *Laurentiyevskaya Letopis’*, s.369-370; *Troitskaya Letopis’*, s.266-267; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.147: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*, s.96-97: Bu yıllıkta verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1183** olarak verilmiştir; *İpatiyevskaya Letopis’*te bu bilgiler **1182** yılına âit olarak biraz farklı verilmiştir. Şöyle ki: “Bu yılın yazında Suzdal Knyazı Vsevolod Yureviç Bolgarlar üzerine gitmek için Svyatoslav’a kendisine yardım göndermesini rica etmesi için oğlu Vladimir’i gönderdi ve ona şöyle dedi: “Tanrı izin verirse kardeşim ve oğluma biz hayatta iken kötülerle savaş yapma imkânı verecektir”. İtil boyunca Bolgarların üzerine giderek Tsevtse’nin ağzındaki İsadi diye adlandırılan adadan kıyıya çıktılar ve burada yanlarına aldıkları her şeyi ve ayrıca Beloozero alayını, Fomu Nazakoviç

Yıl 6692 / 1186: Bu yıl Büyük Knyaz Vsevolod oğlu Yuri'yi kendi

adındaki voyvodayı uşak Doroja ve diğer voyvodoları bıraktılar. Diğer Knyazlarda kendi adamlarını bıraktılar. Kendileri atlı olarak Bulgar topraklarına ve büyük Bulgar şehri Srebryan'a doğru gittiler. Rus alaylarının çok kalabalık olduklarını gören Bolgarlar onlara karşı koyamayarak şehre çekildiler. Genç Knyazlar kapılara doğru giderek onlarla savaşmak istediler. Şehirden atılan bir ok İzyaslav Gleboviç'in zırhını delerek kalbinin tam altına saplandı. Arkadaşları onu henüz sağken taşıyarak ordugâha getirdiler. Vsevolod, diğer bütün Knyazlar ve alaylar buna çok üzüldüler. Bolgarlar, Bolgar şehirleri Sobekulyan ve Çelmata (her ikisi de Bulgarlara ait bir boydur ve anlaşılan yaşadıkları şehirlere boy ismini vermişlerdir) civarında Timtüzi (Temtüzi) diye adlandırılan Bolgarlarla birleştiler. Sayıları 5000 idi ve İsadi'ye doğru gittiler. Torçki'den atla ve kayıklarla gelerek o adaya çıktılar ve Rusların üzerine gittiler. Rus alayları Tanrı'nın yardımıyla daha da kuvvetlenerek onların üzerine gittiler ve savaşmaya başladılar. Onlar bunu görünce kaçtılar. Bizimkiler kötü Bohmitleri (Müslümanları) kılıçtan geçirerek öldürdüler, kalanlarını ise arkalarından giderek kovaladılar. Bunlar süratle İtil'e geldiler ve kayıklara bindiler. Bu esnada kayıklar ters döndü (devrildi) ve onlardan 1000'den fazla kişi nehirde boğuldu. Böylece Tanrı Ruslara yardım ettiği için onları yendiler. Bir kısmını öldürdüler, bir kısmı da yukarıda söylediğimiz gibi kayıkların ters devrilmesi sonucu öldü. Böylece onlardan toplam 1500 kişi öldü. Ruslar Bolgarları yendikleri için Tanrı'ya bütün yardımlarından dolayı şükrettiler ve onu övdüler", s.422-423; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.37; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.227'de bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Yıl 6691 / 1183: Vseolod, bu yıl bütün bölgelerindeki askerleriyle Bolgarlar üzerine gitti ve Bolgarlar Knyaz İzyaslav Gleboviç'i öldürdüler"; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu yıl için verilen bilgiler biraz farklı olarak şöyledir: "Büyük Knyaz Vsevolod Yureviç kardeşi İzyaslav Gleboviç, Knyaz Mstislav Davidoviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç ile Bolgarlar üzerine gitti. Kendisine yardım etmeleri için Ryazan Knyazı Roman Gleboviç ve kardeşi İgor, Knyaz Vsevolod ve Murom Knyazı Vladimir'i çağırdı. Su (deniz)dan giderek onların topraklarına geldiklerinde sahile atlarla çıktılar ve şehrin yanındaki Tugçin kasabasında durdular ve burada 2 gün kaldılar. 3. gün Büyük Şehre (Veliki Gorod) doğru gittiler. Öncü kuvvetleri voyvoda Fom Laskov'un idaresinde önden gittiler. Laskov öncü kuvvetleri suya (nehre) doğru gönderdi. Onları Polovetslerden bir grup karşıladı. Geride kalan ordu ise bozkıra doğru gitti. Burada yanlarına 5 kişi gelerek onlara şöyle dediler: "Knyaz! Vsevolod Yureviç, Yemma-kov Polovetsleri ona sevgi gösteriyorlar ama şöyle düşünüyorlar: Bulgar ordusuna ve Bulgar topraklarına karşı gelmeyiz". Knyaz Vsevolod Yureviç kardeşiyle onların inancına ve kendi inancına güvenerek Büyük Şehre doğru gitti. Şehrin yanında 2 gün durdular 3. gün şehre doğru hareket ederek yanlarına Çeremisinliler geldiler. Kendi alaylarının azlığını gören Vladimir kardeşiyle düşünmeye başladı. Bu sırada Knyaz İzyaslav Gleboviç mızrağını vücuduna yaslayarak, şehirden güçlü bir şekilde yaya olan askerlerini yanına alarak kayıklara doğru gitmek için çıktı. Kayıkların etrafını sağlamlaştırarak pek çok insanın ölmesini önledi ve onları kayıkların arkasından şehrin avlusuna doğru kovdu. Bu arada kendisi çok yoruldu ve mızrağı parçalandı. Polovetsler mızrağını alarak zırhının üstünden kalbine sapladılar. Etrafındakiler ona destek vererek nefes almasını sağladılar. Burada Bolgarlar hücum ederek pek çok Hristiyanı öldürdüler. Diğer bir Bolgar grubundan ise Sabakul ve Çelmatin boyundan olanlar kayıkların olduğu yere; Torçesk'ten çıkanlar ise atların

voyvodası Gorodčan'la beraber Bolgarlar üzerine gönderdi ve pek çok esir ve ganimet alarak döndüler.⁵⁰

Yıl 6713 / 1205: Bu yıl Büyük Knyaz Vsevolod, İtil boyunca oturan Bolgarlar üzerine gitti ve İtil'den Homol'a kadar olan yerleri aldı. Savaş sırasında pek çoğunu kılıçtan geçirdi ve geride kalanları esir alarak, ganimetlerle döndü.⁵¹

Yıl 6727 / 1219: Bolgarlar Ustüg üzerine giderek orayı aldılar ve daha sonra Unji'ye doğru gittiler. Ancak Unjililer onları geri püskürttüler (kovaladılar).⁵²

Yine bu yıl Knyaz Yuri Vsevolodoviç kardeşi Svyatoslav'ı İtil ve Kama Bolgarları üzerine kendi ordusuyla beraber gönderdi. Ayrıca kardeşi Yaroslav Vsevolodoviç askerlerini voyvodasıyla, kardeşinin oğlu Vasilko Konstantinoviç kendi voyvodasını Rostov ve Üstüjanlılarla (Yüstüyan), Murom Knyazı David'da kendi askerlerini yardıma gönderdiler. Olşa'nın yanına geldiklerinde kayıklardan inerek kıyıya doğru gittiler. Onların karşısına Bulgar Hanı kendi ordusuyla çıkmak istediği için gitti. Bolgarlar onların üzerine ok atıldılar ve sonra dönerek şehre kapandılar. Svyatoslav Vsevolod, ordusuyla şehre doğru gitti. Şehirdeki zindanların etrafında meşeden yapılmış çitler, onların gerisinde iki kale ve kalelerin arasında da toprak tabyalar vardı. Svyatoslav Vsevolodoviç bütün ülkelerden gelenleri şehre doğru gönderdi. İlk önce yaya askerler ateşle ve baltalarla, arkalarından da okçular gittiler. Savaş çok şiddetli oldu.

yanına geldiler. Buradan Rus alaylarının yanına gittiler ama Tanrı'nın ve Azize Merem Ana'nın yardımları sayesinde Polovetsleri korkuttular ve onları kovaladılar. Polovetsler kaçtılar. Ruslar Polovetslerden yaklaşık 2000 kişiyi yakarak öldürdüler. Büyük Knyaz şehrin yanında 10 gün kaldı ve bu sırada Vladimir Monomah'ın torunun oğlu, Yuri'nin torunu ve onun kardeşi Knyaz İzyaslav Gleboviç öldü.", s.9-10.

50 *Troitskaya Letopis'*, s.273; *Voskresenskaya Letopis'*, s.99; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda biraz farklı olarak şu şekildedir: "Bu yıl Vladimir Knyazı Vsevolod Yureviç İtil ve Kama Bolgarları'nın üzerine gitti. Bolgarlar da gelecek onunla savaştılar. Ruslar pek çok esir ve ganimet alarak geri döndüler.", s.14.

51 *Troitskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda biraz farklı olarak şu şekildedir: "Bu yıl Knyaz Vsevolod Yureviç gemilerini İtil ve Kama Bolgarları üzerine gönderdi. İtil boyunca Homol'a kadar giderek pek çok esir aldılar. Bazılarını kılıçtan geçirerek öldürdüler. Her şeyi yağmaladılar ve sayısız ganimet alarak geri döndüler.", s.50.

52 *Voskresenskaya Letopis'*, s.126; *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler 1218 yılına âit olarak verilmiştir, s.81.

Çit ve toprak tabyaları yıkarak ateşe verdiler. Bolgarlar şehre kaçtılar. Onlarda arkalarından gittiler. Sonra şehri de ateşe vermeye başladılar. Duman ve fırtınadan göz gözü görmüyordu. Onlardan bazıları öldüler diğerleri ise şehrin başka tarafına gittiler. Svyatoslav Vsevolodoviç ordu-sunun önünde şehre doğru gitti. Arkasından da bütün askerler giderek çit ve kaleleri ele geçirdiler. Bolgarlar şehre kaçtılar. Onlar şehre gire-rek ateşe verip şehrin etrafını sardılar. Şehirde büyük bir feryat ve ba-ğırta duyuldu. Knyazları kaçtı, kadınlar ve çocuklar esir düştüler. Bazı-ları yanarak öldüler, bazıları kılıçtan geçirildiler. Svyatoslav burada bir süre kaldı ve 15 Haziran'da insanları şehrin arkasındaki dağlara götür-düler sonra da kayıklara geri dönerek İtil'in yukarısına gittiler. Bolgar-lar bunu duyunca Büyük Şehir'e ve diğer şehirlere giderek asker topladılar ve kıyıya gitmek için yola çıktılar. Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç askerlerine silâhlanmalarını ve bayrağı açmalarını emretti. Alaylar sü-ratle atlarına binerek sıraya girdiler. Tef ve boru çaldılar. Bolgarlar ise kıyı boyunca durdular. Kendilerinden daha önceki çarpışmada esir dü-şenler için boşu boşuna üzüldüler. Knyaz Vsevolod Kama'nın yukarı ağ-zında durdu ve buraya voyvoda Rostov'lu Vasilko Konstantinoviç, Vo-islav Dobriniç, Rostov ve Üstüjanlılarla geldi. Yanlarında pek çok esir vardı. Kama boyunca olan bölgelerdeki pek çok köy ve kasabaları ele geçirdiler, insanları ise öldürdüler. Svyatoslav Vsevolodoviç Vladimir'e doğru gitti ve kardeşi Yuri Vsevolodoviç ile Bogoluba yakınlarında kar-şılaştı. Onun yanında çocukları da vardı. Ona büyük bir şeref verdi ve hep birlikte 3 gün boyunca savaştılar. Daha sonra da kendi şehirleri Yurev'e geri döndüler.⁵³

53 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.83-84; *Voskresenskaya Letopis'*de bu bilgiler 1220 yılına âit olarak verilmiştir, s.126-128; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.422-423 ve *Troitskaya Letopis'*, s.305-306'da bu bilgiler 1220 yılına âit olarak çok kısa bir şekilde şöyle verilmiştir: "Vsevolod'un oğlu Büyük Knyaz Yuri, kardeşi Svyatoslav'ı alayları ve drujinası ile beraber Tanrısız Bolgarların üzerine gönderdi. Svyatoslav onların Oşel (Aşol) adındaki şehirlerinin önlerine geldi. Alay-lardaki bütün insanlar yaya idi. Bunu gören Tanrısız Bolgarlar hızlı bir şekilde ba-zıları atlarına binmiş, bazıları da yaya olarak ok atmaya başladılar ve şehirden karşı tarafa doğru koştular. Bizimkileri ise Kutsal Haç'ın gücü kuvvetlendirdi ve onların karşlarına geçerek ok atmaya başladılar. Onlar bizim sandalların arkasına doğru giderek kendilerini sağlama aldılar. Bu sırada bizim sallarda büyük bir gürültü oldu. Şehirlerini ve kalelerini alarak yaktık ve böylece şehri kalkanla almış olduk. Tanrı bu yardımı Svyatoslav'a 15 Haziran Aziz Amos Günü olduğu için verdi".

Peçenegi¹: Peçenekler

Bizim de söylediğimiz gibi Tuna'da yaşayanların konuştukları Slav-yan dili İskitler'den² geldi ki Kozarlar ve Bolgarlar da böyle konuşuyorlardı. Bunlar Tuna boyunca oturan Slavyan halklarına zorbalık yaptılar³. Daha sonra Ak Uğrlar (Macarlar) geldiler ve daha önce Slavyan topraklarını ele geçiren Volohlari⁴ kovarak Slavyan topraklarının varisi oldular. Bu Uğrlar Persid (İran) Kralı Hozdro (Şehinşah II. Hüsrev 590-628)'ya üzerine sefere giden Çar İrakliya (Bizans Hükümdarı Herakleios 610-640) zamanında ortaya çıktılar. Bu zamanda yine **Obrlar (Avarlar)**⁵ da ortaya çıkmışlardır. Bunlar Çar İrakliya'ya karşı savaştılar, onu yendilerse de yakalayamadılar. Bu Obrlar Slavyanlara karşı da savaşmışlardır. Slavyanlara ve Duleblere⁶ çok eziyet ettiler ve kadınlarının ırzına geçtiler (kadınlarını yaraladılar). Eğer bir Avar bir yere gitmek isterse arabaya at veya öküz koşmaz bunların yerine 3, 4 veya 5 kadını (Slav kadınlarını) birden koşmalarını emrederdi ve bu şekilde kadınlar onu Obrine⁷ götürürlerdi (taşırlandı). Duleblilere de böyle işkence ettiler. Bu Avarlar geniş vücutluydular. Akıllarıyla iftihar ederlerdi. Tanrı onları yok etti ve hepsini öldürdü ve tek bir Avar bile kalmadı. (Bu yüzden) Rusya'da zamanımıza kadar gelen bir atasözü vardır:

1 Rus yıllıklarında Peçenekler "Peçenegi" şeklinde verilmiştir.

2 İskitler M.Ö. 11-6. yüzyıllarda Azak Denizi, Kırım, Karadeniz'in kuzeyi, Orta Ten ve Özi nehirleri ile Tuna'ya kadar uzanan geniş sahada yaşayan bir halktır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda İskitlerin Türk menşeden geldikleri ve yönetici tabakasının Türk olduğu ortaya konulmuştur. Geniş bilgi için bkz. İ. Durmuş, *İskitler*, Ankara 1993.

3 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.6; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.10; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.13-13; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.264.

4 Özi, Visla ve Tuna boylarında önemli bir rol oynayan Slavyan boylarından biri veya Avrupa'da eski Roma'da yaşayan halklardan biri ya da Ulahlar oldukları düşünülmektedir.

5 Obrlar kelimesi ile 558-805 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Pannonya'da güçlü bir hâkimiyet kuran Avarlar kastedilmektedir.

6 Volınya bölgesinde yaşayan eski bir Slav boyu.

7 Burada Obrin ile Avarların sahip oldukları ülke kastedilmektedir.

“*Obrlar gibi yok oldular*”. Onlardan ne bir boy ne de bir soy kaldı⁸. Bu Obrlardan sonra Peçenekler onlardan sonra ise Kara Uğrlar gelerek Oleg zamanında Kiyev'in önünden geçtiler.⁹

Yıl 6375 / 867: Bu yıl Kiyev'de çok büyük bir açlık oldu ve pek çok Peçenek Askold ve Dir'de (nehirlerinde) öldüler.¹⁰

Yıl 6423 / 915: Peçenekler ilk defa Rus topraklarına geldiler, İgor'la¹¹ barış yaparak Tuna'ya gittiler. Aynı yıl Frakiya ülkesini (Trakya) esir alan (ele geçiren) Simeon (Symeon)¹² geldi; Grekler bu sırada Peçeneklere (yardıma gelmeleri için) elçiler gönderdiler. Peçenekler geldiklerinde onlarla birleşerek Simeon'un üzerine gittiler. Ancak Peçenekler onların kendi aralarında kavga ettiklerini görünce evlerine geri döndüler¹³. Bolgarlar ise Greklerle savaştılar ve Greklerden çoğunu kılıçtan geçir-

8 *Nikonovskaya Letopis*'de buraya kadar bilgi verilmiştir, s.5.

9 *Povesti Vremennih Let*, s.14; *İpatiyevskaya Letopis*', s.7; *Lavretiyevskaya Letopis*', s.11; *Troitiskaya Letopis*', s.56; *Radzivilovskaya Letopis*', s.14; *Voskresenskaya Letopis*', s.264.

10 *Nikonovskaya Letopis*', s.9.

11 İgor Rurikoviç (912-945), İlk Rus Knyazı Rurik'in oğlu ve Kiyev Knyazıdır.

12 Bulgar Çarı II. Simeon (Symeon, 893-927), Hristiyanlığı kabul eden ilk Bulgar Çarı Boris'in (859-889) üçüncü oğludur.

13 9. yüzyıl başlarında Blgarların başında olan Çar Simeon, Bizans'ın elinden birçok yeri almış ve İstanbul'u da tehdit eder bir hâle gelmiştir. 914 yılında Edirne şehri Çar Simeon tarafından zaptedildikten sonra, Bulgar kuvvetleri Trakya'yı baştan başa tahrip etmişlerdir. (Bizans topraklarında Bulgar Çarı Simeon'un tahribatı için Bkz. Ostrogorsky, *Bizans*, s.243-244). İşte bu sırada Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelişlerini Bizans iyi değerlendirmiş ve Peçeneklere elçiler göndererek onları Bulgarlara karşı kazanmak istemiştir. İlk temaslar 915 tarihinde gerçekleşmiş ve Kırım kumandanı Leon Phokas'a gereken talimat verilerek, Peçeneklerin Bulgarlara karşı sevk için her türlü çareye başvurulması bildirilmiştir. Phokas'a bunu başarırsa kendisine “Patricius” unvanı gibi yüksek bir pâyenin verileceği de vadedilmiştir. Bunun üzerine Phokas, Peçeneklerle buluşmuş ve onlarla Bulgarlar üzerine gitmeleri hususunda bir anlaşma yapmıştır. Peçenekler 20 Ağustos 917'de, Bulgarlara karşı savaşmak maksadıyla Tuna'ya doğru gitmişlerdir. Bizans gemilerinin kendilerini Tuna'nın diğer tarafına geçirecekleri sırada kumandan Phokas'ın, Bizans Amirali Romanos Lekapenos ile bir mesele yüzünden kavgaya tutuştuklarını görünce Bizanslılara itimatları kalmayarak geri dönüp gitmişlerdir. Bizans ordusu uzun süren hazırlıklardan sonra Karadeniz kıyısı boyunca düşman topraklarına girmiştir. Ancak bu ordu 20 Ağustos 917'de Simeon tarafından baskına uğratılarak tamamıyla imha edilmiştir. Bkz. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s.175-177; Kurat, *Peçenek*, s. 85; Ostrogorsky, *Bizans*, s.245.

diler. Simeon ilk önceleri Agamenon'un¹⁴ oğlu-Oresta'nın adıyla anılan Andrieyanopol (Andrianopolis/Edirne)¹⁵ şehrini ele geçirdi. Orest eskiden 3 nehirde yıkanmış ve girdiği bu nehirin sayesinde bütün hastalık ve günâhlarından kurtulmuştu. Bu yüzden de bu şehre kendi ismini vermişti.¹⁶

Yıl 6428 / 920: Greklerin Çarı Roman'dı¹⁷. İgor'da Peçeneklere karşı savaştı.¹⁸

Yıl 6452 / 944¹⁹: İgor, Varyaglardan (Vareg/Viking), Ruslardan, Polyanlardan, Slovenlerden, Kriviçlerden ve Tiverstlerden pek çok asker toplayarak, Peçenekleri kiraladı (ve onların yanındaki esirleri alarak) Greklerin üzerine at ve kayıkla (karadan ve denizden) kendi intikâmını almak için gitti. Bunu duyan Korsunlular²⁰ Roman'a elçiler göndererek şöyle dediler: "İşte sayısız gemilerle Ruslar geliyorlar, denizi gemilerle örttüler (bütün denizi Rus gemileri doldurdu)". Aynı haberi Bolgarlara²¹ da göndererek şöyle dediler: "Ruslar, Peçenekleri kiraladılar ve yanlarında getiriyorlar". Bunu duyan Çar, İgor'a en iyi boyarlarını şu ricayla gönderdi: "(Bize) gelme, Oleg gibi bizden vergi al (hatta) ona verdiğimizden çok daha fazlasını verelim". Aynı şekilde Peçeneklere de Pavolok²² kumaşı ile pek çok altın gönderdi. İgor'da Tuna'ya geldiğinde

14 Agamemnon, Yunan efsanesinde, Mukenai ya da Argos Kralının kendisidir. Mukenai Krallarından Atreus ile karısı Aerope'nin oğlu ve Menelaos'un da kardeşidir. Atreus'un, Thyestes ve oğlu Aigisthos tarafından öldürülmesinden sonra, oğlu Agamemnon kardeşi Menelaos'la, Sparta Kralı Tyndareos'un yanına sığınmış ve iki kardeş kralın iki kızıyla evlenmişlerdir. Bu evlenmeden de Agamemnon'un Orestes adında bir oğlu dünyaya gelmiştir.

15 Adrian: Odrin: Edirne.

16 *Povesti Vremennih Let*, s.31-32; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.26; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.41-42; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **914** olarak verilmiştir, s.72; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24; *Voskresenskaya Letopis'*, s.277.

17 I. Romanos Lekapenos (d. 872-ö. 948), 920-944 yılları arasında tahtı damadı VII. Konstantinos ile paylaştı ve iktidarı elinde bulunduran Bizans imparatorudur.

18 *Povesti Vremennih Let*, s.32; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.26; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.42; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **919** olarak verilmiştir, s.72; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.24; *Voskresenskaya Letopis'*, s.277.

19 Bu yıl, *İpatiyevskeya Letopis'* ve *Troitskaya Letopis'*te **944**; *Povesti Vremennih Let*, *Lavrentiyevskeya Letopis'* ve *Radzivilovskaya Letopis'*te **945** olarak verilmiştir.

20 Chersones (Korsun), Bizans'ın Kırım'daki en önemli kolonisi ve dayanak noktası idi. Bu yer günümüzde Svastopol'a yakın bir yerde bulunmaktadır.

21 Burada bahsedilen Tuna Bulgarları'dır.

22 Çok kıymetli bir kadife cinsi.

drujinasını²³ bu durumu müzakere etmek ve Çar'ın söylediklerini anlatmak için çağırdı. Drujinası ona şöyle dedi: “Eğer Çar böyle söylüyorsa, o zaman gitmemiz gerekli mi? Altın, gümüş ve pavolok kumaşını savaşmadan alacak mıyız? Acaba savaşsak kim kimi yenecek onlar mı biz mi? Veya denizde üstünlük kimin olacak? Toprak boyunca (karadan) değil engin deniz boyunca gidiyoruz: savaşsak hepimizin ortak sonu ölüm olur”. Igor onları dinledi ve Peçeneklere Bolgar topraklarında savaşmalarını emretti, kendisi ise bütün askerleri için Greklerden altın ve kumaş olarak geri döndü ve Kiyev'e geldi.²⁴

Yıl 6476 / 968: Peçenekler ilk defa Rus topraklarına geldiklerinde Svyatoslav²⁵ Pereyaslav'de²⁶, Olga²⁷ torunları Yarapolk²⁸, Oleg²⁹

23 Knyazlarla birlikte savaşan ve Vereg-Ruslardan oluşturulan drujina yani “askeri kıta”; imtiyazları yüksek bir tabaka idi. Knyazın en yakın silâh arkadaşları ve maiyeti bunlardan seçilirdi.

24 *Povesti Vremennih Let*, s.33-34; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.28; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.44-45; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.25; *Troist'*te verilen bilgiler aynıdır ama yıl 943 olarak verilmiştir. s.74; *Voskresenskaya Letopis'*, s.278-279; 907 ve 941 yıllarında Ruslarla Bizans arasında yapılan mücadelelerde Rus saldırılarının yenilgiyle sonuçlanması Bizans devletinin askeri gücünün bu arada ne kadar artmış olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Rus Knyazı Igor 943 yılında Rus ve Peçeneklerden oluşan büyük bir ordu Tuna ağzında görününce, Bizans yönetimi anlaşmaya gitmeyi ve Kiyev ile ticaret anlaşmasını yenilemeyi daha uygun bulmuştur. 944 yılında imzalanan bu anlaşma esas bakımından Oleg'in İstanbul'a saldırısından sonra 911'de akdedilen anlaşmaya dayanmaktadır. Ancak bazı noktalarda bu anlaşma Bizans için daha uygun şartlara sahip olmuştur. Ostrogorsky, *Bizans*, s.258-259, Kiyev Rusyası'nın bu dönemdeki diplomasisi için A.N. Saharov'un *Diplomatiya Dreyney Rusi* adlı eseri oldukça önemlidir. Saharov bu eserinde 9. ve 10. yüzyılda Kiyev Rusyası'nın yaptığı anlaşmalara yer vermektedir. Nitekim 907, 911 ve 945'deki Rus-Bizans anlaşması 84-239 sayfalar arasında her yönüyle işlenmiştir. Saharov, *Diplomatiya Drevney Rusi IX- Pervaya Polovina Xv.*, Moskva 1980.

25 Svyatoslav İgoreviç (945-972), Knyaz Igor Rurikoviç'in oğlu ve Kiyev Rusyası'nın Knyazıdır.

26 Tuna Nehri boyunca kurulan bu şehri Knyaz Svyatoslav kendi yönetiminde başkent yapmak istemiştir.

27 Svyatopolk'un annesi Olga (964-973) Rus tarihine Hristiyanlığı kabul eden ilk knyaginya (knyaz eşi) olarak geçmiş ve Hristiyan olduktan sonra Helena ismini almıştır.

28 Yarapolk Svyatoslaviç (972-980), Knyaz Svyatoslav İgoreviç'in oğlu ve Kiyev Knyazıdır.

29 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav İgoreviç'in oğlu ve Drevlyan Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 970 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir.

ve Vladimir³⁰ ile Kiyev şehrinde bulunuyordu. Peçenekler şehri büyük bir orduyla kuşattılar ve şehrin etrafını sayısız askerle sardılar. Şehirden dışarı çıkmak veya içeriye bir haber göndermek mümkün olmadı. İnsanlar açlıktan ve susuzluktan bitap düştüler. Özi'nin diğer tarafındaki sakinleri toplanıp kayıklara binerek Özi'nin karşı kıyısına gittiler ve kayıklardan inmek için hazırlandılar. Ancak ne Kiyev'den onlara ne de onlardan Kiyev'e gitmek mümkündü. İnsanlar onların (Peçeneklerin) şehirdeki kuvvetlerini görünce birbirlerine: "Bizim aramızda o tarafa geçerek, "eğer yarın sabaha kadar şehrin önlerine gelmezlerse Peçeneklere teslim olacağımızı" söyleyecek birisi yok mu?" Diye sordular. Onlara bir genç "Ben gideceğim" dedi. Onlar da sevinerek ona "git" dediler. O atının dizginlerini tutarak şehirden çıktı. Peçeneklerin konakladıkları yerin arasından koşarak geçerken onlara "benim atımı gördünüz mü?" diye sordu. Çünkü o *Peçenekçe* biliyordu ve onlar da onu kendilerinden biri zannettiler. O nehre (Özi) yaklaştığında elbiselerini çıkardı ve yüzerek (karşıya) geçti. Bunu gören Peçenekler onun arkasından koşarak ok atılsa da hiçbir şey yapamadılar. Onun kendilerinin tarafına geçtiğini gören kıyıdağiler onu kayıkla alarak drujinanın bulunduğu yere götürdüler. Genç oradakilere şöyle dedi: "Eğer yarın şehre gitmezseniz insanlar Peçeneklere teslim olacaklar". Onların Pretiç adındaki voyvodası: "Yarın sabah kayıkla çıkarak (giderek) şehirde mahsur kalan Knyazın annesi ile çocuklarını (knyagina yani çariçe ve şehzadeleri) kurtarıp bu taraftaki sahile getireceğiz. Eğer bunu yapmazsak Svyatoslav bizi mahveder (öldürür)". Sabah erkenden şafak sökerken kayıklara binip borazan ve trampet çalarak insanları şehre çağırdılar. Bunu gören insanlar bağırmağa başladılar. Peçenekler Knyazın geldiğini sanarak şehirden çil yavrusu gibi kaçıp her tarafa dağıldılar. Olga torunları ve adamlarıyla kayıklara bindi. Bunu gören Peçenek Knyazı³¹ tek başına geri dönerek voyvoda Pretiç'e gelip: "Bu gelen kimdir?" Diye sordu, o da: "O ülkenin insanları" dedi. Peçenek knyazı tekrar sordu: "Sen Knyaz mısın?", O da: "Ben onun muhafız askeri ve öncü kuvvetiyim, Knyaz benim arkamdan çok kalabalık bir orduyla

30 Aziz Vladimir Svyatoslaviç (980-1015), Knyaz Svyatoslav İgoreviç'in oğlu ve Kiyev Rusyası'nın Knyazıdır.

31 Yıllıklarda Peçenek Knyazı şeklinde geçmektedir. Bu kelimenin Türkçe karşılığı konumlarına göre kağan, başbuğ veya bey'dir.

geliyor” diye cevap verdi (çünkü) onu korkutmak istedi. Bunu üzerine Peçenek Knyazı Pretiç: “Benimle arkadaş (dost) ol” dedi. Pretiç “tamam olurum” dedi ve birbirlerinin ellerini sıktılar. Peçenek Knyazı Pretiç’e atını, kılıcını, sadağını ve okunu; Pretiç ise, knyaza kılıcını, kalkanını ve zırhını verdi. Peçenekleri şehirden gönderdiler. Peçenekler çok hızlı gittiklerinden onların Lebedi (Lıbedi Irmağı)³²’de durarak atlarını sulamaları mümkün olmadı. Kiyevliler Svyatoslav’a elçiler göndererek şöyle dediler: “Knyaz sen, yabancı topraklar ararken kendi topraklarını ihmal ediyorsun, kısa bir süre sonra Peçenekler bizi, anneni ve çocuklarını esir alabilirler (az kalsın şehri, annneni ve çocuklarını Peçenekler ele geçiriyorlardı). Acaba sen bizi alıncaya kadar bekleyecek miyiz? Sen bizi korumuyorsun. Vatanına, ihtiyar annene ve çocuklarına acımıyor musun?”. Bunları duyan Svyatoslav bronz atına binerek drujinası ile birlikte Kiyev’e geri döndü ve annesi ile çocuklarını öptü. O, Peçeneklerle onlar arasında geçenlere üzülen asker topladı ve onları bozkıra kovdu. Böylece barış oldu.³³

Yıl 6478 / 970: Gururlu ve mağrur Knyaz Svyatoslav pek çok defa ordusuyla gelerek Rusya’ya sahip oldu. Bolgarları yenerek onları idâresi altına aldı. Derester (Silistre)’de iken kalabalık bir orduyla Roma papazının olduğu yere doğru yöneldi ve onları kaçarken yakaladı. Bu sırada Bolgarlar Grek hükümdarının asasını ellerinde bulunduruyorlardı. O, bu şekilde hümanist ve âlicenap Romalı papazı yanına alarak ona saygıdeğer unvanlar verdi. Svyatoslav daha sonra onu kendi isteğiyle yanındaki güçleriyle beraber kendisinin bütün Peçenekleri gelinceye kadar yalnız bıraktı. Onlar, Peçenekleri beklerken açlıktan bitkin düşerek öldüler.³⁴

Yıl 6479 / 971: Svyatoslav bu sırada Derester (Silistre)’de bulunan Grek Çarına³⁵ elçi göndererek şöyle dedi: “Seninle aramda sağlam bir

32 Kiyev’deki Ten Nehrine akan küçük ırmaklardan biri.

33 *Povesti Vremennih Let*, s.47-48; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.42-43; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.64-65; *Troitskaya Letopis’*, s.85-86; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok*, s.118-119 ve *Varonskiy Spisok*, s.438; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.33-34: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3’te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*, s.287-288; *Nikonovskaya Letopis’*, s.33-34.

34 *Nikonovskaya Letopis’*, s.35-36.

35 Burada bahsedilen Bizans hükümdarı Ioannes Tzimiskes (969-976)’dir.

barış ve dostluk istiyorum”. Çar bunları duyunca çok sevindi ve ona öncekinden daha fazla hediyeler gönderdi. Svyatoslav hediyeleri kabul etti ve drujinası ile beraber şöyle düşündü: “Eğer Çarla barış anlaşması yapmazsak, Çar o zaman bizim az olduğumuzu öğrenecek ve şehrimize gidip yerleşecektir. Rus toprakları uzaklarda kaldı ve Peçeneklerle savaşıyoruz. Bu zamanda bize kim yardım eder? Çar’la barış anlaşması yapalım: onlar bize vergi vereceklerini taahhüt ettiler ki bu da bize yeter. Eğer bize verecekleri verginin miktarını değiştirirlerse Rusya’dan asker toplayarak tekrar Çargrad’a (İstanbul) gideriz”. Bu sözler drujinanın hoşuna gitti ve en iyi askerlerini Çargrad’a gönderdiler. Onlar Derester (Silistre)’ye geldiklerinde Çar’a onların geldiklerini haber verdiler. Ertesi gün Çar onları yanına çağırdı ve şöyle dedi: “Rus elçileri konuşunuz”. Onlarda konuşmaya başladılar: “Bizim Knyazımız şöyle diyor: “Grek Çarıyla gelecek yıllarda da sürecek sağlam bir sevgi istiyorum”. Çar bunun üzerine yazıcılara dönerek Svyatoslav’ın bütün şartlarını yazmalarını emretti.³⁶

36 *Povesti Vremennih Let*, s.52; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.47; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.70; *Troitskaya Letopis’*, s.88; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.36: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2’de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*, s.290-291; *Nikonovskaya Letopis’*, s.37. II. Nikephoros Phokas (963-969) tarafından Kiyev Knyazı Svyatoslav iyi bir ücret karşılığında Bulgarları yola getirmek üzere çağırılmış, o da bu daveti memnuniyetle kabul ederek 968 yılında Tuna’yı geçip Bulgarları yenmiştir. Ancak Svyatoslav bunu Bizans imparatoruna hizmet gayesiyle değil, kendisine Tuna kıyılarında özel bir hükümlanlık kurmak için yapmıştır. 968/9 yılında Peçeneklerin Kiyev üzerine yaptıkları akın onu ülkesine dönmeye zorlamış ise de aynı yılın yazında yeniden Balkanlarda görünerek Bulgaristan’ın hâkimi olmuştur. Nikephoros, kendi eliyle, şimdiye kadar zayıf olan düşmanın yerine, çok daha kuvvetli ve çok daha tehlikeli bir düşmanı getirdiğini anlamada gecikmemiş ve hemen Svyatoslav’a karşı Bulgarlarla ittifak yapmaya çalışmıştır. Ancak bu sırada Nikephoros bir suikaste kurban gitmiş ve yerine İonnes Tzimiskes imparator olmuştur. Tzimiskes kabiliyet sahibi bir başkumandan olduğu kadar, devlet adamı olarak da oldukça üstün meziyetlere sahip bir şahsiyetti. Selefî Nikephoros’un Svyatoslav’ı çağırması yüzünden Balkanlar’da yaratılmış olan karışık duruma acil bir çözüm bulmak zorunda olduğunu çabuk anlamıştı zira Rus hükümdarının tutumu gittikçe daha tehdit edici bir mahiyet almıştı. Bulgarlarda onunla Bizans’a karşı müşterek bir mücadele için ittifak edecek gibi görünüyorlardı. İmparator barışçıl yolları denemiş ama başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Sonunda Tzimiskes neticeyi silâhlara bırakmak zorunda kalmıştır. İmparator Büyük Preslav üzerine yürüyerek Bulgar başkentini kısa, fakat şiddetli bir mücadeleden sonra zaptetmiş, Bizans ordusunun bu ilerleyişi etkisiz kalmamış ve Bulgarlar Svyatoslav’dan ayrılmaya başlamışlardır. Preslav’dan imparator Tzimiskes zor bir yürüyüşle, surların arkasına Svyatoslav’ın çekilmiş olduğu Tuna üzerindeki Silistre’ye doğru ilerlemiştir. Şehir kuşatıldığı sırada Tuna üzerinde korkunç Grek

Greklerle barış andlaşması yapan Svyatoslav, kayıklara binerek nehrin dibindeki kayalıklara gitti³⁷ ve ona Kiyevli voyvoda Sveneld'in babası şöyle dedi: "Çayın etrafını atlarla dolaş çünkü çayın dibindeki kayalıklarda Peçenekler duruyorlar". Svyatoslav onu dinlemedi ve kayıklarla gitti. Pereyaslavlılar Peçeneklere şöyle haber gönderdiler: "İşte sizin önünüzden Svyatoslav küçük bir orduyla Rusya'ya Greklerden aldığı sayısız esirle ve zenginlikle (ganimetle) gidiyor". Bunları duyan Peçenekler kayalıklara geldiler. Svyatoslav kayalıklara geldiğinde oradan geçmesinin imkânsız olduğunu gördü. Drujinası ile Belobereje'de³⁸ kalarak kısı geçirdi ve yiyecekleri kalmadığı için büyük bir açlık başgösterdi. O zaman bir at başı yarım griven³⁹ oldu ve bahar geldi.⁴⁰

ateşi ile Bizans donanması görünmüş, Ruslar mukavemette bulunmuşlar, fakat imparatorluk ordusu bunların bütün huruç hareketlerini geri püskürtmekte başarılı olmuştur. Bu sırada şehirde açlık tahammül edilmez bir hâle gelmiştir. Temmuz sonunda, kuşatmayı yarmak için yapılan son teşebbüste başarısızlıkla neticelenince Svyatoslav, imparatora teslim olmuştur. Bulgaristan'ı boşaltmak, bir daha Balkanlar'da görülmemek, Bizans'ın Korsun bölgesine taarruzda bulunmamak, aksine düşmanlarına karşı yapacağı müdafaada Bizans'a yardım etmek şartlarını kabul eden bir anlaşma imzalamıştır. Bunun üzerine imparator aklıtan kırılan Rus askerlerine yiyecek vererek bunların eski ticaret imtiyazlarını yeniden onaylamıştır. Svyatoslav, kendisini mağlûp eden hükümdarla şahsi bir buluşma yaptıktan sonra ülkesine dönmüştür. Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.273-274.

- 37 "Sarp Dağlar: Dneprovskie Porog" diye adlandırılan bu yer Özi'deki ünlü büyük kayalıklar ve şelaledir.
- 38 Özi'nin yukarı ağzında kurulan bir yerleşim yeri. Günümüzde Ukrayna'nın Rovenskoy bölgesinde bulunmaktadır.
- 39 On kopik değerinde bir para birimi (0,2 gram ağırlığında). Ukrayna'nın parası Gri-na'nın adı bundan gelmektedir.
- 40 *Povesti Vremennih Let*, s.53; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.48; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.72; *Troitskaya Letopis'*, s.90; *Radzivilovskaya Letopis'*, s. 37: Yıllıkta 1'de minyatür verilmiştir; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.123-124'te şu şekilde geçmektedir: "Bu yıl Svyatoslav drujinasının az olduğunu görerek kendi kendine şöyle dedi: "Beni görenler drujinamın az olduğunu görecekler ve böylece hem beni hem de drujinamı mahvedecekler. Rusya'ya giderek büyük drujina getireceğim". Bunun üzerine Voyvoda Sveneld'in babası ona şöyle dedi: "Knyaz git, çok yakın mesafedeki kayalıklarda Peçenekler atlı olarak duruyorlar". Ama onu dinlemedi ve Peçeneklerin üzerine gitmeyerek drujina toplamak için halkın arasına gitti. Pereyaslavlılar Peçeneklere haber göndererek: "Svyatoslav Rusya'ya Greklerden aldığı ganimetlerle zengin olarak gidiyor. Yanında ise çok az bir drujina var"dediler. Bunu duyan Peçenekler bulundukları yerden çıkarak Svyatoslav'ın olduğu yere doğru gittiler. Svyatoslav kendi bölgesine geldiğinde bölgeyi geçmenin imkânsız olduğunu gördü ve kış Belaveja'da geçirdi. Bu yıl büyük bir açlık yaşandı ve bir at başı

Yıl 6480 / 972: Bahar geldi. Svyatoslav nehirdeki kayalıkların yanına geldiğinde Peçenek Knyazı Kurya (Küre) onlara saldırdı. Peçenekler Svyatoslav'ı öldürdüler. Onun başını alarak, kafatasından kâse yaptılar ve daha sonra onu altınla kaplayarak içki içtiler⁴¹. Sveneld, Kiyev'e Yaropolk'un yanına geldi. Svyatoslav 28 yıl Knyazlık yaptı.⁴²

Yıl 6486 / 978: Yaropolk⁴³ Peçenekleri yendi ve onları vergiye bağladı.⁴⁴

Yıl 6469 / 979: Peçenek Knyazı İldaya, Yaropolk'a hizmet etmek ve onu selâmlamak için geldi. Yaropolk'da onu kabul ederek, kendisine şehirler verdi ve idâresi altına aldı. O bundan büyük bir şeref duydu.⁴⁵

Yıl 6488 / 980: Yaropolk Kiyev'de 973 yılından beri Knyazlık yapıyordu. Vladimir Yaropolk'un üzerine Kiyev'e büyük bir ordu ile gitti. Yaropolk ise onu karşılamak üzere çıkmadı, tam aksine Blut⁴⁶ ve adamları ile şehre kapandı. Vladimir, Dorogojiç⁴⁷ ile Kapiç⁴⁸ arasına hendekler

yarım griven oldu. Bahar geldi"; *Voskresenskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis'*, s.38; Bizans'tan barış istemek zorunda kalan Svyatoslav, barış yapıldıktan sonra Tzimiskes'e başvurarak ülkesine dönerken Peçeneklerin kendisine saldırmamaları hususunda yardımını istemiş, Tzimiskes'de bunun üzerine Peçeneklere elçiler göndererek, onlardan Tuna'yı geçip Bulgaristan'a hücum etmemelerini ve Svyatoslav'ın ülkelerinden serbestçe geçmesine izin vermelerini istemiştir. Peçenekler buna cevaben, imparatorla müttefik olduklarını ve bu yüzden de Tuna'yı geçmeyeceklerini, ancak Svyatoslav'ı yurduna dönerken ülkelerinden geçirmeyeceklerini bildirmişlerdir. Nitekim Rus Knyazı Kiyev'e dönerken, Özi'nin aşağısındaki kayalıklarda Peçeneklerin saldırısına uğramıştır. Ostrorgorsky, *Bizans*, s.274; Kurat, *Peçenek*, s. 95-96.

41 Bu hadisenin gerçek olup-olmadığı belli değildir. Kanaatimizce Yıllıkçı, Kiyev Knyazlığının en büyük knyazlarından biri olan Svyatoslav'a normal ölümü layık görmemiş ve onu efsaneleştirmek istemiştir. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya*, s.140-142.

42 *Povesti Vremennih Let*, s.53; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.48; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.72; *Troitskaya Letopis'*, s.90; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.37: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.291; *Nikonovskaya Letopis'*, s.38.

43 Yaropolk Svyatoslaviç, Svyatoslav İgoreviç'in oğludur. Babasının ölümünden sonra kardeşleriyle yaptığı mücadeleyi kazanarak 973-980 yılları arasında Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

44 *Nikonovskaya Letopis'*, s.39.

45 *Nikonovskaya Letopis'*, s.39.

46 Kiyevli voyvoda.

47 Kiyev yakınlarında bir köy.

48 Kiyev yakınlarında bir köy.

kazdı (ki bu hendekler zamanımıza kadar burada durmaktadır). Vladimir, Yaropolk'un voyvodası Blud'a yalandan şöyle dedi: "Benimle dost ol! Eğer kardeşimi öldürürsen sana baban gibi saygı göstereceğim ve benden büyük bir şeref kazanacaksın; ben ki henüz kardeşlerimi öldürmeye başlamadım ama sonunda onu da öldüreceğim. İlk önce diğerlerini öldürüp daha sonra onun üzerine gideceğim". Blud, Vladimir'in elçilerine şöyle dedi: "Seninle sevgi ve dostluk içerisinde olacağım". (Peygamber) David (Davud) insanî yalanlar için şöyle diyor: "Benim ekmeğimi yiyen insanlar bana yalan söylüyorlar". Nitekim bunlar da kendi knyazlarını hilekârlıkla kandırmayı tasarladılar. David devam ederek: "Dilleriyle övdüler, onları kuşattılar, Tanrı onların sayısız şerefsizliklerine bakarak, fikirlerini kabul etmedi ve aforoz etti çünkü onlar Tanrı'yı öfkeliendirdiler" demektedir. Yine O: "Erkek kana susamış ve hilekâr ise hayatının sonuna kadar bile yaşayamaz" demektedir. Bu kötü nasihatler kimilerini katliama teşvik ediyor. Akılsızlardan kim knyazının veya beyinin hayatını yok etmeyi düşünerek; ona yalandan sevgi ve saygı gösterip hediyeler vermeyi kabul etmişse o şeytandan daha aşağıdır. İşte Blud, knyazını büyük bir şerefle kabul etti fakat onu satarak dökülen kanların da sorumlusu oldu. Blud, Yaropolk'la beraber muhasaraya başladı ve onu kandırarak sık sık şehre gelmesi için çağırdı. O aynı zamanda onu öldürmeyi tasarlıyordu çünkü şehir sakinleri onu öldürmenin mümkün olamayacağını düşünüyorlar ve ondan çok korkuyorlardı. Blud'un kendisi de onu öldüremezdi. Bir kurnazlık düşündü ve Yaropolk'u şehirden çıkarmayarak, onu savaş için hazırlanmaya şöyle diyerek ikna etti: "Kiyevliler Vladimir'e elçiler göndererek şöyle diyorlar: "Şehire gir ki Yaropolk'a ihanet edelim ve şehirden kaçıralım". Onu dinleyen Yaropolk Kiyev'den süratle hareket ederek Ros Nehrinin ağzındaki Rodnya (Roden)⁴⁹ şehrine geldi ve şehre kapandı. Vladimir ise Kiyev'e geldi ve Yaropolk'un bulunduğu Rodnya'nın çevresine yerleşti. Rodnya'da korkunç bir açlık oldu. Bu durumu anlatan ve zamanımıza kadar gelen bir atasözümüz var: "*Rodnya'daki gibi felâket*". Blud, Yaropolk'a şöyle dedi: "Görüyor musun? Kardeşinin ne kadar askeri var, bizim onları yenebilmemiz mümkün değil, kardeşinle barış yap". O böylece onu kandırdı. Yaropolk'da: "Öyle olsun" dedi ve Blud, Vladimir'e

49 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

haber göndererek: “Senin düşüncen artık gerçekleşecek, çünkü sana Yaropolk’u getireceğim. Onu öldürmek için harekete geç (hazırlan!)” dedi. Bunları duyan Vladimir daha önce söylediğimiz gibi kendi sarayının avlusuna girdi ve oraya drujinası ve askerleri ile beraber yerleşti. Blud, Yaropolk’a şöyle dedi: “Kardeşine git ve ona “Ne verirsen onu kabul edeceğim” de”. Yaropolk giderken Varyajko⁵⁰ ona şöyle dedi: “Knyaz gitme! Seni öldürecekler Peçeneklere git ve asker getir”. Ama onu dinlemedi ve Vladimir’in yanına geldi. Kapıdan girer girmez Blud kapıyı kapattı ve Varyajko ile diğerlerinin kapıdan girmesine fırsat verilmedi. Böylece Yaropolk öldürüldü. Yaropolk’un öldürüldüğünü gören Varyajko avludan geçerek Peçeneklerin yanına kaçtı ve Peçeneklerle birleşerek Vladimir’e karşı pek çok kez savaştı ama onu öldüremedi. Vladimir kardeşinin Grek olan hanımıyla⁵¹ yaşadı ve kadın ondan hamile kaldı. Bu beraberlikten Svyatopolk doğdu. Günâhın meyvesinin kökü kötüydü çünkü birincisi onun annesi halktan biriydi, ikincisi Vladimir onunla aralarında nikâh olmadan beraber olarak zina işlemişti. Bu yüzden babası da oğlunu sevmeydi; onun iki babası oldu: Yaropolk ve Vladimir.⁵²

Yıl 6496 / 988: Vladimir, bilgili ve kültür sahibi idi. Hristiyan dini hakkında bilgi edindikten sonra oğullarını kendi bölgelerine gönderdi. Onun 12 oğlu vardı: Vişeslav, İzyaslav, Yaroslav, Svyatapolk, Vsevolod, Svyatoslav, Mstislav, Boris, Gleb, Stanislav, Pozvzd, Sudislav. Vişeslav’ı Novgorod’da, İzyaslav’ı Polotsk’da, Svyatoslav’ı Turov’da, Yaroslav’ı Rostov’da oturttu. Büyük oğlu Vişeslav öldüğünde onun yerine Novgorod’da Yaroslav’ı, Boris’i Rostov’da, Gleb’i Murom’da, Svyatoslav’ı Drevlyanların topraklarında, Vsevolod’u Vladimir’de, Mstislav’ı Tmutarakan’da oturttu. Vladimir “*Kiyev’in etrafında çok az şehrin olması iyi değildir*” diye düşündü ve Desna, Vostra, Trubej, Sula ve Stugna nehirleri boyunca

50 Yaropolk’un kendi gençlerinden biri. Ruslarda Knyazın yanında *otrok* denilen kendisine çok yakın askerlerden veya sivillerden oluşan bir grup vardı. İşte Varyajko’da bunlardan biri idi.

51 *İpatiyevskaya Letopis’*, *Lavrentiyevskaya Letopis’* ve *Novgorodskaya Letopis’*te hanımının ismi Griki olarak verilmektedir.

52 *Povesti Vremennih Let*, s.54-55; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.52-53; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.74-77; *Troitskaya Letopis’*, s.91-93; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komisyonny Spisok*, s.127 ve *Varonskiy Spisok*, s.439; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.38-39: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 6’da minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*, s.292-294; *Nikonovskaya Letopis’*, s.39-40.

şehirler kurdu⁵³. Slovenlerden, Kriviçlerden, Çudlardan ve Vyatiçlerden en iyi askerleri seçerek onları bu şehirlere yerleştirdi çünkü Peçeneklerle savaşıyorlardı. Peçenekleri yenerek savaşı kazandılar.⁵⁴

Yine bu yıl Peçenek Knyazı Megitay, Vladimir'in yanına geldi ve Tanrı, oğlu ve kutsal ruh adına vaftiz oldu.⁵⁵

Yıl 6499 / 991: Bu yıl İsmaililere⁵⁶ mensûp Peçenek Knyazı Kuçük, Vladimir'in yanına Kiyev'e geldi ve Grek inancını kabul ederek Tanrı, oğlu ve kutsal ruh'a inanarak vaftiz oldu.⁵⁷

Yıl 6500 / 992: Vladimir, Hırvatların üzerine gitti. O, Hırvatlarla yaptığı savaştan geri dönerken, Sula Nehri tarafında günümüzde Pereyaslav şehrinin bulunduğu Trubej Geçidi'nde Peçeneklerle karşılaştı. Böylece iki ordu karşı karşıya geldi. Vladimir geçidin bir tarafında Peçenekler de diğer tarafında durdular. Biz onların tarafına onlarda bizim tarafımıza geçmek için hem karar veremedik hem de cesaret edemedik. Peçenek Knyazı⁵⁸ ırmağın sahiline gelerek Vladimir'i çağırdı ve ona şöyle dedi: "Sen kendi adamlarından birini seç, ben de kendi adamlarımdan birini seçeyim. Onlar güreşsinler. Eğer senin adamın galip gelirse 3 yıl

53 Bu nehirler boyunca kurulan şehirlerde tahkimli noktalar ve hatlar yaptırılarak, Peçenek arazisine 100 km kadar tecavüz edilmiştir. Bu tahkimli noktalar hem Peçeneklere karşı yapılan saldırılara dayanak noktası olmuşlar hem de Peçeneklerden kaçarak Ruslara sığınan Türk menşeli kaçakların iltica ettikleri yer vazifesini görmüşlerdir. Kurat, *Karadeniz'in*, s.52.

54 *Povesti Vremennih Let*, s.83; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.83; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.118-119; *Troitskaya Letopis'*, s.115-116; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.159; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.55; *Voskresenskaya Letopis'*, s.313; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 990 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "**Yıl 990:** Peçenekler çok kalabalık bir orduyla gelerek Hristiyanlara pek çok kötülükler yaptılar. Vladimir sayısız askerle onları karşılamak üzere çıktı ve onların çoğunu öldürdü. Diğerleri ise kaçtılar. Vladimir, Desna, Vostra, Trubej, Sula, Stugna boyunca şehirler kurmaya başladı ve buralara Slovenler, Novgorodlular, Kriviçler, Smolyanlılar, Çudlar ve Vyatiçleri yerleştirdi. Kendisi ise Peçeneklerle savaşarak onları yendi.", s.57.

55 *Nikonovskaya Letopis'*, s.57.

56 Yıllık yazarları İslâmiyeti kabul eden Müslümanları Bohmitler (Hz. Muhammed'in dinini kabul edenler veya İzmilitleri (Hz. İsmail'in dininden olanlar, İsmaililer) diye adlandırmışlardır.

57 *Nikonovskaya Letopis'*, s.64.

58 Burada bahsedilen Peçenek Başbuğu Geza'dır. Bu mağlubiyetten sonra Peçeneklerden bir grup 992'de Macaristan'a gitmiş ve burada kalarak Macarlaşmıştır.

savaşmayacağız; eğer benimki yenerse 3 yıl boyunca savaşacağız”. Bu şekilde konuşarak ayrıldılar. Vladimir kendi tarafına dönerek ordugâhının bulunduğu kamp’a tellâlar göndererek şöyle dedi: “Peçeneklerle savaşabilecek böyle bir askerimiz yok mu?”. Ama hiçbir yerde böyle bir asker bulunamadı. Ertesi sabah Peçenekler seçtikleri askerle geldiler ama bizim seçebileceğimiz askerimiz yoktu. Vladimir sinirlenerek bütün askerlerine haber gönderdi ama Knyaza sadece yaşlı bir asker gelerek şöyle dedi: “Knyaz! Benim küçük evimde bir oğlum var; ben diğer dört oğlumla geldim, o ise evde kaldı. Çocukluğundan beri onu hiç kimse daha yere yatıramamıştır. Bir gün onu azarladım o da kızarak derisini elleriyle yırttı”. Bunları duyan Knyaz çok sevindi ve adamlarını göndererek onu kendisine getirmelerini emretti. Onu getirdiler ve Knyaz ona olanları anlattı. O da şöyle dedi: “Knyaz! Onu yenebilir miyim bilmiyorum. Burada güçlü ve kuvvetli bir boğa yok mu? Onunla nasıl savaştığıma bakarak beni dene”. Güçlü ve kuvvetli bir boğa bulduklarında onu kızdırmalarını emretti; onu kızgın bir demir parçasının üzerine koyarak bıraktılar. Boğa onun karşısında galip geldi. Bunun üzerine elleriyle boğanın böğrüne yapıştı ve deriyi etten kopardı, o kadar ki et elinde kaldı. Bunu gören Vladimir ona şöyle dedi: “Onunla güreşebilirsin”. Ertesi sabah Peçenekler geldiler ve şöyle diyerek seslendiler: “Adamınız var mı? Bizimki hazır!”. Vladimir o gece askerlerine silâhlarını hazır duruma getirmelerini emretti. Her iki taraf karşı karşıya geldi. Peçenekler kendi askerlerini gönderdiler. O çok heybetli ve korkunç görünüyordu. Vladimir’in askeri de ilerledi. Peçenek onu gördüğünde gülümsedi çünkü o orta boyluydu. İki ordu arasındaki mesafeyi ölçerek güreşecekleri yeri tespit ettiler. Her ikisini birbirlerine karşı gönderdiler. Güreşmeye başladıktan sonra birbirlerini şiddetli bir şekilde sıkıştırdılar. Sonunda Rus askeri Peçeneği elleriyle boğarak öldürdü ve onu yere fırlattı. Bu sırada bir bağırıtı duyuldu. Bunu gören Peçenekler kaçtılar. Bizimkiler üzerine giderek onları arkalarından kovaladılar, yakaladıklarını öldürdüler ve böylece onları yenmiş oldular. Vladimir bu duruma çok sevindi ve bunları geçidin yakınındaki şehre yerleştirdi ve buraya Pereyaslavl adını verdi çünkü bu askerin kazanmış olduğu

şöhreti kendine mal etti. Vladimir ona ve babasına yüksek bir askeri rütbe verdi. Kendisi ise büyük bir zafer ve şöhretle Kiyev'e döndü.⁵⁹

Yine bu yıl Vladimir Peçenekler üzerine gitti ve onları yenerek büyük bir zafer ve sevinçle Vladimir şehrine geri döndü.⁶⁰

Yıl 6504 / 996: Peçenekler Vasilyev'e⁶¹ geldiler. Vladimir onların karşısına küçük bir drujina ile çıktı. Savaşmaya başladılar ancak onların karşısında durmak mümkün değildi. Vladimir kaçarak bir köprü-nün altında güçlkle saklanabildi. Bu büyük yenilginin olduğu gün⁶² Vladimir Vasilyev'de Kutsal Preobrajeniye Kilisesini inşaa ettirmek için söz verdi. Tehlikeyi atlatınca Vladimir tam o yere kilise inşaa ettirdi ve büyük bir şölen yaptı. 300 bal pişirici tuttu. Kendi boyarlarını, valileri, şehrin bütün yaşlılarını ve diğer insanların hepsini çağırdı. Fakirlere 300 griven dağıttı. Knyaz 7 gün boyunca bayram yaptırdı ve Kiyev'e Kutsal Bogoroditsa (Meryem Ana) Günü'nde geldi. Burada da tekrar büyük bir şölen tertip etti ve sayısız pek çok milleti çağırdı.⁶³

59 *Povesti Vremennih Let*, s.84; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.83-85; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.119-121; *Troitskaya Letopis'*, s.116 ve *Radzivilovskaya Letopis'*, s.55'te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **993** olarak verilmiştir. Ayrıca *Radzivilovskaya Letopis'*te 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.314; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler **995** yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Vladimir Kiyev'den Hırvatların üzerine savaşmaya gitti. Peçenekler bunu duyunca onlara doğru gittiler. İki ordu karşı karşıya geldiğinde Peçenekler çok güçlü ve kuvvetli bir asker getirip Vladimir'den kendi adlarına onunla gürleşebilecek birini göndermesini istediler. Vladimir bütün Rus topraklarına haber gönderdi güçlü bir yiğit, bahadır aradı. Yaşlı bir adam Vladimir'in yanına gelerek şöyle dedi: "Benim çok güçlü bir oğlum var. O boğayı yere çarpar ve her şeyi elleriyle ikiye ayırır". Vladimir onu getirmelerini emretti. Genç gelince onun karşısına üzerine kızdırılmış demir koyularak sinirlendirilen bir boğayı çıkardılar. Boğa onun yanından koşarak geçti, o boğayı elleriyle böğründen yakaladı ve deriyi etten çekip çıkardı. Vladimir buna çok sevindi. Ona üç Peçenek yiğidiyle döğüşmesini söyledi. Döğüş için gelen Peçenekler onu görünce gülmeye başladılar ve şöyle dediler: "Bu zayıf insan mı bizimle döğüşecek". Çünkü genç orta boyluydu. Peçenek bir aslan edası ve gururuyla şeytan gibi bağırarak genç'e doğru gitti. Genç Tanrı'ya ve Azize Meryem Ana'ya güvenerek korkmadan onun karşısına çıktı ve Peçenek yiğidini yendi. Peçenekler bunu görünce kaçtılar. Vladimir onların arkasından giderek kovaladı ve çoğunu öldürdü. Genç'e, babasına ve bütün sülalesine büyük şeref verdi. Kiyev'e büyük bir sevinç ve zaferle döndü.", s.65-66.

60 *Nikonovskaya Letopis'*, s.64.

61 Kiyev Knyazlığının toprakları içerisinde yer alan Stugna Nehri üzerinde kurulan bir şehir.

62 Bu savaş 6 Ağustos'da olmuştur.

63 *Povesti Vremennih Let*, s.85; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.85; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.122; *Troitskaya Letopis'*, s.118-119; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny*

Yıl 6505 / 997: Vladimir kuzeyli askerleri Peçeneklere karşı toplamak için Novgorod'a geldiğinde, (-çünkü bu sıralarda sürekli büyük savaşlar oluyordu-) Peçenekler onların Knyazlarının olmadığını öğrendiler ve hemen Belogorod (Belgorod)⁶⁴ önlerine geldiler. Şehirden hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin vermediler ve bu şekilde şehirde büyük bir açlık oldu. Vladimir'in yardım etmesi imkânsızdı çünkü onun ordusu yoktu ve Peçenekler çok kalabalıktılar. Şehri muhasara ederek sıkıştırdılar, şiddetli bir açlık oldu. Şehirdekiler veçe'yi⁶⁵ topladılar ve şöyle dediler: "Yakında açlıktan öleceğiz, Knyazdan ise yardım gelmiyor.

Spisok, s.166; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.56; *Voskresenskaya Letopis'*, s.315; *Nikonovskaya Letopis'*de bu bilgiler 998 yılına âit olarak verilmiştir, s.64.

- 64 Yıllıklarda Belogorod veya Belgorod şekillerinde geçmektedir. Biz de yıllıklarda ne şekilde geçmişse öyle vermeyi tercih ettik. Bu şehir Kiyev Knyazlığı döneminde kurulan kale şehirlerden birisidir ve Kiyev'in yanında bulunan İrpen Nehri kıyısında kurulmuştur.
- 65 10-15.yüzyıl arasında Rusya'nın yerleşik kurumları arasında yer alan halk meclisidir. Veçe'nin kökeninin ilk Slav boylarına özgü bir danışma kurulu olduğu sanılmaktadır. Boylar, sonradan şehirlere dönüşen sürekli ticaret merkezlerine yerleştiçe veçe'de varlığını sürdürmüştür. İktidarı bir prens ve soylular meclisiyle paylaşan veçe'nin yetkileri şehirden şehire değişmekle birlikte, şehri "miras alan" Knyazı kabul veya reddedebiliyordu. Yine şehrin askerî gücünü denetim altında tuttuğu için Knyazın askerî harekât tasarılarını da veto etme hakkına sahipti. Veçe, en geniş yetkilere Novgorod'da sahip olmuştur. Nitekim bu şehrin knyazını seçip görevinden alabiliyor, onun yetkilerini tanımlayan ve sınırlayan anlaşmalar yapabiliyordu. Ayrıca Knyaza bağlı yüksek askerî ve sivil görevlileri de seçebiliyor, birçok bölgede hem şehri hem de şehre bağlı köyleri yönetiyordu. Bütün bölgedeki âile reislerinin veçe'ye katılma hakları vardı. Veçe'yi Knyaz, şehirdeki yüksek görevdeki memurlar veya halk toplantıya çağırabilir ve bu toplantılara genellikle şehirdeki halk da katılabilirdi. Veçe sonradan yüksek tabadakerin çıkarlarının temsil edildiği bir kuruma dönüşmüştür. Nitekim veçe'nin toplantıları düzenli değildi, işleyişine dâir resmî kuralları da yoktu. 11.-12.yüzyılda veçe gücünün doruğuna ulaşmıştır. Özi bölgesinin orta kesiminde yer alan eski ticaret şehirlerinin gerilemeye başlamasıyla da zamanla önemini yitirmiştir. Moğolların Rusya'yı istilâsından (1240) sonra daha da güçten düşmüştür. Moğollar kendi hakimiyetlerinin önünde en büyük engel olarak gördükleri şehirli denetimleri altına almak için veçelere baskı uygulamışlardır. Veçe'nin yetkilerini daraltmak amacıyla Rus Knyazları da Moğollara yardımcı olmuşlardır. Bunalım dönemlerinde yer yer yeniden uç vermekle birlikte veçe 14.yüzyıl ortalarında birçok Rus şehrinde artık bağımsız ve sürekli bir yönetim organı olmaktan çıkmıştır. En geniş yetkilere sahip olduğu Novgorod'da veçe Moskova Büyük Knyazı III.İvan'ın 1478'de Novgorod'u ele geçirmesine kadar ayakta kalmıştır. Pskov'daki veçe ise 1510'da benzer biçimde dağıtılmıştır. *Ensiklopedičeski Slovar*, Sankt-Peterburg 1892, T.XI, s.147.

Acaba bu şekilde ölmemiz daha mı iyi? - Peçeneklere teslim olacağız-kimilerimiz yaşayacak, kimilerimiz ise ölecek; açlıktan ise hepimiz öleceğiz bizim için hepsi bir". Bu şekilde veçe Peçeneklere teslim olmaya karar verdi. Bu veçe'de bulunmayan yaşlı bir adam insanlara: "Bu veçe niçin yapıldı?" Diye sordu. Onlarda olanları anlatarak ertesi gün Peçeneklere teslim olacaklarını söylediler. Bunları duyan yaşlı adam şehrin ileri gelenlerine giderek şöyle dedi: "Duydum ki yarın Peçeneklere teslim olmak istiyormuşsunuz". Onlarda: "İnsanlar açlığa dayanamıyorlar" diye cevap verdiler. Bunun üzerine o onlara şöyle dedi: "Beni dinleyiniz, 3 gün daha teslim olmayınız ve benim size söyleyeceklerimi yapınız". Onlar buna çok sevindiler ve onu dinleyeceklerine söz verdiler. Onlara şöyle dedi: "Evlerden bir avuç arpa, buğday veya kepek toplayınız". Onlar sevinerek gidip topladılar. Kadınlara kisel'i⁶⁶ çalkalayarak kaynatmalarını; kuyu kazarak içine fiçılar koymalarını ve bu fiçılara da kisel'i dökmelerini emretti. Başka bir kuyu daha kazmalarını ve içine fiçı koyduktan sonra bal aramalarını emretti. Onlar Knyazın ballarının saklandığı yere giderek bir sepet bal aldılar. Balı suyla karıştırmalarını ve başka bir kuyu açarak bunu fiçının içerisine dökmelerini emretti. Ertesi gün Peçeneklere elçiler gönderdiler. Peçeneklere giden şehirlişer şöyle dediler: "Sizlerden 10 insan gelerek bizim şehirde ne yaptığımızı görsün". Peçenekler onların teslim olacaklarını düşünerek sevindiler. Onların şehirlerinde ne yapıldığını görmek için en iyi adamlarını seçerek gönderdiler. Şehre geldiklerinde insanlar onlara şöyle dediler: "Niçin kendinizi yok ediyorsunuz? Acaba burada bizden daha fazla duracağınızı mı düşünüyorsunuz? 10 yıl dursanız bile bize bir şey yapamazsınız çünkü biz gıdamızı topraktan alıyoruz; eğer inanmazsanız kendi gözle-rinizle görünüz". Onları kuyuya götürdüler. İnsanlar bidonlarla gelerek kepçeyle alıyorlardı. Onların önünde kiseli pişirerek yediler. İkinci kuyuya getirdiler ve bulamaçı (lapa) alarak önce kendileri yediler sonra da Peçeneklere ikram ettiler. Peçenekler hayretler içerisinde kalarak şöyle dediler: "Knyazlarımız kendileri yemezlerse bize inanmazlar". İnsanlar

66 1) Bir nevi nişastalı tatlı; 2) hamur, pestil.

onlara kuyudan kisel ve bulamaç olarak verdiler. Onlar geri dönerek bütün olanları anlattılar. Kisel'i pişirerek knyazlarına yedirdiler. Knyaz çok şaşırdı ve Belogorodlu esirleri serbest bıraktı. Şehirdeki muhasarayı kaldırarak topraklarına geri döndüler.⁶⁷

Yıl 6509 / 1001: Bu yıl Aleksandr Popoviç ve Yan Uşmosvtes yırıttı Peçenek bahadırları ile pek çok Peçeneği öldürdüler. Onların knyazları Rodman ve üç oğlunu alarak Kiyev'e Vladimir'in yanına getirdiler.⁶⁸

Yıl 6512 / 1004: Peçenekler Belogorod taraflarına geldiler. Vladimir onların üzerine Aleksandr Popoviç ve Yan Uşmosvtes adlı voyvodalarını kalabalık bir orduyla gönderdi. Peçenekler bunu duyunca bozkıra doğru kaçtılar.

Yine bu yıl Peçenek Knyazı Temir (Tenir), annesinin akrabaları tarafından öldürüldü.⁶⁹

Yıl 6523 / 1015: Vladimir, Yaroslav'ın⁷⁰ üzerine gitmek üzere hazırlanmış bir sırada, Yaroslav deniz ötesine giderek Varyagları getirdi çünkü o babasından korkuyordu. Fakat Tanrı şeytanların sevinmelerine fırsat vermedi. Vladimir hastalanarak ağırlaştığı sırada Peçenekler Rusya

67 *Povesti Vremennih Let*, s.87-88; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.87-89; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.124-127; *Troitskaya Letopis'*, s.120-121; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.57: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.316-317; ***Nikonovskaya Letopis'***te bu hâdiseler 999 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Peçenekler Belogorod'a geldikleri sırada Vladimir Kiyev'de değildi. O Novgorod'da idi. Kiyevliler aç oldukları için teslim olmak istediler ama onlardan faziletli ve bilgili biri çıkarak onlara iki kuyu kazıp içlerine varıl yerleştirmelerini, varillerin içine de kisel dökmelerini emretti. Sonra şehre Peçenekleri getirdiler ve onlara kuyuları göstererek şöyle dediler: "İşte bizim yemeğimiz. Biz topraktan çıkanlarla doyuyoruz, ölmeyeceğiz". Onların karşısında yemeği kaynatıldılar sonra da yemek için aldılar. Peçeneklere de verdiler. Peçenekler bu yemeği alarak diğerlerine götürdüler. Diğer Peçenekler bunu görünce gittiler", s.67-68.

68 *Nikonovskaya Letopis'*, s.68.

69 *Nikonovskaya Letopis'*, s.68.

70 Yaroslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç'in oğlu ve Rus Knyazıdır. 1019-1054 yılları arasında Kiyev'de Knyazlık yapan Yaroslav, zekâsı ve ilme olan düşkünlüğü ile tanınmış ve "*Mudriy: Bilge*" unvanıyla anılmıştır. Kiyev Knyazlığı döneminin en büyük hükümdarlarından biri olarak kabul edilmektedir.

üzerine geldiler ve Vladimir onları karşılamak üzere Boris'i⁷¹ gönderdi. Bundan hemen sonra Vladimir 15 Haziran'da öldü.⁷²

Svyatopolk⁷³ babasının ölümünden sonra Kiyev'de oturdu. Kiyevlileri çağırarak onlara hediyeler verdi. Onlar bu hediyeleri aldılar ama ona içlerini dökmediler (Onu Knyaz olarak tanımak istemediler) çünkü onlar kardeşi Boris'le beraberlerdi. Boris, Peçenekleri bulamayıp geri döndüğünde ona "Baban öldü" diye bir haber geldi: O büyük bir üzüntüyle ağladı çünkü o babasını hepsinden daha çok severdi.⁷⁴

Yıl 6524 / 1016: Yaroslav, Svyatopolk'un üzerine gitti ve bulunduğu Özi'deki yerini iki kıydan da kuşattı. Her iki tarafta savaşa başlamaya cesaret edemediler ve 3 ay birbirlerine karşı durdular. Kıyı boyunca duran Svyatopolk'un voyvodası Novgorodluları aşağılayarak şöyle dedi: "Bu topallarla niçin geldiniz, siz doğramacı değil misiniz? Biz sizin gibi topalları kılıçtan geçirmek için saklıyoruz". Bunları duyan Novgorodlular Yaroslav'a şöyle dediler: "Yarın biz onların üzerine gideceğiz eğer hiç kimse bizimle gelmek istemezse biz yine de kendimiz için giderek onları kılıçtan geçireceğiz". İki nehir arasında kalan Svyatopolk kış geldiği ve soğuk olduğu için bütün geceyi askerleriyle içki içerek geçirdi. Yaroslav ise drujinasındaki askerleri şafak sökerken hazırlayarak bazılarını kıyıya gönderdi. Onları kayıklara bindirerek itti ve saldırıya

71 Boris David Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç'in oğludur. Ryazan'da Knyazlık yapmıştır (989-1015). Ayrıca Rus kilisesinin ilk azizlerinden olan Boris-Gleb kardeşlerden biridir. Vladimir'in ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgaları başlamış ve Svyatopolk kardeşleri Boris ve Gleb'i öldürmüştür. Bu iki kardeş mümin insanlar oldukları için kilise tarafından aziz ilan edilmişlerdir.

72 *Povesti Vremennih Let*, s.89; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.90; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.127; *Troitskaya Letopis'*, s.121; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.168-169; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.58; *Voskresenskaya Letopis'*, s.317; *Nikonovskaya Letopis'*, s.69.

73 Svyatopolk Vladimiroviç (1015-1019), Vladimir Svyatoslaviç (Aziz)'in oğludur. 1015-1019 yılları arasında Turov'da Knyazlık yapmıştır. "Okayanniy: Lanetli" diye lakâp almıştır.

74 *Povesti Vremennih Let*, s.90; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.92; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.129; *Troitskaya Letopis'*, s.122; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.169; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.58: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.324: Yıllıklardan Vladimir'in idâresinin son yılında rahatsızlığı yüzünden oğlu Boris'i (Rus kilisesinin ilk azizlerinden biri olan Boris-Gleb kardeşlerinden biri) Peçeneklerle mücadele etmek için gönderdiği, ancak onun Peçeneklere rastlayamadan geri döndüğü anlaşılmaktadır.

geçtiler. Her iki taraf karşı karşıya gelerek çok şiddetli savaştılar. Peçeneklerin nehrin içinden geçip yardım için gelmeleri mümkün olamadı; Svyatopolk nehirde askerleriyle sıkıştı ve onlar (Svyatopolk'un askerleri) buzun olduğu yere girdiler. Buzun altında kalarak öldüler. Yaroslav bundan sonra onları yenmeye başladı. Bunu gören Svyatopolk kaçtı, Yaroslav ise galip geldi. Svyatopolk Polşa'ya⁷⁵ kaçarken, Yaroslav babasının ve atalarının tahtına Kiyev'de oturdu. Bu sırada 28 yaşındaydı.⁷⁶

Yıl 6525 / 1017: Peçenekler Kiyev'e doğru geldiler ve Kiyev yakınlarında savaştılar. Akşama doğru Yaroslav Peçenekleri zorlukla yendi ve onlar büyük bir utançla kaçtılar⁷⁷.

Yıl 6526 / 1018: Boleslav⁷⁸, Svyatopolk ve Lyahlarla (Lehliler/Polonyalılar) beraber Yaroslav'ın üzerine gitti. Yaroslav ise Rus, Varyag

75 Burada Polşa ile günümüzdeki Polonya toprakları kastedilmektedir.

76 *Povesti Vremennih Let*, s.96; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.99-100; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.138; *Troitskaya Letopis'*, s.128; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.62: Yılıktaki bu bilgilerle beraber 22'de minyatür verilmiştir; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok'* un verdiği bilgiler az bir farklılıkla hemen hemen aynıdır. Şöyle ki: "..... Sizler marangozsunuz ve biz hepimiz sizleri öldüreceğiz". Özi buzlanmaya başladı. Cesur Yaroslav'ın Svyatopolk ile arası iyileşti ve ona o gece kendi gençlerini yemekle göndererek şöyle dedi: "Sen ne emredersen onlar onu yapacaklar, bal az ama drujina çok". Svyatopolk ise onun gençlerine cesaretle şöyle dedi: "Yiyecek az, drujina çok olsa da akşama kadar yapacaklardır". Yaroslav onun ne demek istediğini anlayarak o gece Özi'nin diğer tarafına geçti ve kayınlarını kıydan uzaklaştırdı. O gece kılıçlarla savaşmaya başladılar ve Yaroslav ordusuna şöyle dedi: "Kendi başlarınızı koruyunuz". Çarpışma çok hızlı ve şiddetli oldu. Şafağa kadar Svyatoslav yenildi ve Peçeneklerin yanına kaçtı. Yaroslav ise Kiyev'e gelerek babası Vladimir'in tahtına oturdu.", s.15; *Voskresenskaya Letopis'*, s.325; *Nikonovskaya Letopis'* te bu yıl için verilen bilgiler 1015 tarihine âit olarak verilmiştir ve başlangıç kısmı da biraz farklı olarak şöyledir: "Yaroslav babasının öldüğünü bilmeden Novgorod'da bulunduğu sırada kızkardeşi ona şöyle bir haber gönderdi: "Baban öldü, kardeşin Svyatopolk, Boris ve Gleb'i öldürerek Kiyev'de oturuyor". Yaroslav bunları duyunca babası, kardeşleri ve drujinası için çok üzüldü. Ertesi sabah Novgorodluları toplayarak veçe'yi kurdu ve durumu onlara anlattı. Novgorodlular ona: "Knyaz! Kardeşin bizi de öldürecek biliyoruz ama biz yine de seninle gelebiliriz (geleceğiz)". Böylece Yaroslav Varyaglardan 1000, diğerlerinden 40.000 kişi toplayarak Svyatopolk'un üzerine gitti Svyatopolk, Yaroslav'ın geldiğini duyunca Rus ve Peçeneklerden sayısız asker toplayarak onu karşılamak üzere Lübeçe gitti. Özi'nin bir tarafında o, diğer tarafında Yaroslav durdu". Bundan sonra verilen bilgiler metinde 1016 yılına âit olarak verdiğimiz bilgilerle aynıdır, s.74-45.

77 *Voskresenskaya Letopis'*, s.325; *Nikonovskaya Letopis'*, s.75.

78 Polonya Kralı olan I. Boleslav (992-1025), "*Hrabriy: cesur*" lakâbıyla tanınmıştır. Svyatopolk'un kayınpederidir.

ve Slovenlerden asker toplayarak Leh Kralı Boleslav ve Svyatopolk'u karşılamak üzere Volin'a geldi. Onlar ise Aksu Nehrinin her iki tarafında duruyorlardı. Yaroslav'ın Blud adındaki voyvodası Boleslav hakkında alaycı bir ifadeyle konuşarak şöyle dedi: "Senin şişman göbeğini deleceğiz". Çünkü Boleslav uzun boylu, şişman ve göbekliydi. Kendi başına ata binemiyordu ama atı sürebiliyordu. Boleslav kendi drujinasına şöyle dedi: "Eğer siz bu alay etmeye hiddet gösterip cevap veremeyerseniz o zaman ben tek başıma savaşarak cevap verecek ve gerekirse öleceğim". Bundan sonra atına binerek nehre doğru gitti, askerleri de arkasından tâkip ettiler. Yaroslav daha askerlerini toplamaya vakit bulamadan yenildi ve 4 askeriyle beraber Novgorod'a kaçtı. Boleslav ise Svyatopolk'la beraber Kiyev'e geldi. Boleslav şöyle dedi: "Şehirdeki askerlerim açlar mı diye araştırınız ve aç olanları doyurunuz". Onun bu emri yerine getirildi. Yaroslav Novgorod'a kaçtığı anda aslında denizin diğer tarafına kaçmak istedi ama Vali Konstantin Dobriniç, Novgorodlularla beraber Yaroslav'ın kayıklarını parçaladı ve şöyle dediler: "Biz Boleslav ve Svyatopolk'la tekrar savaşmak istiyoruz". Böylece askerlerden 4'er kun⁷⁹, yaşlılardan 10'ar ve boyarlardan da 18'er griven toplamaya başladılar. Bu paraları götürüp Varyaglara verdiler. Onlara ayrıca hayvan sürüleri de götürdüler. Yaroslav pek çok asker topladı. Boleslav Kiyev'de oturuyordu, melûnlar Svyatopolk'a şöyle dediler: "Şehirde ne kadar Lyah varsa hepsini öldürünüz". Lyahları öldürdüler, Boleslav, Kiyev'den kaçtı. Kaçarkende yanında kıymetli eşyaları ile birlikte Yaroslav'ın kızkardeşi Nastas'ı⁸⁰, boyarlarını ve pek çok insanını onun güvenini kazanmak düşüncesi ile götürdü. Çerven şehrine⁸¹ gelerek şehri aldı. Svyatopolk ise Kiyev'de Knyazlık yapmaya başladı. Yaroslav, Svyatopolk'un üzerine gitti ve Svyatopolk Peçeneklerin yanına kaçtı.⁸²

79 Eski Rusya'da bütün paralara verilen ortak isim. Ayrıca Pravda da deriden alınan parayı da ifade etmektedir.

80 Anastas (Nastas) Korsunyanin. Hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. 996-1086 yılları arasında yıllıklarda ismi geçmektedir. Rus Kilisesinin ilk azizeleri arasında gösterilmektedir.

81 Aksu Nehrinin batıya doğru akan kollarından biri olan Stur Irmağı'nın kenarında kurulan şehirlerden biridir.

82 *Povesti Vremennih Let*, s.96-97; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.100-101; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.139-140; *Troitskaya Letopis'*, s.128-129; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.62-63;

Yıl 6527 / 1019: Svyatopolk çok güçlü ve kalabalık Peçenek ordu-suyla geldi. Yaroslav ise pek çok asker toplayarak onu Lto (Alta Irma-ğı)'da karşılamaya çıktı ve Boris'in öldürüldüğü yerde durarak ellerini gökyüzüne doğru kaldırdı ve şöyle dedi: "Kardeşimin kanı sana feryad ediyor Tanrım! Bunlardan müminlerin intikâmını ve atamız Avel'in⁸³ kanının intikâmını aldığın gibi al, Kayna'da duvarda oturarak titre-yip korkanlar içinde: bunları da böyle yap" diye dâa etti ve şöyle dedi: "Kardeşlerim! Siz sadece vücudunuzla buradan ayrıldınız, dâalarınla bana düşmana karşı yardım ediniz - ya ölüm ya zafer". Bundan sonra onun söylediği gibi düşmanları birbirlerine karşı harekete geçtiler ve Alta topraklarını pek çok lanetli askerin cesetleriyle örttüler. Günler-den cumaydı, güneş düşmanların üzerine doğdu ve savaş çok şiddetli oldu. Böyle bir savaş Rus yurdunda şimdiye kadar hiç olmamıştı. Bir-birlerinin kollarını yakalayarak kestiler, 3 defa karşılaştılar, kanları çu-kurlara aktı ve akşama doğru Yaroslav yendi, Svyatoslav kaçtı. Kaçtığı sırada şeytanlar onun üzerine düştüler ve onun oynar eklemlerini ze-delediler. O atına binemedi. Onunla beraber kaçanlar onu sedyeye ko-yarak Bereste'ya kadar taşıdılar.⁸⁴

Yıl 6544/ 1036⁸⁵: Mstislav⁸⁶ ava çıktı, hastalandı ve öldü. Onu ken-disinin inşa ettirdiği Aziz Spasa (Kurtuluş) Kilisesi'ne gömdüler. Onun boyu atını elle tutarak binecek kadar uzundu. Ayrıca o al yanaklı, iri gözlü ve iri yapılıydı. O drujinasını çok severdi ve drujinasındaki as-

Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.326; *Nikonovskaya Letopis'*, s.75-76.

83 Hz. Adem'in oğullarından biri.

84 *Povesti Vremennih Let*, s.97-98; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.101-102; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.140-141; *Troitskaya Letopis'*, s.130; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.63: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.325; *Niko-novskaya Letopis'*, s.76; Diğer yıllıklarda 1019 yılına âit olarak verilen Svyatopolk'un ölüm yılı *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komisyonny Spisok*'da 1016 olarak şu şekilde verilmiştir: "Svyatopolk daha sonra Peçeneklerin yanına kaçtı. Çek ve Lyah-lar tarafından da kovulmadı. Lanetliler arasında kaybolarak kendi kötü hayatını bi-tirdi. Bugüne kadar onun kokusu hâlâ kalmıştır.", s.175.

85 Bu yıl *Povesti Vremennih Let*'te 1036; *İpatiyevskaya Letopis*'te 1034 olarak verilmek-tedir. Verilen bilgiler aynıdır.

86 Mstislav Vladimiroviç (1016-1033), Vladimir Svyatoslaviç'in 3. hizmetçisinden doğan oğludur. Tmutarakan'da Knyazlık yapmıştır. "Hrabriy" (cesur) ve "Udaloy" (babayiğit, mert) diye lakâp almıştır.

kerler de onunla beraberken ne fazla içerler ne yerler ne de onu üzerlerdi. Bundan sonra Yaroslav onun bütün volostlarının⁸⁷ üzerine oturdu ve Rus topraklarının biricik Knyazı oldu. Yaroslav, Novgorod'a gelerek oğlu Vladimir'i Novgorod'da bıraktı ve piskopos olarak da Jidyatu'yu görevlendirdi. Bu sırada Yaroslav'ın bir oğlu oldu ve ona Vyacheslav ismini verdi. Yaroslav, Novgorod'a gelenlerden Peçeneklerin Kiyev'i muhasara ettikleri haberini alınca, Varyag ve Slovenlerden pek çok asker toplayarak Kiyev'e geldi ve kendi şehrine girdi. Peçenekler ise çok kalabalıktılar. Yaroslav şehirden çıkarak drujinasını savaş düzenine soktu. Varyagları ortaya alırken Kiyevlileri sol kanada Novgorodluları sağ tarafa yerleştirdi. Onlar ise şehrin önünde durdular. Peçenekler hücumla geçtiler ve her iki düşman zamanımızda şehrin dışında olan Kutsal Sofya Kilisesi'nin bulunduğu yerde (ki burada Rus metropolitliği bulunuyor) karşı karşıya geldiler. Savaş çok şiddetli oldu ve akşama doğru Yaroslav güçlükle galip geldi. Peçenekler kimin nereye gittiğini bilmeden etrafa kaçıştılar. Bazıları Setomli'de⁸⁸ bazıları da diğer nehirlerde boğuldular. Geride kalanların ise nereye kaçtıkları bugüne kadar bilinmiyor. Yine bu yıl Yaroslav Pskov'da kendisine karşı iftira atan kardeşi Sudislav'ı zindana attırdı.⁸⁹

Yıl 6604 / 1096: Onlar doğu ile kuzey arasındaki Yetriv Çölünden⁹⁰ 4 boy halinde çıktılar: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler.

87 Volost: bölge, nahiye, toprak.

88 Kiyev yakınlarındaki bir nehrin adı.

89 *Povesti Vremennih Let*, s.101-102; *İpatiyevskeya Letopis'*, s.105-106; *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.146-147; *Troitskaya Letopis'*, s.133-134; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.65: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 4'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.330; *Nikonovskaya Letopis'*'te bu bilgiler 1033 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: “**Yıl 6541 / 1033:** Yaroslav Novgorod'da iken ona Peçeneklerin Kiyev yakınlarında oldukları haberi geldi. Yaroslav Varyag ve Slovenlerden kalabalık bir ordu toplayarak baharda Kiyev'e geldi. Pek çok askeriyle gizlice şehre doğru gitti ve Peçeneklerin çok kalabalık olduklarını görünce şehirden çıkarak drujinasını düzene koydu. Varyagları ortaya, Kiyevlileri sağ, Novgorodluları sol tarafa yerleştirdi. Bu şekilde şehrin önüne giderek durdular. Peçenekler ok atmaya başladılar. Rus metropolitinin olduğu Kutsal Sofya Kilisesi'ne doğru ok atıldılar. Sonra şehrin dışına çıktılar. Savaş çok şiddetli oldu. Akşama doğru Yaroslav güçlükle Peçenekleri yendi onlar her tarafa dağılarak kaçtılar. Bazıları Setomli bazıları ise başka nehirlerde boğuldular. Onlar zamanımıza kadar hâlâ kaçıyorlar.”, s.80.

90 Burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

Patar Mefodiy (Methodius)⁹¹, Gedeon'un⁹² onları kılıçtan geçirmeden önce 8 boy olduklarını söylüyor. Gerçektende onlar 8 boy olarak çöle geldiler ama 4'ü kılıçtan geçirildiler. Diğerleri ise şöyle diyorlar: Amovnoğulları⁹³, ama bu doğru değil Moavogulları (Moavlar)⁹⁴: Hvalisler⁹⁵; Amonovogulları: Bolgarlardır. Saratsinler⁹⁶ ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Sarogulları⁹⁷ diye adlandırıyorlar. Bu da demektir ki: "Biz Sariniz". Böylece Hvalisler ve Bolgarlar Lot (Lut, Hz. İbrahim'in yeğeni)'un kızından geliyorlar, ama bu boylar temiz değildir çünkü o babasından hamile kaldı⁹⁸. İsmail'in çölden çıkarak gelen 12 oğlu vardı: Torkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler yani Kumanlar⁹⁹. Bu 8 boydan sonra yüzyılın sonunda Aleksandr Makedon Dağları (Tanrı Dağları)'ndan pis (temiz olmayan) insanlar çıkarak dağıldılar.¹⁰⁰

91 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanılmaktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

92 Yahudi hâkimi.

93 *Troistkaya Letopis'*te "Amnoğulları Bolgarlardan, Saranitseler ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Sarakiler olarak adlandırıyorlar" şeklinde geçmektedir., s.18.

94 Moavityan, Moavlar diye de isim verilen bu halk Tatarlardır.

95 Hazar Denizi'nin kıyısında yaşayanlar böyle adlandırılmışlardır.

96 Saratsin, Sratsini, Sarakine, Sarini şekillerinde geçen bu isim Müslüman halklara verilen ortak isimdir.

97 Rivâyete göre Hz. İbrahim'in hanımı Sâre'nin Hacer isminde bir câriyesi varmış ve kocası onu Hz. İbrahim'e vermiş. Hz. İbrahim'in de daha sonra ondan İsmail adlı bir oğlu dünyaya gelmiş. Yine rivâyete göre İsmail doğduğu zaman babası 99; İshak doğduğunda ise 112 yaşında imiş. İshak peygamber, İsmail'den 13 yıl sonra Sâre'den dünyaya gelmiştir.

98 Yahudi inancına göre Lut'un kızları soylarını devam ettirmek amacıyla babalarına şarap içirerek sarhoş etmişler ve daha sonra kendinde olmayan babalarıyla ilişkiye girmişlerdir. Bu ilişkiden hamile kalan büyük kızı Moab adında bir erkek çocuğu doğururken, küçük kızı da Ammon adında bir erkek çocuk dünyaya getirmişti.

99 Yıllıklar burada özellikle Kuman ismini kullanmışlardır. Bu da bize Polovetslerin Kuman adı ile anıldıklarını bildiklerini göstermektedir.

100 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161-163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Troitskaya Letopis'*, s.17-18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9-10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125-127.

Yıl 6605 / 1097: Rus Knyazları Vladimir¹⁰¹, Svyatopolk¹⁰², David İgoreviç¹⁰³, Vasilko Rostislaviç¹⁰⁴, David Svyatoslaviç¹⁰⁵ ve kardeşi Oleg¹⁰⁶, Lübeç'de¹⁰⁷ toplanarak aralarında barış yaparak Haç'ı öpmüşler;

- 101 Vladimir Vsevolodoviç Monomah (1113-1125), Kiyev Knyazıdır. Kiyev Knyazı Svyatopolk'un ölümü üzerine Kiyev halkı, Büyük Knyazlığa gelmesi gereken Çernigov knyazını istemeyerek, Pereyaslavl şehrinden, Vsevolod'un oğlu (Yaroslav'ın torunu) Vladimir Monomah'ı çağırmıştır. Vladimir Monomah'ın babası Vsevolod kitap okumayı çok sevmiş ve kendi kendine beş dil öğrenmişti. Annesi de Bizans imparatoru Konstantin Monomah'ın kızı idi. Bundan dolayı Vladimir'e "Monomah" adı verilmiştir. Annesi ona hem Rumca hem de Bizans kültürünü öğretmiştir. Vladimir'in "*Büyük Knyazlık Nizamı*"nı çiğneyerek Kiyev'e gelmek istemediği rivâyet ediliyorsa da bunun ne dereceye kadar doğru olduğu belli değildir. Kiyev tahtını kabul etmekle "*Büyük Knyazlık*" prensibi tekrar bozulmuş ve yeniden iç mücadeleler başlamıştır. Vladimir Monomah kuvvetli ve dirayetli bir Knyaz olduğu için 60 yaşında olmasına rağmen Kiyev'de hâkimiyeti ele geçirmiş ve daha sonra da Kuman/Kıpçaklara karşı başarılı savunma tedbirleri almıştır. Yıllıklarda Vladimir Monomah için çok sitayişli bir dil kullanılmıştır. Yıllıklardan onun namuslu, mütevazı, cesur, girişimci, dindar ve merhametli biri olduğunu öğreniyoruz. Çocuklarına hitaben yazdığı "*Pouçenie: Nasihatleri*" ve Knyazlardan birine gönderdiği "*Nâmesi*" Vladimir Monomah'ın yüksek meziyetlerini göstermektedir. Vladimir Monomah, Bizans'ın iç işlerine karışarak Aleksios Komnenos'a karşı düşmanca bir siyaset tâkip etmiştir. Ayrıca Tuna boyunda isyan çıkaran Roman Diogenes'in sülâlesinden olan Leon'a da yardım etmeyi ihmal etmemiştir. Aleksios Komnenos'un, Rus Knyazının Bizans işlerine karışmamasını sağlamak için Kiyev'e kıymetli hediyeler ile değerli taşlarla işlenmiş bir taç gönderdiği de rivâyet edilmektedir. Vladimir Monomah kanunları düzenlemeye önem vermiş ve Yaroslav zamanında tertip edilen "*Pravda*" yı genişletmiştir. Rus yıllıklarının "bir Rus tarihi" mahiyetini alması yine bu zamana âittir. Bu suretle Vladimir Monomah dönemi Kiyev Rusyası'nın en parlak zamanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu Knyazın hâkimiyeti sırasında Rusya'da iç karışıklıklar durmuşsa da onun 1125 yılında ölümünden sonra taht kavgaları yeniden başlamıştır. Karamzin, *İstoriya*, II, s.87-100.
- 102 Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d.1050-ö.1113), Knyaz İzyaslav Yaroslaviç'in oğludur. 1078'den 1088'e kadar Novgorod'da; 1088'den 1098'e kadar Turov'da; 1098'den 1113'ye yani ölümüne kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.
- 103 David İgoreviç (d. 1059- ö.1112), Igor Yaroslaviç'in oğludur. 1080-1112 yılları arasında Vladimir- Volin'de Knyazlık yapmıştır.
- 104 Vasilii, Vasilko Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. 1097-1124 yılları arasında Trebovl'de Knyazlık yapmıştır.
- 105 David Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi ilk defa 1097 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1097'den 1123'e yani ölümüne kadar Çernigov'da Knyazlık yapmıştır.
- 106 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1075 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi belli değildir. 1115 yılında ölmüştür.
- 107 Çernigov Knyazlığı topraklarında Özi Nehri üzerinde kurulmuş bir şehir.

kendi bölgelerinin sınırlarını çizerek Polovetslere karşı birlikte mücadele etme kararı almışlardı. Svyatopolk, David ile beraber Kiyev'e gelerek Knyazlık yapmaya başladı. Ancak bir müddet sonra David, Vasilko'nun Svyatopolk'un bölgelerini almak istediği yalanını ortaya atarak Svyatopolk'u kandırdı ve onu Vasilko'yu yakalayıp cezalandırmaya ikna etti. Svyatopolk'un topraklarından geçen Vasilko'yu David, Svyatopolk ile kahvaltıya çağırarak yakalattı ve gözlerine mil çektirdi.¹⁰⁸

Vladimir, Vasilko'nun yakalanarak gözlerine mil çektirildiğini öğrenince dehşete düştü ve şöyle dedi: "Böyle bir kötülük Rus topraklarında ne atalarımız ne de babalarımız zamanında olmuştur". Hemen David ve Oleg Svyatoslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Rus ülkesindeki biz kardeşler arasında olan kötülüğü düzeltmek için Gorodets'e¹⁰⁹ geliniz -yoksa sözümüzü tutmadığımız için bıçak bize saplanacaktır- eğer aramızdaki bu kötülüğü düzeltmezsek aramızda daha çok kötülüğün olmasına fırsat verir, böylece kardeş kanı dökmeye başlarız. Sonuçta da Rus toprakları elimizden çıkar ve düşmanlarımız olan Polovetsler Rus topraklarını bu şekilde ele geçirirler". Bunları duyan David ve Oleg üzülerek, askerlerini topladılar ve Vladimir'in yanına geldiler. Birleşip, Svyatopolk'a elçi gönderdiler ve bunu niçin yaptığını sordular. Svyatopolk'da David'in kendisine "Vasilko'nun kardeşini öldürdüğünü, sahip olduğu şehirleri ele geçirmek istediğini ve bunun içinde Vladimir'le anlaşıklarını" söylediğini söyledi. Knyazlar, Özi'yi geçerek Svyatopolk'un üzerine gitmek arzusunda idiler. Svyatopolk Kiyev'den kaçmak istedi ama Kiyevliler onu bırakmayarak Metropolit Nikola'yı ve bir prensesi Vladimir'e gönderip Svyatopolk'u affetmesini ve kardeşler arasında barışı Rus toprakları için gerçekleştirmesini rica ettiler. O metropolitleri, piskoposları ve rahipleri çok severdi. Bu yüzden onların isteklerini kabul etti ve "Svyatopolk'la barış olacak" diye Kiyevlilere haber gönderdi. Daha sonra Svyatopolk'a: "David'i ya yakala veya öldür" dedi. Svyatopolk bunu kabul ederek haç'ı öptü ve barıştılar.

108 Bu hâdisе Tork/Uzlar kısmında metinlerde geçen şekliyle aynen verilmiştir.

109 Günümüzde Aşağı Novgorod eyaletinde İtil Nehrinin sol kıyısında yer alan bir şehir.

Vasilko Büyük Oruç¹¹⁰ zamanı geldiğinde Vladimir şehrinde idi. Ben de¹¹¹ bu sırada Vladimir'de idim. Bir gece arkamdan David geldi ve ben de onunla giderek drujinasıyla oturdum. O bana şöyle dedi: “Vasilko bugün Ulan ve Kolça¹¹² ile konuşarak şöyle dedi: “Vladimir ve Svyatopolk'un David'in üzerine doğru geldiklerini duyuyorum. Eğer David kabul ederse adamlarımı Vladimir'e geri dönmesi ricası ile gönderebilirim çünkü ona ne söyleyeceğimi biliyorum: O daha fazla ileri gitmeyecek”. Vasil seni adaşın Vasilko'ya bu gençlerle beraber gönderiyorum ona şöyle de: “Eğer kendi adamlarını göndermek istersen ve de Vladimir geri dönerse sana Vsevoloj veya Şepol¹¹³ veyahud da Peremiş'i¹¹⁴ vereceğim”. Ben Vasilko'nun yanına giderek David'in bütün söylediklerini naklettim. O da bana şöyle dedi: “Ben böyle demiyorum sadece Tanrı'dan böyle olmasını ümit ediyorum. Onlar benim kanımı dökmedikleri için Vladimir'in yanına gideceğim. Benim için hayret edilecek şey, David'in bana kendi şehirlerini veriyor olması. Terebovl¹¹⁵ ve bölgelerim şimdi olduğu gibi gelecekte de benim olacaktır”. Dediği gibi de oldu çünkü çok kısa zamanda kendi bölgelerini ele geçirdi. O bana tekrar şöyle dedi: “David'e git ve ona şöyle de: “Onun Vladimir'e gönderdiği Kulmey¹¹⁶ bana geldi”. David onu dinlemedi ve beni tekrar ona göndererek: “Orada Kulmey yok” dedi. Vasilko ise bana: “Biraz otur” diyerek hizmetçilere dışarı çıkmalarını emretti ve yanıma oturarak konuşmaya başladı: “İşte duyuyorum David beni Polyaklara¹¹⁷ vererek kanımı

110 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya “*Svyataya Hedeli*: Kutsal Hafta” derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zabılinım, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

111 Yıllıkçının burada ben de diyerek kastettiği kişi Vasil'dir ancak bu kişinin kim olduğu belli değildir.

112 Drujina'ya âit müfrezede görevli genç askerler.

113 Volin Knyazlığı'nda iki şehir

114 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

115 Galiç bölgesinde Turla'nın kolu olan Seret Nehrinin yakınında bulunan şehir.

116 Knyaz Vasilko Rostislaviç'in boyarı (yakın adamı).

117 Polyak: Lyah: Leh: Polonyalılar.

akıtmak istiyor. Çünkü Rus topraklarının intikâmını almak için onlara çok kötülük yaptım. O beni Polyaklara verse bile ölümden korkmuyorum ama yine de sana gerçeği söyleyeceğim, Tanrı bana bunu kibirim olduğu için verdi. Berendilerin, Peçeneklerin ve Torkların bana doğru geldikleri haberini duyunca kendi kendime şöyle dedim: Eğer Berendiler, Peçenekler ve Torklar benim yanımda olurlarsa kardeşlerim Volodar ve David’a şöyle diyeceğim: “Bana küçük drujinanızı veriniz, kendiniz ise içiniz ve eğleniniz”. Ve şöyle düşündüm: Kışın Polyak topraklarına hücum edeceğim, yazın ise bu toprakları ele geçirerek Rus topraklarının öcünü alacağım. Sonra Tuna Bolgarlarını alarak onları yanımda oturtmak istedim. Daha sonra Polovetsler üzerine gitmek için Svyatopolk ve Vladimir’in iznini istedim. Ya şöhret olacaktım ya da Rus toprakları için başımı verecektim. Gönlümde ne Svyatopolk ne de David’e karşı kötü bir düşünce olmadı. Tanrı’ya yemin ederim ki kardeşlerime de bir kötülük düşünmedim. Ancak ben kendimi çok övdüm ve bana Berendiler gelerek gönlümü hoş edip, zekâmı beğendiklerini söylediler. Tanrı da beni cezalandırdı”.¹¹⁸

Yıl 6611 / 1103: Tanrı Rus Knyazlarına, Svyatopolk ve Vladimir’in kalbine bu düşünceyi yerleştirdiği için onlar Dolob’da¹¹⁹ bir toplantı yaptılar. Svyatopolk kendi askerleriyle bir tarafta Vladimir de kendi askerleriyle diğer tarafta bir çadırdaki oturdular. Düşünmeye başladılar ve sonra Svyatopolk’un drujinası şöyle dedi: “Şimdi gitmeye-
lim, baharda gidelim, eğer şimdi gidersek onların sürülmüş (ekilmiş) topraklarında mahvoluruz”. Vladimir ise: “Ben gidiyorum, drujina ise atlarına acıdığından çift sürülmüş topraklara gitmek istemiyor! Niçin, ölümün sürülmüş topraklarda başladığını bilmiyor musunuz? Köylü tarlasına çıkıp tam sürmeğe başladığı zaman bir Polovets gelip onu okla vurur, atını alarak, köyüne gider, hanımını, çocuklarını ve bütün ser-
vetini ele geçirip geri döner. Sizin atlarınıza yazık. Acaba kendinize bu

118 *Povesti Vremennih Let*, s.174-176; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.173-174; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.252-257; *Troitskaya Letopis’*, s.190; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis’*, s.131-133.

119 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah’ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Gölün tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir ancak Dobička Boğazı yakınlarındaki Truhanov Adasındaki bir gölün adı olduğu düşünülmektedir. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına katmıştır.

şekilde bir ölüm de yazık değil mi?”. Svyatopolk'un drujinası ona hiçbir cevap veremedi. Svyatopolk şöyle dedi: “Ben artık hazırım”. Svyatopolk ayağa kalkarken Vladimir ona: “Kardeşim sen Rus toprakları için büyük hayır yapıyorsun” dedi. Oleg ve David'a elçiler göndererek şöyle dediler: “Polovetslerin üzerine gidiniz ya öleceğiz ya da yaşayacağız”. David ve Oleg bunu duydular ama Oleg bunu yapmak istemedi ve bir sebep uydurarak onlara “rahatsızım” diye bildirdi. Vladimir kardeşleriyle vedalaşarak Pereyaslavl'e gitti; Svyatopolk, David Svyatoslavıç, David Vseslavıç, Mstislav, Igor'un torunu Vyacheslav Yaropolçıç, Yarapolk Vladimiroviç de onun arkasından gittiler. Hep beraber atlarla ve kayıklarla giderek daha aşağıda bulunan çay'a uğradılar. Horitiç yarımadasına kadar süratle gittiler. Kayıklardan inerek atlara bindiler ve 4 gün boyunca geniş arazide yürüyerek Suteni Nehrinin yanına geldiler. Polovetsler Rusların geldiklerini duyunca sayısız asker topladılar ve durumu müzakere ettiler. Urusob şöyle dedi: “Rus topraklarındaki pek çok kötülüğün sebebi biz olduğumuz için Ruslar bizimle şiddetle savaşırlardır. Bunun için onlardan barış isteyelim”. Gençler ise ona şöyle dediler: “Sen Ruslardan korkabilirsin ama biz korkmuyoruz. Bunları kılıçtan geçirdikten sonra topraklarına giderek şehirlerini ele geçireceğiz, onlar bizlerden kimi öldürecekler?”. Bütün Rus Knyazları ve askerleri Tanrı'ya dúa ettiler ve bazıları Tanrı ve annesi için yoksullara yemek¹²⁰dağıttırken, bazıları da manastıra adaklar adadılar. Onların dúa ettikleri sırada Polovetsler geldiler. Onlar öncü birlik olarak kahramanlık ve cesareti ile meşhur Altunopa (Altınopa)'yı göndermişlerdi. Rus Knyazları da aynı şekilde kendi birliklerini gönderdiler. Rus öncü muhafız birlikleri Altunopa'yı pusuda beklediler ve gelince etrafını sararak hepsini kılıçtan geçirdiler. Altunopa ve adamları da dahil hiç kimse kurtulamadı. Polovets alayları sanki orman gibiydi çünkü alaylarının sonu görünmüyordu. Onlar hareket ederek Rusları karşılamaya gittiler. Tanrı Polovetsler üzerine korku ve dehşet gönderdi. Onlar Rus askerlerinin yüzlerini görmeden terlediler ve uyuşmuş bir şekilde kaldılar. Atlarının yanında sanki ayakları bağlandı ve süratli olamadılar. Bizimkiler ise sevinerek onların atlılarına ve yayalarına doğru yöneldiler. Polovetsler Rusların üzerlerine nasıl hücum ettiklerini görünce Rus

120 Ktya denilen bu yemekte pirinç ve su birlikte pişirilmekte ancak içerisine tuz atılmaktadır.

alaylarının yanlarına kadar gitmediler, önlerinden koşarak geri döndüler. Bizimkiler onların gitmelerine izin verdiler ve tâkip ederek kılıçtan geçirdiler. 4 Nisan günü Tanrı bize düşmanlar üzerinde büyük bir zafer verdi. Bu savaşta 20 Polovets knyazı öldürüldü: Urusobu, Kçiya, Arslanapu, Kitanopu, Kumana, Asupa, Kurtka, Çenegrepu, Surbarya ve diğerleri. Beldüz'ü ise esir aldık. Bundan sonra kardeşler düşmanlarını yenerek dinlenmeye çekildiler. Polovets Knyazlarından Beldüz'ü Svyatopolk'a getirdiler. Beldüz Svyatopolk'a kendisini bırakması için altın, gümüş, at ve hayvan teklif etti. Svyatopolk onu Vladimir'e gönderdi. O Vladimir'in yanına geldiğinde Vladimir konuşmaya başlayarak şöyle dedi: "Bu yemin sizi yendi! Çünkü birçok defa bu şekilde yemin etmenize rağmen Rus topraklarına saldırıp savaştınız. Niçin sen kendi oğullarını düzeltmedin gerçi senin kendi boyun bu yemini bozmadı ama sizler Hristiyan kanını dökmediniz mi? Şimdi de senin kanın dökülecek ve başın gidecek!". Onu öldürmelerini emretti ve onu parça parça ederek öldürdüler. Sonra kardeşlerin hepsi toplandı ve Vladimir şöyle dedi: "Tanrı'nın yarattığı bugüne sevinelim ve eğlenelim. Çünkü Tanrı bizi düşmanlarımızdan kurtardı ve düşmanlarımızı yenerek onlara boyun eğdirdik ve yılan başlarını yıktık. Onları layık oldukları şekilde Rus insanına teslim ettik". Bu sırada hayvan, koyun, at, deve, pek çok eşya ve esir aldılar. Torkların ve Peçeneklerin sınırlarını ele geçirdiler. Seferden sonra Rusya'ya büyük bir servet, esir, şöhet ve zaferle döndüler. Bu yılın 1 Ağustos'unda çekirgeler Rus topraklarına geldiler. Bu ayın 18'de Svyatopolk giderek Yurev şehrini Polovetslerle ateşe verdi.¹²¹

Yıl 6624 / 1116: Bu yıl Ten yakınlarında Polovets, Tork ve Peçeneklerle iki gün-iki gece şiddetli savaştilar. Sonra Torklar ve Peçenekler Rusya'ya Vladimir'in yanına geldiler.¹²²

121 *Povesti Vremennih Let*, s.183-185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.182-185; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.267-269; *Troitskaya Letopis'*, s.198-200; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100-101: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.19-20; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.138-139: Yıllıkta öldürülen Kuman/Kıpçak başbuğlarının isimleri arasında Pukitana, Pukimana, Kurtkaça, Negrepu isimleri de verilmektedir.

122 *Povesti Vremennih Let*, s.201; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.204; *Voskresenskaya Letopis'*te verilen bilgiler 1114 olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Polovets, Tork ve Peçeneklerle Ten yakınlarında savaşıldı. Torklar ve Peçenekler iki gün iki gece Ten yakınlarında kaldıktan sonra Vladimir'e gittiler", s.23.

Yıl 6629 / 1121: Vladimir, Berendileri Rusya'dan kovdu, Torklar ve Peçeneklerin ise kendileri kaçtılar.¹²³

Yıl 6644 / 1136: Bu yıl Ryazanlılar Peçenek yiğitlerinden (bahadır, asker) Temirhaz'ı öldürdüler.¹²⁴

Yıl 6650 / 1142: Vsevolod¹²⁵, Kiyev'den Vyacheslav'a¹²⁶ elçiler göndererek şöyle dedi: "Kiyev bölgesinde oturuyorsun gerçi bu benim için önemli değil ama yine de kendi vatanına git". İzyaslav'ı¹²⁷ Vladimir'e, kendi oğlu Svyatoslav'ı¹²⁸ da Turov'a gönderdi. Onun kardeşleri bu duruma üzüldüler çünkü o kendi bölgelerini oğulları arasında paylaşmış, kardeşlerine hiçbir şey vermemişti. Vsevolod kardeşlerini yanına çağırdı. Oleg'in oğulları: Svyatoslav¹²⁹, Vladimir ve İzyaslav geldiler, Igor¹³⁰ ise şehrin yanında durdu. Svyatoslav, Igor'a giderek: "Büyük kardeşimiz bize ne veriyor?" Diye sordu. Igor'da şöyle cevap verdi: "Her birimize bir şehir verdi: Berest¹³¹, Dorogiçin¹³², Çertoriesk¹³³ ve Kleçesk¹³⁴. An-

123 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.205.

124 *Nikonovskaya Letopis'*, s.160.

125 Vsevolod Olegoviç, Knyaz Oleg Svyatoslaviç'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir. Ölüm tarihi 1146'dır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hadiselerinde geçmektedir.

126 Vyacheslav Vladimiroviç (d.1083-ö.1155), Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

127 İzyaslav Mstislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'in torunu ve Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda ilk defa 1127 yılı hadiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi belli değildir. 3 Kasım 1154'te ölmüştür.

128 Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Olegoviç'in oğludur. İlk defa 1141'de Turov'da, daha sonra kısa bir süre 1146'ya kadar Vladimir-Volin'da; 1158-1164 yılları arasında da Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır. Uzun yıllar amcası Svyatoslav Olegoviç ile savaşmıştır. Daha sonra Çernigov'a gelmiş ve 1177'ye kadar burada sonra da 1177'den ölümüne yâni 1194'e kadar da Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

129 Svyatoslav Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. Kursk ve Novgorod'da (1138-1165) Knyazlık yapmıştır.

130 Igor Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. Önce Novgorod-Seversk, daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. 19 Eylül 1147'de ölmüştür.

131 Berestiye, Berest, Berestay şekillerinde geçen bu şehir Volin Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu.

132 Dorogiçin, Dorogiçin şekillerinde geçen bu şehir Volin Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu.

133 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

134 Kleçesk, Kleçsk, Kliçesk şekillerinde geçen bu şehir Volin Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu.

cak kendi topraklarından Vyatiç'i¹³⁵ vermiyor". Svyatoslav kardeşi Igor'la Haç'ı öptüler. Ertesi sabah ise Vladimir ve İzyaslav da gelerek Igor'la beraber Haç'ı öptüler ve hep birlikte şöyle dediler: "Kim bu Haç'ı öpmeden geçerse Haç onu cezalandırıp, intikâmını alsın". Vsevolod onları öğle yemeğine çağırdı ama onlar gitmeyerek Vsevolod'un elçilerine şöyle dediler: "Biliyoruz sen Kiyev'de oturuyorsun, biz ise senden Çernigov ve Novgorod'u istiyoruz". O ise onlara Vyatiç'i bile vermek istemedi sadece yukarıda saydığımız dört şehri verdi. Bunun üzerine onlar şöyle dediler: "Sen bizim büyük kardeşimisin, eğer sen bize vermezsen biz kendimiz arayıp bulacağız". Vsevolod ile vedalaştılar ve Kiyev'den Pereyaslav'e Vyacheslav'ın üzerine alaylarıyla gittiler. Pereyaslav'de savaşlara karşı Vsevolod, Vyacheslav'a yardım etmek üzere Lazar Sakovskiy'i¹³⁶ ve Peçenekleri askerleriyle beraber gönderdi.

Bunları duyan İzyaslav kendisinin ve kardeşlerinin alaylarıyla Pereyaslav'e gelerek onlarla savaştı ve Tanrı İzyaslav'a yardım etti. Onlar kendi şehirlerinde zaferi yaşayamadılar.¹³⁷

Yıl 6659/ 1151: Bu yıl Rostislav¹³⁸, Smolyanlılarla ve kalabalık bir orduyla kardeşi İzyaslav ve babasının yanına geldi. Yuri¹³⁹, Kiyev'e doğru giderek Rodun'da¹⁴⁰ durdu. Bu sırada pek çok Yabani Polovets¹⁴¹ Yuri'ye yardıma geldiler. İzyaslav ise Özi'den doğru gitmek istedi. Özi

135 Viyatiç topraklarında bulunan ve aynı adı taşıyan bu şehir Baryan, Karaçev ve Mtesnsk'e yakındı.

136 Kiyevli voyvoda.

137 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.222.

138 Rostislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Vladimir Monomah'ın torunudur. Yıllıklarda adı ilk defa 1127 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1168 yılında ölmüştür. 1159'dan 1168 yılına kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

139 Yuri, Gürge, Georgi, Yuriy, Dürge, Dürgey, Dürgeyi, Dürdiya Vladimiroviç olarak da bilinen Yuri Dolgoruki (Uzunelli) Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. 1050 yılı civarında doğduğu düşünülmektedir. İlk önce Suzdal daha sonra 1154'ten 1157'ye yani ölümüne kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

140 Ros Nehrinin Kiyev topraklarında döküldüğü yerde bulunan şehir.

141 Yabani Polovetsler ile burada kastedilenler, Özi'nin sol kıyısında Podonye'de özellikle de Ryazan Knyazlığına yakın yerlerde yaşayanlardır. Ayrıca Kiyev Knyazlığının batı topraklarında Ros Nehri boyunda da görülmüşlerdir. Ten-Donç Kuman/Kıpçak grubunun içindedirler. Golden bunlara Yabani denilmesinin nedenini anlamak yerine saldırmayı tercih ettikleri için verildiğini söylemektedir. P. Golden, "The Polovci Diki", *Harvard Ukrainian Studies III/IV* (1979-1980), Part.I, s.296-309.

boyunca savaşmaya başladılar. Kiyev'den Desna'nın ağzına kadar atlı birlikler savaştılar. Onların güçleri eşit değildi. Bu şekilde şiddetli bir şekilde savaşıldı ama yine de Kiyev'e karşı hiçbir şey yapamadılar. İzyaslav kayıkları kullanarak bir kurnazlık yaptı: Onların kürekçileri çoktu ama kayıklarda hiçbir insan görünmüyor sadece kürekler görünüyordu çünkü kayıkların üzerlerini tahta ile kapatmıştı. Askerler dağda zırhlarını giyerek ok attılar. Kayıklarda iki dümenci vardı. Biri ön kısımda (burun) diğeri kış taraftaydı. Böylece onlar kayığın ters dönmesine (alabora) imkân vermediler. Yuri, Vladimir Davidoviç¹⁴², Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler bu kurnazlığı anladılar ve Kiyev'in yanından kayıkları geçirmemek için aşağıya Vitiçev Nehrinin geçiş kısmına gitmek istediler. Ancak sadece Düleb Gölü'ne kadar gidebildiler. Buradan kıyı boyunca sürünerek Zolotça Nehrine geldiler. Zolotça boyunca da Özi'yi ulaştılar. Yuri'nin Polovetsleri çayır boyunca yürüdüler. Vyaçeslav ve İzyaslav kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç¹⁴³, kardeşi Yaroslav¹⁴⁴, Gorodets Knyazı, kendi drujinası, Kiyevliler ve Çernıye Klobukiler onların bu düşüncelerini anlayarak dağ boyunca Özi'nin bu tarafından gittiler, kayıklar ise Özi boyunca gittiler. Kendilerini istemeyen Miroslav köyünün yakınlarındaki Vitiçev'e geldiler. Her iki taraf geçidin yanında karşılaştıklarında durdular. İzyaslav onların buradan çıkmalarına izin vermedi. Bu şekilde her iki tarafında diğerk tarafa geçmesi mümkün olmadı. Yuri onların niyetlerini anlayarak yanına oğullarını, Vladimir Davidoviç'i, Svyatoslav Olegoviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i ve Polovetsleri çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim! Niçin burada duruyoruz? Ne zamana kadar böyle duracağız?"

142 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. 1142-1151 yılları arasında yıllıklarda ismi geçmektedir. Karısı Kuman/Kıpçakların yanına kaçarak, Kuman/Kıpçak başbuğu Başkord ile evlenmiştir.

143 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov, daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 6 Mart 1162'de ölmüştür.

144 Metinde bu şekilde verilmesine rağmen İzyaslav Mstislaviç'in böyle bir kardeşi yoktur. Bunun İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim *İpatiyevskaya Letopis*'deki bir dipnotta da bu durum belirtilmiştir. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis*, s.294.

Zarub (Zarubej) Geçidi'ni¹⁴⁵ onlardan nasıl alacağımızı ve o tarafa nasıl geçeceğimizi düşünmemiz gerek". Bu düşünce hepsinin hoşuna gitti. Yuri oğlunu Polovetsler, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'le gönderdi, kendisi ise burada alaylarını sıraya koydu ve kıyıdaki kayıkların nehre sokmaya başladı. Böylece sahildeki bütün kayıkları gönderdiler ve kendileri de onlarla beraber kıyıdan gittiler. Yuri'nin oğlu, Svyatoslav Olegoviç ve Yabani Polovetsler Zarubej Geçidi'ne¹⁴⁶ geldiler. Geçidin bir tarafında Şvarn¹⁴⁷ idâresindeki öncü kuvvetler vardı ve bunlar Özi'yi nasıl geçeceklerinin yolunu buldular. İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinin azlığını gören Polovetsler, onlara karşı at üzerinde zırhlarını giyinmiş bir şekilde kalkanlarıyla mızrak atarak savaşıyorlardı. Özi pek çok askerin cesediyle örtüldü ve kayıklarla Ros'un diğer tarafına geçtiler. Bunu gören Şvarn kaçarak süratle İzyaslav'ın yanına geldi. O bu sırada oğlu Mstislav'ı Ugrlara gönderdi çünkü geçit artık emniyetsiz ve tehlikeliydi ayrıca boyarlar da onu dinlemiyorlardı. Yuri'nin oğlu Özi'yi geçen iki Svyatoslav'a, Polovetslere ve babasına elçiler göndererek şöyle dedi: "Atlarla hızlı bir şekilde gidiniz, biz Özi'yi geçtik. Şimdi İzyaslav bize bir şey yapamaz". Yuri, Vladimir'le beraber atlı olarak süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti.

Bu sırada Vyaçeslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, Rostislav'ın kardeşi Vladimir, Gorodets Knyazı ve onlarla beraber olanların hepsi İvan şehrinin yakınlarında durdular. Onlara Kiyev'e geri dönmeleri haberi geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav kardeşlerini çağırarak düşünmeye başladılar. İzyaslav ve kardeşi Rostislav onlara karşı her zaman savaşmak istiyorlardı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'ın kendi drujinaları onları bu fikirlerinden vazgeçirdiler. Kiyevliler ve Çerniye Klobukiler de şöyle diyerek onların üzerine gitmekten vazgeçtiler: "Knyaz! Onlara karşı gitmemiz mümkün değil çünkü bizim askerlerimiz hepsi atlı, onların üzerine gittiğinizde onlar Ros Nehri boyunca

145 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehriden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir.

146 Bu geçit Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunuyordu.

147 Kiyevli voyvodası

gidecekler ve sizlerin de nehrin o tarafta bulunan kıyısı boyunca gitmeniz imkânsız, zira onların kayıkları var. Biz sizlere şöyle diyoruz: Kendi Kiyevinize gidiniz ve bizi yönetmeyiniz. Başımıza Vladimir'i bırakınız. Biz kendi sınırlarımıza gideceğiz çünkü artık topraklarımızda olmak istiyoruz. Hanımlarımızı, çocuklarımızı, hayvanlarımızı ve herşeyimizi alarak Kiyev'e geleceğiz. Sizler de akşama kadar Kiyev'de olunuz, bizler de olacağız. Biz sizlerin babası Vyacheslav, senin, kardeşin Rostislav ve bütün kardeşlerin için kendi başımızı vermeyi şeref telâkki ediyoruz. Sizler için ölmeyi istiyor ama Yuri için ölmeyi istemiyoruz". İziaslav ve Rostislav kendi drujinalarını, Kiyevlileri ve Çerniye Klobukileri dinleyerek kardeşleri Vladimir'i Torklarla, **Kovulerler (Ku, Kou: Kovuy)**¹⁴⁸, Berendilerle ve Peçeneklerle kendi topraklarına gönderdiler, kendileri ise Trepol'e giderek geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün güneş doğarken Vyacheslav, İziaslav, Rostislav Trepol'den hareket ederek Borok'un arasından geçip Kiyev'e gittiler. Vyacheslav ve İziaslav şehre girmek istemediler ve Yazın¹⁴⁹ yakınlarındaki Altın Kapıların önünde durdular. İziaslav Davidoviç Altın Kapıların ve Jidov (Yahudi) Kapılarının arasındaki Borislav'ın sarayının karşısında; Rostislav kendi oğlu Roman ile Jidov Kapılarının önünde kalabalık bir insan grubuyla; Gorodetsli Boris Lyad (Lyah) Kapılarının yanında, Kiyevliler ise bütün güçleriyle

148 Yıllıklarda Kovu, Ku, Koui şekillerinde geçen Kovuyların Karakalpaklı boylarından biri olduğu sanılmaktadır. Golubovskiy, *Peçenegi*, s.433; Kurat, *Karadeniz'in Kuze-yin'deki*, s.88; Rasovskiy, *Eski Rus Tarihinde*, s.248, 251; Ayrıca yine Rasovskiy, o *Peçenegi, Torki i Beredei Ha Rus v Ugrii* adlı makalesinde, yıllıklarda geçen Kovuyların Çernoye Klobukilerin (Karakalpaklı) bir boyu olduğunu ve bu boyun isminin İgor Destanı'nda geçtiğini söylemektedir, s.15-16; Baskakov'da bu görüşe katılarak, bu ismin etimolojik açıklamasının bir çok filologun dikkatini çektiğini belirtmekte ve yapılan çalışmalar hakkında s.65'te detaylı bilgiler vermektedir. Ayrıca Kovuy isminin kuş ve çiçek anlamında olduğunu söyleyerek bunu misallerle açıklamaktadır. Örneğin qoyu-quyu: koyu. Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.65-66. Kanaatimizce bu görüş doğrudur. Olcas Süleyman, Kovuyların ayrı bir Türk zümresi olduklarını ve Çernigov'a göç ettikten sonra kendilerini "Kovuy, Kovuy: çok ev" şeklinde adlandırdıklarını belirtmektedir. Bkz. O. Süleyman, *Az i Ya*, çev. N. Seferoğlu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1992, s.148; Kossanyı ise; Uz, Berendi ve Peçenekler arasında yerleşen ve Rus kaynaklarında 12. asrın ikinci yarısında Kovui, Kui, Koui, Trupeı, Kaepiçi adlarıyla zikrolunan boyların menşelerinin ve eski yurtlarının tayininin ileride yapılacak araştırmalarla ortaya konabileceğini söylemektedir. *Uzların ve Komanlar'ın*, s.9.

149 Kiyev yakınlarında bir yer.

atlı ve yaya olarak durdular. Knyazların arasında İzyaslav ve Vyacheslav'ın sağ tarafına, İzyaslav'dan Rostislav'a kadar Rostislav'dan Oleg'in mezarına kadar; Vyacheslav ve İzyaslav'ın sol tarafından Lyad Kapılarına kadar bütün şehrin etrafında sayısız insanlar durdular. Bu sırada büyük kötülükler yapan, manastırları ve köyleri yakıp-yıkan, bütün bahçeleri tahrip eden Vladimir yanında kalabalık bir insan grubu ve Çerniye Klobukilerle geldi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav, Vladimir'e Berendilerle ve onların mallarıyla (hayvanlarıyla) Oleg'in mezarının bulunduğu yerden Kutsal İoan Bahçeleri arasındaki topraklara ve Şkovitsa'ya¹⁵⁰kadar gitmesini emrettiler. Yine bu sırada Kovuy, Tork ve Peçeneklere de Altın Kapılardan, İoan Bahçeleri boyunca Lyad Kapısına kadar, oradan da Klov, Berestov ve Ugr Kapıları ile Özi'ye kadar giderek durmalarını emrettiler. Bu şekilde Knyazlar kendilerini görevlendirdiler. Drujina, Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler onlara karşı alaylarıyla savaşmaya gitmediler (plâna göre küçük bir grup onları kendilerine yaklaştırdığında, ordu da üzerlerine saldıracaktı). İzyaslav şöyle dedi: "Biz Tanrı'nın yardımıyla onları yeneceğiz. Onlar kanatlı değiller ve Özi'yi uçarak geçemezler. Bizden geri dönecekler, o zaman Tanrı (onlara ne verecek göreceğiz) bilir". Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'a elçiler göndererek onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim ben artık yaşlandım; Yuri benim kardeşim ve benden küçük ben ise onun büyüğüyüm. Tanrı gerçeği biliyor". İzyaslav ve Rostislav'da şöyle dediler: "Baba sen doğruyu yap!". Vyacheslav adamlarına şöyle dedi: "Kardeşim Yuri'nin yanına gidin ve onu öpün. Siz kardeşim, oğullarım İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarının karşısında beni dinleyiniz. Kardeşime şöyle diyorum: "Kardeşim ben İzyaslav'la beraber sana pek çok kez Hristiyan kanını dökmek ve Rus topraklarını bölüp-yok etmek istemediğimizi söyledik ama sen beni çok kızdırdın ve iyi yönetmedin. Beni bir-iki kere gücendirdin ve beni şimdi yeniden kızdırdın. Alaylarım var ve Tanrı bana güç verdi ama ben, senin Rus topraklarını ve Hristiyanları böldüğünü anlayamadım. İzyaslav, İgor'la savaşmaya gitti ve şöyle dedi: "Ben (kendim için) Kiyev'i arıyorum büyük ağabeyim ve bana baba gibi olan Vyacheslav için arıyorum ve seninle savaşmaya bunun için geliyorum" Tanrı ona yardım etti

150 Kiyev yakınlarında bir dağ.

ve Kiyev'i benim için aldı. Ayrıca Turov¹⁵¹ ve Pinesk¹⁵² üzerine buraları benim için zaptetmeye gitti. İzyaslav üstün geldi. Sen kardeşim alaylarınla İzyaslav'la savaşmak için Pereyaslav'la gittin ve şöyle dedin: "Ben Kiyev'i kendim için aramıyorum, bana baba gibi olan büyük ağabeyim için istiyorum. Tanrı bana yardım etti ve Kiyev'i kendime aldım, Pere-sopnitse¹⁵³ ve Dorogobuj¹⁵⁴ üzerine giderek buraları benden almak istedin ve böylece beni yeniden gücendirdin....." diyerek elçileri gönderdi. Bu sırada Yuri, Vasilyev yakınlarında bulunuyordu ve kendi elçilerini, Vyacheslav'ın elçilerine karşılık göndererek şöyle dedi: "Ben senin kardeşinim ve seni selâmlıyorum ve sana şöyle diyorum: Sen bana babam gibisin, benimle aynı tarafta olmak istedin mi? Vladimirli İzyaslav'a ve Smolensk'deki Rostislav'a gittin. Ama biz her zaman kendi kendimizle beraber olduk". Vyacheslav¹⁵⁵ bunun üzerine şöyle dedi: "Senin 7 oğlun varken onları senden (zorla çekip) almıyorum. Benim ise iki oğlum ile İzyaslav ve Rostislav var, diğerleri henüz küçük, kardeşim sana söylüyorum. Rus topraklarını ve Hristiyanları ayırma, kendi Pereyaslavlin'e ve Kursk'una oğullarının yanına git. Ayrıca Rostov şehri de senin olsun. Olegoviçleri ise bırak evlerine gitsinler, sıraya gir ve Hristiyan kanını dökme, alaylarınla beraber kendi düşüncene göre hareket ederek git". Vyacheslav böyle diyerek Altın Kapıların üzerindeki Kutsal Meryem Ana'ya geldi ve şöyle dedi: "Aziz ve saf Tanrım beni ve oğullarımı gelecek yıllarda daima koru". Yuri'nin adamlarını gönderdi. Ertesi gün sabahleyin Yuri ordusunu düzene sokarak Kiyev'e doğru gitti, Libed'in¹⁵⁶ diğer tarafında durarak savaşmaya başladı. Yuri'nin oğlu Andrey¹⁵⁷, Andrey'in

151 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

152 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

153 Günümüzde Ukrayna'da bulunan Rivne/Rovnoa bölgesinde eski bir yerleşim yeri.

154 Peresopnitse ve Dorogobuj Volin knyazlığı topraklarında bulunan iki şehirdir.

155 Metinde Vyacheslav olarak geçiyor ama dipnotta bunun İzyaslav olması gerektiği belirtiliyor. *İpatiyevskaia Letopis'*, s.298.

156 Özi Nehrinin Kiyev'e dökülen kollarından biri.

157 Andrey Yureviç (d. 1111- ö.1174), Büyük Suzdal ve Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal (1157-1159) ve Vladimir (1159-1167)'de Knyazlık yapmıştır. Annesi Kuman/Kıpçak Babuğu Aepa'nın kızıdır. 1169-1174 yılları arasında Büyük Knyaz olmuştur. *Bogolubskiy* diye lakâp almıştır. Rusya'nın kuzeydoğusundaki topraklara önem vererek, bu ormanlık bölgede devlet yönetiminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kiyev'in alınması sırasında babası Yuri Dolgoruki'nin yanında bulunan Andrey, güney'deki eski başkentte kalmayı reddederek Rusya'nın kuzeydoğu-

oğlu Vladimir¹⁵⁸ ve Polovetsler bütün güçlerini birleştirdiler. Andrey ve Polovetsler Libed'in kuru tarafına onun nasıl birisi olduğunu bilmeyen drujinası ile geçtiler. O Vladimir'i yemek yedirmeden bırakmadı çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Askerleri küçük bir alayla kovan Andrey ise bir Polovets atına binmiş olarak geri döndü. Andrey orada drujinası ve bütün Polovetsler kaldığı için geri dönmüştü. Andrey, Tanrı ve âilesinin dûalarıyla sapasağlam olarak geri döndü. Akşama kadar insanlar Libed'de ok attılar (savaştılar) bazıları (nehri) geçtiler. Vyaçeslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısındaki bataklıklara geldiler. Bunu gören İzyaslav bütün kardeşlerine alaylardan meydana gelen drujinalarını dağıtmadan göndermelerini emretti. Hepsini bir hamlede üzerlerine gönderdi; Çerniye Klobukileri de onların üzerine gönderdi. Böylece Libed'in her tarafında şiddetli bir savaş oldu. Bazılarını geçitte öldürdüler, bazılarını yakaladılar, bazılarını ise atlarından indirerek öldürdüler.¹⁵⁹

1151*: Bu yıl Polovetsler, İzyaslav'ın üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldiler. Yuri, Olegoviçler, Vladimir Davidoviç ve Polovetslerle kuvvetlerini birleştirerek Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'in karşısında çadır kurarak durdu. İzyaslav sağına soluna bakarak, Özi'yi geçti. Yanındakilerle kayıklara bindi ve onlara Kiyev'e karşı bir şey yapma fırsatını vermedi. İzyaslav'ın insanları çok akıllıydılar: Onun kürekçileri

sunda, babasına âit Rostov-Suzdal Knyazlığı'ndaki Vladimir kasabasına dönmüştür. 1157'de babası ölünce, Rostov ve Suzdal şehirlerindeki halk tarafından yeni Knyaz olarak seçilmiş, Knyazlığın başkentini Vladimir'e taşımış ve halkı bu bölgeye yerleşmeye özendirmiştir. Vladimir şehrini genişleterek güçlendirmiş ve çok sayıda kilise yaptırmıştır. Kendi topraklarını güçlendirmesinin yanısıra, diğer Rus Knyazlıklarını da otoritesi altında toplamaya çalışmıştır. 1169'da müttefikleriyle beraber Kiyev'i yağmalayarak *Büyük Knyaz* unvanını almıştır. Ancak babasının yaptığı gibi tahtını Kiyev'e taşımak yerine, Vladimir'i büyük Knyazlığın başkenti haline getirmiştir. Önemi azalan Kiyev Knyazlığının başına akrabalarını geçirmiş ve daha sonra Novgorodluları kendi seçtiği bir Knyazı kabul etmeye zorlamıştır. Andrey, topraklarını yönetirken kendisine bağlı Knyazların boyun eğmelerini istemekle yetinmemiş, miras yoluyla edindiği topraklardaki boyarların geleneksel siyasî güçlerini de kırmaya çalışmıştır. Bu nedenle de ona düşman olan saray çevrelerinin düzenlediği bir suikastle 1174 Haziran'ında öldürülmüştür. Bkz. Karamzin, *İstoriya*, T.II, s.167-1192; T.III, s.5-24.

158 Vladimir Andreyeviç (d.1132- ö. 1170), Knyaz Andrey Yureviç'in oğludur ve 1146-1170 yılları arasında Dorogobuj Knyazlığı yapmıştır.

159 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.293-299; *Voskresenskaya Letopis'*, s.50-51.

kürek çektiler ama gözler onları görmedi sadece kayıkların kürekleri görüldü. Böylece insanlar üzerleri tahtalarla örtülmüş insanları göremediler. Zırhlılar ve okçular kayıkların iki tarafında: kış ve burun'da oldular. Bu şekilde giderek kayıkları döndürmek istemediler. Yuri, Olegoviçler'le Vitiçev Geçidi'nin aşağısına doğru hareket etmek istedi ama Kiyev'in önünden geçmelerine izin verilmedi. O, Dolob Gölü'ne¹⁶⁰ doğru gitti ve buradan sürünerek Zolotçi kıyısına geldi. Zolotçi boyunca da Özi'ye geldi. Polovetsler ise Yuri ile beraber Lug¹⁶¹ boyunca gittiler. İzyaslav Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca giderken kayıklar da Özi Nehri boyunca giderek Vitiçev'in karşısında durdular. Geçitte kayıklar savaşmaya başladılar. İzyaslav onların oradan geçmelerine izin vermedi. Olegoviçler, Polovetsleri, Yuri, Vladimir Davidoviç ve eşyalarla Vitiçev'in karşısında bırakarak Zarub'e doğru gitmeyi düşündüler. İzyaslav'ın bekçileri bir tarafta, voyvodası Şvarn diğer tarafta durarak Özi'nin geçilmesine fırsat vermiyorlardı. Polovetsler atlarına binerek zırhlarını giydiler ve yanlarına kalkan ve mızraklarını alarak savaşmaya Özi'ye gittiler. Özi sayısız askerin cesediyle örtüldü. İzyaslav'ın bekçileri korkarak kaçtılar. Tam bu sırada oğlu Mstislav'ı¹⁶² Uğrlara göndererek "Bütün boyar ve Knyazların kendisini dinlemedikleri için geçitte iyi savaşamadıklarını" söyledi. Svyatoslav, Polovetslerle Özi'yi geçerken Yuri'ye haber göndererek şöyle dedi: "Süratle gel, Özi'yi geçtim artık İzyaslav bizimle savaşamaz". Yuri, Vladimir ve oğluyla süratle Zarub'e geldi ve Özi'yi geçti. İzyaslav bunu duyunca Kiyev'e geri döndü. Yuri'de onun arkasından Kiyev'e gitti. Belogorod civarında durarak ordusunu savaş düzenine soktu ve Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdu. İzyaslav onun karşısına Altın Kapıların önüne Vyacheslav, kardeşi Rostislav ve İzyaslav

160 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Göl Truhanov Adasının ortasında bulunuyordu. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının toprakları içerisine katmıştır.

161 Novgorod bölgesinde bulunan bir nehir.

162 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Volin ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda hakkında 1151 tarihinden itibaren bilgi vardır. 1167'den ölümüne yani 1169 veya 1170'e kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

Davidoviç ile birlikte geldi¹⁶³. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendilerin topraklarından Torklar ve bütün Çerniye Klobukiler gelerek büyük kötülükler yaptılar. Alaylara zarar verdiler, manastırları ve köyleri ateşe vererek bütün şehri yaktilar¹⁶⁴. O zaman Andrey Yureviç, Vsevolod Andreyeviç'le Libed'e gitti. Andrey esas drujinasını Polovetslerle gönderdi. Vladimir ise onu yemek yemeden göndermedi çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Andrey onların alaylarına kadar küçük bir drujinayı kovdu. Bir Polovets onun atının dizginlerini tuttu ve drujinasını geri döndürdü çünkü onun yanında bütün Polovetsler kalmışlardı ve tekrar sağ-salim geri döndüler¹⁶⁵. Tanrı ve anne-babasının dâları onları korudu. Okçular akşama kadar ok attılar. Tekrar geri döndüğünde Vladimir'in kendisinin yanına yardıma geldiği haberi geldi. O, ona doğru gitti. İzyaslav bunu duyunca Vladimir'i savaşa sokmamak için onların arkalarından gitti ve Perepetov¹⁶⁶civarında onlara yetişerek savaşmak istedi. Onların arkasında durdu. Günlerden perşembeydi. Çok güçlü bir rüzgâr çıktı ve yağmur yağdı. Birbirlerini güçlükle görebildiler. Polovetsler barışın yapılmasına izin vermediler çünkü çok kısa bir süre sonra kan akıtacaklardı. Bu şekilde akşama kadar durdular. Yuri, Rut'un¹⁶⁷ar-

163 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle birlikte ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "İzyaslav Davidoviç Zolot (Altın) Kapısı ile Borislav'ın sarayının karşısındaki Jidov Kapısının karşısında; Rostislav Mstislaviç oğlu Roman ile Jidov Kapısının önünde; Boris ise şehrin Lyat Kapılarının yanında durdular. Kiyevliler bütün kuvvetleriyle atlı ve yaya olarak knyazların arasında durdular. Böylece şehrin etrafında kalabalık bir şekilde yer aldılar.", s.52.

164 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Knyaz Vladimir, Berendilerle sınırdan sürülerle Olegoviçlere doğru giderek durdu. Knyaz onların drujinası ile kendi drujinasını sıraya koydu. Çerniye Klobukiler ile Kiyevlilerin kendileri ise alaylarıyla savaşmak için gitmek istemediler ama o onları yanına alarak savaştırdı", s.52.

165 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Drujinaları Libed'i geçerek Vyaçeslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına geldiler, diğerleri ise Lyat Kapılarına geldiler. İzyaslav kendi kardeşlerine elçiler göndererek drujinalarındaki alaylarını hazırlamalarını emretti ve alaylar bu şekilde mahvolmakta kurtuldular. Hepsine onların üzerlerine gitmelerini emrederken bütün alaylar ile Çerniye Klobukileri geriye Libed tarafına döndürdü. Onlardan bazıları öldüler bazıları yakalanarak ele geçirildiler. Geride kalanlar ise atlar tarafından sürüklenerek nehrin dışında öldüler. Ölenler arasında Polovetslerden Sevença Bonyakoviç'de vardı.", s.53.

166 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir yer.

167 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir nehir

kasına gelerek durdu. Cuma günü¹⁶⁸ İzyaslav alaylarını savaş düzenine koyarak Kiyev'e doğru gitti. Yuri, Vladimir'i beklediği için onunla savaşmak istemedi. İzyaslav ise alaylarını onlara doğru yöneltmeye başlayarak, savaşmaya gitti. Andrey babasının alaylarını öne çıkardı çünkü onlar tecrübeli idiler. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onlara doğru giderek, zırhlarını kuvvetlendirmeleri için çok yalvardı. Oradan gelip kendi alaylarını ve drujinasını sağlamlaştırarak, mızrağını aldı ve hepsinin önünden gitti. Mızrağı parçalandığı sırada atı şaha kalktı ve onu Tanrı ve anne-babasının duaları koruduğu için yara almadan kurtuldu. Alaylar çok şiddetli bir şekilde birbirlerine girdiler. İyi ve yumuşak Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü, İzyaslav Mstislaviç esir düştü. O atından düşünce piyadeler onu öldürmek istediler. O ise bunu bilmeden sersemleyerek kendini kaybetti. Polovetsler, Yuri'nin okçularını oldukları yerde bıraktılar ve kaçtılar. Sonra Olegoviçler daha sonra Yuri çocuklarıyla kaçarak Rut Nehrine geldiler. Drujinasının büyük bir kısmı Rut'da boğuldu. Geride kalanların bazıları öldürüldü bazıları da ele geçirildi. Öğleye doğru Özi'ye geldiler. Yuri ve diğerleri kayıklarla geçtiler. Yuri, Pereyaslavl'e, Olegoviçler kendi topraklarına, Polovetsler de kendi topraklarına gittiler.¹⁶⁹

168 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçler barış isteyerek savaşmak istemediler ama Polovetsler kan dökmek istediklerinden savaşmak istediler.", s.54.

169 *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.313-319; *Troitskaya Letopis*, s.231-232; *Radzivilovskaya Letopis*, s.121-123; *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçlerin Polovetsleri oklarını gönderdiler ve kaçtılar. Hem men sonra Olegoviçler ve onların arkalarından Yuri çocuklarıyla pek çok hendeğin arasından kaçtı ama drujinasının çoğu çamurlu hendeklerde mahvoldu, geride kalanların bazıları öldü, bazıları da yakalandı. Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve pek çok Polovets Knyazı öldüler, diğerleri ise mahvoldular, s.55; *Nikonovskaya Letopis*'te bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç Kiyev knyazını onun için asker toplamadığı için gücendirdi. O topladığı askerleri Ryazan'a Olegoviç, Davidoviç ve Polovets knyazlarının yanına gönderdi. Olegoviçler, Vladimir Davidoviç, Vladimir Andreyeviç, kardeşi, çocukları ve Polovetslerle güçlerini birleştirerek Kiyev'e doğru Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in üzerine gittiler. Kiyev'e geldiklerinde şehrin karşısında çadır kurdular ve şehrin etrafını kalabalık bir asker grubuyla kuşatarak, Knyaz İzyaslav Mstislaviç ve Knyaz Vyacheslav Vladimir'i çevirdiler. Onların karşısında sağlam bir şekilde durarak onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. İzyaslav'ın kayıklarındaki askerleri çok akıllıydılar. Kürekçiler kayıkları çekmelerine rağmen görünmüyorlardı. Çünkü kayıkların üzerini tahta ile kaplamışlardı. Bu yüzden insanlar kayıkların içerisindeki-

leri göremediler. Zırhlı ve okçu askerler kayıkların kış ve burun tarafında idiler. Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç, Olegoviçler, Davidoviçler, Polovetsler ve bütün ordusuyla Viteçesk Geçidi'ne gitti ama Kiyev Gölü'nden geçmelerine izin verilmedi. Onlarda Dulep Gölü'ne oradan da Zalotçi boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler Lug boyunca gittiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç, Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca gitti, onun insanları ise Özi boyunca gittiler. Vitiçev Geçidi'ne gelerek onların karşılarında durdular. Savaş çok şiddetli oldu. İzyaslav Mstislaviç'in Kiyevli insanları kahramanca savaştılar ve onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. Polovetsler bu kötülüğü görünce Yuri'ye ve onun Knyazlarına şöyle dediler: "Sen bütün Knyazlar ve orduyla geçide onların üzerine git. Vitiçev Geçidi'nin karşısına giderek oradan kimsenin geçmesine izin verme. Biz ise gizlice Özi Nehri'ni geçebileceğimiz bir yer arayacağız". Onlar pek çok yeri dolaşarak Zarubë geldiler ama yinede Özi'yi geçemediler. Çok çetin savaştılar. Sonra zırhlarını giydiler, mızrak ve kalkanlarını alarak Özi'ye doğru gittiler. Özi sayısız askerinin cesediyle örtüldü. Kiyevliler korkarak kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç, Polovetslerin Özi'yi geçtiklerini duyunca Kiyev'e geri döndü. Polovetsler de Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdular. İzyaslav Mstislaviç, Vyacheslav Vladimiroviç, Rostislav ve oğlu Roman, İzyaslav Davidoviç ve Vladimir pek çok askerle şehrin yanında durdular. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendiler kendi sınırlarından Tork ve Çerniye Klobukiler gelerek pek çok kötülük yaptılar. Köyleri yakarak, üzüm bahçelerini talan ettiler. Yine bu sırada Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç'e "dünürü Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma geldiği" haberi geldi. O, onu geriye onların karşısına gönderdi. İzyaslav Mstislaviç ve Vyacheslav Vladimiroviç bu haberi duyunca bütün Knyazlardan asker toplayarak onun arkasından gittiler ama Vladimir'e hemen yetişemediler. Üçüncü gün onu Perepetov yakınlarında yakaladılar. Birbirlerinin karşısında durdular ve 4. gün savaşa hazırlandıklarında güçlü bir yağmur yağdı ve alaylar birbirlerini göremediler. Bu yüzden barış yapmak istediler ama Olegoviçler ve Polovetsler kan dökmek istediklerinden buna müsaade etmediler. Onlar o akşam ve ertesi sabah o şekilde durdular. Sonra İzyaslav Mstislaviç alaylarını düzene koyarak ona doğru gitti. Pereyaslavl Knyazı Yuri Galiç Knyazı Vladimir'den yardım gelinceye kadar onunla savaşmak istemedi. İzyaslav Mstislaviç "Galiçli Vladimir'in ona yardıma geldiğini" duyduğu an alaylarını ona doğru yönelterek savaşmaya gitti. Yuri'nin oğlu Andrey babasının alaylarını tecrübeli oldukları için öne çıkardı. Polovetslerin de sağlam bir şekilde savaşa hazırlandıklarını görünce oradan kendi drujinasının yanına gitti. Onları da düzenledi ve mızrağını alarak drujinasıyla savaşa katıldı. Hepsinin önüne geçti ve mızrağı parçalandı tam bu sırada atı şaha kalkarak onu üzerinden attı. Yere düşmesine rağmen Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımları ve anne-babasının dualarıyla yara almadan kurtuldu. Her iki alay karşı karşıya geldiler ve savaş çok şiddetli oldu. İnce, nazik, yumuşak ve iyi kalpli Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü. Her iki taraftan pek çok ölen oldu. Polovetslerinde çoğu öldü. İyi kalpli Knyaz Mstislav Mstislaviç yaralandı. Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç bu felâketi görünce ağlayarak çocuklarıyla Pereyaslavlı kaçtı. Olegoviçler ve Polovetsler de kendi ülkelerine döndüler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç amcası Vyacheslav Vladimiroviç ile Kiyev'e döndü. İzyaslav Mstislaviç'in Pereyaslavlı'de olduğunu duyunca amcası Vyacheslav, kardeşi Svyatopolk ve Berendiler ile giderek Majev köyü

Yıl 6660 / 1152: Yuri, oğulları, Rostovlular, Suzdallılar, Ryazan Knyazları ve Ryazanlılarla beraber Rusya'ya gitti. Vladimirka (Vladimir) onların Rusya'ya doğru geldiklerini duyduğu zaman Kiyev'e doğru gitti. İzyaslav onu karşılamaya çıktı. Vladimirka bunun üzerine Galiç'e geri döndü. Yuri Rusya'ya giderken Gluhov¹⁷⁰ yakınlarında durdu ve burada onun yanına kalabalık bir Polovets grubu ile Svyatoslav Olegoviç geldi. Hep birlikte Çernigov'a gitmeyi düşündüler. Snov'a¹⁷¹ gelerek Guriçev civarında şehre yakın bir yerde durdular. Hafta başında Kanin Irmağı'nın yanına geldiler ama yine de şehre doğru gitmediler. İzyaslav, kardeşi Rostislav'ı İzyaslav Davıdoviç'e yardım etmesi için Çernigov'a gönderdi. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Vsevolodoviç, Polovetslerin kuvvetlerini görünce zindanlardaki bütün insanlara kaçmalarını emrettiler. Ertesi gün Yuri ve Svyatoslav kendi alaylarını sıraya dizdiler ve şehre doğru giderek Semın'e¹⁷² gelmeden durdular. Bu sırada kalabalık bir Polovets grubu gelip şehrin önündeki zindanları açıp ateşe verdi. Bundan sonra Polovetslerin hepsi bütün güçleriyle gelip şehrin yanında durdular. Çernigovlular şehirden savaşmak için çıktılar. Knyazların hepsi şöyle düşündüler: "Drujinamız çok şiddetli savaşamaz (güçlü değil) ama Polovetsler güçlü bu yüzden onlara karşı gideme-

yakınlarında durdu ve oradan şehrin karşısına gelerek bahçeleri yaktı. Vyacheslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler göndererek: "Kendi bölgen olan Suzdal'a git; eğer gidersen bizi memnun edersin. Başka topraklar arama. Niçin arıyorsun ki? Suzdal'a git ve eğer istersen oğlunu Pereyaslav'de oturt. Seninle bundan sonra iyi olmamız imkânsız çünkü Polovetsleri üzmize gönderdin". O, hiçbir yerden yardım alamayacağını biliyordu çünkü askerlerinin çoğu ya ölmüş ya da esir düşmüşlerdi. O Kutsal Haç'ı öperek Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb gününde Alta'ya geldi. Pereyaslav'de ise oğlu Gleb'i bıraktı. Knyaz Andrey Alta'dan Suzdal'a gitti. Babası onu çok severdi ama o babasını dinlemedi ve ona: "Baba, Baba! Hepsini öldürdün mü? Bugün sağız ama yarın ölüyüz. Niçin barışmıyorsun? Hayat veren Kutsal Haç'ı öptün" dedi. Babası onun bu sözlerine çok üzülerken Suzdal'a doğru gitti. Ama daha sonra Yuri, Alta'dan geri dönerek alayları ve çocuklarıyla Pereyaslav'e gitti. Vyacheslav Vladimiroviç ve kardeşinin oğlu İzyaslav Mstislaviç ona elçiler göndererek: "Pereyaslav'de oturmayaacağına dâir Haç'ı öptün. Sen kendi Suzdal'ına çocuklarınla git. Pereyaslav'i terket ve Polovetsler ile dünürün Galiçli Vladimir'i yanımıza getir"dedi. Knyaz Yuri, oğlu Gleb'i Pereyaslav'de bıraktı ve kendisi Gorodok'a gitti", s.186-190.

170 Çernigov Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

171 Desna Nehrinin Çernigov Knyazlığı topraklarında akan bir kolu.

172 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy

yiz”. Andrey ise şöyle dedi: “Yapabiliriz, ben bugün başlayacağım (gideceğim)”. Kendi drujinasını alarak şehrin karşısına gitti. Şehirden yayan olarak çıkan drujinasındaki askerler Polovetslere karşı ok attılar ve bazılarını öldürdüler bazılarını da kale avlusuna doğru kovaladılar. Bunu gören diğer Knyazlar onu kıskandılar ve şehrin önlerine geldiler. Yaya- lar, alayların çok olduğunu görünce şehirden çıkmanın imkânsız oldu- ğunu anladılar. Şehrin önlerinde 12 gün kaldılar. Bu sırada onlara “İz- yaslav, Vyaçeslav ile birlikte Çernigov’a yardım için geliyor” diye haber geldi. Polovetsler bundan korkarak gitmeye başladılar. Knyazlar Polo- vetslerin gittiklerini görünce Çernigov’dan Kuzey Novgorod’a gittiler. İzyaslav, Çernigov’a geldi ve Yuri’yi bulamayarak Kiyev’e gitti. Yuri oğlu Vasilko’yu Novgorod’da Svyatoslav’ın yanında bıraktı kendisi ise Suz- dal’a gitti. İzyaslav, kardeşi Svyatopolk¹⁷³ ve oğlu Mstislav’ı Novgorod’a Svyatoslav ve Vasilko¹⁷⁴ üzerine gönderdi. Vsevoloj¹⁷⁵ yakınlarında iken oğlunu, öncü alayı, Berendiler, Torklar, Peçenekler ve kendi drujinası ile Polovetsler üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod’a gitti. Hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadığı için barış isteyen elçiler gönderdi ve ba- rış yaparak Kiyev’e geri döndü. Bu sırada Tanrı Mstislav İzyaslaviç’e¹⁷⁶ Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları kendi toprak- larına kadar kovalayarak; topraklarını alma fırsatını da verdi. Pek çok at, hayvan sürüsü aldı ve yine pek çok Hristiyanı esirlikten kurtardı. Sonra Pereyaslavl’e dönerek Tanrı’ya bu kadar Hristiyanı kurtarma za- ferini kendisine verdiği için şükretti.¹⁷⁷

Bu yıl Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç kardeşi Svyatopolk ve oğlu Mstislav ile Novgorod-Seversk’e Novgorod-Seversk Knyazı Svyatoslav

173 Svyatopolk Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç’in oğludur. 1137’ye kadar Ps- kov sonra kısa bir süre Novogorod ve daha sonra 1154’teki ölümüne kadar Vladi- mir-Volın Knyazlığı yapmıştır.

174 Vasiliy (Vasilko) Yureviç, Büyük Knyaz Yuri Vladimiroviç Dolgoruki’nin oğludur. Önce Suzdal daha sonra Ros Nehri üzerinde kurulan Porosye şehrinde knyazlık yapmıştır. Ölüm ve doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi 1149-1154 yılı hadi- selerinde geçmektedir.

175 Volın Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

176 İzyaslav Mstislaviç’in oğludur. Pereyeyeslavl (1146-1149), Luçesk (1154-1157), Vo- lın (1157-1159) ve Kiyev’de (1159) Knyazlık yapmıştır.

177 *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.20-322; *Troitskaya Letopis’*, s.235-236; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.124-125.

Olegoviç ve Yuri'nin oğlu Vasilko'nun üzerine gitti. Vsevoloj yakınlarına geldiğinde oğlu Mstislav'ı, yanına Kanev Peçenekleri¹⁷⁸ ile, Berendi, Tork, İjeslav ve Porşanlılardan oluşan bir grup asker vererek Polovetslerin üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod-Seversk'e gitti ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Tanrı Mstislav'a Polovetsler üzerine yaptığı seferde yardım etti ve pek çok Polovetsi öldürdü. Bazılarını yakaladılar bazılarını ise daha ileriye kovdular ve sınırlarını yaktılar. Pek çok ganimet aldılar: koyun, öküz, deve. Yine birçok Hristiyan esiri kurtardılar. Sonra Pereyaslavl'e Polovetslerden aldıkları ganimetler ve esirlerle döndüler. Herkesi evine göndererek kendisi babasının yanına Kiyev'e gitti.¹⁷⁹

Yıl 6667 / 1159: Yine bu yıl İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç¹⁸⁰ ve kalabalık Polovetslerle Kiyev'e Rostislav Mstislaviç'in¹⁸¹ üzerine gitti ve Vişgorad'ın¹⁸² karşısındaki Desna Nehrinde durdu. Knyaz Rostislav Mstislaviç onların çok kalabalık olduklarını görünce hiçbir yerden yardım gelmeyeceğini düşündü ve Kiyev'den kaçmaya karar verdi. Ama drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz kaçma! Şehirden çıkarak onlarla savaşabiliriz. Taş, tahta ve her türlü silâhımız var. Ayrıca şehrin duvarlarında da askerlerimiz var". Rostislav Mstislaviç bu söylenenleri duyunca savaşa hazırlandı ve şehirden bütün askerleri çıkardı. Şehrin dışı çok korkunç görünüyordu. Aralarındaki savaş çok şiddetli oldu. Bütün şehir oklarla örtülürken insanlar da mahvoldular (öldüler). İzyaslav Davidoviç yenmeye başladı ve Rostislav Mstislaviç'in binbaşı Jiroslav Andreyeviç ona şöyle dedi: "Knyaz, şehirden drujinanı yanına alarak git". O, onu dinledi. Hanımı ve çocuklarını yanına alarak askerleriyle Kiyev'den kaçıp Belgorod'a gitti ve şehri kuşatarak aldı. Daha sonra gözyaşları içerisinde ve yalvaran sözlerle Knyaz

178 Kanev Peçenekleri ile kastedilenler Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehrinde yaşayanlar Peçeneklerdir. Bu yer günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

179 *Nikonovskaya Letopis'*, s.196.

180 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Olegoviç'in oğludur.

181 Rostislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

182 Vişgorad, Özi'nin Kiyev'e döküldüğü yerden 18 km uzaklıkta kurulmuş eski bir şehirdir. Günümüzde Ukrayna'nın Kiyev şehrinin ilçelerinden biridir.

Vladimir Andreyeviç¹⁸³ ve Mstislav İzyaslaviç'e elçiler göndererek kendisine yardım etmelerini istedi. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Kiyev'e girdi ve Büyük Kiyev tahtına oturdu. Bunu duyan Rostislav Mstislaviç Belgorod'a doğru onun üzerine Kiyevliler, Polovetsler ve Berendilerle gitti ve Belgorod'ı aldı. Polovetsler yolları üzerindeki köylerde savaşarak her yeri yaktılar. Mstislav İzyaslaviç¹⁸⁴ kardeşi Yaroslav İzyaslaviç¹⁸⁵, Yaropolk Andreyeviç¹⁸⁶, Vladimir'den Vladimirliler, Luçanlılar, Lyahlar ve Çeklerle beraber Rostislav Mstislaviç'e yardım için Belgorod'a doğru gittiler. Berendiler Mstislav İzyaslaviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca İzyaslav Davidoviç'den ayrılarak Mstislav İzyaslaviç'in yanına gittiler. O'da onları büyük bir memnuniyetle kabul etti. Onlarda yakında İzyaslav Davidoviç'le yapacakları savaşı beklemeye başladılar ve ona şöyle dediler: "Biz sana geldik, onun askerleri köylerine döndüler. Bu yüzden de onun yanında az asker var". Bunları duyan Mstislav arkasından giderek onu kovalamak istedi. Bu istekle onunla karşılaşmak üzere gitti. Mstislav'ın üzerine doğru geldiğini duyan İzyaslav drujinasının az olduğunu ve de askerlerinin kaçtığını görünce kendisi de yanındaki drujinası ile birlikte kaçtı. Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç onu arkasından kovalayarak tâkip ettiler ve yakaladılar. Jelân Nehri¹⁸⁷ üzerinde kaşılaştılar. Çarpışma çok çetin oldu. Jelân Nehri pek çok askerin kaniyla bulandı. Aralarında ne barış ne de sevgi vardı. Mstislav İzyaslaviç diğer güçlerini Vladimir'e amcası Rostislav Mstislaviç'e yardım etmeleri için gönderdi. Bu sırada pek çok alay ile Galiç askerleri ve Knyazları, Torçesk'ten Rostislav'ın oğlu Rurik, Knyaz Vladimir Andreyeviç, Knyaz Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuyar, Dal-

183 Vladimir Andreyeviç (d.1132-ö.1170), Andrey Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

184 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur ve Kiyev (1167-1169)'de Knyazlık yapmıştır.

185 Yaroslav İzyaslaviç, İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Kısa bir süre Turov ve Novgorod'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1154-1174 yılları arasında Lutsk Knyazı olarak geçmektedir.

186 Yaropolk Andreyeviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Andrey Vladimiroviç'in oğludur. Yıllıklarda ismi 1157 yılında geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

187 Pripyat Nehri Özi'nin Ukrayna ve Beyaz Rusya'da akan kollarından biridir ve Jelân Nehri de onun sağ akımlarından biridir.

matlar¹⁸⁸, Torklar, Peçeneklerle geldiler. Yine Mstislav İzyaslaviç, Rostislav Mstislaviç, Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç ile geldiler. Onların alayları çok kalabalıktı. İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Bu arada Çerniye Klobukilerin de hepsi onun üzerine gittiler. O, onların güçlerinin çok olduğunu görünce hemen kaçtı. Onlar, onun arkasından gittiler ve yakalayarak drujinasındakilerin çoğunu öldürdüler. Diğerlerini de yakaladılar. İzyaslav Davidoviç kendi başını korumak için zırhını giyerek kaçmaya çalıştı ise de Voibor Negeçeviç onu mızrakla omuzundan yaraladı. O, kaçmaya devam etti. Bunun üzerine o, tekrar ona ok atarak koltuğunun altından bir kez daha yaraladı ve onu alarak Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç'in yanına getirdi ve o kısa bir süre sonra onların yanında öldü.¹⁸⁹

Yıl 6670 / 1162: Mstislav, Galiçlilerin yardımları ve kendi alaylarıyla birlikte Vladimir şehrinden gitti; Rurik ise Torçesk'ten Vladimir Andreyeviç, Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuylar, Torklar ve Peçeneklerle Kotelniç¹⁹⁰ yakınlarına gitti ve burada Mstislav'ı da yanına alarak Belgorod'a doğru Mutijir¹⁹¹ üzerine giderek Kuçar'a¹⁹² geldi. Çerniye Klobukiler Mstislav'dan şunu rica ettiler: "Askerler çok mu diye izin ver (düşmanın askerleri çok mu diye keşifçi gönder)". Mstislav bunun üzerine onları gönderdi. Yabani Polovetslere âit askerler Çerniye Klobukileri beklediler ve İzyaslav'a getirdiler ve böylece onun büyük bir alayı oldu. Ancak bu gelen alayları görmeyen İzyaslav Belgorod'dan kaçtı. Rostislav ise Yaroslav, Yaropolk ve kendi alaylarıyla şehirden çıkarak burada kardeşlerini bekledi. Hepsi toplanıp Haç'ı öptüler ve sonra gittiler. Torklar ise onlara arabaları Jelyan'da¹⁹³ iken yetiştiler ve alaylarını Buliç'de¹⁹⁴ yakalayarak kılıçtan geçirmeye başladılar, bazılarını ise

188 Burada kastedilenler Hırvatlar ya da Dalmaçyalılar mı tam tespit edilememiştir.

189 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.218-220; Bu hâdiseler *İpatiyevskeya Letopis'te* 1160 yılına âit olarak biraz farklı bir şekilde verilmiştir.

190 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

191 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

192 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

193 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir. Burası günümüzde Ukrayna'nın başkenti Kiyev'in güneybatı bölgesindeki bulunan Teremkam ile Borşagov arasındaki tarihi bölgedir.

194 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

esir aldılar. Esir alınanlar arasında Şvarn, iki Milyatiç, Stepan, Yakun ve Najir Pereslyaviç'de vardı.¹⁹⁵

Yıl 6667/ 1169: Rostislav'ın ölümünden sonra, Mstislav'a kardeşleri, Vladimir Mstislaviç¹⁹⁶, Rurik,¹⁹⁷ David¹⁹⁸ ve Kiyevliler elçiler göndermeye başladılar. Bu arada Çerniye Klobukiler de kendi elçilerini gönderdiler. Mstislav ise (voyvoda) Vladislav Vorotislaviç'i kendisi gitmeden önce Vasilko Yaropolç'ç'e¹⁹⁹ elçi olarak gönderip ona: "Ben gelinceye kadar Kiyev'de sen otur" diye emretti. Mstislav'ın arkadaşları Vasilko ve Vladislav'a; Vladimir Mstislaviç ve Andreyeviç ile Mstislav'ın kardeşleri Yaroslav, Rurik ve David'ın Haç'ı öptükleri ve Mstislav'ın irâdesi ve isteğiyle bölgeleri aldıklarına dâir olan haberleri anlattılar. Yine Vladimir'e kendisinin Torçesk bölgesi ile bütün Porusye²⁰⁰ boyundaki toprakları; Andreyeviç'e Bereste'yi²⁰¹, Yaroslav'a Vladimir'i verdiğini de söylediler. Vasilko onların fikirlerini öğrendi ve Mstislav'a onların bütün konuşmalarını anlatması için Vladimir'i gönderdi. Mstislav ise kendi tümenbaşlarına, Galiç yakınlarında bulunan Yaroslav ile Lyahlara ve iki Vsevolodoviç'e elçiler göndererek kardeşlerinin kendisine sadık olduklarını söyledi. Mstislav, Lyah'dan Galiçli Yaroslav ile birlikte ayrıldı ve Kiyev'e tahta gitti. Galiçliler ve Yaroslav ona 5 alay verdiler. Mstislav, Vsevolodoviç²⁰² onlarla birlikte Mikuline²⁰³ doğru gitti. Orada yanına bütün Berendiler ile Peçenek, Tork ve Çerniye Klobukilerin hepsi

195 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.354; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74-75.

196 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Dorogobuj Knyazıdır.

197 Rurik Vasilij Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı hadiselerinde geçmektedir.

198 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197) Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorad daha sonra Smolensk'te Knyazlık yapmıştır.

199 Vasilij, Vasilko Yaropolç'ç, Knyaz Yaropolk İzyaslaviç'in oğludur. Mihail (Kiyev yakınlarında bir şehir)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1165-1169 yılı hadiselerinde geçmektedir.

200 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde akan bölgesine verilen isim.

201 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

202 Mstislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğlu ve Gorodets Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1167 yılı hadiselerinde geçmektedir.

203 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

gelerek katıldılar. Orduya komuta ederek kendisinden önce kardeşini Berendilerle gönderdi ve kendisi de arkalarından gitti. Bu sırada Vladimir Mstislaviç Tropol'den Vişgorad'a hanımı ve çocuklarıyla gitti. Yine aynı gün Mstislav'ın annesi Vişgorad'a gitti. Yaropolk ise Berendileri, Vladimir'e giderken Jelyan üzerindeki Dobrogobuj'da yakaladı ve Berendilerin kendilerine ok atmalarına fırsat vermedi. Berendileri överek pohpohladı ve böylece Berendiler onların arkalarından Vsevolj Manastırına kadar gittiler. Yaropolk da şehre döndü. Mstislav onun arkasından alaylarını toplayarak Vasilyev yolundan Kiyev'e geldi. Kiyevlilerin hepsi ona doğru çıktılar ve o kardeşinin alayını, kendi drujinasını ve bütün Kiyevlileri alarak Vişgorad'a gitti. Berendiler ise süratle giderek Özi'ye kadar pek çok sarayı yaktılar. Mstislav çam ormanı boyunca gelerek durdu ve Peçenekleri toprak tabyalara yerleştirdi. Berendiler, Vladimir'in askerlerinden bazılarını öldürdüler. Onlarda Berendilerden öldürdüler. Bugün beşinci (cuma) günüydü. Ertesi gün yâni cumartesi günü şehirde savaş başladı ve şehirden çıkmak çok güçleşti. Bu durum karşısında Rurik ve David bölgelerini Vladimir Mstislav ile birleştirdiler ve böylece aralarında bölgeler hakkında olan anlaşmazlığı hallederek haç'ı öptüler. Mstislav pazartesi günü Kiyev'e girdi.²⁰⁴

Yıl 6731 / 1223: Bu yıl, günâhlarımız yüzünden hiçbir iyiliği haber vermeyen, dilleri, boyları ve inançları farklı olan ve Tatarlar (Moğol) diye adlandırılan boy ortaya çıktı. Başkaları onları Taumenler veya Peçenekler diye de adlandırıyorlar. Onlar hakkında Patar Papazı Mefodiy²⁰⁵ bilgi veriyor: “Onlar doğu ve kuzey arasındaki Yetriv Çölünden²⁰⁶ çıktılar”. Yine o, “bu zamanın sonuna doğru Gedeon'u²⁰⁷ kovarak doğudan Yefrat (Fırat), Tigra (Dicle) ve Karadeniz'e kadar bütün toprakları ele geçirdiklerini” söylüyor. Ama Yefiopiya'yı almadılar. Sadece Tanrı onların kim olduklarını ve nereden geldiklerini biliyordu. Yine kitap okuyan faziletli ve bilgili insanlarda biliyorlardı. Bizim ise

204 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364-366; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80-81.

205 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanılmaktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

206 Burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

207 Yahudi hâkimi.

onlardan aniden haberimiz oldu. Rus Knyazlarının başına onlardan gelen belâ ve felâketlerin haberini ve birbirlerine karşı olan kötülükleri hatıra ve yazmalardan öğreniyoruz. Biz onların (Rus Knyazları) pek çok ülkeyi ele geçirdiklerini, Yas²⁰⁸, Obez²⁰⁹ ve Kasogları²¹⁰ esir aldıklarını, Tanrısız Polovetsleri öldürdüklerini, diğerlerini kovduklarını ve bunu da Tanrı ve onun azize annesinin yardımlarıyla yaptıklarını duyduk. Lanetli, mel'ûn ve günahkâr Polovetsler Rus topraklarında pek çok kötülükler yaptılar. Bunun için merhametli Tanrı onları yok etmek istedi ve Tanrısız İsmailoğullarını, Polovetsleri cezalandırarak Hristiyan kanlarının öcünü aldı ve onların karşısına kanunsuzları çıkardı. Bu Taurmenler bütün Polovets ülkesini²¹¹ alarak Rusya'nın yanına geldiler ve Polovets topraklarının sınırlarına kadar gittiler. Rus Knyazları Kiyevli Mstislav²¹², Torplu ve Çernigovlu Mstislav²¹³ ile diğer Knyazlar bunu duyunca ya onların üzerine gitmeyi ya da onların kendi üzerlerine gelmelerini beklemeyi düşündüler. Vsevolod'un oğlu büyük Knyaz Yuri'ye²¹⁴, Vladimir şehrine elçiler göndererek ondan yardım istediler. O, onlara şerefli ve hayırlı Knyaz Vasilko Kostyantynoviç'i²¹⁵ Rostovlularla gönderdi. Vasilko onları Rusya'ya sokmadı. Rus Knyazları ise onların üzerine giderek onlarla savaştılar ve onlar kazandılar. Onlardan çok az

208 Yas: Aslar: Alan boylarından biridir. 13. Yüzyılda Macaristan'a gelmişler ve Tuna Nehrinin doğu tarafına yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölge daha sonra Yasçag, Macarca Jászág adını almıştır.

209 Abhazalar.

210 Kasog, Kosog, Kaşag, Kaşak, Keşek şekillerinde geçen bu isim 10. yy'dan itibaren Kuzey Kafkasya'da yaşayan Adige, Edigeleri ifade etmek için kullanılmıştır. 10-14. yüzyıllar arasında Alan Birliği içerisinde yer alarak Rus knyazlarına karşı savaşmışlardır.

211 Burada Polovets ülkesi ile Kuman/Kıpçakların toprakları ifade edilmektedir.

212 Mstislav Boris Romanoviç, "*Starıy: yaşlı*" ve "*Dobrıy: iyi*" unvanlarıyla anılır. Knyaz Roman Rostislaviç'in oğludur. 1180'den 1197'ye kadar Pskov'da, daha sonra da Smolensk ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. 1223'te Moğollara karşı yapılan Kalka savaşında ölmüştür.

213 Mstislav Svyatoslaviç, Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur. Kozel ve Çernigov (1219-1223)'da Knyazlık yapmıştır. Moğollara karşı yapılan Kalka savaşında ölmüştür.

214 Yuri Vsevolodoviç (d.1187 veya 1189-ö.1238), Knyaz Vsevolod Yureviç'in oğludur ve Vladimir'de Knyazlık yapmıştır.

215 Vasiliy (Vasilko) Konstantinoviç, Knyaz Konstantin Vsevolodoviç'in oğludur ve Rostov'da Knyazlık yapmıştır.

ölen oldu. Çoğu sağ kaldı ama bizimkilerden kaçabilenler kaçtılar diğerleri ise öldürüldüler: Yaşlı iyi Knyaz Mstislav ve diğer Mstislav ile 7 Knyaz, boyarlar ve pek çok asker burada öldü. Söylendiğine göre Kiyevlilere âit bir alaydan tam 10.000 asker ölmüş. Bütün Rus ülkesinde bu felâket duyulunca büyük bir acı ve keder oldu. Bu kötülük Kutsal Çilekeş Günü olan 30 Mayıs'ta yaşandı.²¹⁶

216 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.423-424; *Voskresenskaya Letopis'*, s.129-132; *Troitskaya Letopis'*, s.306-307 ile *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.61-62 ile *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.264'te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1224 olarak verilmiştir.

Torkı¹: Uz/Oğuzlar

Yıl 6494 / 985: Vladimir² dayısı Dobrin ile kayılara binerek Bolgarlar üzerine gitti, Torklar ise sahile atlarla geldiler ve Bolgarları yendiler.³

Yıl 6565 / 1055: Vsevolod⁴ Torkların üzerine gitti ve onları yendi.⁵

Yıl 6564 / 1056: İzyaslav⁶ Kiyev’de, Svyatoslav⁷ Çernigov’da, Vsevolod Pereyaslavl’de, İgor⁸ Vladimir’de, Vyaçeslav⁹ Smolensk’de yaşadılar. Bu yılın kışında Vsevolod Torklar üzerine Voin’e (askerleriyle) gitti ve onları yendi.¹⁰

Yıl 6568 / 1060: Bu yıl İgor Yaroslaviç öldü. Yine aynı yıl İzyaslav, Svyatoslav, Vsevolod ve Vseslav¹¹ kalabalık bir ordu toplayarak bazıla-

-
- 1 Rus yıllıklarında Torklar (Oğuz) Tork, Torki şekillerinde geçmektedir.
 - 2 Vladimir (Vasiliy) Svyatoslaviç (980-1014), “Svyatoy: Aziz” diye lakâp almıştır. Svyatoslav İgoreviç’in oğlu ve Kiyev Knyazıdır. Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus Knyazı olması ile Rus tarihinde öne çıkmıştır.
 - 3 *Povesti Vremennih Let*, s.58; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.56; *Troitskaya Letopis’*, s.96; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komissionnyy Spisok*, s.132; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.41: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis’*’de verilen bilgiler aynıdır ancak “Vladimir’in Nizov Bolgarlarının üzerine gittiği” yazılıdır, s.42.
 - 4 Vsevolod Yaroslaviç (d.1030-ö.1093), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç’in oğludur. 1054-1079 yıllarında Pereyaslavlı; 1079-1093 yılları arasında da Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.
 - 5 *Nikonovskaya Letopis’* I, s.91.
 - 6 İzyaslav Yaroslaviç (d.1024-ö.1077), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç’in en büyük oğludur ve vaftiz ismi olan Dimitri adıyla ünlenmiştir. 1054-1077 yılları arasında Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.
 - 7 Svyatoslav Yaroslaviç (d.1027-ö.1076), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç’in üçüncü oğludur. 1054’te babasından Çernigov Knyazlığını almıştır. 1054’ten 1076’ya kadar Çernigov Knyazlığı yapmıştır.
 - 8 İgor Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav Vladimiroviç’in oğludur. Önce Vladimir-Voln’de daha sonra da Smolensk’de Knyazlık yapmıştır.
 - 9 Vyaçeslav Yaroslaviç (d.1036-ö.1057), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç’in oğludur ve Smolensk’de Knyazlık yapmıştır.
 - 10 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.114; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.58; *Troitskaya Letopis’*, s.141; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komissionnyy Spisok*, s.183; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.69.
 - 11 Vseslav Bryaçislaviç, Knyaz Bryaçislav İzyaslaviç’in oğludur. Novgorod, Piskov ve Polotsk’da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1044 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1101’de ölmüştür.

rını atlarla (karadan) bazılarını kayıklarla (denizden) Torkların üzerine sefere gönderdiler. Bunu duyan Torklar korkarak geri dönüp kaçtılar. Sahilde Tanrı'nın gazabına uğrayarak kimileri açlıktan, kimileri soğuktan kimileri de hastalıktan kırılıp öldüler. Böylece Tanrı Hristiyanları alçaklardan kurtardı.¹²

Yıl 6588 / 1080: Torklar Rusya'da Pereyaslavl'de göründüler. Vsevolod onların üzerine oğlu Vladimir'i¹³ gönderdi. Vladimir de giderek Torkları yendi.¹⁴

Yıl 6601 / 1093: Bu yıl Svyatopolk¹⁵, Vladimir ve onun kardeşi Rostislav¹⁶ Polovetslerle Trepol civarındaki Stugna Nehri'nde¹⁷ karşılaştılar. Savaşta Polovetsler galip geldiler. Polovetslerin bir kısmı savaş sonunda Kiyev bozkırlarını yağmalarlarken, diğer bir kısmı da Torçesk'e¹⁸ gittiler. Polovetslerin Torçesk'i muhasaraları sırasında Torklar mukavemet ettiler ve şehirde şiddetli bir çarpışma oldu. Düşmanlar çok kalabalıktı. Polovetsler şehri sıkıştırmaya başladıklarında ilk önce şehre giden suyu

12 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.114; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.159; *Troitskaya Letopis'*de verilen bilgiler aynıdır ama yıl **1059** olarak verilmiştir, s.142; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.70; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu bilgiler 1059 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl İzyaslav, Vsevolod ve Vseslav güçlerini birleştirerek sayısız askerle karadan ve denizden Torkların üzerine gittiler. Torklar bunu duyunca korktular ve kaçtılar. Ayrıca soğuktan da kaçtılar. Tanrı'nın öfkesi sayesinde bazıları kışın soğuktan donarak, bazıları da açlıktan öldüler ve böylece Tanrı adaletini Hristiyanları kötülerden kurtararak gösterdi. Onlar zamanımıza kadar hâlâ daha kaçıyorlar.", s.91-92.

13 Vladimir Vasilij Vsevolodoviç (d.1053-ö.1125), Knyaz Vsevolod Yaroslaviç'in oğludur. Monomah olarak ünlenmiştir. Rusya'nın Moğollar tarafından istilâsına kadar olan döneminin en büyük Knyazı olarak kabul edilmiştir. 1113-1125 yılları arasında Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

14 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.143; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s.163; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83; *Voskresenskaya Letopis'*, s.3; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.110.

15 Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d. 1050-ö.1113), Knyaz İzyaslav Yaroslaviç'in oğludur. 1078-1088 arası Novgorod'da; 1088-1093 arası Turov'da ve 1093-1113 arasında da Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

16 Rostislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Yaroslaviç'in oğlu ve Vladimir Monomah'ın kardeşidir. Pereyaslavl Knyazıdır. 1093'te ölmüştür.

17 Özi'nin Kiyev'in kuzeyine dökülen kollarından biridir.

18 Rus Knyazlığının Kuman/Kıpçaklardan kaçan Uzlari himaye etmeleri ve onlar için "Torçesk" adıyla bir şehir kurmaları Kuman/Kıpçakları gücendirmiş ve onlara hücum etmelerine sebep olmuştur.

kestiler ve bu şekilde şehirdeki insanları susuzluktan ve açlıktan yorgun düşürdüler. Torklar Svyatopolk'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Eğer yiyecek bir şeyler getirmezsen teslim olacağız". Svyatopolk onlara istediklerini gönderdi ama onların o kadar askerin (Polovets askerinin) arasından geçerek şehre girmeleri mümkün olmadı. Polovetsler şehrin yanında 9 hafta kaldılar ve sonra 2'ye ayrıldılar. Bir kısmı şehrin civarında savaşmak için kalırken diğerleri de Kiyev'e gittiler ve Kiyev'le Vişgorad arasındaki bölgeye hücum ettiler. Svyatopolk Jelân'a onları karşılamak için gitti. Karşılaştıklarında çarpışmaya başladılar, savaş alevlendi. Bizim diğer boylardan olan askerlerimizin çoğu düşmanın hücumu karşısında yaralanarak öldü. Burada ölenlerin sayısı Trepol'de ölenlerin sayısından daha fazlaydı. Svyatopolk Kiyev'e 3. kez geldi. Polovetsler ise Torçes'ke geri döndüler. Bu felâket 23 Haziran'da oldu. Ertesi sabah yâni 24 Haziran Aziz Çilekeş Boris ve Gleb günüydü¹⁹. Şehirde büyük bir üzüntü vardı. Bu bizim başımıza günâhlarımızdan, hatalarımızdan ve kanunsuz işlerle uğraşmamızdan dolayı geldi.²⁰

Yıl 6603/ 1095: Polovetsler, knyazları Devgeneviç ile Grek (Bizans) ülkesine giderek, Grek topraklarında savaştilar. Çar (Bizans İmparatoru) Devgeneviç'i yakalatarak gözlerine mil çekmelerini emretti.

Aynı yıl Polovetslerden İtlar ve Kitan, kendi Polovetslerini yanlarına alarak Vladimir ile barışmaya geldiler. İtlar Pereyasavl şehrine gelirken, Kitan askerleriyle sınırda durdu. Vladimir oğlu Svyatoslav'ı Kitan'a rehine olarak verdi. İtlar ise şehirde en iyi askerleriyle beraber bulunuyordu. Bu sırada Kiyev'de Svyatopolk'un yanından Slavyata adında bir boyar Vladimir'e geldi. Ratibor'un²¹ drujinası Knyaz Vladimir ile İtlar'ın ordusunu nasıl imha edeceklerini düşünmeye başladılar. Vladimir bunu yapmak istemedi ve şöyle dedi: "Bunu nasıl yaparım? Onlara söz

19 Kiyev Knyazı Valdimir Svyatoslaviç'in oğulları olan Boris ve Gleb, taht kavgası yapan ağabeyleri Svyatopolk tarafından öldürülmüşlerdir. Hristiyan Kiyev Rusyasının ilk azizleri arasındadırlar ve Kilise tarafından adlarına bir gün ithaf edilmiştir.

20 *Povesti Vremennih Let*, s.144-145; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.213-214; *Troitskaya Letopis'*, s.172-173; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.87-88; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6-7: Bu yıllıkta hâdisenin 23 haziran'da olduğu verilmektedir; *Nikonovskaya Letopis'* P'de bu bilgiler 1094 yılına âit olarak verilmiş ve hâdisenin 23 Haziran'da olduğu belirtilmiştir, s.121.

21 Knyaz Vsevolod Yaroslaviç'in hizmetinde bulunan boyarlarından biri.

verdim". Bu cevap karşısında drujinası Vladimir'e şöyle dedi: "Knyaz! Senin bunda günâhın yok: onlarda daima sana söz verip yemin ediyorlar ama yine de Rus topraklarını yakıp-yıkıyorlar ve durmadan Hristiyan kanını döküyorlar". Vladimir onları dinledi ve aynı gece Slavya-ta'yı küçük bir drujina ve Torklarla beraber sınıra gönderdi. İlk önce Svyatoslav'ı kaçırdılar daha sonra Kitan'ı öldürerek kılıçtan geçirdiler. Cumartesi günü akşam olduğunda İtlar o geceyi Ratibor'un yakınındaki avluda Kitan'a neler olduğunu bilmeden drujinası ile birlikte uyuyarak geçirdi. Ertesi gün pazardı ve sabahın ilk saatlerinde Ratibor kendi gençlerini silâhlandırarak savaşa hazırladı ve onlara evi yıkmalarını emretti. Vladimir, İtlar'a kendi gençlerinden Byandük'ü gönderdi. Byandük İtlar'a şöyle dedi: "Knyaz Vladimir seni şöyle diyerek yanına çağırıyor: "Ayaklarınızı sıcak bir eve sokmak ve Ratibor'un yanında kahvaltı etmek için bana geliniz". İtlar da şöyle dedi: "Tamam geleceğim". Onlar ocağın yanına geldiklerinde onların üzerine kapıyı kitlediler ve damda bir delik açtılar. Ratibor'un oğlu Olbeg ok attı ve ok İtlar'ın kalbine isabet etti. Drujinasını ise kılıçtan geçirdiler. İşte İtlar'ın ölümü böyle şerefiszce oldu. Bu hâdise Peynir Haftası (Maslenitsa)²² olan 24 Şubat'ta saat 1'de oldu. Svyatopolk ve Vladimir, Oleg'e²³ elçiler göndererek ona onlarla beraber Polovetsler üzerine gitmesini emrettiler. Oleg onlara gideceğine dâir söz verdi ve yola çıktı. Ancak onlarla aynı yoldan gitmedi. Svyatopolk ve Vladimir sınıra gelerek sınırı aldılar ve oradaki hayvanları, atları, develeri ve insanları ele geçirip onları kendi topraklarına götürdüler. Svyatopolk ve Vladimir kötülere karşı arkalarından gelmediği için Oleg'e kızdılar. Ona elçi göndererek şöyle dediler: "Sen Rus topraklarını yakıp-yıkan kötülere karşı bizimle gelmediğin gibi bir de elinde İtlar'ın oğlunu tutuyorsun. Onu ya öldür ya da

22 Kilise kitaplarında "Maslyanitsa (Maslenitsa) olarak adlandırılan "Peynir Haftası", Hristiyanlığın oruç dönemlerinden biridir. Bu hafta, Büyük Oruç'a kadar olan 8 gün içerisinde başlamaktadır. Bu hafta boyunca et yenmez, peynir ve diğer süt ürünleri ile yumurta ve balık tüketilir. Ruslarda Peynir Haftasında üç ziyafet verilir: 1) Maslenitsa'yı karşılama ziyafeti ki pazartesi; 2) Büyük Maslenitsa ziyafeti ki perşembe günü; 3) Maslenitsa ile vedalaşma ziyafeti ki pazar günü yapılmaktadır. M.Zabilinim, *Ruskiy Narod ego Obıçay, Obryadı*, s.34-39; geniş bilgi için Bkz. a.g.e., s.34-48; M.M. Gromıka, *Mir Russkoy Derevni*, Moskova 1991, s.333-342.

23 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu ve Çernigov Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1075 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1115'te ölmüştür.

bize ver. O bizim topraklarımızın düşmanıdır”. Oleg onları dinlemedi ve böylece aralarında husumet meydana geldi.²⁴

Yıl 6604 / 1096: Bu sırada Torklar Polovetsler ve Çiteeviçlerle²⁵ bana geldiler. Biz onları karşılamak üzere Sula’ya gittik.²⁶

Onlar doğu ile kuzey arasındaki Yetriv Çölünden²⁷ 4 boy halinde çıktılar: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler. Patar Mefodiy (Methodius)²⁸, Gedeon’un²⁹ onları kılıçtan geçirmeden önce 8 boy olduklarını söylüyor. Gerçektende onlar 8 boy olarak çöle geldiler ama 4’ü kılıçtan geçirildiler. Diğerleri ise şöyle diyorlar: Amonovoğulları³⁰, ama bu doğru değil Moavoğulları (Moavlar)³¹: Hvalisler³²; Amonovoğulları: Bolgarlardır. Saratsinler³³ ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Saroğulları³⁴ diye adlandırıyorlar. Bu da demektir ki: “Biz Sariniz”. Böylece Hvalisler ve Bolgarlar Lot (Lut, Hz. İbrahim’in yeğeni)’un kızından geliyorlar, ama bu boylar temiz değildir çünkü o babasından hamile kaldı.³⁵ İsmail’in çölden çıkarak gelen 12 oğlu vardı:

24 *Povesti Vremennih Let*, s.148-149; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.158-159; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.219- 220; *Troitskaya Letopis’*, s.176; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.90-91; *Voskresenskaya Letopis’*, s.8; *Nikonovskaya Letopis’ I*, s.123-124.

25 Kuman/Kıpçak boylarından biridir. Baskakov bu ismin anlamını şöyle açıklamaktadır: <Jeti ~ ceti- “yedi” + oba “boy”>ceti oba: yedi boy, *Turskaya Leksika*, s.91.

26 *Povesti Vremennih Let*, s.161; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.241.

27 Burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

28 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanılmaktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

29 Yahudi hâkimi.

30 *Troistkaya Letopis’*de “Amnoğulları Bolgarlardan, Saranitseler ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Sarakiler olarak adlandırıyorlar” şeklinde geçmektedir., s.18.

31 Moavıyan, Moavlar diye de isim verilen bu halk Tatarlardır.

32 Hazar Denizi’nin kıyısında yaşayanlar böyle adlandırılmışlardır.

33 Saratsin, Sratsini, Sarakine, Sarini şekillerinde geçen bu isim Müslüman halklara verilen ortak isimdir.

34 Rivâyet edildiğine göre Hz. İbrahim’in hanımı Sâre’nin Hacer isminde bir câriyesi varmış ve kocası onu Hz. İbrahim’e vermiş. Hz. İbrahim’in de daha sonra ondan İsmail adlı bir oğlu dünyaya gelmiştir. Yine rivâyete göre İsmail doğduğu zaman babası 99; İshak doğduğunda ise 112 yaşında idi. İshak peygamber, İsmail’den 13 yıl sonra Sâre’den dünyaya gelmiştir.

35 Yahudi inancına göre Lut’un kızları soylarını devam ettirmek amacıyla babalarını şarap içirterek sarhoş etmişler ve daha sonra kendinde olmayan babalarıyla ilişkile

Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler yâni Kumanlar³⁶. Bu 8 boydan sonra yüzyılın sonunda Aleksandr Makedon Dağları (Tanrı Dağları)'ndan pis (temiz olmayan) insanlar çıkarak dağıldılar.³⁷

Yıl 6605 / 1097: Svyatopolk Polovetslere karşı diğer Knyazlarla Lübeç'de yaptığı barış anlaşmasından sonra David'le³⁸ beraber Kiyev'e geldi. Bütün insanlar sevindiler ancak sadece şeytan bu durumdan menun kalmadı ve bazı insanların kalplerine girdi. Bunlar David İgoreviç'e şöyle demeye başladılar: "Vladimir sana ve Svyatopolk'a karşı Vasilko³⁹ ile anlaştı". David bu yalan sözlere inanarak Svyatopolk'a Vasilko hakkında şöyle dedi: "Kardeşin Yaropolk'u kim öldürdü? Şimdi o bana ve sana karşı kötülük düşünerek Vladimir ile anlaştı. Kendi başına özen göster". Svyatopolk şüpheye kapıldı ve: "Bunlar doğru mu yoksa yalan mı? bilmiyorum" dedi. Svyatopolk devam ederek David'e şöyle dedi: "Doğruyu söylüyorsan şahidin Tanrı'dır, eğer kıskançlıktan böyle konuşuyorsan o zaman Tanrı sana adaletini gösterecektir". Svyatopolk kendisi ve kardeşi hakkında iyice düşündü ve sonunda David'e inandı. David, Svyatopolk'u kandırdıktan sonra birlikte Vasilko'ya ne yapacaklarını düşünmeye başladılar. Ne Vasilko ne de Vladimir'in bundan haberi olmadı. David şöyle konuşmaya başladı: "Eğer Vasilko'yu ele geçiremezsek ne sen Kiyev'de Knyazlık yapabilirsin ne de bana Vladimir şehrini verirler". Svyatopolk onu dinledi. Vasilko 4 Kasım'da Özi'yi geçerek Vıdobiç'e geldi ve Kutsal Mihail Manastırı'na ibadet etmeye gitti. Akşam yemeğini orada yedi. Atlı arabalarını ve ağırlıklarını Ruditse⁴⁰de bıraktı; akşamleyin kendi atlı arabalarının yanına döndü. Ertesi

girmişlerdir. Bu ilişkiden hamile kalan büyük kızı Moab adında bir erkek çocuğu doğururken, küçük kızı da Ammon adında bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir.

36 Yıllıkçılar burada özellikle Kuman ismini kullanmışlardır. Bu da bize Polovetslerin Kuman adı ile anıldıklarını bildiklerini göstermektedir.

37 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161-163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Troitskaya Letopis'*, s.17-18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9-10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125-127.

38 David Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu ve Çernigov Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1097 yılı hâdiselerinden itibaren geçmektedir. 1123'te ölmüştür.

39 Vasiliy, Vasilko Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Tmutarakan'dan kovulunca Terebovl'e gelmiş ve 1097'den 1124'ye yâni ölümüne kadar Terebovl'de Knyazlık yapmıştır.

40 Burasının günümüzde Rusya'nın kuzey batısında bulunan Piskov bölgesindeki bir köy yada Beyaz Rusya'daki Mogilev bölgesindeki Şıklov köyü olduğu düşünülmektedir.

sabah Svyatopolk ona şu haberi gönderdi: “Benim sahip olduğum yerlerden geçme”. Vasilko bunu reddederek şöyle dedi: “Askerlik evdeki gibi olmaz, bekleyemem”. David’de ona: “Kardeşim! Büyük ağabeyini dinle ve gitme” dedi. Ama Vasilko onu dinlemek istemedi. David, Svyatopolk’a şöyle dedi: “Görüyor musun? Elinin altındakileri almak isteyerek senin hakkında iyi düşünmüyor. Eğer senin bölgelerine giderse Turov, Pinsk ve diğer şehirlerini alacaktır. O zaman beni hatırlarsın. Onu şimdi çağır, yakala ve bana ver”. Svyatopolk onu dinledi ve Vasilko’ya şu haberi gönderdi: “Eğer benim sahip olduğum bölgelerimin sonuna kadar gitmek istemiyorsan beni selâmlamaya şimdi gel ve David’le beraber oturalım”. Vasilko, David’in kendisi için tasarladığı hileyi bilmeden gideceğine söz verdi. Atına bindi, giderken ona: “Knyaz gitme! Seni yakalayacaklar” diyen kendi muhafızlarına rastladı. “Onlar beni nasıl yakalayacaklar, geçenlerde Haç’ı öperek: “Eğer kim birine karşı gitmek isterse o zaman biz hepimiz ve Haç onun karşısında olacağız” diyerek yemin etmedik mi? Dedi ve onları dinlemedi. Sonra günâh çıkartarak şöyle dedi: “Tanrı’nın istediği olur”. Küçük bir drujina ile Knyazlık sarayına geldi. Onu karşılamaya Svyatopolk çıktı ve beraber eve gittiler. David’de gelince birlikte oturdular. Svyatopolk konuşmaya başladı: “Bayrama kadar kal (8 Kasım, Mihail Bayramı)” dedi. Vasilko ise: “Kalamam kardeşim, atlı arabalarıma ileri gitmeleri için emir verdim” dedi. David tam bir dilsiz gibi oturuyordu. Svyatopolk bunun üzerine şöyle dedi: “Kardeşim birlikte kahvaltı yapalım”. Vasilko’da kahvaltı yapmaya söz verdi. Svyatopolk: “Siz burada oturunuz, ben emir vereyim” diyerek dışarı çıktı. Vasilko, David’le beraber oturdu. Vasilko David’le konuşmaya başladı ama David ne onu dinledi ne de ona cevap verdi çünkü bu hileyi saklayan yüreğini korku sarmıştı. Bir süre oturduktan sonra David: “Kardeşim nerede?” Diye sordu. Oradakilerde: “Girişte duruyor” dediler. David ayağa kalkarak: “Onun arkasından gideceğim kardeşim sen ise burada otur” dedi. Ayağa kalkarak dışarı çıktı. David dışarı çıkar çıkmaz Vasilko’yu odaya kilitlediler-5 Kasım’da-onun iki gözünü kapadılar ve geceleyin karakola götürdüler. Ertesi gün Svyatopolk boyarları ve Kiyevlileri çağırarak onlara David’in kendisine söylediği: “Vasilko senin kardeşini öldürdü, sana karşı Vladimir ile anlaştı. Seni öldürmek ve şehirlerini almak istiyor” diyen sözlerini anlattı. Boyarlar

ve insanlar ona şöyle dediler: “Knyaz senin kendi başını koruman gerekir. Eğer David doğruyu söylüyorsa Vasilko cezasını çekmeli yok yalan söylüyorsa o zaman Tanrı'nın intikâmını görecektir ve huzurunda cevap verecektir”. Bu durumu öğrenen rahipler Svyatopolk'dan Vasilko'yu affetmesini istemeye başladılar. Svyatopolk onlara şöyle dedi: “O David'indir”. Bütün bunları öğrenen David, Svyatopolk'u onun gözlerine mil çektirmesi için kışkırtmaya başladı ve şöyle dedi: “Eğer böyle yapmadan onu bırakırsan ne sana ne de bana Knyazlık yaptırmayacaktır”. Svyatopolk onu bırakmak istedi, David ise ondan korktuğu için bırakmak istemedi. Aynı gece Kiyev'e 10 verst uzaklıkta ve küçük bir şehir olan Belgorod'a getirdiler. Onu arabadan çıkararak bir eve taşıdılar. Otururken Vasilko kınından ucu çıkmış bıçağı gördü ve gözlerini kör etmek istediklerini anlayarak duvarlara bakıp gözyaşları içerisinde Tanrı'ya yalvarmaya başladı. Svyatopolk ve David tarafından gönderilen Snovid İzeçeviç, Svyatopolk'un seyisi Dmitr ve David'ın seyisi içeri girdiler ve halıyı yere sererek, Vasilko'yu alıp yere devirmek istediler. Ancak o onlara şiddetle karşı koydu ve onu yere deviremediler. Başkaları geldiler ve sonunda onu devirerek bağladılar. Ekmek tahtasını çıkararak göğüslerinin üzerine koydular. Her iki tarafına Snovid İzeçeviç ve Dmitri oturdular ama yinede onu tutmayı başaramadılar. Yine diğer iki kişi gelerek başka bir ekmek tahtasını çıkararak omuzlarına basturdular. Onun göğüs kemikleri çatırdamaya başladı. Torklardan Berendi⁴¹ adındaki Svyatopolk'un koyun çobanı geldi, elindeki bıçağı onun gözlerine saplamak istedi ama isabet ettiremedi. Sadece yüzünden yaralandı ki bu yara zamanımızda da Vasilko'nun yüzünde hâlâ vardır. Sonra Berendi önce bir gözüne sonra diğer gözüne sanki kurbanmış gibi bıçakla vurdu. Halının üzerinden kaldırarak bir ceset gibi arabaya yüklediler.

41 Rasovskiy, yıllığın bu ifadesine bakarak, Berendilerin yalnız başlarına bağımsız bir boy olmadıklarını ancak yine de Kiyev Knyazlığı içerisinde sayılarının 2100 ile 30.000 bine kadar ulaştığını söylemektedir. Yine o, Berendilerin kuzeydoğu Rusya'dan Macaristan ve Bulgaristan'a kadar olan sahada varlıklarını sürdürdüklerini; bir Türk boyu olarak Peçenek ve Türklerle aynı zamanda yaşadıklarını belirtmektedir. *Peçenegi, Torki i Berendei*, s.11-12. Kanaatimizde bu Türk boyu kendi başına bağımsız bir boydur. Bkz. M. Uydu Yücel, “Karadeniz'in Kuzeyinde Bilinmeyen Bir Türk Boyu. Berendiler”, *İ.Ü. Türkiyat Mecmuası*, C.24, Bahar 2014, 163-188.

Vladimir'e götürürken Zvijden (Zvijen/Zdvijen)⁴² Köprüsündeki pazar yerinde durdular ve üzerinde kanlar içerisinde kalmış gömleğini alarak pop papazının karısına yıkaması için verdiler. Kadın gömleği yıkadı. Öğle yemeğini yerken kadın o sanki ölmüş gibi ağladı. Bu ağlamayı duyan Vasilko ayılarak: "Ben neredeyim?" Diye sordu. Onlarda: "Zvijden şehrinde" dediler. O su istedi ona su verdiler, suyu içtikten sonra kendine geldi ve gömleğinin olmadığını görünce: "Niçin çıkardınız? Bu kanlı gömlekle ölümü kabul eder ve Tanrı'nın huzuruna çıkardım" dedi. Öğle yemeğini çabucak yiyerek arabalara bindiler, kasım ayı olduğu için yol çok kötüydü. Vladimir şehrine tam 6 günde geldiler. David onlarla beraber ganimeti alarak geldi. Onu Vakeev Sarayında oturatarak yanına gözetlemek üzere Knyazın Ulan ve Kolkça adındaki iki muhafızını 30 adamla bıraktı.⁴³

Vladimir, Vasilko'nun yakalanarak gözlerine mil çektirildiğini öğrenince dehşete düşerek şöyle dedi: "Böyle bir kötülük Rus topraklarında ne atalarımız ne de babalarımız zamanında olmuştur". Hemen David İgoreviç⁴⁴ ve Oleg Svyatoslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Rus ülkesindeki biz kardeşler arasında olan kötülüğü düzeltmek için Gorodets'e geliniz- yoksa sözümüzü tutmadığımız için bıçak bize saplanacaktır- eğer aramızdaki bu kötülüğü düzeltmezsek ileride aramızda daha çok kötülüğün olmasına fırsat verir, böylece kardeş kanı dökmeye başlarız. Sonuçta da Rus toprakları elimizden çıkar ve düşmanlarımız olan Polovetsler Rus topraklarını bu şekilde ele geçirirler". Bunları duyan David ve Oleg üzüntü içerisinde askerlerini toplayarak Vladimir'in yanına geldiler. Birleşerek, Svyatopolk'a elçiler gönderdiler ve bunu niçin yaptığını sordular. Svyatopolk'da David'in kendisine "Vasilko'nun kardeşini öldürdüğünü ve sahip olduğu şehirleri ele geçirmek istediğini ve bunun içinde Vladimir'le anlaştıklarını" söylediğini söyledi. Knyaz-

42 Köprü adını üzerindeki nehirden almıştır. Zvijden/Zdvijen Nehri günümüzde Ukrayna'daki Özi Nehrinin kollarından biri olan Teterev'in sağ kollarında biridir. O dönemde Kiyev Knyazlığının toprakları içerisinde bulunuyordu.

43 *Povesti Vremennih Let*, s.171-173; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.167-171; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.242-252; *Troitskaya Letopis'*, s.184-188; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.95-96; *Voskresenskaya Letopis'*, s.12-14; *Nikonovskaya Letopis'* I, s.129-131.

44 David İgoreviç (d.1059-1112), Igor Yaroslaviç'in oğludur. 1080-1112 yılları arasında Vladimir-Voln'de Knyazlık yapmıştır.

lar, Özi'yi geçerek Svyatopolk'un üzerine gitmek istediler. Svyatopolk Kiyev'den kaçmak istedi ama Kiyevliler onu bırakmayarak metropolit Nikola'yı ve bir prensesi Vladimir'e gönderip Svyatopolk'u affetmesini ve kardeşler arasında barışı Rus toprakları için gerçekleştirmesini rica ettiler. O metropolitleri, piskoposları ve rahipleri çok severdi. Bu yüzden onun isteklerini kabul etti ve "Svyatopolk'la barış olacak" diye Kiyevlilere haber gönderdi. Daha sonra Svyatopolk'a: "David'i ya yakala veya öldür" dedi. Svyatopolk bunu kabul ederek Haç'ı öptü ve barış yaptılar.

Vasilko Büyük Oruç⁴⁵ zamanı geldiğinde Vladimir şehrinde idi. Ben de⁴⁶ bu sırada Vladimir'de idim. Bir gece arkamdan David geldi ve ben de onunla giderek drujinasıyla oturdum. O bana şöyle dedi: "Vasilko bugün Ulan ve Kolça ile konuşarak şöyle dedi: "Vladimir ve Svyatopolk'un David'in üzerine doğru geldiklerini duyuyorum. Eğer David kabul ederse adamlarımı Vladimir'e geri dönmesi ricası ile gönderebilirim çünkü ona ne söyleyeceğimi biliyorum: "O daha fazla ileri gitmeyecek". Vasil seni adaşın Vasilko'ya bu gençlerle gönderiyorum ona şöyle de: "Eğer kendi adamlarını göndermek istersen ve de Vladimir geri dönurse sana Vsevoloj veya Şepol⁴⁷ yahud da Peremiş⁴⁸ vereceğim". Ben Vasilko'nun yanına giderek David'in bütün söylediklerini naklettim. O da bana şöyle dedi: "Ben böyle demiyorum sadece Tanrı'dan böyle olmasını ümit ediyorum. Onlar benim kanımı dökmedikleri için Vladimir'in yanına gideceğim. Benim için hayret edilecek şey, David'in bana kendi şehirlerini veriyor olması. Trebovl⁴⁹ ve bölgelerim şimdi olduğu gibi gelecekte de benim olacaktır". Deddiği gibide oldu çünkü çok kısa

45 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya "*Svyataya Hedeli*: Kutsal Hafta" derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zabilinim, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

46 Yıllıkçının burada ben de diyerek kastettiği kişi Vasil'dir ancak bu kişinin kim olduğu belli değildir.

47 Volin Knyazlığı'nda iki şehir

48 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

49 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

zamanda kendi bölgelerini ele geçirdi. O bana tekrar şöyle dedi: “David’e git ve ona şöyle de: “Onun Vladimir’e gönderdiği Kulmey⁵⁰ bana geldi”. David onu dinlemedi ve beni tekrar ona göndererek: “Orada Kulmey yok” dedi. Vasilko ise bana: “Biraz otur” diyerek hizmetçilere dışarı çıkmalarını emretti ve yanıma oturarak konuşmaya başladı: “İşte duyuyorum David beni Lyahlara (Lehliler) vererek kanımı akıtmak istiyor. Çünkü Rus topraklarının intikâmını almak için onlara çok kötülük yaptım. O beni Polyaklara⁵¹ verse bile ölümden korkmuyorum ama yine de sana gerçeği söyleyeceğim, Tanrı bana bunu kibirim olduğu için verdi. Berendilerin, Peçeneklerin ve Torkların bana doğru geldiklerini haber aldım ve kendi kendime şöyle dedim: Eğer Berendiler, Peçenekler ve Torklar benim yanımda olurlarsa kardeşlerim Volodar ve David’a şöyle diyeceğim: “Bana küçük drujinanızı veriniz, kendiniz ise içiniz ve eğleniniz”. Ve şöyle düşündüm: Kışın Polyak topraklarına hücum edeceğim, yazın ise bu toprakları ele geçirerek Rus topraklarının öcünü alacağım. Sonra Tuna Bolgarlarını alarak onları yanımda oturtmak istedim. Daha sonra Polovetsler üzerine gitmek için Svyatopolk ve Vladimir’in iznini istedim. Ya şöhret olacaktım ya da Rus toprakları için başımı verecektim. Gönlümde ne Svyatopolk ne de David’e karşı bir düşünce olmadı. Tanrı’ya yemin ederim ki kardeşlerime karşı bir kötülük düşünmedim. Ancak ben kendimi çok övdüm ve bana Berendiler gelerek gönlümü hoş edip, zekâmı beğendiklerini söylediler. Tanrı da beni cezalandırdı”.⁵²

Yıl 6611/ 1103: Tanrı Rus Knyazlarına, Svyatopolk ve Vladimir’in kalbine bu düşünceyi (Polovetsler üzerine gitme) yerleştirdiği için onlar Dolob’da⁵³ bir toplantı yaptılar. Svyatopolk kendi askerleriyle bir tarafta

50 Knyaz Vasilko Rostislaviç’in boyarı.

51 Yıllıklarda Lehliler yani günümüzdeki Polonyalılar bazen Lyah bazen de Polyak adı altında verilmişlerdir.

52 *Povesti Vremennih Let*, s.174-176; *İpatiyevskaia Letopis’*, s.173-174; *Lavrentiyevskaia Letopis’*, s.252-257; *Troitskaia Letopis’*, s.189-190; *Radzivilovskaia Letopis’*, s.97-98; *Nikonovskaia Letopis’ I*, s.131-133.

53 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah’ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Gölün tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir ancak Dobička Boğazı yakınlarındaki Truhanov Adasındaki bir gölün adı olduğu düşünülmektedir. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına katmıştır.

Vladimir de kendi askerleriyle diğer tarafta bir çadırda oturdular. Düşünmeye başladılar ve sonra Svyatopolk'un drujinası şöyle dedi: "Şimdi gitmeyelim, baharda gidelim, eğer şimdi gidersek onların sürülmüş (ekilmiş) topraklarında mahvoluruz". Vladimir ise: "Ben gidiyorum, drujina ise atlarına acıdığından çift sürülmüş topraklara gitmek istemiyor! Niçin ölümün sürülmüş topraklarda başladığını bilmiyor musunuz? Köylü tarlasına çıkıp, tam sürmeğe başladığı sırada bir Polovets gelip onu okla vurur, atını alır. Daha sonra köyüne gidip hanımını, çocuklarını ve bütün servetini ele geçirir ve gider. Sizin atlarınıza yazık. Acaba kendinize bu şekilde bir ölümü yakıştırıyor musunuz (yazık değil mi)?" Svyatopolk'un drujinası ona hiçbir cevap veremedi. Svyatopolk şöyle dedi: "Ben artık hazırım". Svyatopolk ayağa kalkarken Vladimir ona: "Kardeşim sen Rus toprakları için büyük hayır yapıyorsun" dedi. Oleg ve David'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Polovetslerin üzerine gidiniz ya öleceğiz ya da yaşayacağız". David ve Oleg bunu duydular ama Oleg bunu yapmak istemedi ve "rahatsızım" diye bir sebep uydurarak onlara gidemeyeceğini bildirdi. Vladimir kardeşleriyle vedalaşarak Pereyaslav'e gitti; Svyatopolk, David Svyatoslaviç, David Vseslaviç, Mstislav, İgor'un torunu Vyaçeslav Yarapolçıç, Yarapolk Vladimiroviç de onun arkasından gittiler. Hep beraber atlarla ve kayıklarla giderek daha aşağıda bulunan çaya uğradılar. Hortiç yarımadasına kadar süratle gittiler. Kayıklardan inerek atlara bindiler ve 4 gün boyunca geniş arazide yürüyerek Suteni Nehrinin yakınlarna geldiler. Polovetsler Rusların geldiklerini duyunca sayısız asker topladılar ve durumu müzakere ettiler. Urusob şöyle dedi: "Rus topraklarındaki pek çok kötülüğün sebebi biz olduğumuz için Ruslar bizimle şiddetle savaşıacaklardır. Bunun için onlardan barış isteyelim". Gençler ise ona şöyle dediler: "Sen Ruslardan korkabilirsin ama biz korkmuyoruz. Bunları kılıçtan geçirdikten sonra topraklarına giderek şehirlerini ele geçireceğiz, onlar bizlerden kimi öldürecekler?". Bütün Rus Knyazları ve askerleri Tanrı'ya dúa ettiler. Bazıları Tanrı ve annesi için yoksullara yemek⁵⁴ dağıtırken, bazıları da manastıra adaklar adadılar. Onların dúa ettikleri bir sırada Polovetsler geldiler ve öncü birlik olarak kahramanlık ve cesareti ile meşhur olan Altunopa'yı gönderdiler. Rus Knyazları da aynı şekilde kendi birliklerini gönderdiler.

54 Ktya denilen bu yemek pirinç ve suyla yapılmakta, içerisine tuz atılmamaktadır.

Rus öncü muhafız birliği Altunopa'yı pusuda bekledi ve gelince de etrafını sararak hepsini kılıçtan geçirdi. Altunopa ve adamları da dahil hiç kimse kurtulamadı. Polovets alayları sanki orman gibiydi çünkü alaylarının sonu görünmüyordu. Onlar hareket ederek Rusları karşılamaya gittiler. Tanrı Polovetsler üzerine korku ve dehşet gönderdi. Onlar Rus askerlerinin yüzlerini görmeden terlediler ve uyuşmuş bir şekilde kaldılar. Atlarının yanında sanki ayakları bağlandı ve süratli olamadılar. Bizimkiler ise sevinerek onların atlılarına ve yayalarına doğru yöneldiler. Polovetsler Rusların üzerlerine nasıl hücum ettiklerini görünce Rus alaylarının yanlarına kadar gitmeyerek, koşar adımlarla geri döndüler. Bizimkiler önce onların gitmelerine izin verdiler daha sonra da tâkip ederek kılıçtan geçirdiler. 4 Nisan günü Tanrı bize düşmanlar üzerinde büyük bir zafer verdi. Bu savaşta 20 Kuman⁵⁵ knyazı öldürüldü: Urusobu, Kçıya, Arslanapu, Kitanopu, Kumana, Asupa, Kurtka, Çenegrepu, Surbarya ve diğerleri. Beldüz'ü ise esir aldık. Bundan sonra kardeşler düşmanlarını yenerek dinlemeye çekildiler. Polovets knyazlarından Beldüz'ü Svyatopolk'a getirdiler. Beldüz Svyatopolk'a kendisini bırakması için altın, gümüş, at ve hayvan teklif etti. Svyatopolk onu Vladimir'e gönderdi. O Vladimir'in yanına geldiğinde Vladimir konuşarak şöyle dedi: "Bu yemin sizi yendi! Çünkü birçok defa bu şekilde yemin etmenize rağmen Rus topraklarına saldırıp savaştınız. Niçin sen kendi oğullarını düzeltmedin gerçi senin kendi boyun bu yemini bozmadı ama sizler Hristiyan kanını dökmediniz mi? Şimdi de senin kanın dökülecek ve başın gidecek!". Onu öldürmelerini emretti ve onu parça parça ederek öldürdüler. Sonra kardeşlerin hepsi toplandı ve Vladimir şöyle dedi: "Tanrı'nın yarattığı bugüne sevinelim ve eğlenelim. Çünkü Tanrı bizi düşmanlarımızdan kurtardı ve düşmanlarımızı yendik. Onlara boyun eğdirdik ve yılan başlarını yıktık. Onları layık oldukları şekilde Rus insanına teslim ettik". Bu sırada hayvan, koyun, at, deve, pek çok eşya ve esir aldılar. Torkların ve Peçeneklerin sınırlarını ele geçirdiler. Seferden sonra Rusya'ya büyük bir servet, esir, şöhret ve zaferle döndüler. Bu yılın 1 Ağustos'unda çekirgeler Rus topraklarına

55 Polovets değil Kuman şeklinde verilmesi bize Yıllık yazarlarının Kuman adını da bildiklerini göstermektedir.

geldiler. Bu ayın 18'de Svyatopolk giderek Yurev şehrini Polovetslerle birlikte ateşe verdi.⁵⁶

Yıl 6613 / 1105: Bu yılın kışında Bonyak⁵⁷ Zarub'a⁵⁸ gelerek Torkları ve Berendileri yendi.⁵⁹

Yıl 6624 / 1116: Bu yıl Ten yakınlarında Polovets, Tork ve Peçeneklerle iki gün iki gece şiddetli savaşıldı. Sonra Torklar ve Peçenekler Rusya'ya Vladimir'in yanına geldiler.⁶⁰

Yıl 6628 / 1120: Yaropolk⁶¹, Polovetslerin üzerine Ten'in arkasına gitti ama onları bulamayarak geri döndü. Kardeşi Georgi⁶² Bolgarlar üzerine gitti ve onları yenerek pek çok esir aldı.⁶³

Yine bu yıl Torklar ve Berendiler Rus topraklarından kaçtılar ve böylece mahvolmaktan kurtuldular.⁶⁴

Yıl 6629 / 1121: Vladimir, Berendileri Rusya'dan kovdu, Torklar ve Peçeneklerin ise kendileri kaçtılar.⁶⁵

56 *Povesti Vremennih Let*, s.183-185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.182-185; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.267-269; *Troitskaya Letopis'*, s.198-200; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100-101: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.19-20; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.138-139: Yıllıkta öldürülen Kuman/Kıpçak başbuğlarının isimleri arasında Pukitana, Pukimana, Kurtkaça, Negrepu isimleri de verilmektedir.

57 Kuman/Kıpçak başbuğu Bonyak (Benek).

58 Özi Nehri üzerinde, Smolensk Knyazlığı'nın toprakları içerisinde kalan bir şehir.

59 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186.

60 *Povesti Vremennih Let*, s.201; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.204; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1114 yılına ait olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Polovetsler, Torklar ve Peçeneklerle Ten yakınlarında savaşıldı. Torklar ve Peçenekler iki gün iki gece Ten yakınlarında kaldıktan sonra Vladimir'e gittiler", s.23.

61 Yaropolk Vladimiroviç (d.1082- ö.1138), Büyük Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

62 Yuri, Vladimiroviç olarak da bilinen Yuri Dolgoruk (Uzunelli) (d.1090-ö.1157), Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. İlk önce Suzdal daha sonra Kiyev (1155-1157)'de Knyazlık yapmıştır.

63 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.277; *Troitskaya Letopis'*, s.207; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.104: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1121 yılına âit olarak verilmiştir, s.25.

64 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.277; *Troitskaya Letopis'*, s.207; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.104: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*de bu bilgiler 1121 yılına âit olarak verilmiştir, s.25; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.151.

65 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.205.

Yıl 6633 / 1125: Vladimir'in öldüğünü duyan Polovets knyazları toplanıp süratle Baruç ve Borun'a⁶⁶ doğru gelerek Torkları almak ve bunu sebep yaparak Rus topraklarında savaşmak istediler. Tanrı onlara bu fırsatı vermedi ve hiçbir şey yapamadılar. Yaropolk'a o gece Torkların şehirden gittikleri haberi geldi. Polovetsler tekrar geri döndüklerinde Knyaz Yaropolk Tanrı'nın yardımına güvenerek ne kardeşinden ne de başkasından bir yardım beklemeden sadece Pereyaslavlılarla Polkosten⁶⁷ yakınlarına gitti. Bu sırada geri dönen Polovetsler de gelip onların karşısında durdular. Mümin Knyaz Yaropolk drujinası ile lanetlileri yendi ve bazılarını esir aldı. Bu şekilde (zafer kazanmış olarak) geri dönerek Tanrı'ya kendisine yaptığı yardımlardan ve verdiği hediyelerden dolayı şükretti.⁶⁸

Yıl 6635 / 1127: Bu yıl Knyaz Mstislav⁶⁹ kardeşlerini Kriviçlerin üzerine 4 koldan gönderdi: Turov'dan Vyacheslav⁷⁰, Vladimir'den Andrey⁷¹,

66 Pereyaslavlı Knyazlığı sınırları içerisinde bulunan iki dağ.

67 Pereyaslavlı Knyazlığında Özi Nehrinin sağ kollarından Uday Nehrinin kenarında bulunan kale.

68 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.280-281; *Troitskaya Letopis'*, s.209; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.105: Yıllıkta 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.26; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.153-154; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1126 yılına âit olarak biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Vladimir'in en büyük oğlu Mstislav babasının tahtına Kiyev'de onun ölümünden sonra 20 Mayıs'ta oturdu. Vladimir'in öldüğünü duyan Polovetsler derhal Baruç'un yanına gelerek ona şöyle dediler: "Onların Torklarını alalım". Bu haber Yaropolk'a ulaştığında o, insanları (Ruslar) ve Torkları başka şehirlere götürmelerini emretti. Bir yerde oldukça çok toplanan ama sonuçta hiçbir yere yerleşemeyen düşmanlar Yaropolk'u Pereyaslavlı'de görünce Posul'e savaşmaya gittiler. Knyaz Yaropolk kuvvetlerini toplayarak onların arkalarından kardeşinden veya babasından bir yardım beklemeden sadece Tanrı'ya güvenerek gitti. Onların az olduğunu gören Pereyaslavlılar geri dönerek karşılarında sıraya girdiler. Sadık, mümin ve iyi yetişmiş Knyaz Yaropolk Tanrı'nın ve babasının ismini anarak drujinasını cesaretli olmaya çağırdı. Her iki ordu karşılaşarak savaştilar. Sonunda Kutsal Haç ve Aziz Mihail'in gücüyle kötülerini yendiler. Onların bir kısmını nehirde boğdular, bir kısmını ise öldürdüler", s.208.

69 Mstislav (Yuriy) Vladimiroviç (d.1075-ö.1132), Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın büyük oğludur. İlk önce Novgorod (1095-1117) daha sonra Kiyev (1125-1132) Knyazlığı yapmıştır.

70 Vyacheslav Vladimiroviç, Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. Pereyaslavlı, Smolensk ve Tuvor (1146-1155)'da Knyazlık yapmıştır. 1155'te ölmüştür.

71 Andrey Vladimiroviç (d.1102-ö.1141), Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğlu ve Vladimir Knyazıdır. Babası Vladimir onu Kuman/Kıpçak başbuğu Tugorhan'ın kızı ile evlendirmiştir.

Goroden⁷²'den Vsevolodka⁷³ ve Kleçesk (Kletsk)'den⁷⁴ Vyacheslav Yaroslaviç⁷⁵. Onlara İzyaslav'a⁷⁶ doğru yönelmelerini emretti; Vsevolod Olegoviç kendi kardeşine Strejev (Streşin)⁷⁷ üzerine Borisov'a⁷⁸ gitmesini emretti ve İvan Voitişiç'i⁷⁹ Torklarla gönderdi. Oğlu İzyaslav'ı Kursk'dan⁸⁰ kendi alaylarıyla Logojsk'e⁸¹, diğer oğlu Rostislav'ı⁸² da Smolyanlılarla Drütesk⁸³ üzerine gönderdi ve hepsine birden aynı gün ağustos ayının dördünde kapılarda olmalarını emretti.⁸⁴

Yıl 6659 / 1151: Bu yıl Rostislav, Smolyanlılar ve kalabalık bir orduyla kardeşi İzyaslav ile babasının yanına geldi. Yuri, Kiyev'e doğru giderek Rodun'da⁸⁵ durdu. Bu sırada pek çok Yabani Polovets⁸⁶ Yuri'ye

72 Goroden, Gorodno, Grodno şekillerinde geçen bu şehir Litov Knyazlığı sınırları içerisinde bulunuyordu.

73 Vsevolod Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğlu ve Kiyev Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hadiselerinde geçmektedir. 1146 yılında ölmüştür.

74 Turov-Pinsk topraklarında bulunan bir şehir.

75 Vyacheslav Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav Svyatopolkoviç'in oğlu ve Kleç Knyazıdır.

76 İzyaslav Mstislaviç, Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın torunu ve Kiyev Knyazı Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. Kiyev (1146-1154)'de Knyazlık yapmıştır.

77 Polots Knyazlığı'nda bir şehir.

78 Berezinde bir dağ.

79 Kiyevli voyvoda.

80 Pereyasavl Knyazlığı'nda bir şehir.

81 Polotsk Knyazlığı'nda bir şehir.

82 Rostislav (Mihail) Mstislaviç, Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. İlk önce Smolensk, daha sonra Kiyev (1154-1155)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hadiselerinde geçmektedir. 1168'de ölmüştür.

83 Drütesk, Drertsk şekillerinde geçen bu şehir Polotsk Knyazlığı sınırları içerisinde bulunmakta idi.

84 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.282-283; *Troitskaya Letopis'*, s.209-210; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1128 yılına âit olarak biraz farklı bir şekilde verilmiştir. Şöyle ki: "Bu yılın yazında Mstislav kardeşlerini pek çok Kriviç'le birlikte dört koldan gönderdi: Vyacheslav'ı Turov'dan, Andrey'i Vladimir'den, Vselodka'yı Gorodno'dan, Yaroslav'ın oğlu Vyacheslav'ı Kleçesk'den İzyaslav'a gitmelerini emretti; Oleg'in oğlu Vsevolod'u kendi kardeşiyle beraber Strejev'deki Borisov dağlarına doğru gönderdi; ayrıca İvan Voitişiç'ayı Torklarla, kendi oğlu Rostislav'ı Smolyanlılarla Drütesk'e göndererek şöyle dedi: "11 Ağustos'ta bütün Vorop'u bırakınız, terk ediniz", s.210; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.106: bu yılda gün 14 Ağustos olarak verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'* I'de verilen bilgiler aynıdır ancak tarih 14 Ağustos olarak verilmiştir, s.154-155.

85 Ros Nehrinin Kiyev topraklarında döküldüğü yerde bulunan şehir.

86 Yabani Polovetsler ile burada kastedilenler, Özi'nin sol kıyısında Podonye'de özellikle de Ryazan Knyazlığına yakın yerlerde yaşayanlardır. Ayrıca Kiyev Knyazlığının batı

yardıma geldiler. İzyaslav ise Özi'den gitmek istedi. Özi boyunca savaşmaya başladılar ve Kiyev'den Desna'nın ağzına kadar atlı birlikler savaştılar. Onların güçleri eşit değildi. Bu şekilde şiddetli bir şekilde savaştılar ama yine de Kiyev'e karşı hiçbir şey yapamadılar. İzyaslav kayıkları kullanarak bir kurnazlık yaptı: Onların kürekçileri çoktu ama kayıklarda hiçbir insan görünmüyor sadece kürekler görünüyordu çünkü kayıkların üzerlerini tahta ile kapatmıştı. Askerler dağda zırhlarını giyerek ok attılar. Kayıklarda iki dümenci vardı. Biri ön kısımda (burun) diğeri kıç taraftaydı. Böylece onlar kayığın ters dönmesine (ala-bora) olmasına imkân vermediler. Yuri, Vladimir Davidoviç⁸⁷, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler bu kurnazlığı anladılar ve Kiyev'in yanından kayıkları geçirmemek için aşağıya Vitiçev Nehrinin geçiş kısmına gitmek istediler ama ancak Düleb Gölü'ne kadar gidebildiler. Buradan kıyı boyunca sürünerek Zolotça Nehrine geldiler. Zolotça boyunca da Özi'ye kadar geldiler. Yuri'nin Polovetsleri çayır boyunca yürüdüler. Vyaçeslav ve İzyaslav kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç⁸⁸, kardeşi Yaroslav⁸⁹, Gorodets Knyazı, kendi drujinası, Kiyevliler ve Çerniye Klobukilerle onların bu düşüncelerini anlayarak dağ boyunca Özi'nin bu tarafından gittiler, kayıklar ise Özi boyunca gittiler. Kendilerine karşı olan ve istemeyen Miroslav köyünün yakınlarındaki Vitiçev'e geldiler. Her iki taraf geçidin yanında karşılaştıklarında durdular. İzyaslav onların buradan çıkmalarına izin vermedi. Bu şekilde her iki tarafında diğer tarafa geçmesi mümkün olmadı. Yuri onların niyetlerini anlayarak yanına oğullarını, Vladimir Davidoviç'i, Svyatoslav

topraklarında Ros Nehri boyunda da görülmüşlerdir. Ten-Donç Kuman/Kıpçak grubunun içindedirler. Golden bunlara Yabani denilmesinin nedenini anlamak yerine saldırmayı tercih ettileri için verildiğini söylemektedir. P. Golden, "The Polovci Dikii", *Harvard Ukrainian Studies* III/IV (1979-1980), Part.I, s.296-309.

87 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğlu ve Çernigov Knyazıdır. Yıllıklarda ismi 1142-1151 arasındaki hâdiselerde geçmektedir. Hanımı Kuman/Kıpçakların yanına kaçarak, Kuman/Kıpçak başbuğu Başkurd ile evlenmiştir.

88 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov, daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 6 Mart 1162'de ölmüştür.

89 Metinde bu şekilde verilmesine rağmen İzyaslav Mstislaviç'in böyle bir kardeşi yoktur. Bunun İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim *İpatiyevskaya Letopis*'de dipnotta bu durum belirtilmiştir. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis*, s.294.

Olegoviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i ve Polovetsleri çağırarak şöyle dedi: "Kardeşlerim! Niçin duruyoruz? Ne zamana kadar burada böyle duracağız? Zarub (Zarubej) Geçidini onlardan nasıl alacağımızı ve o tarafa nasıl geçeceğimizi düşünmemiz gerek". Bu düşünce hepsinin hoşuna gitti. Yuri oğlunu Polovetsler, Vladimir Davıdoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'le gönderdi, kendisi ise burada alaylarını sıraya koydu ve kıyıdaki kayıklarını nehre sokmaya başladı. Böylece sahildeki bütün kayıkları gönderdiler ve kendileri de onlarla beraber kıyıdan gittiler. Yuri'nin oğlu, Svyatoslav Olegoviç ve Yabani Polovetsler⁹⁰ Zarubej Geçidi'ne⁹¹ geldiler. Geçidin bir tarafında Şvarn⁹² idâresindeki öncü kuvvetler vardı ve bunlar Özi'yi nasıl geçeceklerinin yolunu buldular. İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinin azlığını gören Polovetsler, onlara karşı at üzerinde zırhlarını giyinmiş bir şekilde kalkanlarıyla mızrak atarak savaşıyorlardı. Özi pek çok askerin cesediyle örtüldü ve kayıklarla Ros Nehrinin diğer tarafına geçtiler. Bunu gören Şvarn kaçarak süratle İzyaslav'ın yanına geldi. O bu sırada oğlu Mstislav'ı Uğrlara gönderdi çünkü geçit artık emniyetsiz ve tehlikeliydi. Ayrıca boyarlar da onu dinlemiyorlardı. Yuri'nin oğlu Özi'yi geçen iki Svyatoslav'a, Polovetslere ve babasına elçiler göndererek şöyle dedi: "Atlarla hızlı bir şekilde gidiniz, biz Özi'yi geçtik. Şimdi İzyaslav bize bir şey yapamaz". Yuri, Vladimir'le beraber atlı olarak süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti.

Bu sırada Vyacheslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davıdoviç, Rostislav'ın kardeşi Vladimir, Gorodets Knyazı ve onlarla beraber olanların hepsi İvan şehrinin yakınlarında durdular. Onlara Kiyev'e geri dönmeleri haberi geldi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav kardeşlerini

90 Yabani Polovetsler ile burada kastedilenler, Özi'nin sol kıyısında Podonye'de özellikle de Ryazan Knyazlığına yakın yerlerde yaşayanlardır. Ayrıca Kiyev Knyazlığının batı topraklarında Ros Nehri boyunda da görülmüşlerdir. Ten-Donç Kuman/Kıpçak grubunun içindedirler. Golden bunlara Yabani denilmesinin nedenini anlamak yerine saldırıyı tercih ettileri için verildiğini söylemektedir. P. Golden, "The Polovci Diki", *Harvard Ukrainian Studies III/IV* (1979-1980), Part.I, s.296-309.

91 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehriden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehridin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehridin hemen yanında da diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehridin hemen yanındakidir. Bu geçit ise Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunan bir geçittir.

92 Kiyev Voyvodası.

çağırarak düşünmeye başladılar. İzyaslav ve kardeşi Rostislav onlara karşı her zaman savaşmak istiyorlardı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'ın kendi drujinaları onları bu fikirlerinden vazgeçirdiler. Kiyevliler ve Çerniye Klobukiler de şöyle diyerek onların üzerine gitmekten vazgeçtiler: “Knyaz! Onlara karşı gitmemiz mümkün değil çünkü bizim askerlerimizin hepsi atlı, onların üzerine gittiğimizde onlar Ros Nehri boyunca gideceklerdir. Bizlerin ise nehrin karşı kıyısı boyunca gitmemiz mümkün değil. Çünkü onların kayıkları var. Biz sizlere şöyle diyoruz: Kendi Kiyevinize gidiniz ve bizi yönetmeyiniz. Başımıza Vladimir'i bırakınız. Biz kendi sınırlarımıza gideceğiz çünkü artık topraklarımızda olmak istiyoruz. Hanımlarımızı, çocuklarımızı, hayvanlarımızı ve herşeyimizi alarak tekrar Kiyev'e geleceğiz. Sizler de akşama kadar Kiyev'de olunuz, bizler de olacağız. Biz sizlerin babası Vyaçeslav, senin, kardeşin Rostislav ve bütün kardeşlerin için kendi başımızı vermeyi şeref telâkki ediyoruz. Sizler için ölmeyi istiyor ama Yuri için ölmeyi istemiyoruz”. İzyaslav ve Rostislav kendi drujinalarını, Kiyevlileri ve Çerniye Klobukileri dinleyerek kardeşleri Vladimir'i Tork, Kovuy, Berendi ve Peçeneklerle kendi topraklarına gönderdiler, kendileri ise Trepol'e giderek geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün güneş doğarken Vyaçeslav, İzyaslav, Rostislav Trepol'den hareket ederek Borok'un arasından geçip Kiyev'e gittiler. Vyaçeslav ve İzyaslav şehre girmek istemediler ve Yazın⁹³yakınlarındaki Altın Kapıların önünde durdular. İzyaslav Davidoviç Altın Kapıların ve Jidov (Yahudi) Kapılarının arasındaki Borislav'ın sarayının karşısında; Rostislav kendi oğlu Roman ile Jidov Kapılarının önünde kalabalık bir insan grubuyla; Gorodetsli Boris Lyad (Lyah) Kapılarının yanında, Kiyevliler ise bütün güçleriyle atlı ve yaya olarak durdular. Knyazların arasında İzyaslav ve Vyaçeslav'ın sağ tarafına, İzyaslav'dan Rostislav'a kadar Rostislav'dan Oleg'in mezarına kadar; Vyaçeslav ve İzyaslav'ın sol tarafından Lyad Kapılarına kadar böylece bütün şehrin etrafında sayısız insanlar durdular. Bu sırada büyük kötülükler yapan, manastırları ve köyleri yakıp-yıkan, bütün bahçeleri tahrip eden Vladimir yanında kalabalık bir insan grubu ve Çerniye Klobukilerle geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav, Vladimir'e Berendilerle ve onların mallarıyla (hayvanlarıyla) Oleg'in mezarının bulunduğu yerden Kutsal İoan Bahçeleri

93 Kiyev yakınlarında bir yer.

arasındaki topraklara ve Şkovitsa'ya⁹⁴kadar gitmesini emretti. Yine bu sırada Kovuy, Tork ve Peçeneklere Altın Kapılardan, İoan Bahçeleri boyunca Lyad Kapısına kadar, oradan da Klov, Berestov ve Ugr Kapıları ile Özi'ye kadar giderek durmalarını emrettiler. Bu şekilde Kn-yazlar kendilerini görevlendirdiler. Drujina, Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler onlara karşı alaylarıyla savaşılmaya gitmediler (plâna göre küçük bir grup onları kendilerine yaklaştırdığında, ordu da üzerlerine saldıracaktı). İzyaslav şöyle dedi: "Biz Tanrı'nın yardımıyla onları yeneceğiz. Onlar kanatlı değiller ve Özi'yi uçarak geçemezler. Bizden geri dönecekler, o zaman Tanrı (onlara ne verecek göreceğiz) bilir". Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşlerim ben artık yaşlandım; Yuri benim kardeşim ve benden küçük ben ise onun büyüğüyüm. Tanrı gerçeği biliyor". İzyaslav ve Rostislav'da şöyle dediler: "Baba sen doğruyu yap!". Vyaçeslav adamlarına şöyle dedi: "Kardeşim Yuri'nin yanına gidin ve onu öpün. Siz kardeşim, oğullarım İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarının karşısında beni dinleyiniz. Kardeşime şöyle diyorum: "Kardeşim ben İzyaslav'la beraber sana pek çok kez Hristiyan kanını dökmek ve Rus topraklarını bölüp-yok etmek istemediğimizi söyledik ama sen beni çok kızdırdın ve iyi yönetmedin. Beni bir iki kere gücendirdin ve beni şimdi yeniden kızdırdın. Alaylarım var ve Tanrı bana güç verdi ama ben, senin Rus topraklarını ve Hristiyanları böldüğünü anlayamadım. İzyaslav, İgor'la savaşılmaya gitti ve şöyle dedi: "Ben (kendim için) Kiyev'i aramıyorum büyük ağabeyim ve bana baba gibi olan Vyaçeslav için arıyorum ve seninle savaşılmaya bunun için geliyorum" Tanrı ona yardım etti ve Kiyev'i kendine aldı ve yine Turov⁹⁵ile Pinesk⁹⁶ üzerine buraları benim için zaptetmeye gitti. İzyaslav üstün geldi. Sen kardeşim alaylarınla İzyaslav'la savaşmak için Pereyaslav'la gittin ve şöyle dedin: "Ben Kiyev'i kendim için aramıyorum, bana baba gibi olan büyük ağabeyim için istiyorum. Tanrı bana yardım etti ve Kiyev'i kendime aldım, Peresopnitse⁹⁷ ve Dorogobuj⁹⁸üzerine giderek

94 Kiyev yakınlarında bir dağ.

95 Kiyev Knyazlığı'nda bir şehir.

96 Volin Knyazlığı'nda bir şehir.

97 Günümüzde Ukrayna'da bulunan Rivne/Rovnoa bölgesindeki eski bir yerleşim yeri

98 Dorogobuj, günümüzde Rusya Federasyonunun Smolensk eyaletinde Dorogobuj ilçesi olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu her iki yerleşimde o dönemde Volin Knyazlığının toprakları içerisinde idiler.

buraları benden almak istedin ve böylece beni yeniden gücendirdin.....” diyerek elçileri gönderdi. Bu sırada Yuri, Vasilyev yakınlarında bulunuyordu ve kendi elçilerini, Vyacheslav’ın gelen elçilerine karşılık göndererek şöyle dedi: “Ben senin kardeşinim ve seni selâmlıyorum ve sana şöyle diyorum: Sen bana babam gibisin, benimle aynı tarafta olmak istedin mi? Vladimirli İzyaslav’a ve Smolensk’deki Rostislav’a gittin. Ama biz her zaman kendi kendimizle beraber olduk”. Vyacheslav⁹⁹ bunun üzerine şöyle dedi: “Senin 7 oğlun varken onları senden (zorla çekip) almıyorum. Benim ise iki oğlum var: İzyaslav ve Rostislav. Diğerleri ise küçük kardeşim sana söylüyorum. Rus topraklarını ve Hristiyanları ayırma, kendi Pereyaslavl’ine ve Kursk’una oğullarının yanına git. Ayrıca Rostov şehri de senin olsun. Olegoviçleri ise bırak evlerine gitsinler, sıraya gir ve Hristiyan kanını dökme, alaylarınla beraber kendi düşüncene göre hareket et ve git”. Vyacheslav böyle diyerek Altın Kapıların üzerindeki Kutsal Meryem Ana’ya geldi ve şöyle dedi: “Aziz ve saf Tanrım beni ve oğullarımı gelecek yıllarda da dâima koru”. Yuri’nin adamlarını gönderdi. Ertesi gün sabahleyin Yuri ordusunu düzene sokarak Kiyev’e doğru gitti, Lıbed’in¹⁰⁰ diğer tarafında durarak savaşmaya başladı. Yuri’nin oğlu Andrey, Andrey’in oğlu Vladimir ve Polovetsler bütün güçlerini birleştirdiler. Andrey ve Polovetsler Lıbed’in kuru tarafına onun nasıl birisi olduğunu bilmeyen drujinası ile geçtiler. O Vladimir’i yemek yedirmeden bırakmadı çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Askerleri küçük bir alayla kovan Andrey bir Polovets atına binmiş olarak geri döndü. Andrey oraya drujinası ve bütün Polovetsler kaldığı için dönmüştü. Andrey yine Tanrı ve âilesinin dualarıyla sapasağlam olarak geri döndü. Akşama kadar insanlar Lıbed’de ok attılar (savaştlar) bazıları (nehri) geçtiler. Vyacheslav ve İzyaslav’ın alaylarının karşısındaki bataklıklara geldiler. Bunu gören İzyaslav bütün kardeşlerine alaylardan meydana gelen drujinalarını dağıtmadan göndermelerini emretti. Böylece hepsini bir hamlede üzerlerine gönderecekti; Çernıye Klobukileri de onların üzerine gönderdi. Bu şekilde Lıbed’in her tarafında şiddetli

99 Metinde Vyacheslav olarak geçiyor ama dipnotta bunun İzyaslav olması gerektiği belirtiliyor, *İpatiyevsкая Letopis’*, s.298.

100 Özi’nin Kiyev’e dökülen kolu.

bir savaş oldu. Bazılarını geçitte öldürdüler, bazılarını yakaladılar, bazılarını ise daha sonra atlarından indirerek öldürdüler.¹⁰¹

1151*: Bu yıl Polovetsler, İzyaslav'ın üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldiler. Yuri, Olegoviçler, Vladimir Davidoviç ve Polovetslerle kuvvetlerini birleştirerek Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'in karşısında çadır kurarak durdu. İzyaslav sağına soluna bakarak, Özi'yi geçti. Yanındakilerle kayıklara bindi ve onlara Kiyev'e karşı bir şey yapma fırsatını vermedi. İzyaslav'ın insanları çok akıllıydılar: Onun kürekçileri kürek çektiler ama gözler onları görmedi sadece kayıkların kürekleri görüldü. Böylece insanlar üzerleri tahtalarla örtülmüş insanları göremediler. Zırhlılar ve okçular kayıkların iki tarafında: kış ve burun'da oldular. Bu şekilde giderek kayıkları döndürmek istemediler. Yuri, Olegoviçlerle Vitiçev Geçidi'nin aşağısına doğru hareket etmek istedi ama Kiyev'in önünden geçmelerine izin verilmedi. O, Dolob Gölü'ne¹⁰² doğru gitti ve buradan sürünerek Zolotçı kıyılarına geldi. Zolotçı boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler ise Yuri ile beraber Lug¹⁰³ boyunca gittiler. İzyaslav Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca giderken kayıklar Özi Nehri boyunca giderek Vitiçev'in karşısında durdular. Geçitte kayıklar savaşmaya başladılar. İzyaslav onların oradan geçmelerine izin vermedi. Olegoviçler, Polovetsleri, Yuri, Vladimir Davidoviç ve eşyalarla Vitiçev'in karşısında bırakarak Zarub'e doğru gitmeyi düşündüler. İzyaslav'ın bekçileri bir tarafta, voyvodası Şvarn diğer tarafta durarak Özi'nin geçilmesine fırsat vermiyorlardı. Polovetsler atlarına binerek zırhlarını giydiler ve yanlarına kalkan ve mızraklarını alarak savaşmaya Özi'ye gittiler. Özi sayısız askerin cesetleriyle örtüldü. İzyaslav'ın bekçileri korkarak kaçtılar. Tam bu sırada oğlu Mstislav'ı¹⁰⁴ Uğrlara göndererek "bütün boyar ve Knyazların kendisini dinlemedikleri için geçitte iyi savaşamadıklarını"

101 *İpatievskaya Letopis'*, s.293-299; *Voskresenskaya Letopis'*, s.50-51.

102 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Göl Truhanov Adasının ortasında bulunuyordu. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına kattı.

103 Novgorod bölgesinde bulunan bir göl.

104 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Volin ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda hakkında 1151 tarihinden itibaren bilgi vardır. 1167'den ölümüne yani 1169 veya 1170'e kadar Kiyev Knyazlığı yapmıştır.

söyledi. Svyatoslav, Polovetslerle Özi'yi geçerken Yuri'ye haber gönderip şöyle dedi: "Süratle gel, Özi'yi geçtim artık İzyaslav bizimle savaştamaz". Yuri, Vladimir ve çocuğuyla süratle Zarub'e geldi ve Özi'yi geçti. İzyaslav bunu duyunca Kiyev'e geri döndü. Yuri'de onun arkasından Kiyev'e gitti. Belogorod¹⁰⁵ civarında durarak ordusunu savaş düzenine soktu ve Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdu. İzyaslav onun karşısına Altın Kapıların önüne Vyacheslav, kardeşi Rostislav ve İzyaslav Davidoviç ile birlikte geldi.¹⁰⁶ Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendilerin topraklarından Torklar ve bütün Çerniye Klobukiler gelerek büyük kötülükler yaptılar. Alaylara zarar verdiler, manastırları ve köyleri ateşe vererek bütün şehri yakıp-yaktılar.¹⁰⁷ O zaman Andrey Yureviç, Vsevolod Andreyeviç'le Libed'e gitti. Andrey esas drujinasını Polovetslerle gönderdi. Vladimir ise onu yemek yemeden göndermedi çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Andrey onların alaylarına kadar küçük bir drujinayı kovdu. Bir Polovets onun atının dizginlerini tuttu ve drujinasını geri döndürdü çünkü onun yanında bütün Polovetsler kalmışlardı ve tekrar sağ-salim geri döndüler¹⁰⁸. Tanrı ve anne-babasının dâvaları onları korudu. Okçular akşama kadar ok attılar. Tekrar geri

105 Bu şehir Kiyev yakınlarında bulunuyordu. Yıllıklarda bazen Belgorod, bazen de Belogorod şeklinde geçmektedir.

106 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle birlikte ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "İzyaslav Davidoviç Zolot (Altın) Kapısı ile Borislav'ın sarayının karşısındaki Jidov Kapısının karşısında; Rostislav Mstislaviç oğlu Roman ile Jidov Kapısının önünde; Boris ise şehrin Lyat Kapılarının yanında durdular. Kiyevliler bütün kuvvetleriyle atlı ve yaya olarak Knyazların arasında durdular. Böylece şehrin etrafında kalabalık bir şekilde yer aldılar.", s.52.

107 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Knyaz Vladimir, Berendilerle sınırdan sürülerle Olegoviçler'e doğru giderek durdu. Knyaz onların drujinası ile kendi drujinasını sıraya soktu. Çerniye Klobukiler ile Kiyevlilerin kendileri ise alaylarıyla savaşmak için gitmek istemediler ama onları yanına alarak savaştırdı", s.52.

108 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Drujinaları Libed'i geçerek Vyacheslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına geldiler, diğerleri ise Lyat Kapılarına geldiler. İzyaslav kendi kardeşlerine elçiler göndererek drujinalarındaki alaylarını hazırlamalarını emretti ve alaylar bu şekilde mahvolmakta kurtuldular. Hepsine onların üzerlerine gitmelerini emrederken bütün alaylar ile Çerniye Klobukileri geriye Libed tarafına döndürdü. Onlardan bazıları öldüler bazıları yakalanarak ele geçirildiler. Geride kalanlar ise atlar tarafından sürüklenerek nehrin dışında öldüler. Ölenler arasında Polovetslerden Sevença Bonyakoviç'de vardı.", s.53.

döndüklerinde yanına Vladimir'in kendisine yardıma geldiği haberi geldi. O, ona doğru gitti. İzyaslav bunu duyunca Vladimir'i savaşa sokmamak için onların arkalarından gitti ve Perepetov¹⁰⁹ civarında onlara yetişerek savaşmak istedi. Onların arkasında durdu. Günlerden perşembeydi. Çok güçlü bir rüzgâr çıktı ve yağmur yağdı. Birbirlerini güçlkle görebildiler. Polovetsler barışın yapılmasına izin vermediler çünkü çok kısa bir süre sonra kan akıtacaklardı. Bu şekilde akşama kadar durdular. Yuri, Rut'un¹¹⁰ arkasına gelerek durdu. Cuma günü¹¹¹ İzyaslav alaylarını savaş düzenine sokarak harekete geçti ve Kiyev'e doğru gitti. Yuri, Vladimir'i beklediği için onunla savaşmak istemedi. İzyaslav ise alaylarını onlara doğru yönelterek, savaşmaya gitti. Andrey babasının alaylarını öne çıkardı çünkü onlar tecrübeli idiler. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onlara doğru giderek, zırhlarını kuvvetlendirmeleri için çok yalvardı. Oradan gelip kendi alaylarını ve drujinasını sağlamlaştı-
rarak, mızrağını aldı ve hepsinin önünden gitti. Mızrağı parçalandığı sırada atı şaha kalktı ve onu Tanrı ve anne-babasının dâvaları koruduğu için yara almadan kurtuldu. Alaylar çok şiddetli bir şekilde birbirlerine girdiler. İyi ve yumuşak Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü, İzyaslav Mstislaviç esir düştü. O atından düşünce piyadeler onu öldürmek istediler. O ise bunu bilmeden sersemleyerek kendini kaybetti. Polovetsler, Yuri'nin okçularını oldukları yerde bıraktılar ve kaçtılar. Sonra Olegoviçler daha sonra Yuri çocuklarıyla kaçarak Rut Nehrine geldiler. Drujinasının büyük bir kısmı Rut'da boğuldu. Geride kalanların bazıları öldürüldü bazıları da ele geçirildi. Öğleye doğru Özi'ye geldiler. Yuri ve diğerleri kayıklarla geçtiler. Yuri, Pereyaslav'l'e, Olegoviçler kendi topraklarına, Polovetsler de kendi topraklarına gittiler.¹¹²

109 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir yer.

110 Kiyev Knyazlığı'nda bir nehir.

111 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçler barış istedikleri için savaşmak istemediler ama Polovetsler kan dökmek istediklerinden savaşmak istediler.", s.54.

112 *Lavrentiyevskaya Letopis*', s.313-319; *Troitskaya Letopis*', s.231-232; *Radzivilovskaya Letopis*', s.121-123; *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçlerin Polovetsleri oklarını gönderdiler ve kaçtılar sonra Olegoviçler ve onların arkalarından Yuri çocuklarıyla beraber pek çok hendeğin arasından geçerek kaçtı ama drujinasının çoğu çamurlu hendeklerde mahvoldu, geride kalanların bazıları öldü bazıları da yakalandı. Çernigov Knyaz-

zı Vladimir Davidoviç ve pek çok Polovets knyazı öldü, diğerleri ise mahvoldular, s.55; *Nikonovskaya Letopis*'te bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç Kiyev Knyazını onun için asker toplamadıkları için gücendirdiler. O topladığı askerleri Ryazan'a Olegoviç, Davidoviç ve Polovets Knyazlığının (Kağanlığının) yanına gönderdi. (Onların) Olegoviçleri Vladimir Davidoviç, Vladimir Andreyeviç, kardeşi, çocukları ve Polovetslerle güçlerini birleştirerek Kiyev'e doğru Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in üzerine gittiler. Kiyev'e geldiklerinde şehrin karşısında çadır kurdular ve şehri kalabalık bir orduyla kuşattılar. Knyaz İzyaslav Mstislaviç ve Knyaz Vyaçeslav Vladimir'in etrafını çevirdiler. Onların karşısında sağlam bir şekilde durarak onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. İzyaslav'ın kayıklarındaki askerleri çok akıllıydılar. Kürekçiler kayıkları çekmelerine rağmen görünmüyorlardı. Çünkü kayıkların üzerini tahta ile kaplamışlardı. Bu yüzden insanlar kayıkların içerisindekileri göremediler. Zırhlı ve okçu askerler kayıkların kık ve burun tarafındaydılar. Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç, Olegoviçler, Davidoviçler, Polovetsler ve bütün ordusuyla Viteçesk Geçidi'ne gitti ama Kiyev Gölü'nden geçmelerine izin verilmedi. Onlarda Dulep Gölü'ne oradan da Zalotçi boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler Lug boyunca gittiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç, Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca gitti, onun insanları ise Özi boyunca gittiler. Vitiçev Geçidi'ne gelerek onların karşılarında durdular. Savaş çok şiddetli oldu. İzyaslav Mstislaviç'in Kiyevli insanları kahramanca savaştılar ve onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. Polovetsler bu kötülüğü görünce Yuri'ye ve onun Knyazlarına şöyle dediler: "Sen bütün Knyazlar ve ordunla geçide onların üzerine git. Vitiçev Geçidi'nin karşısına giderek oradan kimsenin geçmesine izin verme. Biz ise gizlice Özi Nehri'ni geçebileceğimiz bir yer arayacağız". Onlar pek çok yeri dolaşarak Zarubë geldiler ama yinede Özi'yi geçemediler. Çok çetin savaştılar. Sonra zırhlarını giydiler, mızrak ve kalkanlarını alarak Özi'ye doğru gittiler. Özi sayısız askerin cesediyle örtüldü. Kiyevliler korkarak kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç, Polovetslerin Özi'yi geçtiklerini duyunca Kiyev'e geri döndü. Polovetsler de Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdular. İzyaslav Mstislaviç, Vyaçeslav Vladimiroviç, Rostislav ve oğlu Roman, İzyaslav Davidoviç ve Vladimir pek çok askerle şehrin yanında durdular. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendiler kendi sınırlarından Tork ve Çerniye Klobukilerle gelerek pek çok kötülük yaptılar. Köyleri yakarak, üzüm bahçelerini talan ettiler. Yine bu sırada Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç'e "dünürü Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma geldiği" haberi geldi. O, onu geriye onların karşısına gönderdi. İzyaslav Mstislaviç ve Vyaçeslav Vladimiroviç bu haberi duyunca bütün knyazlardan asker toplayarak onun arkasından gittiler ama Vladimir'e hemen yetişemediler. Üçüncü gün onu Perepetov yakınlarında yakaladılar. Birbirlerinin karşılarında durdular ve 4. gün savaşa hazırlanırken güçlü bir yağmur yağdı ve alaylar birbirlerini göremediler. Bu yüzden barış yapmak istediler ama Olegoviçler ve Polovetsler kan dökmek istediklerinden buna müsaade etmediler. Onlar o akşam ve ertesi sabah o şekilde durdular. Sonra İzyaslav Mstislaviç alaylarını düzene koyarak ona doğru gitti. Pereyasavl Knyazı Yuri Galiç Knyazı Vladimir'den yardım gelinceye kadar onunla savaşmak istemedi. İzyaslav Mstislaviç "Galiçli Vladimir'in ona yardıma geldiğini" duyduğu an alaylarını ona doğru yöneltmek savaşıma gitti. Yuri'nin oğlu Andrey babasının alaylarını

Yıl 6660/ 1152: Yuri, oğulları, Rostovlular, Suzdallılar, Ryazan Kn-yazları ve Ryazanlılarla beraber Rusya'ya gitti. Vladimirka (Vladimir) onların Rusya'ya doğru geldiklerini duyunca hemen Kiyev'e doğru gitti. İzyaslav onu karşılamaya çıktı. Vladimirka bunun üzerine Galiç'e geri döndü. Yuri Rusya'ya giderken Gluhov¹¹³ yakınlarında durdu ve burada onun yanına kalabalık bir Polovets grubu ile Svyatoslav Olegoviç geldi. Hep birlikte Çernigov'a gitmeyi düşündüler. Snov'a¹¹⁴ gelerek Gurıçev'in şehre yakın bir yerinde durdular. Hafta başında Kanin Irmağı'nın yanına kadar geldiler ama yine de şehre doğru gitmediler. İzyaslav, kardeşi Rostislav'ı İzyaslav Davidoviç'e yardım etmesi için Çernigov'a

tecrübeli oldukları için öne çıkardı. Polovetslerin de sağlam bir şekilde savaşa hazırlandıklarını görünce oradan kendi drujinasının yanına gitti. Onları da düzene soktu ve mızrağını alarak drujinasıyla savaşa katıldı. Hepsinin önüne geçti ve mızrağı parçalandı tam bu sırada atı şaha kalkarak onu üzerinden yere attı. Yere düşmesine rağmen Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımları ve anne-babasının dualarıyla yara almadan kurtuldu. Her iki alay karşı karşıya geldiler ve savaş çok şiddetli oldu. İnce, nazik, yumuşak ve iyi kalpli Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü. Her iki taraftan pek çok ölen oldu. Polovetslerinde çoğu öldü. İyi kalpli Knyaz Mstislav Mstislaviç yaralandı. Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç bu felâketi görünce ağlayarak çocuklarıyla Pereyaslav'e kaçtı. Olegoviçler ve Polovetsler de kendi ülkelerine döndüler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç amcası Vyacheslav Vladimiroviç ile Kiyev'e döndü. İzyaslav Mstislaviç, Yuri Vladimiroviç'in Pereyaslav'de olduğunu duyunca amcası Vyacheslav, kardeşi Svyatopolk ve Berendiler ile giderek Majev köyü yakınlarında durdu ve oradan şehrin karşısına gelerek bahçeleri yaktı. Vyacheslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler göndererek: "Kendi bölgen olan Suzdal'a git; eğer gidersen bizi memnun edersin. Başka topraklar arama. Niçin arıyorsun ki? Suzdal'a git ve eğer istersen oğlunu Pereyaslav'de oturt. Seninle bundan sonra iyi olmamız imkânsız çünkü Polovetsleri üzerimize gönderdin". O, hiçbir yerden yardım alamayacağını biliyordu çünkü askerlerinin çoğu ya ölmüş ya da esir düşmüşlerdi. Bunun için Kutsal Haç'ı öperek Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb gününde Alta'ya geldi. Pereyaslav'de ise oğlu Gleb'i bıraktı. Knyaz Andrey Alta'dan Suzdal'a gitti. Babası onu çok severdi ama o babasını dinlemedi ve ona: "Baba! Baba! Hepsini öldürdün mü? Bugün sağız ama yarın ölüyüz. Niçin barış yapmıyorsun? Hayat veren Kutsal Haç'ı öptün". Babası onun bu sözlerine çok üzülerek Suzdal'a doğru gitti. Ama daha sonra Yuri, Alta'dan geri dönerek alayları ve çocuklarıyla Pereyaslav'e gitti. Vyacheslav Vladimiroviç ve kardeşinin oğlu İzyaslav Mstislaviç ona elçiler göndererek: "Pereyaslav'de oturmayaacağına dâir Haç'ı öptün. Sen kendi Suzdal'ına çocuklarınla git. Pereyaslav'i terket ve Polovetsler ile dünürün Galiçli Vladimir'i yanımıza bize getir" dediler. Knyaz Yuri, oğlu Gleb'i Pereyaslav'de bıraktı ve kendisi Gorodok'a gitti", s.186-190.

113 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

114 Desna Nehrinin Çernigov Knyazlığı'nda bulunan kollarından biri.

gönderdi. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Vsevolodoviç, Polovetslerin kuvvetlerini görünce zindanlardaki bütün insanlara kaçmalarını emrettiler. Ertesi gün Yuri ve Svyatoslav kendi alaylarını sıraya dizdiler ve şehre doğru giderek Semın'e¹¹⁵ gelmeden durdular. Bu sırada kalabalık bir Polovets grubu gelerek şehrin önündeki zindanları açıp ateşe verdiler. Daha sonra bütün Polovetsler güçleriyle gelerek şehrin yanında durdular. Çernigovlular şehirden savaşmak için çıktılar. Knyazların hepsi şöyle düşündüler: "Drujinamız çok şiddetli savaşamaz (güçlü değil) ama Polovetsler güçlü bu yüzden onlara karşı gidemeyiz". Andrey ise şöyle dedi: "Yapabiliriz, ben bugün başlayacağım (gideceğim)". Kendi drujinasını alarak şehrin karşısına gitti. Şehirden yayan olarak çıkan drujinasındaki askerler Polovetslere karşı ok atıldılar ve bazılarını öldürdüler bazılarını da kale avlusuna doğru kovaladılar. Bunu gören diğer Knyazlar onu kıskandılar ve şehrin önlerine geldiler. Yayalar, alayların çok olduğunu görünce şehirden çıkmanın imkânsız olduğunu anladılar. Şehrin önlerinde 12 gün kaldılar. Bu sırada onlara "İzyaslav, Vyacheslav ile birlikte Çernigov'a yardım için geliyor" diye haber geldi. Polovetsler bundan korkarak gitmeye başladılar. Knyazlar Polovetslerin gittiklerini görünce Çernigov'dan Kuzey Novgorod'a gittiler. İzyaslav, Çernigov'a geldi ve Yuri'yi bulamayarak Kiyev'e gitti. Yuri oğlu Vasilko'yu Novgorod'da Svyatoslav'ın yanında bıraktı kendisi ise Suzdal'a gitti. İzyaslav, kardeşi Svyatopolk¹¹⁶ ve oğlu Mstislav'ı Novgorod'a Svyatoslav ve Vasilko¹¹⁷ üzerine gönderdi. Vsevoloj¹¹⁸ yakınlarında iken oğlunu, öncü alayı, Berendeliler, Torklar, Peçenekler ve kendi drujinası ile Polovetsler üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod'a gitti. Hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadığından barış isteyen elçiler gönderdi ve barış yaparak Kiyev'e geri döndü. Bu sırada Tanrı Mstislav İzyaslaviç'e Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları kendi topraklarına

115 Çernigov Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir köy.

116 Svyatopolk Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. 1137'ye kadar Ps-kov Knyazlığı yapmıştır. Daha sonra çok kısa bir süre Novgorod ve sonra da 1154'e yâni ölümüne kadar Vladimir-Volin'de Knyazlık yapmıştır.

117 Vasilij (Vasilko)Yurevç, Büyük Knyaz Yuri Vladimiroviç Dolgoruki'nin oğludur. Önce Suzdal daha sonra Porosyede Knyazlık yapmıştır. Ölüm ve doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi 1149-1162 yılı hâdiselerinde geçmektedir.

118 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

kadar kovalayarak; topraklarını alma fırsatını verdi. Pek çok at, hayvan sürüsü aldı ve yine pek çok Hristiyanı esirlikten kurtardı. Sonra Pereyaslavl'e dönerek Tanrı'ya bu kadar Hristiyanı kurtarma zaferini kendisine verdiği için şükretti.¹¹⁹

Bu yıl Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç kardeşi Svyatopolk ve oğlu Mstislav ile Novgorod-Seversk'e Novgorod-Seversk Knyazı Svyatoslav Olegoviç ile Yuri'nin oğlu Vasilko üzerine gitti. Vsevoloj yakınlarına geldiğinde oğlu Mstislav'ın yanına Kanev Peçeneklerinden¹²⁰, Berendi, Tork, İjeslav ve Porşanlılardan oluşan bir grup asker vererek Polovetslerin üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod-Seversk'e gitti ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Tanrı Mstislav'a Polovetsler üzerine yaptığı seferde yardım etti. O ve drijinası pek çok Polovets'i öldürdü. Bazılarını yakaladılar bazılarını ise daha ileriye kovaladılar. Yine onların sınırlarını yaktılar. Pek çok ganimet aldılar: koyun, öküz, deve, sığır gibi. Ayrıca pek çok Hristiyan esiri de kurtardılar. Sonra Pereyaslavl'e Polovetslerden aldıkları ganimet ve esirlerle döndüler. Mstislav herkesi kendi evine gönderirken kendisi de babasının yanına Kiyev'e gitti.¹²¹

Yıl 6662/ 1154: Kiyev'de Rostislav Knyazlığa başladığı sırada, ona "Gleb¹²² ve Yuri'nin kalabalık Polovetslerle Pereyaslavl'e geldikleri" haberi geldi. Rostislav ise Svyatoslav ile beraber Pereseçna'ya¹²³ doğru gitti ve burada drijinasını toplamaya başladı. Pereyaslavl'deki Mstislav İzyaslaviç'den Rostislav ve Svyatoslav'a elçiler gelerek, "ordunun Pereyaslavl'e doğru ilerlediklerini ve onlara ok atmaya başladıklarını" söylediler. Bunu duyan Rostislav oğlu Svyatoslav'ı¹²⁴ Pereyaslavl'e gönderdi,

119 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.320-322; *Troitskaya Letopis'*, s.235-236; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.124-125.

120 Kanev Peçenekleri ile kastedilenler Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehrinde yaşayanlar Peçeneklerdir. Bu yer günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

121 *Nikonovskaya Letopis'*, s.196.

122 Gleb Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğlu ve Pereyaslavl Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1147 yılından itibaren geçmektedir. 1171 yılında ölmüştür.

123 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

124 Svyatoslav Rostislaviç, Büyük Kiyev Knyazı Rostislav Mstislaviç'in oğlu ve Novgorod Knyazıdır. Babası Kiyev'de otururken 1159 yılında ona Novgorod Knyazlığını vermiştir. Yıllıklarda onun korkusuz, cesaretli bir insan olduğu ve drijinasını çok sevdiği özellikle belirtilmektedir. 1169 veya 1170 yılında ölmüştür.

Mstislav, Pereyaslavlı'den Svyatoslav'ı karşılamaya çıktı. Svyatoslav'la birlikte Pereyaslavlı'ya geldi. Ertesi gün Polovetsler de Pereyaslavlı'ya gelerek, onlarla savaşılmaya başladılar. Şehirden çıkanlar onlarla şiddetli bir şekilde savaştılar. Şehirden çıkanlara yardım edildiğini gören Polovetsler şehirden uzaklaştılar. Bunun üzerine Rostislav ve Svyatoslav korktuklarından orada kalamayarak Sula'nın dışına gittiler. Svyatoslav Rostislaviç, Polovetsleri takip ederek babasının yanına geldi ve Polovetslerin gittiklerini anlattı. Bunları duyan Rostislav kardeşiyle beraber Çernigov'daki İzyaslav Davidoviç'in üzerine gidebileceğini düşündü. Rostislav Kiyev'e gitmedi. Alayları, Svyatoslav Vsevolodoviç, Mstislav İzyaslaviç, Torklar ve Kiyevlilerle beraber Özi'yi geçerek Vışgorad'ın yanına geldi ve Vışgorad şehrinin karşısında drujinasını toplayarak onlara şöyle dedi: "Yuri'nin önündeyiz. Ya kendimiz için yiğitçe savaşacağız ya da teslim olacağız (barış yapacağız)". Ertesi gün Rostislav'a Kiyev'den: "Baban Vyaçeslav'ı Tanrı aldı" diyen bir haber geldi. Rostislav hemen Kiyev'e giderek babasını gömdü. Daha sonra geri dönerek onlarla savaştı ama yenildi.¹²⁵

1154*: İzyaslav Mstislaviç bu yıl Kasım ayının 13'ünde öldü ve onu Kutsal Feodor Kilisesi'nin yanındaki manastıra gömdüler. İzyaslav Davidoviç, İzyaslav'ın öldüğünü duyunca Kiyev'in aşağısındaki Özi'ye geldi ve Vyaçeslav ile Mstislav İzyaslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Ben kardeşinin karşısında olmadım, o bana ne emretti ise onu yaptım. Onun ölümüne ben de ağlıyorum". Bunun üzerine Vyaçeslav, Mstislav ile birlikte onun askerleriyle beraber Kiyev'e girmemesine (bırakmama) karar verdiler çünkü Rostislav henüz Smolensk'den gelmemişti. Bu sırada Gleb Yureviç, pek çok Polovets ile Pereyaslavlı'ya Mstislav İzyaslaviç'in üzerine geldi. Pereyaslavlıliler onlarla şiddetli savaştılar. Bunun üzerine Gleb, Polovetslerle hiçbir şey yapamadan geri döndü. O, daha sonra Polovetslerle birlikte Piryatin'i aldı. Bu sırada Rostislav Svyatoslaviç, Vsevolodoviç, Mstislav İzyaslaviç, Kiyevlileri ve küçük bir Tork grubunu yanlarına alarak Çernigov'a İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Özi'ye geldiklerinde onlara "yaşlı Vyaçeslav öldü" diye bir haber geldi. O, kendi alaylarını Svyatoslav'ın yanında bırakarak Kiyev'e geldi ve onu Kutsal Sofya Kilisesi'ne büyük bir şerefle gömdü. Daha

125 *İpatievskaya Letopis'*, s.325; *Troitskaya Letopis'*, s.237-238; *Voskresenskaya Letopis'*, s.61.

sonra tekrar geri dönerek Vyacheslav'ın da drujinasını yanına alıp Černigov'a gitti. İzyaslav Davidoviç, Gleb Yureviç'e elçiler göndererek: "Polovetslerle beraber süratle bana gel" dedi. Bu sırada Gleb, Sulâdaydı ve Polovetslerle birlikte süratli bir şekilde ona doğru gitti. Rostislav, Mstislav ve Vsevolodoviç Boloves¹²⁶ yakınlarına gelerek durdular. İzyaslav, Polovetslerle beraber olan Gleb'e karşı gitti. Okçular nehre doğru ok atmaya başladılar. Rostislav, Polovetslerin çok kalabalık olduklarını görünce korktuğundan, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Sana yönetimim altındaki Kiyev ile Mstislav'ın elindeki Pereyaslav'ı vereceğim". Mstislav, Rostislav'ın kendisine âit olan Pereyaslav'ı vereceğini duyunca ona şöyle dedi: "Ne Pereyaslav benim ne de Kiyev senin olacak". Atına bindi ve drujinası ile beraber ondan ayrıldı. Onlar, onun böyle yaptığını görünce kendileri de gittiler. Polovetsler onları arkalarından kovaladılar. Bazılarını öldürdüler bazılarını ise ele geçirdiler. Geride kalanlar ise dağılarak kaçıştılar. Rostislav Smolensk'e, Mstislav ve Svyatoslav Vsevolodoviç Kiyev'e doğru kaçtılar. Bu sırada Svyatoslav Vsevolodoviç Polovetsler tarafından yakalandı. Mstislav, Svyatoslav Rostislaviç ile Pereyaslav'ı gelerek hanımını aldı ve oradan Luçesk'e¹²⁷ gitti. Bu durum Kiyevliler için çok zordu çünkü onların yanında hiçbir Knyaz kalmamıştı. Kiyevliler piskopos Demyan'ı İzyaslav Davidoviç'e göndererek şöyle dediler: "Kiyev'e gel, bizi o zaman Polovetsler alamazlar". Bu sırada Polovetsler Pereyaslav civarında pek çok kötülükler yapıyorlardı. Bütün köyleri ateşe vererek kiliseleri yaktılar.¹²⁸

126 Boloves: Belovej; Günümüzde Ukrayna'da Rovnen bölgesindeki Rokitnova'ya bağlı bir köy.

127 Volın Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

128 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.324-326; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.126-127; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Yine bu yıl Kiyev Knyazı Rostislav İzyaslaviç Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Kiyevliler, Torklar ve pek çok askerle Černigov'a İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Alaylar Černigov'a yine yanlarına Vyacheslav'ın askerlerini de alarak gittiler ve Boloves'de durdular. Černigov Knyazı İzyaslav Davidoviç Gleb Yureviç elçiler göndererek "Polovetslerin süratle üzerine doğru geldiklerini" haber verdi. Bu sırada Gleb, Sulâda idi ve kısa bir süre sonra Polovetslerle Rostislav'ın üzerine gitti. Kiyev Knyazı Rostislav Mstislaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Mstislav İzyaslaviç Boloves yakınlarında duruyorlardı. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Knyaz Gleb Yureviç, Polovets Knyazları Çemgur, Berdebek, Temir ve diğer Polovets Knyazları ile idârelerindeki Polovetsler süratle onların üzerine gittiler ve nehirde üzerlerine ok atmaya başla-

Yine bu yıl Vsevolod, Torklar üzerine giderek onları yendi.¹²⁹

Yıl 6667 / 1159: Bu yıl İvan Berladnik¹³⁰, İzyaslav'ın yanından ayrılarak Polovetslerin yanına bozkıra doğru gitti¹³¹. İzyaslav Davidoviç Galiçli Yaroslav'ın¹³² üzerine ve İvan Rostislaviç'in bölgelerini almaya ordusunu gönderdi. İzyaslav'a "Vladimir'den birleşerek Kiyev'e gitmek istiyoruz" diye haber geldi. Kardeşi Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'e "kendisiyle beraber Galiç üzerine gitmelerini isteyen ve onların da Kiyev üzerine gittiklerine dâir" haberleri söyleyen elçileri gönderdi. Svyatoslav Olegoviç ona elçiler göndererek, "onun iyi bir şey yapmadığını ve bu yüzden de onunla gitmeyeceğini, çocuklarıyla beraber olacağını" söyledi. İzyaslav kardeşini dinlemedi ve Kiyev'den gitti. Svyatoslav onun arkasından Şarukan'ın¹³³ kardeşi Vali Georgi İvanoviç'i gönderdi. O, Vasilyev yakınlarında ona yetiştirdi ve onu vazgeçirmeye çalıştı ama o, "Tanrı'nın Galiçlileri yenmelerine yardım edeceğini" söyledi. Bunun üzerine Georgi geri dönerek Svyatoslav'a söylediklerini anlattı. Svyatoslav bu sözlere çok üzüldü ve şöyle dedi: "Tanrım benim tevekkülümü gör. Hristiyan kanını dökmek, babamı öldürme-

dılar. Oklar gökyüzüne sanki yağmur gibi yağıyor ve gökyüzü görünmüyordu. Pek çok insan ve at bu oklardan öldü. Polovetsler nehirde ok atmaya başladıklarında Rostislav korktu ve elçiler gönderip barış isteyerek "Kiyev'i kendisine, Pereyaslav'ı de kardeşine vereceğini" söyledi. Kardeşinin oğlu Mstislav İzyaslaviç bunu duyunca: "Na sana Kiyev ne de bize Pereyaslav'ı diyerek atına bindi ve drujinasıyla beraber amcasından ayrılarak gitti. Knyaz Rostislav Mstislaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç korkarak kaçtılar. Polovetsler onları arkalarından kovaladılar. Çoğunu öldürdüler, kalanları ise esir aldılar. Svyatoslav Vsevolodoviç ile onun boyarları Roman Sudislaviç, Dobrin Feodoroviç ve daha pek çok boyar lanetli Polovetsler tarafından esir alındılar. Her yerde Polovetslerin öldürdükleri insanlar vardı ve pek çok kan döktüler. Hristiyanlar arasında büyük bir korku ve dehşet yarattılar. Kiyev'de büyük bir acı oldu. Kaniyev Piskoposu Demyan Çernigov'a İzyaslav Davidoviç'in yanına giderek şöyle dedi: "Hepiniz bir soydan geliyorsunuz. Büyük ve ünlü Kiyev artık boş. Yaptıklarınız yeter. Görüyor musun? Polovetsler bizi gelip istedikleri gibi ele geçiriyorlar. Rus topraklarındaki bütün şeref ve şan artık onların. Onlarla yaşanır mı? Knyaz Kiyev'e git ve Kiyev'de Knyazlık yap". O da bu sözler üzerine Kiyev'e gele- rek tahta oturdu.", s.200-201.

129 *Voskresenskaya Letopis'*, s.333.

130 İvan, İvanki Rostislaviç, Berladnik Knyaz Rostislaviç Vladimiroviç'in oğludur.

131 *Voskresenskaya Letopis'*, s.68.

132 Yaroslav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Turov, Novogorod ve Lutsk'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1154-1174 yılları arasında geçmektedir.

133 Kuman/Kıpçak Başbuğu.

mek için Çernigov'un etrafındaki 7 boş şehrin arasından Moraviysk, Lübeçk (Lübeç), Orgoş, Vsevoloj şehirlerini kaç kere almak istememe rağmen sonunda almaya mecbur oldum. Bu sahillerde köpekler (kötüler) ve Polovetsler oturuyorlar. Bütün Çernigov bölgesini kendileri ve oğulları ellerinde tutuyorlar ama bu onlara yetmez. Bana Çernigov'a gitmemi emrediyor, kendisi ise daha önce Çernigov'u benim elimden almayacağına dâir Haç'ı öpmüştü. Düşmanlarıma karşı Tanrım ve Şerefli Haç beni koruyunuz. Ben savaşa gitmek istemiyor, Rus toprakları için iyilik ve sükûnet istiyorum". İzyaslav, Munarev'e¹³⁴ kadar giderek orada oğullarını bekledi ve gelince onları Polovetslere gönderdi. Onlara atla süratli bir şekilde gitmelerini emretti. Bu sırada ona "Mstislav, Vladimir, Yaropolk ve Galiçliler Kiyev'e geliyorlar" diye haber geldi. O, bu haber geldiğinde Vasilev¹³⁵ yakınlarındaydı. Bu sırada onun yanına Svyatoslav kalabalık Polovetslerle geldi ve oradan Belgorod'a gittiler. Belgorod'a geldiğinde Kiyev yolu üzerinde durdu. Mstislav da kardeşiyle beraber Belgorod'a gelerek şehre girdi ve şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladı. Şehirden çıktıklarında güçlüydüler. Belgorod'daki İzyaslav'a 20.000 kişilik Başkurdlar¹³⁶ ile üvey babası Svyatoslav Vladimiriç'den¹³⁷ büyük bir yardım geldi. Annesi Polovetslere kaçtı. İzyaslav ise alaylarına şehirden gitmelerini emretti ve böylece alaylarını ortaya çıkardı ama şehirden gitmediler ve 12 gün şehirde kaldılar. Berendiler arasına yalan bir söz dağıldı: "şehire gelerek şavaşıyorlar ve kendi aralarında konuşuyorlar (savaş yapmayacaklarını söylüyorlar ama yapıyorlar)": Tudor Satmazoviç, Karakoz (Karagöz) Mnüzoviç, Karas Kokey ile aralarında çocuklarıyla bulunan Kuzma Snovidiç'in başkanlık ettiği bir geceyarısı toplantısında yazdıkları notu (mektubu) Kuzman'ın oğluna vererek şöyle dediler: "Belgorod Mstislav'a git ve ona şöyle söyle: "Sen bizim Knyazımızsın. İyilikte kötülükte senden gelecek. Eğer sen baban

134 Bolohov topraklarında bir şehir.

135 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

136 Variantlarında Bakşor şeklinde de geçmektedir. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: Baskird, Baskir boyunun adıdır. 1) < baş qurt "rehber, şef, önder kurt"; 2) babja "bacanak" + oqur: Bulgar boylarından birinin adı badj (a) (o) gur > başkir; başkirt – Başkirt boyunun adı. *Turkskaya Leksika*, s.62. Burada bahsedilenlerin Bulgar boyu olma ihtimali çok yüksektir.

137 Svyatoslav Vldimiroviç, Knyaz Vladimir Davıdoviç'in oğlu ve Vsij Knyazıdır.

gibi bizi ve şehri sevip kabul etmek istersen biz İzyaslav'dan vazgeçeceğiz". Bu sözlere Mstislav çok sevindi ve o gece gelen genci elçi Olbır Şeroşeviç'in alaylarıyla beraber onlara gönderdi. Gece yarısı Berendiler ve Torklar bağırıp-çağırarak Belgorod'a doğru gittiler. İzyaslav ise onların bunu yalandan şaşırtmak için yaptıklarını anlayınca atına binerek onları arkadaşlarının olduğu yere kadar kovdu. Onların eşyalarının yandığını görünce geri döndü.¹³⁸

Yine bu yıl İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç¹³⁹ ve kalabalık Polovetslerle Kiyev'e Rostislav Mstislaviç'in üzerine gitti ve Vışgorad'ın karşısındaki Desna Nehrinde durdu. Knyaz Rostislav Mstislaviç onların çok kalabalık olduklarını görünce hiçbir yerden yardım gelmeyeceğini düşünerek Kiyev'den kaçmaya karar verdi. Ama drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz kaçma! Şehirden çıkarak onlarla savaşabiliriz. Taş, tahta ve her türlü silâhımız vardır. Ayrıca şehrin duvarlarında da askerlerimiz vardır". Rostislav Mstislaviç bu söylenenleri duyunca savaşa hazırlandı ve şehirden bütün askerlerini çıkardı. Şehrin dışı çok korkunç görünüyordu. Aralarındaki savaş çok şiddetli oldu. Bütün şehir oklarla örtüldü ve insanlar mahvoldular. İzyaslav Davidoviç yenmeye başladı ve Rostislav Mstislaviç'in binbaşısı Jiroslav Andreyeviç ona şöyle dedi: "Knyaz, şehirden drujinanı yanına alarak git". O, onu dinledi ve hanımı ile çocuklarını yanına alarak Kiyev'den kaçtı. Askerleriyle Belgorod'a gitti ve şehri kuşatarak aldı. Daha sonra gözyaşları içerisinde ve yalvaran sözlerle Knyaz Vladimir Andreyeviç¹⁴⁰ ve Mstislav İzyaslaviç'e elçiler göndererek kendisine yardım etmelerini istedi. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Kiyev'e girdi ve Büyük Kiyev tahtına oturdu. Bunu duyan Rostislav Mstislaviç Belgorod'a doğru onun üzerine Kiyevliler, Polovetsler ve Berendilerle gitti ve Belgorod'ı aldı. Polovetsler yolları üzerindeki köyleri savaşarak yaktdılar. Mstislav İzyaslaviç¹⁴¹ kardeşi Yaroslav

138 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.341-344; *Voskresenskaya Letopis'*, s.68-70.

139 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav İğoreviç'in oğlu ve Drevlyan Knyazıdır.

140 Vladimir Andreyeviç, Andrey Vladimiroviç'in oğlu ve Dorogobuj (1146-1170) Knyazıdır.

141 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Volin ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1151 tarihinden itibaren geçmektedir.

İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç¹⁴², Vladimir'den Vladimirliler, Luçanlılar, Lyahlar, Çeklerle beraber Rostislav Mstislaviç'e yardım için Belgorod'a doğru gittiler. Berendiler Mstislav İzyaslaviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca İzyaslav Davidoviç'den ayrılarak Mstislav İzyaslaviç'in yanına gittiler. O'da onları büyük bir memnuniyetle kabul etti. Onlarda yakında İzyaslav Davidoviç'le yapacakları savaşı beklemeye başladılar ve ona şöyle dediler: "Biz sana geldik, onun askerleri köylerine döndüler. Bu yüzden de onun yanında az asker var". Bunları duyan Mstislav arkasından giderek onu hem kovmak hem de onunla karşılaşmak istedi. Bu haberi alan İzyaslav drujinasının az olduğunu ve askerlerin kaçtığını görünce yanındaki drujinası ile beraber kendisi de kaçtı. Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç onu arkasından kovalayarak tâkip ettiler ve yakaladılar. Jelan Nehri¹⁴³ üzerinde karşılaştılar. Çarpışma çok çetin oldu. Jelan Nehri pek çok askerinin kaniyla bulandı. Aralarında ne barış ne de sevgi vardı. Mstislav İzyaslaviç diğer güçlerini Vladimir'e amcası Rostislav Mstislaviç'e yardım etmeleri için gönderdi. Bu sırada pek çok alay ile Galiç askerleri ve Knyazları, Torçesk'ten Rostislav'ın oğlu Rurik, Knyaz Vladimir, Andreyeviç, Knyaz Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuylar, Dalmatlar¹⁴⁴, Torklar, Peçeneklerle geldiler. Yine Mstislav İzyaslaviç, Rostislav Mstislaviç, Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç de geldiler. Onların alayları çok kalabalıktı. İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Bu arada Çerniye Klobukilerin de hepsi onun üzerine gittiler. O, onların güçlerinin çok olduğunu görünce hemen kaçtı. Onlar, onun arkasından gittiler ve yakalayıp drujinasındakilerin çoğunu öldürdüler. Geride kalanları da yakaladılar. İzyaslav Davidoviç kendi başını korumak için zırhını giydi ve kaçtı. Ama Voibor Negeçeviç onu mızrakla omuzundan yaraladı. O, kaçmaya devam etti. Bunun üzerine tekrar ona ok atarak koltuğunun altından bir kez daha yaraladı ve alarak Mstislav

142 Yaropolk Andreyeviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Andrey Vladimiroviç'in oğludur. Yıllıklarda 1157 tarihinden itibaren ismi geçmektedir.

143 Pripyat Nehri Özi'nin Ukrayna ve Beyaz Rusya'da akan kollarından biridir ve Jelan Nehri de onun sağ akımlarından biridir.

144 Burada kastedilenler Hırvatlar yada Dalmaçyalılar mı tam tespit edilememiştir.

İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç'in yanına getirdi ve o kısa bir süre sonra onların yanında öldü.¹⁴⁵

Yıl 6668/ 1160: Rogvolod¹⁴⁶, Polovetslerle Rostislav Gleboviç'in¹⁴⁷ üzerine Mensk'e¹⁴⁸ gitti. Rostislav Kiyev'den Rogvolod'a karşı Jiroslav Najiroviç'i 600 Tork ile gönderdi. Onlar barışın yapılmasını bekleyemedi aklıktan öldüler. Rogvolod, şehrin yakınlarına gelerek 6 hafta durdu ve daha sonra kendi isteği ile Rostovlularla barış yaptı. Birbirlerinin Şerefli Haçlarını öptüler ve ayrıldılar.¹⁴⁹

Yine bu yıl İzyaslav, Svyatoslav, Vsevolod ve Vseslav kuvvetlerini birleştirerek kalabalık bir orduyla hem karadan hem denizden Torkların üzerine gittiler. Bunu duyan Torklar kaçtılar ama çoğu kaçarken mahvoldular. Böylece Tanrı öfkelerini ve adaletini gösterdi ve bu şekilde Hristiyanları kötülerden korudu.¹⁵⁰

Yıl 6669 / 1161: Bu yıl Rostislav, Svyatoslav'a¹⁵¹ elçiler göndererek şöyle dedi: "Bana Kiyev'in güzelliğini görmeleri için Oleg'in çocukları ile Berendileri ve Torkları gönder".¹⁵²

Bu yıl sayısız Polovets İzyaslav'ın yanına gitti. İzyaslav ise Oleg Vsevolodoviç ve kardeşleriyle birleşti. Svyatoslav ise Çernigov'dan ayrılmadı ve Polovetslere karşı bozkıra (onları aramaya) gitti. Polovetslerle birleşerek damadı Gleb'in yanına Pereyaslav'l'e gitti ve ona kendisiyle birlikte Özi'nin dışına Rostislav'ın üzerine gitmesini emretti ama Gleb onunla beraber gitmedi. Pereyaslav'l'in yanında 2 hafta kaldı ve

145 *Nikonovskaya Letopis'*, s.218-220.

146 Rogvolod (Vasiliy) Borisoviç, Knyaz Boris Vseslaviç'in oğludur ve Polots Knyazıdır. 1144'ten itibaren Polotsk'da Knyazlık yapmaya başlamıştır. Ancak ölüm tarihi bilinmemektedir. Yıllıklarda ismi 1161 yılı olaylarına kadar geçmektedir.

147 Rostislav Gleboviç, Knyaz Gleb Vseslaviç'in oğludur ve Ryazan (1177-1207)'da Knyazlık yapmıştır.

148 Mensk, Minsk Polotsk Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

149 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.345; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1159 yılına âit olarak verilmiştir, s.71.

150 *Voskresenskaya Letopis'*, s.333.

151 Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Olegoviç'in oğludur. Turov (1141-1146), Vladimir-Volın (1146-1158), Novgorod-Seversk (1158-1164); Çernigov (1164-1177) ve en son Kiyev (1177-1194)'de Knyazlık yapmıştır.

152 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.351; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.73.

hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Rostislav'a bu sırada "İzyaslav bütün kardeşleriyle Pereyaslavlı'e geldi" diye bir haber geldi. Kiyev'in Büyük Knyazı Rostislav bütün gücünü toplayarak İzyaslav'ın üzerine gitti ve Trepol'e geldi. İzyaslav, Rostislav'ın alaylarıyla üzerine doğru geldiğini duyunca kaçtı. Polovetsler da bozkıra kaçtı.

İzyaslav, kardeşiyle büyük bir memnuniyet içerisinde birleşti ve Polovetslere elçiler göndererek onları çağırdı. Kalabalık bir Polovets grubu da yanına geldi. İzyaslav, Oleg Vsevolodoviç ve Polovetslerle birleşerek Vişgorad'ın dışındaki kiliseye gitti ve bu sırada Özi Nehri dondu. Hiçbir yerde duramayacağını görünce küçük kilisenin yanından geçip alaylarıyla Kiyev'e doğru gittiler. Dorogojiç'in karşısındaki büyük bitkilerle çevrili bataklık alana gelip durdular. Ertesi gün sabahleyin 8 Şubat günü İzyaslav kardeşiyle alaylarını toplamaya başladı ve Podolye'ye doğru gitti. Rostislav ve Andreyeviç tahta direklerin toplandığı yerin yakınlarında durdular. O zamanlar dağdan Özi'ye kadar olan bu yer direklerle çevrilmişti. İki taraf arasında çok şiddetli bir çarpışma yaşandı ve her iki taraftan da çok ölenler oldu. Sanki dünyanın sonuymuş gibi korkunç bir görüntü ile etrafa bakmak mümkün olmadı. İzyaslav yenmeye başlamıştı. Polovetsler şehre girerek Radslav/Radislav ve Lihaçev papazlarının saraylarını yaktılar. Berendiler Ugr Kapısına diğerleri ise Altın Kapıya doğru kaçtılar. Rostislav'ın drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz! Ne kardeşlerin ne Berendiler ve ne de Torklar seninle birleşmediler, onlar ise çok güçlüler. Belgorod'a giderek kardeşlerinden yardım rica et". Rostislav da onları dinleyerek alaylarıyla ve knyageniya (Knyaz eşi) ile Belgorod'a gitti. O gün (geldiği gün) ona oğlu Yaroslav kardeşi Yaropolk ile geldi. Andreyeviç, Torçesk'e Berendiler ve Torkların yanına gitti. İzyaslav ise 12 Şubat'ta Kiyev'e geldi. Kutsal Meryem Ana Kilisesi'ne giderek yakalanıp tutuklanan bütün Kiyevlileri affetti ve Belgorod'a gitti.¹⁵³

Yıl 6670 / 1162: Mstislav, Galiçlilerin yardımları ve kendi alaylarıyla birlikte Vladimir şehrinden gitti; Rurik ise Torçesk'ten Vladimir Andreyeviç, Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuyar, Torklar ve Peçeneklerle Kotelniç¹⁵⁴ yakınlarına gitti ve burada Mstislav'ı da yanına alarak

153 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.352-353; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74.

154 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

Belgorod'a doğru Mutijir¹⁵⁵ üzerine giderek Kuçar'a¹⁵⁶ geldi. Çerniye Klobukiler Mstislav'dan şunu rica ettiler: "Askerler çok mu diye izin ver (düşmanın askerleri çok mu diye keşifçi gönder)". Mstislav bunun üzerine onları gönderdi. Yabani Polovetslere âit askerler Çerniye Klobukileri beklediler ve İzyaslav'a getirdiler ve böylece onun büyük bir alayı oldu. Ancak bu gelen alayları görmeyen İzyaslav Belgorod'dan kaçtı. Rostislav ise Yaroslav, Yaropolk ve kendi alaylarıyla şehirden çıkarak burada kardeşlerini bekledi. Hepsi toplanıp Haç'ı öptüler ve sonra gittiler. Torklar ise onlara arabaları Jelyan'da¹⁵⁷ iken yetiştirtiler ve alaylarını Bu-liç'de¹⁵⁸ yakalayarak kılıçtan geçirmeye başladılar, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Şvarn, iki Milyatiç, Stepan, Yakun ve Najir Pereslyaviç'de vardı.¹⁵⁹

Yıl 6677 / 1169: Rostislav'ın ölümünden sonra, Mstislav'a kardeşleri, Vladimir Mstislaviç¹⁶⁰, Rurik¹⁶¹, David¹⁶² ve Kiyevliler elçilerini göndermeye başladılar. Bu arada Çerniye Klobukiler de kendi elçilerini gönderdiler. Mstislav ise (voyvoda) Vladislav Vorotislaviç'i kendisi gitmeden önce Vasilko Yaropolçiç'e¹⁶³ elçi olarak göndererek ona: "Ben gelinceye kadar Kiyev'de sen otur" diye emretti. Mstislav'ın arkadaşları Vasilko ve Vladislav'a; Vladimir Mstislaviç ve Andreyeviç ile Mstislav'ın kardeşleri Yaroslav, Rurik ve David'ın Haç'ı öptükleri ve Mstislav'ın irâdesi ve is-

155 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

156 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

157 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir. Burası günümüzde Ukrayna'nın başkenti Kiyev'in güneybatı bölgesindeki bulunan Teremkam ile Borşagov arasındaki tarihi bölgedir.

158 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

159 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.354; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74-75.

160 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

161 Rurik Vasilij Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir, 1215'te ölmüştür. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı hadiselerinde geçmektedir.

162 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorad daha sonra Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

163 Vasilij Vasilko Yaropolçiç, Knyaz Yaropolk İzyaslaviç'in oğludur. Mihail (Kiyev yakınlarında bir şehir)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1165-1169 yılı hadiselerinde geçmektedir.

teğiyle bölgelerini aldıklarına dâir olan haberleri anlattılar. Yine Vladimir'e kendi Torçesk bölgesi ile bütün Porusye¹⁶⁴ boyundaki toprakları; Andreyeviç'e Bereste'yi¹⁶⁵, Yaroslav'a Vladimir'i verdiği de söylediler. Vasilko onların fikirlerini öğrendi ve Mstislav'a onların bütün konuşmalarını anlatması için Vladimir'i gönderdi. Mstislav ise kendi tümenbaşlarına, Galiç yakınlarında bulunan Yaroslav ile Lyahlara ve iki Vsevolodoviç'e elçiler göndererek kardeşlerinin kendisine sadık olduklarını söyledi. Mstislav, Lyah'dan Galiçli Yaroslav ile birlikte ayrıldı ve Kiyev'e tahta gitti. Galiçliler ve Yaroslav ona 5 alay verdiler. Mstislav, Vsevolodoviç¹⁶⁶ onlarla birlikte Mikulin'e¹⁶⁷ doğru gitti. Orada yanına bütün Berendiler ile Peçenek, Tork ve Çerniye Klobukilerin hepsi gelerek katıldılar. Orduya komuta ederek kendisinden önce kardeşini Berendilerle gönderdi kendisi de arkalarından gitti. Bu sırada Vladimir Mstislaviç Trepol'den Vişgorad'a hanımı ve çocuklarıyla gitti. Yine aynı gün Mstislav'ın annesi Vişgorad'a gitti. Yaropolk ise Berendileri, Vladimir'e giderken Jelyan üzerindeki Dobrogobuj'da yakaladı ve Berendilerin kendilerine ok atmalarına fırsat vermedi. Berendileri överek pohpohladı ve böylece Berendiler onların arkalarından Vsevoloj Manastırına kadar gittiler. Yaropolk da şehre döndü. Mstislav onun arkasından alaylarını toplayarak Vasilyev yolundan giderek Kiyev'e geldi. Kiyevlilerin hepsi ona doğru çıktılar ve o kardeşinin alayını, kendi drujinasını ve bütün Kiyevlileri alarak Vişgorad'a gitti. Berendiler ise süratle giderek Özi'ye kadar pek çok sarayı yaktdılar. Mstislav çam ormanı boyunca gelerek durdu ve Peçenekleri toprak tabyalara yerleştirdi. Berendiler, Vladimir'in askerlerinden bazılarını öldürdüler. Onlarda Berendilerden öldürdüler. Bugün beşinci (cuma) günüydü. Ertesi gün yâni cumartesi günü şehirde savaş başladı ve şehirden çıkmak çok güçleşti. Bu durum karşısında Rurik ve David bölgelerini Vladimir Mstislav ile birleştirdiler ve böylece

164 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde aktığı bölgeye verilen isim.

165 Volın Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

166 Mstislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğludur. Gorodets'de Knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda ilk defa 1167 yılı hadiselerinde geçmektedir.

167 Galiç Knyazlığı toprakları içerisinde bir şehir.

aralarında bölgeler hakkında olan anlaşmazlığı hallederek Haç'ı öptüler. Mstislav pazartesi günü Kiyev'e girdi.¹⁶⁸

Yıl 6679 / 1171: Bu yıl kardeşler Vışgorad'dan çıkarak Feodorov Haftasında¹⁶⁹ Kutsal Kirill/Kril civarındaki Dorogojiçi'ye¹⁷⁰ gelerek durdular. İkinci hafta bütün şehre girdiler. Mstislav¹⁷¹ Kiyev'e kapandı. Daha sonra şehirden çıktılar ve çok şiddetli bir savaş yaşandı. Mstislav şehirde çok yorgun ve bitkin düştü. Torklar ve Berendiler ise şehrin yanında Mstislav'ın önünde yalandan 3 gün boyunca durdular. Knyazlar ve drujina Sernovitsa'ya¹⁷² gittiler. Tanrı Mstislav Andreyeviç'e ve kardeşlerine yardım etti ve onlar Kiyev'i aldılar.¹⁷³

Bu yılın kışında Polovetsler Kiyev taraflarına geldiler ve Kiyev'in dışındaki pek çok köyü alarak, insan, at, hayvan sürüsü, eşya ve esir ele geçirerek topraklarına döndüler. Kiyev Knyazı Gleb, bu sırada kardeşleri Mihalko¹⁷⁴ ve Vsevolod'u¹⁷⁵ Polovetslerin arkasından gönderdi. Mihalko, onların yaptıklarını duyunca onları Tanrı'nın ellerine teslim etmek istediği için arkalarından Berendiler, Torklar ve voyvodası Volodislav ile beraber süratle gitti. Onlardan bazılarını yolda yetişerek üzerlerine hücum etti ve savaşmaya başladılar. Tanrı'nın yardımıyla onların çoğunu öldürdü, kalanlarını ise esir aldı. Yakalanan İsmailoğulları Polovetslerine şöyle sordular: "Arkada sizden daha çok var mı?". Onlar da "evet, çok var" diye cevap verdiler. Volodislav bunun üzerine: "Knyazlar bize savaşmamızı emrettiler. Kendi ölümümüz pahasına da olsa savaşa çağız". Sonra yakalananların hepsini öldürdüler. Yol boyunca karşılaştıkları alaylara ok attılar ve onlarla savaşmaya başladılar. Tanrı Mihalko

168 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364-366; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80-81.

169 Ortodoks Slavlar arasında Maslenitsa Haftasından sonra kutlanan ve Büyük Perhiz'in ilk haftası olan haftaya verilen addır.

170 Kiyev yakınlarında bir köy.

171 Mstislav Andreyeviç, Knyaz Andrey Yureviç (Bogolubskiy)'in oğludur. 1169'da Kiyev'in alınması ile sonuçlanan savaşa katılmıştır.

172 Kiyev yakınlarında bir köy.

173 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.372; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1169 yılına âit olarak verilmiştir, s.84.

174 Mihail (Mihalko)Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Vladimir'de Knyazlık yapmıştır.

175 Vsevolod Dimitri Georgoviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. "*Bolşoe Gnezdo: Büyük Yuva*" diye lakâp almıştır. Vladimir ve Suzdal (117/Krill6-1212)'da Knyazlık yapmıştır.

ve Vsevolod'a lanetli ve alçaklara karşı ata ve babalarının dâularına karşılık yardım etti. Kötülerin çoğunu öldürdüler geride kalanları ise yakaladılar. Bu arada 400 çocuğu esir aldılar ve bunları daha sonra kendi topraklarına gönderdiler. Kendileri ise Kiyev'e dönerek Tanrı'yı, Kutsal Meryem Ana'yı ve Şerefli Haç'ı övdüler.¹⁷⁶

Yıl 6680 / 1172: Mstislav kalabalık bir orduyla Berendilerin ve Torkların yanına giderek onlarla kuvvetlerini birleştirdi. Buradan önce Trepol'e daha sonra da Kiyev'e gitti. Kiyev'e geldiğinde kardeşleriyle, Yaroslav ve Vladimir Mstislaviçle¹⁷⁷, Galiçlilerle, Vsevolodoviçlerle, Svyatopolk Yureviçle¹⁷⁸ ve Kiyevlilerle güçlerini birleştirdi. Torklar ve Berendiler onlara yalan söyleyerek Vısgorad'a doğru geldiler. Bunlar çok süratli atlarla gelerek şehirde savaştılar. David¹⁷⁹ ise kendi adamlarına onlar gelinceye kadar zindanları yakmalarını emretti. Mstislav çam ormanının önlerine gelerek durdu ve daha sonra oradan şehre gelerek sa-

176 *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.344-345; *Troitskaya Letopis'*, s.250; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.135-136: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.87; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1173 tarihine ait olarak şu şekilde verilmiştir: **Yıl 6681 / 1173:** Bu yıl Polovetsler Kiyev ülkesine gelerek Kiyev'in dışında pek çok insan, at, koyun ve hayvan sürülerini alarak, sayısız esirlerle Polovets ülkesine gittiler. Bu sırada Kiyev Knyazı Gleb çok hastaydı ve kardeşler Mihalko ve Vsevolod onun yanına geldiler ve o, onları Polovetsler üzerine gönderdi. Mihalko ve Vsevolod Polovetslerin yaptıklarını duyunca süratli atlarla gittiler. Polovetsleri Berendiler, Torklar ve voyvodoları Voodislav ile beraber Bugom Nehrinin dışına kovdular. Yol boyunca arkalarından onların gittikleri yoldan gittiler. Esirlerle karşılaşarak onlarla savaştılar. Tanrı'nın yardımıyla bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar. Yakaladıklarına: "Arkada sizden çok var mı?" Diye sordular, onlarda "Evet, çok var" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Volodislav şöyle dedi: "Bu esirleri kendi ölümümüze karşılık elimizde tutuyoruz, fakat Knyaz emrettiği için yine de onları kılıçtan geçireceğiz". Sonra hepsini kılıçtan geçirdiler. Onların arkasından gittiler ve onların arkadaşlarına rastlayarak onlarla da savaştılar. Tanrı ve atalarının dâuları Mihalko ve Vsevolod'ta yardım etti ve böylece bir hafta içerisinde düşündüklerini gerçekleştirdiler. Kötüler öldürdüler, bazılarını yakaladılar ve 400 genci esir aldılar ama daha sonra serbest bıraktılar. Kötülerin üzerine gittiklerinde kendilerine yardım eden Tanrı ve Azize Meryem Ana, Kutsal Haç ve Aziz Çilekeşleri överek ve şükrederek Kiyev'e gittiler.", s.384.

177 Vladimir Mstislaviç (d.1132-öl.1174), Knyaz Mstislaviç Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

178 Svyatopolk Yureviç, Knyaz Yuri Yaroslaviç'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

179 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

vaştı. David'in drujinası çok kalabalıktı. Kardeşleri de ona yardım ediyorlardı. Knyaz Gleb, kendi binbaşısı Grigor'u, Yabani Polovetslerden Konçak'ı kendi boyuyla, Berendili askerleri Berendili Bastev ve adamlarıyla yardıma gönderdi. Yaroslav'ın Galiç'teki Voyvodası Ksniyatin, Mstislav'a elçi göndererek şöyle dedi: "Bana Knyazım Yaroslav ile 5 gün Vişgorad'ın yanında durmam, sonra da eve gitmem emredildi". Mstislav ise ona şöyle dedi: "Kardeşim Yaroslav bana şöyle dedi: "Benim alaylarımı kardeşimizle aramızda olan meseleyi halletmeden bırakma". Onlar ise ona yalan bir not yazarak gönderdiler ve böylece Galiçliler ondan ayrıldılar (yâni aralarını bozdu). Mstislav ise kardeşleriyle beraber Altın Kapıların önündeki bahçelerde durdu. Vişgorad'dan lanetliler, yabaniler askerleriyle çıkarak çok kötülükler yaptılar. Bazılarını öldürdüler, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Binbaşı Vsevolodkoviç ve diğerleri vardı. Mstislav'ın askerleri yoruldu ve bu sırada Mstislav'a "Gleb Polovetslerle beraber bu tarafa doğru geliyor" diyen haber ile "Davidovlar'a büyük yardım geldi" diyen haber birlikte geldi. Mstislav kardeşlerinin yanına geldi. Kardeşleri ona şöyle dediler: "Askerler bizden ayrıldılar, düşmanlarımıza ise büyük bir yardım geliyor. Çerkiye Klobukiler de bize yalan söylüyorlar. Bu yüzden onların karşısına çıkamayız, kendi bölgelerimize giderek biraz dinlenip geri dönelim".

Mstislav Kiyev'den ikinci haftanın büyük günü olan pazartesi gitti. Davidovlar'a "Mstislav gitti" diye haber gelince onlar Lyahlı Volodislav'ı Polovetslerle birlikte onların arkasından gönderdiler. Onlara Bolohov (Borohov)¹⁸⁰ yakınlarında yetiştiriler ve birbirlerine ok atarak geri döndüler. Polovetsler sonra tekrar geri döndüler ve çok kötülük yaptılar. Pek çok insanı esir aldılar. O sırada Gleb, Polovetsleri kendi topraklarına gönderdi, kendisi ise drujinasını beklemek için Vasilyev dışındaki semercilerin yanında durdu. Vasilko Yaropolçiç, onu Mihaylov'dan¹⁸¹ görerek geceleyin üzerine gitti ama gökyüzü zifiri karanlıktı bu yüzden yolunu şaşırp kaybetti. Bütün gece dolaşıp durdu. Sabahleyin güneş doğarken onların üzerine gitti. Polovetsler ise semercilerle birleşerek

180 Bolohov bölgesinde bir şehir.

181 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

onlarla savaştılar ve Vasilko şehre güçlkle kaçabildi. Drujinasını yendiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar.¹⁸²

Yıl 6698 / 1190: Bu yılın ilkbaharında Svyatoslav'ın Tork Knyazı Kuntuvdi (Gün Tovdi, Gündoğdu)¹⁸³ üzerine gitmesi gerekiyordu ve o dünürü Rurik'i onun üzerine göndermek istedi çünkü kendisi cesaretli olduğu için Rusya'ya gerekliydi. Böyle düşünen Svyatoslav dünürü Rurik'i dinleyerek onu alaya getirtti ve orada bıraktı. O ise bu utanç karşısında sabredemeyerek Polovets Knyazı Togliy'in yanına geldi. Polovetsler buna çok sevindiler ve onunla beraber şöyle düşündüler: "Rus topraklarında nereye gidersek daha iyi olur?". O ise kendi utancının intikâmını Svyatoslav'dan almak için onları onunla savaşmaya ikna etti. Bu düşünce Polovetslerin hoşuna gitti ve onun alayından ayrılarak atlarına binip Çürnaye¹⁸⁴ şehrine geldiler ve zindanları ele geçirdiler. Kale kapısını ve avluyu yaktılar. Şehirde kalanların hepsini ve onun iki hanımı ile mallarını ele geçirdikten sonra Visem'e gidip yol boyunca durdular. Burada atlarını dinlendirdiler. Sonra Borovoy'a doğru gittiler. Torçesk'ten Rostislav Rurikoviç'in geldiğini duyarak geri döndüler. Rus topraklarında Kuntuvdi ile beraber giderek sık sık Ruslara karşı atlı olarak savaşmaya başladılar. Svyatoslav ise sonbaharda Kiyev'de değildi. Özi'nin dışına kardeşleriyle duma¹⁸⁵ yapmaya gitmişti. Rurik'in kendisi ise Vruçiy'e¹⁸⁶ gitti, oğlu Rostislav'ı Torçesk'e gönderdi. Rurik kendi-

182 *İpatiyevskeya Letopis'*, s.375-376.

183 Uzların başbuğu olan Gündoğdu, Kiyev Knyazının güvenini kazandığından Knyaz onu 6000 Türk atlısı ile tek başına Kuman/Kıpçakların üzerine göndermiştir. Ancak bir süre sonra Kiyev Knyazı Svyatoslav bu başbuğu bir ihbar üzerine tutuklatmıştır. Bunun sebebi belli değildir. Bunu duyan Rostislav'ın oğlu Rurik Kiyev Knyazına müracaat ederek Rusya için çok faydalı olan Gündoğdu'nun serbest bırakılmasını rica etmiştir. Svyatoslav'da onu yemin ettirdikten sonra serbest bırakmıştır; fakat bu muameleye çok üzülen Gündoğdu Kuman/Kıpçaklara iltica etmiş ve Kuman/Kıpçaklarla beraber sık sık Ruslar üzerine akınlara başlayarak Rus sınırlarını sürekli bir tehlike altında bulundurmıştır. Svyatoslav ve Rurik sınırlarını korumak için ya yazı ve kış oralarda geçirmişler ya da oğullarını oralarda bırakmışlardır. Bu sıkıntılı durum Knyaz Rurik sayesinde atlatılmıştır. Çünkü O, Gündoğdu'yu Kuman/Kıpçakların yanından Rus tarafına çekmeyi başarmıştır. Bkz. Rasovskiy, *Eski Rus Tarihinde*, s.252.

184 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

185 Meclis, kurultay.

186 Drevlyan Knyazlığı topraklarında bir şehir.

sine utanç getiren Svyatoslav'a karşı Kuntuvdi'nın Rusya'ya savaşmaya gittiğini öğrendi.¹⁸⁷

Yıl 6701 / 1193: Bu yılın kışında Polovetsler Uberej¹⁸⁸ boyunca savaştılar ve Torkları yakaladılar. Svyatoslav ve Rurik, Vasilyev'in yanında uzun zaman kalarak kendi topraklarını beklediler. Svyatoslav Özi'nin dışına Karaçev'e¹⁸⁹ gitti. Rurik kendi bölgesine gittiğinde Polovetslerin Uberej boyunca savaştıklarını duydu.¹⁹⁰

187 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.450.

188 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

189 Vyatic topraklarında bir şehir. Günümüzde Moskova'ya bağlı Bryanski bölgesinde bulunmaktadır.

190 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.455-456.

Berendey/Berendi: Berendiler¹

Yıl 6605 / 1097: Svyatopolk², Polovetslere karşı diğer Knyazlarla Lübeç’de yaptıkları barış anlaşmasından sonra David’le³ beraber Kiyev’e geldi ve bütün insanlar buna sevindiler. Ancak sadece şeytan bu durumdan mennun olmadı ve bazı insanların kalplerine girdi. Bunlar David İgoreviç’e şöyle demeye başladılar: “Vladimir sana ve Svyatopolk’a karşı Vasilko⁴ ile anlaştı”. David bu yalan sözlere inanarak Svyatopolk’a Vasilko hakkında şöyle dedi: “Kardeşin Yaropolk’u kim öldürdü? Şimdi o bana ve sana karşı kötülük düşünerek Vladimir ile anlaştı. Kendi başına özen göster”. Svyatopolk şüpheyne kapıldı ve: “Bunlar doğru mu yoksa yalan mı? Bilmiyorum” dedi. Svyatopolk, David’e şöyle dedi: “Doğruyu söylüyorsan şahidin Tanrı’dır, eğer kıskançlıkla böyle konuşuyorsan o zaman Tanrı sana adaletini gösterecektir”. Svyatopolk kendisi ve kardeşi hakkında iyice düşündü ve sonunda David’e inandı. David, Svyatopolk’u kandırdıktan sonra Vasilko’ya ne yapacaklarını birlikte düşünmeye başladılar. Ne Vasilko ne de Vladimir’in bundan haberi olmadı. David şöyle konuşmaya başladı: “Eğer Vasilko’yu ele geçiremezsek ne sen Kiyev’de Knyazlık yapabilirsin ne de bana Vladimir şehrini verirler”. Svyatopolk onu dinledi. Vasilko 4 Kasım’da Özi’yi geçerek Vıdobiç’e geldi ve Kutsal Mihail Manastırı’na ibadet etmeye gitti. Akşam yemeğini orada yedi. Atlı arabalarını ve ağırlıklarını Ruditse’de⁵ bıraktı; akşamleyin kendi atlı arabalarının yanına döndü. Ertesi sabah Svyatopolk ona

- 1 Berendiler Rus Yıllıklarında Berendey, Berendei, Berendiçi, Berendi şekillerinde geçmektedir.
- 2 Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d.1050-ö.1113), Knyaz İzyaslav Yaroslaviç’in oğludur. 1078’den 1088’e kadar Novgorod’da; 1088’den 1098’e kadar Turov’da; 1098’den 1113’ye yani ölümüne kadar Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.
- 3 David Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç’in oğludur. Çernigov’da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1097 yılı hâdiselerinden itibaren geçmektedir. 1123’te ölmüştür.
- 4 Vasiliy, Vasilko Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç’in oğludur. Babasının ölümünden sonra Tmutarakan’dan kovulmuştur. 1097-1124 yılı ölümüne kadar Terebovl’de Knyazlık yapmıştır.
- 5 Burasının günümüzde Rusya’nın kuzey batısında bulunan Piskov bölgesindeki bir köy ya da Beyaz Rusya’daki Mogilev bölgesindeki Şıklov köyü olduğu düşünülmektedir.

şu haberi gönderdi: “Benim sahip olduğum yerlerden geçme”. Vasilko bunu reddederek şöyle dedi: “askerlik evdeki gibi olmaz, bekleyemem”. David’de ona: “Kardeşim büyük ağabeyini dinleyerek gitme” dedi. Ama Vasilko onu dinlemek istemedi. David, Svyatopolk’a şöyle dedi: “Görüyor musun? Elinin altındakileri almak isteyerek senin hakkında iyi düşünmüyor. Eğer senin kendi bölgelerine giderse Turov, Pinsk ve diğer şehirlerini alacaktır. O zaman beni hatırlarsın. Onu şimdi çağır, yakala ve bana ver”. Svyatopolk onu dinledi ve Vasilko’ya şu haberi gönderdi: “Eğer benim sahip olduğum bölgelerimin sonuna kadar gitmek istemiyorsan beni selâmlamaya şimdi gel ve David’le beraber oturalım”. Vasilko, David’in kendisi için tasarladığı hileyi bilmeden gideceğine söz verdi. Atına bindi, giderken ona: “Knyaz gitme! Seni yakalayacaklar” diyen kendi muhafızlarına rastladı. “Onlar beni nasıl yakalayacaklar, geçenlerde Haç’ı öperek: “Eğer kim birine karşı gitmek isterse o zaman biz hepimiz ve Haç onun karşısında olacağız” diyerek yemin etmedik mi? Diye söyledi ve onları dinlemedi. Günâh çıkartarak şöye dedi: “Tanrı’nın istediği olur”. Küçük bir drujina ile Knyazlık sarayına geldi. Onu karşılamaya Svyatopolk çıktı ve onlar eve gittiler. David’de gelince birlikte oturdular. Svyatopolk konuşmaya başladı: “Bayrama kadar kal (8 Kasım, Mihail Bayramı)” dedi. Vasilko ise: “Kalamam kardeşim, atlı arabalarımı ileri gitmeleri için emir verdim”dedi. David tam bir dilsiz gibi oturuyordu. Svyatopolk bunun üzerine şöyle dedi: “Kardeşim birlikte kahvaltı yapalım”. Vasilko’da kahvaltı yapmaya söz verdi. Svyatopolk: “Siz burada oturunuz, ben emir vereyim” diyerek dışarı çıktı. Vasilko, David’le beraber oturdu. Vasilko David’le konuşmaya başladı ama David ne onu dinledi ne de ona cevap verdi çünkü bu hileyi saklayan yüreğini korku sarmıştı. Bir süre oturduktan sonra David: “Kardeşim nerede?” Diye sordu. Oradakilerde: “Girişte duruyor” dediler. David ayağa kalkarak: “Onun arkasından gideceğim, kardeşim sen ise burada otur”dedi. Ayağa kalkarak dışarı çıktı. David dışarı çıkar çıkmaz Vasilko’yu odaya kilitlediler- 5 Kasım’da- onun iki gözünü kapadılar ve geceleyin karakola götürdüler. Ertesi gün Svyatopolk boyarları ve Kiyevlileri çağırarak onlara David’in kendisine söylediği: “Vasilko senin kardeşini öldürdü, sana karşı Vladimir ile anlaştı. Seni öldürmek ve şehirlerini almak istiyor” diyen sözlerini anlattı. Boyarlar ve insanlar ona

şöyle dediler: “Knyaz senin kendi başını koruman gerekir. Eğer David doğruyu söylüyorsa Vasilko cezasını çekmeli yok yalan söylüyorsa o zaman Tanrı'nın intikâmını göreceksin ve huzurunda cevap verecektir”. Bu durumu öğrenen rahipler Svyatopolk'dan Vasilko'yu affetmesini istemeye başladılar. Svyatopolk onlara şöyle dedi: “O David'indir”. Bütün bunları öğrenen David, Svyatopolk'u onun gözlerine mil çektirmesi için kışkırtmaya başladı ve şöyle dedi: “Eğer böyle yapmadan onu bırakırsan ne sana ne de bana Knyazlık yaptırmayacaktır”. Svyatopolk onu bırakmak istedi, David ise ondan korktuğu için bırakmak istemedi. Aynı gece Kiyev'e 10 verst uzaklıkta ve küçük bir şehir olan Belgorod'a getirdiler; Onu arabadan çıkararak bir eve taşıdılar. Otururken Vasilko ucu çıkmış bıçağı görünce gözlerini kör etmek istediklerini anladı ve duvarlara bakıp gözyaşları içerisinde Tanrı'ya yalvarmaya başladı. Svyatopolk ve David tarafından gönderilen Snovid İzeçeviç, Svyatopolk'un seyisi Dmitr ve David'ın seyisi içeri girdiler ve halıyı yere sererek, Vasilko'yu alıp yere devirmek istediler. Ancak o onlara şiddetle karşı koydu ve onu yere deviremediler. Başkaları geldiler ve onu devirerek bağladılar. Fırının (ekmek) tahtasını çıkararak göğüslerinin üzerine koydular. Her iki tarafına Snovid İzeçeviç ve Dmitri oturdular ama yinede onu tutmayı başaramadılar. Yine diğer iki kişi gelerek başka bir fırın tahtasını çıkararak omuzlarına bastırdılar. Onun göğüs kemikleri çatırdamaya başladı. Torklardan Berendi adındaki Svyatopolk'un koyun çobanı geldi, elindeki bıçağı onun gözlerine saplamak istedi ama isabet ettiremedi. Sadece yüzünden yaralandı ki bu yara zamanımızda da Vasilko'nun yüzünde hâlâ vardır. Sonra Berendi önce bir gözüne sonra diğer gözüne sanki kurbanmış gibi bıçakla vurdu. Halının üzerinden kaldırarak bir ceset gibi arabaya yüklediler ve Vladimir'e götürürken Zvijden (Zvijden) köprüsünden geçerken oradaki pazar yerinde durdular ve üzerindeki kanlar içerisinde kalmış gömleğini alarak pop papazının karısına yıkaması için verdiler. Kadın gömleği yıkadı. Öğle yemeğini yerken kadın o sanki ölmüş gibi ağladı. Bu ağlamayı duyan Vasilko ayrılarak: “Ben neredeyim?” Diye onlara sordu. Onlarda: “Zvijden şehrinde” dediler. O su istedi ona su verdiler, o suyu içtikten sonra kendine geldi ve gömleğinin olmadığını görünce: “Niçin çıkardınız? Bu kanlı gömlekle ölümü kabul eder ve Tanrı'nın huzuruna çıkardım” dedi. Öğle

yemeğini çabucak yiyerek arabalara bindiler. Yol Kasım ayı olduğu için çok kötüydü. Vladimir şehrine tam 6 günde geldiler. David onlarla beraber ganimetleri de alarak geldi. Onu Vakeev Sarayında oturtturarak yanına gözetlemeleri için Knyazın Ulan ve Kolkça adındaki iki muhafızını 30 adamla birlikte bıraktılar.⁶

Vladimir, Vasilko'nun yakalanarak gözlerine mil çektirildiğini öğrenince dehşete düştü ve şöyle dedi: “Böyle bir kötülük Rus topraklarında ne atalarımız ne de babalarımız zamanında olmuştur”. Hemen David ve Oleg Svyatoslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: “Rus ülkesindeki biz kardeşler arasında olan kötülüğü düzeltmek için Gorodets'e⁷ geliniz- yoksa sözümüzü tutmadığımız için bıçak bize saplanacaktır- eğer aramızdaki bu kötülüğü düzeltmezsek aramızda daha çok kötülüğün olmasına fırsat verir, böylece kardeş kanı dökmeye başlarız. Sonuçta da Rus toprakları elimizden çıkar ve düşmanlarımız olan Polovetsler Rus topraklarını bu şekilde ele geçirirler”. Bunları duyan David ve Oleg üzülererek, askerlerini topladılar ve Vladimir'in yanına geldiler. Birleşip, Svyatopolk'a elçi gönderdiler ve bunu niçin yaptığını sordular. Svyatopolk'da David'in kendisine “Vasilko'nun kardeşini öldürdüğünü, sahip olduğu şehirleri ele geçirmek istediğini ve bunun içinde Vladimir'le anlaşıklarını” söylediğini söyledi. Knyazlar, Özi'yi geçerek Svyatopolk'un üzerine gitmek arzusunda idiler. Svyatopolk Kiyev'den kaçmak istedi ama Kiyevliler onu bırakmayarak Metropolit Nikola'yı ve bir prensesi Vladimir'e gönderip Svyatopolk'u affetmesini ve kardeşler arasında barışı Rus toprakları için gerçekleştirmesini rica ettiler. O metropolitleri, piskoposları ve rahipleri çok severdi. Bu yüzden onların isteklerini kabul etti ve “Svyatopolk'la barış olacak” diye Kiyevliler'e haber gönderdi. Daha sonra Svyatopolk'a: “David'i ya yakala veya öldür” dedi. Svyatopolk bunu kabul ederek Haç'ı öptü ve barıştılar.

6 *Povesti Vremennih Let*, s.171-173; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.167-171; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.242-252; *Troitskaya Letopis'*, s.184-188; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.95-96; *Voskresenskaya Letopis'*, s.12-14; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.129-131.

7 Günümüzde Aşağı Novgorod eyaletinde bulunan bir şehir.

Vasilko Büyük Oruç⁸ zamanı geldiğinde Vladimir şehrinde idi. Ben de⁹ bu sırada Vladimir'de idim. Bir gece arkamdan David geldi ve ben de onunla giderek drujinasıyla oturdum. O bana şöyle dedi: "Vasilko bugün Ulan ve Kolça¹⁰ ile konuşarak şöyle dedi: "Vladimir ve Svyatopolk'un David'in üzerine doğru geldiklerini duyuyorum. Eğer David kabul ederse adamlarımı Vladimir'e geri dönmesi ricası ile gönderebilirim çünkü ona ne söyleyeceğimi biliyorum: O daha fazla ileri gitmeyecek". Vasil seni adaşın Vasilko'ya bu gençlerle beraber gönderiyorum ona şöyle de: "Eğer kendi adamlarını göndermek istersen ve de Vladimir geri dönerse sana Vsevoloj veya Şepol¹¹ veyahud da Peremişl'i¹² vereceğim". Ben Vasilko'nun yanına giderek David'in bütün söylediklerini naklettim. O da bana şöyle dedi: "Ben böyle demiyorum sadece Tanrı'dan böyle olmasını ümit ediyorum. Onlar benim kanımı dökmedikleri için Vladimir'in yanına gideceğim. Benim için hayret edilecek şey, David'in bana kendi şehirlerini veriyor olması. Terebovl¹³ ve bölgelerim şimdi olduğu gibi gelecekte de benim olacaktır". Deddiği gibide oldu çünkü çok kısa zamanda kendi bölgelerini ele geçirdi. O bana tekrar şöyle dedi: "David'e git ve ona şöyle de: "Onun Vladimir'e gönderdiği Kulmey¹⁴ bana geldi". David onu dinlemedi ve beni tekrar ona göndererek: "Orada Kulmey yok" dedi. Vasilko ise bana: "Biraz otur" diyerek hizmetçilere dışarı çıkmalarını emretti ve yanıma oturarak konuşmaya

8 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya "*Svyataya Hedeli*: Kutsal Hafta" derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zablinin, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

9 Yıllıkçının burada ben de diyerek kastettiği kişi Vasil'dir ancak bu kişinin kim olduğu belli değildir.

10 Drujina'ya ait müfrezede görevli genç askerler.

11 Volın Knyazlığı'nda iki şehir.

12 Galiç Knyazlığı topraklarında bir şehir.

13 Galiç bölgesinde Turla'nın kolu olan Seret Nehrinin yakınında bulunan şehir.

14 Knyaz Vasilko Rostislaviç'in boyarı (yakın adamı).

başladı: “İşte duyuyorum David beni Polyaklara¹⁵ vererek kanımı akıtmak istiyor. Çünkü Rus topraklarının intikâmını almak için onlara çok kötülük yaptım. O beni Polyaklara verse bile ölümden korkmuyorum ama yine de sana gerçeği söyleyeceğim, Tanrı bana bunu kibirim olduğu için verdi. Berendilerin, Peçeneklerin ve Torkların bana doğru geldikleri haberini duyunca kendi kendime şöyle dedim: Eğer Berendiler, Peçenekler ve Torklar benim yanımda olurlarsa kardeşlerim Volodar ve David’a şöyle diyeceğim: “Bana küçük drujinanızı veriniz, kendiniz ise içiniz ve eğleniniz”. Ve şöyle düşündüm: Kışın Polyak topraklarına hücum edeceğim, yazın ise bu toprakları ele geçirerek Rus topraklarının öcünü alacağım. Sonra Tuna Bolgarlarını alarak onları yanımda oturtmak istedim. Daha sonra Polovetsler üzerine gitmek için Svyatopolk ve Vladimir’in iznini istedim. Ya şöhret olacaktım ya da Rus toprakları için başımı verecektim. Gönlümde ne Svyatopolk ne de David’e karşı kötü bir düşünce olmadı. Tanrı’ya yemin ederim ki kardeşlerime de bir kötülük düşünmedim. Ancak ben kendimi çok övdüm ve bana Berendiler gelerek gönlümü hoş edip, zekâmı beğendiklerini söylediler. Tanrı da beni cezalandırdı”.¹⁶

Yıl 6613 / 1105: Bu yılın kışında Bonyak¹⁷ Zarub’e gelerek Torkları ve Berendileri yendi.¹⁸

Yıl 6628 / 1120: Bu yıl Torklar ve Berendiler Rus topraklarından kaçtılar ve böylece mahvolmaktan kurtuldular.¹⁹

Yıl 6629 / 1121: Vladimir²⁰ Berendileri Rusya’dan kovdu, Torklar ve Peçeneklerin ise kendileri kaçtılar.²¹

15 Bu kelime yıllıklarda bazen Polyak bazen Lyah şeklinde geçmektedir. Leh, Polonyalıları ifade etmek için kullanılmıştır.

16 *Povesti Vremennih Let*, s.174-176; *İpatiyevskaya Letopis’*, s.173-174; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.252-257; *Troitskaya Letopis’*, s.190; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis’*, s.131-133.

17 Kuman başbuğu Bonyak (Benek).

18 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.186.

19 *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.277; *Troitskaya Letopis’*, s.207; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.104: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1 minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*, s.25; *Nikonovskaya Letopis’*, s.151.

20 Vladimir Vasilij Vsevolodoviç (d.1053-ö.1125), Knyaz Vsevolod Yaroslaviç’in oğludur. Monomah olarak ünlenmiştir. Moğol istilâsına kadar bütün Rusya’nın en büyük Knyazı olarak kabul edilmiştir. Kiyev (1113-1125)’de Knyazlık yapmıştır.

21 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.205.

Yıl 6646 / 1138: Bu yıl Svyatoslav Olegoviç²² Novgorod'dan kaçtı. Yaropolk'a²³ "Olegoviçler gelerek savaşımaya başladılar" diye bir haber geldi. Bu arada Polovetsler kalabalık bir orduyla gelerek Priluk'u²⁴ aldılar ve Kiyev'e gitmek istediler. Bunu gören Yaropolk Rostovlulardan, Polyanlardan, Smolyanlılardan, Ugrlardan, Galiçlilerden, Berendilerden Kiyevlilerden, Vladimirlilerden, Turovlulardan 30.000 kişilik bir ordu toplayarak artık büyüyüp olgunlaşan kardeşi ile beraber Çernigov'a gitti. Çernigovlular Vsevolod'a²⁵ elçiler göndererek şöyle dediler: "Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun ama bölgelerin yağmalanıp mahvediliyor. Neden geri dönmüyorsun? Barış isteyerek kendi topraklarında kalabilirsin. Biz Yaropolk'un çok merhametli olduğunu ve kan dökmek istemediğini biliyoruz. Tanrı için Rus topraklarını koruyacağını söyleyerek ondan barış iste". Vsevolod bunları duyunca şöyle dedi: "Barış yapmamız daha iyi". Yaropolk'a elçiler göndererek onu selâmladı ve barış isteyerek Haç'ı öptü. Barış yaparak Tanrı'ya şükrettiler ve Yaropolk ile Vsevolod Olegoviç birbirlerine pek çok hediyeler vererek evlerine döndüler.²⁶

22 Svyatoslav Olegoviç, Knyaz Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov, daha sonra Novgorod (1138-1165)'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1137 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1165 yılında ölmüştür.

23 Yaropolk Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'in oğludur ve Kiyev (1132-1139)'de Knyazlık yapmıştır.

24 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bir şehir.

25 Vsevolod Olegoviç, Knyaz Oleg Svyatoslaviç'in oğludur ve Kiyev (1139-1146)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1146 yılında ölmüştür.

26 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.290; *Troitskaya Letopis'*, s.215-216; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.109; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; **Voskresenskaya Letopis'**te bu yılın baş tarafına âit bilgiler farklıdır şöyle ki: "Bu yıl Novgorodlular Svyatoslav Olegoviç'i kovarak Suzdal'dan Yuri Vladimiroviç'in oğlu Rostislav'ı kendilerine Knyazlık yapması için çağırdılar. Bu sırada Pskovlular Novgorodlularla barıştılar. Svyatoslav Olegoviç Novgorod'dan kaçarak kardeşi Yaropolk'un yanına geldi. Vsevolod Olegoviç bu sırada diğer kardeşi ve Polovetslerle birlikte gelerek Sula boyunca savaştı. Andrey onların karşısında kardeşlerinden yardım gelmediği için duramadı ve Pereyaslav'le kaçtı. Yaropolk kardeşleriyle birleşerek pek çok asker topladı. Olegoviçler bunu duyunca onların kardeşlerini yakaladılar. Svyatoslav gelerek savaşımaya başladı. Bu arada kalabalık bir şekilde gelen Polovetsler Priluk'u alarak Kiyev'e gitmek istediler. Bunu duyan Yaropolk, Rostovlulardan, Polotslulardan, Smolyanlılardan, Ugrlardan, Galiçlilerden, Berendilerden 1000, Pereyaslavlilerden ve Kiyevlilerden pek çok asker toplayarak tekrar Çernigov'a gitti.", s.31. Bun-

Yıl 6654/ 1146: Bu yıl İgor²⁷, İzyaslav'a²⁸ elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşim, Tanrı bizi yarattı. Sen Hristiyanları öpmeden mi duruyorsun? (Hristiyanlarla barışık değil misin?)”. O ise kendisine gelen elçileri cevap vermeden gönderdi. Igor'dan memnun olmayan Kiyevliler, Pereyaslav'deki İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: “Knyaz bize gel, seni istiyoruz”. İzyaslav bunu duyunca askerlerini toplayarak

dan sonraki bilgiler diğer yıllıklarla aynıdır; *Nikonovskaya Letopis'* Tde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Bu yıl Oleg'in oğlu Svyatoslav'ın torunu Svyatoslav Novgorod'dan kaçtı. Bunu duyan Olegoviçler pek çok Polovets getirerek Priluk Şehri ile pek çok insanı esir aldılar. Sonra Kiyev'e doğru Knyaz Yaropolk'un üzerine gitmek istediler. Ama Yaropolk'un çok kuvvetli bir ordu topladığını görünce Çernigov'a doğru gittiler. Büyük Knyaz Yaropolk, Çek, Lyah, Kiyev, Pereyaslav, Vladimir, Volin, Turov, Drevlyan, Poloçan, Smolyan, Galiç ve Rostovlulardan asker topladı. Bu sırada onun yanına 40.000 Berendi geldi. Böylece ordusu çok güçlendi. Olegoviçlerle beraber Çernigov Knyazı da Polovets topraklarına kaçmak istedi. Piskopos ve insanlar gelerek ona şöyle dediler: “Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun ama onlar senin bölgeni mahvediyorlar. Tekrar geri dönüp barış isteyebilirsin. Yaropolk merhametli bir insandır. O kan dökmek istemiyor”. Vsevolod kardeşiyle Yaropolk'un yanına giderek onu selâmladı ve barış istedi. Hayat veren Haç'ı öptüler ve birbirlerine pek çok hediyeler vererek ağladılar. Aralarında büyük bir sevgi oluştu ve bu şekilde ayrılarak her biri kendi bölgesine döndü.” s.162-163; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1139 yılına âit olarak şöyle verilmiştir: “**Yıl 6647 / 1139:** Bu yılın yaz aylarında Vsevolod Olegoviç, Polovetsleri Priluk yakınlarına getirdi. Bazı şehirler ile Prilku'yu ele geçirdiler. Yaropolk ise kendi kardeşlerini, oğullarını, Suzdallıları, Rostovluları, Polovetsleri, Smolyanlıları durumu müzakere etmek için toplantıya çağırdı. Bu arada Ugr Kralı ona Berendilerden ve Turovlulardan oluşan 30 bin kişilik orduyu yardım için gönderdi. Yaropolk da pek çok asker toplayarak Çernigov'a gitti. Yaropolk'un yanına pek çok asker olduğunu duyan Vsevolod korktu. Çernigovlular ona şöyle dediler: “Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun, böyle yaparsan kendi bölgelerini mahvedersin. Sonra buraları geri eski haline nasıl döndüreceksin? Şimdi sen çok akıllı olduğunu göster ve ondan barış iste. Biz Yaropolk'un merhametli olduğunu biliyoruz. O şiddetli savaşları sevmiyor. O barışı Tanrı için istiyor ve Rus topraklarını koruyup- gözetiyor”. Bunları duyan Vsevolod kendine geldi ve Yaropolk'a elçiler göndererek; ondan yalvararak barış istedi. Yaropolk ise iyi ve merhametliydi, kalbinde babası gibi Tanrı'nın korkusunu taşırdı. Gelenlerin hepsine dikkatlice baktı ve kan dökmek istemediğinden onunla barış yaptı. Moroviyska'nın yanında durarak şerefli haç'ı öptüler ve kendi topraklarına döndüler.” s.216.

27 İgor Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. Önce Novgorod-Seversk ve daha sonra Kiyev (1146-1147)'de Knyazlık yapmıştır.

28 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. Çernigov ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1162'de ölmüştür.

Pereyaslavl'den onların üzerine Kutsal Mihail ve piskopos Yefimya'nın dûalarıyla gitti. Özi'yi geçerek Zarub²⁹ yakınlarına geldi. Burada onun yanına Çerniye Klobukiler ve bütün Porşanlılar geldiler ve şöyle dediler: “Sen bizim Knyazımızsın. Olegoviç'i istemiyoruz. Süratle git biz de seninle beraberiz”. İzyaslav, Dernovoy'a³⁰ geldi ve orada bütün Çerniye Klobukiler ve Porşanlılarla birleşti. Yine buraya Belgorodlular ve Vasil-yevliler elçi göndererek şöyle dediler: “Knyaz bize gel, Olegoviç'i istemiyoruz”. Ayrıca Kiyevliler de gelerek: “Sen bizim Knyazımızsın, Olegoviç'i istemiyoruz. Senin bayrağının altında başımızı seninle beraber vereceğiz” dediler. İzyaslav Hristiyanlardan ve lanetlilerden alaylar toplayarak onların üzerine gitti. İgor, Vladimir³¹ ve İzyaslav kardeşlere elçiler göndererek şöyle dedi: “Bana ve Hristiyanlara karşı Haç'ı öpmediniz mi ki böyle duruyorsunuz?”. Onlar, ondan pek çok bölgeleri istediler. İgor onlara yanına gelmelerini emretti. İgor yine Uleb³² ve İvan Voitiç'i³³ yanına çağırdı. Şeytan kardeşler arasında sevginin olmasını istemedi ve Binbaşı Uleb'in ve İvan Voitiç'in kalplerine kötülük yerleştirdi. Kiyevliler, İzyaslav Mstislaviç'e³⁴ elçiler göndererek şöyle dediler: “Knyaz süratle gel, İgor Davidoviç buraya yardıma geliyor”. İzyaslav Davidoviç'de Kutsal Spasa'nın yanında kardeşi Vladimir, İgor ve kardeşi Svyatoslav'ın yanlarına giderken Haç'ı öptü. Binbaşı Uleb, İvan Voitiç, Lazor Sokovsk, Svyatoslav'ın alayları, Poloçan Vasil'in torunu Miros-lav Hiliç, yanlarına gelen Kiyevlilerle birleşerek kendi Knyazlarının yanına gittiler. İzyaslav'a elçiler göndererek: “Knyaz gel, Kiyevlilerle bayrağının altında olmak ve alaylarınla Kiyev'e gitmek istiyoruz” dediler. Bu arada İgor ve kardeşi Svyatoslav'a da elçiler göndererek yalandan: “İzyaslav'a karşı gidiyoruz” dediler. İgor kardeşi ile gökyüzüne bakarak şöyle

29 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

30 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

31 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1142-1151 yılı hadiselerinde geçmektedir. Vladimir'in hanımı Kuman/Kıpçakların yanına kaçarak, Kuman/Kıpçak başbuğu Başkord ile evlenmiştir.

32 Kiyev alaylarının binbaşısı.

33 Kiyev voyvodası.

34 İzyaslav Mstislaviç, Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Vladimir Monomah'ın torunudur. Kiyev (1146-1154)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hadiselerine geçmektedir. 3 Mart 1154'te ölmüştür.

dedi: “İzyaslav Kiyev’e gitmeyeceğine dâir bize Haç’ı öpmüştü”. İzyaslav önce sınıra sonra da Nadovo Gölü’nün³⁵ yanındaki küçük çam ormanına giderek alaylarını durdurdu. Sınıra oğlu Mstislav³⁶ ile gitti. Kiyevliler Olegovo Mogila’nın³⁷ yanında durdular ve pek çoğu burada öldüler. Onun bütün alaylarını gören İgor, Kiyevlileri İzyaslav’ın yanındaki binbaşısı ve bayrağı almak için gönderdi. Onlar, onu yanına getirdiler. Daha sonra Berendiler Libed’i³⁸ dolaşarak geldiler. İgor’un şehrin karşısındaki Altın Kapıların önündeki eşyalarını aldılar. İgor bunu görünce kardeşi Svyatoslav ve onun oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç’e: “Kardeşler, alaylarınızla geliniz. Onlar üzerimize geliyorlar. Tanrı kararını gösterecektir” dedi. Binbaşı Uleb ve İvan Voitiç’e ise şöyle dedi: “Kendi alaylarınızla geliniz”. Onlarda kendi alaylarıyla gittiler. İgor, Svyatoslav ve oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ile birlikte İzyaslav’ın üzerine gitti ama Nadovo Gölü’ne kadar gitmeleri imkânsız olduğundan nehrin aşağısına kadar gelebildiler. Diğerleri ise Suhaya Libed’den alaylarla geldiler ve çok kötülükler yaptılar. Berendiler de arkadan alaylarıyla kılıçlarını kuşanmış bir şekilde gelerek herkesi kılıçtan geçirmeye başladılar. İgor, Svyatoslav ve Dorogojlu³⁹ Sludov kaçtılar. İzyaslav, oğlu Mstislav ve drujinası ile onların arkasından gitti. Onlar ise birbirlerinden ayrılarak kaçmayı başardılar.⁴⁰

Yine bu yıl İzyaslav, Davidoviçlere elçiler göndererek şöyle dedi: “Svyatoslav Olegoviç’in üzerine geliniz”. Onları, oğlu Mstislav, Pereyaslavlılar ve Berendilerle birlikte gönderdi. Onlar Novgorod’a gelip durdular. Okçular da ağırlıklarıyla şehrin Çernigov kapılarına doğru geldiler ve orada şiddetli savaştılar. Ertesi gün ise savaş düzenine girerek Kurks Kapısına doğru gittiler. Vladimir, İzyaslav Davidoviç, Mstislav

35 Kiyev Knyazlığı’nın sınırları içerisinde bulunan bir göl.

36 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç’in oğludur. Vladimir-Volın ve Kiyev’de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1151’den itibaren geçmektedir. 1167’den 1170’e yani ölümüne kadar Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.

37 Olegovo Mogila: Olegovo Mezarı olarak bilinen bu yer Kiyev yakınlarında bir köydür.

38 Bu yer yıllıklarda Libed veya Suhaya Libed olarak geçmektedir ve Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köydür.

39 Burası büyük bir ihtimalle günümüzde Rusya’nın Smolensk bölgesinde Özi Nehri’nin kıyısında bulunan Dorogobuj şehridir.

40 *İpatiyevskaya Letopis*, s.230-232.

İzyaslaviç'in hepsi de buraya geldiler. Okçular şehre ok atmaya başladılar. Hristiyanlar ve Berendiler ise alayların yanında durarak savaştılar. Şehrin zindanlarındaki insanların çoğu ya öldü veya yaralandı. Akşama kadar savaştılar. Oradan Meltekovo köyü⁴¹ yakınlarına gelerek durdular ve buradan Rahniya⁴² boyunca olan ormanlardaki Igor ve Svyatoslav'a âit sürüleri yağmaladılar. 3000 kısırak ve 1000 at alarak kendi yerlerine gönderdiler. Köyleri ve kaleleri de yaktılar.⁴³

Svyatoslav'a, İzyaslav Mstislaviç'in "onun şehrini (Putivl) aldığı ve orada kötülükler yaptığı"na dair haberler geldi. Bu arada Vladimir'de bulunan bir askerinin babası yanına gelerek ona "İzyaslav Novgorod'u kuşatmak istiyor" diye söyledi. Svyatoslav bu durum hakkında İvanko Yureviç⁴⁴, İvan Rostislaviç Berladnik, kendi drujinası, Yabani Polovets dayılarına, Tünrak Osulokots ve onun kardeşi Kamos'a şöyle dedi: "İzyaslav Mstislaviç bizim üzerimize doğru geliyor. Bizim de kendimizi düşünmemiz gerekir". Onlar da şöyle dediler: "Knyaz! Gecikmeden git, burada bulunman gereksiz. Ormanın çok olduğu topraklara gittiğinde orada baban Yuri'ye daha yakın olacaksın". Böylece Svyatoslav Novgorod'dan Karaçev'e⁴⁵ kaçtı (gitti). Arkadaşları, hanımı ve çocukları ise orada kaldılar. Igor'un hanımını (yengesini) yanına aldı. Novgorodlular ise kuzeyli ordularla.....⁴⁶.

Hiddetli ve kızgın kardeşlerden biri: "Beni onun arkasından gönderiniz, eğer kendisi kaçarsa hanımını ve çocuklarını ele geçirerek malını yağmalayacağım" diyerek İzyaslav Mstislaviç'den ve kardeşi Vladimir'den izin aldı. Daha sonra da kardeşinden Kiyev voyvodası Şvarna ile drujinasını aldı. Putivl'den Sevsik ve Boldij'a ve oradan da Karaçev'e yolu kısaltmak için gitti ve orada onlara Berendilerin üç askeri katıldı. Onların arkasında bazı Berendilerin olduğunu ve kendi üzerlerine doğru geldiklerini gören Svyatoslav onların üzerine Yabani Polovetsleri gönderdi. Bu sırada "İzyaslav Davidoviç'in övünerek kardeşlerinin drujinası ve 3000

41 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

42 Novgorod-Seversk Knyazlığı'nda bir nehir.

43 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.235.

44 İvan, İvanko Yureviç, Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç (Dolgoruki)'in oğludur.

45 Vyatiç topraklarında bir şehir. Günümüzde Moskova'ya bağlı Bryanski bölgesinde bulunmaktadır.

46 Metinde bu şekilde verilmiştir.

atlı ile beraber üzerine doğru geldikleri” haberi Svyatoslav’a geldi. Yine İzyaslav’dan Svyatoslav’a kendi başını vermesi veya hanımını, çocuklarını ve drujinasını rehin olarak bırakması teklifi geldi. Svyatoslav ise arkadaşları, Polovetsler ve askerleriyle durumu müzakere etti. Tanrı ve Azize Meryem Ana’ya ibadet ve dâa ederek, Aziz Petr Günü ⁴⁷ olan Ocagın 16’sında Tanrı ve onlara büyük güç veren Haç’ın yardımlarıyla onları mahvederek yendi. İzyaslav Mstislaviç ve Vladimir Davidoviç kendi kardeşleri İzyaslav’ı Şvarnay’la beraber öncü olarak gönderdiler. Kendileri de onların arkalarından gittiler. Onlar Boldej ormanına geldiklerinde öğle yemeği yemek için konakladıkları bir sırada İzyaslav Mstislaviç’e bir asker gelerek şöyle dedi: “Kardeşiniz İzyaslav’ı ve drujinanızı Svyatoslav yendi”. Bunları duyan İzyaslav Mstislaviç Svyatoslav’a çok kızdı ve cesaretli, savaşçı askerlerini ona karşı kıskırtıp, galeyana getirerek Karaçev’e Svyatoslav’ın üzerine gitti. Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç de onunla birlikteydiler. İzyaslav Davidoviç’in kaçan drujinası tekrar Karaçev’e geri döndürüldü. İzyaslav ise uzun zaman ortalıklarda görünmedi. Onlar ise öğleye doğru geldiler. İzyaslav Mstislaviç ve Vladimir Davidoviç o gün gece yarısına doğru Karaçev’e ulaştılar. Svyatoslav, İzyaslav Mstislaviç’in kardeşi ve pek çok askerle Karaçev üzerine geldiğini duyunca Vyatiç topraklarındaki ormanın ötesine Svyatoslav Olegoviç’in yanına kaçtı. ⁴⁸

47 Hz. İsa’nın havarilerinden biri olan Petrus’a adanan gündür. Genelde Ortodoks Kilisesi 29 Haziran (12 Temmuz) Katolik Kilisesi 29 Haziran’da kutlamaktadır.

48 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.237-238; *Voskresenskaya Letopis’*te bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: “Yine bu yıl İzyaslav, Vladimir Davidoviç ve Mstislav İzyaslaviç Putivl üzerine gittiler. Çok şiddetli bir savaştan sonra şehri aldılar. Bu sırada Svyatoslav’a “İzyaslav Mstislaviç’in gelerek şehri aldığı” haberi geldi. Svyatoslav, Suzdalı İvanka Yureviç, Vladimir Svyatoslaviç, İvan Rostislaviç, Berladnik, kendi drujinasına, Yabani Polovetslere, Tyarniyakov (Türnyakov) Osulokoviç ve kardeşi Kamos’a elçiler göndererek: “İzyaslav Davidoviç üzerimize doğru geliyor, kendimizi koruyalım” dedi. Onlar ise: “Knyaz! Korkma, hiç kimseden sana bir zarar gelmez. Sen ormanlarla kaplı topraklarına git. Orada baban Yuri’in topraklarına daha yakın olacaksın” dediler. Bu şekilde Svyatoslav Novgorod’dan Karaçev’e kaçtı. Drujinası ve diğerleri de onunla birlikteydiler. Ayrıca hanımı, çocukları ve İgor’da onunla beraberdi. Diğerleri ise gitmediler. Kuzey (Seversk) Novgorodlular, İzyaslav Mstislaviç, Davidoviçler ve Svyatoslav Vsevolodoviç elçiler göndererek şöyle dediler: “Svyatoslav bizi yok etmek için Karaçev’e geldi”. İzyaslav Davidoviç bunları duyunca çok hiddetlenerek şöyle dedi: “Onun arkasından giderek, hanımı ve çocuklarını alıp onu ele geçireceğiz”. Kardeşlerini, voyvodası Şvarna ve kardeşlerinin drujinalarını yanına

Yıl 1146*: İgor, Kiyev'e geldiğinde insanlar açtılar ve Pereyaslavl'deki İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Knyaz gel, seni istiyoruz". İzyaslav bunları duyunca kendi drujinası ile Pereyaslavlılleri yanına aldı ve Kutsal Mihail Kilisesinde dâa ederek gitti. Özi'yi geçerken orada yanına küçük bir Berendi grubu geldi. Beraber Jelaniye'ye doğru giderek durdular. İgor ise onlara karşı kardeşi Svyatoslav ile birlikte gitti. Ole-govo yakınlarına geldiler ama İgor kardeşiyle İzyaslav'ın olduğu yere kadar gidemedi çünkü drujinası kaçtı. Bazıları öldüler, bazıları yakalandılar, bazıları nehirde boğuldular, bazıları da şehirde yakalandılar. Bu durum Tanrı'nın, Kutsal Haç'ın ve Azize Meryem Ana'nın dâualarıyla 13 Ağustos'ta oldu. İzyaslav Kiyev'e geldiğinde Tanrı'ya şükretti ve onu yaptığı yardımlardan dolayı övdü. Onu karşılamaya bütün halk, rahipler, papazlar ve şehirdeki popların hepsi çıktılar. İgor'u bir bataklığın yanında buldular ve onu 4. gün bataklıktan kurtararak yanına getirdiler. O, İgor'u önce Vıdobüts Manastırı'na daha sonra da Pereyaslavl'e gönderdi. Onu daha sonra oradaki Kutsal İoan Manastırı'na yerleştirerek yanına bekçiler koydular. Böylece İgor'un yönetimi sona erdi. Kardeşi Svyatoslav ise Novgorod'a küçük bir drujina ile kaçtı. Polovets Knyazları olanları duyunca İgor ile yaptıkları barışı İzyaslav ile de devam ettirmek için elçiler göndererek barış istediler⁴⁹.

Yıl 6655 / 1147: Bu yıl Gleb Yureviç⁵⁰, babasının şehrini İzyaslav'dan almak istedi. Bunu duyan İzyaslav ona elçiler göndererek yanına Kiyev'e çağırırdı. O, yanına gideceğine dâir ona söz verdi ama gitmedi.

arak Putivl'den Sevsko ve Boldij üzerinden Karaçev'e doğru gitti. Yanında Berendilerden 3 asker vardı. Svyatoslav onların üzerine geldiklerini görünce onların üzerine Yabani Polovetsleri gönderdi. Onlarda bazı Berendileri ele geçirdiler. Yine bu sırada Svyatopolk'a İzyaslav Davidoviç'in üzerine büyük bir gururla kardeşlerinden seçtiği drujina ve 3000 kişiyle beraber arabasız olarak geldiği haberi geldi. Svyatoslav ya hanımı, çocukları veya drujinasını esir olarak verecek ya da kendi başını feda edecekti. Kardeşi ve Polovetslerle Tanrı'ya dâa derek 16 Şubat'da onların karşısına çıktı ve onları kovalayarak yendi.", s.37.

49 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.297-298; *Troitskaya Letopis'*, s.220-222; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.113. Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.35-36.

50 Gleb Yureviç, Yuri Vladimiroviç (Dolgoruki)'in oğludur. İlk önce Pereyaslavl ve daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1147 yılı hâdiselerinden itibaren geçmektedir. Ölüm tarihi 1171'dir.

Bunu duyan Jiroslav⁵¹ ona elçiler göndererek şöyle dedi: “Pereyaslavl’e git. Pereyaslavlıliler seni istiyorlar”. O bunları duyunca süratle Pereyaslavl’e doğru gitti. Maiyeti ve drujinası ile günlerce bir şey yapmadan yatan Mstislav’a öncü birlikler kızarak: “Knyaz yatma! Gleb çok hızlı bir şekilde geliyor” dediler. Drujinasını toplayarak ona karşı şehirden çıktı. Gleb ertesi sabaha kadar durdu ve geri döndü. Mstislav ise drujinasını ve Pereyaslavlılileri toplayarak onun arkasından gitti ve Nasovo yakınlarında Ruda’da⁵² onun drujinasını yakaladı. Kendisi ise Gorodets’e gitti. Mstislav’ın kendisi de Pereyaslavl’e gitti. Bunu duyan İzyaslav drujinasını Berendilerle birleştirerek Gorodets’e doğru onun üzerine gitti. Gleb, Vladimir ve Svyatoslav Olegoviç’e elçiler göndererek: “Üzerime İzyaslav geliyor, bana yardım gönderiniz” dedi. Onlar ise hiçbir yardım göndermediler. İzyaslav Gorodets’e Gleb’in üzerine gitti ve şehrin yakınlarında 3 gün kaldı. Gleb Yureviç şehirden dışarı çıkarak İzyaslav’ı selâmladı ve onunla barış yaptı. İzyaslav da Kiyev’e döndü.⁵³

Bu yıl Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve kardeşi İzyaslav Davidoviç, İzyaslav Mstislaviç’e elçiler göndererek yalandan şunları söylediler: “Svyatoslav bizim Vyatiç ve daha başka şehirlerimizi aldı. Biz ise

51 Jiroslav Yavankoviç, Turov valisidir.

52 Çernigov Knyazlığı’nda bir nehir.

53 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.253-254; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, *Troitskaya Letopis’* ve *Radzivilovskaya Letopis’*’te bu bilgiler 1148 yılına âit olarak şu şekilde veilmektedir: **6656/1148**: “Gleb Yureviç, Suzdal’dan Olegoviçlere yardım etmek üzere Çernigov’a gitti. O, yanında çok asker olmamasına rağmen oradan da Gorodets’e gitti. İzyaslav bunu duyunca ona elçiler göndererek kendi yanına Kiyev’e çağırdı. O gideceğine dâir söz verdi ama gitmedi. Yaroslav bunu duyunca ona elçiler göndererek şöyle dedi: “Pereyaslavl’e gidelim bunu senin insanların istiyorlar”. O, onu dinledi ve süratle Pereyaslavl’e gitti. Mstislav bu sırada drujinasıyla hazırlıksız bir şekilde yatarak duruyordu. Onların önünden kaçan öncü kuvvetleri gelerek ona şöyle dediler: “Knyaz yatma! Gleb senin üzerine geliyor”. O hızlı bir şekilde hareket etti. Yanında bazı drujinalar toplandı ve onları şehrin dışında karşı tarafa yerleştirerek sıraya dizdi. Mstislav drujinasını ve Pereyaslavlılileri toplayarak onlara “onların arkasından giderek kovacağına” dâir söz verdi. Nosov yakınlarında Ruda’da onları yakaladı. Onun (Gleb) drujinasındakilerden bazılarını ele geçirdi, Gleb’in kendisi ise Gorodets’e gitti. Mstislav da Pereyaslavl’e döndü. İzyaslav bütün bu olanları duyunca kendi drujinası ve Berendileri toplayarak onun üzerine Gorodets’e gitti. Gleb şehirden çıkarak onunla barış yaptı ve İzyaslav kendi bölgesine döndü”. *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.302-303; *Troitskaya Letopis’*, s.224-225; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.115-116: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2’de minyatür verilmiştir.

ona karşı harekete geçmeyerek sustuk çünkü çok kötülükler yaptığın-
dan gücümüzü kaybettik. Ona karşı sonuna kadar susacak mıyız? Su-
samayız, asker toplayarak üzerine gideceğiz". Bu sırada Svyatoslav Vse-
volodoviç Çernigov'dan Kiyev'e Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in
yanına gitti. Aralarında büyük bir sevgi oluştu ve birlikte barış mı ya-
palım yoksa orduyla Svyatoslav Olegoviç'in üzerine gidelim mi gitme-
yelim mi? Diye düşündüler ve daha sonra bir karara vardılar. Svyatoslav
Vsevolodoviç'i önceden Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve kar-
deşi İzyaslav Davidoviç'in yanına gönderdiler. Onlar bütün kuvvetle-
rini birleştirerek Kiyev'e onun yanına geldiler ve şöyle dediler: "Niçin
ağır davranıyoruz? Knyaz Validimir Monomah istediği zaman pek çok
kereler Svyatoslav Olegoviç'in üzerine doğru olmasa da gitti. Hızlı bir
şekilde şimdi gitmeliyiz çünkü zamanımız var". Kiyev Knyazı İzyaslav
Mstislaviç, bütün Rusya'nın ve babasının metropoliti Kliment'in⁵⁴ ya-
nına giderek ona şöyle dedi: "Sizinle Knyaz Svyatoslav Olegoviç üze-
rine Knyaz Yuri Vladimiroviç Monomah, Knyaz Vladimir Davidoviç
ve kardeşi Knyaz İzyaslav Davidoviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç ve
kardeşi Rostislav Vsevolodoviç ile gitmek istememizi konuşmak istiyor-
um". Kutsal Metropolit Kliment ona yasak koyarak: "Kendin gitme,
askelerini gönder" dedi. Bu sözler Mstislav'ın hoşuna gitmedi ve oradan
çıktığında yanına bütün drujinasını, boyarlarını ve Kiyevlileri çağırarak
metropolitle aralarında geçen konuşmaları anlattı. Daha sonra metro-
politin yanına giderek ona: "Bütün Knyazlar ile Smolyan, Novgorod
ve Berendilerden pek çok asker toplayacağını" söyledi. Pek çok asker
toplayarak kendisi gitti ancak daha sonra Uleb adındaki bir adamdan
onların kendilerine tuzak kurduklarını öğrenince Kiyev'e geri döndü.⁵⁵

Yıl 6656 / 1148: İzyaslav kendi gücünü toplayarak Çernigov'a gitti.
Vyacheslav'ı Uglardan kendisine yardım etmeleri için alaylarını getirmeye
gönderdi. O, Vladimir'in alayını getirdi ve kendisinin Berendilerden olu-
şan alaylarını da toplayarak Çernigov'a gitti. Giderken Oleg'in toprak-
larında durarak 3 gün kaldı. Çernigov'dan İzyaslav'a karşı ne Svyatoslav
Olegoviç ne İzyaslav ve Vladimir Davidoviç ne de Svyatoslav Vsevol-
doviç hiç kimse çıkmaya cesaret edemediler. İzyaslav burada durduğu

54 Kiyev Rus Kilisesinin 1147-1156 yılları arasında Rus asıllı ilk metropolitidir.

55 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.173-174.

sırada Bolovos'a⁵⁶ kadar olan bütün köyleri yakarak şöyle dedi: “Biz onların bütün köylerini (hatta) hayatlarını yaktık ama onlar bize karşı çıkmadılar. Şimdi onların bütün hayatları olan Lübeç’e gideceğim”. Böyle diyerek Lübeç’e doğru gitti ve 5 gün kadar yürüdükten sonra, şehrin yanına gelerek durdu. Bu sırada Vladimir İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç oğlu Svyatoslav, Vsevolodoviç, Ryazan Knyazları ve Polovetslerle gelerek Lübeç’in yanındaki nehirde durdular. Hafta içerisinde bir gün İzyaslav askerlerini savaş düzenine sokarak onların üzerlerine gitti ama alaylarının nehir boyunca nehrin sonuna kadar gitmesi mümkün olmadı. Her iki tarafta da pek çok okçu vardı. O gece çok şiddetli bir yağmur yağdı. Ertesi sabah Özi’nin durumunu (taşacağını anlayan) gören İzyaslav ordusundaki Ugr askerlerine şöyle dedi: “Bizim alaylarımızın savaşarak nehir boyunca gitmesi imkânsız çünkü Özi taşacak. Bunun için biz Özi’nin dışına gideceğiz”. İzyaslav böyle diyerek Özi’nin dışına gitti. Sabahleyin Özi taşı. İzyaslav ise o taraftan Kiyev’e gitti. Ugrlar da sıraya girerek gölü geçtiler ama göldeki suyun fazlalığından dolayı bazıları boğularak öldüler. İzyaslav Kiyev’e giderek, ona güç veren Tanrı’yı ve Haç’ı övdü.⁵⁷

Yıl 6657 / 1149: İzyaslav Novgorod’dan Kiyev’e geldiğinde ona Rostislav Yureviç’i⁵⁸ anlatarak şöyle dediler: “Berendiler ve Kiyev’in insanları için pek çok kötülükler düşünerek konuştular. Tanrı onun babasına (Rostislav’ın babası Yuri’ye) yardım etti ve Kiyev’e girdi, senin evini, kardeşini, hanımını ve oğlunu aldı. Babası onu senin kalene gönderdi ve babanın başını yakaladı (aldı)”. Bunları duyan İzyaslav, Rostislav Yureviç’e elçiler gönderdi ve kendisi de Vıdobiç’in yanındaki Aziz Mihail Kilisesi’nin karşısına gelerek durdu. Rostislav da buraya geldi. İzyaslav onun arkasından gelerek, drujinası ile onun bulunduğu yerin sol tarafında geride durdu. Onlarda daha sonra oraya geldiler ve çadırlarını ayrı ayrı kurdular. İzyaslav, Rostislav’a gidip çadırda oturmasını emretti ve ona kendi askerini göndererek şöyle dedi: “Kardeşim sen bana babam tarafından gönderildin. Ben babamın kalbini incittim ve

56 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

57 *İpatiyevskaya Letopis*, s.254-255.

58 Rostislav Yureviç, Pereyaslavlı Knyazı Yuri Vladimiroviç’in oğludur. Novgorod (1138-1141)’da Knyazlık yapmıştır. 1150 yılında ölmüştür.

bu yüzden bölgelerini bana vermedi. Ben de gerçeği kabul ettim. Gerçekten de kardeşim bu bölgeleri aslında babam değil ben sana verdim. Hatta Rus topraklarında seni öldürmeleri emrini de verdim çünkü sen şöyle demiştin: “Kardeşim ben babanın yanına gideceğim, seni ise Rus topraklarında öldürecekler”. Ben de böylece onlarla birlikte ölecektim. Ama Tanrı onların hakkından geldi. Sen ise kardeşim böyle olacağını düşünerek Kiyev’e gidip kardeşimi, oğlumu, hanımı ve evimi aldın. Ama Tanrı bana yardım etti”. Rostislav da ona cevap verdi: “Kardeşim ve Babam! Ne kalbimde ne de aklımda böyle bir düşünce olmadı. Birleştigimi kim söyledi Knyazlar mı, köylüler mi veya lanetliler mi?”⁵⁹ sen benden daha büyüksün kararı sen ver”. İzyaslav şöyle dedi: “Bunu bana sorma, köylüler veya lanetliler etkiledi farketmez onlar şimdi sana yardım edemezler. Kendi babanın yanına gitme”. Böyle söyleyerek geride 4 gençle durdu. Drujinası ve arkadaşları gittiler. Rostislav babasının yanına Suzdal’a geldi ve onun karşısında durarak şöyle dedi: “Bütün Rus topraklarını ve Çerniye Klobukileri almak istediğini duydum. Öyle söylüyorlar. Bizim şerefimiz var gideceğiz”. Yuri, oğlunun bu kötü konuşmasından rahatsız oldu ve kendi kendine şöyle dedi: “Benim ve çocuklarımın Rus topraklarında böyle toprakları var mı?”. Kendi kuvvetlerini Polovetslerle birleştirerek, Tanrı’nın yardımına güvenerek temmuz ayının 24’ünde Vyatiçler üzerine gitti. Vladimir Davıdoviç, İzyaslav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Yuri senin büyüğün ve Vyatiçlerin üzerine gidiyor, biz ise seninle Haç’ı öptüğümüz için duruyoruz”. Bunları duyan İzyaslav kendine gelmeye başladı ve Vladimir’e kendi askerlerini elçi olarak gönderip şöyle dedi: “Kardeşim! Tanrı bize yardım ediyor. Kendin de söylüyorsun Haç’ı öptük ve hepimiz bir olduk. Şimdi kardeşim, sana gönderdiğim askerimin yanına kendi askerini ver de Svyatoslav Olegoviç’e gönderelim”. Vladimir de İzyaslav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Biz kardeş olmaya hazırız ve Haç’ı öptük. Tanrı bize adım attırmadı ama kardeşimiz Svyatoslav’ın üstesinden geleceğiz”. Gönderilen adamlar Svyatoslav’a giderek İzyaslav’ın söylediklerini anlattılar. Vladimir’in adamları da İzyaslav’ın adamlarıyla beraber diler ve onlarda aynı şeyleri söylediler: “Kardeşim! Biz Vladimir ve İzyaslav Haç’ı öptük ve hepimizin bir olduğunu ve olgunlaştığımızı söylüyoruz. Kardeşim

59 Burada lanetliler ile kastedilenler Kuman/Kıpçaklardır.

sen de artık olgunlaştın”. Svyatoslav sustu ve onlara hiçbir cevap veremedi ancak daha sonra şöyle dedi: “Eşyalarınızı getiriniz, ben sizi tekrar çağıracağım”. Onları bir hafta tuttu, onların eşyalarını muhafaza etmeleri için bir bekçi görevlendirdi. Bu yüzden de eşyalar için hiç kimse gelmedi. Bu arada Svyatoslav’dan Yuri’ye elçiler giderek şöyle dediler: “Gerçeğe mi gidiyorsun? Benim topraklarımı alamazsın ve bana sıkıntı veremezsin”. Svyatoslav, Yuri’nin cevap vermediğini duyunca Vladimir Davidoviç ve onun kardeşi İzyaslav’ın elçilerini yanına çağırdı.

Yıllıkta bundan sonra bunların aralarında gönderdikleri elçilerden ve bu elçilerle gönderilen haberlerden bahsedilmektedir.⁶⁰

Yine bu yıl bahar geldiğinde İzyaslav Kiyev’e geldi ve insanlar buna çok sevindiler. Şeytan ise bunu kıskandı ve bazı insanların kalplerine kötü düşünceler yerleştirdi. Onlar şöyle söylemeye başladılar: “Rostislav Yureviç, senin insanlarına, Berendilere, Kiyevlilere yalvararak Kiyev’de oturmak istedi. Babasının yanına giderek senin kalelerini ona vermek istiyor. Sen kendi başını koru”. Böyle düşünenler bunları İzyaslav’a da söylediler. O bunları duyunca etkilendi ve silâhını alarak atına bindi. Drujinası onu arayarak arkasından gitti. Rostislav ise kayıklara bindi ve perşembe günü babasına doğru gitti. Rostislav babasının yanına geldi ve bütün olanları ona anlattı. Babası bunları duyunca üzülerken şöyle dedi: “Rus topraklarında çocuklarımdan bana bir mutluluk gelmeyecek mi?”. Kendi drujinasını ve Polovetsleri toplayarak; Tanrı’ya ümit bağlayarak 24 Temmuz’da gitti. Vyahan’a doğru geldiğinde yanına Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç⁶¹ drujinalarıyla gelerek şöyle dediler: “Kardeşim gidelim, bizim ve kardeşimizin bütün kalelerini mahvettiler”. Beloveja/Belaveja⁶² (Beyaz Kale) yakınlarına gelerek bir ay kaldılar. Bu arada “Polovetslerin gelmelerini ve İzyaslav’ın kendilerine itaat edeceğine” dâir olan haberi beklediler. Ama İzyaslav’dan hiçbir haber gelmedi. İzyaslav bunu duyunca Smolensk’deki

60 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.261-263.

61 Svyatolsav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Olegoviç’in oğludur. Turov (1141-1146), Vladimir-Voln (1146-1158), Novgorod-Seversk (1158-1164), Çernigov (1164-1177) ve en son Kiyev (1177-1194)’de Knyazlık yapmıştır.

62 Belaveja, Boloves, Belovej şekillerinde geçen bu yer günümüzde Ukrayna’da Rovnen bölgesindeki Rokitnova bağlı bir köydür. Ayrıca yine Polonya’nın Beyaz Rusya sınırına yakın bir yerleşim yerinin de adıdır.

kardeşine Vladimir'i gönderdi. Yuri şöyle dedi: "Pereyaslav'l'e gidelim ve orayı alarak onlara boyun eğdirelim". Kudново köyü civarına gelerek durdular. Stryakov'u geçtiler. Vladimir, Pereyaslav'l'i muhasara etti, kardeşi İzyaslav, Svyatopolk,⁶³ Mstislaviç⁶⁴, Porşanlılarla beraber her iki taraftan ok atmaya başladılar. Aynı gün İzyaslav geldi ve Yuri'nin geldiğini duyarak şöyle dedi: "Kendisi sadece çocuklarıyla geldi, ben ona bölge verdim aldı ama üzerine Polovetsleri; kalelerime de Olegoviçleri gönderdi. Onunla savaşmak istiyorum". Kiyevliler ise savaşmak istemediler ve şöyle dediler: "Onunla savaşmak istemiyoruz". Bunun üzerine o: "Barış olacaktır ama benimle gelerseniz güçlü bir barıştan iyilik olacaktır". Kiyevliler gittiler. İzyaslav Davidoviç ona yardıma geldi. Yuri 3 gün durdu ve 3. gün savaşa hazırlanarak (bu ayıbiyla) Stryakov'dan şehrin önlerine geldi ve toprak tabyaların arasında durdu. İzyaslav ise bütün eşyaları ve askerleriyle şehrin dışını kuşattı. Ertesi sabah İzyaslav kiliseye giderek dúa etti ve dûadan sonra onun üzerine yürüdü. Yuri, Yançino köyünün yakınlarında duruyordu. Akşama kadar birbirlerinin karşısında durdular. Yuri hareket ettiğinde İzyaslav da onun arkasından hareket etti. Her iki taraf ancak güneş batarken savaşmaya başladılar ve vuruşma çok şiddetli oldu. İlk önce Porşanlılar daha sonra İzyaslav Davidoviç, Kiyevliler ve Pereyaslavlılar kaçtılar. Pek çoğu öldü, geride kalanlar da ele geçirildiler. İzyaslav Kiyev'e döndü.

İzyaslav, Luçesk'e gelerek Ugr ve Lyahları toplamaya başladı. Bu kışın ona Boleslav⁶⁵ ve İndrih (Genrih)⁶⁶ kardeşler yardıma gelerek Çemerin yakınlarında durdular. Vyacheslav'ın yanına Peresopnitse'ye Rostislay ve Andrey, Vladimir'e yardım etmek için geldiler. Vladimir'in kendisi ise Şümsk (Şümesk) yakınlarında bulunuyordu. Lyahlar ve Ugrlar korkarak İzyaslav'a şöyle dediler: "Şimdi hepsi senin için birleştiler, barış yap". O da barış yaparak geri döndü. Vyacheslav ise kardeşi gibi barış

63 Diğer nüshalarda Yaropolk şeklinde geçmektedir. *Lavrentiyevsкая Letopis'*, s.305.

64 Mstislav Yureviç, Yuri Vladimiroviç'in oğlu ve Andrey Bogolubskiy'in kardeşidir. 1150'den 1169'a yani ölümüne kadar (ölüm tarihi bilinmemektedir) Novgorod'da Knyazlık yapmıştır.

65 Polonya Kralı IV. Boleslav (1146-1173).

66 Polonya Kralı IV. Boleslav'ın kardeşi.

yapmadı ve onu dinlemedi. Yuri Yaroslaviç'i⁶⁷ yanına aldı. Lyahlar geri dönerlerken Ugrlar yanında kaldılar. Knyaz Yuri kardeşi Vyaçeslav'ı ve bütün çocuklarını yanına alarak Luçesk'e doğru gitti. Rostislav Yureviç, kardeşi Andrey⁶⁸ ve Polovetslerle onların önlerinden giderek Muravitsa yakınlarında durdu. O gece Polovetsler kötülük yaparak geri döndüler. Kendi voyvodası Jiroslav ve Andrey'in alayları önde duruyorlardı ve Andrey önden gitmek istiyordu ama drujinası gitmek istemedi. Bütün Polovets alaylarının gittiğini gören Andrey, Tanrı'yı kendilerini kuvvetlendirmesi için överek kardeşinin yanına geldi. Polovets Knyazları onları düşünerek tekrar geri dönüp yanlarına geldiler. Dubno'nun yanında durdular ve babasından onlara elçi gelmesini beklediler. Onlara "Yuri kardeşi Vyaçeslav⁶⁹ ile geliyor" diye haber geldi. Alaylarını Luçesk'e doğru hareket ettirerek iki koldan gittiler. Vladimir de kardeşi İzyaslav'a yardıma Luçesk'e geldi. Onlar şehrin yanında 3 hafta durarak suyun şehre girmesine izin vermediler. Vladimir ve kardeşi İzyaslav, insanlarla beraber şehirde susuzluktan bitkin düştüler. İzyaslav, Yuri'ye elçiler göndererek barış istedi. Rostislav Yureviç (oğlu) barış yapılmasını istemedi ama Tanrı Andrey'in kalbine merhamet verdiği ve kendi soyunu sevdiği için babasına yalvararak barış yapmasını istedi. Aralarında barış yaparak Haç'ı öptüler.⁷⁰

67 Yuri Yaroslaviç, Vladimir-Volın Knyazı Yaroslav Svyatopolkoviç'in oğludur. Yıllıklarda 1149-1162 yılları arasında Turov Knyazı olarak ismi geçmektedir. 1119 yılı civarında doğmuştur. Ölüm tarihi bilinmemektedir.

68 Andrey Yureviç (d.111-ö.1174) Büyük Suzdal ve Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal (1157-1159) ve Vladimir (1159-1167)'de Knyazlık yapmıştır. 1169-1174 yılları arasında Büyük Knyaz olmuş ve *Bogolubskiy* diye lakâp almıştır.

69 Vyaçeslav Vladimiroviç (d.1083-ö.1151), Knyaz Vladimiroviç Monomah'ın oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

70 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.304-307; *Troitskaya Letopis'*, s.225-227; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.116-118: Yıllıkta 10 tane de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*'te bu barışın 23 Ağustos'ta olduğu belirtilmiştir, s.45-46; *Nikonovskaya Letopis'* 'de bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Büyük Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç Novgorodluları gücendirmemek için amcası Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç Monomah'ın üzerine yapacakları sefere yardım etmek için kardeşiyle beraber gitti. Smolensk Knyazı Rostislav Mstislaviç bütün Novgorodlular, Pskovlular, Berendiler, Galiçliler, Ugr ve Çek krallarının voyvodaları ve Lyahlarla Medvedits'in ağzında birleştiler. Buradan Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler gönderdiler. O kendisine gönderilen elçileri geri göndermedi ve İtil boyunca Yaroslav şehrine kadar gitmeyerek Snyatin, Ugleç, Pol, Moloz'a doğru savaşarak gitti

ve her tarafı yakarak 7.000 kişiyi esir aldı. Çernigov Knyazları Davidoviç ve Olegoviçler de onlarla buluşmak isteyerek Medvedits'in ağzına doğru gittiler. Vyatiç yakınlarında durarak Yuri Vladimiroviç'i beklemeye başladılar. Artık bahar gelmiş ve askerin çoğu gevşemiş, atlarda yorulmuştu. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Ugr, Lyah ve Çekleri dağıtarak kardeşi Smolensk Knyazı Rostislav Mstislaviç'in yanına Smolensk'e geldi. Sonbahara kadar orada kaldı ve sonra Kiyev'e döndü. Burada bazı insanlar yanına gelip, iftira atarak şöyle dediler: "Rostislav Yureviç ile pek çok Kiyevli ve Berendi sana sevgi gösteriyorlar ama aslında o Kiyev Knyazlığını almak istiyor. Onun babası Yuri Vladimiroviç senin düşmanın olduğuna göre o da senin düşmanıdır. Kendi başını koru". Bu şekilde Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'i tahkir ettiler ve o da boyarlarını toplayarak onun bölgesine ve şehrine giderek sahip olduğu her şeyi atlarını, silâhlarını, boyarlarını, hizmetçilerini aldı. Daha sonra da onları demir zincirlerle döverek taş zindanlara attı. Knyaz Rostislav Yureviç ise kayığı binerek perşembe günü babasının yanına gitti ve bütün olanları anlattı. Knyaz Yuri yapılan bu kötülüklere üzülerken şöyle dedi: "Rus topraklarında çocuklarımdan gelecek bir mutluluğu göremeyecek miyim?". Asker toplamaya başladı. Bu arada Svyatoslav Olegoviç ve kardeşi Svyatoslav Vsevolodoviç elçiler göndererek durumu anlattı ve kendisiyle beraber harekete geçmelerini istedi. Daha sonra Polovets, Ugr ve Lyahlarla birleşerek 24 Temmuz'da yola çıktı. Vlehoni şehri yakınlarında yanına Çernigov Knyazları geldiler. Belaveja yakınlarında 1 ay kalarak Polovetslerin Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'in yanından gelmelerini beklediler. Ama o, onlara gönderdikleri elçileri bile geri göndermedi. Onlar Polovetslerle birlikte ondan bir haber bekleyerek gittiler. O, boyarlarına şöyle dedi: "Amcam Yuri benim üzerime çocuklarıyla geliyor. Üstelik düşmanlarım olan Çernigovlu Olegoviçler ve Polovetslerle. Ama yinede onlarla barış yapmayacağım". O bunları Tanrı'nın kendisine yardım edeceğini düşünerek söyledi. Daha sonra Smolensk'deki kardeşi Rostislav Mstislaviç'e ve Vladimir'deki diğer kardeşi Svyatopolk'a elçiler gönderdi. Knyaz Yuri Vladimiroviç bütün Knyazlar ve kalabalık bir orduyla Kudnov köyü yakınlarına gelerek durdu. Vladimir Mstislaviç ve Yaropolk Mstislaviç Porşanlılarla Pereyaslavl yakınlarındaki karakolda durdular. İzyaslav Mstislaviç öfkeyle Pereyaslavl'e doğru gitti ve şehre girdi. Bu arada İzyaslav Davidoviç ona yardıma geldi. Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç burada 5 gün kaldı. 5. günün akşamına kadar onları savaşa kıskırttı ve daha sonra buradan Stryakov dağlarına gitti ve Volovih sınırında durdu. İzyaslav Mstislaviç ise pek çok asker toplayarak onları düzenli bir şekilde yerleştirdi ve ertesi gün kiliseye gitti. Pereyaslavl Piskoposu Yeufimay ondan Tanrı için amcasıyla savaşmamasını istedi. Ama o ordusunun kalabalık oluşuna güvenerek bunu kabul etmedi. Sonra Yuri Vladimiroviç'in karşısına Yankin köyüne doğru gitti. Yuri'nin bulunduğu yere gelerek durdu. Birbirlerine karşı öğleden akşama kadar hiçbir şey yapmadan durdular sonra Yuri hareket ederek gitmeye başladı. İzyaslav'da onun arkasından gitti ve her iki ordu güneş batarken savaşmaya başladılar. Savaş çok şiddetli oldu. İlk önce Porşanlılar sonra İzyaslav Davidoviç, Pereyaslavl'liler, Berendiler, Novgorodlular ve en son Galiçliler kaçtılar. Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'in kendisi de daha sonra kaçtı ve Kutsal Çilekeş Lupp'a Günü olan 23 Ağustos'ta Kiyev'e geldi. Oradan hanımını, çocuklarını ve sahip olduğu servetini yanına alarak Luçesk'a kaçtı. Knyaz Yuri Vladimiroviç ise ertesi sabah kanlı savaştan sonra Pereyaslavl'e girdi ve burada 3

Yıl 6658/ 1150: Bu yıl Vladimir, Galiç'ten dünürü Yuri'ye yardım etmek için Kiyev'e İzyaslav'ın üzerine gitti. İzyaslav'a, "Vladimir'in Bolohov'a geldiği ve Munarev'in⁷¹ önünden geçtiği" haberi geldi. İzyaslav oğlu Mstislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Galiçli Vladimir bizim üzerimize doğru geliyor. Berendileri yanına alarak süratle git". İzyaslav'ın kendisi ise boyarlarıyla Vışgorad'a Vyaçeslav'ın üzerine gitti ve ona elçi göndererek şöyle dedi: "Sen benim için babam gibisin, uygun olan bölgeler ile Kiyev'i de kendine al, bana da başka yerleri ver". Vyaçeslav bu sözlere çok kızdı ve İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Sen bana neyi verdin, Kiyev'den büyük bir utançla gitmedin mi? Ordunun bir kısmı Galiç'ten bir kısmı Çernigov'dan geliyor, sen ise bana Kiyev'i veriyorsun". Bunun üzerine İzyaslav, Vyaçeslav'a tekrar elçiler göndererek şöyle dedi: "Sana elçiler göndererek Kiyev'i sana verdiğimi söyledim. Kardeşim Yuri ile beraber bunun üstesinden gelemeyiz. Seni babam gibi seviyorum ve şimdi sana yalvarıyorum: "Sen babam gibisin, Kiyev senin. Buradan git". Bunları duyan Vyaçeslav onun kendisini sevdiğini anladı ve Aziz Çilekeşlerin mezarında Haç'ı öptü: İzyaslav'ın babası Vyaçeslav, Vyaçeslav'ın da oğlu İzyaslav oldu (baba-oğul gibi oldular). Onun askerleri de Haç'ı öptüler ve her ikisinin arasında iyilik ve barış oldu.⁷²

Bu yılın yaz aylarında Svyatoslav Olegoviç, kardeşi İgor'a Kopırev'den Aziz Semenadan yardım gönderdi ve Çernigov'da Kutsal Spasa

gün kalarak Kiyev'e gitti. Pereyeslavle oğlunu yerleştirdi. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Luçesk'de oturarak Çek ve Ugrlardan asker toplamaya başladı. Kral Boleslav ve kardeşi Andrey ona yardıma geldiler. Knyaz Yuri Vladimiroviç ise kardeşi Vyaçeslav ile birleşti. Ayrıca Galiçli Vladimir de önce ona yardım gönderdi arkasından da kendisi geldi. Şumsk'a gelerek durdular. Burada yanlarına çok kalabalık Polovetsler geldiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Luçesk'dan topladığı askerlerle çıktı. Ugr ve Çekler ona yardım etmek için gelmişlerdi ama Yuri Vladimiroviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca korkarak İzyaslav'dan ayrıldılar. Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğlu Rostislav kardeşi Andrey ile önden giderek Marovits yakınlarına geldiler. O gece onların arasında büyük bir korku ve telaş oldu. Polovetsler voyvodaları Temirhoze ve diğerleri ile kaçtılar. Andrey Yureviç tek başına kaldı. Aslında o da bu korkuyla kaçmak istedi ama ertesi sabah askerlerini birleştirerek geri döndü. Polovetslerin ayrılmalarından sonra Yuri Vladimiroviç Luçesk'a gitti ve şehirde İzyaslav Mstislaviç ile yaptığı savaşı kazandı.", s.179-182.

71 Volohov ve Munarev, Bolohov topraklarında iki şehirdir.

72 *İpatievskaya Letopis'*, s.278.

(Kurtuluş) Sarayı'nın inşaatının temelini attı. Vladimir⁷³ kardeşi İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Ugr Kralı damadın olduğu için bütün bildiklerini ve düşüncelerini ona anlatıyorsun. Böylece şimdi sen tekrar kendi şerefini bölüyorsun". Bunun üzerine İzyaslav ordusundaki bir alayı seçerek Ugryadaki kardeşi Vladimir'e ve damadına yardım için gönderdi. Vladimir kardeşi İzyaslav'a elçiler göndererek tekrar şöyle dedi: "Kardeşim! Ben cahil değilim ve bu durumu anlamakta zor değil. Senin ve kardeşim Rostislav'ın şerefini parçalamak benim için büyük bir mutluluktur. Bunun için geleceğim". İzyaslav kardeşi Vladimir'e ve kral damadına yeniden elçiler göndererek şöyle dedi: "Çar alaylarını hareket ettirdi, Tanrı'nın onlara yardım etmesi imkânsız. Tanrı bana yardımcı olarak Yuri'yi, Olegoviçleri ve Galiç knyazını verdi. Sen ise kardeşim beni gücendirdin; ben ise seni hiçbir zaman gücendirmedim". Kral, Vladimir'in İzyaslav'ın üzerine 10.000 iyi askerini gönderdiğini duyunca İzyaslav'a yaptığı yardımı durdurdu. Kral'dan ve Vladimir'den önce İzyaslav'a şöyle bir haber geldi: "Kardeşin ve damadın senin üzerine 10.000 asker gönderdiler ve şöyle dediler: "Seni gücendirdiler ve alaylarıyla birlikte senin bu gücengenliğine engel olmaya çalışacaklar; Kardeşim sen ise artık olgunlaştın". Vladimir, Ugr alaylarıyla beraber kardeşi İzyaslav'ın üzerine gitti. İzyaslav ise kuvvetlerini toplayıp birleştirerek kardeşi Vladimir ve Ugrların üzerine Kiyev'e doğru hareket etti. Vyacheslav da Berendiler ve Kiyevlilerle Peresopnitse'ye gitti. Bu sırada Peresopnitse'de Yuri'nin oğlu Andrey oturuyordu. İzyaslav Peresopnitse'nin yukarısına gelerek durdu ve Zarçesk'i⁷⁴ yaktı. Burada ona "Galiçli Vladimir'in onun üzerine doğru geldiği" haberi geldi. Bunu duyan İzyaslav drujiası ile ne yapacaklarını konuşmaya başladı. İzyaslav buradan kardeşi Svyatopolk'u Vladimir şehrine Vladimir'i gözetlemesi için gönderdi, kendisi de kardeşi Vladimir, oğlu Mstislav, Gordetsli Boris ve Ugrlarla Dorogobuj'e gitti. Dorogobujlular onları Haç'la beraber karşıladılar ve şöyle dediler: "Sizler bizim atalarımızın ve babalarımızın insanlarısınız. Tanrı size yardım etsin". Şehri onlara teslim ettiler. Daha sonra Dorogobujlular İzyaslav'a şöyle dediler: "Knyaz! Yabancı topraklardan

73 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

74 Bu şehrin o dönemde ya Kiyev ya da Pereyaslavl Knyazlığına bağlı olduğu sanılmaktadır.

olan Uğrlar ve bizler şehrimizde sana karşı hiçbir kötölük yapmadık". Bunun üzerine onlara şöyle dedi: "Ben Uğrların ve bütün dünyanın (toprakların) önderiyim. Uğrlar bizim insanımız değil, bize kim düşmansa biz de ona düşmanız. Siz böyle şeylere dikkat etmiyorsunuz". Bu şekilde şehrin önünden geçerek Gorin'e geldi ve Hotriya'da durdu. Buradan daha sonra Korçesk'e gitti ve Korçanlılar onu büyük bir sevinçle selâmladılar. İzyaslav bu sırada Sluç'a⁷⁵ gitmeden kenarında durduğu şehri hatırladı. Galiçli Vladimir ise Andrey Vasilko Yaropolç'ın⁷⁶ elçileri göndererek: "Kardeşim bana gel" dedi. Andrey onun yanına gelerek Milesk'in⁷⁷ yanında durdu. Öncü kuvvetlerini kendilerinden önce gönderdiler kendileri de arkadan gittiler. İzyaslav'a "Galiçli Vladimir'in Andrey Yureviç, Vladimir Andreviç ile beraber büyük bir kuvvetle Dorogobuj'a geldikleri ve Gorina⁷⁸ üzerine yöneldikleri" haberi geldi. Ertesi gün sabah İzyaslav kalkarak Sluç'u ve Çertov ormanını geçerek Uş Nehrine geldi. Uş Nehrini bütün alaylarıyla geçti. Galiçli Vladimir'in, Andrey'in ve Vladimir Andreyeviç'in okçuları Uş Nehrinin yukarısındaki kıyılara geldiler. Bunu duyan İzyaslav kendi okçularını gönderdi ve her iki tarafta savaşımaya başladılar. İzyaslav geri çekildi. Şehre kadar çok az ırmak vardı ve kardeşi Vladimir ile kendi oğlu Mstislav bu ırmağın bir tarafında durarak onların üzerine ok atmaya başladılar. İzyaslav okçularını nehrin bir tarafına sevketti. Galiçliler ise diğer tarafta idiler. İzyaslav'ın okçuları Galiçlilerin bir okçusunu yakalayarak İzyaslav'ın yanına getirdiler. İzyaslav ona: "Knyazın nerede?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Şehrin dışındaki ilk ormanda, ancak oradan bize "orada durunuz, ormanın içinden geçerek gelmeye kalkışmayınız" diye haber geldi" dedi. Yine onlar şöyle dediler: "Ormanın içinden giderek onları öldürelim ve uzakları yakalım". Kardeşi Vladimir ve kendi oğlu Mstislav'ın bu şekilde konuştuklarını duyan İzyaslav bütün drujinasına şöyle dedi: "Tekrar onların üzerine gideceğiz". Drujinası ise ona şöyle dedi: "Onların üzerine gitmen imkânsız, senin önünde nehir var ve durum şimdilik o kadar kötü de değil. Onların üzerine gitmek mi istiyorsun? Henüz ormana yeni yerleştin, bunu yapman doğru değil. Kiyev'e

75 Kiyev Knyazlığı'nda bir nehir.

76 Andrey Vasiliy (Vasilko) Yaropolç'ın, Knyaz Yaropolk Vladimiroviç'in oğludur.

77 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

78 Kiyev ve Volin Knyazlığının topraklarından geçen bir nehir.

kendi drujinanla git. Vladimir bunu anlayacaktır, onunla savaştıktan sonra. Zareçsk Nehrinin yanında durursun. Knyaz onları yen. Sen Teter-ev⁷⁹de olursan drujinandaki herkes seninle gelir. Tanrı da sana yardım eder. Onların karşısına Belogorod'a⁸⁰ kadar git". Bunları duyan İz-yaslav buradan Krinitse ve Svyatoslavlya'ya⁸¹ gelerek durdu. Vladimir ise Uşa gelerek durdu. İzyaslav'ın öncü birliklerinin Galiçlileri ateşe verdikleri sırada Galiçlilerin öncü birlikleri yetiştiler. İzyaslav drujinasıyla geceleyin Miçsk'i geçti ve kendi askerlerinin hepsini geçirdi. Her yeri ateş sarmıştı ve pek çok asker mahvoldu. Teter-ev boyunca oturdular. Miçskliler onun yanına gelerek selâmladılar ve ona şöyle dediler: "Sen bizim Knyazımızsın". İzyaslav buradan atına binerek Teter-ev'in dışına gitti. O atının üzerinde uyudu, yemeğini yedi ve yattı. Böylece Vzdvi-j-den'e⁸² gitti. Vzdvi-jen'e geldiğinde akşama kadar atının üzerinde durdu ve yanına kardeşi Vladimir, oğlu Mstislav ve Gorodetsli Boris ve Ugr askerlerini çağırdı. Gelenlere düşüncelerini sorarak şöyle dedi: "Vladimir bize doğru geliyor biz ise duruyoruz. Kardeşlerim ben size soruyorum: durmak istiyor muyuz? Henüz kendi gayretimizi gösteremedik, bu gece gidelim mi? Yoksa yine durmak mı istiyoruz. Vladimir arkamızdan küçük bir orduyla geliyor, diğer taraftan Yuri'de bir alayda karşımıza doğru geliyor. Onları bekleyecek miyiz? Kardeşlerim bu bizim için çok zor olur. Kendi gayretimizi göstermiyor, Tanrı'dan yardım bekliyoruz. Onlar Belgorod'a gidecekler ve orada olacaklar. Yuri hazır bir şekilde bizim önümüze geliyor. Biz de Kiyevimize gidelim. Kiyev alaylarımız kuvvetli, onlarla oraya gidin. Ben de arkanızdan savaşarak geleceğim. Sadece alaylarla beraber Belgorod'a gitmek imkânsız, Çerniye Klobukilere gidelim ve Çerniye Klobukilerle kuvvetlerimizi birleştirelim. Tanrı'dan ümit edelim de ne Vladimir ile ne de Yuri ile savaşmayalım". Uğrlar ona şöyle cevap verdiler: "Biz senin misafirleriniz, Kiyevlilerden yardım ümit et. Sen kendi insanlarına emredebilirsin. Tanrı

79 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde akan bir nehir.

80 Bu şehir Kiyev yakınlarında bulunuyordu. Yıllıklarda bazen Belgorod, bazen de Belogorod şeklinde geçmektedir. Biz de yıllıklarda ne şekilde geçmişse öyle vermeyi tercih ettik. Bu şehir Kiyev Knyazlığı döneminde kurulan kale şehirlerden birisidir ve Kiyev'in sağında bulunan İrpen Nehri kıyısında kurulmuştur.

81 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde bir köy.

82 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde bir şehir.

sana gücü geceleyin verecek, beraber gidelim”. İzyaslav kardeşi Vladimir’e şöyle dedi: “Sen Belgorod’a önceden git, biz hepimiz senin drujinanın gençleriyle onları arayarak geleceğiz. Sen bize haber gönder. Biz ise sabahtan öğleye kadar savaşıarak geleceğiz ya Obraml köprüsünü geçeceğim ya da Çerniye Klobukilere giderek onlarla alaylarımı birleştireceğim ve daha sonra da Kiyev’e Yuri’nin üzerine gideceğim. Alayların bir kısmı Belgorod’a gelecekler. Ben de daha sonra sizin yanınıza geleceğim”. İzyaslav atına bindi Vzdviyen’i geçerek alaylarını savaşa hazırladı, kardeşi Vladimir’i ise Belgorod’a gönderdi. Kendisi de alaylarıyla onun arkasından gitti. Vladimir hızlı bir şekilde Belgorod’a geldi.⁸³

1150*: Bu yıl Vladimirka Kiyev’e İzyaslav üzerine giden Yuri’ye yardım etmek için gitti. Bunu duyan İzyaslav oğlu Mstislav’a elçi göndererek şöyle dedi: “Üzerime bir taraftan Vladimirka diğer taraftan da Yuri, Olegoviçlerle geliyor. Yanına Berendileri alarak süratle bana gel”. İzyaslav’ın kendisi Vladimirka’yı karşılamaya gitti. Kardeşi ve oğlu Mstislav, Berendiler ve Kiyevlilerle ona Tumaş yakınlarında yaptılar. Okçular Stugna Nehrine doğru ok atmaya başladılar. Vladimir kendi kuvvetlerini hareket ettirdi. Berendiler onun güçlerini görünce korkarak İzyaslav’a şöyle dediler: “Knyaz geri dön, onun çok büyük ordusu var, senin ise drujinan az. Biz nehri geçemeyiz”. İzyaslav ise onlara: “Kardeşlerim büyük bir utançla yaşamaktansa burada kalıp savaşmamız daha iyidir” dedi. Kiyevliler de: “Knyaz geri dön” dediler ve sonra da gittiler. Onlarla beraber Berendiler de gitti. Bunun üzerine o drujinasına onların gitmeleriyle zarar gördüklerini ve oraya kadar gidemeyeceklerini söyleyerek geri döndü. Vladimir’in askerleri onun arkasından gittiler. Bazıların yakaladılar bazılarını ise öldürdüler. İzyaslav Kiyev’e kaçtı.

Bu yılın kışında İzyaslav, Andrey’e elçiler göndererek babası ve kardeşi Gleb’le aralarını açmak istedi. Yuri buna sinirlenerek ona bölge-lerini vermek istemedi. İzyaslav’da Ugr ve Lyahları ona yardıma gönderdi. Baharda Ugrlar onun yanına gelerek Kiyev’e gittiler. Vyacheslav’ın askerleri, Berendiler ve Kiyevliler ona akın ettiler. İzyaslav, Peresopnit-sa’nın önüne geldi ve oradan daha sonra Zareçesk’e giderek Mılsk’ın

83 *İpatievskaya Letopis’*, s.283-288.

yanında durdu. Ertesi sabah Vladimir, Andrey, Vasilko Yaropolçî'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim benim yanıma gel". Andrey'de onun yanına giderek birleşip beraberce Mılska yakınlarına gittiler. Öncü kuvvetlerini önceden gönderdiler ve kendileri de onların arkalarından gittiler. İzyaslav arkasından Vladimir'in kuvvetlerinin geldiğini görünce gece olmasını bekledi ve sonra Kiyev'e gitti. Vladimir'in öncü kuvvetleri onlara Ros Nehri üzerinde yetiştiler ama Vladimir ve Andrey gelmeden İzyaslav kaçtı.⁸⁴

Yine bu yılın kışında İzyaslav Mstislaviç'i Kiyevliler gizlice ziyaret ederek ondan kendilerine knyazlık yapmasını istediler. Yine Vyacheslav'ın bütün adamları ve Berendilerin hepsi onun Kiyev'de knyazlık yapmasını istiyorlardı. O buna çok memnun oldu ve onlara: "Sizin sevginiz beni çok sevindirdi. Sizi sağlıklı görmek istiyorum. Tanrı sizinle olsun. Ben de sizi seviyor ve sizinle olmak istiyorum" dedi.⁸⁵

84 *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.310-313; *Troitskaya Letopis'*, s.228-230; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.119-120: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; **Voskresenskaya Letopis'**te verilen bilgiler aynıdır ancak son cümle şu şekildedir: "İzyaslav Dorojiç'e gitti", s.48; **Nikonovskaya Letopis'** İde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Galiç Knyazı Vladimir, Kiyev'e Knyaz İzyaslav Yuri Dolgoruki Vladimiroviç Monomah'a yardım etmek üzere gitti. Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç oğlu Mstislav'a elçiler göndererek: "Bir taraftan Galiçli Vladimir diğer taraftan Knyaz Yuri Dolgoruki Vladimiroviç ile Olegoviç ve Davidoviçler Knyazlarıyla üzerime geliyorlar. Berendileri alarak yanıma gel" dedi. Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, oğlu Mstislav ile Galiç Knyazı Vladimir'i karşılamaya gitti. Oğlu Tumaşa'ya giderken ona yetişt ve Stugna Nehrinde durdular. Nehirden taraflar birbirlerine ok atmaya başladılar. Daha sonra Galiç Knyazı Vladimir çok kalabalık ordusunu güçlü bir şekilde göndermeye başladı. Berendiler ve diğer askerler onların ordusunun çok kalabalık olduğunu görünce korkarak Knyaz İzyaslav Mstislaviç'e: "Geri dönelim, onun sayısız askeri var senin ise az. Ayrıca Galiçlilerin kendileri de cesur insanlardır. Süratle geri dönelim. Onlar nehri sayıları çok olduğu için süratli geçemezler" dediler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç: "Burada ölmemiz utanç içerisinde ölmemizden daha iyidir" dedi. Kiyevliler ona sık sık elçiler göndererek: "Bütün askerleriyle Kiyev'e git" dediler. Ama o onların söylediklerini duymak istemedi ve nehre doğru gitti. İlk önce Berendiler sonra Kiyevliler kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç'in kendisi de daha sonra kaçtı. Vladimir kendi askerleriyle onların arkalarından gitti. Yakaladıklarının bazılarını kılıçtan geçirdiler bazılarını öldürdüler. İzyaslav Mstislaviç drujinası ile Kiyev'e gitti.", s.183.

85 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.185.

Yıl 6659/ 1151: Bu yıl Rostislav⁸⁶, Smolyanlılarla ve kalabalık bir orduyla kardeşi İzyaslav ve babasının yanına geldi. Yuri⁸⁷, Kiyev'e doğru giderek Rodun'da⁸⁸ durdu. Bu sırada pek çok Yabani Polovets Yuri'ye yardıma geldiler. İzyaslav ise Özi tarafından gitmek istedi. Özi boyunca savaşmaya başladılar ve Kiyev'den Desna'nın ağzına kadar atlı birlikler savaştilar. Onların güçleri eşit değildi. Bu şekilde şiddetli bir şekilde savaştilar ama yine de Kiyev'e karşı hiçbir şey yapamadılar. İzyaslav kayıkları kullanarak bir kurnazlık yaptı: Onların kürekçileri çoktu ama kayıklarda hiçbir insan görünmüyor sadece kürekler görünüyordu çünkü kayıkların üzerlerini tahta ile kapatmıştı. Askerler dağda zırhlarını giyerek ok attılar. Kayıklarda iki dümenci vardı. Biri ön kısımda (burun) diğeri kış taraftaydı. Böylece onlar kayığın ters dönmesine (ala-bora) olmasına imkân vermediler. Yuri, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler bu kurnazlığı anladılar ve Kiyev'in yanından kayıkları geçirmemek için aşağıya Vitiçev Nehrinin geçiş kısmına gitmek istediler ama ancak Düleb Gölü'ne kadar gidebildiler. Buradan kıyı boyunca sürünerek Zolotça Nehrine geldiler. Zolotça boyunca da Özi'ye kadar geldiler. Yuri'nin Polovetsleri çayır boyunca yürüdüler. Vyacheslav ve İzyaslav kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç⁸⁹, kardeşi Yaroslav⁹⁰, Gorodets Knyazı, kendi drujinası, Kiyevliler ve Çerniye Klobukilerle onların bu düşüncelerini anlayarak dağ boyunca Özi'nin bu tarafından gittiler, kayıklar ise Özi boyunca gittiler. Kendilerini istemeyen ve karşı olan Miroslav köyünün yakınların-

86 Rostislav Mstislaviç, Novgorod Knyazı Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Vladimir Monomah'ın torunudur. Yıllıklarda adı ilk defa 1127 yılı hadiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1168 yılında ölmüştür. 1159'dan 1168 yılına kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

87 Yuri Vladimiroviç olarak da bilinen Yuri Dolgoruki (Uzunkollu) Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. İlk önce Suzdal'da daha sonra da 1154'ten 1157'ye yani ölümüne kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

88 Ros Nehrinin Kiyev topraklarında döküldüğü yerde bulunan şehir.

89 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov, daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hadiselerinde geçmektedir. 6 Mart 1162'de ölmüştür.

90 Metinde bu şekilde verilmesine rağmen İzyaslav Mstislaviç'in böyle bir kardeşi yoktur. Bunun İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim *İpatiyevskaya Letopis*'deki dipnotta bu durum belirtilmiştir. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis*, s.294.

daki Vitiçev'e geldiler. Her iki taraf geçidin yanında karşılaştıklarında durdular. İzyaslav onların buradan çıkmalarına izin vermedi. Bu şekilde her iki tarafında diğer tarafa geçmesi mümkün olmadı. Yuri onların niyetlerini anlayarak yanına oğullarını, Vladimir Davidoviç'i, Svyatoslav Olegoviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i ve Polovetsleri çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim, niçin burada duruyoruz? Ne zamana kadar burada böyle duracağız? Zarubej Geçidi'ni⁹¹ onlardan nasıl alacağımızı ve o tarafa nasıl geçeceğimizi düşünmemiz gerek". Bu düşünce hepsinin hoşuna gitti. Yuri oğlunu Polovetsler, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'le gönderdi, kendisi ise burada alaylarını sıraya koydu ve kıyıdaki kayıklarını nehre sokmaya başladı. Böylece sahildeki bütün kayıkları gönderdiler ve kendileri de onlarla beraber kıyı boyunca gittiler. Yuri'nin oğlu, Svyatoslav Olegoviç ve Yabani Polovetsler Zarubej Geçidi'ne geldiler. Geçidin bir tarafında Şvarn⁹² idâresindeki öncü kuvvetler vardı ve bunlar Özi'yi nasıl geçeceklerinin yolunu buldular. İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinin azlığını gören Polovetsler onlara karşı at üzerinde zırhlarını giyinmiş bir şekilde kalkanlarıyla mızrak atarak savaşıyorlardı. Özi pek çok askerin cesediyle örtüldü ve kayıklarla Ros'un diğer tarafına geçtiler. Bunu gören Şvarn kaçarak süratle İzyaslav'ın yanına geldi. O bu sırada oğlu Mstislav'ı Uğrlara gönderdi çünkü geçit artık emniyetsiz ve tehlikeliydi ayrıca boyarlar da onu dinlemiyorlardı. Yuri'nin oğlu Özi'yi geçen iki Svyatoslav'a, Polovetslere ve babasına elçiler göndererek şöyle dedi: "Atlarla hızlı bir şekilde gidiniz, biz Özi'yi geçtik. Şimdi İzyaslav bize bir şey yapamaz". Yuri, Vladimir'le beraber atlı olarak süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti.

Bu sırada Vyaçeslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, Rostislav'ın kardeşi Vladimir, Gorodets Knyazı ve onlarla beraber olanların hepsi İvan şehrinin yakınlarında durdular. Onlara Kiyev'e geri dönmeleri haberi geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav kardeşlerini çağırarak düşünmeye başladılar. İzyaslav ve kardeşi Rostislav onlara karşı

91 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehriden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir. Bu geçit ise Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunan bir geçittir.

92 Kiyev voyvodası.

her zaman savaşmak istiyorlardı. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'ın kendi drujinaları onları bu fikirlerinden vazgeçirdiler. Kiyevliler ve Çerniye Klobukiler de şöyle diyerek onların üzerine gitmekten vazgeçtiler: “Kn-yaz! Onlara karşı gitmemiz mümkün değil çünkü bizim askerlerimizin hepsi atlı, onların üzerine gittiğimizde onlar Ros Nehri boyunca gideceklerdir. Bizlerin ise nehrin karşı kıyısı boyunca gitmemiz mümkün değil. Çünkü onların kayıkları var. Biz sizlere şöyle diyoruz: Kendi Kiyevinize gidiniz ve bizi yönetmeyiniz. Başımıza Vladimir'i bırakınız. Biz kendi sınırlarımıza gideceğiz çünkü artık topraklarımızda olmak istiyoruz. Hanımlarımızı, çocuklarımızı, hayvanlarımızı ve herşeyimizi alarak tekrar Kiyev'e geleceğiz. Sizler de akşama kadar Kiyev'de olunuz, bizler de olacağız. Biz sizlerin babası Vyacheslav, senin, kardeşin Rostislav ve bütün kardeşlerin için kendi başımızı vermeyi şeref telâkki ediyoruz. Sizler için ölmeyi istiyor ama Yuri için ölmeyi istemiyoruz”. İzyaslav ve Rostislav kendi drujinalarını, Kiyevlileri ve Çerniye Klobukileri dinleyerek kardeşleri Vladimir'i Tork, Kovuy, Berendi ve Peçeneklerle kendi topraklarına gönderdiler, kendileri ise Trepol'e giderek geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün güneş doğarken Vyacheslav, İzyaslav, Rostislav Trepol'den hareket ederek Borok'un arasından geçip Kiyev'e gittiler. Vyacheslav ve İzyaslav şehre girmek istemediler ve Yazın⁹³yakınlarındaki Altın Kapıların önünde durdular. İzyaslav Davidoviç Altın Kapıların ve Jidov (Yahudi) Kapılarının arasındaki Borislav'ın sarayının karşısında; Rostislav kendi oğlu Roman ile Jidov Kapılarının önünde kalabalık bir insan grubuyla; Gorodetsli Boris Lyad (Lyah) Kapılarının yanında, Kiyevliler ise bütün güçleriyle atlı ve yaya olarak durdular. Knyazların arasında İzyaslav ve Vyacheslav'ın sağ tarafına, İzyaslav'dan Rostislav'a kadar Rostislav'dan Oleg'in mezarına kadar; Vyacheslav ve İzyaslav'ın sol tarafından Lyad Kapılarına kadar böylece bütün şehrin etrafında sayısız insanlar durdular. Bu sırada büyük kötülükler yapan, manastırları ve köyleri yakıp-yıkan, bütün bahçeleri tahrip eden Vladimir yanında kalabalık bir insan grubu ve Çerniye Klobukilerle geldi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav, Vladimir'e Berendilerle ve onların mallarıyla (hayvanlarıyla) Oleg'in mezarının bulunduğu yerden Kutsal İoan Bahçeleri

93 Kiyev yakınlarında bir yer.

arasındaki topraklara ve Şkovitsa'ya⁹⁴kadar gitmesini emrettiler. Yine bu sırada Kovuy, Tork ve Peçeneklere Altın Kapılardan, İoan Bahçeleri boyunca Lyad Kapısına kadar, oradan da Klov, Berestov ve Ugr Kapıları ile Özi'ye kadar giderek durmalarını emrettiler. Bu şekilde Knyazlar kendilerini görevlendirdiler. Drujina, Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler onlara karşı alaylarıyla savaşmaya gitmediler (plâna göre küçük bir grup onları kendilerine yaklaştırdığında, ordu da üzerlerine saldıracaktı). İzyaslav şöyle dedi: "Biz Tanrı'nın yardımıyla onları yeneceğiz. Onlar kanatlı değiller ve Özi'yi uçarak geçemezler. Bizden geri dönecekler, o zaman Tanrı (onlara ne verecek göreceğiz) bilir". Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşlerim ben artık yaşlandım; Yuri benim kardeşim ve benden küçük ben ise onun büyüğüyüm. Tanrı gerçeği biliyor". İzyaslav ve Rostislav'da şöyle dediler: "Baba sen doğruyu yap!". Vyacheslav adamlarına şöyle dedi: "Kardeşim Yuri'nin yanına gidin ve onu öpün. Siz kardeşim, oğullarım İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarının karşısında beni dinleyiniz. Kardeşime şöyle diyorum: "Kardeşim ben İzyaslav'la beraber sana pek çok kez Hristiyan kanını dökmek ve Rus topraklarını bölüp-yok etmek istemediğimizi söyledik ama sen beni çok kızdırdın ve iyi yönetmedin. Beni bir-iki kere gücendirdin ve şimdi de kızdırdın. Alaylarım var ve Tanrı bana güç verdi ama ben, senin Rus topraklarını ve Hristiyanları böldüğünü anlayamadım. İzyaslav, İgor'la savaşmaya gitti ve şöyle dedi: "Ben (kendim için) Kiyev'i aramıyorum büyük ağabeyim ve bana baba gibi olan Vyacheslav için arıyorum ve seninle savaşmaya bunun için geliyorum" Tanrı ona yardım etti ve Kiyev'i kendine aldı ve yine Turov⁹⁵ile Pinesk⁹⁶ üzerine buraları benim için zaptetmeye gitti. İzyaslav üstün geldi. Sen kardeşim alaylarınla İzyaslav'la savaşmak için Pereyaslavl'e gittin ve şöyle dedin: "Ben Kiyev'i kendim için aramıyorum, bana baba gibi olan büyük ağabeyim için istiyorum. Tanrı bana yardım etti ve Kiyev'i kendime aldım, Peresopnitse ve Dorogobuj⁹⁷üzerine giderek buraları benden almak

94 Kiyev yakınlarında bir dağ.

95 Kiyev Knyazlığı'nda bir şehir.

96 Volin Knyazlığı'nda bir şehir.

97 Dorogobuj, günümüzde Rusya Federasyonunun Smolensk eyaletinde Dorogobuj ilçesi olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu her iki yerleşimde o dönemde Volin knyazlığının toprakları içerisinde idiler.

istedin ve böylece beni yeniden gücendirdin.....” diyerek elçileri gönderdi. Bu sırada Yuri, Vasilyev yakınlarında bulunuyordu ve kendi elçilerini, Vyaçeslav’ın gelen elçilerine karşılık göndererek şöyle dedi: “Ben senin kardeşinim ve seni selâmlıyarak şöyle diyorum: Sen bana babam gibisin, benimle aynı tarafta olmak istedin mi? Vladimirli İzyaslav’a ve Smolensk’deki Rostislav’a gittin. Ama biz her zaman kendi kendimizle beraber olduk”. Vyaçeslav⁹⁸ bunun üzerine şöyle dedi: “Senin 7 oğlun varken onları senden (zorla çekip) almıyorum. Benim ise iki oğlum var: İzyaslav ve Rostislav. Diğerleri ise küçük. Kardeşim sana söylüyorum. Rus topraklarını ve Hristiyanları ayırma, kendi Pereyaslavlı’ine ve Kursk’una oğullarının yanına git. Ayrıca Rostov şehri de senin olsun. Olegoviçleri ise bırak evlerine gitsinler, sıraya gir ve Hristiyan kanını dökme, alaylarıyla beraber kendi düşüncene göre hareket et ve git”. Vyaçeslav böyle diyerek Altın Kapıların üzerindeki Kutsal Meryem Ana’ya geldi ve şöyle dedi: “Aziz ve saf Tanrım beni ve oğullarımı gelecek yıllarda da dâima koru”. Yuri’nin adamlarını gönderdi. Ertesi gün sabahleyin Yuri ordusunu düzene sokarak Kiyev’e doğru gitti, Libed’in⁹⁹ diğer tarafında durarak savaşmaya başladı. Yuri’nin oğlu Andrey, Andrey’in oğlu Vladimir ve Polovetsler bütün güçlerini birleştirdiler. Andrey ve Polovetsler Libed’in kuru tarafına onun nasıl birisi olduğunu bilmeyen drujinası ile geçtiler. O Vladimir’i yemek yedirmeden bırakmadı çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Askerleri küçük bir alayla kovan Andrey bir Polovets atına binmiş olarak geri döndü. Andrey oraya drujinası ve bütün Polovetsler kaldığı için dönmüştü. Andrey yine Tanrı ve âilesinin dâmalarıyla sapaşğlam olarak geri döndü. Akşama kadar insanlar Libed’de ok atılar (savaşılar) bazıları (nehri) geçtiler. Vyaçeslav ve İzyaslav’ın alaylarının karşısındaki bataklıklara geldiler. Bunu gören İzyaslav bütün kardeşlerine alaylardan meydana gelen drujinalarını dağıtmadan göndermelerini emretti. Böylece hepsini bir hamlede üzerlerine gönderecekti; Çerniye Klobukileri de onların üzerine gönderdi. Bu şekilde Libed’in her tarafında şiddetli bir savaş oldu. Bazılarını geçitte öldürdüler, bazılarını yakaladılar, bazılarını ise daha sonra atlarından indirerek öldürdüler.¹⁰⁰

98 Metinde Vyaçeslav olarak geçiyor ama dipnotta bunun İzyaslav olması gerektiği belirtiliyor, *İpatiyevs kaya Letopis’*, s.298.

99 Özi’nin Kiyev’e dökülen kolu.

100 *İpatiyevs kaya Letopis’*, s.293-299; *Voskresenskaya Letopis’*, s.50-51.

1151*: Bu yıl Polovetsler, İzyaslav'ın üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldiler. Yuri, Olegoviçler, Vladimir Davidoviç ve Polovetslerle kuvvetlerini birleştirerek Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'in karşısında çadır kurarak durdu. İzyaslav sağına soluna bakarak, Özi'yi geçti. Yanındakilerle kayıklara bindi ve onlara Kiyev'e karşı bir şey yapma fırsatını vermedi. İzyaslav'ın insanları çok akıllıydılar: Onun kürekçileri kürek çektiler ama gözler onları görmedi sadece kayıkların kürekleri görüldü. Böylece insanlar üzerleri tahtalarla örtülmüş insanları göremediler. Zırhlılar ve okçular kayıkların iki tarafında: kış ve burun'da oldular. Bu şekilde giderek kayıkları döndürmek istemediler. Yuri, Olegoviçlerle Vitiçev Geçidi'nin aşağısına doğru hareket etmek istedi ama Kiyev'in önünden geçmelerine izin verilmedi. O, Dolob Gölü'ne¹⁰¹ doğru gitti ve buradan sürünerek Zolotçi kıyılarına geldi. Zolotçi boyunca da Özi'ye geldi. Polovetsler ise Yuri ile beraber Lug¹⁰² boyunca gittiler. İzyaslav Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca giderken kayıklar da Özi Nehri boyunca giderek Vitiçev'in karşısında durdular. Geçitte kayıklar savaşılmaya başladılar. İzyaslav onların oradan geçmelerine izin vermedi. Olegoviçler, Polovetsleri, Yuri, Vladimir Davidoviç ve eşyalarla Vitiçev'in karşısında bırakarak Zarub'e doğru gitmeyi düşündüler. İzyaslav'ın bekçileri bir tarafta, voyvodası Şvarn diğer tarafta durarak Özi'nin geçilmesine fırsat vermediler. Polovetsler atlarına binerek zırhlarını giydiler ve yanlarına kalkan ve mızraklarını alarak savaşılmaya Özi'ye gittiler. Özi sayısız askerin cesediyle örtüldü. İzyaslav'ın bekçileri korkarak kaçtılar. Tam bu sırada oğlu Mstislav'ı¹⁰³ Uğrlara göndererek "bütün boyar ve knyazların kendisini dinlemedikleri için geçitte iyi savaşamadıklarını" söyledi. Svyatoslav, Polovetslerle Özi'yi geçerken Yuri'ye haber vererek şöyle dedi: "Süratle gel, Özi'yi geçtim artık İzyaslav bizimle savaşamaz". Yuri, Vladimir ve oğluyla süratle Zarub'e geldi ve

101 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Gölün tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir ancak Dobička Boğazı yakınlarındaki Truhanov Adasındaki bir gölün adı olduğu düşünülmektedir. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığı'nın topraklarına katmıştır.

102 Novgorod bölgesinde bulunan bir nehir.

103 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Yıllıklarda hakkında 1151 tarihinden itibaren bilgi vardır. Önce Volin daha sonra 1167'den ölümüne yani 1169 veya 1170'e kadar Kiyev Knyazlığı yapmıştır.

Özi'yi geçti. İzyaslav bunu duyunca Kiyev'e geri döndü. Yuri'de onun arkasından Kiyev'e gitti. Belogorod civarında durarak ordusunu savaş düzenine soktu ve Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdu. İzyaslav onun karşısına Altın Kapıların önüne Vyacheslav, kardeşi Rostislav ve İzyaslav Davidoviç ile birlikte geldi¹⁰⁴. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendilerin topraklarından Torklar ve bütün Çerniye Klobukiler gelerek büyük kötülükler yaptılar. Alaylara zarar verdiler, manastırları ve köyleri ateşe vererek bütün şehri yaktılar¹⁰⁵. O zaman Andrey Yureviç, Vsevolod Andreyeviç'le Libed'e gitti. Andrey esas drujinasını Polovetslerle gönderdi. Vladimir ise onu yemek yemeden göndermedi çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Andrey onların alaylarına kadar yanındaki küçük drujinası ile kovdu. Bir Polovets onun atının dizginlerini tuttu ve drujinasını geri döndürdü çünkü onun yanında bütün Polovetsler kalmışlardı ve tekrar sağ-salim geri döndüler.¹⁰⁶ Tanrı ve anne-babasının duaları onları korudu. Okçular akşama kadar ok attılar. Tekrar geri döndüğünde Vladimir'in kendisinin yanına yardımına geldiği haberi geldi. O, ona doğru gitti. İzyaslav bunu duyunca Vladimir'i savaşa sokmamak için onların arkalarından gitti ve Perepetov¹⁰⁷ civarında onlara yetişerek savaşmak istedi. Onların arkasında

104 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle birlikte ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "İzyaslav Davidoviç Zolot (Altın) Kapısı ile Borislav'ın sarayının karşısındaki Jidov Kapısının karşısında; Rostislav Mstislaviç oğlu Roman ile Jidov Kapısının önünde; Boris ise şehrin Lyat Kapılarının yanında durdular. Kiyevliler bütün kuvvetleriyle atlı ve yaya olarak Knyazların arasında durdular. Böylece şehrin etrafında kalabalık bir şekilde yer aldılar", s.52.

105 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Knyaz Vladimir, Berendilerle sınırdan sürülerle Olegoviçlere doğru giderek durdu. Knyaz onların drujinası ile kendi drujinasını sıraya koydu. Çerniye Klobukiler ile Kiyevlilerin kendileri ise alaylarıyla savaşmak için gitmek istemediler ama onları yanına alarak savaştırdı", s.52.

106 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Drujinaları Libed'i geçerek Vyacheslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına geldiler, diğerleri ise Lyat Kapılarına geldiler. İzyaslav kendi kardeşlerine elçiler göndererek drujinalarındaki alaylarını hazırlamalarını emretti ve alaylar bu şekilde mahvolmakta kurtuldular. Hepsine onların üzerlerine gitmelerini emrederken bütün alaylar ile Çerniye Klobukileri geriye Libed tarafına döndürdü. Onlardan bazıları öldüler bazıları yakalanarak ele geçirildiler. Geride kalanlar ise atlar tarafından sürüklenerek nehrin dışında öldüler. Ölenler arasında Polovetslerden Sevença Bonyakoviç'de vardı", s.53.

107 Kiyev Knyazlığı toprakları içinde bir yer.

durdu. Günlerden perşembeydi. Çok güçlü bir rüzgâr çıktı ve yağmur yağdı. Birbirlerini güçlkle görebildiler. Polovetsler barışın yapılmasına izin vermediler çünkü çok kısa bir süre sonra kan akıtacaklardı. Bu şekilde akşama kadar durdular. Yuri, Rut'un¹⁰⁸ arkasına gelerek durdu. Cuma günü¹⁰⁹ İzyaslav alaylarını savaş düzenine koyarak Kiyev'e doğru gitti. Yuri, Vladimir'i beklediği için onunla savaşmak istemedi. İzyaslav ise alaylarını onlara doğru yöneltmeye başlayarak, savaşmaya gitti. Andrey babasının alaylarını öne çıkardı çünkü onlar tecrübeli idiler. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onlara doğru giderek, zırhlarını kuvvetlendirmeleri için çok yalvardı. Oradan gelip kendi alaylarını ve drujinasını sağlamlaştırarak, mızrağını aldı ve hepsinin önünden gitti. Mızrağı parçalandığı sırada atı şaha kalktı ancak onu Tanrı ve anne-babasının dûaları koruduğu için yara almadan kurtuldu. Alaylar çok şiddetli bir şekilde birbirlerine girdiler. İyi ve yumuşak Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü, İzyaslav Mstislaviç esir düştü. O atından düşünce piyadeler onu öldürmek istediler. O ise bunu bilmeden sersemleyerek kendini kaybetti. Polovetsler, Yuri'nin okçularını oldukları yerde bıraktılar ve kaçtılar. Sonra Olegoviçler daha sonra Yuri çocuklarıyla kaçarak Rut Nehrine geldiler. Drujinasının büyük bir kısmı Rut'da boğuldu. Geride kalanların bazıları öldürüldü bazıları da ele geçirildi. Öğleye doğru Özi'ye geldiler. Yuri ve diğerleri kayıklarla geçtiler. Yuri, Pereyasavl'e, Olegoviçler kendi topraklarına, Polovetsler de Polovets topraklarına gittiler.¹¹⁰

108 Kiyev Knyazlığı topraklarından geçen bir nehir.

109 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçler barış istedikleri için savaşmak istemediler ama Polovetsler kan dökmek istediklerinden savaşmak istediler.", s.54.

110 *Lavrentiyevskaya Letopis*', s.313-319; *Troitskaya Letopis*', s. 231-232; *Radzivilovskaya Letopis*', s.121-123; *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçlerin Polovetsleri oklarını gönderdiler ve kaçtılar sonra Olegoviçler ve onların arkalarından Yuri çocuklarıyla pek çok hendeğin arasından kaçtı ama drujinasının çoğu çamurlu hendeklerde mahvoldu, geride kalanların bazıları öldü bazıları da yakalandı. Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve pek çok Polovets Knyazı öldüler, diğerleri ise mahvoldular, s.55; *Nikonovskaya Letopis*'te bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç Kiyev knyazını onun için asker toplamadığı için gücendirdi. O topladığı askerleri Ryazan'a Olegoviç, Davidoviç ve Polovets Knyazlığının yanına gönderdi. Olegoviçleri Vladimir Davidoviç, Vladimir Andreyeviç, kardeşi, çocukları ve Po-

lovetslerle güçlerini birleştirerek Kiyev'e doğru Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in üzerine gittiler. Kiyev'e geldiklerinde şehrin karşısında çadır kurdular ve şehrin etrafını kalabalık bir asker grubuyla kuşatarak, Knyaz İzyaslav Mstislaviç ve Knyaz Vyacheslav Vladimir'i çevirdiler. Onların karşısında sağlam bir şekilde durarak onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. İzyaslav'ın kayıklarındaki askerleri çok aklıydılar. Kürekçiler kayıkları çekmelerine rağmen görünmüyordular. Çünkü kayıkların üzerini tahta ile kaplamışlardı. Bu yüzden insanlar kayıkların içerisindekileri göremediler. Zırhlı ve okçu askerler kayıkların kış ve burun tarafında idiler. Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç, Olegoviçler, Davidoviçler, Polovetsler ve bütün ordusuyla Viteçesk Geçidi'ne gitti ama Kiyev Gölü'nden geçmelerine izin verilmedi. Onlarda Dulep Gölü'ne oradan da Zalotçi boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler Lug boyunca gittiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç, Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca gitti, onun insanları ise Özi boyunca gittiler. Vitiçev Geçidi'ne gelerek onların karşılarında durdular. Savaş çok şiddetli oldu. İzyaslav Mstislaviç'in Kiyevli insanları kahramanca savaştılar ve onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. Polovetsler bu kötülüğü görünce Yuri'ye ve onun Knyazlarına şöyle dediler: "Sen bütün Knyazlar ve orduyla geçide onların üzerine git. Vitiçev Geçidi'nin karşısına giderek oradan kimsenin geçmesine izin verme. Biz ise gizlice Özi Nehri'ni geçebileceğimiz bir yer arayacağız". Onlar pek çok yeri dolaşarak Zarub'e geldiler ama yine Özi'yi geçemediler. Çok çetin savaştılar. Sonra zırhlarını giydiler, mızrak ve kalkanlarını alarak Özi'ye doğru gittiler. Özi sayısız askerinin cesediyle örtüldü. Kiyevliler korkarak kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç, Polovetslerin Özi'yi geçtiklerini duyunca Kiyev'e geri döndü. Polovetsler de Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdular. İzyaslav Mstislaviç, Vyacheslav Vladimiroviç, Rostislav ve oğlu Roman, İzyaslav Davidoviç ve Vladimir pek çok askerle şehrin yanında durdular. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendiler kendi sınırlarından Tork ve Çerniye Klobukilerle gelerek pek çok kötülük yaptılar. Köyleri yakarak, üzüm bahçelerini talan ettiler. Yine bu sırada Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç'e "dünürü Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma geldiği" haberi geldi. O, onu geriye onların karşısına gönderdi. İzyaslav Mstislaviç ve Vyacheslav Vladimiroviç bu haberi duyunca bütün Knyazlardan asker toplayarak onun arkasından gittiler ama Vladimir'e hemen yetişemediler. Üçüncü gün onu Perepetov yakınlarında yakaladılar. Birbirlerinin karşısında durdular ve 4. gün savaşa hazırlandıklarında güçlü bir yağmur yağdı ve alaylar birbirlerini göremediler. Bu yüzden barış yapmak istediler ama Olegoviçler ve Polovetsler kan dökmek istediklerinden buna müsaade etmediler. Onlar o akşam ve ertesi sabah o şekilde durdular. Sonra İzyaslav Mstislaviç alaylarını düzene koyarak ona doğru gitti. Pereyaslav Knyazı Yuri Galiç Knyazı Vladimir'den yardım gelinceye kadar onunla savaşmak istemedi. İzyaslav Mstislaviç "Galiçli Vladimir'in ona yardıma geldiğini" duyduğu an alaylarını ona doğru yönelterek savaşmaya gitti. Yuri'nin oğlu Andrey babasının alaylarını tecrübeli oldukları için öne çıkardı. Polovetslerin de sağlam bir şekilde savaşa hazırlandıklarını görünce oradan kendi drujinasının yanına gitti. Onları da düzenledi ve mızrağını alarak drujinasıyla savaşa katıldı. Hepsinin önüne geçti ve mızrağı parçalandı tam bu sırada atı şaha kalkarak onu üzerinden attı. Yere düşmesine rağmen Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımları ve anne-babasının dualarıyla yara almadan kurtuldu. Her iki alay karşı karşıya geldiler ve savaş çok şid-

Yıl 6660 / 1152: İzyaslav, oğlu Mstislav'ı Lyahlar ve Ugrlarla Galiç Knyazı Vladimirka¹¹¹ üzerine göndermek istediğinde Ugrlar gittiler ama Lyahlar gitmediler¹¹². Ugr Kralı¹¹³ Mstislav ile giderek Vladimirka'nın topraklarında bütün hafta boyunca durdular. Kral kendi âdetlerine göre bir hafta durmayı beklemeden gitti. Vladimirka topraklarına onun ordusunun girmesine izin vermeyerek zengin ve varlıklı Knyazı hırpaladı. Ertesi gün Kal harekete geçerek Vladimirka'nın arkasına gelip sağlam bir şekilde durdu. Ugr Kralı Vladimirka'nın alaylarına doğru gitmek istedi ama onun alayları onların üzerlerine gelmelerine imkân vermedi. Vladimirka, Ugrların kuvvetlerini görünce onların önünden kaçtı ve nehri geçerken alaylarındaki askerlerin çoğu boğuldu. Onları tâkip ettiler ve bazılarını öldürdüler bazılarını ise yakaladılar. O, Peremişl'a giderek Kral'a elçiler gönderip barış istemeye başladı çünkü İzyaslav henüz Kral'dan bir cevap istememişti. İzyaslav, Kral'ın Kiyev'den

detli oldu. İnce, nazik, yumuşak ve iyi kalpli Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü. Her iki taraftan pek çok ölen oldu. Polovetslerinde çoğu öldü. İyi kalpli Knyaz Mstislav Mstislaviç yaralandı. Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç bu felâketi görünce ağlayarak çocuklarıyla Pereyaslav'le kaçtı. Olegoviçler ve Polovetsler de kendi ülkelerine döndüler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç amcası Vyacheslav Vladimiroviç ile Kiyev'e döndü. İzyaslav Mstislaviç, Yuri Vladimiroviç'in Pereyaslav'de olduğunu duyunca amcası Vyacheslav, kardeşi Svyatopolk ve Berendiler ile giderek Majev köyü yakınlarında durdu ve oradan şehrin karşısına gelerek bahçeleri yaktı. Vyacheslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler göndererek: "Kendi bölgen olan Suzdal'a git; eğer gidersen bizi memnun edersin. Başka topraklar arama. Niçin arıyorsun ki? Suzdal'a git ve eğer istersen oğlunu Pereyaslav'de oturt. Seninle bundan sonra iyi olmamız imkânsız çünkü Polovetsleri üzerimize gönderdin". O, hiçbir yerden yardım alamayacağını biliyordu çünkü askerlerinin çoğu ya ölmüş ya da esir düşmüşlerdi. O Kutsal Haç'ı öperek Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb Günü'nde Alta'ya geldi. Pereyaslav'de ise oğlu Gleb'i bıraktı. Knyaz Andrey Alta'dan Suzdal'a gitti. Babası onu çok severdi ama o babasını dinlemedi ve ona: "Baba! Baba! Hepsini öldürdün mü? Bugün sağız ama yarın ölüyüz. Niçin barışmıyorsun? Hayat veren Kutsal Haç'ı öptün" dedi. Babası onun bu sözlerine çok üzülerken Suzdal'a doğru gitti. Ama daha sonra Yuri, Alta'dan geri dönerek alayları ve çocuklarıyla Pereyaslav'le gitti. Vyacheslav Vladimiroviç ve kardeşinin oğlu İzyaslav Mstislaviç ona elçiler göndererek: "Pereyaslav'de oturmayaacağına dâir haçı öptün. Sen kendi Suzdal'ına çocuklarınla git. Pereyaslav'i terket ve Polovetsler ile dünürün Galiçli Vladimir'i yanımıza getir". Knyaz Yuri, oğlu Gleb'i Pereyaslav'de bıraktı ve kendisi Gorodok'a gitti.", s.186-190.

111 Yıllıkta bu isim Volodimerka, Voldimirki, Vladimir şekillerinde geçmektedir.

112 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.319; *Voskresenskaya Letopis'*, s.56.

113 Polonya Kralı IV Boleslav (1146-1173).

Vladimirka üzerine gittiğini duyunca Berendileri süratle Kral'a gönderdi, kendi alaylarını arkada kardeşi Svyatopolk ile bıraktı. Sanogın Nehrine doğru geldiğinde Vladimirka'nın kendi drujinasıyla beraber askerlerinin bazıları yaya bazıları da atlı olarak geçitte duruyorlardı. Kral geçite kendi alaylarını onun karşısına gelecek şekilde göndermeye başladı. Vladimirka, Kral'ın sayısız askerleri karşısında dayanamadı ve askerlerinin bir kısmı ile Peremişl'e kaçtı. Ama onların arkalarından giderek çoğunu öldürdüler, kalanları ise yakalayarak esir aldılar. Vladimirka güçlkle şehre kaçabildi. O, İzyaslav'a yalvararak barış istedi. İzyaslav onunla barışmak istemedi ancak Kral'ı dinleyerek barıştı ve her biri kendi bölgelerine döndüler.¹¹⁴

Yine bu yıl Yuri, oğulları, Rostovlular, Suzdallılar, Ryazan Knyazları ve Ryazanlılarla beraber Rusya'ya gitti. Vladimirka (Vladimir) onların Rusya'ya doğru geldiklerini duyduğu zaman Kiyev'e doğru gitti. İzyaslav onu karşılamaya çıktı. Vladimirka bunun üzerine Galiç'e geri döndü. Yuri Rusya'ya giderken Gluhov¹¹⁵ yakınlarında durdu ve burada onun yanına kalabalık bir Polovets grubu ile Svyatoslav Olegoviç geldi. Hep birlikte Çernigov'a gitmeyi düşündüler. Snov'a¹¹⁶ gelerek Guriçev civarında şehre yakın bir yerde durdular. Hafta başında Kanin Irmağının yanına geldiler ama yine de şehre doğru gitmediler. İzyaslav, kardeşi Rostislav'ı İzyaslav Davıdoviç'e yardım etmesi için Çernigov'a gönderdi. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Vsevolodoviç, Polovetslerin kuvvetlerini görünce zindanlardaki bütün insanlara kaçmalarını emrettiler. Ertesi gün Yuri ve Svyatoslav kendi alaylarını sıraya dizdiler ve şehre doğru giderek Semın'e¹¹⁷ gelmeden durdular. Bu sırada kalabalık bir Polovets grubu gelip şehrin önündeki zindanları açıp ateşe verdi. Bundan sonra Polovetslerin hepsi bütün güçleriyle gelip şehrin yanında durdular. Çernigovlular şehirden savaşmak için çıktılar. Knyazların hepsi şöyle düşündüler: "Drujinamız çok şiddetli savaşamaz (güçlü değil) ama Polovetsler güçlü bu yüzden onlara karşı gidemeyiz".

114 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.319-320; *Troitskaya Letopis'*, s.234-235; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.124. Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir.

115 Çernigov Knyazlığı toprakları içerisinde bir şehir.

116 Desna Nehrinin Çernigov Knyazlığı topraklarında akan bir kolu.

117 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

Andrey ise şöyle dedi: “Yapabiliriz, ben bugün başlayacağım (gideceğim)”. Kendi drujinasını alarak şehrin karşısına gitti. Şehirden yayan olarak çıkan drujinasındaki askerler Polovetslere karşı ok attılar ve bazılarını öldürdüler bazılarını da kale avlusuna doğru kovaladılar. Bunu gören diğer Knyazlar onu kışkandılar ve şehrin önlerine geldiler. Yaya- lar, alayların çok olduğunu görünce şehirden çıkmanın imkânsız olduğunu anladılar. Şehrin önlerinde 12 gün kaldılar. Bu sırada onlara “İz- yaslav, Vyacheslav ile birlikte Çernigov’a yardım için geliyor” diye haber geldi. Polovetsler bundan korkarak gitmeye başladılar. Knyazlar Po- lovetslerin gittiklerini görünce Çernigov’dan Kuzey Novgorod’a gitti- ler. İzyaslav, Çernigov’a geldi ve Yuri’yi bulamayarak Kiyev’e gitti. Yuri oğlu Vasilko’yu Novgorod’da Svyatoslav’ın yanında bıraktı kendisi ise Suzdal’a gitti. İzyaslav, kardeşi Svyatopolk¹¹⁸ ve oğlu Mstislav’ı Novgo- rod’a Svyatoslav ve Vasilko¹¹⁹ üzerine gönderdi. Vsevoloj¹²⁰ yakınlarında iken oğlunu, öncü alayı, Berendiler, Torklar, Peçenekler ve kendi druji- nası ile Polovetsler üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod’a gitti. Hiç- bir şey yapmaya fırsat bulamadığı için barış isteyen elçiler gönderdi ve barış yaparak Kiyev’e geri döndü. Bu sırada Tanrı Mstislav İzyaslaviç’e Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları kendi toprak- larına kadar kovalayarak, topraklarını alma fırsatını da verdi. Pek çok at, hayvan sürüsü aldı ve yine pek çok Hristiyanı esirlikten kurtardı. Sonra Pereyaslav’ı’e dönerek Tanrı’ya bu kadar Hristiyanı kurtarma za- ferini kendisine verdiği için şükretti.¹²¹

Bu yıl Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç kardeşi Svyatopolk ve oğlu Mstislav ile Novgorod-Seversk’e Novgorod-Seversk Knyazı Svyatoslav Olegoviç ve Yuri’nin oğlu Vasilko’nun üzerine gitti. Vsevoloj yakınlarına

118 Svyatopolk Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç’in oğludur. 1137’ye kadar Ps- kov sonra kısa bir süre Novgorod ve daha sonra da 1154’teki ölümüne kadar Vla- dimir-Volın Knyazlığı yapmıştır.

119 Vasiliy (Vasilko) Yureviç, Büyük Knyaz Yuri Vladimiroviç Dolgoruki’nin oğludur. Önce Suzdal daha sonra Ros Nehri üzerinde kurulan Porosye şehrinde knyazlık yapmıştır. Ölüm ve doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi 1149-1154 yılı hadi- selerinde geçmektedir.

120 Volın Knyazlığı topraklarında bir şehir.

121 *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.320-322; *Troitskaya Letopis’*, s.235-236; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.124-125.

geldiğinde oğlu Mstislav'ı, yanına Kanev Peçenekleri¹²² ile, Berendi, Tork, İjeslav ve Porşanlılardan oluşan bir grup asker vererek Polovetslerin üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod-Seversk'e gitti ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Tanrı Mstislav'a Polovetsler üzerine yaptığı seferde yardım etti ve pek çok Polovetsi öldürdü. Bazılarını yakaladılar bazılarını ise daha ileriye kovdular ve sınırlarını yaktılar. Pek çok ganimet aldılar: koyun, öküz, deve. Yine birçok Hristiyan esiri kurtardılar. Sonra Pereyaslav'ı Polovetslerden aldıkları ganimet ve esirlerle döndüler. Herkesi evine göndererek kendisi babasının yanına Kiyev'e gitti.¹²³

Yıl 6661 / 1153: Bu yılın sonbaharında babası Mstislav'ı üvey annesinin üzerine gönderdi. Vladimir Andreyeviç¹²⁴ ve Berendilerle Oleş'e kadar gittiler ama onu bulamayarak geri döndüler.¹²⁵

Yıl 6662 / 1154: Bu yıl baharda Polovetsler Ros boyunca savaşmaya geldiler. Berendiler onları arkalarından tâkip ederek kovaladılar ve pek çoğunu öldürerek sağ kalanlarını esir aldılar.¹²⁶

Yıl 6663 / 1155: Bu yılın sonbaharında Polovetsler gelerek Porosye'de¹²⁷ savaştilar. Vasilko¹²⁸ ise Berendilerle beraber onları kovalayarak, arkalarından gitti ve bazılarını yetiştirdi. Yetiştiklerinin bazılarını

122 Kanev Peçenekleri ile kastedilenler Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehrinde yaşayanlar Peçeneklerdir. Bu yer günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

123 *Nikonovskaya Letopis'*, s.196.

124 Vladimir Andreyeviç, Andrey Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj (1146-1170)'da Knyazlık yapmıştır.

125 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.320; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.322; *Troitskaya Letopis'*, s.236; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.125: Yıllıkta bu bilgilerle beraber l'de minyatür verilmiştir.

126 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.327; *Troitskaya Letopis'*, s.239; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.128'de dipnotta verilen bilgiler Pereyaslav-Suzdal Yıllığı'ndan alınarak verilmiştir. Yıllığın kendi nüshasında bu bilgiler yoktur. *Voskresenskaya Letopis'*, s.63: Burada nehir Porosye (Porosye Kiyev Knyazlığı sınırları içerisindeki Ros Nehri boyunca olan bölge) olarak verilmiştir.

127 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı sınırları içerisine dökülen bir kolu.

128 Vasiliy, Vasilko Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal ve Porosye'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1149-1162 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

öldürdüler bazılarını ise yakaladılar. Babasının yanına büyük bir şeref ve şöhetle döndü.¹²⁹

Yine bu yıl Yuri, Polovetsler üzerine Kanev'e¹³⁰ gitti. Karşılaştıklarında Polovetsler yanına gelerek ondan Berendilerin ellerinde bulundurdıkları kardeşlerini geri vermelerini rica ettiler. O bu isteği Berendilere söylediği zaman, Berendiler ona: "*Biz Rus toprakları için senin oğlunla beraber ölüyor ve senin şeref için başımızı koyuyoruz*" dediler ve esirleri vermediler. Yuri kötülük yapmadı ve Polovetslere hediyeler vererek onları gönderdi, kendisi de Kiyev'e gitti.¹³¹

Yıl 6665 / 1157: Bu yıl İzyaslav Yaroslaviç Turov üzerine gitti. Onunla beraber Yaroslav İzyaslaviç Luçesk'den; Yaropolk Andreyeviç, Galiç'ten; Rurik Rostislaviç Smolyanlılarla ve Vladimir Mstislaviç'de yardım için gittiler. Polşanlılar Turov'a gelerek etrafındaki köyleri yakdılar. Berendiler ise Pinsk¹³² ve Pripet'in arka taraflarına gelerek savaştılar. Şehirliiler şehirden çıkarak onlarla şiddetli bir şekilde savaştılar. Yuri Yaroslaviç şehirden İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi:

129 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.329; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Polovetsler geldiler pek çok esir alarak geri döndüler. Onlar bozkırda iken farkında olmadan boş bulundular ve Berendiler onları arkalarından kovaladılar. Onlara yetişerek savaştılar ve çoğunu öldürdüler diğerlerini ise yakalayarak esir aldılar.", s.203.

130 Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehri, günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

131 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.330; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.327-328; *Troitskaya Letopis'*, s.239 ve *Voskresenskaya Letopis'*, s. 63'te bu bilgiler aynıdır sadece: "Polovetsler Yuri'den hediyeler alarak gittiler ama onunla barış yapmadılar ve Pereyaslavl yakınlarında pek çok kötülükler yaptılar." şeklinde geçmektedir; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.128'de dipnotta verilen bilgiler Pereyaslavl-Suzdal Yıllığı'ndan alınarak verilmiştir. Yıllığın kendi nüshasında bu bilgiler yoktur; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Kiyev Knyazı Yuri Kanev'e geldi. Arkalarından Polovetsler geldiler ve Kanev yakınlarında karşılaştılar. Polovetsler kendi Polovets kardeşlerini ve Polovets Knyazlarını Berendilerden istediler. Yuri, Berendilere elçiler göndererek onlardan yanlarında olan bütün Polovetsleri vermelerini istedi. Berendiler buna çok sinirlendiler ve şöyle dediler: "Biz kanımızı Rus toprakları için döküyor ve Polovetslerle isteyerek savaşıyoruz. Şimdi sen onları topraklarına geri göndermeyi mi düşünüyorsun?" Polovetsler bu sözleri duyunca Yuri ile barış yapmadılar ama ondan pek çok hediye alarak geri döndüler.", s.203.

132 Volin Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

“Kardeşim! Beni kabul et. Sana sevgiyle gelmek istiyorum”. İzyaslav ise onun idâresi altındaki Turov ve Pinsk şehirlerini almak istediği için bu istediğini kabul etmedi. Şehrin yanında 10 gün durdular. Ama atlarının çoğu öldüğü için hiçbir şey yapamadan geri döndü ve onlarla barış yaptı.¹³³

Yıl 6667 / 1159: Bu yıl İvan Berladnik¹³⁴, İzyaslav’ın yanından ayrılarak Polovetslerin yanına bozkıra doğru gitti.¹³⁵ İzyaslav Davidoviç, Galiçli Yaroslav’ın¹³⁶ üzerine ve İvan Rostislaviç’in bölgelerini almaya ordusunu gönderdi. İzyaslav’a “Vladimir’den birleşerek Kiyev’e gitmek istiyorum” diye haber geldi. Kardeşi Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç’e “kendisiyle beraber Galiç üzerine gitmelerini isteyen ve onların da Kiyev üzerine gittiklerine dâir” haberleri söyleyen elçileri gönderdi. Svyatoslav Olegoviç ona elçiler göndererek, “onun iyi bir şey yapmadığını ve bu yüzden de onunla gitmeyeceğini, çocuklarıyla beraber olacağını” söyledi. İzyaslav kardeşini dinlemedi ve Kiyev’den gitti. Svyatoslav onun arkasından Şarukan’ın¹³⁷ kardeşi Vali Georgi İvanoviç’i gönderdi. O, Vasilyev yakınlarında ona yetişti ve onu vazgeçirmeye çalıştı ama o, ona “Tanrı’nın Galiçlileri yenmelerine yardım edeceğini” söyledi. Bunun üzerine Georgi geri dönerek Svyatoslav’a onun söylediklerini anlattı. Svyatoslav bu sözlere çok üzüldü ve şöyle dedi: “Tanrım benim tevekkülümü gör. Hristiyan kanını dökmemek, babamı öldürmemek için Çernigov’un etrafındaki 7 boş şehrin arasından Moraviysk, Lübeç, Orgoş, Vsevoloj şehirlerini kaç kere almak istememe rağmen sonunda almaya mecbur oldum. Bu sahillerde köpekler (kötüler) ve Polovetsler oturuyorlar. Bütün Çernigov bölgesini kendileri ve oğulları ellerinde tutuyorlar ama bu onlara yetmez. Bana Çernigov’a gitmemi emrediyor, kendisi ise Çernigov’u benim elimden almayacağına dâir daha önce Haç’ı öpmüştü. Düşmanlarıma karşı Tanrım ve Şerefli Haç beni koruyunuz. Ben savaşa gitmek istemiyor, Rus

133 *Nikonovskaya Letopis’ I*, s.209.

134 İvan, İvanki Rostislaviç Berlandik, Knyaz Rostislaviç Vladimiroviç’in oğludur.

135 *Voskresenskaya Letopis’*, s.68.

136 Yaroslav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç’in oğludur. Turov, Novogorod ve Lutsk’da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1148’den itibaren geçmektedir.

137 Kuman/Kıpçak Başbuğu.

toprakları için iyilik ve sükûnet istiyorum". İzyaslav, Munarev'e¹³⁸ kadar giderek orada oğullarını bekledi ve gelince onları Polovetslere gönderdi. Onlara atla süratli bir şekilde gitmelerini emretti. Bu sırada ona Mstislav, Vladimir, Yaropolk ve Galiçliler Kiyev'e geliyorlar diye haber geldi. O bu haber geldiğinde Vasilev¹³⁹ yakınlarındaydı. Bu sırada onun yanına Svyatoslav kalabalık Polovetslerle geldi ve oradan Belgorod'a gittiler. Belgorod'a geldiğinde Kiyev yolu üzerinde durdu. Mstislav da kardeşiyle beraber Belgorod'a gelerek şehre girdi ve şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladı. Şehirden çıktıklarında güçlüydüler. Belgorod'daki İzyaslav'a 20.000 kişilik Başkurdlar¹⁴⁰ ile üvey babası Svyatoslav Vladimiroviç'den¹⁴¹ büyük bir yardım geldi. Annesi Polovetslere kaçtı. İzyaslav ise alaylarına şehirden gitmelerini emretti ve böylece alaylarını ortaya çıkardı ama şehirden gitmediler ve 12 gün şehirde kaldılar. Berendiler arasına yalan bir söz dağıldı: şehire gelerek şavaşıyorlar ve kendi aralarında konuşuyorlar (savaş yapmayacaklarını söylüyorlar ama yapıyorlar): Tudor Satmazoviç, Karakoz (Karagöz) Mnüzoviç, Karas Kokey ile aralarında çocuklarıyla bulunan Kuzma Snovidiç'in başkanlık ettiği bir heyet geceyarısı yazdıkları notu (mektubu) Kuzman'ın oğluna vererek şöyle dediler: "Belgorod'a Mstislav'a git ve ona şöyle söyle: "Sen bizim Knyazımızsın. İyilikte kötülükte senden gelecek. Eğer sen baban gibi bizi ve şehri sevip kabul etmek istersen biz İzyaslav'dan vazgeçeceğiz". Bu sözlere Mstislav çok sevindi ve o gece gelen gençle beraber elçi Olbır Şeroşeviç'i alaylarıyla beraber onlara gönderdi. Gece yarısı Berendiler ve Torklar bağırıp-çağırarak Belgorod'a doğru gittiler. İzyaslav ise onların bunu yalandan şaşırtmak için yaptıklarını anlayınca atına binerek onları arkadaşlarının olduğu yere kadar kovdu. Onların eşyalarının yandığını görünce geri döndü. Oğlu, Svyatoslav Vladimiroviç ve Vladimir Mstislaviç ile beraber Vişgorad üzerine Gomya'ya doğru kaçtı.

138 Bolohov topraklarında bulunan bir şehir.

139 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

140 Variantlarında Bakşor şeklinde de geçmektedir. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: Baskırd, Baskir boyunun adıdır. 1) < baş qurt "rehber, şef, önder kurt"; 2) babja "bacanak" + oqur: Bulgar boylarından birinin adı badj (a) (o) gur > başkır; başkirt – Başkirt boyunun adı. *Turkskaya Leksika*, s.62. Burada bahsedilenlerin Bulgar boyu olma ihtimali çok yüksektir.

141 Svyatoslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Davidoviç'in oğludur ve Drevlyan'da Knyazlık yapmıştır.

Gomya'da Çariçe'yi bekledi ama Çariçe Gleb'in damadının yanına Pereyaslav'l'e kaçtı. Oradan daha sonra Gorodok, Glebel, Horobor ve Ropesk'e gitti. Yaroslav Vsevolodoviç, onu Ropesk'de teselli ederek saygı gösterdi ve onu Gomya'ya kadar geçirip uğurladı. İzyaslav, Knyageniya ile Gomya'dan Vyatiç'e geldi ve Knyageniya'nın şehrini Svyatoslav'ın askerlerinin kalkanlarından aldı ve şehre girdi. Arkasından Svyatoslav'ın gelmemesi içinde bütün Vyatiç'i aldı. Svyatoslav, Oblov ve Vyatiç'in alındığını görünce İzyaslav'ın arkadaşlarını ve boyarlarını aramaya başladı ama sadece onların hanımlarını yakalayabildi ve onlardan intikâmını aldı. Polovetsler ise Belgorod'dan Yuri'in yanına kaçtılar. Onlardan büyük bir kısmını Berendiler ve Yuri'nin taraftarları yakaladılar, bir kısmı ise Ros Nehrinde boğuldular. Mstislav, Vladimir ve Yaroslav 22 Aralık'ta¹⁴²Kiyev'e geldiler.¹⁴³

Bu yıl Knyaz İzyaslav Davıdoviç, Kiyev Knyazlığını kaybedince, Kiyev alaylarını aramaları için alaylar toplayarak gönderdi. Kiyev Knyazlığı en büyük knyazlık olduğu için hep istenen, arzu edilen bunun içinde çalışılan bir knyazlık idi. Knyaz İzyaslav Davıdoviç'de onu kaybettiği için üzüntülüydü. Polovets Knyazları Polovetslerle beraber onun yanına Virev'e¹⁴⁴ geldiler. O, onlarla Çernigov'a doğru giderek Desna Nehrinin aşağısında durdu. Bu sırada Çernigov'da Svyatoslav Olegoviç Knyazlık yapıyordu. Yanında kardeşinin oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik Rostislaviç vardı. Onlarla Desna'ya gelenler hakkında konuştu ve onları yanından göndermedi. Kiyev'deki Büyük Knyaz Rostislav Mstislaviç'e¹⁴⁵ elçiler göndererek yardım istedi. O da ona Yaroslav İzyaslaviç, Vladimir Andreyeviç ve Galiç kuvvetlerini gönderdi. İzyaslav bunu duyunca Polovetslerle beraber bozkıra kaçtı. Onlar, onları arkalarından tâkip ederek Desna Nehrine kadar gittilersede yakalayamamışlar geri döndüler. Knyaz İzyaslav Davıdoviç, Igor şehrine gitti ve burada ona Çernigov'dan: "Hiçbir yere gitme, kardeşin Svyatoslav çok hasta ve kardeşinin oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ondan ayrılarak Çer-

142 *Lavrentiyevskaya Letopis*'de Mstislav'ın 1158 yılında Kiyev'e girdiği yazılmıştır, s.331.

143 *İpatiyevskaya Letopis*, s.341-344; *Voskresenskaya Letopis*, s.68-70.

144 Virev, Vir, Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

145 Rostislav Mstislaviç, Novgorod Knyazı Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Kiyev (1154-1155)'de Knyazlık yapmıştır.

nigov'a doğru gitti. Ordudaki askerlerinde çoğu dağıldılar" diye bir haber geldi. O bunları duyunca hemen sağlığı iyi olmayan Çernigov Knyazı üzerine Çernigov'a doğru gitti. Bu arada şehre gelen hanımı, çocukları ve boyarları şehrin karşısında çadır kurarak durdular. O, onlara hiçbir şey yapmamalarını emretti. İzyaslav Davidoviç'in kendisi ise süratle Svyatoslav'ın üzerine doğru geldi. Desna Nehrindeki geçidi geçtiler. Polovetsler savaşıarak önden gittiler ve köyleri yaktılar. Bunları duyan Yaroslav İzyaslaviç'de derhal asker topladı ve kendi alaylarını düzene koydu. Vladimir Andreyeviç ve Rurik Rostislaviç'i onların üzerine gönderdi. Vladimir Andreyeviç kendi alaylarıyla Çernigov yakınlarına geldi. Yanında Kiyev ve Galiç alayları da vardı. Alaylarını savaş düzene sokarak İzyaslav Davidoviç'in kendisini beklediği yere doğru süratli bir şekilde gitti. Berendileri, Polovetsler ve İzyaslav Davidoviç'in üzerine gönderdi. Onlar, onları geri döndürdüler. Onlardan bazılarını esir aldılar. Polovetsler, İzyaslav Davidoviç'e gelerek onların çok kalabalık olduklarını ve karşılarında duramayacaklarını söylediler. O, bunları duyunca Desna'nın dışına doğru kaçtı. Onlar, onu tâkip ederek Desna'nın dışına kadar kovaladılar ama yakalamayarak geri döndüler. İzyaslav Davidoviç, Polovetslerle bozkıra kaçtı.¹⁴⁶

Yine bu yıl İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç¹⁴⁷ ve kalabalık Polovetslerle Kiyev'e Rostislav Mstislaviç'in üzerine gitti ve Vişgorad'ın¹⁴⁸ karşısındaki Desna Nehrinde durdu. Knyaz Rostislav Mstislaviç onların çok kalabalık olduklarını görünce hiçbir yerden yardım gelmeyeceğini düşündü ve Kiyev'den kaçmaya karar verdi. Ama drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz kaçma! Şehirden çıkarak onlarla savaşıabiliriz. Taş, tahta ve her türlü silâhımız var. Ayrıca şehrin duvarlarında da askerlerimiz var". Rostislav Mstislaviç bu söylenenleri duyunca savaşa hazırlandı ve şehirden bütün askerleri çıkardı. Şehrin dışı çok korkunç görünüyordu. Aralarındaki savaş çok şiddetli oldu. Bütün şehir oklarla örtülürken insanlar da mahvoldular (öldüler). İzyaslav Davidoviç yenmeye başladı ve Rostislav Mstislaviç'in binbaşı

146 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.215-216.

147 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Olegoviç'in oğludur.

148 Vişgorad, Özi'nin Kiyev'e döküldüğü yerden 18 km uzaklıkta kurulmuş eski bir şehirdir. Günümüzde Ukrayna'daki Kiyev şehrinin ilçelerinden biridir.

Jirolav Andreyeviç ona şöyle dedi: “Knyaz, şehirden drujinanı alarak git”. O, onu dinledi. Hanımı ve çocuklarını yanına alarak askerleriyle Kiyev’den kaçıp Belgorod’a gitti ve şehri kuşatarak aldı. Daha sonra gözyaşları içerisinde ve yalvaran sözlerle Knyaz Vladimir Andreyeviç¹⁴⁹ ve Mstislav İzyaslaviç’e elçiler göndererek kendisine yardım etmelerini istedi. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Kiyev’e girdi ve Büyük Kiyev tahtına oturdu. Bunu duyan Rostislav Mstislaviç Belgorod’a doğru onun üzerine Kiyevliler, Polovetsler ve Berendilerle gitti ve Belgorod’ı aldı. Polovetsler yolları üzerindeki köylerde savaşarak her yeri yaktılar. Mstislav İzyaslaviç¹⁵⁰ kardeşi Yaroslav İzyaslaviç¹⁵¹, Yaropolk Andreyeviç¹⁵², Vladimir’den Vladimirliler, Luçanlılar, Lyahlar ve Çeklerle beraber Rostislav Mstislaviç’e yardım için Belgorod’a doğru gittiler. Berendiler Mstislav İzyaslaviç’in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca İzyaslav Davidoviç’den ayrılarak Mstislav İzyaslaviç’in yanına gittiler. O’da onları büyük bir memnuniyetle kabul etti. Onlarda yakında İzyaslav Davidoviç’le yapacakları savaşı beklemeye başladılar ve ona şöyle dediler: “Biz sana geldik, onun askerleri köylerine döndüler. Bu yüzden de onun yanında az asker var”. Bunları duyan Mstislav arkasından giderek onu kovalamak istedi. Bu istekle onunla karşılaşmak üzere gitti. Mstislav’ın üzerine doğru geldiğini duyan İzyaslav drujinasının az olduğunu ve de askerlerinin kaçtığını görünce kendisi de yanındaki drujinası ile birlikte kaçtı. Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç onu arkasından kovalayarak tâkip ettiler ve yakaladılar. Jelan Nehri¹⁵³ üzerinde kaşılaştılar. Çarpışma çok çetin oldu. Jelan Nehri pek çok askerin kanıyla bulandı. Aralarında ne barış ne de sevgi vardı. Mstislav İzyaslaviç diğer güçlerini

149 Vladimir Andreyeviç (d.1132-ö.1170), Andrey Vladimiroviç’in oğludur ve Dorogobuj’da Knyazlık yapmıştır.

150 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç’in oğludur ve Kiyev (1167-1169)’de Knyazlık yapmıştır.

151 Yaroslav İzyaslaviç, İzyaslav Mstislaviç’in oğludur. Kısa bir süre Turov ve Novgorod’da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1154-1174 yılları arasında Lutsk Knyazı olarak geçmektedir.

152 Yaropolk Andreyeviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah’ın torunu ve Andrey Vladimiroviç’in oğludur. Yıllıklarda ismi 1157 yılında geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

153 Pripyat Nehri Özi’nin Ukrayna ve Beyaz Rusya’da akan kollarından biridir ve Jelan Nehri de onun sağ akımlarından biridir.

Vladimir'e amcası Rostislav Mstislaviç'e yardım etmeleri için gönderdi. Bu sırada pek çok alay ile Galiç askerleri ve Knyazları, Torçesk'ten Rostislav'ın oğlu Rurik, Knyaz Vladimir Andreyeviç, Knyaz Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuylar, Dalmatlar¹⁵⁴, Torklar, Peçeneklerle geldiler. Yine Mstislav İzyaslaviç, Rostislav Mstislaviç, Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç ile geldiler. Onların alayları çok kalabalıktı. İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Bu arada Çerniye Klobukilerin de hepsi onun üzerine gittiler. O, onların güçlerinin çok olduğunu görünce hemen kaçtı. Onlar, onun arkasından gittiler ve yakalayarak drujinasındakilerin çoğunu öldürdüler. Diğerlerini de yakaladılar. İzyaslav Davidoviç kendi başını korumak için zırhını giyerek kaçmaya çalıştı ise de Voibor Negeçeviç onu mızrakla omuzundan yaraladı. O, kaçmaya devam etti. Bunun üzerine o, tekrar ona ok atarak koltuğunun altından bir kez daha yaraladı ve onu alarak Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç'in yanına getirdi ve o kısa bir süre sonra onların yanında öldü.¹⁵⁵

Yıl 6668 / 1160: Bu yıl Vladimir Andreyeviç, Yaroslav İzyaslaviç ve Galiçliler Munarev ve Yaropolk şehirleri arasında Polovetslerle savaştılar ve pek çoğunu esir aldılar. Bu sırada Berendiler de Oblazn'de savaştılar.

Yine bu yıl kalabalık bir Polovets grubu İzyaslav Davidoviç'in yanına Vırev'e geldiler. İzyaslav, Polovetslerin bütün güçleriyle birleşip Çernigov'a Svyatoslav Olegoviç'in üzerine gitti. Desna yakınlarındaki Krırovo¹⁵⁶ boyunca biraz aşağıda bulunan Stonyâniç'e¹⁵⁷ gelerek durdu. Svyatoslav'ın yanında ise oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik¹⁵⁸ vardı. Rostislav kendi günâhlarına inanmayan Kiyevlileri ve Berendileri buna inandırarak, Svyatoslav'dan oğlu Vsevolod'ı aldı. Onlarla Desna Nehrinde şiddetli savaştılar. Bazıları iki kişi bir ata, bazıları ise kendi atına binmiş olarak gittiler. Onların nehirden geçmelerine izin vermediler ve

154 Burada kastedilenler Hırvatlar yada Dalmaçyalılar mı tam tespit edilememiştir.

155 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.218-220; bu hâdiseler *İpatiyevskaya Letopis'te 1160* yılına âit olarak biraz farklı bir şekilde verilmiştir.

156 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

157 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

158 Rurik Vasilij Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir, 1215'te ölmüştür. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı olayları anlatılırken geçmektedir.

kalanlara büyük kötülük yaptılar, köyleri yaktılar, insanları öldürdüler. Svyatoslav ise Rostislav'a yardım göndermesi için iki elçi gönderdi. İzyaslav da Polovetslerle bozkırlara gitti, onlar Svyatoslavların ikisi ile gelerek Rurik'i bulamadılar ve onların arkalarından Desna'nın dışına gittiler ama yine bulamayarak evlerine geri döndüler. İzyaslav Davidoviç ise Igor Geçidi'ne geldiğinde ona Çernigov'daki arkadaşlarından şöyle bir haber geldi: "Knyaz! Hiç kimseye gitme, kardeşin Svyatoslav hasta, oğlu ise ondan ayrılarak Novgorod'a gitti. Drujinasını ise bıraktı (gönderdi)". İzyaslav drujinasıyla onların niyetlerini anlayarak, alaylarını yanına alıp; kendisinin Çernigov'a gittiğini bilmeyen ve şehrin önünde 1 hafta knyageniya, çocukları ve arkadaşlarıyla duran Svyatoslav'ın üzerine süratle gitti. İzyaslav Desna'ya gelerek Svenkoviç'in karşısında durdu. Şafak sökerken alaylarını Desna'nın diğer tarafına geçirerek, onlarla savaşmaya gönderdi. Kendisi de Desna'yı geçti. Bu sırada Svyatoslav'a "İzyaslav'ın Desna'yı geçtiği, Polovetslerin savaştıkları ve Kutsal Spasa köyünü yaktıkları" haberi geldi. Svyatoslav kendi alaylarını önceden hızlı bir şekilde topladı, Vladimir Andreyeviç ve Rurik'i süratle gönderdi. O gün Vladimir kendi alayıyla, Kiyev alayıyla, Tudor Elçi¹⁵⁹ ve Galiçlilerle hızla geldi. Vladimir bütün alayları Svyatoslav'a getirdi. Svyatoslav ise bütün alayları toplayarak durdu ve kendisine göre onun ne yapacağını düşünerek İzyaslav'ı bekledi. Gençlerinden bir kısmını seçerek Berendiler ve **Kaepiçlerle**¹⁶⁰ beraber Polovetslerin üzerine gönderdi.

159 Galiçi voyvoda.

160 Kossanyi, *Uzların ve Komanların*, s.130'da Uz, Berendi ve Peçenekler arasında yerleşen ve Rus kaynaklarında 12. asrın ikinci yarısından itibaren Kaepiç şeklinde geçen bu boyun menşeinin kesin olarak tesbit edilemediğini belirtirken; Golubovskiy ve Rasovskiy, Kaepiçlerin Çernigov ve Kiyev Knyazlıklarında askerî yönleri ile öne çıkan Karakalpklı boylarından biri olduğunu belirtmektedirler. Golubovskiy, *Peçenegi*, s.432 ; Rsovskiy, *Peçenegi*, *Torki i Berendei*, s.15; Golden, s.52-53'te 13.yüzyılın başlarında, Liao /Kitan İmparatorluğunun çöküşü/ devrinde, diğer *Kay* boylarının Türkistan'a kaçtıklarını, onlardan da Rus yıllıklarında Çerniye Klobuki diye geçen grubun, Kiyev'deki Rus Knyazlığının hizmetinde bulunarak sınır bekçiliği yapan çeşitli Türk zümrelerini teşkilâtlandıklarını, bu boylar ve uruğlar arasından da Kaepiç (Kay-opa) adlı bir grubun çıktığını ve bunların Kuman/Kıpçaklarla bir ilgisi olmadığını söylemektedir. Bkz. "Kıpçak Boylarının Menşeiine Yeni Bir Bakış", *Uluslararası Türk Dil Kongresi 1988*, TDK Yay.; Baskakov'da bu görüşe katılarak etimolojik açıklamasını şu şekilde yapmaktadır: Türk boylarından gay (kay) ismi veya erkek ismi + apa ~äpa "amca, dayı, boy içerisindeki saygın kişi veya Oba-kabile, boy, büyük aile> Qay-apa ~Qay-oba "Kay boyu" demektir". Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.65.

Onlar Tanrı'nın yardımıyla onlara kadar giderek, savaşmaya başladılar ve pek çoğunu öldürdüler, diğerlerini ise elleriyle yakaladılar. Polovetslerin yaptıkları gibi esirleri öyle aldılar. Polovetslerden bazılarının vurularak kaçtıklarını, bazılarının da Desna'da boğulduklarını gören İzyaslav onlara: "Ne oldu?" Diye sordu. Onlarda şöyle cevap verdiler: "Pek çok alayın şehrin yanında durduğunu gördük". İzyaslav korkarak tekrar Desna'nın dışına gitti. Geceleyin ise toparlanarak Virev'e gitti. Vladimir ise onun arkasından gitmesi için kendisine Svyatoslav'dan izin vermesini istedi; Svyatoslav onu gönderdi ve kendisi de arkasından gitti. Virev'e gelerek şehrin yanındaki zindanları yaktı. Knyageniya ile İvan Rostislaviç şehre kapandılar. İzyaslav ise bozkırda idi ve burada durdu sonra Zarıty'a¹⁶¹ doğru gitti ve buraya geldiğinde şehri yakarak pek çok kötülükler yaptı ve evine geri döndü.¹⁶²

Yıl 6669 / 1161: Bu yıl Rostislav, Svyatoslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Bana Kiyev'in güzelliğini görmeleri için Oleg'in çocukları ile Berendileri ve Torkları gönder"¹⁶³.

Bu yıl sayısız Polovets İzyaslav'ın yanına gittiler. İzyaslav ise Oleg Vsevolodoviç ve kardeşleriyle birleşti. Svyatoslav ise Çernigov'dan ayrılmadı ve Polovetsleri bozkıra aramaya gitti. Polovetslerle birleşerek damadı Gleb'in yanına Pereyaslav'e giderek ona kendisiyle birlikte Özi'nin dışına Rostislav'ın üzerine gitmesini emretti ama Gleb onunla beraber gitmedi. Pereyaslav'in yanında 2 hafta kaldılar ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadılar. Rostislav'a bu sırada "İzyaslav bütün kardeşleriyle Pereyaslav'e geldi" diye bir haber geldi. Kiyev'in büyük Knyazı Rostislav bütün gücünü toplayarak İzyaslav'ın üzerine gitti ve Trepol'e geldi. İzyaslav, Rostislav'ın alaylarıyla üzerine doğru geldiğini duyunca kaçtı. Polovetsler de bozkıra kaçtılar.

İzyaslav, kardeşiyle büyük bir memnuniyetle birleşti ve Polovetslere elçiler göndererek yanına çağırdı. Kalabalık bir Polovets grubu onun yanına geldi. İzyaslav, Oleg Vsevolodoviç ve Polovetslerle birleşerek

161 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

162 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.346-348; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1159 yılına âit olarak verilmiştir, s.71-72.

163 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.351; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.73.

Vışgorad'ın dışındaki kiliseye gitti ve bu sırada Özi Nehri dondu. Hiç bir yerde duramadan küçük kilisenin yanından geçerek alaylarıyla Kiyev'e doğru gittiler. Sonunda Dorogojiç'in karşısındaki büyük bitkilerle çevrili bataklık alanda durdular. Ertesi gün yâni 8 Şubat günü sabahleyin İzyaslav kardeşiyle alayları toplamaya başladı ve Podolya (Podolye)'ya doğru gitti. Rostislav ise Andreyeviç tahta ile direklerin toplandığı yerin yakınlarında durdular. O zamanlar dağdan Özi'ye kadar olan bu yer direklerle çevrilmişti. İki taraf arasında gerçekleşen çok şiddetli çarpışma neticesinde pek çok kişi öldü. Sanki dünyanın sonuymuş gibi korkunç bir görüntü ile etrafa bakmak mümkün olmadı. İzyaslav yenmeye başlamıştı. Polovetsler şehre girerek Radslav ve Lihaçev papazlarının saraylarını yakdılar. Berendiler Ugr Kapısına diğerleri ise Altın Kapıya doğru kaçtılar. Rostislav'ın drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz! Ne kardeşlerin ne Berendiler ve ne de Torklar sana gelmediler (seninle birleşmediler), onlar ise çok güçlüler. Belgorod'a giderek kardeşlerinden yardım rica et". Rostislav da onları dinleyerek alayları ve knyageniya ile Belgorod'a gitti. O gün (geldiği gün) ona oğlu Yaroslav kardeşi Yaropolk ile geldi. Andreyeviç, Torçesk'e Berendiler ve Torkların yanına gitti. İzyaslav ise 12 Şubat'ta Kiyev'e girdi ve Kutsal Meryem Ana Kilisesi'ne giderek yakalanıp tutuklanan bütün Kiyevlileri affetti ve Belgorod'a gitti.¹⁶⁴

İzyaslav Belgorod'a geldi ve oğlunun yanında 4 hafta kaldı. O gelinceye kadar Rostislav şehrin zindanlarını yakdı. Svyatoslav, Çernigov'dan İzyaslav'a barış isteyen elçiler göndererek şöyle dedi: "Eğer barış yapmazsan Özi'nin dışına git. Sen Özi'nin dışında olursan daha doğru olur". İzyaslav ise kardeşi Svyatoslav'ı dinlemeyerek ona şöyle dedi: "Benim kardeşlerim geri dönerek her biri kendi bölgelerine gidecekler, ama ben ne Polovetslere gidebilirim ne de Viren'in yakınlarında açıktan ölebilirim (ne Polovetslere gitmek ne de Vire'nin yakınlarında açıktan ölmek istiyorum). Burada ölmek istiyorum".¹⁶⁵

Yıl 6670 / 1162: Mstislav, Galiçlilerin yardımları ve kendi alaylarıyla birlikte Vladimir şehrinden gitti; Rurik ise Torçesk'ten Vladimir

164 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.352-353; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74.

165 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.354; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.73-74.

Andreyeviç, Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuylar, Torklar ve Peçeneklerle Kotelniç¹⁶⁶ yakınlarına gitti ve burada Mstislav'ı da yanına alarak Belgorod'a doğru Mutijir¹⁶⁷ üzerine giderek Kuçar'a¹⁶⁸ geldi. Çerniye Klobukiler Mstislav'dan şunu rica ettiler: "Askerler çok mu diye izin ver (düşmanın askerleri çok mu diye keşifçi gönder)". Mstislav bunun üzerine onları gönderdi. Yabani Polovetslere âit askerler Çerniye Klobukileri beklediler ve İzyaslav'a getirdiler ve böylece onun büyük bir alayı oldu. Ancak bu gelen alayları görmeyen İzyaslav Belgorod'dan kaçtı. Rostislav ise Yaroslav, Yaropolk ve kendi alaylarıyla şehirden çıkarak burada kardeşlerini bekledi. Hepsini toplanıp Haç'ı öptüler ve sonra gittiler. Torklar ise onlara arabaları Jelyan'da¹⁶⁹ iken yetiştirtiler ve alaylarını Buliç'de¹⁷⁰ yakalayarak kılıçtan geçirmeye başladılar, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Şvarn, iki Milyatiç, Stepan, Yakun ve Najir Pereslyaviç'de vardı.¹⁷¹

Yıl 6675 / 1167: Bu yıl Tyagrovlar Knyaz Vladimir Mstislaviç'e elçiler göndererek: "Biz seni kabul ediyoruz" dediler. O Haç'ı öptüğünü unutarak kendisinin Kiyev boyarlarından Rakil, Mihail ve Zavi'i onlara göndermek istedi ama boyarlar ona: "Knyaz biraz kendin için düşünürmüsün? Gerçekten çocukluk ediyorsun. Biz senin bu düşüncelerini kabul etmiyor ve inanmıyoruz. Bu yüzden de senin adına gitmek istemiyoruz" dediler. O, saf bir şekilde Berendilerin yanına gitti. Berendiler ona şöyle dediler: "Sen bizi yanımda kardeşlerim var diye çağırdın. Kardeşlerin Vladimir, Yaroslav ve David neredeler? İstersen tek başına git, biz senin bu saflığına inanmıyoruz". Ve ona doğru ok attılar. O kaçarken şöyle dedi: "Tanrı böyle lanetli inanç vermesin. Benim zekâm daha iyi. Vücudum ve ruhum mahvolacak". Berendiler onun drujinasının çoğunu öldürdüler, diğerlerini yakaladılar. O ise Dorogobuj'a kaçtı.¹⁷²

166 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

167 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

168 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

169 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir. Burası günümüzde Ukrayna'nın başkenti Kiyev'in güneybatı bölgesindeki bulunan Teremkam ile Borşagov arasındaki tarihi bölgedir.

170 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

171 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.54; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74-75.

172 *Nikonovskaya Letopis' I*, s.233-234.

Yıl 6677 / 1169: Rostislav'ın ölümünden sonra, Mstislav'a kardeşleri, Vladimir Mstislaviç¹⁷³, Rurik¹⁷⁴, David¹⁷⁵ ve Kiyevliler elçilerini göndermeye başladılar. Bu arada Çerniye Klobukiler de kendi elçilerini gönderdiler. Mstislav ise (voyvoda) Vladislav Vorotislaviç'i kendisi gitmeden önce Vasilko Yaropolçiç'e¹⁷⁶ elçi olarak gönderip ona: "Ben gelinceye kadar Kiyev'de sen otur" diye emretti. Mstislav'ın arkadaşları Vasilko ve Vladislav'a; Vladimir Mstislaviç ve Andreyeviç ile Mstislav'ın kardeşleri Yaroslav, Rurik ve David'ın Haç'ı öptükleri ve Mstislav'ın irâdesi ve isteğiyle bölgeleri aldıklarına dâir olan haberleri anlattılar. Yine Vladimir'e kendi Torçesk bölgesi ile bütün Porusye¹⁷⁷ boyundaki toprakları; Andreyeviç'e Bereste'yi¹⁷⁸, Yaroslav'a Vladimir'i verdiğini de söylediler. Vasilko onların fikirlerini öğrendi ve Mstislav'a onların bütün konuşmalarını anlatması için Vladimir'i gönderdi. Mstislav ise kendi tümenbaşlarına, Galiç yakınlarında bulunan Yaroslav ile Lyahlara ve iki Vsevolodoviç'e elçiler göndererek kardeşlerinin kendisine sadık olduklarını söyledi. Mstislav, Lyah'dan Galiçli Yaroslav ile birlikte ayrıldı ve Kiyev'e tahta gitti. Galiçliler ve Yaroslav ona 5 alay verdiler. Mstislav, Vsevolodoviç¹⁷⁹ onlarla birlikte Mikulin'e¹⁸⁰ doğru gitti. Orada yanına bütün Berendiler ile Peçenek, Tork ve Çerniye Klobukilerin hepsi gelerek katıldılar. Orduya komuta ederek kendisinden önce kardeşini Berendilerle gönderdi kendisi de arkalarından gitti. Bu sırada Vladimir Mstislaviç Trepol'den

173 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

174 Rurik Vasiliy Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir, 1215'te ölmüştür. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı hadiselerinde geçmektedir.

175 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorad daha sonra Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

176 Vasiliy Vasilko Yaropolçiç, Knyaz Yaropolk İzyaslaviç'in oğludur. Mihail (Kiyev yakınlarında bir şehir)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1165-1169 yılı hadiselerinde geçmektedir.

177 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde aktığı bölgeye verilen isim.

178 Volin Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

179 Mstislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğludur. Gorodets'de Knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda ilk defa 1167 yılı hadiselerinde geçmektedir.

180 Galiç Knyazlığı toprakları içerisinde bulunan bir şehir.

Vışgorad'a hanımı ve çocuklarıyla gitti. Yine aynı gün Mstislav'ın annesi Vışgorad'a gitti. Yaropolk ise Berendileri, Vladimir'e giderken Jelyan¹⁸¹ üzerindeki Dobrogobuj'da yakaladı ve Berendilerin kendilerine ok atmalarına fırsat vermedi. Berendileri överek pohpohladı ve böylece Berendiler onların arkalarından Vsevoloj Manastırına kadar gittiler. Yaropolk da şehre döndü. Mstislav onun arkasından alaylarını toplayarak Vasilyev yolundan giderek Kiyev'e geldi. Kiyevlilerin hepsi ona doğru çıktılar ve o kardeşinin alayını, kendi drujinasını ve bütün Kiyevlileri alarak Vışgorad'a gitti. Berendiler ise süratle giderek Özi'ye kadar pek çok sarayı yaktılar. Mstislav çam ormanı boyunca gelerek durdu ve Peçenekleri toprak tabyalara yerleştirdi. Berendiler, Vladimir'in askerlerinden bazılarını öldürdüler. Onlarda Berendilerden öldürdüler. Bugün beşinci (cuma) günüydü. Ertesi gün yâni cumartesi günü şehirde savaş başladı ve şehirden çıkmak çok güçleşti. Bu durum karşısında Rurik ve David bölgelerini Vladimir Mstislav ile birleştirdiler ve böylece aralarında bölgeler hakkında olan anlaşmazlığı hallederek Haç'ı öptüler. Mstislav pazartesi günü Kiyev'e girdi.¹⁸²

Yine bu yıl Vladimir Mstislaviç ile Mstislav İzyaslaviç Peçerski Manastırında buluşarak birbirlerinin üzerine gitmeyeceklerine dâir Haç'ı öptüler. Ama bu yılın yazında Vladimir Mstislaviç, öptüğü Haç'ı çiğnedi. Çargova kavmi ona Çekman ve kardeşi Toşman ile Monaçük'ü gönderdi. Vladimir onların düşüncelerini öğrenince buna memnun oldu ve Raguil Dobriniç'e¹⁸³, Mihalev'e ve Zavid'a¹⁸⁴ elçiler göndererek onlara düşüncelerini söyledi. Ona drujinası eğer böyle bir düşüncesi (yâni Mstislav'ın üzerine gitme) varsa, bu düşüncesine göre hareket etmeyeceklerini söylediler. Vladimir bunun üzerine onlara çok sinirlendi ve Berendilerin yanına giderek Rastovets¹⁸⁵ civarını Berendilerden aldı.¹⁸⁶

181 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

182 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364-366; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80-81.

183 Kiyevli binbaşı

184 Mihalev ve Zavid, Kiyevli boyarlardır.

185 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

186 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.367; *Voskresenskaya Letopis'*, s.81.

Yıl 6679 / 1171: Bu yıl kardeşler Vışgorad'dan çıkarak Feodorov Haftasında¹⁸⁷ Kutsal Kirill/Kiril civarındaki Dorogojiçi'ye¹⁸⁸ gelerek durdular. İkinci hafta bütün şehre girdiler. Mstislav¹⁸⁹ Kiyev'e kapandı. Daha sonra şehirden çıktılar ve çok şiddetli bir savaş yaşandı. Mstislav şehirde çok yorgun ve bitkin düştü. Torklar ve Berendiler ise şehrin yanında Mstislav'ın önünde yalandan 3 gün boyunca durdular. Knyazlar ve drujina Sernovitsa'ya¹⁹⁰ gittiler. Tanrı Mstislav Andreyeviç'e ve kardeşlerine yardım etti ve onlar Kiyev'i aldılar.¹⁹¹

Bu yılın kışında Polovetsler Kiyev taraflarına geldiler ve Kiyev'in dışındaki pek çok köyü alarak, insan, at, hayvan sürüsü, eşya ve esir ele geçirerek Polovets topraklarına döndüler. Kiyev Knyazı Gleb, bu sırada kardeşleri Mihalko¹⁹² ve Vsevolod'u¹⁹³ Polovetslerin arkasından gönderdi. Mihalko, onların yaptıklarını duyunca onları Tanrı'nın ellerine teslim etmek istediği için arkalarından Berendiler, Torklar ve voyvodası Volodislav ile beraber süratle gitti. Onlardan bazılarını yolda yetişerek üzerlerine hücum etti ve savaşmaya başladılar. Tanrı'nın yardımıyla onların çoğunu öldürdü, kalanlarını ise esir aldı. Yakalanan İsmailoğulları Polovetslerine şöyle sordular: "Arkada sizden daha çok var mı?". Onlar da "evet, çok var" diye cevap verdiler. Volodislav bunun üzerine: "Knyazlar bize savaşmamızı emrettiler. Kendi ölümümüz pahasına da olsa savaşa- cağız". Sonra yakalananların hepsini öldürdüler. Yol boyunca karşılaştıkları alaylara ok attılar ve onlarla savaşmaya başladılar. Tanrı Mihalko ve Vsevolod'a lanetli ve alçaklara karşı ata ve babalarının dûalarına karşılık yardım etti. Kötülerin çoğunu öldürdüler geride kalanları ise ya-

187 Ortodoks Slavlar arasında Maslenitsa Haftasından sonra kutlanan ve Büyük Perhiz'in ilk haftası olan haftaya verilen addır.

188 Kiyev yakınlarında bir köy.

189 Mstislav Andreyeviç, Knyaz Andrey Yureviç (Bogolubskiy)'in oğludur. 1169'daki Kiyev'in alınması ile sonuçlanan savaşa katılmıştır.

190 Kiyev yakınlarında bir köy.

191 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.372; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1169 yılına âit olarak verilmiştir, s.84.

192 Mihail (Mihalko)Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Vladimir'de Knyazlık yapmıştır.

193 Vsevolod-Dimitri Georgoviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. "*Bolşoe Gnezdo: Büyük Yuva*" diye lakâp almıştır. Vladimir ve Suzdal (1176-1212)'da Knyazlık yapmıştır.

kaladılar. Bu arada 400 çocuğu esir aldılar ve bunları daha sonra kendi topraklarına gönderdiler. Kendileri ise Kiyev'e dönerek Tanrı'yı, Kutsal Meryem Ana'yı ve Şerefli Haç'ı methettiler.¹⁹⁴

Yıl 6680 / 1172: Mstislav kalabalık bir orduyla Berendilerin ve Torkların yanına giderek onlarla kuvvetlerini birleştirdi. Buradan önce Trepol'e daha sonra da Kiyev'e gitti. Kiyev'e geldiğinde kardeşleriyle, Yaroslav ve Vladimir Mstislaviçle¹⁹⁵, Galiçlilerle, Vsevolodoviçlerle, Svyatopolk Yureviçle¹⁹⁶ ve Kiyevlilerle güçlerini birleştirdi. Torklar ve Berendiler onlara yalan söyleyerek Vısgorad'a doğru geldiler. Bunlar çok süratli atlarla gelerek şehirde savaştılar. David¹⁹⁷ ise kendi adamlarına onlar gelinceye kadar zindanları yakmalarını emretti. Mstislav çam ormanının önlerine gelerek durdu ve daha sonra oradan şehre gelerek savaştı. David'in drujinası çok kalabalıktı. Kardeşleri de ona yardım ediyorlardı. Knyaz Gleb, kendi binbaşı Grigor'u, Yabani Polovetslerden

194 *Lavrentievskeya Letopis'*, s.344-345; *Troitskaya Letopis'*, s.250; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.135-136: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.87; *İpatievskeya Letopis'*te bu bilgiler 1173 tarihine ait olarak şu şekilde verilmiştir: **Yıl 6681 / 1173:** Bu yıl Polovetsler Kiyev ülkesine gelerek Kiyev'in dışında pek çok insan, at, koyun ve hayvan sürülerini alarak, sayısız esirlerle Polovets ülkesine gittiler. Bu sırada Kiyev Knyazı Gleb çok hastaydı ve kardeşler Mihalko ve Vsevolod onun yanına geldiler ve o, onları Polovetsler üzerine gönderdi. Mihalko ve Vsevolod Polovetslerin yaptıklarını duyunca süratli atlarla gittiler. Polovetsleri Berendiler, Torklar ve voyvodoları Voodislav ile beraber Bugom Nehrinin dışına kovdular. Yol boyunca arkalarından onların gittikleri yoldan gittiler. Esirlerle karşılaşarak onlara savaştılar. Tanrı'nın yardımıyla bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar. Yakaladıklarına: "Arkada sizden çok var mı?" Diye sordular, onlarda "Evet, çok var" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Volodislav şöyle dedi: "Bu esirleri kendi ölümümüze karşılık elimizde tutuyoruz, fakat Knyaz emrettiği için yine de onları kılıçtan geçireceğiz". Sonra hepsini kılıçtan geçirdiler. Onların arkasından gittiler ve onların arkadaşlarına rastlayarak onlarla da savaştılar. Tanrı ve atalarının duaları Mihalko ve Vsevolod'da yardım etti ve böylece bir hafta içerisinde düşündüklerini gerçekleştirdiler. Kötüleri öldürdüler, bazılarını yakaladılar ve 400 genci esir aldılar ama daha sonra serbest bıraktılar. Kötülerin üzerine gittiklerinde kendilerine yardım eden Tanrı ve Azize Meryem Ana, Kutsal Haç ve Aziz Çilekeşleri överek ve şükrederek Kiyev'e gittiler.", s.384.

195 Vladimir Mstislaviç (d.1132-öl.1174), Knyaz Mstislaviç Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

196 Svyatopolk Yureviç, Knyaz Yuri Yaroslaviç'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

197 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

Konçak'ı kendi boyuyla, Berendili askerleri Berendili Bastev ve adamlarıyla yardıma gönderdi. Yaroslav'ın Galiç'teki voyvodası Ksniyatin, Mstislav'a elçi göndererek şöyle dedi: "Bana Knyazım Yaroslav ile 5 gün Vışgorad'ın yanında durmam, sonra da eve gitmem emredildi". Mstislav ise ona şöyle dedi: "Kardeşim Yaroslav bana şöyle dedi: "Benim alaylarımı kardeşimle aramızda olan meseleyi halletmeden bırakma". Onlar ise ona yalan bir not yazarak gönderdiler ve böylece Galiçliler ondan ayrıldılar (yâni aralarını bozdu). Mstislav ise kardeşleriyle beraber Altın Kapıların önündeki bahçelerde durdu. Vışgorad'dan lanetliler, yabaniler askerleriyle çıkarak çok kötülükler yaptılar. Bazılarını öldürdüler, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Binbaşı Vsevolodkoviç ve diğerleri vardı. Mstislav'ın askerleri yoruldu ve bu sırada Mstislav'a "Gleb Polovetslerle beraber bu tarafa doğru geliyor" diyen haber ile "Davidovlar'a büyük yardım geldi" diyen haber birlikte geldi. Mstislav kardeşlerinin yanına geldi. Kardeşleri ona şöyle dediler: "Askerler bizden ayrıldılar, düşmanlarımıza ise büyük bir yardım geliyor. Çerniye Klobukiler de bize yalan söylüyorlar. Bu yüzden onların karşısına çıkamayız, kendi bölgelerimize giderek biraz dinlenip geri dönelim".

Mstislav Kiyev'den ikinci haftanın büyük günü olan pazartesi gitti. Davidovlar'a "Mstislav gitti" diye haber gelince onlar Lyahlı Volodislav'ı Polovetslerle birlikte onların arkasından gönderdiler. Onlara Bolohov (Borohov)¹⁹⁸ yakınlarında yetiştiriler ve birbirlerine ok atarak geri döndüler. Polovetsler sonra tekrar geri döndüler ve çok kötülük yaptılar. Pek çok insanı esir aldılar. O sırada Gleb, Polovetsleri kendi topraklarına gönderdi, kendisi ise drujinasını beklemek için Vasilyev dışındaki semercilerin yanında durdu. Vasilko Yaropolçiç, onu Mihaylov'dan¹⁹⁹ görerek geceleyin üzerine gitti ama gökyüzü zifiri karanlıktı bu yüzden yolunu şaşırıp kaybetti. Bütün gece dolaşıp durdu. Sabahleyin güneş doğarken onların üzerine gitti. Polovetsler ise semercilerle birleşerek onlarla savaştılar ve Vasilko şehre güçlkle kaçabildi. Drujinasını yendiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar.²⁰⁰

198 Bolohov bölgesinde bir şehir.

199 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

200 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.375-376.

Yine bu yıl Tanrı ve Azize Meryem Ana Kiyev'de bir mucize yaratıldılar: Kiyev'de Vladimir'in yaptırdığı Dsyatini (Onuncu) Kilisesi vardı ve bu yüzden Tanrı bütün toprakları kutsadı. Bundan sonra Rus ülkesinin her yerinde onlarca kilise yapıldı. Bu sırada Kiyev'de atalarının ve babalarının tahtında Gleb Yureviç oturuyordu. Bu yılın yazında ilk defa Polovetsler ikiye bölünmüş olarak geldiler. Bir kısmı Pereyaslav'l'e doğru giderek Pesocen²⁰¹ yakınlarında dururken; diğer kısmı da Özi'nin karşı kıyısı boyunca Kiyev'e doğru gitti ve Korsun (Kırım) yakınlarında durdu. Polovetslerin her iki kısmı da Gleb'e elçiler göndererek şöyle dediler: "Tanrı seni ve Knyaz Andrey'i kendi doğduğu yerde (baba ocağına) oturttu. Biz de senin müfrezelerin arasında sıraya girmek istiyoruz, sen de bizimkilerin arasına gir. Böylece biz senden sen de bizden korkmazsın". Polovets Knyazlarının bu sözlerini duyan Gleb onlara elçiler göndererek şöyle dedi: "Benden ileride (önümde) olan drujinam ile sizlere doğru geliyorum". Gleb ilk önce Pereyaslav'l'i korumayı düşünerek Pereyaslav'l'e gitti çünkü o zamanlar Pereyaslavl Knyazı Vladimir Gleboviç henüz 12 yaşında idi. Pereyaslav'l'deki Polovetslerin yanına Gleb'in kendisi gitti, diğer Polovetslere ise elçiler göndererek şöyle dedi: "Beni bekleyiniz! Şimdi Pereyaslav'l'e gidiyorum. Oradaki Polovetslerle barış yaptıktan sonra sizlerle barış yapmaya geleceğim". Pereyaslav'l'de Polovetslerle barış yaptı, onlara hediyeler verdi ve oradan ayrılarak diğer Polovetslerin yanına gitti. Gleb Yureviç, Korsun'da bulunan bu Polovetsler üzerine kardeşi Mihail ve drujinası ile gitti. Onun Perepetov arazisinde olduğunu duyan Polovetsler Pereyaslav'l'e doğru giderek Gleb'in bulunduğu yerin etrafını dolanarak geçtiler ve bu arada şöyle düşündüler: "Gleb, diğer Polovetslerin yanına gittiği için uzun müddet orada kalacak ve bize gelemeyecektir. Biz bu arada Kiyev'in dışına giderek köylerden pek çok esir alıp Polovets topraklarına gidelim". Böyle düşünerek Kiyev'in dışına savaşmaya gittiler ve Dsyatina şehrine Azize Meryem Ana Günü'nde geldiler. Aralarında Semç şehrinin de bulunduğu pek çok köyü aldılar. İnsanları, erkekleri, hanımları, koyunları, atları ve hayvan sürülerini Polovets topraklarına götürdüler. Pereyaslav'l'den geri dönen ve Özi'nin diğer tarafındaki Korsun'a gitmek isteyen Knyaz Gleb'e, "Perepetov arazisinde bulunan Polovetslerin onun

201 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

gelmesini beklemeden savaşmaya gittikleri ve savaştıklarına” dâir bir haber geldi. Gleb bu haberi onlara doğru giderken duyduğundan bizzat kendisi onların üzerine gitmek istedi ama Berendilerden biri atının dizginini tutarak şöyle dedi: “Knyaz! Sen, kardeşlerinle toplanıp büyük bir ordu olmadan gitme. Şimdi kardeşlerinden birini veya Berendilerden birkaçını gönder”. Gleb bunun üzerine kardeşi Mihalko ile beraber 1000 Pereyaslavli’yi ve 1500 Berendi’yi gönderdi. Mihalko kardeşini dinledi ama drujiası onunla beraber değildi ayrıca da drujinası Knyazlarının hızlı atlarla gideceğini bilmiyorlardı. Mihalko, kardeşi (ağabeyi) Gleb’i öptü ve kardeşinin drujinası ve Berendilerle beraber Polovetslerin üzerine gitti. Onların öncü birliklerinden 300 kişiyi gördüler, etraflarını sararak aniden üzerlerine saldırdılar. Bazılarını yakaladılar ve yakaladıklarını sorguya çekerek şunu sordular: “Geride sizden daha çok kişi var mı?”. Onlar da şöyle cevap verdiler: “Onlar çok kalabalıklar 7000 kişiler”. Bunun üzerine onlar şöyle düşündüler: “Biz kendi canımızı versek de arkada çok Polovets var. Biz ise az kişiyiz. Eğer onlarla savaşmaya başlarsak bundan sonra bizim için birinci düşman olacaklardır”. Onların hepsini öldürdüler ve onların güzergâhlarından gittiler. Mihalko’nun voyvodası Yanev’in kardeşi Valdimir idi ve onlar Polovetslerin esirlerle beraber geldiklerini görünce onlarla savaşıp yendiler. Polovetsleri öldürdüler, esirleri ise serbest bıraktılar. Onlara: “Arkada sizden daha çok var mı?” Diye sordular. Onlar da: “Büyük alay arkadan geliyor” dediler. Bizim insanlarımız Tanrı ve Azize Meryem Ana’nın yardımlarıyla kuvvetlendiler, Şerefli Haç’a güvenerek büyük alayı beklemeye başladılar. Lanetliler (kötüler) de 900 mızrak, Ruslar da ise 90 mızrak vardı. Pereyaslavliler çok cesaretli idiler ve Mihalko ile beraber önden gittiler. Berendiler ise Knyazın atının dizginini tutarak, onun gitmesini engellemeye çalışarak şöyle dediler: “Siz önden gitmeyiniz, sizin şehriniz var. Biz önden gidelim”. Her iki tarafta da pek çok okçu vardı ve savaş çok şiddetli oldu. Her iki taraf arasındaki panik sırasında onlar bizim bayrakımıza yaklaştılar ve çoğalarak onu ittiler. Askerlerin attıkları 3 mızrakdan 2’si bayrağa, biri de Knyaz Mihalko’nun koluna saplandı ama babasının dûaları sayesinde Tanrı onu ölümden korudu. Bunu gören Polovetsler kaçtılar, bizimkiler ise onları arkalarından giderek kovaladılar. Bazılarını kılıçtan geçirdiler, bazılarını yakaladılar ve

yakaladıklarının 1500'den fazlasını da öldürdüler. Onların Knyazı Togliy kaçtı. Şerefli Haç'ın ve Büyük Dsyatina'daki Azize Meryem Ana'nın yardımı ile Tanrı sade insanı da asilzadeyi de gücendirmede ve buraları kendi annesinin evi gibi korudu. Mihalko böylece Pereyaslavlılar ve Berendilerle beraber Polovetsleri yenerek Kiyev'e geri döndü. Onlara esir olan köylüler esaretten ve Polovets topraklarındaki kötü işlerden kurtuldular, diğer köylüler de boylarına yardım ettikleri için Tanrı'ya ve Meryem Ana'ya şükrederek onları övdüler.²⁰²

Yıl 6682 / 1174: Yazın Suzdal Knyazı Andrey, Grigori ve Hatoviç için istediğini yapmadığından dolayı Rostislav'a öfkelenildi. Olegoviçler bunu duyunca sevindiler. Svyatoslav Vsevolodoviç ve bütün kardeşler, Andrey'e kendi adamlarını göndererek ona "Rostislav üzerine giderse onun yanında yer alacaklarını" söylediler. Andrey bu teklifi kabul etti ve büyük bir akıllılıkla bunu yerine getirmek istedi. Çok güçlü ve sayısız askerleri olacağını ümit ederek Mihna'yı Rostislaviç ve Davidovlar'a elçi olarak gönderdi ve ondan "onlara kendi bölgelerinden dışarı çıkmamalarını" söylemesini istedi. Andrey, Mihna geri döndükten sonra alaylarını hazırladı. Rostovlular, Suzdallılar, Novgorodlular, Pereyaslavlılar, Beloozerliler²⁰³, Muromlular, Vladimirliler ve Ryazanlıları topladı. Onların hepsi 50.000 kişiydi. Onlarla beraber oğlu Yuri ve voyvoda Boris Jidislav'ı göndererek "Rurik ve David'i"²⁰⁴ kendi topraklarından kovmalarını" emretti. Onlar Smolyan önlerine geldiler. Roman²⁰⁵ da kendi oğlunu onlarla beraber gönderdi. Polotsk Knyazı, Turov, Pinsk, Gorodets Knyazları gelerek Olegoviçlere herşeyi anlattılar ve onlarla birleşerek Kiyev'in her iki tarafında karşılarında durdular. Burada yanlarına

202 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.379-381; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.339-344, *Troitskaya Letopis'*te s.247-249 ve *Radzivilovskaya Letopis'*, s.133-134'te bu bilgiler 1169 yılına âit olarak verilmiştir. Ayrıca *Radzivilovskaya Letopis'*te bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir.

203 Rostov-Suzdal Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu. Günümüzde Rusya'da Vologod bölgesindeki Belozersk şehri.

204 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197), Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorod, sonra Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

205 Roman Rostislaviç (d.1150-ö.1180), Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Smolensk, sonra Kiyev (1176-1180)'de Knyazlık yapmıştır.

Kiyev'e, Mihalko Yureviç ve Vsevolod, Mstislav Rostislaviç²⁰⁶, Yaropolk Gleboviç, bütün Pereyaslavlılar Özi'yi geçerek geldiler. Rostislaviç alaylarıyla Kiyev'e kapanmadı ve diğerlerivde kendi şehirlerinden çıktılar. Rurik Belgorod'da, Mstislav Vışgorad'da David'in alaylarıyla kapandılar. David ise Galiç'e Yaroslav'ın yanına ona yardım etmeye gitti. Svyatoslav ve Mihalko kardeşi ve Vsevolod'ın oğullarıyla, Kiyevlilerle, Berendilerle, Poruslularla ve bütün Rus topraklarındakilerle birleşerek alaylarıyla Kiyev'den Vışgorad'a gittiler. Noel Bayramı idi ve Knyazların hepsinin sayısı 20'den fazlaydı. Svyatoslav Vsevolodoviç hepsinin en yaşlısı, Vsevolod Yureviç'in alayı en tecrübelisi, İgor'da aralarındaki en genç knyaz idi. Vışgorad önlerine geldiler. Mstislav Rostislaviç alayların geldiğini görünce kendi alaylarını sıraya dizdi ve onların karşısına çıktı. Savaş çok şiddetli oldu. Mstislav'ın drujinasındakilerin çoğu ya yaralandı veya öldü. Şehrin yakınlarında 9 hafta kaldılar. Sonra Luçeski Yaroslav Rostislaviç üzerine Velin topraklarına gittiler ve Olegoviçlilerin en yaşlısını yanlarına almak istediler ama onun Kiyev'e gitmesine engel oldular. Bunun üzerine o bunu bahane ederek Rostislaviç'e elçiler gönderip Kiyev konusunda anlaştı ve Olegoviçleri gönderdi. Onların karşılarından gitti. Rurikovların yanında Belogorod²⁰⁷ alaylarını sıraya koydu. Onları görünce: "Onların üzerine artık Galiçliler ve Çerniye Klobukilerle birleşerek gideceğim" diyerek havanın aydınlanmasını bile beklemedi. Özi'den geçerken askerlerinin çoğu nehirde boğuldu. Bunu gören Mstislav bağışlayıcı Tanrı'ya ve Aziz Boris ve Gleb'e yardımlarından dolayı şükretti. Onun drujinasındaki eşyalar ile birlikte sağ kalanları ele geçirdiler. Mstislav da kendi drujinasıyla çok ter dökmüştü. Bu şekilde Suzdal Knyazı Andrey'de büyük güçleriyle geri döndü. Bütün toprakları birleştirdi ve pek çok defa savaşarak evine geri döndü. Rostislaviç'i Yaroslav'a yerleştirdi ve ona Kiyev'i verdi.²⁰⁸

206 Mstislav Rostislaviç, Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve "Hrabry: yiğit" diye lakâp almıştır. Smolensk'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1171'den itibaren ismi geçmektedir. 1180'de ölmüştür.

207 Bu şehir Kiyev yakınlarında bulunuyordu. Yıllıklarda bazen Belgorod, bazen de Belogorod şeklinde geçmektedir. Biz de yıllıklarda ne şekilde geçmişse öyle vermeyi tercih ettik. Bu şehir Kiyev Knyazlığı döneminde kurulan kale şehirlerden birisidir ve Kiyev'in sağında bulunan İrpen Nehri kıyısında kurulmuştur.

208 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.389-392.

Yıl 6685 / 1177: Polovetsler, Rus topraklarına Rusalneya Hedelya Haftasında (Deniz Kızı Haftasında) ²⁰⁹ geldiler. Kiyev'de oturan Roman kardeşi Rurik'i kendi oğluna gönderdi, Polovetsler ise Berendilerin 6 şeh-rini aldılar ve Rostov'a doğru gittiler. David ise gelmedi ve böylece kardeşler arasında mücadele başladı. Roman kardeşi Rurik ve oğulları Yaropolk ve Boris'le anlaştı. Polovetslere Rostov yakınlarında yetiştiler ama Polovetsler Rus alaylarını yenerek, pek çok boyarı esir aldılar. Knyazlar ise Rostov'a kaçtılar. Tanrı onlara acımayarak üzerlerine kötülerin cezasını gönderdi ve böylece bizim dikkatlerimizi tövbe çıkartmaya çekti. Kötüleri üzerimize göndererek cezalandırdı ve biz kötü işlerimizi bıraktık. Bunu duyan Olegoviçler ve Svyatoslav Vsevolodoviç bunun Tanrı'nın cezası olduğunu bilmeden sevindiler.²¹⁰

Yıl 6690 / 1183: Bu yılın yazında Tanrı Kiyev Knyazı Svyatoslav ile Büyük Knyaz Rurik Rostislaviç'in kalplerine Polovetsler üzerine gitmek düşüncesini yerleştirdi. Onlar etraflarındaki Knyazlara elçiler gönderdiler ve bu Knyazlardan: Mstislav Svyatoslaviç²¹¹, Gleb²¹², Pereyaslavl'den Vladimir Gleboviç²¹³, Luçesk'den Vsevolod Yaroslaviç²¹⁴ kendi kardeşi Mstislav²¹⁵ ile, Mstislav Romanoviç²¹⁶, İzyaslav Davidoviç²¹⁷, Gorodetsli

209 Ortodoks Hristiyanlıkta 20-26 Mayıs Haftasına verilen isimdir. Baharın gelişini müj-deler. Yine Yeşil Noel, Rus Haftası gibi isimlerle de adlandırılır. Bununla birlikte Eski Slav inancına göre deniz kızlarının yeryüzüne çıkıp geçirdikleri haftaya verdikleri isimdir. Pazartesinden başlayarak bir hafta boyunca hergün bir adla anılır ve o gün-ler de halk arasında şöenler, ayinler düzenlenirdi. Bugünlerden biri de ölüleri anma günü olarak kutlanmakta idi. Deniz kızlarının insanları etkilediğine inanılır ve bu hafta boyunca dikkatli olunması tavsiye edilirdi. Bu hafta Hristiyanlığın kabulünden sonra da anlam ve mahiyet değiştirerek yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kutlanmaya devam edildi.

210 *İpatiyevskeya Letopis'*, s.409-410.

211 Mstislav Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur. Kozel ve Çerni-gov'da Knyazlık yapmıştır. 1123'teki Kalka savaşında ölenler arasındadır.

212 Gleb Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda 1180-1205 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

213 Vladimir (Yepifaniy) Gleboviç (d.1157-ö.1187), Knyaz Gleb Yureviç'in oğludur ve Pereyaslavl'de Knyazlık yapmıştır.

214 Vsevolod Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur ve Lutsk'de Knyazlık yap-mıştır. Yıllıklarda 1180-1182 yılı hâdiselerinde ismi geçmektedir.

215 Mstislav Yaroslaviç, Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur. "*Nemy: Dilsiz*" diye lakâp almıştır. Peresopnitse ve Lutsk'de Knyazlık yapmıştır. 1226 yılında ölmüştür.

216 Mstislav (Borsi) Romanoviç, Knyaz Roman Rostislaviç'in oğludur. "*Dobry: iyi*" ve "*Starıy: yaşlı*" diye lakâp almıştır. Pskov (1180-1197) ve Smolensk (1197-1223)'de Kn-yazlık yapmıştır. Kalka savaşında ölenler arasındadır.

217 İzyaslav Davidoviç, David Rostislaviç'in oğludur.

Mstislav, Pinsk Knyazı Yaroslav kardeşi Gleb'le ve Galiç'te oturan Yaroslav birleşerek yardım gönderdiler. Kendi kardeşleri ise onunla birleşmek istemedikleri için şöyle diyerek gitmediler: “Özi'den aşağıya gidersek çok uzaklaşırız, kendi yerlerimizi boş bırakmamız doğru olmaz ama Pereyaslav'le gidersen seninle Sula'da birleşiriz”. Kardeşlerinin bu düşüncesi Svyatoslav'ın hoşuna gitmedi ve o kendi yoluna gitti. Tanrı böyle olması için onu dürttü. Onun büyük oğulları Çernigov yönünde gitmeyerek Özi boyunca gittiler ve İncir²¹⁸ diye adlandırılan geçitte durdular. Buradan savaşın yapılacağı tarafa geçerek onları 5 gün aradılar. Burada iken o, genç Knyazları kendi alaylarının önünden gönderdi. Pereyaslavlı Vladimir, Gleb, oğlu Mstislav, Mstislav Romanoviç, Dubrobits Knyazı Gleb Yureviç'i ve Mstislav Vladimiriç'i 2100 Berendi ile gönderdi. Polovetsler onların üzerine güçlü Vladimir alaylarının geldiklerini görünce Tanrı'nın ve Azize Meryem Ana'nın öfkesinden korkarak kaçtılar. Onlar Polovetslerin arkalarından gittilerse de yetişemediler ve tekrar Rus topraklarına geri dönerek Yerel diye adlandırılan yerde durdular. Ruslar ise burayı Ugol²¹⁹ diye adlandırıyorlar. Sadece Polovets Knyazı Kobyak Rusları düşünerek geri döndü ve Ruslardan geride kalanları kovdu. Polovetslerin arkadan geldiklerini gören Rus alayları nehre doğru ok atmaya başladılar ve böylece aralarında savaş başlamış oldu. Bu savaş uzun süre devam etti. Svyatoslav ve Rurik olanları öğrenince kalabalık bir alay gönderdiler ve kendileri de arkalarından gittiler. Yardıma gelen alayları gören Polovetsler bunları Svyatoslav ve Rurik diye düşünerek kaçtılar. Ruslar ise Tanrı'nın yardımıyla onlarla savaşmaya ve onları kılıçtan geçirmeye başladılar. Böylece Tanrı Hristiyanlara şefkat gösterdi ve bugünü Tanrı Knyaz Svyatoslav ve Rurik'in inançlarından dolayı yüceltti. Kobyak Karlıyeviç'i iki oğluyla, İzay Bilükoviç, Tovlyı oğlu ve kardeşi Tokmiş'le, Osaluk, Barak, Tarh, Danil, Sdvak Kulo-biçkiy, Koryaz Kolotanoviç'i esir aldılar. Tarsuk ve onun gibi daha pek çoğunu öldürdüler. Tanrı bu zaferi temmuz ayının otuzunda pazartesi

218 Yıllıklarda İncir şeklinde geçmektedir ve bu kelime Türkçedir. Burası büyük ihtimale inciri bol olduğu için Türk boyları tarafından İncir diye adlandırılmıştır.

219 Ugol, Uгла, Yerel diye adlandırılan bu nehir Pereyaslavlı topraklarında bulunan günümüzdeki Orel'dir.

günü Kutsal İvan Voynik'in²²⁰ hatırına verdi. Büyük Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik Rostislaviç Tanrı'nın kendilerini kötüler üzerine zafere götürmesini sevinçle kabul ettiler ve her biri büyük bir şeref ve şöhretle geri döndüler.²²¹

220 Slav kökenli Hristiyan Azizdir ve 4. yy'da yaşamıştır. Ortodoks Ruslar onu her yıl 30 Temmuz (12 Ağustos)'ta anarlar.

221 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.426-427; *İpatiyevskaya Letopis'* ve *Voskresenskaya Letopis'te* 1183 yılına âit olarak verilen bu bilgiler, *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'* ve *Radzivilovskaya Letopis'te* 1185 yılına âit olarak verilmiştir ve *Voskresenskaya Letopis'* in verdiği bilgiler *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'* ve *Radzivilovskaya Letopis'* ile aynıdır: "Bu yıl Tanrı bütün Rus Knyazlığının kalplerine Polovetsler üzerine gitmek düşüncesini yerleştirdi: Vsevolod Svyatoslaviç, Rurik Rostislaviç, Vladimir Gleboviç, Gleb Svyatoslaviç, Turovlu Gleb Yureviç, Mstislav Romanoviç, İzyaslav Davidoviç, Vsevolod, Mstislav. Galiçliler, Vladimirliler ve Lutsklular onlara yardıma geldiler. Hepsi birleşerek Ugl Nehrine giderek onları 5 gün aradılar. Yuri'nin torunu Vladimir Gleboviç Pereyslavlılar ve Berendilerden oluşan 2100 kişilik öncü kuvvetle önden gitti. Polovetsler Rusların geldiklerini duyunca sevinerek ve kuvvetlerinin fazlalığına güvenerek onların üzerlerine doğru gittiler ve şöyle dediler: "İşte Tanrı bizim elimize Rus Knyazlarını ve alaylarını verdi". Konuşup emir vermeden savaşa girerek ok atıldılar. Düşünce ve cesaretleriyle Tanrı'ya karşı gelerek, Vladimir'in karşısına gidip onu öldürmek istediler. Vladimir ise Tanrı ve Kutsal Meryem Ana'nın yardımlarına güvenerek ve ata-babalarının dualarıyla kuvvetlenerek onların karşısına gitti. Daha sonra Svyatoslav'ın yanına giderek ondan şöyle diyerek izin istedi: "Polovetsleri kendimin ve babamın bölgelerinden kovacağım. Bu yüzden de öncü kuvvetlerle beraber önden gideceğim". Rus Knyazları Svyatoslav'a izin vermediler. Polovetsler Vladimir'in çok güçlü bir şekilde üzerlerine geldiklerini görünce kaçtılar. Tanrı'nın ve Kutsal Meryem Ana'nın öfkesiyle bizimkiler onları kılıçtan geçirdiler. 7.000 kişiyi esir aldılar. Yine Polovets Knyazlarından 47 tanesini de yakaladılar: Kobyak, Osoluk (Osuluk), Barak (Abarok), Targa, Danil, Başkırt, Tarsuk, İza, Gleb Tiryeviç, Yeksiya, Alak, oğlunun kayınpederi Tolgiya Davidoviç, Tetiya oğluyla, Kobyak'ın kayınpederi Turudnaya. Tanrı ve Kutsal Meryem Ana Vladimir'e bu zaferi temmuz ayının 13'ünde pazartesi günü verdi. Tanrı Knyazlarımıza büyük bir kurtuluş verdi ve savaşta onları düşmanlardan korudu ve diğer boydan olan Polovetsler karşısında zaferi verdi. O gün Tanrı sevinç ve eğlenceyi onlara verdi. Tanrı bizi düşmanlardan kurtardı ve büyük bir sevinç oldu. Drujina esir, at ve silâhlarını ganimet olarak aldı. Eve döndüklerinde Tanrı ve Kutsal Meryem Ana'yı Hristiyan millete yaptıkları yardımlardan dolayı övdüler. *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.374-376; *Troitskaya Letopis'*, s.270-271; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.150: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyon Notları*'nda da bu bilgiler 1185 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Rus Knyazları: Kiyev Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Rurik Rostislaviç, Knyaz Vladimir Gleboviç, Gleb Svyatoslaviç, Turov Knyazı Gleb Yureviç, David Vsevolodoviç, Galiç, Vladimir ve Luçesk alayları ile birleşerek Polovetslerin üzerine gittiler. Bug (Aksu) Nehrine geldiler ve

Yıl 6693 / 1185: Aynı ilk baharda Knyaz Svyatoslaviç, voyvoda Roman Nezdiloviç'i Berendilerle beraber lanetli Polovetslerin üzerine gönderdi. Tanrı'nın yardımıyla Polovetslerin topraklarından en büyük gün olan 21 Nisan'da pek çok at ve esir alarak geri döndüler.²²²

Yıl 6714 / 1206: Olegoviçlerin hepsi Çernigov'da toplandılar. Onların arkasından Vsevolod Çermniy²²³ ve Vladimir İgoreviç²²⁴ kendi kardeşleriyle, Smolensk'den Mstislav Romanoviç oğullarıyla ve Polovetsler onlara doğru kalabalık bir şekilde giderek Galiç'e geldiler. Kiyev'e kadar gidemediler. Burada yanlarına Rurik Rostislaviç ve Vladimir oğullarıyla geldiler. Berendiler ise onların arkalarından gittiler. Lyahlar ise buradan Vladimir'e gittiler. Galiçli Romanoviçler her yerden büyük bir ordunun üzerlerine doğru geldiğini duyunca korkarak Kral'a elçiler gönderip yardım istediler. Kral bütün Rus Knyazlarının ve Lyahların Galiç'e doğru gittiklerini duyunca kuvvetlerinin hepsini toplayarak onların arkalarından dağlar boyunca gitti. Romanoviçler ülkenin çok büyük olduğunu görünce kralın gelmesini beklemeden Galiç'ten kaçarak Vladimir'e kendi topraklarına gittiler.²²⁵

Bu yıl bütün Knyazlar alaylarını birleştirdiler: Çernigov'dan Olegoviçler, Vsevolod Svyatoslaviç, kardeşiyle, Knyaz Vladimir İgoreviç ve kardeşi, Knyaz Mstislav Romanoviç, Smolensk'den kendi oğullarıyla

onları 5 gün beklediler. Knyaz Vladimir Gleboviç, Pereyasavl öncü kuvvetleri ve 2100 Berendi ile önden gitti. Polovetsler Rusyanın dışına gittiklerini duyunca sevindiler. Olmayan cesaretleriyle veya çok kalabalık ordularıyla övünemediler çünkü karşı karşıya geldiklerinde savaş çok kötü oldu. Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın öfkesi sayesinde Polovetsler kaçtılar. Rus Knyazları onları arkalarından kovalayarak savaştılar. Onlardan 7000 kişiyi yakaladılar ve Polovets Knyazlarından 417 tanesini öldürdüler 16 tanesini de esir aldılar: Kobek, Osoluk, Barak, Targa, Danil, Başkord, Tarsuk, İzugleb, Tereyeviç, İkson, Alak, Turgi oğluyula, Teti oğluyula ve Turonda. Bu hâdise 30 Haziran'da oldu ve Rus Knyazları büyük bir sevinçle geri döndüler. Tanrı'ya ve Azize Meryem Ana'ya yaptıkları yardımlardan dolayı şükrettiler.”, s.11-12.

222 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.430.

223 Vsevolod Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslaviç Vsevolodoviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. *Çermniy* diye ünlenmiştir. İsmi yıllıklarda 1206 ile 1215 yılları arasında geçmektedir. 1215 yılında ölmüştür.

224 Vladimir Petr İgoreviç (d.1183-ö.1212), İgor Svyatoslaviç'in oğludur ve Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır.

225 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.405; *Troitskaya Letopis'*, s.292; *Voskresenskaya Letopis'*, s.112-113.

ve pek çok Polovetsle beraber onların (Galiç) üzerine gittiler. Hepsi Çernigov'da toplandılar ve buradan Galiç'e gittiler. Kiyev'den Knyaz Rurik Rostislaviç oğulları Rostislav ve Berendiler, Kovular ve **Boutler** (Busti)²²⁶ gittiler. Bu arada Lyahlar da Vladimir ve Galiç üzerine gittiler. Galiçliler Knyazları Danıl Romanoviç ile korktuklarından Kral'a elçiler gönderip yardım istediler. Kral onların üzerine bir taraftan Rus Knyazlarının Polovetslerle, diğer taraftan da Lyahların gittiklerini duyunca bizzat kendisi yardıma geldi. Romanoviçler korkarak Galiç'ten Vladimir'e kendi vatanlarına kaçtılar. Lyahlar çok kalabalık bir şekilde Vladimir'e doğru gittiler; Kral dağları geçerken Lyahların Vladimir'e gittiklerini, Olegoviçlerin de Polovetslerle beraber onların topraklarına girdiklerini duydu. Kral olduğu yerde kaldı. Olegoviçler, Polovetsler ve Lyahlar, Kralın kendilerine yakın bir yerde durduğunu duyunca Laliç'e kadar gidemediler. İki gün o şekilde durdular. Ne Kral ne de Olegoviçler hareket ettiler. Bu şekilde aralarında barış ve sevgi kurmak istediler. Barış yaparak geri döndüler.²²⁷

226 Oğuz boylarından biridir. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) < boyu ~ moyu "öküz" + çoğul eki t > totemi öküz olan boy, kabile; 2) < buyu "geyik" + çoğul eki t > totemi geyik olan boy; 3) бүгү "güçlü-kuvvetli kahraman, yiğit + çoğul eki t > böğüt ~ böwüt > güçlü kuvvetli boy. Detay için Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.62.

227 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.50.

Çerniye Klobuki: Karakalpıklılar

Yıl 6654 / 1146: Bu yıl İgor¹, İzyaslav'a² elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşim, Tanrı bizi yarattı. Sen Hristiyanları öpmeden mi duruyorsun? (Hristiyanlarla barışık değilmisin?). O ise kendisine gelen elçileri cevap vermeden gönderdi. Igor'dan memnun olmayan Kiyevliler, Pereyaslav'deki İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: “Knyaz bize gel, seni istiyoruz”. İzyaslav bunu duyunca askerlerini toplayarak Pereyaslav'den onların üzerine Kutsal Mihail ve Piskopos Yefimya'nın dâualarıyla gitti. Özi'yi geçerek Zarub³ yakınlarına geldi. Burada onun yanına Çerniye Klobukiler ve bütün Porşanlılar geldiler ve şöyle dediler: “Sen bizim Knyazımızsın. Olegoviç'i istemiyoruz. Süratle git biz de seninle beraberiz”. İzyaslav, Dernovoy'a⁴ geldi ve orada bütün Çerniye Klobukiler ve Porşanlılarla birleşti. Yine buraya Belgorodlular ve Vasilyevliler elçi göndererek şöyle dediler: “Knyaz bize gel, Olegoviç'i istemiyoruz”. Ayrıca Kiyevliler de gelerek: “Sen bizim Knyazımızsın, Olegoviç'i istemiyoruz. Senin bayrağının altında başımızı seninle beraber vereceğiz” dediler. İzyaslav Hristiyanlardan ve lanetlilerden alaylar toplayarak onların üzerine gitti. Igor, Vladimir⁵ ve İzyaslav kardeşlere elçiler göndererek şöyle dedi: “Bana ve Hristiyanlara karşı Haç'ı öpmediniz mi ki böyle duruyorsunuz?”. Onlar, ondan pek çok bölgeleri istediler. Igor onlara yanına gelmelerini emretti. Igor yine Uleb⁶ ve İvan Voitiç'i⁷ yanına çağırdı. Şeytan kardeşler arasında sevginin olmasını istemedi ve Binbaşı

1 İgor Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. Önce Novgorod-Seversk ve daha sonra Kiyev (1146-1147)'de Knyazlık yapmıştır.

2 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. Çernigov ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1162'de ölmüştür.

3 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

4 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

5 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1142-1151 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Vladimir'in hanımı Kuman/Kıpçakların yanına kaçarak, Kuman/Kıpçak başbuğu Başkord ile evlenmiştir.

6 Kiyev alaylarının binbaşı.

7 Kiyev voyvodası.

Uleb'in ve İvan Voitiç'in kalplerine kötülük yerleştirdi. Kiyevliler, İzyaslav Mstislaviç'e⁸ elçiler göndererek şöyle dediler: "Knyaz süratle gel, Igor Davıdoviç buraya yardıma geliyor". İzyaslav Davıdoviç'de Kutsal Spasa (Kutsal Kurtuluş Kilisesi)'nin yanında kardeşi Vladimir, Igor ve kardeşi Svyatoslav'ın yanlarına giderken Haç'ı öptü. Binbaşı Uleb, İvan Voitiç, Lazor Sokovsk, Svyatoslav'ın alayları, Poloçan Vasil'in torunu Miroslav Hiliç, yanlarına gelen Kiyevlilerle birleşerek kendi Knyazları'nın yanına gittiler. İzyaslav'a elçiler göndererek: "Knyaz gel, Kiyevlilerle bayrağının altında olmak ve alaylarıyla Kiyev'e gitmek istiyoruz" dediler. Bu arada Igor ve kardeşi Svyatoslav'a da elçiler göndererek yalandan: "İzyaslav'a karşı gidiyoruz" dediler. Igor kardeşi ile gökyüzüne bakarak şöyle dedi: "İzyaslav Kiyev'e gitmeyeceğine dâir bize Haç'ı öpmüştü". İzyaslav önce sınıra sonra da Nadovo Gölü'nün⁹ yanındaki küçük çam ormanına giderek alaylarını durdurdu. Sınıra oğlu Mstislav¹⁰ ile gitti. Kiyevliler Olegovo Mogıla'nın¹¹ yanında durdular ve pek çoğu burada öldüler. Onun bütün alaylarını gören Igor, Kiyevlileri İzyaslav'ın yanındaki binbaşısı ve bayrağı almak için gönderdi. Onlar, onu yanına getirdiler. Daha sonra Berendiler Libed'i¹² dolaşarak geldiler. Igor'un şehrin karşısındaki Altın Kapıların önündeki eşyalarını aldılar. Igor bunu görünce kardeşi Svyatoslav ve onun oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç'e: "Kardeşler, alaylarınızla geliniz. Onlar üzerimize geliyorlar. Tanrı kararını gösterecektir" dedi. Binbaşı Uleb ve İvan Voitiç'e ise şöyle dedi: "Kendi alaylarınızla geliniz". Onlarda kendi alaylarıyla gittiler. Igor, Svyatoslav ve oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ile birlikte İzyaslav'ın üzerine gitti ama Nadovo Gölü'ne kadar gitmeleri imkânsız olduğundan nehrin aşağısına kadar gelebildiler. Diğerleri ise Suhaya Libed'den alaylarla

8 İzyaslav Mstislaviç, Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Vladimir Monomah'ın torunudur. Kiyev (1146-1154)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hâdiselerine geçmektedir. 3 Mart 1154'te ölmüştür.

9 Kiyev Knyazlığının toprakları içerisinde bulunan bir göl.

10 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Vladimir-Volın ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1151'den itibaren geçmektedir. 1167'den 1170'e yani ölümüne kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

11 Olegovo Mogıla: Olegovo Mezarı olarak bilinen bu yer Kiyev yakınlarında bulunan bir köydür.

12 Yıllıklarda Libed, Suhaya Libed şekillerinde geçmektedir. Burası Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köydür.

geldiler ve çok kötülükler yaptılar. Berendiler de arkadan alaylarıyla kılıçlarını kuşanmış bir şekilde gelerek herkesi kılıçtan geçirmeye başladılar. İgor, Svyatoslav ve Dorogojlu¹³ Sludov kaçtılar. İzyaslav, oğlu Mstislav ve drujinası ile onların arkasından gitti. Onlar ise birbirlerinden ayrılarak kaçmayı başardılar.¹⁴

Yıl 6655 / 1147: Bu yıl Oleg öldürüldü ve Svyatoslav Olegoviç bu haberi bütün kardeşlerine bildirdi. Bu sırada onun yanına Suzdal'dan Gleb Yureviç gelerek Kursk'a kadar gitti. Svyatoslav Olegoviç ve Gleb Yureviç'in kendi üzerine Kurks'a doğru geldiklerini duyan Mstislav, bunu Kursklulara söyledi. Kursklular ona şöyle cevap verdiler: "Olegoviçler gelsinler, senin için çocuklarımızla birlikte savaşırız ama Vladimir'in soyundan gelen Yureviç için elimizi bile kaldırmayız". Mstislav bunları duyunca babasının yanına gitti. Kursklular ise Yureviç'e elçiler göndererek onu kendilerine vali yaptılar. Daha sonra kendileri Svyatoslav ile beraber Virev'e gittiler. Gleb Yureviç kendi adamlarını vali olarak Posemya Nehri boyunca olan toprakların diğer tarafına Virev'in civarına yerleştirdi. Onun yanında pek çok Polovets alayı da vardı. Burada onlara Svyatoslav Vsevolodoviç geldi ve Virevlilere elçiler göndererek şöyle dedi: "Eğer teslim olmazsanız sizleri Polovetslere esir olarak vereceğim". Onlar da şöyle dediler: "Bizim Knyazımız İzyaslav'dır" ve teslim olmadılar. Oradan Vyahan'a¹⁵ gittiler ama orada herhangi bir şey yapmaya fırsat bulamadan Popaş'a geldiler. Burada onların bulunduğu yere İzyaslav Davıdoviç geldi ve onlarla savaşarak Popaş'ı aldı. Bu sırada İzyaslav Mstislaviç'e "bazı şehirlerin karşı koydukları, Popaş'ın ise alındığına" dâir olan haberler geldi. İzyaslav Mstislaviç pek çok asker topladı. Vyacheslav'dan yardım gelirken, Vladimir ona bir alay gönderdi. İzyaslav kendi alaylarıyla Pereyaslavl'e gitti. Ona kardeşi Rostislav'dan "Rostislav geliyor" diye haber geldi. Rostislav'ın elçileri ona şöyle dediler: "Kardeşin şöyle dedi: "Beni bekle, ben burada Lübeç'i yaktım ve çok savaştım. Olegoviçlere çok kötülükler yaptım. Şimdi birlikte olalım çünkü Tanrı böyle istiyor". Bunları duyan İzyaslav kardeşi Rostislav'ı

13 Burası büyük bir ihtimalle günümüzde Rusya'nın Smolensk bölgesinde Özi Nehri'nin kıyısında bulunan Dorogobuj şehridir.

14 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.230-232.

15 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

bekleyerek yavaş gitti. İzyaslav Çernaya Magila (Kara Mezar)¹⁶ denilen yere gelip durduğunda kardeşi Rostislav pek çok asker ve Smolyanlılarla beraber geldi. Böylece İzyaslav Tanrı'yı överek ve sevinerek kardeşi Rostislav'la birleşti. Kardeşi Rostislav, drujinası ve Çerniye Klobukiler ile Sula Nehrini nasıl geçeceklerini ve nerede duracaklarını düşünmeye başladılar. Rostislav kardeşi (ağabeyi) İzyaslav'a şöyle dedi: "Kardeşim bizi Tanrı birleştirdi. Tanrı seni büyük bir yalandan kurtardı, seni yakalamak veya öldürmek istediler. Şimdi ise kardeşim gecikme! Sen oraya nasıl gidersen biz de öyle gideceğiz. Tanrı hüküm verecek". Böyle konuşarak Sula'ya gittiler. "İzyaslav'ın kardeşi Rostislav ile birleşerek kendi üzerine doğru geldikleri" haberi İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Polovetslere geldi. O gece Polovetslerin büyük bir kısmı kendi Polovets topraklarına gittiler. Onlardan orada çok az kaldı, onlarda Gleb'in üzerine Çernigov'a gittiler. Polovetslerin dağıldıklarını duyan İzyaslav ve Rostislav Çernigov'a doğru giderlerken askerleri, drujinaları ve Çerniye Klobukiler onlarla nehir boyunca nasıl gideceklerini düşünmeye başladılar. Çerniye Klobukiler ve drujinaları onlara şöyle dediler: "Vsevolod'a doğru gidelim". Böyle söylemelerine rağmen Vsevolod'a kadar gidemediler. İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç, Vsevolod'un yanından geçtiler. İzyaslav Mstislaviç ve kardeşi onların arkalarından gitmediler. Vsevolod'un bulunduğu şehre alaylarıyla gelerek, Vsevolod'un şehrini kalkanla aldılar ve o zaman orada iki şehir vardı. Vsevolod'un şehrinin kalkanla alındığını duyan diğer şehirlerden Unevej, Belaveja¹⁷, Bohmaç ve Çernigov'daki insanlar kaçtılar. Bunu duyan İzyaslav ve Rostislav onların arkalarından asker gönderdiler ve onlara bozkırda yetiştiler. 3 şehirden olan insanları yakaladılar diğerlerini ise bıraktılar. İzyaslav bu şehirlerin yakılmasını emretti. Bunu duyan Gleb şehrinde yaşayan insanlar Unevej, Belaveja ve Bohmaç'ın insanları gibi kaçamadılar. Onların kaçamadıklarını duyan İzyaslav kardeşi Rostislav ile Gleblilerin üzerine gittiler. Şehre yaklaştıklarında alaylarını saf saf dizerek savaşmaya başladılar. Şehir sakinleri (Glebliler) çok

16 Çernigov Bölgesinde 10. yüzyılın sonlarına doğru yapıldığı düşünülen ve 19. yüzyılda ortaya çıkarılan kurgana verilen isim. Knyaz Çerniye atfen bu isim verilmiştir.

17 Belaveja, Boloves, Belovej şekillerinde geçen bu yer günümüzde Ukrayna'da Rovnen bölgesindeki Rokitnova'ya bağlı bir köydür. Ayrıca yine Polonya'nın Beyaz Rusya sınırına yakın bir yerleşim yerinin de adıdır.

sağlam ve şiddetli bir şekilde sabahtan akşama kadar savaştılar. Böylece Tanrı, Azize Meryem Ana ve Aziz Çilekeş'in yardımlarıyla şehir büyük bir savaştan korundu. İzyaslav ve kardeşi Rostislav oradan geri döndüler ve Kiyev'e geldiler. Drujinalarındaki Kiyevlilere ve Smolyanlılara şöyle dediler: "Nehirler düzelinceye kadar Çernigov'a gideceğiz. Tanrı nasıl isterse öyle olacak". Kiyevliler sevinerek Tanrı'yı övdüler ve kiliselerde ibadet ettiler. İzyaslav kardeşi Rostislav'a şöyle dedi: "Kardeşim! Tanrı sana nehrin yukarısındaki büyük yerleri verdi, sen oradan Yuri'ye karşı git, orada sana Smolyan ve Novgorodlu alaylar katılacaklar. Yuri'yi zorlada olsa al, seni burada bırakacağım ben ise, Tanrı izin verirse Olegoviçlere ve Davidoviçlere karşı gideceğim. Ne olacağını sadece Tanrı bilir". Rostislav Smolensk'e gitti. Nehirlerin durduğu (buzlandığı) sırada Olegoviç ve Davidoviç'in drujinasını kendi drujiası ve Polovetslerle Br-yagin'de savaşmaları için gönderdi.¹⁸

Yıl 6657 / 1149: İzyaslav Novgorod'dan Kiyev'e geldiğinde ona Rostislav Yureviç'i¹⁹ anlatarak şöyle dediler: "Berendiler ve Kiyev'in insanları için pek çok kötülükler düşünerek konuştular. Tanrı onun babasına (Rostislav'ın babası Yuri'ye) yardım etti ve Kiyev'e girdi, senin evini, kardeşini, hanımını ve oğlunu aldı. Babası onu senin kalene gönderdi ve babanın başını yakaladı (aldı)". Bunları duyan İzyaslav, Rostislav Yureviç'e elçiler gönderdi. Kendisi de Vıdobiç'in yanındaki Aziz Mihail Kilisesi'nin karşısına gelerek durdu. Rostislav da buraya geldi. İzyaslav onun arkasından gelerek, drujinası ile onun bulunduğu yerin sol tarafında geride durdu. Onlarda daha sonra oraya geldiler ve çadırlarını ayrı ayrı kurdular. İzyaslav, Rostislav'a gidip çadırda oturmasını emretti ve ona kendi askerini göndererek şöyle dedi: "Kardeşim sen bana babam tarafından gönderildin. Ben babamın kalbini incittim ve bu yüzden bölgelerini bana vermedi. Ben de gerçeği kabul ettim. Gerçekten de kardeşim bu bölgeleri aslında babam değil ben sana verdim. Hatta Rus topraklarında seni öldürmeleri emrini de verdim çünkü sen şöyle demiştin: "Kardeşim! Ben babanın yanına gideceğim, seni ise Rus topraklarında öldürecekler". Ben de böylece onlarla birlikte ölecektim.

18 *İpatievskaya Letopis'*, s.250-253.

19 Rostislav Yureviç, Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Novgorod (1137-1151)'da Kn-yazlık yapmıştır.

Ama Tanrı onların hakkından geldi. Sen ise kardeşim böyle olacağını düşünerek Kiyev'e gidip kardeşimi, oğlumu, hanımı ve evimi aldın. Ama Tanrı bana yardım etti". Rostislav da ona cevap verdi: "Kardeşim ve Babam! Ne kalbimde ne de aklımda böyle bir düşünce olmadı. Birleştiğimi kim söyledi Knyazlar mı, köylüler mi veya lanetliler mi? Sen benden daha büyüksün kararı sen ver". İzyaslav şöyle dedi: "Bunu bana sorma, köylüler veya lanetliler etkiledi farketmez onlar şimdi sana yardım edemezler. Kendi babanın yanına gitme". Böyle söyleyerek geride 4 gençle durdu. Drujinası ve arkadaşları gittiler. Rostislav babasının yanına Suzdal'a geldi ve onun karşısında durarak şöyle dedi: "Bütün Rus topraklarını ve Çerniye Klobukileri almak istediğini duydum. Öyle söylüyorlar. Bizim şerefimiz var gideceğiz". Yuri, oğlunun bu kötü konuşmasından rahatsız oldu ve kendi kendine şöyle dedi: "Benim ve çocuklarımla Rus topraklarında böyle toprakları (parçaları) var mı?". Kendi kuvvetlerini Polovetslerle birleştirip, Tanrı'nın yardımına güvenerek temmuz ayının 24'ünde Vyatiçler üzerine gitti. Vladimir Davıdoviç, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Yuri senin büyüğün ve Vyatiçler üzerine gidiyor, biz ise seninle Haç'ı öptüğümüz için duruyoruz". Bunları duyan İzyaslav kendine gelmeye başladı ve Vladimir'e kendi askerlerini elçi olarak gönderip şöyle dedi: "Kardeşim! Tanrı bize yardım ediyor. Kendin de söylüyorsun Haç'ı öptük ve hepimiz bir olduk. Şimdi kardeşim, sana gönderdiğim askerimin yanına kendi askerini ver de Svyatoslav Olegoviç'e gönderelim". Vladimir de İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Biz kardeş olmaya hazırız ve Haç'ı öptük. Tanrı bize adım attırmadı ama kardeşimiz Svyatoslav'ın üstesinden geleceğiz". Gönderilen adamlar Svyatoslav'a giderek İzyaslav'ın söylediklerini anlattılar. Vladimir'in adamları da İzyaslav'ın adamlarıyla beraber diler ve onlarda aynı şeyleri söylediler: "Kardeşim! Biz Vladimir ve İzyaslav Haç'ı öptük. Artık hepimizin birlikte olduğunu ve olgunlaştığımızı söylüyoruz. Kardeşim sen de artık olgunlaştın". Svyatoslav sustu ve onlara hiçbir cevap veremedi ancak daha sonra şöyle dedi: "Eşyalarınızı getiriniz, ben sizi tekrar çağıracağım". Onları bir hafta tuttu, onların eşyalarını muhafaza etmeleri için bir bekçi görevlendirdi. Bu yüzden de eşyalar için hiç kimse gelemedi. Bu arada Svyatoslav'dan Yuri'ye elçiler giderek şöyle dediler: "Gerçeğe mi gidiyorsun? Benim topraklarımı

alamazsın ve bana sıkıntı veremezsin”. Svyatoslav, Yuri’nin cevap vermediğini duyunca Vladimir Davıdoviç ve onun kardeşi İzyaslav’ın elçilerini yanına çağırdı.

Yıllıkta bundan sonra bunların aralarında gönderdikleri elçilerden ve bu elçilerle gönderilen haberlerden bahsedilmektedir.²⁰

Svyatoslav Olegoviç, Mstislav İzyaslav’a: “Seninle beraber olacağım” diye haber gönderdi. İzyaslav’ın elçileri ve İzyaslav’ın kardeşi Vladimir’e geldiler. Svyatoslav, Yuri’ye elçiler göndererek: “İzyaslav’ın üzerine gittiğin doğru mu?” Diye sordu. Yuri’de ona şöyle dedi: “Gerçekten gitmek istiyor muyum? Ben İzyaslav’ın oğluyum. Benim bölgelerimi savaşıarak yaktılar hatta oğlumu Rus topraklarından kovdular ve ona bölgelerini vermediler. Beni kötü duruma düşürdüler. Kendi kuvvetim ve şerefimle topraklarım için savaşacağım”. İzyaslav Kiyev’e elçiler göndererek Vladimir’in söylediklerini Svyatoslav’a anlatmalarını söyledi. İzyaslav bunları duyunca tekrar Svyatoslav’a elçiler göndererek aralarındaki kardeşliğin önemini ve Haç’ı öptüklerini hatırlattı. Yuri, Yarışev’e geldi ve Spasa Günü (Kurtuluş Günü)’nde yanına Svyatoslav Olegoviç geldi ve o da onu ögle yemeğine davet etti. Birlikte yemek yediler. Haftanın ilk günü olan ertesi gün yâni pazartesi günü sabah güneş doğarken Svyatoslav’ın bir kızı oldu ve onu vaftiz ederek Marya ismini verdiler. Svyatoslav Olegoviç, Yuri’ye elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşim! İzyaslav hepimizin düşmanı çünkü o kardeşimizi öldürdü”. Aynı gün Yuri kendi askerleriyle gitti. Svyatoslav’da onun arkasından 2 gün sonra giderek pazartesi günü Yuri’ye ulaştı ve böylece kuvvetlerini birleştirdiler. Yuri ve Svyatoslav kendi elçilerini Vladimir Davıdoviç’e göndererek şöyle dediler: “Kardeşim! Bizimle İzyaslav’ın üzerine gel”. İzyaslav’ın kardeşi Vladimir Davıdoviç ise “onların, onlara karşı Haç’ı öptüklerini, İzyaslav’ın kendi topraklarında savaştığını, Desna’nın ötesindeki şehirleri yaktığını şimdi ise İzyaslav Mstislaviç’e Haç’ı öptüklerini ancak bunlarla birlikte olmak istemediğini ve oyun oynamalarının mümkün olmadığını söyledi” ve hemen İzyaslav’a “Yuri’nin Svyatoslav Olegoviç ile üzerine geldiğini” haber verdi. Bunları duyan Yuri, Vladimir ve İzyaslav üzerine gitmekten vazgeçerek, buradan eski Belaveja’ya

20 *İpatiyevskaya Letopis*, s.261-263.

gitti ve Belaveja'nın yanında 1 ay durdu. Orada hem Polovetslerin yardım göndermelerini hem de İzyaslav'ın kendisine boyun eğmesini bekledi ancak İzyaslav'dan hiçbir haber çıkmadığını görünce Supoy'a gitti. Burada yanına Svyatoslav Vsevolodoviç geldi. Svyatoslav'da amcası İzyaslav'dan ayrılmak istemedi ama diğer amcası Svyatoslav Olegoviç onu gitmeye zorladı. Yabani Polovetsler²¹ kalabalık bir ordu ile Supoy'a Yuri'nin yanına geldiler. Bunu duyan İzyaslav kardeşi Rostislav'a elçiler göndererek ondan kendisine yardıma gelmesini istedi. Vladimir alaylarını gönderdi. Rostislav'da bütün güçlerini birleştirdi ve kardeşi İzyaslav'a yardıma gitti. Yuri ise şöyle dedi: "Pereyaslavl'e gidip, oradan ona doğru gideceğim ve onu yeneceğim". İlk önce Kudново köyü yakınlarına gelerek durdu. Oradan Stryakov'a geldi. Vladimir kardeşi İzyaslav, Yaropolk Mstislaviç ve Porşanlılarla Pereyaslavl'e gelerek şehri muhasara ettiler. İzyaslav, Yuri'nin geldiğini duyunca şöyle dedi: "Sadece çocuklarla gelerek kendi bölgesini aldı. Polovetsleri getirdiler. Olegoviçler de benim düşmanımdır ve onlarla savaşmak istiyorum". Kiyevliler de istemediklerini belirtmek için şöyle dediler: "Knyaz onlarla barış çünkü biz gelmiyoruz". O da şöyle dedi: "Benimle geliniz, onlarla hiç iyilikle barış yapılır mı?". Bunun üzerine Kiyevliler, İzyaslav ile gittiler. İzyaslav Davidoviç ona yardıma geldi. İzyaslav Viteçev'in yanına gelerek durdu. Burada yanına pek çok askerle kardeşi Rostislav geldi. Onlar birlikte Özi'den geçmeyi ve oradan Alta'ya gitmeyi düşündüler. Burada onlara "gün yarısına (öğleye) doğru okçuların Stryakov (Strikov)'dan geçtiklerine ve Polovetslerin Stryakov'un arkasından giderek şehre geldiklerine" dâir haberler geldi. İzyaslav ve Rostislav kendi askerlerini sıraya dizerek Pereyaslavl'e doğru gittiler. Bu sırada onlar Pereyaslavl yakınlarında bir Yabani Polovets'e ok atarak onu durdurdular ve ona sorular sormaya başladılar: "Hangi kamptan (nerede konaklayan alaydan) geliyorsun?". O da cevap verdi: "Biz uzaktan geliyoruz, sizlerden önce Yuri süratle geldi. Sizler gelinceye kadar şehri almak istiyor".

21 Yabani Polovetsler ile burada kastedilenler, Özi'nin sol kıyısında Podonye'de özellikle de Ryazan Knyazlığına yakın yerlerde yaşayanlardır. Ayrıca Kiyev Knyazlığının batı topraklarında Ros Nehri boyunda da görülmüşlerdir. Ten-Doneç Kuman/Kıpçak grubunun içindedirler. Golden bunlara Yabani denilmesinin nedenini anlamak yerine saldırmayı tercih ettileri için verildiğini söylemektedir. P. Golden, "The Polovci Diki", *Harvard Ukrainian Studies* III/IV (1979-1980), Part.I, s.296-309.

Polovetsin anlattıklarını duyan İzyaslav sinirlenerek bunun doğruluğunu araştırdı. Çerniye Klobukileri ve kendi gençlerini öncü kuvvet olarak Pereyaslav'ı gönderdi, kendisi de alaylarıyla onların arkasından gitti. İzyaslav'ın ve Rostislav'ın okçuları da onlarla beraber geldiler. İzyaslav ve Rostislav Pereyaslav'ın yanındaki Litse'ye geldiler ve Trubej boyunca durdular. Yuri ise 3 gün Stryakov'un yanında durdu, 4. gün ise Stryakov'dan şehrin önlerine geldi ve askerlerini hizaya koydu. Toprak tabyalar arasında Trubej'in her iki tarafına kendi alaylarını yerleştirdi. Alaylar akşama kadar kendi yerlerinde durdular. Okçular da alayların arasında idiler. Gece olunca İzyaslav ve Rostislav şehrin yukarısına Trubej'e gittiler; Yuri ise Roşeniya yakınlarında durdu. Aynı gece Yuri onlara elçiler göndererek: "Kardeşlerim! Benim topraklarıma gelerek savaştınız, sizler benden büyüksünüz. Şimdi sen kardeşim ve oğlun Rus topraklarını parçalayıp, Hristiyanları bölüyorsunuz ve Hristiyanların kanını döküyorsunuz. Bize Pereyaslav'ı veriniz. Oğlumla beraber Pereyaslav'de oturacağım. Sizler de Kiyev'de Knyazlık yapınız. Bunu Tanrı için yapmak istemez misiniz?" dedi. Bu sözler İzyaslav'ın hoşuna gitmedi ve ona cevap bile vermedi. Şehirde her şeyi yoluna koydu. Sabahleyin İzyaslav Kutsal Mihail Kilisesi'ne ayin için gitti. Piskopos Yefimiy onu gözyaşları içerisinde karşıladı ve ondan barış yapmasını istedi. Barış yaparsa da herkesin kurtulacağını söyledi. O ise Kiyev ve Pereyaslav'ı kendisine katacağını belirterek, Yuri'ye karşı gitti. Yuri'de Yantsino'da²² durdu. Her iki taraf karşı karşıya gelerek akşama kadar o şekilde durdular. İzyaslav kardeşi Rostislav, Yaropolk, boyarları ve drujinasını çağırarak Yuri'yi Trubej'in diğer tarafına nasıl geçireceklerini düşünmeye başladılar. Düşünürlerken bir asker şöyle dedi: "Knyaz! Onların arkasından gitme". Öğle olduğunda Yuri'nin ordusundan bazı alaylar kaçtılar, onları arkalarından kovaladılar. İzyaslav'ın öncü muhafızları onların esir düştüklerini görerek şöyle dediler: "Esirlere". Bunu duyan İzyaslav alaylarını geniş araziye yerleştirdi ve Kızıl Kapı'ya gitti. Bunu gören Yuri, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler gidip kendi alaylarını onların karşısında dizdiler ve toprak tabyalarda durdular. Boş yere alayların okçuları arasında çarpışma oldu. Polovetsler savaşımadan öylece akşama kadar durdular. Yuri alaylarını geri

22 Pereyaslav'ı Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

döndürdü, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç de kendi adamlarıyla gittiler. Bunu duyan İzyaslav'ın kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, Vladimir, Yarapolk, oğlu Mstislav ve Vladimir Andreviç'le düşünmeye başladılar ve onların arkasından gitmek istemedikleri için İzyaslav'a şöyle dediler: "Onların arkasından gitme, kendi arkadaşlarının sözünü dinle, artık sen haklı ve doğrusun". Drujinası ise şöyle dedi: "Knyaz! Artık hızlan". Bu söz İzyaslav'ın çok hoşuna gitti ve onların arkasından gitti. Yuri, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç, Polovetslerin arkalarından geldiğini görünce tekrar geri döndüler ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına gittiler. Yuri kendi oğlunu sağ tarafa, Svyatoslav Olegoviç ve oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç'i sol tarafa yerleştirdi. Polovetsleri ise kendi yanına aldı. Güneş doğarken savaş başladı. Savaş çok çetin ve şiddetli oldu. İlk önce Porşanlılar, sonra İzyaslav Davidoviç ve ondan sonra da Kiyevliler kaçtılar. Pereyaslavlılar Yuri'ye onu öven sözlerle elçiler gönderdiler ve: "Yuri bizim Knyazımız, biz onu uzun zamandır arıyoruz" diyerek nört nala gittiler. Onların süratle gittiklerini Polovetsler, İzyaslav ve Rostislav gördüler. İzyaslav kendi adamlarıyla Svyatoslav Olegoviç ve Yuri'nin alaylarının arasından geçerken Polovetsler tarafından alaylarının büyük bir kısmının mahvedildiğini, pek çoğunun öldürüldüğünü ve diğerlerinin de esir edildiklerini gördü. Bunun üzerine savaşmaktan vazgeçti ve sadece 3 kişiyle Kiyev'e gidebildi. Bu Ağustos'un 23'ünde oldu. Ertesi gün Yuri Tanrı'ya şükrederek ve Tanrı'yı överek Pereyaslavlı'ye girdi ve Aziz Miha-il'i selâmladı. Pereyaslavlı'de 3 gün kaldı ve oradan Kiyev'e gitti. İzyaslav ise kardeşi Rostislavla Kiyevlilere fal baktırdı ama falda iyi şeyler çıkmaması üzerine İzyaslav hanımı ve çocuklarıyla Vladimir'e döndü, Rostislav'da Smolensk'e gitti.²³

Yıl 6658 / 1150: Bu yıl İzyaslav Kiyev'de oturuyordu. Oğlu Mstislav'ı Kanev'e göndererek ona Pereyaslavlı şehrini almasını emretti. Mstislav drujinasını Özi'nin diğer tarafında bulunan **Turpeylerin**²⁴ ya-

23 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.264-266.

24 Golubovskiy, Turpeylerin (Türpey) Uzların bir boyu olduğunu söylemektedir, *Peçenegi*, s.432; ayrıca Kossanyi, *Uzlar ve Komanların*, s.129-130'da Uz, Peçenek ve Berendiler arasında yaşayan ve Rus kaynaklarında 12.asrın ikinci yarısında Turpei şeklinde geçen bu boyun menşeinin bilinmediğini belirtirken; Rasovskiy ise, Turpeyleri Çerniye Klobukilerin bir boyu olarak kabul etmektedir. Bkz. *Peçenegi*,

nına gönderdi. Rostislav bunu duyunca Gorodok'daki babasına elçiler göndererek ondan yardım istedi. Yuri ona kardeşi Andrey'in komutasında yardım gönderdi ve o kardeşi Andrey'i Pereyaslav'de bırakarak kendisi Özi'nin yanında oturan Turpeylerin yanına gitti ve onları Pereyaslav'e getirmeye ikna etti.²⁵

Bu yıl Vladimir, Galiç'ten dünürü Yuri'ye yardım etmek için Kiyev'e İzyaslav'ın üzerine gitti. İzyaslav'a, "Vladimir'in Bolohov'a geldiği ve Munarev'in²⁶ önünden geçtiği" haberi geldi. İzyaslav oğlu Mstislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Galiçli Vladimir bizim üzerimize doğru geliyor. Berendileri yanına alarak süratle git". İzyaslav'ın kendisi ise boyarlarıyla Vısgorad'a Vyacheslav'ın üzerine gitti ve ona elçiler göndererek şöyle dedi: "Sen benim için babam gibisin, uygun olan bölgeleri kendine al, Kiyev'i de al, bana da başka yerleri ver". Vyacheslav bu sözlerle çok kızarak, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Sen bana neyi verdin, Kiyev'den büyük bir utançla gitmedin mi? Ordu'nun bir kısmı Galiç'ten bir kısmı Çernigov'dan geliyor, sen ise bana Kiyev'i veriyorsun". Bunun üzerine İzyaslav, Vyacheslav'a tekrar elçiler göndererek şöyle dedi: "Sana elçiler göndererek Kiyev'i sana verdiğimi söyledim. Kardeşim Yuri ile beraber bunun üstesinden gelemeyiz. Seni babam gibi seviyorum ve şimdi sana yalvarıyorum: "Sen babam gibisin, Kiyev senin. Buradan git". Bunları duyan Vyacheslav onun kendisini sevdiğini anladı ve Aziz çilekeşlerin mezarında Haç'ı öptü. İzyaslav'ın babası Vyacheslav, Vyacheslav'ın da oğlu İzyaslav oldu (baba-oğul gibi oldular). Onun askerleri de Haç'ı öptüler ve her ikisinin arasında iyilik ve barış oldu.²⁷

Bu yılın yaz aylarında Svyatoslav Olegoviç, kardeşi Igor'a Kopirev'den Aziz Semenadan yardım gönderdi ve Çernigov'da Kutsal Spasa (Kurtuluş)

Torki i Berdei, s.15; *Eski Rus Tarihinde Kara Kalpaklar'ın Rolü*, s.255; Baskakov'da Rus Yıllıklarında Karakalpaklı olarak adlandırılan bu boyu eski Oğuz boylarından biri olarak kabul etmekte ve kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) turpey<turpy~ turbu "yardımcı, taraftar"; 2) < turpey < tarpajy "kaba"; 3) < turpey < torpayu ~ torpaju < torpag "yakın akraba, hısım". *Turkskaya Leksika*, s.66.

25 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.277; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.309-310; *Voskresenskaya Letopis'*, s.48; *Nikonovskaya Letopis'*, s.183.

26 Volohov ve Munarev, Bolohov topraklarında bulunan iki şehirdir.

27 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.278.

Sarayı'nın inşaatının temelini attı. Vladimir²⁸ kardeşi İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Ugr (Macar) Kralı damadın olduğu için bütün bildiklerini ve düşüncelerini ona anlatıyorsun. Böylece şimdi sen tekrar kendi şerefini bölüyorsun". Bunun üzerine İzyaslav ordusundaki bir alayı seçerek Ugrya'daki kardeşi Vladimir'e ve damadına yardım için gönderdi. Vladimir kardeşi İzyaslav'a elçiler göndererek tekrar şöyle dedi: "Kardeşim! Ben cahil değilim ve bu durumu anlamakta zor değil. Senin ve kardeşim Rostislav'ın şerefini parçalamak benim için büyük bir mutluluktur. Bunun için geleceğim". İzyaslav kardeşi Vladimir'e ve Kral damadına yeniden elçiler göndererek şöyle dedi: "Çar²⁹ alaylarını hareket ettirdi, Tanrı'nın onlara yardım etmesi imkânsız. Tanrı bana yardımcı olarak Yuri'yi, Olegoviçleri ve Galiç knyazını verdi. Sen ise kardeşim beni gücendirdin; ben ise seni hiçbir zaman gücendirmedim". Kral, Vladimir'in İzyaslav'ın üzerine 10.000 iyi askerini gönderdiğini duyunca İzyaslav'a yaptığı yardımı durdurdu. Kraldan ve Vladimir'den önce İzyaslav'a şöyle bir haber geldi: "Kardeşin ve damadın senin üzerine 10.000 asker gönderdiler ve şöyle dediler: "Seni gücendirdiler ve alaylarıyla birlikte senin bu gücengenliğine engel olmaya çalışacaklar; Kardeşim sen ise artık olgunlaştın". Vladimir, Ugr alaylarıyla beraber kardeşi İzyaslav'ın üzerine gitti. İzyaslav ise kuvvetlerini toplayıp birleştirerek kardeşi Vladimir ve Ugrların üzerine Kiyev'e doğru gitti. Vyacheslav da Berendiler ve Kiyevlilerle Peresopnitse'ye gitti. Bu sırada Peresopnitse'de Yuri'nin oğlu Andrey oturuyordu. İzyaslav Peresopnitse'nin yukarısına gelerek durdu ve Zarçesk'i³⁰ yaktı. Burada ona "Galiçli Vladimir'in onun üzerine doğru geldiği" haberi geldi. Bunu duyan İzyaslav drujiası ile ne yapacaklarını konuşmaya başladı. İzyaslav buradan kardeşi Svyatopolk'u Vladimir şehrine Vladimir'i gözetlemesi için gönderdi, kendisi de kardeşi Vladimir, oğlu Mstislav, Gordenli (Gorodetsli?) Boris ve Ugrlarla Dorogobuj'e gitti. Dorgobujlular

28 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Mstislav Vladimiroviç'in oğlu ve Dorogobuj Knyazıdır.

29 Yıllıklarda Çar şeklinde geçmektedir. Bu unvanın o yüzyılda kullanılması dikkat çekici olsa da bu kullanım yıllıkların geç dönemde yazıya geçirilmelerinden kaynaklanmaktadır.

30 Bu şehrin o dönemde ya Kiyev ya da Pereyaslavlı Knyazlığına bağlı olduğu sanılmaktadır.

onları Haç'la beraber karşıladılar ve şöyle dediler: “Sizler bizim atalarımızın ve babalarımızın insanlarısınız. Tanrı size yardım etsin”. Şehri onlara teslim ettiler. Daha sonra Dorogobujlular İzyaslav'a şöyle dediler: “Knyaz! Yabancı topraklardan olan Ugrlar ve bizler şehrimizde sana karşı hiçbir kötülük yapmadık”. Bunun üzerine onlara şöyle dedi: “Ben Ugrların ve bütün dünyanın önderiyim. Ugrlar bizim insanımız değil, bize kim düşmansa biz de ona düşmanız. Siz böyle şeylere dikkat etmiyorsunuz”. Bu şekilde şehrin önünden geçerek Gorin'e geldi ve Hotriya'da durdu. Buradan daha sonra Koçresk'e gitti ve Korçanlılar onu büyük bir sevinçle selâmladılar. İzyaslav bu sırada Sluç'a³¹ gitmeden kenarında durduğu şehri hatırladı. Galiçli Vladimir ise Andrey Vasilko Yaropolçic'e³² elçiler göndererek: “Kardeşim bana gel” dedi. Andrey onun yanına gelerek Milesk'in³³ yanında durdu. Öncü kuvvetlerini kendilerinden önce gönderdiler kendileri de arkadan gittiler. İzyaslav'a “Galiçli Vladimir'in Andrey Yureviç, Vladimir Andreviç ile beraber büyük bir kuvvetle Dorogobuj'a geldikleri ve Gorina³⁴ üzerine yöneldikleri” haberi geldi. Ertesi gün sabah İzyaslav kalkarak Sluç'u ve Çertov ormanını geçerek Uş Nehrine geldi ve nehri bütün alaylarıyla geçti. Galiçli Vladimir'in, Andrey'in ve Vladimir Andreyeviç'in okçuları Uş Nehrinin yukarısındaki kıyılara geldiler. Bunu duyan İzyaslav kendi okçularını gönderdi ve her iki tarafta savaşıma başladılar. İzyaslav geri çekildi. Şehre kadar çok az ırmak vardı ve kardeşi Vladimir ile kendi oğlu Mstislav bu ırmağın bir tarafında durarak onların üzerine ok atmaya başladılar. İzyaslav okçularını nehrin bir tarafına sevketti. Galiçliler ise diğer tarafta idiler. İzyaslav'ın okçuları Galiçlilerin bir okçusunu yakalayarak İzyaslav'ın yanına getirdiler. İzyaslav ona: “Knyazın nerede?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Şehrin dışındaki ilk ormanda, ancak oradan bize “orada durunuz, ormanın içinden geçerek gelmeye kalkışmayınız” diye haber geldi” dedi. Yine onlar şöyle dediler: “Ormanın içinden giderek onları öldürelim ve uzakları yakalım”. Kardeşi Vladimir ve kendi oğlu Mstislav'ın bu şekilde ko-

31 Kiyev Knyazlığı topraklarından akan bir nehir.

32 Andrey Vasiliy (Vasilko) Yaropolçic, Knyaz Yaropolk Vladimiroviç'in oğludur.

33 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

34 Kiyev ve Volin Knyazlığının topraklarından dökülen nehir.

nuştuklarını duyan İzyaslav bütün drujinasına şöyle dedi: “Tekrar onların üzerine gideceğiz”. Drujinası ise ona şöyle dedi: “Onların üzerine gitmen imkânsız, senin önünde nehir var ve durum şimdilik o kadar kötü de değil. Onların üzerine gitmek mi istiyorsun? Henüz ormana yeni gelerek yerleştin, bunu yapman doğru değil. Kiyev’e kendi drujinanla git. Vladimir bunu anlayacaktır, onunla savaştıktan sonra Zareçsk Nehrinin yanında durursun. Knyaz onları yen. Sen Teterev’de³⁵ olursan drujinandaki herkes seninle gelir. Tanrı da sana yardım eder. Onların karşısına Belogorod’a³⁶ kadar git”. Bunları duyan İzyaslav buradan Krinitse ve Svyatoslavlya’ya³⁷ gelerek durdu. Vladimir ise Uşa gelerek durdu. İzyaslav’ın öncü birlikleri Galiçlileri ateşe verirlerken, Galiçlilerin öncü birlikleri yetiştirtiler. İzyaslav drujinasıyla geceleyin Miçsk’i geçti ve kendi askerlerinin hepsini geçirdi. Her yeri ateş sarmıştı ve pek çok asker mahvoldu. Teterev boyunca oturdular. Miçskliler onun yanına gelerek selâmladılar ve ona şöyle dediler: “Sen bizim Knyazımızsın”. İzyaslav buradan atına binerek Teterev’in dışına gitti. O atının üzerinde uyudu, yemeğini yedi ve yattı. Böylece Vzdviiden’e³⁸ gitti. Vzdviiden’e geldiğinde akşama kadar atının üzerinde durdu ve yanına kardeşi Vladimir, oğlu Mstislav ve Gorodetsli Boris ve Ugr askerlerini çağırdı. Gelenlere düşüncelerini sorarak şöyle dedi: “Vladimir bize doğru geliyor biz ise duruyoruz. Kardeşlerim ben size soruyorum: durmak istiyor muyuz? Henüz kendi gayretimizi gösteremedik, bu gece gidelim mi? Yoksa yine durmak mı istiyoruz. Vladimir arkamızdan küçük bir orduyla geliyor, diğer taraftan Yuri’de bir alayda karşımıza doğru geliyor. Onları bekleyecek miyiz? Kardeşlerim bu bizim için çok zor olur. Kendi gayretimizi göstermiyor Tanrı’dan yardım bekliyoruz. Onlar Belgorod’a gidecekler ve orada olacaklar. Yuri hazır bir şekilde bizim önümüze geliyor. Biz de Kiyevimize gidelim. Kiyev alaylarımız kuvvetli, onlarla oraya gidin. Ben de arkanız-

35 Kiyev Knyazlığı topraklarından akan bir nehir.

36 Bu şehir Kiyev yakınlarında bulunuyordu. Yıllıklarda bazen Belgorod, bazen de Belogorod şeklinde geçmektedir. Yıllıklarda biz de ne şekilde geçmişse öyle vermeyi tercih ettik. Bu şehir Kiyev Knyazlığı döneminde kurulan kale şehirlerden birisidir ve Kiyev’in sağında bulunan İrpen Nehri kıyısında kurulmuştur.

37 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

38 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

dan savaşıarak geleceğim. Sadece alaylarla beraber Belgorod'a gitmek imkânsız, Çerniye Klobukilere gidelim ve Çerniye Klobukilerle kuvvetlerimizi birleştirelim. Tanrı'dan ümit edelim de ne Vladimirle ne de Yuri ile savaşmayalım". Uğrlar ona şöyle cevap verdiler: "Biz senin misafirleriniz, Kiyevlilerden yardım ümit et. Sen kendi insanlarına emredebilirsin. Tanrı sana gücü geceleyin verecek, beraber gidelim". İzyaslav kardeşi Vladimir'e şöyle dedi: "Sen Belogorod'a önceden git, biz hepimiz senin družinanın gençleriyle de onları arayarak geleceğiz. Sen bize haber gönder. Biz ise sabahtan öğleye kadar savaşıarak geleceğiz. Ya Obraml köprüsünü geçeceğim ya da Çerniye Klobukilere giderek onlarla alaylarımı birleştireceğim ve daha sonra da Kiyev'e Yuri'nin üzerine gideceğim. Alayların bir kısmı Belgorod'a gelecekler. Bende daha sonra sizin yanınıza geleceğim". İzyaslav atına bindi Vzdvijden'i geçerek alaylarını savaşıa hazırladı, kardeşi Vladimir'i ise Belgorod'a gönderdi. Kendisi de alaylarıyla onun arkasından gitti. Vladimir hızlı bir şekilde Belgorod'a geldi.³⁹

Yıl 6659 / 1151: Bu yıl Vyacheslav⁴⁰ ve İzyaslav'a Galiçli Vladimir'in⁴¹ Galiç'e kapandığı ve Andrey Yureviç ile Valdimir Andreyeviç'in⁴² ondan ayrılarak Pripet ağzına babalarının yanına gittikleri haberi geldi. Ertesi gün Vyacheslav, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Oğlum! Tanrı sana dâima yardım etsin, sen bana verdiğin sözü yerine getirdin. Oğlum şimdi sana söylüyorum: Ben artık yaşlandım ve bütün bu normal şeyleri yapamıyorum. İkimizde Kiyev'deyiz. Ya Hristiyanların ya da lanetlilerin saflarında olacağız. Yerine git družinan ve alaylarını da yanına al". İzyaslav büyük bir sevinçle babasını selâmlayarak hürmet gösterdi ve şöyle dedi: "Baba! Seni böyle söylediğin için selâmlıyorum. Tanrı'nın bana verdiği zamana kadar kendi yerlerimde yaşayacağım". Üçüncü gün yanına Uğrları çağırdı ve on-

39 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.283-288.

40 Vyacheslav Vladimiroviç (d.1083-ö.1155), Büyük Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

41 Vladimir (Volodimerko) Volodareviç, Peremişl Knyazı Volodorya Rostislaviç'in oğludur. Zvenigorod (1124-1141) ve Galiç (1141-1152)'de Knyazlık yapmıştır.

42 Vladimir Andreyeviç (d.1132-ö.1170), Knyaz Andrey Yureviç'in oğludur ve Dorogobuj (1146-1170)'da Knyazlık yapmıştır.

lardan “Krallarına teşekkür ettiklerini ve her zaman kardeş olacaklarını söylemelerini” isteyerek gönderdi. Daha sonra Vyacheslav ve Izyaslav görüşerek oğlu Mstislav’ı Ugr Kralına göndermeye karar verdiler. Kral, Mstislav’a şöyle dedi: “Sen bize özkardeşimiz gibisin. Bir oğulun babasına yardım etmesi gibi size yardım ediyoruz. Biz de her zaman sizlerle birlikte olmak istiyoruz. Senin kırgınlığın bizim kırgınlığımızdır. Senin bize karşı yaptığın iyiliği hiçbir şeyle ödeyemeyiz. Sadece başlarımızı verebiliriz. Şimdi sen bize yine bir iyilik yap. Sen güçlü bir Knyazsın ve biz seni yardıma çağırıyoruz. Oğlun Mstislav ile bize yardım etmesi için asker gönder çünkü güçlü Yuri, Davıdoviçler, Olegoviçler ve Yabani Polovetsler onlarla birlikteler. Şimdi kardeşim bize bu ilkbaharda yardım edersen tarlalarımız boş kalmaz (ekin alınır), biz kendi alaylarımızla sana yardım edeceğiz, sen de bize yardım et. Senin oğlun Mstislav ve Çerniye Klobukiler bize yardım ederlerse bu Tanrı’nın bütün Rus topraklarına ettiği yardım gibi olacaktır”. Böylece Mstislav’ı Ugrlara alay ve askerleriyle gönderdi. Bu sırada kardeşi Rostislav⁴³ ile de birbirlerine elçiler gönderdiler. Bu arada Yuri⁴⁴, Çernigov’daki Vladimir Davıdoviç ve Svyatoslav Olegoviç’e⁴⁵ elçiler göndererek şöyle dedi: “Artık Izyaslav’a, Kiyev’e gitmek için bana yardıma geliniz”. Svyatoslav, Çernigov’a giderek kardeşi Vladimirle kuvvetlerini birleştirdi ve her ikisi kayıklarla Yuri’nin bulunduğu Gorodok’a gittiler.

Bu yıl Rostislav, Smolyanlılarla ve kalabalık bir orduyla kardeşi Izyaslav ve babasının yanına geldi. Yuri, Kiyev’e doğru giderek Rodun’da⁴⁶ durdu. Bu sırada pek çok Yabani Polovets Yuri’ye yardıma geldiler.

43 Rostislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç oğlu ve Vladimir Monomah’ın torunudur. Yıllıklarda adı ilk defa 1127 yılı hâdiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1168 yılında ölmüştür. 1159’dan 1168 yılına kadar Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.

44 Yuri, Gürge, Georgi, Yuriy, Dürge, Dürgiy, Dürgiya, Dürdiya Vladimiroviç olarak da bilinen Yuri Dolgoruki (Uzunelli) Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah’ın oğludur. 1050 yılı civarında doğduğu düşünülmektedir. İlk önce Suzdal daha sonra 1154’den 1157’ye yâni ölümüne kadar Kiyev’de Knyazlık yapmıştır.

45 Svyatoslav Olegoviç, Oleg Svyatoslaviç’in oğludur. Çernigov ve Novgorod (1138-1165) Knyazıdır.

46 Ros Nehrinin Kiyev topraklarında döküldüğü yerde bulunan şehir.

İzyaslav ise Özi'ye doğru gitmek istedi. Özi boyunca savaşmaya başladılar. Kiyev'den Desna'nın ağzına kadar atlı birlikler savaştilar. Onların güçleri eşit değildi. Bu şekilde şiddetli bir şekilde savaşıldı ama yine de Kiyev'e karşı hiçbir şey yapamadılar. İzyaslav kayıkları kullanarak bir kurnazlık yaptı: Onların kürekçileri çoktu ama kayıklarda hiçbir insan görünmüyor sadece kürekler görünüyordu çünkü kayıkların üzerlerini tahta ile kapatmıştı. Askerler dağda zırhlarını giyerek ok attılar. Kayıklarda iki dümenci vardı. Biri ön kısımda (burun) diğeri kış taraftaydı. Böylece onlar kayığın ters dönmesine (ala-bora) imkân vermediler. Yuri, Vladimir Davidoviç⁴⁷, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler bu kurnazlığı anladılar ve Kiyev'in yanından kayıkları geçirmemek için aşağıya Vitiçev Nehrinin geçiş kısmına gitmek istediler. Ancak sadece Düleb Gölü'ne kadar gidebildiler. Buradan kıyı boyunca sürünerek Zolotça Nehrine geldiler. Zolotça boyunca da Özi'ye ulaştılar. Yuri'nin Polovetsleri çayır boyunca yürüdüler. Vyacheslav ve İzyaslav kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç⁴⁸, kardeşi Yaroslav⁴⁹, Gorodets Knyazı, kendi drujinası, Kiyevliler ve Çerniye Klobukilerle onların bu düşüncelerini anlayarak dağ boyunca Özi'nin bu tarafından gittiler, kayıklar ise Özi boyunca gittiler. Kendilerini istemeyen Miroslav köyünün yakınlarındaki Vitiçev'e geldiler. Her iki taraf geçidin yanında karşılaştıklarında durdular. İzyaslav onların buradan çıkmalarına izin vermedi. Bu şekilde her iki tarafında diğer tarafa geçmesi mümkün olmadı. Yuri onların niyetlerini anlayarak yanına oğullarını, Vladimir Davidoviç'i, Svyatoslav Olegoviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i ve Polovetsleri çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim, niçin burada duruyoruz? Ne zamana kadar

47 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. 1142-1151 yılları arasında yıllıklarda ismi geçmektedir. Karısı Kuman/Kıpçakların yanına kaçarak, Kuman/Kıpçak başbuğu Başkord ile evlenmiştir.

48 İzyaslav Davidoviç, Çernigov Knyazı David Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov, daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 6 Mart 1162'de ölmüştür.

49 Metinde bu şekilde verilmesine rağmen İzyaslav Mstislaviç'in böyle bir kardeşi yoktur. Bunun İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim *İpatiyevskaya Letopis*'deki dipnotta da bu durum belirtilmiştir. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis*, s.294.

böyle duracağız? Zarub (Zarubej) Geçidini onlardan nasıl alacağımızı ve o tarafa nasıl geçeceğimizi düşünmemiz gerek". Bu düşünce hepsinin hoşuna gitti. Yuri oğlunu Polovetsler, Vladimir Davıdoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'le gönderdi, kendisi ise burada alaylarını sıraya koydu ve kıyıdaki kayıkları nehre sokmaya başladı. Böylece sahildeki bütün kayıkları gönderdiler ve kendileri de onlarla beraber kıyıdan gittiler. Yuri'nin oğlu, Svyatoslav Olegoviç ve Yabani Polovetsler Zarubej Geçidi'ne⁵⁰ geldiler. Geçidin bir tarafında Şvarn⁵¹ idâresindeki öncü kuvvetler vardı ve bunlar Özi'yi nasıl geçeceklerinin yolunu buldular. İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinin azlığını gören Polovetsler, onlara karşı at üzerinde zırhlarını giyinmiş bir şekilde kalkanlarıyla mızrak atarak savaşıyorlardı. Özi pek çok askerin cese-diyle örtüldü ve kayıklarla Ros'un diğer tarafına geçtiler. Bunu gören Şvarn kaçarak süratle İzyaslav'ın yanına geldi. O bu sırada oğlu Mstislav'ı Uğrlara gönderdi çünkü geçit artık emniyetsiz ve tehlikeliydi ayrıca boyarlar da onu dinlemiyorlardı. Yuri'nin oğlu Özi'yi geçen iki Svyatoslav'a, Polovetslere ve babasına elçiler göndererek şöyle dedi: "Atlarla hızlı bir şekilde gidiniz, biz Özi'yi geçtik. Şimdi İzyaslav bize bir şey yapamaz". Yuri, Vladimirle beraber atlı olarak süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti.

Bu sırada Vyaçeslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davıdoviç, Rostislav'ın kardeşi Vladimir, Gorodets Knyazı ve onlarla beraber olanların hepsi İvan şehrinin yakınlarında durdular. Onlara Kiyev'e geri dönmeleri haberi geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav kardeşlerini çağırarak düşünmeye başladılar. İzyaslav ve kardeşi Rostislav onlara karşı her zaman savaşmak istiyorlardı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'ın kendi drujinaları onları bu fikirlerinden vazgeçirdiler. Kiyevliler ve Çerniye Klobukiler de şöyle diyerek onların üzerine gitmekten vazgeçtiler: "Knyaz! Onlara karşı gitmemiz mümkün değil çünkü bizim askerlerimizin

50 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehriden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir. Bu geçit ise Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunan bir geçittir.

51 Kiyevli voyvoda.

hepsi atlı, onların üzerine gittiğinizde onlar Ros Nehri boyunca gidecekler ve sizlerin de nehrin o tarafta bulunan kıyısı boyunca gitmeniz imkânsız, zira onların kayıkları var. Biz sizlere şöyle diyoruz: Kendi Kiyevinize gidiniz ve bizi yönetmeyiniz. Başımıza Vladimiri bırakınız. Biz kendi sınırlarımıza gideceğiz çünkü artık topraklarımızda olmak istiyoruz. Hanımlarımızı, çocuklarımızı, hayvanlarımızı ve herşeyimizi alarak Kiyev'e geleceğiz. Sizler de akşama kadar Kiyev'de olunuz, bizler de olacağız. Biz sizlerin babası Vyaçeslav, senin, kardeşin Rostislav ve bütün kardeşlerin için kendi başımızı vermeyi şeref telâkki ediyoruz. Sizler için ölmeyi istiyor ama Yuri için ölmeyi istemiyoruz". İzyaslav ve Rostislav kendi drujinalarını, Kiyevlileri ve Çerniye Klobukileri dinleyerek kardeşleri Vladimir'i Torklarla, **Kovulerler (Ku, Kou: Kovuy)**⁵², Berendilerle ve Peçeneklerle kendi topraklarına gönderdiler, kendileri ise Trepol'e giderek geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün güneş doğarken Vyaçeslav, İzyaslav, Rostislav Trepol'den hareket ederek Borok'un arasından geçip Kiyev'e gittiler. Vyaçeslav ve İzyaslav şehre girmek istemediler ve Yazın⁵³ yakınlarındaki Altın Kapıların önünde durdular. İzyaslav Davidoviç Altın Kapıların ve Jidov (Yahudi) Kapılarının arasındaki Borislav'ın sarayının karşısında; Rostislav kendi oğlu Roman

52 Yıllıklarda Kovu, Ku, Koui şekillerinde geçen Kovuyların Karakalpaki boylarından biri olduğu sanılmaktadır. Golubovskiy, *Peçenegi*, s.433; Kurat, *Karadeniz'in Kuze-yindeki*, s.88; Rasovskiy, *Eski Rus Tarihinde*, s.248, 251; Ayrıca yine Rasovskiy, o *Peçenegi, Torki i Beredei Ha Rus v Ugrii* adlı makalesinde, yıllıklarda geçen Kovuyların Karakalpaki'lerin bir boyu olduğunu ve bu boyun isminin İgor Destanında geçtiğini söylemektedir, s.15-16; Baskakov'da bu görüşe katılarak, bu ismin etimolojik açıklamasının bir çok filologun dikkatini çektiğini belirtmekte ve yapılan çalışmalar hakkında s.65'te detaylı bilgiler vermektedir. Ayrıca Kovuy isminin kuş ve çiçek anlamında olduğunu söyleyerek bunu misâllerle açıklamaktadır. Örneğin qoyu-quyu: koyu. Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.65-66. Kanaatimizce bu görüş doğrudur. Olcas Süleyman, Kovuyların ayrı bir Türk zümresi olduklarını ve Çernigov'a göç ettikten sonra kendilerini "Kovuy, Kovuy: çok ev" şeklinde adlandırdıklarını belirtmektedir. Bkz. O. Süleyman, *Az i Ya*, Çev. N. Seferoğlu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1992, s.148; Kossanyı ise; Uz, Berendi ve Peçenekler arasında yerleşen ve Rus kaynaklarında 12. asrın ikinci yarısında Kovui, Kui, Koui, Trupeı, Kaepiçi adlarıyla zikrolunan boyların menşelerinin ve eski yurtlarının tayininin ileride yapılacak araştırmalarla ortaya konabileceğini söylemektedir. *Uzlar ve Komanların*, s.29.

53 Kiyev yakınlarında bir yer

ile Jidov Kapılarının önünde kalabalık bir insan grubuyla; Gorodetsli Boris Lyad Kapılarının yanında, Kiyevliler ise bütün güçleriyle atlı ve yaya olarak durdular. Knyazların arasında İzyaslav ve Vyaçeslav'ın sağ tarafına, İzyaslav'dan Rostislav'a kadar Rostislav'dan Oleg'in mezarına kadar; Vyaçeslav ve İzyaslav'ın sol tarafından Lyad Kapılarına kadar bütün şehrin etrafında sayısız insanlar durdular. Bu sırada büyük kötülükler yapan, manastırları ve köyleri yakıp-yıkan, bütün bahçeleri tahrip eden Vladimir yanında kalabalık bir insan grubu ve Çerniye Klobukilerle geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav, Vladimir'e Berendilerle ve onların mallarıyla (hayvanlarıyla) Oleg'in mezarının bulunduğu yerden Kutsal İoan Bahçeleri arasındaki topraklara ve Şkovitsa'ya⁵⁴kadar gitmesini emrettiler. Yine bu sırada Kovuy, Tork ve Peçeneklere de Altın Kapılardan, İoan Bahçeleri boyunca Lyad Kapısına kadar, oradan da Klov, Berestov ve Ugr Kapıları ile Özi'ye kadar giderek durmalarını emrettiler. Bu şekilde Knyazlar kendilerini görevlendirdiler. Drujina, Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler onlara karşı alaylarıyla savaşmaya gitmediler (plâna göre küçük bir grup onları kendilerine yaklaştırdığında, ordu da üzerlerine saldıracaktı). İzyaslav şöyle dedi: "Biz Tanrı'nın yardımıyla onları yeneceğiz. Onlar kanatlı değiller ve Özi'yi uçarak geçemezler. Bizden geri dönecekler, o zaman Tanrı (onlara ne verecek göreceğiz) bilir". Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'a elçiler göndererek onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim ben artık yaşlandım; Yuri benim kardeşim ve benden küçük ben ise onun büyüğüyüm. Tanrı gerçeği biliyor". İzyaslav ve Rostislav'da şöyle dediler: "Baba sen doğruyu yap!". Vyaçeslav adamlarına şöyle dedi: "Kardeşim Yuri'nin yanına gidin ve onu öpün. Siz kardeşim, oğullarım İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarının karşısında beni dinleyiniz. Kardeşime şöyle diyorum: "Kardeşim! Ben İzyaslav'la beraber sana pek çok kez Hristiyan kanını dökmek ve Rus topraklarını bölüp-yok etmek istemediğimizi söyledik ama sen beni çok kızdırdın ve iyi yönetmedin. Beni bir-iki kere gücendirdin ve beni şimdi yeniden kızdırdın. Alaylarım var ve Tanrı bana güç verdi ama ben, senin Rus topraklarını ve Hristiyanları böldüğünü anlayamadım. İzyaslav, Igor'la savaşmaya gitti ve şöyle dedi: "Ben (kendim için) Kiyev'i

54 Kiyev yakınlarında bir dağ

aramıyorum büyük ağabeyim ve bana baba gibi olan Vyacheslav için arıyorum ve seninle savaşmaya bunun için geliyorum”. Tanrı ona yardım etti ve Kiyev’i benim için aldı. Ayrıca Turov⁵⁵ ve Pinesk⁵⁶ üzerine buraları benim için zaptetmeye gitti. İzyaslav üstün geldi. Sen kardeşim alaylarınla İzyaslav’la savaşmak için Pereyaslav’la gittin ve şöyle dedin: “Ben Kiyev’i kendim için aramıyorum, bana baba gibi olan büyük ağabeyim için istiyorum. Tanrı bana yardım etti ve Kiyev’i kendime aldım, Peresopnitse⁵⁷ ve Dorogobuj⁵⁸ üzerine giderek buraları benden almak istedin ve böylece beni yeniden gücendirdin.....” diyerek elçileri gönderdi. Bu sırada Yuri, Vasilyev yakınlarında bulunuyordu ve kendi elçilerini, Vyacheslav’ın elçilerine karşılık göndererek şöyle dedi: “Ben senin kardeşimim ve seni selamlıyorum ve sana şöyle diyorum: Sen bana babam gibisin, benimle aynı tarafta olmak istedin mi? Vladimirli İzyaslav’a ve Smolensk’deki Rostislav’a gittin. Ama biz her zaman kendi kendimizle beraber olduk”. Vyacheslav⁵⁹ bunun üzerine şöyle dedi: “Senin 7 oğlun varken onları senden (zorla çekip) almıyorum. Benim ise iki oğlum ile İzyaslav ve Rostislav var, diğerleri henüz küçük, kardeşim sana söylüyorum. Rus topraklarını ve Hristiyanları ayırma, kendi Pereyaslav’ına ve Kursk’una oğullarının yanına git. Ayrıca Rostov şehri de senin olsun. Olegoviçleri ise bırak evlerine gitsinler, sıraya gir ve Hristiyan kanını dökme, alaylarınla beraber kendi düşüncene göre hareket ederek git”. Vyacheslav böyle diyerek Altın Kapıların üzerindeki Kutsal Meryem Ana’ya geldi ve şöyle dedi: “Aziz ve saf Tanrım beni ve oğullarımı gelecek yıllarda daima koru”. Yuri’nin adamlarını gönderdi. Ertesi gün sabahleyin Yuri ordusunu düzene sokarak Kiyev’e doğru gitti, Lıbed’in⁶⁰ diğer tarafında durarak savaşmaya

55 Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde yer alan bir şehir

56 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

57 Günümüzde Ukrayna’da bulunan Rivne/Rovnoa bölgesindeki eski bir yerleşim yeri

58 Dorogobuj, günümüzde Rusya Federasyonunun Smolensk eyaletinde Dorogobuj ilçesi olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu her iki yerleşimde o dönemde Volin Knyazlığının toprakları içerisinde idiler.

59 Metinde Vyacheslav olarak geçiyor ama dipnotta bunun İzyaslav olması gerektiği belirtiliyor. *İpatiyevskaia Letopis’*, s.298.

60 Özi Nehrinin Kiyev’e dökülen kollarından biri.

başladı. Yuri'nin oğlu Andrey⁶¹, Andrey'in oğlu Vladimir⁶² ve Polovetsler bütün güçlerini birleştirdiler. Andrey ve Polovetsler Libed'in kuru tarafına onun nasıl birisi olduğunu bilmeyen drujinası ile geçtiler. O Vladimir'i yemek yedirmeden bırakmadı çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Askerleri küçük bir alayla kovan Andrey ise bir Polovets atına binmiş olarak geri döndü. Andrey orada drujinası ve bütün Polovetsler kaldığı için geri dönmüştü. Andrey, Tanrı ve âilesinin dâlarıyla sapaşlam olarak geri döndü. Akşama kadar insanlar Libed'de ok attılar (savaştlar) bazıları (nehri) geçtiler. Vyaçeslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısındaki bataklıklara geldiler. Bunu gören İzyaslav bütün kardeşlerine alaylardan meydana gelen drujinalarını dağıtmadan göndermelerini emretti. Hepsini bir hamlede üzerlerine gönderdi; Çerniye Klobukileri de onların üzerine gönderdi. Böylece Libed'in her tarafında şiddetli bir savaş oldu. Bazılarını geçitte öldürdüler, bazılarını yakaladılar, bazılarını ise atlarından indirerek öldürdüler.⁶³

61 Andrey Yureviç (d. 1111- ö.1174), Büyük Suzdal ve Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal (1157-1159) ve Vladimir (1159-1167)'de Knyazlık yapmış, 1169-1174 yılları arasında da Kiyev Büyük Knyazı olmuştur. *Bogolubskiy* diye lakâp almıştır. Rusya'nın kuzeydoğusundaki topraklara önem vererek, bu ormanlık bölgede devlet yönetiminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kiyev'in alınması sırasında babası Yuri Dolgoruki'nin yanında bulunan Andrey, güney'deki eski başkentte kalmayı reddederek Rusya'nın kuzeydoğusunda, babasına âit Rostov-Suzdal Knyazlığı'ndaki Vladimir kasabasına dönmüştür. 1157'de babası ölünce, Rostov ve Suzdal şehirlerindeki halk tarafından yeni Knyaz olarak seçilmiş, Knyazlığın başkentini Vladimir'e taşımış ve halkı bu bölgeye yerleşmeye özendirmiştir. Vladimir şehri ni genişleterek tahkim etmiş ve çok sayıda kilise yaptırmıştır. Kendi topraklarını güçlendirmesinin yanı sıra, diğer Rus Knyazlıklarını da otoritesi altında toplamaya çalışmıştır. 1169'da müttefikleriyle beraber Kiyev'i yağmalayarak *Büyük Knyaz* unvanını almıştır. Ancak babasının yaptığı gibi tahtını Kiyev'e taşımak yerine, Vladimir'i büyük Knyazlığın başkenti haline getirmiştir. Önemi azalan Kiyev Knyazlığının başına akrabalarını geçirmiş ve daha sonra Novgorodluları kendi seçtiği bir Knyazı kabul etmeye zorlamıştır. Andrey, topraklarını yönetirken kendisine bağlı Knyazların boyun eğmelerini istemekle yetinmemiş; miras yoluyla edindiği topraklardaki boyarların geleneksel siyasî güçlerini de kırmaya çalışmıştır. Bu nedenle de ona düşman olan saray çevrelerinin düzenlediği bir suikastle 1174 Haziran'ında öldürülmüştür. Bkz. Karamzin, *İstoriya*, T.II, s.167-1192; T.III, s.5-24.

62 Vladimir Andreyeviç (d.1132- ö. 1170), Knyaz Andrey Yureviç'in oğludur ve 1146-1170 yılları arasında Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

63 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.293-299; *Voskresenskaya Letopis'*, s.50-51.

Bu arada Yabani Polovetslerden Bonyak'ın oğlu Sevença'yı şöyle dediği için öldürdüler: “Babam gibi Altın Kapılarda savaşmak istiyorum”. Oradan diğer tarafa hiçbir insan geçemedi. Yuri kendi alayını alarak geri göndü. Bu sırada ona Galıç'ten “dünürün Vladimir yardım etmeye yanına geliyor” diye haber geldi ve o da onu karşılamaya gitti. İzyaslav ve Rostislav, Vyacheslav'ın yanına gelerek şöyle dediler: “O geri döndü, onun arkasından gidelim”. Vyacheslav ise şöyle dedi: “Oğullarım, Tanrı başlangıçta yardım etti ve hiçbir şey yapamadan gittiler. Sadece utanç elde ettiler (rezil oldular) ama siz oğullarım sıkılmayınız. Tanrı izin verirse akşamdan sabaha alaylarınızı onların üzerlerine göndermenizi söyleyeceğim”. İzyaslav, Gorodetsli Boris'e⁶⁴ şöyle dedi: “Kardeşim! Belgorod'u kuşatmayı denemek için git”. Boris'de şöyle dedi: “Kardeşim! Ben hazırım”. Yuri, Belgorod'a geldi ve Belgorodlulara şöyle dedi: “Siz benim insanlarımsınız; şehrin kapılarını bana açınız”. Belgorodlular ise şöyle dediler: “Kiyev'in kapılarını sana kim açtı? Bizim Knyazlarımız Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'dır”. Bunları duyan Yuri çam ormanının arasından Vernev (Çernev)'e⁶⁵ oradan da toprak tabyaların arkasından gidip Bzyanitsa⁶⁶ yakınlarında durdu. Burada Galıç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma gelmesini ümit etti. Andrey'in oğlu Vladimir'i Kiyev'den gönderdi. İzyaslav, “Yuri'nin geldiği” haberini duyunca Galıçlı Vladimir'le olan yemeğini iptal etmedi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav salı günü Kutsal Sofya'ya giderek dua ve ibadet ettiler ve daha sonra da şehirden hareket ettiler. Kiyevliler, Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'a onlarla gitmek istediklerini söylediler ve sevinçle atlı veya yayan olarak Knyazlarıyla gittiler. Geceleyin Zvenigorod yakınlarına geldiler. Ertesi yâni çarşamba günü geç kalktılar ve bu yüzden öğleye kadar Vasilyev'in yakınlarına gelemediler. Bu sırada Ugryadan gelen elçiler İzyaslav'a oğlu Mstislav'dan haber getirdiler ve şöyle dediler: “Oğlun seni selâmlıyor ve şöyle diyor: “Kral ve damadın sana pek çok yardım gönderdi. Onlarla dağa geldik ve çok hızlı bir şekilde gerekli olacağımız yerde olacağız. Onları sizin karşınıza göndereceğiz, biz ise süratle geleceğiz”. İzyaslav, Vyacheslav ve kardeşi Rostislav ile toplanarak onların niyetle-

64 Boris Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğludur ve Gorodetsk'de Knyazlık yapmıştır. 1117 yılında doğmuştur. Ölüm tarihi belli değildir.

65 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

66 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

rini sezdiğinden Mstislav'a elçiler gönderip şöyle dedi: "Biz Tanrı'nın mahkemesine gidiyoruz, oğlum siz bize her zaman gerekisiniz o yüzden mümkün olduğu ve gücün yettiği kadar gayret ve özen göster". Kendileri de Vasilyev'e doğru giderek durdular. Alaylarını düzene soktular. Vasilyev'in önünden ve Stugna'nın da arasından geçerek toprak tabyalara geldiler ve geceyi bu tabyalarda geçirdiler. Perepetov civarında onlarla savaşmak istemediler ve Yuri'nin yanına giden öncü kuvvetlerini kovdular. Dördüncü gün güneş doğmadan önce Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav toprak tabyaları geçerek düz araziye çıktılar ve Yuri'nin bulunduğu yere savaşmak için gittiler. Birbirlerine barış yapmak için elçiler gönderen Olegoviç ve Polovetslere barış yaptırmadılar çünkü çok yakında kan dökülecekti. Akşama kadar orada durdular, Yuri Rut'un arkasına gelerek durdu. Tabanlarını güçlendirdiler. İzyaslav bütün askerlerini hizaya sokarak onların üzerine doğru gitti. Yuri ise Vladimir'i beklediğinden henüz onlarla savaşmak istemiyordu. İzyaslav savaşa başladığı sırada Tanrı sis verdi. Sisten hiçbir şey görünmüyor sadece mızraklar görünüyordu. Gölün her iki tarafında olanlar Tanrı'dan yağmur yağdırmasını istediler. Nitekim kısa bir süre sonra yağmur yağdı. Gölün suyu taşıtı ve bu yüzden karşı tarafa geçmek imkânsızlaştı. Sonra sis dağıldı ve öğleye doğru hava açıldı. Alaylar toparlanamadılar ve bu şekilde akşam oldu. Yuri samanlığın arkasına alaylarıyla gitti. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav onun arkasından gölün yukarısına onunla savaşmak istedikleri için geldiler. Yuri'de onların önüne alaylarıyla Malıy Rutets (Küçük Rutets)'in arkasından geldi çünkü onlara doğrudan gidilecek yer bataklıktı. O gece orada kaldı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav gelerek onun karşısında durdular ve onlarda orada gecelediler. Onlar gelinceye kadar okçular birbirlerine ok atmadılar. Ertesi sabah cuma günü şafak söktüğünde Yuri davul ve borazan çaldırarak alaylarına hazırlanmaları emrini verdi. Alaylar toplanmaya başladılar. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarında da durum aynı idi. Onlar da davula vurup borazan çaldılar ve alaylarını toplamaya başladılar. Yuri, oğulları, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç kendi alaylarıyla toplanarak Rutitsa'nın yukarı ağzına gittiler. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'da kendi alaylarıyla onlara karşı gittiler. Yuri, Vladimir Davidoviç,

Svyatoslav, Polovetsler⁶⁷ ve Svyatoslav Vladimir Rutitsa'nın yukarısına geldikleri zaman alaylarını Büyük Rut'a doğru çevirdiler çünkü savaşmak istemiyorlardı. Sadece Rut'un dışına gitmek ve orada Galiçli Vladimir'i beklemek istiyorlardı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav onların gittiklerini görünce arkalarından kendilerinin Çerniye Klobukileri ile Rus okçularını gönderdiler. Böylece onlar onların geride kalan alaylarına ok atmaya ve arabalarını zorla ele geçirmeye başladılar. Yuri, oğlu, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç Rut'un dışına gitmenin imkânsız olduğunu, geride kalan alaylarına ok atıldığını ve arabalarının da zorla alındığını görünce askerlerini geri döndürdüler ve onlara karşı durdular. Onlarla savaşmaya giden Andrey babasının alaylarını göndermek için harekete geçti çünkü kardeşlerin en büyüğü o idi. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onların üzerine gitti. Onlarla çok şiddetli savaştı ve onları kovdu. Buradan alaylarının yanına geldi ve kendisinin ve babasının drujinasını güçlendirdi. İzyaslav ve Rostislav babalarının yanına gelerek şöyle dediler: "Sen iyilik olsun istedin ama kardeşin bunu istemedi. Şimdi baba, biz senin için başımızı vermek istiyoruz. Şeref için alayların da bu akına katılacaklar mı?". Vyaçeslav şöyle dedi: "Kardeşlerim ve oğlum! Ben kan dökmek istemedim, ama kardeşim bugüne kadar tutumunu devam ettirdi, artık 7 yerim var. Tanrı hepimiz için karar verecektir". Bu şekilde onu selâmladılar ve kendi alaylarına gittiler. İzyaslav kendi alaylarının yanına geldiğinde, alaylarında bulunan insanlara şöyle dedi: "Benim alaylarım artık tecrübeli hanginiz benim alayıma katılmak isterse gelsin". Bu şekilde Polovetsler ve daha pek çok başka alay onların yanına geldiler. Savaş çok şiddetli oldu. Tanrı, Azize Meryem Ana ve hayat veren Şerefli Haç'ın güçleri Vyaçeslav'a, İzyaslav'a ve Rostislav'a yardım ettiler ve Yuri'yi yendiler. Polovetsler Yuri ile beraberlerdi ama ok atmaya dahi fırsat bulamadılar ve bu yüzden de kaçtılar. Onlardan sonra Olegoviçler daha sonra da Yuri çocuklarıyla kaçtı. Onlar Rut Nehri'ni geçip kaçmaya çalıştılar ama orası bataklık olduğu için drujinadaki pek çok asker boğuldu, bazılarını arkalarından giderek öldürdüler bazılarını ise yakaladılar. Öldürülenler arasında iyi ve mütevazî Çernigov Knyazı

67 Metinde verilen dipnotta bundan sonraki bilgilerin *Pogodin Notların*'dan alındığı belirtilmektedir, *İpatiyevskeya Letopis*, s.302.

Vladimir Davidoviç ve pek çok önemli insan da vardı. Yine pek çok Polovets Knyazını yakaladılar ve çoğunu da öldürdüler (Burada metin Kiyevliler ile İzyaslav arasında geçen konuşmalar ile devam etmektedir).

İzyaslav kardeşi Rostislav ile düşünerek onun oğlu Roman'ı⁶⁸ kendi drujinasının yanında bıraktı ve Roman'la Çernigov'a kadar gittiler. Akşama doğru İzyaslav ve Roman Vışgorad'ın yakınlarına geldiler ve geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün (pazartesi) ilk önce Çernigov'a gelerek, savaşta ölen Çernigov Knyazı kardeşi Vladimir'i gömdü ve kardeşinin tahtına oturdu. Yuri ise Özi'yi Trepol'un yakınlarından süratle geçerek Pereyaslav'e doğru gitti. Polovetsler ise kendi Polovets topraklarına gittiler. Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç ise Özi'yi Zaru-bej'in yukarı ağzından geçtiler ve hızlı bir şekilde Gorodets'e geldiler. Svyatoslav Olegoviç şişman olduğu için hızlı yürüyüp koşmaya gayret etti ise de koşamadı ve Gorodets'den Çernigov'a Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğluna "hızlı yürüyemiyorum" diye haber gönderdi. Svyatoslav Desna Geçidi'ne geldiğinde ona "İzyaslav Davidoviç ve Roman Rostislaviç'in Çernigov'a girdikleri" haberi geldi. Bunu duyunca tekrar kaçtı. Kendisine gönderilen elçiler ona şöyle bir haber getirdiler: "Buraya gelme! Novgorod'a git. Buraya artık İzyaslav Davidoviç ve Roman Rostislaviç geldiler". Bunları duyan Svyatoslav Novgorod'a kaçtı. Yuri'nin dünürü Galiçli Vladimir, Yuri'ye yardım için Bojski⁶⁹ civarına geldiğinde ona "Vyacheslav, Rostislav ve İzyaslav'ın Yuri ve Polovetsleri yenerek pek çoğunu öldürdükleri" haberi geldi. Vladimir bunları duyunca Galiç'e geri döndü. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav ise büyük bir şöhretle Kiyev'e döndüler.⁷⁰

1151*: Bu yıl Polovetsler, İzyaslav'ın üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldiler. Yuri, Olegoviçler, Vladimir Davidoviç ve Polovetslerle kuvvetlerini birleştirerek Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'in karşısında çadır kurarak durdu. İzyaslav sağına soluna bakarak, Özi'yi geçti. Yanındakilerle kayıklara bindi ve onlara Kiyev'e karşı bir şey yapma fırsatını vermedi. İzyaslav'ın insanları çok akıllıydılar: Onun kürekçileri

68 Roman Rostislaviç (d.1159-ö.1180), Knyaz Rostislav Mstisaviç'in oğludur. İlk önce Smolensk daha sonra Kiyev (1176-1180)'de Knyazlık yapmıştır.

69 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

70 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.290-305.

kürek çektiler ama gözler onları görmedi sadece kayıkların kürekleri görüldü. Böylece insanlar üzerleri tahtalarla örtülmüş insanları göremediler. Zırhlılar ve okçular kayıkların iki tarafında: kış ve burun'da oldular. Bu şekilde giderek kayıkları döndürmek istemediler. Yuri, Olegoviçlerle Vitiçev Geçidi'nin aşağısına doğru hareket etmek istedi ama Kiyev'in önünden geçmelerine izin verilmedi. O, Dolob Gölü'ne⁷¹ doğru gitti ve buradan sürünerek Zolotçi kıyılarına geldi. Zolotçi boyunca da Özi'ye geldi. Polovetsler ise Yuri ile beraber Lug boyunca gittiler. İzyaslav Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca giderken kayıklar da Özi Nehri boyunca giderek Vitiçev'in karşısında durdular. Geçitte kayıklar savaşımaya başladılar. İzyaslav onların oradan geçmelerine izin vermedi. Olegoviçler, Polovetsleri, Yuri, Vladimir Davıdoviç ve eşyalarla Vitiçev'in karşısında bırakarak Zarub'e doğru gitmeyi düşündüler. İzyaslav'ın bekçileri bir tarafta, voyvodası Şvarn diğer tarafta durarak Özi'nin geçilmesine fırsat vermiyorlardı. Polovetsler atlarına binerek zırhlarını giydiler ve yanlarına kalkan ve mızraklarını alarak savaşımaya Özi'ye gittiler. Özi sayısız askerin cesetleriyle örtüldü. İzyaslav'ın bekçileri korkarak kaçtılar. Tam bu sırada oğlu Mstislav'ı⁷² Uğrlara göndererek "bütün boyar ve Knyazların kendisini dinlemedikleri için geçitte iyi savaşamadıklarını" söyledi. Svyatoslav, Polovetslerle Özi'yi geçerken Yuri'ye haber vererek şöyle dedi: "Süratle gel, Özi'yi geçtim artık İzyaslav bizimle savaşamaz". Yuri, Vladimir ve oğluyla süratle Zarub'e geldi ve Özi'yi geçti. İzyaslav bunu duyunca Kiyev'e geri döndü. Yuri'de onun arkasından Kiyev'e gitti. Belogorod civarında durarak ordusunu savaş düzenine soktu ve Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdu. İzyaslav onun karşısına Altın Kapıların önüne Vyaçeslav, kardeşi Rostislav ve İzyaslav Davıdoviç ile birlikte geldi⁷³. Okçular Libed'e doğru ok

71 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Göl Truhanov Adasının ortasında bulunuyordu. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına katmıştır.

72 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Volin ve Kiyev Knyazıdır. Yıllıklarda hakkında 1151 tarihinden itibaren bilgi vardır. 1167'den ölümüne yani 1169 veya 1170'e kadar Kiyev Knyazlığı yapmıştır.

73 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle birlikte ayrıca şu bilgilerde verilmektedir: "İzyaslav Davıdoviç Zolot (Altın) Kapısı ile Borislav'ın sarayının karşısındaki Jidov Kapısının karşısında; Rostislav Mstislaviç oğlu Roman ile Jidov Kapısının önünde;

attılar. Bu sırada Berendilerin topraklarından Torklar ve bütün Çerniye Klobukiler gelerek büyük kötülükler yaptılar. Alaylara zarar verdiler, manastırları ve köyleri ateşe vererek bütün şehri yaktılar⁷⁴. O zaman Andrey Yureviç, Vsevolod Andreyeviç'le Libed'e gitti. Andrey esas drujinasını Polovetslerle gönderdi. Vladimir ise onu yemek yemeden göndermedi çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Andrey onların alaylarına kadar küçük bir drujinayı kovdu. Bir Polovets onun atının dizginlerini tuttu ve drujinasını geri döndürdü çünkü onun yanında bütün Polovetsler kalmışlardı ve tekrar sağ-salim geri döndüler.⁷⁵ Tanrı ve anne-babasının dâları onları korudu. Okçular akşama kadar ok attılar. Tekrar geri döndüğünde Vladimir'in kendisinin yanına yardıma geldiği haberi geldi. O, ona doğru gitti. İzyaslav bunu duyunca Vladimir'i savaşa sokmamak için onların arkalarından gitti ve Perepetov civarında onlara yetişerek savaşmak istedi. Onların arkasında durdu. Günlerden perşembeydi. Çok güçlü bir rüzgâr çıktı ve yağmur yağdı. Birbirlerini güçlkle görebildiler. Polovetsler barışın yapılmasına izin vermediler çünkü çok kısa bir süre sonra kan akıtacaklardı. Bu şekilde akşama kadar durdular. Yuri, Rut'un arkasına gelerek durdu. Cuma günü⁷⁶ İzyaslav alaylarını savaş düzenine koyarak Kiyev'e doğru gitti. Yuri, Vladimir'i beklediği

Boris ise şehrin Lyat Kapılarının yanında durdular. Kiyevliler bütün kuvvetleriyle atlı ve yaya olarak Knyazların arasında durdular. Böylece şehrin etrafında kalabalık bir şekilde yer aldılar.", s.52.

74 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Knyaz Vladimir, Berendilerle sınırdan sürülerle Olegoviçlere doğru giderek durdu. Knyaz onların drujinası ile kendi drujinasını sıraya koydu. Çerniye Klobukiler ile Kiyevlilerin kendileri ise alaylarıyla savaşmak için gitmek istemediler ama onları yanına alarak savaştırdı.", s.52.

75 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Drujinaları Libed'i geçerek Vyaçeslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına geldiler, diğerleri ise Lyat Kapılarına geldiler. İzyaslav kendi kardeşlerine elçiler göndererek drujinalarındaki alaylarını hazırlamalarını emretti ve alaylar bu şekilde mahvolmakta kurtuldular. Hepsine onların üzerlerine gitmelerini emrederken bütün alaylar ile Çerniye Klobukileri geriye Libed tarafına döndürdü. Onlardan bazıları öldüler bazıları yakalanarak ele geçirildiler. Geride kalanlar ise atlar tarafından sürüklenerek nehrin dışında öldüler. Ölenler arasında Polovetslerden Sevença Bonyakoviç'de vardı.", s.53.

76 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçler barış istedikleri için savaşmak istemediler ama Polovetsler kan dökmek istediklerinden savaşmak istediler.", s.54.

için onunla savaşmak istemedi. İzyaslav ise alaylarını onlara doğru yöneltmeye başlayarak, savaşmaya gitti. Andrey babasının alaylarını öne çıkardı çünkü onlar tecrübeli idiler. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onlara doğru giderek, zırhlarını kuvvetlendirmeleri için çok yalvardı. Oradan gelip kendi alaylarını ve drujinasını sağlamlaştırarak, mızrağını aldı ve hepsinin önünden gitti. Mızrağı parçalandığı sırada atı şaha kalktı ve onu Tanrı ve anne-babasının dûaları koruduğu için yara almadan kurtuldu. Alaylar çok şiddetli bir şekilde birbirlerine girdiler. İyi ve yumuşak Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü, İzyaslav Mstislaviç esir düştü. O atından düşünce piyadeler onu öldürmek istediler. O ise bunu bilmeden sersemleyerek kendini kaybetti. Polovetsler, Yuri'nin okçularını oldukları yerde bıraktılar ve kaçtılar. Sonra Olegoviçler daha sonra Yuri çocuklarıyla kaçarak Rut Nehrine geldiler. Drujinasının büyük bir kısmı Rut'da boğuldu. Geride kalanların bazıları öldürüldü bazıları da ele geçirildi. Öğleye doğru Özi'ye geldiler. Yuri ve diğerleri kayıklarla geçtiler. Yuri, Pereyasavl'e, Olegoviçler kendi topraklarına, Polovetsler da kendi topraklarına gittiler.⁷⁷

77 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.313-319; *Troitskaya Letopis'*, s.231-232; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.121-123; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçlerin Polovetsleri oklarını gönderdiler ve kaçtılar sonra Olegoviçler ve onların arkalarından Yuri çocuklarıyla pek çok hendeğin arasından kaçtı ama drujinasının çoğu çamurlu hendeklerde mahvoldu, geride kalanların bazıları öldü bazıları da yakalandı. Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve pek çok Polovets Knyazı öldüler, diğerleri ise mahvoldular.", s.55; *Nikonovskaya Letopis'*te bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç Kiyev knyazını onun için asker toplamadığı için gücendirdi. O topladığı askerleri Ryazan'a Olegoviç, Davidoviç ve Polovets Knyazlığının yanına gönderdi. Olegoviçleri Vladimir Davidoviç, Vladimir Andreyeviç, kardeşi, çocukları ve Polovetslerle güçlerini birleştirerek Kiyev'e doğru Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in üzerine gittiler. Kiyev'e geldiklerinde şehrin karşısında çadır kurdular ve şehrin etrafını kalabalık bir asker grubuyla kuşatarak, Knyaz İzyaslav Mstislaviç ve Knyaz Vyacheslav Vladimir'i çevirdiler. Onların karşısında sağlam bir şekilde durarak onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. İzyaslav'ın kayıklarındaki askerleri çok akıllıydılar. Kürekçiler kayıkları çekmelerine rağmen görünmüyorlardı. Çünkü kayıkların üzerini tahta ile kaplamışlardı. Bu yüzden insanlar kayıkların içerisindekileri göremediler. Zırhlı ve okçu askerler kayıkların kış ve burun tarafında idiler. Pereyasavl Knyazı Yuri Vladimiroviç, Olegoviçler, Davidoviçler, Polovetsler ve bütün ordusuyla Viteçesk Geçidi'ne gitti ama Kiyev Gölü'nden geçmelerine izin verilmedi. Onlarda Dulep Gölü'ne oradan da Zalotçi boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler Lug boyunca gittiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç, Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyun-

ca gitti, onun insanları ise Özi boyunca gittiler. Vitiçev Geçidi'ne gelerek onların karşılarında durdular. Savaş çok şiddetli oldu. İzyaslav Mstislaviç'in Kiyevli insanları kahramanca savaştılar ve onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. Polovetsler bu kötülüğü görünce Yuri'ye ve onun Knyazlarına şöyle dediler: "Sen bütün Knyazlar ve ordunla geçide onların üzerine git. Vitiçev Geçidi'nin karşısına giderek oradan kimsenin geçmesine izin verme. Biz ise gizlice Özi Nehri'ni geçebileceğimiz bir yer arayacağız". Onlar pek çok yeri dolaşarak Zarubë geldiler ama yinede Özi'yi geçemediler. Çok çetin savaştılar. Sonra zırhlarını giydiler, mızrak ve kalkanlarını alarak Özi'ye doğru gittiler. Özi sayısız askerin cesediyle örtüldü. Kiyevliler korkarak kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç, Polovetslerin Özi'yi geçtiklerini duyunca Kiyev'e geri döndü. Polovetsler da Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdular. İzyaslav Mstislaviç, Vyacheslav Vladimiroviç, Rostislav ve oğlu Roman, İzyaslav Davidoviç ve Vladimir pek çok askerle şehrin yanında durdular. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendiler kendi sınırlarından Tork ve Çerniye Klobukiler gelerek pek çok kötülük yaptılar. Köyleri yakarak, üzüm bahçelerini talan ettiler. Yine bu sırada Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç'e "dünürü Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma geldiği" haberi geldi. O, onu geriye onların karşısına gönderdi. İzyaslav Mstislaviç ve Vyacheslav Vladimiroviç bu haberi duyunca bütün Knyazlardan asker toplayarak onun arkasından gittiler ama Vladimir'e hemen yetişemediler. Üçüncü gün onu Perepetov yakınlarında yakaladılar. Birbirlerinin karşısında durdular ve 4. gün savaşa hazırlandıklarında güçlü bir yağmur yağdı ve alaylar birbirlerini görmediler. Bu yüzden barış yapmak istediler ama Olegoviçler ve Polovetsler kan dökmek istediklerinden buna müsaade etmediler. Onlar o akşam ve ertesi sabah o şekilde durdular. Sonra İzyaslav Mstislaviç alaylarını düzene koyarak ona doğru gitti. Pereyaslav Knyazı Yuri, Galiç Knyazı Vladimir'den yardım gelinceye kadar onunla savaşmak istemedi. İzyaslav Mstislaviç "Galiçli Vladimir'in ona yardıma geldiğini" duyduğu an alaylarını ona doğru yönelterek savaşmaya gitti. Yuri'nin oğlu Andrey babasının alaylarını tecrübeli oldukları için öne çıkardı. Polovetslerin de sağlam bir şekilde savaşa hazırlandıklarını görünce oradan kendi drujinasının yanına gitti. Onları da düzenledi ve mızrağını alarak drujinasıyla savaşa katıldı. Hepsinin önüne geçti ve mızrağı parçalandı tam bu sırada atı şaha kalkarak onu üzerinden attı. Yere düşmesine rağmen Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımları ve anne-babasının dualarıyla yara almadan kurtuldu. Her iki alay karşı karşıya geldiler ve savaş çok şiddetli oldu. İnce, nazik, yumuşak ve iyi kalpli Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü. Her iki taraftan pek çok ölen oldu. Polovetslerinde çoğu öldü. İyi kalpli Knyaz Mstislav Mstislaviç yaralandı. Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç bu felâketi görünce ağlayarak çocuklarıyla Pereyaslav'le kaçtı. Olegoviçler ve Polovetsler de kendi ülkelerine döndüler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç amcası Vyacheslav Vladimiroviç ile Kiyev'e döndü. İzyaslav Mstislaviç, Yuri Vladimiroviç'in Pereyaslav'de olduğunu duyunca amcası Vyacheslav, kardeşi Svyatopolk ve Berendiler ile giderek Majev köyü yakınlarında durdu ve oradan şehrin karşısına gelerek bahçeleri yaktı. Vyacheslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler göndererek: "Kendi bölgen olan Suzdal'a git; eğer gidersen bizi memnun edersin. Başka topraklar arama. Niçin arıyorsun ki? Suzdal'a git ve eğer istersen oğlunu Pereyaslav'de oturt. Seninle bundan sonra iyi olmamız imkânsız çünkü Polovetsleri üzeri-

Yıl 6660 / 1152: Bu yıl Kral (Ugr/Macar Kralı) İzyaslav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Baba! Seni selâmlıyorum. Galiç Knyazına gücendiğine dâir bana haber gönderdin. Ben burada toparlanıyorum sen de yetiş. Kendini bırakma, Tanrı zaferi bize verecek”. İzyaslav oğlu Mstislav’ı Ugr Kralına gönderdi ve birlikte Galiç Knyazının üzerine gittiler. Kral hangi şehre gittiğini İzyaslav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Ben atıma bindim, oğlun Mstislav’da benimle beraber. Sen de artık atına bin”. İzyaslav bunları duyunca drujinasını topladı ve yanına Vyacheslav’ın bütün alayları ile Çerniye Klobukilerin hepsini Kiyevlileri ve Rus drujinasını alarak Dorogobuj’a doğru gitti. Burada yanına Vladimir geldi ve beraberce Peresopnitse’ye gittiler. Burada onlara Knyaz Svyatoslav’ın kardeşi Vladimir şehrinde kendi alaylarıyla Vladimir Andreviç geldi ve hepsi alaylarını birleştirerek Kral’a doğru gittiler. İzyaslav, kardeşi Svatopolk’u Vladimir şehrinin yakınlarında bıraktı ve kendisi Kral’ın yanına gitti. Andrey Vladimiriç ve Yaroslav Svyatopolçiç de onun arkasından gittiler. İzyaslav San Nehrine doğru giderken Pereımışl civarına geldi. San’ı geçerken onun yanına Kral’ın elçilerini getirdiler. Drujinasını durdurarak elçilerle görüştü. Onlar şöyle dediler: “Damadın olan Kral seni selâmlıyor ve şöyle diyor: “Burada seni bekleyerek 5 gün kaldım artık gidiyorum”. İzyaslav bunları duyunca büyük bir sıkıntı içerisinde gitti. Ertesi gün İzyaslav Yaroslav’a öğle yemeği için gittiğinde yanına Kral’ın 1000 kişiden fazla adamı alaylarıyla birlikte geldiler. İzyaslav yemeği yedikten sonra kendi alaylarını sıraya koyarak Kral ve arkadaşlarına doğru gitti. Kral ise adamlarıyla atına binerek İzyaslav’a karşı büyük bir sevinç ve sevgiyle gitti. Kral çadırında

mize gönderdin”. O, hiçbir yerden yardım alamayacağını biliyordu çünkü askerlerinin çoğu ya ölmüş ya da esir düşmüşlerdi. O Kutsal Haç’ı öperek Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb Gününde Alta’ya geldi. Pereyaslav’de ise oğlu Gleb’i bıraktı. Knyaz Andrey Alta’dan Suzdal’a gitti. Babası onu çok severdi ama o babasını dinlemedi ve ona: “Baba! Baba! Hepsini öldürdün mü? Bugün sağız ama yarın ölüyüz. Niçin barışmıyorsunuz? Hayat veren Kutsal Haç’ı öptün” dedi. Babası onun bu sözlerine çok üzülerek Suzdal’a doğru gitti. Ama daha sonra Yuri, Alta’dan geri dönerek alayları ve çocuklarıyla Pereyaslav’de gitti. Vyacheslav Vladimiroviç ve kardeşinin oğlu İzyaslav Mstislaviç ona elçiler göndererek: “Pereyaslav’de oturmayacağına dâir haçı öptün. Sen kendi Suzdalın’a çocuklarınla git. Pereyaslav’i terket ve Polovetsler ile dünürün Galiçli Vladimir’i yanımıza getir”. Knyaz Yuri, oğlu Gleb’i Pereyaslav’de bıraktı ve kendisi Gorodok’a gitti.”, s.186-190.

otururken ertesi gün sabah erkenden San Nehrinin kenarında olan savaşa katılmayı düşündü ve davul çaldırarak kendi alaylarını savaşa hazırladı. İzyaslav'a da hazırlaması için haber gönderdi. Yine de bir hafta boyunca karşılıklı durdular ve savaşımadan gittiler. Kral geçide geldiğinde Galiçlilerle karşılaştı ve geçidin her iki tarafında Kral ve Galiçliler yerlerini aldılar. Ugr alayları da İzyaslav'ın yanına gittiler. İzyaslav geçide gelerek drujinasına bir konuşma yaptı. Konuşmasında onlara Rus toprakları ve kendi şerefleri için savaşmalarını söyledi. Bunları söyledikten sonra alaylarıyla beraber geçidin yanına gitti. Vladimir, Kral ve onun kuvvetlerinin çokluğunu görünce geri döndü. Ama askerlerinin birçoğu nehre düşerek boğuldu bir kısımda yakalandı. Vladimir, Ugrların gücünü görünce Ugr ve Çerniye Klobukilerin önünden kaçarak Peremişl şehrine geldi. Kral ve İzyaslav onun arkasından gittiler. Vladimir Kral'a elçiler göndererek barış istedi. İzyaslav onunla barış yapılmasını istemedi çünkü o daha önce de onların üzerine gelmeyeceğine dair Haç'ı öpmüştü. Fakat Kral onu dinlemedi ve onunla barış yaptı. Kral, Vladimir ve İzyaslav tekrar Haç'ı öptüler ve birbirlerine söz verdiler. Sevinç içerisinde ayrılarak her biri kendi topraklarına döndü.⁷⁸

Onların barıştığını duyan Rostislav çok sevinerek Tanrı'ya şükretti. Yuri ve Gorodetsliler bütün şehri yakarak askerlerini toplamaya başladılar. Bunun üzerine Ryazan'daki Yaroslaviç'e⁷⁹ elçiler göndererek ona: "Bana yardıma gel" dedi. İzyaslav'ın oğlu Mstislav bunları duyunca kardeşi Rostislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Yuri bize doğru geliyor, ben sana geleceğim", eğer sana gelmezsem senin bölgelerini alacak, ya da sen bana gel". O zaman Rostislav Yaroslaviç, kardeşi, Ryazanlılar, Muromlular ve onu bırakmayan Yuri ile beraber gitti. Yine bu şekilde Polovetsler, **Otperlüvlüler**⁸⁰, **Toksobiçler**⁸¹ ve bütün Polovets toprakla-

78 Yıllıkta hâdiseler detaylı bir şekilde verilmektedir ama biz burada özetleyerek vermeyi daha uygun bulduk. *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.308-313.

79 Rostislav Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav Svyatoslaviç'in oğludur ve Ryazan'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1145-1152 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

80 Kuman/Kıpçak boylarından biri. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: <öptür "öptürmeye zorlamak, öpmek" > erkek ismi "öptür" + ilgi ve sahiplik eki lu / li > öptürlü > başka bir boy ile birleşme, öptür + apa "yaşlıya saygı" > öptürlü apa Rusçası otperlüyeviçi. *Turkskaya Leksika*, s.79.

81 Kuman/Kıpçak boylarından biri. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: Toksoba ~ Toksobiçi: 1) < toguz ~ toguz "dokuz + oba "boy,

rında yaşayanlar İtil ile Özi'nin arasında oturan Viyatıçların üzerine git-tiler ve onları aldılar. Oradan Mtsenesk'e, oradan dan Spaş⁸² ve Gluhov⁸³ üzerine giderek burada durdular.⁸⁴ Onun dünürü Yuri'nin Rusya'ya

kabile > tokus oba “dokuz boy”; 2) tonguz “domuz” + oba ~apa > domuz baba > Tonguz boyu. *Turkskaya Leksika*, s.80.

82 Mtsenesk ve Spaş, Viyatıçlara âit şehirlerdir.

83 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

84 *Nikonovskaya Letopis*'te buraya kadar verilen bilgiler aynıdır. Ancak bundan sonraki bilgiler biraz farklı olarak şöyledir: “Galiç Knyazı Vladimir, Suzdal Knyazı Yuri Dolgoruki'nin Rusya'ya gittiğini duyunca, Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'in üzerine Kiyev'e gitti. O da onu karşılamak için Kiyev'den çıktı. Galiç Knyazı Vladimir onun karşısında savaşamayarak tekrar Galiç'e geri döndü. Yuri ise güçlerini birleştirerek Kiyev'e gitmek istedi. Suzdal Knyazı Yuri, Glohov yakınlarında durdu ve burada yanına pek çok Polovets ile Svyatoslav Olegoviç geldi. Bunlar daha sonra Rusya'ya nasıl gideceklerini düşünmeye başladılar ve Çernigov'a gitmeye niyetlendiler. Goriçev'e gelerek şehrin yakınlarında durdular. Buradan Sanin'e gelerek bir hafta kaldılar ama şehre doğru gitmediler. Bu sırada Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, Çernigov Knyazı İzyaslav Davidoviç'in üzerine büyük bir ordunun gittiğini duyunca ona yardım etmesi için Smolensk'deki kardeşi Rostislav'ı gönderdi. Rostislav Smolyanlılarla beraber Yuri'den korktuğu için gitti. Yuri onun Çernigov'a İzyaslav Davidoviç'e yardım etmek için gittiği bir sırada onun bölgelerini aldı. Rostislav, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç ile şehre girerek İzyaslav Davidoviç'in yanına gittiler. Birbirlerini öperek ağlaştılar. Gelenlerin Hristiyan ve Polovetsler olduklarını ve onların çok kalabalık olduklarını anlattı. Hapistekileri çıkarttılar. Ertesi gün Knyaz Yuri Dolgoruki çocukları, Ryazan Knyazı Rostislav Mstislaviç, Polovets Knyazı Temir, Svyatoslav, Duleb, Polovets Knyazı Berdaşe ve bütün Polovetslerle şehrin deniz tarafına doğru gittiler ve güneş doğarken Seminya'ya gelmeden durdular. Polovetsler şehre doğru ok attılar ve hapishaneleri ele geçirerek yakttılar. Ayrıca ekinleri ateşe verdiler. Şehrin yanındaki boş arazide pek çok kötülükler yaptılar. Sonra Çernigov şehrine girerek sürekli ok attılar. Öyle oldu ki oklardan gökyüzü görünmedi. Şehirli onlara karşı şiddetle savaştılar ve Çernigov Knyazının etrafını sarak onu korudular ve onunla beraber dışarı çıktılar. Onlardan pek çok ölenler oldu. Knyaz Andrey Yureviç onların üzerine cesaretle gitti. Onlar onun tam karşısında oldukları için onu vurarak atından indirdiler. O güçlükle babası Yuri Dolgoruki'nin yanına kaçabildi ama çok kötü yaralandı. Şehirli bütün gün boyunca şehirden çıkarak onlarla savaştılar. Andrey bu sırada babası Yuri'ye şöyle dedi: “Baba görüyor musun? Askerlerin cesurca savaşmalarına rağmen şehirden çıkanlar onları teker teker öldürüyorlar”. Bütün Knyazlar onun bu sözleri üzerine toplandılar ve: “Gerçektende böyle oluyor. Cesurca savaşıyorlar ve çok kötü bir şekilde dışarı çıkanlar tarafından öldürülüyorlar” dediler. Andrey onlara şöyle dedi: “Gün boyunca şehrin önüne giderek savaşalım. Ben en önde gideceğim”. Atına bindi ve şehrin önüne gitti. Şehirden ona doğru çıktılar. O askerleri ve Polovetslerle beraber onlara ok attı. Bazılarını yaraladılar bazıları ise güçlükle şehre kaçabildiler. Diğer Knyazlarda onun yanına gelerek savaştılar. Şehirli korktukları için şehirden çıkamadılar. Çer-

geldiğini duyan Vladimir, Galiç'ten Kiyev'e gitti. İzyaslav, Vladimir'in üzerine gitti. Bu yüzden Vladimir, Galiç'e tekrar geri döndü. Bu arada çok kalabalık bir Polovets grubu Olegoviç ve Yuri taraftarlarının yanlarına geldiler. Yuri dünürü Svyatoslav Olegoviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Benimle beraber gel". Svyatoslav korkarak şöyle dedi: "Ben seninle gelirim onlar daha sonra benim üzerime gelecekler ve o zaman onların arkasından gitmek zorunda kalacağız". Yuri de şöyle cevap verdi: "Onlar benim şehrimi ve kilisemi yaktilar ben de onlara aynısını yapacağım". Oradan Berezov'a⁸⁵ gitti ve bu şekilde yanındaki Polovetslerle beraber Svin⁸⁶ yakınlarına cumartesi günü gelerek durdu. Haftanın ilk gününün sabahında şehre girmek istemediler ve Yuriçev civarında durdular. Yuri'nin Smolensk bölgesinde olduğunu hatırladı. Rostislav onun arkasından Smolensk'den gitti ve Yuri'den önce Lübeç'e geldi; kardeşi İzyaslav ile Çernigov'daki İzyaslav Davidoviç'e yardım etmek için anlaştılar ve Rostislav, Svyatoslav Vsevolodoviç'le beraber İzyaslav Davidoviç'e yardım için Çernigov'a geldi ve onunla birlikte şehre çekildiler. Yuri ise Yuriçev'de durdu ve Polovetsleri Çernigov'a savaşmaya gönderdi. Şehre gelen Polovetsler pek çok esir alarak Semın'ı⁸⁷ yaktilar. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Svyatoslav, Polovetslerin güçlerinin çok olduğunu görünce zindanlarda bulunan bütün insanlara kaçmalarını emrettiler. Ertesi sabah Yuri ve Svyatoslav kendi askerlerini sıraya dizdiler ve şehre doğru gittiler ama Semın'a varmadan durdular. Bu arada pek çok Polovets şehre savaşmak için gittiler. Şehrin önlerindeki zindanları yaktilar ve bütün güçleriyle şehrin yanına gelerek durdular. Şehirde savaşan Çernigovlular hakkında Knyazlar şöyle düşündüler: "Polovetsler ve dru-

nigov şehrinde 22 gün kaldılar. Kiyev Knyazları Vyacheslav Vladimiroviç, İzyaslav Mstislaviç süratle asker toplayarak Çernigov'da bulunan Yuri Dolgoruki, Rostislav Yaroslaviç, Svyatoslav Olegoviç, Polovets Knyazı Temir ve diğer bütün Knyazların üzerine Çernigovlulara yardım etmek için gittiler. Yuri ve Polovetsler bunu duyunca dehşete düştüler. Polovetsler bozkıra kendi bölgelerine giderken Yuri, çocukları, bütün Knyazlar ve ordusuyla Çernigov'dan Novgorod-Severske gitti. İzyaslav Mstislaviç Çernigov'a alaylarıyla geldiğinde hepsinin kaçmış olduğunu gördü ve bir tek kişiyi dahi bulamadığı için Kiyev'e döndü.", s.194-196.

85 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

86 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

87 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

jina çok güçlü değil, biz onlara yardım etmezsek yenilecekler”. Andrey şöyle dedi: “Öyle yapacağım. Ben yarın kendi günüme başlayacağım (zaferi kazanacağım)”. Drujasını toplayarak şehrin önlerine gitti. Şehirden yaya olarak çıkanlar kendilerine ok atmaya başlayınca buna hemen drujina ve Polovetslerle karşılık verdiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını da şehre kadar kovaladılar. Onun drujinası ile bu kadar güzel savaştığını gören Knyazlar kıskanarak şehrin önüne gittiler. Alayların çok olduğunu gören yaya okçular şehirden dışarı çıkmaya cesaret edemediler çünkü onlar devamlı ok atıyorlardı. Bu şekilde onlar 12 gün şehrin önlerinde durdular.

Bu arada Vyacheslav ve İzyaslav’a Özi’nin bu kıyısında bulunan Ljiç’in yakınlarında durdukları sırada “Yuri’nin Çernigov’a Polovetslerle gelerek şehri yaktığı” haberi geldi. Bunu duyan İzyaslav ve Vyacheslav alaylarıyla Ljiç’ten Çernigov’a doğru gittiler. Moraviysk⁸⁸ civarına geldiklerinde Vyacheslav ve İzyaslav’ın öncü kuvvetlerinden iki asker Yuri’yi gördüler. Bu arada Polovetsler onlara haber getiren bir esiri yakalayarak Yuri’ye getirdiler. Yuri, Svyatoslav Olegoviç ve Ryazan Knyazları, “Vyacheslav ve İzyaslav’ın Çernigovlulara yardıma geldiklerini” duyular. Polovetsler korkarak burada kalmaktan vazgeçtiler ve kaçmaya başladılar. Polovetslerin gittiklerini duyan Knyazlar Çernigov’dan Svin’in arkasındaki Snov’un dışına gittiler. Vyacheslav ve İzyaslav gelerek Bolo-ves’de durdular ve bu sırada onların yanına Rostislav, İzyaslav Davidoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç geldiler. Önce onların arkalarından gitmek istedilerse de daha sonra burada kalıp gitmemeye karar verdiler çünkü soğuklar başlamıştı. Bu şekilde nehirler düzelinceye (yâni bahar gelinceye) kadar hepsi kendi bölgelerine gitmeye karar verdiler. Polovetsler ise onlardan ayrılarak Putivl üzerinden Polovets topraklarına gittiler ve giderken de onların pek çok bölgelerini yakıp-yıktilar. Yuri ise Novgorod’un kuzeyine, oradan da Rılsk’a⁸⁹ gelerek buradan Suzdal’a gitmek istedi. Bu sırada yanına Svyatoslav Olegoviç geldi ve onu durdurmak isteyerek yalvarmaya başladı ve: “Sen beni bırakıp gitmek istiyorsun, sen ki benim bölgelerimi mahvedip yok ettin. Polovetsler, Polovets

88 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

89 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

topraklarına gittiler. Şimdi İzyaslav kardeşleriyle birleşerek bana doğru gelecekler ve benim bölgelerimin hepsini mahvedecekler” dedi. Yuri ona yardım için oğlu Vasilka'yı⁹⁰ 50 drujina ile birlikte bıraktı. Kendisi Suzdal'a oradan da Vyatiç üzerine gitti ve Vyatiç'i aldı. Vyacheslav ve İzyaslav nehirlerin düzelmesinden sonra, İzyaslav'ın kardeşi Rostislav'a elçiler göndererek şöyle dediler: “Sen Tanrı'nın irâdesiyle Büyük Smolensk, Novgorod'u aldın, Yuri de onlarla birlikte oğlun Roman'ı yardım için bize gönder”. Vyacheslav ve İzyaslav bütün güçlerini birleştirerek Novgorod'da bulunan Svyatoslav Olegoviç ve Vasilko Yureviç'in üzerine gittiler. Alta Nehri civarında durduklarında İzyaslav, Vyacheslav'a şöyle dedi: “Baba! Sen artık yaşlandın, zahmet ve sıkıntı çekme, sen Kiyev'ine git alaylarını ise bana bırak”. Daha sonra Vsevolod yakınlarında durduklarında İzyaslav oğlu Mstislav'ı kendi alaylarıyla ve Çerniye Klobukilerle Polovetsler üzerine gönderdi. Vyacheslav Kiyev'e gitti. İzyaslav Novgorod'a geldi.⁹¹ Bu sırada yanına Svyatoslav Vsevolodoviç ve Roman Rostislaviç Smolensk'den alaylarıyla geldiler. İzyaslav Novgorod'a geldiğinde diğerleri İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Roman Rostislaviç'de şubat ayında alaylarıyla beraber şehrin yakınlarına geldiler. Şehrin koruma avlusunun bulunduğu yere yakın bir yerde savaş başladı. Bu şekilde şehrin etrafını yağmaladılar ve 3 gün içerisinde zindanları alarak, mahkumları serbest bıraktılar. Svyatoslav Olegoviç ve İzyaslav Mstislaviç elçiler göndererek onu selâmladılar ve barış istediler. İzyaslav ilk önce onlarla barış yapmak istemedi ama bahar geldiği için onları bağışladı ve beraberce Haç'ı öperek ayrıldılar. İzyaslav, İzyaslav Davidoviç'le Çernigov'a, Smolenskli Roman babasının yanına, Svyatos-

90 Vasili (Vasilko) Yureviç, Büyük Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Önce Suzdal daha sonra Porosyede Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1149-1162 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

91 *Voskresenskaya Letopis*'te buraya kadar verilen bilgiler aynıdır ama bundan sonra verilen bilgiler farklıdır. Şöyleki: “Svyatoslav Vsevolodoviç, onun yanına onun oğlu Roman ile gitti. Şehre girdi ama hiçbir şey yapamadı. Svyatoslav onlara elçiler göndererek barış istedi. Onlarda bu isteği kabul ettiler ve barışı yaparak Kiyev'e döndü. Vasilko ise babasının yanına Suzdal'a gitti. Mstislav Davidoviç Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları bozkıra kovdular. Polovetslerin atlarını ve sürülerini aldılar, Hristiyanları esirlikten kurtardılar. O, Pereyaslav'e geri döndü ve Tanrı'ya yapmış olduğu yardımlarından dolayı şükretti.”, s.59-60.

lav Vsevolodoviç kendi bölgesine, Vasilko Yureviç de babasının yanına gittiler. İzyaslav Çernigov'un yanına geldiğinde ona oğlu Mstislav'dan "Tanrı'nın ona Polovetsleri, Ugol⁹² ve Samara'da⁹³ yenmeye yardım ettiği, onları kovararak topraklarını ele geçirdiği; pek çok esir, at, hayvan ile yine köylülerden pek çok esir alarak Pereyaslavl'e döndüğü ve Tanrı'ya bu yardımlarından ve verdiği ganimetlerden dolayı şükrettiği" haberi geldi. İzyaslav oğlunun sağlıklı olduğunu öğrenince Tanrı'ya dúa etti.

Yine buna İzyaslav Davidoviç'le beraber sevindiler. Ertesi gün İzyaslav Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'e oğlu Mstislav ile birlikte büyük bir şeref ve şöhretle girdi ve babası Vyaçeslav'ın yanına geldi. Vyaçeslav oğlunun sağlıklı olduğunu görünce Tanrı'ya, hayat veren Haç'a şükretti ve büyük bir sevinç ve neşe içerisinde yaşadılar. İzyaslav Smolensk'de bulunan kardeşi Rostislav'a "kendisinin Svyatoslav Olegoviç'in üzerine giderek onunla barış yaptığını, bu arada Mstislav'ın Polovetsleri yenerek pek çok esir ve ganimet aldığını" söyleyen elçiler gönderdi. Bunları duyan Rostislav'da Tanrı'ya ve hayat veren kutsal Haç'ı överek çok sevindi.⁹⁴

Yıl 6661/1153: Bu yıl İzyaslav Mstislaviç (biraz) toparlandı ve Yaroslav Vladimiriç'in üzerine Galiç'e gitti. İzyaslav da kendi güçlerini birleştirerek Galiç üzerine gitti. Vyaçeslav ise kendi alayları ve İzyaslav Davidoviç'in kendisine yardım için gönderdiği alaylarla geldi. Oğlu Mstislav da Pereyaslavl alayları ve bütün Çerniye Klobukiler ile Tihomly⁹⁵ yakınlarına geldi. Burada yanına Dorogobuj'dan kardeşi Vladimir, Vladimir şehriden kardeşi Svyatopolk, Bereste'den⁹⁶, Vladimir Andreyeviç geldiler. Böylece hepsi Vladimir civarında güçlerini birleştirerek Stankov⁹⁷ yakınlarına geldiler. Burada Galiçli Knyaz onların karşısına alaylarıyla çıktı. İzyaslav, Vladimir Andreyeviç'i oğlu Mstislav ve Çerniye

92 Ugol, Uгла, Yerel diye adlandırılan bu nehir Pereyaslavl topraklarında bulunan günümüzdeki Orel'dir.

93 Kuman/Kıpçak topraklarında bulunan bir şehir.

94 *İpatiyevskeya Letopis'*, s.314-318.

95 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

96 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

97 Galiç Knyazlığı topraklarında bir köy.

Klobukilerle onunla savaşmak üzere Seret Nehrine gönderdi, kendisi ise Terebovl'e gitti. Yapılan şiddetli savaştan sonra İzyaslav yenmeyi başardı.⁹⁸

Yıl 6667/ 1159: Yine bu yıl İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç⁹⁹ ve kalabalık Polovetslerle Kiyev'e Rostislav Mstislaviç'in¹⁰⁰ üzerine gitti ve Vişgorad'ın¹⁰¹ karşısındaki Desna Nehrinde durdu. Knyaz Rostislav Mstislaviç onların çok kalabalık olduklarını görünce hiçbir yerden yardım gelmeyeceğini düşündü ve Kiyev'den kaçmaya karar verdi. Ama drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz kaçma! Şehirden çıkarak onlarla savaşabiliriz. Taş, tahta ve her türlü silâhımız var. Ayrıca şehrin duvarlarında da askerlerimiz var". Rostislav Mstislaviç bu söylenenleri duyunca savaşa hazırlandı ve şehirden bütün askerleri çıkardı. Şehrin dışı çok korkunç görünüyordu. Aralarındaki savaş çok şiddetli oldu. Bütün şehir oklarla örtülürken insanlar da mahvoldular (öldüler). İzyaslav Davidoviç yenmeye başladı ve Rostislav Mstislaviç'in binbaşısı Jiroslov Andreyeviç ona şöyle dedi: "Knyaz! Şehirden drujinanı yanına alarak git". O, onu dinledi. Hanımı ve çocuklarını yanına alarak askerleriyle Kiyev'den kaçıp Belgorod'a gitti ve şehri kuşatarak aldı. Daha sonra gözyaşları içerisinde ve yalvaran sözlerle Knyaz Vladimir Andreyeviç¹⁰² ve Mstislav İzyaslaviç'e elçiler göndererek kendisine yardım etmelerini istedi. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Kiyev'e girdi ve Büyük Kiyev tahtına oturdu. Bunu duyan Rostislav Mstislaviç Belgorod'a doğru onun üzerine Kiyevliler, Polovetsler ve Berendilerle gitti ve Belgorod'ı aldı. Polovetsler yolları üzerindeki köylerde savaşarak her yeri yaktılar. Mstislav İzyaslaviç¹⁰³ kardeşi Yaroslav İzyaslaviç¹⁰⁴, Yaropolk

98 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.321.

99 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Olegoviç'in oğludur.

100 Rostislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

101 Vişgorad, Özi'nin Kiyev'e döküldüğü yerden 18 km uzaklıkta kurulmuş eski bir şehirdir. Günümüzde Ukrayna'nın Kiyev şehrinin ilçelerinden biridir.

102 Vladimir Andreyeviç (d.1132-ö.1170), Andrey Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

103 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur ve Kiyev (1167-1169)'de Knyazlık yapmıştır.

104 Yaroslav İzyaslaviç, İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Kısa bir süre Turov ve Novgorod'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1154-1174 yılları arasında Lutsk Knyazı olarak geçmektedir.

Andreyeviç¹⁰⁵, Vladimir'den Vladimirliler, Luçanlılar, Lyahlar ve Çeklerle beraber Rostislav Mstislaviç'e yardım için Belgorod'a doğru gittiler. Berendiler Mstislav İzyaslaviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca İzyaslav Davidoviç'den ayrılarak Mstislav İzyaslaviç'in yanına gittiler. O'da onları büyük bir memnuniyetle kabul etti. Onlarda yakında İzyaslav Davidoviç'le yapacakları savaşı beklemeye başladılar ve ona şöyle dediler: "Biz sana geldik, onun askerleri köylerine döndüler. Bu yüzden de onun yanında az asker var". Bunları duyan Mstislav arkasından giderek onu kovalamak istedi. Bu istekle onunla karşılaşmak üzere gitti. Mstislav'ın üzerine doğru geldiğini duyan İzyaslav drujinasının az olduğunu ve de askerlerinin kaçtığını görünce kendisi de yanındaki drujinası ile birlikte kaçtı. Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç onu arkasından kovalayarak tâkip ettiler ve yakaladılar. Jelân Nehri¹⁰⁶ üzerinde kaşılaştılar. Çarpışma çok çetin oldu. Jelân Nehri pek çok askerinin kaniyla bulandı. Aralarında ne barış ne de sevgi vardı. Mstislav İzyaslaviç diğer güçlerini Vladimir'e amcası Rostislav Mstislaviç'e yardım etmeleri için gönderdi. Bu sırada pek çok alay ile Galiç askerleri ve Knyazları, Torçesk'ten Rostislav'ın oğlu Rurik, Knyaz Vladimir Andreyeviç, Knyaz Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuyılar, Dalmatlar¹⁰⁷, Torklar, Peçeneklerle geldiler. Yine Mstislav İzyaslaviç, Rostislav Mstislaviç, Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç ile geldiler. Onların alayları çok kalabalıktı. İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Bu arada Çerniye Klobukilerin de hepsi onun üzerine gittiler. O, onların güçlerinin çok olduğunu görünce hemen kaçtı. Onlar, onun arkasından gittiler ve yakalayıp drujinasındakilerin çoğunu öldürdüler. Diğerlerini de yakaladılar. İzyaslav Davidoviç kendi başını korumak için zırhını giyerek kaçmaya çalıştı ise de Voibor Negeçeviç onu mızrakla omuzundan yaraladı. O, kaçmaya devam etti. Bunun üzerine o, tekrar ona ok atarak koltuğunun altından bir kez daha yaraladı ve onu alarak Mstis-

105 Yaropolk Andreyeviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Andrey Vladimiroviç'in oğludur. Yıllıklarda ismi 1157 yılında geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

106 Pripyat Nehri Özi'nin Ukrayna ve Beyaz Rusya'da akan kollarından biridir ve Jelân Nehri de onun sağ akımlarından biridir.

107 Burada kastedilenler Hırvatlar yada Dalmaçyalılar mı tam tespit edilememiştir.

lav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç'in yanına getirdi ve o kısa bir süre sonra onların yanında öldü.¹⁰⁸

Yıl 6670 / 1162: Mstislav, Galiçlilerin yardımları ve kendi alaylarıyla birlikte Vladimir şehrinden gitti; Rurik ise Torçesk'ten Vladimir Andreyeviç, Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuylar, Torklar ve Peçeneklerle Kotelnîç¹⁰⁹ yakınlarına gitti ve burada Mstislav'ı da yanına alarak Belgorod'a doğru Mutijir¹¹⁰ üzerine giderek Kuçar'a¹¹¹ geldi. Çerniye Klobukiler Mstislav'dan şunu rica ettiler: "Askerler çok mu diye izin ver (düşmanın askerleri çok mu diye keşifçi gönder)". Mstislav bunun üzerine onları gönderdi. Yabani Polovetslere âit askerler Çerniye Klobukileri beklediler ve İzyaslav'a getirdiler ve böylece onun büyük bir alayı oldu. Ancak bu gelen alayları görmeyen İzyaslav Belgorod'dan kaçtı. Rostislav ise Yaroslav, Yaropolk ve kendi alaylarıyla şehirden çıkarak burada kardeşlerini bekledi. Hepsini toplanıp Haç'ı öptüler ve sonra gittiler. Torklar ise onlara arabaları Jelyan'da¹¹² iken yetiştiler ve alaylarını Buliç'de¹¹³ yakalayarak kılıçtan geçirmeye başladılar, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Şvarn, iki Milyatiç, Stepan, Yakun ve Najir Pereslyaviç'de vardı.¹¹⁴

Yine bu yıl kalabalık Polovetsler Yuri'in yanına gelerek Rot Nehri boyunca olan toprakları aldılar ve İzyaslav'ı öldüren Voibor Negeçeviç'i öldürdüler. Bu sırada bütün Çerniye Klobukiler toplanarak onların arkasından gittiler ve onları Ros Nehri'nde yakalayarak şiddetle savaştılar. Onlardan sağ kalanların hepsini yâni 55'den fazlasını esir olarak aldılar. Bu esirler arasında Satmaz âilesine mensûp iki knyazjiç (tigin/şehzade) ile başka tiginlerde vardı.¹¹⁵

108 *Nikonovskaya Letopis'* I, s.218-220; bu hâdiseler *İpatiyevskaya Letopis'*te 1160 yılına âit olarak biraz farklı bir şekilde verilmiştir.

109 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

110 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

111 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

112 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

113 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

114 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.354; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74-75.

115 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.356.

Yıl 6677 / 1169: Rostislav'ın ölümünden sonra, Mstislav'a kardeşleri, Vladimir Mstislaviç¹¹⁶, Rurik¹¹⁷, David¹¹⁸ ile Kiyevliler elçilerini göndermeye başladılar. Bu arada Çerniye Klobukiler de kendi elçilerini gönderdiler. Mstislav ise (voyvoda) Vladislav Vorotislaviç'i kendisi gitmeden önce Vasilko Yaropolçič'e¹¹⁹ elçi olarak göndererek ona: "Ben gelinceye kadar Kiyev'de sen otur" diye emretti. Mstislav'ın arkadaşları Vasilko ve Vladislav'a; Vladimir Mstislaviç ve Andreyeviç ile Mstislav'ın kardeşleri Yaroslav, Rurik ve David'ın Haç'ı öptükleri ve Mstislav'ın irâdesi ve isteğiyle bölgeleri aldıklarına dâir olan haberleri anlattılar. Yine Vladimir'e kendi Torçesk bölgesi ile bütün Porusye¹²⁰ boyundaki toprakları; Andreyeviç'e Bereste'yi¹²¹, Yaroslav'a Vladimir'i verdiğini de söylediler. Vasilko onların fikirlerini öğrendi ve Mstislav'a onların bütün konuşmalarını anlatması için Vladimir'i gönderdi. Mstislav ise kendi tümenbaşlarına, Galiç yakınlarında bulunan Yaroslav ile Lyahlara ve iki Vsevolodoviç'e elçiler göndererek kardeşlerinin kendisine sadık olduklarını söyledi. Mstislav, Lyah'dan Galiçli Yaroslav ile birlikte ayrıldı ve Kiyev'e tahta gitti. Galiçliler ve Yaroslav ona 5 alay verdiler. Mstislav, Vsevolodoviç¹²² onlarla birlikte Mikulin'e¹²³ doğru gitti. Orada yanına bütün Berendiler ile Peçenek, Tork ve Çerniye Klobukilerin hepsi gelerek katıldılar. Orduya komuta ederek kendisinden önce kardeşini Berendilerle gönderdi kendisi de arkalarından gitti. Bu sırada Vladimir Mstislaviç Trepol'den Vişgorad'a hanımı ve çocuklarıyla gitti. Yine aynı

116 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

117 Rurik Vasiliy Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir, 1215'te ölmüştür. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı hadiselerinde geçmektedir.

118 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorad daha sonra Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

119 Vasiliy Vasilko Yaropolçič, Knyaz Yaropolk İzyaslaviç'in oğludur. Mihail (Kiyev yakınlarında bir şehir)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1165-1169 yılı hadiselerinde geçmektedir.

120 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı toprakları içerisinde aktığı bölgeye verilen isimdir.

121 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

122 Mstislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğludur. Gorodets'de Knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda ilk defa 1167 yılı hadiselerinde geçmektedir.

123 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

gün Mstislav'ın annesi Vışgorad'a gitti. Yaropolk ise Berendileri, Vladimir'e giderken Jelyan üzerindeki Dobrogobuj'da yakaladı ve Berendilerin kendilerine ok atmalarına fırsat vermedi. Berendileri överek pohpohladı ve böylece Berendiler onların arkalarından Vsevoloj Manastırı'na kadar gittiler. Yaropolk da şehre döndü. Mstislav onun arkasından alaylarını toplayarak Vasilyev yolundan giderek Kiyev'e geldi. Kiyevlilerin hepsi ona doğru çıktılar ve o kardeşinin alayını, kendi družinasını ve bütün Kiyevlileri alarak Vışgorad'a gitti. Berendiler ise süratle giderek Özi'ye kadar pek çok sarayı yaktılar. Mstislav çam ormanı boyunca gelerek durdu ve Peçenekleri toprak tabyalara yerleştirdi. Berendiler, Vladimir'in askerlerinden bazılarını öldürdüler. Onlarda Berendilerden öldürdüler. Bugün beşinci (cuma) günüydü. Ertesi gün yâni cumartesi günü şehirde savaş başladı ve şehirden çıkmak çok güçleşti. Bu durum karşısında Rurik ve David bölgelerini Vladimir Mstislav ile birleştirdiler ve böylece aralarında bölgeler hakkında olan anlaşmazlığı hallederek Haç'ı öptüler. Mstislav pazartesi günü Kiyev'e girdi.¹²⁴

Yıl 6680 / 1172: Mstislav kalabalık bir orduyla Berendilerin ve Torkların yanına giderek onlarla kuvvetlerini birleştirdi. Buradan önce Trepol'e daha sonra da Kiyev'e gitti. Kiyev'e geldiğinde kardeşleriyle, Yaroslav ve Vladimir Mstislaviçle¹²⁵, Galiçlilerle, Vsevolodoviçlerle, Svyatopolk Yureviçle¹²⁶ ve Kiyevlilerle güçlerini birleştirdi. Torklar ve Berendiler onlara yalan söyleyerek Vışgorad'a doğru geldiler. Bunlar çok süratli atlarla gelerek şehirde savaştılar. David¹²⁷ ise kendi adamlarına onlar gelinceye kadar zindanları yakmalarını emretti. Mstislav çam ormanının önlerine gelerek durdu ve daha sonra oradan şehre gelerek savaştı. David'in družinası çok kalabalıktı. Kardeşleri de ona yardım ediyorlardı. Knyaz Gleb, kendi binbaşısı Grigor'u, Yabani Polovetslerden Konçak'ı kendi boyuyla, Berendili askerleri Berendili Bastev ve adamlarıyla yardıma gönderdi. Yaroslav'ın Galiç'teki Voyvodası Ksniyatın, Ms-

124 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364-366; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80-81.

125 Vladimir Mstislaviç (d.1132-öl.1174), Knyaz Mstislaviç Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

126 Svyatopolk Yureviç, Knyaz Yuri Yaroslaviç'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

127 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

tislav'a elçi göndererek şöyle dedi: "Bana Knyazım Yaroslav ile 5 gün Vişgorad'ın yanında durmam, sonra da eve gitmem emredildi". Mstislav ise ona şöyle dedi: "Kardeşim Yaroslav bana şöyle dedi: "Benim alaylarımı kardeşimle aramızda olan meseleyi halletmeden bırakma". Onlar ise ona yalan bir not yazarak gönderdiler ve böylece Galiçliler ondan ayrıldılar (yâni aralarını bozdu). Mstislav ise kardeşleriyle beraber Altın Kapıların önündeki bahçelerde durdu. Vişgorad'dan lanetliler, yabaniler askerleriyle çıkarak çok kötülükler yaptılar. Bazılarını öldürdüler, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Binbaşı Vsevolodkoviç ve diğerleri vardı. Mstislav'ın askerleri yoruldu ve bu sırada Mstislav'a "Gleb Polovetslerle beraber bu tarafa doğru geliyor" diyen haber ile "Davidovlara büyük yardım geldi" diyen haber birlikte geldi. Mstislav kardeşlerinin yanına geldi. Kardeşleri ona şöyle dediler: "Askerler bizden ayrıldılar, düşmanlarımıza ise büyük bir yardım geliyor. Çerniye Klobukiler de bize yalan söylüyorlar. Bu yüzden onların karşısına çıkamayız, kendi bölgelerimize giderek biraz dinlenip geri dönelim".

Mstislav Kiyev'den ikinci haftanın büyük günü olan pazartesi gitti. Davidovlara "Mstislav gitti" diye haber gelince onlar Lyahlı Volodislav'ı Polovetslerle birlikte onların arkasından gönderdiler. Onlara Bolohov (Borohov)¹²⁸ yakınlarında yetiştiler ve birbirlerine ok atarak geri döndüler. Polovetsler sonra tekrar geri döndüler ve çok kötülük yaptılar. Pek çok insanı esir aldılar. O sırada Gleb, Polovetsleri kendi topraklarına gönderdi, kendisi ise drujinasını beklemek için Vasilyev dışındaki semercilerin yanında durdu. Vasilko Yaropolçiç, onu Mihaylov'dan¹²⁹ görerek geceleyin üzerine gitti ama gökyüzü zifiri karanlıktı bu yüzden yolunu şaşırp kaybettiler. Bütün gece dolaşıp durdu. Sabahleyin güneş doğarken onların üzerine gitti. Polovetsler ise semercilerle birleşerek onlarla savaştılar ve Vasilko şehre güçlkle kaçabildi. Drujinasını yendiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar.¹³⁰

Yıl 6682 / 1174: Yazın Suzdal Knyazı Andrey, Grigori ve Hatoviç için istediğini yapmadığından dolayı Rostislav'a öfkelenildi. Olegoviçler

128 Bolohov bölgesinde bir şehir.

129 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

130 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.375-376.

bunu duyunca sevindiler. Svyatoslav Vsevolodoviç ve bütün kardeşler, Andrey'e kendi adamlarını göndererek ona "Rostislav üzerine giderse onun yanında yer alacaklarını" söylediler. Andrey bu teklifi kabul etti ve büyük bir akıllılıkla bunu yerine getirmek istedi. Çok güçlü ve sayısız askerleri olacağını ümit ederek Mihna'yı Rostislaviç ve Davidovlar'a elçi olarak gönderdi ve ondan "onlara kendi bölgelerinden dışarı çıkmamalarını" söylemesini istedi. Andrey, Mihna geri döndükten sonra alaylarını hazırladı. Rostovlular, Suzdallılar, Novgorodlular, Pereyaslavlılar, Beloozerliler¹³¹, Muromlular, Vladimirliler ve Ryazanlıları topladı. Onların hepsi 50.000 kişiydi. Onlarla beraber oğlu Yuri ve voyvoda Boris Jidislav'ı göndererek "Rurik ve David'i"¹³² kendi topraklarından kovmalarını" emretti. Onlar Smolyan önlerine geldiler. Roman¹³³ da kendi oğlunu onlarla beraber gönderdi. Polotsk Knyazı, Turov, Pinsk, Gorodets Knyazları gelerek Olegoviçlere herşeyi anlattılar ve onlarla birleşerek Kiyev'in her iki tarafında karşılarında durdular. Burada yanlarına Kiyev'e, Mihalko Yureviç ve Vsevolod, Mstislav Rostislaviç¹³⁴, Yaropolk Gleboviç, bütün Pereyaslavlılar Özi'yi geçerek geldiler. Rostislaviç alaylarıyla Kiyev'e kapanmadı ve diğerleride kendi şehirlerinden çıktılar. Rurik Belgorod'da, Mstislav Vişgorad'da David'in alaylarıyla kapandılar. David ise Galiç'e Yaroslav'ın yanına ona yardım etmeye gitti. Svyatoslav ve Mihalko kardeşi ve Vsevolod'ın oğullarıyla, Kiyevlilerle, Berendilerle, Poruslularla ve bütün Rus topraklarındakilerle birleşerek alaylarıyla Kiyev'den Vişgorad'a gittiler. Noel Bayramı idi ve Knyazların hepsinin sayısı 20'den fazlaydı. Svyatoslav Vsevolodoviç hepsinin en yaşlısı, Vsevolod Yureviç'in alayı en tecrübelisi, İgor'da aralarındaki en genç Knyaz idi. Vişgorad önlerine geldiler. Mstislav Rostislaviç alayların geldiğini görünce kendi alaylarını sıraya dizdi ve onların karşısına

131 Rostov-Suzdal Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu. Günümüzde Rusya'da Vologod bölgesindeki Belozersk şehri.

132 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197), Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Vişgorod, sonra Smolensk'te Knyazlık yapmıştır.

133 Roman Rostislaviç (d.1150-ö.1180), Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Önce Smolensk, sonra Kiyev (1176-1180)'de Knyazlık yapmıştır.

134 Mstislav Rostislaviç, Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve "Hrabry: yiğit" diye lakâp almıştır. Smolensk'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1171'den itibaren ismi geçmektedir. 1180'de ölmüştür.

çıktı. Savaş çok şiddetli oldu. Mstislav'ın drujinasındakilerin çoğu ya yaralandı veya öldü. Şehrin yakınlarında 9 hafta kaldılar. Sonra Luçeski Yaroslav Rostislaviç üzerine Velin topraklarına gittiler ve Olegoviçlilerin en yaşlısını yanlarına almak istediler ama onun Kiyev'e gitmesine engel oldular. Bunun üzerine o bunu bahane ederek Rostislaviç'e elçiler gönderip Kiyev konusunda anlaştı ve Olegoviçleri gönderdi. Onların karşılarından gitti. Rurikovların yanında Belogorod alaylarını sıraya koydu. Onları görünce: "Onların üzerine artık Galiçliler ve Çerniye Klobukilerle birleşerek gideceğim" diyerek havanın aydınlanmasını bile beklemedi. Özi'den geçerken askerlerinin çoğu nehirde boğuldu. Bunu gören Mstislav bağışlayıcı Tanrı'ya ve Aziz Boris ve Gleb'e yardımlarından dolayı şükretti. Onun drujinasındaki eşyalar ile birlikte sağ kalanları ele geçirdiler. Mstislav da kendi drujinasıyla çok ter dökmüştü. Bu şekilde Suzdal Knyazı Andrey'de büyük güçleriyle geri döndü. Bütün toprakları birleştirdi ve pek çok defa savaşarak evine geri döndü. Rostislaviç'i Yaroslav'a yerleştirdi ve ona Kiyev'i verdi.¹³⁵

Yıl 6685 / 1177: Bu yıl Svyatoslav Kiyev'e gitti. Roman, Svyatoslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Senin önünde hiçbir şey aramıyorum, ama ordumuz hazır. Knyaz bölgelerin için senden özür diliyorum. Ben senin askerimim, burada David suçu". O böyle konuşmasına rağmen bu şekilde hareket etmedi. Svyatoslav kardeşi Yaroslav'a ve Oleg'e askerlerini elçi olarak gönderdi. Onlar Özi'yi geçtiler, damadı Mstislav Volodimiroviç'e elçiler göndererek ona Rostislaviç'den ayrılmasını emretti. Mstislav da öyle yapacağına dâir söz verdi. Trepol'e gittiler. Mstislav kale kapısına geldi, savaş çok çetin oldu. Trepollüler Yaropolk'u sakladılar ve sonra da şehri teslim ettiler. Yaropolk ise babasının yanına gitti. Svyatoslav alaylarıyla gelerek Viteçev'in yanında durdu. Buraya Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler gelerek şöyle dediler: "Artık Roman Belgorod'a geldi". Svyatoslav da Kutsal Peygamber İlya (İlyas) Gününde¹³⁶ Kiyev'e geldi. Buradan kardeşini Belgorod'a gönderdi ama o hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadan geri döndü.¹³⁷

135 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.389-392.

136 Tarihi Kilise kayıtlarına göre Doğu Slavları 10. yüzyılda 20 Temmuz veya 2 Ağustos'u Kutsal Peygamber İlyas Günü olarak kutlamışlardır.

137 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.409.

Yıl 6686 / 1178: Yıllıklar, Knyaz Mstislav'ın 13 Haziran Aziz Ankilin/Akilin Günü¹³⁸ olan cuma günü ölmesi üzerine onun şahsiyeti ve Hristiyanlığa yaptığı hizmetleri uzun uzun anlatmaktadırlar. Yıllıklarda Çerniye Klobukiler için şöyle bir kayda rastlıyoruz: “Bütün Rus topraklarında büyük bir keder ve üzüntü oldu. Herkes onun için ağladı. Onun kahramanlıklarını ve bütün Çerniye Klobukilerin onu nasıl sevdiklerini unutmak mümkün değil”¹³⁹.

Yıl 6688 / 1180: Svyatoslav kardeşleriyle Kiyev'e girdi, Polovetsler ise Dolob Gölü boyunca bulunan Igor'a gitmek için izin istediler. Svyatoslav onlara izin vererek gönderdi. “Svyatoslav'ın kendisine karşı Polovetslere izin verdiğini ve onların Dolob Gölü boyunca duran Igor'un yanına geldiklerini” duyan Rurik, Mstislav Vladimiroviç'i¹⁴⁰, Çerniye Klobukilerin voyvodası Lazar'ı kendi adamlarıyla, Boris Zahariç'i, Sdeslav Jiroslaviç ve Mstislav'ı Trepol'den kendi alaylarıyla, Boris Zahariç'i Vladimir'in adamlarıyla ve oğluyla beraber gönderdi. Tanrı'ya güvenerek onların üzerine gitti. Polovetsler çok kalabalık oldukları için gece korkmadan (yâni gözcü bırakmadan) yatıyorlardı. Yine kendi güçlerine ve Igor'un alaylarına güvenerek gözcü ve bekçileri olmadan uyudular. Mstislav onların yakınlarına geldi. Çerniye Klobukiler hazır vaziyette bekliyorlardı. Hemen Mstislav'a, kendi kardeşlerine ve Rus voyvodalarına gelerek durumu anlattılar. Çerniye Klobukiler kendi kardeşlerinden onların bu şekilde yattıklarını öğrenince süratle onlara ve onların arkadaşlarına (Igor ve Polovetslere) doğru yöneldiler. Rus voyvodoları onlara gitmemelerini emrettiler ama onları tutamadıkları için engel olmadılar çünkü gece olmuştu. Onlar iki kısma ayrıldılar ve Polovetslere kötülükler yaptılar. Yine askerî cenâhlar drujinadan biraz uzaklaşınca onları arkalarından sıkıştırdılar. Bunu gören Polovetsler de Çerniye Klobukileri sıkıştırdılar ve onlardan bazılarını yakaladılar, bazılarını kovalayarak sıkıştırdılar. Bu şekilde onlardan kaçan Çerniye Klobukiler süratle Rusların yanına gelerek onlara yalvardılar ve Mstislav'ın alayına katıldılar. Onların bu şekilde nasıl yenildiklerini, drujinasının nasıl endişeli olduğunu ve adamlarının Çerniye Klobukileri bile nasıl ellerinde tu-

138 3. Yy'da yaşayan Hristiyan Çilekeş ve Aziz Akilin'i anma günü.

139 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.414.

140 Mstislav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Mstislaviç'in oğludur.

tamadıklarını gören Mstislav onlarla kaçtı, en iyi askerleri ise kaldılar. Voyvodası Lazar, Rurik'in alaylarıyla, Boris Zahariç Knyazın oğlu Vladimir ile, Sdeslav Jiroslaviç Mstislav'ın alayı ile Tanrı'ya güvenerek Polovetsler üzerine gittiler. Bunu gören Polovetsler onların üzerine süratle yönelerek çarpışmaya başladılar. Ruslar onları ayaklarının altına aldılar (çığneyip ezdiler). Bunun üzerine Polovetsler Rusların önünden kaçtılar. Çoğu Çertoriya Nehri'nde boğuldu, bazıları yakalandı bazıları kılıçtan geçirildi. Polovetslerin yenildiğini gören Igor Polovets Knyazı Konçak ile kayığa binerek Gorodets üzerine Çernigov'a doğru kaçtı. Burada Polovets Knyazı Kozel Satanoviç öldürüldü. Konçak'ın kardeşi Eltut ile iki oğlu esir alındı. Yine esir alınanlar arasında Totur, Byakoba, zengin Kunyaçuk ve Çugay da vardı. Böylece kötüler esir aldılar. Tanrı Ruslara yardım etti ve kötüler üzerinde savaşı kazanarak geri döndüler.¹⁴¹

Yıl 6691 / 1183: Bu yıl şubat ayının 23'de yâni orucun birinci haftasında Tanrısız Polovetsler, İsmaililer Rusya üzerine Dmitrov'a doğru lanetli Konçak ve Gleb Tiriyeviç ile geldiler ama Tanrı'nın yardımıyla hiç bir kötülük yapamadılar. Knyaz Svyatoslav dünürü Rurik ile anlaşarak Polovetsler üzerine gitti. Çernigov'dan Yaroslav'ın gelmesini bekleyerek Oljiçi (Ljiçi)¹⁴² yakınlarında durdu. Yaroslav geldiğinde onlara şöyle dedi: "Kardeşlerim! Şimdi gitmeyelim çünkü zamanı değil. Tanrı izin verirse yazın gideriz". Svyatoslav ve Rurik onu dinleyerek geri döndüler. Svyatoslav kendi oğlunu alaylarıyla bozkıra Igor'un yanına gönderdi ve ona kendi yerine gitmesini emretti. Rurik ise Vladimir Gleboviç'i¹⁴³ kendi alaylarıyla gönderdi. Vladimir Gleboviç de Igor'a elçiler göndererek ondan "kendisinden önce alaylarıyla gitmesini" istedi ("Rus Knyazları Rus topraklarında önde gitmelidirler" diyerek). Igor onun bu isteğini yerine getirmedi. Vladimir buna çok sinirlenerek öfkeleni ve geri dönerek kuzeydeki şehirlere doğru gitti ve oralardan pek çok mal (ganimet) aldı. Igor ise Kiyev alaylarını geri gönderdi ve onların

141 *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.415-421.

142 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

143 Vladimir (Yepifany) Gleboviç (d. 1157-ö.1187), Gleb Yureviç'in oğludur ve Pereyaslav'de Knyazlık yapmıştır.

yanına Oleg¹⁴⁴ ve kendi oğlu Svyatoslav'ı¹⁴⁵ bu alayı gidecekleri yere kadar götürmelerini sağlamak için bıraktı. Kendisi yanına kardeşi Vsevolod, Vsevolod Svyatoslaviç¹⁴⁶, Andrey, Roman, Çerniye Klobukilerden Kuldür, Gündoğdu ve birkaç adamı alarak Hiriya Nehrine¹⁴⁷ geldi. O gece hava ılık ve yağmurluydu. Bu yüzden nehrin suyu taşıdı ve onların karşı tarafa geçmeleri imkânsız oldu. Kuru yerden (suyun az olduğu) kaçabilen Polovetsler kurtuldular kaçamayanlar ise yakalandılar. Bu savaşta pek çok at ve hayvanın Rusların önünden kaçarken nehirde boğuldukları söylenmektedir.¹⁴⁸

Yıl 6693 / 1185: Aynı ilk baharda Knyaz Svyatoslaviç, voyvoda Roman Nezdiloviç'i Berendilerle beraber lanetli Polovetslerin üzerine gönderdi. Tanrı'nın yardımıyla Polovetslerin topraklarından en büyük gün olan 21 Nisan'da pek çok at ve esir alarak geri döndüler. Yine bu sırada Knyaz Svyatoslav silâhlarını ayırarak Vyatiç topraklarındaki Karaçev'e gitti. Bu sırada Oleg'in torunu Igor Svyatoslaviç yanına Trubetslileri, kardeşi Vsevolod'u, Rılsk'den oğlu Svyatoslav Olegoviç'i ve Putivl'den diğer oğlu Vladimir'i alarak 23 Nisan Salı günü Novgorod'dan gitti. Yaroslav'dan Prohov'un torunu olan Olstin Oleksiç'i Çernigovlu Kovuylarla beraber yardıma göndermesini rica etti. Kendi drujinasını toplayarak yavaş gitti. Onların atları çok semizdi. Ten boyuna doğru giderken Igor gökyüzüne doğru baktı ve sanki yeni ay gibi duran güneşi gördüğünde (güneş tutulması) boyar ve drujinasına şöyle dedi: "Alâmeti görüyor musunuz?" Askerleri başlarını eğerek şöyle dediler: "Knyaz! Bu alâmet hayır'a değil". Igor ise: "Kardeşlerim ve askerlerim! Tanrı'nın esrarını hiç kimse bilemez, bütün dünyada iyiliği ve kötülüğü Tanrı yaratır. Bu alâmet hayır mı şer mi sadece Tanrı bilir. Biz bunu göreceğiz" dedi ve hızla Doneç'i geçip Askol'a geldi. Burada iki gün kardeşi Vsevolod'u bekledi. O ise Kursk'dan başka yoldan giderek

144 Oleg Pavel İgoreviç, Knyaz Igor Svyatoslaviç'in oğludur.

145 Svyatoslav İgoreviç (Andreyan), Knyaz Igor Svyatoslaviç'in oğludur ve Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır.

146 Vsevolod Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Nikolay Olegoviç'in oğludur. Kurks ve Trubej'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1169-1183 yılları arasındaki olaylarda geçmektedir. 1196 yılında ölmüştür.

147 Kuman/Kıpçak Kağanlığının topraklarında bulunan bir nehir.

148 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.424-425.

Salnitsa Nehrine¹⁴⁹ geldi. Bu sırada onların yanına konuşturmak için esir yakalamaya gönderdikleri öncü kuvvetlerden muhafızlar gelerek şöyle dediler: “Onların askerleri üniformalı (savaşa hazır). Şimdi siz süratle geri dönüp evlerinize giderseniz iyi olur çünkü bu zaman bizim zamanımız değil”. Igor ise kardeşleriyle konuşarak şöyle dedi: “Eğer savaşmadan geri dönersek utancımız ölümden daha kötü olur. Her şey Tanrı’nın emrettiği gibi olur”. Böylece aralarında anlaşarak bütün gece yürüdüler. Ertesi sabah beşinci günün sabahı idi ve öğleye doğru Polovets alaylarına rastladılar. Hepsi büyükten küçüğe kadar üniformalı olarak toplanıp Süürlü (Syuurliy) Nehrinin ¹⁵⁰ diğer tarafında durdular. Altı alay sıraya girmişlerdi: Igor’un alayı ortada, sağda kardeşi Vsevolod’un alayı, sol da ise oğlu Svyatoslav’ın alayı, önde oğlu Vladimir ve Yaroslav’ın alayları ile Kovuyly Olstin’in alayları vardı. Üçüncü alay ise bütün Knyazların alaylarındaki okçulardan oluşturulan bir alaydı. Böylece kendi alaylarını gönderdiler. Igor kardeşlerine şöyle dedi: “Kardeşlerim ne olursa olsun başaracağız ve çekip alacağız”. Bu şekilde onların üzerine Tanrı’ya güvenerek gittiler ve Süürlü Nehrine yaklaştılar. Bu sırada Polovets alaylarından okçular öne çıkarak Rusların üzerine birbiri ardına ok atarak geri döndüler. Ruslar ise henüz Süürlü Nehrini geçmişlerdi ki nehirde uzakta duran Polovetsler süratle atlı olarak onların üzerlerine doğru geldiler. Svyatoslav Olegoviç, Vladimir İgoreviç ve Kovuyly Olstin okçularla beraber onlara karşı çıktılar. Igor ise kendi alayını dağıtmadan yavaşça onlara doğru gitti. Öncü Rus alayları da onlarla savaştılar. Polovetsler ise toprakları hızlıca geçerek Rus topraklarına kadar gelip pek çok servet (esir, hayvan, mal) aldılar. Polovetslerin diğer bir grubu da geceleyin alayların bulunduğu yere esirlerle geldiler. Böylece bütün Polovetsler toplandılar. Igor kardeşlerine ve askerlerine şöyle dedi: “Tanrı kendi gücüyle düşmanımıza karşı zaferimiz ile bize şeref ve şöhret verdi. Şimdi çok kalabalık Polovets alaylarını görüyoruz. Onların hepsi birleşti mi? Gecedan yararlanarak gideceğiz, sabahleyin kim arkamızdan gelirse ki bu o zaman onların hepsi de arkamızdan gelecektir demektir zira bizim en iyi olan atlarımız onlarınkini geçecektir (çok fazla alay olduğu için bunların içinden en iyilerini seçip

149 Bugünkü Sal Nehri.

150 Doneç’in, Oskol’un güneyinde kalan bir kolu olduğu sanılmaktadır.

göndereceğiz anlamında), diğerleri ise Tanrı'nın vereceklerini göreceklerrdir". Svyatoslav Olegoviç'de sıraya giren askerlerine şöyle dedi: "Polovetslerin arkalarından giderek onları daha uzaklara kovabilirdim ama atlarım bunu yapamadılar, eğer biz bugün yine o şekilde gidersek yolda kalırız". Ona Vsevolod destek vererek yardım etti. İgor'da şöyle dedi: "Kardeşlerim! Ölümü anlamak şaşılacak bir şey değildir- Tanrı yazmışsa öleceğiz". Cumartesi günü şafak sökerken Polovetsler erkek domuzlar gibi alaylarını çıkarmaya başladılar. Rus Knyazları şaşırdılar çünkü onlar o kadar çoktu ki kim kime karşı çıkacaktı. İgor şöyle dedi: "Bunların hepsi bütün Polovets topraklarından toplanmış: Konçak, Koz Burnoviç, Toksobiç-Kolobiç, Yetebiç ve Tertrobiç'in alaylarıdır". Bu şekilde herşeyi anlayarak atlarından indiler ve Doneç Nehrine kadar savaşmak istediler. Yine: "Eğer kaçarsak nehirde boğulacağız, eğer asil olmayan (halk) insanları bırakır gidersek de Tanrı bize günâh yazacak. Ölsek de kalsak da hepimiz bir yerde olacağız" diyerek hepsi atlarından inip savaşmaya gittiler. Bu duruma göz yummasından dolayı Tanrı İgor'u kolundan yaraladı, yeğeni ise öldü. Voyvodolar ve askerler arasında çok büyük bir keder oldu. Kendilerinin zayıflığını gördüler ama yine de akşama kadar şiddetle savaştilar. Rus alaylarındaki askerlerin çoğu yaralandı ve öldü. Gece olduğunda (cumartesi) savaşarak gittiler. Haftanın başladığı gece seher vaktinde (yâni pazar gecesi sabaha karşı) Kovuy alaylarında da endişe başladı ve onlarda kaçtilar. İgor ise bu sırada hâlâ atının üzerinde yaralıydı. Kovuy alaylarının gittiğini görünce onları geri döndürmek için arkalarından gitmek istedi ama kendi adamlarından çok uzaklaştığını anlayarak tekrar geri alaylarının yanına döndü. Kovuyların gittiğini anlayan Knyazlar da geri döndüler. Diğer gidenlerden hiç kimse geri dönmedi sadece Mihalko Yureviç durumu bildiğinden geri döndü. Onun Kovuylarla arası iyi değildi. Sade insanlardan ve boyarların çocuklarından (gençlerinden) geride kalan kim varsa yaya yürüyerek iyi savaştilar. Onların içerisinde Vsevolod büyük bir yiğitlik gösterdi. İgor kendi alayına yaklaştığında yolu geçerken birdenbire ok attıklarını gördü. Kardeşi Vsevolod'ın şiddetle mücadele ettiğini görünce onun yenilmemesini isteyerek kendi ruhundan ölümü rica etti (Tanrı'dan kendisini öldürmesini istedi). Vsevolod ise savaştı ama eli silâha yetişmedi ve gölün etrafında dolaştı (yenildi). Böylece Kutsal

Voskresenye (pazar- yeniden diriliş) Günü'nde Tanrı Kayalı Nehri'nde¹⁵¹ öfkesini gönderdi. Sevincin yerine üzüntü, feryat, eğlencenin yerine acı verdi. İgor şöyle dedi: “Ben Tanrı'nın önünde günâh çıkartıyorum çünkü Hristiyan topraklarında kan döküp pek çok insan öldürdüm. Hristiyanları korumadım Pereyaslav'ın yanındaki Gleb şehrini kalkanla aldım ve o zaman masum ve suçsuz Hristiyanlara çok kötülük yaptım. Babayı akrabalarından, kardeşi kardeşten, arkadaşı arkadaştan, kadınları kız arkadaşlarından, kızları annelerinden, kızkardeşleri kızkardeşlerinden ayırarak herkesi esir aldım. Büyük bir acı oldu. Diriler ölülere imrendiler, ölüler ise hayatta iken bu isteklerini çilekeşlerin kutsal ateşi aldıkları gibi aldıklarına sevindiler. İnsanların çoğu yaralandılar, erkekler kılıçtan geçirildiler, kadınların ise ırzına geçilerek kirletildiler. Bunların hepsini ben yaptım. Ben bu dünyada yaşamaya layık değilim ve şimdi Tanrı'nın benden intikâm aldığını görüyorum” diyerek şöyle devam etti: “Benim sevgili kardeşim, kardeşimin oğlu (yeğenim), oğlum, akıllı boyarlarım, cesaretli askerlerim, sıralı alaylarım, atlarım ve o çok kıymetli askerlerim şimdi nerede, Tanrı bu kanunsuzluklarım (günâhlarım) için beni sattı mı? Tanrı kanunsuzluğum ve kızgınlığım için bu günâhları (felâketi) başıma verdi. Tanrı haklı ve mahkemesi doğru. Benim dirilerle yaşamak hakkım değil, şimdi başka çilekeşleri düşünüyorum da niçin onların hepsinin yerine ben cezalandırılmadım? Her şeyi yaratan Tanrı beni savaşın sonuna kadar canlı bırakma! Ama bunlarında hepsi senin emrin. Biz esirlerine merhamet göster”. Onun bu şekilde konuşmasından sonra alaylar ayrılarak her biri kendi topraklarına gittiler. İgor'u Çilbuk Targolov, kardeşi Vsevolod'ı Roman Kziç, Svyatoslav Olegoviç'i Voburçeviçli Yeldeçuk, Vladimir'i Ulaşeviçli Kopti adlarındaki askerler esir olarak aldılar. Bu sırada Konçak'ın alayları İgor'un yaralı dünürünün arkasından gittiler, onun adamları azdı ama yine de kaçamadılar çünkü Polovetsler tarafından kuşatılmışlardı. Bizim Rus askerlerinden 15'i kaçabildiler, Kovuylardan ise daha az asker kaçtı. Bazıları da denizde (nehirde) boğuldular.¹⁵²

151 Bugünkü Kagalnik.

152 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.431- 434.

Yıl 6695 / 1187: Knyaz Svyatoslav, dünürü Rurik¹⁵³ ile Polovetslerin üzerine hızlı atlarla gitmek için anlaştı. Onlara bazı insanlar geleerek “Özi'deki Tatinet's Geçidi'nin yanında Polovetsler duruyorlar” diye söylediler. Bunun üzerine onlar yanlarına araba almayarak atlarla gittiler. Vladimir Gleboviç, drujinası ile beraber Pereyaslav'den onların yanına geldi. Svyatoslav ve Rurik'den kendisine Çerniye Klobukiler ile önden gitmesine izin vermelerini istedi. Svyatoslav'ın kendi oğullarının yanında Vladimir'in onun önünden gitmek istemesi düşüncesi hoşuna gitmedi. Rurik ve diğerleri ise bunu istediler çünkü o güçlü, cesaretli ve dayanıklıydı. Her zaman iyi işler için hazırlıklıydı. Rus Knyazlarının Polovetslerin üzerine doğru gittiklerini Çerniye Klobukilerden biri dünürü olan bir Polovets'e haber verdi. Üzerlerine Rusların geldiğini duyan Polovetsler Özi'nin dışına gittiler. Rus Knyazlarının onların arkalarından gitmeleri imkânsızdı çünkü bahar geldiği için Özi'nin suyu taşmıştı ve bu yüzden geri döndüler. Yolda Vladimir Gleboviç ağır hastalandı ve öldü. Onu kendi şehri olan Pereyaslav'e sedyeyle taşıyarak getirdiler ve 18 Nisan'da Kutsal Mihail Kilisesi'ne gömdüler.¹⁵⁴

Bu yılın kışında Svyatoslav dünürü Rurik ile anlaşarak Çerniye Klobukileri Özi'nin dışına gönderdi. Onların voyvodoları Roman Nezdiloviç idi. O, Özi'nin dışındaki toprakları aldı ve büyük bir şan, şöhret ve şerefle geri döndü çünkü onlar Polovetsler Tuna'ya gittiklerinden dolayı evlerinde ve topraklarında olmadıkları için bu zaferi kazandılar.¹⁵⁵

Yıl 6698 / 1190: Bu yılın kışında Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri kendi aralarında anlaşarak Torçesk'de Rostislav Rurikoviç'in¹⁵⁶ yanına geldiler ve ona şöyle dediler: “Polovetsler bu kışın çok sık üzerimize gelip bizimle savaştılar; biz ise Tuna boyunda mıyız bilmiyoruz? Senin baban uzakta. Svyatoslav bizi iyi görmüyor. Kuntuvdî (Gündoğdu) da bizim için değil (bizimle beraber değil)”. Rostislav Rurikoviç askerleriyle

153 Rurik Vasili Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı hadiselerinde geçmektedir. 1215 yılında ölmüştür.

154 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.439.

155 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.444.

156 Rostislav Mihail Rurikoviç, Knyaz Rurik Rostislaviç'in oğlu ve Torçesk'de Knyazlık yapmıştır. 1190-1210 yılları arasında yıllıklarda ismi geçmektedir.

birlikte onların bu düşüncelerinden memnun oldu ve Rostislav Vladimiroviç'e¹⁵⁷ elçi göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Polovets topraklarına gitmek istiyorum ama babalarımız uzakta ve yaşlı (tecrübeli) insanlarımız yok. Biz onların yerini alacağız. Bana hızlı atlarla gel". Böylece Çerniye Klobukilerle birleşerek hızlı atlarla Protokolçye'ye¹⁵⁸ kadar gittiler. Özi tarlalarında Polovetslerin pek çok sürülerini aldılar. Özi'nin dışına gitmek imkânsızdı çünkü Özi'nin kışın buz tutan sularının buzu çatlamıştı (kayıkla gitmek için erken, atla gitmek için çok geçti). Böylece bozkırda Polovetslerin sürülerini alarak geri döndüler. Polovetsler sürülerinin, hanım ve çocuklarının alındığını görünce hemen Özi'yi yüzerek geçtiler ve Özi'den 3 günlük mesafede bulunan İvla'da onlara yetiştiler. Polovets alaylarında 3 Knyaz vardı: Koldeçi, Koban, iki Urusoviç ve Begbars. Koçayeviç 4 kişiyle ve diğer Polovets Knyazı Yaropolk Tomzakoviç'de diğer taraftan kendi alaylarıyla geldiler. Rostislav Polovetslerin çok kalabalık olduklarını görünce Tanrı'ya sığınarak onların üzerlerine gitti. İlk önce genç okçularını gönderdi ve birbirlerine ok atmaya başladılar. Polovetsler ise Rostislav'ın alaylarını görünce, onların kendilerine gelmesini beklemeden kaçtılar. Rus ve Çerniye Klobukili okçuları onlara ok atmaya devam ettiler ve onların 600 insanını canlı olarak yakaladılar, pek çoğunu da öldürdüler. Çerniye Klobukiler, Polovets Knyazı Koban'ı esir aldılar ama Rostislav'dan korktukları için onu alaya götürmediler. Onunla kurtuluş parası (fidye) hakkında konuştular ve ondan fidye alarak serbest bıraktılar. Böylece Tanrı'nın Polovetsler üzerine kendilerine verdiği zaferi kazanarak geri döndüler. Rostislav ise kendi şehri Torçesk'e büyük bir şeref ve şöhretle geldi. Oradan hızlı atlarla babasının yanına Vruçi'ye geldi.¹⁵⁹

Yıl 6700 / 1192: Bu yılın sonbaharında Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri aralarında anlaşarak Rurik'in oğlu Rostislav'a elçiler gönderip Polovetsler üzerine Tuna'ya gitmek istediklerini bildirdiler. Rostislav, boyar Rogvolod'u babasına "Çerniye Klobukiler ile Polovetsler üzerine gideceğini" söylemesi için gönderdi ama babası Rurik buna izin vermedi. Svyatoslav ise kardeşi Rostislav Vladimiroviç ve Çerniye Klobukilerle Özi'ye kadar gitti. Çerniye Klobukiler Özi'nin dışına kadar çıkmak istemediler.

157 Rostislav Vladimiroviç, Smolensk Knyazı Vladimir Mstislaviç'in oğludur. Yıllıklar-da ismi 1190-1202 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

158 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

159 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.451-452.

Özi'nin dışında onun dünürü duruyordu, bu yüzden aralarında münakaşa çıktı ve hepsi evlerine döndüler.¹⁶⁰

Yıl 6701 / 1193: Bu yıl Svyatoslav, Rurik'e elçiler göndererek şöyle dedi: “Sen **Lukomor Polovetsleri**¹⁶¹ ile birlikte oldun. Şimdi ise biz bütün Polovetsleri **Burçeviçlerin**¹⁶² arkasından göndereceğiz”. Rurik Lukamor Polovetslerinden olan Akuş ve İtoğlu'nın arkalarından gitti. Svyatoslav ise Burçeviç kardeşlerden Osuluk (Asuluk) ve İzay'ı arkalarından gönderdi. Sonbaharda Svyatoslav ve Rurik, Kanev'de¹⁶³ kaldılar. Rurik oğlu Rostislav'ı Lukomorluların karşısına gönderdi. İtoğlu ve Akuşayı yanına Kanev'e getirtti. Burçeviçler ise diğer taraftan Kanev'e gelerek karşısında durdular ama o tarafa geçemediler. Svyatoslav ve Rurikovlar'a elçiler göndererek şöyle dediler: “Eğer isterseniz bizim olduğumuz tarafa geliniz”. Knyazlar ise kendi aralarında anlaşarak şöyle cevap verdiler: “Bizim ne atalarımız ne de babalarımız sizlere karşı gitmediler; eğer sizin için uygunsa siz geliniz yok eğer istemezseniz kendi istediğinizi yapınız”. Burçeviçler onlara hiçbir şey vermek istemediler ve gitmediler çünkü onların ellerinde Çerniye Klobukilerden esirler vardı (bu esirleri geri vermek istemedikleri için) bu yüzden geri döndüler. Lukomorlular ise barış istediler ama bu Svyatoslav'ın hoşuna gitmedi. Rurik ise Svyatoslav'ı barış yapmaya ikna etmek istedi. Svyatoslav ona şöyle dedi: “Onların yarısıyla barış yapamam”. Böylece barış yapmayarak evlerine döndüler.

Kışın Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri aralarında anlaşarak Rostislav Rurikoviç'e gelip şöyle dediler: “Knyaz! Bizimle beraber Polovets topraklarına gel, senin bunun için zamanın var. Babandan da bunu rica edecektik ama onun Litvalılar üzerine gitmek istediğini duyduk. Niçin seni göndermek istemiyor. Böyle bir zamanı belkide bir daha hiçbir zaman yakalayamayız”. Onların bu sözleri Rostislav Rurikoviç'in hoşuna gitti ve onlarla beraber Çernobil'den Torçesk'e babasına haber vermeden hızlı atlarla gitti. Bu arada drujinasına bir adamını göndererek şöyle dedi:

160 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.453.

161 *Лукomorъе* (Lukomor): Rus Yıllıklarında ve Zadoşına Destanı'nda bahsedilen Lukomor Kuman/Kıpçakları ile kastedilen bölge Ten'in Aşağısı, Azak Denizi ile Karadeniz'nin kıvrımları ve Özi Nehrine yakın yerde oturanlardır.

162 Burçeviçler ile burada kastedilen İzay ve Osuluk adlarındaki iki kardeş Kuman/Kıpçak başbuğudur.

163 Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehir, günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

“Bizim Polovetsler üzerine gidecek kadar zamanımız var. Babam yola çıkıncaya kadar biz gidip-geleceğiz”. Drujinasıyla 3 gün içerisinde birleşti. Mstislav’ın¹⁶⁴ arkasından kendi askerini Trepol’e göndererek onu kendi yanına çağırdı. O ise ona hızlı atlarla askeri Sdeslav Jaroslaviç’le beraber geldi ve Ros’un dışında kardeşi Rostislav’a yetişti. Böylece Çerniye Klobukilerle birleşerek hızlı atlarla gittiler ve Polovets topraklarındaki İvla Nehrine geldiler. Burada Polovetslerin öncü alaylarını yakaladılar ve onlardan Polovetslerin 1 günlük mesafede bir yerde bulunduklarını öğrendiler. Özi’nin o tarafındaki Rus topraklarında bulunan mallarını (eşya ve esirlerini) ve sürülerini aldılar. Bütün gece yürüdüler ve şafakla beraber onların üzerine ansızın saldırdılar. Rostislav ve Çerniye Klobukiler hayvan, at ve mallarla zenginleşerek, onlardan pek çok esir aldılar. Ayrıca onların Knyazlarının çocuklarını, iyi askerlerini de esir aldılar. Böylece zengin bir servet ve sayısız esirleri kendilerine bağışlayan Tanrı’yı övdüler ve büyük bir şeref ve şöhretle geri döndüler. Mallarının alınıp kardeşlerinin, hanımlarının ve çocuklarının esir alındığını gören Polovetsler toplanarak Rostislav Rurikoviç’in alaylarına yetiştiler. Onların güçlerini görünce (çok kalabalık olduklarını) üzerlerine gitmeye cesaret edemediler ve onların arkalarından Rusya’ya kadar gittiler. Rostislav ise Torçesk’e diğer bir Polovets grubunu da yenerek büyük bir şöhretle Noel Bayramında geldi. Oradan hızlı atlarla Vruçi’ye babasının yanına gitti. Babası Litvalılar üzerine gitmek istiyordu. Svyatoslav ise Rurik’e elçi göndererek şöyle dedi: “Senin oğlun Polovetsleri alarak savaşı başlattı, sen ise kendi yerlerini bırakıp başka tarafa gitmek istiyorsun. Şimdi sen Rusya’ya git ve kendi topraklarını bekle”. Rurik bunun üzerine kendi yolunu bıraktı (gideceği yoldan vazgeçti) ve Rusya’ya kendi alaylarıyla geldi. Rostislav ise babasından Smolensk’deki David’a kendi alaylarıyla gitmesini rica etti. Rostislav kendi alaylarının yanına Polovetsleri yenmiş olarak büyük bir şöhretle geldi. Bunu duyan kayınpederi Vsevolod onu yanına çağırdı. Rostislav kayınpederinin yanına gitti ve kayınpederi onu bütün kış boyunca bırakmadı. Ona pek çok hediyeler verdi ve daha sonra kızını ve damadını gönderdi.¹⁶⁵

164 Mstislav Feodor Davidoviç, Knyaz David Olegoviç’in oğludur ve Novgorod’da Knyazlık yapmıştır.

165 *İpatiyevskaya Letopis*, s.455-456.

Yıl 6703 / 1195: Rurik, Smolensk'deki kardeşi David'a elçiler göndererek "kendi yanına gelmesini, Rus topraklarında barışın sağlanabilmesi için aralarında anlaşmaları gerektiğini" söyledi. David, Smolensk'den kayıklarla Smolyanlılarla beraber çıktı ve Vişgorad'a Rusalnaya Nedelya (Deniz Kızı Haftası)'nın¹⁶⁶ ortasında geldi. Rurik onu öğle yemeğine davet etti. David bu teklifi kabul ederek onun yanına öğle yemeğine gitti. Aralarında büyük bir sevgi ve neşe oldu. Rurik ona hediyeler verdi ve gönderdi. Bundan sonra Rostislav Rurikoviç onu kendi yanına Belgorod'a öğle yemeğine çağırdı. O da gitti yine onunla da arasında büyük bir sevgi ve eğlence oldu. Rostislav da ona pek çok hediyeler verdi ve onu gönderdi. David'de Büyük Knyaz ve kardeşi Rurik ile çocuklarını öğle yemeğine çağırdı. David'de kardeşi Rurik'e kıymetli hediyeler vererek gönderdi. David daha sonra manastırlarda yaşayan fakirleri çağırdı ve onların aralarında eğlence düzenledi. David onlardan sonra Çerniye Klobukileri çağırdı ve onlara da pek çok hediyeler vererek gönderdi.¹⁶⁷

Yıl 6704 / 1196: Bu yılın sonbaharında Roman Mstislaviç¹⁶⁸, damadı Rurik ve Davidovların bölgelerinde savaşmaya kendi insanlarını gönderdi. Olegoviçler ona yardım edeceklerine dâir Haç'ı öptüler. Rurik ise daha önce kendi kayınpederinin önünde Haç'ı öpmüştü ama Olegoviçler ona inanmadılar. Rurik onlara kızarak Kiyev Metropoliti Nikifor'un karşısında Polonoy'da Haç'ı öptü ve ona bir isim verdi. O daha sonra Haç'ı kendi inancına göre öptü. Roman kendi adamlarını Polonoy'e göndererek onlara burada savaşmalarını emretti. Rurik, Polonoy'dan onun kardeşi Davidov ve oğlu Rostislav'ın kendi bölgelerine doğru savaşmaya geldiklerini duyunca hemen kayınpederinin üzerine gitmek istedi ve oğlu

166 Ortodoks Hristiyanlıkta 20-26 Mayıs Haftasına verilen isimdir. Baharın gelişini müjdelir. Yine Yeşil Noel, Rus Haftası gibi isimlerle de adlandırılır. Ayrıca Eski Slav inancında deniz kızlarının yeryüzüne çıkıp geçirdikleri haftaya verdikleri isimdir. Pazartesi'den başlayarak bir hafta boyunca hergün bir adla anılır ve o günler de halk arasında şölenler, ayinler düzenlenirdi. Bugünlerden biri de ölüleri anma günü olarak kutlanmakta idi. Deniz kızlarının insanları etkilediğine inanılır ve bu hafta boyunca dikkatli olunması tavsiye edilirdi. Bu hafta Hristiyanlığın kabulünden sonra da anlam ve mahiyet değiştirerek yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kutlanmaya devam edilmiştir.

167 *İpatiyevskeya Letopis'*, s.458.

168 Roman Mstislaviç, Knyaz Mstislav İziaslaviç'in oğludur. 1168-1173 yılları arasında Novgorod'da Knyazlık yaptıktan sonra 1173'te babasının ölümünden sonra Vladimir-Voln'a gelmiş ve 15 yıl yani 1188 yılına kadar da Knyazlık yapmıştır. Daha sonra 1188'den 1205'e kadar da Galiç'te Knyazlık yapmıştır.

Mstislav'ı¹⁶⁹ Galiç'teki Vladimir'e¹⁷⁰ göndererek ondan kendisine yardıma gelmesini istedi. Vladimir, Mstislav ile birlikte Roman'ın bölgelerine yakın bir yerde Peremişl'e savaşmaya geldiler. Rostislav Rurikoviç, Vladimir ve Çerniye Klobukilerle yerlerini değiştirerek yine Roman'ın bölgelerinin yanında olan Kamenets'ye geldiler ve pek çok esir, eşya ve hayvan alarak geri döndüler.¹⁷¹

Yıl 6710 / 1202: Bu yıl Rurik, Galiçli Roman¹⁷² üzerine gitmek için harekete geçti. Kiyev'e yanına Olegoviçler geldiler. Roman, Galiç ve Vladimir alaylarına güvenerek Rus topraklarına gitti. Vladimirliler Rurik'in Roman üzerine gittiğini duyunca bütün Çerniye Klobukiler ile birleşerek Roma'nın yanına gittiler. Rus şehirlerinden insanlar Roman'ın yanına geldiler ve bütün alaylarla beraber Kiyev'e doğru gittiler. Kiyevliler ona Podol Kapılarını açtılar. Kopırev'in kenarından Podol'a girdi. Rurik ve Olegoviçler'e elçiler göndererek onlardan Haç'ı öpmelerini istedi. Onlar ve kendisi Haç'ı öptüler. Rurik'i Varuçi'ye, Olegoviçler'i ise Özi'nin dışına Çernigov'a gönderdi. Büyük Knyaz Vsevolod Kiyev'de oturdu.¹⁷³

169 Mstislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Rostislaviç'in oğludur. "Udaloy: Cesur, babayı-ğit" diye lâkâp almıştır. Novgorod ve Galiç'te Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1193 yılından itibaren ismi geçmektedir.

170 Vladimir Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav Vladimiroviç (Osmomısl)'in Olga'dan olan tek oğludur. Babasının ölümünden sonra 1187'den 1198'e kadar Galiç'te Knyazlık yapmıştır.

171 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.467.

172 Roman Daniiloviç, Knyaz Daniil Romanoviç'in oğludur ve Galiç'te Knyazlık yapmıştır.

173 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.396; *Troitskaya Letopis'*de verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1201 olarak verilmiştir, s.284-285; *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç Galiç Knyazı Roman Mstislaviç üzerine gitti ve kendisine yardım etmeleri için Kiyev'den Olegoviçleri getirterek asker toplamaya başladı. Galiç Knyazı Roman Mstislaviç bunu duyunca süratle Galiç ve Vladimir alaylarını toplayarak Vsevolod Yureviç'e elçiler gönderip çok hızlı bir şekilde Rus topraklarına gelmesini söyledi. Vladimirliler, Çerniye Klobukiler ve Mandirliler, Rurik Rostislaviç'den ayrıldılar ve birleşerek Galiç Knyazı Roman Mstislaviç'in yanına geldiler. Kiyev'deki bütün insanlar şehirden ayrılarak Galiç Knyazı Roman Mstislaviç'in yanına gittiler. Böylece topladığı alaylarla Roman Mstislaviç çok kuvvetli bir şekilde gizlice Kiyev'e gitti. Kiyevliler Kapırev'in dibindeki Podol Kapısını ona açtılar ve o bu kapıdan Kiyev şehrine girdi. Kiyev Knyazı Rurik, Olegoviçler ve Vladimirk'a elçiler göndererek Gor'e gelmelerini istedi. Rurik, Olegoviçler ve Vladimirka gelerek haçı öptüler. Sonra Rurik'i Vruçiy'e, Olegoviçleri Özi'nin dışına Çernigov'a gönderdi. Kiyev'e ise Knyaz İngvarya (İngvar)'yı oturttu.", s.34.

Polovtsi: Kuman/Kıpçaklar¹

İşte bizim zamanımızdaki Polovetslerde babalarının kanunlarını (böyle) koruyorlar: kan döküyorlar ve hatta bununla övünüyorlar da. Her türlü pis ve leş şeyleri-hamyak cinsi (hamster) tavşan ve dağda yaşayan vahşi hayvanları yiyor, kendi üvey anneleriyle zina yapıyor ve babalarının âdetlerini de yerine getiriyorlar. Biz bütün ülkelerdeki Hristiyanlar ise kutsal üçlüye (Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh), tek bir Haç'a inanıyoruz. Mademki biz İsa ve Tanrı için giyinip vaftiz edildik tek bir inancı itiraf ediyor, tek bir kanuna sahip oluyoruz.²

Yıl 6406 / 898: Günümüzde Ugr (Vengri: Karpat Dağları)³ diye adlandırılan dağlar boyunca Kiyev'in yanından geçen Uğrlar (Macar) Özi'ye gelerek sınırda durdular. Onlar da zamanımızdaki Polovetsler gibi yürüdüler (tarzları Polovetsler gibiydi). Doğudan gelerek, Ugr Dağları diye adlandırılan büyük dağlara doğru yönelerek orada yaşayan Voloh⁴ ve Slovenlere⁵ karşı savaşmaya başladılar. Burada ilk önce Slovenler yaşadılar, sonra Sloven topraklarını Volohlar ele geçirdiler. Daha sonra Uğrlar Volohları Slovenlerle birleşerek kovdular ve bu topraklara yerleşerek, miras olarak aldılar. O zamandan beri bu topraklar Ugr toprakları diye adlandırıldı. Uğrlar Greklere (Bizans) karşı savaşmaya başladılar ve Selun (Selanik)'a kadar Makedon ve Frakiya (Trakya) topraklarını esaret altına aldılar. Morav⁶ ve Çeklere karşı savaşmaya başladılar. Onlar tek bir Sloven halkı oldular. Bu Slovenler şimdi Rus olarak adlandırılan Ugr, Morav,

1 Rus Yıllıklarında Polovetsler **Polovets, Polovetsı** şeklinde geçmektedir.

2 *Povesti Vremennih Let*, s.16; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.9; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.15; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.15; *Voskresenskaya Letopis'*, s.265-266; *Nikonovskaya Letopis'*, s.6.

3 J. Brutzkus, Yıllıklarda ve Ansiklopedilerde Karpat Dağları olarak verilen bu dağların Kafkaslar olduğunu belirtmektedir. *Eski Kiyev'in*, s.354. Ancak bizce de bu dağlar Karpatlar'dır.

4 Özi, Visla ve Tuna boylarında önemli bir rol oynayan Slavyan boylarından biri veya Avrupa'da eski Roma'da yaşayan halklardan biri ya da Ulahlar oldukları düşünülmektedir.

5 Slovenler, İlmen Gölü çevresi ile Beloozero (Akgöl) civarında yaşayan Doğu Slav boylarından biridir.

6 Çekya'da yer alan, Orta Avrupa'nın tarihi bölgelerinden Moravya'da yaşayan Batı Slav halklarından biri.

Çek, Polyak⁷ ve Polyanları idâreleri altına alarak Tuna boyunca oturdular. Sloven yazmalarındaki (belgelerindeki) harfleri ilk defa Moravlar meydana getirdiler. Bu yazmalardan Rus ve Tuna Bolgarlarında da vardır.⁸

Yıl 6508 /1000: Volodar⁹ kendi Knyazı Vladimir'in¹⁰ Tanrı'nın hayırlı kulu olduğunu unutarak, şeytaniliği öğrendiğinden Polovetslerle Kiyev'e geldi. Vladimir bu sırada Pereyaslavl'den Tuna'ya doğru gitmişti. Bu yüzden Kiyev'de karışıklık oldu ve o gece voyvoda Aleksandr Poloviç şehirden çıkarak onların üzerine ok attı. Volodarya'yı, kardeşini ve pek çok Polovets'i öldürdü. Diğerlerini bozkıra kovaladı. Vladimir bunları duyunca sevinerek ona altın, griven¹¹ verip kendi kayığını hediye etti.¹²

Yıl 6562 / 1054¹³: Bu yıl Boluş¹⁴, Polovetslerle Rusya'ya geldi. Vsevolod¹⁵ onlarla barış yaptı ve Polovetsleri geldikleri yere geri gönderdi.¹⁶

7 Yıllıklarda Lehliler yani günümüzdeki Polonyalılar bazen Lyah bazen de Polyak adı altında verilmişlerdir.

8 *Povesti Vremennih Let*, s.21; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.14; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.24-25; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.18; *Nikonovskaya Letopis'*, s.16; *Troitskaya Letopis'*, s.61 ve *Voskresenskaya Letopis'*, s.270'de bu hâdiseler 897 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: **Yıl (6405) 897:** Slovenlerin (Slav) tek bir dilleri vardı. Günümüzde Ugr, Morav, Lyah ve Polyanlar olarak adlandırılanlar Tuna boyunca yaşayan Slovenlerin yanına geldiler. Tuna Bolgarlarında ve Rusyada olan yazmaları ilk defa Moravlar Sloven yazmaları olarak adlandırdılar”.

9 Kiyev Knyazı Vladimir'in yakın adamlarından biri.

10 Vladimir Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav İgoreviç'in oğlu ve Hristiyanlığı kabul eden ilk Rus Knyazıdır. Vaftiz adı Vasili'dir. 980-1014 yılları arasında Knyazlık yapmıştır.

11 On kopik değerinde bir para birimi (0,2 gram ağırlığında). Günümüzdeki Ukrayna'nın millî parası Grivna buradan gelmektedir.

12 *Nikonovskaya Letopis'*, s.68.

13 *İpatiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'* ve *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*'ta bu yıl 1055 olarak verilmiştir.

14 Polovets Başbuğu. Boluş “yardım” anlamına gelmektedir. Kişi adı olarak Kazaklarda vardır. Rásonyi, *Kuman Özel*, s.94; Baskakov'da aynı görüştedir: <bolus – yardım. “İmena Polovtsev i Nazvaniya Polovetskih Plemen v Russkih Ltopisyah”, *Turskaya Onomastika*, “Nauka”, Almatı 1984, s.63.

15 Vsevolod Yaroslaviç (d.1030-ö.1093), Knyaz Mudrıy (Bilge) Yaroslav Vladimiroviç'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Pereyaslavl (1054-1079) ve Kiyev (1079-1093)'de Knyazlık yapmıştır.

16 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.114 (*Povesti Vremennih Let*'e göre 1054; *İpatiyevskaya Letopis'*e göre 1055'te Kiyev'de İzyaslav Knyazlık yapmaya başlamıştır); *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.158; *Troitskaya Letopis'*, s.141; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.182-183; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.69; *Voskresenskaya Letopis'*, s.333; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 1055 yılına âit olarak verilmiştir, s.91.

Yıl 6569 / 1061: Polovetsler ilk defa Rus topraklarına gelerek savaştılar. Vsevolod onları karşılamak üzere şubat'ın 2'sinde çıktı. Onlar savaşta Vsevolod'ı yenerek geri döndüler. Bu bize pis (alçak, murdar) ve dinsiz (Allahsız) düşmanların (Rus yurduna) ilk kötülükleri idi. Onların Knyazlarının adı İskal¹⁷ idi.¹⁸

Yıl 6574 / 1068: Rus topraklarına başka boylarla birlikte kalabalık bir Polovets grubu geldi. İzyaslav¹⁹, Svyatoslav²⁰ ve Vsevolod, Lto (Alta)'ya onları karşılamak üzere gittiler. Gece olduğunda birbirlerinin karşılarında yer aldılar (geceler bizim karşımızda oldu). Tanrı günâhlarımızdan dolayı üzerimize alçakları göndererek saldırttı. Savaş sonunda Rus Knyazları kaçtılar, Polovetsler galip geldiler. Tanrı öfkelenildiği zaman Polovetsleri ve diğer boyları bizim topraklarımıza gönderirdi zira onların yaptıkları felâketler yüzünden çaresiz kalan insanlara kendisini hatırlatırdı.²¹

İzyaslav ve Vsevolod Kiyev'e, Svyatoslav ise Çernigov'a kaçtılar. Kiyevliler Kiyev'e gelerek pazar yerinde veçe'yi (meclis) topladılar ve Knyaza dönerek şöyle dediler: "İşte Polovetsler bütün topraklarımıza dağıldılar, Knyaz bize silâhları ve atları dağıt. Biz bundan sonra Polovetslerle savaşmaya başlayacağız". İzyaslav onları dinlemedi. İnsanlar bu defa

17 Baskakov bu kelimenin etimoljik açıklamasını şu şekilde vermektedir: İskal ~ Sokal <sagal, sakal < yuksal: yüksel, yükselen, *İmena Polovtsev*, s.72.

18 *Povesti Vremennih Let*, s.109; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.115; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.159; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1060** olarak verilmiştir, s.142; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok*, s.17; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.183'te Polovets Başbuğunun ismi Sokal (Sakal) şeklinde geçmektedir; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.70: Bu yıllıkta da Polovets Başbuğunun adı Sokal olarak geçmektedir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.334; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler **1060** yılına âit olarak verilmektedir. Ayrıca ölen Kuman/Kıpçak Başbuğunun ismi Sakal olarak belirtilmiştir, s.92.

19 İzyaslav (Dimitri) Yaroslaviç (d.1024-ö.1078), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç'in en büyük oğludur. Babası hayatta iken Turov Knyazlığı yapmıştır. Onun ölümünden sonra ise Kiyev (1054-1078)'de Knyazlık yapmıştır.

20 Svyatoslav Yaroslaviç (d.1027-ö.1076), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç'in üçüncü oğludur. 1054 yılında babasından Çernigov'u alarak orada Knyazlık yapmıştır. Kardeşleri arasında en hareketli Knyaz olarak görülmüştür.

21 *Povesti Vremennih Let*, s.112; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.118; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.163; *Troitskaya Letopis'*, s.144; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.186; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.71: Bu yıllıkta verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1067** olarak verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.336; *Nikonovskaya Letopis'*, s.94.

voyvoda Kosniç'e durumu anlatmak istediler ve veçeyle beraber onun sarayının bulunduğu dağa gittiler ama onu bulamadılar. Bryaçislav'ın²² sarayının yanında durarak şöyle dediler: "Gidip drujinamızı zindandan kurtaralım". İkiye ayrıldılar: yarısı zindanlara yarısı Most Nehri boyunca giderek Knyazın sarayına geldiler. Bunların geldiği sırada İz-yaslav drujinası ile durumu müzakere ediyordu. Onlar aşağıda durarak Knyaz ile münakaşaya başladılar. Knyaz pencereden aşağı baktığında drujinası da yanında duruyordu. Çudin'in²³ kardeşi Tuki²⁴ ona şöyle dedi: "Görüyor musun? Knyaz insanlar bağırarak Vseslav'ı²⁵ bekliyorlar". O bunları söylediği sırada insanların diğer yarısı zindanlara giderek kapılarını açtılar. Bunun üzerine drujinası Knyaz'a şöyle dedi: "Bu çok kötü, onlar Vseslav için geldiler, onu çağırarak bunları kandıralım ve sonra onu kılıçla öldürelim". Knyaz onları dinlemedi. İnsanlar bağırarak Vseslav'ın bulunduğu hapisaneye geldiler. Bunu gören İzyaslav Vsevolod'la beraber saraydan kaçtı, insanlar Vseslav'ı zindandan kurtardılar. Bu hâdise 15 Eylül'de oldu. Bu hâdiseden sonra bu saray diğer Knyaz sarayları arasında meşhur oldu. Knyazın sarayını yağmaladılar, sayısız külçe halinde altın, gümüş, deri ve ağaç sansarı kürkü ile para aldılar. İzyaslav ise Polş'e²⁶ kaçtı.²⁷

Bundan sonra Polovetsler Rus topraklarında savaşmaya başladılar. Polovetsler Çernigov yakınlarında savaşmak için durduklarında Svyatoslav da Çernigov'da bulunuyordu. Svyatoslav bir drujina toplayarak Polovetslere karşı Snov'a²⁸ doğru gitti. Polovetsler ordunun geldiğini görünce savaşa hazırlandılar. Svyatoslav onların çok kalabalık olduklarını görünce drujinasına şöyle dedi: "Başaracağız, bundan başka yolumuz

22 Bryaçislav İzyaslaviç (d.997-ö.1044), Knyaz İzyaslav Vladimiroviç'in iki oğlundan en büyüğüdür ve Polotsk (1011-1044)'da Knyazlık yapmıştır.

23 Kiyevli voyvoda Nikolay Çudin.

24 Tuki, Tuki, Kiyevli voyvoda.

25 Vseslav Bryaçislaviç, Polotsk Knyazı Bryaçislav İzyaslaviç'in oğludur ve Polotsk'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1044 yılında geçmektedir. 1101 yılında ölmüştür.

26 Polonya.

27 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.189; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.72; *Voskresenskaya Letopis'*, s.336; *Nikonovskaya Letopis'*, s.95'te "İzyaslav'ın Lyahların yanına kaçtığı" bilgisi verilmektedir.

28 Snov, Çernigov Knyazlığının topraklarına dökülen bir nehir.

yok ve artık hiçbir yere saklanamayız, ileri". Onlar atlarına bindiler. Svyatoslav'ın drujinası 3000, Polovetslerin ki ise 12.000 kişiydi. Svyatoslav onları yendi. Bazıları kılıçtan geçirildiler, bazıları ise Snov Nehrinde boğuldular. Knyazları canlı olarak ele geçirildi. Savaş 1 Kasım'da oldu. Svyatoslav büyük bir zaferle kendi şehrine geri döndü.²⁹

Yıl 6579/1071: Polovetsler Rostovtsev ve Neyatin'in³⁰ yanında savaştılar.³¹

Yıl 6586/1078: Oleg Svyatoslaviç³², Vsevolod'un yanından Tmutorokan'a 10 Nisan'da kaçtı. Bu yıl Gleb Svyatoslaviç Zavoloçe'de öldü. Onun yerine Novgorod'da (tahta) Svyatopolk İzyaslaviç oturdu. Yine bu sırada Yaropolk İzyaslaviç Vışgorad'da, Vladimir Smolensk'de oturdular. Oleg ve Boris³³ ise kötülerini Rus topraklarına getirdiler. Onlara karşı Vsevolod Polovetslerle beraber gitti. Vsevolod onları karşılamaya Sojitsa'ya³⁴ gitti. Polovetsler Rusları yendiler ve bizimkilerden pek çoğunu öldürdüler. Ölenler arasında İvan Jiroslaviç, Tuki, Çudinov kardeşler, Porey vd. vardı. Savaş 25 Ağustos'ta oldu. Oleg ve Boris gerçekten yendiklerini düşünerek Çernigov'a geldiler³⁵ ama onlar Rus topraklarındaki büyük kötülüğün ve Hristiyan kanının akıtılmasının

29 *Povesti Vremennih Let*, s.115; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.120-122; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.166-167; *Troitskaya Letopis'*, s.146-147; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok'ta* "Polovets Knyazı Şarukan'ın 1 Kasım'da Snov'da boğulduğu verilmiştir.", s.189-190; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok'ta* bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Tanrı bize karşı öfkelenildi ve Polovetsler Rus topraklarına gelerek savaştılar ve zafer onların oldu. Ama yine bu yıl Svyatoslav Polovetsleri Snov yakınlarında yendi, İzyaslav ise Lyahlara kaçtı.", s.17; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.73; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.336.

30 Özi'nin sağ kıyısında bulunan iki köy.

31 *Povesti Vremennih Let*, s.116; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.122; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.169; *Troitskaya Letopis'*, s.148; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.191; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.74; *Voskresenskaya Letopis'*, s.337; *Nikonovskaya Letopis'*, s.97.

32 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1075 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1115 yılında ölmüştür.

33 Boris Vyacheslaviç, Smolensk Knyazı Vyacheslav Yaroslaviç'in oğludur ve Tmutarakan (1053-1078)'de Knyazlık yapmıştır.

34 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir nehir.

35 *Nikonovskaya Letopis'*, s.107-108.

sebebi oldular. Tanrı onları öldürülen Hristiyan ruhundan dolayı sorumlu tuttu.³⁶

Yıl 6587/1079: Roman³⁷ Polovetslerle beraber Voin'e geldi. Vsevolod bu sırada Pereyaslavl yakınlarındaydı ve Polovetslerle barış yaptı. Roman Polovetslerle beraber geri döndü ve Polovetsler onu 2 Ağustos'ta öldürdüler. Zamanımıza kadar Svyatoslav ve Yaroslav'ın torunu olan Roman'ın kemikleri öldürüldüğü yerde durmaktadır.³⁸

Yıl 6590/1082: Polovets Knyazı Osen (Asen) öldü.³⁹

Yıl 6600/ 1092: Polosk şehrinde şaşılacak bir mucize oldu. Geceleyin ayak sesleri duyuldu, şeytanlar insanların tam arkalarında sokakta öteye- beriye koşuştular. Eğer kim gözle görülmeyen bu şeytanları görmek isteğiyle evinden çıktıysa şeytanlar tarafından hemen yakalanarak öldürüldü. Bu yüzden hiç kimse evden çıkmaya cesaret edemedi. Sonra (şeytanlar) gündüzleyin atın üzerindeydiler ama kendileri görünmüyorlardı.

36 *Povesti Vremennih Let*, s.132; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.140; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.194; *Troitskaya Letopis'*, s.160-161; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*'ta sadece şu şekilde geçmektedir: "Oleg, Tmutarakan'a kaçtı ve Polovetsleri getirdi.", s.201; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.81-82: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklıdır: "Bu yıl Oleg Svyatoslaviç ve Boris Vyaçeslaviç, Polovetsleri Rus topraklarına getirdiler ve Vsevolod'ın üzerine Çernigov'a doğru gittiler. Vsevolod onları karşılamaya Sjits'ye gitti. Polovetsler Rusları yenerek pek çoğunu öldürdüler. Oleg ve Boris ise Çernigov'a doğru gittiler ve yol boyunca Rus topraklarında pek çok kötülükler yaptılar.", s.2.

37 Roman Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu ve Tmutarakan Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1077 yılında geçmektedir. 1079 yılında Kiyev topraklarında Kuman/Kıpçaklarla yaptığı savaşta öldürülmüştür.

38 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.143; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s.163; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*'ta şu şekilde geçmektedir: "Bu yıl Polovetsler Roman'ı öldürdüler.", s.201; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83; *Voskresenskaya Letopis'*, s.3; *Nikonovskaya Letopis'*, s.109'da: "Roman'ın Polovetslerle beraber Kiyev'e gittiği" yazılmıştır. Burada bahsedilen hâdise şu şekilde gerçekleşmiştir: "Polovetsler Novgorod-Seversk sahasına kadar geldiler. Polovetslerin bir kısmı Starodub şehrini yağmaladılar, diğer bir başka kısmı da Desna boyunda tahribat yapmıştı. Knyaz Roman birlikte geldiği Polovetsler ile geri çekilirken, Polovetsler kendisini öldürmüştür." şeklinde geçmektedir.

39 *Povesti Vremennih Let*, s.135; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.143; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.198; *Troitskaya Letopis'*, s.163; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.83; *Nikonovskaya Letopis'*te: "Polovets Knyazı Osen (Asen) öldü" şeklinde geçmektedir, s.110.

Onlar atın sadece tırnağında idiler. Polosk ve çevresindeki insanları bu şekilde yaraladılar. Buna benzer bir alâmet de Drutesk'de⁴⁰ oldu. Gök-yüzünün tam ortasında büyük bir delik açıldı. Bu yıl yağmur yağmadı, toprak kurudu ve pek çok orman, bataklıkla beraber yandı. Bütün topraklarda pek çok alâmetler yaşandı. Polovetslerle her yerde çetin, zorlu savaşlar yapıldı. 3 şehri aldılar: Pesoçen, Perevolok ve Priluk.⁴¹ Nehrin her iki tarafında da durarak savaştılar. Aynı yıl Polovetsler Vasilko Rostislaviç⁴² ile birlikte Lyahlara karşı savaştılar. Yine bu yıl Rurik Rastislaviç öldü. Ayrıca pek çok insanda çeşitli hastalıklardan öldüler. Tabut yapanlar şöyle dediler: “Filipov/Filippov Günü'nden⁴³ Maslenitsa'ya⁴⁴ kadar 7 bin tabut sattık”. Bu bizim günâhlarımızdan dolayı idi çünkü bizim günâhlarımız ve hatalarımız artmıştı. Tanrı bize doğru yolu gösterdi ve tövbe etmemizi emretti. Ayrıca bizi günâhlardan, bağımlılıklarımızdan ve kötü işlerden uzaklaştırdı.⁴⁵

Yıl 6601/1093: Bu yıl Vladimir'in torunu Yaroslav'ın oğlu Büyük Knyaz Vsevolod öldü. O Peryaslavl ve Çernigov'da 1; Kiyev'de ise 15 yıl Knyazlık yaptı. Onu Kutsal Sofya Kilisesine gömdüler.

40 Polotsk Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

41 Pesoçen, Perevolok ve Priluk, Pereyasavl Knyazlığı topraklarında bulunan şehirlerdir.

42 Vasilii (Vasilko) Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç'in oğludur. 1066 yılında babasının ölümünden sonra Tmutarakan'dan kovulunca Terebovl'e gelmiştir. 1097'den ölümüne yani 1124'e kadar Terebovl'de Knyazlık yapmıştır.

43 Bugün Havari Philip anısına kutlanan bir bayramdır. Hristiyan Ruslar 27 Kasım (14 Kasım)'da bu bayramı kutlarlar, bu bayrama ayrıca Kudelitsa da denilmektedir. Bayramın amacı düğün sezonunun bitmesi ile kurt ayı denilen kışın başlamasının kutlanmasıdır.

44 Kilise kitaplarında “Maslyanitsa (Maslenitsa) olarak adlandırılan “Peynir Haftası”, Hristiyanlığın oruç dönemlerinden biridir. Bu hafta, Büyük Oruç'a kadar olan 8 gün içerisinde başlamaktadır. Bu hafta boyunca et yenmez peynir ve diğer süt ürünleri ile yumurta ve balık tüketilir. Ruslarda Peynir Haftasında üç ziyafet verilir: 1) Maslenitsa'yı karşılama ziyafeti ki pazartesi; 2) Büyük Maslenitsa ziyafeti ki perşembe günü; 3) Maslenitsa ile vedalaşma ziyafeti ki pazar günü yapılmaktadır. M.Zabılınım, *Ruskiy Narod ego Obıçay, Obryadı*, s.34-39; geniş bilgi için Bkz. a.g.e., s.34-48; Gromıka, *Mir Russkoy Derevni*, s.333-342.

45 *Povesti Vremennih Let*, s.141; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.150-151; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.207-208; *Troitskaya Letopis'*, s.169-170; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 1094 yılına âit olarak verilmiştir, s.119.

Vladimir⁴⁶ kendi kendine şöyle düşündü: “Eğer babamın tahtına otursam, Svyatopolk bana savaş açar çünkü taht daha önce onun babasına âitti”. Bir karar vererek Turov’da bulunan Svyatopolk’a⁴⁷ birini gönderdi, kendisi Çernigov’a, Rostislav⁴⁸ ise Pereyaslav’le gitti. Paskalya’dan⁴⁹ hemen sonra Bayram Haftasının sonunda 24 Nisan’da Svyatopolk Kiyev’e geldi. Kiyevliler onu karşılamak ve selâmlamak üzere çıktılar ve büyük bir sevinçle onu kabul ettiler, o böylece babasının ve amcasının tahtına oturdu. Bu sırada Polovetsler Rus topraklarına geldiler. Onlar Vsevolod’ın öldüğünü duyunca Svyatopolk’a elçiler göndererek barış yapmalarını teklif ettiler. Svyatopolk ise tecrübeli drujinasının nasihatlerini dinlemeyerek gelen elçileri yakalatıp eve hapsedmelerini emretti. Polovetsler olanları duyunca kalabalık bir orduyla gelerek Torçeks şehrini⁵⁰ kuşattılar. Svyatopolk Polovets elçilerini serbest bırakarak barış yapılmasını istedi. Ancak Polovetsler barış yapmak istemediler ve savaşa hazırlandılar. Svyatopolk Polovetslere karşı gitmek için asker toplamaya başladı. Onun akıllı askerleri ona şöyle dediler: “Onların üzerine gitmeye yeltenme çünkü senin askerin çok az”. O ise şöyle cevap verdi: “Benim 700⁵¹ gencim var, onlara karşı mukavemet edebiliriz”. Diğer akılsız askerler ise Knyaz’a “Knyaz git” dediler. Akıllı askerler ise tekrar şöyle dediler: “Sen 8 binden⁵² daha fazla olan bu kuvvet

46 Vladimir Vsevolodoviç Monomah (d.1053-ö.1125), Knyaz Vsevolod Yaroslaviç’in oğlu ve Kiyev (1113-1125) Knyazıdır.

47 Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d.1050-ö.1113) Knyaz İzyaslav Yaroslaviç’in oğludur. Novgorod (1078-1088), Turov (1088-1093) ve Kiyev (1093-1113)’de Knyazlık yapmıştır.

48 Rostislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Yaroslaviç’in oğlu ve Vladimir Monomah’ın kardeşidir. Pereyaslav Knyazıdır. 1093’te ölmüştür.

49 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa’nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya “*Svyataya Nedeli*: Kutsal Hafta” derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zabılınım, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

50 Rus Knyazları Kuman/Kıpçaklardan kaçan Uzlari himaye etmek gayesiyle kurdukları şehre bu ismi vermişlerdir.

51 *Nikonovskaya Letopis*’de 20.700 şeklinde geçmektedir, s.120.

52 *Nikonovskaya Letopis*’de 80.000 olarak geçmektedir, s.120.

karşısında bir şey yapamazsın. Topraklarımız savaşlardan ve ihanetlerden yorgun düştü. Sen kardeşin Vladimir'e başvur o sana yardım edecektir". Svyatopolk onları dinledi ve Vladimir'e kendisine yardım etmesi için elçi gönderdi. Vladimir kendi ordusunu toplarken Pereyaslav'deki kardeşi Rostislav'a da elçi göndererek Svyatopolk'a yardım etmesi emrini verdi. Vladimir Kiyev'e geldiğinde onlar (Svyatopolk'la) Kutsal Mihail Manastırında karşılaştılar. Aralarındaki çekişme ve kavgaları bir tarafa bırakıp birbirlerine yardım edeceklerini söyleyerek anlaştılar ve birbirlerinin Haçlarını öptüler. Çünkü Polovetsler onların topraklarını yakıp-yıkmaya devam ediyorlardı. Akıllı askerler Knyazlara şöyle dediler: "Aranızda neyin kavgasını yapıyorsunuz? Reziller (kötüler) ise Rus topraklarını mahvediyorlar. Artık anlaştınız, şimdi ya barış yapmak veya savaşmak için kötülerin üzerine gidiniz". Vladimir barış yapmak, Svyatopolk ise savaşmak istedi. Svyatopolk, Vladimir ve Rostislav Trepol'e gelerek Stugna Nehrine doğru gittiler. Svyatopolk, Vladimir ve Rostislav nehri geçmeye niyetlendiler ve drujinalarını çağırarak onların nasihatlerini dinleyip müzakere ettiler. Vladimir şöyle dedi: "Şimdilik burada durup nehrin altını örterek saklanacağız ve bir felâket karşısında onlarla barış yapacağız". Bilge (akıllı) adamlardan, Yan ve diğeri bu tavsiyeye katıldılar. Kiyevliler ise bu tavsiyeyi kabul etmeyerek şöyle dediler: "Nehrin diğeri tarafına geçerek savaşmak istiyoruz". Bu teklif daha çok kabul gördü ve (Ruslar) Stugna Nehrini geçtiler ama nehrin suyu haddinden fazlaydı. Svyatopolk, Vladimir ve Rostislav drujinalarını sıraya dizerek harekete geçtiler. Sağ tarafta Vladimir, solda Svyatoslav ve ortada Rostislav vardı. Trepol'ün etrafını dolaşarak toprak tabyalara geldiler. Polovetsler da onları karşılamak üzere harekete geçip ok atmaya başladılar. Bizimkiler ise toprak tabya arasında kalarak bayraklarını çıkarttılar ve tabyanın içinden ok atmak için harekete geçtiler. Polovetsler toprak tabyaya yaklaşarak kendi bayraklarını diktiler ve birinci sırada duran Svyatopolk'un üzerine yüklendiler ve alaylarının arasına girdiler. Svyatopolk'un kendisi dayandı ama adamları kaçtılar. Daha sonra Svyatopolk da kaçtı. Bunun üzerine Polovetsler Vladimir'e doğru yöneldiler ve gaddar, yırtıcı askerler Vladimir'i de yendiler. Vladimir, Rostislav ve askerleriyle beraber kaçarak Stugna Nehrine kadar geldiler. Vladimir Rostislav'la beraber nehre atladı ancak Rostislav Vladimir'in

gözleri önünde boğulmaya başladı. Vladimir kardeşini tutup kurtarmak istedi ama kendisini güçlükle kurtarabildi. Böylece Vsevolod'un oğlu Rostislav boğuldu. Vladimir drujinasından geri kalanlarla birlikte nehri geçti- çünkü onun alayından ve boyarlarından çoğu ölmüştü- Özi'nin bu tarafını gözden geçirerek kardeşinin ve askerlerinin ölümüne ağladı. Çernigov'a derin bir üzüntü ve acıyla gitti. Svyatopolk ise Trepol'e kaçtı. Şehre kapanarak akşama kadar orada kaldı ve geceleyin Kiyev'e geldi. Polovetsler onları yendiklerini görünce ikiye ayrıldılar. Bir grup Kiyev dışındaki bozkırları yağmaladı, diğer grup da Torçesk'e geri döndü. Bu felâket bizim Hz. İsa'nın Vozneseniya/Voskreseniya Günü (Yeniden Diriliş) olan 26 Mayıs'da oldu. Rostislav'ı aradılar ve onu nehirde bularak Kiyev'e getirdiler. Annesi ve bütün insanlar onun genç öldüğüne kederlenerek çok ağladılar. Piskoposlar, papazlar ve halk toplanarak geleneksel şarkılarla cenaze ayini yaptılar ve onu Kutsal Sofya Kilisesine baba-sının yanına gömdüler. Polovetslerin Torçesk'i muhasaraları sırasında Torklar mukavemet ettiler ve şehirde şiddetli bir çarpışma oldu, pek çok düşman öldü. Polovetsler sıkıştırmaya başladılar, şehre giden suyu kestiler ve şehirdeki insanları susuzluktan ve açlıktan yorgun düşürdüler. Torklar Svyatopolk'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Eğer bize yiyecek bir şeyler getirmezsen teslim olacağız". Svyatopolk onlara istediklerini gönderdi ancak onların o kadar askerin arasından geçerek şehre girmeleri mümkün değildi. Şehrin yanında 9 hafta kaldılar ve sonra 2'ye ayrıldılar. Bir kısmı şehrin civarında savaşmak için kalırken diğerleri Kiyev'e gittiler ve Kiyev'le Vişgorad arasındaki bölgeye hücum ettiler. Svyatopolk Jelaniye'ye onları karşılamak üzere hareket etti ve birbirleriyle karşılaşıp çarpışmaya başladılar. Savaş alevlendi. Bizim diğer boylardan olan askerlerimiz düşmanın hücumu karşısında yaralandılar, pek çoğu da öldü. Burada ölenlerin sayısı Trepol'de ölenlerin sayısından daha fazlaydı. Svyatopolk Kiyev'e 3. kez geldi. Polovetsler ise Torçesk'e geri döndüler. Bu felâket 23 Haziran'da oldu. Ertesi sabah yani 24 Haziran Aziz Çilekeş Boris ve Gleb Günüydü⁵³. Şehirde büyük bir

53 Kiyev Knyazı Valdimir Svyatoslaviç'in oğulları olan Boris ve Gleb, taht kavgası yapan ağabeyleri Svyatopolk tarafından öldürülmüşlerdir. Hristiyan Kiyev Rusyasının ilk azizleri arasındadırlar ve Kilise tarafından adlarına bir gün ithaf edilmiştir.

üzüntü vardı. Bu bizim başımıza günâhlarımızdan, hatalarımızdan ve kanunsuz işlerle uğraşmamızdan dolayı geldi.⁵⁴

Polovetsler çok fazla savaşılarak Torçesk'e geri döndüler. Muhasara ettikleri şehirdeki insanları açlıktan halsiz düşürdüler ve onları teslim aldılar. Polovetsler şehri (Torçesk) alarak ateşe verdiler, insanları ise ayırarak kendi âileleriyle birlikte vaftiz olmuş pek çok akrabaları, ıstırap (çile) çekenleri, kederlileri, yorgun ve halsizleri, şiddetli soğukta kalanları, açlık ve susuzluk çekenleri, dertlileri, yüzleri zayıflamış olanları, vücudları kararanları, yabancı ülkeden olanları, dilleri alevlenmiş olanları, çıplak ve yalın ayaklıları, ağır ve çetin yaralar içerisinde kalmış olanları götürdüler. Bunlar gözyaşları içerisinde birbirlerine şöyle dediler: “Ben bu şehirde yaşıyorum”; “Ben-bu köydenim”. Bu şekilde onlar birbirlerini gözyaşları ile sorarak, kendi nesillerini yukarıdaki gökyüzüne dönerek asıl gizli kuvvete çağırdılar.⁵⁵

Yıl 6602/1094: Svyatopolk Polovetslerle barış yaptı ve Polovets Kn-yazı Tugorkan'ın⁵⁶ kızını kendine eş olarak aldı.⁵⁷

54 *Povesti Vremennih Let*, s.143-145; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.152-154; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.210-214; *Trotis*, s.171-173; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komisyonny Spisok*'ta sadece şu şekilde geçmektedir: “Vsevolod öldü ve Kiyev'de Svyatopolk oturdu. Bu yıl Polovetsler Svyatopolk'u yendiler”, s.202; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.87-88; *Voskresenskaya Letopis'*, s.6-7; *Nikonovskaya Letopis*'te bu bilgiler 1094 yılına âit olarak verilmiştir, s.120-122.

55 *Povesti Vremennih Let*, s.147; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.157; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.217-218; *Troitskaya Letopis'*, s.174-175; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.89-90: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis*'te bu hâdise sadece şu şekilde verilmiştir: “Polovetsler Torçesk'e geldiler ve insanlar şehirde açlıktan bitkin düşerek kötülere teslim oldular. Onlar şehre girerek insanları yaktilar ve onlara sınırlara gitmelerini emrettiler.”, s.7; *Nikonovskaya Letopis*'te ise biraz farklı olarak şöyle verilmiştir: “Svyatopolk Kiyev'e gitti, Polovetsler ise Torçesk'e geri döndüler. Bu kötülük 23 Haziran'da oldu. Ertesi gün Kutsal Çilekeşler olan Boris ve Gleb Bayramı idi.”, s.121.

56 Baskakov yıllıklarda Tugorkan ~ Togortak ~ Tugortkan şekillerinde görülen bu ismin “doğmuş prens, ağaçkakan ve tamir eden, onaran” anlamlarına geldiğini belirtmektedir. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.75.

57 Bu barışı diğer Kuman/Kıpçak başbuğları ile birlikte Tugor Han'ın yapması dikkat çekicidir. Demek ki bu sıralarda Kuman/Kıpçakların başında Kağan olarak o bulunuyordu. Barışın önemli maddelerinden birisi de Kiyev Knyazı Svyatopolk'un Tugor Han'ın kızı ile evlenmesidir. Böylece Kuman/Kıpçakların Kğanı ile Rusların büyük Knyazı dünür oluyorlardı. Bu akrabalığın gayesi de tabii ki iki millet arasındaki barışı muhazafa etmektir.

Bu yıl Oleg Polovetslerle beraber Tmutarakan'dan Çernigov'a doğru gitti. Vladimir şehre kapandı. Oleg şehre doğru yaklaştığında şehrin etrafını ve manastırları yaktı. Vladimir, Oleg'le barış yaparak şehirden çıktı ve babasının tahtının bulunduğu Pereyaslavl'e gitti. Oleg ise babasının şehrine girdi. Polovetsler Çernigov yakınlarında savaşmaya başladılar çünkü Oleg'in kendisi onlara daha önce savaşmalarını emretmişti bu yüzden onlara engel olamadı. Böylece 3. kez kötülerini Rus topraklarına yöneltti. Tanrı onun günâhlarını affetti çünkü onun yüzünden pek çok Hristiyan katledildi, bazıları ise esir oldular. Onlar başka (yabancı) toprakları keşfetme şansını buldular.⁵⁸

Yıl 6603/1095: Polovetsler, Knyazları Devgeneviç ile Grek (Bizans) ülkesine giderek, Grek topraklarında savaştilar. Bizans Çarı Devgeneviç'i yakalatarak gözlerine mil çekmelerini emretti.

Aynı yıl Polovetslerden İtlar ve Kitan⁵⁹, Polovetslerle birlikte Vladimir ile barışmaya geldiler. İtlar Pereyaslavl şehrine gelirken, Kitan askerleriyle sınırda durdu. Vladimir oğlu Svyatoslav'ı Kitan'a rehine olarak gönderdi. İtlar ise şehirde en iyi askerleriyle beraber bulunuyordu. Bu sırada Svyatopolk'un gönderdiği Slavyata adında bir boyar Kiyev'den Vladimir'in yanına geldi. Ratibor'un⁶⁰ drujinası Knyaz Vladimir ile İtlar'ın ordusunu nasıl imha edeceklerini düşünmeye başladılar. Vladimir bunu yapmak istemedi ve şöyle dedi: "Bunu nasıl yaparım? Onlara söz verdim". Bu cevap karşısında drujinası Vladimir'e şöyle dedi: "Knyaz! Senin bunda günâhın yok. Onlarda daima sana söz verip yemin ediyorlar ama yine de Rus topraklarını yakıp-yıkıyorlar. Yine durmadan Hristiyan kanını döküyorlar". Vladimir onları dinledi ve aynı

58 *Povesti Vremennih Let*, s.148; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.157-158; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.218-219; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1093** olarak verilmiştir, s.175; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.7-8.

59 Rasonyi, Kitan'ın bir boyun adı olduğunu, apa ile birleşerek Kitanopa/Kitanapa şeklinde de şahıs ismi olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bkz. *Kuman Özel*, s.113; Golden'de bu fikre katılmaktadır, *Kıpçak Boylarının*, s.56; Baskakov'da yıllıklarda Kitanopa~ Kitanopa~ Kityan~Kotyayn şekillerinde geçen bu ismin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) <kötân: büyük, kalın bağırsak, göden + apa: saygı ifadesi, abla, amca abi; 2) qutan: hayır, dua, takdis. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.65. Yine İtlar ismini de İtilli yani İtilli erkek şeklinde açıklamaktadır. *A.g.m.*, s.66.

60 Knyaz Vsevolod Yaroslaviç'in hizmetinde bulunan boyarlarından biri.

gece Slavyata'yı küçük bir drujina ve Torklarla beraber sınıra gönderdi. İlk önce Svyatoslav'ı kaçırdılar daha sonra Kitan'ı öldürerek kılıçtan geçirdiler. Cumartesi günü akşam olduğunda İtlar o geceyi Ratibor'un yakınındaki avluda Kitan'a neler olduğunu bilmeden drujinası ile birlikte uyuyarak geçirdi. Ertesi gün pazardı ve sabahın ilk saatlerinde Ratibor kendi gençlerini silâhlandırarak savaşa hazırladı ve onlara evi yıkmalarını emretti. Vladimir, İtlar'a kendi gençlerinden Byandük'ü gönderdi. Byandük İtlar'a şöyle dedi: "Knyaz Vladimir seni şöyle diyerek yanına çağırıyor: "Ayaklarınızı sıcak bir eve sokmak ve Ratibor'un yanında kahvaltı etmek için bana geliniz". İtlar da şöyle dedi: "Tamam geleceğim". Onlar ocağın yanına geldiklerinde üzerlerine kapıyı kitlediler ve damda bir delik açtılar. Ratibor'un oğlu Olbeg ok attı ve ok İtlar'ın kalbine isabet etti. Drujinasını ise kılıçtan geçirdiler. İşte İtlar'ın ölümü böyle şerefsizce oldu. Bu hâdise Peynir Haftası⁶¹ olan 24 Şubat'ta saat 1'de oldu. Svyatopolk ve Vladimir, Oleg'e elçiler göndererek ona onlarla beraber Polovetsler üzerine gitmesini emrettiler. Oleg onlara gideceğine söz verdi ve yola çıktı ise de onlarla aynı yoldan gitmedi. Svyatopolk ve Vladimir sınıra gelerek sınırı aldılar ve oradaki hayvanları, atları, develeri ve insanları ele geçirip kendi topraklarına götürdüler. Svyatopolk ve Vladimir kötülere karşı arkalarından gelmediği için Oleg'e kızdılar. Ona elçi göndererek şöyle dediler: "Sen Rus topraklarını yakıp-yıkan kötülere karşı bizimle gelmedin. Üstelik de elinde İtlar'ın oğlunu tutuyorsun. Onu ya öldür ya da bize ver. O bizim topraklarımızın düşmanıdır". Oleg onları dinlemedi ve böylece aralarında husumet meydana geldi.⁶²

61 Kilise kitaplarında "Maslyanitsa (Maslenitsa) olarak adlandırılan "Peynir Haftası", Hristiyanlığın oruç dönemlerinden biridir. Bu hafta, Büyük Oruç'a kadar olan 8 gün içerisinde başlamaktadır. Bu hafta boyunca et yenmez, peynir ve diğer süt ürünleri ile yumurta ve balık tüketilir. Ruslarda Peynir Haftasında üç ziyafet verilmektedir: 1) Maslenitsa'yı karşılama ziyafeti Pazartesi; 2) Büyük Maslenitsa ziyafeti Perşembe; 3) Maslenitsa ile vedalaşma ziyafeti de pazar günü yapılmaktadır. M.Zabilinim, *Ruskiy Narod ego Obıçay, Obryadı*, s.34-39; geniş bilgi için bkz. A.g.e., s.34-48; Gromıka, *Mir Russkoy Derevni*, s.333-342.

62 *Povesti Vremennih Let*, s.148-149; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.158-159; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.219-220; *Troitskaya Letopis'*, s.176; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90-91; *Voskresenskaya Letopis'*, s.8; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.123-124.

Bu yıl yine Polovetsler Yurev'e⁶³ gelerek bütün bir yaz boyunca şehrin yakınlarında durdular ama bir mucize oldu ve şehri alamadılar. Svyatopolk onların hareket etmesine izin vermedi. Polovetsler Ros Nehrinin arkasına geldiklerinde Yurevliler kaçarak Kiyev'e geldiler. Svyatopolk, kendi adıyla isimlendirilen Svyatopolk şehrindeki Vitiçesk Tepesinde⁶⁴ durmalarını emretti. Ayrıca Piskopos Marin'a Yurevlilerle orada oturmasını; Zsakov ve diğerlerinin de başka şehirlere yerleşmelerini emretti. Polovetsler bu sırada Yurev'i ıssızlaştırdılar (yok ettiler).⁶⁵

Yıl 6604/1096: Bonyak (Kuman/Kıpçak Başbuğu)⁶⁶, Polovetslerle pazar akşamı Kiyev'e geldi ve şehrin yanında savaşarak Knyazlık sarayı olan Berestov'u yaktı. Bu sırada Kurya (Küre)'da⁶⁷ Polovetslerle Pereyaslav'ın yakınlarında savaştı ve Uste'yi 24 Mayıs'ta ateşe verdi. Oleg Starodub'dan çıkarak Smolensk'e geldi ama Smolenskliler onu kabul etmediler ve o Ryazan'a doğru gitti. Svyatopolk ve Vladimir de kendi bölgelerine döndüler. Yine bu ayda Svyatopolk'un kayınpederi Tugorkan Pereyaslav'e doğru gelerek 30 Mayıs'ta⁶⁸, şehrin yanında durdu. Pereyaslavliler şehre kapandılar. Svyatopolk ve Vladimir Özi'nin bu tarafından (sağ) gittiler ve Zarub Geçidi'ni⁶⁹ geçerlerken Polovetsler tarafından farkedildiler. Tanrı onları korudu ve onlar süratle şehre girdiler.

63 Yurev, Yuri Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

64 Kiyev Knyazlığı topraklarının içerisinde bulunan bir köydeki tepe.

65 *Povesti Vremennih Let*, s.149; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.159-160; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.220-221; *Troitskaya Letopis'*, s.177; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.90-91: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.8; *Nikonovskaya Letopis'*, s.123-124.

66 Bonyak, Bönek adının anlamını Rásonyi "1) yaştan zaif? 2) ahmakçık? olarak açıklayıp, yine "bu adın koruyucu adlar grubuna âit olması gerçeğe benzemektedir" demektedir. *Kuman Özel*, s.95; Baskakov ise bu ismi 1) <bänäk: ben; 2) ak, beyaz boyunlu; 3) Türklerde takma ad olduğu şeklinde açıklamaktadır. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.63.

67 Baskakov Kurya isminin 1) güzellik, güzel figür; 2) körük anlamlarına geldiğini söylemektedir. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.70.

68 *Voskresenskaya Letopis'*de "Tugtorakan 31 Mayıs'ta şehre gelerek durdu" şeklinde geçmektedir, s.9.

69 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehrinde bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında da diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir. Bu geçit ise Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunan bir geçittir.

Şehirli onları görünce karşılamaya çıktılar; Polovetsler ise Trubej'in⁷⁰ karşı tarafında durarak savaşa hazırlandılar. Svyatopolk ve Vladimir beraberce nehri Trubej'in arkasından yürüyerek geçip Polovetslere doğru gittiler. Vladimir alaylarını sıraya koymak istedi ama onlar onu dinlemediler ve düşmanın (Polovetsler) üzerine atıldılar. Bunu gören Polovetsler kaçtılar. Bizimkiler ise düşmanı kovalayarak kılıçtan geçirdiler. Tanrı 19 Temmuz gününü bize Büyük Kurtuluş Günü olarak verdi ve yabancı boylara karşı zafer kazandırdı. Knyaz Tugorkan (Tugor Han), oğlu, diğer knyazlar ve daha pek çok asker öldü. Ertesi gün Tugorkan'ı ölü olarak buldular. Svyatopolk onu hem kayınpederi ve hem de düşmanı olduğu için alıp Kiyev'e getirdi. Onu Berestev'deki Aziz Berestev ile diğer bir manastırın arasına gömdüler. Ayın 20'sinde cuma günü saat 1'de ikinci defa Tanrısız, uyuz ve yağmacı Bonyak gizlice ve ansızın Kiyev'e geldi. Bir mucize oldu ve Polovetsler şehrin kapılarını zorlamalarına rağmen açamadılar ve şehrin önündeki çukurları yakarak manastırlara yöneldiler. Stefanov Manastırını, ağaçları (ormanı) ve Germanov'u yaktılar. Sonra Peçersk Manastırlarına gelerek öğleye doğru saygı gösterdiğimiz manastır odalarına girdiler. Bağırarak birbirlerini manastırın yanına çağırdılar. Manastırın önündeki avluya iki bayrak diktiler. Bizler ise -bazılarımız manastırların arkasına kaçtık bazılarımız ise döşemenin (kilisedeki) altına gizlendik. Tanrısız İsmailoğulları manastırların avlusunda oturdular ve manastır odalarına giderek kapıları açtılar. Odalarda ne varsa alıp götördüler. Sonra Kutsal Meryem Ana'daki piskoposların evlerini yakarak kiliseye geldiler ve kilisenin önce güneye doğru olan kapılarını daha sonra da kuzey tarafında olan kapılarını yaktılar. Feodosiev'in tabutunun yanına girer gibi yaparak ikonaları ele geçirdiler ve kapıları yaktılar. Tanrımıza ve kanunlarımıza hakaret ettiler. Onların kanunsuzluklarının ve günâhlarının sonu gelmedi ama Tanrı sabretti. Bu yüzden onlar şöyle dediler: "Onların Tanrıları nerede? O, onlara şimdi yardım etsin onları kurtarsın". Daha başka tahkir edici sözler söyleyerek aziz ikonaları aşağıladılar. Onlar Tanrı'nın kendi kullarına ve askerlerine felâkete göğüs germelerini emrettiğini bilmeden alay ettiler. Bunlar acıyı altın gibi görerek denediler. Hristiyanlar pek çok acı, keder ve ıstırap çekerek ve saldırılara dayanarak gökyüzündeki semavî krallığa çıktılar. Bu alçaklar ve hakaret edenler ise bu dünyada

70 Özi'nin bir kolu.

sevinç ve mutluluğa erişecekler, diğer dünyada ise eziyet çekeceklerdir. Şeytanlarla beraber ateşte yanmaya mahkûm edileceklerdir. Kırmızı avluyu yaktıklarında; mümin knyazımız Vsevolod⁷¹ tepede duruyordu ve Vıdobiç'e seslenerek şöyle dedi: "Bütün bunları lanetli Polovetsler ateşe verdiler. Bunun için biz Tanrım sana Davud peygamberin aracılığıyla sesleniyoruz: "Tanrım! Çarkı döndüren ve meşeliği yakan ateşte onları yak, aşağılayarak çirkinleştir. Çünkü onlar senin evlerine, annenin manastırlarına ve kullarının cenazelerine hakaret ediyorlar ve yakıyorlar. Bizim kardeşlerimizden bazılarını ise silâhlarıyla öldürdüler. İsmail'in Tanrısız oğulları Hristiyanlara ceza olarak gönderilmişlerdir".

Onlar doğu ile kuzey arasındaki Yetriv Çölünden⁷² 4 boy halinde çıktılar: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler. Patar Mefodiy (Methodius)⁷³, Gedeon'un⁷⁴ onları kılıçtan geçirmeden önce 8 boy olduklarını söylüyor. Gerçektende onlar 8 boy olarak çöle geldiler ama 4'ü kılıçtan geçirildiler. Diğerleri ise şöyle diyorlar: Amonovoğulları⁷⁵, ama bu doğru değil Moavoğulları (Moavlar)⁷⁶: Hvalisler⁷⁷; Amonovoğulları: Bolgarlar'dır. Saratsinler⁷⁸ ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Saroğulları⁷⁹ diye adlandırıyorlar. Bu da demektir ki: "Biz

71 Vsevolod Yaroslaviç (d.1030-ö.1093), Knyaz Yaroslav Vladimiroviç'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Pereyaslavl (1054-1079) ve Kiyev (1079-1093)'de Knyazlık yapmıştır. Gerek Karamzin gerekse kullandığımız Ansiklopedilerde bu Knyazın 1093 tarihinde öldüğü yazmaktadır. Bu bilgiden hareketle yıllıktaki 1096 yılı hâdiselerinde isminin geçmesini yıllık yazıcısının yanlışlığı şeklinde açıklayabiliriz. Bkz. Karamzin, *İstoriya*, s.55-62; *Ensiklopedičeski Slovar*, XIII, s.68; *Russkiy Ensiklopedičeski Slovar*, V, s.450.

72 Burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

73 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanılmaktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

74 Yahudi hâkimi.

75 *Troistkaya Letopis'te* "Amnoğulları Bolgarlardan, Saranitseler ise İsmailoğullarından geliyorlar ve kendilerini Sarakiler olarak adlandırıyorlar" şeklinde geçmektedir, s.18.

76 Moavityan, Moavlar diye de isim verilen bu halk Tatarlardır.

77 Hazar Denizi'nin kıyısında yaşayanlar böyle adlandırılmışlardır.

78 Saratsin, Sratsini, Sarakine, Sarini şekillerinde geçen bu isim Müslüman halklara verilen ortak isimdir.

79 Rivâyet edildiğine göre Hz. İbrahim'in hanımı Sâre'nin Hacer isminde bir câriyesi varmış ve kocası onu Hz. İbrahim'e vermiş. Hz. İbrahim'in de daha sonra ondan İs-

Sariniz". Böylece Hvalisler ve Bolgarlar Lot (Lut, Hz. İbrahim'in yeğeni)'un kızıdan geliyorlar, ama bu boylar temiz değildir çünkü o babasından hamile kaldı.⁸⁰ İsmail'in çölden çıkarak gelen 12 oğlu vardı: Türkmenler, Peçenekler, Torklar, Polovetsler yâni Kumanlar⁸¹. Bu 8 boydan sonra yüzyılın sonunda Aleksandr Makedon Dağları (Tanrı Dağları)'ndan pis (temiz olmayan) insanlar çıkarak dağıldılar.⁸²

Yaroslav'ın oğlu olan Svyatoslav öldü ve ben tekrar Smolensk'e geldim. Smolensk'den o kışın Novgorod'a, baharda da Gleb'in⁸³ yanına yardıma gittim. O yazın babamla-Polosk, kışın ise Svyatopolk İzyaslaviç ile Polosk üzerine giderek Polosk'u yaktık; Svyatopolk Novgorod'a geldi, ben ise Polovetslerle Odresk'e, askerlerle de Çernigov'a geldim. Sonra tekrar Smolensk'den Çernigov'a babamın yanına gittim. Oleg buraya (o sıralar) tahrip edilen Vladimir şehrinden geldi ve ben babamla onu Çernigov'daki Kırmızı Saraya öğle yemeğine davet ettim. Babama 300 griven altın verdim. Tekrar Smolensk'den Pereyaslavl'e Polovets askerlerinin arasından geçerek gittim. Seferden dönerken babam orada kaldı. Sonra biz aynı yıl babam ve İzyaslav'la beraber Boris'le⁸⁴ savaşmak için Çernigov'a gittik. Boris ve Oleg'i yenerek sonra tekrar Pereyaslavl'e geldik ve Obrov'da kaldık.⁸⁵

mail adlı bir oğlu dünyaya gelmiş. Yine rivâyete göre İsmail doğduğu zaman babası 99; İshak doğduğunda ise 112 yaşında idi. İshak peygamber, İsmail'den 13 yıl sonra Sâre'den dünyaya gelmişti.

80 Yahudi inanisına göre Lut'un kızları soylarını devam ettirmek amacıyla babalarını şarap içirerek sarhoş etmişler ve daha sonra kendinde olmayan babalarıyla ilişkiye girmişlerdir. Bu ilişkiden hamile kalan büyük kızı Moab adında bir erkek çocuğu doğururken, küçük kızı da Ammon adında bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir.

81 Yıllıkçılar burada özellikle Kuman ismini kullanmışlardır. Bu da bize Polovetslerin Kuman adı ile de anıldıklarını bildiklerini göstermektedir.

82 *Povesti Vremennih Let*, s.150-151; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.161-163; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.223-224; *Troitskaya Letopis'*, s.17-18; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.92; *Voskresenskaya Letopis'*, s.9-10; *Nikonovskaya Letopis'*, s.125-127.

83 Gleb Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in en büyük oğludur. Önce Tmutarakan (1067-1069), daha sonra Novgorod (1069-1078)'da Knyazlık yapmıştır.

84 Boris Vyacheslaviç (d.1053-ö.1178), Smolensk Knyazı Vyacheslav Yaroslaviç'in oğludur. Boris 1078 yılında ölmesine rağmen yıllık yazarı onu 1096 yılı hâdiselerinde göstermektedir.

85 *Povesti Vremennih Let*'deki hâdiseler 1096 yılında bitmektedir. Yıllık bu tarihten itibaren haberlerini *Silvester*'in yazdığı yılıktan almış ve *Öğütler* adı altında vermiştir. *Povesti Vremennih Let*, s.159; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.239.

Aynı yılın kışında Polovetsler bütün Starodob'u yakıp-yıktilar. Ben ise Çernigovlular, (diğer) Polovetslerle Desna'ya giderek Knyazları Asaduk⁸⁶ ve Sauk'u⁸⁷ esir aldık, askerlerini ise kılıçtan geçirdik. Ertesi sabah Yeni Şehir adındaki şehrin arkasına güçlü Belkatgina alayını yerleştirdik. Aileleri ve esirlerin hepsini kovduk.⁸⁸

Bu yıl Goroşin'i ele geçiren Polovetsleri izleyerek Horol Nehrine kadar gittik.⁸⁹

Bu sonbaharda Çernigovlular, Polovetsler ve Çiteyeviçlerle⁹⁰ birlikte Minsk üzerine gidip şehri ele geçirdik ve orada ne esir ne de hayvan bıraktık.⁹¹

Sonbaharda babam beni bütün kardeşlerimden önce Supoy'un arkasından Pereyaslav'l'e gönderdi. Yolda Priluk Şehri yakınlarında iken Polovets Knyazı bizi ansızın 8 bin askerle bastırdı. Biz buna çok memnun olduk çünkü silâhlarımızı önceden arabalarla göndermiştik ve beklemeden şehre girdik. Polovetsler sadece bazı âileleri ele geçirdiler, biz ise Polovetslerden daha fazla insan öldürdük ve kalanları da yakaladık. Polovetsler atlarına binmeden Sula Nehrine doğru kaçtilar ve geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün yâni Gospodin/Gospojin Deyn (Tanrı Günü)⁹²de Belaveja'ya⁹³ doğru arkalarından gittik. Tanrı ve Azize Meriem Ana bize yardım ettiler ve 900 Polovets'i öldürüp, Bagubarsov'un

86 Baskakov bu ismi <âsi ~ esi: akıl, hafıza, şuur + oduq: dikkatli, uyanık şeklinde açıklamaktadır. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.61.

87 Baskakov bu ismi 1) sawuq: sağlıklı, sıhhatli; 2) < sawug~suwug~ savuh: soğuk < say –uq: akıl, bilinç, şuur şeklinde açıklamaktadır. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.72.

88 *Povesti Vremennih Let*, s.160; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.239.

89 *Povesti Vremennih Let*, s.160; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.239.

90 Çiteyeviçler yâni Çiteyoğulları Kuman/Kıpçak boylarından biridir. Hangi bölgede yaşadıkları kesin olarak bilinmemektedir. Baskakov bu ismin etimolojik açıklamasını şu şekilde yapmaktadır: <jeti ~ ceti “yedi” + oba “boy” > jeti ~ ceti oba “yedi boy”, *Turkskaya Leksika*, s.91.

91 *Povesti Vremennih Let*, s.60; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.239.

92 Hz. İsa'nın İncil'de anlatılan başkalaşım yaşadığı güne ithafen kutlanan bayram. Ortodokslar 6 Ağustos'ta kutluyorlar.

93 Belaveja, Boloves, Belovej şekillerinde geçen bu yer günümüzde Ukrayna'da Rovnen bölgesindeki Rokitnova'ya bağlı bir köydür. Ayrıca yine Polonya'nın Beyaz Rusya sınırına yakın bir yerleşim yerinde adıdır.

kardeşleri olan Osen (Asin)⁹⁴ ve Sakz⁹⁵ adlı 2 knyazı esir aldık. Sadece iki kişi kaçarak kurtuldu. Polovetslerin arkasından giderek onları önce Svyatoslav şehrine kovduk. Daha sonra da Polovetslerin arkasından Tor-çesk ve Yurev şehirlerine gittik. Tekrar Özi'nin bu tarafındaki Krasna yakınlarında Polovetsleri yendik. Onların Rostislav ve Varina yakınlarındaki topraklarını aldık. Ben ikinci defa Vladimir şehrine Yarapolk'un yanına giderek oturdum ve Yarapolk öldü.⁹⁶

Biz babamın ölümünden sonra ve Svyatopolk zamanında Stugna ve Halep⁹⁷de Polovetslerle akşama kadar savaştık. Sonra Tugorkan ve diğer Polovets knyazlarıyla barış yaptık.

Daha sonra Oleg bütün Polovetslerle Çernigov'a benim üzerime geldi. Drujinamla onlarla 8 gün boyunca küçük mezarlarda (toprak tapyalarda) savaştık. Çetin bir mücadele vererek burayı geçmelerine fırsat vermedik. Hristiyanlık ruhuna acıyarak ve yanarak, manastırda oturup şöyle dedim: "Polovetslere övünecekleri bir şey vermeyelim". Kardeşime (Oleg'e) babasının tahtını verdim kendim ise babamın tahtının bulunduğu Pereyaslavl'e geldim. Biz Boris Güni'nde (24 Haziran) Çernigov'dan çıktık ve Polovets alaylarının yaklaşık 1000 kişinin arasından kadın ve çocukları sayarak geçtik. Polovetsler bize kurtlar gibi yalanaarak baktılar. Geçidin yakınındaki dağlarda durduk. Tanrı ve Aziz Boris bana onlardan ganimet almaya fırsat vermedi. Biz Pereyaslavl'e kadar sağ-salim gittik.⁹⁸

İtler'in insanlarını kılıçtan geçirdik ve Goltva'nın arkasından giderek onların topraklarını aldık.⁹⁹

Oleg üzerine Starodub'a doğru gittiler çünkü o Polovetslerin tarafına geçti. Svyatopolk, Bonyak (Benek) üzerine Ros Nehrinin¹⁰⁰ arkasına gitti.

94 Baskakov bu ismin <ös -büyümeek > ös- sin "büyüsün" anlamına geldiğini söylemektedir. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.61.

95 Baskakov, Sakz'ın "sekiz" anlamına geldiğini belirtmektedir. Bkz. *İmena Polovtsev*, s.71.

96 *Povesti Vremennih Let*, s.160; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.239-240.

97 Günümüzde Ukrayna'nın başkenti Kiyev'in Obuhov bölgesindeki Halepye köyü.

98 *Povesti Vremennih Let*, s.160; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.240.

99 *Povesti Vremennih Let*, s.161; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.241.

100 Ros, Özi'nin Kiyev'in güneyinde bulunan kollarından biridir.

Bu sırada Torklar Çiteyeviçli Polovetslerle bana geldiler. Biz onları karşılamak üzere Sula'ya¹⁰¹ a gittik.

Svyatopolk ile tekrar Bonyak'ın arkasından giderek onu kovaladık, ama.....¹⁰² öldürdük ve onları yakalayamadık. Sonra Ros Nehrinin arkasından tekrar Bonyak'ın peşine düştük ama yakalayamadık.¹⁰³

Bonyak bütün Polovetslerle Kosnyatin'e¹⁰⁴ geldi, biz Pereyasavl'den ve Sula'nın dışından onların arkasından gittik ve Tanrı bize yardım ettiği için onların alaylarını öldürüp, en iyi esir olarak knyazlarını aldık. Sonra Noel Bayramında Ayepa¹⁰⁵ ile barış yaparak onun kızını aldık ve Smolensk'e gittik. Ben daha sonra Rostov'a geldim.

Rostov'dan döndükten sonra tekrar Svyatopolk ile Polovetsler üzerine Urub'a gittik ve Tanrı bize yardım etti.

Sonra yeniden Bonyak üzerine Lubn'e gittik ve Tanrı bize yardım etti.

Ayepa ve Bonyak Virev şehrine doğru gelerek şehri almak istediler; biz ise Oleg ve çocuklarıyla onların üzerine Romen'e¹⁰⁶ doğru gittik. Onlar bunu duyunca kaçtılar.

Çernigov'dan Kiyev'e yaklaşık 100 defa babamızın yanına gittik, sabah gidip akşam geldik. Bütün bu seyahatlerden 83'den fazlasında bulundum, geride kalan diğer seferlere katıldım mı hatırlıyamıyorum. Polovets Knyazlarıyla babamın zamanında ve ondan sonraki dönemde 19 kez barış yaptık ve pek çok hayvanımızı ve elbiselerimizi (eşyalarımızı) verdik. Toprak siperlerdeki gözetleme yerlerinde Polovetslerin pek çok iyi knyazını yakaladık: Şarukan'ın iki kardeşi, Bagubars'ın 3, Osen'in 4 kardeşi; yakaladığımız bütün knyazların hepsinin sayısı 100'dü. En iyi knyazlarını Tanrı elimize canlı olarak verdi: Koksus'u oğluyla beraber, Aklan Burçeviç, Tarev¹⁰⁷ Başbuğ Azguluy ve asilzâdelerden 15 genci.

101 Sula Özi'nin Kiyev'in güneyinde bulunan bir koludur.

102 Metinde bu şekilde nokta nokta verilmiştir.

103 *Povesti Vremennih Let*, s.161; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.241.

104 İtil üzerinde, Suzdal topraklarında bulunan bir şehir.

105 Ayepa Osenev: Kuman/Kıpçak başbuğu. Yıllıklarda daha sonra bu adın bozulmuş şekillerini görüyoruz Apa, Epa, (Yepa)Yeava, Klepa, Kayepa.

106 Pereyasavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

107 Vladimir Monomah tarafından mağlûp edilen Tarev başbuğu Azguluy veya Aeguluy'un âit olduğu Tarev'in bir yer veya boy/uruk adı olup-olmadığı belli değildir.

Bunların hepsini canlı getirerek, öldürüp Salna Nehrine attık. Böylece onlardan ayrı ayrı yerlerde ama aynı anda yaklaşık 200 en iyi adamı kılıçtan geçirerek öldürdük.¹⁰⁸

Oleg vadettiği gibi kardeşi David'in yanına Smolensk'e gitti ve kardeşiyle beraber Kiyev'e geldi. Kardeşi onunla anlaşma yapmak istedi ama Oleg bunu yapmak istemedi ve Smolensk'e giderek topladığı askerlerle İzyaslav Vladimiroviç'in¹⁰⁹ bulunduğu Murom'a doğru hareket etti. İzyaslav'a "Oleg'in Murom'a doğru geldiği" haberi gelince, İzyaslav askerlerini Suzdal ve Rostov'a göndererek Beloozerliler¹¹⁰den pek çok asker topladı. Oleg, kendi elçilerini İzyaslav'a göndererek şöyle dedi: "Sen babanın topraklarına Rostov'a git, bu topraklar benim babamındır. Babanla Murov'da oturmak istediğim için anlaşma yapmak istiyorum. Ama o beni babamın şehrinden kovdu. Sen bana burada kendi ekmeğimi vermek istemiyor musun?" İzyaslav kalabalık ordusuna güvenerek onun bu sözlerini dinlemedi. Oleg'de bu durumda haklı olduğuna güvenerek ordusuyla şehre doğru gitti. İzyaslav şehrin önündeki açık arazide savaşa hazırlandı. Oleg onun üzerine alaylarıyla geldi ve her iki taraf karşılaştılar. Savaş çok çetin oldu. Vsevolod'un torunu İzyaslav Vladimiroviç öldürüldü. Savaş 6 Eylül'de oldu. Askerlerin bazıları ormana bazıları da şehre kaçtılar. Oleg şehre girdi ve şehirliler onu kabul ettiler. İzyaslav'ı alarak onu Aziz Kurtuluş Manastırı'na yerleştirdiler. Daha sonra oradan alarak Novgorod'a götürüp Kutsal Sofya Kilisesi'nin sol tarafına gömdüler. Oleg, şehirdeki Rostovluları, Beloozerlileri ve Suzdallıları yakalayarak zincire vurdu. Sonra Suzdal'a doğru gitti. Suzdal'a geldiğinde Suzdallılar ona teslim oldular. Oleg şehirde asayiş ve düzeni sağladı. Bazılarını zindana attı, bazılarının mallarını elinden alarak kovdu. Sonra Rostov'a geldi. Rostovlular da ona teslim oldular. O böylece bütün Rostov ve Murom topraklarını ele geçirdi. Daha sonra şehirlere kendi valilerini yerleştirerek onlardan vergi toplamaya başladı.

Golden, *Kıpçak Kabilelerinin*, s.60.

108 *Povesti Vremennih Let*, s.161; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.241-242.

109 İzyaslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Vsevolodoviç'in oğludur. Kursk ve Murom'da Knyazlık yapmıştır. 1096 yılında Novgorod'da yapılan bir savaşta ölmüştür.

110 Rostov-Suzdal Knyazlığı toprakları içerisinde bulunuyordu. Günümüzde Rusya'da Vologod bölgesindeki Belozersk şehri.

Mstislav¹¹¹ kendi şehri olan Novgorod'dan ona şu haberi gönderdi: “Suzdal'dan Murom'a git ve yabancı topraklarda oturma. Ben kendi drujinamla babama gidip soracağım ve seni babamla beraber öldüreceğim. Eğer kardeşimi sen öldürdüysen ki bu şaşılacak bir şey değil, savaşacağım ve bu şekilde Knyazlar ve askerler öleceklerdir”. Oleg onu dinlemek istemedi ve üstelik Novgorod'ı da ele geçirmeyi düşündü. Oleg kardeşi Yaroslav'a¹¹² bir muhafız gönderdi kendisi ise Rostov'un yanındaki arazide kaldı. Mstislav ise Novgorodlularla anlaşarak voyvoda Dobrın Raguiloviç'e elçiler gönderip kendisinin önünden gitmesini ve böylece öncü kuvvetini oluşturmasını istedi. Dobrın ilk önce Oleg'in vergi toplayan memurlarını yakaladı. Yaroslav, Medveditsa¹¹³ karakolunda kaldığı gece vergi memurlarının yakalandığını öğrenince aynı gece kaçarak Oleg'in yanına geldi ve ona “Mstislav'ın geldiğini, karakolu ele geçirdiğini ve Rostov'a doğru gittiğini” haber verdi. Mstislav İtilya'ya geldiğinde ona Oleg'in Rostov'a çekildiğini bildirdiler. Mstislav'da onların arkasından gitti. Oleg, Suzdal'a geldiğinde arkasından Mstislav'ın geldiğini öğrenince şehri yakmalarını emretti, sadece Yefrem'in¹¹⁴ göz yaşları içerisinde verdiği Aziz Dmitri ve Peçer Manastır sarayına dokunmadılar. Oleg, Murom'a kaçtı, Mstislav ise Suzdal'a geldi ve orada kaldı. Oleg'e elçiler göndererek barış istedi ve şöyle dedi: “Ben senden küçüğüm, babamın yanına dön, ele geçirdiğin drujinayı geri ver, ben senin bütün söylediklerini dinleyeceğim”. Oleg ise ona elçiler göndererek yalandan barış istediğini söyledi. Mstislav bu yalana inanarak askerlerini evlerine gitmeleri için dağıttı. Büyük Feodor Orucu haftasında ve Feodor Cumartesi¹¹⁵ diye adlandırılan günde geldi. Mstislav öğle yemeğini yerken “Oleg'in Klyazma üzerine gittiği” haberini getirdiler. O böylece gizlice yakına gelmişti. Mstislav ona inandığı için öncü karakollara bekçi koymamıştı. Bizim bu Knyazımızın kendi hilesinden

111 Mstislav Vadimiroviç (d.1075-ö.1132), Knyaz Vladimir Vsevolodoviç'in büyük oğludur. Rostov, Novgorod ve Kiyev (1125-1132)'de Knyazlık yapmıştır.

112 Yaroslav Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur. Ryazan ve Murom'de Knyazlık yapmıştır. 1129'da ölmüştür.

113 Rostov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

114 Suzdal Piskoposu.

115 Aziz Theodor/Feodor anısına Ortodoks Hristiyanlıkta Maslenitsa Haftasından sonra tutulan Büyük Oruç/Perhiz'in ilk haftasında kutlanmaktadır.

nasıl kurtulacağını ancak Tanrı bilir. Oleg, Mstislav'ı korkutup kaçıracağını düşünerek Klyazma'ya yerleşti. Mstislav ise aynı gün ve ertesi gün Novgorodlulardan, Rostovlulardan ve Beloozerlilerden asker topladı. Sonra şehrin önüne gelerek drujinasını savaşa hazırladı. Mstislav, Oleg'in Oleg'de Mstislav'ın üzerine doğru harekete geçtiler ve birbirlerinin karşısında tam 4 gün boyunca durdular. Bu sırada Mstislav'a: "Baban sana yardım için kardeşin Vyacheslav'ı¹¹⁶ Polovetslerle gönderdi" diye haber geldi. Fedorov Pazar (orucun olduğu)'ından sonraki perşembe günü Vyacheslav geldi. Cuma günü de Oleg gelerek savaşa hazırlandı ve şehre doğru gitti. Mstislav onun üzerine Novgorodlular ve Rostovlularla gitti. Mstislav Vladimir'in Polovetslerinden bir Polovets'e bayrağı vererek onu yaya askerlerin arasına gönderdi. O bayrağı sağ kanada dikti. Polovets piyade (yaya) askerlere emir vererek Vladimir'in bayrağını açtırdı. Oleg, Vladimir'in bayrağını görünce korktu. Bu korku Oleg'i ve askerlerini sardı. Her iki tarafta hareket ettiler. Oleg, Mstislav'ın, Yaroslav ise Vyacheslav'ın karşısına geldiler. Mstislav yangın yerinin arkasından Novgorodlularla geldi. Novgorodlular atlarından inerek Kolaçtsa Nehri'nde¹¹⁷ düşmanla karşılaştılar. Savaş çok şiddetli oldu ve Mstislav yenmeye başladı. Oleg, Vladimir'in bayrağının hareket ettiğini görünce cephe gerisine doğru gitmeye başladı ve korkarak kaçtı. Mstislav yendi. Oleg ise Murom'a kaçtı, kardeşi Yaroslav'ı Murom'da bıraktı, kendisi ise Ryazan'a gitti. Mstislav Murom'a gelerek Muromlularla barış yaptı ve onlardan, Rostovlulardan ve Suzdallılardan kendi adamlarını aldı ve Oleg'in arkasından Ryazan'a gitti. Oleg, Ryazan'dan kaçtı, Mstislav ise gelerek Ryazanlılarla barış yaptı ve Oleg'in aldığı adamlarını onlardan geri aldı. Mstislav Oleg'e elçi göndererek şöyle dedi: "Hiçbir yere kaçma, senin Rus topraklarından mahsun olmamanı kardeşinden yalvararak istediler. Babama seni affetmesi için gideceğim". Oleg böyle yapacağına (kaçmayacağına) söz verdi. Mstislav Suzdal'a dönerek oradan kendi şehri Novgorod'a geldi.¹¹⁸

116 Vyacheslav Vladimiroviç (d.1083-ö.1155), Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

117 Suzdal Knyazlığı topraklarından bulunan bir köy.

118 *Povesti Vremennih Let*, s.168-170; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.163-167; *Troitskaya Letopis'*, s.181-185; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.94; *Voskresenskaya Letopis'*, s.10-12.

Yıl 6605/1097: Rus Knyazları Vladimir Svyatopolk¹¹⁹, David İgorreviç¹²⁰, Vasilko Rostislaviç¹²¹, David Svyatoslaviç¹²² ve kardeşi Oleg¹²³, Lübeç'de¹²⁴ toplanarak aralarında barış yapmışlar ve Haç'ı öpmüşlerdi. Ayrıca kendi bölgelerinin sınırlarını çizerek Polovetslere karşı birlikte mücadele etme kararı almışlardı. Svyatopolk, David ile beraber Kiyev'e gelerek Knyazlık yapmaya başladı. Ancak bir müddet sonra David, Vasilko'nun Svyatopolk'un bölgelerini almak istediği yalanını ortaya atarak Svyatopolk'u kandırdı ve onu Vasilko'yu yakalayarak cezalandırmaya ikna etti. Svyatopolk'un topraklarından geçen Vasilko'yu David, Svyatopolk ile kahvaltıya çağırarak yakalattı ve gözlerine mil çekti.¹²⁵

Vladimir, Vasilko'nun yakalanarak gözlerine mil çektirildiğini öğrenince dehşete düşerek şöyle dedi: "Böyle bir kötülük Rus topraklarında ne atalarımız ne de babalarımız zamanında olmuştur". Hemen David ve Oleg Svyatoslaviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Rus ülkesindeki biz kardeşler arasında olan kötülüğü düzeltmek için Gorodets'e geliniz-yoksa sözümüzü tutmadığımız için bıçak bize saplanacaktır- eğer aramızdaki bu kötülüğü şimdi düzeltmezsek ileride aramızda daha çok kötülüğün olmasına fırsat veririz, böylece de kardeş kanı dökmeye başlarız. Sonuçta da Rus toprakları elimizden çıkar ve düşmanlarımız olan Polovetsler Rus topraklarını bu şekilde ele geçirirler". Bunları duyan David ve Oleg üzümlere, askerlerini topladılar ve Vladimir'in yanına geldiler. Birleşerek, Svyatopolk'a elçi gönderdiler ve bunu niçin yaptığını sordular.

119 Svyatopolk Mihail İzyaslaviç (d.1050-ö.1113), Knyaz İzyaslav Yaroslaviç'in oğludur. 1078'den 1088'e kadar Novgorod'da; 1088'den 1098'e kadar Turov'da; 1098'den 1113'ye yani ölümüne kadar da Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

120 David İgorreviç (d.1059- ö.1112), İgor Yaroslaviç'in oğludur. 1080-1112 yılları arasında Vladimir-Volın'de Knyazlık yapmıştır.

121 Vasiliy, Vasilko Rostislaviç, Tmutarakan Knyazı Rostislav Vladimiroviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. 1097-1124 yılları arasında Terebovl'de Knyazlık yapmıştır.

122 David Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur. Doğum tarihi belli değildir. Yıllıklarda ismi ilk defa 1097 yılı hadiselerinde geçmektedir. 1097'den 1123'e yani ölümüne kadar Çernigov'da Knyazlık yapmıştır.

123 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Yaroslaviç'in oğlu, Çernigov Knyazıdır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1075 yılı hadiselerinde geçmektedir. Doğum tarihi belli değildir, 1115 yılında ölmüştür.

124 Çernigov Knyazlığı topraklarında Özi Nehri üzerinde bulunan bir şehir.

125 Bu hâdise Tork/Uzlar kısmında metinlerde geçen şekliyle verilmiştir.

Svyatopolk'da David'in kendisine "Vasilko'nun kardeşini öldürdüğünü ve sahip olduğu şehirleri ele geçirmek istediğini ve bunun içinde Vladimir'le anlaşmalarını" söylediğini söyledi. Knyazlar, Özi'yi geçerek Svyatopolk'un üzerine gitmek istediler. Svyatopolk Kiyev'den kaçmak istedi ama Kiyevliler onu bırakmak istemediler. Kiyevliler Metropolit Nikola'yı ve bir prensesi Vladimir'e göndererek Svyatopolk'u affetmesini ve kardeşler arasında barışı Rus toprakları için gerçekleştirmesini rica ettiler. O metropolitleri, piskoposları ve rahipleri çok severdi. Bu yüzden onun isteklerini kabul etti ve "Svyatopolk'la barış olacak" diye Kiyevlilere haber gönderdi. Daha sonra Svyatopolk'a: "David'i ya yakala veya öldür" dedi. Svyatopolk bunu kabul ederek Haç'ı öptü ve barış yaptılar.

Vasilko Büyük Oruç¹²⁶ zamanı geldiğinde Vladimir şehrinde idi. Ben de¹²⁷ bu sırada Vladimir'de idim. Bir gece arkamdan David geldi ve ben onunla beraber giderek Drujinasıyla oturdum. O bana şöyle dedi: "Vasilko bugün Ulan ve Kolça¹²⁸ ile konuşarak şöyle dedi: "Vladimir ve Svyatopolk'un David'in üzerine doğru geldiklerini duyuyorum. Eğer David kabul ederse adamlarımı Vladimir'e geri dönmesi ricası ile gönderebilirim çünkü ona ne söyleyeceğimi biliyorum: - O daha fazla ileri gitmeyecek". Vasil seni adaşın Vasilko'ya bu gençlerle gönderiyorum ona şöyle de: "Eğer kendi adamlarını göndermek istersen ve de Vladimir geri dönerse sana Vsevoloj veya Şepol¹²⁹ veyahud da Peremişl'i¹³⁰ vereceğim". Ben Vasilko'nun yanına giderek David'in bütün söylediklerini naklettim. O da bana şöyle dedi: "Ben böyle demiyorum sadece Tanrı'dan böyle olmasını ümit ediyorum. Onlar benim kanımı dökmedik-

126 Paskalya, Hristiyanlığın kilise takvimindeki temel yortusudur. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin üçüncü gününde dirilişini kutlamak amacıyla düzenlenir. Ortodoks Kilisesinde yortu tarihleri Jülyen takvimine göre belirlendiği için batıdaki tarihle (22 Mart-25 Nisan) çakışmakla birlikte bir, dört ya da beş hafta sonraya da rastlayabilir. Rum ve Rus Ortodoks kiliselerinde Paskalya yalnızca kilise takviminde yılda bir kez yapılan bir ibadet olarak değil, kilisenin bütün ruhanî yaşamının temel direği olarak da görülür. Ruslar bu haftaya "Svyataya Hedeli: Kutsal Hafta" derler. Pakalyanın Rus halkı arasındaki kutlanma şekilleri için bkz. Zabılınım, *Ruskiy Narod*, s.51-54; *Ensiklopedičeski Slovar*, T.X, s.843.

127 Yıllıkçının burada ben de diyerek kastettiği kişi Vasil'dir ancak bu kişinin kim olduğu belli değildir.

128 Drujina'ya âit müfrezede görevli genç askerler.

129 Volın Knyazlığı'nda iki şehir.

130 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

leri için Vladimir'in yanına gideceğim. Benim için hayret edilecek şey, David'in bana kendi şehirlerini veriyor olması. Terebovl¹³¹ ve bölgelerim şimdi olduğu gibi gelecekte de benim olacaktır". Dediği gibi de oldu çünkü çok kısa zamanda kendi bölgelerini ele geçirdi. O bana tekrar şöyle dedi: "David'e git ve ona şöyle de: "Onun Vladimir'e gönderdiği Kulmey¹³² bana geldi". David onu dinlemedi ve beni tekrar ona göndererek: "Orada Kulmey yok" dedi. Vasilko ise bana: "Biraz otur" diyerek hizmetçilere dışarı çıkmalarını emretti ve yanıma oturarak konuşmaya başladı: "İşte duyuyorum David beni Polyaklara vererek kanımı akıtmak istiyor. Çünkü Rus topraklarının intikâmını almak için onlara çok kötülük yaptım. O beni Polyaklara verse bile ölümden korkmuyorum ama yine de sana gerçeği söyleyeceğim, Tanrı bana bunu kibirim olduğu için verdi. Berendilerin, Peçeneklerin ve Torkların bana doğru geldikleri haberi gelince kendi kendime şöyle dedim: Eğer Berendiler, Peçenekler ve Torklar benim yanımda olurlarsa kardeşlerim Volodar ve David'a şöyle diyeceğim: "Bana küçük drujinanızı veriniz, kendiniz ise içiniz ve eğleniniz". Ve şöyle düşündüm: Kışın Polyak topraklarına hücum edeceğim, yazın ise bu toprakları ele geçirerek Rus topraklarının öcünü alacağım. Sonra Tuna Bolgarlarını alarak onları yanımda oturtmak istedim. Daha sonra Polovetsler üzerine gitmek için Svyatopolk ve Vladimir'in iznini istedim. Ya şöhret olacaktım ya da Rus toprakları için başımı verecektim. Gönlümde ne Svyatopolk ne de David'e karşı bir düşünce olmadı. Tanrı'ya yemin ederim ki kardeşlerime bir kötülük düşünmedim. Ancak ben kendimi çok övdüm ve bana Berendiler gelerek gönlümü hoş edip, zekâmı beğendiklerini söylediler. Tanrı da beni cezalandırdı.¹³³

Sonra Paskalya'nın yaklaşmasıyla David, Vasilko'nun bölgelerini ele geçirmek için gitti. O Vasilko'nun kardeşi Volodar ile Bujks¹³⁴ yakınlarında karşılaştı ama onunla savaşılmaya cesaret edemedi. Volodar, Bujka'yı kuşattı. David'e elçiler göndererek "bu kötülükleri niçin yaptığını

131 Galiç bölgesindeki Turla Nehrinin bir kolu olan Seret Nehrine yakın bir şehir.

132 Knyaz Vasilko Rostislaviç'in boyarı.

133 *Povesti Vremennih Let*, s.174-176; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.173-174; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.252-257; *Troitskaya Letopis'*, s.190; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis'*, s.131-133.

134 Bujsk, Bujesk, Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

ve pişman olup-olmadığını” sordu. David kabahati Svyatopolk’a atarak, kendisine elbirliği ile komplo kurduklarını söyledi. Volodar bunun üzerine onunla barış yaptı. Vasilko Terebovl’de oturdu, David ise Vladimir’e geri döndü. Bahar geldiğinde Volodar ve Vasilko David üzerine giderek Vsevoloj’a geldiler. David ise Vladimir’e çekildi. Volodor ve Vasilko Vsevoloj’u alıp şehri ateşe verdiler, insanları kılıçtan geçirdiler ve suçsuz insanların kanını döktüler. Sonra Vladimir’e David’in üzerine geldiler. David, Vladimir’e çekildi. Onlar şehir sakinlerinden David’in yanında olan ve onu kandıran Turyak, Lazar ve Vasilya’yı¹³⁵ kendilerine vermelerini istediler. Şehir sakinleri veçe (meclis)’yi topladılar ve David’den istenilen kimseleri vermesini istediler. David ise onların orada olmadığını söyledi. İnsanlar onların Turiysk’e¹³⁶ geri döndüklerini duyunca David’e: “Senden kimi istiyorlarsa onu ver, eğer vermezsen teslim olacağız”. Bunu duyan David Vasilya ve Lazar’ı getirerek onları verdi ve pazar günü barış yapıldı. Svyatopolk David’i kovacağını vadederek Polyaklar üzerine Bereste’ye geldi. Bunu öğrenen David yardım almak düşüncesiyle Vladislav’ın¹³⁷ yanına Polşa geldi. Polyaklar yardım edeceklerine söz vererek ondan 50 griven aldılar ve daha sonra ona kendileriyle beraber Bereste’ye gelmesini söylediler. Eğer gelirse kendisini Svyatopolk’la da barıştıracaklarını ifade ettiler. David onları dinleyerek, onlarla beraber Bereste’ye geldi. Svyatopolk şehrin yakınlarında, Polyaklar ise Bug Nehri boyunca durdular. Svyatopolk’la Polyaklar müzakereye başladılar. Svyatopolk David için pek çok hediye verdi. Vladislav, David’e “Svyatopolk’un kendisini dinlemediğini ve geri dönmesinin iyi olacağını” söyledi. David Vladimir’e geldi. Svyatopolk ise Polyaklarla anlaşarak Pinsk’e¹³⁸ geldiğinde askerlerini gönderdi ve kendisi Dorogobuj’a geldi. Askerlerini burada bekledi. Sonra David’in üzerine gitti. David şehre çekildi ve Polyakların kendisine yardım edeceklerini ümit ederek beklemeye başladı çünkü Polyaklar ona: “Eğer Rus Knyazları senin üzerine gelirlse sana yardım edeceğiz” demişlerdi. Onlar hem David’den hem de Svyatopolk’dan altın aldılar. Svyatopolk şehri 7 hafta boyunca

135 Turyak, Lazar, Vasili, Vasilko’nun düşmanları olan voyvodalardır.

136 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

137 I. Vladislav (d.1043-ö.1102), Polonya Kralı Kazmir’in Büyük Kiyev Knyazı Vladimir’in kızı Maria’dan doğan en küçük oğludur.

138 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

kuşattı. David: “Beni bırak” diye af dilemeye başladı. Svyatopolk onu affedeceğine söz verdi ve birbirlerinin Haçlarını öptüler. David şehirden çıkarak Çerven’e geldi oradan da Lyahların yanına kaçtı. Svyatopolk ise Vladimir’e Büyük Cumartesi Günü’nde geldi.

Svyatopolk David’i kovduktan sonra Volodarya ve Vasilko hakkında da kötü düşündü. Onlara elçi gönderip: “Bu bölgeler benim, babamın ve kardeşimin” dedi ve üzerlerine gitti. Onlar bunu duyunca daha önce: “Ben David’in üzerine geldim, sizlerle aramda barış ve sevgi istiyorum” diyerek öptüğü Haç’ı alarak onu karşılamaya gittiler. Svyatopolk ise ordusunun kalabalık olmasına güvenerek Haç’ı çiğnedi. Poni’deki açık arazide karşılaşan iki ordu saf tuttular. Vasilko Haç’ı çıkararak ona şöyle dedi: “Sen bunu öptün. İşte ilk önce gözlerimi kör ettin şimdi de canımı almak istiyorsun. Ama aramızda bu Haç olacaktır”. Her iki ordu savaşmak için karşı karşıya geldiler. Bu arada Vasilko’nun ordusunun üzerinde yükselmekte olan haçı pek çok insanımız gördü. Savaş çok şiddetli geçti ve her iki taraftan da sayısız asker öldü. Savaşın daha da şiddetlendiğini gören Svyatopolk kaçarak Vladimir’e geldi. Vasilko ve Volodarya zaferi kazandıkları yerde durarak şöyle dediler: “Kendi sınırlarımızı çizmemiz gerekiyor”. Hiçbir yere gitmediler. Svyatopolk Vladimir’e kaçtığı anda yanında iki oğlu, Yarapolk’un iki oğlu, Svyatoşa, David Svyatoslaviç’in oğlu ve başka askerler vardı. Svyatopolk nikâhsız karısından (odalığından) olan oğlu Mstislav’ı Vladimir şehrinde oturttu. Yaroslav’ı ise Vengriya’ya (Macaristan) göndererek, Vengrileri (Macar) Volodarya’ya karşı kışkırttı. Kendisi ise Kiyev’e geldi. Yaroslav Svyatopolç, Vengrilerle, Kral Koloman¹³⁹ ve iki piskoposla gelerek Vyagr¹⁴⁰ boyunda bulunan Peremişl şehrinin yakınlarında durdular. Volodarya şehre kapandı. Çünkü bu sırada Polş’dan gelen David, hanımını Volodarya’nın yanında bırakarak Polovetslerin yanına gitti. Onu Bonyak karşıladı. O geri dönerken, Polovetsler Vengriler üzerine gittiler. Yolda geceyi geçirmek için konakladılar. Geceleyn Bonyak uykusundan uyanarak ordusundan uzaklaştı. Kurtlar ulamaya başladı ve bir kurt onun ordusuna doğru uludu ve onunla beraber pek çok kurt

139 Macar Kralı I. Geza’nın oğlu ve Macar kralıdır. 1095-1116 yılları arasında hüküm sürmüştür.

140 Galic Knyazlığı’nda bir nehir.

da ulumaya başladı. Bonyak geri döndüğünde olanları David'e anlatarak: "Yarın Uğrlar (Vengri, Macarlar)) karşısında zafer bizim olacaktır" dedi. Ertesi sabah Bonyak kendi ordusunu sıraya dizdi. David'in yanında 100 asker vardı, onun sadece kendisinin ise 300 askeri vardı ve onları 3 bölüme ayırarak Uğrlar üzerine hareket ettirdi. Altunopu (Altınoba, Altınaba)¹⁴¹ 50 adamla hücumla başladı, David bayrağın altında kalarak adamlarını 50'şer kişi olarak ikiye ayırdı. Uğrlar da kendi taraflarında birkaç sıra yaparak hazırlandılar çünkü onlar 100000 kişiydi. Altunopu'nun kuvvetleri birinci sıradaydı ve ilk önce onlar ileriye doğru ok atarak Uğrlardan kaçtılar, Uğrlar ise onları kovalayarak arkalarından gittiler. Altunopa kuvvetleri Bonyak'ın önünden hızlıca geçtiler ve onları cephe gerisine getirdiler. Bu şekilde gelen Uğrları Polovetsler kılıçtan geçirdiler. Altunopu tekrar geri dönerek Uğrların geri dönmesine izin vermedi ve bu taktiği birçok defa yaptı. Bu şekilde sayısız Ugr öldürdüler. Bonyak kendi askerlerini 3'e ayırdı ve doğanın (şahinin) kargayı yemesi gibi onlar da pek çok Vengri öldürdüler. Geride kalanlardan bazıları ya Vyagr ya da San Nehri'nde boğuldular. Bazıları ise San Nehri boyunca kaçtılar. Ancak bunlar kaçarken birbirlerini itip-kalktıklarından nehre düştüler. 2 gün onları arkalarından kovaladılar ve yakaladıklarını kılıçtan geçirdiler. Onların piskoposları Kupan ile pek çok boyarlarını öldüler. Orada onlardan toplam 40.000 kişinin öldüğü söyleniyor. Yaropolk, Lyahların yanına kaçarak Bereste'ye gelirken, David arkadan Suteysk ve Çerven'e¹⁴² geldi. Vladimirililer ise birdenbire ortaya çıktılar. Mstislav bunun üzerine şehre kapandı. Şehrin etrafını kuşattılar. Mstislav'ın yanında Beresteliler, Pinyaninliler ve Vişgoradlılar vardı. David ve askerleri şehre girerek savaşmaya ve birbirlerine ok atmaya başladılar o kadar çok attılar ki sanki gökyüzü ok yağmuruna tutulmuştu. Mstislav'a doğru da ok atmak istediler. Nitekim attıkları ok Mstislav'ın omuzuna saplandı ve orada çok kötü bir yara açtı. O yara onun ölümüne sebep oldu ve o gece öldü. Onun öldüğünü 3 gün sakladılar ve 4. gün insanlar veçe'yi toplayarak şöyle dediler: "Knyazımız öldü. Eğer teslim olursak Svyatopolk bizi kılıçtan

141 Rásonyi bu ismin Altunaba şeklinde okunmasının daha doğru olduğunu söylüyor. *Kuman Özel*, s.80; Baskakov ise bu ismin etimolojisini < altun "altın" + apa "baba, amca" < "altın amca" şeklinde açıklamaktadır. *İmena Polovtsev*, s.60.

142 Suteysk ve Çerven, Volin Knyazlığı'nda iki köydür.

geçirir". Ve Svyatopolk'a elçi göndererek şöyle dediler: "Oğlun öldü, biz ise açlıktan bitkin düştük, gelmezsen insanlarımız teslim olacaklar çünkü açlığa daha fazla sabır gösteremeyiz". Svyatopolk onlara voyvodası Putyata'yı gönderdi. Putyata kendi askerleriyle Luçesk'e Svyatoşa Davidoviç'in¹⁴³ yanına geldi. Bu sırada Svyatoşa'nın yanında David'in askerleri vardı çünkü Svyatoşa David'a daha önce "Eğer Svyatopolk üzerine gelirse sana haber vereceğim" diye söz verip yemin etmişti. Ama Svyatoşa bu sözünü yerine getirmeyerek David'in adamlarını yakalattı ve David'in üzerine gitti. Svyatoşa ve Putyata 5 Ağustos'da şehre geldiler. David ve ordusunun kuşattığı bu şehre gece yarısı onlar uyuduğu sırada hücum ettiler. Şehir sakinleri şehirden dışarı çıktılar. David ve askerlerini bu şekilde öldürmeye başladılar. David ve yeğeni Mstislav kaçtılar. Svyatoşa ve Putyata şehri ele geçirerek, Vasilya Svyatopolça'yı şehre vali tayin ettiler. Sonra Svyatoşa Luçesk'a, Putyata Kiyev'e gitti. David ise Polovetslere kaçtı ve onu Bonyak karşıladı. David ve Bonyak beraber Svyatoşa üzerine Luçesk'e¹⁴⁴ gittiler. Svyatoşa'yı şehirde kuşattılar ve daha sonra barış yaptılar.¹⁴⁵

Yıl 6609 / 1101: Bu yıl bütün kardeşler: Svyatopolk, Vladimir, David, Yaroslav ve onun kardeşleri Zolotça'da¹⁴⁶ toplandılar. Bütün Polovetsler, kardeşlerin hepsine birden elçiler göndererek barış istediler. Rus Knyazları onlara şöyle dediler: "Eğer barış yapmak istiyorsanız Sakov¹⁴⁷ yakınlarında toplanalım". Polovetslerin arkasından gittiler. Sakov yakınlarında 15 Eylül'de toplanarak barış yaptılar ve esirleri mübadele ederek dağıldılar.¹⁴⁸

143 Svyatoslav (Svyatoşa, Nikola) Davidoviç, Knyaz David Svyayoslaviç'in oğludur ve Gorodets'de Knyazlık yapmıştır.

144 Lutsk, Luçesk Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

145 *Povesti Vremennih Let*, s.178-180; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.175-179; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.259-262; *Troitskaya Letopis'*, s.191-195; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.98-99: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 8'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1098 yılına âit olarak verilmiştir, s.15-17; *Nikonovskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır yalnız: "bahar gelip büyük günler başladığında" denilmiştir, s.133-134.

146 Kiyev Knyazlığı'nda bir nehir.

147 Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

148 *Povesti Vremennih Let*, s.182; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.181; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.265; *Troitskaya Letopis'*, s.196-197; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100; *Voskresenskaya*

Yıl 6610 / 1102: Bu yıl Tanrı Rus Knyazlarının gönüllerine gelecek yıl cesaretle Polovetslerin üzerlerine ve topraklarına gitme düşüncesini yerleştirdi. Nitekim de öyle de oldu.¹⁴⁹

Yıl 6611 / 1103: Tanrı Rus Knyazlarına, Svyatopolk ve Vladimir'in kalbine bu düşüncüyü yerleştirdiği için onlar Dolob Gölü'nün¹⁵⁰ yanında bir toplantı yaptılar. Svyatopolk kendi askerleriyle bir tarafta Vladimir de kendi askerleriyle diğer tarafta bir çadırda oturdular. Düşünmeye başladılar ve sonra Svyatopolk'un drujinası şöyle dedi: "Şimdi gitmeyelim, baharda gidelim, eğer şimdi gidersek onların sürülmüş (ekilmiş) topraklarında mahvoluruz". Vladimir ise: "Ben gidiyorum, drujina ise atlarına acıdığından çift sürülmüş topraklara gitmek istemiyor! Niçin ölümün sürülmüş topraklarda başladığını bilmiyor musunuz? Köylü tarlasına çıkıp, tam sürmeğe başlarken bir Polovets gelip onu okla vurur, atını alarak, köyüne gider. Hanımını, çocuklarını ve bütün servetini ele geçirir ve geri döner. Sizin atlarınıza yazık. Acaba kendinize bu şekilde bir ölüm de yazık değil mi? (Kendinize böyle bir ölümü yakıştırıyor musunuz?)". Svyatopolk'un drujinası ona hiçbir cevap veremedi. Svyatopolk şöyle dedi: "Ben artık hazırım". Svyatopolk ayağa kalkarken Vladimir ona: "Kardeşim sen Rus toprakları için büyük hayır yapıyorsun" dedi. Oleg ve David'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Polovetslerin üzerine gidiniz ya öleceğiz ya da yaşayacağız". David ve Oleg bunu duydular ama Oleg bunu yapmak istemedi ve yalandan "rahatsızım" diye bir sebep uydurdu. Vladimir kardeşleriyle vedalaşarak Pereyaslav'e gitti; Svyatopolk, David Svyatoslaviç, David Vseslaviç, Mstislav, İgor'un torunu Vyacheslav Yaropolçiç, Yarapolk Vladimiroviç de onun arkasından gittiler. Hep beraber atlarla ve kayıklarla giderek daha aşağıda bulunan çay'a uğradılar. Hortiç Yarımadasına kadar süratle gittiler. Kayıklardan inerek atlara bindiler ve 4 gün boyunca geniş arazide yürüyerek Suteni Nehrinin yanına

Letopis'te: "esirleri mübadele ettiler" cümlesi yoktur, s.18; Nikonovskaya Letopis', s.137.

149 *Povesti Vremennih Let, s.183; İpatiyevskaya Letopis', s.182; Lavrentiyevskaya Letopis', s.266; Troitskaya Letopis', s.198; Radzivilovskaya Letopis', s.100.*

150 Burası 1103 tarihinde Kuman/Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek isteyen Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın bütün Rus knyazlarını topladığı yerdir. Gölün tam olarak nerede olduğu tespit edilememiştir ancak Dobiçka Boğazı yakınlarındaki Truhanov Adasındaki bir gölün adı olduğu düşünülmektedir. Daha sonra Yuri Dolgoruki burayı alarak Kiyev Knyazlığının topraklarına katmıştır.

geldiler. Polovetsler Rusların geldiklerini duyunca sayısız asker topladılar ve durumu müzakere ettiler. Urusob¹⁵¹ şöyle dedi: “Rus topraklarındaki pek çok kötülüğün sebebi biz olduğumuz için Ruslar bizimle şiddetle savaşacaklardır. Bunun için onlardan barış isteyelim”. Gençler ise ona şöyle dediler: “Sen Ruslardan korkabilirsin ama biz korkmuyoruz. Bunları kılıçtan geçirdikten sonra topraklarına giderek şehirlerini ele geçireceğiz, onlar bizlerden kimi öldürecekler?”. Bütün Rus Knyazları ve askerleri Tanrı’ya dúa ettiler. Bazıları Tanrı ve annesi için yoksullara yemek¹⁵²dağıtırken, bazıları da manastırda adaklar adadılar. Onların dúa ettikleri sırada Polovetsler geldiler ve öncü birlik olarak kahramanlık ve cesareti ile meşhur Altunopa’yı gönderdiler. Rus Knyazları da aynı şekilde kendi birliklerini gönderdiler. Rus öncü muhafız birlikleri Altunopa’yı pusuda beklediler ve gelir-gelmezde etrafını sararak kılıçtan geçirdiler. Altunopa ve adamları da dahil hiç kimse kurtulamadı. Polovets alayları sanki ormanmış gibi görünüyordular çünkü alaylarının sonu yoktu. Onlar hareket ederek Rusları karşılamaya gittiler. Tanrı Polovetsler üzerine korku ve dehşet gönderdi. Onlar Rus askerlerinin yüzlerini görmeden terlediler ve uyuşmuş bir şekilde kaldılar. Atlarının yanında sanki ayakları bağlandı ve süratli olamadılar. Bizimkiler ise sevinerek onların atlılarına ve yayalarına doğru yöneldiler. Polovetsler Rusların üzerlerine nasıl hucüm ettiklerini görünce Rus alaylarının yanlarına kadar gitmediler, önlerinden koşarak geri döndüler. Bizimkiler onların gitmelerine izin verdiler ve tâkip ederek kılıçtan geçirdiler. 4 Nisan günü Tanrı bize düşmanlar üzerinde büyük bir zafer verdi. Bu savaşta 20 Polovets Başbuğu öldürüldü: Urusobu (Urusaba), Kçiya (Koç, Koçiy), Arslanapu (Arslanapa), Kitanopu (Kitanapa), Kumana (Kuman), Asupa (Asapa), Kurtka, Çeneg-repu (Çenegrapa, Çengerapa), Surbarya (Sur’bar’) ve diğerleri. Beldüz’ü¹⁵³ ise esir aldık. Bundan sonra kardeşler düşmanlarını yenerek dinlenmeye çekildiler. Polovets Knyazlarından Beldüz’ü Svyatopolk’a getirdiler. Beldüz Svyatopolk’a kendisini bırakması için altın, gümüş, at ve hayvan teklif

151 Baskakov, Rus Yıllıklarında Urusobu ~ Urusaba ~ Uruba ~ Rusaba şekillerinde görülen bu kelimenin 1) < urus “savaş, muharebe + aba; 2) < uqus “mutluluk, hisse, pay + aba; 3) <Urus ~ Rus + aba anlamlarına geldiğini belirtmektedir. *İmena Polovtsev*, s.76.

152 Ktya denilen bu yemekte pirinç suyla beraber pişirilmekte ve içerisine tuz atılmaktadır.

153 Baskakov bu kelimenin 1) ince be’le sahip olan; 2) bacanak, kayın anlamlarına geldiğini söylemektedir. *İmena Polovtsev*, s.62.

etti. Svyatopolk onu Vladimir'e gönderdi. O Vladimir'in yanına geldiğinde Vladimir konuşmaya başlayarak şöyle dedi: "Bu yemin sizi yendi! Çünkü birçok defa bu şekilde yemin etmenize rağmen Rus topraklarına saldırıp savaştınız. Niçin sen kendi oğullarını düzeltmedin gerçi senin kendi kavmin bu yemini bozmadı ama sizler Hristiyan kanını dökmediniz mi? şimdi de senin kanın dökülecek ve başın gidecek!". Onu öldürmelerini emretti ve onu parça parça ederek öldürdüler. Sonra kardeşlerin hepsi toplandı ve Vladimir şöyle dedi: "Tanrı'nın yarattığı bugüne sevinelim ve eğlenelim. Çünkü Tanrı bizi düşmanlarımızdan kurtardı. Düşmanlarımızı yendik ve onlara boyun eğdirdik. Ayrıca onların yılan başlarını da yıktık. Onları layık oldukları şekilde Rus insanına teslim ettik". Bu sırada hayvan, koyun, at, deve, pek çok eşya ve esir aldılar. Torkların ve Peçeneklerin sınırlarını ele geçirdiler. Seferden sonra Rusya'ya büyük bir servet, esir, şöhret ve zaferle döndüler. Bu yılın 1 Ağustos'unda çekirgeler Rus topraklarına geldiler. Bu ayın 18'de Svyatopolk giderek Yurev şehrini Polovetslerle ateşe verdi.¹⁵⁴

Yıl 6614 / 1106: Zareçsk¹⁵⁵ yakınlarında savaşan Polovetslerin üzerine Svyatopolk, Yan Vışatiç, kardeşi Putyatu, İvanka Zahariç ile Kozarin'i¹⁵⁶ gönderdi. Bunlar Polovetsleri Tuna'ya¹⁵⁷ kovaladılar ve onlardan pek çoğunu esir aldılar, diğerlerini ise kılıçtan geçirdiler (öldürdüler).¹⁵⁸

154 *Povesti Vremennih Let*, s.183-185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.182-185; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.267-269; *Troitskaya Letopis'*, s.198-200; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.100-101: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.19-20; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.138-139: Yıllıkta öldürülen Kuman/Kıpçak başbuğlarının isimleri arasında Pukitana, Pukimana, Kurtkaça, Negrepu isimleri de verilmektedir.

155 Kiyev Knyazlığı'nda bir şehir.

156 Yan Vışatiç, Putyatu, İvanka Zahariç, Kozarin, Kiyevli voyvodalardır.

157 *Povesti Vremennih Let*, *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'*, *Nikonovskaya Letopis'*de Tuna verilmemiş, *İpatiyevskaya Letopis'* ve *Voskresenskaya Letopis'*te verilmiştir.

158 *Povesti Vremennih Let*, s.185; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.270 ve *Troitskaya Letopis'*, s.201'de: "Zareçka yakınlarında savaşan Polovetsler üzerine Svyatopolk Yanya, İvanka Zahariç ve Kozarin'ayı gönderdiği ve onların Polovetsleri yenerek, esir olarak aldıkları" şeklinde geçmektedir; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.102; *Voskresenskaya Letopis'*, s.20; *Nikonovskaya Letopis'*te: "Svyatopolk'un Yana, Vışatiniçya ve onun kardeşi Putyatu, İvanka, Zahariç ve Kozarin'ayı gönderdiği" yazılmıştır, s.140; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.19; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionny Spisok*, s.203'te şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Tuna'daki Polovetslerin üzerine giderek onları mahvettiler".

Yıl 6615 / 1107: Bu yılın mayıs ayında Bonyak savaşıarak Pereyaslav şehrini yanındaki atları ele geçirdi. Yine bu yıl Bonyak, yaşlı Şarukan (Şarukan)¹⁵⁹ ve daha başka pek çok knyaz ile gelerek Lubno'nun¹⁶⁰ yakınlarında durdu. Svyatopolk, Vladimir, Oleg, Svyatoslav, Mstislav, Vyacheslav, Yarapolk Polovetsler üzerine Lubno'ya doğru gittiler. Gündüz saat 6'da Sula Nehri'ni geçtiklerinde Polovetsleri gördüler ve onlara seslendiler. Bunun üzerine dehşete düşen Polovetsler korkarak bayraklarını dikmeden atlarını yakalayabilenler kıyıya doğru, diğerleri de yaya olarak kaçmaya başladılar. Bizler ise onlara yetişerek bazılarını kılıçtan geçirdik, bazılarını ellerimizle yakladık, bazılarını da Horol'a çok az bir mesafe kalıncaya kadar kovaladık. Taaz, Bonyak'ın kardeşi ve Sugra öldüler, diğer kardeşini ise esir aldık. Şarukan ise zorlukla kaçabildi. Polovetsler 12 Ağustos'ta Rus askerlerinden aldıkları arabaları bıraktılar. Ruslar büyük bir zaferle evlerine geri döndüler. Svyatopolk Peçersk Manastırına geldi ve ertesi sabah Uspene'deki Azize Meryem Ana Kilisesi'ne gitti. Kardeşleri onu büyük bir sevinçle karşıladılar. Bu yılın ocak ayında Vladimir, David ve Oleg, Ayepe (Aepa) ve Ayapa'nın yanına geldiler ve onlarla barış yaptılar. Vladimir oğlu Yuri'ye Yasen'in torunu ve Yepiop'un kızını; Oleg ise oğluna Akaspid'in torunu ve Ayepe'nin kızını 12 Şubat'ta gelin aldılar.¹⁶¹

Yıl 6617 / 1109: 2 Aralık'ta voyvoda Dimitri İgoreviç Ten yakınlarındaki Polovets topraklarını ele geçirdi.¹⁶²

159 Baskakov bu ismin Türk dillerinde Sazagan, Sragan şekillerinde görülen bir balığın isminden alındığını belirtmektedir. *İmena Polovtsev*, s.77.

160 Pereyaslav Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

161 *Povesti Vremennih Let*, s.186-187; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.186-187; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.271-272; *Troitskaya Letopis'*, s.202-203; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.102: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 1'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.20-21; Yıllıkta verilen bilgiler hemen hemen aynıdır ancak son kısım biraz farklıdır: "Bu yıl Vladimir, Oleg ve David Kaep ve Aep'in yanına giderek onlarla barış yaptılar ve Vladimir oğlu Gerorgi'ye Asenev'in torununu olan Aep'in kızını, Oleg'de oğluna Kaep'in (Klep) kızını aldılar.", *Nikonovskaya Letopis'*, s.140-141.

162 *Povesti Vremennih Let*, s.187; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.188; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.273; *Troitskaya Letopis'*, s.204; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.103: Yıllıkta 1'de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*, s.141.

Yıl 6618 / 1110¹⁶³: Baharda Svyatopolk, Vladimir ve David Polovetslerin üzerine Voinya'ya kadar giderek geri döndüler.¹⁶⁴

Yıl 6619 / 1111¹⁶⁵: Tanrı Vladimir'e baharda kötülerin üzerine gitme düşüncesini verdi ve o da bu düşüncesini kardeşi Svyatopolk'a söyledi. Svyatopolk, Vladimir'in konuşmasını kendi drujinasına anlattı ama onlarda şöyle diyerek bu düşünceyi reddettiler: "Şimdi sürülmüş topraklarda mahvolmanın zamanı değil". Svyatopolk, Vladimir'e elçi göndererek şöyle dedi: "Ben çeşitli yerlerden gelen drujinamla toplanarak bu konuyu konuştum". Gönderilenler Vladimir'in yanına geldiler ve ona Svyatoslav'ın bu sözlerini naklettiler. Bunun üzerine Vladimir ona doğru gitti ve Dolob Gölü yanında karşılaştılar. Bir çadırın içerisinde Svyatopolk kendi adamlarıyla, Vladimir de kendi adamlarıyla oturdular. Bir süre süren sessizlikten sonra Vladimir şöyle dedi: "Kardeşim! Sen benden büyüksün Rus topraklarını nasıl savunacağız ilk önce sen söyle". Svyatopolk da: "Kardeşim konuşmaya başladın devam et" dedi. Bunun üzerine Vladimir: "Nasıl konuşabilirim, senin ve kendi drujinam bana senin sürülmüş toprakları mahvetmek istemediğini söylüyorlar. Ama ben hayret ediyorum sen nasıl ölümün onların atlarından olsun istiyorsun. Ancak sen düşünmüyorsun ki baharda zaten bu sürülmüş toprakların atlarının ölümleri başlıyor. Bir Polovets gelerek köylüye ölümüne ateş edecek, onun atını, hanımını ve çocuklarını alarak, harmanını yakacaktır. Niçin bunu düşünmüyor sunuz?" Dedi. Bütün drujina şöyle dedi: "Bu gerçektende doğru". Svyatopolk ise: "Kardeşim! Ben şimdi (Polovetsler üzerine) seninle beraber gitmeye hazırım". David Svyatoslaviç'e onlarla birlikte hareket etmesi için emir gönderdiler. Vladimir ve Svyatopolk bulundukları yerden çıkarak vedalaştılar ve Svyatopolk oğlu Yaroslav, Vladimir oğullarıyla ve David'de kendi oğluyla Polovetsler üzerine Tanrı'ya, Azize Meryem Ana'ya ve kutsal meleklerden yardım ümit

163 *Lavrentiyevskaya Letopis'* Yıllığı bu tarihten itibaren **Rahip Lavrentev'in Notlarına Göre Suzdal Yıllığı** şeklinde devam etmektedir. s.275.

164 *Povesti Vremennih Let*, s.187; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.188; *Lavrentiyevskaya Letopis'*de bu hâdise 1110 yılında verilmiştir, s.273-275; *Troitskaya Letopis'*, s.204; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.103; *Nikonovskaya Letopis'*, s.141.

165 *Povesti Vremennih Let'*in bu tarih itibarıyla vermiş olduğu bilgiler yıllığın sonunda bulunan **İpatiyev'den Alınan Kısım** adı altında verilmiştir.

ederek gittiler.¹⁶⁶ Büyük Orucun ikinci pazar günü yola çıktılar ve cuma günü Sula'da oldular. Cumartesi günü Horol'a kadar gittiler ve orada kızaklarını bıraktılar. Haç'ı öptükleri pazar günü ise Psel'e¹⁶⁷ geldiler ve oradan yürüyerek Golta¹⁶⁸ giderek durdular. Orada askerleri beklettiler ve sonra Vorskla¹⁶⁹ üzerine hareket ettiler. Ertesi gün olan çarşamba'da Haç'ı öptüler ve bol bol gözyaşı dökerek bütün ümitlerini ona bağladılar. Pek çok nehir geçerek orucun altıncı haftasında salı günü Ten'e geldiler. Zırhlarını giydiler ve alaylarını savaş düzenine sokarak Şarukan'ın şehrine gittiler. Knyaz Vladimir önde giden askerlere, papazlara kutsal kilisede ilahiler söyletmelerini; kutsal ve şerefli Haç'a dúa etmelerini emretti. Onlar akşam olmak üzere iken şehre girdiler ve pazar günü şehrin sakinleri şehirden çıkarak Rus Knyazlarını selâmladılar ve onlara balık ile şarap sundular. O geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün yâni çarşamba günü Sugrov'a¹⁷⁰ giderek şehri yaktılar. Perşembe günü ise Ten'in arkasına doğru hareket ettiler; cuma günü olan 24 Mart'ta Polovetsler toplanıp alaylarını hazırladılar ve savaşa gittiler. Bizim Knyazlarımız bütün ümitlerini Tanrı'ya bağladıkları için şöyle dediler: "Burada ölüm bizim için ama şiddetle karşı koyacağız". Birbirleriyle vedalaşarak gözlerini gökyüzüne çevirdiler ve Tanrı ile yukarıda olanlara seslendiler. Her iki taraf karşı karşıya geldiklerinde savaş olanca şiddetiyle başladı. Tanrı bu yabancı boyların üzerine gözlerini çevirdi ve hiddetlenerek Hristiyanlara onlar karşısında zafer verdi. Bu şekilde yabancı boylar mahvedildi ve bizim kötü düşmanlarımızın çoğu öldürüldü. Düşman akını karşısında Rus Knyazları ve askerleri Tanrı'nın verdiği Degey'de olan sel sayesinde kurtuldular. Tanrı Ruslara yardım etti ve onlar Tanrı'dan bugün için övgüyle bahsederler. Ertesi sabah cumartesi günü Lazar'ın Dirilişi adını taşıyan bayramı kutladılar ve Tanrı'ya övgüler yağdırdılar, cumartesi ve pazar gününü bu şekilde kutlayarak geçirdiler. Strasniye Nedeli (Ateşli Hafta)'nin ilk günü olan pazartesi günü soyu başka

166 *Voskresenskaya Letopis*'te başlangıçta verilen bilgiler şu şekildedir: "Rus Knyazları Svyatopolk İzyaslaviç, Vladimir Vsevolodoviç, David Svyatoslaviç ve oğlu, David İğoreviç, kardeşi Yaroslav Svyatopolçiç ve Yaropolk Vladimiroviç ile Polovetslerin üzerine gitmeye niyetlendiler", s.21; Bundan sonra verilen bilgiler *İpatiyevskeya Letopis*' ile aynıdır.

167 Özi'nin sol kolundan akan nehir.

168 Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

169 Özi'nin bir kolu.

170 Kuman/Kıpçakların Ten Nehri üzerindeki şehirleri.

olan boylar (yabancı boylar) tekrar pek çok asker ve kendi alaylarını toplayarak büyük ormanın tam karşısına gelerek sıraya girdiler. Bunlar binlerce kişiydiler. Rus alaylarını muhasara ettiler. Tanrı Rus Knyazlarına yardım için meleklerini gönderdi. Polovets alayları ve Rus alayları karşılıklı olarak hareket ettiler ve karşı karşıya geldiler. Çarpışma sırasında gök gürültüsü gibi büyük bir gürültü duyuldu. Aralarındaki savaş çok şiddetli idi ve her iki taraftan da pek çok insan öldü. Vladimir kendi alayıyla David'in sıkıştırıldığını görünce yardıma gitti. Bunu gören Polovetsler geri döndüler ve koşarak kaçtılar. Vladimir'in alayından kaçamayam Polovetsler ise öldürüldüler. Polovetslerin çoğu da melekler tarafından öldürüldü. Pek çok insan sayısız kafanın havada uçarak toprağa düştüğünü gördü. Onları Ateşli Ay içinde olan 27 Mart Pazartesi günü yenerek zaferi kazandılar. Soyu başka boylardan olan insanların çoğu Salnitsa Nehrinde boğuldular. Tanrı kendi insanlarını ise kurtardı. Svyatopolk, Vladimir, David Tanrı'ya kötülere karşı böyle bir zaferi kendilerine verdiği için şükrettiler. Pek çok hayvan, at, koyun ve esir ele geçirdiler. Ele geçirilen esirlere şunları sordular: "Sizde böyle nasıl bir güç var ki, şiddetle mukavemet ediyor ve sonra süratle geriye kaçabiliyor sunuz?". Onlarda cevap verdiler: "Sizlerle her ne şekilde olursa olsun o şekilde savaşırız ama birileri sizin üzerinize gelenlerin başlarını havada uçurdu. Çünkü sizin eski silâhlarınız vardı. Birileri size yardım mı etti?". Bunu sadece Tanrı tarafından Hristiyanlara yardım için gönderilen melekler yapabiliirdi. Bu melekler ki Vladimir Monamah'a ve kardeşlerine diğer Rus Knyazlarıyla beraber başka soydan olan boylar üzerine gitme fikrini vermişlerdi.¹⁷¹

Yıl (6620) **1112**: Svyatopolk, Svyatoslav, Yaropolk, Mstislav, David Svyatoslaviç ve oğlu Rostislav, Olegoviçler¹⁷² ve David İgoreviç ile Polovetsler üzerine Osenev ve Sugrov şehirlerine kadar gittiler. Polovetslerle

171 *Povesti Vremennih Let*, s.190-192; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.191-193; *Voskresenskaya Letopis'*, s.21-22; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.20; **Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok**, s.203'te şu şekilde verilmiştir: "Yıl **1111**: Bu yıl Svyatopolk, Vladimir, David ve bütün Rus topraklarındakiler Polovetsler üzerine giderek yendiler ve onların çocuklarını esir aldılar. Yine onların Desna boyunca olan Sugrov ve Şarukan şehirlerini de aldılar."

172 Yıllıkta, Olegoviçlerin David Svyatoslaviç ve oğlu Rostislav'a bağlı oldukları kaydedilmiştir.

Salnitsa Nehrinde savaşarak topraklarını aldılar ve Mart'ın 24'ünde Polovets knyazlarını yendiler.¹⁷³

Yıl 6621 / 1113: Vladimir Monomah Kiyev'de pazar günü tahta oturdu. Onu metropolit Nikifor, piskoposlar ve bütün Kiyevliler büyük bir şerefle karşıladılar. O babasının ve atalarının tahtına oturduğu için insanlar mennun oldular ve sevindiler. Böylece isyan yatıştı. Polovetsler Svyatopolk'un öldüğünü öğrenince toplanarak Vır (Vırev)'a geldiler. Vladimir de kendi oğullarını ve yeğenlerini toplayarak Vır'a geldi ve Oleg'le birleşti. Polovetsler ise kaçtılar.¹⁷⁴

Yıl 6624 / 1116: Vladimir oğlu Yaropolk'u, David ise oğlu Vsevolod'ı Ten üzerine gönderdiler ve onlar da Polovetslerin şu üç şehrini aldılar: Surgov, Şarukan ve Balin.¹⁷⁵

Yine bu yıl Vladimir Tuna yakınlarında Polovets, Tork ve Peçeneklerle iki gün iki gece şiddetli savaştı. Torklar ve Peçenekler Rusya'ya Vladimir'in yanına geldiler.¹⁷⁶

Yıl 6625 / 1117: Vladimir, Yaroslav¹⁷⁷ üzerine Vladimir şehrine David, Volodar, Vasilko ve Olegoviçler ile beraber giderek onu şehirde kuşattı. Burada 60 gün durdular ve sonra Yaroslav ile barış yaptılar. Yaroslav amcası Vladimir'i başını eğip selamladığı sırada, Vladimir ona her şey için "Seni ne zaman çağırırsam bana gel" diye emir verdi. Bu şekilde barış yaparak evlerine döndüler. Polovetsler Bolgarların yanına geldiklerinde, Bulgar Knyazı¹⁷⁸ onlara zehirli içki gönderdi ve onlar da içtiler. Bu şekilde Ayepa ve bütün Polovets Knyazları öldüler.¹⁷⁹

173 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.275; *Troitskaya Letopis'*, s.205; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.103; Yıllıkta 3'te minyatür verilmiştir.

174 *Povesti Vremennih Let*, s.201; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.198.

175 *Povesti Vremennih Let*, s.201; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.204; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.276; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.104; *Voskresenskaya Letopis'*, s.24; **Nikonovskaya Letopis'**te bu yıl için verilen bilgiler biraz farklıdır. Şöyle ki: "Bu yıl Yaropolk Ten yakınlarındaki Polovets topraklarına gitti ve pek çok esir ile onların üç şehrini aldı: Balin, Çeşlüyev, Sugrov. Ayrıca Yası'yı ve hanımını da esir alarak beraberinde götürdü.", s.50.

176 *Povesti Vremennih Let*, s.403-404; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.204; *Voskresenskaya Letopis'*, s.23; Yıllıkta verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1114 olarak verilmiştir.

177 Yaroslav Svyatopolkoviç, Svyatopolk İzyaslaviç'in oğludur ve Vladimir-Volın (1110-1123)'de Knyazlık yapmıştır.

178 Yıllık yazarları diğer milletlerin hükümdarlarını hep Knyaz adı ile anmışlardır. Burada Bulgar Knyazı ile kastedilen Bulgar Hanıdır.

179 *Povesti Vremennih Let*, s.202; *İpatiyevskaya Letopis'*, s.204-205; **Voskresenskaya Letopis'**te şu şekilde geçmektedir: "Bu yıl Polovetsler Bolgarların yanına gittiler. Bol-

Yıl 6626 / 1118: Bu yıl Vladimir Monomah oğlu Andrey'e Polovets Knyazı Turkan (Turğan)'ın torununu eş olarak aldı.¹⁸⁰

Yıl 6628 / 1120: Yaropolk¹⁸¹, Polovetslerin üzerine Ten'in arkasına (Aşağı Ten boyuna) gitti ama onları bulamayarak geri döndü. Kardeşi Georgi¹⁸² Bolgarlar üzerine gitti ve onları yenerek pek çok esir aldı.¹⁸³

Yıl 6633 / 1125: Vladimir'in öldüğünü duyan Polovets Knyazları toplanıp süratle Baruç ve Borun'a¹⁸⁴ doğru gelerek Torkları almak ve bunu sebep yaparak Rus topraklarında savaşmak istediler. Tanrı onlara bu fırsatı vermedi ve hiçbir şey yapamadılar. Yaropolk'a o gece Torkların şehirden gittikleri haberi geldi. Polovetsler tekrar geri döndüklerinde Knyaz Yaropolk Tanrı'nın yardımına güvenerek ve ne kardeşinden ne de başkalarından yardım beklemeden sadece Pereyaslavlılarla Polkosten¹⁸⁵ yakınlarına gitti. Polovetsler geri dönerek gelip onların karşısında durdular. Mümin Knyaz Yaropolk drujinası ile lanetlileri yendi ve bazılarını esir aldı. Bu şekilde geri dönerek Tanrı'ya şükretti ve kendisine yaptığı yardımlardan ve verdiği hediyelerden dolayı övdü.¹⁸⁶

gar Çarları onlara zehirli içkiler gönderdiler ve başta Aepa olmak üzere Polovetslerin diğer bütün knyazları öldüler. Yine bu yıl Vladimir, oğlu Andrey'e Polovetslerin Tmutarakan knyazının kızını aldı.", s.24.

180 *Nikonovskaya Letopis'*, s.150.

181 Yaropolk Vladimiroviç (d.1082-ö.1139), Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur ve Kiyev (1132-1139)'de Knyazlık yapmıştır.

182 Yuri, Vladimiroviç olarak da bilinen Yuri Dolgoruki (Uzunelli) Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. İlk önce Suzdal daha sonra Kiyev Knyazlığı yapmıştır. 1050 yılı civarında doğduğu sanılmaktadır. 1154'ten 1157'ye yâni ölümüne kadar Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

183 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.277; *Troitskaya Letopis'*, s.207; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.104: Yıllıkta 1'de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*, s.151.

184 Pereyaslavlı Knyazlığı sınırları içerisinde bulunan iki dağ.

185 Pereyaslavlı Knyazlığında Özi Nehrinin sağ kollarından Uday Nehrinin kenarında bulunan kale.

186 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.280-281; *Troitskaya Letopis'*, s.209; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.105: Yıllıkta 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.26; *Nikonovskaya Letopis' I*, s.153-154; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1126 yılına âit olarak biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Vladimir'in en büyük oğlu Mstislav babasının tahtına Kiyev'de onun ölümünden sonra 20 Mayıs'ta oturdu. Vladimir'in öldüğünü duyan Polovetsler derhal Baruç'un yanına gelerek ona şöyle dediler: "Onların Torkları'nı alalım". Bu haber Yaropolk'a ulaştığında o, insanları (Rusları) ve Torkları başka şehirlere götürmelerini emretti. Bir yerde oldukça çok toplanan ama

Yıl 6636 / 1128: Oleg'in oğlu Vsevolod¹⁸⁷ eski düşmanı olan ve Çernigov'da bulunan Yaroslav'ın üzerine gizlice gitti. Drujinasını kılıçtan geçirerek dağıttı. Mstislav ve Yaropolk, Vsevolod'un üzerine Yaroslav'ın intikâmını almak için gitmek istediler, Vsevolod ise Polovetslerin arkasından gitti. Yaroslav'ı Murom'a gönderdiler. Polovetsler 7000¹⁸⁸ okçularıylâ Vır Nehrinin dışında, Ratmira'nın yanındaki küçük ormana gelerek durdular ve Vsevolod'a elçiler gönderdiler. Yaropolk'un taraftarları Lokna¹⁸⁹ valisini yakalayarak Yaropolk'a getirdiler ve Yaropolk'u onun yerine vali yaptılar. Oleg'in oğlundan hiçbir haber alamayan Polovetsler evlerine döndüler. Kalbinden hastalanacak kadar Vsevolod'a incinen Mstislav'a birisi gelerek şöyle dedi: "Sen Polovetslere emredersen hiçbir şey olmaz". Vsevolod, Mstislav'a kendisini affetmesi için yalvarmaya başladı, boyarları da onu kandırmaya çalıştılar ve hediyeler verdiler. Bütün yaz böyle geçti. Yaroslav, Murom'dan Mstislav'ın yanına geldi ve ona yalvararak şöyle dedi: "Benim yanımda Haç'ı öptün (kimin haklı-kimin haksız olduğunu biliyorsun) onun üzerine git". Vsevolod'da ona yalvardı. Kilise Hristiyan kanını dökmemesi gerektiğini ve bunun büyük bir günâh olduğunu Mstislav'a söyledi. Mstislav onların istekleri doğrultusunda karar verdi. Mstislav ve Yaroslav birbirlerinin Haçlarını üst üste koydular ve böylece barış oldu.¹⁹⁰

sonuçta hiçbir yere yerleşemeyen düşmanlar Yaropolk'u Pereyaslav'de görünce Posul'e savaşımaya gittiler. Knyaz Yaropolk kuvvetlerini toplayarak onların arkalarından kardeşinden veya babasından bir yardım beklemeden sadece Tanrı'ya güvenerek gitti. Onların az olduğunu gören Pereyaslavlılar geri dönerek onların karşısında sıraya girdiler. Sadık, mümin ve iyi yetişmiş Knyaz Yaropolk Tanrı'nın ve babasının ismini anarak drujinasını cesaretli olmaya çağırdı. Her iki ordu karşılaşarak savaştılar. Sonunda Kutsal Haç ve Aziz Mihail'in gücüyle kötülerı yendiler. Onların bir kısmını nehirde boğdular, bir kısmını ise öldürdüler", s.208.

187 Vsevolod Olegoviç, Knyaz Oleg Svyatoslaviç'in oğludur ve Kiyev (1139-1146)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127 yılı hâdiselerinde geçmektedir.

188 *Nikonovskaya Letopis*'de: "17.000 okçu Seluk ve Taşadan Virem'in dışındaki Rati-mer'e gelerek durdular" şeklinde geçmektedir, s.154.

189 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

190 *İpatiyevskaya Letopis*, s.209; *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.281-282; *Troitskaya Letopis*, s.209-210; *Radzivilovskaya Letopis*, s.106 ve *Voskresenskaya Letopis*, s.26-27'de bu yılla ilgili olarak verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1127 olarak verilmiştir; Ayrıca *Radzivilovskaya Letopis*'te 4'te minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis*'te bu bilgi-ler 1127 yılına âit olarak verilmiştir, s.154.

Yıl 6637 / 1129: Bu yıl Polovetsler Rus topraklarına dayandılar ve Rusları yenmeye çalıştılar. Büyük Knyaz Mstislav babası Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın varisi idi ve babası Ten civarından Tanrısızları kovarak Rus toprakları için pek çok ter dökmüştü. Mstislav'da aynı babası gibi kendi askerleriyle giderek Polovetsleri Ten ve İtil'in dışına kovdu. Böylece Rus topraklarını kötülerden kurtardı.¹⁹¹

Yıl 6640 / 1132: Polovets Knyazı Amurat¹⁹² Ryazan'da vaftiz edildi.¹⁹³

Yıl 6642 / 1134: Bu yıl Knyaz Vyaçeslav Vladimiroviç Ryazan'dan Pereyaslav'l'e geldi. Yaropolk Vladimiroviç ona elçiler göndererek şöyle dedi: "Polovetslerin huylarını alma ve endişelenmeden rahat otur". Vyaçeslav kardeşini dinlemedi ve Turov'a gitti.¹⁹⁴

Yıl 6643 / 1135: Yuri kardeşi Yaropolk'dan Pereyaslav'l'i istedi. Yaropolk ise kendi bölgelerinin tamamını değil sadece Suzdal, Rostov ve diğer şehirleri verdi. Yaropolk kardeşleri Yuri ve Andrey'le, Vsevolod üzerine gitti ve onu Çernigov şehrinin yanında yakaladı. Vsevolod onlara karşı savaşmaya gitmedi çünkü henüz Polovetsler yardıma gelmemişlerdi. Yaropolk birkaç gün Çernigov yakınlarında durdu ve sonra Kiyev'e dönerek askerlerini dağıttı. Vsevolod'la aralarındaki münasebette hiçbir değişiklik ve barış olmadı. Vsevolod kendisine gelen Polovetslerle, kardeşiyle, İzyaslav'la ve Mstislav'ın oğlu Svyatopolk'la Pereyaslavl bölgesindeki şehir ve köylere saldırdı ve insanları kılıçtan geçirerek gitti. Hatta Kiyev'e kadar gelerek Kutsal Andrey Gününde Gorodets'i yaktı. Vsevolod, sayısız esir, hayvan ve mal (servet)'ı ganimet olarak aldı ama bu yüklerle beraber Özi'yi geçmesinin mümkün olmadığını biliyordu. Bu yüzden de kendisine Özi'nin diğer tarafına geçme iznini vermeyen insanlardan bazılarını yakaladı, bazılarını da öldürdü ve gitti. Ayrıca Yaropolk'un da askerleriyle buradan geçmesi imkânsızdı. Onlar Gorodets'in dışındaki çam ormanında 3 gün boyunca kaldılar ve daha sonra Çernigov'a giderek buradan onlara "aralarında barış yapılmasını

191 *Voskresenskaya Letopis'*, s.28.

192 Baskakov bu ismi <amurat "iş, borç, mecburiyet" şeklinde açıklamaktadır. *İmena Polovtsev*, s.60.

193 *Nikonovskaya Letopis'*, s.158.

194 *Nikonovskaya Letopis'*, s.158.

istedikleri” haberini gönderdiler. Olegoviçler¹⁹⁵ Yaropolk’a kendilerini affetmesini isteyen elçiler göndererek şöyle dediler: “Bizim babamızın sizin babanızı desteklediğini biliyoruz, biz Kiyev’i (Rusya)’ yönetmek istemedik. Buna karşılık sen de bizim bölgeleri ayırıp vermediğin için suçlusun ve bu yüzden de kan akacaktır”. O, Yuri Vsevolod’u Pereyaslav’den, İzyaslav Vyaçeslav’ı Turov’dan kovdu ve onlar da Olegoviçlerin yanına gittiler.¹⁹⁶

Bu yılın kışında Olegoviçler, Polovetslerle gelerek Gorodets ve Neyatin’i aldılar, buralardaki köyleri yakarak, Baruç şehrini ateşe verdiler. İnsanlar ise kaçtılar, daha çok esir, at ve hayvan sürüsü aldılar.¹⁹⁷

Yine bu yıl Novgorod’un valisi Miroslav, Kiyevliler ile Çernigovluları barıştırmaya gitti ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı çünkü bu sıralarda bütün Rus topraklarında karışıklıklar çıkmıştı. Yaropolk, Novgorodluları yanına çağırdı. Çernigovlular ise Knyazı kendi yanlarına çağırdılar. Tanrı Oleg ve Çernigovlulara yardım etti. Kiyevliler daha fazla kayıp verdiler. Diğerlerini de idâresi altına aldı. O bu bölünmeyi istemiyordu. Bu duruma herkes ve özellikle Polovetsleri sevin-dirdikleri için üzüldü.¹⁹⁸

Yıl 6644 / 1136: Bu yıl Vsevolod kardeşleriyle Pereyaslav’le geldi ve şehrin önlerinde 3 gün kalarak Piskoposluk ve Knyazlık Kapısı diye adlandırılan kale kapılarının önlerinde savaştı. Daha sonra Yaropolk’un geldiğini hissederek Supoya’nın yukarı ağzına doğru gitti ve onları beklemeye başladı. Kısa bir süre sonra Yaropolk drujinası ve kendi kardeşleri ile geldi. Onlar bütün askerlerinin gelmesini beklemeden ve de yeteri kadar silâhlanmadan hemen savaşa başladılar çünkü “Olegoviçlerin

195 Knyaz Oleg’in oğulları, akrabaları ve taraftarları böyle adlandırılmıştır. Bu kelime yıllıklarda bazen Olgoviç bazen de Olegoviç şeklinde geçmektedir.

196 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.213.

197 *Lavrentiyevskaya Letopis*’, s.287; *Troitskaya Letopis*’, s.213-214; *Radzivilovskaya Letopis*’, s.108; *Voskresenskaya Letopis*’te bu bilgilere ilâve olarak şu bilgiler de vardır: “Amcası Yaropolk’un, kardeşiyle beraber Çernigov’a doğru gittiklerini gören İzyaslav, kendi ağabeyinin yanına gitti. Vladimir, Yaropolk, Yuri, Andrey Çernigov’a Olegoviçler üzerine gittiler ama Çernigov’a kadar gidemeyerek geri döndüler. Knyazlar onları Polovets topraklarına kadar kovaladılar çünkü onlar Hristiyan kanını dökmek istemiyorlardı.” s.30; *Nikonovskaya Letopis*’, s.158.

198 *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Sinodalnyy Spisok*, s.23; *Novgorodskoye Pervoye Letopis’ Komissionnyy Spisok*, s.208.

gücü bizim gücümüz karşısında duramazlar” diye düşündüler ve böylece kendilerini kandırdılar. Her iki alay arasındaki çarpışma çok şiddetli oldu ve savaş daha henüz yeni başlamıştı ki Olegoviçlerin yanındaki Polovetsler kaçtılar. Vladimir'in oğullarının drujinalarındaki iyi askerleri onları arkalarından tâkip ederek kovaladılar. Knyaz Vladimir'in taraftarları Olegoviçlerle savaşmaya devam ettiler ve o sırada Knyazın oğlu Vasilko Leonoviç öldürüldü. Bunun üzerine savaş daha da şiddetlendi ve her iki taraftan pek çok insan öldü. Kendi alaylarının şaşkınlığını (dağıldığını) gören kardeşlerin hepsi Yaropolk, Vyaçeslav, Yuri ve Andrey oradan uzaklaşarak gittiler. Onlardan (yukarıda bahsedilen iyi askerler) 1000 kişilik bir boyar grubu Polovetsleri kovaladıktan sonra alaylarının bulunduğu yere geldiler. Ama knyazlarını bulamadılar ve Olegoviçlerin ellerine düştüler. Bu şekilde Yaropolk'un bayrağını tutan pek çok boyar: Binbaşı David Yaroslaviç, Stanislav Dobrogo Tudekoviç ile daha pek çok asker yakalandı ve Vladimir'in torunu Vasilko Mariçiç öldürüldü. Ayrıca Kiyev şehrinin pek çok boyarını da yakaladılar. Yaropolk kardeşleriyle ağustos ayının 8'inde Kiyev'e geldi; kardeşi Andrey Pereyaslavl'e geri döndü. Vsevolod Desna'yı geçerek Vişgorad'a geldi ve askerleriyle şehrin tam karşısında durdu. Yaropolk ise asker toplamaya başladı. Vsevolod 7¹⁹⁹ gün şehrin önlerinde durduktan sonra Çernigov'a gitti. Birbirlerine elçiler gönderdiler ama anlaşamadılar. Olegoviçler Polovetslerle birlikte 29 Aralık'ta Özi'yi geçerek Trepol'den Krayna'ya; Vasilyev'den Belogorod'a kadar savaşarak gitmek istediler. Yine bu sırada Kiyev'e kadar Jelani'ye boyunca bulunan Vişgorad, Derev ve Libed nehirlerinin karşı taraflarına ok atmaya başladılar. Yaropolk ise onların kanını dökmeyeceğine dâir kendi kendine söz verdi çünkü o Tanrı'nın mahkemesinden korkuyordu. Kardeşlerinin ve diğer herkesin kendisine karşı olan sitemlerine boyun eğdi. Ona sitemde bulunanlara: “Kendi düşmanlarınızı seviniz” diyerek cevap verdi. Onlarla 12 Ocak'ta barış yaptı ve Metropolit Mihail yanlarında iken birbirlerinin Haçını öptüler. Yaropolk Olegoviçlere kendi topraklarından

199 *İpatievskaya Letopis'*deki dipnotta yıllığın bazı variantlarında bugünün 4 gün olduğu belirtilmektedir.

istedikleri yerleri verdi. Böylece akıllı ve faziletli Knyaz Yaropolk çok şiddetli bir savaşın olmasına engel oldu.²⁰⁰

- 200 *İpatiyevsкая Letopis'*, s.214-215; *Lavrentiyevsкая Letopis'*, *Troitskaya Letopis'*, ve *Radzivilovskaya Letopis'*te bu hâdise biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Yıl 6644 / 1136: Bu yıl Olegoviçler alaylarıyla Sula boyundaki şehir ve köylere giderek savaşmaya başladılar. Daha sonra Pereyasavl'e geldiler ve pek çok kötülükler yaptılar. Uste'yi yaktılar ve oradan Supoy'a giderek durdular. Onların üzerine Vladimiroviçler gittiler ve her iki alay karşı karşıya geldi. Savaş çok şiddetli oldu. Ancak çok kısa bir süre sonra Olegoviçlerin Polovetsleri dağılarak kaçtılar. Onların arkasından Vladimiroviçler gittiler. Drujina çok iyi olduğu için yapılan savaşta çoğunu öldürdüler. Sonra tekrar ordunun yanına döndüler. Ama kendi Knyazlığının askerlerinin olduğu tarafa yönelmeyerek Olegoviçlerin olduğu nehre doğru gittiler. Bu şekilde bayrağı tutan Yaropolç, pek çok boyar, Kiyevlilerin binbaşısı David Yaronoviç, iyi ve faziletli Stanislav Tütikoviç, Vladimirin torunu Vasilko Mariçiç'i ve daha pek çoklarını öldürdüler. Vladimiroviçler Kiyev'e geldiler. Bu 8 Ağustos'ta oldu. Onların arasında bu sırada büyük bir isyan başladı. Bunu üzerine yine Olegoviçler Polovetslerle gelerek Trepol'ü aldılar ama Halep'i bırakarak Kiyev'e doğru gittiler. Vladimiroviçlilerle savaşmak, Hristiyan kanını dökmek ve kendi gururlarını övmek istediler. Fakat Tanrı onlara bunu yapma fırsatını vermedi. Yaropolk pek çok asker toplayarak kardeşleriyle beraber onlarla savaştı ama Tanrı'dan korktuğu için onlara kötülük yapmadı ve onlarla barış yaparak Çernigov'a gitti”; *Lavrentiyevsкая Letopis'*, s.288; *Troitskaya Letopis'*, s.214; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.108-109; Yıllıkta 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır sadece burada: “Olegoviçler Polovetsleri getirerek Sula boyundaki köy ve şehirlerde savaşmaya başladılar” şeklinde geçmektedir, s.30; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Yine bu yıl Rus Knyazları Çernigov'da toplandılar. Olegoviçler ise bu sıralarda askerlerini birleştirerek Sula boyunca olan şehir ve köylerde savaşarak pek çok kötülükler yaptılar ve Pereyasavl'e geldiler. Daha sonra Uste'yi ateşe vererek Sula'ya gidip durdular. Onlara karşı Büyük Knyaz Yaropolk kardeşiyle beraber gitti. Her iki taraf karşı karşıya gelerek savaştılar. Savaş çok şiddetli devam ederken Olegoviçlerin Polovetsleri onlardan ayrılarak gittiler. Onların arkasından Yaropolç kardeşi ve drujinasının en cesur askerleri ile giderek çoğunu yakalayıp öldürdü. Sonra Olegoviçlerin olduğu nehre doğru gittiler. Kaçan Polovetsler geri döndüler ve Yaropolç ve kardeşinin pek çok cesur adamını öldürdüler. Bayrağı elinde tutan Büyük Kiyev Knyazı Yaropolk ve kardeşi ile boyarların çoğu yakalandılar ve sayısız pek çok kahraman asker öldürüldü. Öldürülenler arasında Danil Yaronoviç, Kiyev binbaşısı İvan Danilov, Danil Tugsoviç, Damyan Yanka ile Vladimir Monomah'ın torunu Knyaz Vasilko Mariçiç'de vardı. Knyaz Yaropolk ve kardeşi az bir drujina ile güçlkle Kiyev'e kaçabildiler. Yine bu yıl Olegoviçler Polovetslerle gelerek Trepol, Holyap, Detineski alıp Kiyev'e doğru gittiler. Büyük Knyaz Yaropolk ve kardeşiyle savaşmak istediler ama Tanrı onlara kötülük yapma fırsatını vermedi. Knyaz Yaropolk ve kardeşi de onlarla savaşıp kan dökmek istemediler. Tanrı'dan korktukları için onlarla barış yaptılar. Olegoviçler alaylarıyla tekrar Çernigov'a Polovetsler ise Ten'in dışına gittiler”, s.159-160.

Yıl 6646 / 1138: Bu yıl Rostislav²⁰¹, Olegoviçler'i Polovetsler üzerine gönderdi ve Sula'da savaşmaya başladılar. Andrey, kardeşlerinden ona yardım gelmediği için Polovetslerin karşısında duramadı ve Pereyaslavl'den çıkamadı. Böylece hem Polovetsler hem de kendi valileri tarafından mahvedildiler. Andrey'e yardım gelmediğini gören Olegoviçler yalan sözler söyleyerek utanmadan kötülükler yaptılar.²⁰²

Bu yıl Novgorod ve Pskovlular Knyazları Svyatoslav Olegoviç'i²⁰³ Knyazlıktan uzaklaştırıp yerine tekrar Vsevolod'ı Knyaz yapmak düşüncesiyle gizlice toplandılar. Novgorod'dan Binbaşı Konstantin İvanov, Daşko Yakşiç, Pskov'dan Jiryata Daşkov, Mihailko Yanoviç ve diğerlerini bu düşünceyle Vışgorad'a Knyaz Vsevolod Mstislaviç'in²⁰⁴ yanına gönderdiler ve ona şöyle dediler: "Knyaz! Novgorod'da tekrar Knyazlık yapmak için gel. Novgorodlular ve Pskovlular seni istiyorlar". Vsevolod Mstislaviç kardeşi Svyatopolk²⁰⁵ ve bütün drujinası ile Vışgorad'dan çıkarak Pskov'a geldi. Svyatoslav Olegoviç bunu duyunca Novgorod'da büyük bir korku ve dehşet yarattı ve şehirde büyük bir isyan başladı. İnsanlar her tarafa dağıldılar. Svyatoslav Olegoviç şehirden çıkmadı. İnsanlar Vsevolod Mstislaviç'in bulunduğu Pskov'a doğru kaçtılar. Kaçanların evlerini ve köylerini yaktılar. Konstantin Nijatin, İvanko Dobrının, Timoşka Yakşiç, Nester Petrilov ve daha pek çok boyar kaçtı. Svyatoslav Olegoviç onları yakalamaya çalıştı ise de sadece Novgorod boyarlarını yakalayabildi. Bazılarını idam ettirdi, bazılarını da hapse attırdı.

201 Rostislav Yureviç, Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Novgorod (1138-1141)'da Knyazlık yapmıştır. 1150/1151'de ölmüştür.

202 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.289-290; *Nikonovskaya Letopis'*te biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Çernigov Knyazı Olegoviçleri, kendisine Polovetsler üzerine yapacağı sefere yardım etmeleri için çağırdı. Sula boyunca savaşmaya başladılar. Knyaz Andrey Vladimiroviç Monomah onlara karşı koyamadı ve Kiyev Knyazı olan kardeşi Yaropolk'da ona yardım göndermedi. O Pereyaslavl'den bir yere gidemedi. Olegoviçler ona hiçbir yerden yardım gelmediğini görünce kötülükler yapmaya başladılar. Knyaz Andrey gizlice tekrar kardeşi Kiyev Knyazı Yaropolk'a elçi gönderdi ve o da kalabalık bir ordu toplamaya başladı.", s.162.

203 Svyatoslav Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur. 1138'de Novgorod, daha sonra Kursk'da Knyazlık yapmıştır. 1165 yılında ölmüştür.

204 Vsevolod (Gavriil) Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. İlk önce Novgorod, daha sonra Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

205 Svyatopolk Mstislaviç, Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur ve Volin'de Knyazlık yapmıştır.

Bunlardan bazıları ise hacı öperek ona sadık kalacaklarına dâir yemin ettiler. Svyatopolk bundan sonra Novgorod topraklarından topladığı ordu, kardeşi Gleb, Kuruk şehrindeki alayları ve Polovetslerle Pskov'da bulunan Vsevolod'un üzerine onu oradan çıkarmak için gitti. Pskovlular Svyatoslav Olegoviç'e tabi olmadılar ve Vsevolod'u yanlarından göndermeyecek sağlam bir şekilde onu beklediler. Bu arada onlara "Svyatoslav'ın kalabalık bir ordunun yanında kardeşi ve Polovetslerle birlikte geldiği, köyleri yakıp-yıkarak yolları kapadığına" dâir kötü haber geldi. Knyaz Svyatopolk daha sonra şöyle düşündü: "Tanrı'ya sığınmak kardeş kanı dökmekten daha iyidir. Tanrı herşeyi yapar ve yönetir". Sonra Novgorod'a geri döndü. Onunla birlikte olanlarda kendi evlerine döndüler.²⁰⁶

Yine bu yıl Polovetsler Kursk'da savaştılar ve bütün toprakları ele geçirerek yaktılar.²⁰⁷

Yine bu yıl Svyatoslav Olegoviç, Novgorod'dan kaçtı. Yaropolk'a "Olegoviçler gelerek savaşmaya başladılar" haberi geldi. Bu arada Polovetsler kalabalık bir orduyla gelerek Priluk'u²⁰⁸ aldılar ve Kiyev'e gitmek istediler. Bunu gören Yaropolk, Rostovlulardan, Polyanlardan, Smolyanlılardan, Ugrlardan, Galiçlilerden, Berendilerden Kiyevliler-

206 *Nikonovskaya Letopis'*, s.160-161.

207 *Nikonovskaya Letopis'*, s.161; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.25; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*'ta bu bilgiler 1137 yılına âit olarak biraz farklı şekilde şöyle verilmiştir: "Yıl 6645 / 1137: Yaz başlangıcı olan 7 Mart'ta Vali Konstantin bazı iyi askerlerle beraber Vsevolod'un yanına gitti. Novgorod'da valiliği Yakun Miroslaviç'e verdiler. Bu yıl Knyaz Vsevolod Mstislaviç Pskov'a geldi ve tekrar Novgorod'da kendi tahtına oturmak istedi. Novgorodlular ve Pskovlular ona adamlarını göndererek: "Knyazı! gel seni tekrar istiyoruz" dediler. Vsevolod bu sözleri duyar duymaz kardeşi Svyatoslav ile birlikte Pskov'a gitti. Bu sırada Novgorod'da büyük bir isyan oldu ve insanlar Vsevolod'u istemediler. Pskov'a Vsevolod'un yanına gidenlerin evlerini yaktılar. Evleri yanarlar arasında Ksnyatin Njiyatinde vardı. Yine Vsevolod'a yakın olan boyarları arayarak onlardan adam başına 1500 griven aldılar. Tüccarlara ve askerlere işlerini yapmaları için izin verdiler. Ama kim suçlu kim suçsuz diye ayırmadılar. Bir müddet sonra Svyatoslav Olegoviç bütün Novgorod'u birleştirerek oraya kendi kardeşi Gleb'i yerleştirdi. Kuryanlar Polovetslerle birlikte Pskov'a Vsevolod'ı kovmak için gittiler. Ama Pskovlular onlara katılmadılar ve kendi Knyazlarını kovmadılar. Knyaz ve drujinası Dubrovne'ye geri dönerlerken şöyle düşündüler: "Kendi kardeşlerimizin kanını dökmeyelim, Tanrı bize ismimizi yaymak için yardım edecektir". Bu yıl Suzdalılarla, Smolyanlılarla, Polovetslerle, Kiyevlilerle ve başkalarıyla barış yapılmadığı için onların arasında bütün yaz 7-8 defa çarpışma oldu.", s.210.

208 Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

den, Vladimirlilerden, Turovlulardan 30.000 kişilik bir ordu topladı ve artık büyüyüp olgunlaşan kardeşi ile beraber Çernigov'a gitti. Çernigovlular Vsevolod'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun ama bölgelerin yağmalanıp mahvediliyor. Neden geri dönmüyorsun? Barış isteyerek kendi topraklarında kalabilirsin. Biz Yaropolk'un çok merhametli olduğunu ve kan dökmek istemediğini biliyoruz. Tanrı için Rus topraklarını koruyacağını söyleyerek ondan barış iste". Vsevolod bunları duyunca şöyle dedi: "Barış yapmamız daha iyi". Yaropolk'a elçiler göndererek onu selâmladı ve barış isteyerek Haçı öptü. Barış yaparak Tanrı'ya şükrettiler ve Yaropolk ile Vsevolod Olegoviç birbirlerine pek çok hediyeler vererek evlerine döndüler.²⁰⁹

209 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.290; *Troitskaya Letopis'*, s.215-216; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.109; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*te bu yılın baş tarafına âit bilgiler farklıdır. Şöyle ki: "Bu yıl Novgorodlular Svyatoslav Olegoviç'i kovarak Suzdal'dan Yuri Vladimiroviç'in oğlu Rostislav'ı kendilerine Knyazlık yapması için çağırdılar. Bu sırada Pskovlular Novgorodlularla barıştılar. Svyatoslav Olegoviç Novgorod'dan kaçarak kardeşi Yaropolk'un yanına geldi. Vsevolod Olegoviç bu sırada diğer kardeşi ve Polovetslerle birlikte gelerek Sula boyunca savaştı. Andrey onların karşısında kardeşlerinden yardım gelmediği için duramadı ve Pereyaslav'e kaçtı. Yaropolk kardeşleriyle birleşerek pek çok asker topladı. Olegoviçler bunu duyunca onların kardeşlerini yakaladılar. Svyatoslav gelerek savaşıma başladı. Bu arada kalabalık bir şekilde gelen Polovetsler Priluk'u alarak Kiyev'e gitmek istediler. Bunu duyan Yaropolk, Rostovlulardan, Polotslulardan, Smolyanlılardan, Ugrlardan, Galiçlilerden, Berendilerden 1000, Pereyaslavlilerden ve Kiyevlilerden pek çok asker toplayarak tekrar Çernigov'a gitti.", s.31. Bundan sonraki bilgiler diğer yıllıklarla aynıdır; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Oleg'in oğlu Svyatoslav'ın torunu Svyatoslav Novgorod'dan kaçtı. Bunu duyan Olegoviçler pek çok Polovets getirerek pek çok esir ile Priluk şehrini aldılar. Sonra Kiyev'e doğru Knyaz Yaropolk'un üzerine gitmek istediler. Ama Yaropolk'un çok kuvvetli bir ordu topladığını görünce Çernigov'a doğru gittiler. Büyük Knyaz Yaropolk, Çek, Lyah, Kiyev, Pereyaslav, Vladimir, Volin, Turov, Drevlyan, Poloçan, Smolyan, Galiç ve Rostovlulardan asker topladı. Bu sırada onun yanına 40.000 Berendi geldi. Böylece ordusu çok güçlendi. Olegoviçlerle beraber Çernigov Knyazı da Polovets topraklarına kaçmak istedi. Piskopos ve insanlar gelerek ona şöyle dediler: "Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun ama onlar senin bölgeni mahvediyorlar. Tekrar geri dönüp barış isteyebilirsin. Yaropolk merhametli bir insandır. O kan dökmek istemiyor". Vsevolod kardeşiyle Yaropolk'un yanına giderek onu selâmladı ve barış istedi. Hayat veren Haç'ı öptüler ve birbirlerine pek çok hediyeler vererek ağladılar. Aralarında büyük bir sevgi oluştu ve bu şekilde ayrılarak her biri kendi bölgesine döndü.", s.162-163; *İpatiyevskeya Letopis'*te bu bilgiler 1139 yılına âit olarak şöyle verilmiştir: "Yıl 6647/ 1139: Bu yılın yaz aylarında Vsevolod Olegoviç, Polovetsleri Priluk yakınlarına getirdi. Bazı

Bu yıl Rus Knyazları Polovets topraklarına giderek Polovetslerin bütün knyazları ile barış yaptılar. Ayrıca Vsevolod Kiyev'den, Andrey Pereyaslavl'den onlara doğru giderek Malotin²¹⁰ yakınlarına geldiler ve onlarla barış yaptılar.²¹¹

Yıl 6648 / 1140: Bu yıl Büyük Kiyev Knyazı Mstislav'ın²¹² Çargrad (İstanbul)'da hapisanede olan oğulları geldiler. O, onları Rus topraklarına yardım etmeleri isteğiyle çağırdı ama onlar onu (babalarını) dinlemediler ve isteklerini yerine getirmedi. En kötüsü de uyuz Bonyakların²¹³ iyiliği için bir şeyler yapmaları oldu. Bundan dolayı Mstislav Bonyaklara kızarak onların üzerine gitmek istedi ama bu imkânsızdı. Çünkü bu sırada Polovetsler Rusya'ya karşı bütün kuvvetlerini göndermişlerdi. O onlarla mücadele etmeye korktu. Bu babası Vladimir Monomah'tan kendisine varis kalan bir durumdu. Vladimir'in kendisi de

şehirler ile Priluk'u ele geçirdiler. Yaropolk ise kendi kardeşlerini, oğullarını, Suzdallıları, Rostovluları, Polovetsleri, Smolyanlıları durumu müzakere etmeleri için toplantıya çağırdı. Bu arada Ugr Kralı ona Berendilerden ve Turovtselerden oluşan 30 bin kişilik orduyu yardım için gönderdi. Yaropolk da pek çok asker toplayarak Çernigov'a gitti. Yaropolk'un yanında pek çok asker olduğunu duyan Vsevolod korktu. Çernigovlular ona şöyle dediler: "Sen Polovetslere kaçmayı düşünüyorsun, böyle yaparsan kendi bölgelerini mahvedersin. Sonra buraları geri eski haline nasıl döndüreceksin? Şimdi sen çok akıllı olduğunu göster ve ondan barış iste. Biz Yaropolk'un merhametini biliyoruz. O şiddetli savaşları sevmiyor. O barışı Tanrı için istiyor ve Rus topraklarını koruyup gözetiyor". Bunları duyan Vsevolod kendine geldi ve Yaropolk'a elçiler göndererek; ondan yalvararak barış istedi. Yaropolk ise iyi ve merhametliydi, kalbinde babası gibi Tanrı korkusunu taşırdı. Gelenlerin hepsine dikkatlice baktı ve kan dökmek istemediğinden onunla barış yaptı. Moroviyska'nın yanında durarak Şerefli Haç'ı öptüler ve kendi topraklarına döndüler.", s.216.

210 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

211 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.292; *Troitskaya Letopis'*, s.217; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.110; *Nikonovskaya Letopis'*te: "Bu yıl Polovets topraklarına Polovets knyazları ile barış yapmak için Büyük Knyaz Vsevolod Olegoviç ve Knyaz Andrey Vladimiroviç Pereyaslavl'den gittiler. Polovetslerle barış yaparak geri döndüler.", s.164; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler 1140 tarihine âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Yine bu yıl Vsevolod Kiyev'den, Andrey Pereyaslavl'den Polovetsler topraklarına giderek Malotine geldiler ve Polovets knyazları barış yaptılar.", s.220.

212 Mstislav Vladimiroviç, Büyük Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur ve Kiyev (1125-1132)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllık yazarı 1140 yılında onun hâlâ Kiyev Knyazı olduğunu yazmaktadır. Halbûki 1139-1146 arası Vsevolod Olegoviç Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

213 Burada Bonyaklar ile kasdedilen Kuman/Kıpçak başbuğu Bonyak'ın idâre ettiği Kuman/Kıpçak grubudur.

Ten Nehri'nde durmuş ve Rus toprakları için çok ter dökerek sıkıntı-
lar çekmişti. Mstislav da askerlerini gönderdi ve onlar Polovetsleri Ten,
İtil ve Yayık'ın diğer tarafına kovdular. Böylece Tanrı Rus topraklarını
kötülerden korudu ve kurtardı.²¹⁴

Bu yılın yazında Vsevolod Kiyev'de tahta oturdu ve Vladimir ile
Mstislav'ın oğullarına onlarla barış yapmak istediğini söyleyen elçiler
göndermeye başladı. Onlar ise Vladimir şehrinde Knyaz İzyaslav Ms-
tislaviç'in²¹⁵ yanında toplanarak, Vsevolod'un barış teklifini yerine ge-
tirmek istemediler ve aralarında Kiyev'e gitmek için anlaştılar. Bunu
beklemeyen Vsevolod haberi alınca Andrey'in üzerine kardeşi Svyatos-
lav'la beraber Pereyaslav'l'e giderken; İzyaslav Davidoviç'i Polovetslerle,
İvan Vasilkoviç ve Galiç'teki Vladimir'in oğlu Volodimer'i de Vyaçes-
lav, İzyaslav ve Mstislav'ın üzerlerine gönderdi. Vsevolod kendi gücüne
güvenerek bütün toprakları ele geçirmek arzusunda idi. Rostislav'dan
Smolek'i, İzyaslav'dan Vladimir'i almak istediğinden İzyaslav'a elçi-
ler göndererek şöyle dedi: "Vladimir'den Gorinka'ya²¹⁶ kadar gidin ve
sayılarınızı arttırarak geri dönün!". Vsevolod Pereyaslav'l'e geldi. And-
rey'i kovarak kendi kardeşini oraya yerleştirmek istedi ve Andrey'e el-
çiler göndererek şöyle dedi: "Kursk'a buyurunuz". Andrey drujinasıyla
beraber bu sözlerin ne anlama geldiğini düşündü. Vsevolod Özi'nin
kenarında durdu, kardeşi Svyatoslav'ı ise alaylarıyla Pereyaslav'l'e gön-
derdi. O Andrey'in drujinası ile karşılaşarak savaştı. Tanrı Andrey'e yar-
dım etti ve onları Koran'a²¹⁷ kadar kovaladı. Andrey askerlerini bırak-
madı ve ertesi sabah Vsevolod ile Andrey barış yaptılar. Andrey haçı
öptü ama Vsevolod öpmedi ve o gece Pereyaslav'l'i ateşe verdi. Ancak
Tanrı korkusunu içinde yaşadı ve Tanrı ona gücünü hissettirdiğinden
şehre hiç kimseyi gönderemedi. Ertesi sabah Vsevolod elçilerini And-
rey'e gönderdi ve ona dúa ederek barış istedi. Bu sefer Vsevolod'da haçı
öptü ve onunla barış yaparak Kiyev'e döndü.²¹⁸

214 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.217-218.

215 İzyaslav Mstislaviç, Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz
Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. Kiyev (1146-1154)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllık-
larda ismi ilk defa 1127 yılından itibaren geçmektedir. 3 Kasım 1154'te ölmüştür.

216 Volın Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

217 Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

218 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.218-219.

Yıl 6652 / 1144: Bu yıl Vladimir²¹⁹ Galiç üzerine gitmek için atına bindi. İzyaslav Davidoviç ona Polovetsleri göndererek, “Rus Knyazı Vsevolod’un bütün alaylarını birleştirerek Terebovl’e doğru gittiğini” söyledi. Vladimir de bütün kuvvetlerini birleştirerek onların üzerine Terebovl’e gitti. Ugrlar Kralları Ban’a ile birlikte geldiler ama onlarla savaşamadılar zira aralarında Seret Nehri vardı ve her iki taraf nehrin aşağısında kaldılar (geçemediler). Bir hafta bu şekilde durdular sonra Zvenigorod’a doğru giderek Pojni üzerinde durdular. Ancak alayların savaşması mümkün olmadı çünkü Vladimir Gol Dağları boyunca durmuştu. Burada yanına İzyaslav Davidoviç Polovetslerle gelerek Uşitsa ve Mikulin şehirlerinin her iki tarafında durdu. Vsevolod da Zvenigorod’a gelerek şehrin diğer tarafında durdu. Vladimir ise dağdan inerek diğer tarafa geldi. Aralarında küçük bir ırmak vardı. Vsevolod kendisinin her bir alayına sıraya girmelerini emretti. Ertesi gün sabahleyin nehrî geçerek Vladimir’in olduğu dağa doğru geldiler. Vladimir’de onlara doğru giderek şehrin önlerinde durdu ve drujinasını sıraya soktu. Alaylar savaşırken onlar dağın dibindeki bataklığa kadar gelmişlerdi. Bu şekilde Rus alayları dağları ele geçirerek; Peremişl ve Galiç’ten ayrıldılar. Bunu gören Galiçliler şöyle dediler: “Biz her ihtimale karşı burada bir süre duralım, belki geri dönüp hanımlarımızı almak isteyebilirler”. Vladimir, İgor’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Ben kardeşimle beraber ölüyorum. Onun ölümünden sonra Kiyev’e yardım et”. Bunun üzerine İgor²²⁰, Vsevolod’a elçiler göndererek “ona kızdığını ve iyi bir şey yapmadığını” söyledi. Vsevolod’da onu dinleyerek aynı gün barış yaptı. Akşama doğru Vladimir, Vsevolod’ın yanına gitti. Vsevolod’da kardeşiyle öpüştü ve birbirlerine hediyeler vererek ayrıldılar.²²¹

219 Vladimir (Volodimerko)Volodaryeviç, Peremişl Knyazı Vladimir Rostislaviç’in oğludur. Zvenigorod (1124-1141) ve Galiç (1141-1152)’de Knyazlık yapmıştır.

220 İgor Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç’in oğludur. Novgorod-Seversk ve Kiyev (1146-1147)’de Knyazlık yapmıştır. 19 Eylül 1147’de ölmüştür.

221 *Lavrentiyevskaya Letopis’*, s.295-296; *Troitskaya Letopis’*, s.219-220; *Radzivilovskaya Letopis’*, s.112: Yıllıkta 4’te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis’*te bu yılın başlangıcında verilen bilgiler farklıdır, ancak daha sonraki bilgiler *Lavrentiyevskaya Letopis’* ile aynılık göstermektedir. Şöyle ki: “Bu yıl Vsevolod, Vladimirka Svyatoslaviç’in üzerine Galiç’e gitti. Onun damadı Lyah Knyazı idi. İzyaslav Davidoviç ise Polovetsleri Vladimirka’nın üzerine gönderdi. Bütün Rus Knyazları birleşerek Te-

Yıl 6645 / 1146: Vsevolod, kardeşi İgor'la birleştikten sonra Svyatoslav'ı²²² Kiyev'de bıraktı. Daha sonra İgor, Davidoviçler, Vyaçeslav Vladimiroviç, İzyaslav, Rostislav Mstislaviç²²³ ve oğullarıyla, kendi oğlu Svyatoslav²²⁴ ve Lyad (Lyah) Knyazı olan damadı Boleslav²²⁵ ve bütün Yabani Polovetslerle Galiç'te bulunan Vladimir'in üzerine gitti. Bu sırada Tanrı'nın iradesiyle yağmur ve kar yağdı. Atlar ve kızaklar bu şekilde giderek şehre yaklaştılar. Birinci gün şehrin yakınlarındaki zindanları yaktdılar. Bunun üzerine ikinci gün Zvenigorod şehrinin halkı veçe

rebov'le gittiler.”, s.34-35; *Nikonovskaya Letopis*'te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Kiyev Knyazı Vsevolod Olegoviç ordusunu Galiç Knyazı Vladimirka üzerine Galiç'e gönderdi. Knyaz İzyaslav Davidoviç ona Polovetsleri Knyazları ile gönderdi. Yine Knyaz Vsevolod Rus Knyazları Çek, Lyah ve Ugrlardan oluşan büyük ve güçlü bir ordu topladı. Ugrların yanında kralları Bana'da vardı. Birleşerek hep beraber Galiç'e gittiler ama savaş yapamadılar çünkü aralarında Serat/Seret Nehri vardı ve nehir taşmıştı. Bu yüzden nehir yanında 12 gün kaldılar. Sonra Zvenigorod'a gelerek Rojne arazisinde durdular. Burada da savaşamadılar çünkü Galiçli Vladimirka Goln Dağlarının yukarısında durdu. Bu sırada Svyatoslav'ın torunu David'in oğlu İzyaslav yanında Polovets Knyazları ve kalabalık bir Polovets grubuyla gelerek Galiçli Vladimir'in Uşiç ve Mikulin adlarındaki iki şehrini aldı. Knyaz Vladimir Zvenigorod'a gelerek şehrin bir tarafında durdu. Galiçli Vladimirkada dağdan inerek şehrin diğer tarafındaki Lebejnem arazisinde durdu. Aralarında bu seferde Gruzka Nehri vardı. Knyaz Vsevolod Olgoviç her bir alayına nehrin geçmek için bir köprü inşaa etmelerini emretti. Ertesi sabah nehrin geçtiler ve Galiçli Vladimir'in arkasındaki dağları aldılar. Knyaz Galiçli Vladimirka onlara doğru kalabalık ordusuyla giderek savaştı ve dağların karşısındaki bataklıklara geldi. Rus alayları bu şekilde dağları ele geçirerek Peremişl ve Galiç'ten ayrıldılar. Galiçliler bunu görünce şöyle düşündüler: “Biz burada duralım yoksa evlerimizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı alacaklar”. Galiçli Vladimir, İgor'a elçiler göndererek: “Ben burada Kiyev Knyazı Vsevolod ile beraber ölüyorum. Onun ölümünden sonra Kiyev Knyazlığına yardım et”. Bu yalan sözlere inanan İgor, Vsevolod'a elçiler göndererek ona kızdığını ve iyilik yapmadığını söyledi. Vsevolod onu dinleyerek Galiçli Vladimir'le barış yaptı. Akşamleyin Galiçli Vladimir Vsevolod'ın yanına gitti ve birbirlerini öperek hediyeler verdiler.”, s.167-168.

222 Svyatoslav Olegoviç, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç'in oğludur ve Novgorod (1138-1165)'da Knyazlık yapmıştır.

223 Rostislav Mstislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. Kiyev (1154-1155/1159-1167)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1127'de geçmektedir. 1168 yılında ölmüştür.

224 Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Olegoviç'in oğludur. Turov (1141-1146), Vladimir-Volın (1146-1158), Novgorod-Seversk (1158-1164), Çernigov (1164-1177) ve Kiyev'de (1177-1194) Knyazlık yapmıştır.

225 Leh (Polonya) Kralı IV. Boleslav (1146-1173).

yaparak teslim olmak istediler. Onların teslim olmalarını istemeyen voyvodoları Vladimirli İvan Halyeviç veçede bulunan insanlardan 3 kişiyi seçerek öldürdü ve onların vücutlarını şehirden çıkardı. Böyle yaparak onları korkuttu. Zvenigorodlular bunu görünce kendilerine geldiler ve savaşma kararı aldılar. Gerçekten de şiddetli bir şekilde savaşmaya başladılar. Onların çok şiddetli savaştıklarını gören Vsevolod şehri nasıl alacağını düşünmeye başladı. Üçüncü gün bütün askerler şehre yaklaştılar ve şafak sökümünden akşamın geç saatlerine kadar savaştılar. Şehri üç yerden yaktilar ama şehirliler Tanrı'nın yardımıyla bu yanan yerleri söndürdüler. Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımlarıyla şehri onlardan korudular ve ordu kendi topraklarına geri döndü. Vsevolod Kiyev'e giderken yolda hastalandı. Bütün kardeşlerine, İgor ve Svyatoslav'a çok hastalandığını söyleyen elçiler gönderdi. Vişgorad'ın yakınlarında durarak Kiyevlileri yanına çağırdı ve onlara şöyle dedi: "Ben hastayım. Siz benim kardeşlersiniz, İgor size sahip olacaktır". Onlarda onun bu isteğini kabul ederek onun için dúa etmeye başladılar. İgor Kiyev'e gittiğinde Kiyevliler ona "Sen bizim Knyazımızsın" dediler. Bu sırada Vsevolod henüz hayatta idi. O Ağustos'un 1'inde öldü.²²⁶

İgor, Kiyev'e geldiğinde insanlar açtilar ve Pereyaslav'deki İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Knyaz gel, seni istiyoruz". İzyaslav bunları duyunca Kutsal Mihail Kilisesi'nde dúa etti ve yanına kendi drujinası ile Pereyaslavlılileri alarak gitti. Özi'yi geçerken orada yanına küçük bir Berendi grubu geldi. Beraber Jelaniye'ye doğru giderek durdular. İgor ise onlara karşı kardeşi Svyatoslav ile birlikte gitti. Olegovo yakınlarına geldiler ama İgor kardeşiyle İzyaslav'ın olduğu yere kadar gidemedi çünkü drujinası kaçtı. Bazıları öldüler, bazıları yakalandılar, bazıları suda (nehirde) boğuldular, bazıları da şehirde yakalandılar. Bu durum Tanrı'nın, Kutsal Haç'ın ve Azize Meryem Ana'nın dualarıyla 13 Ağustos'ta oldu. İzyaslav gökyüzünde büyük bir gürültünün (gökgürültüsü) olduğu günde Tanrı'nın övgüsü, Haç'ın gücü ve yardımları sayesinde kazandığı büyük bir şan ve şerefle Kiyev'e geldi. O Kiyev'e geldiğinde Tanrı'ya şükretti ve onu yaptığı yardımlardan dolayı övdü. Onu karşılamaya bütün halk, rahipler, papazlar ve şehirdeki popların hepsi çıktılar. Hep beraber Kutsal Sofya'ya gittiler ve Azize Meryem Ana'nın

226 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.228-229.

önünde eğildiler. O amcalarının ve babalarının tahtına oturdu. Kendisine Svyatoslav'ı getirdiler ve o ona şöyle dedi: "Sen benim kızkardeşimin oğlusun". Onu kendisine yakın hissediyordu. Pek çok boyar: Danil Velikogo, Yuri Prokopça, Igor Yureviç, Mstislav'ın torunu ile Kiyev'deki insanların çoğu üzümlere ağladılar ve bırakılmasını istediler. Tanrı'nın, güçlü şerefli Haç'ın, Kutsal Mihail'in ve Azize Meryem Ana'nın duaları sayesinde böyle de oldu ve onu serbest bıraktı. Bu hâdis e ağustos ayının 13'ünde salı günü oldu. Igor'u bir bataklığın yanında buldular ve onu 4. gün bataklıktan kurtararak İzyaslav'a getirdiler. Onu ilk önce Vıdobiç (Vıdobüts) Manastırı'na götürmelerini oradan da zincirleyerek Pereyaslav'deki Aziz İoan Manastırı'nın mahzenine konmasını emretti. Ayrıca yanına bir de bekçi bırakmalarını istedi. Böylece Igor'un yönetimi sona erdi.²²⁷ İzyaslav ve Kiyevliler, Igor ve Vsevolod'un alaylarının köylerini, evlerini ve hayvanlarını yağmaladılar. Evlerden ve manastırlardan pek çok eşya aldılar. Svyatoslav ise Çernigov'a küçük bir drujina ile hızlı bir şekilde geldi ve kardeşleri Vladimir ve İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşlerim (böyle) duracak mısınız? 5 gün önce haç'ı beraberce öpmüştük". Onlarda şöyle dediler: "Duracağız". Bunun üzerine Svyatoslav şöyle dedi: "Sizlere kendi askerim Kstyajka (Ksnyatko)'yı bırakıyor ve düşünmeniz için zaman veriyorum". Kendisi ise ilk önce Kursk'daki insanları düzene koymak için Kursk'a gitti, oradan Novgorod'a geldi. Igor'un başına gelenleri duyan Polovets Knyazları İzyaslav'a barış isteyen elçiler gönderdiler. Davıdoviçler ise Svyatoslav'ın askerleri hakkında düşünmeye başladılar. Davıdoviçlerin Svyatoslav'ın kardeşi hakkında düşündüklerine dâir olan haber Svyatoslav'ın askeri Ksnyatko'ya geldi ve o da elçisini knyazına şu haberle gönderdi: "Knyaz senin hakkında kötü düşünüyorlar (seni öldürmek istiyorlar), senin canını almak için kardeşlerin adamlar gönderecekler, onların yanına gitme". Kurnaz ve her yere girebilen hilekâr şeytan, kardeşler arasında barış olmasını istemedi. Ayrıca da kötülüğe kötülükle cevap vermek isteyerek onlara kardeşleri Igor'u aramamaları düşüncesini verdi. Yine vatanlarını hatırlamamalarını ve Tanrı ve haç sevgisine

227 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.297-298; *Troitskaya Letopis'*, s.220-222; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.113: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.35-36.

göre kardeşler arasında aynı düşünce güzelliğinin de olmasını istemedi. Haç'ı öpmeden geçen ve Tanrı'dan korkmayı unutan bunlar, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: "İgor sana herhangi bir kötülük yaptıysa bize karşı da yapmış sayılır. Ona karşı sert ol". Svyatoslav'a ise şöyle dediler: "Novgorod'dan Putivl'e git ve kardeşin Igor'dan ayrıl!". Svyatoslav ise şöyle dedi: "Ben sizden bölgelerinizi veya herhangi bir şeyinizi istemiyorum sadece kardeşimi serbest bırakmanızı istiyorum". Bunun üzerine onlar şu haberi gönderdiler: "Bize kardeşini aramayacağına ve istemeyeceğine sadece onun yerine bölgeleri elinde tutacağına dâir söz ver ve Haç'ı öp". Svyatoslav gözyaşı dökerek Suzdal'daki Yuri'ye elçiler gönderip şöyle dedi: "Kardeşimi Tanrı aldı, Igor'u ise İzyaslav yakaladı. Rus topraklarına Kiyev'e git, bana merhametini göster ve kardeşimi bul. Ben ise burada Tanrı'ya ve güç veren Haç'a güvenerek dâmla sana yardımcı olacağım". Yine bu sırada Tanrı'nın merhameti sayesinde Yaroslav'ın torunu Vladimir Svyatoslaviç²²⁸, Novgorod'dan askerlerinin bir bölümüyle kaçarak gelen İvan Berladnik²²⁹ ile Svyatoslav'ın yanına geldi. Bu sırada Svyatoslav dayıları Polovetslere: "kendisine 300 hızlı atlıyı yardıma göndermeleri" için haber gönderdi.²³⁰

228 Vladimir Svyatoslaviç, Murom Knyazı Svyatoslav Yaroslaviç'in oğludur. Yıllıklarda isminin ilk defa geçtiği 1146 yılından ölümüne yani 1161 yılına kadar Ryazan'da Knyazlık yapmıştır.

229 İvan (İvanko) Rostislaviç Berladnik, Knyaz Rostislav Vladimiroviç'in oğludur.

230 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.233-234; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'*, *Radzivilovskaya Letopis'*, ve *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Yıl 6656/ 1146: Igor, Kiyev'e gittiğinde insanlar açtılar ve Pereyaslav'deki İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Knyaz! gel, seni istiyoruz". İzyaslav bunları duyunca kendi drujinası ve Pereyaslavlıları yanına alarak ve Kutsal Mihail Kilisesi'nde dâa ederek gitti. Özi'yi geçerken orada yanına küçük bir Berendi grubu geldi. Beraber Jelaniye'ye doğru giderek durdular. Igor ise onlara karşı kardeşi Svyatoslav ile birlikte gitti. Olgov yakınlarına geldiklerinde Igor kardeşiyle, İzyaslav'ın olduğu yere kadar gidemedi çünkü drujinası kaçtı. Bazıları öldüler, bazıları yakalandılar, bazıları suda (nehirde) boğuldular, bazıları da şehirde yakalandılar. Bu hâdise 13 Ağustos'da Tanrı'nın, Kutsal Haç'ın ve Kutsal Meryem Ana'nın dualarıyla oldu. İzyaslav Kiyev'e geldiğinde Tanrı'ya şükretti ve onu yaptığı yardımlardan dolayı övdü. Onu karşılamaya bütün halk, rahipler, papazlar ve şehirdeki popların hepsi çıktılar. Igor'u bir bataklığın yanında buldular ve onu 4. gün bataklıktan kurtararak yanına getirdiler. O, Igor'u önce Vıdobüts Manastırı'na daha sonra da Pereyaslav'e gönderdi. Onu, orada Kutsal İvan Manastırı'na yerleştirerek yanına bekçiler koydu. Böylece Igor'un yönetimi sona erdi. Kardeşi Svyatoslav ise Novgorod'a küçük bir drujina ile kaçtı. Polovets knyazları olanları duyunca Igor ile yaptıkları barışı İzyaslav ile

Svyatoslav'a İzyaslav Mstislaviç'in "onun şehrini (Putivl) aldığı ve orada kötülükler yaptığına" dâir haberler geldi. Bu arada Vladimir'de bulunan bir askerin babası yanına gelerek ona şöyle dedi: "İzyaslav Novgorod'ı kuşatmak istiyor". Svyatoslav bu durum hakkında İvanko Yureviç²³¹, İvan Rostislaviç Berladnik, kendi drujinası, Yabani Polovets dayıları: Tünrak Osulokots ve onun kardeşi Kamos'a şöyle dedi: "İzyaslav Mstislaviç bizim üzerimize doğru geliyor. Bizim de kendimizi düşünmemiz gerekir". Onlar da şöyle dediler: "Knyaz! gecikmeden git, burada bulunman gereksiz. Ormanın çok olduğu topraklara gittiğinde orada baban Yuri'ye daha yakın olacaksınız". Böylece Svyatoslav Novgorod'dan Karaçev'e²³² kaçtı (gitti). Arkadaşları, hanımı ve çocukları ise orada kaldılar. İgor'un hanımını (yengesini) yanına aldı. Novgorodlular ise kuzeyli ordularla.....²³³.

Hiddetli ve kızgın kardeşlerden biri: "Beni onun arkasından gönderiniz, eğer kendisi kaçarsa hanımını ve çocuklarını ele geçirerek malını yağmalayacağım" dedi ve İzyaslav Mstislaviç ile kardeşi Valdimir'den izin aldı. Daha sonra da yanına kardeşinden Kiyev voyvodası Şvarna ile drujinasını aldı. Putivl'den Sevsik ve Boldij'a ve oradan da Karaçev'e yolu kısaltarak gitti. Burada onlara Berendilerin üç askeri katıldı. Onların arkasında bazı Berendilerin olduğunu ve kendi üzerlerine doğru geldiklerini gören Svyatoslav onların üzerine Yabani Polovetsleri gönderdi. Bu sırada "İzyaslav Davidoviç'in övünerek 3000 atlı ve kardeşlerinin drujinaları ile beraber üzerine doğru geldikleri" haberi Svyatoslav'a geldi. Yine İzyaslav'dan Svyatoslav'a ya kendi başını ya da hanımını, çocuklarını ve drujinasını rehin olarak vermesi teklifi geldi. Svyatoslav ise arkadaşları, Polovetsler ve askerleriyle durumu müzakere etti. Tanrı ve Azize Meryem Ana'ya ibadet ve dâa ederek, Aziz Petr Günü²³⁴ olan Ocağın 16'ında onlara karşı harekete geçti. Tanrı ve onlara büyük güç

de devam ettirmek için elçiler gönderip barış istediler"; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.297-298; *Troitskaya Letopis'*, s.220-221; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.113. Yıllıkta 4'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.35-36.

231 İvan, İvanko Yureviç, Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç (Dolgoruki)'in oğludur.

232 Vyatic topraklarında bir şehir. Günümüzde Moskova'ya bağlı Bryanski bölgesinde bulunmaktadır.

233 Metinde bu şekilde nokta nokta şeklinde verilmiştir.

234 Hz. İsa'nın havarilerinden biri olan Petrus'a adanan gündür. Genelde Ortodoks Kilisesi 29 Haziran (12 Temmuz) Katolik Kilisesi 29 Haziran'da kutlamaktadır.

veren haç'ın yardımlarıyla onları mahvedip yendi. İzyaslav Mstislaviç ve Vladimir Davidoviç kendi kardeşleri İzyaslav'ı Şvarna ile beraber öncü kuvvet olarak gönderdiler. Kendileri de onların arkalarından gittiler. Onlar Boldej Ormanı'na geldiklerinde öğle yemeği yemek için konakladılar. Tam bu sırada İzyaslav Mstislaviç'e bir asker gelerek şöyle dedi: "Kardeşiniz İzyaslav'ı ve drujinanızı Svyatoslav yendi". Bunları duyan İzyaslav Mstislaviç Svyatoslav'a çok kızdı ve cesaretli, savaşçı askerlerini ona karşı kışkırttı. Galejana gelen askerleriyle beraber Karaçev'e Svyatoslav'ın üzerine gittiler. Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç de onunla birlikteydiler. İzyaslav Davidoviç'in kaçan drujinası tekrar Karaçev'e geri döndürüldü. İzyaslav ise uzun zaman ortalıklarda görünmedi. Onlar ise öğleye doğru geldiler. İzyaslav Mstislaviç ve Vladimir Davidoviç o gün gece yarısına doğru Karaçev'e ulaştılar. Svyatoslav, İzyaslav Mstislaviç'in kardeşi ve pek çok askeriyle Karaçev üzerine geldiğini duyunca Vyatiç topraklarındaki ormanın ötesine Svyatoslav Olegoviç'in yanına kaçtı.²³⁵

235 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.237-238; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Yine bu yıl İzyaslav ve Vladimir Davidoviç ile Mstislav İzyaslaviç Putivl üzerine gittiler. Çok şiddetli bir savaştan sonra şehri aldılar. Bu sırada Svyatoslav'a "İzyaslav Mstislaviç'in gelerek şehri aldığı" haberi geldi. Svyatoslav, Suzdalı İvanka Yureviç'e, Vladimir Svyatoslaviç'e, İvan Rostislaviç'e, Berladnik'e, kendi drujinasına, Yabani Polovetslere, Tyarniyakov (Türnyakov) Osulokoviç ve kardeşi Kamos'a elçiler göndererek: "İzyaslav Davidoviç üzerimize doğru geliyor, kendimizi koruyalım" dedi. Onlar ise: "Knyaz! Korkma, hiç kimseden sana bir zarar gelmez. Sen ormanlarla kaplı topraklarına git. Orada baban Yuri'nin topraklarına daha yakın olursun" dediler. Bu şekilde Svyatoslav Novgorod'dan Karaçev'e kaçtı. Drujinası ve diğerleri de onunla birlikteydiler. Ayrıca hanımı, çocukları ve Igor'da onunla beraberdi. Diğerleri ise gitmediler. Novgorod-Severskililer, İzyaslav Mstislaviç, Davidoviçlere ve Svyatoslav Vsevolodoviç'e elçiler göndererek şöyle dediler: "Svyatoslav bizi yok etmek için Karaçev'e geldi". İzyaslav Davidoviç bunları duyunca çok hiddetlenerek şöyle dedi: "Onun arkasından giderek, hanımı ve çocuklarını alıp onu ele geçireceğiz". Kardeşlerini, voyvodası Şvarna ve kardeşlerinin drujinalarını yanına alarak Putivl'den Sevsko ve Boldij üzerinden Karaçev'e doğru gitti. Yanında Berendilerden 3 asker vardı. Svyatoslav onların üzerine geldiklerini görünce onların üzerine Yabani Polovetsleri gönderdi. Onlarda bazı Berendileri ele geçirdiler. Yine bu sırada Svyatopolk'a İzyaslav Davidoviç'in üzerine büyük bir gururla kardeşlerinden seçtiği drujina ve 3000 kişi ile arabasız olarak geldiği haberi geldi. Svyatoslav ya hanımı, çocukları veya drujinasını esir olarak verecek ya da kendi başını feda edecekti. Kardeşi ve Polovetslerle Tanrı'ya dúa derek 16 Şubat'da onların karşısına çıktı ve onları kovalayarak yendi.", s.37; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklı olarak şu

Yuri'nin oğulları Rostislav ve Andrey²³⁶ Ryazan'a Rostislav Yaroslaviç'in²³⁷ üzerine gittiler. Rostislav ise Ryazan'dan Polovetslere Yeltukov'a doğru gitti. Bu sırada Svyatoslav kendi Polovets askerlerine pek çok hediyeler vererek dağıttı. Biz daha önce onların arasında sayısız Polovets olduğunu yazmıştık.²³⁸

Bu yıl Polovetsler Kiyev Knyazı İgor Olegoviç'in yenilerek barış yaptığını duyunca yeni Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç ile barış yaptılar.²³⁹

Yıl 6655 / 1147: Yuri, Novgorod bölgesine savaşmak için geldi ve Novıy Torg (Yeni Torg: Torjok) ile Msta'nın hepsini aldı. Bu arada Yuri, Svyatoslav'a "Smolensk bölgesini savaşarak alması" için emir gönderdi. Svyatoslav Porotva'nın²⁴⁰ yukarısına geldi ve Golyadlı²⁴¹ insanları esir aldı. Svyatoslav drujinasını sıraya soktu. Yuri ona elçiler gön-

şekilde verilmiştir: "Bu yıl Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, Davidoviç'in yanına meclise gitti. Svyatoslav Olegoviç'in üzerine, onun arkasından Knyaz Vladimir Davidoviç'in kardeşi Mstislav'ın oğlu İzyaslav Davidoviç'i pek çok askerle gönderdi. Novgorod-Seversk yakınlarına geldiler ve pek çok kötülükler yaptılar. Knyaz Svyatoslav Olegoviç onlara elçiler göndererek barış istedi. Onlar ise: "Bizimle barış yapmanın tek yolu kardeşin İgor'u öldürmendir" dediler. O ise: "Benim ölmem kardeşimin ölmesinden daha iyidir"dedi. Onlar İgor'un köyüne giderek yağmaladılar ve bütün servetini arak sarayını yaktılar. Yine harman yerini ve her tarafı yağmalayarak yakıp yıktılar. Sonra buradan bazılarını Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'e karşı gönderdiler. Kendileri ise Svyatoslav Olegoviç'in şehri olan Putivl'e doğru gittiler. Putivl'liler onlara teslim olmadılar ama yanlarına Knyaz İzyaslav Mstislaviç gelince ona teslim oldular. İzyaslav onların üzerine kendi valisini görevlendirdi. Şehirde Svyatoslav Olegoviç'in her şeyini yağmaladılar. Svyatoslav Olegoviç'e "Putivl'i aldıkları ve herşeyini yağmaladıkları" haberi gelince o hemen Novgorod'a gitmek istedi ve gitti. Ama kısa bir süre sonra oradan Koraç'a kaçtı. Onun arkasından İzyaslav 40.000 kişilik askerle gelerek onu ve onunla beraber olanları yakalamak istedi. Ama Svyatoslav Olegoviç'in yanında İvan Yureviç, Knyaz İvan Rostislaviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç, Polovets Knyazı Yemgaze (Emgaze) ile onun Polovetsleri vardı. Birlikte Knyaz İzyaslav Davidoviç'in karşısına çıktılar ve yendiler. Svyatoslav Olegoviç yapılan savaşta galip geldi", s.170.

236 Andrey Yureviç (d. 1111- ö.1174), Büyük Suzdal ve Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal (1157-1159) ve Vladimir (1159-1167)'de Knyazlık yapmıştır. 1169-1174 yılları arasında *Büyük Knyaz* olmuştur. *Bogolubskiy* diye lakâp almıştır.

237 Rostislav Yaroslaviç, Yaroslav Svyatoslaviç'in oğludur ve Ryazan'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1145-1152 yılları arasındaki hâdiselerde ismi geçmektedir.

238 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.240.

239 *Nikonovskaya Letopis'*, s.169-170.

240 Suzdal Knyazlığı'nda bir nehir.

241 Golyadlar, Smolensk Knyazlığı'nda yaşayan bir halktır.

dererek şöyle dedi: “Kardeşim! Ben Moskova’dayım benim yanıma gel”. Svyatoslav yanında amcası Oleg ve küçük bir drujina varken Vladimir Svyatoslaviç’i yakaladı ve Yuri’nin yanına gitti. Svyatoslav’ın babası da onunla beraber geldi ve cuma günü birbirleriyle (Svyatoslav, babası, amcası Oleg ve Yuri) nezaketle öpüştüler. Bu Azize Meryem Ana’nın Pohval’a Günü’nde²⁴² oldu.

Bu yıl İziaslav, Klim Smolitiç’i Zarube/Zarub²⁴³’den getirerek Kiyev’e metropolit (baş papaz) yaptı. O filozof ve kitapseverdi (Burada yıllık onun metropolit olması hakkında Çernigov, Belogorad, Pereyaslavl, Vladimir, Novgorod ve Smolensk piskoposlarının düşüncelerine yer vermektedir). Svyatoslav, Nerinsk’i²⁴⁴ yakınlarına gelerek durdu²⁴⁵. Bu sırada Polovetsler ve Vasil’in Polovetsleri ona 60 genç ile elçiler göndererek şöyle dediler: “Senin sağlığının nasıl olduğunu sorup öğrenmek istiyoruz. Sen bizim bütün gücümüzle sana gelmemizi istiyor musun?”.

Yine bu sırada ona Rusya’dan öncüler gelerek Çernigov’daki İziaslav ve Starodub’daki İziaslav hakkında bilgi verdiler. Svyatoslav, Dedoslavl’a geldiğinde yanına dostu Polovetsler ve Toksobiçler²⁴⁶ geldiler. O, onların yanına Sudimir Kuçebiç’i ve Goren’i katarak Ugr’ın ağzına Smolyanlıların üzerine gönderdi.

242 Bugün Azize Meryem Ana’nın 626 yılında Avarların İstanbul kuşatmalarının başarısızlıkla sonuçlanmasını sağladığı güne ithaf edilerek kutlanan bir bayramdır.

243 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehrinden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınında Vitiçev şehrinin altında Özi’nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında da diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir.

244 Ryazan Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

245 *Voskresenskaya Letopis*’te: “Svyatoslav Moskova’dan Nirenska yakınlarına gelerek durdu” şeklinde geçmektedir, s.39.

246 Toksoba/Toğsoba: Şarukan’ın başbuğluğunu yaptığı boy, “Yabani Kuman/Kıpçakların alt birliğini oluşturan önemli boylarından birisidir. Toprakları Kuman/Kıpçak Kağanlığının doğusunda bulunup Ten ve Doneç ırmaklarından Harezmi bozkırlarına uzanmıştır. Bu boy adına bugünkü Başkurt ve Kazak urukları arasında rastlanmaktadır. İbni Haldun’a göre Tatar asıllıdırlar. Golden, *Kıpçak Boylarının*, s.61; Rásonyi ise bunların Kuman, daha sonra da Kıpçaklara âit kişi ve boy adı olduklarını belirterek, 14.yüzyıl başında Kıpçak boyları arasında Toksaba’nın mevcut olduğunu ifade etmektedir. Yine o, bir efsaneye göre Nogay hanının çocukları arasında birinin Tok-Saba adını taşıdığını söylemektedir. *Kuman Özel*, s.132.

Bu yıl ona (Svyatoslav) Brodhiçler, pek çok (kalabalık) Polovetsler ile kendi amcaları geldiler.

Bu yıl Gleb Yureviç, Devigorski'de bulunan Svyatopolk'un yanına geldi ve oradan Svyatoslaviçler ve Polovetslerle Mtsnesk'e²⁴⁷ gittiler. Onlara pek çok hediyeler verdi ve oradan İzyaslav'ın şehrine gittiler. Vladimir Davidoviç'den ve Vsevolod'dan ona elçiler gelerek şöyle dediler: "Kalbinizde bize karşı kötü bir düşüncenin oluşmasına izin vermeyiniz. Hepimiz tek bir asker gibi olalım. Yaptığımız kötülükleri hatırlamayalım. Bize Haç'ı öp, kendi vatanını al. Eğer biz senin bir şeyini almışsak onu geri vereceğiz". Haç'ı öptüler ama yine de daha sonra sözlerinde durmadılar.²⁴⁸

Bu yıl Oleg öldürüldü ve Svyatoslav Olegoviç bu haberi bütün kardeşlerine bildirdi. Bu sırada onun yanına Suzdal'dan Gleb Yureviç gelerek Kursk'a kadar gitti. Svyatoslav Olegoviç ve Gleb Yureviç'in kendi üzerine Kurks'a doğru geldiklerini duyan Mstislav, bunu Kursklulara söyledi. Kursklular ona şöyle cevap verdiler: "Olegoviçler gelsinler, senin için çocuklarımızla birlikte savaşırız ama Vladimir'in soyundan gelen Yureviç için elimizi bile kaldırmayız". Mstislav bunları duyunca babasının yanına gitti. Kursklular ise Yureviç'e elçiler göndererek onu kendilerine vali yaptılar. Daha sonra kendileri Svyatoslav ile beraber Vırev'e gittiler. Gleb Yureviç kendi adamlarını vali olarak Posemya Nehri boyunca olan toprakların diğer tarafına Vırev'in civarına yerleştirdi. Onun yanında pek çok Polovets alayı da vardı. Burada onlara Svyatoslav Vsevolodoviç geldi ve Vırevlilere elçiler göndererek şöyle dedi: "Eğer teslim olmazsanız sizleri Polovetslere esir olarak vereceğim". Onlar da şöyle dediler: "Bizim Knyazımız İzyaslav'dır" ve teslim olmadılar. Oradan Vyahan'a²⁴⁹ gittiler ama herhangi bir şey yapmaya fırsat bulamadan Popaş'a geldiler. Burada onların bulunduğu yere İzyaslav Davidoviç geldi ve onlarla savaşarak Popaş'ı aldı. Bu sırada İzyaslav Mstislaviç'e "bazı şehirlerin karşı koydukları, Popaş'ın ise alındığına" dâir haberler geldi. İzyaslav Mstislaviç pek çok asker topladı. Vyacheslav'dan yardım gelirken, Vladimir ona bir alay gönderdi, İzyaslav kendi alaylarıyla Pereyaslavl'e gitti. Ona

247 Vyatiç topraklarında bir şehir.

248 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.240-242; *Voskresenskaya Letopis'*, s.38-39.

249 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

kardeşi Rostislav'dan “Rostislav geliyor” diye haber geldi. Rostislav'ın elçileri ona şöyle dediler: “Kardeşin şöyle dedi: “Beni bekle! Ben burada Lübeç'i yaktım ve çok savaştım. Ayrıca Olegoviçlere de çok kötülükler yaptım. Şimdi birlikte olalım çünkü Tanrı böyle istiyor”. Bunları duyan İzyaslav kardeşi Rostislav'ı bekleyerek yavaş gitti. İzyaslav Çernaya Magila (Kara Mezar)²⁵⁰ denilen yere gelip durduğunda kardeşi Rostislav da pek çok asker ve Smolyanlılarla beraber geldi. Böylece İzyaslav Tanrı'yı överek ve sevinerek kardeşi Rostislav'la birleşti. Kardeşi Rostislav, drujinası ve Çerniye Klobukiler ile Sula Nehrini nasıl geçeceklerini ve nerede duracaklarını düşünmeye başladılar. Rostislav kardeşi (ağabeyi) İzyaslav'a şöyle dedi: “Kardeşim! Bizi Tanrı birleştirdi. Tanrı seni büyük bir yalandan kurtardı, seni yakalamak veya öldürmek istediler. Şimdi ise kardeşim gecikme! Sen oraya nasıl gidersen biz de öyle gideceğiz. Tanrı hüküm verecek”. Böyle konuşarak Sula'ya gittiler. “İzyaslav'ın kardeşi Rostislav ile birleşerek üzerlerine doğru geldikleri” haberi İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Polovetslere geldi. O gece Polovetslerin büyük bir kısmı kendi Polovets topraklarına gittiler. Onlardan orada çok az kaldı, kalanlarda Gleb'in üzerine Çernigov'a gittiler. Polovetslerin dağıldıklarını duyan İzyaslav ve Rostislav Çernigov'a doğru giderlerken askerleri, drujinaları ve Çerniye Klobukiler de onlarla nehir boyunca nasıl gideceklerini düşünmeye başladılar. Çerniye Klobukiler ve drujinaları onlara şöyle dediler: “Vsevolod'a doğru gidelim”. Böyle söylemlerine rağmen Vsevolod'a kadar gidemediler. İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç, Vsevolod'un yanından geçtiler. İzyaslav Mstislaviç ve kardeşi onların arkalarından gitmediler. Vsevolod'un bulunduğu şehre alaylarıyla gelerek, Vsevolod'un şehrini kalkanla aldılar. O zaman orada iki şehir vardı. Vsevolod'un şehrinin kalkanla alındığını öğrenen Unevej, Belaveja, Bohmaç ve Çernigov şehirlerindeki insanlar kaçtılar. Bunu duyan İzyaslav ve Rostislav onların arkalarından asker gönderdiler ve bu askerler onlara bozkırda yetiştiler. Ancak askerler sadece 3 şehirden olan insanları yakaladılar diğerlerine dokunmadılar. İzyaslav bu şehirlerin yakılmasını emretti. Bunu duyan Gleb şehrinde yaşayan insanlar Unevej, Belavej ve Bohmaç'ın insanları

250 Çernigov bölgesinde 10. yüzyılın sonlarına doğru yapıldığı düşünülen ve 19. yüzyıla ortaya çıkarılan kurgana verilen isim. Knyaz Çerniye'atfen bu isim verilmiştir.

gibi kaçamadılar. Onların kaçamadıklarını duyan İzyaslav kardeşi Rostislav ile Gleblilerin üzerine gitti. Şehre yaklaştıklarında alaylarını saf-lara dizdiler ve savaşıma başladılar. Şehir sakinleri çok sağlam ve şiddetli bir şekilde sabahtan akşama kadar savaştılar. Böylece Tanrı, Azize Meryem Ana ve Aziz Çilekeş'in yardımlarıyla şehir büyük bir savaştan korundu. İzyaslav ve kardeşi Rostislav oradan geri döndüler ve Kiyev'e geldiler. Drujinalarındaki Kiyevlilere ve Smolyanlılara şöyle dediler: "Nehirler düzelinceye kadar Çernigov'a gideceğiz. Tanrı nasıl isterse öyle olacak". Kiyevliler sevinerek Tanrı'yı övdüler ve kiliselerde ibadet ettiler. İzyaslav kardeşi Rostislav'a şöyle dedi: "Kardeşim! Tanrı sana nehrin yukarısındaki büyük yerleri verdi, sen oradan Yuri'ye karşı git, orada sana Smolyan ve Novgorodlu alaylar katılacaklar. Yuri'yi zorlada olsa al, seni burada bırakacağım, ben ise Tanrı izin verirse Olegoviçlere ve Davidoviçlere karşı gideceğim. Ne olacağını sadece Tanrı bilir". Rostislav Smolensk'e gitti. Nehirlerin durduğu (buzlandığı) sırada Olegoviç ve Davidoviç'in drujinasını kendi drujiası ve Polovetslerle birlikte Br-yagin'de savaşmaları için gönderdi.²⁵¹

Bu yıl İzyaslav, Voin yakınlarında Polovetslerle barış yaptı.²⁵²

Bu yıl Polovets Knyazı Samiçüga (Saimçuga)²⁵³ öldü.²⁵⁴

Bu yıl Suzdal Knyazı Yuri, Büyük Knyaz Svyatoslav Olegoviç'in yanına oğlu Gleb'i gönderdi. Gleb, Svyatoslav'ın yanına giderken asker topladı ve sonra Svyatoslav Olegoviç ile Polovetslerin yanına gitti. Svyatoslav Olegoviç'de asker toplayarak Vyatiç, Bryonesk, Oblovesk, Rev-yagoresk şehirleri ile Tuna boyundaki Dorobinesk ve Domogoş'u aldı ve Mçesk'e geldi. Buradan Hrom'a Knyaz İzyaslav Davidoviç'in üzerine gitti. Vladimir Davidoviç ve kardeşi İzyaslav Davidoviç Büyük Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'e onları (Svyatoslav Olgoviç ve Polovetsleri) kovması için elçiler göndererek selâmladılar. Bundan sonra tek bir kuvvet olacaklarına dâir yemin edip kendilerine hayat veren haç'ı öptüler.

251 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.250-253.

252 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.299; *Troitskaya Letopis'*, s.222; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.114.

253 Baskakov bu ismin "saygı, hürmet, değerli" anlamına geldiğini söylemektedir. *İmena Polovtsev*, s.71.

254 *Nikonovskaya Letopis'*, s.173.

Daha sonra Çernigov'a geldiler ve bütün gün şehri kuşattılar. Büyük Suzdal Knyazı Yuri şehirden gizlice kaçtı ve onlar bir gün sonra şehri ele geçirdiler.²⁵⁵

Yıl 6656 / 1148: İzyaslav kendi gücünü toplayarak Çernigov'a gitti. Vyaçeslav'ı kendisine yardım etmeleri için alaylarını göndermeleri için Uğrlara gönderdi. O, sadece Vladimir'in alayını getirdi ve daha sonra kendisinin Berendilerden oluşan alaylarını toplayarak Çernigov'a gitti. Giderken Oleg'in topraklarında durarak 3 gün kaldı. Çernigov'dan İzyaslav'a karşı ne Svyatoslav Olegoviç ne İzyaslav ne Vladimir Davidoviç ve ne de Svyatoslav Vsevolodoviç hiç kimse çıkmaya cesaret edemedi. İzyaslav burada durduğu sırada Bolovo's'a kadar olan bütün köyleri yakarak şöyle dedi: "Biz onların bütün köylerini (hatta) hayatlarını yak-tık ama onlar bize karşı çıkamadılar. Şimdi onların bütün hayatları olan Lübeç'e gideceğim". Böyle diyerek Lübeç'e doğru gitti ve 5 gün kadar yürüdükten sonra, şehrin yakınlarına gelerek durdu. Bu sırada Vladimir, İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç, oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç, Ryazan Knyazları ve Polovetslerle gelerek Lübeç'in yakınlarındaki nehirde durdu. Hafta içerisinde bir gün İzyaslav askerlerini savaş düze-nine sokarak onların üzerine gitti ama alaylarının nehir boyunca ne-hrin sonuna kadar gitmesi mümkün olmadı. Her iki tarafta da pek çok okçu vardı. O gece çok şiddetli bir yağmur yağdı. Ertesi sabah Özi'nin durumunu (taşacağını anlayan) gören İzyaslav ordusundaki Ugr askerlerine şöyle dedi: "Bizim alaylarımızın savaşarak nehir boyunca gitmesi imkânsız çünkü Özi taşacak. Bunun için biz Özi'nin dışına gideceğiz". İzyaslav böyle diyerek Özi'nin dışına gitti. Sabahleyin Özi taşı. İzyaslav ise Özi'nin diğer tarafından Kiyev'e gitti. Uğrlar da sıraya girerek gölü geçtiler ama göldeki suyun fazlalığından dolayı bazıları boğularak öldüler. İzyaslav Kiyev'e giderek, ona güç veren Tanrı'yı ve Haç'ı övdü. Oradan kardeşine haber göndererek olanları anlattı ve ona: "Kardeşim! Sana soruyorum iyi misin ve Tanrı sana yardım ediyor mu?" Diye sordu.²⁵⁶

1148*: Gleb Yureviç, Suzdal'dan Olegoviçlere yardım etmek üzere Çernigov'a gitti. O, yanında çok asker olmamasına rağmen oradan

255 *Nikonovskaya Letopis'*, s.173.

256 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.254-255.

Gorodets'e gitti. İzyaslav bunu duyunca ona elçiler göndererek kendi yanına Kiyev'e çağırırdı. O gideceğine dâir söz verdi ama gitmedi. Yaroslav bunu duyunca ona elçiler göndererek şöyle dedi: "Pereyaslav'l'e gidelim bunu senin insanların istiyor". O, onu dinledi ve süratle Pereyaslav'l'e gitti. Mstislav bu sırada drujinasıyla hazırlıksız bir şekilde yatarak duruyordu. Onların önünden kaçan öncü kuvvetleri gelerek ona şöyle dediler: "Knyaz! Yatma, Gleb senin üzerine geliyor". O hızlı bir şekilde hareket etti. Yanındaki bazı drujinaları toplayarak onları şehrin dışında karşı tarafa yerleştirip sıraya soktu. Mstislav drujinasını ve Pereyaslavlılileri toplayarak onlara onların arkalarından giderek kovalayacağına dâir söz verdi. Ruda Nehri üzerindeki Nosov yakınlarında onları yakaladı. Onun (Gleb) drujinasındakilerden bazılarını ele geçirdi, Gleb'in kendisi ise Gorodets'e gitti. Mstislav da Pereyaslav'l'e döndü. İzyaslav bütün bu olanları duyunca kendi drujinası ve Berendileri toplayarak onun üzerine Gorodets'e gitti. Gleb şehirden çıkarak onunla barış yaptı ve İzyaslav kendi bölgesine döndü.²⁵⁷

Bu yıl Ryazanlı Binbaşı Konstantin Polovetslerin üzerine gitti ve onları yendi.²⁵⁸

Bu yıl kalabalık bir Polovets grubu Davıdoviçler ve Knyaz Gleb Yureviç ile gelerek Değiş şehrinin aldılar. Oradan gizlice Pereyaslav'l'e Büyük Knyaz Mstislav İzyaslaviç'in yanına gittiler. Gece Pereyaslav'l'e geldiler ve şehir vakti ekinleri yakıldılar ama onları hiç kimse görmedi. Alaylar şehre girdiklerinde şehirde büyük bir şaşkınlık ve keder oldu. Demyan Kudeviç tek başına şehirden çıktı ama hiçbir şey yapamadı ve Tanrı'ya yardım etmesi için dâa etti. Polovetslerin attıkları oklardan pek çok insan yaralandı. O, şehre geri dönemedi. Yaralıların hepsi büyük bir korkuyla süratle kaçtılar. Demyan ise savaşın sonuna kadar kaldı. Kısa bir süre sonra gelen Büyük Knyaz Mstislav İzyaslaviç ona pek çok hediye ile beraber bir de bölge verdi.²⁵⁹

Yıl 6657/ 1149: İzyaslav Novgorod'dan Kiyev'e geldiğinde insanlar ona Rostislav Yureviç'i anlatarak şöyle dediler: "Berendiler ve Kiyev'in

257 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.302-303 *Troitskaya Letopis'*, s.224-225; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.115-116; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir.

258 *Nikonovskaya Letopis'*, s.178.

259 *Nikonovskaya Letopis'*, s.178.

insanları için pek çok kötülükler düşünerek konuştular. Tanrı onun babasına (Rostislav'ın babası Yuri'ye) yardım etti ve Kiyev'e girdi, senin evini, kardeşini, hanımını ve oğlunu aldı. Babası onu senin kalene gönderdi ve babanın başını yakaladı (aldı)". Bunları duyan İzyaslav, hemen Rostislav Yureviç'e elçiler gönderdi ve kendisi de Vıdobiç'in yanındaki Aziz Mihail Kilisesi'nin karşısına gelerek durdu. Rostislav da buraya geldi. İzyaslav onun arkasından dolaşarak, drujinası ile onların bulunduğu yerin sol tarafında geride durdu. Onlarda daha sonra oraya geldiler ve çadırlarını ayrı ayrı kurdular. İzyaslav, Rostislav'a gidip çadırda oturmasını emretti ve ona kendi askerini göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Sen bana babam tarafından gönderildin. Ben babamın kalbini incittim ve bu yüzden bölgelerimi bana vermedi. Ben de gerçeği kabul ettim. Gerçekten de kardeşim bu bölgeleri aslında babam değil ben sana verdim. Ayrıca Rus topraklarında seni öldürmeleri emrini de verdim çünkü sen şöyle demiştin: "Kardeşim ben babanın yanına gideceğim, seni ise Rus topraklarında öldürecekler". Ben de böylece onlarla birlikte ölecektim. Ama Tanrı onların hakkından geldi. Sen ise kardeşim böyle olacağını düşünerek Kiyev'e gidip kardeşimi, oğlumu, hanımımı ve evimi aldın. Ama Tanrı bana yardım etti". Rostislav da ona cevap verdi: "Kardeşim ve Babam! Ne kalbimde ne de aklımda böyle bir düşünce olmadı. Birleştigimi kim söyledi? Knyazlar mı, köylüler mi veya lanetliler mi? Sen benden daha büyüksün kararı sen ver". İzyaslav şöyle dedi: "Bunu bana sorma, köylüler veya lanetliler etkiledi farketmez onlar şimdi sana yardım edemezler. Babanın yanına gitme". Böyle söyleyerek geride 4 gençle durdu. Drujinası ve arkadaşları gittiler. Rostislav babasının yanına Suzdal'a geldi ve onun karşısında durarak şöyle dedi: "Bütün Rus topraklarını ve Çerniye Klobukileri almak istediğini duydum. Öyle söylüyorlar. Bizim şerefimiz var gideceğiz". Yuri, oğlunun bu kötü konuşmasından rahatsız oldu ve kendi kendine şöyle dedi: "Benim ve çocuklarımın Rus topraklarında böyle toprakları (parçaları) var mı?". Kendi kuvvetlerini Polovetslerle birleştirip, Tanrı'nın yardımına güvenerek temmuz ayının 24'ünde Vyatiçler üzerine gitti. Vladimir Davidoviç, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Yuri senin büyüğün ve Vyatiçler üzerine gidiyor, biz ise seninle Haç'ı öptüğümüz için duruyoruz". Bunları duyan İzyaslav kendine gelmeye

başladı ve Vladimir'e kendi askerini elçi olarak göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Tanrı bize yardım ediyor. Kendin de söylüyorsun Haç'ı öptük ve hepimiz bir olduk. Şimdi kardeşim, sana gönderdiğim askerimin yanına kendi askerini ver de birlikte Svyatoslav Olegoviç'e gönderelim". Vladimir de İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Biz kardeş olmaya hazırız ve Haç'ı öptük. Tanrı bize adım attırmadı ama kardeşimiz Svyatoslav'ın üstesinden geleceğiz". Gönderilen adamlar Svyatoslav'a giderek İzyaslav'ın söylediklerini anlattılar. Vladimir'in adamları da İzyaslav'ın adamlarıyla beraber diler ve onlarda aynı şeyleri söylediler: "Kardeşim! Biz Vladimir ve İzyaslav Haç'ı öptük. Artık hepimizin bir olduğunu ve olgunlaştığımızı söylüyoruz. Kardeşim sen de artık olgunlaştın". Svyatoslav sustu ve onlara hiçbir cevap veremedi ancak daha sonra şöyle dedi: "Eşyalarınızı getiriniz, ben sizi tekrar çağıracağım". Onları bir hafta tuttu, onların eşyalarını muhafaza etmeleri için de bir bekçi görevlendirdi. Bu yüzden elçiler eşyaları almak için gelmediler. Bu arada Svyatoslav'dan Yuri'ye elçiler giderek şöyle dediler: "Gerçeğe mi gidiyorsun? Benim topraklarımı alamazsın ve bana sıkıntı veremezsin". Svyatoslav, Yuri'nin cevap vermediğini duyunca Vladimir Davidoviç ve onun kardeşi İzyaslav'ın elçilerini yanına çağırdı.

Yıllık burada bunların aralarında gönderdikleri elçilerden ve bu elçilerle gönderilen haberlerden bahsetmektedir.²⁶⁰

Svyatoslav Olegoviç, Mstislav İzyaslaviç'e²⁶¹: "Seninle beraber olacağım" diye haber gönderdi. İzyaslav'ın elçileri ve İzyaslav'ın kardeşi Vladimir'e geldiler. Svyatoslav, Yuri'ye elçiler göndererek: "İzyaslav'ın üzerine gittiğin doğru mu?" Diye sordu. Yuri'de ona şöyle dedi: "Gerçekten gitmek istiyor muyum? Ben İzyaslav'ın oğluyum. Benim bölgelerimi savaşarak yaktılar hatta oğlumu Rus topraklarından kovdular ve ona bölgelerini vermediler. Beni kötü duruma düşürdüler. Kendi kuvvetim ve şerefimle topraklarım için savaşacağım". İzyaslav Kiyev'e elçiler göndererek onlara Vladimir'in söylediklerini Svyatoslav'a anlatmalarını söyledi. İzyaslav bunları duyunca tekrar Svyatoslav'a elçiler göndererek aralarındaki kardeşliğin önemini ve Haç'ı öptüklerini ha-

260 *İpatievskaya Letopis'*, s.261-263.

261 İzyaslavl Mstislaviç'in oğludur. Pereyeyeslavl (1146-1149), Luçesk (1154-1157), Volin (1157-1159) ve Kiyev'de (1159) Knyazlık yapmıştır.

tırlattı. Yuri, Yarişev'e geldi ve Spasa Günü (Kurtuluş Günü)'nde yanına Svyatoslav Olegoviç geldi ve o da onu öğle yemeğine davet etti. Birlikte yemek yediler. Haftanın ilk günü olan ertesi gün yâni pazar-tesi günü sabah güneş doğarken Svyatoslav'ın bir kızı oldu ve onu vaf-tiz ederek Marya ismini verdiler. Svyatoslav Olegoviç, Yuri'ye elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! İzyaslav hepimizin düşmanı çünkü o kardeşimizi öldürdü". Aynı gün Yuri kendi askerleriyle gitti. Svyatoslav'da onun arkasından 2 gün sonra giderek pazartesi günü Yuri'yi ya-kaladı ve böylece kuvvetlerini birleştirdiler. Yuri ve Svyatoslav kendi el-çilerini Vladimir Davidoviç'e göndererek şöyle dediler: "Kardeşim! Bizimle İzyaslav'ın üzerine gel". İzyaslav'ın kardeşi Vladimir Davidoviç ise "onların, onlara karşı Haç'ı öptüklerini, İzyaslav'ın kendi toprakla-rında savaştığını, Desna'nın ötesindeki şehirleri yaktığını" belirtti. Yine o "şimdi de İzyaslav Mstislav'a Haç'ı öptüklerini, onlarla olmak iste-medliğini ve oyun oynamalarının mümkün olmadığını söyledi" ve he-men İzyaslav'a Yuri'nin Svyatoslav Olegoviç ile üzerine geldiğini haber verdi. Bunları duyan Yuri, Vladimir ve İzyaslav üzerine gitmekten vaz-geçerek, buradan eski Belaveja'ya (Beyaz Kale)²⁶² gitti ve Belaveja'nın yanında 1 ay durdu. Orada hem Polovetslerin kendisine yardım gön-dermesini hem de İzyaslav'ın kendisine boyun eğmesini bekledi ancak İzyaslav'dan hiçbir haber çıkmadığını görünce Supoy'a gitti. Burada ya-nına Svyatoslav Vsevolodoviç geldi. Svyatoslav'da amcası İzyaslav'dan ayrılmak istemedi ama diğer amcası Svyatoslav Olegoviç onu gitmeye zorladı. Yabani Polovetsler²⁶³ kalabalık bir ordu ile Supoy'a Yuri'nin ya-nına geldiler. Bunu duyan İzyaslav kardeşi Rostislav'a elçiler göndere-rek ondan kendisine yardıma gelmesini istedi. Vladimir alaylarını gön-derdi. Rostislav'da bütün güçlerini birleştirdi ve kardeşi İzyaslav'a yardıma gitti. Yuri ise şöyle dedi: "Pereyaslavl'e gidip, oradan ona doğru gidece-

262 Belaveja, Boloves, Belovej şekillerinde geçen bu yer günümüzde Ukrayna'da Rovnen bölgesindeki Rokitnova'ya bağlı bir köydür. Ayrıca Polonya'nın Beyaz Rusya sınırına yakın bir yerleşim yerinin de adıdır.

263 Yabani Polovetsler ile burada kastedilenler, Özi'nin sol kıyısında Podonye'de özel-likle de Ryazan Knyazlığına yakın yerlerde yaşayanlardır. Ayrıca Kiyev Knyazlığının batı topraklarında Ros Nehri boyunda da görülmüşlerdir. Ten-Donç Kuman/Kıp-çak grubunun içindedirler. Golden bunlara Yabani denilmesinin nedenini anlaş-mak yerine saldırmayı tercih ettikleri için verildiğini söylemektedir. P. Golden, "The Polovci Dikii", *Harvard Ukrainian Studies* III/IV (1979-1980), Part.I, s.296-309.

ğim ve onu yeneceğim". İlk önce Kudnovo köyü yakınlarına gelerek durdu. Oradan Stryakov'a geldi. Vladimir kardeşi İzyaslav, Yaropolk Mstislaviç ve Porşanlılarla Pereyaslav'l'e gelerek şehri muhasara etti. İzyaslav, Yuri'nin geldiğini duyunca şöyle dedi: "Sadece çocuklarla gelerek kendi bölgesini aldı. Polovetsleri getirdiler. Olegoviçler benim düşmanımdır ve onlarla savaşmak istiyorum". Kiyevliler de istemediklerini belirtmek için şöyle dediler: "Knyaz onlarla barış çünkü biz gelmiyoruz". O da şöyle dedi: "Benimle geliniz, onlarla hiç iyilikle barış yapılır mı?". Bunun üzerine Kiyevliler, İzyaslav ile gittiler. İzyaslav Davıdoviç ona yardıma geldi. İzyaslav Viteçev'in yanına gelerek durdu. Burada yanına pek çok askerle kardeşi Rostislav geldi. Onlar birlikte Özi'den geçmeyi ve oradan Alto (Alta)'ya gitmeyi düşündüler. Burada onlara "gün yarısına (öğleye) doğru okçuların Stryakov (Strikov)'dan geçtikleri ve Polovetslerin Stryakov'un arkasından giderek şehre geldiklerine" dâir olan haberler geldi. İzyaslav ve Rostislav kendi askerlerini sıraya dizerek Pereyaslav'l'e doğru gittiler. Bu sırada onlar Pereyaslav'l yakınlarında bir Yabani Polovets'e ok atarak onu durdurdular ve ona sorular sormaya başladılar: "Hangi kamptan (nerede konaklayan alaydan) geliyorsun?". O da cevap verdi: "Biz uzaktan geliyoruz, sizlerden önce Yuri süratle geldi. Sizler gelinceye kadar şehri almak istiyor". Polovets'in anlattıklarını duyan İzyaslav sinirlenerek bunun doğruluğunu araştırdı. Çerniye Klobukileri ve kendi gençlerini öncü kuvvet olarak Pereyaslav'l'e gönderdi, kendisi de alaylarıyla onların arkasından gitti. İzyaslav'ın ve Rostislav'ın okçuları da onlarla beraber geldiler. İzyaslav ve Rostislav Pereyaslav'l'in yanındaki Ltitse'ye geldiler ve Trubej boyunca durdular. Yuri ise 3 gün Stryakov'un yanında durdu, 4. gün ise Stryakov'dan şehrin önlerine geldi ve askerlerini hizaya soktu. Toprak tabyalar arasında Trubej'in her iki tarafına kendi alaylarını yerleştirdi. Alaylar akşama kadar kendi yerlerinde durdular. Okçular da alayların arasında idiler. Gece olunca İzyaslav ve Rostislav şehrin yukarısına Trubej'e gittiler; Yuri ise Roşeniya yakınlarında durdu. Aynı gece Yuri onlara elçiler göndererek: "Kardeşlerim, benim topraklarıma gelerek savaştınız, sizler benden büyüksünüz. Şimdi sen kardeşim ve oğlun Rus topraklarını parçalayıp, Hristiyanları bölüyorsunuz ve Hristiyanların kanını döküyorsunuz. Bize Pereyaslav'l'i veriniz. Oğlumla beraber Pereyaslav'l'de

oturacağım. Sizler de Kiyev’de Knyazlık yapınız. Bunu Tanrı için yapmak istemez misiniz?” dedi. Bu sözler İzyaslav’ın hoşuna gitmedi ve ona cevap bile vermedi. Şehirde her şeyi yoluna koydu. Sabahleyin İzyaslav Kutsal Mihail Kilisesi’ne ayin için gitti. Piskopos Yefimiy onu gözyaşları içerisinde karşıladı ve ondan barış yapmasını istedi. Eğer barış yaparsa da herkesin kurtulacağını söyledi. O ise Kiyev ve Pereyaslav’ı kendisine katacağını söyleyerek Yuri’ye karşı gitti. Yuri’de Yantsino’da²⁶⁴ durdu. Her iki taraf karşı karşıya gelerek akşama kadar hiçbir şey yapmadan o şekilde durdular. İzyaslav kardeşi Rostislav’ı, Yaropolk’u, boyarlarını ve drujinasını çağırdı. Beraberce Yuri’yi Trubej’in diğer tarafına nasıl geçireceklerini düşünmeye başladılar. Düşünürlerken bir asker şöyle dedi: “Knyaz! onların arkasından gitme”. Ögle olduğunda Yuri’nin ordusundan bazı alaylar kaçtılar, onları arkalarından kovaladılar. İzyaslav’ın öncü muhafızları onların esir düşüklerini görünce şöyle dediler: “Esirler’e”. Bunu duyan İzyaslav alaylarını geniş araziye yerleştirdi ve Kızıl Kapı’ya gitti. Bunu gören Yuri, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetslerle beraber giderek kendi alaylarını onların karşılarında sıraya dizdi ve toprak tabyalarda durdular. Boş yere alayların okçuları arasında çarpışma oldu. Polovetsler savaşımdan öylece akşama kadar durdular. Yuri alaylarını geri döndürdü, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç de kendi adamlarıyla gittiler. Bunu duyan İzyaslav kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, Vladimir, Yaropolk, oğlu Mstislav ve Vladimir Andreviç düşünmeye başladılar ve onların arkasından gitmek istemedikleri için İzyaslav’a şöyle dediler: “Onların arkasından gitme, kendi arkadaşlarının sözünü dinle, artık sen haklı ve doğrusun”. Drujinası ise şöyle dedi: “Knyaz! Artık hızlan”. Bu söz İzyaslav’ın çok hoşuna gitti ve onların arkasından gitti. Yuri, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç, Polovetslerin arkalarından geldiklerini görünce tekrar geri döndüler ve İzyaslav’ın alaylarının karşısına gittiler. Yuri kendi oğlunu sağ tarafa, Svyatoslav Olegoviç ve oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç’i sol tarafa yerleştirdi. Polovetsleri ise kendi yanına aldı. Güneş doğarken savaşa başladılar. Savaş çok çetin ve şiddetli geçti. İlk önce Porşanlılar, sonra İzyaslav Davidoviç ve ondan sonra da Kiyevliler kaçtılar. Pereyaslavlılar Yuri’ye onu öven sözlerle elçiler gön-

264 Pereyaslavlı Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

derdiler ve: “Yuri bizim Knyazımız, biz onu uzun zamandır arıyoruz” diyerek nört nala gittiler. Onların süratle gittiklerini Polovetsler, İzyaslav ve Rostislav gördüler. İzyaslav kendi adamlarıyla Svyatoslav Olegoviç ve Yuri'nin alaylarının yarısının arasından geçerken alaylarının büyük bir kısmının Polovetsler tarafından mahvedildiğini, pek çoğunun öldürüldüğünü ve diğerlerinin de esir alındıklarını gördü. Bunun üzerine savaşmaktan vazgeçti ve sadece 3 kişiyle Kiyev'e gidebildi. Bu Ağustos'un 23'ünde oldu. Ertesi gün Yuri Tanrı'ya şükrederek ve överek Pereyaslav'le girdi ve Aziz Mihail'i selâmladı. Pereyaslav'de 3 gün kaldı ve oradan Kiyev'e gitti. İzyaslav ise kardeşi Rostislav'la Kiyevlilere fal baktırdı ama falda iyi şeyler çıkmaması üzerine İzyaslav hanımı ve çocuklarıyla Vladimir'e döndü, Rostislav'da Smolensk'e gitti.

Yuri²⁶⁵ Kiyev'e geldiğinde halk onu büyük bir sevinçle karşıladı. O babasının tahtına oturdu. Vladimir, Çernigov'dan Yuri'nin yanına geldi ve onu selâmladı. Svyatoslav Olegoviç ise ona elçiler göndererek dâalar etti. Yuri büyük oğlu Rostislav'a Pereyaslav'ı, Andrey'e Vişgorad'ı, Boris'e Belogorod'u, Gleb'e Kanov'u ve Vasilko'ya Suzdal'ı verdi.

İzyaslav, Vladimir'e geldi. Damadı Ugr (Macar) Kralına, dünürü Boleslav'a²⁶⁶, Mejko²⁶⁷ ve İndrih (Genrih)²⁶⁸ ile diğer dünürü Çek Knyazı Volodislav'a²⁶⁹ kendisine yardım etmelerini istemek üzere elçiler gönderdi. Kendisi ise alaylarıyla atlarına binerek Kiyev'e gitti. Onlarla bir anlaşma yapması mümkün olmadı. Kendi alaylarını küçük kardeşi ve voyvodolarıyla birlikte gönderdi. Kral ona söylediklerini inkâr etti. Bunun üzerine Lyah Knyazı ona şöyle dedi: “Biz seninle yakınız, sen kendi topraklarında kalarak bekle, ikisi de sana geleceklerdir”. Çek Kralı da ona şu haberi gönderdi: “Ben bütün alaylarımı hazırım”. İzyaslav bunun üzerine tekrar elçilerini Ugr Kralına, Lyahlara ve Çek Kralına pek çok hediyelerle gönderdi ve onlara şöyle dedi: “Tanrı bize yardım ede-

265 *İpatiyevskaya Letopis*'te bundan sonraki konu şu başlık altında verilmiştir: *Bütün Rus Topraklarını Hristiyanlaştıran Büyük Knyaz Vladimir'in torunu, Yaroslav'ın torunu, Vsevolod'un torunu Vladimir Monomah'ın oğlu Büyük Knyaz Yuri'nin Kiyev'de Knyazlığının Başlaması*, s.268.

266 Polonya Kralı IV. Boleslav (1146-1173).

267 Mejko Meçislav, Silez Kralı II. Vladislav'ın kardeşi.

268 Leh (Polonya) Kralı IV. Boleslav'ın kardeşi ve Leh Kralıdır.

269 Çek Kralı Vladislav (1140-1175).

cektir. İsa'nın doğum gününde (Noel Bayramı) atlarınıza bininiz". Noel Bayramında atlarına bindiler. Kral ona 10.000 Ugr gönderdi ve şöyle dedi: "Sana kendi alaylarımı gönderiyorum. Ben de Galiç Dağlarının aşağısında oturan Galiç Knyazının üzerine gitmek istiyorum. Ona hareket imkânı vermemeliyiz, sen onlara gerçekten gücündün. Eğer alaylarım ile uyum sağlarsan sana daha başkalarını da göndereceğim. Kendim de atıma bineceğim". Boleslav kendi ve kardeşi İndrih'in alaylarıyla gitti, Mejko'yu ise Prus'da kendi topraklarında beklemesi için bıraktılar. Bunu duyan Vyacheslav, Yuri'ye elçiler göndererek şöyle dedi: "Artık Ugrlar geliyorlar, Lyah Kralı da atına bindi. İzyaslav ise tam zamanında gelecek". Kardeşi yine devam ederek şöyle dedi: "Ya İzyaslav ne isterse ver ya da alaylarınla bana yardıma gel ve benim bölgelerimi koru. İzyaslav bana şöyle demişti: "Sen babanın yerini al, Kiyev'e giderek tahta otur. Yuri ile birlikte yaşayamıyorum (Yuri ile anlaşamıyorum), eğer benim sevgimi kabul etmezsen ve Kiyev'e gidip oturmazsan senin bölgelerini yakacağım". Şimdi kardeşim Tanrı bize iyilik mi yoksa kötülük mü verecek diye git ve bak. Kardeşim eğer gitmezsen bana "bölgelerim yakılıyor" diye şikâyet etme". Bütün bunları duyan Yuri güçlerini toplayarak Kiyev'den ayrıldı ve Yabani Polovetsleri kendisine yardım etmeleri için getirtti ve onlarla beraber gitti. Tam bu sırada İzyaslav, Ugrlar, Lyah Knyazı Boleslav ve kardeşi İndrih ve sayısız askerle Vladimir'e geldi. İzyaslav bunları öğle yemeğine çağırdı ve neşeli bir şekilde onlara pek çok hediyeler verdi. Her biri kendi eşyalarıyla geriye kendi durdukları yere gittiler. Ertesi sabah İzyaslav Vladimir'den çıkarak Luçesk'e gitti ve orada 3 gün kaldı. Boleslav'ın oğlu pek çok boyarını kılıçla gönderdi. Bu arada Yuri'nin iki oğlu Rostislav ve Andrey, Peresopnitse'ye kadar gittiler ve Galiç'ten Vladimir'e yardım için geldiler. Vladimir'in kendisi ise Şmsk'e²⁷⁰ yakın bir yerde bulunuyordu. Lyah ve Ugrları öldürdüler. Yuri kardeşi Vyacheslav'ın yanına Peresopnitse'ye gitti. İzyaslav'a "Yuri'nin kardeşi Vyacheslav'ın yanına gittiği" haberi geldi. İzyaslav "Ugrlar'a, Boleslav'a ve onun kardeşi İndrih'e alaylarıyla Luçesk'den ayrılmalarını" emretti. Onlar Çemerin'in²⁷¹ yanındaki

270 Volın Knyazlığı topraklarında bir şehir.

271 Volın Knyazlığı topraklarında bir şehir.

Olsk'e²⁷² geldiler. Bu sırada Boleslav'a kardeşi Mejko'dan "İndrih'in onların toprakları içerisinde olan Prus'a gittiği" haberi geldi. Boleslav bu durumu İzyaslav'a bildirdi. İzyaslav bu habere sevinmedi. (İzyaslav) Boleslav, İndrih ve Uğrları düşünerek Vyaçeslav ve Yuri'ye kendi askerlerini elçi olarak gönderdi. Ugr Kralı da kendi elçisini göndererek şöyle dedi: "Sen bizim için babanın yerine geçtin. Şimdi ise kardeşini ve oğlu İzyaslav'ı yenmek istiyorsun. Biz hepimiz Hristiyanız, bize kardeşlik yakışır. Biz seni istiyoruz. Kardeşin ve oğluyla aranı düzelterek Kiyev'de otur ve kimi istersen onu vali yap. İzyaslav'a ise Vladimir ve Luçesk'i hazırla ve onun şehirlerine sahip ol ve onlardan vergi al. Yuri'de Büyük Novgorod şehrine gitsin". Vyaçeslav ve Yuri'de şöyle cevap verdiler: "Tanrı damadımız Boleslav'a, oğlunuz İndrih'e eğer aramızın iyi olmasını isterse yardım eder. Her iki tarafta gerçekten barış istiyorsa bizim topraklarımızda durmayınız ve hayatımızı bu yüzden mahvetmeyiniz. İzyaslav kendi şehri Vladimir'e ve kendi topraklarına gitsin, biz de kardeşim ve oğlum İzyaslav'la gideceğiz". Bunları duyan İzyaslav, Boleslav, İndrih ve Uğrlar dağıldılar. İzyaslav Vladimir'e Uğrlar Ugriya'ya (Macaristan), Lyahlar Lyahya'ya (Lehistan) gittiler. Böylece Ugr ve Lyahların arası iyi oldu ama Vyaçeslav, Yuri ve İzyaslav'ın aralarında ise nehir gibi bir uzaklık oldu. İzyaslav eskiden olduğu gibi Novgorodluların bütün vergilerinin Novgorod'da toplanmasını istediye de bu çözümlenemedi. Yuri onu dinlemedi ve vergi vermedi. İzyaslav ise bu düşüncesinde ısrar ederek vazgeçmedi ve böylece araları bozuldu. Yuri dediğini yaptı; Lyahlar ve Uğrlar geri döndüklerinde onlara şöyle dedi: "İzyaslav'ı yakalayıp onun bütün bölgelerini alacağım". Knyaz Yuri kardeşi Vyaçeslav ve bütün çocuklarıyla Luçesk'e gitti. Rostislav Yureviç kardeşi Andrey ve Polovetsler ile önceden giderek Muravitsa'nın²⁷³ yakınlarında durdular. Gece olduğunda Polovetsler voyvodoları Jiroslav ile geri gittiler (kaçtılar). Andrey'in askerleri önde, kardeşi Rostislav'ın askerleri ise arkada durdular. Rostislav'ın adamları, Andrey'in adamlarını yanlarına çağırdılar. Andrey onları dinlemedi. Bu endişeli, sıkıntılı duruma sabrettiler. Andrey'in drujinası ona gelerek: "Knyaz ne yapıyorsun? Utanacağımız bir durum olmadıktan sonra buradan gidelim". Fa-

272 Volın Knyazlığı topraklarında bir köy.

273 Volın Knyazlığı topraklarında bir köy.

kat Andrey onları da dinlemedi ve bütün ümidini Tanrı'ya bağlayarak şafağa kadar beklemeye karar verdi. Gün aydınlanıp şafak söktüğünde bütün Polovetslerin kaçtığını gören Andrey ona kuvvet veren Tanrı'yı överek ve şükrederek kardeşinin yanına gitti. Buradan önce onlarla birleşen fakat daha sonra bırakıp geri dönen Polovets Knyazının yanına giderek, Duben (Dubno)²⁷⁴ yakınlarında babasından yardım gelinceye kadar bekledi.²⁷⁵

Yine bu yıl bahar geldiğinde İzyaslav Kiyev'e geldi ve insanlar buna çok sevindiler. Şeytan ise bunu kıskandı ve bazı insanların kalplerine kötü düşünceler yerleştirdi. Onlar şöyle söylemeye başladılar: "Rostislav Yureviç, senin insanlarına, Berendilere, Kiyevlilere yalvararak Kiyev'de oturmak istedi. Babasının yanına giderek senin kalelerini ona vermek istiyor. Sen kendi başını koru". Bunları daha sonra İzyaslav'a da söylediler. O bunları duyunca etkilendi ve silâhını alarak atına bindi. Drujinası onu arayarak arkasından gitti. Rostislav ise kayıklara bindi ve perşembe günü babasına doğru gitti. Rostislav babasının yanına geldi ve bütün olanları ona anlattı. Babası bunları duyunca üzülerken şöyle dedi: "Rus topraklarında çocuklarımdan bana bir mutluluk gelmeyecek mi?". Kendi drujinasını ve Polovetsleri topladı ve ümidini Tanrı'ya bağlayarak 24 Temmuz'da gitti. Vyahan'a doğru geldiğinde yanına Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç drujinalarıyla gelerek şöyle dediler: "Kardeşim gidelim, bizim ve kardeşimizin bütün kalelerini mahvettiler". Belaveja yakınlarına gelerek bir ay kaldılar. Bu arada "Polovetslerin yardıma gelecekleri ile İzyaslav'ın kendilerine itaat edeceğine" dâir olan haberleri beklediler. Ama İzyaslav'dan hiçbir haber gelmedi. İzyaslav bunu duyunca Smolensk'deki kardeşine Vladimir'i gönderdi. Yuri şöyle dedi: "Pereyaslav'l'e gidelim ve orayı alarak onlara boyun eğdirelim". Kudново köyü civarına gelerek durdular. Stryakov'u geçtiler. Vladimir, Pereyaslav'l'i muhasara etti, kardeşi İzyaslav, Svyatopolk²⁷⁶Mstislaviç²⁷⁷, Porşanlılarla beraber her iki taraftan ok atmaya başladılar. Aynı

274 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

275 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.261-272.

276 Diğer nüshalarda Yaropolk şeklinde geçmektedir. *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.305.

277 Mstislav Yureviç, Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Andrey Bogolubskiy'in kardeşidir. Volin (1150-1169) ve Novgorod (1169'dan ölümüne kadar)'da Knyazlık yapmıştır. Ölüm tarihi bilinmemektedir.

gün İzyaslav geldi ve Yuri'nin geldiğini duyarak şöyle dedi: "Kendisi sadece çocuklarıyla geldi, ben ona bölge verdim aldı ama üzerime Polovetsleri; kalelerine de Olegoviçleri gönderdi. Onunla savaşmak istiyorum". Kiyevliler ise savaşmak istemediler ve şöyle dediler: "Onunla savaşmak istemiyoruz". Bunun üzerine o: "Barış olacaktır ama benimle gelerseniz güçlü bir barıştan iyilik olacaktır" dedi. Kiyevliler gittiler. İzyaslav Davidoviç²⁷⁸ ona yardıma geldi. Yuri 3 gün durdu ve 3. gün savaşa hazırlanarak (bu ayıbiyla) Stryakov'dan şehrin önlerine geldi ve toprak tabyaların arasında durdu. İzyaslav ise bütün eşyaları ve askerleriyle şehrin dışını kuşattı. Ertesi sabah İzyaslav kiliseye giderek dúa etti ve daha sonra onun üzerine gitti. Yuri, Yançino köyünün yanında duruyordu. Akşama kadar birbirlerinin karşısında durdular. Yuri hareket ettiğinde İzyaslav da onun arkasından hareket etti. Güneş batarken her iki taraf savaşmaya başladılar ve vuruşma çok şiddetli oldu. İlk önce Porşanlılar daha sonra İzyaslav Davidoviç, Kiyevliler ve Pereyaslavlılar kaçtılar. Pek çoğu öldüler, geride kalanlar da ele geçirildiler. İzyaslav Kiyev'e döndü.

İzyaslav Luçesk'e gelerek Ugr ve Lyahları toplamaya başladı. Bu kışın ona Boleslav ve İndrih kardeşler yardıma geldiler ve hep beraber Çemerin yakınlarında durdular. Vyaçeslav'ın yanına Peresopnitse'ye Rostislav ve Andrey, Vladimir'e yardım etmek için geldiler. Vladimir'in kendisi ise Şumsk (Şumesk) yakınlarında bulunuyordu. Lyahlar ve Ugrlar korkarak İzyaslav'a şöyle dediler: "Şimdi hepsi senin için birleştiler, barış yap". O da barış yaparak geri döndü. Vyaçeslav ise kardeşi gibi barış yapmadı ve onu dinlemedi. Yuri Yaroslaviç'i²⁷⁹ yanına aldı. Lyahlar geri dönerlerken Ugrlar yanında kaldılar. Knyaz Yuri kardeşi Vyaçeslav'ı ve bütün çocuklarını yanına alarak Luçesk'e doğru gitti. Rostislav Yureviç, kardeşi Andrey ve Polovetslerle onların önlerinden giderek Muravitsa yakınlarında durdu. O gece Polovetsler kötülük yaparak geri döndüler. Kendi voyvodası Jiroslav ve Andrey'in alayları önde duruyorlardı ve Andrey önden gitmek istiyordu ama drujinası gitmek is-

278 İzyaslav Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur. İlk önce Çernigov daha sonra Kiyev (1157-1159)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1140 tarihinden itibaren geçmektedir. 6 Mart 1162'de ölmüştür.

279 Yuri Yaroslaviç, Vladimir-Volın Knyazı Yaroslav Svyatopolkoviç'in oğludur. 1119 yılı civarında doğmuştur. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Yıllıklarda ismi 1149-1162 yılları arasında Turov Knyazı olarak geçmektedir.

temedi. Bütün Polovets alaylarının gittiğini gören Andrey Tanrı'yı kendilerini kuvvetlendirmesi için överek kardeşinin yanına geldi. Polovets Knyazları onları düşünerek tekrar geri dönüp yanlarına geldiler. Dubno'nun yanında durdular ve babasından onlara elçi gelmesini beklediler. Onlara "Yuri kardeşi Vyaçeslav²⁸⁰ ile geliyor" diye haber geldi. Alaylarını Luçesk'e doğru hareket ettirerek iki koldan gittiler. Vladimir de kardeşi İzyaslav'a yardıma Luçesk'e geldi. Onlar şehrin yanında 3 hafta durarak suyun şehre girmesine izin vermediler. Vladimir ve kardeşi İzyaslav, insanlarla şehirde susuzluktan bitkin düştüler. İzyaslav, Yuri'ye elçiler göndererek barış istedi. Rostislav Yureviç (oğlu) barış yapılmasını istemedi ama Tanrı Andrey'in kalbine merhamet verdiği ve kendi soyunu sevdiği için babasına yalvararak barış yapmasını istedi. Aralarında barış yaparak haçı öptüler.²⁸¹

280 Vyaçeslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın oğludur. Pereyaslav ve Smolensk (1146-1155)'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir ancak 1155'te ölmüştür.

281 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.304-307; *Troitskaya Letopis'*, s.225-227; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.116-118; Yıllıkta 10 tane de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*'te bu barışın 23 Ağustos'ta olduğu belirtilmiştir, s.45-46; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Büyük Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç Novgorodluları gücendirmemek için amcası Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç Monomah'ın üzerine yapacakları sefere yardım etmek için kardeşiyle beraber gitti. Smolensk Knyazı Rostislav Mstislaviç bütün Novgorodlular, Pskovlular, Berendiler, Galıçlılar, Ugr ve Çek krallarının voyvodaları ve Lyahlarla Medvedits'in ağzında birleştiler. Buradan Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç elçiler gönderdiler. O kendisine gönderilen elçileri geri göndermedi ve İtil boyunca Yaroslav şehrine kadar gitmeyerek Snyatin, Ugleç, Pol, Moloz'a doğru savaşarak gitti ve her tarafı yakarak 7.000 kişiyi esir aldı. Çernigov Knyazları Davidoviç ve Olegoviçler de onlarla buluşmak isteyerek Medvedits'in ağzına doğru gittiler ve Vyatiç yakınlarında durarak Yuri Vladimiroviç'i beklemeye başladılar. Artık bahar gelmiş ve askerin çoğu gevşemiş, atlarda yorulmuştu. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Ugr, Lyah ve Çekleri dağıtarak kardeşi Smolensk Knyazı Rostislav Mstislaviç'in yanına Smolensk'e geldi. Sonbahara kadar orada kaldı ve sonra Kiyev'e döndü. Burada bazı insanlar yanına gelerek iftira atıp şöyle dediler: "Rostislav Yureviç ile pek çok Kiyevli ve Berendi sana sevgi gösteriyorlar ama aslında o Kiyev Knyazlığını almak istiyor. Onun babası Yuri Vladimiroviç senin düşmanın olduğuna göre o da senin düşmanıdır. Kendi başını koru". Bu şekilde Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'i tahkir ettiler ve o da boyarlarını toplayarak onun bölgesine ve şehrine giderek sahip olduğu her şeyi atlarını, silahlarını, boyarlarını, hizmetçilerini aldı ve onları demir zincirlerle döverek taş zindanlara attı. Knyaz Rostislav Yureviç ise kayığa binerek perşembe günü babasının yanına gitti ve bütün olanları anlattı. Knyaz Yuri yapılan bu kötü-lüklere üzülerek şöyle dedi: "Rus topraklarında çocuklarımdan gelecek bir mutluluğu göremeyecek miyim?". Asker toplamaya başladı. Bu arada Svyatoslav Olegoviç ve

Bu yıl Polovetsler Torçin'i alarak bu bölgedeki köyleri ve kasabaları yakıtılar.²⁸²

kardeşi Svyatoslav Vsevolodoviç'e elçiler göndererek durumu anlattı ve kendisiyle beraber harekete geçmelerini istedi. Daha sonra Polovets, Ugr ve Lyahlarla birleşerek 24 Temmuz'da yola çıktı. Vlehoni Şehri yakınlarında yanına Çernigov Knyazları geldiler. Belaveja yakınlarında 1 ay kalarak Polovetslerin Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç'in yanından gelmelerini beklediler. Ama o, onlara gönderdikleri elçileri bile geri göndermedi. Onlar Polovetslerle birlikte ondan bir haber bekleyerek gittiler. O, boyarlarına şöyle dedi: "Amcam Yuri benim üzerime çocuklarıyla geliyor. Üstelik düşmanlarımız olan Çernigovlu Olegoviçler ve Polovetslerle. Ama yinede onlarla barış yapmayacağım". O bunları Tanrı'nın kendisine yardım edeceğini düşünerek söyledi. Daha sonra Smolensk'deki kardeşi Rostislav Mstislaviç'e ve Vladimir'deki diğer kardeşi Svyatopolk'a elçiler gönderdi. Knyaz Yuri Vladimiroviç bütün Knyazlar ve kalabalık bir orduyla Kudnova köyü yakınlarına gelerek durdu. Vladimir Mstislaviç ve Yaropolk Mstislaviç Porşanlılarla Pereyaslavlı yakınlarındaki karakolda durdular. İzyaslav Mstislaviç öfkeyle Pereyaslavlı doğru gitti ve şehre girdi. Bu arada İzyaslav Davidoviç ona yardıma geldi. Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç burada 5 gün kaldı. 5. günün akşamına kadar onları savaşa kıskırttı ve daha sonra buradan Stryakov Dağlarına gitti ve Volovih sınırında durdu. İzyaslav Mstislaviç ise pek çok asker toplayarak onları düzenli bir şekilde yerleştirdi ve ertesi gün kiliseye gitti. Pereyaslavlı Piskoposu Yeufimay ona Tanrı için amcasıyla savaşmamasını istedi. Ama o ordusunun kalabalık oluşuna güvenerek bunu kabul etmedi. Sonra Yuri Vladimiroviç'in karşısına Yankin köyüne doğru gitti. Yuri'nin bulunduğu yere geldi ve durdu. Birbirlerine karşı öğleden akşama kadar hiçbir şey yapmadan durdular sonra Yuri hareket ederek gitmeye başladı. İzyaslav'da onun arkasından gitti ve her iki ordu güneş batarken savaşmaya başladılar. Savaş çok şiddetli oldu. İlk önce Porşanlılar sonra İzyaslav Davidoviç, Pereyaslavlılar, Berendiler, Novgorodlular ve en son Galiçliler kaçtılar. Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç kendisi de daha sonra kaçtı ve Kutsal Çilekeş Lupp'a Günü olan 23 Ağustos'ta Kiyev'e geldi. Oradan hanımını, çocuklarını ve sahip olduğu servetini yanına alarak Luçesk'a kaçtı. Knyaz Yuri Vladimiroviç ise ertesi sabah kanlı savaştan sonra Pereyaslavlı girdi ve burada 3 gün kalarak Kiyev'e gitti. Pereyaslavlı oğlunu yerleştirdi. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Luçesk'da oturarak Çek ve Ugrlardan asker toplamaya başladı. Kral Boleslav ve kardeşi Andrey ona yardıma geldiler. Knyaz Yuri Vladimiroviç ise kardeşi Vyacheslav ile birleşti. Ayrıca Galiçli Vladimir de önce ona yardım gönderdi arkasından da kendisi geldi. Şumsk'a gelerek durdular. Burada yanlarına çok kalabalık bir Polovets grubu geldi. Knyaz İzyaslav Mstislaviç Luçesk'ten topladığı askerlerle çıktı. Ugr ve Çekler ona yardım etmek için gelmişlerdi ama Yuri Vladimiroviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca korkarak İzyaslav'dan ayrıldılar. Kiyev Knyazı Yuri Vladimiroviç'in oğlu Rostislav kardeşi Andrey ile önden giderek Marovits yakınlarına geldi. O gece onların arasında büyük bir korku ve telaş oldu. Polovetsler voyvodaları Temirhoze ve diğerleri ile kaçtılar. Andrey Yureviç tek başına kaldı. Aslında o da bu korkuyla kaçmak istedi ama ertesi sabah askerlerini birleştirerek geri döndü. Polovetslerin ayrılımlarından sonra Yuri Vladimiroviç Luçesk'a gitti ve şehirde İzyaslav Mstislaviç ile yaptığı savaşı kazandı.", s.179-182.

282 *Nikonovskaya Letopis'*, s.182-183.

Yıl 6658 / 1150: Bu yılın yazında Polovetsler Yuri'nin oğlunun²⁸³ yanına Pereyaslav'l'e İzyaslav üzerine yapacağı sefere yardım etmek üzere geldiler. Bu sırada Yuri'nin oğlu henüz askerlerini dağıtmamıştı. Olegoviçler onun oğlu Rostislav'ı kendisine tabi olmasını ve geri dönmesini istedikleri Svyatoslav Vsevolodoviç'in yanına göndermediler. Bu sırada Polovetsler şehre kaçak giriyorlar, insanlara kötülük yapıyorlar, şehri harap edip yakıp-yıkıyorlar ve şehirden hayvanların çıkarılmasına izin vermiyorlardı. Bu yüzden Polovetslerden korkan insanlar için Yuri yanına gelen oğlu Andrey'i Polovetslere gönderdi ve o da Polovetslerle barış yaptı. Vsevolod'un oğlu Svyatoslav Kiyev'e Yuri'nin yanına geldi; Andrey ise Pereyaslav'deki kardeşinin yanında Aziz Mihail Kilisesi'nde Kutsal Haç Bayramını²⁸⁴ kutlamak için kaldı ve ertesi gün sabahleyin Kiyev'e babasının yanına gitti.²⁸⁵

1150*: Bu yıl Vladimirka Kiyev'e İzyaslav üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldi. Bunu duyan İzyaslav oğlu Mstislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: “Üzerime bir taraftan Vladimirka diğer taraftan da Yuri, Olegoviçlerle beraber geliyor. Yanına Berendileri al ve süratle bana gel”. İzyaslav'ın kendisi de Vladimirka'yı karşılamaya gitti. Kardeşi ve oğlu Mstislav, Berendiler ve Kiyevlilerle ona Tumaş yakınlarında yetiştiler. Okçular Stugna Nehrine doğru ok atmaya başladılar. Vladimir kendi kuvvetlerini harekete geçirdi. Berendiler onun güçlerini görünce korkarak İzyaslav'a şöyle dediler: “Knyaz geri dön! Onun çok büyük ordusu var, senin ise drujinan az. Biz nehri geçemeyiz”. İzyaslav ise onlara: “Kardeşlerim büyük bir utanç içerisinde yaşamaktansa burada savaşıp ölmemiz daha iyidir”. Kiyevliler de: “Knyaz geri dön!” dediler ve gittiler. Onlarla beraber Berendiler de gitti. Bunun üzerine o drujinasına onların gitmeleriyle zarar gördüklerini ve oraya kadar gidemeyeceklerini söyleyerek geri döndü. Vladimir'in askerleri onun arkasından gittiler. Bazılarını yakaladılar bazılarını ise öldürdüler. İzyaslav Kiyev'e kaçtı.

283 Burada kastedilen, Büyük Knyaz Yuri (Dolguriki) Vladimiroviç'in oğlu ve Pereyaslav ile Kiyev Knyazı olan Gleb Yureviç'dir. Yıllıklarda ismi 1147 tarihinden itibaren geçmektedir. 1171 yılında ölmüştür.

284 Hristiyanlıkta Tanrı'nın hayat veren Onurlu Haç'ı adına düzenlenen bayramdır. Ortodokslar 14 Eylül'de kutlamaktadırlar.

285 *İpatievskaya Letopis'* s.281.

Bu yılın kışında İzyaslav, Andrey'e elçiler göndererek babası ve kardeşi Gleb'le aralarını açmak istedi. Yuri buna sinirlenerek ona bölge-lerini vermek istemedi. İzyaslav'da Ugr ve Lyahları ona yardıma gönderdi. Baharda Ugrlar onun yanına gelerek Kiyev'e gittiler. Vyacheslav'ın askerleri, Berendiler ve Kiyevliler ona hücum ettiler. İzyaslav, Peresopnitsa'nın önüne geldi ve oradan daha sonra Zarçesk'e giderek Mılsk yakınlarında durdu. Ertesi sabah Vladimir, Andrey Vasilko Yaropolçic'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim benim yanıma gel". Andrey'de onun yanına giderek onunla birleşti ve beraber Mılska'nın yanına gittiler. Öncü kuvvetlerini önceden gönderdiler ve daha sonra kendileri de onların arkalarından gittiler. İzyaslav arkasından Vladimir'in kuvvetlerinin geldiğini görünce gece olmasını bekledi ve sonra Kiyev'e gitti. Vladimir'in öncü kuvvetleri onlara Ros üzerinde yetiştiriler ama Vladimir ve Andrey gelmeden İzyaslav kaçtı.²⁸⁶

Bu yıl Polovetsler Kursk'a giderek pek çok esir ve ganimet alıp geri döndüler.²⁸⁷

286 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.310-313; *Troitskaya Letopis'*, s.228-230; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.119-120; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; **Voskresenskaya Letopis'**te de verilen bilgiler aynıdır ama son cümle şu şekildedir: "İzyaslav Dorojiçe gitti", s.48; *Nikonovskaya Letopis'* İde bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Galiç Knyazı Vladimir, Kiyev'e Knyaz İzyaslav Yuri Dolgoruki Vladimiroviç Monomah'a yardım etmek üzere gitti. Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, oğlu Mstislav'a elçiler göndererek: "Bir taraftan Galiçli Vladimir diğer taraftan Knyaz Yuri Dolgoruki Vladimiroviç ile Olegoviç ve Davidoviçler Knyazlarıyla üzerime geliyorlar. Berendileri alarak yanıma gel". Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, oğlu Mstislav ile Galiç Knyazı Vladimir'i karşılamaya gitti. Oğlu Tumaşa'ya giderken ona yetiştii ve Stugna Nehrinde durdular. Nehirden taraflar birbirlerine ok atmaya başladılar. Daha sonra Galiç Knyazı Vladimir çok kalabalık ordusunu güçlü bir şekilde göndermeye başladı. Berendiler ve diğer askerler onların ordusunun çok kalabalık olduğunu görünce korkarak Knyaz İzyaslav Mstislaviç'e: "Geri dönelim, onun sayısız askeri var senin ise az. Ayrıca Galiçlilerin kendileri de cesur insanlardır. Süratle geri dönelim. Onlar nehri sayıları çok olduğu için süratli geçemezler" dediler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç: "Burada ölmemiz utanç içerisinde ölmemizden daha iyidir" dedi. Kiyevliler ona sık sık elçiler göndererek: "Bütün askerlerinle Kiyev'e git" dediler. Ama o onların söylediklerini duymak istemedi ve nehire doğru gitti. İlk önce Berendiler sonra Kiyevliler kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç'in kendisi de daha sonra kaçtı. Vladimir kendi askerleriyle onların arkalarından gitti. Yakaladıklarının bazılarını kılıçtan geçirdiler bazılarını öldürdüler. İzyaslav Mstislaviç drujinası ile Kiyev'e gitti.", s.183.

287 *Nikonovskaya Letopis'*, s.183.

Bu yıl Polovetsler Ryazan'daki Veliki Vorona (Büyük Karga)'yı tahrip ederek kırdılar.²⁸⁸

Yıl 6659 / 1151: Bu yıl Vyacheslav ve İzyaslav'a Galiçli Vladimir'in Galiç'e kapandığı ve Andrey Yureviç ile Valdimir Andreyeviç'in²⁸⁹ ondan ayrılarak Pripet ağzına babalarının yanına gittikleri haberi geldi. Ertesi gün Vyacheslav, İzyaslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Oğlum! Tanrı sana dâima yardım etsin, sen bana verdiğin sözü yerine getirdin. Oğlum şimdi sana söylüyorum: Ben artık yaşlandım ve bütün bu normal şeyleri yapamıyorum. İkimizde Kiyev'deyiz. Ya Hristiyanların ya da lanetlilerin saflarında olacağız. Yerine git drujinan ve alaylarını da yanına al". İzyaslav büyük bir sevinçle babasını selâmlayarak ve hürmet ederek şöyle dedi: "Baba! Seni böyle söylediğin için selâmlıyorum. Tanrı'nın bana verdiği zamana kadar kendi yerlerimde yaşayacağım". Üçüncü gün yanına Ugrları çağırды ve onlardan "krallarına teşekkür ettiklerini ve her zaman kardeş olacaklarını söylemelerini" isteyerek gönderdi. Daha sonra Vyacheslav İzyaslav ile bir yerde görüşerek birlikte oğlu Mstislav'ı²⁹⁰ Macar Kralı'na göndermeye karar verdiler. Kral, Mstislav'a şöyle dedi: "Sen bizim özkardeşimiz gibisin. Bir oğulun babasına yardım etmesi gibi yardım ediyoruz. Biz de her zaman sizlerle birlikte olmak istiyoruz. Senin kırgınlığın bizim kırgınlığımızdır. Senin bize karşı yaptığın iyiliği hiçbir şeyle ödeyemeyiz. Sadece başlarımızı verebiliriz. Şimdi sen bize yine bir iyilik yap. Sen güçlü bir Knyazsın ve biz seni yardıma çağırıyoruz. Oğlun Mstislav ile bize yardım etmesi için asker gönder çünkü güçlü Yuri, Davidoviçler, Olegoviçler ve Yabani Polovetsler onlarla birlikteler. Şimdi kardeşim bize bu ilkbaharda yardım edersen tarlalarımız boş kalmaz (ekin alınır), biz kendi alaylarımızla sana yardım edeceğiz, sen de bize yardım et. Senin oğlun Mstislav ve Çerniye Klobukiler bize yardım ederlerse bu Tanrı'nın bütün Rus topraklarına ettiği yardım gibi olacaktır". Böyle diyerek Mstislav'ı Macarlara alay ve askerlerle beraber gönderdi. Bu sırada kardeşi Rostis-

288 *Nikonovskaya Letopis'*, s.184.

289 Vladimir Andreyeviç, Knyaz Andrey Vladimiroviç'in oğlu ve Dorogobuj (1146-1170) Knyazıdır.

290 Mstislav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstisaviç'in oğludur. Volın ve Kiyev (1167-1169)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1151 tarihinden itibaren geçmektedir.

lav ile de birbirlerine elçiler gönderdiler. Bu arada Yuri, Çernigov'daki Vladimir Davidoviç²⁹¹ ve Svyatoslav Olegoviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Artık İzyaslav'a, Kiyev'e gitmek için bana yardıma geliniz". Svyatoslav, Çernigov'a giderek kardeşi Vladimir'le kuvvetlerini birleştirdi ve her ikisi kayıklarla Yuri'nin bulunduğu Gorodok'a gittiler.

Bu sırada Rostislav, Smolyanlılarla ve kalabalık bir orduyla kardeşi İzyaslav ve babasının yanına geldi. Yuri, Kiyev'e doğru giderek Rodun'da²⁹² durdu. Bu sırada pek çok Yabani Polovets Yuri'ye yardıma geldiler. İzyaslav ise Özi'den doğru gitmek istedi. Özi boyunca savaşmaya başladılar ve Kiyev'den Desna'nın ağzına kadar olan bölgede atlı birlikler savaştılar. Onların güçleri eşit değildi. Bu şekilde şiddetli bir şekilde savaşılsa da Kiyev'e karşı hiçbir şey yapamadılar. İzyaslav kayıkları kullanarak bir kurnazlık yaptı: Onların kürekçileri çoktu ama kayıklarda hiçbir insan görünmüyor sadece kürekler görünüyordu çünkü kayıkların üzerlerini tahta ile kapatmıştı. Askerler dağda zırhlarını giyerek ok attılar. Kayıklarda iki dümenici vardı. Biri ön kısımda (burun) diğeri kış taraftaydı. Böylece onlar kayığın ters dönmesine (ala-bora) olmasına imkân vermediler. Yuri, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç ve Polovetsler bu kurnazlığı anladılar ve Kiyev'in yanından kayıkları geçirmemek için aşağıya Vitiçev Nehrinin geçiş kısmına gitmek istediler. Ancak Düleb Gölü'ne kadar gidebildiler. Buradan kıyı boyunca sürünerek Zolotça Nehrine ulaştılar. Zolotça boyunca da Özi'ye kadar geldiler. Yuri'nin Polovetsleri çayır boyunca yürüdüler. Vyacheslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, kardeşi Yaroslav²⁹³, Gorodets Knyazı, kendi drujinası, Kiyevliler ve Çerniye Klobukilerle beraber onların bu düşüncelerini anladılar ve dağ boyunca Özi'nin bu tarafından gittiler. Kayıklar ise Özi boyunca gittiler. Kendilerini istemeyen ve karşı olan Miroslav köyünün yakınlarındaki Viti-

291 Vladimir Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in büyük oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1142-1151 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

292 Ros Nehrinin Kiyev topraklarına döküldüğü yerde bulunan şehir.

293 Metinde bu şekilde verilmesine rağmen İzyaslav Mstislaviç'in böyle bir kardeşi yoktur. Bunun İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir şeklinde olması gerekmektedir. Nitekim *İpatiyevskaya Letopis*'deki dipnotta bu durum belirtilmiştir. Bkz. *İpatiyevskaya Letopis*, s.294.

çev'e geldiler. Her iki taraf geçitin yanında karşılaştıklarında durdular. İzyaslav onların buradan çıkmalarına izin vermedi. Bu şekilde her iki tarafında diğer tarafa geçmesi mümkün olmadı. Yuri onların niyetlerini anlayınca yanına oğullarını, Vladimir Davidoviç'i, Svyatoslav Olegoviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i ve Polovetsleri çağırarak şöyle dedi: "Kardeşlerim! Niçin burada duruyorsunuz? Ne zamana kadar burada böyle duracaksınız? Zarubej Geçidi'ni²⁹⁴ onlardan nasıl alacağımızı ve o tarafa nasıl geçeceğimizi düşünmemiz gerekiyor". Bu düşünce hepsinin hoşuna gitti. Yuri oğlunu Polovetsler, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'le gönderdi, kendisi ise burada alaylarını sıraya koydu ve kıyıdaki kayıklarını nehre sokmaya başladı. Böylece sahildeki bütün kayıkları gönderdiler ve kendileri de onlarla beraber kıyıdan gittiler. Yuri'nin oğlu, Svyatoslav Olegoviç ve Yabani Polovetsler Zarubej Geçidi'ne geldiler. Geçidin bir tarafında Şvarn²⁹⁵ idâresindeki öncü kuvvetler vardı ve bunlar Özi'yi nasıl geçeceklerinin yolunu bulmuşlardı. İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinin azlığını gören Polovetsler onlara karşı at üzerinde zırhlarını giyinmiş bir şekilde kalkanlarıyla mızrak atarak savaşıyorlardı. Özi pek çok askerin cesediyle örtüldü. Kayıklarla Ros'un diğer tarafına geçtiler. Bunu gören Şvarn kaçarak süratle İzyaslav'ın yanına geldi. O bu sırada oğlu Mstislav'ı Macarlara gönderdi çünkü geçit artık emniyetsiz ve tehlikeliydi ayrıca boyarlar da onu dinlemiyorlardı. Yuri'nin oğlu Özi'yi geçen iki Svyatoslav'a, Polovetslere ve babasına elçiler göndererek şöyle dedi: "Atlarla hızlı bir şekilde gidiniz, biz Özi'yi geçtik. Şimdi İzyaslav bize karşı bir şey yapamaz". Yuri, Vladimir'le beraber atlı olarak süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti.

Bu sırada Vyaçeslav ve İzyaslav, kardeşi Rostislav, İzyaslav Davidoviç, Rostislav'ın kardeşi Vladimir, Gorodets Knyazı ve onlarla beraber olanların hepsi İvan şehrinin yakınlarında durdular. Onlara Kiyev'e geri dönmeleri haberi geldi. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav kardeşlerini çağırarak düşünmeye başladılar. İzyaslav ve kardeşi Rostislav onlara karşı

294 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehriden bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında da diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir. Bu geçit ise Özi üzerindeki Smolensk Knyazlığı'nın topraklarında bulunan bir geçittir.

295 Kiyev Voyvodası.

her zaman savaşmak istiyorlardı. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'ın kendi drujinaları onları bu fikirlerinden vazgeçirdiler. Kiyevliler ve Çerniye Klobukiler de şöyle diyerek onların üzerine gitmekten vazgeçtiler: “Kn-yaz! Onlara karşı gitmemiz mümkün değil çünkü bizim askerlerimizin hepsi atlı, onların üzerine gittiğimizde onlar Ros Nehri boyunca gideceklerdir. Bizlerin ise nehrin karşı kıyısı boyunca gitmemiz mümkün değil. Çünkü onların kayıkları var. Biz sizlere şöyle diyoruz: Kendi Kiyevinize gidiniz ve bizi yönetmeyiniz. Başımıza Vladimir'i bırakınız. Biz kendi sınırlarımıza gideceğiz çünkü artık topraklarımızda olmak istiyoruz. Hanımlarımızı, çocuklarımızı, hayvanlarımızı ve herşeyimizi alarak tekrar Kiyev'e geleceğiz. Sizler de akşama kadar Kiyev'de olunuz, bizler de olacağız. Biz sizlerin babası Vyacheslav, senin, kardeşin Rostislav ve bütün kardeşlerin için kendi başımızı vermeyi şeref telâkki ediyoruz. Sizler için ölmeyi istiyor ama Yuri için ölmeyi istemiyoruz”. İzyaslav ve Rostislav kendi drujinalarını, Kiyevlileri ve Çerniye Klobukileri dinleyerek kardeşleri Vladimir'i Tork, Kovuy, Berendi ve Peçeneklerle kendi topraklarına gönderdiler, kendileri ise Tropol'e giderek geceyi orada geçirdiler. Ertesi gün güneş doğarken Vyacheslav, İzyaslav, Rostislav Tropol'den hareket ederek Borok'un arasından geçip Kiyev'e gittiler. Vyacheslav ve İzyaslav şehre girmek istemediler ve Yazın²⁹⁶ yakınlarındaki Altın Kapıların önünde durdular. İzyaslav Davidoviç Altın Kapıların ve Jidov (Yahudi) Kapılarının arasındaki Borislav'ın sarayının karşısında; Rostislav kendi oğlu Roman ile Jidov Kapılarının önünde kalabalık bir insan grubuyla; Gorodetsli Boris Lyad Kapılarının yanında, Kiyevliler ise bütün güçleriyle atlı ve yaya olarak durdular. Knyazların arasında İzyaslav ve Vyacheslav'ın sağ tarafına, İzyaslav'dan Rostislav'a kadar Rostislav'dan Oleg'in mezarına kadar; Vyacheslav ve İzyaslav'ın sol tarafından Lyad Kapılarına kadar böylece bütün şehrin etrafında sayısız insanlar durdular. Bu sırada büyük kötülükler yapan, manastırları ve köyleri yakıp-yıkan, bütün bahçeleri tahrip eden Vladimir yanında kalabalık bir insan grubu ve Çerniye Klobukilerle geldi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav, Vladimir'e Berendilerle ve onların mallarıyla (hayvanlarıyla) Oleg'in mezarının bulunduğu yerden Kutsal İoan Bahçeleri

296 Kiyev yakınlarında bir yer.

arasındaki topraklara ve Şkovitsa'ya²⁹⁷ kadar gitmesini emrettiler. Yine bu sırada Kovuy, Tork ve Peçeneklere de Altın Kapılardan, İoan Bahçeleri boyunca Lyad Kapısına kadar, oradan da Klov, Berestov ve Macar Kapıları ile Özi'ye kadar giderek durmalarını emrettiler. Bu şekilde Knyazlar kendilerini görevlendirdiler. Drujina, Çerniye Klobukiler ve Kiyevliler onlara karşı alaylarıyla savaşmaya gitmediler (plâna göre küçük bir grup onları kendilerine yaklaştırdığında, ordu da üzerlerine saldıracaktı). İzyaslav şöyle dedi: “Biz Tanrı'nın yardımıyla onları yeneceğiz. Onlar kanatlı değiller ve Özi'yi uçarak geçemezler. Bizden geri dönecekler, o zaman Tanrı (onlara ne verecek göreceğiz) bilir”. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'a elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşlerim ben artık yaşlandım; Yuri benim kardeşim ve benden küçük ben ise onun büyüğüyüm. Tanrı gerçeği biliyor”. İzyaslav ve Rostislav'da şöyle dediler: Baba sen doğruyu yap!”. Vyacheslav adamlarına şöyle dedi: “Kardeşim Yuri'nin yanına gidin ve onu öpün. Siz kardeşim, oğullarım İzyaslav ve Rostislav'ın alaylarının karşısında beni dinleyiniz. Kardeşime şöyle diyorum: “Kardeşim ben İzyaslav'la beraber sana pek çok kez Hristiyan kanını dökmek ve Rus topraklarını bölüp-yok etmek istemediğimizi söyledik ama sen beni çok kızdırdın ve iyi yönetmedin. Beni bir-iki kere gücendirdin ve beni şimdi yeniden kızdırdın. Alaylarım var ve Tanrı bana güç verdi ama ben, senin Rus topraklarını ve Hristiyanları böldüğünü anlayamadım. İzyaslav, İgor'la savaşmaya gitti ve şöyle dedi: “Ben (kendim için) Kiyev'i aramıyorum büyük ağabeyim ve bana baba gibi olan Vyacheslav için arıyorum ve seninle savaşmaya bunun için geliyorum.” Tanrı ona yardım etti ve Kiyev'i kendine aldı ve yine Turov²⁹⁸ ile Pinesk²⁹⁹ üzerine buraları benim için zaptetmeye gitti. İzyaslav üstün geldi. Sen kardeşim alaylarınla İzyaslav'la savaşmak için Pereyaslav'e gittin ve şöyle dedin: “Ben Kiyev'i kendim için aramıyorum, bana baba gibi olan büyük ağabeyim için istiyorum. Tanrı bana yardım etti ve Kiyev'i kendime aldım, Peresopnitse ve Dorogobuj³⁰⁰ üzerine giderek bu-

297 Kiyev yakınlarında bir dağ.

298 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

299 Volin Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

300 Dorogobuj, günümüzde Rusya Federasyonu'nun Smolensk eyaletinde Dorogobuj ilçesi olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu her iki yerleşimde o dönemde Volin Knyazlığının toprakları içerisinde idiler.

raları benden almak istedin ve böylece beni yeniden gücendirdin.....” diyerek elçileri gönderdi. Bu sırada Yuri, Vasilyev yakınlarında bulunuyordu ve kendi elçilerini, Vyacheslav'ın elçilerine karşılık göndererek şöyle dedi: “Ben senin kardeşinim ve seni selâmlıyorum ve sana şöyle diyorum: “Sen bana babam gibisin, benimle aynı tarafta olmak istedin mi? Vladimirli İzyaslav'a ve Smolensk'deki Rostislav'a gittin. Ama biz her zaman kendi kendimizle beraber olduk”. Vyacheslav³⁰¹ bunun üzerine şöyle dedi: “Senin 7 oğlun varken onları senden (zorla çekip) almıyorum. Benim ise iki oğlum var: İzyaslav ve Rostislav. Diğerleri ise küçük kardeşim sana söylüyorum. Rus topraklarını ve Hristiyanları ayırma, kendi Pereyaslavlı'ine ve Kursk'una oğullarının yanına git. Ayrıca Rostov şehri de senin olsun. Olegoviçleri ise bırak evlerine gitsinler, sıraya gir ve Hristiyan kanını dökme, alaylarınla beraber kendi düşüncene göre hareket et ve git”. Vyacheslav böyle diyerek Altın Kapıların üzerindeki Kutsal Meryem Ana'ya geldi ve şöyle dedi: “Aziz ve saf Tanrım beni ve oğullarımı gelecek yıllarda da dâima koru”. Yuri'nin adamlarını gönderdi. Ertesi gün sabahleyin Yuri ordusunu düzene sokarak Kiyev'e doğru gitti, Lıbed'in³⁰² diğer tarafında durarak savaşmaya başladı. Yuri'nin oğlu Andrey, Andrey'in oğlu Vladimir ve Polovetsler bütün güçlerini birleştirdiler. Andrey ve Polovetsler Lıbed'in kuru tarafına onun nasıl birisi olduğunu bilmeyen drujinası ile geçtiler. O Vladimir'i yemek yedirmeden bırakmadı çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Askerleri küçük bir alayla kovan Andrey bir Polovets atına binmiş olarak geri döndü. Andrey orada drujinası ve bütün Polovetsler kaldığı için dönmüştü. Andrey yine Tanrı ve âilesinin dualarıyla sapaşğlam olarak geri döndü. Akşama kadar insanlar Lıbed'de ok attılar (savaştlar) bazıları (nehri) geçtiler. Vyacheslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısındaki bataklıklara geldiler. Bunu gören İzyaslav bütün kardeşlerine alaylardan meydana gelen drujinalarını dağıtmadan göndermelerini emretti. Böylece hepsini bir hamlede üzerlerine gönderecekti; Çernıye Klobukileri de onların üzerine gönderdi. Bu şekilde Lıbed'in her tarafında şiddetli

301 Metinde Vyacheslav olarak geçiyor ama dipnotta bunun İzyaslav olması gerektiği belirtiliyor, *İpatiyevsкая Letopis'*, s.298.

302 Özi'nin Kiyev'e dökülen kolu.

bir savaş oldu. Bazılarını geçitte öldürdüler, bazılarını yakaladılar, bazılarını ise daha sonra atlarından indirerek öldürdüler.³⁰³

Bu arada Yabani Polovetslerden Bonyak'ın oğlu Sevença (Sevim-ç)'yı şöyle dediği için öldürdüler: "Babam gibi Altın Kapılarda savaşmak istiyorum". Oradan diğer tarafa hiçbir insan geçemedi. Yuri kendi alayını alarak geri göndü. Bu sırada ona Galiç'ten "Dünürün Vladimir yardım etmeye yanına geliyor" diye bir haber geldi ve o, onu karşılamaya gitti. İzyaslav ve Rostislav, Vyacheslav'ın yanına gelerek şöyle dediler: "O geri döndü, onun arkasından gidelim". Vyacheslav ise şöyle dedi: "Oğullarım! Tanrı başlangıçta yardım etti ve hiçbir şey yapamadan gittiler. Sadece utanç elde ettiler (rezil oldular) ama siz oğullarım sıkılmayın, Tanrı izin verirse akşamdan sabaha alaylarınızı onların üzerlerine göndermenizi söyleyeceğim". İzyaslav, Gorodetsli Boris'e³⁰⁴ şöyle dedi: "Kardeşim! Belgorod'u kuşatmayı denemek için git". Boris'de şöyle dedi: "Kardeşim ben hazırım". Yuri, Belgorod'a geldi ve Belgorodlular'a şöyle dedi: "Siz benim insanlarımsınız; şehrin kapılarını bana açınız". Belgorodlular ise şöyle dediler: "Kiyev'in kapılarını sana kim açtı? Bizim Knyazlarımız Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'dır". Bunları duyan Yuri çam ormanının arasından Vernev'e³⁰⁵ gitti ve oradan da toprak tabyaların arkasından geçerek Bzyanitsa³⁰⁶ yakınlarında durdu. Burada Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma gelmesini ümit etti. Andrey'in oğlu Vladimir'i ise Kiyev'den gönderdi. İzyaslav, "Yuri'nin geldiği" haberini duyunca Galiçli Vladimir'le olan yemeğini iptal etmedi. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav salı günü Kutsal Sofya'ya giderek dua ve ibadet ettikten sonra şehirden hareket ettiler. Kiyevliler, Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav'a onlarla gitmek istediklerini söylediler ve sevinçle atlı ve yayan olarak knyazlarıyla gittiler. Geceleyin Zvenigorod yakınlarına geldiler. Ertesi çarşamba günü geç kalktılar ve bu yüzden öğleye kadar Vasilyev'in yakınlarına gidemediler. Bu sırada Macaristan'dan gelen elçiler İzyaslav'a oğlu Mstislav'dan haber getirdiler ve şöyle dediler: "Oğ-

303 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.293-299; *Voskresenskaya Letopis'*, s.50-51.

304 Boris Vsevolodoviç, Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Vsevolod Davidoviç'in oğludur. Gorodetsk'de knyazlık yapmıştır. İsmi yıllıklarda ilk defa 1151 yılı hâdiselerinde geçmektedir. 1168'de ölmüştür.

305 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

306 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

lun seni selâmlıyor ve şöyle diyor: “Kral ve damadın sana pek çok yardım gönderdi. Onlarla şu an Gor’a³⁰⁷ geldik ve buradan çok hızlı bir şekilde gelerek olmamız gereken yerde olacağız. Onları sizin karşınıza göndereceğiz, biz ise süratle geleceğiz”. İzyaslav, Vyaçeslav ve kardeşi Rostislav ile toplandı ve onlara onların niyetlerinin ne olduğunu anladığını söyledi. Beraberce Mstislav’a elçiler göndererek şöyle dediler: “Biz Tanrı’nın mahkemesine gidiyoruz, oğlum siz bize her zaman gerekliniz o yüzden mümkün olduğu ve gücün yettiği kadar gayret ve özen göster”. Kendileri de Vasilyev’e doğru giderek durdular. Alaylarını düzene sokarak Vasilyev’in önünden ve Stugna Nehrinden geçip toprak tabyalara kadar geldiler geceyi bu tabyalarda geçirdiler. Perepetov civarında onlarla savaşmak istemediler ve Yuri’nin yanından gelen öncü kuvvetlerini kovdular. Dördüncü gün güneş doğmadan önce Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav toprak tabyaları geçerek düz araziye çıktılar ve Yuri’nin bulunduğu yere savaşmak için gittiler. Birbirlerine barış yapmak için elçiler gönderen Olegoviç ve Polovetslere barış yaptırmadılar çünkü çok yakında kan dökülecekti. Akşama kadar orada kaldılar, Yuri Rut’un arkasına gelerek durdu. Hep beraber tabanlarını güçlendirdiler. İzyaslav bütün askerlerini hizaya sokarak onların üzerine doğru gitti. Yuri ise Vladimir’i beklediğinden henüz onlarla savaşmak istemiyordu. İzyaslav savaşa başladığında Tanrı sis verdiği için hiçbir şey görünmüyor sadece mızraklar görünüyordu. Gölün her iki tarafında olanlar Tanrı’dan yağmur yağdırmasını istedikleri için yağmur yağdı. Gölün suyu taşı ve bu yüzden karşı tarafa geçmek imkânsız oldu. Sonra sis dağıldı ve öğleye doğru hava açıldı. Alaylar toplanamadılar ve bu şekilde akşam oldu. Yuri samanlığın arkasına alaylarıyla gitti. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav onun arkasından gölün yukarısına gelerek onunla savaşmak istediler. Yuri’de onların önüne alaylarıyla Malıy Rutets (Küçük Rutets)’in arkasından geldi çünkü onlara doğrudan gidilecek yer bataklıktı. O gece orada kaldı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav’da gelerek onun karşısında durdular ve onlarda orada gecelediler. Onlar gelinceye kadar okçular birbirlerine ok atmadılar. Ertesi sabah cuma günü şafak söktüğünde Yuri davul ve borazan çaldırarak alaylarına hazırlanmaları emrini verdi. Alaylar toplanmaya başladılar. Vyaçeslav, İzyaslav

307 Karpat Dağları.

ve Rostislav'ın alaylarında da durum aynı idi. Onlar da davula vurup borazan çaldılar ve alaylarını toplamaya başladılar. Yuri oğulları, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç kendi alaylarıyla toplanarak Rutitsa'nın yukarı ağzına gittiler. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav'da kendi alaylarıyla onlara karşı gittiler. Yuri, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav, Polovetsler³⁰⁸ ve Svyatoslav Vladimir Rutitsa'nın yukarısına geldikleri zaman alaylarını Büyük Rut'a doğru çevirdiler çünkü savaşmak istemiyorlardı. Sadece Rut'un dışına gitmek ve orada Galicli Vladimir'i beklemek istiyorlardı. Vyaçeslav, İzyaslav ve Rostislav onların gittiklerini görünce arkalarından kendilerinin Çerniye Klobukili ve Rus okçularını gönderdiler. Böylece onlar onların geride kalan alaylarına ok atmaya ve arabalarını zorla ele geçirmeye başladılar. Yuri, oğlu, Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç Rut'un dışına gitmenin imkânsız olduğunu, geride kalan alaylarına ok atıldığını ve arabalarının da zorla alındığını görünce askerlerini geri döndürdüler ve onlara karşı durdular. Onlarla savaşmaya giden Andrey ise babasının alaylarını göndermek için harekete geçti çünkü kardeşlerin en büyüğü o idi. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onların üzerine gitti. Onlarla çok şiddetli savaştı ve onları kovdu. Buradan alaylarının yanına gelerek kendisinin ve babasının drujinasını güçlendirdi. İzyaslav ve Rostislav babalarının yanına gelerek şöyle dediler: "Sen iyilik olsun istedin ama kardeşin bunu istemedi. Şimdi baba, biz senin için başımızı vermek istiyoruz. Şeref için alayların da bu akına katılacaklar mı?". Vyaçeslav şöyle dedi: "Kardeşlerim ve oğlum! Ben kan dökmek istemedim, ama kardeşim bugüne kadar tutumunu devam ettirdi, artık 7 yerim var. Tanrı hepimiz için karar verecektir". Bu şekilde onu selâmladılar ve kendi alaylarına gittiler. İzyaslav kendi alaylarının yanına geldiğinde, alaylarında bulunan insanlara şöyle dedi: "Benim alaylarım artık tecrübelidir. Hanginiz benim alayıma katılmak istiyorsa gelsin". Bu şekilde Polovetsler ve daha pek çok başka alay onların yanına geldiler. Savaş çok şiddetli oldu. Tanrı Azize Meryem Ana ve hayat veren Şerefli Haç'ın güçleri Vyaçeslav'a, İzyaslav'a ve Rostislav'a yardım ettiler

308 İpatiyevs kaya Letopis'te dipnotta verilen açıklamada metinde verilen bilgilerin bundan sonra *Pogodin Notlarına* göre devam ettiği şeklindedir. *İpatiyevs kaya Letopis'*, s.302.

ve Yuri'yi yendiler. Polovetsler Yuri ile beraberdiler ama ok atmaya dahi fırsat bulamadılar ve bu yüzden de kaçtılar. Onlardan sonra Olegoviçler daha sonra da Yuri çocuklarıyla kaçtı. Onlar Rut Nehri'ni geçip kaçmaya çalıştılar ama orası bataklık olduğu için drujinadaki pek çok asker boğuldu, bazılarını arkalarından giderek öldürdüler bazılarını ise yakaladılar. Öldürülenler arasında iyi ve mütevazı Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç ve pek çok önemli insan da vardı. Yine pek çok Polovets Knyazını yakaladılar ve çoğunu da öldürdüler (Bundan sonra metin Kiyevliler ile İzyaslav arasında geçen konuşmalarla devam etmektedir).

İzyaslav kardeşi Rostislav ile düşünerek onun oğlu Roman'ı³⁰⁹ kendi drujinasının yanında bıraktı. Daha sonra ise Romanla Çernigov'a kadar beraber gittiler. Akşama doğru İzyaslav ve Roman Vışgorad'ın yakınlarına geldiler ve geceyi orada geçirdiler. İzyaslav ertesi gün (pazarı) ilk önce Çernigov'a geldi ve savaşta ölen Çernigov Knyazı kardeşi Vladimir'i gömdü. Sonra da kardeşinin tahtına oturdu. Yuri ise Özi'yi Trepol'un yakınlarından süratle geçip Pereyaslav'e gitti. Polovetsler ise kendi Polovets topraklarına gittiler. Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç ise Özi'yi Zarubej'in yukarı ağzından geçtiler ve hızlı bir şekilde Gorodets'e geldiler. Svyatoslav Olegoviç şişman olduğu için hızlı yürüyüp koşmaya gayret etti ise de koşamadı ve Gorodets'den Çernigov'a Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğluna "hızlı yürüyemiyorum" diye haber gönderdi. Svyatoslav Desna Geçidi'ne geldiğinde ona "İzyaslav Davidoviç ve Roman Rostislaviç'in Çernigov'a girdikleri" haberi geldi. Bunu duyunca tekrar kaçtı. Kendisine gönderilen elçiler ona şöyle bir haber getirdiler: "Buraya gelme! Novgorod'a git. Buraya artık İzyaslav Davidoviç ve Roman Rostislaviç geldiler". Bunları duyan Svyatoslav Novgorod'a kaçtı. Yuri'in dünürü Galiçli Vladimir, Yuri'ye yardım için Bojski³¹⁰ civarına geldiğinde ona "Vyacheslav, Rostislav ve İzyaslav'ın Yuri ve Polovetsleri yenerek pek çoğunu öldürdükleri" haberi geldi. Vladimir

309 Roman Rostislaviç, Knyaz Rostislav Mstisaviç'in oğludur. Smolensk (1159-1176) ve Kiyev (1176-1180)'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1151 yılından itibaren geçmektedir.

310 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

bunları duyunca Galiç'e geri döndü. Vyacheslav, İzyaslav ve Rostislav ise büyük bir şöhretle Kiyev'e döndüler.³¹¹

1151*: Bu yıl Polovetsler, İzyaslav'ın üzerine giden Yuri'ye yardım etmek için geldiler. Yuri, Olegoviçler, Vladimir Davidoviç ve Polovetslerle kuvvetlerini birleştirerek Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'in karşısında çadır kurarak durdu. İzyaslav sağına soluna bakarak, Özi'yi geçti. Yanındakilerle kayıklara bindi ve onlara Kiyev'e karşı bir şey yapma fırsatını vermedi. İzyaslav'ın insanları çok akıllıydılar: Onun kürekçileri kürek çektiler ama gözler onları görmedi sadece kayıkların kürekleri görüldü. Böylece insanlar üzerleri tahtalarla örtülmüş insanları göremediler. Zırhlılar ve okçular kayıkların iki tarafında: kış ve burun'da oldular. Bu şekilde giderek kayıkları döndürmek istemediler. Yuri, Olegoviçlerle Vitiçev Geçidi'nin aşağısına doğru hareket etmek istedi ama Kiyev'in önünden geçmelerine izin verilmedi. O, Dolob Gölü'ne doğru gitti ve buradan sürünerek Zolotçi kıyılarına gitti ve Zolotçi boyunca da Özi'ye geldi. Polovetsler de Yuri ile beraberlerdi ve yine birlikte Lug³¹² boyunca gittiler. İzyaslav Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca gitti. Kayıklar ise Özi Nehri boyunca giderek Vitiçev'in karşısında durdular. Geçitte kayıklar savaşılmaya başladılar. İzyaslav onların oradan geçmelerine izin vermedi. Olegoviçler, Polovetsleri, Yuri, Vladimir Davidoviç ve eşyalarla Vitiçev'in karşısında bırakarak Zarubej'e doğru gitmeyi düşündüler. İzyaslav'ın bekçileri bir tarafta, voyvodası Şvarn diğer tarafta durarak Özi'nin geçilmesine fırsat vermiyorlardı. Polovetsler atlarına binerek zırhlarını giydiler ve yanlarına kalkan ve mızraklarını alarak savaşılmaya Özi'ye gittiler. Özi sayısız askerin cesetleriyle örtüldü. İzyaslav'ın bekçileri korkarak kaçtılar. Tam bu sırada oğlu Mstislav'ı Macarlara göndererek "bütün boyar ve Knyazların kendisini dinlemedikleri için geçitte iyi savaşımadıklarını" söyledi. Svyatoslav, Polovetslerle Özi'yi geçerken Yuri'ye haber vererek şöyle dedi: "Süratle gel, Özi'yi geçtim artık İzyaslav bizimle savaşılmaz". Yuri, Vladimir ve çocuğuyla süratle Zarubej'e geldi ve Özi'yi geçti. İzyaslav bunu duyunca Kiyev'e geri döndü. Yuri'de onun arkasından Kiyev'e gitti. Belogorod civarında durarak ordusunu savaş düzenine soktu ve Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında

311 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.290-305.

312 Novgorod bölgesinde bir nehir.

durdu. İzyaslav onun karşısına Altın Kapıların önüne Vyacheslav, kardeşi Rostislav ve İzyaslav Davıdoviç ile birlikte geldi.³¹³ Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendilerin topraklarından Torklar ve bütün Çerniye Klobukiler gelerek büyük kötülükler yaptılar. Alaylara zarar verdiler, manastırları ve köyleri ateşe vererek bütün şehri yaktılar.³¹⁴ O zaman Andrey Yureviç, Vsevolod Andreyeviç'le Libed'e gitti. Andrey esas drujinasını Polovetslerle gönderdi. Vladimir ise onu yemek yedirmedi göndermedi çünkü o, o zamanlar çok küçüktü. Andrey onların alaylarına kadar küçük bir drujinayı kovdu. Bir Polovets onun atının dizginlerini tuttu ve drujinasını geri döndürdü çünkü onun yanında bütün Polovetsler kalmışlardı ve tekrar sağ-salim geri döndüler.³¹⁵ Tanrı ve anne-babasının dūaları onları korudu. Okçular akşama kadar ok attılar. Tekrar geri döndüklerinde yanına Vladimir'in kendisine yardıma geldiği haberi geldi. O, ona doğru gitti. İzyaslav bunu duyunca Vladimir'i savaşa sokmamak için onların arkalarından gitti ve Perepetov³¹⁶ civarında onlara yetişerek savaşmak istedi. Onların arkasında durdu. Günlerden perşembeydi. Çok güçlü bir rüzgâr çıkarak yağmur yağdı. Birbirlerini güçlükle görebildiler. Polovetsler barışın yapılmasına izin vermediler çünkü çok kısa bir süre sonra kan akıtacaklardı. Bu şekilde

313 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle birlikte ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "İzyaslav Davıdoviç Zolot (Altın) Kapısı ile Borislav'ın Sarayının karşısındaki Jidov Kapısının karşısında; Rostislav Mstislaviç oğlu Roman ile Jidov Kapısının önünde; Boris ise şehirdeki Lyat Kapılarının yanında durdular. Kiyevliler bütün kuvvetleriyle atlı ve yaya olarak Knyazların arasında durdular. Böylece şehrin etrafında kalabalık bir şekilde yer aldılar.", s.52.

314 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Knyaz Vladimir, Berendiler ve sınırdan aldığı sürülerle Olegoviçlere doğru giderek durdu. Knyaz onların drujinası ile kendi drujinasını sıraya koydu. Çerniye Klobukiler ile Kiyevliler ise alaylarıyla beraber savaşmak için gitmek istemediler ama o, onları yanına alarak savaştırdı.", s.52.

315 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Drujinaları Libed'i geçerek Vyacheslav ve İzyaslav'ın alaylarının karşısına geldiler, diğerleri ise Lyat Kapılarına geldiler. İzyaslav kendi kardeşlerine elçiler göndererek drujinalarındaki alaylarını hazırlamalarını emretti ve alaylar bu şekilde mahvolmakta kurtuldular. Hepsine onların üzerlerine gitmelerini emrederken bütün alaylar ile Çerniye Klobukileri geriye Libed tarafına döndürdü. Onlardan bazıları öldüler bazıları yakalanarak ele geçirildiler. Geride kalanlar ise atlar tarafından sürüklenerek nehrin dışında öldüler. Ölenler arasında Polovetslerden Sevença Bonyakoviç'de vardı.", s.53.

316 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir arazi.

akşama kadar durdular. Yuri, Rut'un³¹⁷ arkasına gelerek durdu. Cuma günü³¹⁸ İzyaslav alaylarını savaş düzenine sokarak çıkardı ve Kiyev'e doğru gitti. Yuri, Vladimir'i beklediği için onunla savaşmak istemedi. İzyaslav ise alaylarını onlara doğru yönelterek, savaşmaya gitti. Andrey babasının alaylarını öne çıkardı çünkü onlar tecrübeliydiler. Polovetslerin arkada durduklarını görünce onlara doğru giderek, zırhlarını kuvvetlendirmeleri için çok yalvardı. Oradan gelince kendi alaylarını ve drujinasını sağlamlaştırarak, mızrağını aldı ve önden gitti. Mızrağı parçaladığı sırada atı şaha kalktı ve onu Tanrı ve anne-babasının dâuları koruduğu için yara almadan kurtuldu. Alaylar çok şiddetli bir şekilde birbirlerine girdiler. İyi ve yumuşak Çernigov Knyazı Vladimir Davıdoviç öldü, İzyaslav Mstislaviç esir düştü. O atından düşünce piyadeler onu öldürmek istediler. O ise bunu bilmeden sersemleyerek kendini kaybetti. Polovetsler, Yuri'nin okçularını oldukları yerde bıraktılar ve kaçtılar. Sonra Olegoviçler daha sonra Yuri çocuklarıyla kaçarak Rut Nehrine geldiler. Drujinasının büyük bir kısmı Rut'da boğuldu. Geride kalanların bazıları öldürüldü bazıları da ele geçirildi. Öğleye doğru Özi'ye geldiler. Yuri ve diğerleri kayıklarla geçtiler. Yuri, Pereyaslav'e, Olegoviçler kendi topraklarına, Polovetsler de Polovets topraklarına gittiler.³¹⁹

317 Kiyev Knyazlığı topraklarından akan bir nehir

318 *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçler barış istedikleri için savaşmak istemediler ama Polovetsler kan dökmek istediklerinden savaşmak istediler.", s.54.

319 *Lavrentiyevskaya Letopis*', s.313-319; *Troitskaya Letopis*', s.231-232; *Radzivilovskaya Letopis*', s.121-123; *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgilerle beraber ayrıca şu bilgiler de verilmektedir: "Olegoviçlerin Polovetsleri oklarını gönderdiler ve kaçtılar. Daha sonra Olegoviçler ve onların arkalarından da Yuri çocuklarıyla beraber pek çok hendeğin arasından geçerek kaçtı ama drujinasının çoğu çamurlu hendeklerde mahvoldu, geride kalanların bazıları öldüler bazıları da yakalandılar. Çernigov Knyazı Vladimir Davıdoviç ve pek çok Polovets Knyazı da öldü, diğerleri ise mahvoldular, s.55; *Nikonovskaya Letopis*' İde bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Pereyaslav Knyazı Yuri Vladimiroviç Kiyev knyazını onun için asker toplamadığı için gücendirdi. O topladığı askerleri Ryazan'a Olegoviç, Davıdoviç ve Polovets Knyazlığının yanına gönderdi. Olegoviçler, Vladimir Davıdoviç, Vladimir Andreyeviç, kardeşi, çocukları ve Polovetslerle güçlerini birleştirerek Kiyev'e doğru Büyük Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in üzerine gittiler. Kiyev'e geldiklerinde şehrin karşısında çadır kurdular ve şehri kalabalık bir asker grubuyla kuşattılar. Ayrıca Knyaz İzyaslav Mstislaviç ve Knyaz Vyacheslav Vladimir'in de etrafını çevirdiler. Onların karşısında sağlam bir şekilde durarak onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. İzyaslav'ın kayıklarındaki askerleri çok akıllıydılar. Kürekçiler kayıkları çekmelerine

rağmen görünmüyorlardı. Çünkü kayıkların üzerini tahta ile kaplamışlardı. Bu yüzden insanlar kayıkların içerisindekileri göremediler. Zırhlı ve okçu askerler kayıkların kış ve burun tarafında idiler. Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç, Olegoviçler, Davidoviçler, Polovetsler ve bütün ordusuyla birlikte Viteçesk Geçidi'ne gitti ama Kiyev Gölü'nden geçmelerine izin verilmedi. Onlarda Dulep Gölü'ne oradan da Zalatotçı boyunca Özi'ye geldiler. Polovetsler Lug boyunca gittiler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç, Özi'nin diğer tarafındaki dağlar boyunca gitti, onun insanları ise Özi boyunca gittiler. Vitiçev Geçidi'ne gelerek onların karşılarında durdular. Savaş çok şiddetli oldu. İzyaslav Mstislaviç'in Kiyevli insanları kahramanca savaştılar ve onlara Özi'yi geçme fırsatını vermediler. Polovetsler bu kötülüğü görünce Yuri'ye ve onun Knyazlarına şöyle dediler: "Sen bütün Knyazlar ve ordunla geçide onların üzerine git. Vitiçev Geçidi'nin karşısına giderek oradan kimsenin geçmesine izin verme. Biz ise gizlice Özi Nehrini geçebileceğimiz bir yer arayacağız". Onlar pek çok yeri dolaşarak Zarubê geldiler ama yine de Özi'yi geçemediler. Çok çetin savaştılar. Sonra zırhlılarını giydiler, mızrak ve kalkanlarını alarak Özi'ye doğru gittiler. Özi sayısız askerin cesediyle örtüldü. Kiyevliler korkarak kaçtılar. İzyaslav Mstislaviç, Polovetslerin Özi'yi geçtiklerini duyunca Kiyev'e geri döndü. Polovetsler de Kiyev'e doğru giderek Libed yakınlarında durdular. İzyaslav Mstislaviç, Vyacheslav Vladimiroviç, Rostislav ve oğlu Roman, İzyaslav Davidoviç ve Vladimir pek çok askerle şehrin yanında durdular. Okçular Libed'e doğru ok attılar. Bu sırada Berendiler kendi sınırlarından Tork ve Çerniye Klobukilerle gelerek pek çok kötülükler yaptılar. Köyleri yakarak, üzüm bahçelerini talan ettiler. Bu arada Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç'e "dünürü Galiç Knyazı Vladimir'in kendisine yardıma geldiği" haberi geldi. O, onu geriye onların karşısına gönderdi. İzyaslav Mstislaviç ve Vyacheslav Vladimiroviç bu haberi duyunca bütün Knyazlardan asker toplayarak onun arkasından gittiler ama Vladimir'e hemen yetişemediler. Üçüncü gün onu Perepetov yakınlarında yakaladılar. Birbirlerinin karşılarında durdular ve 4. gün savaşa tam hazırlandıkları sırada güçlü bir yağmur yağdı ve alaylar birbirlerini göremediler. Bu yüzden barış yapmak istediler ama Olegoviçler ve Polovetsler kan dökmek istediklerinden buna müsaade etmediler. Onlar o akşam ve ertesi sabah o şekilde durdular. Sonra İzyaslav Mstislaviç alaylarını düzene koyarak ona doğru gitti. Pereyaslavl Knyazı Yuri Galiç Knyazı Vladimir'den yardım gelinceye kadar onunla savaşmak istemedi. İzyaslav Mstislaviç "Galiçli Vladimir'in ona yardıma geldiğini" duyduğu an alaylarını ona doğru yönelterek savaşmaya gitti. Yuri'nin oğlu Andrey babasının alaylarını tecrübeli oldukları için öne çıkardı. Polovetslerin de sağlam bir şekilde savaşa hazırlandıklarını görünce oradan kendi drujinasının yanına gitti. Onları düzenledi ve mızrağını alarak drujinasıyla savaşa katıldı. Hepsinin önüne geçti ve mızrağı parçalandı tam bu sırada atı şaha kalkarak onu üzerinden attı. Yere düşmesine rağmen Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımları ve anne-babasının dualarıyla yara almadan kurtuldu. Her iki alay karşı karşıya geldiler ve savaş çok şiddetli oldu. İnce, nazik, yumuşak ve iyi kalpli Çernigov Knyazı Vladimir Davidoviç öldü. Her iki taraftan pek çok ölen oldu. Polovetslerin de çoğu öldü. İyi kalpli Knyaz Mstislav Mstislaviç yaralandı. Pereyaslavl Knyazı Yuri Vladimiroviç bu felâketi görünce ağlayarak çocuklarıyla Pereyaslav'le kaçtı. Olegoviçler ve Polovetsler de kendi ülkelerine döndüler. Knyaz İzyaslav Mstislaviç amcası Vyacheslav Vladimiroviç ile Kiyev'e döndü. İzyaslav Ms-

Yıl 6660 / 1152: Macar Kralı, İzyaslav'a elçiler göndererek ondan kendisine Galiçli Vladimir'e karşı yardım etmesini istemiş ve o da bu teklifi kabul ederek, yardıma gitmişti. Vladimir aralarında Çerniye Klobukilerin de³²⁰ bulunduğu Kral ve İzyaslav'ın alaylarının çok kuvvetli olduğunu gördü. Son Nehrinde yapılan savaşta Vladimir'in askerlerinin çoğu ya boğuldu veya yakalandı. Bunun üzerine Vladimir Peremişl'a kaçarak barış istedi ve Kral da onun bu teklifini kabul etti.³²¹

Onların barıştığını duyan Rostislav çok sevinerek Tanrı'ya şükretti. Yuri ve Gorodetsliler bütün şehri yakarak askerlerini toplamaya başladılar. Daha sonra Yuri, Ryazan'daki Yaroslaviç'e³²² elçiler göndererek:

tslaviç, Yuri Vladimiroviç'in Pereyaslav'de olduğunu duyunca amcası Vyaçeslav, kardeşi Svyatopolk ve Berendiler ile giderek Majev köyü yakınlarında durdu ve oradan şehrin karşısına gelerek bahçeleri yaktı. Vyaçeslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç Suzdal Knyazı Yuri Vladimiroviç'e elçiler göndererek: "Kendi bölgen olan Suzdal'a git; eğer gidersen bizi memnun edersin. Başka topraklar arama. Niçin arıyorsun ki? Suzdal'a git ve eğer istersen oğlunu Pereyaslav'de oturt. Seninle bundan sonra iyi olmamız imkânsız çünkü Polovetsleri üzerimize gönderdin". O, hiçbir yerden yardım alamayacağını biliyordu çünkü askerlerinin çoğu ya ölmüş ya da esir düşmüşlerdi. O Kutsal Haç'ı öperek Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb Gününde Alta'ya geldi. Pereyaslav'de ise oğlu Gleb'i bıraktı. Knyaz Andrey Alta'dan Suzdal'a gitti. Babası onu çok severdi ama o babasını dinlemedi ve ona: "Baba! Baba! Hepsini öldürdün mü? Bugün sağız ama yarın ölüyüz. Niçin barışmıyorsun? Hayat veren Kutsal Haç'ı öptün" dedi. Babası onun bu sözlerine çok üzülerek Suzdal'a doğru gitti. Ama daha sonra Yuri Alta'dan geri dönerek alayları ve çocuklarıyla Pereyaslav'e gitti. Vyaçeslav Vladimiroviç ve kardeşinin oğlu İzyaslav Mstislaviç ona elçiler göndererek: "Pereyaslav'de oturmayaacağına dâir haç'ı öptün. Sen kendi Suzdal'ına çocuklarınla git. Pereyaslav'i terket ve Polovetsler ile dünürün Galiçli Vladimir'i yanımıza bize getir". Knyaz Yuri oğlu Gleb'i Pereyaslav'de bıraktı ve kendisi Gorodok'a gitti.", s.186-190.

320 *Voskresenskaya Letopis'*, s.56 ve *Nikonovskaya Letopis'*, s.191'de Çerniye Klobukilerle (Karakalpklılar) beraber Çerkeslerin de olduğu belirtilmiştir.

321 *İpatiyevskaya Letopis'*te bu hâdiseler s.308-313; *Voskresenskaya Letopis'*de, s.57-58 sayfaları arasında detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Yine *Nikonovskaya Letopis'*te de bu hâdiseler 191-194 sayfalar arasında geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Ancak bu yıllığın başlangıçta verdiği bilgiler biraz farklıdır. Şöyle ki: "Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç oğlu Mstislav'ı damadı olan Ugr Kralı ile Çek ve Lyah krallarına elçiler göndererek Galiç Knyazı Vladimir üzerine yapacağı sefere yardım etmeleri için çağırdı. Mstislav İzyaslav'ı damadı Ugr Kralı ve Ugr kuvvetleriyle Galiçli Vladimir'in üzerine geldi.", s.191; Bundan sonra verilen bilgiler diğer yıllıkların verdiği bilgilerle aynıdır.

322 Rostislav Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav Svyatoslaviç'in oğludur ve Ryazan'da Knyazlık yapmıştır.

“Bana yardıma gel” dedi. İzyaslav’ın oğlu Mstislav bunları duyunca kardeşi Rostislav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Yuri bize doğru geliyor ya ben sana geleyim ya da sen bana gel. Eğer birbirimize yardım etmezsek o senin bölgelerini alır”. O zaman Rostislav Yaroslaviç, kardeşi, Ryazanlılar, Muromlular ve onu bırakmayan Yuri ile beraber gitti. Yine bu şekilde Polovetsler, Otperlüvlüler³²³, Toksobiçler³²⁴ ve bütün Polovets topraklarında yaşayanlar İtil ile Özi’nin arasında oturan Viya-tiçlerin üzerine gittiler ve onları aldılar. Oradan Mtsenesk’e, oradan da Spaş³²⁵ ve Gluhov³²⁶ üzerine giderek durdular.³²⁷ Onun dünürü Yuri’nin

323 Kuman/Kıpçak boylarından biri. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: <öptür “öptürmeye zorlamak, öpmek” > erkek ismi “öptür” + ilgi ve sahiplik eki lu / li > öptürlü > başka bir boy ile birleşme, öptür + apa “yaşlıya saygı” > öptürlü apa Rusçası otperlüveviçi. *Turkskaya Leksika*, s.79.

324 Kuman/Kıpçak boylarından biri. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını da şöyle yapmaktadır: Toksoba ~ Toksobiçi: 1) < toguz ~ togus “dokuz + oba “boy, kabile” > tokus oba “dokuz boy”; 2) tonguz “domuz” + oba ~apa > domuz baba > Tonguz boyu. *Turkskaya Leksika*, s.80.

325 Mtsenesk ve Spaş, Vyatiçlere âit şehirlerdir.

326 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

327 *Nikonovskaya Letopis*’te buraya kadar verilen bilgiler aynıdır. Ancak bundan sonraki bilgiler biraz farklı olarak şöyledir: “Galiç Knyazı Vladimir, Suzdal Knyazı Yuri Dolgoruki’nin Rusya’ya gittiğini duyunca, Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç’in üzerine Kiyev’e gitti. O’da onu karşılamak üzere Kiyev’den çıktı. Galiç Knyazı Vladimir onun karşısında savaşamayarak tekrar Galiç’e geri döndü. Yuri ise güçlerini birleştirerek Kiyev’e gitmek istedi. Suzdal Knyazı Yuri Glohov yakınlarında durdu ve burada yanına pek çok Polovets ile Svyatoslav Olegoviç geldi. Bunlar sonra Rusya’ya nasıl gideceklerini düşünmeye başladılar ve Çernigov’a gitmeye niyetlendiler. Goriçev’e gelerek şehrin yakınlarında durdular. Buradan Sanin’e gelerek bir hafta kaldılar ama şehre doğru gitmediler. Bu sırada Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç, Çernigov Knyazı İzyaslav Davidoviç’in üzerine büyük bir ordunun gittiğini duyunca ona yardım etmesi için Smolensk’deki kardeşi Rostislav’ı gönderdi. Rostislav Smolyanlılarla beraber Yuri’den korktuğu için gitti. Yuri onun Çernigov’a İzyaslav Davidoviç’e yardım etmek için gittiği sırada bölgesini aldı. Rostislav, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç ile şehre girerek İzyaslav Davidoviç’in yanına gittiler. Birbirlerini öperek ağlaştılar. Gelenlerin Hristiyan ve çok kalabalık Polovetsler olduklarını anlattı. Hapistekileri hapisshaneden çıkarttılar. Ertesi gün Knyaz Yuri Dolgoruki çocukları, Ryazan Knyazı Rostislav Mstislaviç, Polovets Knyazı Temir, Svyatoslav, Duleb, Polovets Knyazı Berdaşe ve bütün Polovetslerle şehrin deniz tarafına doğru gittiler ve güneş doğarken Seminya’ya gelmeden durdular. Polovetsler şehre doğru ok attılar ve hapisshaneleri ele geçirerek yakttılar. Ayıca ekinleri ateşe verdiler. Şehrin yanındaki boş arazide pek çok kötülükler yaptılar. Sonra Çernigov şehrine girerek sürekli ok attılar. Öyle oldu ki oklardan gökyüzü görünmedi. Şehirliiler onlara karşı şiddetle savaştılar ve Çernigov Knyazının etrafını sararak onu korudular ve onunla beraber

Rusya'ya geldiğini duyan Vladimir, Galiç'ten Kiyev'e gitti. İzyaslav, Vladimir'in üzerine gitti. Bu yüzden Vladimir, Galiç'e tekrar geri döndü. Bu arada çok kalabalık bir Polovets grubu Olegoviç ve Yuri taraftarlarının yanlarına geldiler. Yuri dünürü Svyatoslav Olegoviç'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Benimle beraber gel". Svyatoslav korkarak şöyle dedi: "Ben seninle gelirsem onlar daha sonra benim üzerime gelirler ve o zaman da ben onların arkasından gitmek zorunda kalırım". Yuri de şöyle cevap verdi: "Onlar benim şehrimi ve kilisemi yaktılar ben de onlara aynısını yapacağım". Oradan Berezov'a³²⁸ gitti ve bu şekilde yanındaki Polovetslerle beraber Svin³²⁹ yakınlarına cumartesi günü gelerek durdu. Haftanın ilk gününün sabahında (yani pazartesi) şehre girmek istemediler ve Yuriçev civarında durdular. Smolensk bölgesinde Yuri'nin olduğunu hatırladı. Rostislav onun arkasından Smolensk'den ayrılarak Yuri'den önce Lübeç'e geldi; kardeşi İzyaslav'la Çernigov'daki İzyaslav Davidoviç'e yardım etmek için anlaştılar ve Rostislav, Svyatoslav Vsevolodoviç'le beraber İzyaslav Davidoviç'e yardım için Çernigov'a geldi ve onunla birlikte şehre çekildiler. Yuri ise Yuriçev'de durdu ve Polovetsleri

dışarı çıktılar. Onlardan pek çok ölenler oldu. Knyaz Andrey Yureviç onların üzerine cesaretle gitti. Onlar onun tam karşısında oldukları için vurarak atından indirdiler. O güçlkle babası Yuri Dolgoruki'nin yanına kaçabildi ama çok kötü yaralandı. Şehirliler bütün gün boyunca şehirden çıkarak onlarla savaştılar. Andrey bu sırada babası Yuri'ye şöyle dedi: "Baba görüyor musun? Askerlerin cesurca savaşmalarına rağmen şehirden çıkanlar onları teker teker öldürüyorlar". Bütün Knyazlar onun bu sözleri üzerine toplandılar ve: "Gerçekte böyle oluyor. Cesurca savaşıyorlar ve çok kötü bir şekilde dışarı çıkanlar tarafından öldürülüyorlar" dediler. Andrey onlara şöyle dedi: "Gün boyunca şehrin önüne giderek savaşalım. Ben en önde gideceğim". Atına bindi ve şehrin önüne gitti. Şehirden ona doğru çıktılar. O askerleri ve Polovetslerle beraber onlara ok attı. Bazılarını yaraladılar bazıları ise güçlkle şehre kaçabildiler. Diğer Knyazlarda onun yanına gelerek savaştılar. Şehirliler korktukları için şehirden çıkamadılar. Çernigov şehrinde 22 gün kaldılar. Kiyev Knyazları Vyacheslav Vladimiroviç ve İzyaslav Mstislaviç süratle asker toplayarak Çernigov'da bulunan Yuri Dolgoruki, Rostislav Yaroslaviç, Svyatoslav Olegoviç, Polovets Knyazı Temir ve diğer bütün knyazların üzerine Çernigovlulara yardım etmek için gittiler. Yuri ve Polovetsler bunu duyunca dehşete düştüler. Polovetsler bozkıra kendi bölgelerine giderken Yuri çocukları, bütün Knyazlar ve ordusuyla Çernigov'dan Novgorod-Seversk'e gitti. İzyaslav Mstislaviç Çernigov'a alaylarıyla geldiğinde hepsinin kaçmış olduğunu gördü ve bir tek kişiyi dahi bulamadığı için Kiyev'e döndü.", s.194-196.

328 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

329 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

Çernigov'a savaşmaya gönderdi. Şehre gelen Polovetsler pek çok esir aldılar ve Semın'ı³³⁰ yaktılar. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Svyatoslav, Polovetslerin güçlerinin çok olduğunu görünce zindanlarda bulunan bütün insanlara kaçmalarını emrettiler. Ertesi sabah Yuri ve Svyatoslav kendi askerlerini sıraya dizdiler ve şehre doğru gittiler ama Semın'a kadar gitmeden durdular. Bu arada pek çok Polovets şehre savaşmak için gittiler ve şehrin önlerindeki zindanları yaktılar. Daha sonra da bütün güçleriyle şehrin yanına gelerek durdular. Şehirde savaşan Çernigovlular hakkında knyazlar şöyle düşündüler: "Polovetsler ve drujina çok güçlü değiller, biz onlara yardım etmezsek yenilecekler". Andrey şöyle dedi: "Öyle yapacağım. Ben yarın kendi gününe başlayacağım (zaferi kazanacağım)". Drujinası toplayarak şehrin önlerine gitti. Şehirden yaya olarak çıkanlar kendilerine ok atmaya başlayınca buna hemen drujina ve Polovetslerle karşılık verdiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını da şehire geri kovdular. Onun drujinası ile bu kadar güzel savaştığını gören Knyazlar kıskanarak şehrin önüne gittiler. Alayları gören yaya okçular şehirden dışarı çıkmaya cesaret edemeyerek korktular çünkü onlar devamlı ok atıyorlardı. Bu şekilde onlar 12 gün şehrin önlerinde durdular.

Bu arada Vyacheslav ve İzyaslav'a Özi'nin bu kıyısında bulunan Ljiç'in yanında durdukları sırada "Yuri'nin Çernigov'a Polovetslerle gelerek şehri yaktıkları" haberi geldi. Bunu duyan İzyaslav ve Vyacheslav alaylarıyla Ljiç'den Çernigov'a doğru gittiler. Moraviysk³³¹ civarına geldiklerinde Vyacheslav ve İzyaslav'ın öncü kuvvetlerinden iki asker Yuri'yi gördüler. Bu arada Polovetsler onlara haber getiren bir esiri yakalayarak Yuri'ye getirdiler. Yuri, Svyatoslav Olegoviç ve Ryazan Knyazları, "Vyacheslav ve İzyaslav'ın Çernigovlulara yardıma geldiklerini" duyular. Polovetsler korktuklarından burada kalmaktan vazgeçerek kaçmaya başladılar. Polovetslerin gittiklerini duyan knyazlar Çernigov'dan Svin'in arkasındaki Snov'un dışına gittiler. Vyacheslav ve İzyaslav gelerek Bologes'de durdular ve bu sırada onların yanına Rostislav, İzyaslav Davidoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç geldiler. Onların arkalarından gitmek istedilerse de sonra burada kalmaya karar verdiler çünkü soğuklar başlamıştı. Bu şekilde nehirler düzelinceye (yâni bahar gelinceye) kadar hepsi

330 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

331 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

kendi bölgelerine gitmeyi istediler. Polovetsler ise onlardan ayrılarak Putivl üzerinden Polovets topraklarına gittiler ve giderken de onların pek çok bölgelerini yakıp-yıktılar. Yuri ise Novgorod'un kuzeyine, oradan da Rılsk'a³³² gelerek buradan Suzdal'a gitmek istedi. Bu sırada yanına Svyatoslav Olegoviç geldi ve onu durdurmak isteyerek yalvarmaya başladı ve: "Sen beni bırakıp gitmek istiyorsun, sen ki benim bölgelerimi mahvedip yok ettin. Polovetsler, Polovets topraklarına gittiler. Şimdi İzyaslav kardeşleriyle birleşerek bana doğru gelecek ve benim bölgelerimin hepsini mahvedecek" dedi. Yuri ona yardım için oğlu Vasilka'yı³³³ 50 drujina ile birlikte bıraktı ve kendisi önce Suzdal'a oradan da Vyatiç üzerine gitti ve bu şehri aldı. Vyacheslav ve İzyaslav nehirlerin düzelmesinden sonra, İzyaslav'ın kardeşi Rostislav'a elçi gönderip şöyle dediler: "Sen Tanrı'nın irâdesiyle Büyük Smolensk ve Novgorod'u aldın, Yuri de onlarla birlikte, oğlun Roman'ı yardım için bize gönder". Vyacheslav ve İzyaslav bütün güçlerini birleştirerek Novgorod'da bulunan Svyatoslav Olegoviç ve Vasilko Yureviç'in üzerine gittiler. Alta Nehri civarında durduklarında İzyaslav, Vyacheslav'a şöyle dedi: "Baba! Sen artık yaşlandın, zahmet ve sıkıntı çekme, sen Kiyev'ine git alaylarını ise bana bırak". Daha sonra Vsevolod yakınlarında durduklarında İzyaslav oğlu Mstislav'ı kendi alaylarıyla ve Çerniye Klobukilerle Polovetsler üzerine gönderdi. Vyacheslav Kiyev'e gitti. İzyaslav Novgorod'a geldi.³³⁴ Bu sırada yanına Svyatoslav Vsevolodoviç ve Roman Rostislaviç Smolensk'den alaylarıyla geldiler. İzyaslav Novgorod'a geldiğinde diğerleri İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Roman Rostislaviç de şubat ayında alaylarıyla beraber şehrin yakınlarına geldiler. Şehrin bekçi

332 Çernigov Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

333 Vasili (Vasilko) Yureviç, Büyük Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. Suzdal ve Porosye'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1149-1162 yılları arasındaki hâdiselerde geçmektedir.

334 *Voskresenskaya Letopis*'te buraya kadar verilen bilgiler aynıdır ancak bundan sonra verilen bilgiler farklıdır. Şöyleki: "Svyatoslav Vsevolodoviç, onun yanına onun oğlu Roman ile gitti. Şehre girdi ama hiçbir şey yapamadı. Svyatoslav onlara elçiler göndererek barış istedi. Onlarda bu isteği kabul ettiler ve o, barışı yaparak Kiyev'e döndü. Vasilko ise babasının yanına Suzdal'a gitti. Mstislav Davidoviç'e Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları bozkıra kovdular. Polovetslerin atlarını ve sürülerini aldılar, Hristiyanları esirlikten kurtardılar. O, Pereyaslav'e geri döndü ve Tanrı'ya yapmış olduğu yardımlardan dolayı şükretti.", s.59-60.

avlusunun bulunduğu yere yakın bir yerde savaşa başladılar. Bu şekilde şehrin etrafını yağmaladılar ve 3 gün içerisinde zindanları alarak, içindikileri serbest bıraktılar. Svyatoslav Olegoviç ve İzyaslav Mstislaviç elçiler gönderip onu selâmladılar ve barış istediler. İzyaslav ilk önce onlarla barış yapmak istemedi ama bahar geldiği için onları bağışladı ve beraberce Haç'ı öperek ayrıldılar. İzyaslav, İzyaslav Davidoviç'le Çernigov'a, Smolenskli Roman babasının yanına, Svyatoslav Vsevolodoviç kendi bölgesine, Vasilko Yureviç de babasının yanına gittiler. İzyaslav Çernigov'un yanına geldiğinde ona oğlu Mstislav'dan "Tanrı'nın ona Polovetsleri, Ugol³³⁵ ve Samarada³³⁶ yenmeye yardım ettiği, onları koruyarak topraklarını ele geçirdiği; pek çok esir, at, hayvan ile yine köylülerden pek çok esir alarak Pereyaslavil'e döndüğü ve Tanrı'ya bu yardımlarından ve verdiği ganimetlerden dolayı şükrettiği" haberi geldi. İzyaslav oğlunun sağlıklı olduğunu öğrenince Tanrı'ya dua etti ve İzyaslav Davidoviç'le beraber sevindiler. Ertesi gün İzyaslav Kiyev'e doğru gitti ve Kiyev'e oğlu Mstislav ile birlikte büyük bir şeref ve şöhretle girerek, babası Vyacheslav'ın yanına geldi. Vyacheslav oğlunun sağlıklı olduğunu görünce Tanrı'ya ve hayat veren Haç'a şükretti. Bundan sonra büyük bir sevinç ve neşe içerisinde yaşadılar. İzyaslav Smolensk'de bulunan kardeşi Rostislav'a "kendisinin Svyatoslav Olegoviç'in üzerine gidererek onunla barış yaptığını, bu arada Mstislav'ın Polovetsleri yenerek pek çok esir ve ganimet aldığını" söyleyen elçiler gönderdi. Bunları duyan Rostislav'da Tanrı'yı ve hayat veren Kutsal Haç'ı överek çok sevindi.³³⁷

1152*: Yuri, oğulları, Rostovlular, Suzdallılar, Ryazan Knyazları ve Ryazanlılarla beraber Rusya'ya gitti. Vladimirka (Vladimir) onların Rusya'ya doğru geldiklerini duyduğu zaman Kiyev'e gitti. İzyaslav onu karşılamaya çıktı. Vladimirka bunun üzerine Galiç'e geri döndü. Yuri Rusya'ya giderken Gluhov³³⁸ yakınlarında durdu ve burada onun yanına Svyatoslav Olegoviç ile kalabalık bir Polovets grubu geldi. Hep birlikte Çernigov'a gitmeyi düşündüler. Snov'a³³⁹ geldiler ve Guriçev civarında

335 Ugol, Uglia, Yerel diye adlandırılan bu nehir Pereyaslavlı topraklarında bulunan günümüzdeki Orel'dir.

336 Kuman/Kıpçak topraklarında bulunan bir şehir.

337 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.314-318.

338 Çernigov Knyazlığı'nda bulunan bir şehir.

339 Desna Nehrinin, Çernigov Knyazlığı'nda bulunan bir kolu

şehre yakın bir yerde durdular. Hafta başında Kanin Irmağının yanına geldiler ama onlar yine de şehre doğru gitmediler. İzyaslav, kardeşi Rostislav'ı İzyaslav Davıdoviç'e yardım etmesi için Çernigov'a gönderdi. Aynı gece İzyaslav, Rostislav ve Vsevolodoviç, Polovetslerin kuvvetlerini görünce zindanlardaki bütün insanlara zindanlardan kaçmalarını emrettiler. Ertesi gün Yuri ve Svyatoslav kendi alaylarını sıraya dizdiler ve şehre doğru giderek Semın'e³⁴⁰ gelmeden durdular. Bu sırada kalabalık bir Polovets grubu gelerek şehrin önündeki zindanları açıp ateşe verdi. Daha sonra Polovetslerin hepsi bütün güçleriyle gelerek şehrin yanında durdular. Çernigovlular şehirden savaşmak için çıktılar. Knyazların hepsi şöyle düşündüler: "Drujinamız çok şiddetli savaşamaz (güçlü değil) ama Polovetsler güçlü ve onlara gidemeyiz". Andrey ise şöyle dedi: "Yapabiliriz, ben bugün başlayacağım (gideceğim)". Kendi drujinasını alarak şehrin karşısına gitti. Şehirden yayan çıkan drujinasındaki askerleri Polovetslere ok atıldılar ve bazılarını öldürdüler bazılarını da kale avlusuna doğru kovdular. Bunu gören diğer knyazlar onu kıskandılar ve şehrin önlerine geldiler. Yayalar, alayların çok olduğunu görünce şehirden çıkmanın imkânsız olduğunu anladılar. Şehrin önlerinde 12 gün kaldılar. Bu sırada onlara "İzyaslav, Vyacheslav ile birlikte Çernigov'a yardım için geliyor" diye haber geldi. Polovetsler bundan korkarak gitmeye başladılar. Knyazlar Polovetslerin gittiklerini görünce Çernigov'dan Kuzey Novgorod'a gittiler. İzyaslav, Çernigov'a geldi ve Yuri'yi bulamayarak Kiyev'e gitti. Yuri oğlu Vasilko'yu Novgorod'da Svyatoslav'ın yanında bıraktı kendisi ise Suzdal'a gitti. İzyaslav, kardeşi Svyatopolk ve oğlu Mstislav'ı Novgorod'a, Svyatoslav ve Vasilko üzerine gönderdi. Vsevoloj³⁴¹ yakınlarında iken oğlunu, öncü alayı, Berendeliler, Torklar, Peçenekler ve kendi drujinası ile Polovetsler üzerine gönderdi. Kendisi de Novgorod'a gitti. Hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadığından barış isteyen elçiler gönderdi ve barış yaparak Kiyev'e geri döndü. Bu sırada Tanrı Mstislav İzyaslaviç'e Polovetsler üzerine gittiği seferde yardım etti ve onları kendi topraklarına kadar kovalayarak; topraklarını alma fırsatını da verdi. Pek çok at, hayvan sürüsü aldı ve yine pek

340 Çernigov Knyazlığı'nda bir köy.

341 Volın Knyazlığı'nda bir şehir.

çok Hristiyanı esirlikten kurtardı. Sonra Pereyaslav'ı dönerek Tanrı'ya bu kadar Hristiyanı kurtarma zaferini kendisine verdiği için şükretti.³⁴²

Yıl 6661 / 1153: İzyaslav oğlu Mstislav'ı Polovetsler üzerine Pes'e³⁴³ gönderdi çünkü onlar Sula boyunca kötülükler yapıyorlardı. Ama Mstislav onlara kadar gidemeden geri döndü.³⁴⁴

Yıl 6626 / 1154: Yuri, Rostovlular, Suzdallılar ve bütün çocuklarıyla Rusya'ya gitti ama bu sırada askerlerin atları o zamana kadar görülmeyen bir şekilde öldüler. Bu yüzden de Kozelka'ya kadar gidemediler. Viyatiç yakınlarında onların yanına Polovetsler geldiler. Yuri oğlu Gleb'i Polovetslerle göndermeyi düşündü ve öyle yaptı kendisi ise Suzdal'a geri döndü.³⁴⁵

Kiyev'de Rostislav Knyazlığa başladığı sırada, ona Gleb ve Yuri'nin kalabalık Polovetslerle Pereyaslav'ı geldikleri haberi geldi. Rostislav ise Svyatoslav ile beraber Pereseçna'ya³⁴⁶ doğru gitti ve burada drujinasını

342 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.320-322; *Troitskaya Letopis'*, s.235-236; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.124-125; *Nikonovskaya Letopis'*, s.196'da biraz farklı olarak şöyle verilmektedir: "Bu yıl Kiyev Knyazı İzyaslav Mstislaviç kardeşi Svyatopolk ve oğlu Mstislav ile Novgorod-Seversk'e, Novgorod-Seversk Knyazı Svyatoslav Olegoviç ile Yuri'nin oğlu Vasilko üzerine gitti. Vsevoloj yakınlarında geldiğinde oğlu Mstislav'ın yanına Kanev Peçeneklerinden Berendi, Tork, İjeslav ve Porşanlılardan oluşan bir grup asker vererek Polovetslerin üzerine gönderdi. Kendisi ise Novgorod-Seversk'e gitti ama hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Tanrı Mstislav'a Polovetsler üzerine yaptığı seferde yardım etti ve pek çok Polovets'i öldürdüler. Bazılarını yakaladılar bazılarını ise daha ileriye kovdular. Onların sınırlarını yaktılar. Pek çok ganimet aldılar: koyun, öküz, deve. Yine pek çok Hristiyan esiri kurtardılar. Sonra Pereyaslav'le Polovetslerden aldıkları ganimet ve esirlerle döndüler. Herkesi kendi evine gönderirken kendisi de babasının yanına Kiyev'e gitti."

343 Pereyaslav'ı Knyazlığı'nda bir nehir.

344 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.320; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.322; *Troitskaya Letopis'*, s.236; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.125; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler verilmiş ancak Sula Nehri belirtilmemiştir, s.197.

345 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.323; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.324; *Troitskaya Letopis'*, s.237; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.126; *Voskresenskaya Letopis'*, s.60; *Nikonovskaya Letopis'*te biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Suzdal Knyazı Yuri Dolgoruki Vladimiroviç çocukları, Rostovlular ve Suzdallılarla Suzdal'dan Rusya'ya gitti. Ama atların çoğu o zamana kadar görülmemiş bir şekilde telef oldu. Onların yanına Viyatiçler geldiler ve Kozelka'ya kadar gitmeyerek durdular. Burada yanlarına Polovets alayları yardıma geldiler. O, çocukları, boyarları ile düşündü ve Tanrı'nın öfkesinden korkarak Polovets alaylarını kendi bozkırlarına gönderdi. Kendisi de Suzdal'a geri döndü.", s.198.

346 Kiyev Knyazlığı'nda bir şehir.

toplamaya başladı. Pereyaslav'deki Mstislav İzyaslaviç'den Rostislav ve Svyatoslav'a elçiler gelerek, "ordunun Pereyaslav'e geldiğini ve onlara ok atmaya başladıklarını" söylediler. Bunu duyan Rostislav oğlu Svyatoslav'ı³⁴⁷ Pereyaslav'e gönderdi, Mstislav Pereyaslav'den Svyatoslav'ı karşılamaya çıktı. Svyatoslav'la birlikte Pereyaslav'e geldi. Ertesi gün Polovetsler de Pereyaslav'e gelerek, onlarla savaşımaya başladılar. Şehir- den çıkanlar onlarla şiddetli bir şekilde savaştılar. Şehirden çıkanlara yardım edildiğini gören Polovetsler şehirden gittiler. Bunun üzerine Rostislav ve Svyatoslav korktuklarından orada kalamayarak Sula'nın dışına gittiler. Svyatoslav Rostislaviç, Polovetsleri tâkip ederek babasının yanına geldi ve Polovetslerin (oraya) gittiklerini anlattı. Bunları duyan Rostislav kardeşiyle beraber Çernigov'daki İzyaslav Davidoviç'in üzerine gidebileceğini düşündü. Rostislav Kiyev'e gitmedi. Alayları, Svyatoslav Vsevolodoviç, Mstislav İzyaslaviç, Torklar ve Kiyevlilerle beraber Özi'yi geçerek Vışgorad'ın yanına geldi ve Vışgorad'ın karşısında drujinasını toplayarak onlara şöyle dedi: "Yuri'nin önündeyiz. Ya kendimiz için yiğitçe savaşacağız ya da teslim olacağız (barış yapacağız)". Ertesi gün Rostislav'a Kiyev'den: "Baban Vyacheslav'ı Tanrı aldı." diyen bir haber geldi. Rostislav ise şöyle dedi: "Biz dün geldik o iyi ve sağlıklı idi". Elçi ise şöyle dedi: "Gece drujinası ile beraber oldukça neşeli idi. Sağlıklı bir şekilde yatmaya gitti. Yattı ama kalkamadı (uyanamadı) onu Tanrı aldı". Rostislav bunları duyunca alayını bırakarak kendisi Kiyev'e gitti. Babasını Kutsal Sofya'nın yanına gömdü ve onun için hayırlı işler yaptıktan sonra alaylarının yanına döndü.³⁴⁸ Svyatoslav Vsevolodoviç, Mstislav İzyaslaviç oğulları ve askerleriyle Çernigov'a gitmeyi isteyip-istemediklerini düşünmeye başladılar. Askerleri onu korumak istedikleri için Çernigov'a gitmek istemediler ve ona şöyle dediler: "Tanrı yaşlı babanı aldı. Sen Kiyev'deki insanları henüz kendine inandıramadın. Kiyev'e git ve insanlara üzerlerine yaşlı Yuri'nin geldiğini söyle. Ayrıca onları geleceklerinin seninle daha rahat olacaklarına inandır. Biz onlarla

347 Svyatoslav Rostislaviç, Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Novgorod'da Knyazlık yapmıştır. 1159 yılında babası Kiyev Knyazı iken ona Novgorod'u vermiştir. 1169 veya 1170'de ölmüştür. Yıllıklarda onun korkusuz, cesur ve drujinasını çok seven bir Knyaz olduğu yazılmıştır.

348 Yıllıkta Vyacheslav'ın nasıl gömüldüğü ve onun babası için neler yaptığı geniş bir şekilde anlatılmaktadır, *İpatiyevsкая Letopis'*, s.325.

uzlaşırız". Rostislav bütün bunları dinlemedi ve İzyaslav Davidoviç'in üzerine Çernigov'a gitti. İzyaslav Davidoviç bunu duyunca Gleb Yureviç ve Polovetslere "atlarıyla süratli bir şekilde kendisine yardıma gelmeleri" için haber gönderdi. Rostislav, Vsevolodoviç, İzyaslav Mstislaviç gelecek Boloves'de durdular. Rostislav, Svyatoslav İzyaslaviç kendi adamlarını Çernigov'daki İzyaslav Davidoviç'e göndererek şöyle dediler: "Bize Haç'ı öp, babanın şehri olan Çernigov'da otur, biz ise Kiyev'de oturalım. Böylece hepimiz kendi yerimizde olmuş oluruz". İzyaslav ise şöyle cevap verdi: "Sizler, onlar benim üzerime geldiklerinde hiçbir şey yapmadınız (yardım etmediniz), bundan sonra sizlerle aramızın nasıl olacağını Tanrı gösterecek". Bu cevabı verdikten hemen sonra Gleb Yureviç ve Polovetsleri birleştirerek onlarla beraber Pereyaslavl yakınlarında durdu. Ertesi gün (sabahleyin) İzyaslav Polovetsler ve Gleb'le beraber onlara karşı Boloves'e doğru gitti. Rostislav Nehri üzerinde ok atan okçular yanına geldiğinde Polovetslerin çok kalabalık olduklarını gördü ve kendilerinin az olduklarından korkarak, İzyaslav Davidoviç'e barış rica eden elçiler, göndermeye başladı ve ona Kiyev ile Mstislav'ın elindeki Pereyaslavl'i vereceğini vadetti. Kendi elindeki Pereyaslavl'in verileceğini duyan Mstislav: "Ne Pereyaslavl benim ne de Kiyev senin olacaktır" diyerek atını ve drujinasını geri çevirdi. Polovetsler onların alaylarının etrafını kuşattılar ve onlarla iki gün savaştılar. Polovetsler onları şaşırttılar ve Rostislav'ın bütün askerleri kaçtılar. Askerlerin bir kısmı öldüler büyük bir kısmı da yakalandılar. Ayrıca Knyazlar ile Rostislav'ın, Svyatoslav'ın ve Mstislav'ın drujinaları dağıldılar. Savaş sırasında Rostislav'ın atı ilk sıçrayışta dengesini sağlayamadı ve Rostislav'ı yere düşürdü. Oğlu Svyatoslav bunu görünce atından inerek babasını korudu ve onlarla çarpışmaya başladı. Bu sırada onun etrafını saran askerleri ona at verdiler. Rostislav kaçarak Özi'yi geçti ve Lübeç'den aşağı doğru süratle inerek Smolensk'e gitti. Mstislav İzyaslaviç ve Svyatoslav Rostislaviç beraber Pereyaslavl'e gittiler ve Rostislav'ın orada bulunan hanımını yanlarına aldılar. Daha sonra Luçesk'e gittiler. Kaçmaya çalışan Svyatoslav Vsevolodoviç'i Polovetsler yakaladılar. İzyaslav ise hanımıyla beraber Rus ordusundaki bazı askerleri Rus topraklarında kurtardı ve çoğuna iyilik yaptı. Polovetslerden kim kaçtı ise onları satmadı (yani Polovetslere esir düşüp, satılan askerleri onlara geri vermedi). İzyaslav

Kiyevlilere “size gelmek istiyorum” diye haber gönderdi. Onlar Polovetslerden korktukları için onu istediler çünkü Kiyev’de tek bir Knyaz bile kalmamıştı. Kiyevliler piskopos Demyan Kanevski’yi, İzyaslav’a elçi göndererek şöyle dediler: “Kiyev’e gel yoksa bizi Polovetsler alacaklar. Sen bizim Knyazımızsın o yüzden gel”. İzyaslav Kiyev’e gelerek tahta oturdu. Gleb’i ise Pereyaslav’de Knyazlık yapmaya gönderdi. İzyaslav, Svyatoslav Olegoviç’e elçiler göndererek, onunla beraber, kendisinin Kiyev’de, Svyatoslav’ın ise Pereyaslav’de nasıl oturacaklarını düşünmeye başladılar. Yuri’nin geldiğini gören Svyatoslav, onu durdurmanın imkânsız olduğunu anladı. Bu sırada Polovetsler Pereyaslav yakınlarında pek çok kötülükler yaptılar, köyleri ve Lat Kilisesi ile Aziz Mümin Gleb ve Boris’in adlarını taşıyan kiliseleri ateşe verip yaktılar.³⁴⁹

349 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.325-328; *Voskresenskaya Letopis’*, s.61-62; *Lavrentiyevskaya Letopis’*, *Troitskaya Letopis’* ve *Radzivilovskaya Letopis’*te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Yıl 6662 / 1154: İzyaslav Mstislaviç bu yıl Kasım ayının 13’ünde öldü ve onu Kutsal Feodor Kilisesi’nin yanındaki manastıra gömdüler. İzyaslav Davidoviç, İzyaslav’ın öldüğünü duyunca Kiyev’in aşağısındaki Özi’ye geldi ve Vyacheslav ile Mstislav İzyaslaviç’e elçiler göndererek şöyle dedi: “Ben kardeşinin karşısında olmadım, o bana ne emretti ise onu yaptım. Onun ölümüne ben de ağlıyorum”. Bunun üzerine Vyacheslav, Mstislav ile birlikte onu askerleriyle beraber Kiyev’e bırakmamaya karar verdiler çünkü Rostislav henüz Smolensk’den gelmemişti. Bu sırada Gleb Yureviç, pek çok Polovets ile Pereyaslav’le Mstislav İzyaslaviç’in üzerine geldi. Pereyaslavliler onlarla şiddetli savaştılar ve Gleb, Polovetslerle hiçbir şey yapamadan gitti. O, daha sonra Polovetslerle birlikte Piryatin’i aldı. Bu sırada Rostislav Svyatoslaviç, Vsevolodoviç, Mstislav İzyaslaviç, Kiyevlileri ve küçük bir Tork grubunu yanlarına alarak Çernigov’a İzyaslav Davidoviç’in üzerine gittiler. Özi’ye geldiklerinde onlara “yaşlı Vyacheslav” öldü” diye bir haber geldi. O, kendi alaylarını Svyatoslav’a bırakarak Kiyev’e geldi ve onu Kutsal Sofya Kilisesi’ne büyük bir şerefle gömdü. Sonra tekrar Vyacheslav’ın da drujinasını yanına alarak Çernigov’a gitti. İzyaslav Davidoviç, Gleb Yureviç’e elçiler göndererek: “Polovetslerle beraber süratle bana gel” dedi. Bu sırada Gleb, Suladaydı ve Polovetslerle birlikte süratli bir şekilde ona doğru gitti. Rostislav, Mstislav ve Vsevolodoviç Boloves yakınlarına gelerek durdular. İzyaslav, Polovetslerle beraber olan Gleb’e karşı gitti. Okçular nehre doğru ok atmaya başladılar. Rostislav, Polovetslerin çok kalabalık olduklarını görünce korktu ve İzyaslav’a elçiler göndererek şöyle dedi: “Sana yönetimim altındaki Kiyev ile Mstislav’ın elindeki Pereyaslav’i vereceğim”. Mstislav kendisine âit olan Pereyaslav’i vereceğini duyunca ona şöyle dedi: “Ne Pereyaslav benim ne de Kiyev senin olacaktır”. Atına doğru yöneldi ve drujinası ile beraber ondan ayrıldı. Onlar, onun böyle yaptığını görünce kendileri de gittiler. Polovetsler onları arkalarından kovaladılar. Bazılarını öldürdüler bazılarını ise ele geçirdiler. Geride kalanlar ise dağılarak kaçtılar. Rostislav Smolensk’e, Mstislav ve Svyatoslav Vsevolodoviç Kiyev’e doğru kaçtılar. Bu sırada

Yıl 6663 / 1155: Bu yılın sonbaharında Polovetsler gelerek Porosye'de³⁵⁰ savaştılar. Vasilko ise Berendilerle beraber onları kovalayarak, arkalarından gittiler. Yetiştiklerinin bazılarını öldürdüler bazılarını ise yakaladılar. Babasının yanına büyük bir şeref ve şöhretle döndü.³⁵¹

Vyaçeslav'ı Polovetsler yakaladılar. Mstislav, Svyatoslav Rostislaviç ile Pereyaslav'le gelerek hanımını aldı ve oradan Luçeske gitti. Bu durum Kiyevliler için çok zordu çünkü onların yanında hiçbir Knyaz kalmamıştı. Kiyevliler Piskopos Demyana'yı İzyaslav Davidoviç'e göndererek şöyle dediler: "Kiyev'e gel, bizi o zaman Polovetsler alamazlar". Bu sırada Polovetsler Pereyaslav civarında pek çok kötülükler yaparak, bütün köyleri ateşe verip kiliseleri yakıyorlardı"; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.324-326; *Troitskaya Letopis'*, s.237-238; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.126-127: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 1155 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Yine bu yıl Kiyev Knyazı Rostislav İzyaslaviç Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Kiyevliler, Torklar ve pek çok askerle Çernigov'a İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Alaylar Çernigov'a giderken yanlarına Vyaçeslav'ın askerlerini de alarak gittiler ve Boloves'de durdular. Çernigov Knyazı İzyaslav Davidoviç, Gleb Yureviç elçiler göndererek Polovetslerin süratle üzerine doğru geldiklerini söyledi. Bu sırada Gleb Sulâda idi ve kısa bir süre sonra Polovetslerle Rostislav'ın üzerine gitti. Kiyev Knyazı Rostislav Mstislaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Mstislav İzyaslaviç Boloves yakınlarında duruyorlardı. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Knyaz Gleb Yureviç, Polovets Knyazları Çemgur, Berdebek, Temir ve diğer Polovets knyazları ile Polovetsler süratle üzerlerine giderek nehirден onların üzerlerine ok atmaya başladılar. Oklar gökyüzünde sanki yağmur gibi yağıyor ve gökyüzü görünmüyordu. Pek çok insan ve at bu oklardan öldü. Polovetsler nehirден ok atmaya başladıklarında Rostislav korktu ve elçiler göndererek barış isteyip "Kiyev'i kendisine, Pereyaslav'ı de kardeşine vereceğini" söyledi. Kardeşinin oğlu Mstislav İzyaslaviç bunu duyunca: "Ne sana Kiyev ne de bize Pereyaslav!" diyerek atına bindi ve druinasıyla beraber amcasından ayrılarak gitti. Knyaz Rostislav Mstislaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç korkarak kaçtılar. Polovetsler onları arkalarından kovaladılar. Çoğunu öldürdüler, kalanları ise esir aldılar. Svyatoslav Vsevolodoviç onun boyarları Roman Sudislaviç, Dobrin Feodoroviç ve daha pek çok boyar lanetli Polovetsler tarafından esir alındılar. Her yerde Polovetslerin öldürdükleri insanlar vardı ve pek çok kan döktüler. Hristiyanlar arasında büyük bir korku ve dehşet yarattılar. Kiyev'de büyük bir acı oldu. Kaniyev (Kanev) Piskoposu Demyan Çernigov'a İzyaslav Davidoviç'in yanına giderek şöyle dedi: "Hepiniz bir soydan geliyorsunuz. Büyük ve ünlü Kiyev artık boş. Yaptıklarınız yeter. Görüyor musun? Polovetsler bizi gelip istedikleri gibi ele geçiriyorlar. Rus topraklarındaki bütün şeref ve şan artık onların. Onlarla yaşıyor muyuz? Knyaz Kiyev'e git ve Kiyev'de Knyazlık yap". O da bu sözler üzerine Kiyev'e gelerek oturdu.", s.200-201.

350 Ros Nehrinin Kiyev Knyazlığı sınırları içerisine dökülen bir kolu.

351 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.329; *Nikonovskaya Letopis'*te bu hâdiseler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Polovetsler geldiler pek çok esir alarak geri döndüler. Onlar bozkırda iken farkında olmadan boş bulundular ve Berendiler onları

Bu yıl Yuri, Polovetsler üzerine Kanev'e³⁵² gitti. Karşılaştıklarında Polovetsler yanına gelerek ondan Berendilerin ellerinde bulundurdıkları kardeşlerini geri vermesini rica ettiler. O bu isteği Berendilere söylediği zaman, Berendiler ona: "Biz Rus toprakları için senin oğlunla beraber ölüyor ve senin şeref için başımızı koyuyoruz" dediler ve vermek istemediler. Yuri kötülük yapmadı ve Polovetslere hediyeler vererek onları gönderdi, kendisi de Kiyev'e gitti.³⁵³

Aynı yıl Polovetsler barışmak için Dubnitsa³⁵⁴ boyunca Supoy'un³⁵⁵ yukarı ağzına kadar gelerek durdular. Yuri ise oğullarıyla ve Rostislav, Vladimir, Yaroslav İzyaslaviç ile birleşerek ve Galiçlilerden yardım alarak Kanev'e gitti. Polovetslere elçiler göndererek şöyle dedi: "Bana barış için geliniz". Bu sırada keşif için çıkan çok az sayıdaki Polovets askerleri onun yanına gelerek şöyle dediler: "Yarın sabah hepimiz sana geleceğiz". Fakat o gece onların hepsi kaçtı. Yuri ise Kiyev'e geri döndü.³⁵⁶

arkalarından kovaladılar. Onlara yetişerek savaştılar ve çoğunu öldürdüler diğerlerini ise yakalayarak esir aldılar.", s. 203.

352 Özi Nehrinin kıyısında bulunan Kanev şehri, günümüzde Ukrayna'nın Çerkas bölgesinde bulunmaktadır.

353 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.330; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.327-328; *Troitskaya Letopis'*, s.239 ve *Voskresenskaya Letopis'*, s.63'te bu bilgiler aynıdır sadece: "Polovetsler Yuri'den hediyeler alarak gittiler ama onunla barış yapmadılar ve Pereyaslav yakınlarında pek çok kötülükler yaptılar" şeklinde geçmektedir; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.128'de dipnotta verilen bilgiler *Pereyaslavl-Suzdal Yıllığı*'ndan alınarak verilmiştir. Yıllığın kendi nüshasında bu bilgiler yoktur; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Kiyev Knyazı Yuri Kanev'e geldi. Arkalarından Polovetsler geldiler ve Kanev yakınlarında karşılaştılar. Polovetsler kendi Polovets kardeşlerini ve Polovets Knyazlarını Berendelilerden istedikler. Yuri, Berendilere elçiler göndererek onların yanında olan bütün Polovetsleri vermelerini istedi. Berendiler buna çok sinirlendiler ve şöyle dediler: "Biz kanımızı Rus toprakları için döküyor ve Polovetslerle isteyerek savaşıyoruz. Şimdi sen onları topraklarına geri göndermeyi mi düşünüyorsun?" Polovetsler bu sözleri duyunca Yuri ile barış yapmadılar ama ondan pek çok hediyeler alarak geri döndüler.", s.203.

354 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

355 Pereyaslavl Knyazlığı'nda bir nehir.

356 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.331; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.328; *Troitskaya Letopis'*, s.240; *Voskresenskaya Letopis'*, s.63-64; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklı olarak şöyledir: "Bu yıl Polovets alayları barış yapmak için geldiler ve Dubents boyunca durdular. Sonra Sula'nın yukarisına gittiler. Knyaz Yuri, Rostislav Mstislaviç, Vladimir İzyaslaviç, Yaroslav İzyaslaviç ve Galiçliler yardıma gelerek Kanev yakınlarına lanetli Polovetslerin üzerine gittiler. Bu arada Polovetslere elçiler göndererek şöyle dediler: "Biz Kanev yakınlarında duruyoruz. Barış yapmak için bize ge-

Bu yıl Knyaz Gleb Yureviç pek çok Polovets'le Pereyaslavl'e Knyaz Mstislav İzyaslaviç'in üzerine gitti. Pereyaslavlılar onlarla şiddetli savaştılar. Knyaz Gleb Polovetslerle hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadan utanç içerisinde geri döndü. Polovetsler kendi topraklarına geri dönerlerken Piryatin şehrini ele geçirdiler ve oradaki insanların çoğunu öldürdüler, geri kalanları da yanlarına esir olarak aldılar.³⁵⁷

Bu yıl Polovetsler alaylarıyla gelerek Pereyaslavl yakınlarında pek çok kötülükler yaptılar. Azize Meryem Ana Manastırı ile Kutsal Çilekeşler Boris ve Gleb Manastırı'nı ve daha pek çok manastır, kilise ve hastaneleri yakarak ateşe verdiler. Her şeyi yağmaladılar, pek çok ganimet ve insanı esir aldılar. Knyaz Yuri Dolgoruki kardeşinin oğlu Kiyev Knyazı İzyaslav'ın öldüğünü duyunca Rusya'ya gitmeyi düşündü ama Smolyanlılar buna karşı çıktılar ve ona elçiler göndererek gitmemesini istediler. Bu sırada o yolda iken "onun üzerine Çernigov güçlerinin Polovetslerle geldikleri, oğluyla savaştıkları ama hiçbir şey yapmadan geri döndükleri, Sula'ya gittikleri ve orada durdukları ile; Knyaz Rostislav Mstislaviç, oğlu Svyatoslav, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Mstislav İzyaslaviç ile Çernigov'a İzyaslav Davidoviç ve oğlu Gleb'in üzerine gittikleri" haberi geldi. Haberci ona (Rostislav) ayrıca amcasının öldüğünü de söyledi. Rostislav Kiyev'e döndü. Onu gömdükten sonra tekrar Çernigov'a İzyaslav Davidoviç ve oğlu Gleb'in üzerine gitti. Boloves'e geldi ve burada Çernigovlu İzyaslav, oğlu Gleb ve Polovetsler arasında çok şiddetli bir savaş oldu. Kiyev Knyazı onları yendi ve tek başına Kiyev'de oturdu.³⁵⁸

Yine bu yıl Polovetsler Dominesk (Demenesk)'e kadar savaşıarak Pereyaslavl'e geldiler ve pek çok kötülükler yaptılar. İnsanların çoğunu öldürdüler. Geride kalanları ise esir alarak yanlarında götürdüler.³⁵⁹

liniz". Aslında Polovetsler onlarla barış yapmak istemiyorlardı. Sadece az bir insanla gidip onların güçlerini görmek istediler. Onların güçlerinin çok olduğunu görünce, onlara: "Biz şimdi geri dönelim yarın hepimiz barış yapmak için tekrar geleceğiz" dediler. Geri dönerek oradakilere onların kuvvetlerinin çok olduğunu söylediler ve o gece bozkıra kaçtılar. Knyaz Yuri ise Kiyev'e geri döndü.", s.204.

357 *Nikonovskaya Letopis'*, s.199-200.

358 *Nikonovskaya Letopis'*, s.201.

359 *Nikonovskaya Letopis'*, s.203.

Yıl 6664 / 1156: Bu yıl Yuri yanına İzyaslav Davidoviç ve Svyatoslav Olegoviç'i alarak Zarub'e³⁶⁰ Polovetslerin üzerine gitti ve Polovetslerle barış yaptı çünkü onlar çok kalabalıktılar. İzyaslav onları yanına alarak Berezov'a³⁶¹ gitti. Oğlunu Svyatoslav Vladimiroviç üzerine gönderdi. Yuri daha sonra yanına Svyatoslav Olegoviç'i alarak Kiyev'e gitti.³⁶²

Bu yıl Polovetsler Ryazan'daki Bıstra Sosna'ya geldiler ve pek çok esir alarak evlerine döndüler.³⁶³

Yıl 6665 / 1157: Bu yıl İzyaslav Kanev'e Polovetslerin üzerine gitti ve onlarla barış yaparak Kiyev'e döndü.³⁶⁴

Yıl 6667 / 1159: Bu yıl İvan Berladnik³⁶⁵, İzyaslav'ın yanından ayrılarak Polovetslerin yanına bozkıra doğru gitti.³⁶⁶ İzyaslav Davidoviç Galiçli Yaroslav'ın³⁶⁷ üzerine ve İvan Rostislaviç'in bölgelerini aramaya (almaya) ordusunu gönderdi. İzyaslav'a "Vladimir'den birleşerek Kiyev'e gitmek istiyoruz" diye haber geldi. Kardeşi Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'e "kendisiyle beraber Galiç üzerine gitmelerini isteyen ve onların da Kiyev üzerine gittiklerine dâir" haberleri söyleyen elçilerini gönderdi. Svyatoslav Olegoviç ona elçiler göndererek, "onun iyi bir şey yapmadığını ve bu yüzden de onunla gitmeyeceğini, çocuklarıyla beraber olacağını" söyledi. İzyaslav kardeşini dinlemedi ve Kiyev'den gitti. Svyatoslav onun arkasından Polovets Knyazı Şarukan'ın kardeşi Vali Georgi İvanoviç'i gönderdi. O, Vasilyev yakınlarında ona yetiştirdi ve onu vazgeçirmeye çalıştı ama o, ona "Tanrı'nın Galiçlileri yenmelerine yardım edeceğini" söyledi. Bunun üzerine Georgi geri dönerek Svyatoslav'a söylediklerini anlattı. Svyatoslav bu sözlerle çok üzüldü

360 Yıllıklarda iki farklı bölgede Zarub şehrinde bahsedilmektedir. Biri Kiyev yakınlarında Vitiçev şehrinin altında Özi'nin sağ kolunda Trubej Nehrinin hemen yanında diğeri de Varyag Adasının yakınlarında. Buradaki Zarub, Trubej Nehrinin hemen yanındakidir.

361 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

362 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.333; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.328; *Voskresenskaya Letopis'*, s.64-65.

363 *Nikonovskaya Letopis'*, s.207.

364 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.337; *Voskresenskaya Letopis'*, s.66.

365 İvan, İvanki Rostislaviç Berladnik, Knyaz Rostislav Vladimiroviç'in oğludur.

366 *Voskresenskaya Letopis'*, s.68.

367 Yaroslav İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğlu ve Lutsk Knyazıdır. Yıllıklarda ismi 1154-1174 yılları arasındaki hadiselerde geçmektedir.

ve şöyle dedi: “Tanrım benim tevekkülümü gör. Hristiyan kanını dökmemek, babamı öldürmemek için Çernigov’un etrafındaki 7 boş şehrin arasından Moraviysk, Lübeçk (Lübeç), Orgoş, Vsevolj şehirlerini kaç kere almak istemememe rağmen sonunda almaya mecbur oldum. Bu sahillerde köpekler (kötüler) ve Polovetsler oturuyorlar. Bütün Çernigov bölgesini kendileri ve oğulları ellerinde tutuyorlar ama bu onlara yetmez. Bana Çernigov’a gitmemi emrediyor, kendisi ise Çernigov’u benim elimden almayacağına dâir daha önce Haç’ı öpmüştü. Düşmanlarıma karşı Tanrım ve Şerefli Haç beni koruyunuz. Ben savaşa gitmek istemiyor, Rus toprakları için iyilik ve sükûnet istiyorum”. İzyaslav Munarev’e³⁶⁸ giderek orada oğullarını bekledi ve gelince onları Polovetslere gönderdi. Onlara atla süratli bir şekilde gitmelerini emretti. Bu sırada ona “Mstislav, Vladimir, Yaropolk ve Galiçliler Kiyev’e geliyorlar” diye haber geldi. O bu haber geldiğinde Vasilev³⁶⁹ yakınlarındaydı. Bu sırada onun yanına Svyatoslav kalabalık Polovetslerle geldi ve oradan birlikte Belgorod’a gittiler. Belgorod’a geldiklerinde Kiyev yolu üzerinde durdular. Mstislav da kardeşiyle beraber Belgorod’a gelerek şehre girdi ve şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladı. Şehirden çıktıklarında güçlüydüler. Belgorod’daki İzyaslav’a 20.000 kişilik Başkurdlar³⁷⁰ ile üvey babası Svyatoslav Vladimiriç’ten³⁷¹ büyük bir yardım geldi. Annesi Polovetslere kaçtı. İzyaslav ise alaylarına şehirden gitmelerini emretti ve böylece alaylarını ortaya çıkardı ama şehirden gitmediler ve 12 gün şehirde kaldılar. Berendilerin arasında yalan bir söz dağıldı: şehire gelerek savaşılıyorlar ve kendi aralarında konuşuyorlar (savaş yapmayacaklarını söylüyorlar ama yapıyorlar): Tudor Satmazoviç, Karakoz Mnüzoviç, Karas Kokey ile aralarında çocuklarıyla bulunan Kuzma Snovidiç’in başkanlık ettiği bir heyet geceleyin yazdıkları notu (mektubu) Kuzma’nın oğluna vererek şöyle dediler: “Belgorod’a Mstislav’a git ve ona şöyle söyle:

368 Bolohiv topraklarında bulunan bir şehir.

369 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

370 Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: Baskird, Baskir boyunun adıdır. 1) < baş qurt “rehber, şef, önder kurt”; 2) babja “bacanak” + oqr: Bulgar boylarından birinin adı badj (a) (o) gur > başkir; başkırt – Başkırt boyunun adı. *Turkskaya Leksika*, s.62. Burada bahsedilenlerin Bulgar boyu olma ihtimali çok yüksek.

371 Svyatoslav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Davidoviç’in oğludur ve Drevlyan’da Knyazlık yapmıştır.

“Sen bizim Knyazımızsın. İyilikte kötülükte senden gelecek. Eğer sen baban gibi bizi ve şehri sevip kabul etmek istersen biz İzyaslav’dan vazgeçeceğiz”. Bu sözlerle Mstislav çok sevindi ve o gece gelen gençle beraber elçi Olbır Şeroşeviç’i³⁷² alaylarıyla birlikte onlara gönderdi. Gece yarısı Berendiler ve Torklar bağırıp-çağırarak Belgorod’a doğru gittiler. İzyaslav ise onların bunu yalandan şaşırtmak için yaptıklarını anlayınca atına binerek onları arkadaşlarının olduğu yere kadar kovdu. Onların eşyalarının yandığını görünce geri döndü. Oğlu, Svyatoslav Vladimiroviç ve Vladimir Mstislaviç ile beraber Vışgorad üzerine Gomya’ya doğru kaçtı. Gomya’da knyageniyayı (çariçe) bekledi ama knyageniya Gleb’in damadının yanına Pereyaslav’le kaçtı. Oradan daha sonra Gorodok, Glebel, Horobor ve Ropesk’e gitti. Yaroslav Vsevolodoviç, onu Ropesk’de teselli ederek saygı gösterdi ve daha sonra da Gomya’ya kadar geçirip uğurladı. İzyaslav, Knyangeniya ile Gomya’dan Vyatiç’e geldi ve Knyageniya’nın şehrini Svyatoslav’ın askerlerinin kalkanlarından alarak şehre girdi. Arkasından Svyatoslav’ın gelmemesi içinde bütün Vyatiç’i aldı. Svyatoslav Oblov ve Vyatiç’in alındığını görünce İzyaslav’ın arkadaşlarını ve boyarlarını aramaya başladı ama sadece onların hanımlarını yakalayabildi ve onlardan intikâmını aldı. Polovetsler ise Belgorod’dan Yuri’in yanına kaçtılar. Onlardan büyük bir kısmını Berendiler ve Yurililer yakaladılar, bir kısmı ise Ros Nehrinde boğuldular. Mstislav, Vladimir ve Yaroslav 22 Aralık’ta³⁷³ Kiyev’e geldiler.³⁷⁴

Yine bu yıl İzyaslav Davıdoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç³⁷⁵ ve kalabalık Polovetslerle Kiyev’e Rostislav Mstislaviç’in üzerine gitti ve Vışgorad’ın karşısındaki Desna Nehrinde durdu. Knyaz Rostislav Mstislaviç onların çok kalabalık olduklarını görünce hiçbir yerden yardım gelmeyeceğini düşündü ve Kiyev’den kaçmaya karar verdi. Ama drujinası ona şöyle dedi: “Knyaz kaçma! Şehirden çıkarak onlarla savaşıabiliriz. Taş, tahta ve her türlü silâhımız var. Ayrıca şehrin duvarlarında da askerlerimiz vardır”. Rostislav Mstislaviç bu söylenenleri

372 Râsonyi bu kelimenin Olbır, Ol’beri, Alper şeklindeki etimolojik gelişimini vermektedir. *Kuman Özel*, s.122.

373 *Lavrentiyevskaya Letopis*’te Mstislav’ın 1158 yılında Kiyev’e girdiği yazılmıştır, s.331.

374 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.341-344; *Voskresenskaya Letopis*’, s.68-70.

375 Olge Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav İgoreviç’in oğludur.

duyunca savaşa hazırlandı ve şehirden bütün askerleri çıkardı. Şehrin dışı çok korkunç görünüyordu. Aralarındaki savaş çok şiddetli oldu. Bütün şehir oklarla örtüldü ve insanlar mahvoldular. İzyaslav Davıdoviç yenmeye başladı ve Rostislav Mstislaviç'in binbaşı Jiroslav Andreveviç ona şöyle dedi: "Knyaz! Drujinanı yanına alarak şehirden git". O, onu dinledi ve hanımı ile çocuklarını yanına alarak Kiyev'den kaçtı ve askerleriyle Belgorod'a gitti ve şehri kuşatarak aldı. Daha sonra gözyaşları içerisinde ve yalvaran sözlerle Knyaz Vladimir Andreveviç ve Mstislav İzyaslaviç'e elçiler göndererek kendisine yardıma gelmelerini istedi. Knyaz İzyaslav Davıdoviç, Kiyev'e girdi ve Büyük Kiyev tahtına oturdu. Bunu duyan Rostislav Mstislaviç Belgorod'a doğru onun üzerine Kiyevliler, Polovetsler ve Berendilerle gitti ve Belgorod'ı aldı. Polovetsler yolları üzerindeki köyleri savaşıarak yaktdılar. Mstislav İzyaslaviç kardeşi Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreveviç³⁷⁶, Vladimir'den Vladimiriler, Luçanlılar, Lehliler, Çeklerle beraber Rostislav Mstislaviç'e yardım için Belgorod'a doğru gittiler. Berendiler Mstislav İzyaslaviç'in çok kalabalık bir orduyla geldiğini duyunca İzyaslav Davıdoviç'den ayrılarak Mstislav İzyaslaviç'in yanına gittiler. O'da onları büyük bir memnuniyetle kabul etti. Onlarda yakında İzyaslav Davıdoviç'le yapacakları savaşı beklemeye başladılar ve ona şöyle dediler: "Biz sana geldik, onun askerleri köylerine döndüler. Bu yüzden de onun yanında az asker var". Bunları duyan Mstislav onun arkasından giderek kovmak istediği için gitti. İzyaslav drujinasının az olduğunu ve askerlerin kaçtığını görünce yanındaki drujinası ile kendisi de kaçtı. Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç onu arkasından kovalayarak tâkip ettiler ve yakaladılar. Jelani Nehri³⁷⁷ üzerinde kaşılaştılar. Çarpışma çok çetin oldu. Jelani Nehri pek çok askerin kanıyla bulandı. Aralarında ne barış ne de sevgi vardı. Mstislav İzyaslaviç diğer güçlerini Vladimir'e amcası Rostislav Mstislaviç'e yardım etmeleri için gönderdi. Bu sırada pek çok alay ile Galiç askerleri ve Knyazları, Torçesk'ten Rostislav'ın oğlu Rurik, Knyaz Vladimir, Andreveviç, Knyaz Vasilko Yureviç, Berendiler, Kovuyar, Dalmatlar, Torklar, Peçeneklerle geldiler. Yine Mstislav İzyaslaviç, Rostislav

376 Yaropolk Andreveviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Andrei Vladimiroviç'in oğludur. Yıllıklarda ismi 1157 tarihinden itibaren geçmektedir.

377 Pripyat Nehri Özi'nin Ukrayna ve Beyaz Rusya'da akan kollarından biridir ve Jelani Nehri de onun sağ akımlarından biridir.

Mstislaviç, Yaroslav İzyaslaviç, Yaropolk Andreyeviç ile geldiler. Onların alayları çok kalabalıktı. İzyaslav Davidoviç'in üzerine gittiler. Bu arada Çerniye Klobukilerin de hepsi onun üzerine gittiler. O, onların güçlerinin çok olduğunu görünce hemen kaçtı. Onlar, onun arkasından gittiler ve yakalayarak drujinasındakilerin çoğunu öldürdüler. Diğerlerini de yakaladılar. İzyaslav Davidoviç kendi başını korumak için zırhını giyerek kaçtı ama Voibor Negeçeviç onu mızrakla omuzundan yaraladı. O, kaçmaya devam etti. Bunun üzerine o, tekrar ok atarak onu koltuğunun altından bir kez daha yaraladı ve onu alarak Mstislav İzyaslaviç ve Rostislav Mstislaviç'in yanına getirdi. Kısa bir süre sonra da onların yanında öldü.³⁷⁸

Bu yıl Knyaz İzyaslav Davidoviç, Kiyev Knyazlığını kaybedince, Kiyev alaylarını aramaları için alaylar toplayarak gönderdi. Kiyev Knyazlığı en büyük knyazlık olduğu için hep istenen, arzu edilen bunun içinde çalışılan bir knyazlık idi. Knyaz İzyaslav Davidoviç'de onu kaybettiği için üzüntülüydü. Polovets Knyazları Polovetslerle beraber onun yanına Virev'e geldiler. O, onlarla Çernigov'a doğru giderek Desna Nehrinin aşağısında durdu. Bu sırada Çernigov'da Svyatoslav Olegoviç Knyazlık yapıyordu. Yanında kardeşinin oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik Rostislaviç vardı. Onlarla Desna'ya gelenler hakkında konuştu ve onları yanından göndermedi. Kiyev'deki Büyük Knyaz Rostislav Mstislaviç'e elçiler göndererek yardım istedi. O da ona Yaroslav İzyaslaviç, Vladimir Andreyeviç ve Galıç kuvvetlerini gönderdi. İzyaslav bunu duyunca Polovetslerle beraber bozkıra kaçtı. Onlar, arkalarından Desna Nehrine kadar gittiler ama yakalayamayarak geri döndüler. Knyaz İzyaslav Davidoviç, Igor şehrine gitti ve burada ona Çernigov'dan: "Hiçbir yere gitme, kardeşin Svyatoslav çok hasta ve kardeşinin oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ondan ayrılarak Çernigov'a doğru gitti. Ordudaki askerlerin de çoğu dağıldılar" haberi geldi. O bunları duyunca hemen sağlığı iyi olmayan Çernigov Knyazı üzerine Çernigov'a doğru gitti. Şehre geldi ve şehrin karşısında çadır kurarak hanımı, çocukları ve boyarları ile durdu ve onlara hiçbir şey yapmamalarını emretti. İzyaslav Davidoviç ise süratle Svyatoslav'ın üzerine geldi. Desna Nehrindeki geçidi geçtiler. Polovetsler savaşarak önden gittiler ve köyleri yakıtılar. Bunları

378 *Nikonovskaya Letopis'*, s.218-220.

duyan Yaroslav İzyaslaviç'de derhal asker topladı ve kendi alaylarını düzene koydu. Vladimir Andreyeviç ve Rurik Rostislaviç'i onların üzerine gönderdi. Vladimir Andreyeviç kendi alaylarıyla Çernigov yakınlarına geldi. Yanında Kiyev ve Galiç alayları da vardı. Alaylarını savaş düzene sokarak İzyaslav Davidoviç'in kendisini beklediği yere doğru süratli bir şekilde gitti. Berendileri Polovetsler ve İzyaslav Davidoviç'in üzerine gönderdi. Onlar, onları geri döndürdüler. Onlardan bazılarını esir aldılar. Polovetsler, İzyaslav Davidoviç'e gelerek "onların çok kalabalık olduklarını ve karşılarında duramayacaklarını" söylediler. O, bunları duyunca Desna'nın dışına doğru kaçtı. Onlar, onu tâkip ederek Desna'nın dışına kadar kovaladılar ama yakalayamarak geri döndüler. İzyaslav Davidoviç, Polovetslerle bozkıra kaçtı.³⁷⁹

Bu yıl Galiçli Yaroslav³⁸⁰ kendi arkadaşı ve meslektaşı İvan Rostislaviç'i aramaya başladı ve bu arada Rus Knyazları ile Lyah Knyazlarını İvan'a karşı kendisine yardım etmeleri için ikna etti. Onların hepside ona yardım edeceklerini vadettiler. İzyaslav Davidoviç'e Galiçli Yaroslav İzbegnav'i, Svyatoslav Olegoviç'i, Jiroslav İvankoviç'i, Rostislav Mstislaviç'i Mstislav İzyaslaviç'i, Jiroslav Vasilyeviç'i, Yaroslav İzyaslaviç'i, Anofri'yi Vladimir Andreyeviç'i, Gavril Vasilyeviç'i, Svyatoslav Vsevolodoviç'i, Kiyevlileri, kralın kendi askerlerini ve Lyahların kendi askerlerini elçi olarak gönderdiler. İzyaslav hepsini karşıladı ve onlara cevabını vererek gönderdi. İvan ise telaşlanarak bozkıra Polovetslerin yanına gitti ve Polovetslerle birlikte Tuna boyundaki şehirlerde durdular ve özellikle iki ambar yiyeceği olan şehri yağmaladılar, oradan pek çok eşya ve mal alarak Galiçli balıkçılara çok kötülükler yaptılar. Bu arada İvan'a kalabalık bir Polovets grubu gelerek ondan 6000 silâh satın aldılar ve önce Kuçelmin'e³⁸¹ daha sonra da büyük bir sevinçle Uşıtsa'ya³⁸² gittiler. Yaroslav'ın pusuda bekleyen insanları şehre girerek şiddetli bir şekilde savaşmaya başladılar. Kötülerden şehrin duvarlarından atlayan 300 kişi İvan'ın yanına geldiler. Polovetsler şehri almak istediler ama İvan on-

379 *Nikonovskaya Letopis'*, s.215-216.

380 Yaroslav Vladimiroviç (1152-1187), Knyaz Vladimir Volodareviç'in oğludur ve Galiç'te Knyazlık yapmıştır. Kendisine "*Osmomsl: sekiz fikirli*" diye lakâp verilmiştir.

381 Galiç Knyazlığı topraklarında bir şehir.

382 Galiç Knyazlığı topraklarında bir şehir.

lara izin vermedi. Buna kızıp öfkelenen Polovetsler İvan'dan ayrılarak gittiler. İzyaslav İvan'a elçiler göndererek onu Kiyev'e getirtti. İzyaslav, Mstislav ve Valdimir Andreyeviç'in arkasından alaylarıyla gitmek istediklerini görünce kardeşi Çernigovlu Svyatoslav'a Gleb Raşkoviç'i elçi olarak gönderdi ve "onların kendi alaylarıyla gelmek istediklerini" söyleyerek Mozır ve Çiçersk şehirlerini verdi. Svyatoslav da ona haklı olduğunu, onların öfkelenediklerini ama Tanrı'nın bölgelerini koruyacağını ve aralarında iyiliğin olacağını söyledi. Hepsinin sevgisi için öptü. Lutava'dan³⁸³ çıkan İzyaslav, Svyatoslav Olegoviç, oğlu Oleg, Igor, Vsevolodoviç ve Svyatoslav Vladimiroviç büyük bir sevgi içerisinde 3 gün beraber oldular ve sayısız hediyeler aldılar.³⁸⁴

Bu yıl İzyaslav Davıdoviç kalabalık Polovetslerle Çernigov'a geldi. Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'in yanına bu sırada babalarından yardım olarak gönderilen Rurik Rostislaviç geldi. Birlikte giderek Desna'da savaştılar. İzyaslav, Polovetslerle beraber çok kötülükler yaparak köyleri yaktı ve insanları esir aldı. Her iki Svyatoslav, Rostislav'a elçiler göndererek ondan yardım rica ettiler. Rostislav onlara, Yaroslav İzyaslaviç ve Galiçli Vladimir Andreyeviç'i gönderdi. Bunu duyan İzyaslav ve Polovetsler bozkıra doğru gittiler. Bu gönderilenlerle birlikte geldiler ama onları bulamadılar. Desna'nın dışına onların arkasından gittiler. İki Svyatoslav ve Rurik sonuna kadar gittilerse de onları bulamayarak evlerine döndüler. İzyaslav bozkıra çekildi, Polovetsler ise evlerine döndüler.

383 Çernigov Knyazlığı'nda iki şehir.

384 *İpatiyevskaia Letopis'*, s.341; *Voskresenskaya Letopis'*, s.68; *Novgorod*'da bu hâdiseler 1158 yılına âit olarak verilmiştir. *Nikonovskaya Letopis'*'te bu yıla âit ayrıca şu bilgiler de bulunmaktadır: "Kiyev Knyazı İzyaslav, Galiç Knyazı Yaroslav Vladimiroviç'in üzerine gitmek ve onun bölgesinde İvan Berladnik'i aramak için asker toplamaya başladı. Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç'i kendisine yardım etmeleri için çağırdı ama onlar gitmediler ve ona da gitmemesini tavsiye ettiler. O, onları dinlemedi ve gururla gitti. Yanında kardeşinin oğlu Svyatoslav Vladimiroviç, pek çok Polovets Knyazı ile Polovetsler vardı. Bu sırada onun yanına bir haberci gelerek şöyle dedi: "Knyaz Mstislav İzyaslaviç ve Yaroslav Vladimiroviç senin üzerine sayısız askerle geliyorlar. Belogorod'a girdiler". Kiyev Knyazı İzyaslav Davıdoviç bunları duyunca hemen süratle onların üzerine pek çok asker ile Polovets Knyazları ve Polovetslerle gitti. Şehri kuşattı. Savaş çok şiddetli oldu. Ertesi gün Polovets Knyazı Başkord (Başkard) ve kardeşinin oğlu Svyatoslav 20.000 Polovetsle geldiler. İzyaslav Davıdoviç, Mstislav İzyaslaviç ile anlaştı ve aralarındaki barış ve sevgi hakkında konuştu." s.212-213.

Yine bu yıl kışın İzyaslav Davidoviç, Polovetslerle gelerek Smolensk bölgesinde savaştı.³⁸⁵

Bu yıl Polovetsler Nosov yakınlarından Alta'ya kadar giderek savaştılar. 23 Temmuz'da pek çok esir ve 8 hayvan sürüsü aldılar.³⁸⁶

Bu yıl İzyaslav Davidoviç, Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Svyatoslaviç Polovetsler Pereyaslavl'e, Gleb Yureviç'in üzerine gittiler. Şehrin önlerinde iki hafta kaldılar ve hiçbir şey yapmadan geri döndüler.³⁸⁷

Yıl 6668 / 1160: Bu yıl Vladimir Andreyeviç, Yaroslav İzyaslaviç ve Galiçliler Munarev ve Yaropolk şehirleri arasında Polovetslerle savaştılar ve pek çoğunu esir olarak aldılar. Bu sırada Berendiler de Ob-lazn'de savaştılar.

Yine bu yıl kalabalık bir Polovets grubu İzyaslav Davidoviç'in yanına Vırev'e geldiler. İzyaslav, Polovetslerin bütün güçleriyle birleşip Çernigov'a Svyatoslav Olegoviç'in üzerine gitti. Desna yakınlarındaki Krırovo³⁸⁸ boyunca biraz aşağıda bulunan Stonyaniç'e³⁸⁹ gelerek durdu. Svyatoslav'ın yanında ise oğlu Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik³⁹⁰ vardı. Rostislav kendi günahlarına inanmayan Kiyevlileri ve Berendileri buna inandırarak, Svyatoslav'dan oğlu Vsevolod'ı aldı. Onlarla Desna Nehrinde şiddetli savaştılar. Bazıları iki kişi bir ata, bazıları ise kendi atına binmiş olarak gittiler. Onların nehirden geçmelerine izin vermediler ve kalanlara büyük kötülük yaptılar, köyleri yaktılar, insanları öldürdüler. Svyatoslav ise Rostislav'a yardım göndermesi için iki elçi gönderdi. İzyaslav da Polovetslerle bozkırlara gitti, onlar gelerek Svyatoslavların ikisi ile Rurik'i bulamadılar ve onların arkalarından Desna'nın dışına gittiler ama yine bulamayarak evlerine geri döndüler. İzyaslav Davidoviç ise İgor Geçidi'ne geldiğinde ona Çernigov'daki arkadaşlarından şöyle bir haber

385 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.331-332; *Troitskaya Letopis'*, s.242-243; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.1129-130: Yıllıkta 2'de minyatür verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis'*, s.216.

386 *Voskresenskaya Letopis'*, s.71.

387 *Nikonovskaya Letopis'*, s.218.

388 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

389 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir köy.

390 Rurik Vasilij Rostislaviç, Büyük Knyaz Vladimir Monomah'ın torunu ve Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur. Belgorod ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi belli değildir, 1215'te ölmüştür. Yıllıklarda ismi ilk defa 1157 yılı olayları anlatılırken geçmektedir.

geldi: “Knyaz! Hiç kimseye gitme, kardeşin Svyatoslav hasta, oğlu ise ondan ayrılarak Novgorod’a gitti. Drujinasını ise bıraktı (gönderdi)”. İzyaslav drujinasıyla onların niyetlerini anlayarak, alaylarını yanına alıp; kendisinin Çernigov’a gittiğini bilmeyen ve şehrin önünde 1 hafta knyageniya, çocukları ve arkadaşlarıyla duran Svyatoslav’ın üzerine süratle gitti. İzyaslav Desna’ya gelerek Svenkoviç’in karşısında durdu. Şafak sökerken alaylarını Desna’nın diğer tarafına geçirerek, onlarla savaşmaya gönderdi. Kendisi de Desna’yı geçti. Bu sırada Svyatoslav’a “İzyaslav’ın Desna’yı geçtiği, Polovetslerin savaştıkları ve Kutsal Spasa köyünü yak-tıkları” haberi geldi. Svyatoslav kendi alaylarını önceden hızlı bir şekilde topladı, Vladimir Andreyeviç ve Rurik’i süratle gönderdi. O gün Vladimir kendi alayıyla, Kiyev alayıyla, Tudor Elçiç³⁹¹ ve Galiçlilerle hızla geldi. Vladimir bütün alayları Svyatoslav’a getirdi. Svyatoslav ise bütün alayları toplayarak durdu ve kendisine göre onun ne yapacağını düşünerek İzyaslav’ı bekledi. Gençlerinden bir kısmını seçerek Berendiler ve **Kaeپیçlerle**³⁹² beraber Polovetslerin üzerine gönderdi. Onlar Tanrı’nın yardımıyla onlara kadar giderek, savaşmaya başladılar ve pek çoğunu öldürdüler, diğerlerini ise elleriyle yakaladılar. Polovetslerin yaptıkları gibi esirleri öyle aldılar. Polovetslerden bazılarının vurularak kaçtıklarını, bazılarının da Desna’da boğulduklarını gören İzyaslav onlara: “Ne oldu?” Diye sordu. Onlarda şöyle cevap verdiler: “Pek çok alayın şehrin yanında durduğunu gördük”. İzyaslav korkarak tekrar

391 Galiçi voyvoda.

392 Kossanyi, *Uzların ve Komanların*, s.130’da Uz, Berendi ve Peçenekler arasında yerleşen ve Rus kaynaklarında 13. asrın ikinci yarısından itibaren Kaepiç şeklinde geçen bu boyun menşeinin kesin olarak tesbit edilemediğini belirtirken; Golubovskiy, *Peçenegi*, s.432 ve Rasovskiy, Kaepiçlerin Çernigov ve Kiyev Knyazlıklarında askeri yönden temayüz eden Karakalpıklı boylarından birisi olduğunu belirtmektedirler. *Peçenegi*, *Torki i Berendei.*, s.15; Golden, s.52-53’te 12.yüzyılın başlarında, Liao /Kıtan İmparatorluğunun çöküşü/ devrinde, diğer Kay boylarının Türkistan’a kaçtıklarını, onlardan da Rus yıllıklarında Çerniye Klobuki diye geçen grubun, Kiyev’deki Rus Knyazlığının hizmetinde bulunarak sınır bekçiliği yapan çeşitli Türk zümrelerini teşkilâtlandıklarını, bu boylar ve uruklar arasından da Kaepiç (Kay-opa) adlı bir grubun çıktığını ve bunların Kuman/Kıpçaklarla bir ilgilerinin olmadığını söylemektedir. Bkz. “Kıpçak Boylarının Menşesine Yeni Bir Bakış”, *Uluslararası Türk Dil Kongresi 1988*, TDK Yay.; Baskakov’da bu görüşe katılarak etimolojik açıklamasını şu şekilde yapmaktadır: Türk boylarından gay (kay) ismi veya erkek ismi + apa ~äpa “amca, dayı, kabile içerisindeki saygın kişi veya Oba-kabile, boy, büyük aile >Qay-apa ~Qay-oba “Kay boyu” demektir”. Bkz. *Turkskaya Leksika*, s.65.

Desna'nın dışına gitti. Geceleyin ise toparlanarak Virev'e gitti. Vladimir ise onun arkasından gitmesi için kendisine Svyatoslav'dan izin vermesini istedi; Svyatoslav onu gönderdi ve kendisi de arkasından gitti. Virev'e gelerek şehrin yanındaki zindanları yaktı. Knyageniya ile İvan Rostislaviç şehre kapandılar. İzyaslav ise bozkırda idi ve burada durdu sonra Zarıty'a³⁹³ doğru gitti ve buraya geldiğinde şehri yakarak pek çok kötülükler yaptı ve evine geri döndü.³⁹⁴

Rostislav, Murovlu Svyatoslav Olegoviçle görüşmek üzere 1 Mayıs'ta gitti. Bu toplantı çok iyi geçti. Rostislav, Svyatoslav'ı öğle yemeğine davet etti. Svyatoslav onun bu davetine hiçbir endişe duymadan gitti. Ertesi günde Svyatoslav onu yemeğe çağırdı. O gün onlar arasında büyük bir sevgi oldu ve birbirlerine hediyeler vererek ayrıldılar. Bu sırada Yuri Yaroslaviç, Turov'dan Putivl'e doğru savaşıarak gitti. Vırılılar³⁹⁵ şehre çekildiler ve ona teslim olmadılar. O buradan Zartıy'a³⁹⁶ geri döndü ve orada bir müddet kaldıktan sonra tekrar Vıra geldi. Bu sırada Oleg Svyatoslaviç Polovetslerle savaştı ve Polovets Knyazı Santuz'u öldürdü. Kalabalık bir Polovets grubu İzyaslav'a geldi ve beraber Vorobin ve Rosus'a³⁹⁷ giderek buralarda savaştılar. Sonra o oğlunun yanına Vşij'e³⁹⁸ gitti.

Aynı yılın kışında İzyaslav Smolensk bölgesine giderek savaştı. Orada Polovetsler pek çok kötülük yaptılar, 10.000'den fazla insanı esir aldılar, bazılarını ise öldürdüler.³⁹⁹

Bu yılın kışında Rostislav, Belogorod yakınlarında İzyaslav Davıdoviç'i yenerek kendisini öldürdü. Yine pek çok Polovetsde burada öldürüldü.⁴⁰⁰

393 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

394 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.346-348; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1159 yılına ait olarak verilmiştir, s.71-72.

395 Vır, Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir, Vırılılar da bu şehrin sakinleridir.

396 Çernigov Knyazlığı topraklarında bir şehir.

397 Vorobin ve Rosus Viyatiç topraklarında iki şehir.

398 Vyatiç topraklarında Desna Nehri üzerinde bir şehir.

399 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.347-348.

400 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok*, s.31; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.218.

Bu yıl Knyaz Andrey Yureviç, oğlu İzyaslav'ı pek çok Knyaz ve Rostov ve Suzdal alayları ile Polovetsler üzerine gönderdi. Ryazanlılar, Muromlular, Pronstinler ve daha başkaları da onlara yardım için gittiler. Hepsi birleşerek Ten'in dışındaki bozkırlara gittiler. Her iki taraf karşı karşıya geldiler. Savaş çok şiddetli oldu. Rus Knyazları yenmeye başladılar. Bunun üzerine Polovetsler kaçmaya başladılar, Rus askerleri de onları arkalarından kovalayarak Rjavts'ye geldiler. Burada Polovets alayları toplanarak Rus ordusunun üzerine gittiler ve çoğunu öldürdüler. Fakat Tanrı ve Azize Meryem Ana Hristiyanlara yardım etti ve Ruslar, Polovetsleri geri püskürtmeyi başararak onları kovaladılar. Polovetsler bozkıra doğru dağılarak kendi bölgelerine gittiler. Rus Knyazları ise Polovetsler tarafından bozkırda yok edilen ordularından geride kalan küçük bir drujina ile geri döndüler.⁴⁰¹

Yıl 6669 / 1161: Bu yıl sayısız Polovets İzyaslav'ın yanına gittiler. İzyaslav ise Oleg Vsevolodoviç ve kardeşleriyle birleşti. Svyatoslav ise Çernigov'dan ayrılmadı ve Polovetslere karşı bozkıra (onları aramaya) gitti. Polovetslerle birleşerek damadı Gleb'in yanına Pereyaslavl'e gitti ve ondan kendisiyle birlikte Özi'nin dışına Rostislav'ın üzerine gitmesini emretti ama Gleb onunla beraber gitmedi. Pereyaslavl'in yanında 2 hafta kaldı ve hiçbir şey yapmaya fırsat bulamadı. Rostislav'a bu sırada "İzyaslav bütün kardeşleriyle Pereyaslavl'e geldi" diye bir haber geldi. Kiyev'in büyük Knyazı Rostislav bütün gücünü (askerlerini) toplayarak İzyaslav'ın üzerine gitti ve Trepol'e geldi. İzyaslav, Rostislav'ın alaylarıyla üzerine doğru geldiğini duyunca kaçtı. Polovetsler de bozkıra kaçtılar.

İzyaslav, kardeşiyle büyük bir memnuniyetle birleşti ve Polovetslere elçiler göndererek çağırdı. Kalabalık bir Polovets grubu onun yanına geldi. İzyaslav, Oleg Vsevolodoviç ve Polovetslerle birleşerek Vişgorad'ın dışındaki kiliseye gitti ve bu sırada Özi dondu. Hiçbir yerde duramayarak küçük kilisenin yanından geçip alaylarıyla Kiyev'e doğru gittiler. Dorogojiç'in karşısındaki etrafı büyük bitkilerle çevrili bataklıkta durdular. Ertesi gün sabahleyin 8 Şubat günü İzyaslav kardeşiyle alaylarını topladı ve Podolye'ye doğru gitti. Rostislav ve Andreyeviç ise tahta direklerin toplandığı yerin yakınlarında durdular. O zamanlar dağdan

401 *Nikonovskaya Letopis'*, s.222.

Özi'ye kadar olan bu yer direklerle çevrilmişti. İki taraf arasında çok şiddetli bir çarpışma oldu ve her iki taraftan da pek çok ölenler vardı. Sanki dünyanın sonuymuş gibi korkunç bir görüntü ile etrafa bakmak mümkün olmadı. İzyaslav yenmeye başlamıştı. Polovetsler şehre girerek Radslav (Radislav) ve Lihaçev papazlarının saraylarını yakdılar. Berendiler Ugr Kapısına diğerleri ise Altın Kapıya doğru kaçtılar. Rostislav'ın družinası ona şöyle dedi: "Knyaz! Ne kardeşlerin ne Berendiler sana gelmediler (seninle birleşmediler), onlar ise çok güçlüler. Belgorod'a giderek kardeşlerinden yardım rica et". Rostislav da onları dinleyerek alaylarıyla ve Knyageniya ile Belgorod'a gitti. O gün (geldiği gün) ona oğlu Yaroslav kardeşi Yaropolk ile geldi. Andreyeviç, Torçesk'e Berendiler ve Torkların yanına gitti. İzyaslav ise 12 Şubat'ta Kiyev'e girdi ve Kutsal Meryem Ana Kilisesi'ne giderek yakalanıp tutuklanan bütün Kiyevlileri affetti. Daha sonra da Belgorod'a gitti.⁴⁰²

İzyaslav Belgorod'a geldi ve oğlunun yanında 4 hafta kaldı. O gelinceye kadar Rostislav şehrin zindanlarını yaktı. Svyatoslav, Çernigov'dan İzyaslav'a barış isteyen elçiler göndererek şöyle dedi: "Eğer barış yapmazsan Özi'nin dışına git. Sen Özi'nin dışında olursan daha doğru olur". İzyaslav ise kardeşi Svyatoslav'ı dinlemeyerek ona şöyle dedi: "Benim kardeşlerim geri dönerek her biri kendi bölgelerine gidecekler, ama ben ne Polovetslere gidebilirim ne de Viren'in yakınlarında açıktan ölebiliyorum (ne Polovetslere gitmek ne de Vire'nin yakınlarında açıktan ölmek istiyorum). Burada ölmek istiyorum."⁴⁰³

Yıl 6670 / 1162: Mstislav, Galiçlilerin yardımları ve kendi alaylarıyla birlikte Vladimir şehrinden gitti. Rurik ise Torçesk'ten Vladimir Andreyeviç, Vasilko Yuriviç, Berendiler, Kovuylar, Torklar ve Peçeneklerle birlikte Kotelnîç⁴⁰⁴ yakınlarına geldi ve burada Mstislav'ı da yanına alarak Belgorod'a doğru Mutijir⁴⁰⁵ üzerine gitti. Daha sonra Kuçar'a⁴⁰⁶ geldi. Çerniye Klobukiler Mstislav'dan şunu rica ettiler: "Askerler çok

402 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.352-353; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74.

403 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.354; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.73-74.

404 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

405 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

406 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

mu diye izin ver (düşmanın askerleri çok mu diye keşifçi gönder)”. Ms-tislav bunun üzerine onları gönderdi. Yabani Polovetslere âit askerler Çerniye Klobukileri beklediler ve İziaslav’a getirdiler ve böylece onun büyük bir alayı oldu. Ancak bu gelen alayları göremeyen İziaslav Belgorod’dan kaçtı. Rostislav ise Yaroslav, Yaropolk ve kendi alaylarıyla şehirden çıkarak kardeşlerini bekledi. Hepsi toplanıp Haç’ı öptüler ve gittiler. Torklar ise onlara arabaları Jelyan’da⁴⁰⁷ iken yetiştiler ve alaylarını Buliç’de⁴⁰⁸ yakalayarak kılıçtan geçirdiler. Bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Şvarn, iki Milyatiç, Stepan, Yakun ve Najir Pereslyaviç de vardı.⁴⁰⁹

Yine bu yıl kalabalık Polovetsler Yuri’nin yanına gelerek Rot Nehri boyunca olan toprakları aldılar ve İziaslav’ı öldüren Voibor Negeçeviç’i öldürdüler. Bu sırada bütün Çerniye Klobukiler toplanarak onların arkasından gittiler ve onları Ros Nehrinde yakalayarak şiddetli savaştılar. Onlardan sağ kalanların hepsini yâni 55’ten fazlasını esir olarak aldılar. Bu esirler arasında Satmaz âilesine mensûp iki knyazjiç (tigin/şehzade) başka knyazjiçlerde vardı.⁴¹⁰

Yıl 6671 / 1163: Bu yıl Rostislav, Polovets Knyazının kızı Belukovna’yı (Kuman/Kıpçak başbuğu Belük’ün kızı) Polovets topraklarından getirterek oğlu Rurik ile evlendirdi.

Yine bu yıl Polovetslerle barış yaptı.⁴¹¹

Yıl 6673 / 1165: Vasilko Yaropolçîç Ros Nehrinde Polovetslerle savaşarak onları yendi ve pek çok esir aldı. Bu şekilde onlardan aldıkları silâh ve atlar sayesinde drujinası zenginleşti.⁴¹²

Bu yıl Polovetsler Rusya üzerine geldiler. Rus Knyazları birleşerek onları bozkırın ilerisinde karşıladılar. Savaş çok şiddetli oldu. Tanrı Rus Knyazlarına yardım etti ve onları yendiler. Polovetslerin bazıları öldüler bazıları da dağılarak bozkıra doğru kaçtılar. Rus Knyazları ise sevinç

407 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

408 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

409 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.354; *Voskresenskaya Letopis*’te bu bilgiler 1160 yılına âit olarak verilmiştir, s.74-75.

410 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.356.

411 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.357; *Voskresenskaya Letopis*’, s.77.

412 *İpatiyevskaya Letopis*’, s.359; *Voskresenskaya Letopis*’, s.78.

içerisinde Tanrı'ya ve onun temiz annesine verdikleri bu büyük zaferden dolayı şükrettiler. Sonra hepsi kendi bölgelerine geri döndüler.⁴¹³

Yıl 6675 / 1167: Svyatoslav Vsevolodoviç, Oleg Vladimiroviç'in⁴¹⁴ alaylarını aldı (kendi alaylarına kattı). Oleg ise ondan doğruyu yapmasını istedi. Svyatoslav ona alaylarını vermedi ve kendi kardeşine bölge verdi, oğlunu da Vşij'de oturttu. Rostislav, Svyatoslav'ın Oleg'i incittiği gerçeğini görerek Oleg'e yardım etmeye başladı. Bu arada Svyatoslav'a pek çok adamını göndererek ondan doğruyu yapmasını ve Oleg'e iyilik etmesini emretti. Svyatoslav ise onu dinlemedi. Oleg, Starodub'a doğru gitti. Starodublular Oleg gelmeden önce ona, "Yaroslav şehire yardım etmek için geliyor" diye haber gönderdiler. Oleg bu habere sinirlenerek geri döndü. Bu arada pek çok da esir aldı. Svyatoslav ise kardeşi Yaroslav'ı Polovetslerle birlikte Novgorod'a gönderdi. Moloçna Irmağı'na⁴¹⁵ kadar geldiler ve şehre tam 15 verst varken geri döndüler. Oleg bu sırada çok hastalanmış hatta ata binmesi bile imkânsız olmuştu. Rostislav, Oleg'in çok hasta olduğunu görünce ona elçiler göndererek barış yapmasını emretti. Oleg onu dinledi ve kardeşıyla barış yaptı. Svyatoslav, Oleg'e 4 şehir verdi ve birbirlerinin haçlarını öptüler. Knyazların birbirleriyle iyi anlaştıklarının gören Polovetsler kendi topraklarına giderek Greçiniklere⁴¹⁶ kötülükler yapmaya başladılar. Rostislav, voyvoda Volodislav'ın askerlerini göndererek Lyah'da Greçinikleri kurtardı.⁴¹⁷

Bu yılın yazında Oleg Svyatoslaviç Bonyakla savaştı ve Polovetsleri yendi.

Yine aynı yaz Polovetsler, Pereyaslav'ın dışında bulunan Şvarn ile savaşıarak onun drujinasını yok ettiler (yendiler) ve pek çok esir aldılar.⁴¹⁸

413 *Nikonovskaya Letopis'*, s.232.

414 Oleg Vladimiroviç, Vladimir Gleboviç'in oğludur ve Ryazan'da Knyazlık yapmıştır. 1200 yılında ölmüştür.

415 Çernigov Knyazlığı'nda bir nehir.

416 Bizans ile Rusya arasında ticaret yapan ve Bizans yolunu kullanan Bizanslı tüccarlar bu isimle anılmışlardır.

417 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.360; *Voskresenskaya Letopis'*te bu hâdiseler 1166 yılına âit olarak verilmiştir, s.78-79.

418 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.361; *Voskresenskaya Letopis'*, s.79; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 1166 yılına âit olarak biraz farklı verilmiştir. Şöyle ki: "Yıl 6674 / 1166: Bu yıl Polovetsler, Rusya'da savaşıarak iki Rus kahramanını Andrey Jiroslaviç ve kar-

Bu yılın yazında Knyaz Svyatoslav, Novgorod'dan Luki'ye⁴¹⁹ doğru giderken Novgorodlulara: "Sizin Knyazınız olmak istemiyorum" diye haber gönderdi. Kutsal Meryem Ana'yı öpen Novgorodlular: "Biz onu istemiyoruz" diyerek, onu Luki'den kovmak için gittiler. Svyatopolk onların üzerine geldiklerini duyunca Toropets'e⁴²⁰ doğru gitti. Novgorodlular ise Rusya'ya Mstislav'a kendi oğullarını (adamlarını) gönderdiler. Svyatoslav oradan İtil'e gitti. Andrey ona yardım etti. O, daha sonra Noviy Torg'a gelerek şehri yaktı. Bunun üzerine Noviy Torglular Novgorod'a giderek, Novgorodluların evlerini ateşe verdiler ve köylerini yakdılar. Kardeşleri (Svyatoslav'ın) Roman ve Mstislav⁴²¹ da Luki'ye gelerek şehri yakdılar. Lukililerden bazıları şehre kapandılar, bazıları da Pskov'a gittiler. Andrey, Novgorod'a Smolyanlılar ve Polovetslerle beraber yerleşti ve bütün yollara hâkim oldu. Danislav Lazutiniç⁴²² ordu ile beraber Kiyev'e Mstislav'ın yanına gitti, Svyatoslav ise kardeşleri, Suzdallılar, Smolyanlılar ve Polovetslerle beraber Rusya'ya gitti.

Yine bu yılın kışında Mstislav Polovetslerin üzerine giderek onları yendi.⁴²³

Yıl 6676 / 1168: Bu yılın kışında Olegoviçler, Polovetsler üzerine gittiler. O yıl kış çok sert ve şiddetli geçti. Oleg, Polovets Knyazı Kozanın topraklarını, karısını, çocuklarını altın ve gümüşleriyle beraber aldı. Yaroslav ise Polovets Knyazı Beglük'ün topraklarını aldı. Tanrı ve onun azize annesini överek geri döndüler.⁴²⁴

deşi Şvarn'ı Preyaslav'ın dışında öldürdüler. Onlar yine pek çok Hristiyanı esir alarak ülkelerine döndüler.", s.233.

419 Novgorod bölgesinde bir şehir.

420 Smolensk Knyazlığı topraklarında bir şehir.

421 Mstislav Andreyeviç, Knyaz Andrey Yureviç Bogolubskiy'in oğlu ve Tmutarakan Knyazıdır. Yıllıklarda ismi 1169-1172 yılı hadiselerinde geçmektedir.

422 Novgorodlu boyar.

423 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.32; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.219-220.

424 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Kiyev Knyazı Mstislav İz-yaslaviç amcası Vladimir Mstislaviç'i Kiyev'den kovdu. O Polovetslerin yanına gitti. Mstislav ise Kiyev'de oturdu.", s.236.

Bu yıl Mstislav, Vladimir Mstislaviç'i⁴²⁵ Kiyev'den kovdu. Polovetsler Vladimir'le beraber gittiler. Kendisi ise Kiyev'de oturdu.⁴²⁶

Yine bu yıl Polovets alayları Rusya'ya geldiler. Kiyev Knyazı Mstislav İzyaslaviç onları karşılamaya gitti ve onlarla karşılaşarak şiddetle savaştı. Her iki taraftan da pek çok ölen oldu. Ayrıca pek çok at da telef oldu. Mstislav İzyaslaviç savaşı kazandı ve büyük bir zaferle Kiyev'e geri döndü.

Bu yıl Polovets Knyazı Aydar, Mstislav İzyaslaviç'e hizmet etmek için Kiyev'e geldi. Kısa bir süre sonra Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz olarak Hristiyan oldu.⁴²⁷

Yıl 6677 / 1169: Bu yıl Polovetsler pek çok alay toplayarak Azize Meryem Ana'nın şehri olan Plona⁴²⁸ kadar savaşıarak geldiler. Şehre bu ismi aziz ve mutlu Knyaz Vladimir vermişti. Barbarlar oraya kadar güçlülükle gittiler ve şehri alma düşüncesinden vazgeçmeye başladılar çünkü bazılarının gözleri kör oldu bazıları da zayıfladı. Böylece Hristiyanlar onların çoğunu öldürdüler, bazılarını da yakladılar. Daha sonra onların çoğu Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz oldular. Kutsal ve hayırlı bir hayatı kabul ettiler. Bu şekilde de şiddetli hayatı erdemli hayata tercih ettiler.⁴²⁹

Yıl 6678 / 1170: Tanrı Mstislav'ın kalbine Rus ülkesi için hayırlı şeyler yapma fikrini yerleştirdi ve o bu yüzden kardeşini çağırarak onunla düşünmeye başladı. Aralarında "Rus toprakları için çalışacakları, ata-babalarının topraklarını korurken Tanrı'nın onlara yardım edeceğine dâir olan inançlarını söyleyerek" anlaşıldı. Mstislav, Çernigov'daki Olegoviçlere ve Vsevolodoviçlere elçiler göndererek yanına gelmelerini emretti. Olegoviçler Mstislav'ın istediğini yaptılar. Bütün kardeşler Kiyev'de toplandılar: Rurik, David⁴³⁰ bütün alaylarıyla, Svyatoslav Vse-

425 Vladimir Mstislaviç (d.1132-ö.1174), Knyaz Mstislav Vladimiroviç'in oğludur. Önce Volin (Dorogobuj) daha sonra Kiyev'de Knyazlık yapmıştır.

426 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.336; *Troitskaya Letopis'*, s.244; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.131.

427 *Nikonovskaya Letopis'*, s.236.

428 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

429 *Nikonovskaya Letopis'*, s.236.

430 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197), Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Smolensk'te Knyazlık yapmıştır.

volodoviç, Yaroslav⁴³¹, Oleg Svyatoslaviç⁴³², onun kardeşi Vsevolod⁴³³, Luçesk'den Yaroslav, Yaropolk⁴³⁴, Mstislav Vsevolodoviç⁴³⁵, Svyatopolk Yureviç,⁴³⁶ Pereyaslavl'den Gleb, kardeşi Mihalko⁴³⁷ ve daha pek çoğu gelerek Tanrı ve hayat veren Kutsal Haç'ın yardımı ve Azize Meryem Ana'nın dûalarıyla güçlendiler ve Mart'ın 2'sinde Seredohrestno/Sredokrestnaya Haftasında⁴³⁸ cumartesi günü giderek Tumaşi'de oldular.⁴³⁹

Martın 9'unda Knyazlar Kiyev'den çıktılar. Kötü Gavrilkov İzyaslaviç'den Polovetslere, “üzerlerine Rus Knyazlarının geldiklerine” dâir haber geldi. Polovetsler hanım ve çocuklarından mahrum olarak kaçtılar. Polovetslerin hanımlarını, çocuklarını ve arabalarını bırakarak kaçtıklarını gören Rus Knyazları onların üzerlerine hızlı atlarla süratle gittiler. Yaroslav Vsevolodoviç'i ise kendi arabalarının yanında bıraktılar. Onların Ugol Nehrine⁴⁴⁰ kadar olan topraklarını aldılar, ayrıca Snopod (Sneporod) boyunca olan toprakları da aldılar. Onlara Çernıy

431 Yaroslav Vsevolodoviç (d.1140-ö.1198), Vsevolod Olegoviç'in oğludur ve Çernıgov'da Knyazlık yapmıştır.

432 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Olegoviç'in oğludur.

433 Vsevolod Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Olegoviç'in oğludur ve Kursk-Trubej'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1169'dan 1183'e kadarki hâdiselerde ismi geçmektedir. 1196'da ölmüştür.

434 Yaropolk İzyaslaviç, Knyaz İzyaslav Mstislaviç'in oğludur. Yıllıklarda ismi 1149 yılından itibaren geçmektedir.

435 Mstislav Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Davıdoviç'in oğludur ve Gorodetsk'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1167 yılından itibaren geçmektedir.

436 Svyatopolk Yureviç, Knyaz Yuri Yaroslaviç'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

437 Mihail (Mihalko) Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Suzdal'da Knyazlık yapmıştır.

438 Karamzin bu haftanın 1168 yılında olduğunu yazmaktadır, Karamzin, *İstoriya*, T.III, s. 417. Bu hafta Büyük Oruç'un dördüncü haftasıdır ve çarşamba günü kutlanır. Bu haftada haçlar hamurdan pişirildiği için bu haftaya Haç Haftası da denilir. Genellikle Mart ve Nisan ayına denk gelmektedir.

439 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.364-367; *Voskresenskaya Letopis'*, s.80-81'da verilen bilgiler hemen hemen aynıdır ancak çok az bir farklılık vardır. Şöyle ki: “Bu yılın kışında Mstislav İzyaslaviç kardeşlerini çağırarak onların kalplerine hayırlı tavsiyelerde bulunarak şöyle dedi: “Kardeşlerim! Babalarımız ve atalarımızın topraklarını almak için Polovetsler daima bizim ordularımıza hücum ederek onları zarara uğrattıyorlar. Biz Hristiyanlara her zaman kendi topraklarında kalmalarını emrediyoruz”. Ayrıca *İpatiyevskaya Letopis'*te 9 Mart olarak geçen tarih burada 2 Mart olarak geçmektedir.

440 Ugol, Uгла, Yerel diye anlandırılan bu nehir Pereyaslavlı topraklarında bulunan günümüzdeki Oreldir.

Les (Kara Orman)'ın yakınlarında yetiştiler ve sıkıştırdılar. Bazılarını öldürdüler bazılarını ise esir aldılar. Berendili Basti'yi ve daha pek çoğunu Vskol (Vorsklâ) Nehrinin dışına kadar kovdular ve çoğunu da esir aldılar. Böylece bütün Rus askerleri esirlerle, onların çiftliklerindeki çocuklarıyla, hayvanları ve servetleriyle zenginliğe doydular. Daha önce esir olan köylüleri serbest bıraktılar. Bütün kardeşleri Mstislav'a "bunu gizli yaptığı için ve kendi atlılarını gece toplayarak kötülere gönderdi" diye şikâyet ettiler. Onların kalpleri onunla olmadı (bu onların hoşuna gitmedi). Bütün Knyazlar kendi alaylarını görmek için her taraftan gelerek toplandılar. Tanrı'nın yardımıyla hepsi sağlıklıydılar. Bütün alaydan sadece iki kişi öldürüldü. Bunlar Yarun'un kardeşi asker Ksnyatin Vasilyeviç ile Yaroslav İzyaslaviç'in semercisi asker Ksnyatin Hotoviç idi. Herşeyi bağışlayan Tanrı'ya şükrederek ve Şerefli Haç'ı öperek sevinçli bir şekilde evlerine Yeniden Diriliş Bayramı'nda⁴⁴¹ döndüler. Böylece insanlar çifte bayram yaşadılar. Biri Tanrı'nın Yeniden Diriliş Bayramı; ikincisi Knyazların sevinç ve sağlıkla zaferden dönmeleri idi. Bir müddet sonra Mstislav kardeşlerine elçiler gönderdi ve onları Kiyev'de toplayarak şöyle dedi: "Kardeşlerim! Polovetslere çok kötülük yaptık. Onların topraklarını, çocuklarını ve hayvan sürülerini aldık. Bizim onlara yaptıklarımız tüccar ve esirlere karşı yaptıklarımız gibi oldu. Böylece de tüccarların da düşmanı olduk". Bütün kardeşler ona şöyle dediler: "Öyle oldu. Bizim şerefimiz bütün Rus toprakları içindir". Böyle diyerek Kanev'in yakınlarına gidip durdular.⁴⁴²

441 Bu bayramda Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin üzerinden üç gün geçtikten sonra dirilmesi kutlanmaktadır.

442 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.368-370; *Voskresenskaya Letopis'*, s.82-83; *Nikonovskaya Letopis'*te bu bilgiler 6676/1168 yılına âit olarak biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Büyük Kiyev Knyazı Mstislav İzyaslaviç, Polovetslerin üzerine kardeşi Yaroslav ve Yaropolk ile gitti. Onların yanında ayrıca Rurik Rostislaviç ile kardeşi David'in alayları (çünkü kardeşinin sağlık durumu iyi değildi), Gleb Yureviç ve kardeşi Mihalko Yureviç, Pereyaslavl'den Svyatopolk Yureviç, Çernigov'dan Svyatoslav Vsevolodoviç, kardeşi Yaroslav, Oleg Svyatoslaviç ve kardeşi Vsevolod vardı. Yolda Knyaz Mstislav Vsevolodoviç öldü. Onlar, Uğrlar üzerine giderek onların bölgelerini aldılar ve Uğrları Çerniy Les (Kara Orman) yakınlarına kadar kovaladılar. Yakaladıklarının bazılarını öldürdüler bazılarını da esir aldılar. Oldukça fazla ganimet alarak kendi bölgelerine geri döndüler. Bu sırada şeytan Rus Knyazlarının kalplerine Kiyev Knyazı Mstislav İzyaslaviç'e karşı nefret duymaları hissini yerleştir-

Bu yıl Kiyev Knyazı Mstislav İzyaslaviç'in üzerine gitmek için Yuri'nin oğlu Andrey alaylar toplamaya başladı ki diğer Knyazlarda onunla aynı görüşte idiler. Bu yüzden bir kurultay yaparak bu aynılığı paylaştılar: Murom'dan Murom Knyazı, Smolensk'den Smolensk Knyazı Roman, Vişgorad Knyazı David, Knyaz Mstislav, Knyaz Vladimir Andreyeviç, Pereyaslavl Knyazı Gleb Yureviç kardeşi Vsevolod, Knyaz Dmitri, Knyaz Yuri, Knyaz Rurik, kardeşi Mstislav, Çernigov Knyazı Oleg Svyatoslaviç, kardeşi Igor, Knyaz Rostislav'ın oğlu Mstislav ve daha pek çok Knyazlar, Polovets Knyazları Polovetslerle, Uğrlar, Çekler, Lyahlar, Litvalılar ve daha pek çok askerle birleşerek Kiyev'e gittiler. Knyaz Andrey Yureviç'in kendisi ise gitmeyerek yerine oğlu Mstislav'ı gönderdi. Onlar Kiyev'e gelerek şehrin yanında durdular. Alaylar karşılaştılar. Savaş çok şiddetli oldu. Melûn Kiyev boyarları Petr Barisoviç, Nester Jiroslaviç, Yakov Digeneviç kan dökmeye başladılar ve Knyaz Mstislav Andreyeviç ve diğer Knyazlara Kiyev şehrini gizlice vermek istediler. Alaylar şehirden çıktılar ve pek çok asker bu şekilde öldü. Şehrin yakınlarında 3 hafta kaldılar ve pek çok kötülükler yaptılar. Bu kötülüklerin hepsi lanetli boyarlar yüzünden oldu. 8 Mart'ta Kiyev şehrini aldılar.⁴⁴³

Yıl 6679 / 1171: Bu yılın kışında Polovetsler Kiyev taraflarına geldiler ve Kiyev'in dışındaki pek çok köyü alarak, insan, at, hayvan sürüsü, eşya ve esir ele geçirerek Polovets topraklarına döndüler. Kiyev Knyazı Gleb, bu sırada kardeşleri Mihalko⁴⁴⁴ ve Vsevolod'u⁴⁴⁵ Polovetslerin arkasından gönderdi. Mihalko, onların yaptıklarını duyunca onları Tanrı'nın ellerine teslim etmek istediği için arkalarından Berendiler, Torklar ve voyvodası Volodislav ile beraber süratle gitti. Onlardan bazılarını yolda yetişerek üzerlerine hücum etti ve savaşımaya başladılar. Tanrı'nın yardımıyla onların çoğunu öldürdü, kalanlarını ise esir aldı. Yakalanan

di ve alaylarını menfaatlerine düşkün olan Polovetslerle birlikte onu kovmaları için önden gönderdiler çünkü onların kalplerinde doğruluk hissi yoktu.", s.235.

443 *Nikonovskaya Letopis'*, s.237.

444 Mihail (Mihalko) Yureviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur ve Vladimir'de Knyazlık yapmıştır.

445 Vsevolod-Dimitri Georgoviç, Knyaz Yuri Vladimiroviç'in oğludur. "*Bolşoe Gnezdo: Büyük Yuva*" diye lakâp almıştır. Vladimir ve Suzdal (1176-1212)'da Knyazlık yapmıştır.

İsmailoğulları Polovetslerine⁴⁴⁶ şöyle sordular: “Arkada sizden daha çok var mı?”. Onlar da “evet, çok var” diye cevap verdiler. Volodislav bunun üzerine: “Knyazlar bize savaşmamızı emrettiler. Kendi ölümümüz pahasına da olsa savaşacağız”. Sonra yakalananların hepsini öldürdüler. Yol boyunca karşılaştıkları alaylara ok attılar ve onlarla savaşmaya başladılar. Tanrı Mihalko ve Vsevolod’a lanetli ve alçaklara karşı ata ve babalarının dâualarına karşılık yardım etti. Kötülerin çoğunu öldürdüler geride kalanları ise yakaladılar. Bu arada 400 çocuğu esir aldılar ve bunları daha sonra kendi topraklarına gönderdiler. Kendileri ise Kiyev’e dönerek Tanrı’yı, Kutsal Meryem Ana’yı ve Şerefli Haç’ı methettiler.⁴⁴⁷

Bu yıl pek çok Polovets Rusya’ya gelerek Hristiyanlara pek çok kötülükler yaptılar. Rus Knyazları onların karşılarında kendi aralarında olan anlaşmazlıklar yüzünden duramadılar ve pek çok asker öldü. Melûn ve lanetli Polovetsler pek çok kötülükler yaptılar. Tabî bu arada Polovets askerlerinden de pek çok ölen oldu.⁴⁴⁸

Bu yıl pek çok Polovets gelerek Kiyev yakınlarında savaştilar. Kiyev Knyazı Gleb Yureviç kardeşi Mihalko ve Vsevolod’ı onların üzerine

446 Burada büyük ihtimalle Müslüman olan Kuman/Kıpçaklar kastedilmektedir.

447 *Lavrentyevskaya Letopis*’, s.344-345; *Troitskaya Letopis*’, s.250; *Radzivilovskaya Letopis*’, s.135-136: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis*’, s.87; *İpatiyevskaia Letopis*’te bu bilgiler 1173 tarihine ait olarak şu şekilde verilmiştir: **Yıl 6681 / 1173:** Bu yıl Polovetsler Kiyev ülkesine gelerek Kiyev’in dışında pek çok insan, at, koyun ve hayvan sürülerini alarak, sayısız esirlerle Kuman/Kıpçak ülkesine gittiler. Bu sırada Kiyev Knyazı Gleb çok hastaydı ve kardeşler Mihalko ve Vsevolod onun yanına geldiler ve o, onları Polovetsler üzerine gönderdi. Mihalko ve Vsevolod Polovetslerin yaptıklarını duyunca süratli atlarla gittiler. Polovetsleri Berendiler, Torklar ve voyvodoları Voodislav ile beraber Bugom Nehrinin dışına kovdular. Yol boyunca arkalarından onların gittikleri yoldan gittiler. Esirlerle karşılaşarak onlara savaştilar. Tanrı’nın yardımıyla bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar. Yakaladıklarına: “Arkada sizden çok var mı?” Diye sordular, onlarda “Evet, çok var” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Volodislav şöyle dedi: “Bu esirleri kendi ölümümüze karşılık elimizde tutuyoruz, fakat Knyaz emrettiği için yine de onları kılıçtan geçireceğiz”. Sonra hepsini kılıçtan geçirdiler. Onların arkasından gittiler ve onların arkadaşlarına rastlayarak onlarla da savaştilar. Tanrı ve atalarının dâuaları Mihalko ve Vsevolod’da yardım etti ve böylece bir hafta içerisinde düşündüklerini gerçekleştirdiler. Kötüleri öldürdüler, bazılarını yakaladılar ve 400 genci esir aldılar ama daha sonra serbest bıraktılar. Kötülerin üzerine gittiklerinde kendilerine yardım eden Tanrı ve Azize Meryem Ana, Kutsal Haç ve Aziz Çilekeşleri överek ve şükrederek Kiyev’e gittiler.”, s.384.

448 *Nikonovskaya Letopis*’, s.239.

gönderdi. Bunlar Polovetsleri Aksu Nehrinin dışına kovdular. Tanrı, Meryem Ana ve Aziz kişilerin yardımlarıyla onların çoğunu öldürdüler. Bazıları ise bozkıra doğru kaçtılar. Rus Knyazları büyük bir sevinç, pek çok esir ve zengin ganimetlerle geriye kendi bölgelerine döndüler.⁴⁴⁹

Yıl 6680 / 1172: Mstislav kalabalık bir orduyla Berendilerin ve Torkların yanına giderek onlarla kuvvetlerini birleştirdi. Buradan önce Trepol'e daha sonra da Kiyev'e gitti. Kiyev'e geldiğinde kardeşleriyle, Yaroslav ve Vladimir Mstislaviçle⁴⁵⁰, Galiçlilerle, Vsevolodoviçlerle, Svyatopolk Yureviçle⁴⁵¹ ve Kiyevlilerle güçlerini birleştirdi. Torklar ve Berendiler onlara yalan söyleyerek Vişgorad'a doğru geldiler. Bunlar çok süratli atlarla gelerek şehirde savaştılar. David⁴⁵² ise kendi adamlarına onlar gelinceye kadar zindanları yakmalarını emretti. Mstislav çam ormanının önlerine gelerek durdu ve daha sonra oradan şehre gelerek savaştı. David'in drujinası çok kalabalıktı. Kardeşleri de ona yardım ediyorlardı. Knyaz Gleb, kendi binbaşısı Grigor'u, Yabani Polovetslerden Konçak'ı kendi boyuyla, Berendili askerleri Berendili Bastev ve adamlarıyla yardıma gönderdi. Yaroslav'ın Galiç'teki Voyvodası Ksniyatin, Mstislav'a elçi göndererek şöyle dedi: "Bana Knyazım Yaroslav ile 5 gün Vişgorad'ın yanında durmam, sonra da eve gitmem emredildi". Mstislav ise ona şöyle dedi: "Kardeşim! Yaroslav bana şöyle dedi: "Benim alaylarımı kardeşimizle aramızda olan meseleyi halletmeden bırakma". Onlar ise ona yalan bir not yazarak gönderdiler ve böylece Galiçliler ondan ayrıldılar (yâni aralarını bozdu). Mstislav ise kardeşleriyle beraber Altın Kapıların önündeki bahçelerde durdu. Vişgorad'dan lanetliler, yabaniler askerleriyle çıkarak çok kötülükler yaptılar. Bazılarını öldürdüler, bazılarını ise esir aldılar. Esir alınanlar arasında Binbaşı Vsevolodkoviç ve diğerleri vardı. Mstislav'ın askerleri yoruldu ve bu sırada Mstislav'a "Gleb Polovetslerle beraber bu tarafa doğru geliyor" diyen haber ile "Davidovlara büyük yardım geldi" diyen haber birlikte geldi.

449 *Nikonovskaya Letopis'*, s.237.

450 Vladimir Mstislaviç (d.1132-öl.1174), Knyaz Mstislaviç Vladimiroviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

451 Svyatopolk Yureviç, Knyaz Yuri Yaroslaviç'in oğludur ve Turov'da Knyazlık yapmıştır.

452 David Rostislaviç (d.1140-ö.1197). Knyaz Rostislav Mstislaviç'in oğludur ve Smolensk'de Knyazlık yapmıştır.

Mstislav kardeşlerinin yanına geldi. Kardeşleri ona şöyle dediler: “Askerler bizden ayrıldılar, düşmanlarımıza ise büyük bir yardım geliyor. Çerniye Klobukiler de bize yalan söylüyorlar. Bu yüzden onların karşısına çıkamayız, kendi bölgelerinize giderek biraz dinlenip geri dönelim”.

Mstislav Kiyev'den ikinci haftanın büyük günü olan pazartesi gitti. Davidovlar'a “Mstislav gitti” diye haber gelince onlar Lyahlı Volodislav'ı Polovetslerle birlikte onların arkasından gönderdiler. Onlara Bolohov (Borohov)⁴⁵³ yakınlarında yetiştirildi ve birbirlerine ok atarak geri döndüler. Polovetsler sonra tekrar geri döndüler ve çok kötülük yaptılar. Pek çok insanı esir aldılar. O sırada Gleb, Polovetsleri kendi topraklarına gönderdi, kendisi ise drujinasını beklemek için Vasilyev dışındaki semercilerin yanında durdu. Vasilko Yaropolçık, onu Mihaylov'dan⁴⁵⁴ görerek geceleyin üzerine gitti ama gökyüzü zifiri karanlıktı bu yüzden yolunu şaşırıp kaybetti. Bütün gece dolaşıp durdu. Sabahleyin güneş doğarken onların üzerine gitti. Polovetsler ise semercilerle birleşerek onlarla savaştılar ve Vasilko şehre güçlkle kaçabildi. Drujinasını yendiler. Bazılarını öldürdüler, bazılarını yakaladılar.⁴⁵⁵

Yine bu yıl Tanrı ve Azize Meryem Ana Kiyev'de bir mucize yaratıldılar: Kiyev'de Vladimir'in yaptırdığı Dsyatini (Onuncu) Kilisesi⁴⁵⁶ vardı ve bu yüzden Tanrı bütün toprakları kutsadı. Bundan sonra Rus ülkesinin her yerinde onlarca kilise yapıldı. Bu sırada Kiyev'de atalarının ve babalarının tahtında Gleb Yureviç oturuyordu. Bu yılın yazında ilk defa Polovetsler ikiye bölünmüş olarak geldiler. Bir grup Pereyaslavl'e doğru giderek Pesocen⁴⁵⁷ yakınlarında durdu; diğer grup da Özi'nin diğer (karşı) tarafı boyunca Kiyev'e doğru giderek Korsun yakınlarında durdu. Polovetslerin her iki kısmı da Gleb'e elçiler göndererek şöyle dediler: “Tanrı seni ve Knyaz Andrey'i kendi doğduğu yerde (baba ocağına) oturttu. Biz de senin müfrezelerinle beraber sıraya (müfrezelerin arasında sıraya) girmek istiyoruz, sen de bizimkilerin arasına gir. Böy-

453 Bolohov bölgesinde bulunan bir şehir.

454 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

455 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.375-376.

456 Knyaz Vladimir gelirlerinin %10'unu bu kilisenin inşaatına ayırdığı için bu isimle anılmıştır.

457 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bir şehir.

lece biz senden sen de bizden korkmazsın". Polovets Knyazlarının bu sözlerini duyan Gleb onlara elçiler göndererek şöyle dedi: "Benden ileride (önümde) olan drujinam ile sizlere doğru geliyorum". Gleb ilk önce Pereyaslavlı'ı korumayı düşünerek Pereyaslavlı'ye gitti çünkü o zamanlar Pereyaslavlı Knyazı Vladimir Gleboviç henüz 12 yaşında idi. Pereyaslavlı'deki Polovetslerin yanına Gleb kendisi gitti, diğer Polovetslere ise elçiler göndererek şöyle dedi: "Beni bekleyiniz, şimdi Pereyaslavlı'ye gidiyorum. Oradaki Polovetslerle barış yaptıktan sonra sizlerle barış yapmaya geleceğim". Pereyaslavlı'de Polovetslerle barış yaptı, onlara hediyeler verdi ve oradan ayrılarak diğer Polovetslerin yanına gitti. Gleb Yureviç, Korsun'da bulunan bu Polovetsler üzerine kardeşi Mihail ve drujinası ile gitti. Onun Perepetov arazisinde olduğunu duyan Polovetsler Pereyaslavlı'ye doğru giderek Gleb'in bulunduğu yerin etrafını dolanarak geçtiler. Bu sırada şöyle düşündüler: "Gleb, diğer Polovetslerin yanına gittiği için uzun müddet orada kalacak ve bize gelemeyecek. Biz bu arada Kiyev'in dışına giderek köylerden pek çok esir alıp Polovets topraklarına gidelim". Böyle düşünerek Kiyev'in dışına savaşmaya gittiler ve Dsyatina şehrine Azize Meryem Ana Günü'nde geldiler. Aralarında Semç Şehri ile pek çok köyü aldılar. İnsanları, erkekleri, hanımları, koyunları, atları ve hayvan sürülerini Polovets topraklarına götürdüler. Pereyaslavlı'den geri dönen ve Özi'nin diğer tarafındaki Korsun'a gitmek isteyen Knyaz Gleb'e, "Perepetov arazisinde bulunan Polovetslerin onun gelmesini beklemeden savaşmaya gittikleri ve savaştuklarına" dâir bir haber geldi. Gleb bu haberi onlara doğru giderken duyduğundan bizzat kendisi onların üzerine gitmek istedi ama Berendilerden biri atının dizginini tutarak şöyle dedi: "Knyaz! Sen, kardeşlerinle toplanıp büyük bir ordu olmadan gitme. Şimdi kardeşlerinden birini veya Berendilerden birkaçını gönder". Gleb bunun üzerine kardeşi Mihalko ile beraber 1000 Pereyaslavlıyı ve 1500 Berendiyi gönderdi. Mihalko kardeşini dinledi ama drujyası onunla beraber değildi ayrıca da drujinası Knyazlarının hızlı atlarla gideceğini bilmiyorlardı. Mihalko, kardeşi (ağabeyi) Gleb'i öptü ve kardeşinin drujinası ve Berendilerle beraber Polovetsler üzerine gitti. Onların öncü birliklerinden 300 kişiyi gördüler, onların etrafını çevirerek aniden üzerlerine saldırdılar. Bazılarını yakaladılar ve yakaladıklarını sorguya çekerek şunu sordular: "Geride sizden daha çok

kişi var mı?”. Onlar da şöyle cevap verdiler: “Onlar çok kalabalıklar 7000 kişiler”. Bunun üzerine onlar şöyle düşündüler: “Biz kendi canımızı versek de arkada çok Polovets var. Biz ise az kişiyiz. Eğer onlarla savaşmaya başlarsak bundan sonra bizim için birinci düşman olacaklardır”. Onların hepsini öldürdüler ve onların yollarından gittiler. Mihalko'nun voyvodası Yanev'in kardeşi Valdimir idi ve onlar Polovetslerin esirlerle beraber geldiklerini görünce onlarla savaşarak yendiler. Polovetsleri öldürdüler, esirleri ise serbest bıraktılar. Onlara: “Arkada sizden daha çok var mı?” Diye sordular. Onlar da: “Büyük alay arkadan geliyor” dediler. Bizim insanlarımız Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın yardımlarıyla kuvvetlendiler, şerefli haç'a güvenerek büyük alayı beklemeye başladılar. Lanetliler (kötüler) de 900 mızrak, Ruslar da ise 90 mızrak vardı. Pereyaslavlılar çok cesaretli idiler ve Mihalko ile beraber önden gittiler. Berendiler ise Knyazın atının dizginini tutarak, onun gitmesini engellemek için şöyle dediler: “Siz önden gitmeyiniz, sizin şehriniz var. Biz önden gidelim”. Her iki tarafta da pek çok okçu vardı ve savaş çok şiddetli oldu. Her iki taraf arasındaki panik sırasında onlar bizim bayrakımıza yaklaştılar ve çoğalarak onu ittiler. Askerlerin attıkları 3 mızraktan 2'si bayrağa, biri de Knyaz Mihalko'nun koluna saplandı ama babasının dâvaları sayesinde Tanrı onu ölümden korudu. Bunu gören Polovetsler kaçtılar, bizimkiler ise onları arkalarından giderek kovaladılar. Bazılarını kılıçtan geçirdiler, bazılarını yakaladılar ve yakaladıklarının 1500'den fazlasını da öldürdüler. Onların Knyazı Togliy kaçtı. Şerefli Haç'ın ve Büyük Dsyatinadaki Azize Meryem Ana'nın yardımı ile Tanrı sade insanı da asilzadeyi de gücendirmede ve buraları kendi annesinin evi gibi korudu. Mihalko böylece Pereyaslavlılar ve Berendilerle beraber Polovetsleri yenerek Kiyev'e geri döndü. Onlara esir olan köylülerden bazıları esaretten ve Polovets topraklarındaki kötü işlerden kurtuldular, diğer bazı köylüler de boylarına yardım ettikleri için Tanrı'ya ve Meryem Ana'ya şükrederek onları övdüler.⁴⁵⁸

458 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.379-381; *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.339-344, *Troitskaya Letopis'* s.247-249 ve *Radzivilovskaya Letopis'*, s.133-134'te bu bilgiler 6678 / 1169 yılına âit olarak verilmiştir. Ayrıca Radzivilovskaya Letopis'te bu bilgilerle beraber 5'te minyatür verilmiştir.

Yıl 6682 / 1174: Vladimir 1173 yılının Şubatının 15’inde Kiyev’de tahta oturdu ama o 1174 yılında çok hastalandı ve Mayıs’ın 30’unda Rusalnaya Nedelya (Deniz Kızı Haftasında)⁴⁵⁹ öldü. Cenazesi Kutsal Feodor Manastırı’na gömüldü ve Kiyev’de onun için 4 ay boyunca yas tutuldu. Bu sırada Galiç, Ugr, Ryazan ve Polovets topraklarında onun günâhlarından dolayı pek çok felâketler oldu (o söz verip haçı öpmesine rağmen söylediklerini yerine getirmediği için böyle oldu).⁴⁶⁰

Svyatoslav Vsevolodoviç’in Çernigov’da, Roman’ın Kiyev’de oturduğu bu yıl Polovetsler Rus topraklarında kötülükler yapmaya başladılar.⁴⁶¹

Yine bu yıl Petro/Peter Günü’nde⁴⁶² Igor Svyatoslaviç alaylarını toplayarak bozkıra Vskol’nın dışına gitti. Burada Polovetslerle karşılaştı ve onlardan birini esir olarak yakaladı. Esir ona “Kobyak⁴⁶³ ve Konçak’ın⁴⁶⁴ Pereyaslavl’e doğru gittiklerini” söyledi. Bunu duyan Igor, Polovetslere karşı Pereyaslavl’e doğru giderek Ltova’nın⁴⁶⁵ yanına geldi. Polovetsler alaylarıyla göründüler. Daha sonra Polovetsler, Serebrenno ve Baruç⁴⁶⁶ yakınlarında savaşan askerlerinin az olduğunu görerek Igor’a karşı durmaya cesaret edemeyeceklerini anladılar. Korkuya kapılarak bütün esirleri dağıtıp kaçtılar. Arkalarından giden Igor’un drujinası onlara yetişerek bazılarını öldürdü, bazılarını da yakalayarak esir aldı. Böylece

459 Ortodoks Hristiyanlıkta 20-26 Mayıs Haftasına verilen isimdir. Baharın gelişini müjdelere. Yine Yeşil Noel, Rus Haftası gibi isimlerle de adlandırılır. Bununla birlikte Eski Slav inancına göre deniz kızlarının yeryüzüne çıkıp geçirdikleri haftaya verdikleri isimdir. Pazartesi’nden başlayarak bir hafta boyunca hergün bir adla anılır ve o günler de halk arasında şöenler, ayinler düzenlenirdi. Bugünlerden biri de ölüleri anma günü olarak kutlanmakta idi. Deniz kızlarının insanları etkilediğine inanılır ve bu hafta boyunca dikkatli olunması tavsiye edilirdi. Bu hafta Hristiyanlığın kabulünden sonra da anlam ve mahiyet değiştirerek yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kutlanmaya devam edilmiştir.

460 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.386.

461 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.387.

462 Hz. İsa’nın havarilerinden Peter ve Pavlus’un anısına kutlanan bayramdır. Ortodoks Kilisesi 12 Temmuz, Katolik Kilisesi 29 Haziran’da kutlar.

463 Baskakov bu kelimenin <köpek ~ köbek “büyük köpek” anlamına geldiğini söylemektedir. *İmena Polovtsev*, s.67.

464 Baskakov bu kelimenin <qonçak “dizlik” anlamına geldiğini söylemektedir. *İmena Polovtsev*, s.68.

465 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bir köy.

466 Serebrenno Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy; Baruç ise şehirdir.

Tanrı, Hristiyanlara Kutsal Peygamber İlya (İlyas)'nın gününde⁴⁶⁷ yardım etti. Pereyaslavl'e ancak Aziz Çilekeş Boris ve Gleb Bayramı'nın⁴⁶⁸ akşamında gelebildiler. (İgor) Sabahleyin Knyazlara ve askerlerine hediyeler dağıttı.⁴⁶⁹

Yıl 6683 / 1175: Yuri'nin oğlu, Vladimir Monomah'ın torunu Suzdal'ın Büyük Knyazı Andrey'in Kutsal Peygamber Haftası'nın arifesinde yani 28 Haziran Cumartesi günü öldürüldüğü için Yıllık yazarı ilk önce onun yapmış olduğu yeniliklerden, inşaa ettirdiği muazzam kiliselerden ve şahsiyetinden bahsetmekte ve daha sonra da nasıl öldürüldüğünü anlatmaktadır. Onun ölümüne üzülenler arasında bulunan Kiyevli Kuzmiç'in şu sözlerini şöyle nakletmektedir: "Kuzmiç cesedinin başında ona doğru eğilerek ağlamaya başladı ve şöyle dedi: Benim sahibim, Tanrı, kötü Bolgarları ara-sıra yenen sana ve senin üzerine gelen iğrenç ve namussuz düşmanlarını (Polovetsleri) yenmede yardım etse idi olmaz mıydı?" Ve yine ekleyerek şöyle dedi: "Sahibim senin yakınların bilmiyorlar ama önce Çargrad (İstanbul)'dan daha sonra Rus topraklarındaki ülkeler ile Latin dilli ülkelere, Hristiyanlardan kötülere kadar misafirler yanınıza geldiler ve sizinle konuştular. Siz onları kiliseye götürdüğünüzde orada gerçek Hristiyanlığı görerek vaftiz oldular. Yine Bolgarlar, Yahudiler ve bütün kötülerde Tanrı'nın şöhretini ve kilisenin ne kadar güzel tezyin edildiğini görerek ağladılar."⁴⁷⁰

Yıl 6685 / 1177: Polovetsler, Rus topraklarına Rusalnaya Nedelya Haftasında (Deniz Kızı Haftası)⁴⁷¹ geldiler. Kiyev'de oturan Roman

467 Tarihi Kilise kayıtlarına göre Doğu Slavları 10. yüzyılda 20 Temmuz veya 2 Ağustos'u Kutsal Peygamber İlyas Günü olarak kutlamışlardır.

468 Rus Kilisesinin ilk azizleri olan Boris ve Gleb kardeşler anısına 15 Mayıs'ta kutlanan bayramdır.

469 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.387-388.

470 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.401.

471 Ortodoks Hristiyanlıkta 20-26 Mayıs Haftasına verilen isimdir. Baharın gelişini müjdelir. Yine Yeşil Noel, Rus Haftası gibi isimlerle de adlandırılır. Bununla birlikte Eski Slav inancına göre deniz kızlarının yeryüzüne çıkıp geçirdikleri haftaya verdikleri isimdir. Pazartesinden başlayarak bir hafta boyunca hergün bir adla anılır ve o günler de halk arasında şölenler, ayinler düzenlenirdi. Bugünlerden biri de ölüleri anma günü olarak kutlanmakta idi. Deniz kızlarının insanları etkilediğine inanılır ve bu hafta boyunca dikkatli olunması tavsiye edilirdi. Bu hafta Hristiyanlığın kabulünden sonra da anlam ve mahiyet değiştirerek yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kutlanmaya devam edildi.

kardeşi Rurik'i kendi oğluna gönderdi, Polovetsler ise Berendilerin 6 şehrini aldılar ve Rostov'a doğru gittiler. David ise gelmedi ve böylece kardeşler arasında mücadele başladı. Roman kardeşi Rurik ve oğulları Yaropolk ve Borisle anlaştı. Polovetslere Rostov yakınlarında yetiştiriler ama Polovetsler Rus alaylarını yenerek, pek çok boyarı esir aldılar. Knyazlar ise Rostov'a kaçtılar. Tanrı onlara acımayarak üzerlerine kötülerin cezasını gönderdi ve böylece bizim dikkatlerimizi tövbe çıkartmaya çekti. Kötüleri üzerimize göndererek cezalandırdı ve biz kötü işlerimizi bıraktık. Bunu duyan Olegoviçler ve Svyatoslav Vsevolodoviç bunun Tanrı'nın cezası olduğunu bilmeden sevindiler.⁴⁷²

Yine bu yıl Mstislav⁴⁷³ kendi alaylarıyla gelerek Rostislaviç'e şöyle dedi: "Tanrı isterse yarın Svyatoslav'a alay vereceğim". Rostislaviç'in ona alaylarını vermek istemediğini gören Svyatoslav, Özi'den Libed'in ağzına kaçtı ve pek çok insan suda (nehirde) boğuldu. O ilk önce Polovetslere gitti. Svyatoslav'ın Kiyev'den kaçtığını duyan Polovetsler Torçesk'e geldiler ve pek çok insanı yakalayarak esir aldılar.⁴⁷⁴

Bu yılın kışında Knyaz Vsevolod, Gleb'in üzerine Ryazan'a Rostovlular, Suzdallılar ve bütün drujinası ile beraber gitti. Svyatoslav Vsevolodoviç kendi oğlunu yardım etmesi için ona gönderdi. Oleg⁴⁷⁵ ve Vladimir⁴⁷⁶, Pereyaslav'den onun oğlu Vladimir Gleboviç'in⁴⁷⁷ yanına gittiler. Onlar Kolomna yakınlarında iken, "Gleb'in, Vladimir şehrine başka bir yoldan gittiği ve şehrin yakınlarında lanetli Polovetslerle savaştığı" haberi geldi. Tanrı'nın sevdiği kiliselerinde pek çok kötülükler yaptılar. Altın, gümüş ve taşlarla süslenmiş, çeşit çeşit ikonalarla tezyin edilmiş kiliselerin kapılarını lanetlilerle beraber yağmaladılar. Boyarlara âit köyleri yaktılar, kadınları, çocukları ve eşyaları lanetlilerin kalkanları altında bıraktılar. Pek çok kiliseyi ateşe verdiler. Kutsal hiçbir şey bırak-

472 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.409-410.

473 Mstislav Rostislaviç, Knyaz Rostislav Yureviç'in oğlu ve Andrey Bogolubskiy'in yeğenidir. Rostov ve Suzdal'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi ilk defa 1176'da geçmektedir. 1178 yılında ölmüştür.

474 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.409-410.

475 Oleg Svyatoslaviç, Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur.

476 Vladimir Gleboviç, Gleb Rostislaviç'in oğludur ve Ryazan'da Knyazlık yapmıştır.

477 Vladimir (Yepifaniy) Gleboviç (d.1157-ö.1187), Gleb Yureviç'in oğludur ve Pereyaslav'de Knyazlık yapmıştır.

madılar. Knyaz Vsevolod, Kolomna'dan geri dönerek tekrar kendi topraklarına gitti. Gleb'i Kolokşa Nehri⁴⁷⁸ üzerinde Polovetsler ve esirlerle beraber dururken buldu. O ay içerisinde onlarla savaşmak için güçlerini toplayamadı çünkü nehrin suyu çok olduğu için geçmek imkânsızlaşmıştı. Knyaz Vsevolod, Maslenitsa Haftasında⁴⁷⁹ alaylarını nehrin diğer tarafına suya yakın yere doğru gönderdi. Gleb'de gelerek durdu ve alaylarını Mstislav Rostislaviç ile beraber suya yakın yere doğru gönderdi. Knyaz Vsevolod, oğlu Vladimir'i Pereyaslavlılar ve birkaç drujina ile Mstislav'ın durduğu yerin tam karşısına gönderdi. Gleb'in kendisi oğlu Roman, Igor ve Yaropolk ile Kolokşa'ya gelerek Vsevolod'un bulunduğu Pruskov dağına doğru gittiler. Ama onun olduğu yere giderlerken Vsevolod'un alayları ok atmaya başladılar. Bunun üzerine ona doğru gidemediler. Mstislav nehrin diğer tarafında önde olduğu için kaçtı. Gleb ise kısa bir süre daha durdu ve Mstislav'ın kaçtığını görünce o da kaçtı. Tanrı'nın öfkesi onu kovdurdu. Vsevolod ise arkalarından giderek bütün drujinasını kovaladı ve bazılarını kılıçtan geçirdi, bazılarını da esir aldı. Ayrıca yine Gleb ve oğlu Roman'ı, kayınbiraderi Mstislav Rostislaviç'i, onun bütün drujinasını, Boris Jidislav'ı, Olstin ve Dedilitsya'yı ve daha pek çoğunu yaklayarak esir aldı. Lanetli Polovetsleri ise silâhlarıyla öldürdü.⁴⁸⁰

478 Klyazma Nehrinin sol kolu.

479 Kilise kitaplarında "Maslyanitsa (Maslenitsa) olarak adlandırılan "Peynir Haftası", Hristiyanlığın oruç dönemlerinden biridir. Bu hafta, Büyük Oruç'a kadar olan 8 gün içerisinde başlamaktadır. Bu hafta boyunca et yenmez, peynir ve diğer süt ürünleri ile yumurta ve balık tüketilir. Ruslarda Peynir Haftasında üç ziyafet verilir: 1) Maslenitsa'yı karşılama ziyafeti ki pazartesi; 2) Büyük Maslenitsa ziyafeti ki perşembe günü; 3) Maslenitsa ile vedalaşma ziyafeti ki pazar günü yapılmaktadır. M.Zabilinim, *Ruskiy Narod ego Obıçay, Obryadı*, s.34-39; geniş bilgi için Bkz. a.g.e., s.34-48; Gromika, *Mir Russkoy Derevni*, s.333-342.

480 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.363-365; *Troitskaya Letopis'*, s.262-263; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.145; Yıllıkta bu bilgilerle beraber 3'te minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.94; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yılın kışında Knyaz Vsevolod intikâm almak için Ryazan Knyazı Gleb'in üzerine Ryazan'a Rostov, Suzdal, Pereyaslavlı ve Novgorodlular ile gitti. Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolod yeğeni Oleg ve oğlu Vladimir'i de ona yardım etmeleri için gönderdi. Onun yanına Rus kardeşler Pereyaslavlı'den geldiler. Knyaz Vsevolod Yureviç bu şekilde alayları birleştirerek Ryazan'a doğru gitti. Onlar Kolomna yakınlarına geldiklerinde onlara Ryazan Knyazı Gleb'in başka bir yoldan Vladimir'e doğru savaşıarak gittiği haberi geldi. Tanrı'nın

Bu yıl Ryazan Knyazı Roman Gleboviç pek çok sayısız Polovetsi öldürdü.⁴⁸¹

Yıl 6686 / 1178: Bu yılın ağustos ayında yabancı boylar: Tanrısız İsmaililer ve Agaryanlar (Araplar), kötülerin en kötüsü (cehennmem zebanisi), şeytan gibi, inanmış (mümin) Hristiyanlara karşı yapılan kötülüklerin sorumlusu Konçak (Könçek) ile bütün kiliselerde kötülük yapan, yalnız Hristiyanlara değil Tanrı'ya da düşman olanlar Rus topraklarına geldiler. Tanrı'nın düşmanını seven insan Tanrı'dan ne alabilir ki. Bu Tanrısız Konçak yalnız kendisine âit olan düşüncesine göre hareket ederek Pereyaslavı'e geldi. Bizim günâhlarımızdan dolayı Hristiyanlara pek çok kötülükler yaptılar. Bazılarını aldılar, bazılarını öldürdüler. Bu arada çok fazla çocuk öldürdüler. Bu sırada Svyatoslav Kiyev'den çıkarak Trepol'ün aşağısına geldi ve Rostislav'ın kendisini beklemeye başladı. Svyatoslav Polovetslerin kendisiyle barış yapacaklarını düşünerek bekledi ama bu sırada kendisine “savaş” diye bir haber geldi. Ayrıca yine ona Pereyaslavı'den: “Polovetsler şehrin yakınılarında (Pereyaslavı'de savaşıyorlar)” diye haber getiren elçiler geldi. Bunu duyan Rus Knyazları, Sula'nın dışına giderek Lukoml Nehrinin yakınılarında durdular. Polovetsler bunu duyunca tekrar kendi yollarından kaçtılar. Knyazlar de geri dönerek bölgelerine gittiler.⁴⁸²

Yıl 6688 / 1180: Bu yılın yazında Svyatoslav oğlu Gleb'i⁴⁸³ Ryazan Knyazı olan damadı Roman'a yardım etmesi için Kolomna'ya gönderdi. Vsevolod ise kendi ordusuyla beraberdi. O, Svyatoslav'ın kendi

sevdiği kiliseleri yaktılar. Tanrı'nın ve onun Azize Annesinin hiddetini Knyaz Gleb üzerine çekti. Vsevolod Yureviç, Gleb'in yaptıklarını duyunca Kolomna'dan ayrılarak kendi bölgesine döndü. Knyaz Gleb'i Koloşka Nehri'nde Polovets ve esirlerle dururken buldu. Tam 1 ay her iki tarafta karşı tarafa nehrin suyu yükseldiği için geçemediğinden durarak beklediler. Gleb onlarla barışmak istedi ama Vsevolod Yureviç, onun yanındaki Polovetsleri göremediği için istemedi. Ayrıca ona karşı hiçbir kötülükte yapmamışlardı. Vsevolod onların üzerine ordusuyla büyük sevinç ve istekle gitti. Tanrı'nın ve Azize Meryem Ana'nın öfkesini kazanan Gleb, yapılan savaşta yenilerek esir düştü. Polovetslerin çoğunu öldürdüler, diğerlerini de ele geçirdiler.”, s.3-4.

481 *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*, s.6.

482 *İpatiyevskeya Letopis'*, s.415.

483 Gleb Svyatoslaviç, Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1180'den 1205 yılına kadar ismi geçmektedir.

damadına yardım etmesi için oğlunu gönderdiğini duyunca onu (oğlunu) yanına çağırdı. Gleb Svyatoslaviç gitmek istemedi ama onun eline düşünce ister istemez gitti. Onu zincire vurdular ve kendi bölgesi olan Vladimir'e gönderdiler. Vladimir'i koruması için yanına biri (bekçi olarak) yerleştirildi. Gleb'in drujiası da çok yorgun düşmüştü. Svyatoslav bunları duyunca çok sinirlendi. Bu sırada David Rostislaviç Özi boyunca kayıklarla avlanmaya gitti. Svyatoslav ise David'in karşısında avlanmaya Çernigov taraflarına gitti. Daha sonra oğlu Gleb'in ordusunun olduğu yere doğru yöneldi. Kızgınlığı geçti ve bu şekilde Özi'yi geçerek David'le karşılaştı. Onu yenerek drujinasını ve eşyalarını alıp geri döndü ve Vişgorad'a geldi. Geceyi Vişgorad'ın önünde geçirdi. Ertesi gün onun yanına David'i arayıp da bulamayanlar geldi. O ise Özi'nin dışına gitti. O ve kardeşleri Çernigov'a geldiler. Daha sonra bütün oğulları ile küçük kardeşini yanına çağırdı. Hepsini gelerek drujinası ile birlikte Çernigov taraflarında toplandılar ve şöyle konuştular: "Nereye gidelim, Smolensk'e mi, yoksa Kiyev'e mi?". Igor⁴⁸⁴ şöyle dedi: "Baba! sessizlik iyiliktir ama bu işe yaramıyor. Tanrı seni bize sağlıklı verdi". David Belogorod'a kardeşinin yanına kaçtı. Svyatoslav'ın Özi'nin dışına gittiğini duyan Rurik, Kiyev'e hafta başında gelip babasının tahıtına oturdu. Kardeşleri Yaroslav, Vsevolod⁴⁸⁵ ve İngvar'a⁴⁸⁶ da elçiler gönderdi. Galiç Knyazı Yaroslav, voyvoda Tudor Yelçiç'le beraber kendisine yardıma geldi. David ise Smolensk'deki kardeşi Roman'a yardım gönderdi. O Skovişin'deki çam ormanlarında iken: "Kardeşin Roman'ı Tanrı aldı" diye haber geldi. Bunu duyunca büyük bir kederle ağlayarak süratle Smolensk'e geldi. (Burada yıllık onun için yapılan cenaze törenini, nereye gömüldüğünü, onun insanların onun için nasıl üzü- lüp ağladıklarını, şahsiyeti ve fizikî güzelliğini anlatmaktadır). Roman'ın ölüm haberi Rurik'e geldiğinde o da çok üzüldü ve onun için ağladı çünkü o onların en yaşlısı olduğu için ona baba gibiydi.⁴⁸⁷

484 Igor Svyatoslaviç (1151-1202), Svyatoslav Olegoviç'in oğludur ve Novgorod-Seversk'te Knyazlık yapmıştır.

485 Vsevolod Yaroslaviç, Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur ve Lutsk'da Knyazlık yapmıştır. İsmi 1180 ve 1182 yıllarındaki hâdiselerde geçmektedir.

486 İngvar Yaroslaviç, Vladimir Monomah'ın torununun torunu ve Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur. Dorogobuj ve Lutsk'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1180-1212 yılları arasında geçmektedir.

487 Roman'ın cenazesi hakkında geniş bilgi için bkz. *İpatiyevskaya Letopis'*, s.417-418.

Svyatoslav ise kardeşleriyle ve Polovetslerle birleşti ve kardeşlerine şöyle dedi: “Ben Yaroslav’dan, Igor sen de Vsevolod’dan daha büyüksün. Şimdi ben sizlere baba gibi oldum. Igor sana Yaroslav ile birlikte kalmanı ve Çernigov ile kendine âit olan bütün bölgelerini kollamanızı emrediyorum. Ben ise Vsevolod ile beraber Suzdal’a gidip oğlum Gleb’i arayacağım. Tanrı Vseolod ile bana nasıl yardım edecek göreceğiz”. Kardeşler ikiye ayrıldılar. Yanlarına Yaropolk Rostislaviç’i alarak Suzdal’a doğru gittiler. Yine Polovetsleri de ikiye ayırarak yarısını kendilerine yarısını da kardeşlerine bıraktılar. Yol boyunca Svyatoslav oğlu Vladimir ve Novgorod alaylarıyla görüştü çünkü oğlu Vladimir Büyük Novgorod Knyazı idi. Suzdal topraklarına geldiklerinde ona karşı bütün Suzdal, Ryazan ve Murom alaylarıyla Vsevolod çıktı. Vlen Nehri boyunca durarak iki hafta nehirde savaştılar. Nehrin suyu çok olduğu için suyun akış yönünde savaşmak uygundu. Suzdallılar dağlardaki tepelerde ve tepelerin aşağısındaki çukurlarda durdular. Svyatoslav’ın alaylarıyla buraya gelmesi imkânsızdı. Vsevolod’un drujinası büyük bir istek ve kararlılıkla Svyatoslav’ın üzerine gitmek istediler. İyi yürekli Vsevolod ise kan dökülmesini istemediği için onlara izin vermedi. Vsevolod daha sonra Ryazan Knyazlarını gönderdi. Onlar Svyatoslav’ın adamlarını ve arkadaşlarını kuşatarak atlarla onları çiğnediler. Bazılarını yakaladılar bazılarını da kılıçtan geçirdiler. Bu şekilde Svyatoslav’ın alayları çok zor bir durumda kaldılar. Vsevolod Svyatoslaviç süratli bir şekilde kendi alaylarını Rus alaylarının yanına getirdi. Ryazan Knyazlarının bir kısmı kaçtılar ama bir kısmını yakaladılar bir kısmını da öldürdüler. Öldürülenler arasında voyvoda Igor Miroslaviç de vardı. Svyatoslav kendi popunu⁴⁸⁸ Vsevolod’a göndererek şöyle dedi: “Kardeşim ve oğlum! Sen çok iyilikler yaptın bu yüzden de ben senden böyle bir ceza beklemiyordum. Eğer benim için kötülük düşünüyorsan ve de oğlumu ele geçirmişsen (burada Gleb’i kastediyor) senin için beni arayıp bulmak zor olmasa gerek, nehirden biraz uzaklaş ve bana yol ver. Bu şekilde sana yaklaşacağım ve daha sonra neler olacağına Tanrı karar verecektir. Sen bana yol vermezsen ben sana yol vereceğim. Sen bu tarafa geç”. Vsevolod ise gelen elçileri geri göndermedi. Daha sonra Vladimir’e elçi gönderdi ama Svyatoslav’a cevap bile vermedi. Svyatoslav günlerce bekledik-

488 Eski Rusya’da papazlara verilen isim.

ten ve havalar ısınmaya başladıktan sonra atlarla süratle gitti. Vsevolod onun kamp kurduğu yere adamlarını gönderdi ve onlar oradan pek çok şey aldılar. O onlara, “onların arkalarından giderek, kovmalarını emretmedi”. Svyatoslav ise Suzdal topraklarından geçerek Dmitrov şehrini yaktı. Suzdal topraklarından çıktığında kardeşi Vsevolod, oğlu Oleg ve Yarapolk'u Rusya'ya gönderdi, kendisi ise oğlu Vladimir ile Büyük Novgorod'a gitti. Yaroslav İgor'la anlaştı ve yanlarına Polovetsleri de alıp Drütsk'e⁴⁸⁹ doğru gittiler. İgor'un kardeşleri Vsevolod ve Oleg Svyatoslaviç'i Çernigov'da bıraktılar. Polovets Knyazları Svyatoslav'a yardıma geldiler. Yine: Vitebsk'den Vasilko Bryaçislaviç⁴⁹⁰, onun kardeşi Vseslav⁴⁹¹, Libliler⁴⁹², Litvalılar, Logojsk'den Vseslav Mikuliç⁴⁹³, oğlu İzyaslav⁴⁹⁴, Andrey Volodşiç⁴⁹⁵, Vasilko Bryaçislaviç yardıma geldiler. Hepsı Drütsk önlerinde birleşerek Svyatoslav'a karşı gittiler. Smolensk Knyazı David kendi alaylarıyla Drütsk'e gelerek Gleb Rogvolodoviç⁴⁹⁶ ile birleşti ve Yaroslav'ın arkasından gitti. David, Svyatoslav gelinceye kadar İgor'un ve Yaroslav'ın alaylarıyla savaşmak istemedi. Yaroslav ve İgor da Svyatoslav olmadan David'in alaylarına hücum etmeye cesaret edemediler. Sağlam bir yere (nehir olamayan) gittiler ve Drütsk'in her iki tarafında iki hafta boyunca durdular. David'in alaylarından okçular gelerek onlarla savaştilar. Bu arada Novgorodlularla beraber Svyatoslav geldi. Kardeşler buna çok sevindiler. Drütsk'i geçerek David'e doğru gitmek istediler. David ise geceleyin toplanarak Smolensk'e kaçtı. Svyatoslav, Drütsk'e girerek şehrin etrafındaki zindanları yaktı ve Novgorodluları gönderdi, kendisi ise önce Rogaçev'e⁴⁹⁷ oradan da Özi boyunca Kiyev'e gitti. İgor ise yanına Polovetslerden Kobyak (Köpek-Kepek) ve

489 Polotsk Knyazlığı topraklarında bir şehir.

490 Vasiliy, Vasilko Bryaçislaviç, Bryaçislav Vasilyeviç'in oğludur ve Vitebsk'de Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda 1180-1209 yılları arasında ismi geçmektedir.

491 Vseslav Vasilkovoviç, Knyaz Vasiliy Rogvolodoviç'in oğludur ve Vitebsk'de Knyazlık yapmıştır.

492 Burada kastedilenler büyük bir ihtimalle günümüzde Estonya'da yaşayan halklardan biridir.

493 Vseslav Mikuliç, Knyaz Nikolay Vladimiroviç'in oğludur.

494 İzyaslav Mikuliç, Knyaz Nikolay Vladimiroviç'in oğludur.

495 Andrey Volodşiç, Volodşi Vasilkoviç'in oğludur.

496 Gleb Rogvolodoviç, Knyaz Rogvolod Borisoviç'in oğludur ve Drütsk'de Knyazlık yapmıştır.

497 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

Konçak'ı alarak Vişgorad'ın karşısında Svyatoslav gelinceye kadar bekledi. Bunu duyan Rurik Belgorod'a gitti.

Svyatoslav kardeşleriyle Kiyev'e girdi, Polovetsler ise Dolob Gölü boyunca bulunan Igor'a gitmek için izin istediler. Svyatoslav onlara izin vererek gönderdi. "Svyatoslav'ın kendisine karşı Polovetslerle beraber yardıma geldiğini ve Dolob Gölü boyunca Igor'un durduğunu" duyan Rurik, Mstislav Vladimiroviç⁴⁹⁸, Çerniye Klobukilerin voyvodası Lazar'ı kendi adamlarıyla, Boris Zahariç'i, Sdeslav Jiroslaviç ve Mstislav'ı Trepol'den kendi alaylarıyla, Boris Zahariç'i Vladimir'in adamlarıyla ve oğluyla gönderdi. Kendisi de Tanrı'ya güvenerek onların üzerine gitti. Polovetsler çok kalabalık oldukları için gece korkmadan (yâni gözcü bırakmadan) yatıyorlardı. Yine kendi güçlerine ve Igor'un alaylarına güvenerek gözcü ve bekçileri olmadan uyuyorlardı. Mstislav onların yakınlıklarına geldi. Çerniye Klobukiler hazır vaziyette bekleyerek hemen Mstislav'a, kendi kardeşlerine ve Rus voyvodalarına gelerek durumu anlattılar. Çerniye Klobukiler kendi kardeşlerinden onların bu şekilde yattıklarını öğrenince süratle onlara ve onların arkadaşlarına (İgor ve Polovetslere) doğru yöneldiler. Rus voyvodaları onlara gitmemelerini emrettiler ama onları tutamadıkları için engel olamadılar çünkü gece olmuştu. Onlar iki kısma ayrıldılar ve Polovetslere kötülükler yaptılar. Yine askerî cenahlar drujinadan biraz uzaklaşınca onları arkalarından sıkıştırdılar. Bunu gören Polovetsler de Çerniye Klobukileri sıkıştırdılar ve onlardan bazılarını yakaladılar, bazılarını da kovaladılar. Bu şekilde onlardan kaçan Çerniye Klobukiler süratle Rusların yanına gelerek onlara yalvardılar ve Mstislav'ın alayına katıldılar. Onların bu şekilde nasıl yenildiklerini ve drujinasının nasıl endişeli olduğunu gören Mstislav, adamlarının Çerniye Klobukileri bile ellerinde tutamadıklarını fark edince kaçtı, en iyi askerleri ise kaldılar. Voyvodası Lazar, Rurik'in alaylarıyla, Boris Zahariç Knyazının oğlu Vladimir ile, Sdeslav Jiroslaviç, Mstislav'ın alayı ile Tanrı'ya güvenerek Polovetsler üzerine gittiler. Bunu gören Polovetsler onların üzerine yönelerek süratle gidip çarpışmaya başladılar. Ruslar onları ayaklarının altına aldılar (çığneyip ezdiler). Bunun üzerine Polovetsler Rusların önünden

498 Mstislav Vladimiroviç, Knyaz Vladimir Mstislaviç'in oğludur ve Dorogobuj'da Knyazlık yapmıştır.

kaçtılar. Çoğu Çertoriya Nehrinde boğuldu, bazıları yakalandı bazıları kılıçtan geçirildi. Polovetslerin yenildiğini gören Igor, Polovets Knyazı Konçak ile kayığa binerek Gorodets üzerine Çernigov'a doğru kaçtı. Burada Polovets Knyazı Kozel Satanoviç öldürüldü. Konçak'ın kardeşi El-tut ile iki oğlu esir alındı. Yine esir alınanlar arasında Totur, Byakoba, zengin Kunyaçük ve Çugay da vardı. Böylece kötülerini esir aldılar. Tanrı Ruslara yardım etti ve kötüler üzerinde savaşı kazanarak geri döndüler.⁴⁹⁹

Yıl 6689 / 1181: Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Novgorodlular, lanetli Polovetsler ve Çernigovlularla beraber Vsevolod Yureviç'in üzerine gitti. Vsevolod, onun karşısına çıkmak için Vlena Nehrine⁵⁰⁰ doğru giderek durdu. İki hafta boyunca her iki tarafta kendi sınırlarında durdular. Vsevolod'ın drujinası şiddetli savaşmak için Svyatoslav'ın üzerine gitmek istedi. Vsevolod iyi yürekli bir insan olduğu için kan dökmek istemedi ve onların üzerine gitmedi. Svyatoslav ise daha 2 hafta bu şekilde bekledi ve sonra suyun yükseleceğinden korkarak Dmitrov şehrini yakıp tekrar Rusya'ya geri döndü. Knyaz Vsevolod da bunu üzerine Vladimir'e gitti.⁵⁰¹

499 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.415-421.

500 Vladimir-Suzdal Knyazlığı topraklarına dökülen Dubna Nehrinin bir kolu.

501 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.368-369; *Troitskaya Letopis'*, s.265; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.147: Yıllıkta bu bilgilerle beraber bir minyatür de verilmiştir; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler 6688 / 1180 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç Çernigovlular ve Polovetsler ile Suzdal'a Vsevolod Yureviç'in üzerine gitti. Oğlu Vladimir'de Novgorod'dan Novgorodlular ile gitti ve İtil'in ağzındaki Tver'de birleştiler. İtil boyunca bütün şehir ve köyleri yaktdılar. Knyaz Vsevolod Yureviç onun karşısına geldi ve Pereyaslav'le gitmeden şehirden 40 verst uzaklıktaki Vlena Nehrinin yukarısında karşılaştılar. İki hafta boyunca bu şekilde kaldılar. Kısa bir süre sonra alaylar dağıldılar. Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç ve oğlu Novgorod Knyazı Vladimir Novgorodlularla suyun taşacağından korktuğu için gitti. Dmitrov şehrini ve civardaki köyleri ateşe vererek geri döndüler. Svyatoslav Vsevolodoviç Çernigov'a, oğlu Vladimir'de Novgorod'a gitti. Knyaz Vsevolod Yureviç ise Vladimir'e döndü", s.7; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler 1180 yılına âit olarak biraz farklı verilmiştir. Şöyle ki: "Bu yılın kışında Oleg'in torunu Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Vsevolod Yureviç'in üzerine kötü Polovetslerle gitti. Oğlu Vladimir ise Novgorod'dan Novgorodlular ile beraber gitti ve İtil'de Tver civarında karşılaştılar. Vsevolod onun karşısında Pereyaslav'ın 40 verst dışındaki Vlen Nehrine giderek durdu. Her iki tarafta iki hafta boyunca kendi bölgelerinde durdular. Vsevolod kan dökmek istemediği için savaşı başlatmak istemedi. Svyatoslav ise suyun yükseleceğinden korktu ve Dmitrov şehrini yakarak geri döndü. Geri dönerkende yanına Novgorodluları alarak Novgorod'a gitti. Vsevolod ise Vladimir şehrine döndü", s.96.

Yıl 6691 / 1183: Bu yıl şubat ayının 23’de yâni orucun birinci haftasında Tanrısız Polovetsler, İsmailîler Rusya üzerine Dmitrov’a doğru lanetli Konçak ve Gleb Tiriyeviç ile geldiler ama Tanrı’nın yardımıyla hiç bir kötülük yapamadılar. Knyaz Svyatoslav dünürü Rurik ile anlaşarak Polovetsler üzerine gitti. Çernigov’dan Yaroslav’ın gelmesini bekleyerek Oljiçi (Ljiçi)⁵⁰² yakınlarında durdu. Yaroslav geldiğinde onlara şöyle dedi: “Kardeşlerim şimdi gitmeyelim çünkü zamanı değil. Tanrı izin verirse yazın gideriz”. Svyatoslav ve Rurik onu dinleyerek geri döndüler. Svyatoslav kendi oğlunu alaylarıyla bozkıra Igor’un yanına gönderdi ve ona kendi yerine gitmesini emretti. Rurik ise Vladimir Gleboviç’i kendi alaylarıyla gönderdi. Vladimir Gleboviç de Igor’a elçiler göndererek ondan “kendisinden önce alaylarıyla gitmesini” istedi (Rus Knyazları Rus topraklarında önde gitmelidirler diyerek). Igor onun bu isteğini yerine getirmede. Vladimir buna çok sinirlenerek öfkelenildi ve geri dönerek kuzeydeki şehirlere doğru gitti ve oralardan pek çok mal (ganimet) aldı. Igor ise Kiyev alaylarını geri gönderdi ve onların yanına Oleg⁵⁰³ ve kendi oğlu Svyatoslav’ı bu alayı gidecekleri yere kadar götürmelerini sağlamak için bıraktı. Kendisi yanına kardeşi Vsevolod, Vsevolod Svyatoslaviç, Andrey, Roman, Çerniye Klobukilerden Kuldür ve Kuntuvdey ve birkaç adamı alarak Hiriya Nehrine⁵⁰⁴ geldi. O gece hava ılık ve yağmurluydu. Bu yüzden nehrin suyu taşıdı ve onların karşı tarafa geçmeleri imkânsızlaştı. Kuru yerden (suyun az olduğu) kaçabilen Polovetsler kurtuldular kaçamayanlar ise yakalandılar. Bu savaşta pek çok at, hayvanın Rusların önünden kaçarken nehirde boğuldukları söylenmektedir.⁵⁰⁵

Bu yılın yazında Tanrı Kiyev Knyazı Svyatoslav ile Büyük Knyaz Rurik Rostislaviç’in kalplerine Polovetsler üzerine gitmek düşüncesini yerleştirdi. Onlar etraftaki Knyazlara elçiler gönderdiler ve bunlardan Mstislav Svyatoslaviç⁵⁰⁶, Gleb, Pereyaslavil’den Vladimir Gleboviç,

502 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

503 Oleg Pavel İgoreviç, Knyaz Igor Svyatoslaviç’in oğludur.

504 Kuman/Kıpçak Kağanlığı topraklarında bulunan bir nehir.

505 *İpatiyevskaya Letopis*, s.424-425.

506 Mstislav Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç’in oğludur. Kozel ve Çernigov (1219-1223)’da Knyazlık yapmıştır. 1223’deki Kalka savaşında ölen Rus Knyazları arasındadır. Cesur ve savaşçı bir asker olması ile temâyüz etmiştir.

Luçesk'den Vsevolod Yaroslaviç, kendi kardeşi Mstislav⁵⁰⁷ ile, Mstislav Romanoviç⁵⁰⁸, İzyaslav Davidoviç⁵⁰⁹, Gorodetsli Mstislav, Pinsk Knyazı Yaroslav kardeşi Gleb'le ve Galiç'te oturan Yaroslav birleşerek yardım gönderdiler. Kendi kardeşleri ise onunla birleşmek istemediklerinden şöyle diyerek gitmediler: “Özi'den aşağıya gidersek çok uzaklaşırız, kendi yerlerimizi boş bırakmamız doğru olmaz ama Pereyaslav'l'e gidersen seninle Sula'da birleşiriz”. Kardeşlerinin bu düşüncesi Svyatoslav'ın hoşuna gitmedi ve o kendi yoluna gitti. Tanrı böyle olması için onu dürttü. Onun büyük oğulları Çernigov yönünde gitmeyerek Özi boyunca gittiler ve İncir⁵¹⁰ diye adlandırılan geçitte durdular. Buradan savaşın yapılacağı tarafa geçerek onları 5 gün aradılar. Burada o, genç knyazları kendi alaylarının önünden gönderdi. Pereyaslavlı Vladimir, Gleb, oğlu Mstislav, Mstislav Romanoviç, Dubrobits Knyazı Gleb Yureviç'i ve Mstislav Vladimiriç'i 2100 Berendi ile gönderdi. Polovetsler üzerlerine güçlü Vladimir alaylarının geldiklerini görünce Tanrı'nın ve Azize Meryem Ana'nın öfkesinden korkarak kaçtılar. Onlar Polovetslerin arkalarından gittilerse de onlara yetişemediler ve tekrar Rus topraklarına geri dönerek Yerel diye adlandırılan yerde durdular. Ruslar ise burayı Ugol⁵¹¹ diye adlandırıyorlar. Sadece Polovets Knyazı Kobyak Rusları düşünerek geri döndü ve Ruslardan geride kalanlarını kovdu. Polovetslerin arkadan geldiğini gören Rus alayları nehre doğru ok atmaya başladılar ve böylece aralarında savaş başlamış oldu. Bu savaş uzun süre devam etti. Svyatoslav ve Rurik olanları öğrenince kalabalık bir alay gönderdiler ve kendileri de arkalarından gittiler. Yardıma gelen alayları gören Polovetsler bunları Svyatoslav ve Rurik sanarak kaçtılar. Ruslar ise Tanrı'nın yardımıyla onlarla savaşmaya ve onları kılıçtan geçirmeye başladılar. Böylece Tanrı Hristiyanlara şefkat gösterdi ve bu-

507 Mstislav Yaroslaviç, Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur. “*Nemy: dilsiz*” diye tanınmaktadır. Peresopnitse ve Lutsk'da Knyazlık yapmıştır. 1126'da ölmüştür.

508 Mstislav Romanoviç, Knyaz Roman Rostislaviç'in oğludur. “*Dobry: iyi*” veya “*Hrably: cesur, yiğit*” diye lakâp almıştır. Pskov (1180-1197) ve Smolensk (1197-1223)'de Knyazlık yapmıştır. Kalka savaşında ölenler arasındadır.

509 İzyaslav Davidoviç, David Rostislaviç'in oğludur.

510 Yıllıklarda İncir şeklinde geçmektedir ve bu kelime Türkçedir. Burası büyük ihtimalle inciri bol olduğu için Türk boyları tarafından İncir diye adlandırılmıştır.

511 Ugol, Uglâ, Yerel diye adlandırılan bu nehir Pereyaslavlı topraklarında bulunan günümüzdeki Orel'dir.

günü Tanrı Knyaz Svyatoslav ve Rurik'in inançlarından dolayı yücelti. Kobyak Karlyeвиç'i iki oğluyla, İzay Bilyukoviç, Tovly (Togly)'ı oğlu ve kardeşi Tokmişle, Osoluk (Solak), Barak, Tarh (Targ), Danil, Sdvak Kulobiçkiy, Koryaz Kolotanoviç'i esir aldılar. Tarsuk ve onun gibi daha pek çoğunu öldürdüler. Tanrı bu zaferi temmuz ayının otuzunda pazartesi günü Kutsal İvan Voynik'in⁵¹² hatırına verdi. Büyük Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik Rostislaviç Tanrı'nın kendilerini kötüler üzerine zafere götürmesini sevinçle kabul ettiler ve her biri büyük bir şeref ve şöharetle geri döndüler.⁵¹³

512 Slav kökenli Hristiyan Azizdir ve 4. yy'da yaşamıştır. Ortodoks Ruslar onu her yıl 30 Temmuz (12 Ağustos)'ta anmaktadırlar.

513 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.426-427; *İpatiyevskaya Letopis'* ve *Voskresenskaya Letopis'*te 1183 yılına âit olarak verilen bu bilgiler, *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troist ve Radzivilovskaya Letopis'*te 1185 yılına âit olarak verilmiştir ve *Voskresenskaya Letopis'*in verdiği bilgiler *Lavrentiyevskaya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'* ve *Radzivilovskaya Letopis'* ile aynıdır: “Bu yıl Tanrı bütün Rus Knyazlığının kalplerine Polovetsler üzerine gitmek düşüncesini yerleştirdi: Vsevolod Svyatoslaviç, Rurik Rostislaviç, Vladimir Gleboviç, Gleb Svyatoslaviç, Turovlu Gleb Yureviç, Mstislav Romanoviç, İzyaslav Davidoviç, Vsevolod, Mstislav. Galiçliler, Vladimirliler ve Lutsklular onlara yardıma geldiler. Hepsi birleşerek Ugl Nehrine gidip onları 5 gün aradılar. Yuri'nin torunu Vladimir Gleboviç Pereyslavlılar ve Berendilerden oluşan 2100 kişilik öncü kuvvetle önden gitti. Polovetsler Rusların geldiklerini duyunca sevinerek ve kuvvetlerinin fazlalığına güvenerek onların üzerlerine doğru gittiler ve şöyle dediler: “İşte Tanrı bize Rus Knyazlarını ve alaylarını elimize verdi”. Koşuşup, emir almadan ve emir verilmesini beklemeden savaşa girerek ok attılar. Düşünce ve cesaretleriyle Tanrı'ya karşı gelerek Vladimir'in karşısına gidip onu öldürmek istediler. Vladimir ise Tanrı ve Kutsal Meryem Ana'nın yardımcılarına güvenerek ve ata-babalarının dualarıyla kuvvetlenerek onların karşısına gitti. Svyatoslav'ın yanına gittiğinde ondan şöyle diyerek izin istedi: “Polovetsleri kendimin ve babamın bölgelerinden kovacağım. Bu yüzden de öncü kuvvetleriyle beraber önden gideceğim”. Rus Knyazları Svyatoslav'a izin vermediler. Polovetsler Vladimir'in çok güçlü bir şekilde üzerlerine geldiklerini görünce kaçtılar. Tanrı'nın ve Kutsal Meryem Ana'nın öfkesiyle bizimkiler onları kılıçtan geçirdiler. 7.000 kişiyi esir aldılar. Yine Polovets Knyazlarından 47 tanesini de yakaladılar: Kobyak, Osoluk (Osuluk), Barak (Abarok), Targa, Danil, Başkırt, Tarsuk, İza, Gleb Tiryeviç, Yeksiya, Alak, oğlunun kayınpederi Tolgiya Davidoviç, Tetiya oğluyla, Kobyak'ın kayınpederi Turudnaya. Tanrı ve Kutsal Meryem Ana Vladimir'e bu zaferi temmuz ayının 13'ünde pazartesi günü verdi. Tanrı Knyazlarımıza büyük bir kurtuluş verdi ve savaşta onları düşmanlardan korudu ve diğer boydan olan Polovetsler karşısında zaferi verdi. O gün Tanrı sevinç ve eğlenceyi onlara verdi. Tanrı bizi düşmanlardan kurtardı ve büyük bir sevinç oldu. Drujina esir, at ve silâhlarını ganimet olarak aldı. Eve döndüklerinde Tanrı ve Kutsal Meryem Ana'yı Hristiyan milletine yaptığı yardımdan dolayı övdüler. *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.374-376; *Troitskaya Letopis'*,

Yine bu yılın yazında Svyatoslav'ın Polovetsler üzerine gittiğini duyan Igor Svyatoslaviç, yanına kardeşi Vsevolod ve oğulları Svyatoslav ve Vladimir'i⁵¹⁴ çağırarak onlara ve bütün drujinasına: "Polovetsler Rus Knyazlarına karşı gittiler. Biz onların olmayışından faydalanarak topraklarına saldıracağız" diyerek Merl'in⁵¹⁵ arkasına gittiler. Ruslarla savaşmaya giden Polovets Knyazı Obovlı (Abaoğlu) Kostuhoviç'e Polovetslerle birlikte rastladılar ve atlarını onlara doğru sürdüler. Polovetsler Tanrı'nın irâdesiyle kaçmaya başladılarsa da Ruslar yine de onları kovalayarak yendiler ve geri döndüler.⁵¹⁶

Yıl 6692 / 1184: Tanrısız, lanetli ve melûn Konçak kalabalık Polovetslerle Rusya üzerine geldi. Rus şehirlerini ele geçirerek yakmak istedi. Onun yanında canlı ateş atan bir asker⁵¹⁷ ile kendi kendine atılan oklar vardı. Bir taraftaki 50 kişiye karşılık 1 okun gücü aynı idi.⁵¹⁸

s.270-271; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.150: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 2'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.97-98; *Nikonovskaya Letopis' Arheografî Komisyonu Notları*'nda da bu bilgiler 1185 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Rus Knyazları: Kiyev Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç, Knyaz Rurik Rostislaviç, Knyaz Vladimir Gleboviç, Gleb Svyatoslaviç, Turov Knyazı Gleb Yureviç, David Vsevolodoviç, Galiç, Vladimir ve Luçesk alayları ile birleşerek Polovetslerin üzerine gittiler. Aksu Nehrine geldiler ve onları 5 gün beklediler. Knyaz Vladimir Gleboviç, Pereyaslavlı öncü kuvvetleri ve 2100 Berendi ile önden gitti. Polovetsler Rusların bozkırın dışına gittiklerini duyunca seviniler. Olmayan cesaretleriyle veya çok kalabalık ordularıyla övünemediler çünkü karşı karşıya geldiklerinde savaş çok kötü oldu. Tanrı ve Azize Meryem Ana'nın öfkesi sayesinde Polovetsler kaçtılar. Rus Knyazları onların arkalarından kovalayarak savaşmışlar. Onlardan 7000 kişiyi yakaladılar ve Polovets Knyazlarından 417 tanesini öldürdüler 16 tanesini de esir aldılar: Kobek, Osoluk, Barak, Targa, Danil, Başkord, Tarsuk, İzugleb, Tereyeviç, İkson, Alak, Turgi oğluyla, Teti oğluyla ve Turonda. Bu hâdise 30 Haziran'da oldu ve Rus Knyazları büyük bir sevinçle geri döndüler. Tanrı'ya ve Azize Meryem Ana'ya yaptıkları yardımlarından dolayı şükrettiler.", s.11-12.

514 Vladimir, Petr İgoreviç (d.1183-ö.1212), Knyaz Igor Svyatoslaviç'in oğludur ve Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır.

515 Kuman/Kıpçak Kağanlığının topraklarında bulunan bir nehir.

516 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.427-428.

517 Burada bahsedilen büyük bir ihtimalle Grek ateşidir. Bu bilgiden biz Kuman/Kıpçaklar arasında Grek ateşini kullananların olduğunu anlıyoruz.

518 Bu "canlı taş atan" silâhın mahiyeti tam olarak bilinmemekle beraber, araştırmacılar bunun ya "Grek ateşi" ya da "neft" olmasının mümkün olabileceğini söylemektedirler. Konçak'ın hizmetinde, ateşli silâh kullanan birisinin bulunması bize, Kuman/Kıpçak başbuğlarının, İslâm ülkelerinden böyle bir silâhı aldıklarını ve onu kullanmasını bilen kimseleri arayıp bulduklarını da göstermektedir.

Ama Tanrı bütün şefkati ve merhameti ile onlara karşı idi. Konçak gelerek Horol'da durdu ve Yaroslav Vsevolodoviç'e⁵¹⁹ elçiler göndererek yalandan barış istedi. Yaroslav onların bu yalanlarını anlamayarak kendi askeri Olstin Oleksiç'i elçi olarak gönderdi. Svyatoslav Vsevolodoviç bunları duyunca Yaroslav'a elçi göndererek şöyle dedi: "Kardeşim! Onlara güvenme ve onlara kendi askerlerini gönderme. Ben onların üzerine gideceğim". Svyatoslav Vsevolodoviç ve Rurik Rostislaviç bütün alaylarıyla onların üzerine gittiler. Rurik ve Svyatoslav önce Vladimir Gleboviç ve Mstislav Romanoviç'i gönderdiler, kendileri de onların arkalarından gittiler. Onlara Polovetslerin bulunduğu yönden gelen misafirler Polovetslerin Horol'da durduklarını söylediler. Svyatoslav ve Rurik bunu duyunca sevindiler ve onlara doğru gittiler. Vladimir ve Mstislav da misafirlerin söyledikleri ve gösterdikleri yere geldiler ama hiç kimseyi göremediler. Bunun üzerine Horol'un etrafını dolaşarak başka yerlere gittiler. Atlılar Horol'u geçerek onların nerede olduklarını görmek için tepelere çıktılar. Bunu gören Konçak aşağıda olduğu için bu sayede kaçabildi. Askerler onun canlı ok atabilen askerini yakalayarak silâhla birlikte Svyatoslav'a getirdiler. Onlardan başka yine pek çok asker öldü. Bazılarını yakaladılar ve onların atlarının, silâhlarının ve mallarının çoğunu ele geçirdiler.⁵²⁰

Bu yıl Knyaz Vsevolod, İzyaslav Gleboviç⁵²¹ ve oğulları, Mstislav Davidoviç⁵²², Ryazanlı Gleboviçler: Roman, Vsevolod, Vladimir ve Muromlu Vladimir ile birlikte Bolgarlar üzerine Bolgar topraklarına gitti. Sahile çıkarak Veliki Gorod (Büyük Şehir)'e doğru gittiler ve Tuhçına kasabasının yanında durdular. Burada 2 gün kaldıktan sonra Büyük Şehir'e doğru ilerlediler ve öncü alaylarını önden gönderdiler. Onların arkalarından Beloozero müfrezesi insanlara doğru gitti ve voyvoda Fom Lazkoviç'de onlarla birlikteydi. Knyazla beraber bozkıra gelenler öncü kuvvetlerimizi bozkıra yerleştirdiler. Bolgar alaylarından 5 asker gelerek Knyaz Vsevolod'un önünde diz çöküp şöyle dediler:

519 Yaroslav Vsevolodoviç (d.1140-ö.1198), Knyaz Vsevolod Olegoviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır.

520 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.428-429.

521 İzyaslav Gleboviç, Knyaz Gleb Yureviç'in oğludur ve Pereyaslav'de Knyazlık yapmıştır. 1184'te ölmüştür.

522 Mstislav Davidoviç Vişgorod Knyazıdır.

“Knyaz! Seni selâmlıyoruz. Polovetslerden **Yemyaklar**⁵²³ Bulgar Knyazıyla savaşmak için Bolgarlar üzerine geliyorlar”. Knyaz Vsevolod, kardeşleri ve drujinası ile Polovets bölüğüyle savaşmayı ve onları ele geçirmeyi düşündü ve Büyük Şehre doğru gitti. Knyazla birlikte gidenlerin yanına birinci gün Çeremisyanlılar⁵²⁴ gelerek alaylarıyla durdular. Knyaz ise drujinası ile beraber düşünmeye başladı. Yuri'nin torunu İzyaslav Gleboviç drujinasına yetişti ve mızrağını alıp kayıklara doğru gitti. Güçlü bir şekilde kayıkların yanına geldi. Kayıkların arkasından şehrin avlusuna doğru çıkarken mızrağı parçalandı ve zırhını deldi. Ok kalbine saplandı ve onu canlı olarak arkadaşlarının bulunduğu yere getirdiler. Bolgarlardan Sobekulya ve Çelmatalılar⁵²⁵ şehirlerinden çıkarak kayıkların yanına geldiler. Torçesk'ten ise atlarla geldiler. Bizim insanlarımız onların kayıklarının yanına gittiler. Tanrı bizlere yaptığı yardımı kuvvetlendirdiği için onların üzerine gittik. Onlar bunu görünce kaçtılar. Bizimkilerde lanetli Bohmitleri (Müslamanları) arkalarından kovaladılar. Onlar İtil'e doğru koşarak gittiler. Ancak onlardan İtil'de 1000'den fazla kişi boğuldu. Onları Tanrı'nın öfkesi, Kutsal Meryem Ana ve Knyaz Vsevolod'un dâualarıyla yendik. Knyaz Vsevolod şehrin yakınlarında 10 gün kaldı. Kardeşinin yorgun düştüğünü görerek geri döndü. Bolgarlar da ona elçiler göndererek barış istediler.⁵²⁶

523 10. yüzyıl ortalarında İrtiş boylarında Kimek adlı büyük bir Türk boyu bulunuyordu; bunun bir kısmı “Emek (Yemek) adını taşıyordu. Başka bir kısmının da “Kıpçak” adını taşıdığı ve bu adın bir müddet sonra hepsini kapsadığı bilinmektedir. 1070'lerde Kıpçak göç sahası batıda İtil boyunu geçerken, doğu kısmı da “Yemek” adıyla Talas boylarında bulunuyordu. Zamanla batı boyuna Kuman denilmeye de başlanmıştır. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) <ymag “tatlı, şefkatli, müşfik”; 2) emäk “tasa, kaygı, ihtimam, himaye”. *Turkskaya Leksika*, s.84.

524 Çeremisyan, Çeremis, Fin-Ugor boylarından biridir.

525 Sbukolya ve Çelmata İtil Bolgarlarına âit iki boydur.

526 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.369-370; *Troitskaya Letopis'*, s.266-267; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.147: Yıllıkta bu bilgiler verilirken bir de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.96-97: Bu yıllıkta verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1183** olarak verilmiştir; *İpatiyevskaya Letopis'*te bu bilgiler **1182** yılına âit olarak biraz farklı verilmiştir. Şöyle ki: “Bu yılın yazında Suzdal Knyazı Vsevolod Yureviç Bolgarlara gitmek için, Svyatoslav'a kendisine yardım göndermesini rica etmesi için oğlu Vladimir'i göndererek şöyle dedi: “Tanrı izin verirse kardeşim ve oğluma biz hayatta iken kötülerle savaş yapma imkânını verecektir”. İtil boyunca Bolgarların üzerine giderek Tsevtse'nin ağzındaki İsadi diye adlandırılan

adadan kıyıya çıktılar ve burada yanlarına aldıkları her şeyi ve ayrıca Beloozero alayını, Fomu Nazakoviç adındaki voyvodayı uşak Doroja ve diğer voyvodoları beraber bıraktılar. Diğer Knyazlarda kendi adamlarını bıraktılar. Kendileri atlı olarak Bolgar topraklarına ve Büyük Bolgar şehri Srebryan'a doğru gittiler. Rus alaylarının çok kalabalık olduklarını gören Bolgarlar onlara karşı koyamayarak şehre çekildiler. Genç Knyazlar kapılara doğru giderek onlarla savaşmak istediler. Şehirden atılan bir ok İzyaslav Gleboviç'in zırhını delerek kalbinin tam altına saplandı. Onu henüz sağ iken arkadaşları taşıyarak ordugâha getirdiler. Vsevolod, diğer bütün Knyazlar ve alaylar buna çok üzüldüler. Bolgarlar, Bolgar şehirleri Sobekulyan ve Çelmata (her ikisi de Bulgarlara ait bir boydur ve anlaşılan yaşadıkları şehirlere boy ismini vermişlerdir) civarında Timtüzi (Temtüzi) diye adlandırılan Bolgarlarla birleştiler. Sayıları 5000 idi ve İsadi'ye doğru gittiler. Torçesk'ten atla ve kayıklarla gelerek o adaya çıktılar ve Rusların üzerine gittiler. Rus alayları Tanrı'nın yardımıyla daha da kuvvetlenerek onların üzerine gittiler ve savaşmaya başladılar. Onlar bunu görünce kaçtılar. Bizimkiler kötü Bohmitleri (Müslümanları) kılıçtan geçirerek öldürdüler, kalanlarını ise arkalarından giderek kovaladılar. Bunlar süratle İtil'e geldiler ve kayıklara bindiler. Bu esnada kayıklar ters döndü (devrildi) ve onlardan 1000'den fazla kişi nehirde boğuldu. Böylece Tanrı Ruslara yardım ettiği için onları yendiler. Bir kısmını öldürdüler, bir kısmı da yukarıda söylediğimiz gibi kayıkların ters devrilmesi sonucu kendiliğinden öldü. Böylece onlardan toplam 1500 kişi öldü. Ruslar Bolgarları yendikleri için Tanrı'ya bütün yardımlarından dolayı şükrettiler ve onu övdüler", s.422-423; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.37 ve *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.227'de bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Yıl 6691/ 1183: Vseolod, bu yıl bütün bölgelerindeki askerleriyle Bolgarlar üzerine gitti ve Bolgarlar Knyaz İzyaslav Gleboviç'i öldürdüler"; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu yıl için verilen bilgiler biraz farklı olarak şöyledir: "Büyük Knyaz Vsevolod Yureviç kardeşi İzyaslav Gleboviç, Knyaz Mstislav Davidoviç, Knyaz Vladimir Svyatoslaviç ile Bolgarlar üzerine gitti. Kendisine yardım etmeleri için Ryazan Knyazı Roman Gleboviç ve kardeşi İgor, Knyaz Vsevolod ve Murom Knyazı Vladimir'i çağırdı. Sudan (deniz) giderek onların topraklarına geldiklerinde sahile atlarla çıktılar ve şehrin yanındaki Tugçin kasabasında durdular ve burada 2 gün kaldılar. 3. gün Büyük Şehre (Velikomu Gorod) doğru gittiler. Öncü kuvvetleri voyvoda Fom Laskov'un idaresinde önden gittiler. Laskov öncü kuvvetleri suya (nehre) doğru gönderdi. Onları Polovetslerden bir grup karşıladı. Geride kalan ordu ise bozkıra doğru gitti. Burada yanlarına 5 kişi gelerek onlara şöyle dediler: "Knyaz Vsevolod Yureviç ve Yemmakov Polovetsleri ona sevgi gösteriyorlar ama şöyle düşünüyorlar: Bolgar ordusuna ve Bolgar topraklarına karşı gelmeyi. Knyaz Vsevolod Yureviç kardeşiyle onların inancına ve kendi inancına güvenerek Büyük Şehre doğru gitti. Şehrin yanında 2 gün durdular 3. gün şehre doğru hareket ederek yanlarına

Yıl 6693 / 1185: Tanrı, Rus Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç ve Büyük Knyaz Rurik Rostislaviç'e 1 Mart'ta bu zaferi verdi. Konçak'ın kaçacağını anlayan Rurik onun arkasından Kuntugdı (Gündoğdu)'yı⁵²⁷ 6000 kişilik bir alayla gönderdi. O, Konçak'ı tâkip ettiyse de yakalayamadı. Daha sonra Horol'un dışına doğru yöneldi. Svyatoslav ve Büyük Knyaz Rurik Aziz Çilekeşler Boris ve Gleb'in dûalarıyla zaferi kazandılar. Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh'u överek geri döndüler. Kardeşi Svyatoslav ile gitmeyen Çernigov Knyazı Yaroslav, kendisine gelen Svyatoslav'ın elçilerine: "Ben ona kendi askerim Olstin Oleksiç'i gönderdim. Ama şimdi ben kendi askerimin üzerine bile gidemem" dedi ve kardeşi Svyatoslav'dan vazgeçti. Igor ise Svyatoslav'ın askerlerine şöyle dedi: "Tanrı bizi burada kötülerle (lanetlilerle) karşılaşmaktan korusun çünkü onlar bizim hepimize düşman (hepimiz onların ortak düşmanlarıyız)". Sonra Igor drujinası ile beraber Svyatoslav'ın alayları nereye gidiyor diye fala baktırdı. Bu arada Igor'un drujinası ona şöyle dedi: "Knyaz! Bir kuş gibi bir taraftan diğer tarafa uçarak geçmen mümkün değil. Bu asker Svyatoslav'ın yanından perşembe günü geldi. Kendisi Kiyev'den buraya kadar 1 hafta yürüdüğüne göre onlara karşı gitsen dahi nasıl yetişebilirsin?". Drujinasının böyle konuşması Igor'un hoşuna gitmedi ve o bozkırlara Sula'nın yanından geçip gitmek istedi ama çok yoğun bir sis olduğundan karşı tarafı göremedi. Sis akşama kadar devam

Çeremisinliler geldiler. Kendi alaylarının azlığını gören Vladimir kardeşiyle düşünmeye başladı. Bu sırada Knyaz İzyaslav Gleboviç mızrağını alarak vücuduna yasladi. Daha sonra yaya olan askerlerini yanına alarak kayıklara doğru gitmek için şehirden güçlü bir şekilde çıktı. Kayıkların etrafını sağlamlaştırarak pek çok insanın ölmesini önledi ve onları kayıkların arkasından şehrin avlusuna doğru kovdu. Bu arada kendisi çok yoruldu ve mızrağı parçalandı. Polovetsler mızrağını alarak zırhının üstünden batırıp kalbine sapladılar. Etrafindakiler ona destek vererek nefes almasını sağladılar. Burada Bolgarlar hücum ederek pek çok Hristiyanı öldürdüler. Diğer bir Bolgar grubundan ise Sabakul ve Çelmatin boyundan olanlar kayıkların olduğu yere; Torçesk'ten çıkanlar ise atların yanına geldiler. Buradan Rus alaylarının yanına gittiler ama Tanrı'nın ve Azize Meryem Ana'nın yardımcıları sayesinde Polovetsleri korkuttular ve onları kovaladılar. Polovetsler kaçtılar. Ruslar Polovetslerden yaklaşık 2000 kişiyi yakarak öldürdüler. Büyük Knyaz şehrin yanında 10 gün kaldı ve bu sırada Vladimir Monomah'ın torunun oğlu, Yuri'in torunu ve onun kardeşi Knyaz İzyaslav Gleboviç öldü.", s.9-10.

527 Karakalpakistanın voyvodası.

etti ve hiçbir şey görünmedi. Böylece de Svyatoslav'ın arkasından gitmek için kendilerine yol bulamadılar.⁵²⁸

Aynı ilk baharda Knyaz Svyatoslaviç, voyvoda Roman Nezdiloviç'i Berendilerle beraber lanetli Polovetslerin üzerine gönderdi. Tanrı'nın yardımıyla Polovetslerin topraklarından en büyük gün olan 21 Nisan'da pek çok at ve esir alarak geri döndüler. Bu sırada Knyaz Svyatoslav silâhlarını ayırarak Vyatiç topraklarındaki Karaçev'e gitti. Bu sırada Oleg'in torunu Igor Svyatoslaviç yanına Trubetslileri, kardeşi Vsevolod'u, Rılsk'den oğlu Svyatoslav Olegoviç'i ve Putivl'den diğer oğlu Vladimir'i alarak 23 Nisan Salı günü Novgorod'dan gitti. Yaroslav'dan Prohov'un torunu olan Olstin Oleksiç'i Çernigovlu Kovuyarla beraber yardıma göndermesini rica etti. Kendi drujinasını toplayarak yavaş gitti. Onların atları çok semizdi. Ten boyunca giderken Igor gökyüzüne doğru baktı ve sanki yeni ay gibi duran güneşi gördü (güneş tutulması). Boyar ve drujinasına şöyle dedi: "Alâmeti görüyor musunuz?". Askerleri başlarını eğerek şöyle dediler: "Knyaz! Bu alâmet hayr'a değil". Igor ise: "Kardeşlerim ve askerlerim! Tanrı'nın esrarını hiç kimse bilemez, bütün dünyada iyiliği ve kötülüğü Tanrı yaratır. Bu alâmet hayır mı şer mi sadece Tanrı bilir. Biz bunu göreceğiz" dedi ve hızla Doneç'i geçip Askol'a geldi. Burada iki gün kardeşi Vsevolod'u bekledi. O ise Kursk'dan başka yoldan giderek Salnitsa Nehrine⁵²⁹ geldi. Bu sırada onların yanına konuşturmak için esir yakalamaya gönderdikleri öncü kuvvetlerden muhafızlar gelerek şöyle dediler: "Onların askerleri üniformalı (savaşa hazır). Şimdi siz süratle geri dönüp evlerinize giderseniz iyi olur çünkü bu zaman bizim zamanımız değil". Igor ise kardeşleriyle konuşarak şöyle dedi: "Eğer savaşmadan geri dönersek utancımız ölümden daha kötü olur. Her şey Tanrı'nın emrettiği gibi olacaktır". Böylece aralarında anlaşarak bütün gece yürüdüler. Ertesi sabah beşinci günün sabahı idi ve öğleye doğru Polovets alaylarına rastladılar. Hepsı büyükten küçüğe kadar üniformalı olarak toplanıp Süurlı (Syuurliyi) Nehrinin⁵³⁰ diğer tarafında durdular. Altı alay sıraya girmişlerdi: Igor'un alayı ortada, sağ da kardeşi Vsevolod'ın alayı, sol da ise oğlu Svyatoslav'ın alayı,

528 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.429-430.

529 Bugünkü Sal Nehri.

530 Doneç'in, Oskol'un güneyinde kalan bir kolu olduğu sanılmaktadır.

önde oğlu Vladimir ve Yaroslav'ın alayları ile Kovuyly Olstin'in alayları vardı. Üçüncü alay ise bütün Knyazların alaylarındaki okçulardan oluşturulan bir alaydı. Böylece kendi alaylarını gönderdiler. Igor kardeşlerine şöyle dedi: "Kardeşlerim! Ne olursa olsun başaracağız ve çekip alacağız". Bu şekilde onların üzerine Tanrı'ya güvenerek gidip Süurliya Nehrine yaklaştılar. Bu sırada Polovets alaylarından okçular öne çıkarak Rusların üzerine birbiri ardına ok atarak geri döndüler. Ruslar ise henüz Süurliya Nehrini geçmişlerdi ki nehirden uzakta duran Polovetsler süratle atlı olarak onların üzerlerine doğru atıldılar. Svyatoslav Olegoviç, Vladimir İgoreviç ve Kovuyly Olstin okçularla beraber onlara karşı çıktılar. Igor ise kendi alayını dağıtmadan yavaşça onlara doğru gitti. Öncü Rus alayları da onlarla savaştılar. Polovetsler ise toprakları hızlıca geçip, Rus topraklarına kadar geldiler ve pek çok servet (esir, hayvan, mal) aldılar. Polovetslerin diğer bir grubu da geceleyin alayların bulunduğu yere esirlerle geldiler. Böylece bütün Polovetsler toplandılar. Igor kardeşlerine ve askerlerine şöyle dedi: "Tanrı kendi gücüyle düşmanımıza karşı zafer kazandırarak bize şeref ve şöhrat verdi. Şimdi çok kalabalık Polovets alaylarını görüyoruz. Onların hepsi birleşti mi? Gecedен yararlanarak gideceğiz, sabahleyin kim arkamızdan gelirse ki bu da o zaman onların hepsi de arkamızdan gelecektir demektir ama bizim en iyi olan atlarımız onlarınkini geçecektir (çok fazla alay olduğu için bunların içinden en iyilerini seçip göndereceğiz anlamında), diğerleri ise Tanrı'nın vereceklerini göreceklerdir". Svyatoslav Olegoviç'de sıraya giren askerlerine şöyle dedi: "Polovetslerin arkalarından giderek onları daha uzaklara kovabilirdim ama atlarım bunu yapamadılar, eğer biz bugün yine o şekilde gidersek yolda kalırız". Ona Vsevolod destek vererek yardım etti. Igor'da şöyle dedi: "Kardeşlerim! Ölümü anlamak şaşılacak bir şey değildir- Tanrı yazmışsa öleceğiz". Cumartesi günü şafak sökerken Polovetsler erkek domuzlar gibi alaylarını çıkarmaya başladılar. Rus Knyazları şaşırdılar çünkü onlar o kadar çoktu ki kim kime karşı çıkacaktı. Igor şöyle dedi: "Bunların hepsi bütün Polovets topraklarından toplanmış: Konçak, Koz Burnoviç, Toksobiç-Kolobiç, Yetebiç ve Tertrobiç'in⁵³¹ alaylarıdır". Bu şekilde herşeyi anlayarak atlarından

531 Terter-oba: 13.yüzyılda Bulgaristan'da bir çarlık hanedanı kuran Kuman/Kıpçak asıllı Georgi Terter bu soyadı taşımıştır. Yine Azerbaycan'da menşeiini kişi adın-

inip Doneç Nehrine kadar savaşmak istediler ve: “Eğer kaçarsak nehirde boğulacağız, eğer asil olmayan (halk) insanları bırakır gidersek de Tanrı bize günâh yazacak. Ölsek de kalsak da hepimiz bir yerde olacağız” diyerek hepsi atlarından inip savaşmaya başladılar. Bu duruma göz yummasından dolayı Tanrı İgor’u kolundan yaraladı, yeğeni ise öldü. Voyvodolar ve askerler arasında çok büyük bir keder oldu. Kendilerinin zayıflığını görerek akşama kadar şiddetle savaştilar. Rus alaylarındaki askerlerin çoğu yaralandı ve öldü. Gece olduğunda (cumartesi) savaşarak gittiler. Haftanın başladığı gece seher vaktinde (yâni pazar gecesi sabaha karşı) Kovuy alaylarında da endişe başladı ve onlarda kaçtilar. İgor ise bu sırada hâlâ atının üzerinde yaralıydı. Kovuy alaylarının gittiğini görünce onları geri döndürmek için arkalarından gitmek istedi ama kendi adamlarından çok uzaklaştığını anlayınca tekrar geri alaylarının yanına döndü. Kovuyların gittiğini anlayan Knyazlar da geri döndüler. Bu gidenlerden hiç kimse geri dönmedi sadece Mihalko Yureviç durumu bildiğinden geri döndü. Onun Kovuylarla arası iyi değildi. Sade insanlardan ve boyarların çocuklarından (gençlerinden) geride kalan kim varsa yayan yürüyerek iyi savaştilar. Onların içerisinde Vsevolod büyük bir yiğitlik gösterdi. İgor kendi alayına yaklaştığında yolu geçerken birdenbire ok attıklarını fark etti. Kardeşi Vsevolod’un şiddetle mücadele ettiğini görünce de onun yenilmemesini isteyerek kendi ruhundan ölümü rica etti (Tanrı’dan kendisini öldürmesini istedi). Vsevolod ise savaştı ama eli silâha yetişmedi ve gölün etrafında dolaştı (yenildi). Böylece Kutsal Yeniden Diriliş Günü’nde Tanrı Kayalı Nehri’nde⁵³² öfkesini gönderdi. Sevincin yerine üzüntü, feryat, eğlencenin yerine acı verdi. İgor şöyle dedi: “Ben Tanrı’nın önünde günâh çıkarıyorum çünkü Hristiyan topraklarında kan döküp pek çok insan öldürdüm. Hristiyanları korumadım. Pereyaslav’ın yanındaki Gleb şehrinin kalkanla aldım ve o zaman masum ve suçsuz Hristiyanlara çok

dan alan ve asil bir boy adı olan Terterlü’yü boyunun varlığını da biliyoruz. Terter “terlet” (terletmek) + oba. Bunların yaşadıkları bölge belli değildir. Rásonyi, *Kuman Özel*, s.130; Golden, *Kıpçak*, s.61. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: Tertroba ~ Tortroba: <tört “dört” + urug “urug, boy > tört urug “dört boy + oba boy, kabile > tört urug oba “ dört boydan oluşan boy, kabile”, *İmena Polovtsev*, s.74.

kötülük yaptım. Babayı akrabalarından, kardeşi kardeşten, arkadaşı arkadaştan, kadınları kız arkadaşlarından, kızları annelerinden, kızkardeşleri kızkardeşlerinden ayırarak herkesi esir aldım. Büyük bir acı oldu. Diriler ölümlere imrendiler, ölümler ise hayatta iken bu isteklerini çilekeşlerin kutsal ateşi aldıkları gibi aldıklarına sevindiler. İnsanların çoğu yaralandılar, erkekler kılıçtan geçirildiler, kadınlar ise ırzına geçilerek kirletildiler. Bunların hepsini ben yaptım. Ben bu dünyada yaşamaya layık değilim ve şimdi Tanrı'nın benden intikâm aldığını görüyorum” dedi ve şöyle devam etti: “Benim sevgili kardeşim, kardeşimin oğlu (yeğenim), oğlum, akıllı boyarlarım, cesaretli askerlerim sıralı alaylarım, atlarım ve o çok kıymetli askerlerim şimdi nerede, Tanrı bu kanunsuzluklarım (günâhlarım) için beni sattı mı? Tanrı kanunsuzluğum ve kızgınlığım için bu günâhları (felâketi) başıma verdi. Tanrı haklı ve mahkemesi doğru. Benim dirilerle yaşamak hakkım değil, şimdi başka çilekeşleri düşünüyorum da niçin onların hepsinin yerine ben cezalandırıldım? Her şeyi yaratan Tanrı beni savaşın sonuna kadar canlı bırakma ama bunlarında hepsi senin emrin. Biz esirlerine merhamet göster”. Onun bu şekilde konuşmasından sonra alaylar ayrılarak her biri kendi topraklarına gittiler. İgor'u Çilbuk (Çıbuk) Targolov (Targ), kardeşi Vsevolod'u Roman Kziç, Svyatoslav Olegoviç'i Voburçeviçli Yeldeçuk, Vladimir'i Ulaşeviçli Koptı adlarındaki askerler esir olarak aldılar. Bu sırada Konçak'ın alayları Igor'un yaralı dünürünün arkasından gittiler, onun adamları azdı ve kaçamadılar çünkü Polovetsler tarafından kuşatılmışlardı. Bizim Rus askerlerinden 15'i kaçabildiler, Kovuylardan ise daha az asker kaçtı. Bazıları da denizde boğuldular.

Yine bu sırada Büyük Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç, Polovetslerin üzerine gitmek düşüncesiyle Karaçev'e giderek bu toprakların yukarısından, bütün yaz boyunca Ten'e kadar asker topladı. Svyatoslav geri dönüp Novgorod-Seversk şehrinin yanında durduğunda kardeşinin gizlice Polovetslerin üzerine gittiğini öğrendi ve bu onun hoşuna gitmedi. Svyatoslav kayıklara binip Çernigov'a geldiğinde, Belovolod Prosoviç adlı bir asker gelip Polovetslerle olanları anlattı. Bunları duyan Svyatoslav derin bir oh çekerek göz yaşlarını sildi ve şöyle dedi: “Oh benim sevgili kardeşlerim ve oğullarım! Tanrı Rus ülkesinin askerlerine kötülükleri yorma gücünü versin ve beni de Rus ülkesinin kapılarını açmak

zorunda bırakmasın. Bunların hepsi Tanrı'nın emri ama ben hepsinden fazla kardeşim İgor'a acıyorum". Svyatoslav oğlu Oleg ve Vladimir'i Posem'e gönderdi. Bunu duyan Posemliler endişelenerek büyük bir üzüntüye kapıldılar. O sırada o güne kadar hiçbir zaman Posem, Novgorod-Seversk ve Çernigov'da olmayan bir şey oldu ve buradaki insanlar isyan ettiler. Büyük bir bölümü kendi Knyazlarından vazgeçtiler, kalanlar Knyazlara ve onların drujinalarına karşılık verdiler. Daha sonra bundan da vazgeçtiler ve ne yaptıklarını bilmeden şuraya-buraya koşuştular. Svyatoslav Smolenski David'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Polovetslerin üzerine gidelim. Ten'de yazı geçirelim. Şimdi Polovetsler İgor'u, kardeşini ve oğlunu yendiler. Kardeşlerim Rus topraklarını korumak için gidelim". David Özi'ye geldi. Yine bu sırada daha başka yardımlarda geldi ve Trepol'ün yanında durdular. Yaroslav ise kendi askerlerini toplayarak Çernigov'da durdu. İgor ve kardeşlerini yenen ve bundan gurur duyan kötü Polovetsler bütün güçlerini Rus topraklarına gitmek için topladılar. Konçak şöyle dedi: "Kardeşimiz Büyük Knyazımız Bonyak'ın yenildiği Kiyev tarafına gideceğiz". Kza ise şöyle dedi: "Yalnızca kadın ve çocukların bulunduğu ve bize her türlü serveti hazırlayan verecek olan Sem üzerine gidelim ve şehri tehlikesizce alalım". Bu şekilde 2'ye ayrıldılar. Konçak Pereyaslav'e giderek şehri kuşattı ve orada bütün gün savaştı. Savaşlarda cesareti ve dayanıklılığı ile ün kazanmış olan Knyaz Vladimir Gleboviç o sırada Pereyaslav'de idi ve şehirden çıkarak onların üzerine gitti. Onlarla kahramanca savaştı ama kalabalık bir Polovets grubu onların etrafını sardı. Knyazlarının şiddetle savaştıklarını gören diğerleri şehirden çıkarak Knyazlarını kurtardılar. Bu iyi ve cesaretli Vladimir şehre girdi ve vatan için döktüğü terini sildi. Vladimir, Svyatoslav, Rurik ve David'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Polovetsler benim yanımda (yakınlarımda) bana yardım ediniz". Svyatoslav, David'a durumu müzakere etmek için bir elçi gönderdi. David ise Trepol'ün yanında Smolyanlılarla durdu. Smolyanlılar veçe yaparak şöyle dediler: "Biz Kiyev'e kadar savaşarak gittiğimizden yorulduk. Bu yüzden biz yapamayız (yardım edemeyiz)". Svyatoslav ve Rurik, yardıma gelen diğerleriyle birlikte Polovetslere karşı Özi'ye gittiler. David da tekrar Smolyanlılarla geri döndü. Bunu duyan Polovetsler

Pereyaslavl'den geri dönerek Rim şehrinin⁵³³ önlerine geldiler. Rimliler şehre çekildiler. Tanrı'nın emriyle sadece askerler için değil, şehirdeki insanlar için de korkunç bir durum oldu. Şehirden çıkarak Rim bataklığı boyunca giden bir kısım şehirliler kurtuldular. Şehirlerde kalanların hepsi ise esir alındılar. Vladimir, Svyatoslav Vsevolodoviç'e ve Rurik Rostislaviç'e pek çok kez elçiler göndererek onları yardıma çağırdı. Onlar ise Smolyanlı David'i beklediklerinden geç kaldılar. Geç kaldıklarını gören Rus Knyazları onların yanına uğramadılar ve böylece Polovetsler Rim şehrini ve pek çok esir alarak zengin bir şekilde gittiler, Knyazlar da kendi evlerine döndüler. Kendi oğlu Vladimir Gleboviç için üzüldüler çünkü o ağır yaralanmıştı. Ayrıca pek çok Hristiyan esir düşmüştü. Böylece Tanrı bizi günâhlarımız için cezalandırarak kötülerini üzerimize gönderdi. Onlara bu zaferi onlar için değil bizim tövbe etmemiz, kötü işlerden vazgeçmemiz için verdi. Kötü yoldan vazgeçmemiz için başımızı öne eğdirdi. Diğer Polovetsler ise Putivl'in öbür tarafı boyunca gittiler. Çok güçlü olduklarından bu bölgeyi ele geçirdiler, köyleri ve Putivl'in dışındaki zindanları yakarak geri döndüler. Igor Svyatoslaviç ise o yıl Polovetslerin elinde esir bulunuyordu ve şöyle dedi: "Tanrım ben senin emrinle zafer kazanabilirdim. Kötülerin küstahlığı ve senin arzunla esir oldum. Benim için verdiğin her kötülüğü kabul etmek utanç verici. Bu utançla yaşamaya alıştım". Polovetsler onun ruhundaki askerlik ruhunu görünce utanarak ona hiçbir kötülük yapmadılar ama yanına onu gözetlemesi için 15 genç ve asilzadelerinden 5 muhafız bıraktılar. Ona ayrıca istediği gibi hareket etme hürriyetini de verdiler. Nereye gitmek isterse oraya gitti. Bozkıra çıkarak aladoğan yakalamak istediye yakaladı. Ona 5-6 tane hizmetçi verdiler. Muhafızlar ona saygı göstererek onu dinlediler, o nereye gönderdiyse oraya gidip onun bütün emirlerini yerine getirdiler. Ayrıca ona Rusya'dan pop (papaz) getirdiler. Hristiyanların dualarıyla Tanrı onu kurtardı çünkü o çok acı çekti ve gözyaşı döktü. Polovetsler arasında başka bir Polovets boyundan olan Lavor adlı biri de onun hizmetinde bulunuyordu. O Igor'un fikrini anlayarak ona şöyle dedi: "Seninle Rusya'ya gideceğim". Igor ilk önce ona inanmadı ama bu adamın kendisine söylediği Rusya'ya kaçma düşüncesini bu zaman içerisinde aklında tuttu ve kendi

533 Rim veya Rimov şehrinin Özi'nin bir kolu olan Sula boyunda olduğu sanılmaktadır.

kendine şöyle düşündü: “Ben o zaman drujinamdan şöhret kazanmak için kaçmadım ve şimdi de iyi bir yolda gitmiyorum”. Ona binbaşının oğlu ve seyisi utanarak şöyle dediler: “Knyaz! Rus topraklarına git, Tanrı seni kurtarmak istiyor”. Fakat onların kaçmak için söyledikleri zaman uygun değildi çünkü daha önce de söylediğimiz gibi Polovetsler Pereyaslavl’dan geri döneceklerdi. Igor kendi kendine şöyle dedi: “Bu büyük fikir Tanrı’nın isteğine uygun değil. Sen güvenilir bir insan arıyor ve onunla kaçmak istiyorsun. Polovetsler savaştan geldikleri zaman ne yapacaklarını bilmiyorsun. Onların Knyazlarının bütün Rusya’yı mahvettiklerini duydun. Senin için bundan sonra şöhretli bir hayat olmaz”. Knyaz Igor onların gelmelerinden korkarak kaçmaya karar verdi ama ne gündüz ne de gece kaçması imkânsızdı çünkü bekçiler onu gözetliyorlardı. Sadece güneş batarken buna fırsat bulunabilirdi ve Igor, Lavor’a kendi seyisini göndererek şöyle dedi: “Diğer tarafa geç”. Böylece Lavor ile Rusya’ya kaçmaya karar verdi. Bu sırada (o gün) Polovetsler çok fazla kırmızı içtiler. Akşama doğru seyis Igor’un yanına gelerek Lavor’un onu beklediğini söyledi. O ikona’yı ve Şerefli Haç’ın karşısında başını eğip selâmlayarak şöyle dedi: “Kalbimin içindekileri bilen ve gören Tanrım bunu hak etmeyen ve layık olmayan beni kurtar”. Yanına ikona ve Haç’ı aldı ve duvarı atlayarak dışarı çıktı. Oynayıp eğlenen muhafızlara Knyaz uyuyormuş gibi geldi, o ise nehre doğru giderek nehri geçip atına bindi ve böylece onların topraklarının içinden geçip kurtuldu. Tanrı ona bu kurtuluşu cuma akşamı verdi. O 11 gün boyunca Doneç şehrine⁵³⁴ kadar yürüdü ve oradan kendi şehri Novgorod’a geldi. Şehri gördüğüne çok sevindi. Kardeşi Yaroslav’dan yardım rica etmek için Novgorod’dan Çernigov’a doğru gitti. Yaroslav kurtulduğuna çok sevinerek ona yardım edeceğine söz verdi. Igor oradan Kiyev’e Büyük Knyaz Svyatoslav’ın yanına gitti. Svyatoslav ve dünürü Rurik de onun kurtulduğuna sevindiler.⁵³⁵

534 Pereyaslavl Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

535 *İpatiyevskaya Letopis*, s.429-438; 1185 yılındaki sefer ve Igor’un drujinası ile mağlup ve esir edilişi “Slovo o Polku İгореve: Igor Bölüğü Destanı (İgor Destanı)’nda anlatılmaktadır. Bu destan Rus bilim insanlarınca Eski Kiyev dönemi Rus edebiyatının en büyük şaheseri olarak kabul edilmektedir. Igor’un yenilgisinin hemen ardından yazıldığı ileri sürülen destanın yazarı hakkında hiçbir bilgiye rastlanamamıştır. Epik ve lirik üslubu, ritmik nesir sanatı ve sembollerle bezenmiş insan ve doğa tasvirle-

Bu yıl Polovetsler Rusya'ya geldiler ve pek çok kötülükler yaparak

riyle dikkati çeken ve üzerinde pek çok çalışma yapılan bu eser eski Rus edebiyatının tek destanıdır. Destanın Türk dili ve tarihi için önemi ise kullanılan Türkçe kökenli kelimeler ve Kuman/Kıpçaklar hakkında verdiği bazı bilgilerdir. 1791 yılında A. İ. Musin-Puşkin Mukaddes Kiliseye Baş Papaz olarak tayin edilmiş ve aynı yılın 2 Ağustos'unda kendisine II. Katerina'nın bir fermanıyla kilisedeki manastır arşivlerinden ve kütüphanelerinden Rus tarihi için mühim olan yazma eserlere el koyması için izin verilmiştir. Musin-Puşkin kesin tarih tesbit edilemese de tahminen 1792'de 16. yüzyıla âit bir dergi içerisinde diğer yazmalarla birlikte İgor Destanı'nın orijinal nüshasını bulmuş ve kopya ederek 1800 yılında yayımlamıştır. Ortaya çıkarılan bu orijinal yazma 1812 yılındaki Moskova yangınında Musin-Puşki'nin eviyle beraber yanmıştır. 1860'lı yıllarda, Çariçe II. Katerina'nın evrakları arasında, destanın bir başka kopyası daha bulunmuştur. Musin-Puşkin'in Çariçe için yaptırdığı bu kopya 1864'te yayımlanmış ise de iki kopya arasında önemli bir fark olmadığı, yani ikinci kopyanın da destanın anlaşılamayan bazı bölümlerine açıklık getirmediği görülmüştür. 1795-1796 yıllarında yapılan bu kopyalarda, destanın orijinal metninin tam olarak anlaşılabilmesi yüzünden bazı yanlışlar yapıldığı sanılmaktadır. Ayrıca, 1812'de Moskova yangınında kaybolan yazma, Rusça'nın kuzey lehçesinde (Pskov) görülen yazım özelliklerini taşıdığından, bunun gerçekten 16. yüzyıla âit olduğu anlaşılmıştır. Rus bilim insanları destanın dil özelliklerini, buradaki tarihi ayrıntıların diğer eski Rus kaynaklarına uygunluğunu ve Rus knyazlarının Kuman/Kıpçaklara karşı birleşmesinin 12. yüzyılda taşıdığı önemi vurgulayarak, eserin Güney Rusya'da, İgor'un 1185 Kuman/Kıpçak seferinin hemen arkasından yazıldığını, fakat 16. yüzyılda Kuzey Rusya lehçesinde kopya edildiğini ileri sürerler. Bu görüşe göre, destan 16. yüzyılda kopya edilirken, aradan 300 yıl gibi uzun bir zaman geçtiği için orijinal yazmanın bazı bölümleri anlaşılabilmiş ve yanlış kopya edilmiştir. Destanın bazı kısımlarının anlaşılabilmesinin sebebi böyle açıklanmaktadır. Destanın yazılış tarihi ve hangi bölümlerinin ne zaman yazılmış olabileceği konusunda çok çalışmalar yapılmıştır. İlk yayımlandığı tarihten itibaren, destanın 12. yüzyıl Kiyev Knyazlığı döneminde yazılmış olduğu şüphesi belirmiştir. Fakat 1852'de "Zadoşına" adında yeni bir Rus destanının ortaya çıkarılmasıyla bu şüphe kısmen kaybolmuştur. Çünkü 15. yüzyıl başlarında yazıldığı anlaşılan ve Mamay Han ile Büyük Moskova Knyazı Dmitri İvanoviç arasında 1380 yılında yapılan Kalikovo savaşını konu alan bu destan da "İgor Destanı'ndan alıntılar olduğu görülmüştür". İgor Destanı'nın 12.yüzyılda yazılmış bir eser olduğu konusundaki şüpheler 19. yüzyılda da yeniden ortaya atılmıştır. 1940'da Fransız bilgini Adreyé Mazon, diğer görüşlerin aksine "İgor Destan"nın "Zadoşına"nın bir taklidi olduğu tezini ileri sürmüştür. "İgor Destanı"nın dili ve üslûbu gibi, aktarılan tarihi olayların kronolojisi ve yorumu da Rus yıllıklarındaki rivayetlerden tamamen farklıdır. Destan yazarının amacı, Kuman/Kıpçaklara saldıran Rus knyazlarını birer efsanevi kahraman gibi göstermek olduğu kadar, diğer knyazlardan yardım almadan sefere çıkan İgor'un korkunç yenilgisini de bir ibret tablosu olarak sunmaktır. Destanını millî düşüncelerle kaleme alan yazar, knyazların aralarındaki çekişme ve ihanetlere son vermelerini ve onların ortak düşmanı saydığı Kuman/Kıpçaklara karşı birleşmelerini ister. Rus araştırmacılar, 12.yüzyılda yazıldığı ileri sürülen "İgor Destanı"nın edebî kaynaklarını belirlemek amacıyla, burada kullanılan deyim, benzetme ve mecazları, aynı dönemlerde yazıldığı sanılan yıllıklardaki rivayetleri, dinî hikâyeler ve hatta Kutsal Kitap'tan örnek-

lerle karşılaştırmaya çalışmışlardır. Destanın Bizans kaynaklarına, Rus ve Ukrayna halk destanlarına yakınlığı araştırılmıştır. Bazı araştırmacılar da “İgor Destanı”nın 12. yüzyıl knyazları ve muhafızlarının konuşma dilinin şairane bir örneği olduğu teorisini ortaya atmışlardır. Destanda, lirik şiir, övgü ve ağıt gibi birkaç edebî türün birlikte kullanıldığı görülür. Eserde, Rus halk destanlarında görülmeyen karmaşık bir kompozisyon yaratılmıştır. Giriş bölümünde de yazarın, eserine uygun bir üslup arayışı içerisinde olduğu dikkati çeker. Yazar kendisinden önceki dönemlerde yaşamış bir şair olduğu anlaşılan Boyan’ın üslûbuna uymak istemediğini açıklamışsa da gerçekte onu taklit edip etmediği bilinmemektedir. Destanın en önemli özelliklerinden biri de doğa tasvirleridir. Yazar doğayı bir bütün olarak gözler önüne serer. Güneş, rüzgâr, fırtına habercisi bulutlar, mavi şimşekler, deniz, ırmaklar, tepeler ve hendekler, olayların ayrılmaz parçalarıdır. Ağaçlar, çiçekler ve su’lar insana özgü duygularla donatılmıştır. Kuman/Kıpçak bozkırlarında, daha çok onlardan yana olan vahşi hayvanlar ve kuşlar önsezileriyle iyilik ve kötülüklerin habercisi olmuşlardır. Destanda diğer eski Rus eserlerinde görülmeyen putperestlik unsurları önemli rol oynar. İgor’un 1185 seferi, Rus knyazlarıyla Kuman/Kıpçaklar arasındaki savaşlar açısından büyük bir önem taşımasa da bu destanın edebî özellikleri sayesinde ün kazanmış ve efsaneleşmiştir.

SLOVO O POLKU İGOREVE: İGOR BÖLÜĞÜ DESTANI/İGOR DESTANI

(Oleg’in Torunu Svyatoslav’ın Oğlu Igor’un Seferi Hakkındaki Destan)

Bizim, kardeşlerim İgor Svyatoslaviç’in
İgor’un seferinin acıklı hikâyesini
Eski dilde anlatmaya başlamanız gerekmez mi?

Fakat biz bu destana Boyan’ın düzenine göre değil
Çağımızın (zamanımızın) olaylarını (destanlarını) örnek alarak başlayalım.

Kâhin Boyan
Eğer birine destan söylemek isterse
Düşüncesinde ağaca (bilgi ağacına) uçar,

Yerde bozkurt,
Gökte kurşun renkli kartal olurdu.

Derler ki, o
Geçmiş günlerin savaşlarını böyle anardı,
Ve o zaman kuğu sürüsünü kovalayan on şahin salıverirdi.

Yakalanan ilk kuğu,
Bir zamanların Yaroslavl’ına, Kasog alaylarının önünde Rededy’a’yı geçiren
Yiğit Mstislav’a,
Ve güzel Roman Svyatoslaviç’e destan (şarkı) söylerdi.

Kardeşlerim,
Boyan kuğu sürüsüne on şahin salıvermezdi,
O, hünerli parmaklarını canlı teller üzerine koyardı;
Onlarda kendiliğinden gürleyip Knyazlığının şanını anlatırdı.

Bu hikâyeyi
Bir zamanların Vladimir'inden başlayıp,
Aklını cesaret, yüreğini mertlikle güçlendiren,
Zamanımızın İgor'una getirelim, kardeşlerim.
O, savaşçı ruhuyla dolup,
Cesaretli alaylarını,
Rus toprakları uğruna
Polovets topraklarına götürdü.

Ey Boyan! Eski çağların bülbülü!
Ey bülbül, bilgi ağacına sıçrayarak
Düşüncenle bulutlara yükselerek,
İki çağın şanını birleştirmeli,
Bu seferi sen şakımalıydın!
Troyan yolundan bozkırları aşip dağları dolaşsaydın,
Oleg torunu İgor'un şanı şöyle anılırdı:
"Fırtına engin bozkırlardan şahinleri getirmiyor,
Alaca karga sürüleri hızla Büyük Ten Irmağına doğru uçuyor".

Veles'in torunu
Kâhin Boyan,
Belki de sen şarkına şöyle başladın:
"Sula'nın ötesinde atlar kişiyor,
Kiyev'de zafer çanları çalıyor,
Novgorod'da borazanlar ötüyor,
Putivl'de bayraklar çekilmiş.

İgor sevgili kardeşi Vsevolod'u bekliyor.
Buy-Tur (Kızgın Boğa) Vsevolod geliyor ve ona şöyle diyor:
"Ey İgor, sen benim biricik kardeşim,
Pırıl pırıl parlak (aydınlık) ışıgımsın!
Biz ikimiz de Svyatoslav'ın oğullarıyız!
Rüzgâr gibi hızlı atlarını
Haydi eğerle kardeşim,
Benimkiler hazır,
Daha önce Kursk'ta eğlendin.
Benim Kursk'lu askerlerin denenmiş savaşçılardır.
Savaş borazanları altında kundaklanmış, miğferler içinde büyüyüp özenle yetiştirilmiş,
Mızrak ucuyla beslenmişlerdir.

Yolları tanır,
 Hendekleri bilirlerdi.
 Okları gerili, Oklukları açık,
 Kılıçları bilenmiştir.
 Kendilerine şeref,
 Knyazlarına şan arayarak, Bozkırda bozkurt gibi koşarlar”.

Sonra İgor parlak güneşe baktı,
 Bütün savaşçıların,
 Güneşin karanlığı ile kaplanmış olduğunu gördü,
 Ve onlara şöyle dedi:
 “Kardeşlerim, Muhafızlarım!
 Öldürülmek esir olmaktan daha iyidir.
 Rüzgâr gibi hızlı atlarımıza binelim kardeşlerim
 Ve Gök (Mavi) Ten’i görelim!”.

İhtirası knyazın aklını çelmişti:
 Büyük Ten Irmağının suyunu içme özlemi,
 Ona kötü alâmeti unutturmuştu.
 O şöyle dedi: “Ey Rus evlâtları,
 Sizlerle Polovets bozkırlarının sınırında mızrağımı kırmak istiyorum;
 Ya miğferim Ten Irmağının suyundan içer
 Ya da bu uğurda can veririm”.

Sonra Knyaz İgor ayağını altın üzenkiye koydu
 Ve atını engin bozkıra sürdü.
 Yolu güneşin karanlığı ile kaplanmıştı.
 Onu fırtınayla tehdit eden kuşları uyandırdı.
 Vahşi havyan çılgınlıkları duyuldu.
 Div (doğu mitolojisinde felâket habercisi olan kuş şeklinde bir tanrı) silkinmiş,
 Ağacın tepesinde ötüyor,
 Ve bilinmeyen toprakların
 Ve İtil’in
 Aklını cesarete Karadeniz’in
 Ve Azak Denizi’nin
 Ve Sula kıyılarının
 Ve Suroj (Kırım’daki Sudak)’un
 Ve Korsun (Kırım’da şimdiki Hersones)’un,
 Ve senin, ey Tmutarakan putu,
 Dinlemesini emrediyor.
 Polovetsler ayak basmamış yollardan,
 Hızla Büyük Ten Irmağına doğru gidiyorlardı:
 Gece yarısı arabalar gıcırdıyordu,
 Sanki kuğular salıverilmişti,

İgor ise askerlerini Ten Irmağına götürüyor!

Meşe ağaçlarında kuşlar
Onun felâketini seziyor;
Kurtlar hendeklerde uluyarak kopacak fırtınayı haber veriyor;
Kartallar çıgıllıklarla vahşi hayvanları kemik ziyafetine çağırıyor;
Tilki al renkli kalkanlara pavkırıyor.

Ey Rus toprağı, sen artık tepelerin ardında kaldın!

Gecenin karanlığı uzun sürüyor,
Şafak söktü,
Bozkır sise büründü,
Bülbül sesleri dindi,
Alaca kargalar ötmeye başladı.
Kendilerine şeref, Knyazlarına şan arayan Rus evlâtları,
Al renkli kalkanlarıyla engin bozkırı kapladılar.

Cuma günü erkenden,
Polovets birliklerini ezip geçtiler;
Ve bozkırda ok gibi etrafa saçılıp,
Güzel Polovets kızlarını kaçırdılar;
Ve onlarla birlikte altın, ipekli kumaşlar ve kadifeler göturdüler.

Örtmeler, harmaniler, gocuklar,
Ve deriden yapılan kışlık giyecekler,
Ve herhangi bir Polovets'e âit diğer nakışlı giysilerle,
Yolda bataklık ve balçıklar üzerinde köprüler kurmaya başladılar.
Kırmızı bayrak,
Aziz tasvirli beyaz sancak,
Al renkli tuğ,
Gümüş topuz yiğit (İgor) Svyatoslaviçe kaldı.

Cesur Oleg yuvası,
Bozkırda uyukluyor.
O, yuva uçup uzaklara açıldı.
Ey siyah kuzgun, Polovets,
O yuva ne şahin ne akdoğan,
Ne de senin tarafından onuru kırılıns diye doğmadı.
Gza bozkurt gibi koşuyor,
Konçak onun izinden Büyük Ten Irmağına doğru gidiyor.
Ertesi gün erkenden,
Kan rengi şafak günün doğuşunu müjdeliyor.
Denizden kara bulutlar geliyor;
Dört güneşi örtmek istiyor;

Ve içinde mavi şimşekler çakıyor.
 Büyük bir gök gürültüsü kopacak!
 Büyük Ten Irmağından yağmur gibi ok yağacak!
 Burada, Büyük Ten Irmağı kıyısında Kayalı Irmağında,
 Mızraklar kırılacak;
 Burada Polovets miğferleri üzerinde kılıçlar körlenecek.

Ey Rus toprağı, sen artık tepelerin ardında kaldın!

İşte Stribog (rüzgâr tanrısı)'un torunları rüzgârlar,
 İgor'un cesur alayları üzerine ok yağdırıyor.
 Toprak uğulduyor,
 Irmaklar bulanık akıyor,
 Bozkırı toz kaplıyor.
 Sancaklar şöyle diyor:
 "Polovetsler Ten Irmağından,
 Denizden ve her yerden akın ediyor!"
 Rus alayları geri çekiliyor.
 Şeytanın çocukları savaş naraları,
 Cesur Rus evlâtları ise al renkli kalkanlarıyla bozkırı kapladılar.

Ey Kızgın Boğa Vsevolod!
 Savaş meydanında duruyor,
 Askere ok yağdırıyor,
 Miğfer üzerinde çelik kılıçlarını çınlatıyordun.
 Kızgın Boğa'nın altın miğferiyle,
 Işıldayarak koştuğu her yerde Polovets başları yatıyor.
 Ey Kızgın Boğa Vsevolod,
 Çelik kılıçlarınla, Avar miğferlerini sen yardım!
 Kardeşlerim, şanını, servetini, Çernigov şehrini,
 Atalarının altın tahtını ve sevgili eşi güzel Glebovna (Gleb'in kızı, Vsevolod'un karısı)'nın,
 Sevgisini unutmuş bir kişi için aldığı yaranın ne önemi vardır!

Bir zamanlar Troyan çağları vardı;
 Yaroslav yılları geçip gitti;
 Oleg'in, Oleg Svyatoslaviç'in seferi vardı.
 O Oleg ki, kılıcıyla ihanetleri körükler,
 Ve toprağa ok yağdırdı;
 Tmutarakan şehrinde altın üzen giyer,
 O üzen çingirtısını Yaroslav'ın oğlu,
 Geçmiş günlerin büyük Vsevolod'u duyardı.
 Vladimir ise, Çernigov'da her sabah (duyduğu o üzen sesine)
 Kulaklarını tıkardı.
 Boris Vyacheslaviç'in boş yere gururlanması da onun (ölümle) yargılanmasına yol açtı:
 Knyaz Oleg'e hakaret ettiği için

Genç ve cesur Knyazı Kanina Irmağının yeşil örtüsü kapladı

Aynı Kayalı Irmağından Svyatopolk,
Babasını rahvan yürüten Ugor (Macar) atlıları arasında özenle taşıyıp Kiyev'e,
Kutsal Sofiya Katedraline getirmişti.
O zamanlar, Oleg Gorislaviç (Oleg Svyatoslaviç) devrinde,
Knyazlıklar arasında savaş tohumları ekiliyor ve (o tohumlar) boy veriyordu.
Dajbog (güneş tanrısı) evlâtları kıyımlarıyla
İnsanların ömrü kısalıdı.
O zamanlar çiftçiler Rus topraklarında çok seyrek bağırıp çağırırlardı.
Kargalar ise cesetleri bölüşerek durmadan öter,
Alaca kargalar ganimete konmaya hazırlanarak,
Kendi dillerinde konuşurlardı.
O savaşlar, o seferler böyleydi.
Fakat bu savaş gibisi hiç duyulmamıştı.

Polovets topraklarının ortasında,
Bilinmeyen bir bozkırda,
Sabah erkenden akşama,
Akşam güneşin doğuşuna kadar,
Çelik oklar uçuyor,
Miğferler üzerinde kılıçlar çınlıyor,
Çelik mızraklar şakırdıyor.
Toynaklar altından kalan kara toprağa kemikler ekildi,
Toprak kanla sulandı!
Rus topraklarında o kemikler acıya dönüşüp boy verdi!

Henüz şafak sökmeden duyduğum o gürültü ne?
Uzaklardan gelen o çingirtı sesleri nedir?
İgor alyalarını (savaş alanına) geri döndürüyor.
Sevgili kardeşi Vsevolod'a acıdı.
Gün boyu savaştılar,
Ertesi gün yine savaştılar;
Üçüncü gün öğleye doğru Igor'un sancakları düştü.
Burada coşkun Kayalı kıyısında, kardeşler ayrıldı.
Burada kanlı şarap tükendi;
Burada cesur Rus evlâtları ziyafete son verdi;
Dünürlerini içirdi, fakat kendileri,
Rus toprakları uğruna can verdiler.
Otlar kederden boynunu büktü,
Ağaçlar hüznle yere eğildi.
Kardeşlerim, artık sıkıntılı günler gelip çattı.
Artık çöl, Rus gücünü kapladı.
Dajbog evlâtlarının kuvvetleri hakarete uğradı;
Ve (bu hakaret) bir bakire gibi Troyan topraklarına ayak bastı;

Ten kıyısında, o gök denizde bakire,
 Bir kuğu gibi kanatlarını çırpıtı;
 Ve kanat çırparak bolluk günlerini kovdu.
 Knyazlar Polovetslere karşı savaşı kaybettiler,
 Çünkü kardeş kardeşine: "O benim, bu da benim" diyordu.
 Knyazlar küçük bir olay için
 "Bu büyüktür" demeye ve
 Kendilerine karşı ihaneti körüklemeye başladılar.
 Polovetsler ise zafer kazanarak
 Her taraftan Rus topraklarına akın ediyorlardı.
 Ah! Şahin kuşları öldürüp denize doğru uzaklara uçup gitti!

İgor'un cesur ordusu dirilmeyecek!
 Onun arkasından Karna acıyla haykırdı ve Jlya
 Boynuzun içinde matem koru taşıyarak
 Rus topraklarında dört nala koştu.
 Rus kadınları: "Biz artık sevgili kocalarımızı
 Ne aklımıza getirecek ne hayalimizde canlandırabilecek,
 Ne de gözümüzle görebileceğiz;
 Altın ve gümüşe artık dokunamayacağız bile"
 Diyerek ağlayıp yakınıyorlardı.

Kardeşlerim, Kiyev acıdan,
 Çernigov saldırılardan inledi.
 Rus toprakları acıyla doldu.
 Rus topraklarını hüznün kapladı.
 Knyazlar kendilerine karşı ihaneti körüklerken,
 Polovetsler zaferler kazanarak Rus topraklarında at koşturuyor
 Ve her evden bir sincap kürkü vergi topluyordu.

İgor ve Vsevolod'un,
 İki yiğit Svyatoslaviç'in geçimsizliği
 Polovetsleri ayaklandırdı,
 Fakat babaları Kiyev Knyazı Korkunç Svyatoslav
 Onları (Polovetsleri) bastırdı;
 Ve fırtına gibi,
 Onları güçlü ordusu
 Ve çelik kılıçlarıyla yıldırdı.
 Polovets topraklarına akın etti,
 Tepeleri ve hendekleri çiğnedi, ırmakları ve gölleri bulandırdı,
 Dereleri ve bataklıkları kuruttu.
 Kâfir Kobyak'ı, deniz körfezinin kıyısından,
 Güçlü ve çevik Polovets ordularının içinden,
 Bir kasırga gibi koparıp aldı;
 Ve Kobyak şehrinde,

Svyatoslav'ın muhafız alayının karşısında yere yıkıldı.
 Şimdi Almanlar, Venedikliler,
 Yunanlılar ve Moravyalılar
 Şarkı söyleyerek Svyatoslav'ın şanını övüyor
 Ve zenginliğini Polovets ırmağı Kayalı'nın derinliklerine gömen
 Knyaz İgor'u kınıyorlar.
 Rus altınları (Polovets ırmağına) yığıldı.
 Şimdi Knyaz İgor altın eyerden inip, esir eyerine bindi.
 Surlar şehirlerin haline acıdı, neşeden eser kalmadı.

Svyatoslav, Kiyev Dağlarında
 Korkulu bir rüya görmüş, anlatıyordu:
 “Bu gece akşamdan bana
 Porsuk ağacından
 Kerevetimin siyah örtüsünü giydirdiler;
 Benim için acıyla karışmış mavi şarap çektiler;
 Polovets yardımcılarımızın boş okluklarından
 Göğsüme inciler döktüler.
 Ve bana şefkat gösterdiler.
 Sarayımın altın kaplamalı tavanının kirişi yoktu.
 Akşamdan beri, bütün gece
 Plesensk yeşil eteklerinde alaca kargalar ötüyor
 Ve bir kızak hızla gök denize doğru gidiyordu.

Boyarlar Knyaz'a şöyle dediler:
 “Knyaz, düşüncelerinizi acı kaplamış,
 Çünkü gerçekten iki şahin ya Tmutarakan şehrini almak
 Ya da miğferiyle Ten Irmağının suyundan içmek için
 Altın tahtından uçup gittiler.
 Fakat Polovetslerin kılıçlarıyla şahinlerin kanatları kırıldı;
 Ve kendileri de demir zincirlere vuruldu.
 Gerçekten (savaşın) üçüncü günü karanlık oldu.
 İki güneş battı, kıpkırmızı sütunların her ikisi de söndü.
 Onlarla birlikte
 Oleg ve Svyatoslav'ı,
 O genç alayları karanlık bürüdü.
 Denize gömüldüler,
 Ve düşman boylarına cesaret verdiler.
 Kayalı Irmağında karanlık ışığı kapladı;
 Ve Polovetsler Rus topraklarına
 Panter yavruları gibi yayıldılar.
 Artık şerefsizlik şanı yendi;
 Şiddet özgürlüğe darbe indirdi;
 Artık Div göklerden yere indi.
 Güzel Got kızları

Şimdi Rus altını şingirdatıp
Gök denizin kıyısında şarkı söylüyorlar.
Şarkıları geçmiş günlerin akınlarını anıyor,
Şarukan'ın öcünün alınışını kutluyorlar.
Oysa biz, senin muhafızların,
Sevincin özlemi içindeyiz.

O zaman Büyük Svyatoslav,
Gözyaşı dökerek altın bir söz söyledi:
“Ey oğullarım, İgor ve Vsevolod!
Kılıçlarınızla Polovets topraklarını kışkırtmak
Ve sana kavuşmak için erken davrandınız.
Zaferiniz size şan kazandırmadı
Ve şeref kazanmadan Polovets kanı döktünüz.
Cesur yürekleriniz sağlam çelikten dövülmüş,
Mertlikle yoğrulmuştur.
Benim gümüş rengi ak saçıma neler getirdiniz!
Hizmetimde Çernigov boyarları, voyvodalar,
Tatranlar, Şelbirler, Topçaklar, Revuglar ve Olbegler bulunan
Güçlü ve zengin kardeşim Knyaz Yaroslav'ın
Önderliğini artık göremiyorum.
Onlar kalkansız,
Sadece çizmelerindeki bıçaklarla
Ve savaş naraları ile orduları yener,
Atlarının şanını yaşatırdı.
Oysa siz: “Tek başınıza kahraman olalım,
Geçmişin şanına konalım,
Geleceğin şanını biz paylaşalım! dediniz.
Kardeşlerim, bir yaşlının gençleşmesinde şaşılacak ne var?
Fakat asıl kötülük Knyazların bana yardımcı olmamasıdır.
Kötü günler gelip çattı”.

İşte Rim şehri Polovets kılıçlarından,
Vladimir ise aldığı yaralardan inliyor.
Gleb oğlu (Vladimir) acı ve üzüntüyü sen çekiyorsun ‘

Ey Büyük Knyaz Vsevolod!
Atalarının altın tahtını korumak için
Uzaklardan uçup gelmeyi düşünmüyor musun?
Çünkü sen küreklerinle İtil'i çalkalar,
Miğferinle Ten Irmağını boşaltıp kurutabilirsin!
Sen (burada) olsaydın
Esir kadın bir nogata'ya (eski Rus para birimi),
Erkek esir ise bir rezana'ya satılırdı
Çünkü sen cesur Gleb oğullarını canlı birer alev oku gibi,

(Sadece denizden değil) karadan da atabilirsiniz!

Sen ey Rurik ve David ‘
Yaldızlı miğferleriyle kan içinde yüzen
Sizin askeriniz değil miydi?
Bilinmeyen bozkırda
Çelik kılıçlarla yaralanıp,
Yaban sığırları gibi böğüren
Sizin muhafızlarınız değil mi?
Ey Knyazlar,
Bugünün kırılan onuru ve Rus toprakları uğruna,
Gözü pek Igor Svyatoslaviç'in
Yaraları uğruna altın üzengileri giyin!

Ey Galiçya'nın Yaroslav Osmomisl (sekiz fikirli)'ı!
Ugr Dağlarına (Karpatlar) çelik ordularını dizmiş,
Kralın (Macar) yolunu kesmiş,
Tuna kapılarını kapatmış,
Bulutların arasından güller yağdırarak
Ve kanunlarını Tuna'ya kadar kabul ettirerek,
Yükseklerde,
Altın işlemeli tahtında oturuyorsun!
Birçok ülkede fırtınaların esiyor,
Kiyev'in kapılarını açık tutuyor,
Atalarının altın tahtından
Uzak ülkelerdeki sultanlara ateş ediyorsun.
Ey Knyaz! Rus toprakları uğruna,
Gözü pek Igor Svyatoslaviç'in yaraları uğruna
Konçak'a o köleye ateş et!

Sen, ey Bay Roman ve sen Mstislav!
Korkusuz bir düşünce sizi kahramanlığa yükseltiyor.
Sen (Roman) atılganlıkla kuşu geride bırakmak isteyen bir şahin gibi
Rüzgârda yayılıp açılarak,
Korkusuzca kahramanlığa yükseliyorsun.
Sizin Latin miğferleri giymiş
Çelik zırhlılarınız var.
Onlar yeri ve birçok ülkeyi titretti:
Hinler, Litvanyalılar, Yatvaglar, Deremeller ve Polovetsler ellerinden mızraklarını atıp,
Başlarını o çelik kılıçların altına eğdiler.
Fakat Knyazım, Igor için
Güneş ışığı söndü;
Ağacın yaprağını dökmesi ise kötülük işaretidir.
Ros ve Sula boyundaki şehirler paylaşıldı.
Artık Igor'un yiğit ordusu dirilmeyecek!

Ey Knyaz, Ten Irmağı seni çağırıyor
 Ve Knyazları zafere davet ediyor.
 Çünkü Oleg yuvasının yiğit Knyazları savaşa atıldılar.

Ey İngvar, Vsevolod ve üç Mstislav!
 Kötü olmayan yuvanın altı kanatlı şahinleri!
 Hüküm sürdüğünüz toprakları
 Zaferin kaderiyle elde etmediniz!
 Sizin altın miğferiniz,
 Leh (Polonya) mızraklarınız ve kalkanlarınız nerede?
 Rus toprakları uğruna,
 Gözü pek İgor Svyatoslaviç'in
 Yaraları uğruna keskin oklarınızla
 Bozkır kapılarını kapatın.

Gümüş sularıyla Sula
 Artık Pereyaslavl şehrini (korumak) için akıyor,
 Dvina ise bataklık olmuş,
 Polovetslerin savaş naraları altında
 Polotsk şehrinin dehşet saçan halkına doğru akıyor.
 Keskin kılıçlarını
 Litvanya miğferleri üzerinde
 Sadece Vasilko oğlu İzyaslav cınlattı;
 Dedesi Vseslav'ın şanını yeniledi,
 Fakat al renkli kalkanların altında
 Litvanya kılıçlarıyla can verip,
 Kanlı otların üzerine yıkıldı.
 O eski sevgilisine kavuşmuş gibiydi.
 Ve (Boyan) şöyle dedi:
 “Ey Knyaz, muhafızlarının üzerini kuşlar kanatlarıyla örttü, vahşi hayvanlar da kan-
 larını yaladılar”.
 Orada kardeşlerinden
 Ne Bryaçislav ne de Vsevolod vardı.
 O tek başına yiğit vücudundaki
 İnce ruhunu altın gerdanlıktan geçirip teslim etti.
 Sesler kederliydi,
 Neşeden eser kalmamıştı.
 (Sadece) Polotsk şehrinin borazanları çalışıyordu.

Ey Yaroslav ve Vseslav'ın torunları!
 Artık bayraklarınızı indirin,
 Lekelenmiş kılıçlarını kınına sokun!
 Çünkü artık atalarınızın şanı sizden çok uzaklarda kaldı.
 Siz birbirinize ihanet ederek,
 Polovetslere Rus topraklarının,

Vseslav'ın zenginliğinin yolunu göstermeğe başladınız.
Çünkü Polovets topraklarından şiddet,
Aranızdaki o geçimsizlikler yüzünden geldi.

Troyan'ın yedinci yüzyılında
Vseslav sevdiği kız için şansını denedi.
Hileyle kandırdığı atlı birliklerin desteğiyle
Atını dört nala Kiyev'e sürdü
Ve mızrağıyla Kiyev'in tahtına dokundu.
Gece yarısı yırtıcı bir hayvan gibi
Onlardan Belgorod dışına kaçıp
Mavi süse büründü.
Ertesi sabah ise ay baltaları saplayıp
Novgorod kapılarını açtı,
Yaroslav'ın şanını çiğnedi.
Dudutki'den Nemiga'ya kadar bir kurt gibi koştu.
Nemiga'da kellelerden tınaz yığar,
Çelik zincirlerle harman döverler;
Harman yerine can yığar,
Vücuttan ruhu savururlar.
Kanlı Nemiga kıyılarına iyilik değil,
Rus evlâtlarının kemikleri ekildi.

Knyaz Vsevlav insanları yargılar,
Knyazlara şehirler verirdi.
Geceleri kurt gibi dolanırdı.
Kiyev'den çıkıp dolanarak,
Horozlar ötmeden Tmutaran'a kadar koşmuş
Ve kurt gibi dolanıp büyük Hors (eski rus güneş tanrısı)'u yolda geçmişti.
Sabah erkenden ayın vakti Polosk şehrinde
Kutsal Sofiya Kilisesi çanları onun için çalmış
Ve o, çan sesini Kiyev'de duymuştu.
Cesur vücudunda büyücü ruhu taşıyordu,
Fakat sık sık belâlardan acı çekerdi.
Bir zamanlar Kâhin Boyan,
Onun için şu anlamlı vecizeyi söylemişti:
"Ne kurnaz ne hünerli insan,
Ne de hünerli bir kuş Tanrı hükmünden kaçamaz".

Ah, Rus toprakları,
Geçmiş günlerini ve geçmiş Knyazlarını hatırlayarak inleyecek!
Bir zamanların Vladimir'ini
Kiyev'in dağlarına çivilemek mümkün değildi.
Şimdi onun sancaklarının bir kısmı Rurik'e,
Bir kısmı da David'e gitti.

Fakat onların sancakları birbirlerinden ayrı dalgalanıyor,
Mızrakları ayrı şakırdıyor.

Tuna'da Yaroslav'ın sesi duyuluyor,
O, bilinmeyen bir guguk kuşu gibi sabah erkenden haykırıyor:
Tuna'da guguk kuşu gibi uçaçağım,
Kayalı'da kunduz yenimi ıslatacağım,
Cesur vücudumdaki kanlı yaraları sileceğim!"

Yaroslavna sabah erkenden Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor:
Ey esen yel, ulu yel!
Neden böyle hırçın esiyorsun?
Neden Hinovets (Kuman/Kıpçak) oklarını
Hafif kanatlarıyla eşimin askerlerine taşıyorsun?
Gök denizde gemileri sallayıp,
Yükseklerde, bulutların altında esmek sana yetmiyor mu?
Neden hükümdarım, sevincimi
Tüylü bozkır otlarına savurdun?

Yaroslavna sabah erkenden
Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor:
Ey Özi Slovutiç!
Sen sarp dağları aşıp,
Polovets topraklarından geçtin!
Sen Svyatoslav'ın kayıklarını
Kobyak'ın ordugâhına kadar şefkatle salladın.
Eşimi de şefkatle sallayıp bana gönder ki hükümdarım,
Denizde sabah erkenden ona göz yaşı göndermeyeyim!"

Yaroslavna sabah erkenden
Putivl surlarında ağlayıp yakınıyor:
"Ey pırıl pırıl güneş!
Sen herkes için sıcak ve güzelsin
Neden hükümdarım,
Yakıcı ışıklarını eşimin askerleri üzerine saçtın,
Susuz bozkırda yakıcı sıcaklığınla,
Yaylalarını kuruttun,
Oklarını acıyla doldurdun?"

Gece yarısı deniz dalgalandı.
Sis arasından kasırga geliyor.
Tanrı Knyaz İgor'a,
Polovets topraklarından Rus topraklarına,
Atalarının altın tahtına giden yolu gösteriyor.
Akşamın son ışıkları da söndü.

İgor uyuyor.
 İgor uyanık.
 İgor hayalinde büyük Ten ve küçük Doneç arasındaki bozkırı ölçüyor.
 Gece yarısı Ovlur, ıslıkla suyun öbür yakasından atı çağırıyor.
 Knyazı uyarıyor,
 Ve "Knyaz İgor kaçıp kaybolmalı" diye seslendiğini anlamasını istiyor.
 Yer gürlledi, otlar hışırdadı.
 Polovets çadırında bir kıpırdanma başladı.
 Prens İgor, kakım gibi kamışlığa,
 Beyaz ördek gibi suya daldı.
 Rüzgâr gibi hızlı atına atladı.
 Attan bozkurt gibi indi
 Ve Doneç çayırlığına koştu.
 Sabah, öğle ve akşam yemekleri için kaz ve kuğu öldürüp,
 Bulutların altında bir şahin gibi uçtu.
 İgor şahin gibi uçarken,
 Ovlur soğuk çiyleri silkeleyerek kurt gibi koşuyordu.
 Rüzgâr gibi hızlı atlarını çatlattılar.

Doneç dedi ki:
 "Knyaz İgor!
 Bu senin için az büyüklük,
 Konçak için az mutluluk
 Ve Rus toprakları için az mutluluk değil".
 İgor dedi ki: "Ey Doneç!
 Dalgaları üzerinde şefkatli prensi sallamış,
 Gümüş kıyılarında ona yeşil örtü sermiş,
 Yeşil ağacın gölgesinde onu sıcak sise bürümüş
 Bir ırmak için bu az büyüklük değil!
 Sen onu suda beyaz ördekler,
 Akıntılarda martılar,
 Rüzgârda karabataklıklarla korudun".

Stugna böyle değildir diyorlar,
 Zayıf akıntısıyla
 Başka ırmak ve dereleri tutup deltasında genişleyen Stugna,
 O karanlık kıyısında
 Genç Rostislav'ı derinliklerine gömdü.
 Annesi, genç Rostislav için gözyaşı döküyor.
 Çiçekler onun acısından soldu,
 Ağaçlar hüznle yere eğildiler.
 Bu cıvı cıvı saksıyağın ötüşleri değil,
 İgor'un izinden Konçak'la Gza geliyor.
 O anda kuzgunlar ötmüyordu,
 Alaca karga sesleri dinmiş,

Saksağan susmuştu.
Yılanlar ise sadece sürünüyorlardı.
Ağaçkakanlar İgor'a ırmağın yolunu gösteriyor,
Bülbüller neşeli ötüşleriyle güneşin doğuşunu müjdeliyor.

Gza, Konçak'a:
Eğer şahin yuvaya uçarsa,
Şahin yavrusunu yaldızlı oklarımızla vururuz" diyordu.
Konçak, Gza'ya:
Eğer şahin yuvaya uçarsa,
Güzel bir kızı şahin yavrusunun başına sararız" dedi.
Gza, Koçak'a:
"Başına güzel bir kız sararsak,
Ne şahin yavrusu kalır,
Ne de güzel kız;
Ve Polovets bozkırında bizimle sadece kuşlar dövüşür" dedi.

Geçmiş günlerin şairi Boyan,
Svyatoslav, Yaroslav ve Oleg, Kağan'ın seferlerini anlatırken şöyle demişti:
Omuzlar olmazsa başın durumu zordur,
Başsız kalmak ise vücut için felâkettir".
İgor'suz Rus toprakları da böyledir!

Gökyüzünde güneş parlıyor:
Knyaz İgor Rus topraklarında!
Tunada genç kızlar şarkı söylüyor;
Sesleri denizi aşır Kiyev'e kadar geliyor.
İgor Boricev'deki Pirogoşç Meryem Ana Kilisesine gidiyor.
Ülkeler mutlu, şehirler sevinç içerisinde.

Önce geçmiş çağların Knyazları,
Sonra da genç Knyazlar için destanlar söylenmeli.
Şan olsun İgor Svyatoslaviçe,
Kızgın Boğa Vsevolod'a ve Vladimir İgoreviçe!
Yaşasın Hristiyanlık için Polovets ordularıyla savaşıyan Knyazlar ve muhafızlar!
Şan olsun Knyazlara ve muhafızlarına! Amin.

L.D. Dmitriyev, *İroiçeskaya Pesni o Pohod na Polovtsov Udelny Knyaz Novgorodo-Severskogo İgor'ya Svyatoslaviça*, Moskova 1800; İgor Destanı'nın Türkçesi için Bkz. A. Aykut, *İgor Destanı Üzerine, Türk Dili*, S.390-391, s.308-311, Haziran-Temmuz 1984; A. Aykut, *İgor Destanı, Türk Dili*, S.397, s.99-113, Ocak 1985; Bu destanı bütünüyle araştırıp inceleyen ve Türkçe'ye de tecüme edilen en önemli eser: O. Süleyman, *Az i Ya, TDAV*, İstanbul 1992'dir; Rus araştırmacıları bu destan hakkında oldukça fazla çalışma yapmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır V.P. Adrianova-Peteris, *Frazeologiya i Leksika "Slovo o Polku İgoreve, Pamyatniki Kulikovskogo Tsikla*, Moskva-Le-

köy ve kasabaları ateşe verdiler. Sayısız esir alarak evlerine döndüler.⁵³⁶

Yıl 6694 / 1186: Bu yıl Olegoviçler Polovetslerin üzerine gitmeye niyetlendiler çünkü o yıl, hiçbir Knyaz onların üzerine gitmemişti. Kendi kendilerine şöyle dediler: “Biz Knyaz değil miyiz? Bu şekilde kendimizi övdürürüz”. Pereyaslavl yakınlarında Novgorod-Seversk'den İgor ve iki oğlu, Trubçevsk'den⁵³⁷Vsevolod ve kardeşi, Rılsk'dan Svyatoslav Olegoviç ve Çernigovlu alaylar birleşerek onların topraklarına gittiler. Polovetsler onların geldiklerini duyunca: “Kardeşler, Bizim üzerimize gelerek, bizi ve babalarımızı öldürecekler ve geride kalanlarımızı da esir edecekler” dediler ve bu haberi kendilerinin bütün topraklarına göndererek onlara doğru gittiler. Bu arada kendi drujinalarının da gelmelerini beklediler. Bu sırada onlara, “onların sınırlarına doğru geldikleri” haberi geldi. Bunun üzerine Polovetsler drujinalarının gelmelerini beklemeden onları sınırlarından geçirmemek düşüncesiyle gidip savaştılar. Polovetsler sınırlarında savaştılar ama daha sonra yenilerek kaçtılar. Bizimkiler, pek çok esir, çocuk ve kadını esir olarak aldılar. Sınırdan 3 gün eğlenerek durdular ve şöyle dediler: “Kardeşlerimiz Büyük Knyaz Svyatoslav ile gittiler ve Pereyaslavl yakınlarında boşuna savaştılar. Onların (Polovets) kendileri bize geldiler ve böylece onlar, onların topraklarında üzerlerine gidemediler ama biz onların topraklarını mahvettik, çocuklarını ve hanımlarını esir olarak yanımıza aldık. Şimdi Ten'in arkasına, onların topraklarının sonuna kadar giderek onları öldürelim.

ningrad 1966; M.P. Alekseyev, “*Snu Svyatoslava*” v “*Slovo o Polku İgoreve*”, Moskva-Leningrad 1950; N.M. Dilevskiy, *Leksiçeski i Grammatičeskie Osobennosti Yazıka “Slovo o Polku İgoreve”*, “*Slovo o Polku İgoreve*”, *Pamyatnik XII. veka* Moskva-Leningrad 1965; N.K. Gudziy, *Po Povodu Revizli Podlinnosti “Slovo o Polku İgoreve”*, “*Slovo o Polku İgoreve*”, *Pamyatnik XII. veka*, Moskva 1961; D.S. Lihaçev, *İzuceniye “Slovo o polku İgoreve” i Vopros o yego Podlinnosti* (İgor “*Slovo o polku İgoreve*”, *Pamyatnik XII. veka*, Moskva-Leningrad 1962; S.A. Orlov, *Slovo o Polku İgoreve*, Moskva-Leningrad 1946; S.A. Rıbakov, “*Slovo o polku İgoreve*” i ego Sovremenniki, Moskva 1971; Slovo o Polku İgoreve, *Pamyatnik XII. veka*, Moskva-Leningrad 1967; Ç. Efendiyeva, “Eski Rus İgor Destanı” Adlı Eserdeki Eski Türk Kökenli Kelimeler Üzerine bir İnceleme” *Bilig*, S.24, Kış 2003, s.45-64. Ayrıca bu destanın Kuman/Kıpçak tarihi açısından önemi tarafımızdan yapılan bir çalışmada değerlendirilmiştir. Bkz. M.Uydu Yücel, “Kuman-Kıpçakların Tarihinde İgor Destanı'nın Yeri ve Önemi”, *Belleten*, S.LXX, C.258, Ağustos, 2006, s.523-559.

536 *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*, s.11-12.

537 Novgorod-Seversk Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

Zafer bizim olacak, onların üzerlerine dedelerimizin gidemediği Luka Denizi (Azak Denizi)’ne kadar gidelim, şan ve şerefle geri dönelim”. Bu arada daha önceki savaştan kaçabilenler, drujinalarına haber göndererek mahvolduklarını bildirdiler. Polovetsler bunu duyunca onlara doğru gittiler ve onların okçularıyla karşılaşarak 3 gün boyunca savaştılar. Mızraklarını ise çıkarmadılar ve drujinalarını bekleyerek onların suya doğru gitmelerine izin vermediler. Daha sonra drujinadaki askerlerinin hepsini onlara doğru yönelttiler. Bizimkiler onları görünce korkuya kapılarak dağıldılar. Peygamberin söylediği gibi: “İnsanın aklında ne cesaret ne de Tanrı’ya karşı bir düşünce var”. Atları, kendileri ve beyleri ile yakıcı sıcakta suyun olduğu tarafa doğru yavaşça hareket ettiler. 3 gün boyunca onları suyun olduğu yere bırakmadılar ve onlarla çok şiddetli savaştılar. Çarpışma çok büyük oldu. Polovetsler atları onlara doğru gönderdiler ve bizimkiler atların altında kalarak can verdiler. Bizimkilerin çoğu kaçtı. Tanrı’nın öfkesiyle bütün Knyazlar, boyarlar ve drujinadaki askerlerin bazıları öldürüldü, bazıları ise ele geçirildi. Polovetsler büyük bir zaferle geri döndüler. Bizimkilere neler olduğu hakkında hiç kimse bir haber getirmedi. Bu yenilgi bizimkiler günâh işledikleri için onlara Tanrı tarafından verildi. Eskiden biz kazanır ve memnun olurduk şimdi ise havaya acı, keder ve gözyaşı dağıldı. Diğer Knyazlar, “kardeşlerinin ve boyarlara varıncaya kadar drujinasındaki pek çok askerinin öldüğünü” duyunca üzülerək ağladılar. Knyaz Svyatoslav, kendi oğlunu bütün Knyazlara gönderdi ve onlardan kendi yanında Kiyev’de toplanmalarını istedi. Kiyev’de toplanarak Kanev dağlarına doğru ilerlediler. Polovetsler, bütün Rus topraklarındakilerin üzerlerine doğru geldiklerini öğrenince Ten’in dışına kaçtılar. Svyatoslav onların kaçtıklarını öğrenince bütün knyazlarla beraber Kiyev’e döndü ve herbirini kendi topraklarına gönderdi. Polovetsler onların uzaklaştıklarını duyunca Pereyaslavl’e gittiler ve Sula boyunca olan şehirlerin hepsini aldılar. Pereyaslavl yakınlarında bütün gün savaştılar. Vladimir Gleboviç zindanları aldıklarını görünce, şehirden çıkarak küçük bir drujina ile onların üzerine gitti ve onlarla karşılaşp şiddetle savaştı. Onların bazı kötü knyazlarını öldürdü. Şehirliiler onların bitkin ve yorgun düştüklerini görünce şehirden dışarı çıkarak savaştılar. Knyaz 3 mızraktan güçlkle kurtuldu. Drujinasının çoğu ise öldü ve kendisi şehre kaçarak kapandı. Polovetsler ise pek çok

esirle kendi topraklarına döndüler. Birkaç gün boyunca İgor, Polovetslerin yanında kaldı. Tanrı günahkârların elinde onu bırakmadı çünkü o Tanrı'dan korkardı ve onun dûalarını biliyordu. Böylece Tanrı onu lanetli ve mel'ûn Polovetslerin elinden kurtardı.⁵³⁸

538 *Lavrentiyevskeya Letopis'*, *Troitskaya Letopis'*, *Radzivilovskaya Letopis'*, ve *Voskresenskaya Letopis'*te 1186 yılına âit olarak verilen bu hâdiseler aslında 1185 yılına âittir. *Lavrentiyevskeya Letopis'*, s.376-379; *Troitskaya Letopis'*, s.271-273; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.151-152: Yıllıkta bu bilgilerle beraber 7'de minyatür verilmiştir; *Voskresenskaya Letopis'*, s.98-99; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notlar'*ında bu yıla âit bilgiler şu şekilde verilmiştir: “Bu yıl Olegoviçler Polovetsler üzerine giderek Pereyaslavl yakınlarında durdular. İgor Svyatoslaviç'e Novgorod-Seversk'den gelen iki oğlu, Trubej'den Vseolod ve Rıluk'dan kardeşi Svyatoslav Olegoviç, oğlu ve Çernigov alayları yardıma geldiler. Birlikte Polovets topraklarına gittiler. Polovetsler ikiye ayrıldılar. Bir kısmı Rus Knyazlarına doğru gittiler, diğer bir kısmı ise önce Rus Knyazlarına elçiler gönderdiler. Sonra da onların askerlerinin çoğunu öldürdüler, diğerlerini kovdular. Onların hanımlarını, çocuklarını esir aldılar, topraklarını yaktılar ve sınırlarında 3 gün durdular. Polovetsler drujinalarına ve diğer Polovetslere onlardan ayrılmalarını emrettiler. Rus Knyazlarından ayrıldılar. Rus Knyazları 3 gün Polovets sınırında durdular ve sonra toplanarak şöyle dediler: “Bozkır'a gidelim ve Polovetsleri yenelim. Hatta diğer Polovetsleri de kendimiz ve şöhetimiz için alalım”. Tanrı ise kibirliliği değil iyilikle barışmayı emreder. Polovetsler çok az bir kuvvet topladılar ve onların üzerine gittiler. Çok fazla ilerlemeden okçular ok atmaya başladılar ve de arkalarından gelen diğer Polovetsler güçlerini bekleyerek gittiler. Bu şekilde 3 gün ok atıldılar, mızrak ve kılıçlarını çıkarmadan saatlerce drujinayı beklediler. Rus askerleri suyun yanına geldiler ama Polovetsler onları suyun yanına bırakmadılar. Bu sırada pek çok Polovets geldi ve Rus ordusu suyun yanından ayrılmayarak 3 gün boyunca onların atlarını suyun ağzına bırakmadılar. Susuzluktan onların hem kendileri hem de atları yorgun ve bitap düştüler. Hava yakıcı sıcaktı ve suya gitmeleri gerekiyordu. Polovetsler bunu görünce onların suya doğru gitmelerine izin verdiler. Bu şekilde savaş başladı ve çok şiddetli oldu. Pek çok Rus askeri ve atı, yayan Polovetsler tarafından telef edildiler. Atların çoğu açlık ve susuzluktan öldüler. Ayrıca cesur kahraman Suzdalı Dobrin'de öldürüldü. Tanrı'nın öfkesi Rus askerlerinin üzerine yöneldi ve hepsi kaçtılar. Rus Knyazları, boyarları esir oldular, diğerleri öldüler. Öldürülen Rus askerlerinin haykırıışları hâlâ hafızlardaki yerini koruyor. Bu felâketi Rusya'ya onların yanından gelen bir haberci haber verdi. Kiyev Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç ve diğer Knyazlar bunları duyunca çok üzüldüler. Çok fazla gözyaşı döken Svyatoslav Vsevolodoviç oğluna, bütün Rus Knyazlarına elçiler gönderdi ve pek çok asker toplayarak Polovetsler üzerine giderek Kanev'e geldi. Polovetsler üzerlerine Svyatoslav Vsevolodoviç'in bütün Rus Knyazları ve kalabalık bir orduyla geldiklerini duyunca Ten'in dışına kaçtılar. Svyatoslav Vsevolodoviç ve bütün Rus Knyazları Polovetslerin kaçtıklarını duyunca Kiyev'e geri döndüler. Her biri kendi bölgesine gitti. Polovetsler onların uzaklaştıklarını görünce arkalarından Pereyaslavle doğru gittiklerini bilmeden tâkip ettiler. Bütün gün şehrin yanında durdular. Pek çok insanı öldürdüler, zindanları ele geçirdiler. Knyaz

Bu yıl Igor Svyatoslaviç Polovetslerin yanına gitti.⁵³⁹

Yıl 6695 / 1187: Knyaz Svyatoslav, dünürü Rurik ile Polovetslerin üzerine hızlı atlarla gitmek için anlaştı. Onlara bazı insanlar gelerek “Özi”deki Tatinet’s Geçidi’nin yanında Polovetsler duruyorlar” dediler. Bunun üzerine onlar yanlarına araba almayarak atlarla gittiler. Vladimir Gleboviç, drujinası ile beraber Pereyaslav’dan onların yanına geldi. Svyatoslav ve Rurik’den kendisine Çerniye Klobukiler ile önden gitmesine izin vermelerini istedi. Svyatoslav’ın kendi oğullarının yanında Vladimir’in önde gitmek istemesi düşüncesi hoşuna gitmedi. Rurik ve diğerleri ise bunu istediler çünkü o güçlü, cesaretli ve dayanıklıydı. Her zaman iyi işler için hazırlıklıydı. Rus Knyazlarının Polovetslerin üzerine doğru gittiklerini Çerniye Klobukilerden biri dünürü olan Polovets’e haber verdi. Üzerlerine Rusların geldiğini duyan Polovetsler Özi’nin dışına gittiler. Rus Knyazlarının onların arkalarından gitmeleri imkânsızdı çünkü bahar geldiği için Özi’nin suyu taşmıştı ve bu yüzden geri döndüler. Yolda Vladimir Gleboviç ağır hastalandı ve öldü. Onu kendi şehri olan Pereyaslav’e sedyeyle taşıyarak getirdiler ve 18 Nisan’da Kut-sal Mihail Kilisesi’ne gömdüler.⁵⁴⁰

Aynı yıl Konçak Polovetslerle gelerek Ros Nehri boyunca savaştı. Daha sonra özellikle Çernigov bölgesinde uzun süre savaştı. Bu yıl sonbaharda o kadar çok şiddetli bir kış oldu ki o zamana kadar hiç böyle olmamıştı. Kışın Svyatoslav dünürü Rurikle yeniden Polovetsler üzerine gitmek için anlaştı. Svyatoslav’ın söyledikleri Rurik’in çok hoşuna gitti ve ona elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşim! Sen Çernigov’a giderek orada kardeşinle birleş ben de burada kendi kardeşimle birleşeceğim”. Böylece bütün Rus Knyazları birleşerek Özi boyunca gittiler ama daha fazla ileri gitmeleri imkânsızdı çünkü çok fazla kar vardı. Snopod’a kadar gittiler ve burada Polovetslerin öncü kuvvetlerini yakaladılar ve onların eşyalarını, hayvanlarını (sürülerini) Goluboy Les (Mavi

Vladimir Gleboviç zindanların alındığını görünce drujinası ile onların üzerine gitti ama drujinasındaki askerlerin çoğu öldü. Knyazın kendisi üzerine atılan 3 mızrak-tan güçlükle kurtuldu. Polovetsler bu şekilde zindanları alarak kötülükler yaptılar. Ayrıca Sula boyunca olan bütün şehirleri alarak pek çok esir ve ganimetle Polovets topraklarına döndüler.” s.12-14.

539 *Nikonovskaya Letopis’ Arheografi Komisyonu Notları*, s.14.

540 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.439.

Orman)'nın⁵⁴¹ yakınlarında aldılar. Yaroslav daha fazla ileri gitmek istemedi ve Svyatoslav'a şöyle dedi: "Özi'den daha uzağa gitmem mümkün değil hem topraklarım uzakta kaldı hem de drujinam yoruldu". Rurik ise Svyatoslav'ı şöyle diyerek ikna etti: "Kardeşim ve Dünürüm! Biz Tanrı'dan burada olmayı istedik ve şimdi buradayız. Polovetsler yarım günlük mesafede bulunuyorlar. Kim eğer kararsızlığa düşerek gitmek isterse kendisi bilir ama biz ikimiz Tanrı bize ne verecek birlikte gidip göreceğiz". Svyatoslav'ın bu sözleri hoşuna gitti ve ona şöyle dedi: "Ben kardeşim her zaman olduğu gibi şimdi de hazırım ama kardeşim Yaroslav'a da adam göndererek onu ikna et hep birlikte gidelim". Rurik, Yaroslav'a elçiler göndererek şöyle dedi: "Kardeşim senin bizi şimdi bırakman hiç iyi olmaz çünkü biz haklıyız. Polovetslerden yarım günlük mesafede bulunuyoruz. Onlarla aramızdaki yol çok değil. Kardeşler senden rica ediyorlar. Sen bana öğleye doğru gelersen ben de seninle 10 gün boyunca birlikte olacağım". Yaroslav gitmek istemedi ve şöyle dedi: "Yalnız gitmem mümkün değil. Benim alaylarım yayan (piyade) bu kadar uzun süre yürüyeceğimizi daha önce söyleseydiniz iyi olurdu". Onların aralarında bir tartışma yaşandı. Rurik onları ikna etmeye çalıştı ise de onları birlikte götüremedi. Svyatoslav, Rurikle beraber gitmek istemesine rağmen kardeşi Yaroslav'ı yalnız bırakmadığı için geri döndü.⁵⁴²

Bu yılın yaz aylarındaki büyük haftada Rurik kendi kızını Novgorod-Seversk Knyazı Svyatoslav Olegoviç ile evlendirdi. Bu sırada Igor, Polovets topraklarından Konçak'ın kızını Vladimir şehrine getirtti ve düğün yaparak oğluyla evlendirdi.⁵⁴³

Bu yılın kışında Svyatoslav dünürü Rurik ile anlaşarak Çerniye Klobukileri Özi'nin dışına gönderdi. Onların voyvodaları Roman Nezdi-
loviç idi. O, Özi'nin dışındaki toprakları aldı ve büyük bir şan, şöhret ve şerefle geri döndü çünkü Polovetsler Tuna'ya gitmişlerdi. Bu yüzden onların evlerinde ve topraklarında kimse yoktu. O bu durumdan istifade ederek zaferi kazandı.⁵⁴⁴

541 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

542 *İpatiyevskaia Letopis'*, s.440-441.

543 *İpatiyevskaia Letopis'*, s.443.

544 *İpatiyevskaia Letopis'*, s.444.

Bu yıl sayısız Polovets Ryazan’a geldiler ve pek çok kötülükler yaparak evlerine döndüler.⁵⁴⁵

Yıl 6698 / 1190: Bu yıl Svyatoslav dünürü Rurikle Rus topraklarını rahatlatmak için Polovetslerle uzlaşmaya gittiler (kendi istekleriyle). Daha sonra kayıklarla Özi boyunda bulunan Tesmen’in ağzına geleerek avlandılar. Burada eğlenceli bir şekilde hayvanları yakaladılar, bütün günlerini sevinç ve neşe içerisinde geçirip evlerine geri döndüler.⁵⁴⁶

Bu yılın ilkbaharında Svyatoslav’ın Tork Knyazı Kuntuvdı (Küntoğdı)’nın üzerine gitmesi gerekiyordu. O da dünürü Rurik’i onun üzerine göndermek istedi çünkü kendisi cesaretli olduğu için Rusya’ya gerekliydi. Svyatoslav böyle düşünerek dünürü Rurik’i incittiğini fark etmeden onu alaya getirtti ve orada bıraktı. O ise bu utanç karşısında sabre demedi ve Polovets Knyazı Togliy (Toklı)’in⁵⁴⁷ yanına geldi. Polovetsler buna çok sevindiler ve onunla beraber şöyle düşündüler: “Rus topraklarında nereye gidersek daha iyi olur?”. O ise kendi utancının intikâmını Svyatoslav’dan almak için onları onunla savaşmaya ikna etti. Bu düşünce Polovetslerin hoşuna gitti ve onun alayından ayrılarak atlarına binip Çürnayev şehrine⁵⁴⁸ geldiler ve zindanları ele geçirdiler. Kale kapısını ve avluyu yaktılar. Şehirde kalanların hepsini ve onun iki hanımı ile mallarını ele geçirip Visem boyunca gidip durdular. Burada atlarını dinlendirdiler. Sonra Borovoy’a doğru gittiler. Torçesk’ten Rostislav Rurikoviç’in geldiğini duyunca geri döndüler. Rus topraklarında Kuntuvdı ile beraber giderek sık sık Ruslara karşı atlı olarak savaşmaya başladılar. Svyatoslav ise sonbaharda Kiyev’de değildi. Özi’nin dışına kardeşleriyle duma⁵⁴⁹ yapmaya gitmişti. Rurik’in kendisi ise Vruçiy’e⁵⁵⁰ gitti, oğlu Rostislav’ı Torçesk’e gönderdi. Rurik kendisine utanç getiren Svyatoslav’a karşı Kuntuvdı’nın Rusya’ya savaşmaya gittiğini öğrendi.⁵⁵¹

545 *Nikonovskaya Letopis’ Arheografya Komisyonu Notları*, s.18.

546 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.449.

547 Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) < toylu “üç aylık kuzu”; 2) < tuy “bayrak, tuğ, sancak” + sahiplik eki lu > tug-lu “tuğlu, tuğlu olan” hakimiyetin sembolü. *İmena Polovtsev*, s.74.

548 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

549 Meclis, kurultay.

550 Drevlyan Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

551 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.450.

Bu yılın kışında Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri kendi aralarında anlaşarak Torçesk'e Rostislav Rurikoviç'in⁵⁵² yanına geldiler ve ona şöyle dediler: "Bu Polovetsler bu kışın çok sık üzerimize gelip bizimle savaştılar; biz ise Tuna boyunda mıyız bilmiyoruz? Senin baban uzakta. Svyatoslav bizi iyi görmüyor. Kuntuvdı da bizim için değil (bizimle beraber değil)". Rostislav Rurikoviç askerleriyle birlikte onların bu düşüncelerinden memnun oldu ve Rostislav Vladimiriç'e⁵⁵³ elçi gönderip şöyle dedi: "Kardeşim! Polovets topraklarına gitmek istiyorum ama babalarımız uzakta ve yaşlı (tecrübeli) insanlarımız yok. Biz onların yerini alacağız. Bana hızlı atlarla gel". Böylece Çerniye Klobukilerle birleşerek hızlı atlarla Protokolçye'ye⁵⁵⁴ kadar gittiler. Özi tarlalarında Polovetslerin pek çok sürülerini aldılar. Özi'nin dışına gitmek imkânsızdı çünkü Özi'nin kışın buz tutan sularının buzu çatlamıştı (kayıkla gitmek için erken, atla gitmek için çok geçti). Böylece bozkırda Polovetslerin sürülerini alarak geri döndüler. Polovetsler hanım, çocuk ve sürülerinin alındığını görünce hemen Özi'yi yüzerek geçtiler ve Özi'den 3 günlük mesafede bulunan İvla'da onlara yetiştiler. Polovets alaylarında 3 knyaz vardı: Koldeçi, Koban, iki Urusoviç ve Begbars. Koçayeviç 4 kişiyle ve Polovets Knyazı Yaropolk Tomzakoviç diğer taraftan kendi alaylarıyla geldi. Rostislav Polovetslerin çok kalabalık olduklarını görünce Tanrı'ya sığınarak onların üzerlerine gitti. İlk önce genç okçularını gönderdi ve birbirlerine ok atmaya başladılar. Polovetsler ise Rostislav'ın alaylarını görünce, onların kendilerine gelmesini beklemeden kaçtılar. Rus ve Çerniye Klobukili okçuları onlara ok atmaya devam ettiler ve onların 600 insanını canlı olarak yakaladılar, pek çoğunu da öldürdüler. Çerniye Klobukiler, Polovets Knyazı Koban'ı esir aldılar ama Rostislav'dan korktukları için onu alaya götürmediler ve onunla kurtuluş parası hakkında konuşarak anlaştılar. Daha sonra ondan fidye alarak serbest bıraktılar. Böylece Tanrı'nın Polovetsler üzerine kendilerine verdiği zaferi kazanmış olarak geri döndüler. Rostislav ise kendi şehri

552 Rostislav Mihail Rurikoviç, Knyaz Rurik Rostislaviç'in oğludur ve Torçesk'te Knyazlık yapmıştır. 1190-1210 yılları arasında yıllıklarda ismi geçmektedir.

553 Rostislav Vladimiroviç, Smolensk Knyazı Vladimir Mstislaviç'in oğludur. Yıllıklarda ismi 1190-1202 yılları arasında geçmektedir.

554 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

Torçesk'e büyük bir şeref ve şöharetle geldi. Oradan hızlı atlarla babasının yanına Vruçi'ye geldi.⁵⁵⁵

Kışın Polovetsler, Rostislav'ın yolundan Knyazları İtoğlı (İtoğdı)⁵⁵⁶ ve Akuşla⁵⁵⁷ beraber gittiler ve bu topraklar boyunca olan avlulara girmek istediler. Avluda (kale kapısında) yakaladıkları esirlerden "Svyatoslav'ın Kuldeyurev'in⁵⁵⁸ yanında durup kuvvetlerini birleştirdiğini" öğrendiler. Bu habere inanarak bayrak ve mızraklarını bırakıp kaçtılar. Svyatoslav buradan Kiyev'e geldi oğlu Gleb'i ise Kaney'de bıraktı. Polovetsler, Svyatoslav'ın Kiyev'e gittiğini duyunca Knyazları Kuntuvd ile beraber Tovarov'a⁵⁵⁹ doğru gittiler. Onların Tovarov'a gittikleri haberi Gleb'e gelince o da Tovarov'a doğru gitti. Polovetsler şehirden kaçarak Ros Nehrine gittiler ama çoğu Ros Nehrinde kırıldılar, bazıları yakalandılar, bazıları öldürüldüler. Kuntuvd ise kaçtı.⁵⁶⁰

Yıl 6699 / 1191: İgor kardeşleriyle anlaşarak Polovetsler üzerine gitti ve at, hayvan sürüleriyle zenginleşmiş olarak geri döndü. Kışın tekrar Olegoviçler Polovetsler üzerine gittiler: İgor kardeşi Vsevolod ile giderken Svyatoslav 3 oğlunu Vsevolod, Mstislav ve Vladimir'i⁵⁶¹, Yaroslav oğlu Rostislav'ı⁵⁶², Oleg Svyatoslaviç⁵⁶³ ise oğlu David'i gönderdi. Bunlar Askol'a kadar gittiler. Polovetsler ise bu durumu haber alınca, kendi topraklarından uzaklaşarak birleştiler ve onları beklediler. Olegoviçler ise onlarla savaşamadılar ve gece olunca gizlice gittiler. Sabah

555 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.451-452.

556 İtoğlı, Azak Denizi kıyısında yaşayan ve Lukomor (Ten'in Aşağısı, Azak Denizi ile Karadeniz'in kıvrımları ve Özi Nehrine yakın yerde oturan) Kuman/Kıpçaklarına âit bir şahıs ismidir. Rásonyi, *Kuman Özel*, s.106.

557 Akuş Azak Denizi Kuman/Kıpçaklarına âit bir şahıs ismidir. Baskakov bu kelimenin etimolojik açıklamasını şöyle yapmaktadır: 1) <ag "ak, beyaz + guş "kuş, kartal > ag (g) uş beyaz kuş, kartal; 2) < aquş "hayır, dua rıza". *İmena Polovtsev*, s.60.

558 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir köy.

559 Kiyev Knyazlığı topraklarında bir şehir.

560 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.452.

561 Vladimir Svyatoslaviç, Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur. Novgorod ve Pereyaslavı (1180-1202)'de Knyazlık yapmıştır.

562 Rostislav Yaroslaviç, Yaroslav Vsevolodoviç'in oğludur ve Snov'da Knyazlık yapmıştır. 1174'te doğmuştur. 1202 yılında Mstislav Vladimiroviç'in eline esir düşmüştür. Ölüm tarihi belli değildir.

563 Oleg Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslav Vsevolodoviç'in oğludur ve Kursk (1124-1126)'da Knyazlık yapmıştır.

olduğunda Polovetsler onları göremediler ve arkalarından gitmelerine rağmen onlara yetişemediler.⁵⁶⁴

Yıl (6700) 1192: Bu yılın sonbaharında Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri aralarında anlaştılar ve Rurik'in oğlu Rostislav'a elçiler gönderip Polovetsler üzerine Tuna'ya gitmelerini istediler. Rostislav, boyar Rogvolod'u "Çerniye Klobukiler ile Polovetsler üzerine gideceğini" söylemesi için gönderdi ama babası buna izin vermedi. Svyatoslav ise kardeşi Rostislav Vladimiroviç ve Çerniye Klobukilerle Özi'ye kadar gitti. Çerniye Klobukiler Özi'nin dışına kadar çıkmak istemediler. Özi'nin dışında onun dünürü duruyordu, bu yüzden aralarında münakaşa çıktı ve hepsi evlerine döndüler.⁵⁶⁵

Kışın Rurik, Polovets Knyazı Kuntuvdi'ya ve Polovetslere elçi gönderdi. Polovetsler gelen elçileri kabul ederek daha sonra onlarla birlikte Rurik'in yanına geldiler. Rurik Polovetslere pek çok hediyeler verdi ve onları ilk önce ordularının yanına götürdü ve daha sonra da evlerine gönderdi. Kuntuvdi'yı ise kendi yanında bıraktı ve ona Rus topraklarında Ros Nehrinin yanında bulunan Dveren şehrini verdi.⁵⁶⁶

Yıl 6701 / 1193: Bu yıl Svyatoslav, Rurik'e elçiler göndererek şöyle dedi: "Sen Lukamor Polovetsleri⁵⁶⁷ ile birlikte oldun. Şimdi ise biz bütün Polovetsleri Burçeviçlerin⁵⁶⁸ arkasından göndereceğiz". Rurik Lukamor Polovetslerinden olan Akuş ve İtoğlu'nın arkalarından gitti. Svyatoslav ise Burçeviç kardeşlerden Osuluk (Solak)) ve İzay'ı arkalarından gönderdi. Sonbaharda Svyatoslav ve Rurik, Kanev'de kaldılar. Rurik oğlu Rostislav'ı Lukomorluların karşısına gönderdi. İtoğlu ve Akuşa'yı yanına Kanev'e getirtti. Burçeviçler ise diğer taraftan Kanev'e gelerek karşısında durdular ama o tarafa geçmediler. Svyatoslav ve Rurikovlar'a elçiler göndererek şöyle dediler: "Eğer isterseniz bizim olduğumuz tarafa geliniz". Knyazlar ise kendi aralarında anlaşarak şöyle cevap verdiler: "Bizim ne atalarımız ne de babalarımız sizlere karşı gitmediler; eğer

564 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.452-453.

565 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.453.

566 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.453.

567 Azak Denizi ve Kırım'da yaşayan Kuman/Kıpçaklar bu isimle adlandırılmışlardır.

568 Burçeviçler ile burada kastedilen İzay ve Osuluk adlarındaki iki kardeş Kuman/Kıpçak başbuğudur.

sizin için uygunsa siz geliniz yok eğer istemezseniz kendi istediğinizi yapınız”. Burçeviçler onlara hiçbir şey vermek istemediler ve gitmediler çünkü onların ellerinde Çerniye Klobukilerden esirler vardı (bu esirleri geri vermek istemedikleri için). Geri döndüler. Lukomorlular ise barış istediler ama bu Svyatoslav’ın hoşuna gitmedi. Rurik ise Svyatoslav’ı barış yapmaya ikna etmek istedi. Svyatoslav ona şöyle dedi: “Onların yarısıyla barış yapamam”. Böylece barış yapmayarak evlerine döndüler.

Kışın Çerniye Klobukilerin en iyi askerleri aralarında anlaşarak Rostislav Rurikoviç’e gelip şöyle dediler: “Knyaz! Bizimle beraber Polovets topraklarına gel, senin bunun için zamanın var. Babandan da bunu rica edecektik ama onun Litvalılar üzerine gitmek istediğini duyduk. Niçin seni göndermek istemiyor. Böyle bir zamanı belkide bir daha hiçbir zaman yakalayamayız”. Onların bu sözleri Rostislav Rurikoviç’in hoşuna gitti ve onlarla beraber Çernobil’den Torçesk’e babasına haber vermeden hızlı atlarla gitti. Bu arada drujinasına bir adamını göndererek şöyle dedi: “Bizim Polovetsler üzerine gidecek kadar zamanımız var. Babam yola çıkıncaya kadar biz gidip-geleceğiz”. Drujinasıyla 3 gün içerisinde birleşti. Mstislav’ın⁵⁶⁹ arkasından kendi askerini Trepol’e gönderip onu kendi yanına çağırdı. O ise ona hızlı atlarla askeri Sdeslav Jaroslaviç ile birlikte geldi ve Ros’un dışında kardeşi Rostislav’a yetiştii. Böylece Çerniye Klobukilerle birleşerek hızlı atlarla gittiler. Polovets topraklarındaki İvla Nehrine geldiler ve burada Polovetslerin öncü alaylarını yakaladılar ve onlardan Polovetslerin 1 günlük mesafede bir yerde bulunduklarını öğrendiler. Özi’nin o tarafındaki Rus topraklarında bulunan mallarını (eşya ve esirlerini) ve sürülerini aldılar. Bütün gece yürüdüler ve şafakla beraber ansızın onların üzerine saldırdılar. Rostislav ve Çerniye Klobukiler onlardan aldıkları hayvanlar, atlar ve mallarla zenginleştiler. Ayrıca onlardan pek çok esir aldılar. Yine onların knyazlarının çocuklarını ve iyi askerlerini de esir aldılar. Böylece zengin bir serveti ve sayısız esirleri kendilerine bağışlayan Tanrı’yı överek, büyük bir şeref ve şöhretle geri döndüler. Mallarının alınıp kardeşlerinin, hanımlarının ve

569 Mstislav Feodor Davidoviç, Knyaz David Olegoviç’in oğludur ve Novgorod’da Knyazlık yapmıştır. Mstislav 1187 yılına kadar Novgorod’da knyazlık yapmış ancak bu yıl Novgorodlular tarafından Novgorod’dan kovulmuş ve 1189 yılında da ölmüştür. Yıllık yazarı bu yılda onun ismini vermekle yanlışlık yapmıştır.

çocuklarının esir alındığını gören Polovetsler toplanarak Rostislav Rurikoviç'in arkasından gittiler ve alaylarına yetiştiler. Onların güçlerini görünce (çok kalabalık olduklarını) üzerlerine gitmeye cesaret edemediler ve onların arkalarından Rusya'ya kadar gittiler. Rostislav ise Torçes'ke diğer bir Polovets grubunu da yenerek büyük bir şöhretle Noel Bayramı'nda geldi. Oradan hızlı atlarla Vruç'iye babasının yanına gitti. Babası Litvalılar üzerine gitmek istiyordu. Svyatoslav ise Rurik'e elçi göndererek şöyle dedi: "Senin oğlun Polovetsleri alarak savaşı başlattı, sen ise kendi yerlerini bırakarak başka tarafa gitmek istiyorsun. Şimdi sen Rusya'ya git ve kendi topraklarını bekle". Rurik bunun üzerine kendi yolunu bıraktı (gideceği yoldan vazgeçti) ve Rusya'ya kendi alaylarıyla geldi. Rostislav ise babasından Smolensk'deki David'a kendi alaylarıyla gitmesini rica etti. Rostislav kendi alaylarının yanına Polovetsleri yenmiş olarak büyük bir şöhretle geldi. Bunu duyan kayınpederi Vsevolod onu yanına çağırırdı. Rostislav kayınpederinin yanına gitti ve kayınpederi onu bütün kış boyunca bırakmadı. Ona pek çok hediyeler verdi ve sonra da kızıyla beraber gönderdi.⁵⁷⁰

Yine bu kış Polovetsler Uberej⁵⁷¹ boyunca savaştılar ve Torkları yaladılar. Svyatoslav ve Rurik, Vasilyev'in yanında uzun zaman kalarak kendi topraklarını bekletiler (korudular). Svyatoslav Özi'nin dışına Karaçev'e gitti. Rurik kendi bölgesine gittiğinde "Polovetslerin Uberej boyunca savaştıklarını" duydu.⁵⁷²

Yıl 6703 / 1195: Bu yılın sonbaharında Rurik dünürü Vsevolod, kardeşi David ile anlaşarak adamlarını Yaroslav ve Olegoviçler'e elçi olarak gönderdi ve şöyle dedi: "Her zaman kardeşlerinle bizim üzerimize Kiyev ve Smolensk'e geliyorsunuz. Halbûki bizim, çocuklarımızın ve bütün Vladimir kavminin atası olan dedemiz Yaroslav tarafından alınan Özi boyunca bölünen toprakları aramayacağınıza (gitmeyeceğinize) dâir Haç'ı öpmüştünüz". Olegoviçler kendi aralarında anlaşarak Vsevolod'a şöyle dediler: "Senin ve dünürün Rurik'in elleriniz altında bulunan yerlerin üzerine gitmeyeceğiz. Biz Ugr veya Lyah değiliz. Bizler sadece sizin babanızın torunlarıyız. Sizler hayatta iken aramayacağınız ama

570 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.455-456.

571 Kiyev Knyazlığı topraklarında bulunan bir köy.

572 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.455-456.

sizden sonra ne olacağını sadece Tanrı bilir”. Onların arasında kavga ve tartışmalar oldu ve araları düzelmedi. Vsevolod ise Vladimir’in⁵⁷³ bütün kavmini cezalandırmak için bu kışın onların üzerine gitmek istedi. Bunun üzerine Olegoviçler korkarak rahip Deonis’den kendileri adına elçi olarak Vsevolod’a gitmesini rica ettiler. O, onlara güvenerek atından indi. Olegoviçler bu arada Rurikovlar’a da rica etmesi için bir elçi gönderdiler ve şöyle dediler: “Kardeşim! Bize senden hiçbir kötülük gelmedi. Biz bu kışı Vsevolod, sen ve kardeşin David ile iyi geçirmek istiyoruz. Sen bize çok yakınsın. Biz Vsevolod ve David ile aramızı düzeltinceye kadar bizimle beraber olacağına dâir Haç’ı öp”. Rurik ise askerleriyle anlaştı ve Vsevolod ve David ile münasebetlerini iyileştirmek için Yaroslav’a elçi gönderdi. O sırası gelinceye kadar karşı çıkamayacağını vadederek Haç’ı öptü ve drujinasını dağıttı. Kardeşlerini, çocuklarını ve Yabancı Polovetsleri hediyelendirerek kendi topraklarına gönderdi. Kendisi ise Vruçî’ye geri döndü.⁵⁷⁴

Büyük orucun tutulduğu bu yılın kışında Çernigov Knyazı Yaroslav Vsevolodoviç, kardeşiyle anlaşarak; Rurik ile konuştuklarını, kendisine sıra gelinceye kadar gitmeyeceğini, Vsevolod’un ve David’in elçiler gidip-gelinceye kadar savaşmayacaklarını vadettiğini ve dahası Haç’ı öptüğünü unutarak, sırasını beklemeden oğlunu Vitebsk’e damadı David’in üzerine gönderdi. Rurik Kiyev’de değildi. O kendi silâhlarını bölmüş, kardeşlerinin ve drujinalarının Haç’ı öptüklerine güvenerek drujinasını dağıtıp Vruçî’ye gitmişti. Olegoviçler Vitebsk’e kadar gitmeyerek Smolensk bölgesinde savaştilar. Bunu duyan David Olegoviç⁵⁷⁵ Mstislav Romanoviç’i oğluyla, Rostislav Vladimiroviç’i kendi alaylarıyla ve damadı olan Ryazan Knyazı Gleb’i de Smolyanlılarla beraber onların üzerine gönderdi. Orucun ikinci haftasındaki salı günü deprem oldu. Aynı gün her iki tarafında alayları karşılaştılar. Olegoviçler gizlice gelecek onların alaylarını gönderdikleri yerin karşısındaki karların üzerinde durdular çünkü çok kar vardı. Mstislav ve drujinası da bunu gördüler. Mstislav yakında orman olduğu için alaylarını göndermedi. Hızlı at-

573 Burada Vladimir’in kavmi ile kastedilen, Büyük Kiyev Knyazı Vladimir Vsevolodoviç Monomah’in soyundan gelenlerdir.

574 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.462-463.

575 David Olegoviç, Knyaz Oleg Svyatoslaviç’in oğludur.

larla üzerlerine giderek Olegoviçlerin alaylarıyla savaştı ve onları ezdi. Oğlu David'i kılıçtan geçirdiler. Binbaşı Mihalko Davidov'u Smolensk alaylarıyla Polovets alaylarının üzerine gönderdiler çünkü Polovets Knyazları Olegoviçler'e yardım etmişlerdi. Smolyanlılar onlara kadar gitmeden kaçtılar. Mstislav'ın Olegoviçleri yendiğini gören Polovetsler, Smolyanlıların arkalarından gittilerse de onları yakalayamadılar ve geri dönerek gelip Mstislav'ın alaylarının arka tarafındaki cephede durdular. Onları vurarak, ayaklarının altında çiğnediler. Mstislav orada değildi, o öndeki alaylar ile Olegoviçlerin alaylarının arkasından giderek onları kovaladı ve Olegoviçlerin yenildiklerini zannederek geri döndü. Kendisinin yenildiğini bilmediği için askerlerinin arasına girdi. Bunu öğrenen Polovetsler onu yakaladılar. Rostislav Vladimiroviç, David'in durjinası ve Ryazan Knyazının oğlu ve damadı (Gleb) Olegoviçleri arkalarından giderek kovaladılar ve kendi yerlerine döndüler. Kendi alaylarının Polovetslerden gizlendiğini görünce endişelenerek Smolensk'de bulunan David'in yanına kaçtı. Diğerleri de onunla beraberlerdi. Mstislav'ın alaylarının Polovets alayları tarafından ayaklar altına alındığını gören Oleg Svyatoslaviç onların yanına geri döndü. Geri dönerken 5. Mstislav'ı gördü ve buna çok sevindi. Drutsk Knyazı Boris'den⁵⁷⁶ Mstislav Romaniç'i kendisine vermesini rica etti.⁵⁷⁷

Bu yılın kışında Smolyanlılar Çernigovlularla savaştılar. Tanrı bu savaşta Çernigovlulara ve Knyaz Boris Romanoviç'e⁵⁷⁸ yardım etti. Onların arasında barış olmadı. Vsevolod, boyarlardan Miraşka, Boris, Fom ve İvanka'yı Novgorod'a göndermeyerek yanında bıraktı ve daha sonra onları Polovetslerin üzerine gönderdi.⁵⁷⁹

Yine bu yıl sayısız Polovets Ryazan'a geldiler. Pek çok kötülük yaparak evlerine döndüler.⁵⁸⁰

576 Boris Davidoviç, Knyaz David Svyatoslaviç'in oğludur ve Drutsk'da Knyazlık yapmıştır.

577 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.464-465.

578 Mstislav Boris Romanoviç, "Stariy" (yaşlı) ve "Dobriy" (iyi) unvanlarıyla anılır. Knyaz Roman Rostislaviç'in oğludur. 1180'den 1197'ye kadar Pskov'da, bundan sonra Smolensk ve Kiyev'de Knyazlık yapmıştır. 1223'te yapılan Kalka savaşında ölenler arasındadır.

579 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalniy Spisok*, s.42; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionniy Spisok*, s.235.

580 *Nikonovskaya Letopis'*, *Arheografya Komisyonu Notları*, s.23.

Yıl 6704 / 1196: Rurik askerleriyle anlaşarak Suzdal Knyazı olan dünürü Vsevolod’a elçiler gönderip şöyle dedi: “Kardeşim David ve benimle Noel Bayramı’nda atlara binerek Çernigov’dan birlikte çıkalım diye anlaştın. Ben, kardeşim, alaylarım ve Yabani Polovetsler ile at üzerinde senden haber bekledik. Sen ise o kış atına binmedin ve bizim isteğimize karşı çıkarak engel oldun. Ben de senin atına binmediğini duyunca kardeşimi ve Yabani Polovetsleri gönderdim. Çernigovlu Yaroslav ile aramızdaki ilişkileri düzeltereğime dâir Haç’ı öptüm. Şimdi ise kardeşim benim oğlum ve senin Mstislav’ın⁵⁸¹ da Olegoviçlere esir oldular. Eğer sen at üzerinde fazla kalırsan, biz hoşumuza giden yerimizden çıkarak gücenikliğimizin intikâmını alırız. Utancımızı ve çocuklarımızı savunur ve buna hakkımız olduğunu da delilleriyle gösteririz”. Vsevolod’dan bütün bir yaz boyunca haber çıkmadı. Rurik ise kardeşini ve Yabani Polovetsleri getirdi. Olegoviçlerle savaşa başladılar. O zaman Vsevolod ona şöyle dedi: “Sen başla ben senin yanında hazır olacağım”. Çernigovlu Yaroslav elçilerini Rurikovlara göndererek şöyle dedi: “Kardeşim! Niçin benim bölgemde savaşmaya başladınız? Kötülerin ellerini mi dolduracaksın? Ben sana hiç hesap sormuyorum. Ben senin elinin altındaki Kiyev’i aramıyorum. Oğullarımın üzerine David, Mstislav’ı gönderdin ama Tanrı adaletini gösterdi. Ben sana Mstislav’ı fidye almadan veriyorum. İstiyorsan benimle beraber Haç’ı öp ve beni David ile barıştır. Eğer Vsevolod bizimle iyi ilişkiler içerisinde olmak isterse olsun. Senin kardeşin David ile beraber olman gereksiz”. Rurik ise ona şöyle dedi: “Eğer gerçekten benimle iyi ilişkiler içerisinde olmak istiyorsan Vsevolod ve David’a yol (izin) ver. Hepimiz fala baktırdık ve seninle de iyi ilişkilerde bulunacağız”. Aralarındaki münâsebetlerin düzelmesini isteyen Rurik kendi elçisini göndermek istedi ama Yaroslav, Rurik’in söylediklerine güvenemedi ve meclisin kurulmasını istedi. Rurik’in elçilerinin kendi bölgelerinin arasından geçmesine izin vermedi. Olegoviçlerin bütün yolları ele geçirmelerine engel olmak için yaz boyunca sonbahara kadar at üzerinde savaştilar.⁵⁸²

581 Mstislav Mstislaviç, Knyaz Mstislav Rostislaviç’in oğludur. Novgorod ve Galiç’te Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1193 yılından itibaren geçmektedir. 1228’de ölmüştür.

582 *İpatiyevskaya Letopis’*, s.466-467.

Sonbaharda Çernigovlu Yaroslav Vsevolodoviç, Vsevolod ve David'ın “kendi topraklarına gittiklerini, bölgelerini ve Vyatic şehri ele geçirerek yaktıklarını” duyuncu kardeşlerini topladı ve onlarla anlaşarak kendi topraklarındaki ekinleri biçti. İki Svyatoslaviç'i, Çernigov'da Oleg ve Gleb'i başka bir şehirde Rurik'ten gizlediler. Kendisi kardeşlerini, oğullarını ve Yabani Polovetsleri toplayarak Vsevolod ve Davidovlar'a karşı gitti. Vsevolod ve David'den gizlenerek kendi ormanının önünde durdu ve nehir boyunca olan köprüleri yıkmalarını emretti. Daha sonra Vsevolod ve Davidovlara elçiler göndererek şöyle dedi: “Kardeşim ve dünürüm! Bizim vatanımızı ve ekmeğimizi alın, eğer bizimle iyi ilişkiler içerisinde olmak isterseniz biz sevgiden kaçmıyoruz. Sizin istediğiniz gibi olacağız. Eğer gizli bir düşünceniz olsa dahi ondan da kaçmayacağız. Bizim için Tanrı hüküm verecek”. Vsevolod, David, Ryazan Knyazı ve diğer adamlarıyla beraber onunla barış yapmayı düşünmeye başladılar ama David barış yapmak istemedi ve Çernigov'a gitti. Vsevolod ve Ryazan Knyazının bu düşünce hoşuna gitmedi. Olegoviçlere elçiler göndererek onlarla anlaştılar. Yaroslav dünürü Mstislav Romanoviç'e onları kendi topraklarından kovmasını emretti. Yaroslav ise Roman Mstislaviç'i⁵⁸³ istemeden bıraktı çünkü o damadı Rurik'e yardım etmişti. Mstislav, Yaropolk'u kendi topraklarından kovdu. Onların konuşmaları Vsevolod'un hoşuna gitti ve askerlerini Yaroslav'a göndererek onunla kendi bölgeleri ve çocukları hakkında konuştu. Rurik'in elindeki Kiyev'i ve David'in elindeki Smolensk'i aramak istemediler. Yaroslav ise büyük Olegoviçlere Şerefli Haç'ı getirmeleri için elçi gönderdi. Vsevolod, David ve yanındaki Ryazan Knyazlarını Haç'ın yanına getirdiler. Böylece Şerefli Haç güçlendi, merhametli Tanrımız hazır bekleyen ve kan dökmeye yönelen şeytana da Yabani Polovetslere de sevinç vermedi. Tanrı Hristiyanları namussuz ve lanetli Agaryanlardan (Araplar) kurtardı.⁵⁸⁴

Bu yıl Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç, Smolensk Knyazı kardeşi David Rostislaviç'e, Ryazan Knyazına, Vladimir Knyazı Vsevolod Yureviç'e elçiler gönderdi ve hepsinden Çernigov Knyazına elçiler göndermelerini istedi. Onlar da bunu kabul ederek kendi elçilerini Çernigov Knyazı ile onun bütün kardeşlerine yâni Çernigov Knyazlarına

583 Roman Mstislaviç, Knyaz Mstislav İzyaslaviç'in oğludur.

584 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.468-470.

gönderdiler. Onlardan Kiyev’i almamalarını istediler. Onlarda onlara “taht’ın ve bütün Rus topraklarının şerefının atalarından geldiğini bildikleri için onlardan ayrılmayı düşünmediklerini” söylediler. Çernigov Knyazı Yaroslav Vsevolodoviç, Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç’e elçiler göndererek: “Seninle aramızda şimdiye kadar hiçbir kötülük olmadı. Aramızda sevgi ve barış olsun. Birbirimize karşı harekete geçmeyeceğimize dâir hayat veren Haç’ı öpelim. Bütün Rus topraklarına ve Kiyev’e şeref kazandıralım”. Her ikisi kutsal ve hayat veren haçı öptüler. Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç kendi askerlerini dağıtarak Polovetsleri bozkıra gönderdi. Çernigov Knyazı Yaroslav Vsevolodoviç, kardeşiyle daha sonra verdiği sözleri çiğnedi ve Vitepsk’i Smolensk Knyazı David Rostislaviç’e gönderdi. O, bunları duyunca karşılına kardeşinin oğlu Mstislav Romanoviç, damadı Rostislav Svyatoslaviç, Ryazan Knyazı Rostislav Vladimiroviç, Gleb Vladimiroviç, Yaroslav Vsevolodoviç’i ve daha pek çok Knyazı kalabalık bir orduyla gönderdi. Kutsal Orucun ikinci haftası salı günü karşı karşıya gelerek savaştılar. Knyaz Mstislav Romanoviç’in kendisi Çernigovlu Oleg Svyatoslaviç’in alaylarının üzerine gitti ve onunla oğlu David’i yendi. Binbaşı ve Smolensk Knyazı David Mihalko Yakovleviç ise Poloçanların⁵⁸⁵ üzerine gitti. Olegoviçler ise Polovetslere hücum ettiler. Polovetsleri yenerek pek çok Polovetsle beraber Çernigovlu Oleg’i de götürdüler. Polovetsler havada oklarla karşılaştılar. Mihalko kendi alaylarıyla dayanamayarak kaçtı. Olegoviçler, Polovetsleri arkalarından tâkip etmediler sadece Mstislaviç’in alaylarını kovaladılar. Mstislav’ın alayları ise Çernigovlu Olegoviçlerin alaylarını kovalayarak geriye dönerek Poloçanlar ve Çernigovlu Polovets alaylarına doğru yöneldiler. Polovetsler ve Poloçanlar Mstislav Romanoviç’i yakaladılar ve askerlerini öldürdüler. Smolensk Knyazları bayraklarının düştüğünü ve askerlerinin çoğunun öldüklerini görünce Smolensk’e doğru gittiler. Polovetsler savaş sırasında şeytan gibi kurnazlık yaparak kimlerin, hangi alayların kaçacaklarını önceden tahmin ettiler. Knyaz Oleg Svyatoslaviç Çernigovlu Polovetslerin yanındaki Smolensk Knyazı Mstislav Romanoviç ve kardeşinin oğlu David Rostislaviç’i aldı ve Çernigov’a gönderdi.⁵⁸⁶

585 Polotsk şehri sakinleri

586 *Nikonovskaya Letopis’ Arheografya Komisyonu Notları*, s.26-28.

Yıl 6705 / 1197: Bu yılın sonbaharında Knyaz Vsevolod Yureviç, Ryazan ve Murom Knyazları, Smolensk Knyazı David ve Polovets Knyazlarıyla beraber dünürüne yardım etmek üzere Çernigov'a gitti. Onların topraklarına ve bölgelerine girerek Viyaçesk şehrini aldılar ve pek çok kötülükler yaptılar. Çernigov Knyazı Svyatoslav Vsevolod kardeşiyle beraber onlara karşı bir şey yapamadı ve elçiler göndererek barış istedi. O da onlarla barış yaptı ve Vladimir'e geri döndü.⁵⁸⁷

Yine bu yıl Vladimir Knyazı Vsevolod Yureviç, Ryazan, Murom, Smolensk, Kiyev Knyazları ve pek çok Polovets ile Çernigov'a gitti. Ayrıca Novgorod'daki valisine Novgorodlularla beraber Luk bölgesine gitmesini emretti. Novgorodlular ise kendi Knyazları ve onun bacanağı Yaroslav Vladimiroviç ile gittiler. Vsevolod Yureviç Çernigov topraklarına girerek pek çok kötülükler yaptı. Çernigov Knyazı yanına kendisine yardım etmeleri için Polovets Knyazlarını güçlü bir orduyla getirtti ve daha sonra da onların üzerine doğru gitti. Savaşmaya başladılar ama Tanrı daha fazla kan dökülmesine izin vermeyerek aralarında barış yapılmasını sağladı.⁵⁸⁸

Yıl 6707 / 1199: Bu yıl Kutsal İyakov/Yakup Günü⁵⁸⁹ olan 30 Nisan'da mümin ve Hristiyansever, Vladimir Monomah'ın torunu Büyük Rus Knyazı Vsevolod Yureviç, oğlu Konstantin ile Polovetsler üzerine gitti. Polovetsler onun bu seferini öğrenince kendi sınırlarına doğru kaçtılar. Büyük Knyaz onların arkalarından gitti. Ten yakınlarında Tanrısızlar tekrar kaçtılar. Büyük Knyaz geri dönerek kendi şehri olan Vladimir'e 5 Haziran Cumartesi günü Kutsal Çilekeş Rahip Dorofeya Günü'nde geldi ve şehirde büyük bir sevinç oldu.⁵⁹⁰

Bu yıl Vladimir Knyazı Vsevolod Yureviç Polovetsler üzerine oğlu Konstantin ile birlikte gitti. Onlar bunu duyunca denize doğru gittiler. Vsevolod Yureviç Ten Nehri yakınlarına giderek kışı orada geçirdi ve onları bulamayarak Vladimir'e geri döndü.⁵⁹¹

587 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.30.

588 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.30.

589 Havarî/ Aziz Yakup, Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra kendisine görüldüğü ilk havaridir. Kilise anlayışında Tanrı'nın kardeşidir ve bu hafta Yeniden Diriliş Haftasından yani Mesih'in doğuşundan bir sonraki günde kutlanmaktadır. (8 Ocak).

590 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.393; *Troitskaya Letopis'*, s.283; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.159.

591 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.31.

Yıl 6709 / 1201: İyi olarak hatırlanan, kötülerin dillerini öğrenen, hikmetiyle Tanrı'nın emirlerine göre yaşayan, kötülere karşı aslan ve panter gibi saldıran, onların topraklarını aladoğan veya bir dağ keçi gibi cesaretle alan bütün Rusya'nın sahibi Büyük Knyaz Roman⁵⁹² öldü. Polovetsler diye adlandırılan kötü İsmailileri öldüren, Obezı⁵⁹³ alaylarını Demirkapı'nın dışına kovan, Sırçaneleri⁵⁹⁴ Ten'in yanında bırakan dedesi Monomah'ı kıskanmıştı. O zamanlar Vladimir Monomah altın kaskından Ten'den su içmişti (zafer kazanmıştı). Onların bütün topraklarını almış ve kötü Agaryanları (Arapları) kovmuştu. Vladimir'in ölümünden sonra aynı yıl Sırçanelerin yanında kalan Oreva'yı Obezılara elçi olarak göndererek şöyle dedi: "Vladimir öldü, kardeşler kendi topraklarınıza geri dönünüz. Benim sözlerimi ve Polovetslerin şarkılarını dinleyip söyleyiniz. Eğer kim bunu yapmak istemezse o zaman ona Yevşan adındaki iksiri koklatırız". Kendilerine dönmek istemeyenlere ve dinlemeyenlere iksir verdiler. Onlar iksiri kokladıktan sonra ağlayarak şöyle dediler: "Yabancı topraklarda şan ve şöhret içerisinde yaşamaktansa kendi yerimizde sıkıntı içerisinde yaşamak daha iyidir". Sonra da kendi topraklarına döndüler. İşte ondan Sula'yı alan ve omuzlarında kaza taşıyarak yürüyen Konçak doğdu. Bunun içinde Knyaz Roman'ı kıskanan yabancı boylar onu öldürmeye özendiler. Rus topraklarında büyük isyanlar oldu. O öldüğünde biri 4 diğeri 2 yaşında 2 oğlu vardı.⁵⁹⁵

Bu yıl Polovetsler Rusya'ya gelerek pek çok kötülükler yapıp geri döndüler. Knyaz Mstislaviç, onları arkalarından giderek kovaladı. Polovetsler bozkıra doğru gittiler ama bozkıra doğru gitmekle de iyi yapmadılar. Çünkü Knyaz Mstislaviç onları yakalayarak habersizce üzerlerine hücum etti ve pek çoğunu öldürdü. Geri kalanları ise esir aldı. Büyük bir sevinçle geri döndü.⁵⁹⁶

Yıl 6710 / 1202: Rurik'in etrafında toplanan Polovetsler ve Minsk rütbesini bırakan pek çok Rus, Galiç'e çekildiler. Romanovlar da

592 Roman Daniloviç, Knyaz Daniil Romanoviç'in oğludur ve Galiç'te Knyazlık yapmıştır.

593 Abhazlar.

594 Kuman/Kıpçakların bir boyu. Baskakov Sırçan kelimesinin "sarışın" anlamına geldiğini söylemektedir. *İmena Polovtsev*, s.73.

595 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.479-480.

596 *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*, s.34.

korktukları için onun yanına Galiç'e geldiler. Galiç ve Vladimir boyarları Mikulin'deki Seret Nehrinde karşılaşarak bütün gün savaştılar. Galiçli boyarların çoğu yaralanınca dayanamayıp Galiç'e geri döndüler. Rurik'in yanına Galiç'e gelen ve hiçbir şey yapmayan kral kendi geliniyle Roman'ın ölümünden sonra Sanots'a gitti. Danil'i⁵⁹⁷ kendi oğlu olarak kabul etti. Onu pusuda bıraktığı zaman yanına gözleri görmeyen Mokyan ile Koroçün, Voplt, onun oğulları Vitomir ve Blagnya ile daha pek çok Ugrı bıraktı. Onların arasında pek çok Ugr olduğu için Galiçliler hiçbir şey yapamadılar. O zaman iki Polovets Knyazı Kotyan Sutoyeviç ile Somogur pusudayken atlarından inip yaya olan askerlere rastladılar ve onların atlarını öldürdüler. Pusudakiler onları yakalayamadılar. Rurik Kiyev'e geri döndü.⁵⁹⁸

Bu yıl Rurik, Galiçli Roman⁵⁹⁹ üzerine gitmek için harekete geçti ve Kiyev'e yanına Olegoviçler geldiler. Roman, Galiç ve Vladimir alaylarına güvenerek Rus topraklarına gitti. Vladimirliler Rurik'in Roman üzerine gittiğini duyunca bütün Çerniye Klobukiler ile birleşerek Roman'ın yanına geldiler. Rus şehirlerinden de insanlar Roman'ın yanına geldiler ve bütün alaylarla beraber Kiyev'e doğru gittiler. Kiyevliler ona Podol Kapılarını açtılar. Roman, Kopırev'in altından Podol'a girdi. Rurik ve Olegoviçlere elçiler göndererek onlardan haçı öpmelerini istedi. Onlar ve kendisi haçı öptüler. Rurik'i Vruçı'ye, Olegoviçleri ise Özi'nin dışına Çernigov'a gönderdi. Büyük Knyaz Vsevolod ve Roman İngvar Yaroslaviç Kiyev'de oturdu.

Bu yılın kışında Knyaz Roman, Polovetsler üzerine gitti ve Polovets topraklarını alarak pek çok esir ele geçirdi ve yine pek çok Hristiyanı onların elinden kurtardı. Rus topraklarında büyük bir sevinç oldu.⁶⁰⁰

597 Daniil Romanoviç (d.1201-ö.1264), Knyaz Roman Mstislaviç'in oğludur ve Galiç'te Knyazlık yapmıştır.

598 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.480.

599 Roman Mstislaviç, Knyaz Mstislav İzyaslaviç'in oğludur. Novgorod (1168-1173), Vladimir-Volın (1173-1188) ve Galiç (1188-1205)'te Knyazlık yapmıştır.

600 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.396-397; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.154; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1201 olarak verilmiştir, s.284-285.

Yıl 6711 / 1203: Roma'nın Kutsal Papazı Silvester Günü olan 2 Ocak'da Rurik ve Olegoviçler Kiyev ve bütün Polovets topraklarını aldılar. Rus topraklarında ise pek çok kötülükler yaptılar.

Bu yılın şubat ayında Roman, Rurik'in üzerine Vruçi'ye geldi. Onu Olegoviç ve Polovetslerden ayırdı. Rurik, Büyük Knyaz Vsevolod'a, oğlu Konstantin Vsevolodoviç'e ve kardeşlerine giderek Haç'ı öptü. Böylece Büyük Knyaz Vsevolod ona tekrar Kiyev'i verdi.⁶⁰¹

Rurik, Olegoviç ve kötü Polovetsler Konçak ve Danil Byakoviç ile 1 Ocak'da Kutsal Vasili Günü'nde Kiyev şehrini aldılar. Elleri kime uzandı ise sade insanlara (halk), kadınlara, pop papazları ve hanımlarına da dahil herkese kötülük yaptılar. Dilleri yabancı insanları kiliselere kapattılar ama öldürmediler. Bütün malları ikiye böldüler, manastır ve kiliselerdeki süslemeleri ve ikonoları zorla alarak (kopardılar) kendi bölgelerine götürdüler. Şehirleri yaktılar.⁶⁰²

Yıl 6713 / 1205: Rus Knyazları Kiyevli Rurik, Vsevolod'un oğlu Büyük Pereyasavl Knyazı Yaroslav, Galiçli Roman, Mstislaviç ve diğer Knyazlar Polovetsler üzerine gitmek istediler. Bu yıl kış çok soğuk geçti. Bunlar Tanrı'dan cezalarını aldılar. Rus knyazları onları kuşattılar ve pek çok esir aldılar. Kendi topraklarına pek çok esir ve ganimetlerle döndüler. Bütün Hristiyan Rus topraklarında büyük bir sevinç oldu ama yalnızca Hristiyanların iyiliğini istemeyen şeytan buna sevinmedi.⁶⁰³

601 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.397; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.154; *Troitskaya Letopis'*, s.285-286; *Voskresenskaya Letopis'*, s.108'de verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1202** olarak verilmiştir; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.45; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.240.

602 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.45-46; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler **1202** yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: “Bu yılın kışında Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç, Kiyev'i almak istedi ve Olegoviçler ile Polovets knyazlarının hepsini kendisine yardım etmeleri için çağırdı. Çok kalabalık bir orduyla Kiyev'e gelerek şehri aldı ve pek çok kötülükler yaptı. Manastırları, kiliseleri, ikonoları, haçları, kitapları, kutsal eşyaları ve papazların cübbelerini yağmalayarak yaktı. Yaşlı insanları kılıçtan geçirdi, gençleri ise esir alarak götürdü. Bu kötülükleri Şubat'ın 12'de yaptılar. Daha sonra Polovetsler kendi bölgelerine, Çernigov knyazları Çernigov'a, Rurik Rostislaviç'de Varuçev'e döndüler.”, s.34-35.

603 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.299; *Radzivilovskaya Letopis'*, s.161; *Troitskaya Letopis'*de verilen bilgiler aynıdır ancak yıl **1203** olarak verilmiştir, s.286; *Voskresenskaya Letopis'*te bu bilgiler **1203** yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: “Yine bu

Bu yıl Knyaz Rurik, Roman'ın öldüğünü öğrenince Olegoviçleri ve Polovetsleri yanına toplayarak Galiç üzerine peygamberin söylediği: “Haksız yere çabucak kanlarını dökecekler” sözüne sanki onlar mazhar-mış gibi hareket etti. Kral, Rus knyazının Galiç üzerine geldiğini duyunca Galiçli Romanovlar'a yardım gönderdi. Galiçliler Rusların büyük bir kuvvetle üzerlerine geldiklerini duydular ama onları karşılamaya çıkamadılar çünkü yanlarında küçük Romanov (Roman'ın oğlu) vardı ve şehre kapandılar. Onlar şehrin yanına geldiğinde her iki taraf şiddetle savaşımaya başladılar ve pek çok kişi öldü. Şehirden kendilerine karşı sağlam bir şekilde mukavemet edildiğini görünce tekrar geri döndüler ama bu arada pek çok köyü de yaktılar.⁶⁰⁴

Yıl 6714 / 1206: Bu yıl Ryazan knyazları Polovetsler üzerine gide-rek onların topraklarını aldılar.⁶⁰⁵

yılın kışında Rus Knyazları, Kiyev'den Rurik, Pereyasavl'den Yaroslav Vsevolodo-viç, Galiç'ten Roman Mstislaviç ve diğer Knyazlar Polovetsler üzerine gittiler. O kış çok soğuk geçti ve Polovetsleri Rusti'de kuşatarak yendiler. Pek çok esir ve ganimet alarak her biri evlerine döndüler”, s.108; *Nikonovskaya Letopis' Arheografya Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler 1203 yılına âit olarak biraz farklı şekilde verilmiştir. Şöyleki: “Bu yılın kışında Kiyev Knyazı Rurik Rostislaviç ve damadı Galiç Knyazı Roman Mstislaviç, Pereyasavl Knyazı Yaroslav Vsevolodoviç ve diğer Knyazlarla Polovetslerin üzerine gitti. O yıl kış soğuk geçti. Tam bir karakış yaşandı. Polovetsler bu yüzden çok sıkıntılar çektiler. Rus Knyazları onların sınırlarını ele geçirdiler ve pek çok esir ve hayvan sürüsü alarak geri döndüler.”, s.36.

604 *Troitskaya Letopis'*, s.291-292; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Bu yıl Rurik Rostislaviç, Knyaz Roman'ın öldüğünü duyunca Büyük Kiyev Knyazlığına oturdu. Rurik Rostislaviç, Çernigov'daki Olegoviçler'e elçiler gönderdi ve onlarla sevgi ve barış içerisinde tek vücud olacağına dâir haçı öptü. Sonra Polovetsleri çağırarak Galiç üzerine gitti. Kral bunu duyunca Galiç'teki Danil Romanoviç'e kendisi yardım gönderdi. Lyahlar Galiç'e gelerek şehri kuvvetlendirdiler çünkü bu sırada Danil Romanoviç henüz küçüktü. Onlar çok güçlü bir orduyla Galiç şehrinin üzerine geldiler. Savaş çok şiddetli oldu. Şehirli ise şehirden dışarı çıkmadılar. Her iki taraftan da pek çok ölen oldu ama şehri alamadılar. Pek çok kötülükler yaparak köy ve kasabaları yaktılar. Aldıkları esirlerle geri döndüler.”, s.50.

605 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.404; *Voskresenskaya Letopis'*, s.112'de verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1205 olarak verilmiştir; *Radzivilovskaya Letopis'*te biraz farklı olarak şu şekilde verilmiştir: “Ryazan Knyazı Roman kardeşleriyle beraber Polovetslerin üzerine gitti ve onlara Tanrı ile Kutsal Meryem Ana yardım etti. Polovetslerin çoğunu öldürdüler geri kalanını esir alarak yanlarında götürdüler. Yine sayısız at, öküz, koyun ele geçirdiler. Hristiyanlardan daha önce onların eline esir düşenleri kurtararak evlerine gönderdiler. Bu hâdise 15 Nisan Çarşamba günü oldu.”, s.163.

Olegoviçlerin hepsi Çernigov'da toplandılar. Onların arkasından Vsevolod Çermnıy⁶⁰⁶ ve Vladimir İgoreviç⁶⁰⁷ kendi kardeşleriyle, Smolensk'den Mstislav Romanoviç oğullarıyla ve Polovetsler kalabalık bir şekilde giderek Galiç'e geldiler. Kiyev'e kadar gidemediler. Burada yanlarına Rurik Rostislaviç, Vladimir oğullarıyla geldi. Berendiler ise onların arkalarından gittiler. Lyahlar ise buradan Vladimir'e gittiler. Galiçli Romanoviçler her yerden büyük bir ordunun üzerlerine doğru geldiğini duyunca korkarak Kral'a elçiler gönderip ondan yardım istediler. Kral bütün Rus knyazlarının ve Lyahların Galiç'e doğru gittiklerini duyunca kuvvetlerinin hepsini toplayarak onların arkalarından dağlar boyunca gitti. Romanoviçler ülkenin çok büyük olduğunu görünce Kralın gelmesini beklemeden Galiç'ten kaçarak Vladimir'e kendi topraklarına gittiler.⁶⁰⁸

Bu yılın kışında Vsevolod Çermnıy kardeşleriyle, oğullarıyla ve Polovetslerle birleşerek Kiyev üzerine gitti. Rurik ise onun karşısında duramayarak Kiyev'e kapandı. Onlar 3 hafta şehrin yanında kaldılar ancak hiçbir şey yapamadan geri döndüler.⁶⁰⁹

Yıl 6716 / 1208: İgoreviçler, Galiçlilerin üzerine giderek Yuri Vitaniç ve İliya Şepanoviç ile pek çok boyarını öldürdüler. Onlardan 500 kişi öldürüldü, diğerleri ise kaçtılar. Volodislav⁶¹⁰, Filists⁶¹¹ ve Sudislav⁶¹² da Uğrlara kaçtılar. Ugr ülkesine geldiklerinde Ugr Kralından İgoreviçlerden Galiçli Daniil'in kendilerine verilmesini istediler. Kral ise onlara büyük bir memnuniyetle 1000 kişilik orduyu Pota kumandasında gönderdi ve onu voyvoda olarak görevlendirdi. Onunla beraber diğer voyvodoları da gönderdi. Hepsi birleşerek ilk önce Peremişl şehrine gittiler

606 Vsevolod Svyatoslaviç, Knyaz Svyatoslaviç Vsevolodoviç'in oğludur ve Çernigov'da Knyazlık yapmıştır. *Çermnıy* diye ünlenmiştir. İsmi yıllıklarda 1206 ile 1215 yılları arasında geçmektedir. 1215 yılında ölmüştür.

607 Vladimir Petr İgoreviç (d.1183-ö.1212), Igor Svyatoslaviç'in oğludur ve Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır.

608 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.405; *Troitskaya Letopis'*, s.292; *Voskresenskaya Letopis'*, s.112-113.

609 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.407; *Troitskaya Letopis'*, s.293; *Voskresenskaya Letopis'*, s.113.

610 Vladislav Galiçli boyar.

611 Galiçli boyar.

612 Leh (Polonyalı) voyvoda.

ve oradan Volodislav'ın şehrine geldiler ve şehirlilerden şehri kendilerine teslim etmelerini istediler. Onlarda zor durumda oldukları için şehri teslim ettiler. Burayı knyazları Svyatoslav adına aldılar. Oradan Zvenigorod'a geldiler. Şehirde şiddet bir şekilde savaşıyor ne şehre ne de zindan kapılarına girilmesine müsaade etmeyen ve şehrin çevresini saran Zvenigorodlulara bu sırada Belz'de⁶¹³ Knyazlık yapan Vasilko'dan⁶¹⁴, Büyük Vyacheslav Tolstiy'den⁶¹⁵, Miroslav'dan⁶¹⁶, Demyan'dan⁶¹⁷, Lesk'deki Lyahlardan, Vorotislav ve Belz'den pek çok boyar ve asker yardıma geldiler. Yine Sudislav Bernatoviç⁶¹⁸ kalabalık Polyanlarla, Peresopnitse'den Dilsiz Mstislav pek çok askerle, Vladimir'den Aleksandr⁶¹⁹ ve kardeşi kalabalık bir orduyla geldiler. Ingvar⁶²⁰ ise oğlunu Luçsk, Dorogobuj ve Şümska alaylarıyla gönderdi. Polovetsler Romanovlara yardıma geldiler, İzyaslav Vladimiroviç⁶²¹ de onlarla birlikteydi. Askerleri yenemeyen Ugrlar kendi topraklarından kovuldular. Mika⁶²² öldürüldü ve Tibrets⁶²³ onun başını aldı. Bunu gören Polovetsler güçlü (sağlam) bir şekilde daha önce gidenlerin üzerine Lütaya'ya⁶²⁴ doğru gittiler. O sırada Lyahlar ve Ruslar henüz gelmemişlerdi. Onlar Lütaya'yı zorlukla geçtiler. Ok atan Polovetsler ile onlara karşı çıkan Ruslar kendi bayraklarını taşıyan Martsel'in kaçtığını görünce onu yakalayarak pek çok kötülük yaptılar.⁶²⁵

Bu yıl Knyaz Rurik Rostislaviç, Vsevolod Yureviç'in Ryazan'da savaştığını duyunca Çernigov Knyazının üzerine gitmek için asker toplamaya

613 Galiç Knyazlığı topraklarında bulunan bir şehir.

614 Vasiliy (Vasilko) Romanoviç, Knyaz Roman Mstislaviç'in oğludur ve Volin'de Knyazlık yapmıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir ancak 1269'da ölmüştür.

615 Galiçli voyvoda.

616 Galiçli voyvoda.

617 Galiçli vali ve binbaşı.

618 Polonyalı voyvodası.

619 Aleksandr Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Mstislaviç'in oğludur ve Belz'de Knyazlık yapmıştır.

620 Ingvar Yaroslaviç, Knyaz Yaroslav İzyaslaviç'in oğludur. Dorogobuj ve Lutsk'da Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1183-1212 yılları arasında geçmektedir.

621 İzyaslav Vladimiroviç, Vladimir İgoreviç'in oğludur. Novgorod-Seversk'de Knyazlık yapmıştır. Doğum, ölüm ve hangi tarihler arasında knyazlık yaptığı belli değildir. Yıllıklarda 1255 tarihine kadar ismi geçmektedir.

622 Mika Bradatıy Macar voyvodası.

623 Macar voyvodası.

624 Galiç Knyazlığı'nda bir nehir.

625 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.484-485.

başladı. Onun yanına pek çok Polovets yardım için geldiler. Hepsi gizlice toplandılar ve Kiyev'e giderek Vsevolod Svyatoslaviç'i Kiyev'den kovdular. Kendisi onun yerine Kiyev'de oturdu ve Kiyev bölgesindeki bütün şehirlere kendi valilerini yerleştirdi. Sonra Polovetslere hediyeler vererek onları evlerine gönderdi.⁶²⁶

Yıl 6718 / 1210: Bu yılın baharında Polovetsler, Pereyaslavl'e doğru gittiler ve pek çok köyde savaşıarak, sayısız esir ve ganimet alarak geri döndüler. Tanrısız yabancılar yine bu yıl çok kötülükler yaptılar (burada kastedilenler Polovetslerdir)⁶²⁷.

Yıl 6721 / 1213: Bu yıl Mstislav, Daniil'i övdü ve ona kendisinin hızla atını vererek şöyle dedi: "Knyaz! Sen Vladimir'e git, ben ise ayıbımın (utancımın) intikâmını almak için Polovetsler üzerine gideceğim". Daniil ve adamları bu sözler üzerine Vladimir'e gittiler.⁶²⁸

Yıl 6723 / 1215: Bu yıl Vladimir'in oğlu Vsevolod, Polovetslerin Pereyaslavl'e doğru gittiklerini duyunca onların üzerine süratle gitti. Onlarla nehirde karşılaşarak çok şiddetli bir şekilde savaştı. Her iki taraftan da pek çok ölenler oldu. Tanrı bizim günâhlarımız çoğaldığı için Polovetslere zaferi verdi ve Ruslardan pek çoğunu öldürdüler, geride kalanları ise esir aldılar. Vladimir'in kendisini de alarak kendi topraklarına götürdüler.⁶²⁹

626 *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*, s.59.

627 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.413; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1211 olarak verilmiştir, s.298-299; *Voskresenskaya Letopis'*, s.117; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda şu şekilde verilmiştir: "Polovetsler Pereyaslavl'e gelerek o bölgedeki köylerde pek çok kez savaştılar, pek çok kötülükler yaptılar ve sayısız esir ve ganimet alarak geri döndüler.", s.62.

628 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.491.

629 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.417; *Troitskaya Letopis'*te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1216 olarak verilmiştir, s.301; *Voskresenskaya Letopis'*, s.119; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda bu bilgiler şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Pereyaslavl Knyazı Vladimir Vsevolodoviç Pereyaslavl'den Rusların düşmanı olan Polovetslerin üzerine gitti. Onlarla şehirde karşılaştı. Savaş çok şiddetli oldu. Her iki taraftan da pek çok ölen oldu. Polovetsler nehri diğer yoldan geçtiler ama Rusların geçmesine müsaade etmeyerek üzerlerine bağırıp ok attılar. Bu şekilde pek çok Hristiyanı öldürdüler. Knyaz Vladimir Vsevolodoviç'i esir aldılar. Dmitri, İvan gibi kahramanlar ile pek çok boyar ve voyvodayı öldürdüler. Pek çok esir ile Vladimir Vsevolodoviç'i yanlarına alarak geri döndüler.", s.69.

Yıl 6725 / 1217: Bu zamanda çok mağrur ve gururlu olan; bütün toprakları almaya niyetlenen Filya adında Ugrlu bir voyvoda ortaya çıktı. Bu pek çok Ugrla beraber denize sahip olmak istedi. O şöyle diyordu: “Tek bir taş pek çok dağı parçalar”. Yine o: “Keskin kılıç, hızlı at- pek çok Rus”. (Ama Tanrı ona karşı sabır gösteremedi ve o daha sonra Daniil Romaniç tarafından öldürüldü). Daniil ve Vasilko tarafından Lesk’e gönderilen Aleksandr’a Tanrı’dan başka hiç kimse yardım etmedi. Mstislav⁶³⁰ Polovetslere gitti. Filya ise Ugrlar ve Lyahlarla Galiç’ten çıktı. Galiç’in boyarlarını, Sudislav’ın damadını, Lazorya’yı ve daha pek çoğunu yakaladı, diğerleri ise dağlara kaçtılar. O bu yaptıklarından övünerek gurur duydu.⁶³¹

Yıl 6726 / 1218: Bu yıl Vsevolod’un oğlu Vladimir, Polovetslerden ayrılarak (kaçarak) kardeşinin yanına geldi. Ona Starodub ile başka bölgeleri verdiler.⁶³²

Bu yıl Büyük Ryazan Knyazı Gleb’in⁶³³ kalbine şeytan ve ifritler kardeşlerini öldürme düşüncesini yerleştirdiler. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için Gleb Vladimiroviç, kardeşlerini kendi çadırına davet etti. Onlar, onun bu kötü düşüncesini bilmeden bu cazip teklifi kabul ettiler ve 6 knyazın hepsi boyarları ve asilzâdeleri ile onun çadırına geldiler. Gleb kendi asilzâdelerini ve pek çok Polovets’i silâhlarla donatarak onları çadırın yanında bir yere gizledi. Hiçbiri onun bu düşüncesini bilmeden içmeye ve eğlenmeye başladı. Eğlencenin sonuna doğru Gleb kendi kardeşlerine lanetler yağdırarak onları kendi kılıcıyla öldürmeye başladı. Polovetsler ve asilzâdeler ise onların boyar ve asilzâdelerini öldürdüler.⁶³⁴

630 Mstislav Mstislaviç, Mstislav Rostislaviç’in oğludur. “*Udaloy: Babayiğit, mert*” olarak unvan almıştır. Novgorod ve Galiç’te Knyazlık yapmıştır. Yıllıklarda ismi 1193 yılından itibaren geçmektedir. 1228 yılında ölmüştür.

631 *İpatiyevskaya Letopis*, s.492.

632 *Lavrentiyevskaya Letopis*, s.420; *Troitskaya Letopis*’te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1219 olarak verilmiştir, s.304.

633 Gleb Vladimiroviç, Vladimir (Petr) Gleboviç’in oğludur ve Ryazan’da knyazlık yapmıştır.

634 *Troitskaya Letopis*, s.303-304.

Bu yıl Ryazan Knyazı İngvar⁶³⁵, Knyaz Yuri ve onun kardeşi Yaroslav'a Polovetsler üzerine yapacağı sefere yardım etmeleri için elçiler gönderdi. Onların her biri Yakun ve Timofeviç adlarındaki voyvodalarının komutasında alaylarını yardıma gönderdiler. Ryazan knyazı onlarla birleşerek Polovetsler üzerine gitti. Polovetsler bunu duyunca kaçtılar ama Kovuylar kaçamadılar ve bu yüzden de öldürüldüler. Ruslar sonra geriye evlerine döndüler.⁶³⁶

Yıl 6727 / 1219: Daniil, Filya'nın üzerine gitmek için kendi kayınpederi Mstislav'ı yardıma çağırdı ve Şekarev'e geldi. Leşko⁶³⁷ ve Daniil'i barıştırmaya gelen Kondrat,⁶³⁸ Leşko'nun yalanını öğrendiği zaman Knyaz Daniil'e Leşko'nun yanına gitmemesini tavsiye etti. Savaşa hazırlanan Filya ise savaşta kendisine karşı hiç kimsenin duramayacağını düşünerek Koloman'ı⁶³⁹ Galice'te bıraktı ve bizim çok temiz Azize Meryem Ana Kilisesi'nin olduğu yerde bir şehir inşa ettirdi. Kilisenin kirlendiğini düşünen Meryem Ana sabredemeyerek onu Mstislav'ın ellerine bıraktı. Onunla beraber Koloman, voyvoda İvan Lekin, Galice voyvodası Dmitri ve boyar Bot da vardı. Polovetsler geldiklerinde alayları gördüler. Uğrılar ve Lyahlar onları arkalarından kovaladılar. Bir Polovets giderken geriye dönerek ok attı ve bu ok Tork'un gözüne saplandı. O atından düştü, insanlar onu aldılar ve onun için ağladılar. Ertesi sabah Azize Meryem Ana Günü'nün arifesiydi ve Mstislav erkenden gürurlu Filya, Ugr ve Lyahların üzerine gitti. Aralarında çok şiddetli bir savaş oldu ve Mstislav onları yendi.⁶⁴⁰

635 İngvar İgoreviç, Knyaz Igor Gleboviç'in oğludur ve Ryazan (1195-1217)'da knyazlık yapmıştır.

636 *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*, s.82; *Voskresenskaya Letopis*'te bu bilgiler 1219 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Yine bu yıl Ryazanlı İngvar, Büyük Knyaz Yuri'ye kardeşi Yaroslav'ı kendilerine Polovetsler üzerine yapacakları sefere yardım göndermesi ricası ile gönderdi. Yuri onlara kendi alayını gönderdi ve onlar Polovetslerin üzerine gittiler. Polovetsler onların üzerlerine geldiklerini duyunca kaçtılar ama tam kaçmadan yakalandılar. Onlar Polovetslerin büyük bir kısmını öldürerek geri döndüler.", s.126.

637 Leşko, Letsko, Polonya Kralı Kazmir'in Rus Knyageniyası Yelena'dan doğan oğludur. *Leşko Bely* diye de tanınmıştır. Polonya Kralıdır (d.1188-ö.1227).

638 Kondrat Somovitoviç, Litov Knyazıdır.

639 Macar Kralı IV. Belá'nın kardeşi.

640 *İpatievskaya Letopis*', s.492-493.

Bu yıl kanunsuz Gleb Vladimiroviç pek çok Polovetsle beraber Rya-
zan'a doğru gitti. Onları karşılamaya İngvar kardeşiyle birleşerek çıktı.
Savaş çok çetin oldu. Tanrı'nın yardımı ve Şerefli Haç'ın gücüyle İn-
gvar, kardeş katili Gleb ve pek çok Polovets'i öldürdü ve geri kalanla-
rını esir aldı.⁶⁴¹

Yıl 6728 / 1220: Kışın Kiyev'de Mstislav Romanoviç, Torçesk'ten
Mstislav Mstislaviç, diğer knyazlar ve Polovetslerle birleşip Galiç üze-
rine gitti. Şehre geldiklerinde Galiçliler şehre kapandılar. Şehrin yanında
öğleye kadar savaştılar ve bu topraklar boyunca olan yerleri yağmalaya-
rak pek çok kötülükler yaptılar. Yine şehir ve köyleri yakarak pek çok
esir ve ganimet alıp geri döndüler.⁶⁴²

Yıl 6731 / 1223: Bu yıl, günâhlarımız yüzünden hiçbir iyiliği ha-
ber vermeyen, dilleri, boyları ve inançları farklı olan ve Tatarlar (Mo-
ğol) diye adlandırılan boy ortaya çıktı. Başkaları onları Taumenler veya
Peçenekler diye de adlandırıyorlar. Onlar hakkında Patar Papazı Me-
fodiy⁶⁴³ bilgi veriyor: "Onlar doğu ve kuzey arasındaki Yetriv çölün-

641 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.422; *Voskresenskaya Letopis'*te şu şekilde geçmektedir:
"Kanunsuz Gleb Vladimiroviç kardeşi Konstantin ve sayısız Polovetslerle Ryazan'a
doğru gitti. İngvar kardeşiyle beraber güçlerini birleştirerek onları karşılamaya çıktı.
Onları yendi, Polovetsleri öldürdü. Gleb'in kendisi ise kardeşiyle beraber Polovetsle-
rin yanına kaçtı, s.126; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları*'nda
bu bilgiler 1218 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl Ryazan Knyazı Gleb
ve Vladimir'in oğlu Konstantin amcaları Roman Gleboviç ve Svyatoslav Gleboviç'e,
kardeşine, kardeşlerinin oğullarına ilk iftirayı attı ve pek çok insanın kanını akıtı-
tı. Rus topraklarında huzursuzluk yarattı. Kardeşlerinin ve amcalarının ölümüne
sebepe oldu. Onlar Polovetslerin yanına kaçtılar ve böylece pek çok lanetli Polovet-
sin Ryazan topraklarına doğru yönelerek o bölgede savaşılmaya başlamalarına sebep
oldular. Pek çok esir aldılar. Kardeşinin oğlu İngvar İgoreviç kardeşiyle alaylarını
birleştirerek onların üzerine gitti ve onları yenerek pek çok Polovets'i öldürdü. Kn-
yaz Gleb ve Konstantin Vladimiroviç Polovetslerin yanına kaçtılar. Knyaz İngvar ise
Ryazan'a döndü.", s.81.

642 *Voskresenskaya Letopis'*, s.128; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Not-
ları*'nda bu bilgiler 1219 yılına âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yılın kışında
Kiyev'den Mstislav Romanoviç, Torçesk'ten Mstislav Mstislaviç, diğer knyazlar ve
Polovetsler Galiç üzerine gittiler. Onlar geldiği zaman Kral şehre kapandı. Bunun
üzerine onlar şehrin yanında yarım gün kaldılar ve sonra dağılarak o bölgede sava-
şıp pek çok kötülükler yaptılar. Şehirleri ve köyleri yaktılar, esirler aldılar ve sonra
da evlerine geri döndüler.", s.86.

643 Patar piskoposu olarak bilinmektedir. Küçük Asya topraklarında yaşadığı sanıl-
maktadır. Kim olduğuna dair bir bilgi yoktur sadece 4. veya 7. yüzyılda yaşadığı ve

den⁶⁴⁴ çıktılar”. Yine o, “bu zamanın sonuna doğru Gedeon’u⁶⁴⁵ kovarak doğudan Yefrant (Fırat), Tigr (Dicle) ve Pontus Denizi (Karadeniz)’ne kadar bütün toprakları ele geçirdiklerini” söylüyor. Ama Yefiopiya’yı almadılar. Sadece Tanrı onların kim olduklarını ve nereden geldiklerini biliyordu. Yine kitap okuyan faziletli ve bilgili insanlarda biliyorlardı. Bizim ise onlardan aniden haberimiz oldu. Rus knyazlarının başına onlardan gelen belâ ve felâketlerin haberini ve birbirlerine karşı olan kötülükleri hatıra ve yazmalardan öğreniyoruz. Biz onların (Rus knyazları) pek çok ülkeyi ele geçirdiklerini, Yas⁶⁴⁶, Obez⁶⁴⁷ ve Kasogları⁶⁴⁸ esir aldıklarını, Tanrısız Polovetsleri öldürdüklerini, diğerlerini kovduklarını ve bunu da Tanrı ve onun azize annesinin yardımlarıyla yaptıklarını duyduk. Lanetli, mel’ûn ve günahkâr Polovetsler Rus topraklarında pek çok kötülükler yaptılar. Bunun için merhametli Tanrı onları yok etmek istedi ve Tanrısız İsmailoğullarını, Polovetsleri cezalandırarak Hristiyan kanlarının öcünü aldı ve onların karşısına kanunsuzları çıkardı. Bu Taumenler bütün Polovets ülkesini alarak Rusya’nın yanına geldiler ve Polovets topraklarının sınırlarına kadar gittiler. Rus knyazları Kiyevli Mstislav⁶⁴⁹, Torplu ve Çernigovlu Mstislav⁶⁵⁰ ile diğer knyazlar bunu duyunca ya onların üzerine gitmeyi ya da onların kendi üzerlerine gelmelerini beklemeyi düşündüler. Vsevolod’un oğlu Büyük Knyaz

Eskatloogya yani dünyanın yaratılışı veya öbür dünya üzerine araştırmalar yapan birisi olduğu düşünülmektedir.

644 Bu yerin neresi olduğu tespit edilememiştir.

645 Yahudi hâkimi.

646 Yas, Aslar, Alan boylarından biridir ve 13. Yüzyılda Macaristan’a gelerek Tuna Nehrinin doğu tarafına yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölge daha sonra Yaşçag, Macarca Jászág adını almıştır.

647 Abhazalar.

648 10-14. yüzyıllar arasında Alan Birliği içerisinde yer alarak Rus knyazlarına karşı savaşmışlardır.

649 Mstislav Boris Romanoviç, “*Starıy: yaşlı*” ve “*Dobrıy: iyi*” unvanlarıyla anılır. Knyaz Roman Rostislaviç’in oğludur. 1180’den 1197’ye kadar Pskov’da, daha sonra da Smolensk ve Kiyev’de knyazlık yapmıştır. 1223’te Moğollara karşı yapılan Kalka savaşında ölmüştür.

650 Mstislav Svyatoslaviç, Svyatoslav Vsevolodoviç’in oğludur. Kozel ve Çernigov (1219-1223)’da knyazlık yapmıştır. Moğollara karşı yapılan Kalka savaşında ölmüştür.

Yuri'ye⁶⁵¹, Vladimir şehrine elçiler göndererek ondan yardım istediler. O, onlara şerefli ve hayırlı Knyaz Vasilko Kostyantynoviç'i⁶⁵² Rostovlularla gönderdi. Vasilko onları Rusya'ya sokmadı. Rus knyazları ise onların üzerine giderek onlarla savaştılar ve onlar kazandılar. Onlardan çok az ölen oldu. Çoğu sağ kaldı ama bizimkilerden kaçabilenler kaçtılar diğerleri ise öldürüldüler: Yaşlı iyi Knyaz Mstislav ve diğer Mstislav ile 7 knyaz, boyarlar ve pek çok asker burada öldü. Söylendiğine göre Kiyevlilere âit bir alaydan tam 10.000 asker ölmüş. Bütün Rus ülkesinde bu felâket duyulunca büyük bir acı ve keder oldu. Bu kötülük Kutsal Çilekeş Günü olan 30 Mayıs'ta oldu.⁶⁵³

Yıl 6734 / 1224: Bu yıl hiçbir iyiliği haber vermeyen, dilleri, boy-ları ve inançları farklı olan ve Tatarlar (Moğol) diye adlandırılan boy (ka-vim) ortaya çıktı. Başkaları onları Taumenler veya Peçenekler diye de adlandırıyorlar. Onlar hakkında Patar (Pator) Papazı Mefodiy bilgi veriyor: “Onlar doğu ve kuzey arasındaki Yetriv çölünden çıktılar”. Yine o, “bu zamanın sonuna doğru Gedeon'u kovarak doğudan Yefrant (Firat), Tigr (Dicle) ve Pontus Denizi'ne (Karadeniz) kadar bütün toprakları elde ettiklerini ama Yefiopiya'yı almadıklarını” söylüyor. Sadece Tanrı onların geleceklerini kitabında haber veriyor. Bizim ise onlardan aniden haberimiz oldu. Rus knyazlarının başına onlardan gelen belâ ve felâketlerin haberini ise hatıra ve yazmalardan öğreniyoruz. Biz onların (Rus knyazları) pek çok ülkeyi ele geçirdiklerini, Yas, Obez ve Kasogları esir aldıklarını, Tanrısız Polovetsleri öldürdüklerini, diğerlerini kovduklarını ve bunu da Tanrı ve onun azize annesinin yardımlarıyla yaptıklarını duyduk. Lanetli, mel'ûn ve günahkâr Polovetsler Rus topraklarında pek çok kötülükler yaptılar. Bunun için merhametli Tanrı onları yok etmek istedi ve Tanrısız İsmailoğullarını, Polovetsleri cezalandırarak Hristiyan kanlarının öcünü aldı ve onların karşısına kanunsuzları çıkardı.

651 Yuri Vsevolodoviç (d. 1187 veya 1189- ö.1238), Knyaz Vsevolod Yureviç'in oğludur ve Vladimir'de knyazlık yapmıştır.

652 Vasiliy (Vasilko) Konstantinoviç, Knyaz Konstantin Vsevolodoviç'in oğludur ve Rostov'da knyazlık yapmıştır.

653 *Lavrentiyevskaya Letopis'*, s.423-424; *Voskresenskaya Letopis'*, s.129-132; *Troitskaya Letopis'*, s.306-307 ile *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.61-62 ile *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Komissionnyy Spisok*, s.264'te verilen bilgiler aynıdır ancak yıl 1224 olarak verilmiştir.

Bu Taumenler bütün Polovets ülkesini alarak Rusya'ya geldiler ve Polovets toprak tabyalarına gittiler. Bazı Polovets knyazları Örneğin Kotyan (Köten), Danil Kobyakoviç, Yuri ile beraber sayısız Polovets'i öldürdüler. Kotyan, Galiçli Mstislav'ın kayınpederi idi. Polovets knyazları damatları Galiçli Mstislav⁶⁵⁴ ve bütün Rus knyazlarına pek çok hediyelerle: at, deve, inek ve kızlarla gelerek şu ricada bulundular: "Bizim topraklarımızı bugün aldılar yarın ise sizin topraklarınızı alacaklar. Bize yardım edin". Kotyan özellikle damadından rica etti. Mstislav kendi Rus knyazlarına şöyle dedi: "Kardeşlerim! Eğer bunlara yardım etmezsek bunlar daha sonra onlara katılacaklar, o zaman da onların güçleri çok olacaktır". Bu şekilde kendi aralarında düşündüler ve akılları başlarına gelerek Polovets knyazının bu isteğini kabul ettiler. Hemen asker toplamaya başladılar ve her biri yönetimi altındaki bölgelerden topladıkları askerleri birleştirerek Tatarlara (Moğollara)⁶⁵⁵ karşı gittiler. Özi'ye Zarubej'e geldiler. Rus knyazlarının kendilerine doğru geldiğini gören Tatarlar (Moğollar) onlara elçiler göndererek şöyle dediler: "Polovetsleri dinleyerek bizlere karşı çıktığınızı duyduk. Biz sizlerin topraklarını, köylerini, şehirlerini almak istemiyoruz. Biz sizlere gelmedik. Bizi Tanrı Polovetsler üzerine gönderdi ve biz atlarımızın başını Polovetslere doğru çevirdik. Sizler barış içerisinde olunuz. Eğer onlar size yardım için dahi olsa gelirlerse onların mallarını ellerinden alarak kovunuz. Biz daha önce onların sizlere de pek çok kötülükler yaptıklarını duyduk. Biz onların üzerine daha önce yaptıklarını ödetmek istediğimiz için gidiyoruz". Rus knyazları elçileri dinlemeyerek öldürdüler ve onlara doğru yürüdüler. Oleşye'ye⁶⁵⁶ kadar gitmeyerek Özi'de durdular. Tatarlar onlara ikinci defa elçiler gönderdiler ve şöyle dediler: "Polovetsleri dinleyerek bizim iki elçimizi öldürdünüz ve şimdi bize doğru geliyorsunuz. Bundan sonra suçlu sizsiniz. Biz Tanrı'nın isteği olduğu için sizlere doğru gelmemiştik". Bu defa elçileri geri gönderdiler. Bu sırada Mstislav, Özi'yi 1000

654 Mstislav Mstislaviç, Mstislav Rostislaviç'in oğludur. İlk önce Novgorod daha sonra Galiç'te knyazlık yapmıştır. "*Udaloy: cesur, babayiğit*" diye tanınmıştır. Yıllıklarda ismi 1193'ten itibaren geçmektedir. 1228'de ölmüştür.

655 Burada Moğolların Tatar adı altında verilmesi yıllıkların yazıldıkları tarihlerde Altın Orda hakimiyetinin Rus topraklarında hüküm sürmesinden kaynaklanmaktadır.

656 Özi Nehrinin aşağı bölgesinde bulunan bir şehir.

askerle geçerek Tatar öncü alaylarının kamp kurduğu yere geldi ve onları yendi. Onlardan bazıları ve voyvodaları Gemyabeg, Polovetslerin kurganlarına doğru kaçtılar ama onların gücü kalmadığı için voyvodalarını canlı olarak yakalayarak toprağa gömdüler. Polovetsler Mstislav'dan izin alarak gidip onları öldürdüler. Bunu duyan Rus knyazları Özi'nin dışına gittiler. Onlar 9 gün yürüyerek Kalka Nehrinin kıyısına geldiler. Polovetsleri voyvoda Yarun'un alayına karşı gönderdiler kendileri ise kamp kurdular. Yarun Polovetslerle savaşmak istedi ama Polovetsler hiçbir şey yapmayarak geri kaçtılar. Yarun'un adamları hızla gelerek Rus kamplarına girdiler. Ruslar onlara karşı hiçbir şey yapamadılar ve çok şiddetli bir çarpışma oldu. Kiyev Knyazı Mstislav bu kötü durumu görmesine rağmen hiçbir şey yapamadı. O, Kalka Nehrinin üzerindeki dağda taşlı yerde duruyordu. Onlar o yerin etrafını ağaçla çevirerek onlarla 3 gün savaştılar. Tatarların diğer kısmı ise Rus knyazları ile birlikte Özi'ye kadar savaşarak gittiler. O, şehrin yanında iki voyvoda Çegırkan ve Teşukan ile damatları Andrey ve Aleksandr'ı⁶⁵⁷ bıraktı. Kendisinin yanında ise iki knyaz kaldı. Bu arada voyvoda Ploskın, Tatarlar ile geldi. Şerefli Haç'ı öpen bu voyvoda onları aldattı ve şehri onlara verdi. Tatarlar insanları öldürdüler ve bu insanların kemikleri orada yığıldı. Knyazları ele geçirerek onları tahtanın altına koydular ve kendileri üzerlerine oturarak yemek yediler. Onların hayatları bu şekilde sona erdi. Diğer knyazları Özi'ye kadar kovaladılar ve 6 tanesini öldürdüler. Bu sırada Mstislav Mstislaviç Özi'yi süratle geçerek kıyıdaki kayıkları Tatarların kullanmalarını için yaktı ve kendisi zorlukla kaçtı. Onun askerlerinin çoğu kaçtılar, bazılarını ise Polovetsler atlarından düşürerek öldürdüler. Böylece Tanrı günâhlarımızdan dolayı bizleri cezalandırdı ve sayısız insan öldü. Şehir ve köylerde büyük bir keder, üzüntü ve feryat yaşandı. Bu kötülük Mayıs 31'de Kutsal Eremey Gününde oldu. Tatarlar ise Özi Nehrinden geri döndüler. Onların nereden geldikleri ve şimdi nerede olduklarını sadece Tanrı bilir ve yine Tanrı onların bize günâhlarımızdan dolayı nereden geldiklerini biliyor.⁶⁵⁸

657 Aleksandr Vsevolodoviç, Dubrovitsk'de knyazlık yapmıştır.

658 *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Sinodalnyy Spisok*, s.62-63; *Novgorodskoye Pervoye Letopis' Kommissionnyy Spisok*, s.264-267; *Nikonovskaya Letopis' Arheografi Komisyonu Notları* s.89-90'da bu hâdiseler 1225 tarihine âit olarak şu şekilde verilmiştir: "Bu yıl günâhlarımızdan dolayı dillerinin, inançlarının ne olduğunu hiç kimsenin

bilmediği bazılarının Tatar (Moğol) bazılarının Peçenek diye adlandırdığı bu boy hakkında bize Patar Piskoposu Mefodi'nin sözleri şahitlik ediyor: Yetriv çölünden doğu ve kuzey'e doğru çıkarak Gedeon'a doğru gittiler. Doğudan Yefrat'a (Fırat) Tigra (Dicle)'dan Karadeniz'e kadar Yefion'un dışındaki bütün toprakları ele geçirdiler. Böylece Yas, Obyaz ve Kosag gibi pek çok ülkeyi ele geçirdiler ve Polovets topraklarına gittiler. Polovetsler onlara karşı koyamadılar. Bazıları öldürüldüler, bazıları Ten boyunca Lukomorya (Azak Denizi)'ya kaçtılar, bazılarını da Özi boyunca kovaladılar. Polovets Knyazı Kotyak diğer knyazlarla beraber Polovets toprak tabyalarının bulunduğu yere doğru kaçtı. Danil Kobyakoviç ve Yuri Konçakoviç ise öldürüldüler. Kotyak damadı Galiç Knyazı Mstislav Mstislaviç'in yanına giderek ona pek çok hediyeler getirdi: Atlar, develer, mandalar ve bütün Rus topraklarını hediyeledirerek onları selâmladı ve şöyle dedi: "Bugün Tatarlar bizi topraklarımızdan kovdular; yarın da sizin topraklarınızı alacaklar. Biz bunu size şimdiden haber veriyoruz. Bize yardım ediniz". Galiçli Mstislav Mstislaviç kardeşlerine elçiler göndererek şöyle dedi: "Onlara yardım etmeliyiz eğer etmezsek bizim için bu durum daha sonra can sıkıcı olabilir". Rus knyazları Kotyak'a yardım edip etmeyeceklerine dair Kiyev'de bir toplantı yaptılar ve Knyaz Yuri Vsevolodoviç'i Vadimir'e yardım için gönderdiler. O da onların yanına kardeşinin oğlu Rostov Knyazı Vasilko Konstantinoviç'i gönderdi. Onlar yabancı topraklarda ok attılar ve bu arada knyazlar sayısız ordu topladılar. Kiyev Knyazı Mstislav Romanoviç, Çernigov knyazları, Galiç Knyazı Mstislav Mstislaviç Rus topraklarında birleştiler. Yanlarında küçük knyazlarda vardı: Danil Romanoviç, Knyaz Mihalo (Çernigov'lu Çrmny Vsevolod'un oğlu) Knyaz Vsevolod Mstislaviç vd. Bu sırada Polovets Batıy Hristiyan oldu. Pek çok Polovets knyazı bütün Rus toprakları boyunca birleşerek Tatarlara doğru gittiler. Onların Özi'ye doğru Zarub üzerine Varyajko adasına geldiklerini duyan Tatarlar elçiler göndererek: "Hepimiz insanız ve hepimiz Ademin torunlarıyız. Kan döküyor ve savaşıyoruz. Biz sizin üzerine gelmedik ve size hiçbir kötülük yapmadık. Biz kölelerimiz olan Polovetslerin üzerine geldik. Polovetsler atlarımızı telef ettiler, bizim üzerimize alaylarıyla kan dökmek için geliyor ve bizi öldürmek istiyorlar. Bizimle barış yapınız, Polovetsleri ise yanınızdan uzaklaştırınız ve kabul etmeyiniz" dediler. Rus knyazları gönderilen elçileri dinlemediler ve öldürdüler. Sonra da onların üzerine giderek Özi'den Oşelya'ya kadar gitmeden durdular. Tatarlar buraya yeniden başka elçiler gönderdiler ve: "Polovetsleri dinleyerek bizim elçilerimizi öldürdünüz ve üzerimize alaylarınızla kan dökmek için geliyorsunuz. Biz ise size karşı hiçbir şekilde kırıgın değiliz. Yaratıcı ve besleyici Tanrı sizler ve bizler hakkındaki kararını gösterecektir." dediler. Ruslar bütün Polovets bölgesine onların üzerine doğru gittiler. Galiçli Mstislav Mstislaviç 20.000 kişiyle Özi'yi geçerek Tatar öncü kuvvetleriyle karşılaştı ve onları yendi. Bazıları voyvoda Gonyabek'le beraber kaçabildiler. Bunları duyan Rus knyazları Özi'nin arkasına sayısız askerle gittiler: Kiyev Knyazı Mstislav Romanoviç, Kiyevliler, Smolensk Knyazı Vladimir Rurikoviç, Çernigov, Galiç, Volin, Kursk, Trubej, Putim ve diğer ülkelerden gelen knyazlarla gittiler. Barut ve Gaidal'a geldiler. Vıgaltsele ve Galiçliler kayıklara binerek Özi boyunca denize gittiler ve 2000 kayıkla denizden Özi'ye çıkarak geçitte durdular. Daha sonra Hortitsa Nehrindeki Protolçi Geçidi'ne geldiler. Onların yanında voyvoda olarak Yuri Domoreçiş ve Drjikray Vladislaviç vardı. Bu sırada Ruslara Tatarların alaylarıyla geldikleri haberi geldi.

1224*: Bu yıl o zamana kadar adları pek duyulmayan Tanrısız Mo-avıyanlar diye adlandırılan Tatarlar (Moğollar) Polovets topraklarına geldiler. Hepsinden daha kalabalık olan Yuri Konçakoviç'in yönettiği Polovets ordularının karşısında durdular. Onlara karşı Polovetsler bir şey yapamadılar. Bazıları öldüler ama büyük bir çoğunluğu Özi Nehrine doğru kaçtılar. Tatarlar ise geri dönerek kendi topraklarına gittiler. Rus topraklarına gelen kalabalık bir Polovets grubu Rus knyazlarına şöyle dediler: “Eğer siz bizlere yardım etmezseniz bugün bizler öleceğiz ama yarın da sizler öleceksiniz”. Kiyev şehrinde bütün knyazlar meclisi toplayarak şu kararı aldılar: “Onlarla kendi topraklarımızda karşılaşmaktansa, yabancı topraklarda savaşmamız elbette daha iyidir”. Bu sırada Mstislav Romanoviç Kiyev’de, Mstislav Kozelski Çernigov’da, Mstislav Mstislaviç Galiç’te idiler. Onlar Rus ülkesinin büyükleriydiler. Büyük Suzdal Knyazı Yuri bu meclise katılmadı. Buna karşılık küçük

Knyaz Danil Romanoviç Mstislaviç ve daha pek çok knyaz ve knyazların oğulları atlarına binerek alayların peşinden gittiler. Daha sonra Mstislav’a elçiler göndererek: “Durma, onların üzerine git” dediler. Bozkıra geldiler ve Tatarlarla karşılaştılar. Rus okçuları ok atarak onları bozkırın ilerisine kadar kovaladılar ve çoğunu kılıçtan geçirdiler. Sürülerinin bir kısmını aldılar bir kısmını ise telef ettiler. Oradan onların üzerine giderek Kalka Nehrine geldiler ve 7 gün boyunca durdular. Burada öncü kuvvetlerle karşılaştılar ve İvan Dmitriyeviç ve diğer başka iki kişiyi öldürerek asıl Tatar güçlerine doğru yöneldiler. Knyaz Mstislav Mstislaviç, Knyaz Daniil Romanoviç’e Kalka Nehrini kendi askerleriyle geçmesini emretti. Kendisi ise onların üzerine gitti. Öncü kuvvetlerini de Yakun’un komutasında Polovetslerle gönderdi. Kendisi ise durarak bekledi. Galiçli Mstislaviç daha sonra öncü kuvvetlerin arkasından gitti ve Tatar alaylarını gördü. Askerlerine savaşmalarını emretti. İki Mstislav durdular ama görünmediler. Savaş başladığında alaylarını gönderdiler. Daniil Romanoviç, Knyaz Semen Olüyeviç ve Knyaz Vasilko Gavriloviç önden gittiler. Knyaz Vasilko ve Daniil Romanoviç’in alayları dağıldı. Savaş çok şiddetli oldu ve pek çok kan aktı. 17 yaşındaki Knyaz cesur Tatarları kendi alaylarıyla öldürdü. Knyaz Mstislav Yaroslaviç, diğer Knyaz Daniil Romanoviç’in kanının aktığını ve öldüğünü görünce bağırıp çağırmaya ve ağlamaya başladı. Aynı şekilde Kursklı Oleg, Polovets Knyazı Yarun Polovetslerle Tatarlar’a karşı şiddetli savaştılar ama kısa bir süre sonra Polovets alayları kaçtılar. Rus knyazlarının atların ayakları altında çiğnediler, Knyazlar ise onlara karşı koyma fırsatını bulamadılar. Tatarlar çok güçlü bir şekilde geldiler ve Rus alaylarını ezdiler ve bizim günâhlarımızdan dolayı çok kötülük yaptılar. Her taraf ölülerle doldu ve kan su gibi aktı. Böyle bir mağlubiyet Rusya’da Rus topraklarının kuruluşundan beri olmamıştır”. Kalka Savaşı için bkz. M.Uydu Yücel, “Cengiz’in Batı siyasetinde Kalka Savaşının Yeri ve Önemi”, *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu’na 75. Yaş Armağanı*, Ed. Erman Şan, TDAV Yayınları, İstanbul 2017, s.319-336.

knyazlardan Daniil Romanoviç, Mihail Vsevolodoviç, Kiyevli Vsevolod Mstislaviç ile daha pek çok knyaz bu meclise katıldılar. Yine bu sırada Polovets knyazı Hristiyanlığı kabul ederek, Bastı (Basdı) ismini vaftiz adı olarak aldı. Vasilko ise Vladimir’de idi ve yaşı çok küçük olduğu için o da meclise katılmamıştı. O, Vadimir’den nisan ayında Özi Nehrine doğru gitmek için çıktı ve Varyag adasına geldi. Burada onun yanına bütün Polovets topraklarındaki alaylardan, Çernigovlulardan, Kiyevlilerden, Smolyanlılardan ve diğer ülkelerden askerler geldiler. Bunlar Özi’yi kuru yoldan geçerek gelmişlerdi çünkü Özi’nin üzeri pek çok insanın cesetleriyle örtülmüştü. Volınlılar, Kuryanlılar, Trubeçliler, Putivlliler kendi knyazlarıyla atlı olarak geldiler. Galiçliler ise Özi boyunca gelerek nehre girdiler çünkü onların binlerce insanı vardı. Onlar Özi’ye girerek, çayın dibindeki kayalıklara geldiler ve Hortitsa Nehrinin yanında bulunan geçidin üzerinde durdular. (Galiçli voyvoda) Yuri Domameriç ve Derjikray Vladislaviç de onlarla beraberdi. Onların kamplarına Rus alaylarının görüldüğüne dâir bir haber geldi. Bu haberi duyan Daniil Romanoviç atına binerek, süratle gidip daha önce görülmeyen orduyu gördü. Onların yanında atlı askerler vardı. Onunla beraber diğer knyazlar da bu görülmeyen orduyu gördüler. Yuri diğerlerinin uzaklaştıklarını görünce onlara okçularının nasıl olduklarını sordu ve şöyle dedi: “Onların bazıları Polovetslerden de daha sade insanlar”. Yuri Domameriç buna karşılık: “Çok iyi askerler” dedi. Gelenler Mstislav’a şöyle dediler: “Yuri herşeyi anlattı”. Genç knyazlar ise şöyle dediler: “Mstislav ve diğer Mstislav! Durmayalım ve onlara karşı gidelim”. Bütün knyazlar, Mstislav ve diğer Çernigovlu Mstislav, Özi Nehrini geçtiler. Bunlardan bazı knyazlar Polovets topraklarına gittiler. Özi’yi salı günü geçtiler. Tatarlar Rus alaylarıyla karşılaştılar. Rus okçuları onları yenerek uzak tarlalara (bozkır) kovdular. Yakaladıklarını ele geçirdiler. Hayvanlarını ve sürülerini alarak gittiler. Böylece bütün askerler hayvanlarla zenginleştiler. Oradan Kalka Nehrine kadar 8 gün yürüdüler ve Tatarların öncü muhafız birlikleriyle karşılaşarak savaştılar. İvan Dmitriyeviç ile birlikte iki kişi öldürüldü. Tatarlar Kalka Nehrinden tamamıyla uzaklaştılar. Rus ve Polovets alayları Tatar alaylarına rastladılar. Mstislav Mstislaviç, “Daniil ve adamları ile diğer başka bir alaya önlerinden giderek Kalka Nehrini geçmelerini” emretti. O ise Kalka boyunca

muhafızlık yapmak için gitti. O Tatar alaylarını görünce şöyle dedi: “Silâhlanalım”. Mstislav ve diğer Mstislav kamplarında hiçbir şeyden haberleri olmadan oturdular. Diğer başka bir Mstislav ise onları kıskandığı için hiçbir şey söylemedi. Yine o kimin toprakları büyük olursa o daha büyük olur diye düşünüyordu. Alaylar bu yerde savaştılar. Daniil, Semyün Olüyeviç ve Vasilko Gavriloviç önden gittiler. Daniil henüz daha gençti 18 yaşındaydı ama güçlüydü. Daniilovlar da şiddetle savaşarak Tatarları vurdular. Dilsiz Mstislav, Daniil'in düştüğünü görünce kendisi yığıtce savaşması için Vladimir'in kavminden Roman'ı gönderdi. Tatarlar kaçarlarken Daniilovlar onları kendi alaylarıyla vurdular. Kursklu Olegoviçliler de diğer alaylarıyla onlarla çok çetin savaştılar. Günâhlarımızdan dolayı Rus alayları kaçtılar. Daniil alayların şiddetli savaştıklarını, okçuların keskin ok attıklarını görünce dönüp atına bindi ve düşmanlarına doğru kıyıya yöneldi. Kendi yaşitlarından daha fazla cesaret ve kahramanlık göstererek savaşta bilmeden çok cecurca savaştı. Rus knyazlarına karşı kazanılan bu zafer o zamana kadar hiçbir devirde olmamıştı. Tatarlar Svyatopolk'un Novgorod'undan bugüne kadar gelen Hristiyanların günâhlarından dolayı Rus knyazlarının hepsini yendiler.⁶⁵⁹

Yıl 6733 / 1225: Aleksandr'ın⁶⁶⁰ kardeşleri Romanoviçler, Davidovlar ve Vasilkoların arasında düşmanlık oldu. Mstislav'ın damadı onun Knyaz Danilov'a karşı bir sevgisinin olmadığını duyunca buna çok sevindi ve onu savaşa ikna etti. Mstislav savaşa hazırlanarak Lısa (kel) Dağına geldi. Lyah'a giden ve Knyaz Leşko'ya haber veren Danilovlar ise ona doğru gittiler. Aleksandr'a yardım gönderen Mstislav'ın alaylarına rastlayarak, onları Belz Nehrine kadar kovaladılar ve şehre girdiler. Onların şehri almasına çok az kalmıştı. Mstislav sabahleyin onların üzerine gitti ama onların karşısında duramayarak Galiç'e geri döndü. Lyahlarla savaşan Knyaz Daniil ise Galiç ve Lübeç'in yanındaki toprakları ele geçirdi. Bütün Belz ve Çerven toprakları ile etrafındaki yerleri

659 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.495-497.

660 Aleksandr Vsevolodoviç, Knyaz Vsevolod Mstislaviç'in oğludur ve Belz'de knyazlık yapmıştır.

de aldı. Knyaz Vasilko⁶⁶¹ ise pek çok at ve tay sürüsü ele geçirdi. Lyahlar bunu kıskandılar ve her iki taraftan Demyan ve Andrey'i elçi olarak gönderdiler. Bu sırada Mstislav, pek çok Polovets ile Kotyan (Köten)'i ve Kiyevli Vladimir'i, Lyahlar üzerine gitmeye karar verdiği için getirtti. Dünürü Aleksandr ile Lyahlar üzerine gittiler. Kardeşi hakkında ne düşündüklerini söyleyen dünürü Aleksandr ona şöyle dedi: "Damadın seni öldürmek istiyor". Onun topraklarının yanında toplanarak sıraya girdiler. Gitmeye korkan Aleksandr askeri Yanev'i Mstislav'a göndererek şöyle demesini istedi: "Daniil'in ikinci defa Lyahları üzerime gönderdiğini söyle". Aleksandr'ın iftirasını ve Yanev'in yalan söylediğini anlayan bütün knyazlar: "Bu onun ayıbı ve onun bu ayıbından dolayı yönettiği yerlerin idâresini eline al" dediler. O ise kardeşini sevdiği için onun idâresini methederek övdü. Mstislav damadını sevinerek kabul etti ve ona pek çok hediye verdi. Bu hediyeler arasında o zamana kadar hiç görülmemiş hızlı bir at ile kızı Anna'da vardı. Peremil'de⁶⁶² kardeşleriyle görüşerek barışı sağlaştırdı.⁶⁶³

661 Vasiliy, Vasilko Romanoviç, Knyaz Roman Mstislaviç'in oğludur ve Volin'da Knyazlık yapmıştır. 1269'da ölmüştür.

662 Volin Knyazlığı topraklarında bir şehir.

663 *İpatiyevskaya Letopis'*, s.497-498.

Sonuç

Bilindiği gibi “Karadeniz’in Kuzeyi”ndeki bozkırlarda 9-13. yüzyıllarda Hazar, Bulgar, Peçenek, Uz, Berendi, Karakalpaklı ve Kuman/Kıpçak boyları yaşamışlardır. “Karadeniz’in Kuzeyi” olarak adlandırdığımız bu sahada bulunan İtil, Kuban, Ten, Özi, Turla nehirleri yukarıda saydığımız bu Türk boyları için sundukları yaşamaya elverişli şartlar sebebiyle büyük bir öneme sâhip olmuşlar ve bu Türk boylarının burada güçlü siyasi ve kültürel bir birlik ortaya koymalarını sağlamışlardır.

Bu Türk boylarının özellikle 9-13.yüzyıllarda bu coğrafyada en fazla ilişki içerisinde bulundukları millet şüphesiz ki Slav/Ruslar olmuştur. Zamanla hem Slav/Rusların hem de Türk boylarının bu bölgenin daimî sahibi olmak için verdikleri mücadele her iki milleti karşı karşıya getirmiş ve yüzyıllar boyunca sürecektir. Bu ilişkinin yaşanmasına sebep olmuştur ki Yıllıklardan da görüldüğü üzere bu mücadele Altın Orda’ya kadar yaklaşık 3,5 asır sürmüştür.

Rus Yıllıklarının verdiği bilgilerden çıkan sonucu Türk boyları açısından değerlendirdiğimizde Rusların ilk münasebet kurdukları Türk boyunun Avarlar daha sonra Bulgarlar ile Hazarlar olduğudur. Özellikle Slav/Ruslarla-Hazarlar arasındaki müsasebetin Hazarların bazı Doğu Slavyan boylarından vergi alması şeklinde geliştiğini görüyoruz ki bu da bize bu boyların 10.yy’da Hazarlara bağlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu Kiyev’de bir knyazlığın kurulmasının Hazarların insiyatifi ve rızası ile olduğunu da kanıtlamaktadır.

Bulgar-Slav/Rus münasebetlerinde karşılıklı bir mücadelenin varlığına şahit oluyoruz. Ruslar Bizans’ın yanında Bulgarlara karşı savaşmışlar ve kendilerine dokunmadıkça onlara dokunmamışlardır.

Peçeneklerin 150 yıl gibi uzun bir süre Ten ile Tuna nehirleri arasını ele geçirerek, güçlü bir siyasî hakimiyet kurmaları Kiyev Rusyası’nın Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlara inmesine engel olmalarını sağlamıştır. Ancak bu engel olmanın bedelini Peçenekler, Rus tarih yazımında onlara devlet kurdurulmaması ile ödemişlerdir.

Yıllıklardan Uzların, Kuman/Kıpçaklara karşı mücadelelerinde, Rus knyazlarının yanında yer aldıklarını ve knyazlar arasındaki kavgalarda bir tarafı tutarak onlara silâhlı yardımda bulunduklarını öğreniyoruz. Uzlar askerî yönleri ile her daim Rus knyazlarının tercih ettikleri önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Yıllıklarda Berendiler adında kendi başlarına ayrı bir boy mu yoksa Oğuzların bir boyu mu olduğu anlaşılmayan bir boydan bahsedilmekte ve onların da diğer Türk boyları gibi Rus topraklarını zaman zaman rahatsız ettikleri, zaman zaman da onlarla birlikte hareket ederek askerî güç olarak kullanıldıkları görülmektedir.

Yıllıklarda Kaepeiç, Türpey, Otperlü, Kovuy gibi farklı Türk boylarının da varlıklarına şahitlik ediyoruz. Nitekim bunlarda Rus knyazlarının kendi aralarındaki mücadelelerde askerî faaliyet ve yardımları ile yer almışlardır.

Rus yıllıklarında Çerniye Klobukiler: Karakalpıklılar olarak zikredilenler; Uz, Peçenek, Berendi ve diğer Türk boylarından Rus topraklarında kalanların oluşturdukları halka verilen isimdir. Bunlar özellikle Kuman/Kıpçaklara karşı mücadelelerinde Rus knyazları için bulunmaz bir nimet olarak görülmüşler, askerî unsur olarak faydalanılmışlar ve özellikle de sınırlarının korumasını üstlenerek sınır bekçiliği yaptırılmışlardır.

Kuman/Kıpçakların ise Rus tarihinde ayrı bir önemi vardır. Bu yüzden de 1054'ten 1224'e kadar kuvvetli siyasî güç olarak varlık gösterdikleri bu dönem Rus tarihçileri tarafından "Ormanın Bozkırla Savaşı" adı altında işlenmiştir. Bir taraftan Rus knyazlıklarına yaptıkları akınlarla sürekli onları rahatsız etmişler diğer taraftan da tahtı ele geçirmek isteyen Rus knyazlarının kendilerinden yardım istemelerine sebep olarak, Rus knyazları için ilk başvurulacak esaslı güç konumuna gelmişlerdir. Ayrıca dostluklarını arttırmak ve itibar kazanmak gayesiyle de pek çok Rus knyazı, Kuman/Kıpçak kağan ve başbuğlarının kızları ile evlenmişlerdir.

Yıllıklarda görüldüğü üzere Türk boyları ile Ruslar arasındaki savaşlar detaylı bir şekilde anlatılmakta ancak onların sosyal ve kültürel hayatları hakkında maalesef bilgi verilmemektedir. Yıllıklardan elde

ettiğimiz bilgilerden Türk boylarından Rusların askerî yöntem, strateji ve teçhizatlarına dair bilgi ve geleneklerini aldıklarını söyleyebiliriz. Örneğin at takımları, hafif süvari birlikleri oluşturma âdetini sayabiliriz. Bununla birlikte gerek Hazarca ve gerek Kuman/Kıpçakça'dan Rusça'ya pek çok kelime de geçmiştir. Buna karşılık Ruslarda Türk boyları arasında Hristiyanlığı başarıyla yaymışlar ve bu şekilde pek çok Türk'ün Ruslaşp kimliklerini kaybetmelerini sağlamışlardır.

Kaynakça

ANA KAYNAKLAR

- Anna Kommena, *Alexiad*, Türk. Trc. Bilge Umar, İstanbul1996.
- Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, Washington DC.1966.
- Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Türki*, Yay. Le Baron Desmaisons, St. Petersburg 1871-1874.
- Ebü'l- Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime (Türkler'in Soy Kütiüğü)*, haz. M. Ergin, Tercüman 1001 Eser Serisi.
- Mahmud Kaşgarî, *Divan-ü Lügât-it Türk*, C.I-III, Besim Atalay neşri, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1939-1944
- Letopis po İpatskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Kommissii, Sank-Peterburg 1871.
- Letopis po Lavrentyevskomu Spisku*, Arheografiçeskoy Kommissii, Sank-Peterburg 1872.
- Novgorodskaya Pervaya Letopis, Starşego i Mladşego İzvodov*, Moskva-Leningrad 1950.
- Povesti Vremenih Let*, Haz. D.S. Lihaçeva-B.A. Romanova, Moskva-Leningrad, 1950.
- Patriarş ili Nikonovskoyu Letopisyu, Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey*, Sank-Peterburg 1862.
- Polnoye Sobranie Russkih Letopiseh, Letopis Po Voskrasenskomu Spisku* Arheografiçeskoyu Komisseyu, Sank-Peterbur1856.
- Polnoe Sobranie Russkih Letopisi, Radzivilovskaya Letopis*, T.XIII, Leningrad 1989.
- Priselkov, M.D. *Lavrentevskaya Letopis (İstoriya Teksta)*, Lenin Devlet Üniversitesî İlim Adamları Notları, no: 32, İlmî Tarih serisi, Leningrad 1939.
- Troitskaya Letopis*, Haz. M.D. Priselkov, Moskva-Leningrad 1950.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

- ARAT, R. R., "Kara Kalpaklar", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII.
- ARİSTOVA, N., *O Zemle Polovetskoy*, Kiyev 1877.
- ARTOMONOV. M.İ., *İstoriya Hazar*, Leningrad 1962.
- , "Sarkel-Bela Veja", *Materyalı İssledovaniya po Arheologiya CCCP*,62, No: 62, 1958.

- AYKUT, A., "İgor Destanı Üzerine", *Türk Dili*, S.390-391, s.308-311, Haziran-Temmuz 1984.
- , "İgor Destanı", *Türk Dili*, S. 397, s. 99-113, Ocak 1985.
- BASKAKOV, N.A., "İmena Polovtsev i Nazvaniya Polovetskih Plemen v Russkikh Letopisyah", *Turkskaya Onomastika*, "Nauka", Almatı 1984, s.48-77.
- , *Turkskaya Leksika v "Slove o Polku İgoreve"*, Moskva 1985.
- BRUTZKUS, J., "Eski Kiyev'in Türk Hazar Menşei", *Türk. Terc. Halil İnal-cık- İkbāl Berk, DTCF, C.IV/3 Mart-Nisan 1946*, s.355.
- DONUK, A., *Eski Türk Devletlerinde İdari, Asekrî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- DUNLOP, D.M., *The History of the Jewish Khazars*, Princeton, New-Jersey 1954.
- Ensiklopedičeski Slovar*, T.1-86, Sankt-Peterburg 1890-1910.
- FEODOROV-DAVIDOV, G.A., *Koçevniki Vostočnoy Evropy pod Vlastyu Zolotordinskih Hanov*, Moskva 1966.
- GAUTHIER, J., "Hazarskaya Kultura", *Noviy Vostok* 1925.
- Golden, B. Peter., "Kıpçak Boylarının Menşeiine Yeni Bir Bakış", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988* (26 Eylül -3 Ekim 1988), TDK Yay.
- GOLUBOVİKİY, V., *Peçenegi, Torki, Polovtsı do Naşestviya Tatar*, Universitet-skie İzvestiya, No.1 Kiyev 1883-1884.
- , *Polovtsı v Vengrii*, Kiyev 1884.
- GROMIKA, M.M., *Mir Russkoy Derevni*, Moskva 1991.
- GRÖNBECH, K., *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, Çev.Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, Haz. Ramazan Şeşen, İstanbul 1975.
- İroişekaya Pesni o Pohod na Polovtsov Udelny Knyaz Novgorada-Severskaga İgorya Svyatoslaviça*, Moskva 1800.
- KAFALI, M., *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976.
- KAFESOĞLU, İ., *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1992.
- KARAMZİN, N.M., *İstoriya Gosudarstva Rosiskogo*, I-III, Sankt-Peterburg 1842-1843.
- , *Predevaniya Vekov*, I, Moskva 1980.
- KARATAY, O. "Etelköz: Orta Macar Yurdu Hakkında Bazı Tespitler", *Belle-ten*, C.LXXVIII, S.281, (Nisan 2017), s.41-91.
- KLUÇEVSKİ, V.O., *Russkaya İstoriya*, I, Moskva 1994.
- , *Kurs Russkoy İstorii*, T. I. Ders 5, Moskva 1909.

- , *Ruskaya İstoriya*, I-III, Moskva 1994.
- KMOSKO, M., "Araplar ve Hazarlar", *Türkiyat Mecmuası*, C. III, 1935.
- KOTLYAR, N.F., "Polovtsı v Gruzii i Vladimir Monomah", *İz istorii Ukrayno-Gruzinskih Svyazey*'den ayrı basım, Tiflis 1968.
- KUMEKOV, E.B., *Gosudorstvo Kimakov IX-XI vv. po Arabskam Istochnikam*, Alma-Atı 1972.
- KURAT, A. Kurat., *Peçenek Tarihi*, İstanbul 1937.
- , "Hazarlara âit Bir Kitabın Tanıtılması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, III, 1965.
- , *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Boyları ve Devletleri*, Ankara 1972.
- , *Rusya Tarihi*, Ankara 1987.
- LİHAÇEV, D.C., *Russkiye Letopisi i ih Kulturno-İstorçeskoe Znaçenie*, Moskva- Leningrad 1947.
- MURGULİYA, N.M., "K Voprosu Pereseleniya Polovetskoy Ordı v Gruzıyu", *İz istorii Ukrayno- Gruzinskih Svyazey*'den ayrı basım, Tiflis 1968.
- SÜLEYMAN, O., *Az i Ya*, çev. Natık Seferoğlu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1992.
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay. Ankara 1991.
- PLETNİVA, S.A., "Polovetskie Kamennıe İzvayaniya", *Svod Arheologičeski Istočnikov*, E4, Moskva 1974.
- , *Hazarı*, Moskva 1986
- , *Polovtsı*, Moskva 1990.
- RASOVSKİY, D.A., "Peçenegi, Torki ve Berendi Ha Rus i Ugrii", *Seminarium Kondakovianum VI*, Prag 1933.
- , "Eski Rus Tarihinde Kara Kalpakların Rolü", Çev. H. Orkin, *Ülkü*, C.X, S.57, 1937.
- , "Polovtsı", *Seminarium Kondakovianum VIII-X*, Prag 1935-1938.
- RASONYİ, L., "Der Volksname Berendey", *Seminarium Kondakovianum VI*, Prag 1935.
- , "Tuna Havzasında Kuman/Kıpçaklar", *Belleten*, C.III, S.11-12, s.403, Temmuz 1939.
- , "Kuman Özel Adları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, III-VI, Ankara 1966-1969.

- PRİTSAK, O., *The Pečenegs, A case of Social and Economic Transformation*, The Peter De Ridder Press 1976.
- RİBAKOV, B.A., *Yazıçestvo Drevnyah Slavyan*, Moskva 1981.
- , *Kiyevskaya Rus i Russkie Knyajestva XII-XIII*, Moskva 1982.
- Ruskiy Ensiklopedičeski Slovar*, T.I-XVI, Sank-Peterburg 1873-1879.
- SAHAROV, A.N., *Diplomatiya Drevney Rusi IX- Pervaya Polovina Xu*, Moskva 1980.
- SÜMER, F., *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1992.
- ŞAHMATOV, A.A., *Povesti Vremennih Let*, T.I, Petograd 1916.
- , *Obozrenie Russkih Letopisnih Svodov XIV-XV. vv.*, Moskva-Leningrad 1938.
- ŞERBAK, A.M., “Znaki na Keramike i Kirpiçah iz Sarkela-Beloy Veji”, *Materiyalı İssledovaniya po Arheologiya CCCP*, No.75, 1959.
- ŞVETSOV, M.L., “Polovetskiye Svyatilişa”, *Sovetskaya Arheologiya*, No.1, Moskva 1970.
- TARHAN, T., “Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002. C. s.597-610.
- TEKİN, T., *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987.
- TOGAN, A. Zeki V., *Umumi Türk Tarihine Giriş I*, İstanbul 1981.
- TOLOÇKO, P.P., *Drevnyaya Rus*, Kiyev 1987.
- UYDU YÜCEL, M., “İlk Rus Yıllığı “Povesti Vremennih Let”e Göre X. Yüzyılda Rus-Bizans-Türk Münasebetleri”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı*, İstanbul 2008, s. 114-128.
- , *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020.
- YAKUBOVSKİ, A.Y., “İbn-i Bibi'nin, XIII. Asır Başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslar'a Karşı Yaptıkları Seferin Hikâyesi”, Çev. İ. Kaynak, A.Ü. *DTCFD*, C.XII, S.1-2, Mart-Haziran 1954.
- ZABİLİNİM, M., *Ruskiy Narod ego Obıçay, Obryadı, Predaniya, Sueveriya i Poeziya*, Moskva 1989.
- ZAJACZKOWSKİ, A., “Hazar Kültürü ve Varisleri”, Çev. Çağatay Bedii, *Belleten*, C. XXVII, no 107, Temmuz 1963, s. 477-483.
- ZUEVA, M.N., *İstoriya Rossii s Drevnosti do Naşih Dnyey*, Moskva 1995.

Ekler

KİYEV KNYAZLARI

Rurik (862-879)

Oleg (879-912)

İgor Rurikoviç (912-945)

Olga (945-959)

Svyatoslav İgoreviç (959-972)

Yaropolk Svyatoslaviç (972-978)

Vladimir Svyatoslaviç (978-1015)

Svyatopolk Vladimiroviç (1015-1016)

Yaroslav Vladimiroviç Mudrıy (1016-1018)

Svyatopolk Vladimiroviç (1018-1019)

Yaroslav Vladimiroviç Mudrıy (1019-1054)

İzyaslav Yaroslaviç (1054-1068)

Vseslav Bryaçislaviç (1068-1069)

İzyaslav Yaroslaviç (1069-1073)

Svyatoslav Yaroslaviç (1073-1076)

Vsevolod Yaroslaviç (1077)

İzyaslav Yaroslaviç (1077-1078)

Vsevolod Yaroslaviç (1078-1093)

Svyatopolk İzyaslaviç (1093-1113)

Vladimir Vsevolodoviç Monomah (1113-1125)

Mstislav Vladimiroviç Veliki (1125-1132)

Yaropolk Vladimiroviç (1132-1139)

Vyaçeslav Vladimiroviç (1139)

Vsevolod Olgoviç (1139-1146)

- İgor Olgoviç (1146)
İzyaslav Mstislaviç (1146-1149)
Yuri Vladimiroviç Dolgoruki (1149-1150)
Vyeçeslav Vladimiroviç (1150)
İzyaslav Mstislaviç (1150)
Yuri Vladimiroviç Dolgoruki (1150-1151)
İzyaslav Mstislaviç (1151-1154)
Rostislav Mstislaviç (1154)
İzyaslav Davidoviç (1154-1155)
Yuri Vladimiroviç Dolgoruki (1155-1157)
İzyaslav Davodoviç (1157-1158)
Mstislav İzyaslaviç (1158-1159)
Rostislav Mstislaviç (1159-1161)
İzyaslav Davidoviç (1161)
Rostislav Mstislaviç (1161-1167)
Vladimir Mstislaviç (1167)
Mstislav İzyaslaviç (1167-1169)
Gleb Yureviç (1169-1170)
Mstislav İzyaslaviç (1170)
Gleb Yureviç (1170-1171)
Vladimir Mstislaviç (1171)
Mihalko Yureviç (1170)
Roman Rostislaviç (1171-1173)
Vsevolod Yureviç Bolşeyo Gnezdo (1173)
Rurik Rostislaviç (1173)
Yaroslav İzyaslaviç (1174)
Svyatoslav Vsevolodoviç (1174)
Yaroslav İzyaslaviç (1174)
Roman Rostislaviç (1174-1176)

Svyatoslav Vsevolodoviç (1176-1180)

Rurik Rostislaviç (1180-1181)

Svyatoslav Vsevolodoviç (1181-1194)

Rurik Rostislaviç (1194-1201)

Roman İngvar Yaroslaviç (1201-1203)

Rostislav Rurikoviç (1204-1205)

Rurik Rostislaviç (1205-1206)

Vsevolod Svyatoslaviç Çermniy (1206)

Rurik Rostislaviç (1206-1207)

Vsevolod Svyatoslaviç Çermniy (1207)

Rurik Rostislaviç (1207-1210)

Vsevolod Svyatoslaviç Çermniy (1210-1212)

İngvar Yaroslaviç (1212)

Mstislav Romanoviç (1212-1223)

Vladimir Rurikoviç (1223-1235)

ESKİ RUS ŞEHİRLERİ

9. Yüzyıl

Novgorod, Kiyev, İzborgsk, Polotsk, Rostov, Murom, Ladoga, Beloozero, Smolensk, Lubeç.

10. Yüzyıl

Pskov, Pereyaslavl-Russkiy, Çernigov, Pereseçen, Vişgorod, Iskorosten, Vitiçev/Svyatopolç, Vruçiy, Belgorod Kiyevskiy, Rodnya, Turov, Peremişl, Çerven, Vasilyöv/Vasilyev, Torjok, Bryansk, Gluhov, Vovgorod-Severkiy, Novgorodok.

11. Yüzyıl

İzyaslavi Kursk, Toropets, Volin, Berestye, Vitebsk, Usvyat, Tmutarakan, Suzdl, Gorodets pod Kiyevskiy, Belz, Yuryev, Voin, Kolpıs, Mensk, Rışa, Snovsk, Golotiçesk, Nejatın, Rostovets, Yaroslavl, Dorogobuj, Oleşye, Lutsk, Zvenigorod, Çervenkiy, Drutsk, Perevoloka, Pesoçen, Priluk, Jelan, Torçesk, Tripol, Yuryev, Brodı, Vır, Goroşin, Zarub, Logojsk, Lubno, Mikulin, Rimov,

Romen, Ryazan, Starodub Severskiy, Ustye, Halep, Bujsk, Vsevoloj, Zdvijden, Peremil, Pinsk, Suteysk, Terebovl, Turiysk, Şepol, Dubno, Ostrog, Çertoriysk.

12. Yüzyıl

Vladimir Zalesskiy.

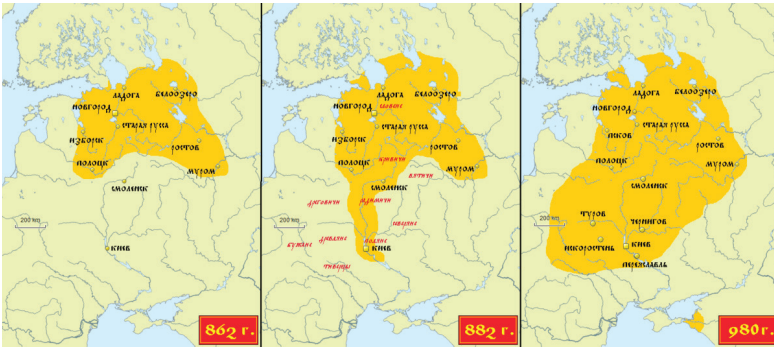
13. Yüzyıl

Nijniy Novgorod, Rjev, Zubtsov, Vyazma, Mojaisk, Yureçev, Mosalsk, Kadom, Odolen.

Ekler

10-12. yy'da Eski Rus Şehirleri. Kaynak: www. wikipedia.ru

Kiyev Knyazlığının topraklarının genişlemesini gösteren harita
<https://pomogajka.com/attachs>

свѣтъ. все шаша толоуци малаху. свалико росни
славичема. все свѣтъ. оутирерорникъ. сѣра стина
ва. вѣнѣ вѣрима мнѣ зѣлаи оутираху. разан
чымимне дѣти. ꙗко глѣху продающе крѣпы. ꙗко про
дѣху крѣпа. ꙗко ѿфини позаднѣ домѣ собоица. ѿ. пы
сѣць. сѣжѣи. протрѣхунаша. ꙗко оуммѣшиа грѣ
наши. ни нѣрабѣ. сѣжѣи вѣдѣ. вѣла имѣ по сѣмне
имѣти. и вѣстѣи по тѣмѣ ѿгрѣ. и ѿзавѣсти. и ѿпро
чѣи зѣлаи рѣлаи при нѣ зѣмѣ. лѣ ѿ. хѣ и нѣ стѣ лѣ.
прѣстѣи свѣлики нѣи зѣи по колѣ. сѣи ѿрѣ сѣлава. вѣи
володѣи мѣра. а при. гѣ. а погрѣмѣи бѣ. дѣ. нѣи стѣи по
вѣи. по лѣи мѣи бѣи вѣи нѣи црѣи нѣи стѣи ѿи по фѣи. сѣ
и нѣи бѣи вѣи рѣи мѣи нѣи. вѣи по лѣи бѣи зѣи тѣи сѣи бѣи по
лѣи вѣи. лѣи бѣи нѣи правѣи оу. и корѣи оу бѣи гѣи. вѣи зѣи а гѣи
сѣи тѣи пѣи мѣи. и прѣи зѣи нѣи ро мѣи. и зѣи хѣи нѣи лѣи бѣи шѣи
рѣи рѣи нѣи. и по лѣи а шѣи трѣи по лѣи нѣи мѣи. вѣи бѣи вѣи зѣи
рѣи кѣи. ѿи пѣи нѣи стѣи. и ѿи по хѣи нѣи. тѣи мѣи лѣи бѣи ѿи
мѣи. сѣи ои мѣи. ꙗко глѣи тѣи ѿи ои нѣи мѣи. нѣи мѣи. бѣи гѣи по

Nikonovskaya Letopis'

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

12. yy'da Kiyev ve diğer Knyazlıklar

Kaynak: https://oldrushhistory.ru/img_lib/map2.gif

10-13.yy Rus Knyazlıkları ve Slav Boyları

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

Hazar Kağanlığı.

Kaynak: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia>

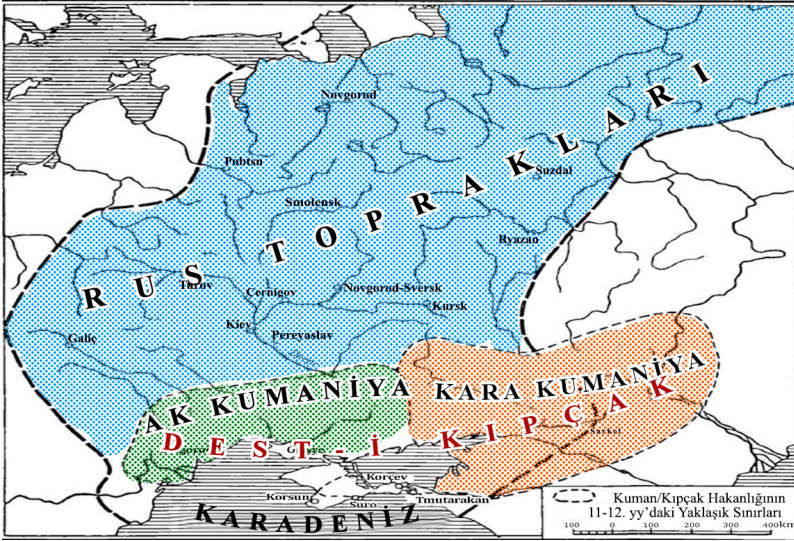

Sarkel Garnizon şehrinin Rekonstrüksüyon

Çizimi <https://tyzhden.ua/History/75367>

Kaynak: Mualla Uydu Yücel.

Kaynak: Mualla Uydu Yücel

Kaynak: Mualla Uydu Yücel

Vladimir, Grek filozofları ile Hristiyanlık hakkında
sohbet ederken Radzivilov Yıllığı.

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

Bir kadının bir Varyag'ı öldürmesi. J. Skitizes Kroniginden

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

Knyageniya Olga'nın Kocasını Öldüren Drevlyanlardan

İntikam Aldığını Anlatan Minyatür. Kaynak <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

Knyageniya Olga'nın İstanbul'da Vaftiz

Edilişini gösteren minyatür Radzivilov Yıllığı.

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

Dizin

A

Adem 34, 140, 157, 171, 203
Aepa 109, 167, 218, 431, 436
Agamenon 159, 185
Agaryanlar 173, 531
Ak Hırvatlar 130
Akkerman 94, 146
Ak Şehir 67
Ak Uğrlar 134, 183
Akuş 394, 575, 576
Aldagen 47, 49, 140
Aleksandr 175, 199, 205, 238, 399,
414, 590, 592, 598, 602, 603
Aleksandr Popoviç 199
Aleksios Komnenos 57, 96, 97, 206
Almış Han 84
Altın Orda 61, 85, 118, 597, 605, 610
Alto 464
Altunapa 113
Amu Derya 105
Anadolu 68, 96, 97, 117, 126, 127,
143, 148, 159, 160, 612
Andrey 59, 60, 131, 132, 151, 168,
175, 176, 177, 178, 218, 219,
221, 222, 223, 224, 225, 227,
247, 248, 253, 255, 256, 257,
258, 259, 265, 271, 282, 294,
295, 297, 298, 299, 301, 302,
307, 309, 310, 311, 312, 313,
315, 321, 329, 332, 334, 335,
351, 352, 353, 355, 362, 363,
365, 368, 369, 370, 371, 373,
374, 378, 383, 384, 385, 388,
436, 438, 439, 440, 442, 444,
445, 446, 454, 466, 467, 468,
469, 470, 471, 472, 473, 474,
475, 480, 481, 483, 486, 487,
488, 489, 491, 492, 495, 506,
513, 516, 517, 521, 524, 528,
529, 534, 537, 598, 603

Andreyeviç 219, 221, 222, 226, 227,
228, 229, 255, 257, 265, 266,
268, 269, 270, 271, 299, 309,
310, 315, 316, 319, 320, 321,
322, 323, 325, 326, 327, 329,
353, 355, 362, 368, 369, 377,
378, 379, 380, 381, 475, 486,
487, 506, 507, 508, 509, 510,
511, 513, 514, 517, 521

Angl 50, 140

Anna 54, 96, 97, 112, 147, 148, 603,
609

Anna Komnena 112

Anofri 508

Ant 43

Aral 85

Arpad 75, 87

Arslanapu 211, 245, 429

Askol 388, 545, 575

Asparuh 80, 81

Asupa 211, 245, 429

Atrak 116, 117

Attila 79

Avar 10, 44, 68, 71, 82, 135, 183, 557

Avar Kağanlığı 82, 135

Avarlar 43, 44, 135, 183, 605

Avel 203

Avram 149, 170

Aydar 518

Azak Denizi 61, 65, 94, 111, 127,
134, 144, 183, 394, 555, 569,
575, 576, 599

Azerbaycan 125, 126, 547

B

Bacanak 93

Badzinag 86

Bağdat 84, 125

Baktrian 137

Balatın Gölü 87

- Balkan(lar) 54, 70, 81, 87, 99, 105,
110, 126, 144
Balkan Slavları 54
Balkaş Gölü 86, 113
Baltık Denizi 45, 128, 130, 131, 168
Ban 447
Barak 338, 339, 539, 540
Baruç 101, 247, 436, 439, 527
Basanlar 157
Bastev 273, 331, 382, 523
Bastı 601
Başkurd 249
Batı-Bayan 80
Batu Han 85, 117, 118
Bayça 93
Begbars 393, 574
Belaveja 190, 293, 296, 344, 347, 348,
415, 457, 463, 469, 472
Belencer 65, 67, 70
Belgorod, Belogorod, Belgrad 55, 91,
148, 197, 199, 226, 227, 228,
229, 240, 255, 264, 265, 266,
268, 269, 278, 300, 301, 318,
319, 321, 322, 325, 326, 327,
335, 354, 355, 363, 378, 379,
380, 381, 384, 385, 396, 481,
504, 505, 506, 510, 514, 515,
535, 564, 615
Belobereje 190
Beloozero 45, 47, 49, 50, 130, 134,
141, 155, 178, 179, 398, 542,
543, 615
Belovolod Prosoviç 548
Belukovna 515
Belük 515
Belz, Belz Nehri 590, 602, 615
Benek (Bonyak) 114, 246, 281, 416
Berendi 6, 9, 10, 56, 88, 102, 105,
216, 226, 240, 251, 260, 276,
278, 283, 288, 296, 305, 315,
323, 333, 337, 339, 359, 444,
449, 451, 471, 478, 496, 511,
538, 540, 605, 606, 611
Bereste 203, 229, 270, 327, 377, 381,
424, 426
Berezina 43, 45, 130
Beserabya 81
Beşenyö 86
Beybars 118
Biritanya 137
Bizans 13, 17, 21, 36, 47, 48, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
86, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 99, 105, 111, 112, 113,
128, 131, 132, 135, 137, 142,
143, 144, 145, 146, 147, 148,
150, 151, 153, 154, 155, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 168,
183, 184, 185, 186, 188, 189,
190, 191, 206, 235, 398, 409,
516, 553, 605, 611, 612
Bizzenus 86
Blud 191, 192, 193, 202
Bohemya 44, 87
Bojski 366, 484
Boleslav 150, 201, 202, 294, 297, 312,
448, 466, 467, 468, 470, 472
Bolgari 6, 153, 168
Bolohov 264, 273, 297, 318, 331, 351,
383, 524
Boluş 112, 399
Bonyak 101, 113, 114, 246, 281, 363,
411, 412, 416, 417, 425, 426,
427, 431, 445, 481, 549
Boriçev 133, 567
Boris 83, 91, 101, 154, 157, 162, 164,
177, 184, 193, 200, 201, 203,
217, 221, 224, 231, 235, 251,
255, 258, 267, 298, 300, 305,
309, 312, 334, 335, 336, 352,
354, 359, 363, 368, 371, 384,
385, 386, 387, 402, 403, 407,
408, 414, 416, 466, 478, 481,
486, 489, 499, 502, 528, 530,
535, 544, 557, 580, 595
Borislav 216, 221, 251, 255, 305, 309,
359, 367, 478, 486
Borisov 248

Borok 216, 251, 305, 359, 478
 Borotalmat 93
 Borovoy 274, 573
 Borun 101, 247, 436
 Bosna 97
 Bot 593
 Brodhiçler 456
 Bryonesk 458
 Bu 4, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19,
 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
 28, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 39,
 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66,
 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83,
 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92,
 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101,
 103, 106, 107, 109, 110, 111,
 112, 113, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 125, 129, 130,
 131, 132, 133, 134, 135, 136,
 137, 139, 141, 142, 143, 144,
 145, 146, 147, 150, 151, 153,
 154, 155, 156, 157, 159, 161,
 162, 163, 164, 165, 167, 168,
 170, 171, 172, 173, 174, 175,
 176, 177, 178, 179, 180, 181,
 182, 183, 184, 185, 187, 188,
 189, 190, 191, 192, 193, 194,
 195, 196, 197, 198, 199, 200,
 201, 202, 203, 204, 205, 206,
 207, 211, 212, 213, 214, 215,
 217, 218, 219, 220, 221, 222,
 223, 224, 225, 226, 227, 228,
 229, 230, 231, 232, 233, 234,
 235, 236, 237, 238, 240, 241,
 242, 245, 246, 247, 248, 249,
 250, 251, 252, 253, 254, 255,
 256, 257, 259, 260, 261, 262,
 263, 264, 266, 267, 269, 270,
 271, 272, 273, 274, 275, 278,
 279, 281, 282, 283, 284, 285,
 286, 287, 288, 289, 290, 291,
 293, 294, 295, 296, 297, 298,

299, 300, 301, 302, 303, 304,
 305, 306, 307, 308, 309, 310,
 311, 313, 314, 315, 316, 317,
 318, 319, 320, 321, 322, 323,
 324, 326, 327, 328, 329, 330,
 331, 332, 335, 336, 337, 338,
 339, 340, 341, 342, 343, 346,
 348, 349, 350, 351, 352, 353,
 354, 355, 356, 357, 358, 360,
 361, 362, 363, 365, 366, 367,
 368, 369, 370, 371, 373, 374,
 375, 376, 377, 379, 380, 381,
 382, 383, 385, 386, 387, 388,
 389, 390, 391, 392, 393, 394,
 396, 397, 398, 399, 400, 401,
 402, 403, 404, 405, 406, 407,
 408, 409, 410, 411, 412, 413,
 414, 415, 417, 420, 421, 422,
 425, 426, 427, 428, 429, 430,
 431, 432, 433, 434, 435, 436,
 438, 439, 440, 441, 442, 443,
 444, 445, 446, 447, 448, 449,
 450, 451, 452, 453, 454, 455,
 456, 458, 459, 460, 462, 464,
 465, 466, 467, 468, 469, 470,
 471, 472, 473, 474, 475, 476,
 477, 478, 479, 480, 481, 483,
 485, 486, 488, 490, 491, 492,
 493, 494, 495, 496, 498, 499,
 500, 501, 502, 503, 504, 505,
 506, 507, 508, 509, 510, 511,
 512, 513, 515, 516, 517, 518,
 519, 520, 521, 522, 524, 525,
 527, 528, 529, 530, 531, 532,
 533, 534, 535, 536, 537, 538,
 539, 540, 541, 542, 543, 544,
 545, 546, 547, 548, 549, 550,
 551, 552, 554, 559, 560, 566,
 567, 568, 569, 570, 571, 572,
 573, 574, 575, 576, 577, 578,
 580, 582, 584, 585, 586, 587,
 588, 589, 590, 591, 592, 593,
 594, 595, 596, 597, 598, 599,
 600, 601, 603, 605, 606

Bujanlar 45, 134

- Bulgaristan 81, 90, 94, 113, 127, 130, 144, 145, 153, 164, 189, 190, 191, 240, 547
- Bulgar (-lar) 5, 9, 10, 36, 46, 47, 65, 69, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 94, 95, 99, 111, 113, 118, 131, 144, 149, 154, 157, 158, 163, 164, 167, 176, 178, 179, 180, 181, 184, 189, 264, 318, 435, 504, 542, 605
- Bulgar Türkleri 46, 83
- Bulgarya 70, 80, 82, 84
- Burtas (-lar) 113
- Büler 84
- Büyük Bulgarya 70, 80, 84
- Büyük Rut 365, 483
- Byakoba 387, 536
- Byandük 236, 410
- Bzyanitsa 363, 481
- C,Ç**
- Cenevizliler 128
- Cengiz Han 60, 117
- Cim (Emba) 72, 86
- Cumanus 109
- Cüke-tav 84
- Çakan 96
- Çargrad 50, 131, 141, 168, 189, 528
- Çariçe Feodora 154
- Çar İrakliya 135, 183
- Çar Leon 157
- Çar Mihail 153, 154, 156
- Çar Roman 143
- Çegirkan 598
- Çek 155, 164, 203, 283, 295, 297, 399, 444, 448, 466, 471, 472, 489
- Çelmatalılar 179, 542
- Çemerin 294, 467, 470
- Çenegrepu 211, 245, 429
- Çer 93
- Çeremisler 134
- Çeremisyanlılar 542
- Çerkes 118
- Çerniye Klobuki 6, 101, 103, 105, 106, 108, 323, 341, 511
- Çernigov 21, 23, 47, 56, 57, 58, 103, 108, 112, 114, 151, 164, 165, 173, 206, 212, 213, 214, 216, 222, 223, 224, 225, 231, 233, 236, 238, 248, 249, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 267, 276, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 293, 296, 297, 303, 310, 312, 313, 314, 317, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 336, 337, 339, 340, 341, 344, 345, 351, 356, 357, 359, 365, 366, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 387, 397, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 407, 409, 411, 414, 416, 417, 421, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 445, 447, 448, 450, 455, 457, 458, 459, 466, 470, 471, 472, 476, 484, 487, 488, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 497, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 516, 518, 519, 520, 521, 527, 530, 531, 532, 533, 534, 536, 537, 538, 541, 544, 548, 549, 551, 557, 559, 561, 570, 571, 575, 579, 581, 582, 583, 584, 586, 587, 588, 589, 590, 595, 599, 600, 615
- Çernigovlular 224, 259, 282, 283, 313, 374, 415, 439, 444, 445, 492, 495, 536
- Çernobil 394, 577
- Çertoriesk 212
- Çertoriya Nehri 387, 536
- Çertov 299, 353
- Çerven 202, 425, 426, 602, 615
- Çıldır Gölü 117
- Çiçek 19, 70
- Çičersk 509
- Çilbuk (Çibuk) Targolov (Targ) 391, 548
- Çin 66, 68, 80, 126, 129
- Çirmiş (Mari) 45
- Çoban 93

Çor 93
 Çoruh 116
 Çudlar 45, 50, 127, 128, 134, 140,
 194

Çur 92
 Çürnayevev 274, 573

D

Dağıstan 67, 73
 Dalmaçya 127, 167
 Dalmatlar 227, 266, 322, 379, 506
 Daniil Romanoviç 61, 397, 585, 586,
 600, 601

Danil Byakoviç 587
 Danil Velikogo 450
 Danislav Lazutiniç 517
 Daşko Yakşıç 442

David 109, 116, 151, 152, 164, 165,
 166, 167, 181, 192, 200, 206,
 207, 208, 209, 210, 214, 229,
 230, 238, 239, 240, 241, 242,
 243, 244, 249, 269, 270, 272,
 276, 277, 278, 279, 280, 281,
 283, 284, 303, 326, 327, 328,
 330, 334, 335, 336, 337, 339,
 341, 357, 381, 382, 384, 385,
 395, 396, 418, 421, 422, 423,
 424, 425, 426, 427, 428, 431,
 432, 433, 434, 435, 440, 441,
 448, 470, 476, 518, 520, 521,
 523, 529, 532, 534, 538, 540,
 549, 550, 562, 575, 577, 578,
 579, 580, 581, 582, 583, 584

David İğoreviç 164, 206, 238, 241,
 276, 421, 433, 434

David Mihalko Yakovleviç 583

Davidoviçler 223, 257, 287, 302, 311,
 356, 369, 448, 450, 460, 474,
 475, 488

David Svyatoslaviç 164, 206, 210,
 214, 238, 244, 249, 276, 283,
 284, 303, 341, 357, 421, 425,
 428, 432, 433, 434, 470, 476,
 580

David 164, 192, 206, 229, 239, 269,
 277, 327, 381, 421, 423, 424,
 564

Dedilitsya 530

Degiç 460

Demirkapı 585

Demyan 262, 263, 460, 499, 500, 590,
 603

Demyan Kudeviç 460

Dengizik 79

Deonis 579

Derbent 65, 70, 73

Derester (Silistre) 157, 188, 189

Desna 43, 44, 45, 55, 71, 127, 130,
 131, 148, 193, 194, 214, 224,
 226, 249, 258, 265, 303, 313,
 319, 320, 322, 323, 324, 347,
 357, 366, 378, 403, 415, 434,
 440, 463, 476, 484, 494, 505,
 507, 508, 509, 510, 511, 512

Desna Geçidi 366, 484

Deşt-i Kıpçak 85, 113, 118, 121

Devgeneviç 235, 409

Devigorski 456

Dir 49, 51, 141, 142, 184

Dmitr 240, 278

Dobrin 98, 164, 168, 233, 263, 419,
 500

Dobrogobuj 230, 270, 328, 382

Dobruca 81

Doğu Slavları 43, 44, 45, 46, 88, 385,
 528

Dolob Gölü 57, 220, 254, 308, 367,
 386, 428, 432, 485, 535,

Dominesk 502

Domogoş 458

Doneç 75, 111, 112, 113, 117, 118,
 213, 249, 250, 348, 388, 389,
 390, 455, 463, 545, 547, 551,
 566

Dorobinesk 458

Dorogiçin 212

Dorogobuj 218, 219, 227, 229, 252,
 265, 269, 272, 285, 298, 299,
 306, 315, 321, 326, 327, 330,

343, 352, 353, 355, 361, 362,
371, 377, 378, 381, 382, 424,
475, 479, 518, 523, 532, 535,
590, 615
Doulo 80
Dregoviç 130
Dregoviçler 45, 133, 134
Drevlyan 94, 135, 186, 265, 274, 283,
318, 444, 573
Duben 469
Dubnitsa 501
Dubno 295, 469, 471, 616
Duleb 373, 490
Düleb Gölü 214, 249, 303, 357, 476
Dveren 576
Dvina 127, 130, 131, 133, 134, 168,
563

E

Edirne 82, 94, 96, 112, 158, 159, 184,
185
Eltut 387, 536
Ermeni 86, 118
Ermenistan 70, 116, 126
Ermeniye 70, 71
Ertim 92, 93
Estler 45
Estonya 45, 127, 534
Etelköz 75, 610

F

Falben 109
Falones 109
Fedor 160
Felek 129
Feodor 153, 261, 395, 419, 499, 527,
577
Feodor Kifar 153
Feodor Kilisesi 261, 499
Feodorov 120, 271, 329
Feodosiev 412
Feofan 160
Filibe 82
Filists 589
Filosof Konstantin 157

Fin 45, 46, 47, 49, 50, 58, 71, 72, 74,
127, 128, 134, 140, 141, 179,
542
Frakiya (Trakya) 158, 184, 398
Frank 83, 87, 118
Fransa 55, 150

G

Galiç 16, 21, 23, 37, 38, 58, 59, 60,
61, 103, 106, 108, 111, 166,
208, 223, 224, 227, 229, 242,
257, 258, 263, 266, 270, 273,
280, 283, 297, 298, 302, 311,
312, 313, 316, 317, 319, 320,
322, 327, 331, 335, 337, 339,
340, 351, 352, 355, 363, 366,
370, 371, 373, 374, 377, 379,
381, 382, 384, 396, 397, 422,
423, 425, 444, 446, 447, 448,
467, 474, 475, 481, 485, 488,
489, 490, 491, 494, 503, 506,
507, 508, 509, 523, 527, 532,
538, 540, 581, 585, 586, 588,
589, 590, 592, 593, 594, 597,
599, 600, 602
Galiçliler 229, 264, 270, 273, 295,
296, 299, 318, 322, 327, 331,
335, 338, 340, 353, 372, 381,
383, 385, 447, 448, 471, 472,
501, 504, 510, 523, 539, 586,
588, 594, 599, 601
Gedeon 174, 205, 230, 237, 413, 595,
596, 599
Gemyabeg 598
Genrih 294, 466
Genueztsler 128
Georgi İvanoviç 263, 317, 503
Germanca 48
Germanov 412
Giliyeler 137
Gleb 101, 164, 179, 193, 200, 201,
224, 235, 258, 260, 261, 262,
267, 271, 272, 273, 288, 289,
301, 312, 319, 324, 329, 330,
331, 332, 333, 335, 336, 337,

- 338, 339, 343, 344, 371, 382,
383, 385, 387, 391, 402, 407,
408, 414, 443, 456, 457, 458,
459, 460, 466, 473, 474, 489,
496, 498, 499, 500, 502, 505,
509, 510, 513, 519, 520, 521,
522, 523, 524, 525, 528, 529,
530, 531, 532, 533, 534, 537,
538, 539, 540, 541, 544, 548,
557, 561, 575, 579, 580, 582,
583, 592, 594, 614
- Gleb Yureviç 179, 260, 261, 262, 288,
289, 332, 336, 337, 338, 339,
343, 387, 456, 459, 460, 473,
498, 499, 500, 502, 510, 520,
521, 522, 524, 525, 529, 538,
539, 540, 541, 614
- Gluhov 224, 258, 313, 373, 490, 494,
615
- Gol Dağları 447
- Goren 455
- Goroden 248
- Gorodets 165, 177, 207, 214, 215,
229, 241, 249, 250, 270, 279,
289, 303, 304, 327, 334, 357,
358, 366, 381, 384, 387, 421,
427, 438, 439, 460, 476, 477,
484, 536, 615
- Gorodok 224, 258, 312, 319, 351,
356, 371, 476, 489, 505
- Got 50, 140, 560
- Gotlar 71, 128
- Grek 138, 143, 151, 154, 156, 157,
158, 160, 163, 164, 167, 188,
189, 193, 194, 235, 409, 540,
541, 626
- Grekyâ 131, 168
- Guriçev 224, 258, 313, 494
- Gürcistan 68, 116, 117, 127
- Gürcü 116
- H**
- Halife Osman 70
- Ham 125, 131, 168
- Harezm 66, 76, 77, 455
- Harun el-Reşid 71
- Havva, Hz. 7, 171
- Hazar 9, 10, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 52,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81,
84, 86, 87, 89, 93, 111, 113,
129, 131, 137, 143, 144, 145,
146, 152, 168, 174, 205, 237,
413, 605, 609, 610, 612, 624
- Hazar Denizi 51, 65, 66, 72, 78, 84,
111, 131, 137, 143, 145, 168,
174, 205, 237, 413
- Hazar Kağanlığı 44, 46, 67, 68, 69,
71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
80, 84, 86, 624
- Hazarlar 5, 6, 44, 49, 65, 66, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 80, 87, 105, 139, 142, 151,
170, 171, 605, 611
- Hazar Leon 70
- Herakleios 68, 135, 183
- Hırvatlar 130, 135, 228, 266, 322, 379
- Hind-Avrupa 43
- Holmgrad 47
- Homol 181
- Horobor 319, 505
- Horol 415, 431, 433, 541, 544
- Hotriya 299, 353
- Hozdro 135, 183
- Hrom 458
- Hun 65, 79
- Hvalisler 174, 205, 237, 413, 414
- I, İ**
- Ioannes Tzimiztes 52, 90, 145
- Issık Göl 86, 92
- İafet (Yafes) 125, 126
- İbrahim 149, 170, 173, 174, 205, 237,
413
- İgor 21, 23, 51, 89, 116, 120, 142,
143, 144, 147, 158, 159, 160,
161, 162, 164, 172, 180, 184,
185, 186, 206, 210, 212, 213,
216, 217, 233, 241, 244, 252,
283, 284, 285, 286, 287, 288,

- 297, 306, 319, 323, 335, 339,
341, 342, 343, 351, 359, 360,
384, 386, 387, 388, 389, 390,
391, 421, 428, 447, 448, 449,
450, 451, 452, 453, 454, 479,
507, 509, 510, 521, 527, 528,
530, 532, 533, 534, 535, 536,
537, 540, 543, 544, 545, 546,
547, 548, 549, 550, 551, 552,
553, 554, 555, 556, 557, 558,
559, 560, 561, 562, 563, 565,
566, 567, 568, 570, 571, 572,
575, 589, 593, 610, 613, 614,
619
- İjeslav 226, 260, 315, 496
- İliya Şepanoviç 589
- İlmen Gölü 46, 47, 49, 53, 58, 72, 74,
130, 131, 140, 141, 147, 155,
168, 398
- İncil 129, 153, 156, 415
- İncir 337, 538
- İngilizler 128
- İngvar 397, 532, 563, 586, 590, 593,
594, 615
- İoan Bahçeleri 217, 251, 252, 305,
306, 360, 478, 479
- İpa 93
- İran 65, 66, 68, 84, 116, 125, 126,
127, 128, 135, 176, 183
- İrnek 79
- İrtiş 109, 110, 119, 179, 542
- İsa 131, 149, 166, 168, 170, 171, 208,
242, 280, 287, 398, 405, 407,
415, 422, 453, 467, 520, 527,
584
- İsak 149, 170
- İskandinavya 47, 55, 58, 66, 72, 74,
147, 150
- İskil 84
- İskit (-ler) 136, 137
- İsmail 174, 175, 194, 205, 237, 413,
414
- İsmailliler 173, 194, 387, 531, 537
- İsmailoğulları 271, 329, 412, 522
- İstanbul 4, 12, 14, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 61, 65, 66, 69, 70, 74, 75,
77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 94,
96, 97, 98, 101, 112, 113, 116,
120, 121, 126, 127, 131, 133,
141, 142, 143, 145, 148, 151,
153, 154, 156, 158, 159, 160,
162, 168, 178, 184, 186, 189,
216, 359, 445, 455, 528, 567,
600, 610, 611, 612, 619, 628
- İsveç 33, 44, 48, 50, 72, 140
- İsveçliler 128
- İşim-Tobol 109
- İtalya 87
- İtil 5, 6, 43, 45, 46, 47, 49, 53, 65, 66,
67, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 79,
80, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 93,
98, 105, 110, 111, 112, 113,
117, 118, 127, 129, 131, 134,
145, 146, 147, 165, 168, 169,
173, 174, 175, 176, 179, 180,
181, 182, 207, 295, 373, 417,
438, 446, 471, 490, 517, 536,
537, 542, 543, 555, 561, 605
- İtil Bulgarları 46, 71, 80, 113, 117,
146, 169
- İtlar 235, 236, 409, 410, 416
- İtogh 394, 575, 576
- İvan 162, 197, 215, 248, 250, 263,
284, 285, 286, 287, 304, 317,
324, 338, 341, 342, 358, 402,
441, 446, 449, 451, 452, 453,
454, 477, 503, 508, 509, 512,
539, 591, 593, 600, 601
- İvanko Yureviç 286, 452
- İvan Rostislaviç 263, 286, 287, 317,
324, 452, 453, 454, 503, 508,
512
- İvan Rostislaviç Berladnik 286, 452
- İzay Bilyukoviç 539
- İzborsk 50, 141, 615
- İzmir 96, 127
- İzyaslav 56, 107, 151, 164, 176, 178,
179, 180, 181, 193, 206, 212,
213, 214, 215, 216, 217, 218,

- 219, 220, 221, 222, 223, 224,
225, 226, 227, 228, 233, 234,
248, 249, 250, 251, 252, 253,
254, 255, 256, 257, 258, 259,
260, 261, 262, 263, 264, 265,
266, 267, 268, 269, 276, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289,
290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 300, 301,
302, 303, 304, 305, 306, 307,
308, 309, 310, 311, 312, 313,
314, 316, 317, 318, 319, 320,
321, 322, 323, 324, 325, 326,
337, 338, 341, 342, 343, 344,
345, 346, 347, 348, 349, 350,
351, 352, 353, 354, 355, 356,
357, 358, 359, 360, 361, 362,
363, 364, 365, 366, 367, 368,
369, 370, 371, 372, 373, 374,
375, 376, 377, 378, 379, 380,
399, 400, 401, 402, 405, 414,
418, 421, 438, 439, 446, 447,
448, 449, 450, 451, 452, 453,
454, 455, 456, 457, 458, 459,
460, 461, 462, 463, 464, 465,
466, 467, 468, 469, 470, 471,
472, 473, 474, 475, 476, 477,
478, 479, 480, 481, 482, 483,
484, 485, 486, 487, 488, 489,
490, 491, 492, 493, 494, 495,
496, 497, 498, 499, 500, 502,
503, 504, 505, 506, 507, 508,
509, 510, 511, 512, 513, 514,
515, 519, 534, 538, 539, 541,
542, 543, 544, 563, 590, 613,
614
- İzyaslav Davidoviç 214, 215, 216,
220, 221, 223, 224, 226, 227,
228, 249, 250, 251, 255, 257,
258, 261, 262, 263, 265, 266,
283, 284, 285, 287, 288, 289,
290, 291, 294, 296, 303, 304,
305, 309, 311, 313, 317, 319,
320, 321, 322, 323, 337, 338,
341, 342, 343, 344, 348, 350,
357, 358, 359, 366, 367, 370,
373, 374, 375, 376, 377, 378,
379, 446, 447, 448, 453, 454,
456, 457, 458, 459, 464, 465,
470, 472, 476, 477, 478, 484,
486, 488, 490, 491, 492, 493,
494, 495, 497, 498, 499, 500,
502, 503, 505, 506, 507, 508,
509, 510, 512, 538, 539, 614
- İzyaslav Mstislaviç 212, 214, 220,
222, 223, 224, 225, 227, 248,
249, 254, 256, 257, 258, 260,
261, 263, 265, 284, 285, 286,
287, 289, 290, 295, 296, 297,
302, 303, 308, 310, 311, 312,
314, 317, 321, 342, 343, 344,
347, 357, 367, 369, 370, 371,
373, 374, 376, 377, 378, 446,
452, 453, 454, 456, 457, 458,
471, 472, 474, 476, 487, 488,
489, 490, 491, 494, 496, 498,
499, 503, 519, 614
- J**
- Jel 168
Jelaniye 288, 407, 449, 451
Jelan Nehri 227, 266, 321, 379, 506
Jidov (Yahudi) Kapıları 216, 217,
221, 251, 255, 305, 309, 359,
367, 478, 486
Jiroslav Andreyeviç 226, 265, 321,
378, 506
- K**
- Kaban 93
Kabukşın 93
Kafkas (-lar) 52, 69, 72, 85, 111, 119,
127, 151
Kafkasya 14, 60, 67, 70, 80, 143, 144,
146, 231
Kalavun 118
Kalizler 77
Kaluyan 167
Kama 6, 46, 65, 71, 72, 84, 85, 113,
168, 173, 174, 176, 181, 182

- Kama Bulgarları 113
 Kamos 286, 287, 452, 453
 Kanev 226, 260, 315, 316, 350, 394, 496, 500, 501, 503, 520, 569, 570, 575, 576
 Kanin Irmağı 224, 258, 313, 495
 Kanov 466
 Kapiç 191
 Karabay 93, 94
 Karaçev 108, 213, 275, 286, 287, 288, 388, 452, 453, 545, 548, 578
 Karadeniz 9, 14, 44, 46, 47, 55, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 75, 78, 79, 80, 84, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 111, 113, 114, 116, 117, 127, 128, 131, 132, 134, 135, 143, 146, 156, 158, 159, 160, 168, 183, 184, 194, 216, 230, 240, 359, 394, 555, 575, 595, 596, 605, 611
 Karakalpaklı 9, 10, 105, 106, 108, 216, 323, 351, 359, 511, 605
 Karakoz Mnüzoviç 504
 Karas Kokey 264, 318, 504
 Karpat(lar) 59, 75, 81, 111, 398, 482
 Kaşgarlı Mahmut 109
 Kavala 83, 126
 Kayalı Nehri 391, 547
 Kayna 203
 Kazan 84, 85, 176
 Kazan Hanlığı 85
 Kazan Irmağı 85
 Kazanlılar 176
 Kçiya 211, 245, 429
 Kebek 535
 Kerç 44, 69, 111, 119, 144, 151
 Kerç Boğazı 44, 69, 144, 151
 Kermencük 84
 Khartes 109
 Kırım 34, 49, 57, 60, 68, 69, 71, 72, 73, 78, 88, 89, 93, 94, 95, 96, 111, 117, 119, 120, 127, 132, 134, 148, 151, 158, 161, 183, 184, 185, 332, 555, 576
 Kitan 235, 236, 409, 410
 Kızıl Kapı 349, 465
 Kimek 110, 179, 542
 Kirill 54, 271, 329
 Kriviçler 45, 50, 134
 K'i-tan 110
 Kitan(opu) 114, 323, 409, 511
 Kiyev 6, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 35, 36, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 65, 67, 71, 74, 75, 77, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 120, 121, 125, 130, 132, 133, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 155, 158, 161, 162, 164, 165, 169, 172, 173, 175, 178, 184, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 238, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358,

- 359, 360, 361, 362, 363, 366,
367, 368, 369, 370, 373, 374,
376, 377, 378, 380, 381, 382,
383, 384, 385, 386, 387, 392,
393, 396, 397, 398, 399, 400,
403, 404, 405, 406, 407, 408,
409, 411, 412, 413, 416, 417,
418, 419, 421, 422, 423, 424,
425, 427, 428, 430, 435, 436,
437, 438, 439, 440, 441, 442,
443, 444, 445, 446, 447, 448,
449, 450, 451, 452, 454, 455,
458, 459, 460, 461, 462, 463,
465, 466, 467, 468, 469, 470,
471, 472, 473, 474, 475, 476,
477, 478, 479, 480, 481, 484,
485, 486, 487, 488, 489, 490,
491, 493, 494, 495, 496, 497,
498, 499, 500, 501, 502, 503,
504, 505, 506, 507, 508, 509,
510, 511, 513, 514, 515, 517,
518, 519, 520, 521, 522, 523,
524, 525, 526, 527, 528, 529,
531, 532, 535, 537, 540, 544,
549, 551, 552, 554, 558, 559,
560, 562, 564, 567, 569, 570,
572, 573, 574, 575, 578, 579,
580, 581, 582, 583, 584, 586,
587, 588, 589, 591, 594, 595,
598, 599, 600, 605, 609, 610,
612, 615, 617, 622
- Kiyevliler 133, 165, 173, 188, 192,
199, 207, 214, 215, 217, 221,
223, 227, 229, 242, 249, 251,
252, 255, 257, 262, 265, 269,
279, 283, 284, 285, 294, 301,
302, 303, 305, 306, 309, 311,
321, 327, 341, 342, 345, 348,
350, 357, 358, 359, 360, 363,
366, 368, 370, 378, 381, 385,
397, 400, 405, 406, 422, 435,
439, 449, 450, 458, 464, 465,
470, 473, 474, 476, 478, 479,
481, 484, 486, 488, 499, 500,
506, 586, 599
- Kleçesk 212, 248
Klim Smolitiç 455
Klov 217, 252, 306, 360, 479
Klyazma 45, 134, 419, 420, 530
Klyazma Gölü 134
Knyageniya 319, 323, 324, 325, 505,
512, 514, 627, 628
Koban 393, 574
Kobyak 115, 337, 338, 527, 535, 538,
539, 559, 565
Kobyak Karliyeviç 338, 539
Kolça 166, 208, 242, 280, 422
Kolkça 241, 279
Kolokşa Nehri 530
Koloman 425, 593
Kolomna 529, 530, 531
Komani 109
Konçak 60, 107, 116, 273, 331, 382,
387, 390, 391, 523, 527, 531,
535, 536, 537, 540, 541, 544,
546, 548, 549, 556, 562, 566,
567, 571, 572, 585, 587
Kondrat 593
Konstantin 51, 54, 55, 73, 81, 150,
156, 157, 158, 162, 163, 175,
176, 202, 206, 231, 442, 443,
460, 584, 587, 594, 596
Konstantin Nijatin 442
Konstantin Porphyrogennetos 51
Konstantin Vsevolodoviç 231, 587,
596
Kopirev 297, 351, 397, 586
Korçesk 299
Kormisoş 82
Koroçün 586
Korsun 69, 73, 89, 93, 95, 132, 148,
161, 162, 163, 185, 190, 332,
524, 525, 555
Korsunlular 161, 185
Koryaz Kolotanoviç 338, 539
Kotelniç 228, 268, 326, 380, 514
Kotsel 156
Kotuz 118
Kotyan 409, 586, 597, 603
Kourt 80

- Kovuy 10, 105, 216, 217, 251, 252,
305, 306, 359, 360, 390, 478,
479, 547, 606
- Koza 517
- Kozare 44, 139
- Kozarı 6, 139
- Koz Burnoviç 390, 546
- Kozelka 496
- Kozel Satanoviç 387, 536
- Köktürk 43, 68, 76, 80, 86, 109
- Köktürk Kağanlığı 43, 68, 76, 80, 86
- Krinitse 300, 354
- Kriviçler 134, 136, 140, 148, 194
- Krum Han 82
- Kuçar 228, 268, 326, 380, 514
- Kudnovo 294, 348, 464, 469
- Kudüs 33, 149, 170
- Kulbay 93
- Kuldeyurev 575
- Kuldür 388, 537
- Kulmey 166, 208, 243, 280, 423
- Kuman 5, 6, 9, 10, 23, 56, 57, 58, 60,
61, 77, 78, 85, 86, 91, 96, 97,
99, 100, 101, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 151, 175,
178, 179, 205, 206, 209, 211,
213, 214, 218, 220, 231, 234,
237, 238, 243, 245, 246, 247,
249, 250, 254, 263, 274, 281,
284, 292, 308, 323, 341, 348,
357, 367, 372, 377, 388, 394,
398, 399, 400, 403, 405, 408,
409, 411, 414, 415, 417, 426,
428, 429, 430, 433, 445, 455,
463, 490, 494, 505, 511, 515,
522, 537, 540, 541, 542, 547,
552, 553, 565, 568, 575, 576,
585, 605, 606, 607, 610, 611
- Kumana 211, 245, 429
- Kuman/Kıpçak 57, 58, 60, 61, 99,
106, 107, 109, 110, 111, 112,
113, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 211, 213, 214, 218,
237, 246, 247, 249, 250, 263,
284, 341, 348, 357, 372, 377,
388, 394, 400, 408, 411, 415,
417, 430, 445, 455, 463, 490,
494, 515, 522, 537, 540, 541,
547, 549, 515, 522, 537, 540, 541,
547, 552, 565, 568, 576, 605,
606
- Kumanoi 109
- Kumanos 109
- Kun 109, 110
- Kuntugdı 544
- Kuntuvdey 537
- Kuntuvdı 274, 573, 574, 575, 576
- Kunyaçük 387, 536
- Kursk 212, 218, 248, 253, 307, 343,
361, 388, 418, 442, 443, 446,
450, 456, 474, 480, 519, 545,
554, 575, 599, 615
- Kurtka 211, 245, 429
- Kurya 52, 191, 411
- Kutrigur 79
- Kuzma Snovidiç 264, 318, 504
- Kuzmiç 178, 528
- Küerçi 93
- Kügel 93
- Küre 52, 90, 114, 115, 145, 191, 411
- Kyryll 72
- Kza 549
- L**
- Ladoga Gölü 47, 49, 72, 131, 140,
168
- Latin 86, 138, 156, 178, 528, 562
- Lavor 550, 551
- Lazar 213, 386, 387, 424, 433, 535
- Lazorya 592
- Lebunion 97
- Leh 58, 128, 150, 202, 208, 281, 448,
466, 563, 589
- Lehistan 55, 112, 113, 147, 150, 468
- Lehliler 59, 147, 166, 201, 243, 399,
506
- Leon Phokas 95, 158, 184
- Lesk 590, 592
- Leško 593, 602

- Lev 156, 157
 Libed 133, 164, 218, 219, 220, 221,
 223, 253, 255, 257, 285, 307,
 309, 311, 342, 361, 362, 367,
 368, 370, 440, 480, 485, 486,
 488, 529
 Libler 128, 134
 Lihaçev 21, 24, 25, 29, 32, 35, 38, 40,
 41, 120, 268, 325, 514, 568
 Lipitsa Nehri 60
 Litvalar 128, 134
 Litvalılar 394, 395, 521, 534, 577, 578
 Ljiç 375, 492
 Logojsk 248, 534, 615
 Lot 174, 205, 237, 414
 Ltitse 349, 464
 Luçanlılar 227, 265, 321, 378
 Luçesk 225, 262, 294, 295, 296, 297,
 316, 336, 339, 427, 462, 467,
 468, 470, 471, 472, 498, 500,
 519, 538, 540
 Lug 220, 223, 254, 257, 308, 311, 367,
 369, 485, 488
 Luka Denizi (Azak Denizi) 569
 Luki 517
 Lut 174, 175, 205, 237, 414
 Lutava 509
 Lutiçler 94, 130
 Lübeç 47, 115, 142, 165, 201, 206,
 238, 263, 276, 291, 317, 343,
 374, 421, 457, 459, 491, 498,
 504, 602
 Lyah 128, 130, 147, 155, 175, 202,
 208, 217, 229, 243, 251, 270,
 281, 283, 296, 305, 327, 381,
 399, 444, 448, 466, 467, 471,
 489, 508, 516, 578, 602
 Lyahya 468
M
 Macaristan 55, 82, 88, 91, 94, 97, 99,
 103, 113, 115, 118, 130, 146,
 150, 153, 194, 231, 240, 425,
 468, 481, 595
 Macarlar 71, 75, 77, 87, 94, 109, 111,
 134, 135, 155, 157, 183, 426
 Makedon Dağları 175, 205, 238, 414
 Makedonya 82, 83, 99, 126, 127, 159,
 167
 Malamir 83
 Malazgirt 96
 Marmara 96, 126
 Marya 347, 463
 Mazovşanlar 130
 Mçesk 458
 Mefodiy 174, 205, 230, 237, 413, 594,
 596
 Megitay 194
 Mejko 466, 467, 468
 Meriç 97
 Merl 540
 Mervler 134
 Meryalar 45, 127, 134
 Meşcerler 45
 Metropolit Nikola 207, 279, 422
 Mısır 118, 119, 125, 126, 127, 139
 Miçsk 300, 354
 Mihail 17, 153, 154, 155, 156, 206,
 229, 234, 238, 239, 247, 248,
 269, 271, 276, 277, 284, 288,
 291, 326, 327, 329, 332, 341,
 345, 349, 350, 381, 392, 405,
 406, 421, 437, 440, 449, 450,
 451, 461, 465, 466, 473, 519,
 521, 525, 571, 574, 601
 Mihaylov 273, 331, 383, 524
 Milyatiç 229, 269, 326, 380, 515
 Minsk 267, 415, 585
 Miroslav 214, 249, 284, 303, 342,
 357, 439, 476, 590
 Miroslav Hiliç 284, 342
 Moavoğulları 174, 205, 237, 413
 Moezya 81
 Moğol 60, 61, 84, 85, 86, 105, 110,
 117, 118, 230, 281, 594, 596,
 599
 Mokyan 586
 Moloçna 516
 Morav 155, 157, 398, 399

- Moraviysk 263, 317, 375, 492, 504
Mordva 113
Moskova 9, 11, 13, 18, 24, 25, 27, 28,
29, 31, 32, 34, 35, 37, 39, 45,
197, 236, 275, 286, 404, 410,
452, 455, 530, 552, 567, 609
Mozır 509
Msta 454
Mstislav 17, 60, 61, 107, 150, 164,
173, 177, 178, 180, 193, 203,
210, 212, 213, 215, 220, 223,
225, 226, 227, 228, 229, 230,
231, 232, 244, 247, 248, 250,
254, 258, 259, 260, 261, 262,
263, 264, 265, 266, 268, 269,
270, 271, 272, 273, 284, 285,
287, 289, 290, 294, 297, 298,
299, 300, 301, 302, 303, 304,
308, 312, 314, 315, 318, 319,
321, 322, 325, 326, 327, 328,
329, 330, 331, 335, 336, 337,
338, 339, 340, 342, 343, 347,
350, 351, 352, 353, 354, 355,
356, 358, 363, 364, 367, 370,
371, 372, 376, 377, 378, 379,
380, 381, 382, 383, 384, 385,
386, 387, 395, 396, 397, 419,
420, 425, 426, 427, 428, 431,
434, 436, 437, 438, 442, 445,
446, 448, 450, 453, 454, 456,
460, 462, 463, 465, 469, 473,
474, 475, 477, 481, 482, 485,
488, 489, 490, 493, 494, 495,
496, 497, 498, 499, 500, 502,
504, 505, 506, 507, 508, 509,
514, 515, 517, 518, 519, 520,
521, 523, 524, 529, 530, 535,
536, 538, 539, 541, 543, 553,
562, 563, 575, 577, 579, 580,
581, 582, 583, 586, 589, 590,
591, 592, 593, 594, 595, 596,
597, 598, 599, 600, 601, 602,
603, 613, 614, 615
Mstislav İzyaslaviç 220, 225, 227,
228, 254, 259, 260, 261, 262,
263, 265, 266, 285, 287, 308,
314, 321, 322, 328, 342, 367,
378, 379, 396, 453, 460, 462,
475, 489, 495, 497, 498, 499,
500, 502, 506, 507, 508, 509,
517, 518, 519, 520, 521, 582,
586, 614
Mstislav Kozelski 600
Mstislav Mstislaviç 60, 223, 258, 312,
370, 397, 488, 581, 592, 594,
597, 598, 599, 600, 601
Mstislav Romanoviç 337, 338, 339,
340, 538, 539, 541, 579, 582,
583, 589, 594, 599, 600, 615
Muhammed (İslâm) 71, 78, 146, 148,
169, 170, 194
Munarev 264, 297, 318, 322, 351,
504, 510
Muravitsa 295, 468, 470
Murom 50, 141, 174, 176, 177, 180,
181, 193, 418, 419, 420, 437,
451, 521, 533, 543, 584, 615
Musa 139, 171
Mutijir 228, 268, 326, 380, 514
N
Nadovo 285, 342
Najir Pereslyaviç 229, 269, 326, 380,
515
Nastas 202
Nektan 129
Nerinsk 455
Nester Jiroslaviç 521
Neva Gölü 45, 131, 134, 168, 178
Neyatin 112, 402, 439
Nikeforos 52, 82, 144
Nikola 165, 207, 242, 279, 422, 427
Nikomidi 159
Nikonov 5, 32, 33, 36, 37, 38, 117,
176
Niş 82
Norman 47, 48, 49, 50, 74, 140, 143,
145
Noromlar 134
Nosov 289, 460, 510

Novgorod 5, 13, 14, 16, 17, 18, 23,
29, 32, 36, 39, 40, 41, 42, 47,
49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 59,
60, 61, 74, 108, 113, 116, 120,
130, 132, 133, 140, 141, 147,
150, 151, 164, 165, 173, 193,
197, 199, 201, 202, 204, 206,
207, 212, 213, 225, 226, 227,
233, 234, 247, 254, 259, 260,
267, 276, 279, 282, 283, 285,
286, 287, 288, 290, 291, 293,
294, 303, 314, 315, 319, 321,
323, 339, 341, 345, 356, 366,
374, 375, 376, 378, 388, 395,
396, 397, 402, 403, 405, 414,
418, 419, 420, 421, 439, 442,
443, 444, 447, 448, 450, 451,
452, 453, 454, 455, 460, 468,
469, 484, 485, 491, 493, 495,
496, 497, 509, 511, 516, 517,
532, 533, 534, 536, 537, 540,
545, 548, 549, 551, 554, 564,
568, 570, 572, 575, 577, 580,
581, 584, 586, 589, 590, 592,
597, 602, 615, 616, 620

Novgorodlular 59, 60, 134, 164, 194,
200, 201, 282, 286, 287, 295,
296, 334, 384, 420, 442, 443,
444, 452, 471, 472, 517, 530,
536, 537, 577, 584

Noya (Nuh) 125

O,Ö

Oblov 319, 505

Oblovesk 458

Obr 10, 135

Obraml 301, 355

Obrin 135, 183

Obrine 135, 183

Oğuz 55, 56, 84, 86, 98, 101, 118,
150, 233, 340, 351

Oka 45, 46, 91, 98, 113, 127, 128,
134, 135, 145, 174, 177

Oka-Sura 91, 113

Okoih (Ohtaik) 156

Okov Ormanları 131

Olbeg 236, 410

Olbr 264, 318, 505

Oleg 18, 44, 51, 53, 55, 75, 109, 114,
135, 141, 142, 143, 146, 147,
148, 151, 161, 162, 164, 165,
184, 185, 186, 206, 207, 210,
212, 217, 226, 236, 237, 241,
244, 248, 251, 265, 267, 268,
279, 282, 283, 290, 305, 320,
324, 341, 343, 356, 360, 378,
385, 388, 402, 403, 409, 410,
411, 414, 416, 417, 418, 419,
420, 421, 428, 431, 435, 437,
439, 442, 444, 447, 448, 455,
456, 459, 478, 505, 509, 510,
512, 513, 516, 517, 519, 520,
521, 529, 530, 534, 536, 537,
545, 549, 553, 554, 556, 557,
558, 560, 563, 567, 575, 579,
580, 582, 583, 600, 613

Olegoviç 212, 214, 215, 222, 224,
226, 248, 249, 250, 257, 258,
260, 263, 267, 282, 283, 284,
285, 287, 289, 290, 291, 292,
293, 296, 297, 302, 303, 304,
310, 313, 314, 317, 319, 320,
322, 341, 343, 344, 345, 346,
347, 348, 349, 350, 351, 356,
357, 358, 364, 365, 366, 369,
373, 374, 375, 376, 377, 378,
388, 389, 390, 391, 395, 437,
439, 442, 443, 444, 445, 447,
448, 453, 454, 456, 457, 458,
459, 462, 463, 465, 466, 469,
471, 474, 476, 477, 482, 483,
484, 487, 490, 491, 492, 493,
494, 496, 499, 503, 507, 508,
509, 510, 519, 532, 541, 545,
546, 548, 568, 570, 572, 577,
579, 587

Olegovo Mogila 285, 342

Oleg Svyatoslaviç 114, 151, 164, 165,
186, 206, 207, 212, 226, 236,
241, 248, 265, 279, 282, 283,

320, 341, 356, 378, 402, 403,
 421, 437, 442, 447, 448, 505,
 510, 512, 516, 519, 520, 521,
 529, 534, 557, 558, 575, 579,
 580, 583
 Oleşye 315, 597, 615
 Olga 44, 51, 52, 53, 143, 145, 172,
 186, 187, 397, 613, 627, 628
 Olsk 468
 Olstin Oleksiç 388, 541, 544, 545
 Olşa 181
 Omurtag Han 82
 Oreva 585
 Orgoş 263, 317, 504
 Oskold 154
 Osoluk 338, 339, 539, 540
 Ostrogod 58
 Ostrovityon 137
 Osuluk 114, 394, 576
 Oşal 84
 Otperlüvlüler 372, 490
 Otok 116
 Özi (Dinyeper) 43, 44, 45, 46, 47, 48,
 49, 50, 52, 61, 65, 70, 71, 72,
 74, 75, 79, 81, 88, 90, 91, 92,
 93, 94, 98, 99, 100, 102, 103,
 108, 110, 111, 112, 113, 115,
 127, 128, 130, 131, 132, 133,
 134, 135, 137, 139, 141, 142,
 145, 147, 155, 164, 165, 168,
 183, 187, 190, 191, 197, 200,
 201, 206, 207, 213, 214, 215,
 217, 218, 219, 220, 222, 223,
 226, 227, 230, 234, 238, 241,
 242, 246, 247, 248, 249, 250,
 252, 253, 254, 256, 257, 260,
 261, 266, 267, 268, 270, 274,
 275, 276, 279, 284, 285, 288,
 291, 303, 304, 306, 307, 308,
 309, 310, 311, 315, 316, 320,
 321, 324, 325, 328, 332, 335,
 337, 341, 343, 348, 350, 351,
 357, 358, 360, 361, 366, 367,
 369, 370, 373, 375, 378, 379,
 382, 384, 385, 392, 393, 394,

395, 397, 398, 402, 407, 411,
 412, 416, 417, 421, 422, 433,
 436, 438, 440, 446, 449, 451,
 455, 459, 463, 464, 476, 477,
 479, 480, 484, 485, 487, 488,
 490, 492, 497, 498, 499, 501,
 503, 506, 513, 514, 524, 525,
 529, 532, 535, 538, 549, 550,
 565, 571, 572, 573, 574, 575,
 576, 577, 578, 586, 597, 598,
 599, 600, 601, 605

P

Pacinacae 86
 Pallidi 109
 Panfir 160
 Panonya 43, 87, 135, 183
 Pasinga 44
 Patrik Phokas 160
 Pecenaci 86
 Peçeneg 86
 Peçenegi 6, 55, 86, 87, 88, 97, 98, 99,
 101, 102, 103, 108, 118, 120,
 121, 183, 216, 240, 323, 350,
 359, 511, 610, 611
 Peçenek 9, 10, 52, 55, 56, 68, 75, 76,
 77, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
 105, 109, 112, 145, 148, 150,
 159, 184, 187, 188, 191, 194,
 195, 196, 199, 203, 212, 229,
 240, 270, 327, 350, 381, 599,
 605, 606, 611
 Peçerler 128, 134
 Peloponezos 99
 Peremişl 17, 166, 208, 280, 312, 313,
 355, 371, 372, 422, 425, 447,
 448, 489, 589, 615
 Perepetov 221, 223, 256, 257, 309,
 311, 332, 364, 368, 370, 482,
 486, 488, 525
 Pereseçna 260, 496
 Peresopnitse 218, 252, 294, 298, 306,
 337, 352, 361, 371, 467, 470,
 479, 538, 590

- Pereyaslavl 15, 21, 26, 29, 30, 56, 57,
60, 90, 99, 100, 101, 103, 106,
108, 110, 112, 113, 114, 115,
117, 144, 151, 162, 163, 178,
179, 186, 194, 195, 206, 210,
213, 218, 222, 223, 224, 225,
226, 233, 234, 235, 244, 247,
248, 252, 253, 256, 257, 258,
260, 261, 262, 263, 267, 282,
283, 284, 288, 289, 291, 294,
296, 298, 306, 307, 310, 311,
312, 314, 315, 316, 319, 324,
332, 336, 337, 339, 341, 343,
348, 349, 350, 351, 352, 361,
366, 369, 370, 371, 376, 377,
387, 391, 392, 399, 403, 404,
405, 406, 409, 411, 413, 414,
415, 416, 417, 427, 428, 431,
433, 436, 437, 438, 439, 440,
441, 442, 443, 444, 445, 446,
449, 450, 451, 455, 456, 460,
463, 464, 465, 466, 469, 471,
472, 473, 479, 480, 484, 487,
488, 489, 493, 494, 496, 497,
498, 499, 500, 501, 502, 505,
510, 512, 513, 516, 519, 520,
521, 524, 525, 527, 528, 529,
530, 531, 536, 537, 538, 540,
541, 548, 549, 550, 551, 563,
568, 569, 570, 571, 575, 587,
588, 591, 615
- Permler 45, 127, 134
- Persid 135, 183
- Persiyan 83
- Persliler 176
- Perun 47, 143, 144, 164
- Pesl 496
- Pesoçen 332, 404, 524, 615
- Petr 131, 161, 162, 168, 287, 339,
453, 521, 540, 589, 592
- Petr Barisoviç 521
- Piryatin 261, 499, 502
- Piskopos Yefimiy 349, 465
- Plona 518
- Ploskin 598
- Pmoryanlar 130
- Poloçanlar 45, 133, 134, 583
- Polonya 87, 201, 293, 294, 312, 344,
401, 415, 424, 448, 463, 466,
563, 593
- Polotsk 47, 50, 58, 108, 141, 193, 233,
248, 267, 334, 384, 401, 404,
534, 563, 583, 615
- Polovets 56, 101, 109, 111, 117, 179,
209, 210, 211, 213, 219, 221,
222, 224, 231, 235, 244, 245,
246, 247, 248, 253, 255, 256,
257, 258, 259, 260, 261, 262,
267, 268, 272, 274, 283, 286,
288, 295, 296, 303, 307, 309,
310, 313, 316, 317, 319, 322,
324, 329, 330, 332, 333, 334,
337, 338, 339, 343, 344, 348,
357, 362, 366, 368, 369, 372,
373, 374, 375, 387, 389, 390,
392, 393, 394, 395, 398, 399,
400, 402, 403, 405, 408, 414,
415, 416, 417, 420, 428, 429,
431, 432, 434, 435, 436, 438,
439, 444, 445, 448, 450, 452,
454, 456, 457, 458, 460, 464,
469, 471, 472, 476, 480, 484,
486, 487, 490, 491, 492, 493,
494, 495, 496, 499, 500, 501,
502, 503, 507, 508, 509, 510,
512, 513, 515, 517, 518, 521,
522, 525, 526, 527, 531, 534,
536, 538, 539, 540, 542, 545,
546, 549, 550, 554, 555, 556,
557, 558, 559, 560, 561, 564,
565, 566, 567, 568, 570, 571,
572, 573, 574, 576, 577, 578,
580, 583, 584, 586, 587, 591,
592, 593, 594, 595, 597, 599,
600, 601, 603, 612
- Polş 401, 425
- Polşanlılar 316
- Polyak(-lar) 155, 167, 208, 209, 243,
281, 399, 423
- Polyan 44, 51, 141

- Polyanlar 71, 130, 131, 132, 133, 134,
 135, 139, 155, 168, 399
 Popaş 343, 456
 Porşanlılar 284, 294, 296, 341, 350,
 465, 470, 472
 Porusye 229, 269, 327, 381
 Posemya Nehri 343, 456
 Preobrajeniye 196
 Pretiç 187, 188
 Prihimov 176
 Pripet 43, 45, 108, 127, 130, 316, 355,
 475
 Pripet havzası 43
 Prohov 388, 545
 Prut 45, 81, 136
 Pskov 13, 20, 49, 197, 204, 225, 231,
 259, 314, 337, 442, 443, 517,
 538, 552, 580, 595, 615
 Pskovlular 282, 295, 442, 443, 444,
 471
 Puçem 144
 Pulat Timur Han 85
 Putivl 286, 287, 288, 375, 388, 451,
 452, 453, 454, 493, 512, 545,
 550, 554, 565
- R**
- Radim 135
 Radimiç 44, 49, 71
 Radslav 268, 325, 514
 Rahniya 286
 Revyagoresk 458
 Rılsk 375, 388, 493, 545, 568
 Rim 550, 561
 Rimliler 550
 Rjavts 513
 Roma 83, 128, 131, 132, 138, 149,
 154, 155, 157, 159, 163, 168,
 169, 183, 188, 397, 398, 586,
 587
 Romalılar 125, 128, 171
 Roman 22, 59, 85, 143, 151, 161, 162,
 178, 180, 185, 206, 216, 221,
 223, 231, 251, 255, 257, 263,
 305, 309, 311, 334, 336, 337,
 339, 359, 366, 367, 370, 376,
 384, 385, 388, 391, 392, 396,
 397, 403, 478, 484, 486, 488,
 493, 494, 500, 517, 521, 527,
 528, 529, 530, 531, 532, 533,
 537, 538, 541, 543, 545, 548,
 553, 562, 572, 580, 582, 585,
 586, 587, 588, 590, 594, 595,
 602, 603, 614, 615
 Ropesk 319, 505
 Ros Nehri 56, 100, 213, 216, 225,
 249, 250, 251, 302, 305, 314,
 315, 319, 348, 358, 380, 463,
 478, 505, 515, 571, 575
 Rostislav 100, 151, 156, 164, 206,
 213, 214, 215, 216, 217, 218,
 220, 221, 223, 224, 226, 227,
 228, 229, 234, 238, 248, 249,
 250, 251, 252, 253, 255, 257,
 258, 260, 261, 262, 263, 265,
 266, 267, 268, 269, 272, 274,
 276, 282, 290, 291, 292, 293,
 294, 295, 296, 297, 298, 303,
 304, 305, 306, 307, 309, 311,
 313, 319, 320, 321, 322, 323,
 324, 325, 326, 327, 330, 334,
 335, 340, 343, 344, 345, 346,
 348, 349, 350, 351, 352, 356,
 357, 358, 359, 360, 361, 363,
 364, 365, 366, 367, 370, 372,
 373, 374, 375, 376, 377, 378,
 379, 380, 381, 382, 383, 384,
 392, 393, 394, 395, 396, 397,
 404, 405, 406, 407, 416, 421,
 434, 442, 444, 446, 448, 451,
 454, 457, 458, 460, 461, 463,
 464, 465, 466, 467, 468, 469,
 470, 471, 472, 473, 475, 476,
 477, 478, 479, 480, 481, 482,
 483, 484, 485, 486, 488, 489,
 490, 491, 492, 493, 494, 495,
 496, 497, 498, 499, 500, 501,
 502, 503, 505, 506, 507, 508,
 509, 510, 512, 513, 514, 515,
 516, 518, 521, 523, 529, 531,

- 566, 573, 574, 575, 576, 577,
578, 579, 580, 583, 614, 615
- Rostislav Mstislaviç 151, 213, 221,
226, 227, 228, 229, 255, 260,
262, 263, 265, 266, 269, 272,
295, 296, 303, 309, 319, 320,
321, 322, 327, 330, 334, 335,
356, 367, 373, 378, 379, 381,
382, 384, 392, 448, 471, 472,
486, 490, 497, 500, 501, 502,
505, 506, 507, 508, 510, 518,
523, 614
- Rostislav Nehri 498
- Rostislav Yureviç 291, 293, 295, 296,
345, 442, 460, 461, 468, 469,
470, 471, 529
- Rostov 21, 23, 26, 27, 29, 32, 34, 50,
58, 60, 98, 103, 134, 141, 175,
176, 181, 182, 193, 218, 219,
231, 253, 307, 334, 336, 361,
362, 384, 417, 418, 419, 438,
480, 513, 529, 530, 596, 599,
615
- Rostovlular 176, 224, 258, 313, 334,
384, 418, 494, 496, 529
- Rostov şehri 218, 253, 307, 361, 480
- Rostovtsev 112, 402
- Rot Nehri 380, 515
- Ruda Nehri 460
- Ruditse 238, 276
- Rum 54, 148, 166, 173, 208, 242, 280,
405, 422
- Ruotsi 48
- Rurik 20, 21, 22, 49, 50, 51, 74, 75,
107, 140, 141, 142, 143, 158,
184, 227, 228, 229, 230, 266,
268, 269, 270, 274, 275, 316,
319, 320, 322, 323, 325, 327,
328, 334, 335, 336, 337, 338,
339, 340, 379, 380, 381, 382,
384, 386, 387, 392, 393, 394,
395, 396, 397, 404, 506, 507,
508, 509, 510, 511, 514, 515,
518, 520, 521, 529, 532, 533,
535, 537, 538, 539, 540, 541,
544, 549, 550, 551, 562, 564,
571, 572, 573, 574, 576, 577,
578, 579, 581, 582, 583, 585,
586, 587, 588, 589, 590, 613,
614, 615
- Rus Denizi 131, 168
- Rus (-lar) 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 17,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
28, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38,
39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 63, 67, 71, 74,
75, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 97,
98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 120, 121, 125, 128,
129, 131, 132, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147,
148, 150, 151, 152, 155, 158,
160, 161, 162, 163, 164, 165,
166, 167, 168, 172, 173, 178,
180, 181, 183, 184, 185, 186,
189, 190, 191, 195, 196, 197,
199, 200, 201, 202, 203, 204,
206, 207, 208, 209, 210, 211,
216, 217, 218, 219, 220, 231,
232, 233, 234, 236, 241, 242,
243, 244, 245, 246, 247, 252,
253, 254, 263, 264, 274, 276,
279, 280, 281, 282, 283, 290,
292, 293, 296, 306, 307, 308,
316, 317, 323, 332, 335, 336,
337, 338, 339, 340, 345, 346,
347, 349, 350, 351, 356, 359,
360, 361, 362, 365, 367, 371,
372, 384, 386, 387, 389, 390,
391, 392, 393, 394, 395, 396,
397, 398, 399, 400, 401, 402,
403, 405, 406, 409, 410, 420,
421, 422, 423, 424, 427, 428,
429, 430, 431, 432, 433, 434,
436, 438, 439, 441, 444, 445,
446, 447, 448, 451, 461, 462,
464, 466, 469, 471, 475, 479,

- 480, 483, 498, 500, 501, 504,
508, 511, 513, 515, 516, 518,
519, 520, 522, 523, 524, 527,
528, 529, 530, 531, 533, 535,
537, 538, 539, 540, 543, 544,
546, 547, 548, 549, 550, 551,
552, 553, 554, 555, 556, 557,
558, 559, 560, 561, 562, 563,
564, 565, 566, 567, 568, 569,
570, 571, 573, 574, 576, 577,
583, 584, 585, 586, 587, 588,
589, 592, 593, 594, 595, 596,
597, 598, 599, 600, 601, 602,
605, 606, 611, 612, 616, 623
- Rusya 9, 11, 13, 22, 23, 28, 31, 33, 34,
39, 41, 43, 50, 51, 52, 54, 55,
56, 58, 59, 61, 66, 72, 86, 90,
92, 94, 97, 98, 99, 100, 103,
104, 106, 108, 110, 112, 116,
118, 120, 127, 130, 131, 133,
134, 135, 140, 141, 143, 145,
147, 150, 151, 155, 163, 164,
168, 175, 183, 188, 189, 190,
197, 199, 202, 206, 211, 212,
218, 219, 224, 231, 234, 238,
240, 245, 246, 252, 258, 274,
276, 281, 285, 290, 293, 306,
313, 334, 343, 344, 361, 362,
373, 384, 387, 395, 399, 415,
418, 430, 435, 439, 445, 455,
463, 479, 490, 494, 496, 502,
515, 516, 517, 518, 522, 533,
534, 536, 537, 540, 550, 551,
552, 570, 573, 578, 585, 595,
596, 597, 600, 611
- Ryazan 32, 58, 106, 113, 177, 180,
200, 213, 222, 224, 248, 250,
257, 258, 267, 291, 310, 313,
348, 369, 372, 373, 375, 411,
419, 420, 438, 451, 454, 455,
459, 463, 475, 487, 489, 490,
492, 494, 503, 516, 527, 529,
530, 531, 533, 543, 573, 579,
580, 582, 583, 584, 588, 590,
592, 593, 594, 616
- Ryazanlılar 212, 372, 490, 513
- S,Ş
- Sabarlar 65
- Salnitsa 389, 434, 435, 545
- Saltık 175
- Sam 125, 129, 131
- Sambata 74
- Sanogın 313
- Sanots 586
- Saratsinler 174, 205, 237, 413
- Sardika 82
- Sarıgşın 67
- Sarkel 52, 67, 68, 77, 78, 93, 144, 146,
151, 609, 624
- Saroğulları 174, 205, 237, 413
- Saruhan 113
- Selanik 99, 155, 156, 398
- Semender 65, 67, 73
- Semin 224, 259, 313, 374, 492, 495
- Senaar (Babil) 129
- Seret Nehri 447, 448, 586
- Sernovitsa 271, 329
- Setomli 204
- Sevar 82
- Severyan 44, 49, 71
- Sırplar 130, 157
- Sibir 77
- Sibirya 65, 111, 113
- Silistre 145, 157, 163, 188, 189
- Sineus 49, 50, 141
- Sinop 127, 132, 138
- Slav 17, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
53, 54, 58, 71, 72, 73, 74, 83,
85, 87, 127, 128, 130, 134, 135,
136, 139, 140, 141, 142, 143,
144, 145, 147, 151, 155, 156,
157, 162, 178, 183, 197, 336,
338, 396, 398, 399, 527, 528,
539, 605, 623
- Slavyan 33, 47, 128, 130, 131, 132,
134, 135, 139, 153, 155, 156,
157, 183, 398, 605, 612
- Slavyata 235, 236, 409, 410
- Sluç 299, 353

- Sludov 285, 343
 Smolensk 28, 32, 47, 134, 142, 151, 215, 218, 229, 231, 233, 246, 247, 248, 250, 252, 253, 261, 262, 269, 272, 285, 293, 295, 296, 304, 306, 307, 327, 330, 334, 335, 337, 339, 340, 343, 345, 350, 358, 361, 366, 373, 374, 376, 377, 381, 382, 384, 393, 395, 396, 402, 411, 414, 417, 418, 442, 454, 455, 458, 466, 469, 471, 472, 477, 479, 480, 484, 490, 491, 493, 494, 498, 499, 510, 512, 517, 518, 521, 523, 532, 534, 538, 574, 578, 579, 580, 582, 583, 584, 589, 595, 599, 615
 Smolyan (-lar) 283, 290, 334, 345, 384, 444, 458
 Snov 224, 258, 313, 375, 401, 402, 492, 494, 575
 Sobekulya 179, 542
 Sofya 16, 29, 34, 36, 82, 85, 108, 150, 204, 261, 363, 404, 407, 418, 450, 481, 497, 499
 Soj Nehri 45, 135
 Son Nehri 489
 Stepan 229, 269, 326, 380, 515
 Strejev 248
 Stugna Nehri 100, 196, 234, 302, 474
 Subitay Batur 60
 Sud 159, 160
 Sudislav 193, 204, 589, 590, 592
 Sudislav Bernatoviç 590
 Sukhona 46, 127
 Sula 55, 113, 130, 148, 193, 194, 237, 261, 262, 282, 337, 344, 415, 417, 431, 433, 441, 442, 444, 457, 496, 497, 499, 500, 501, 502, 531, 538, 544, 550, 554, 555, 562, 563, 569, 571, 585
 Suomlar 45
 Supoy 348, 415, 441, 463, 501
 Sura 45, 84, 91, 98, 113, 127
 Suru 93
 Suşma 84
 Suvar 84
 Suzdal 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 35, 36, 58, 59, 60, 98, 103, 108, 173, 174, 175, 178, 179, 213, 218, 219, 224, 225, 246, 258, 259, 271, 282, 286, 289, 292, 295, 296, 303, 312, 314, 315, 316, 329, 334, 335, 343, 346, 356, 362, 370, 371, 373, 375, 376, 383, 384, 385, 417, 418, 419, 420, 432, 436, 438, 444, 451, 452, 454, 456, 458, 459, 461, 466, 471, 472, 489, 490, 493, 495, 496, 501, 513, 519, 521, 528, 529, 530, 533, 534, 536, 543, 581, 601
 Suzdallılar 224, 258, 313, 334, 384, 418, 494, 496, 517, 529, 533
 Svyatopolk 15, 17, 57, 91, 100, 114, 115, 156, 164, 165, 166, 167, 186, 193, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 223, 225, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 258, 259, 260, 272, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 288, 294, 296, 298, 312, 313, 314, 330, 352, 370, 377, 382, 402, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 414, 416, 417, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 438, 442, 443, 453, 456, 469, 472, 489, 495, 496, 517, 519, 520, 523, 558, 602, 613
 Svyatoslav 51, 52, 53, 56, 77, 89, 90, 107, 115, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 162, 163, 164, 172, 179, 181, 182, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 201, 203, 206, 212, 213, 214, 215, 220, 224, 225, 226, 231, 233, 235, 236, 238, 249, 250, 254, 258,

259, 260, 261, 262, 263, 264,
 265, 267, 274, 275, 276, 282,
 283, 284, 285, 286, 287, 288,
 289, 290, 291, 292, 293, 296,
 297, 303, 304, 308, 313, 314,
 317, 318, 319, 320, 322, 323,
 324, 325, 334, 335, 336, 337,
 338, 339, 342, 343, 344, 346,
 347, 348, 349, 350, 351, 356,
 357, 358, 364, 365, 366, 367,
 371, 373, 374, 375, 376, 377,
 378, 383, 384, 385, 386, 387,
 388, 389, 390, 391, 392, 393,
 394, 395, 399, 400, 401, 402,
 403, 406, 409, 410, 414, 416,
 419, 421, 427, 431, 432, 434,
 442, 443, 444, 446, 448, 449,
 450, 451, 452, 453, 454, 455,
 456, 457, 458, 459, 462, 463,
 465, 466, 469, 471, 472, 473,
 476, 477, 483, 484, 485, 490,
 491, 492, 493, 494, 495, 496,
 497, 498, 499, 500, 502, 503,
 504, 505, 507, 508, 509, 510,
 511, 512, 513, 514, 516, 517,
 518, 519, 520, 527, 529, 530,
 531, 532, 533, 534, 535, 536,
 537, 538, 539, 540, 541, 543,
 544, 545, 546, 548, 549, 550,
 551, 553, 554, 559, 560, 561,
 565, 567, 568, 569, 570, 571,
 572, 573, 574, 575, 576, 577,
 578, 584, 590, 594, 595, 613,
 614, 615

Svyatoslaviç 21, 23, 58, 114, 146, 150,

151, 164, 165, 173, 180, 186,
 187, 191, 199, 200, 203, 206,
 207, 210, 212, 214, 226, 231,
 233, 235, 236, 238, 241, 244,
 248, 249, 261, 265, 276, 279,
 282, 283, 284, 287, 303, 320,
 336, 338, 339, 340, 341, 356,
 357, 372, 378, 388, 399, 402,
 403, 407, 414, 419, 421, 425,
 428, 432, 433, 434, 437, 442,

447, 448, 451, 453, 454, 455,
 470, 476, 489, 499, 505, 510,
 512, 516, 519, 520, 521, 527,
 529, 531, 532, 533, 534, 537,
 538, 539, 540, 543, 545, 550,
 553, 556, 557, 558, 559, 562,
 563, 567, 570, 571, 575, 579,
 580, 582, 583, 589, 591, 595,
 613, 615

Svyatoslav Vladimiroviç 318, 503,
 504, 505, 509

Svyatoslav Vsevolodoviç 181, 182,
 214, 215, 226, 231, 249, 250,
 261, 262, 263, 265, 267, 285,
 287, 290, 293, 296, 303, 304,
 317, 319, 320, 322, 334, 335,
 336, 338, 339, 342, 343, 344,
 348, 349, 350, 357, 358, 364,
 365, 366, 373, 374, 375, 376,
 378, 383, 384, 453, 456, 457,
 459, 463, 465, 469, 472, 473,
 476, 477, 483, 484, 490, 491,
 492, 493, 494, 497, 498, 499,
 500, 502, 503, 505, 507, 508,
 509, 510, 516, 518, 520, 527,
 529, 531, 536, 538, 539, 540,
 541, 544, 548, 550, 570, 575,
 595, 614, 615

Şekovitsa 133

Şelyaga 142

Şepol 166, 208, 242, 280, 422, 616

Şirvan 70, 116

Şkovitsa 217, 252, 306, 360, 479

T

Talas 86, 92, 113, 179, 542

Taman 69, 119, 151

Tanrı Dağları 79, 111, 175, 205, 238,
 414

Tarsuk 338, 339, 539, 540

Tatar 55, 86, 97, 101, 121, 173, 455,
 597, 598, 599, 600, 601, 602,
 610

Tatinets Geçidi 392, 571

- Taumenler 230, 231, 594, 595, 596, 597
 Temirhaz 212
 Ten (Don) 44, 55, 60, 66, 67, 68, 73, 77, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 98, 100, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 134, 144, 146, 150, 151, 183, 188, 211, 213, 246, 249, 250, 348, 388, 394, 431, 433, 435, 436, 438, 441, 446, 455, 463, 513, 545, 548, 549, 554, 555, 556, 557, 559, 560, 561, 563, 566, 568, 569, 570, 575, 584, 585, 599, 605
 Terebovl 17, 166, 208, 238, 276, 280, 377, 404, 421, 423, 424, 447, 448, 616
 Terek 66
 Tertrobiç 390, 547
 Tervel 69, 81, 82
 Tesmen 573
 Teşukan 598
 Teterev 43, 241, 300, 354
 Tetiş 84
 Theodosios 82
 Tiflis 68, 71, 116, 611
 Tigr 595, 596
 Tissa 87
 Tiverstler 45
 Togliy 274, 334, 526, 573
 Tokmiş 338
 Toktamiş 85
 Torçesk 99, 100, 106, 108, 113, 179, 180, 227, 228, 229, 234, 235, 266, 268, 269, 274, 322, 325, 327, 379, 380, 381, 392, 393, 394, 395, 407, 408, 416, 506, 514, 529, 542, 543, 544, 573, 574, 575, 577, 578, 594, 615
 Torkmen (-ler) 98
 Totur 387, 536
 Trakya 80, 81, 82, 83, 95, 96, 97, 99, 127, 155, 158, 159, 167, 184, 398
 Transilvanya 82, 111
 Trebovl 206, 242
 Trepol 100, 216, 230, 234, 235, 251, 267, 270, 272, 305, 324, 327, 330, 359, 366, 381, 382, 385, 386, 395, 406, 407, 440, 441, 478, 484, 513, 523, 531, 535, 549, 577
 Trubej 55, 148, 193, 194, 215, 250, 304, 349, 358, 388, 411, 412, 455, 464, 465, 477, 503, 519, 570, 599
 Truvor 49, 50, 141
 Tudor Elçiç 323, 511
 Tudor Yelçiç 532
 Tugor Han 115, 408, 412
 Tuhçina 178, 541
 Tumaş 301, 473
 Tuna 5, 6, 19, 45, 46, 52, 53, 55, 69, 75, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 103, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 119, 120, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 134, 136, 139, 144, 145, 146, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 167, 183, 184, 185, 186, 189, 191, 206, 209, 231, 243, 281, 392, 393, 398, 399, 423, 430, 435, 458, 508, 562, 565, 567, 572, 574, 576, 595, 605, 611, 612
 Tuna Bulgarları 6, 81, 144, 153, 185, 612
 Turla (Dinyester) 43, 45, 59, 75, 81, 91, 92, 94, 113, 130, 134, 136, 166, 208, 280, 423, 605
 Turov 58, 193, 200, 206, 212, 218, 227, 234, 239, 247, 248, 252, 263, 267, 272, 276, 277, 283, 289, 293, 295, 306, 316, 317, 321, 330, 334, 339, 355, 361, 378, 382, 384, 400, 405, 420, 421, 438, 439, 444, 448, 470, 479, 512, 519, 523, 540, 615
 Turpey 105

Tünrak Osulokots 286, 452
 Türk 5, 9, 10, 11, 14, 44, 51, 56, 61,
 63, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 73,
 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 84,
 85, 86, 89, 92, 93, 94, 96, 97,
 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105,
 106, 110, 114, 116, 118, 119,
 120, 121, 128, 129, 134, 142,
 147, 173, 179, 183, 194, 216,
 240, 274, 323, 337, 359, 431,
 511, 538, 542, 552, 567, 568,
 600, 605, 606, 607, 609, 610,
 611, 612

Türkistan 60, 65, 66, 75, 77, 80, 84,
 86, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 96,
 97, 111, 113, 159, 184, 191,
 323, 511, 612

Türkmen 98

Tverstler 136

U

Uberej 275, 578
 Uğlıç (-ler) 94
 Ugol 337, 377, 494, 519, 538
 Ugr 127, 155, 217, 252, 268, 283, 291,
 294, 295, 296, 297, 298, 300,
 301, 306, 312, 325, 352, 354,
 355, 360, 371, 372, 398, 399,
 426, 445, 455, 459, 466, 467,
 468, 470, 471, 472, 474, 489,
 514, 527, 562, 578, 586, 589,
 593

Ugr Dağları 155, 398

Ugr Kapıları 217, 252, 306, 360

Ugr Kralı 283, 298, 312, 445, 468,
 489

Ulahlar 128, 155, 183, 398

Ulan 166, 208, 241, 242, 279, 280,
 422

Ulaşeviçli Koptı 548

Uleb 284, 285, 290, 341, 342

Uliçler 136

Unevej 344, 457

Unji 181

Unjililer 181

Ural 46, 110, 111, 127

Uş 299, 353

Uşitsa 447, 508

Uz (-lar) 5, 6, 9, 10, 55, 76, 86, 87, 91,
 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
 105, 107, 109, 110, 112, 150,
 216, 217, 223, 226, 233, 246,
 251, 252, 257, 260, 270, 274,
 305, 306, 311, 315, 323, 327,
 350, 359, 360, 370, 381, 478,
 488, 496, 511, 605, 606

V

Vakeev 241, 279

Valani 109

Valwen, Vereg 109

Varyag 49, 51, 128, 131, 141, 144,
 168, 201, 204, 215, 250, 304,
 358, 411, 455, 477, 503, 601,
 627

Varyag Denizi 131, 168

Varyaglar 50, 128, 140, 142

Varyajko 193, 599

Vasil 166, 208, 242, 280, 284, 342,
 422, 455

Vasilev 264, 318, 504

Vasilko 164, 165, 166, 181, 182, 206,
 207, 208, 225, 226, 227, 228,
 229, 231, 238, 239, 240, 241,
 242, 243, 259, 260, 266, 268,
 269, 270, 273, 276, 277, 278,
 279, 280, 299, 302, 314, 315,
 322, 326, 327, 331, 353, 376,
 379, 380, 381, 383, 404, 421,
 422, 423, 424, 425, 435, 440,
 441, 466, 474, 493, 494, 495,
 496, 500, 506, 514, 515, 524,
 534, 563, 590, 592, 596, 599,
 600, 601, 602, 603

Vasilko Konstantinoviç 181, 182, 599

Vasilko Rostislaviç 164, 166, 206,
 208, 238, 243, 276, 280, 404,
 421, 423

- Vasilko Yaropolçiç 229, 269, 273,
299, 302, 327, 331, 353, 381,
383, 474, 515, 524
- Vasilko Yureviç 227, 228, 266, 268,
315, 322, 326, 376, 379, 380,
493, 494, 506
- Vasilyev 196, 218, 230, 253, 263, 270,
273, 275, 307, 317, 328, 331,
361, 363, 364, 382, 383, 440,
480, 481, 482, 503, 524, 578,
615
- Vened 43
- Venetsiantslar 128
- Vişgorod 334, 384, 541, 615
- Vifins 159
- Vis 130
- Visem 274, 573
- Vistül 43, 45, 128, 130, 134, 147
- Vitiçev 214, 215, 220, 249, 250, 254,
303, 304, 308, 357, 358, 367,
411, 455, 476, 477, 485, 503,
615
- Viyatiç/Vyatiç 213, 496, 512
- Vladimir 13, 15, 16, 17, 18, 21, 23,
26, 29, 30, 53, 54, 55, 57, 58,
59, 60, 75, 83, 90, 91, 98, 100,
101, 108, 109, 114, 115, 116,
117, 146, 147, 148, 149, 150,
152, 164, 165, 166, 167, 168,
169, 170, 171, 172, 173, 174,
175, 178, 179, 180, 181, 182,
187, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 197, 199, 200, 201, 203,
204, 206, 207, 208, 209, 210,
211, 212, 213, 214, 215, 216,
217, 218, 219, 220, 221, 222,
223, 224, 225, 227, 228, 229,
230, 231, 233, 234, 235, 236,
238, 239, 241, 242, 243, 244,
245, 246, 247, 248, 249, 250,
251, 253, 254, 255, 256, 257,
258, 259, 263, 264, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272,
276, 277, 278, 279, 280, 281,
282, 283, 284, 285, 286, 287,
289, 290, 291, 292, 293, 294,
295, 296, 297, 298, 299, 300,
301, 302, 303, 304, 305, 307,
308, 309, 310, 311, 312, 313,
314, 315, 316, 317, 318, 319,
320, 321, 322, 323, 324, 325,
326, 327, 328, 329, 330, 332,
336, 337, 338, 339, 340, 341,
342, 343, 346, 347, 348, 350,
351, 352, 353, 354, 355, 356,
357, 358, 359, 360, 362, 363,
364, 365, 366, 367, 368, 369,
370, 371, 372, 373, 374, 377,
378, 379, 380, 381, 382, 386,
387, 388, 389, 391, 392, 393,
396, 397, 399, 402, 404, 405,
406, 407, 409, 410, 411, 412,
414, 416, 417, 418, 419, 420,
421, 422, 423, 424, 425, 427,
428, 430, 431, 432, 433, 434,
435, 436, 438, 439, 440, 441,
444, 445, 446, 447, 448, 450,
451, 452, 453, 454, 455, 456,
458, 459, 461, 462, 463, 464,
465, 466, 467, 468, 469, 470,
471, 472, 473, 474, 475, 476,
477, 478, 480, 481, 482, 483,
484, 485, 486, 487, 488, 489,
490, 491, 494, 501, 503, 504,
505, 506, 507, 508, 509, 510,
511, 512, 514, 516, 517, 518,
521, 523, 524, 525, 527, 528,
529, 530, 532, 533, 534, 535,
536, 537, 538, 539, 540, 541,
543, 544, 545, 546, 548, 549,
550, 554, 557, 561, 564, 567,
569, 571, 572, 574, 575, 578,
579, 582, 584, 585, 586, 589,
590, 591, 592, 594, 596, 599,
601, 602, 603, 611, 613, 614,
615, 616, 626
- Vladimir Andreyeviç 219, 222, 227,
228, 257, 265, 268, 299, 310,
315, 319, 320, 321, 322, 323,
325, 353, 355, 362, 369, 377,

- 378, 379, 380, 475, 487, 506,
507, 508, 509, 510, 511, 514,
521
- Vladimir Davidoviç 214, 215, 219,
220, 222, 223, 249, 250, 254,
256, 257, 258, 264, 284, 287,
289, 290, 292, 293, 303, 304,
308, 310, 312, 318, 341, 346,
347, 356, 357, 358, 364, 365,
366, 367, 369, 370, 453, 454,
456, 458, 459, 461, 462, 463,
476, 477, 483, 484, 485, 487,
488, 504
- Vladimirliler 227, 265, 321, 334, 338,
378, 384, 397, 426, 506, 539,
586
- Vladimir Mstislaviç 229, 230, 269,
270, 272, 298, 316, 318, 326,
327, 328, 330, 352, 381, 382,
386, 393, 472, 505, 517, 518,
523, 535, 574, 614
- Vladimir Svyatoslaviç 58, 150, 173,
180, 187, 199, 200, 203, 287,
399, 451, 453, 454, 455, 543,
575, 613
- Voibor Negeçeviç 228, 266, 322, 379,
380, 507, 515
- Voin 113, 151, 233, 403, 458
- Volhov Gölü 168
- Volodislav 271, 272, 273, 329, 330,
331, 383, 466, 516, 521, 522,
524, 589, 590
- Voloh (-lar) 155, 398
- Voloş 128
- Voplt 586
- Vorobin 512
- Votyak 45
- Vsevolod 23, 56, 60, 151, 164, 178,
179, 180, 181, 182, 193, 206,
212, 213, 221, 229, 231, 233,
234, 235, 248, 255, 263, 267,
270, 271, 272, 281, 282, 283,
293, 309, 322, 327, 329, 330,
335, 336, 338, 339, 340, 344,
363, 368, 376, 381, 384, 388,
389, 390, 391, 395, 397, 399,
400, 401, 402, 403, 404, 405,
407, 408, 409, 413, 418, 435,
437, 438, 439, 440, 442, 443,
444, 445, 446, 447, 448, 449,
450, 456, 457, 466, 473, 481,
486, 493, 510, 519, 520, 521,
522, 529, 530, 531, 532, 533,
534, 536, 537, 538, 539, 540,
541, 542, 543, 544, 545, 546,
547, 548, 554, 557, 558, 559,
561, 563, 567, 568, 575, 578,
579, 580, 581, 582, 584, 586,
587, 589, 590, 591, 592, 595,
596, 599, 601, 602, 613, 614,
615
- Vsevolodoviç 175, 178, 181, 182,
206, 212, 213, 214, 215, 224,
226, 229, 231, 234, 246, 247,
249, 250, 258, 261, 262, 263,
265, 267, 268, 270, 281, 282,
285, 287, 290, 291, 293, 296,
303, 304, 313, 317, 319, 320,
322, 324, 327, 334, 335, 336,
338, 339, 342, 343, 344, 348,
349, 350, 355, 356, 357, 358,
363, 364, 365, 366, 373, 374,
375, 376, 378, 381, 383, 384,
405, 418, 419, 420, 433, 436,
445, 448, 453, 456, 457, 459,
463, 465, 469, 471, 472, 473,
476, 477, 481, 483, 484, 490,
491, 492, 493, 494, 495, 497,
498, 499, 500, 502, 503, 505,
507, 508, 509, 510, 513, 516,
518, 519, 520, 527, 529, 531,
536, 538, 539, 540, 541, 544,
548, 550, 570, 575, 579, 582,
583, 587, 588, 589, 590, 591,
595, 596, 598, 599, 601, 602,
613, 614, 615
- Vsevoloj 15, 166, 208, 225, 226, 230,
242, 259, 260, 263, 270, 280,
314, 317, 328, 382, 422, 424,
495, 496, 504, 616

- Vskol 520, 527
- Vyaçeslav 164, 204, 210, 212, 213,
214, 215, 216, 217, 218, 219,
220, 221, 222, 223, 224, 225,
233, 244, 247, 248, 249, 250,
251, 252, 253, 255, 257, 258,
259, 261, 262, 290, 294, 295,
297, 298, 301, 302, 303, 304,
305, 306, 307, 309, 311, 312,
314, 343, 351, 352, 355, 357,
358, 359, 360, 361, 362, 363,
364, 365, 366, 367, 368, 369,
370, 371, 374, 375, 376, 377,
402, 414, 420, 428, 431, 438,
439, 440, 446, 448, 456, 459,
467, 468, 470, 471, 472, 474,
475, 476, 477, 478, 479, 480,
481, 482, 483, 484, 485, 486,
487, 488, 489, 491, 492, 493,
494, 495, 497, 499, 500, 590,
613
- Vyahan 293, 343, 456, 469
- Vyatiç 44, 71, 213, 275, 286, 287, 289,
296, 319, 376, 388, 452, 453,
456, 458, 471, 493, 505, 512,
545, 582
- Vyatiçler 45, 52, 135, 144, 292, 346,
461, 496
- Vyatko 135
- Vzdviiden 300, 354, 355
- Y**
- Yakun 229, 269, 326, 380, 443, 515,
593, 600
- Yamlar 128, 134
- Yanev 333, 526, 603
- Yaropolk 53, 101, 146, 147, 175, 186,
191, 192, 193, 227, 228, 229,
230, 238, 246, 247, 264, 265,
266, 268, 269, 270, 276, 282,
283, 294, 296, 299, 316, 318,
321, 322, 325, 326, 327, 328,
335, 336, 348, 349, 353, 378,
379, 380, 381, 382, 384, 385,
393, 402, 426, 433, 434, 435,
436, 437, 438, 439, 440, 441,
442, 443, 444, 445, 464, 465,
469, 472, 504, 506, 507, 510,
514, 515, 519, 520, 529, 530,
533, 574, 582, 613
- Yaropolk Tomzakoviç 393, 574
- Yaroslav 55, 56, 57, 58, 59, 91, 92,
150, 151, 164, 173, 174, 175,
176, 181, 193, 199, 200, 201,
202, 203, 204, 206, 214, 227,
228, 229, 233, 248, 249, 263,
265, 266, 268, 269, 270, 272,
273, 289, 295, 303, 316, 317,
319, 320, 321, 322, 325, 326,
327, 330, 331, 335, 336, 337,
357, 371, 372, 377, 378, 379,
380, 381, 382, 383, 384, 385,
387, 388, 389, 397, 399, 400,
403, 404, 413, 414, 419, 420,
425, 427, 432, 433, 435, 437,
451, 454, 460, 466, 470, 471,
476, 489, 501, 503, 505, 506,
507, 508, 509, 510, 514, 515,
516, 517, 519, 520, 523, 532,
533, 534, 537, 538, 541, 544,
545, 546, 549, 551, 557, 561,
562, 563, 564, 565, 567, 572,
575, 578, 579, 581, 582, 583,
584, 587, 588, 590, 593, 613,
614
- Yaroslav İzbegnav 508
- Yaroslav İzyaslaviç 227, 228, 263,
265, 266, 316, 317, 319, 320,
321, 322, 336, 337, 378, 379,
501, 503, 506, 507, 508, 509,
510, 520, 532, 538, 590, 614
- Yarun 520, 598, 600
- Yatvyaglar 45
- Yavdiertim 93, 94
- Yayık Nehri 87
- Yazıkaban 93, 94
- Yazin 216, 251, 305, 359, 478
- Yefimya 284, 341
- Yefiopiya 230, 595, 596
- Yefrant 595, 596

- Yemyaklar 179, 542
 Yerel 337, 377, 494, 519, 538
 Yevşan 585
 Yezid 71
 Yimek 109, 110
 Yula 92, 93, 94
 Yunan 54, 132, 156, 159, 185
 Yurev 182, 211, 246, 411, 416, 430
 Yuri 23, 57, 59, 60, 104, 109, 175,
 176, 178, 179, 180, 181, 182,
 209, 213, 214, 215, 216, 217,
 218, 219, 220, 221, 222, 223,
 224, 225, 226, 231, 243, 246,
 248, 249, 250, 251, 252, 253,
 254, 255, 256, 257, 258, 259,
 260, 261, 271, 272, 282, 286,
 287, 288, 290, 291, 292, 293,
 294, 295, 296, 297, 298, 300,
 301, 302, 303, 304, 305, 306,
 307, 308, 309, 310, 311, 312,
 313, 314, 315, 316, 319, 329,
 330, 334, 338, 345, 346, 347,
 348, 349, 350, 351, 352, 354,
 355, 356, 357, 358, 359, 360,
 361, 362, 363, 364, 365, 366,
 367, 368, 369, 370, 371, 372,
 373, 374, 375, 376, 380, 382,
 384, 411, 428, 431, 436, 438,
 439, 440, 442, 444, 450, 451,
 452, 453, 454, 455, 458, 459,
 461, 462, 463, 464, 465, 466,
 467, 468, 469, 470, 471, 472,
 473, 474, 475, 476, 477, 478,
 479, 480, 481, 482, 483, 484,
 485, 487, 488, 489, 490, 491,
 492, 493, 494, 495, 496, 497,
 499, 501, 502, 503, 505, 512,
 515, 519, 521, 523, 528, 539,
 542, 544, 589, 593, 596, 597,
 599, 600, 601, 614
- Z**
 Zagori 154
 Zavolok Çudları 127
 Zebur 156
 Zenon 79
 Zimegollar 134
 Zuryanlar 46
 Züye 84
 Zvenigorod 355, 363, 447, 448, 449,
 481, 590, 615